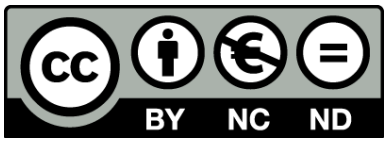

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Les llotges i les seves funcions a les ciutats medievals. El cas de Barcelona

Magdalena Bernaus Vidal

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència ***Reconeixement- NoComercial – SenseObraDerivada 3.0. Espanya de Creative Commons***.

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia ***Reconocimiento - NoComercial – SinObraDerivada 3.0. España de Creative* Commons**.

This doctoral thesis is licensed under the ***Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0. Spain License***.

Universitat de Barcelona
Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història de l'Art

Tesi doctoral

Les llotges i les seves funcions a les ciutats medievals. El cas de Barcelona.

Doctoranda: Magdalena Bernaus Vidal
Directora de la tesi: Dra. Maria Rosa Terés Tomàs
Programa de Doctorat: Història i Teoria de les Arts

2015

Taula de Continguts

Introducció

1. Objectius i metodologia 17

2. La historiografia de les llotges 22

2.1. Les llotges de mercaders 22
2.1.1. Del reconeixement de la tipologia als primers estudis 22
2.1.2. Arquitectura i nació 26
2.1.3. Una sèrie evolutiva 28
2.1.4. L'expressió de la burgesia urbana 30
2.1.5. Les llotges dins l'arquitectura medieval occidental 31

2.2. La llotja de Barcelona 32
2.1.1. De la valoració històrica a l'apreciació estètica 32
2.1.2. Erudició, romanticisme i positivisme 37
2.1.3. La llotja i la història de l'art 41

3. Fonts per a l'estudi de la llotja medieval de Barcelona 45

3.1. L'edifici 46
3.2. Les descripcions antigues 47
3.3. La documentació gràfica 49
3.4. La documentació d'arxiu 52

Primera part:
La diversitat de les llotges a la Catalunya Medieval

1. De la laubia a la llotja 69

1.1. El mot "llotja" i el seu origen 69
1.2. La *laubia* del món germànic 75
1.3. La Porta Ferrada de Sant Feliu de Guíxols 81

2. Les llotges i el poder municipal 85

2.1. Els palaus comunals del nord d'Itàlia i les seves *logge* 85
2.2. Llotges municipals a l'occident medieval:
justícia, economia i govern 93
2.3. Llotges municipals a Catalunya i Aragó 105

2.3.1. La llotja de la Ciutat de Perpinyà 106
2.3.2. La llotja de la plaça dels Homes de Castelló d'Empúries 112
2.3.3. La Nova Llotja de Girona 119
2.3.4. Altres noms, models semblants: Vic i Cervera 121
2.3.5. Les llotges del Maestrat 127
2.3.6. La llotja de Sant Jaume de Barcelona 133
2.3.7. La llotja dels Cavallers d'Alacant 141
2.3.8. La llotja d'Alcanyís 146

3. Les llotges de les nacions 153

3.1. Llotges dels catalans a l'estranger 162
3.2. Llotges de les nacions a la Corona d'Aragó 177

4. Les llotges dels mercaders 179

4.1. El món italià, un referent ineludible 180
4.1.1. Les *logge dei mercanti*, el lloc de trobada dels mercaders 180
4.1.2. Les institucions públiques del comerç i les seves residències 183

4.2. Les primeres llotges de mercaders catalanoaragoneses: les "velles" de Barcelona i València 191

4.3. Els exemples monumentals 194
4.3.1. Perpinyà 194
4.3.2. Mallorca 201
4.3.3. València 209

4.4. Una nova tipologia 214
4.4.1. Llotges i consolats de mar 214
4.4.2. Entre l'arquitectura comercial i l'arquitectura cívica 219
4.4.3. Llotja o sala? 221
4.4.4. L'arquitectura salomònica, un possible referent conceptual 226
4.4.5. El rerefons moral de les llotges 234

4.5. Altres llocs i altres circumstàncies 239
4.5.1. Montpeller 239
4.5.2. Saragossa 244
4.5.3. Els centres comercials del nord de Castella 247
4.5.4. Granada 250
4.5.5. Sevilla 253
4.5.6. Llotges de mercaders "a la italiana" 256
4.5.7. Les borses, llotges a la manera del nord d'Europa 261

5. Les llotges, coberts utilitaris ……. 266

5.1. Tortosa ……. 268
5.2. Les llotges de l'Ebre: Flix i Banyoles ……. 272
5.3. Colliure ……. 277
5.4. Batea ……. 278
5.5. El porxo del Forment de Barcelona ……. 279

6. Les llotges, pòrtics eclesiàstics ……. 284

6.1 Funcions religioses i funcions civils ……. 286
6.2. La llotja de Sant Antoni de Barcelona ……. 291

7. Les llotges en l'arquitectura residencial ……. 297

7.1. Elements de prestigi a l'arquitectura occidental ……. 297
7.2. Les llotges privades a l'arquitectura catalana ……. 299

8. Les llotges dels piquers ……. 304

8.1. L'espai laboral dels piquers ……. 306
8.2. Refent la imatge de les llotges dels piquers ……. 312

Segona part:
La llotja de Barcelona

1. La llotja en el seu context ……. 321

1.1. Barcelona i el comerç mediterrani ……. 321
1.2. Els mercaders barcelonins i les seves institucions ……. 324
1.2.1. La Universitat de Prohoms de la Ribera ……. 324
1.2.2. El Consolat de Mar ……. 327
1.2.3. El Consell de la Llotja o de la Mercaderia ……. 331
1.3. L'entorn urbà de la llotja ……. 337

2. La llotja Vella ……. 345

2.1. Una llotja "on los consellers, mercaders e altres se puxen justar" ……. 345
2.2. El procés constructiu de la llotja Vella dels Canvis (1340-1354) ……. 349
2.3. Transformacions i desaparició (1370-1390) ……. 356
2.4. Finançament i administració municipals de l'obra de la llotja Vella……. 359

3. La llotja dels mercaders 362

3.1. Un nou emplaçament per a una nova llotja 363
3.2. Les obres de l'entorn del 1400 365
3.3. El mestre de la llotja: Pere Arús, i no Pere Arvei 370
3.4. El finançament de l'obra 372

4. Els espais de la llotja quatrecentista 375

4.1. La sala de Contractacions: un lloc per als tractes comercials 376
4.1.1. El paviment 378
4.1.2. El teginat 380
4.1.3. Els murs perimetrals 387
4.1.4. Les reixes 396
4.1.5. Els vitralls 397
4.1.6. Els cancells 406
4.1.7. El rellotge 415

4.2. La sala dels Cònsols: la porxada de l'edifici 421
4.2.1. Arcs i finestres al "porxo alt" 424
4.2.2. La teulada i els merlets 426

4.3. El verger de la llotja: un espai d'esbarjo 428
4.3.1. La font de l'hort 429
4.3.2. Els tarongers 432

5. Els nous espais del segle XV 435

5.1. El porxo, casa nova, botiga o duana:
un magatzem de mercaderies 438
5.2. La sala de la duana: els mercaders i la Busca 450
5.3. L'entorn de l'hort: l'administració interna de la mercaderia 459
5.4. La capella i les cases dels capellans: el llegat de Pere de Montcada 464
5.5. Els mestres de la llotja:
qüestions socioprofessionals a la llotja del segle XV 479

6. Un edifici gòtic en època moderna 493

6.1. El segle XVI: afegits artístics al conjunt 493
6.2. El segle XVII: un espai multifuncional 497
6.3. El segle XVIII: de llotja a quarter 504
6.4. La reforma neoclàssica de
Joan Soler i Faneca (1773-1802): el gòtic respectat 508

Conclusions 519

Apèndixs……533

Apèndix I: Descripcions…… 535
Apèndix II: Documentació…… 543

Bibliografia…… 689
Il·lustracions……757

Acrònims del arxius citats en el text

ACA= Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona)

ACB= Arxiu Capitular de Barcelona

ADPO= Archives Départamentales des Pyrenées-Orientales (Perpinyà)

ADG=Arxiu Diocesà de Girona

AHBC= Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya (Barcelona)

AHCB= Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

AHPB= Arxiu Històric de Protocols de Barcelona

AHPG=Arxiu Històric de Protocols de Girona

AMG= Arxiu Municipal de Girona

AMT= Arxiu Municipal de Tortosa

BAB= Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès (Barcelona)

Resum

Les estructures denominades llotges, procedents de l'entorn mediterrani, van aparèixer a l'arquitectura catalana a final del segle XIII i es van difondre al llarg dels segles XIV i XV. Es relacionen amb els espais del poder civil, s'hi duien a terme actes públics i oficials que requerien la reunió dels representants i/o la interacció amb el poble, i en legitimaven i dignificaven tots aquests actes. Per això, les llotges eren freqüents formant part de les residències nacionals a l'estranger (les llotges de les nacions) i també de les primeres cases de la ciutat (les llotges de la ciutat). La materialització constructiva d'aquesta classe de llotges reflecteix el seu caràcter oficial, i ho demostren per exemple la llotja de la Ciutat de Perpinyà, la llotja de la plaça dels Homes de Castelló d'Empúries o la llotja de Sant Jaume de Barcelona. En paral·lel, la paraula llotja va funcionar també a partir del segle XIV com a sinònim del terme vernacle porxo o pòrtic, tot atenent al seu significat estructural i deixant de banda les seves connotacions funcionals. Així s'han d'entendre les llotges dels piquers, les llotges per a preservar-hi mercaderies o cereal (com ara la llotja de Tortosa), o les llotges que precedien alguns temples (com la llotja de Sant Antoni de Barcelona).

A la Barcelona de final del segle XIV hi va tenir lloc una evolució del terme llotja especialment significativa pel que fa a la història de l'arquitectura: a més dels sentits espacials i constructius esmentats més amunt, una llotja serà a partir d'ara un edifici públic monumental, promogut per la ciutat i específicament destinat a les reunions dels mercaders i als afers mercantils en sentit ampli. Aquesta nova classe de llotges manté el seu caràcter de lloc oficial i de centre de trobada, però la seva especialització és major, i la seva forma s'allunya de la que havia estat pròpia de les llotges fins aleshores. Els punts de referència d'aquesta nova tipologia, creada per l'arquitecte municipal Pere Arús (Pere Arvei) són múltiples, però els seus elements arquitectònics més característics deriven sens dubte de l'arquitectura del poder civil, i la gran sala n'és la protagonista.

En ple segle XV, Marc Safont intervé en els nous espais afegits a la llotja de Barcelona, adreçats a fer visible la importància del comerç i de la mercaderia en la ciutat del final de l'edat mitjana. La llotja de Perpinyà, poc posterior a la de Barcelona, deriva del ja clàssic model de casa de la ciutat amb llotja o porxo inferior i sala superior, però les llotges de Mallorca i València reprenen els trets bàsics de la llotja de Barcelona, i els mestres Guillem Sagrera i Pere Compte, respectivament, les porten a un nou nivell arquitectònic.

Agraiments

Vull agrair la col·laboració de totes aquelles persones i institucions que han fet possible la realització d'aquesta tesi.

En primer lloc, a la directora d'aquest treball, la Dra. Maria Rosa Terés, que va confiar en mi quan era encara una estudiant de llicenciatura. Ella em despertar l'interès per l'art i l'arquitectura medievals, em va obrir les portes al món de la recerca en història de l'art, m'ha guiat al llarg d'aquest llarg camí, i m'ha ofert sempre un suport incondicional i pacient.

També vull expressar el meu agraïment a la resta de companys del grup de recerca Magna Ars. Agraeixo especialment al Dr. Joan Domenge els seus consells i suggerències experts, i als Drs. Jacobo Vidal, Antoni Conejo i Teresa Vicens, l'interès i els ànims. Sobretot, a tots ells gràcies, per l'estímul que m'han proporcionat acollint-me en els seus grups de recerca i trobades de treball, i fent-me partícip de molts dels seus projectes acadèmics i professionals.

Agraeixo a la Gemma Caballé, arqueòloga responsable dels treballs efectuats a la llotja en els darrers anys, que em facilités l'accés a la llotja al llarg de les campanyes de treball dirigides per ella, que em guiés per les troballes d'època medieval i la seva interpretació arqueològica, i que em va facilités els informes d'intervenció i els aparells gràfics que els acompanyaven.

La Maria Pont, de la Cambra de Comerç, em va obrir les portes de l'edifici i del seu arxiu, i va fer possible l'accés i la realització d'imatges fotogràfiques *in situ*.

El Prof. Ignasi Baiges em va ensenyar tot el que sé de paleografia medieval. Aquest treball ha comportat una immersió important en fons documentals inèdits, i la seva transcripció i comprensió no hauria estat possible sense els coneixements que ell em va transmetre. Al llarg dels anys ha estat sempre disponible per a respondre dubtes i preguntes puntuals, i evidentment, qualsevol error en les transcripcions és únicament responsabilitat meva.

L'intercanvi d'idees i d'informació amb l'Albert Cubeles, la Cristina Sanjust i el Miquel Àngel Fumanal ha estat fructífer i útil en diferents etapes de l'elaboració d'aquest treball. Un agraïment especial per les col·legues i amigues Anna Molina, l'Anna Muntada, Judith Urbano i Laura López Iborra: les converses sobre art i arquitectura i el seu suport, també emocional, ha contribuït a que aquest treball arribés a bon port.

Sense el suport de la Clara Rodes, del CIEE (Council on International Educational Exchange), hauria resultat impossible trobar el temps material per finalitzar aquest treball. Li agraeixo haver-me ofert totes les facilitats possibles per tal de poder conciliar una vida professional intensa amb les exigències de l'elaboració d'una tesi doctoral.

Sobretot, la realització d'aquesta tesi ha estat possible en gran mesura gràcies a la meva família. Gràcies als meus pares, i sobretot al Salvador, al Joan i al Jaume.

Introducció

1. Objectius i metodologia

Què és una llotja? La pregunta pot semblar banal, i més per encapçalar una tesi doctoral. Però després de reflexionar i treballar sobre molts casos concrets, no l'hem volguda deixar de formular, a manera de pòrtic o obertura d'aquest treball. En el context històrico-artístic, la resposta seria senzilla: les llotges són els grans edificis mercantils que es van construir al final de l'edat mitjana als grans centres urbans de la Corona d'Aragó. Però fins i tot en aquest mateix context històrico-artístic, no necessàriament català, el mot resulta polisèmic: les llotges també són els pòrtics més o menys monumentals oberts a l'espai públic, els elements arquitectònics situats en algun lloc privilegiat d'un edifici important, o les estructures on treballaven els piquers de les grans fàbriques gòtiques. En contextos més allunyats del nostre àmbit d'estudi, les llotges són avui dia els espais reservats a les autoritats en instal·lacions públiques (com ara els camps esportius), els espais privats delimitats en sales públiques i d'espectacles (com ara les llotges dels teatres), i fins i tot els indrets on tenen lloc les subhastes i la contractació de productes concrets (el peix, el cereal).

El plantejament inicial d'aquesta tesi tesi era el d'estudiar les llotges de mercaders amb l'objectiu de realitzar una contribució a la història de l'arquitectura civil medieval de la Corona d'Aragó: les llotges mai no havien estat tractades a fons com a conjunt, tot i constituir una de les grans tipologies civils del gòtic català. Però una primera presa de contacte bibliogràfica amb el tema ens va portar a sospitar que, entre els edificis comunament acceptats com a integrants del grup de les llotges mercantils, s'hi acostumava a incloure tot edifici o estructura d'origen medieval que respongués a la denominació "llotja". Així, al costat de les llotges monumentals de mercaders de Barcelona, Perpinyà, Mallorca i València, se solia fer referència a les de Tortosa, Castelló d'Empúries, Sant Jaume de Barcelona i fins i tot Alcanyís (Terol). En base a la seva denominació, a totes aquestes estructures denominades llotges se'ls pressuposava una funció prioritària comercial, amb independència de la seva forma arquitectònica i sense que les seves funcions haguessin estat preses sempre en consideració.

Existia realment una relació directa entre totes les llotges i l'activitat comercial? Certament, des del punt de vista tipològic es pot parlar d'un grup més o menys homogeni de llotges de mercaders. Les de Mallorca i València, i en menor mesura les de Barcelona i Perpinyà, destaquen per damunt de qualsevol altra llotja, tant per la seva monumentalitat com per l'abundància de referències que s'hi fa en la la documentació i en els estudis. En tots quatre casos, a més, no hi ha dubte que es tractava d'edificis dedicats exclusivament a l'activitat mercantil. Les llotges de Mallorca i de València, ben conservades i ben documentades, especialment la segona, han generat un nombre respectable de publicacions acadèmiques que n'expliquen diferents aspectes arquitectònics i constructius. El coneixement de les fàbriques medievals de Barcelona i de Perpinyà, en canvi, és inferior, i conseqüentment ens ha semblat pertinent realitzar una immersió en els fons documentals inèdits, sobretot en els de la ciutat comtal.

Però la bibliografia i la documentació aplegades deixaven del tot clar que als segles XIV i XV es van construir també llotges d'altres classes, tant per la seva arquitectura com per la seva funció. L'anàlisi qualitativa dels casos i de la documentació van permetre constatar aviat que calia encarar un fenomen arquitectònic multifuncional i multiforme, que superava de llarg allò que la historiografia anomena llotges de mercaders. Tenir present una quantitat abundant de casos ha estat imprescindible per a poder refer el panorama de la llotja medieval, i encara que localitzar els exemples ha estat laboriós, no ha resultat particularment difícil. En canvi, contextualitzar-los, i sobretot articular un discurs coherent que permetés abraçar-los tots dins d'un quadre analític comprensible ha resultat força més complex.

Els objectius de la primera part d'aquesta tesi es corresponen amb els capítols en què s'ha organitzat la informació aplegada, i reflecteixen una mirada a les llotges com a exemples de la interacció entre una forma i una funció determinades. Els objectius són:

1. Buscar l'origen remot de totes les llotges occidentals, siguin del tipus que siguin, a partir de les *laubiae* germàniques altmedievals, i examinar la seva evolució al nord d'Itàlia en època carolíngia, on esdevenen escenaris de la justícia i espais d'expressió del poder; en aquest sentit, es planteja la possibilitat que la Porta Ferrada de Sant Feliu de Guíxols en sigui un reflex aïllat a Catalunya.

2. Estudiar la subsegüent integració física i/o funcional de la llotja en els palaus del poder municipal de l'occident medieval, on acollien funcions polítiques, econòmiques i judicials, i evidenciar la freqüència d'aquest model també a les ciutats i viles de la Corona d'Aragó.

3. Aproximar-nos a les llotges de les nacions, que funcionaven com a centres administratius i professionals dels mercaders occidentals, també dels catalans, als principals port estrangers de la Mediterrània cristiana.

4. Ressaltar el valor arquitectònic i històric de les llotges dels mercaders dels grans centres comercials de la Corona. Atesa la seva monumentalitat arquitectònica, hem tractat aquestes llotges de manera més detallada, tot plantejant l'origen i la difusió de la tipologia, amb un accent particular en la llotja de Barcelona, que s'estudia monogràficament a la segona part de la tesi.

5. Examinar les llotges enteses com a coberts utilitaris, reconèixer la seva funció com a llocs de dipòsit de béns i productes i el seu valor en el marc de l'arquitectura popular.

6. Prendre en consideració els pòrtics eclesiàstics, de vegades anomenats també llotges, i desfer alguns equívocs sobre la seva funció.

7. Estudiar les llotges que formen part de l'arquitectura residencial, on acostumen a tenir connotacions de prestigi.

8. Tractar el cas particular de les llotges de piquers, l'espai laboral dels constructors dels grans edificis medievals.

El marc geogràfic i temporal d'aquesta primera part del treball és relativament ampli. Tot i que l'objecte principal d'estudi siguin les llotges catalanoaragoneses dels segles XIV i XV, la cronologia i la geografia s'eixamplen quan és precís. Resultaria limitat, al nostre entendre, examinar les llotges com a fenòmens aïllats dels desenvolupaments arquitectònics del món occidental medieval. D'una banda, perquè les primeres aparicions del terme en documents catalans escrits en llatí es refereixen precisament a

les cases nacionals dels catalans en alguns centres comercials mediterranis a la segona meitat del segle XIII, on ja hi havia també llotges d'altres nacions comercials mediterrànies. D'altra banda, perquè l'apropiació de la paraula en llengua catalana es dóna als segles XIII-XIV, i porta implícita la internacionalitat del fenomen, ja que l'etimologia remet a l'italià i al francès.

Les reflexions sobre les llotges, que van donar lloc als objectius esmentats més amunt, arrenquen en realitat del propòsit inicial de la tesi, el d'estudiar el conjunt de les llotges de mercaders, que configura el quart capítol de la primera part. Però per poder realitzar aquesta mirada global a les llotges de mercaders calia dur a terme en primer lloc un estudi monogràfic sobre la llotja de Barcelona, ja que malgrat tractar-se de la llotja que donava origen a la tipologia, per motius diversos era la més mal coneguda de les llotges monumentals medievals. L'estudi monogràfic de la llotja de Barcelona dóna, doncs, cos a la segona part d'aquest volum, i l'anàlisi de l'obra exigia també la formulació d'uns objectius específics:

1. Aproximar-nos al paper comercial de la Barcelona baixmedieval, de les institucions mercantils de la ciutat, i de la inserció de la llotja en el teixit urbà, amb l'objectiu de contextualitzar l'edifici gòtic.

2. Determinar en la mesura del possible les característiques de la primera llotja de Barcelona (la llotja Vella, de mitjan segle XIV), veure fins quan va ser útil i funcional i en quin moment va ser substituïda en les seves funcions per la nova llotja.

3. Intentar refer el procés constructiu de la llotja de Barcelona al voltant del 1400, i veure quins foren els seus impulsors.

4. Explorar les diverses fonts disponibles per reconstruir la imatge de la llotja quatrecentista.

5. Documentar els afegits i transformacions del segle XV, sota l'impuls d'una organització dels mercaders forta i ben organitzada (el cos de la duana, la capella).

6. Fer un seguiment de l'evolució de l'edifici en època moderna, per donar fe dels factors que han contribuït al seu estat actual; en aquest sentit, és interessant recordar que el saló gòtic es va preservar com a nucli d'una gran reforma neoclàssica que oculta la fàbrica medieval.

Pel que fa a la metodologia de treball, la primera part de la tesi encara un objecte d'estudi complex, que no havia estat fet precedentment. Existien aportacions puntuals, referents a obres concretes (sobretot a llotges de mercaders), però no una aproximació de conjunt, i aquest treball defineix un quadre general per al seu estudi que no és només terminològic, sinó també conceptual.

En primer lloc es va compilar informació gràfica i bibliogràfica sobre estructures d'origen medieval existents o desaparegudes que responguessin a la denominació "llotja", amb la intenció de d'obtenir una mostra àmplia de casos per després documentar-ne els aspectes arquitectònics i contextualitzar-los funcionalment fins allà on fos possible. Es van realitzar cerques sistemàtiques del terme medieval (lotga, lotge, lotja) en cercadors acadèmics d'internet i en índexs de publicacions seleccionades de base documental, incloent tant repertoris documentals com publicacions sobre l'arquitectura gòtica dels grans centres urbans catalans. No preteníem l'exhaustivitat ni fer un catàleg que recollís totes les llotges catalanes medievals, sinó disposar de suficients exemples per arribar a comprendre quines realitats arquitectòniques podia abastar el terme en època medieval.

Tant les fonts documentals publicades com els estudis bibliogràfics que han servit per donar context a les cites de la documentació són molt diversificades per geografia, i en el cas dels estudis, també per enfocament, ja que només el recurs a estudis d'història urbana i d'història econòmica i del comerç ens permetria determinar la funcionalitat dels espais objecte d'estudi.

La llotja de Barcelona conforma la segona part de la tesi, i la metodologia per al seu estudi s'ha basat en la consulta i anàlisi de diferents tipus de fonts, que detallem al tercer capítol d'aquesta Introducció. De manera breu, diguem ara només que la metodologia utilitzada comprèn l'anàlisi de la pròpia obra en el seu estat actual, després

de sis segles d'història, amb els canvis funcionals i les transformacions ocasionades pels mateixos; la recerca i estudi de fonts gràfiques útils per intentar refer la imatge d'un edifici en gran part desaparegut i veure'n les transformacions al llarg del temps; el buidatge de fonts documentals d'arxiu, que han proporcionat dades sobre l'edifici medieval, sobretot de caràcter indirecte; i la valoració dels estudis arqueològics recents sobre l'edifici, que ha permès eixamplar el coneixement sobre alguns aspectes materials de la llotja gòtica. En paral·lel, la immersió bibliogràfica ha permès realitzar l'anàlisi contextual de les dades i informacions aportades per aquestes fonts diverses, que es complementen entre sí, i també ha suscitat el marc dins del qual hem situat l'estudi de la llotja de Barcelona per tal d'arribar a explicar-la dins l'espai i el temps.

2. La historiografia de les llotges

2.1. Les llotges de mercaders

2.1.1. Del reconeixement de la tipologia als primers estudis

Les llotges tenen una tradició historiogràfica pràcticament inexistent, amb l'excepció de les llotges de mercaders. Enteses com a conjunt d'edificis, i no com a monuments singulars, les llotges de mercaders van començar a ser objecte de reconeixement especialitzat, però encara no d'estudi detallat, a la segona meitat del segle XIX. Aleshores van aparèixer a França d'un seguit de publicacions d'intenció classificatòria i sistematitzadora, entre les quals destaca la d'A. Verdier i F. Cattois, que van incloure un capítol titulat "*Bourses et Douanes*" a la seva *Architecture Civile et Domestique* (1855). En aquesta obra es reconeixia de manera explícita l'existència a l'occident medieval d'edificis especialment dedicats als afers mercantils, en els quals s'hi realitzava transaccions i s'hi impartia justícia comercial, i que eren clarament diferents dels espais de mercadeig i d'intercanvi de productes (*halles* i mercats). De passada, posaven de relleu que instal·lacions de diferents èpoques que en diferents indrets rebien noms

diferents tenien, en realitats, funcions similars: les *lonjas* de la península, les *bourses* de França i dels Països Baixos, i el *cambio* o *mercanzia* d'Itàlia.[1]

Malgrat adoptar un punt de vista geogràfic més restringit i limitat a l'àmbit francès, també Eugène Viollet-le-Duc es va fer ressò de l'existència de les llotges de comerç al seu *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XI au XVI siècle* (1858-1868), on integrava els seus profunds coneixements sobre l'arquitectura medieval. Reconeixia l'existència de llotges enteses com a centres de contractació comercial i de representació de la mercaderia pròpies dels territoris catalans, i en justificava l'absència de la seva obra tot afirmant que a la França medieval els mercaders es reunien informalment a les *halles* (els porxos coberts on es duien a terme les compravendes), als ajuntaments o altres places públiques. Afirmava que mai no hi va haver a la França medieval llotges en el sentit català del terme perquè els mercaders francesos mai no van arribar a donar lloc a un cos comercial prou homogeni i compacte que les pogués impulsar.[2] També Camille Enlart es va referir, si bé un cop més únicament de passada i en una obra de gran abast, a les llotges del sud de França i d'Espanya, i esmentava les de Perpinyà, Mallorca, València i Barcelona com a exemples de la tipologia. A més a més, introduïa un altre sentit del terme *loge*: el de les residències de les principals nacions comercials occidentals als ports de la Mediterrània oriental, que funcionaven com a centre de les transaccions i en els quals el cònsol de la nació hi exercia la seva jurisdicció sobre els nacionals.[3]

A la historiografia artística catalana, el reconeixement de les llotges de mercaders com a conjunt és una mica posterior. Qui primer s'hi va referir d'aquesta manera va ser l'arquitecte i historiador de l'arquitectura Josep Puig i Cadafalch.[4] En un breu esment que formava part d'una obra d'abast general publicada l'any 1901 va fer notar que a Catalunya, els centres de transacció comercial o llotges s'havien constituït com a

[1] Aymar Verdier i F. Cattois, *Architecture civile et* domestique (Londres: Gregg International Publishers, 1972), 173-178 (reimpressió de l'obra original, de 1855).

[2] Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc, *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XI au XVI siècle* (París: Bance- A. Morel éditeur, 1858-1868), II, 233-234; XVI, 80-81.

[3] Camille Enlart, *Manuel d'archéologie française* (París: A. Picard et fils, 1904), II, 344-345; Camille Enlart, *Manuel d'archéologie française*. *Deuxième partie. Architecture civile et militaire* (A. Picard et fils, 1929), I, 382-383.

[4] Josep Puig i Cadafalch, *Historia General del Arte* (Barcelona: Montaner y Simón, 1901), II, 730-731, 855.

edificis independents, i que a diferència d'Alemanya, França i Itàlia, no formaven part de les dependències municipals. Aquesta idea de les llotges com a fenomen arquitectònic propi i genuí dels Països Catalans es repetiria en una gran part de la historiografia del segle XX. En Puig i Cadafalch, aquest èmfasi en la catalanitat del fenomen és perfectament explicable si es té en compte la seva orientació política i cultural. Puig i Cadafalch va ser un pioner de la història de l'arquitectura ideològicament catalanista. S'havia format en els ambients de la Renaixença, on l'evocació històrica hi tenia un paper cabdal, i en els seus articles per la revista *La Renaixensa* s'hi ha vist una identificació, de vegades fins i tot tendenciosa, entre la nació catalana i els valors i l'art de l'edat mitjana.[5] Encara que la de Puig i Cadafalch només va ser una referència breu en el context d'una obra de gran abast, la seva idea no devia passar del tot desapercebuda: poc més tard, George E. Street publicava *Some Account of Gothic Architecture in Spain* (1914), on de manera implícita i sense entrar en altres detalls donava per suposada l'existència d'un "tipus català" de llotja ("*...the lonja at Palma is of the Catalan type*").[6]

El primer estudi una mica detallat de les llotges es deu a Vicente Lampérez i Romea (1922), i forma part del seu treball sobre l'arquitectura civil espanyola, obra cabdal i punt de partida de la historiografia arquitectònica civil a Espanya.[7] Lampérez dedicava un capítol a les edificacions comercials de la península ibèrica a l'època antiga, musulmana i cristiana, i dins d'aquest capítol hi analitzava per primera vegada de manera detinguda les llotges com a conjunt. Prenia en consideració els edificis monumentals coneguts com a llotges de mercaders, però també les llotges en sentit estructural (és a dir, les galeries porticades), els suposava a totes una funció comercial, i classificava el conjunt en funció de la seva obertura o tancament a l'exterior. Catalogava

[5] Es tracta del "regionalisme artístic". Sobre la ideologia de Josep Puig i Cadafalch i el seu reflex en la seva manera de fer història de l'art i de l'arquitectura, vegeu Judith Rohrer, "Puig i Cadafalch: els primers treballs", in *J. Puig i Cadafalch: l'arquitectura entre la casa i la ciutat* (Barcelona: Fundació Caixa de Pensions-Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1989), 14-35; Xavier Barral i Altet, "Josep Puig i Cadafalch historiador de l'art medieval", in *J. Puig i Cadafalch: l'arquitectura entre la casa i la ciutat* (Barcelona: Fundació Caixa de Pensions-Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1989), 64-89.

[6] George Edmund Street, *Some account of Gothic architecture in Spain* (Nova York: Arno Press, 1980; edició original de 1914), II, 14-15, 85, 91.

[7] Vicente Lampérez y Romea, *Arquitectura civil española de los siglos I a XVIII* (Madrid: Saturnino Calleja, 1922), II, 207-221. Pocs anys abans, Lampérez havia publicat una obra sobre l'arquitectura municipal a final de l'edat mitjana on no es referia a les llotges: Vicente Lampérez y Romea, *Las ciudades españolas y su arquitectura municipal al finalizar la Edad Media* (Madrid: Imprenta de Bernardino Rodríguez, 1917).

com a "llotges obertes" els pòrtics de davant les esglésies de Sant Antoni i Sant Jaume de Barcelona, i també la llotja d'Alcanyís. Hipotetitzava que la tipologia derivava del pòrtic o llotja eclesiàstic, que hauria estat el primers llocs de celebració de tractes comercials. Al seu torn, subdividia el conjunt de les "llotges tancades" segons la seva forma en almudins basilicals, llotges-saló, i palaus amb pati central, i considerava que les llotges de Barcelona, Mallorca i València formaven part del grup de les llotges-saló. Encara que no traçava cap línea evolutiva explícita, afirmava que la llotja de València era la més completa del conjunt.

El principi classificatori de l'obertura/tancament de l'estructura va esdevenir un punt de partida per a nombrosos autors posteriors, entre ells Guillem Forteza, l'autor del principal treball sobre aquest tema fins no fa gaires anys. L'arquitecte mallorquí va estudiar monogràficament les llotges a la década del 1930, en el marc del primer estudi global de l'arquitectura gòtica civil catalana.[8] A més de recollir allò que fins aleshores s'havia escrit sobre el tema, va desenvolupar algunes idees noves i/o només apuntades però no desenvolupades amb anterioritat. De fet, en el seu treball va formular amb claredat i precisió un seguit d'idees que han constituït la base d'una gran part dels estudis sobre el tema realitzats al segle XX.

En primer lloc, Forteza destacava que les llotges de comerç són monuments arquitectònics medievals específicament propis dels Països Catalans, donant així continuïtat al pensament de Puig i Cadafalch pel que fa a la identificació entre el caràcter nacional i les formes artístiques que es donen en els seus territoris. A més, Forteza lligava estretament el naixement d'aquesta classe d'edificis amb el progrés productiu i comercial que van viure algunes ciutats de la Corona, i particularment Barcelona, als segles baixmedievals, i en aquest sentit recuperava també les idees de Capmany sobre la relació entre la prosperitat i la riquesa comercial i el progrés artístic i

[8] Aquest estudi fou endegat l'any 1934 en el marc d'unes conferències sobre l'art i la civilització catalans, impulsades per la Fundació Cambó a la Universitat de París. Els textos de les conferències foren publicats l'any següent, i incloïen l'article corresponent a les llotges, redactat per Guillem Forteza, que poc temps abans havia publicat també un treball on ja desenvolupava les mateixes idees: Guillem Forteza, "El cicle arquitectònic de les nostres llotges medievals", in *Guillem Forteza. Estudis sobre arquitectura i urbanisme*, ed. Miquel Seguí i Aznar (Palma-Barcelona: Universitat de Palma-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984), 76-100; Guillem Forteza, "Les loges de commerce", in Filangiere di Candida Gonzaga, Adolf Florensa, Guillem Forteza *et al*, *L'Architecture gothique civile en Catalogne* (París: Fondation Cambó-Henri Laurens, 1935), 37-50.

arquitectònic de la capital.[9] Segons Forteza, les llotges eren la traducció arquitectònica de les consecucions de la societat civil medieval catalana:

> "...una cristal·lització arquitectònica privativa de Catalunya; del floriment d'una família d'edificis que són el trassumpte del mateix nervi històric de Catalunya, el punt més alt de la nostra evolució civil, la representació tangible de la nostra hegemonia mercantil a l'occident durant més de quatre segles...".

Afegia que:

> "...l'arquitectura civil sorgeix a les nostres terres mediterrànies amb una nitidesa i una simplicitat de tècnica i d'expressió artística que no crec que es pugui trobar enlloc més. No res d'inspiració híbrida; no res d'adaptació artificiosa".[10]

Com en el cas de Josep Puig i Cadafalch, la lectura de Guillem Forteza s'alineava amb el seu pensament polític, que en termes generals era coincident: Forteza ha estat qualificat d'hereu de la Renaixença a les Illes Balears, i sabem que era partidari d'un estat federal on Catalunya, Balears i València formarien una sola nacionalitat, si bé cadascuna havia de conservar la seva independència espiritual i autonomia administrativa i econòmica.[11] El reflex d'aquesta manera de pensar en els seus textos sobre les llotges de 1934 i 1935 és patent: s'hi refereix com a monuments medievals específicament catalans, i pensa en una Catalunya plural, que inclou els territoris que van de Perpinyà a València, passant per Mallorca.

2.1.2. Arquitectura i nació

La voluntat d'identificar una arquitectura propia de la nació catalana va esdevenir un tema predominant a la historiografía del segle XX, i les llotges hi tenen un paper. El context polític explica la voluntat de posar en valor la identitat nacional catalana des del

[9] Sobre Capmany i la seva manera de fer història de Barcelona, vegeu Ramon Grau, "La historiografia de Barcelona abans de la seva institucionalització", *Barcelona Quaderns d'Història* 1 (1995): 12-15; i Ramon Grau, "Antoni de Capmany i la teoría marítima de Barcelona", *Barcelona Quaderns d'Història* 21 (2014): 19-42.

[10] Forteza, "El cicle arquitectònic de les nostres llotges medievals", 76, 80.

[11] Sobre la personalitat política i cultural de Guillem Forteza, vegeu Miquel Seguí i Aznar, introducció a *Guillem Forteza. Estudis sobre arquitectura i urbanisme* (Palma-Barcelona: Universitat de Palma-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984), I, 5-25.

punt de vista cultural, artístic o l'arquitectònic, i la mirada realitzada sobre les llotges per Alexandre Cirici i Pellicer ho exemplifica.

Cirici proposava sovint interessants relacions entre els fets arquitectònics i altres fets artístics i culturals d'una mateixa època, i va dedicar la seva atenció a recercar "la catalanitat de l'arquitectura catalana".[12] A *L'arquitectura catalana* (1975), deia que el seu propòsit era identificar allò que donava caràcter propi a l'arquitectura catalana al llarg dels temps, i trobar-ne els trets permanents de l'originalitat arquitectònica, més enllà dels grans estils occidentals.[13] Les llotges de mercaders posen de manifest al seu entendre aquests trets arquitectònics i constructius permanents, i Cirici ho expressa de vegades de manera explícita i en altres ocasions implícitament: identifica com a característica dominant de l'arquitectura catalana el que ell denomina "la plenitud del gran espai interior sense destorbs", que equipara a la voluntat d'edificar una sala, i els grans salons de les llotges de contractació en són bons exemples. També troba que el tipus de coberta més comú als Països Catalans és l'embigat transvers i la seva monumentalització amb arcs diafragmàtics transversos de pedra portadors d'embigats longitudinals, i es tracta, un cop més, de conceptes que es troben exemplificats en les cobertes de les llotges de Perpinyà i de Barcelona. En altres obres, Cirici insistia també en la catalanitat de certs trets arquitectònics, i a *Arquitectura gótica catalana* (1968) reiterava la seva visió de la transposició en les llotges de tècniques i aspectes constructius exclusivament catalans, com ara l'estructura embigada sobre arcs paral·lels d'eix transversal, la utilització sistemàtica de l'arc de mig punt en comptes de l'apuntat, l'aprimament dels elements de suport, i repetia que, malgrat els seus equivalents funcionals en altres països europeus, les llotges presenten entre sí coherència espacial i independència total d'aquells.[14]

Rafel M. Bofill va donar continuïtat a aquesta orientació teòrica a les dues darreres dècades del segle XX, tot buscant arguments que li permetessin relacionar l'arquitectura

[12] A Cirici li interessava més l'articulació global dels períodes estudiats que no les aportacions puntuals, i la seva recerca de la catalanitat en l'arquitectura estava, segons de Solà-Morales, depurada d'instrumentalització política. Sobre Cirici com a historiador de l'art, vegeu Ignasi de Solà-Morales, "Combats per l'arquitectura catalana", in *Homenatge de Catalunya a Alexandre Cirici (1914-1983)* (Barcelona, Ajuntament de Barcelona-Universitat de Barcelona, 1984), 68-69.

[13] Alexandre Cirici i Pellicer, *L'arquitectura catalana*, 2a ed. (Barcelona: Teide, 1975), 38-39, 150-151, 174-177.

[14] Alexandre Cirici i Pellicer, *L'Arquitectura gòtica catalana* (Barcelona: Lumen, 1968), 52-55.

gòtica en general i les llotges en particular amb l'essència del catalanisme cultural. Com Cirici, Bofill tenia com a propòsit definir el caràcter profund de l'art nacional de Catalunya, i el trobava en el principi de la tendència a la simplicitat, que segons ell es traduïa a l'arquitectura en forma de racionalisme funcional i constructivista, i es manifestava de manera privilegiada en les llotges de comerç i la seva austeritat i unitat espacial. També a les llotges de Mallorca i València posaven segons Bofill de manifest aquella tendència a la simplificació formal i a la minimització de suports interiors.[15]

2.1.3. Una sèrie evolutiva

Tornem a Guillem Forteza per examinar altres idees del mallorquí que són origen de reflexions posteriors al voltant de les llotges. En el seu treball, l'arquitecte també es plantejava quin seria l'origen de les llotges, que de cap manera entenia com a producte de la "generació espontània". Forteza plantejava una sèrie evolutiva que tenia els seus models antics a les places públiques del mercat, que evolucionava posteriorment cap als almudins i mercats de grans, i que culminava en els alfòndecs, que al seu torn serien els antecedents directes de les llotges. A continuació realitzava una classificació tipológica de les llotges, i incorporava nous exemplars al conjunt en base a la seva denominació i/o la seva estructura. Reconeixia llotges obertes o esquemàtiques (Tortosa), llotges mig obertes-mig tancades (Castelló d'Empúries i Perpinyà), llotges tancades (Barcelona), i després la seva culminació en l'arquetip mediterrani (Mallorca) i la seva perfecció i refinament (València). Malgrat tot, Forteza no explicava a fons en aquest treball ni la relació funcional ni la relació formal que declarava present en aquestes construccions.

La classificació tipológica i evolutiva de les llotges de Guillem Forteza ha estat durant llargues dècades punt de referència gairebé únic, reconegut o no, per a tots aquells que han dedicat alguna atenció al tema. Deriven directament de la seva visió els apartats dedicats a les llotges en les obres generals sobre l'art català obra d'Adolf Florensa,[16]

[15] Rafael M. Bofill i Fransí, *Aportacions a la interpretació social de l'art català* (Barcelona: edicions 62, 1985), 34-35, 44, 102-103; Rafael M. Bofill i Fransí, *L'arquitectura nacional de Catalunya. La menystinguda personalitat de l'arquitectura gòtica catalana* (Barcelona: la Magrana, 1998), 96.
[16] Adolf Florensa, "L'arquitectura civil", in *L'Art Català*, dir. Josep M. Folch i Torres (Barcelona: Aymà, 1957), I, 347-348.

Núria de Dalmases,[17] i també els treballs més específicament dedicats a llotges de Raquel Lacuesta i Imma Vilamala,[18] Tina Sabater,[19] i més recentment Joaquín Bérchez i Fernando Marías.[20]

Alguns autors han posat en dubte alguns elements del model evolutiu plantejat per Forteza, especialment pel que fa a l'origen de la tipologia en edificis comercials anteriors com els els alfòndecs. Torres Balbás ho qüestionava ja a mitjan segle XX, i trobava improbable que els alfòndecs musulmans, formats per patis envoltats de galeries, haguessin pogut generar llotges com la de Tortosa, formades per una sola galeria porxada.[21] Més recentment, Eduard Riu-Barrera ha insistit en la dificultat de relacionar alfòndecs i llotges, perquè els alfòndecs medievals coneguts no es relacionen formalment amb les llotges. Riu-Barrera també ha posat en dubte la possible derivació dels almodins o dipòsits de cereals, adduint que l'almodí de València, que havia servit com a punt de comparació, s'ha pogut datar en la seva forma actual del segle XV, i per tant, és posterior al naixement de les llotges. També va avançar que a Catalunya, només les llotges de Barcelona, València, Mallorca compartien un gran nombre de trets, mentre que els porxos d'esglésies i altres edificis com ara les dites llotges de Tortosa i Castelló d'Empúries no formarien part de la mateixa família funcional.[22]

---

[17] Núria de Dalmases, "Arquitectura gòtica civil", in *Art de Catalunya 3. Urbanisme arquitectura civil i industrial* (Barcelona: L'Isard, 1998), 154-158.

[18] Dins del seu treball sobre la tipologia constructiva del mercat tancat, Lacuesta i Vilamala estableixen relacions la forma de les primeres llotges catalanes i les circumstàncies històriques del moment. Mantenen vigent la classificació entre llotja oberta o porxo (Tortosa, Vic, Granollers), tipus intermig que combina porxo amb finestra (Castelló d'Empúries), i llotja tancada més monumental (Barcelona): Raquel Lacuesta i Immaculada Vilamala, "Aproximación a la evolución tipológica de los mercados y las lonjas en Cataluña", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Salvador Lara Ortega (Valencia: Ajuntament de Valencia, 2000), 225-249.

[19] Tina Sabater fa un estat de la qüestió sobre els edificis de comerç gòtics a la Mediterrània, i organitza el seu discurs sobre les llotges de comerç al voltant de les idees de Forteza de llotja oberta, llotja semioberta i llotja tancada monumental: Tina Sabater Rebassa, "El contexto del gótico civil mediterráneo", in *La Lonja de Palma*, coord. Federico Climent (Palma de Mallorca: Govern de les Illes Balears, 2003), 41-55.

[20] Joaquín Bérchez i Fernando Marías, "Las lonjas de mercado de España: de Barcelona a Sevilla", in *Public buildings in early modern Europe*, editat per K. Ottenheym, K. De Jonge i M. Chatenet (Lovaina: Brepols, 2010), 201-220.

[21] Leopoldo Torres Balbás, *Arquitectura gótica*, vol. VII d' *Ars Hispaniae* (Madrid: Plus Ultra, 1952), 250. Recordem que Torres Balbás era precisament un expert en els alfòndecs hispànics, i l'autor del que encara avui és treball de referència sobre aquest tema: Leopoldo Torres Balbás, "Las alhóndigas hispanomusulmanas y el corral del carbón de Granada", *Al-Andalus* XI (1946): 447-480.

[22] Eduard Riu-Barrera, "Les llotges i les altres arquitectures mercantils", in *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura III. Dels palaus a les masies*, coord. Eduard Riu-Barrera (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003), 209-212.

2.1.4. L'expressió de la burgesia urbana

Un altre tema que ha donat peu a alguna breu reflexió al voltant de les llotges com a conjunt és d'ordre sociològic: el paper dels promotors de les llotges en la determinació de l'estil de les mateixes, i especialmente en els ben conservats casos de Mallorca i València. Cirici havia esmentat de passada que les llotges del s. XV (Mallorca, València) eren més monumentals i tenien una personalitat sociològica pròpia, i les va diferenciar de les llotges del tres-cents (que per a ell incloïen els exemples de Tortosa, Castelló d'Empúries i Barcelona). La relació entre les llotges i la burgesia urbana l'havia apuntada també anys abans Torres Balbás,[23] i Cirici recuperava la idea que les llotges representaven una nova classe social, que ostentava el paper culturalment dirigent fins aleshores reservat a la monarquia o als ordes mendicants.

Cirici relacionava la introducció de les formes flamígeres, presents a les llotges de Mallorca i València, amb la nova burgesia, que afirmaria visualment el seu poder amb la importació d'unes formes artístiques de Flandes, on s'hi trobava el model més perfecte de la societat basada en la riquesa privada. El camp d'aplicació predilecte d'aquests estils havia de ser necessàriament els edificis de les corporacions relacionades amb la principal font de la seva riquesa, el comerç. Tanmateix, observava Cirici que allò flamíger es veu confinat a les traceries i l'escultura decorativa, i la simplicitat pròpia de l'esperit arquitectònic català sempre predomina.[24] Bofill matisà la visió de Cirici: es manifestà contrari a la relació entre burgesia i flamíger, i de fet posà en dubte l'existència d'un art flamíger català a causa del predomini de la tendència a la simplificació i l'essencialitat, tot afegint que les comptades mostres de flamigerisme no es limiten als edificis erigits per la burgesia.[25] Joaquín Yarza va recuperar també les idees de Cirici en una obra de caire més general, on després de recordar la importància de les classes urbanes de la baixa edat mitjana i el naixement, amb elles, d'una nova clientela artística, destacava l'abundant població mercantil de Barcelona que explicava

[23] Torres Balbás insistia en el desig de monumentalitat inherent al nou esperit ciutadà que es troba, al s. XIV, a les ciutats catalanes, i que es tradueix en els seus edificis més representatius, les llotges de contractació (Torres Balbás, *Ars Hispaniae. VII: Arquitectura gótica*, 244).

[24] Cirici, *L'Arquitectura gòtica catalana*, 384-389; Alexandre Cirici i Pellicer, *L'art gòtic català. L'arquitectura dels segles XIII-XIV* (Barcelona: edicions 62, 1975), 79-82; Alexandre Cirici i Pellicer, *L'art gòtic català. L'arquitectura als segles XV i XVI* (Barcelona: edicions 62, 1979), 14-31.

[25] Bofill, *Aportacions a la interpretació social de l'art català*, 34-35, 44, 102-103; Bofill, *L'arquitectura nacional de Catalunya*, 96.

en part el "gòtic burgès", del qual serien obres representatives les llotges construïdes a partir de la segona meitat del s. XIV.[26]

2.1.5. Les llotges dins l'arquitectura medieval occidental

Mentre que una part considerable de la historiografía produïda per autors catalans posava èmfasi en la restricció de la tipologia de la llotja a les terres de parla catalana i buscava connexions amb l'esperit nacional, altres autors, locals i estrangers, també es van referir a les llotges en els seu treballs generals sobre arquitectura medieval, i van incidir en els paral·lelismes amb altres tipologies del món occidental i mediterrani. Dèiem més amunt que ja Verdier i Cattois (1855) havien observat les semblances funcionals entre les llotges, les *halles* i les *mercanzie*, i també N. Pevsner (1979) va integrar les llotges en un esquema funcional vàlid per a tot l'occident medieval, incloent-les en el seu treball sobre les tipologies arquitectòniques dins del capítol dedicat als centres de transaccions comercials (borses i bancs), i considerant-les les primeres edificacions construïdes amb aquest objectiu a l'occident medieval.[27] En el seu llibre sobre el segle XV, Jan Bialostocki també va entendre les llotges com una més de les tipologies edilícies públiques destinades a fins específics promogudes pels municipis baixmedievals occidentals,[28] i Nicola Coldstream va incidir igualment en les relacions funcionals entre les llotges de mercaders i alguns edificis portuaris d'altres grans centres comercials urbans medievals, com ara els dels Països Baixos i els *fondachi* venecians.[29] Núria de Dalmases (1998) i Bérchez i Marías (2010) va esmentar també, si bé només de manera breu, els possibles paral·lelismes funcionals i constructius de les llotges amb alguns edificis de les zones de més potencial econòmic i mercantil del moment.[30]

---

[26] Joaquín Yarza Luaces, *La Edad Media,* vol. II d' *Historia del Arte Hispánico* (Madrid: Alhambra, 1978), 295, 303.

[27] Nikolaus Pevsner, *Historia de las tipologías arquitectónicas* (Barcelona: Gustavo Gili, 1979), 233-234.

[28] Jan Bialostocki, *L'Art du XVe siècle. Des Parler a Dürer* (París: Librairie Générale Française, 1993), 262-265.

[29] Nicola Coldstream, *Medieval Architecture* (Oxford: Oxford University Press, 2002), 132-135. L'autora només menciona de manera explícita les llotges de Barcelona i Palma de Mallorca, però entenem que el que diu es pot aplicar al conjunt.

[30] Dalmases esmenta com a possibles paral·lels les les *halles* dels Països Baixos i les *logge* italianes, però no va entrar en majors detalls (Dalmases, "Arquitectura gòtica civil", 154-158). Bérchez i Marías indiquen que les llotges italianes, sense explicitar quines, han de ser el referent de les de la Corona (Bérchez i Marías, "Las lonjas de mercado de España", in *Public buildings in early modern Europe*, ed. K. Ottenheym, K. De Jonge i M. Chatenet, 201. .

La recerca d'un context arquitectònic que permeti explicar les llotges com a conjunt es troba igualment al darrera dels treballs Salvador Lara, un arquitecte i professor valencià que entre les dècades de 1990 i 2000 va dirigir un grup de treball adreçat a posar en valor les llotges en general i les valencianes en particular. Sota el seu impuls, la perspectiva geogràfica del fenomen de les llotges es va eixamplar de manera decidida, es va definir com una realitat amb múltiples vessants, i va quedar emmarcat dins d'un context arquitectònic mediterrani en sentit ampli. També va impulsar l'anàlisi de les llotges des de perspectives alternatives: compositiva i històrica, però també semàntica, iconogràfica i sociològica. Els treballs del prof. Lara es van materialitzar en el congrés internacional "Lonjas del Mediterráneo" (1998),[31] on addicionalment es va posar de relleu el maltracte que han patit aquests edificis al llarg de la història, que ha resultat en la desaparició o mala conservació de molts d'ells, i es va donar inici a un moviment per a la defensa i el coneixement de les llotges que va fructificar en la inclusió de la llotja de València dins la llista del Conjunt Arquitectònic Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO (1996).[32] Igualment, durant els anys 2000-2001 el grup de treball del prof. Lara va dur a terme un inventari i estudi tipològic de les llotges del País Valencià, en el qual s'hi va incloure totes les estructures denominades llotges o estructuralment assimilables a una llotja, i especialment els pòrtics de les plantes baixes de nombrosos edificis municipals. Foren catalogades en funció de la seva implantació (exemptes, adossades, cantoneres, encastrades), en base a la seva autonomia funcional (lliures, annexes, vinculades, subordinades), i segons la seva estructura compositiva (longitudinals, centrals, longitudinals-porticades, transversals, etc.), i es va plantejar una evolució estructural i formal de les mateixes.[33] Tots aquests treballs reconeixen de manera explícita que a la Mediterrània medieval la paraula llotja inclou diverses classes

[31] Salvador Lara Ortega, coord., *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio* (Valencia: Ajuntament de Valencia, 2000).

[32] La llotja de València forma part de l'esmentada llista amb el número de referència 782. Els criteris d'adscripció de l'edifici a la llista foren de tipus cultural, i més específicament, l'excepcionalitat de l'edifici en tant que exemple únic de l'arquitectura civil del gòtic final que, al mateix temps, il·lustra el poder i la riquesa d'una de les grans ciutats mercantils de la Mediterrània (consultat el 20 d'agost de 2014, http://whc.unesco.org/en/list/782).

[33] Aquest treball sobre les llotges valencianes va donar lloc a una exposició itinerant i a dues publicacions: Salvador Lara Ortega, *Lonjas de la Comunidad Valenciana* (València: Obra Social de la CAM-Universidad Politécnica de Valencia, 2003); Salvador Lara Ortega, *Las seis grandes lonjas de la Corona de Aragón* (València: General de Ediciones de Arquitectura, 2007).

d'edificis, però no s'hi resol la qüestió de l'origen i l'evolució de la tipologia, i tampoc no s'hi explica la relació entre unes i altres classes de llotges.[34]

L'impuls del grup valencià va generar un interès pel tema també des de la banda italiana. Es van realitzar dues accions integrades, amb jornades científiques en les quals van participar investigadors i experts en diferents disciplines, italians i espanyols, i una d'aquestes trobades va fructificar en una publicació específica sobre les llotges comercials renaixentistes de Toscana, estructures porticades situades al punt central de les poblacions i concebudes específicament com a elements de promoció econòmica i de cohesió social.[35] Poc més tard, el grup italià va organitzar el segon congrés internacional sobre les llotges; va tenir lloc a Florència l'any 2000, i les actes foren editades l'any 2002.[36] Igual que el primer congrés internacional sobre les llotges, aquest va acollir també presentacions que van cridar l'atenció sobre llotges –o grups de llotges– concrets, a l'àrea mediterrània i més enllà, en època medieval i moderna.

En definitiva, existeix una noció tradicional que les llotges de mercaders formen un grup d'edificis que comparteixen una funció comercial en sentit ampli, i s'hi ha realitzat aproximacions des de la tipologia, la geografia de l'art, i la sociologia de l'art. Al mateix temps, s'ha reconegut la necessitat de prendre en consideració fenomens arquitectònics i/o funcionals relacionats, pertanyents també a un àmbit geogràfic més ampli, per tal de comprendre les llotges medievals en tota la seva dimensió.

2.2. La llotja de Barcelona

2.2.1. De la valoració històrica a l'apreciació estètica

Si centrem l'atenció en els monuments individuals, no hi ha dubte que les grans llotges de mercaders medievals van ser les de Barcelona, Mallorca i València. Les dues

[34] Tina Sabater recull els plantejaments generals de Salvador Lara i els seus treballs en el seu article destinat a contextualitzar la llotja de Palma de Mallorca (Sabater, "El contexto del gótico civil mediterráneo", in *La Lonja de Palma*, coord. Climent, 41-55).

[35] AA. DD., *Logge mercantili di Toscana. Giornata di Studio* (Castiglion Fiorentino: Istituzioni Culturale Castiglionese, 2000).

[36] Giancarlo Cataldi i Roberto Corona, ed., *Logge e/y Lonjas. I luoghi del commercio nella storia de la città* (Florència: Alinea, 2002).

darreres són prou ben conegudes des dels punts de vista històric, arquitectònic i artístic, un fet que s'explica pel seu valor monumental però també per la seva excel·lent conservació i, en el cas valencià, per l'abundant documentació conservada sobre el procés de construcció de l'edifici. En canvi, la llotja de Barcelona ha quedat més al marge, i el relatiu desinterès per l'edifici medieval l'ha motivat sens dubte la seva radical modificació al segle XVIII. L'edifici havia arribat a la segona meitat de la centúria en un greu estat de deteriorament, i aleshores s'hi va dur a terme una restauració i reforma profunda en clau neoclàssica, que de l'edifici gòtic en va mantenir només la sala de Contractacions i la sala dels Cònsols del damunt. Però abans d'aquesta transformació, nombrosos autors hi havien parat atenció, i els seus comentaris posen de manifest que la llotja era valorada tant pel seu caràcter artístic com pel seu significat en tant que monument urbà.

Hi ha referències interessants ja en obres històriques sobre Barcelona escrites en el context humanista del segle XVI. Barcelona va inspirar la *Descripción de las excellencias de la muy insigne ciudad de Barcelona* (1589) de Dionís Jeroni Jorba, una obra històrica sobre la ciutat on s'esmenta com a font de la seva bellesa la de les seves esglésies, monestirs, ponts, carrers, vies públiques .... Jorba parla també dels càrrecs i institucions de la ciutat, i també dels edificis on aquestes tenen la seva seu, i és aquí on descriu breument la llotja, que valora especialment a causa de la seva utilitat pública:

> *"Hay también los señores cónsules de la mar y mercaderes muy ricos, hay muchos bancos de dichos mercaderes, la Lonja muy rica y muy linda y de muy grandes edificios dedicados a la pública utilidad, hay leyes mercantiles por las cuales se administra justicia llanamente por dos muy magníficos señores los cuales se nombran cónsules..."*

A diferència d'altres edificis de la ciutat, no en descriu, però, l'arquitectura ni la decoració.[37]

Dels textos històrics sobre la ciutat del segle XVII en traspua una noció semblant, si bé més elaborada. Els *Discursos Históricos de la fundación y nombre de la insigne ciudad*

[37] Dionís Jeroni de Jorba, *Descripción de las excellencias de la muy insigne ciudad de Barcelona* (Barcelona: Impr. Hubert Gotard, 1589), 17. Sobre les primeres històries de la ciutat, obra de Jeroni Pau i Dionís Jorba, vegeu Mariàngela Villalonga, "Els primers historiadors de la ciutat: Jeroni Pau i Jeroni Dionís Jorba", in *La Barcelona ideal i la Barcelona real*, ed. Eulàlia Duran i Eulàlia Miralles, 149-160.

de Barcelona (1633), obra de l'historiador i ciutadà honrat de Barcelona Rafael Cervera són especialment interessants en aquest sentit. L'obra s'inscriu en el corrent literari característic de la primera meitat del segle XVII que busca justificar en el passat els privilegis catalans tot reelaborant els orígens històrics de Catalunya i reivindicant un passat català gloriós. En aquest marc, Cervera descriu la llotja d'origen medieval de Barcelona amb relatiu detall, i l'edifici contribueix a sostenir la tesi històrica de l'autor, i al mateix temps aporta dades algunes dades descriptives que contribueixen al coneixement de l'edifici abans de la seva reforma neoclàssica.[38]

La llotja també va tenir un paper notable dins les històries de la ciutat del segle XVIII, per primer cop obres escrites amb autèntic rigor i basades en la documentació. Aleshores l'edifici ja havia estat transformat en gran mesura en un monument neoclàssic, però la memòria material i històrica de l'edifici medieval encara va inspirar reflexions històriques interessants. Entre aquestes destaca la d'Antoni de Capmany, que va escriure les seves *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona* per encàrrec de la Junta de Comerç, aleshores la institució titular de la llotja. Capmany es va basar en uns principis retòrics ben consolidats, adreçats a sostenir la tesi històrica que durant la baixa edat mitjana Barcelona i Catalunya havien assolit un gran esplendor, en gran part com a conseqüència de la implicació de les institucions de govern en l'economia urbana.[39] Com a part de l'exaltació de la ciutat medieval, Capmany parava compte a la seva arquitectura, incloent la llotja, i argumentava que els artífexs medievals van sobresortir tant per la seva habilitat com per l'esperit i magnificència dels conciutadans. D'altra banda, Capmany, de mentalitat il·lustrada, va utilitzar únicament informacions de caràcter històric que poguessin ser

[38] L'obra de Rafael Cervera ha restat inèdita, i es conserva a la Bibliothèque Nationale de France. Tanmateix, n'hi ha una còpia manuscrita a l'AHCB (Ms. B, 111-113). La descripció de la llotja, que figura als folis 53v-54r, fou publicada per Salvador Sanpere i Miquel, *Fin de la nación catalana* (Barcelona: Tipografia L'Avenç, 1905), 639. Sobre R. Cervera, vegeu Jesús Villanueva, "Els historiadors de la dècada de 1620 i el record de Barcelona com a capital imperial", in *La Barcelona ideal i la Barcelona real*, ed. Eulàlia Duran i Eulàlia Miralles, 164-165; i Daniel Genís Mas, "Rafael Cervera (1563/64-1633): entre la monarquia hispánica i les institucions catalanes", *Manuscrits. Revista d'Història Moderna* 31 (2013): 91-114.

[39] Sobre l'ús de la retòrica per part d'A. de Capmany, vegeu Josep Solervicens Bo, "Imatges de Barcelona a la literatura moderna: els mecanismes retòrics de la ficció", in *La Barcelona ideal i la Barcelona real en la cultura literària de l'Edat Moderna*, ed. Eulàlia Duran i Eulàlia Miralles, vol. 9 de *Barcelona Quaderns d'Història* (Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2003), 194; i Grau, "Antoni de Capmany i la teoria marítima". Sobre la historiografia barcelonina i el paper de Capmany dins la mateixa, vegeu Grau, "La historiografia de Barcelona", 12-15.

demostrades documentalment, i, va donar a conèixer notícies d'arxiu fonamentals per a tots aquells que posteriorment han volgut estudiar la llotja, com ara la intenció del municipi d'adquirir terrenys a la plaça dels Canvis el 1339 amb el fi de construir una llotja, l'aparent poc efecte d'aquesta disposició, o el nou privilegi de 1380 que autoritzava la construcció d'una nova llotja.[40]

Capmany va valorar per primer cop la llotja des del punt de vista estètic i artístic. Com altres contemporanis seus, identificava el bon gust amb l'assumpció dels criteris neoclàssics, però a diferència d'altres, no criticava el gòtic:

> "*aunque no puede Barcelona … presentar… edificios magníficos de elegante arquitectura griega desde su restauración o renacimiento en occidente fuera de la parte anterior de la casa de la Diputación, a lo menos en el carácter atrevido, delicado y grandioso del orden que llamamos vulgarmente gótico… las obras que aún conserva pueden competir con las de otro pueblo…*".[41]

Valorava el gòtic en gran mesura a causa de la impressió sensible que causaven en l'espectador la seva elevació, lleugeresa i espaiositat, i encara més pels efectes psicològics que provocava, i reconeixia una de les principals causes d'aquests efectes en la "consciència d'historicitat que genera la seva contemplació", és a dir, en la impressió que produeix "la densitat històrica incorporada als murs" dels edificis gòtics de Barcelona.[42] Li interessava la llotja per damunt de cap altre monument gòtic civil de Barcelona, i la seva referència a l'edifici, tot i que breu, era ben clara: "*sobre todos* [els edificis gòtics civils] *se aventaja por la magnificencia y gallardía el Salón de la Lonja de Mar, que se acabó en 1383, distribuido en tres naves*".[43] En aquest sentit, cal recordar la valoració de Capmany de l'activitat comercial medieval que va liderar Barcelona, i també el fet que Capmany escrivia la seva obra auspiciat per la Junta de Comerç, aleshores propietària i titular de la llotja.

---

[40] Antonio de Capmany y de Montpalau, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona* (1779-1963; reedició de Barcelona: Cámara Oficial de Comercio y Navegación, 1961-1963), I, 229, 847-849.

[41] Capmany, *Memorias históricas*, I, 918-919.

[42] Per la valoració del gòtic de Capmany, vegeu Ramon Grau i Marina López, "Origen de la revaloració del gòtic a Barcelona: Capmany, 1792", *Barcelona Quaderns d'Història* 8 (2003): 163-165.

[43] Capmany dedica un capítol als edificis públics medievals de Barcelona (Capmany, *Memorias históricas*, I, 914-923). Es refereix a la llotja a la página 923.

Altres il·lustrats del segle XVIII van escriure amb propòsits igualment estètics, i van posar les bases per a una valoració del gòtic que triomfarà al context romàntic del segle següent.[44] Alguns, com Antonio Ponz, van incloure la llotja de Barcelona en el seu discurs. En la seva guia artística minuciosa i erudita, que denota un interès preferent per l'art clàssic i renaixentista, aquest acadèmic madrileny va saber apreciar també les virtuts de la sala gòtica de la llotja de Barcelona: un "*singularísimo edificio gótico, o salón de tres altas y espaciosas naves*", "*delicadez de todas sus partes, y ornatos, unida a la gentileza de sus miembros, y sobre todo a una solidez...*".[45] Més o menys contemporàniament, Llaguno redactava les seves *Noticias de los arquitectos y arquitectura de España desde su restauración*, publicades per Ceán Bermúdez el 1829, i en deia també que "*se mantiene en su primitiva forma el gran salón bajo de la antigua, que consta de tres altas y espaciosas naves, cuya gentileza y delicados adornos llevan tras sí los ojos de los que aprecian las elegantes producciones de la arquitectura gótico-germánica".*[46]

2.2.2. Erudició, romanticisme i positivisme

La primera publicació monogràfica sobre la llotja de Barcelona fou impulsada per la institució titular de l'edifici, la Junta de Comerç: la *Memoria acerca de la erección y progresos de la Junta de Comercio de Cataluña y de su Casa Lonja* (1837), plenament basada en les *Memorias* d'Antoni de Capmany pel que fa a la història de l'edifici, i que presta especial atenció a l'etapa neoclàssica del mateix.[47]

La llotja medieval va esdevenir imprescindible en qualsevol escrit del segle XIX sobre la història de Barcelona, com ara la clàssica *Barcelona antigua y moderna, o descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días* (1854), obra d'Andreu Avel·lí Pi i Arimon. L'autor va basar-se en documentació d'arxiu

[44] Sobre els il·lustrats com a antecessors dels romàntics pel que fa a la visió del gòtic, vegeu Daniel Crespo Delgado, *Un viaje para la Ilustración: el Viaje de España (1772-1794) de Antonio Ponz* (Madrid-Sevilla: Fundación Pablo de Olavide-Marcial Pons, 2012), 239.

[45] Antonio Ponz, *Viage de España, en que se da noticia de las cosas más apreciables, y dignas de saberse, que hay en ella. Vol. XIV: Cataluña* (Madrid: vda. de Ibarra, 1788), 34-35.

[46] Eugenio Llaguno y Amirola, Juan-Agustín Ceán-Bermúdez, *Noticias de los arquitectos y arquitectura de España desde su restauración* (Madrid: Turner, 1977), I, 70.

[47] Luís Bordas, *Memoria acerca de la erección y progresos de la Junta de Comercio de Cataluña y de su Casa Lonja* (Barcelona: Impr. De Ignacio Oliveres, 1837), 27-30.

publicada i inèdita per tal de sostenir una tesi històrica continuadora de la de Capmany: la Barcelona antiga fou un motor de progrés econòmic, polític i social per a Catalunya, i la Barcelona moderna ho havia de ser per a tota Espanya. D'altra banda, "va tractar de combinar ... el rigor investigador de l'escola crítica del set-cents i l'expressivitat de la nova escola romàntica". Va incloure a la seva obra una breu història de l'edifici, i va prestar atenció al procés constructiu i als seus protagonistes: a partir de la documentació i les restes materials conegudes, va interpretar com Capmany que la llotja, autoritzada el 1339, no s'aixecaria fins a la dècada del 1380. També va cridar l'atenció sobre Pere Sabadia, que apareixia en un dels documents publicats per Capmany identificat com a *operarius* o obrer de la llotja, i que Pi i Arimon interpretava erròniament com l'arquitecte. Igual que Capmany, Pi i Arimon veia la llotja com una conseqüència directa de la importància del comerç marítim barceloní medieval, i va concloure que "seria grandiosa i bella donat l'auge de la marina i el comerç barcelonesos d'aquest temps i pel que es conserva".[48]

Si els autors il·lustrats havien posat les bases del coneixement documental sobre la llotja i sobre la valoració del gòtic, l'esperit romàntic hi va ser encara més favorable. Pau Piferrer, obertament inspirat pel romanticisme, va voler propagar el gust per les belles arts i va aspirar a fer una publicació sobre els principals monuments de Catalunya que inclogués escrits i també gravats dels monuments que testimoniaven el poder, gust, magnificència i grandesa dels seus avantpassats. Malgrat que no va dedicar atenció particular al saló gòtic de la llotja, en els seus articles sobre altres monuments gòtics del país va voler conciliar, amb un esperit propi de la Renaixença, "*el interés històrico con las reflexiones que, ya acerca de las varias épocas del arte, ya acerca del espíritu de cada época se nos ofrecieren, pero siempre nuestras observaciones serán fundadas y con relación principal a la parte poética y filosófica*".[49] S'ha d'entendre dins d'aquest context l'aparició de la llotja a l'*Album Pintoresch-Monumental de Catalunya*, obra promoguda per l'Associació Catalana d'Excursions Científiques i publicada a partir del 1878. L'obra la formen heliogravats acompanyats de textos explicatius de monuments

[48] Andrés Avelino Pi i Arimon, *Barcelona antigua y moderna o descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días* (Barcelona: Impr. de Tomás Gorchs, 1854), 409-417. El paper de Pi i Arimon dins la historiografia barcelonina de l'època l'examina Grau, "L'historiografia de Barcelona", 15-17.

[49] Pau Piferrer i Francesc Xavier Parcerisa, *Recuerdos y bellezas de España. Principado de Cataluña* (Barcelona: impr. de Joaquín Verdaguer, 1839-1843), I, 6.

seleccionats, i el "Gran Saló de la Llotja" hi mereix una atenció particular: és, de fet, un dels tres únics monuments barcelonins que s'hi inclouen, al costat del pati dels tarongers de la Generalitat i la capella de Santa Àgata. El text explicatiu, escrit per l'historiador Antoni Aulèstia i Pijoan, posa en valor la història i la grandesa històrica d'aquest espai al llarg dels temps.[50] També l'historiador i advocat Eduard Támaro, president de l'Associació Catalana d'Excursions Científiques (1878-1879) i col·laborador de publicacions com *La Renaixensa*, *Lo Gay Saber* o *La Il·lustració Catalana*, va publicar treballs monogràfics sobre el salò gòtic de la llotja, estretament relacionades amb el que n'havia escrit Aulèstia i Pijoan.[51]

El positivisme, amb l'erudició documental i amb la visió evolucionista del món que s'hi associava, s'implanta a les disciplines humanístiques a final del segle XIX i començament del segle XX.[52] A Barcelona, representa bé aquest tarannà Salvador Sanpere i Miquel, titulat en arquitectura, que actualitzà les tesis de Capmany i de Pi i Arimon sobre l'essència del caràcter barceloní i català i sobre la seva habilitat especial en l'àmbit de les activitats econòmiques, "una habilitat que, havent marcat el passat medieval i el present que es va iniciar el 1714, ha de presidir també la renaixença que s'intueix a partir de l'obertura del canal de Suez i el reforçament del lligam amb les colònies insulars d'Amèrica i d'Àsia". Sanpere prestà especial atenció a la decadència i en la pèrdua de competitivitat catalanes a partir del final de l'edat mitjana, amb l'arribada dels Trastàmares,[53] i a la seva obra *Fin de la nación catalana*, examina la defensa i el setge de la ciutat l'any 1714. En el capítol dedicat a la repressió de la nació catalana hi parla particularment de la llotja i de la seva desventura. A partir de la documentació d'arxiu i de les descripcions i la història de l'edifici elaborades per historiadors anteriors (Cervera, Capmany, Pi i Arimon), Sanpere establí que la llotja gòtica hauria esta un edifici notable, i lamentà el seu enderroc i descura a causa dels bombardejos i del seu estat ruïnós.[54] A més a més, Sanpere va contribuir també de

[50] Manuel Milà i Fontanals *et al.*, *Album Pintoresch-Monumental de Catalunya* (Barcelona: Associació Catalana d'Excursions Científicas, 1878), núm. 6.
[51] Eduard Támaro, "Saló de la Llotja de Barcelona", *Il·lustració Catalana* 62 (15 de maig de 1882): 131, 141.
[52] Sobre el positivisme en història de l'art, vegeu Anne D'Alleva, *Methods & Theories of Art History* (Londres: Lawrence King Publishing, 2005), 10-11.
[53] La personalitat de Sanpere i Miquel com a historiador de Barcelona la refà Ramon Grau (Grau, "L'historiografia de Barcelona", 18-20).
[54] Salvador Sanpere i Miquel, *Fin de la nación catalana* (Barcelona: Tipografia L'Avenç, 1905), 639.

manera notable al coneixement de la ciutat i al de l'entorn urbà de la llotja, gràcies al seu estudi de base fortament documental sobre l'evolució de l'urbanització a la franja marítima de Barcelona.[55]

L'erudició documental de Pi i Arimon i de Sanpere i Miquel van tenir una influència decisiva en Francesc Carreras Candi. Com a element que formava part de la ciutat, Carreras Candi es va referir a la llotja al seu volum sobre Barcelona de la *Geografia General de Catalunya* (1916) i s'hi va aproximar segons el seu mètode de treball habitual: les informacions procedeixen en tots els casos de les fonts d'arxiu o bibliogràfiques, i l'estudi consisteix fonamentalment en una organització cronològica de les dades. El principal avantatge de l'obra de Carreras Candi per a l'historiador de l'art i de l'arquitectura és, doncs, l'abundant volum d'informacions i de notícies d'arxiu que compila i que dóna a conèixer.[56] En base als documents, Carreras Candi va afirmar que la llotja fou plantejada el 1339, iniciada però no finalitzada a mitjan segle XIV, i completada a partir de 1385 a l'emplaçament actual. Una aproximació semblant fou l'adoptada per Luís Riera y Soler en la seva monografia *La Casa Lonja de Mar de Barcelona. Monografía histórico-descriptiva* (1909), on l'autor es proposa, segons confessió pròpia al pròleg de l'obra,

> "*recopilar y coordinar datos que andan dispersos en memorias, folletos y dictámenes – inéditos unos, agotados otros, poco conocidos todos- acerca la Casa Lonja del Mar, de sus antecedentes y vicisitudes, al propio tiempo que de los organismos directores del antiguo Comercio catalán y de las extinguidas Instituciones por las cuales el mismo se rigiera en épocas que parecen pasadas para nunca más volver; y á la vez, describir detalladamente dicho edificio"*.[57]

A mitjan segle XX, Jaume Carrera i Pujal seguia encara aquesta mateixa línia; era un periodista i historiador que va centrar el seu interès en la ciutat dels segles XVI a XIX i

[55] Salvador Sanpere i Miquel, *Topografia antigua de Barcelona. Rodalía de Corbera* (Barcelona: Imprenta de Henrich y Cia., 1890-1892).

[56] Francesc Carreras Candi, *Geografia general de Catalunya. La ciutat de Barcelona* (Barcelona: Albert Martín editor, 1916), 431-432. Per a Carreras Candi com a historiador de la ciutat, Grau, "L'historiografia de Barcelona", 20-22.

[57] Luís Riera y Soler, *La Casa Lonja de Mar de Barcelona. Monografía histórico-descriptiva* (Barcelona: Imprenta Elzeviriana de Borrás y Mestres, 1909), 9. Alguns anys més tard el mateix Riera y Soler va publicar un article sobre la llotja al *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros,* on recull la mateixa informació: Luís Riera y Soler, "La Casa Lonja de Mar de Barcelona", *Barcelona. Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros* 17 (1914): 20-49.

que aportà abundantíssimes dades concretes sobre la llotja d'època moderna, les seves transformacions i les activitats que s'hi duien a terme.[58]

2.2.3. La llotja i la història de l'art

Més enllà dels escrits monogràfics sobre l'edifici que formen part d'obres d'abast extra-artístic, i que es basen en la relació endreçada de documents que aporten dades objectives sobre la llotja, cal arribar a mitjan segle XX per a localitzar un primer treball que faci una mirada a l'edifici i als seus continguts des d'una perspectiva clarament històrico-artística. Les notícies d'arxiu publicades i d'altres d'inèdites, al costat de l'observació directa del monument, expliquen les pàgines dedicades a la llotja gòtica del volum de Barcelona del *Catálogo Monumental de España* (1947), signat per Ainaud, Gudiol i Verrié.[59] A partir de documentació no referenciada, els autors construeixen un discurs sobre l'edifici on es para atenció a aspectes històrics, però també a qüestions de composició, estructura i fins i tot ornamentació de l'edifici. Estableixen fases constructives i proposen autors per a les mateixes; així, per primer cop es planteja que el 1339 s'hauria pensat la construcció d'una llotja que no seria iniciada fins a la dècada del 1350, i s'avança la possibilitat que hagués estat aixecada sota les ordres del mestre Pere Llobet. Atribueixen la segona i definitiva llotja al mestre Pere Arvei,[60] suposen que s'aixecaria en aquell mateix indret a partir del 1380, i documenten diverses campanyes d'ampliació que, al llarg del segle XV, com ara la de la duana. A més a més, relacionen les restes materials de l'edifici amb la informació procedent de la documentació, i per primer cop presenten una proposta de la imatge del conjunt medieval desaparegut.

Alguns treballs de Josep Maria Madurell i Marimon apareguts en aquests mateixos anys seran importants per a l'historiador de l'art. Acostumen a tenir com a fi gairebé exclusiu

[58] Jaime Carrera Pujal, *La Barcelona del segle XVIII* (Barcelona: Bosch, 1951), I, 447-520 (per la llotja); Jaime Carrera Pujal, *La Lonja de Mar y los cuerpos de comercio de Barcelona* (Barcelona: Bosch, 1953), 1-32 (per la llotja medieval).

[59] Joan Ainaud de Lasarte, José Gudiol, i Frederic-Pau Verrié, *Catálogo monumental de España. La ciudad de Barcelona* (Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas-Instituto Diego Velázquez, 1947), I, 282-288.

[60] Coneixien sens dubte el document que contemporàniament publicaria Elies Serra i Ràfols, i que identificava Pere Arvei com a mestre de la llotja de Barcelona: Elies Serra i Ràfols, "La nau de la Seu de Girona", in *Miscel·lània Puig i Cadafalch* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1947-1951), I, 185-204.

l'extracte i la transcripció de notícies d'arxiu, i no tant la seva contextualització des del punt de vista de la història de l'art. Tanmateix, la llotja fou en dues ocasions el tema al voltant del qual Madurell organitzà els documents en qüestió: el 1948 recollia alguns contractes d'obra de la llotja als segles XV i XVI procedents de l'Arxiu de Protocols Notarials de Barcelona,[61] i el 1970 publicava un petit article divulgatiu on es feia ressò d'aquests i d'altres documents que l'arxiver havia buidat, i que es referien a aspectes puntuals de l'edifici i dels seus continguts artístics.[62] A més a més, en altres publicacions donava a conèixer altres notícies descontextualitzades relatives a la llotja, procedents d'arxius diversos.[63]

El coneixement acumulat sobre la llotja de Barcelona no es reprèn ni reelabora fins unes quantes dècades més tard. El 1986 la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació, propietària de la llotja, promovia la publicació d'una monografia sobre l'edifici, pensada per donar a conèixer el patrimoni arquitectònic i artístic de la institució. Fou escrita per Joan Bassegoda (1986), i si bé no aporta novetats al coneixement de l'edifici medieval, és molt valuosa pel que fa a l'edifici al segle XVIII, i també pel seu notable aparell gràfic que inclou abundants detalls fotogràfics i planimetries històriques.[64] En la mateixa línia, la Cambra de Comerç va promoure el 2007 una altra publicació divulgativa i profusament il·lustrada, escrita ara per l'historiador de la Cambra Xavier Cortés i Torres; per bé que l'abast i el contingut de l'obra és semblant a la de Bassegoda, lògicament ha tingut en compte el coneixement acumulat en els vint anys que van entre totes dues obres.[65]

La llotja va esdevenir centre d'interès dels historiadors de l'art i de l'arquitectura a final del segle XX i a començament del segle XXI, possiblement perquè aleshores la Cambra

[61] José M. Madurell i Marimon, "Los contratos de obras en los protocolos notariales y su aportación a la historia de la arquitectura", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos* I (1948), 141-142, 169-171.
[62] José M. Madurell i Marimon, "La Lonja de los mercaderes", in *Barcelona. Divulgación Histórica. Vol. XIII* (Barcelona: Aymà, 1970), 51-53.
[63] José M. Madurell i Marimon, "Pere el Cerimoniós i les obres públiques", *Analecta Sacra Tarraconensia* XI (1935): 7; José M. Madurell i Marimon, *El arte en la comarca alta de Urgel* (Barcelona: Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona, 1946), 60-61, 75-76, 94.
[64] Joan Bassegoda i Nonell, *La Casa Llotja de Mar de Barcelona* (Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació, 1986).
[65] Xavier Cortés i Torres, *Casa Llotja de Mar* (Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació, 2007).

de Comerç va endegar una restauració a fons de la sala de Contractacions, la qual cosa va posar l'edifici al centre d'atenció. Aquest procés va resultar en la publicació *Llotja Oberta* (2002), promoguda per J. L. Mateo, l'arquitecte al càrrec del projecte de restauració, amb contribucions tècniques de notable interès relatives a les característiques materials i constructives de l'edifici.[66] Contemporàniament, sense saber-ho, uns quants historiadors de l'art i de l'arquitectura vam parar compte al mateix temps al fet que la llotja no només era un espai singular, sinó que a més a més existia un fons documental mai buidat sistemàticament, i el vam convertir en el nostre objectiu amb el propòsit d'estudiar la llotja medieval des de la història de l'art: es tracta del fons de l'antic Arxiu del Consolat de Mar. Santi Torras fou qui primer va publicar-ne el resultat, i la seva obra *Mare Aureum* (2001) presenta abundant informació, degudament contextualitzada, sobre els artistes i els artesans de la llotja al final de l'edat mitjana i en època moderna.[67] El mateix any 2001, M. Carme Domínguez Rodés i Sílvia Cañellas publicaven una revisió del fins aleshores mal conegut procés constructiu de la llotja a final del segle XIV i al segle XV, i ho feien a partir de la documentació de l'antic Arxiu del Consolat i també de diversos registres notarials de l'Arxiu de Protocols Notarials de Barcelona; el treball presenta ordenadament notícies d'arxiu relacionades amb els treballs constructius que tenien lloc en el conjunt.[68] L'arquitecta i historiadora de l'arquitectura Shelley E. Roff també va presentar aleshores (2002) la seva tesi doctoral sobre la llotja de Barcelona; no hem tingut accés al text complet, però el resum disponible planteja que l'edifici fou concebut pels ciutadans barcelonins amb el fi de crear una imatge de prosperitat per la ciutat i de resoldre els conflictes econòmics existents al segle XIV.[69] En aquell mateix temps, jo mateixa buidava els mateixos fons documentals, i el coneixement bibliogràfic i documental em va permetre redactar l'apartat dedicat a la llotja de Barcelona per al volum dedicat a l'arquitectura civil de la

[66] Agustí Mateos, coord., *Llotja Oberta. Rehabilitació de l'edifici de la Llotja de Mar 1996-2002* (Barcelona: RPQ arquitectura, 2002).

[67] Santi Torras Tilló, *Mare Aureum, Artistes i artesans de la Llotja de Mar de Barcelona a l'època del Renaixement* (Barcelona: Museu Marítim de Barcelona, 2001).

[68] Carme Domínguez Rodés, Sílvia Cañellas i Martínez. "La Casa Llotja de Mar de Barcelona: revisió del seu procés constructiu a través de la documentació (segles XIV-XV)", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de* Protocols XIX (2001): 67-83.

[69] Shelley E. Roff. *Building Images of Prosperity: The Catalan Merchant Halls of the Fourteenth and Fifteenth Centuries* (Tesi Doctoral, Brown University, 2002), resum consultat el 25 d'agost de 2014, http://search.proquest.com/docview/304801389.

col·lecció *L'Art Gòtic* (2003).[70] L'article avançava propostes sobre la història constructiva de l'edifici que en aquest treball elaborem en major detall.

Altres treballs d'aquests mateixos darrers anys s'han centrat en aspectes concrets de l'edifici, igualment a partir de la documentació. Mercè Rifà i M. Raquel Martori van extractar les notícies relatives al rellotge medieval de la llotja, un element tècnic en el qual s'hi intueix també un component artístic.[71] Les mateixes Domínguez Rodés i Cañellas han centrat la seva atenció en els vitralls de la llotja, només coneguts documentalment, però que segons tots els indicis haurien estat un conjunt molt notable dins la vitralleria civil de l'època.[72] En col·laboració amb la directora dels treballs arqueològics duts a terme a la llotja amb motiu de les obres de rehabilitació, vam publicar treballs en els quals la documentació d'arxiu era utilitzada per a contextualitzar i explicar algunes troballes materials d'aquells anys a l'interior del saló (2003).[73] Més recentment, hem elaborat un estudi sobre la capella de la llotja i el paper dels seus promotors (2009),[74] i un altre sobre el teginat del saló, la seva decoració medieval i els criteris restauradors seguits en el moment de la seva restauració al segle XVIII (2013).[75]

[70] Magda Bernaus, "La llotja de Barcelona", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 213-217.
[71] Mercè Rifà i M. Raquel Martori, "El rellotge medieval de la Llotja de Mercaders de Barcelona", in *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta, XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (Barcelona-Poblet-Lleida, 2000)* (Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003), I, 533-538.
[72] Carme Domínguez Rodés, "La vidriera als edificis civils de Catalunya. S. XIV-XVI", in *I Jornades Hispàniques d'Història del Vidre. Actes* (Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya, 2001), 305-314; Carme Domínguez i Sílvia Cañellas, "Barcelona. Llotja de Mar", *Corpus Vitrearum Medii Aevi: Catalunya, 5.1* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2014), 277-312.
[73] Magda Bernaus i Gemma Caballé, "Estudi històricoarqueológic de la sala de Contractacions i el pòrtic de la plaça Palau de la Llotja de Mar de Barcelona", in *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Actes (Sant Cugat del Vallès 18-21 d'abril de 2002)* (Barcelona: Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval, 2003), I, 350-35; Magda Bernaus i Gemma Caballé, "De llotja de mercaders a caserna militar: la Llotja de Barcelona en época moderna". *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 23-1 (2003): 781-796.
[74] Magda Bernaus, "La capella de la Llotja dels mercaders de Barcelona: "ab senyals reyals, e de la Lotge, e de Muncade", in *Capitula Facta et Firmata*, coord. M. Rosa Terés (Valls: Cossetània, 2009), 295-327.
[75] Magda Bernaus, "El teginat gòtic de la Llotja i unes pintures "*de la edad bárbara"* restaurades al segle XVIII", *Quaderns del Museu Episcopal de Vic* VI (2013): 71-89.

3. Fonts per a l'estudi de la llotja medieval de Barcelona

La primera part d'aquesta tesi, dedicada a l'estudi de la diversitat funcional i formal existent entre les llotges, utilitza com una de les seves fonts les pròpies construccions. També hem recorregut a fonts gràfiques, d'especial interès donada la desaparició de gran part de les estructures que estudiem, però el baix valor monumental de moltes d'aquestes estructures explica que hagin donat lloc a escasses imatges. D'altra banda, l'orientació tipològica d'aquest treball fa que s'hagin utilitzat abundants fonts bibliogràfiques, incloent documentació d'arxiu publicada, i en menor mesura inèdita, i també abundants estudis històrics i institucionals que permetin explicar les característiques del disseny dels edificis i de les estructures objecte d'estudi. Detinguem-nos a analitzar en major detall les fonts emprades en l'estudi de la llotja de Barcelona, a la qual dediquem tota la segona part de la tesi.

L'estudi de la llotja de Barcelona es veu inevitablement marcat per la desaparició gairebé total de l'edifici original. El nostre treball al voltant d'aquest edifici es basa sobretot en les restes existents, incloent informes arqueològics, en fonts documentals, en dibuixos i plànols previs a la seva transformació. L'anàlisi complementària de les dades aportades per totes aquestes fonts, sovint indirectes i poc detallistes per naturalesa, ens ha permès arribar a recrear les característiques de l'edifici gòtic i explicar-lo dins del seu espai i del seu temps.

3.1. L'edifici

La llotja medieval de Barcelona s'amaga darrere la llotja neoclàssica de la plaça Palau de Barcelona. D'aquell edifici gòtic només en resten els salons de Contractacions i dels Cònsols, i encara la major part dels elements que els configuren no són originals: tant els murs perimetrals, com les columnes que defineixen les naus, els sostres i les cobertes, foren refets o restaurats en èpoques posteriors. Succeeix exactament el mateix amb la nau adossada al gran saló per la part de mar, seu de l'antiga duana marítima que formava part del conjunt de la llotja. Certament, es correspon amb una estructura medieval, però els seus murs perimetrals i compartimentació interior han estat radicalment alterats al llarg dels segles. El responsable de la conservació, i al mateix temps de l'alteració d'aquests espais, fou Josep Soler i Faneca, que dissenyà la reforma neoclàssica del temple del comerç a final del segle XVIII, preveient el recobriment de l'antic edifici darrere d'una pell neoclàssica, i aquests treballs han quedat parcialment documentats a través de la memòria redactada per ell mateix i l'abundant documentació relativa a aquest procés.[76]

Algunes d'aquestes restes d'origen medieval, que havien sobreviscut "disfressades", s'han pogut documentar gràcies a diverses intervencions arquitectòniques adreçades a rehabilitar l'edifici a final del segle XX i començament del segle XXI, que van donar lloc a treballs arqueològics en subsòl i verticals. En alguns casos s'ha optat per deixar a la vista les restes, i és el cas d'alguns fragments pictòrics del teginat medieval original, i també el d'alguns elements d'escultura decorativa integrats en la part exterior dels murs de tanca de la sala de Contractacions. En altres ocasions, les necessitats funcionals de l'edifici actual han comportat que, un cop documentades gràficament, les restes s'hagin tornat a amagar; així ha succeït amb el paviment original de la sala de Contractacions. Sigui com sigui, les memòries dels treballs realitzats pels arqueòlegs i restauradors,

[76] Es tracta de la "Dicertación del antiguo edificio de la Lonja y noticia de lo que ha ocurrido durante la construción de las obras", escrita per Joan Soler i Faneca, i publicada per Ernest Moliné i Brasés, *Les Costums marítimes de Barcelona universalment conegudes pel Llibre del Consolat de Mar* (Barcelona: Estampa d'Henrich y Cía, 1914), 360-366. Moliné indica que la disertació prové de l'Arxiu del Consolat. La documentació de la reforma del segle XVIII es conserva en la seva totalitat a la Biblioteca de Catalunya (fons de la Junta de Comerç).

juntament amb l'aparell gràfic que les acompanya, han amplificat la rellevància del propi edifici i les seves restes com a font.[77]

3.2. Les descripcions antigues

Més amunt hem vist que alguns autors, sense descriure necessàriament la llotja, es van referir a l'edifici pel seu valor històric o artístic, i les seves contribucions a l'explicació del mateix formen part de la historiografia de l'edifici. En canvi, altres en van realitzar descripcions objectives, que generalment formen part de llibres de viatges, i són especialment valuoses en un cas com aquest, en què l'edifici medieval s'ha perdut en gran mesura. Ja sigui per la seva situació preeminent al front marítim, per la seva significació o per les seves característiques artístiques, la llotja apareix habitualment en les descripcions de la ciutat de molts dels viatgers que van passar per Barcelona des de final de l'edat mitjana, i en trobareu algunes de significatives a l'apèndix.

Una de les més conegudes és la de l'alemany Jeroni Münzer, que visità Espanya i Portugal a final del segle XV. Münzer s'interessà per aspectes físics, topogràfics i monumentals de la ciutat, i no es detingué gaire a parlar individualment dels edificis particulars; és potser, el seu interès en explicar el govern i el funcionament urbà el que justifica l'atenció particular que prestà a la llotja i a les activitats que s'hi duien a terme (la contractació mercantil, el canvi i la banca) a més a més de fer notar breument el seu caràcter monumental. En parla com a una construcció magnífica i dedica especial atenció al jardí, però es revela poc acurat en la seva breu descripció, ja que menciona una coberta amb cúpula que la llotja mai no sembla haver tingut, i la compara amb una església o un gran palau.[78] Si un temple i un palau són per a Münzer el *summum* de la magnificència, potser en recordar una Llotja coberta amb cúpula, no feia més que

[77] Els anys 2000 i 2001, en el marc de les obres de restauració del sala de Contractacions,s'hi va va realitzar treballs arqueològics; van dirigir aquestes intervencions les arqueòlogues Gemma Caballé, Susanna Abad i Laura Suau (Arqueociència Sereis Culturals S.L.), i el codi d'intervenció del Museu d'Història de la Ciutat és el 32/2000 i el 22/2001. El 2005 es van realitzar obres addicionals en diverses zones de l'edifici, amb seguiment arqueològic de Gemma Caballé i Josep M. Vila (Arqueociència Sereis Culturals S.L.), amb els codis d'interenció del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona 059/05. Les memòries d'intervenció estan també disponibles a http://cartaarqueologica.bcn.cat/3313 (consultades el 18 de maig de 2015).

[78] Jerónimo Münzer, *Viaje por España y Portugal 1494-95* (Madrid: Aldus, 1951), 5, 16-17.

assimilar mentalment un edifici que l'havia impressionat a altres espais arquitectònics de reconeguda dignitat.

Tot i que cap descripció no és exhaustiva, la reiteració per part dels viatgers del segle XVI d'alguns detalls de l'edifici confirma la importància visual i la significació que tenien. Generalment parlen del sostre daurat del saló, del jardí i la seva font, i de les escultures dels monarques que revoltaven el saló, obra de començament del segle XVI. És el cas, per exemple, de Francesco Guicciardini, que el 1511 feia una mirada condescendent a Barcelona en comparar-la amb Florència, però li reconeixia alguns elements especialment meritoris, com ara l'abundància d'horts i jardins, l'existència de l'hospital i la de la llotja, de la qual esmentava justament aquests elements.[79] El simple fet que trobi la llotja especialment interessant fa pensar, també, als ulls dels italians, era una classe d'edifici especial i poc freqüent. El portuguès Gaspar Barreiros esmentava els mateixos elements, tot i que de manera poc detallada.[80]

La llotja és més ben descrita en una obra bucòlica del mateix segle XVI: *Los diez libros de la fortuna de amor*, obra del poeta sard Antonio Lo Frasso, impresa a Barcelona el 1573. La descripció pot no ser del tot objectiva, però és força informativa. El llibre "descriu un paisatge idealitzat a la ribera d'un riu, una arcàdia harmònica habitada per uns pastors enamorats i cultíssims, que s'expressen en un llenguatge ampul·lós, erudit i afectat, perquè de fet remeten a cortesans refinadíssims". El bucolisme va tenir un cert seguiment a la Barcelona moderna, i el paisatge barceloní, idealitzat, va ser l'escenari d'obres com aquesta, on els dos protagonistes viuen en una cabana al pla de Barcelona, i després de fer els seus planys a la platja, entren a la ciutat pel portal del Mar. La situació de la llotja just al punt d'entrada de la ciutat permet a l'autor aturar-se a descriure certs aspectes del paisatge monumental barceloní, entre els quals la llotja. Com a les descripcions dels viatgers, es posen de relleu els seus trets més artístics i notables: la seva ornamentació escultòrica exterior, els vitralls, els reixats, el sostre daurat del saló i

[79] Sobre la visió de Guicciardini, vegeu Antoni Lluís Moll Benejam, "Viatgers reals i de ficció a la ciutat", in *La Barcelona ideal i la Barcelona real*, ed. Eulàlia Duran i Eulàlia Miralles, 234-235.

[80] Gaspar Barreiros va realitzar el seu viatge l'any 1542, i la seva obra es va publicar el 1559. Gaspar Barreiros, "Corografía de algunos lugares", in *Viajes de extranjeros por España y Portugal. Desde los tiempos más remotos hasta fines del siglo XVI*, ed. Jaime García Mercadal (Madrid: Aguilar, 1952), 944-1045; per la referència a la llotja, vegeu les pàgines 1035-1036.

les imatges de monarques que el recorrien interiorment, i el seu jardí amb la font i els tarongers.[81]

La darrera descripció important de la llotja abans que la reforma neoclàssica l'alterés és la de Rafael Cervera. A la seva obra històrica *Discursos Históricos de la fundación y nombre de la insigne ciudad de Barcelona* (1633) es deté a parlar de l'edifici i a descriure'l en major detall que cap obra anterior, i aporta suficient informació per a poder confirmar que els trets principals de l'edifici un segle abans de l'inici del seu deteriorament eren, encara, els mateixos que els de l'obra gòtica.[82]

3.3. La documentació gràfica

Lògicament, les imatges són fonamentals per a refer les característiques d'un edifici desaparegut. La seva fidelitat a la realitat no sempre és total i la seva objectivitat es pot posar en entredit, però quan manca l'edifici el valor dels dibuixos i gravats es multiplica, especialment quan aquests tampoc no són gaire abundants. Per això, té un paper d'honor el dibuix de Barcelona vista des del mar d'Anton van der Wyngaerde, que plasmava per primer cop la nova façana marítima de la ciutat impulsada a partir del 1529 i que culminà amb la conversió del pla de Llotja en el centre representatiu de Barcelona.[83] Els dos dibuixos de l'holandès formaven part de la sèrie de vistes topogràfiques de la península ibèrica encarregades per Felip II, i malgrat que el seu nivell de detall no és excessiu i semblen contenir algun error, es tracta d'un gràfic

[81] En reprodueix la descripció María A. Roca Mussons, *Antonio Lo Frasso. Militar de l'Alguer* (Càller: Consiglio Nazionale delle Ricerche-Istituto sui rapporti italo-iberici, 1992), 230-232.
230-232. Sobre la literatura bucòlica que té Barcelona com a marc, vegeu Solervicens, "Imatges de Barcelona a la literatura moderna", in *La Barcelona ideal i la Barcelona real*, ed. Eulàlia Duran i Eulàlia Miralles, 195-197.

[82] L'obra de Rafael Cervera ha restat inèdita, i es conserva a la Bibliothèque Nationale de France. Tanmateix, n'hi ha una còpia manuscrita a l'AHCB (Ms. B, 111-113). La descripció de la llotja, que figura als folis 53v-54r, fou publicada per Sanpere, *Fin de la nación catalana*, 639.

[83] Per a l'elecció d'aquest punt de vista com a preferent en les representacions urbanes, vegeu Albert García Espuche i Teresa Navas, *Retrat de Barcelona* (Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona-Ajuntament de Barcelona, 1995), I 77-79.

excepcional perquè és l'únic que posa a l'abast de l'espectador contemporani una vista de la llotja bàsicament realista, i no estereotipada ni imaginària.[84]

L'altra gran font gràfica per al coneixement de la llotja medieval son els plànols conservats a l'Archivo General de Simancas, relacionats amb els projectes de conversió de l'edifici en quarter al segle XVIII. Els més interessants foren executats l'any 1724 per l'enginyer militar Alexandre de Rez, i l'elevada capacitat tècnica de Rez assegura que es tracta de representacions acurades. Sanpere i Miquel va publicar aquests plànols per il·lustrar l'estat de la llotja al segle XVIII, i Joan Bassegoda els va examinar a fons en relació a la llotja d'època moderna; posteriorment Santi Torras també va mirar de reconciliar-ne alguns aspectes amb la informació procedent de la documentació d'arxiu.[85] Tota aquesta documentació gràfica, i altra d'addicional, és avui dia accessible en línia a través del "Catálogo Colectivo de Mapas, Planos y Dibujos de los Archivos Estatales".[86]

Més enllà del dibuix de Wyngaerde i dels plànols d'Alexandre de Rez no hem aconseguit localitzar cap altra font gràfica igualment acurada i global. Les recopilacions de vistes urbanes de la ciutat publicades al llarg de les darreres dècades han convertit la recerca de representacions de la llotja en una tasca relativament senzilla,[87] però no sempre productiva: la ubicació de l'edifici al centre del front marítim explica que aparegui sempre representada a les vistes de la ciutat des del mar, però habitualment es tracta de representacions poc detallistes i/o que ofereixen una imatge estereotipada del natural. Una excepció en aquest sentit és la vista efectuada per Israel Silvestre el 1641 i

[84] Sobre Wyngaerde i els seus dibuixos de ciutats, particularment de Barcelona, vegeu Richard L. Kagan, dir., *Ciudades del Siglo de Oro. Las vistas españolas de Anton Van den Wyngaerde* (Madrid: El Viso, 1986), 166-173.

[85] Sanpere i Miquel, *Fin de la nación catalana*, 640-641. Bassegoda dedica una secció completa a explicar aquests plànols (Bassegoda, "La Casa Llotja de Mar", 53-63). Torras també en publica dos i el seu contingut constitueix el referent visual genèric per a tot el seu discurs sobre la llotja medieval i moderna (Torras, *Mare Aureum*, 113, 115). Tot examinant els quarters – i no, ja, l'antiga Llotja- es refereix a part d'aquest material gràfic Lluís Cortada i Colomer, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics a la Catalunya preindustrial* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998), II, 93-94.

[86] "Catálogo Colectivo de Mapas, Planos y Dibujos de los Archivos Estatales", consultat el 15 de juliol de 2015, http://www.mcu.es/ccbae/va/mapas/principal.cmd.

[87] Per exemple, Montserrat Galera, Francesc Roca i Salvador Tarragó, *Atlas de Barcelona* (Barcelona: Publicacions del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, 1982); García Espuche i Navas, *Retrat de Barcelona*; Ramon Soley, *Atles de Barcelona* (Barcelona: Mediterrània, 1998).

gravada per N. Perelle, on la llotja hi és reproduïda del natural, si bé no amb excessiu detall.[88]

Segurament, la font gràfica que representa més detalladament un aspecte parcial de la llotja és la del gravat realitzat per Joan B. Berterham d'un dibuix de Felip Pallota (1703-1704), que representa l'embarcament del rei Felip IV al port de Barcelona. Aquest esdeveniment va tenir lloc al Pla de Palau, entre la llotja i el palau dels Virreis, i una petita cantonada de tots dos edificis hi és dibuixada de manera molt minuciosa. Encara que es tracta d'una secció verdaderament molt petita del conjunt, el nivell de detall és únic: els merlets del coronament de l'edifici, les arcuacions del seu entaulament, els dos pisos de finestres que miren a la plaça... són elements que cap altra imatge no reprodueix, i que al costat de documents d'altres tipus contribueixen a completar la imatge de l'edifici aixecat al final de l'edat mitjana.[89]

Altres fonts gràfiques són clarament esquemàtiques i fins i tot poc realistes, però igualment donen testimoni de la força visual d'alguns aspectes de l'edifici abans de la seva reforma al segle XVIII. Per exemple, la imatge de mitjan segle XVI que presenta la llotja immersa dins la trama urbana i vista des de Montjuïc. Tot i que poc individualitzada i enterbolida per la distància, es pot identificar la llotja per la seva situació a primera línia de mar i s'hi reconeix una característica que confirma el que diu la documentació: el conjunt tenia dues cobertes adjacents, cadascuna cobrint una part de l'edifici.[90] Gairebé caricaturesca és la representació de la llotja del *Llibre de Comptes del Plat dels Pobres de Santa Maria del Mar*, de final del segle XVI, però precisament per això té especial valor la preeminència d'alguns trets, que queden igualment

[88] En general, es tracta d'imatges pertanyents al context bèl·lic, realitzades per dibuixants estrangers, destinades als poders militars també estrangers amb interessos a la península. Algunes – no la majoria- foren realitzades del natural, i seria el cas de la realitzada per Israel Silvestre i gravada per N. Perelle cap al 1641, la de Jean Boisseau publicada el 1645, la de Pier Maria Baldi (1668-1669), la d'Ambrosio Borsano (1687) i, més endavant, la de dos dibuixos anònims de la dècada del 1730. Sobre el triomf d'aquesta mena d'imatges i la creació dels estereotips, vegeu García Espuche i Navas, *Retrat de Barcelona*, I, 77-102.

[89] "Embarco del rey nuestro señor en el muelle de Barcelona, el 8 de abril de 1702". La imatge fou publicada a Antonio Ubilla i Medina, *Succesión del Rey D. Phelipe V nuestro señor en la Corona de España* (Madrid: Impr. Juan García Infançon, 1704).

[90] El dibuix en qüestió reaprofita la desapareguda primera vista urbana de Barcelona, datada del 1535 i fou publicada a l'obra de Georg Braun, Franz Hogenbert i Simon Novellanues *Civitatis Orbis Terrarum* (1572-1617) (García Espuche i Navas, *Retrat de Barcelona*, I, 67-70).

confirmats per la documentació: en aquest cas, la llotja queda reduïda a un bloc quadrangular de pedra amb grans obertures i coronat per merlets.[91]

3.4. La documentació d'arxiu

La documentació d'arxiu pot facilitar el coneixement del procés constructiu de l'edifici i les seves circumstàncies: el progrés de l'obra, els recursos humans, els medis materials, el finançament... També pot resultar una font indirecta molt interessant per refer l'aparença de l'edifici medieval. En el cas de la llotja de Barcelona, part de la documentació original sobre l'edifici ha desaparegut, i per tant no és possible realitzar una lectura seqüencial completa, però tanmateix alguns temes es poden examinar de manera acotada.

L'antic Arxiu de la Llotja. Els fons documentals més directament relacionats amb la llotja són aquells que havien format part de l'antic Arxiu de la Llotja, que agrupava la documentació generada per les institucions conegudes com a Consolat de Mar i Consell de la Mercaderia, ambdues amb seu a l'edifici. Els volums conservats de l'antic Arxiu de la Llotja estan actualment repartits entre diverses institucions, i la dispersió va tenir lloc entre els anys 1847 i 1906, és a dir, entre el moment en què la llotja va deixar de ser propietat de la Junta de Comerç –institució hereva del Consolat de Mar– tot passant a mans de la Diputació Provincial, i fins al temps en què fou recuperat per la Cambra Oficial de Comerç i Navegació, al seu torn descendent de la Junta de Comerç.[92]

L'existència d'un inventari de l'Arxiu de la Llotja datat de l'any 1601 permet reconstruir les sèries aleshores conservades, i al mateix temps establir la quantitat de material arxivístic que ha desaparegut.[93] Queda clar el que ja es podia suposar: que algunes sèries eren molt més riques del que actualment pot semblar a partir dels volums conservats, i malauradament aquest fet afecta en gran mesura les sèries on amb

[91] El dibuix original va desaparèixer el 1936, però se'n conserva fotografies a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Gràfics, B-223 i D-23451.

[92] Juan-F. Cabestany i Fort, "El archivo del Consolat de Mar. Noticia de los fondos que se conservan actualmente", *Instituto Municipal de Historia. Documentos y Estudios* XIII (1964): 9.

[93] Aquest inventari es troba actualment a la Biblioteca Mata de Ripoll, i J.F. Cabestany el va identificar i en va comparar els continguts amb els conservats l'any 1964 (Cabestany, "El archivo del Consolat", 7).

seguretat hauríem trobat informació referent als aspectes constructius i materials de l'edifici i del seu contingut. Concretament, no coneixem el rastre dels tres volums que segons l'inventari de 1601 es referien a les obres de la llotja i de la capella, amb cronologia entre els anys 1407 i 1600. Igualment, les sèries d'*Àpoques i albarans* i de *Rebudes i dates*, on s'hi haurien anotat despeses realitzades per aquests i altres motius, també presenten actualment molts més buits que aleshores. D'altres sèries no se'n conserva ni un sol volum, però en principi tindrien un escàs interès per al nostre objectiu; el més significatiu de tots aquests casos és el dels set-cents cinquanta volums de la sèrie del *Pariatge*, on s'hi especificarien els cobraments relacionats amb la imposició d'aquest nom, que es cobrava a la llotja.

Amb independència de la institució on es conserven, els documents procedents de l'antic Arxiu de la Llotja corresponen a unes mateixes sèries, que estan, doncs, repartides de manera aleatòria entre les tres institucions esmentades. Foren generades pel Consolat de Mar i el Consell de la Mercaderia, i moltes de les sèries, especialment les de caràcter econòmic, eren equivalents a les del Consell de Cent, del qual de fet depenia el Consolat de Mar.[94]

Indiquem a continuació les sèries que ens han resultat de particular utilitat, i el tipus d'informació que ens ha aportat cadascuna:

- Els *Llibres de privilegis del Consolat de Mar de Barcelona*, còdexs on hi figurava còpia dels privilegis propis de la institució amb residència a la llotja. N'hi ha diverses còpies.[95] Solien ser còpies dels documents més importants i més consultats de l'entitat, elaborades pels escrivans de la institució amb l'objectiu de tenir-los més fàcilment a

[94] El Consolat de Mar no formava part, orgànicament parlant, de l'organització municipal, però la institució sí que en depenia: Sebastià Riera i Viader, "Les fonts municipals del període 1214-1714. Guia d'investigació", *Barcelona Quaderns d'Història* 4 (2001): 265.

[95] Vegeu, per exemple, AHBC, *Privilegia e altres actes fahents per los honorables cònssols de la Mar de Barcelona...*, JC 191; AHBC, *Llibre dels privilegis e altres actes fahents per los honorables cònsols de la Mar de Barcelona*, JC 192; AHBC, *Llibre de privilegis e altres actes del Consolat y magistrat de la Llota de la Mar de la ciutat de Barcelona*, JC 193. A més a més, es compta amb un repertori o índex dels privilegis assolits pel Consolat de Mar, redactat pel notari Lluís Rufet entre els anys 1601 i 1602 (AHBC, JC 195, *Repertoris dos, trets, un del llibre de privilegis, y altre dels llibres de concells de la Lonja de Barcelona. Per Luís Rufet, notari d'esta ciutat, escrivà del Concell de 20. Començats any 1601 y acabats en janer 1602*).

l'abast.[96] Alguns d'aquests documents són cabdals per a establir aspectes legals i cronològics relacionats amb l'edifici, per exemple, el privilegi reial que autoritza el procediment d'expropiació de certs solars urbans amb el fi d'aixecar-hi la llotja del 1339, o l'autorització d'imposar taxes sobre el comerç, que van constituir els recursos financers bàsics per a tirar endavant l'obra.

- Els *Registres de deliberacions*. Són les actes de les reunions del Consell General de la Mercaderia i les del Consell de Vint, òrgans rectors de l'associació de mercaders urbans, que depenia del Consolat de Mar i tenia la seva residència a la llotja d'ençà de la seva creació a final del segle XIV.[97] També s'hi inclouen deliberacions de consells particulars i altres comissions que havien de tractar temes específics. El tipus d'informació que hauria de proporcionar aquesta sèrie és interessant, ja que en aquestes reunions s'hi discutia l'oportunitat de realitzar determinades intervencions arquitectòniques, i fins i tot les seves característiques. Malauradament, el volum més antic que es conserva correspon a l'any 1460, moment en què ja s'havien enllestit totes les obres d'envergadura al conjunt. També existeix una rúbrica de les deliberacions, o índex dels temes de les deliberacions, escrita pel notari Lluís Rufet l'any 1601-1602, i el seu abast cronològic és més ampli tot i que només detalla el títol del tema de la sessió.[98]

- Els *Llibres de comptes o de rebudes i dates del dret del pariatge* recullen la documentació generada pel clavari, responsable d'administrar els recursos financers obtinguts per la Mercaderia a través del dret del pariatge, la taxa imposada sobre el comerç i font principal d'ingressos de la institució al segle XV.[99] Aquests llibres es divideixen en dues parts, la corresponent als ingressos (rebudes) i la que es refereix a les despeses (dates). Entre les primeres, el concepte predominant són els ingressos procedents de la recaptació del dret, que de vegades es recollia directament i en altres ocasions era arrendat, i en determinats moments també són significatius els ingressos

[96] Sobre el paper i el sentit dels llibres de privilegis en general, vegeu Riera i Viader, "Les fonts municipals", 244-245.
[97] Vegeu una explicació detallada sobre aquestes institucions a la segona part d'aquest treball, dedicada monogràficament a la llotja de Barcelona.
[98] AHBC, JC 195, *Repertoris dos ... per Luís Rufet*.
[99] Vegeu una explicació detallada sobre el dret del pariatge a la segona part d'aquest treball, dedicada monogràficament a la llotja de Barcelona.

procedents de la venda de censal mort sobre el dret del pariatge.[100] Les despeses o dates, efectuades pel clavari prèvia recepció d'un albarà de manament dels cònsols de mar, són més variades que no les rebudes o ingressos, i abasten des dels sous i salaris ordinaris i extraordinaris de tots aquells que treballen regularment o han treballat puntualment per a la institució, fins a pagaments de pensions de censals carregats sobre el dret del pariatge o liquidacions dels mateixos, sense oblidar tota mena d'actes diversos efectuats en defensió de la mercaderia (intervencions diplomàtiques, subvenció d'armades contra corsaris, enviament de correus, etc). Especialment interessants per al nostre tema són aquelles despeses relacionades amb el condicionament dels espais físics necessaris a l'organització mercantil, com ara la llotja o el port. En alguna ocasió, aquestes obres van generar quadernets de comptes independents, més o menys detallats, que es conserven adjunts als lligalls de Rebudes i Dates i que permeten afinar més en la composició de les despeses de construcció. És el cas, per exemple, del "Compte de les obres dels padrisses fetes en torn de la lotge, en l'hort e altres obres de la lotge" (1421), o el "Compte de la obra de la cuberta de la casa nova de la lotge" (1422).[101]

- Els *Llibres d'àpoques i albarans del dret del pariatge* recullen les ordres de pagament realitzades pels cònsols de mar al clavari del dret, així com els rebuts dels pagaments i les transaccions fetes pel clavari en nom de la corporació. Si bé no totes les despeses generen àpoques i albarans, la majoria sí que ho fan, i acostumen a ser prou explícits encara que no gaire detallats en la descripció dels conceptes que justifiquen els pagaments. Es tracta d'una sèrie documental prou abundant, que ens ha proporcionat una gran quantitat d'informació, si bé sovint descontextualitzada per la seva pròpia naturalesa.

- Ha resultat de particular interès una sèrie miscel·lània que forma part de la secció del Consolat de Mar de l'AHCB (1I-VIII). Conté documents diversos directament

[100] Puntualment, es documenten altres fonts d'ingressos. Per exemple, en l'exercici 1418-1419 s'anota com a rebuda una petita quantitat obtinguda de la venda de ballestes i altres armes, procedents de l'armada de la nau de què fou capità Joan Llull, i que havia patrocinat el dret del pariatge per a la defensa de la mercaderia (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, f. 6r). Un altre cas seria el producte de la venda de llenyam o taules de la llotja (BAB, Ms. 41, *Clavaria o rebudes (1473-1475)*, "Rebudes i dates 1473", f. 11r; BAB, Ms. 41, *Clavaria o rebudes (1473-1475)*, "Rebudes i dates 1474", f. 11r). O els ingressos procedents de la lleuda de Tortosa, comprada pel dret del pariatge almenys durant els anys 1473 i 1474 (BAB, Ms. 41, *Clavaria o rebudes (1473-1475)*, "Rebudes i dates 1473", f. 40 r-v; BAB, Ms. 41, *Clavaria o rebudes (1473-1475)*, "Rebudes i dates 1474", ff. 7v-8r).

[101] AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, ff. 21r-29v i 30-102.

relacionats amb el Consolat de Mar, i foren produïts per aquesta institució en l'exercici de les funcions que li eren pròpies. Tanmateix, per motius desconeguts es conservaven dins altres sèries de documentació municipal amb les quals no mantenien cap relació directa, fins que finalment foren recatalogats i van donar lloc a aquesta sèrie factícia.

De la part de l'Arxiu de la Llotja que ha sobreviscut, un bocí es pot trobar a la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès. Són els 25 volums que formen el "Fons del Consolat de Mar", ingressats en aquesta institució durant el 1899-1900, quan l'Ateneu va adquirir la biblioteca del bibliòfil Miquel Victorià Amer.[102] El nostre treball de buidatge documental d'aquest arxiu es va realitzar a partir de l'instrument de descripció elaborat per Jaume Massó i Torrents i publicat l'any 1902, just després de l'adquisició del fons,[103] i vam consultar els documents originals que per cronologia ens interessaven a les magnífiques sales de la biblioteca de l'Ateneu Barcelonès:

Clavaria 1460-1462 (BAB, Ms. 29)
Deliberacions 1477-1480 (BAB, Ms. 30)
Deliberacions 1486-1487 (BAB, Ms. 31)
Clavaria o rebudes 1431-1432 (BAB, Ms. 32)
Clavaria o rebudes 1431-1438 (BAB, Ms. 33)
Clavaria o rebudes 1434-1438 (BAB, Ms. 34)
Clavaria o rebudes 1441-1443 (BAB, Ms. 35)
Clavaria o rebudes 1444-1447 (BAB, Ms. 36)
Clavaria o rebudes 1448-1451 (BAB, Ms. 37)
Clavaria o rebudes 1448-1451 (BAB, Ms. 38)
Clavaria o rebudes 1452-1456 (BAB, Ms. 39)
Clavaria o rebudes 1457-1459 (BAB, Ms. 40)
Clavaria o rebudes 1473-1475 (BAB, Ms. 41)
Clavaria o rebudes 1490-1492 (BAB, Ms. 42)
Clavaria o rebudes 1502-1506 (BAB, Ms. 43)

Una altra part de l'antic Arxiu de la Llotja forma part avui dia de les col·leccions de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.[104] Anys enrere, Pedro Voltes publicà un útil

[102] Jordi Casassas Ymbert, *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus origens als nostres dies* (Barcelona: La Magrana, 1986), 77-78.
[103] Jaume Massó i Torrents, *Biblioteca del Ateneo barcelonés. Catàleg dels manuscrits* (Barcelona: Tipografia L'Avenç, 1902).
[104] Una part d'aquests volums foren donats a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona pels fills de Francesc Carreras Candi (Cabestany, "El archivo del Consolat", 7), i molts d'ells encara en conserven

repertori dels documents referents al Consolat de Mar conservats a l'aleshores Institut Municipal d'Història, i hi inventariava sumàriament els documents dels volums de Deliberacions del Consell de la Llotja, els dels Registres de Lletres i els del Llibre d'Ordinacions.[105] Més recentment s'ha realitzat un inventari sistemàtic del contingut de cadascuna de les unitats arxivístiques en què es divideix la sèrie coneguda com a Consolat de Mar.[106] Els volums procedents de l'antiga Llotja que formen part d'aquest fons són disset dels quals dotze contenen informació anterior a l'any 1500. A més a més, hi ha una sèrie factícia de nova creació, que aplega documentació relacionada amb el Consolat procedent d'altres orígens:

Registre de Deliberacions 1460-1465 (AHCB, 1I-I, 1)
Registre de Deliberacions 1463-1467 (AHCB, 1I-I, 2)
Registre de Deliberacions 1490-1496 (AHCB, 1I-I, 3)
Registre de Deliberacions 1496-1501 (AHCB, 1I-I, 4)
Llibre d'àpoques i albarans 1451-1453(AHCB, 1I-III, 1)
Llibre d'àpoques i albarans 1463-1466 (AHCB, 1I-III, 2)
Rebudes i Dates del dret del pariatge 1401-1407 (AHCB, 1I-IV, 1)
Rebudes i Dates del dret del pariatge 1418-1428 (AHCB, 1I-IV, 2)
Rebudes i Dates del dret del pariatge 1424-1432 (AHCB, 1I-IV, 3)
Rebudes i Dates del dret del pariatge 1449 (AHCB, 1I-IV, 4)
Rebudes i Dates del dret del pariatge 1489-1491 (AHCB, 1I-IV, 5)
Llibre d'ordinacions (volum miscel·lani) (AHCB, 1I-VII, 1)
Documentació diversa (AHCB, 1I-VIII, 1/1)
Documentació diversa (AHCB, 1I-VIII, 1/2)
Documentació diversa (AHCB, 1I-VIII, 1/3)

Finalment, un tercer conjunt de documents procedents de l'antic Arxiu de la Llotja conservats es troba a la Biblioteca de Catalunya. Es coneix com a "Fons de la Junta de

---

l'ex-libris. Una altra part d'aquesta documentació, però, ja es trobava entre els fons de la institució a començament del segle XX, i probablement procedia de la ja referida desmembració de l'Arxiu del Consolat al segle XIX; així ho indica l'inventari de la secció Consolat de Mar, consultable a la sala de lectura d'aquesta institució i també en línia (consultat el 26 de juny de 2015, http://w110.bcn.cat/ArxiuHistoric/Continguts/Documents/Fitxers/consolatmar.pdf).

[105] Pedro Voltes Bou, "Repertorio de documentos referentes a los cónsules de Ultramar y al Consulado de Mar, conservados en el Instituto Municipal de Historia de Barcelona", *Documentos y Estudios* XIII (1964): 113-165.

[106] L'inventari de la secció Consolat de Mar de l'Arxiu Municipal d'Història de Barcelona va ser realitzat l'any 2003 per Imma Domènech, i és consultable a la sala de lectura d'aquesta institució i també en línia (consultat el 26 de juny de 2015,
http://w110.bcn.cat/ArxiuHistoric/Continguts/Documents/Fitxers/consolatmar.pdf.

Comerç", i n'existeix un inventari i una descripció detallats, elaborats l'any 2011.[107] Els volums consultats són els següents:

Repertoris dos, trets, un del llibre de privilegis, y altre dels llibres de concells de la Lonja de Barcelona. Per Luís Rufet, notari d'esta ciutat, escrivà del Concell de 20. Començats any 1601 y acabats en janer 1602 (AHBC, JC 195)

Deliberacions del Consell de Vint i dels cònsols de mar:

Sextus liber consiliorum, secretorum... Llibre de consells, secrets i altres actes dels cònsols de mar de Barcelona del notari Joan Fogassot (1480-1481) (AHBC, JC 145)
Tertius liber consiliorum... Llibre de consells i deliberacions dels cònsols de mar de Barcelona (1617-1623) (AHBC, JC 156)

Dret del pariatge. Àpoques i albarans:

Sextus liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge, del notari Joan Fogassot (1470-1473) (AHBC, JC 144)
Llibre de comptes de Nicolau Viestrosa, clavari del dret del pariatge (1476-1477) (JC 175-I)
Undecimus liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge del notari Joan Fogassot (1480-1481) (AHBC, JC 146)
Primer liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge, del notari Joan Matheu (1482-1484) (AHBC, JC 147)
Llibre d'àpoques del dret del pariatge (1488-1490) (AHBC, JC 148).
Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496) (AHBC, JC 149)
Llibre de comptes...del dret del ynperiatge... (1548 – 1551). Despeses...de la hobra...de..la capella..del ort de la lotga... (1549 – 1550) Libre de comptes. (AHBC, JC 163)
Memorial del repartiment de les mesades... del preu del arrendament del dret del periatge (1679-1681) (AHBC, JC 171)
Repartiment de las mesadas de janer i fabrer i de la mesada de mars...del preu del arrendament del dret de periatge (1685-1698) (AHBC, JC 172)

[107] L'inventari es pot consultar a la sala de reserva de la Biblioteca de Catalunya, i també online (consultat el 27 de juny de 2015, http://www.bnc.cat/Fons-i-col-leccions/Cerca-Fons-i-col-leccions/Junta-de-Comerc-de-Catalunya).

Llibres de comptes. Àpoques i albarans:

Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502) (AHBC, JC 150)
Llibre de comptes (1502-1503) (AHBC, JC 175-II)
Llibre de comptes de Bernat Taverner, mercader defenedor i clavari de la llotja (1573-1574) (AHBC, JC 175-III)
Llibre de las àpocas y comptes del que a gastat Jaume Damians, defenador de la Lotja en les obres...fetes en las casas de dita Llotja (1635-1637) (AHBC, JC 200-I)
Reconeixements de deutes de mercaders de Barcelona (1650-1660) (AHBC, JC 199-IX)
Entrades (1693-1696) (AHBC, JC 173)
Entrades (1696-1699) (AHBC, JC 174)

L'Arxiu de la Junta de Comerç. La Junta de Comerç va prendre el testimoni del Consolat de Mar d'origen medieval a partir del segle XVIII. Va aconseguir la propietat de la llotja i en va endegar la rehabilitació. L'expedient referent a aquesta reforma (1767-1829) és particularment interessant en tant que s'hi plantegen qüestions relacionades amb les restes de l'edificació d'origen medieval que encara subsistien aleshores.[108] També té un valor particular l'expedient que tracta el tema dels pallols o magatzems de gra que hi havia a l'entorn de la llotja: si bé fou elaborat entre els anys 1795 i 1798, inclou nombrosos trasllats de deliberacions i d'acords del Consell de Vint d'anys anteriors, que donen notícia sobretot dels usos i modificacions de l'edifici d'origen medieval al llarg del segle XVII.[109]

Part de la documentació que formava el seu arxiu es troba avui dia a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, i part a la Biblioteca de Catalunya. A partir de l'índex exhaustiu de les sèries corresponents d'aquestes institucions, hem identificat com a especialment interessants per al nostre propòsit els següents volums i/o documents, i els hem revisat detalladament:

Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio (AHBC, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1).
Obres a la Casa Llotja (AHBC, Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25) .

[108] AHBC, *Obres a la Casa Llotja,* Lligall XVII, Caixa 25.
[109] AHBC, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio,* Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1

Beneficis de la capella de la Casa Llotja fundats per Pere de Montcada l'any 1358 (1772-1806) (AHBC, Junta de Comerç, Lligall XLIII, Caixa 12, ff. 1-4).
Inventari dels objectes valuosos i dels vestits de la capella de la casa Llotja, 1776-1796 (AHBC, Junta de Comerç, Lligall XLIII, Caixa 16, ff. 1-4).
Capella de la Casa Llotja. Beneficis. Sant Sepulcre. Ornaments. Confraria de la Soledat (1765-1832) (AHBC, Junta de Comerç, Lligall XLIII, Caixa 20, ff. 12-13).

La documentació municipal. A banda de la documentació emanada de les institucions directament vinculades amb la llotja i les seves institucions, fons d'altres orígens ha contribuït igualment a a la nostra recerca. Entre aquests destaca la documentació municipal: els cònsols de mar depenien en darrera instància del consell municipal barceloní, i la ciutat fou la promotora directa de l'edifici al segle XIV. A final del mateix segle, amb l'aparició del Consell de la Mercaderia, la institució va generar documentació pròpia: es tracta de l'Arxiu de la Llotja esmentat més amunt. A partir d'aleshores, la llotja desapareix en gran mesure de la documentació municipal.

La documentació pròpia de la ciutat de Barcelona es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat, i les notícies referents a la llotja del segle XIV hi apareixen barrejades amb altres qüestions d'incumbència municipal. A partir dels instruments de descripció i inventaris, vam realitzar un buidat sistemàtic dels volums pertanyents a conjunts i sèries documentals que es preveia que podrien proporcionar informació rellevant.

La documentació de caràcter econòmic revesteix d'entrada un interès particular, especialment la sèrie de *Clavaria* (AHCB, 1B-XI), que recull la documentació presentada pel clavari al racional. El clavari era el màxim responsable de l'administració financera del municipi, gestionava una quantitat de diners molt elevada, i havia de retre comptes de la seva gestió periòdicament als consellers i al racional, que era l'encarregat de fiscalitzar la gestió econòmica i administrativa dels oficials de la corporació i de tota altra persona que utilitzés dines o béns públics.[110] Una sèrie econòmica relacionada amb aquesta és la d'*Àpoques* (1B-XXI), un registre dels rebuts dels pagaments i transaccions que feia el clavari en nom del Consell, i també d'*Albarans* (de manament) (1B-XXII), que recull les ordres dels pagaments dels consellers al clavari. En relació al tema que ens ocupa, en aquestes sèries hi trobem

[110] Sobre aquesta escrivania i les sèries documentals que va generar, vegeu Riera i Viader, "Les fonts municipals", 256-260.

freqüents notícies relacionades amb el finançament i la construcció d'obres públiques (muralles, fonts, places, el pont de fusta del Llobregat, les drassanes, molins, la casa de la Ciutat, etc.), però les al·lusions a la llotja hi són molt escasses, segurament perquè els volums desapareguts d'aquesta sèrie coincideixen precisament amb la dècada del 1380, quan sabem va tenir lloc la major part de l'activitat constructiva de la llotja.

La documentació generada per l'escrivania del racional inclou també el *Dietari de l'antic Consell Barceloní* (1B-XXV), més conegut com a *Manual de Novells Ardits*, que recull notícies esporàdiques i aïllades, cap de les quals no es refereix a la construcció de la llotja però sí al nomenament dels seus oficials, i també amb esdeveniments que van succeir a la llotja o al seu entorn urbà. També la *Crònica del racional*, text de finalitat únicament historiogràfica que inclou fets de caràcter general i local, incloent-ne alguns de relacionats amb la llotja, i que fou utilitzat per Esteve Gilabert Bruniquer com a una de les fonts de les seves conegudes *Rúbriques.*[111]

Els *Testaments dels Consellers* (1C-XVII) són memorials adreçats pels consellers sortints als consellers entrants sobre l'estat de la ciutat i els afers pendents de resolució, per tal que d'evitar un ralentiment en la gestió municipal amb el traspàs de poders.[112] És justament aquesta la sèrie que permet seguir el plet existent entre els marmessors testamentaris de Pere de Montcada i els consellers municipals, amb motiu de l'incompliment per part dels primers de la disposició testamentària del Montcada, i que afectava a la construcció d'una capella a la llotja de la qual els consellers havien estat nomenats patrons beneficials pel difunt.

Sense ànim de llistar totes i cadascuna de les sèries documentals que hem revisat parcialment, esmentem-ne algunes altres que han donat resultats positius. Es podria suposar que la sèrie *Obreria* (1C-XIV) hauria d'haver estat particularment útil: els obrers de la ciutat eren funcionaris municipals que, des del 1301, s'ocupaven de les obres públiques, i tenien escrivania pròpia, regida per l'escrivà dels obrers.[113] En

[111] Sobre el contingut d'aquestes sèries, Riera i Viader, "Les fonts municipals", 257-258. Tant el *Manual de Novells Ardits* com la *Crònica del racional* han estat publicats: *Manual de novells ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní* (Barcelona: Henrich, 1892-1975); "Crònica del Racional de la ciutat de Barcelona (1334-1417)", *Recull de Documents i Estudis* I-2 (1921): 113-192).
[112] Riera i Viader, "Les fonts municipals", 258.
[113] Riera i Viader, "Les fonts municipals", 261-262.

realitat, la sèrie no ha estat gaire útil, i possiblement això es deu almenys en part al fet que no pocs volums de la sèrie, especialment els de la cronologia que ens interessa, estan perduts. Del segle XIV, només es preserven els que parlen de les obres d'ampliació de la plaça del Blat i de les obres de la muralla de la ciutat. Tanmateix, un full solt i descontextualitzat, però probablement datable de la primera dècada del s. XV, ha resultat determinant per a establir determinats aspectes del procés constructiu de l'edifici.[114]

Els *Llibres del Consell* (1B-l) i els *Registres de Deliberacions* (1B-II) recullen fonamentalment les decisions del Consell de Cent i del Trentenari.[115] Les llacunes cronològiques existents en aquestes sèries es poden suplir parcialment gràcies a manuscrits com la *Rúbrica de Deliberacions* (1G-37) o les *Rúbriques de Bruniquer* (1G-42/44), que compilen els títols de les deliberacions del consell, encara que en aquest darrer cas de vegades l'autor també fa servir altres fonts d'informació. Les *Rúbriques de Bruniquer* són especialment interessants, perquè estan ordenades per temes, i concretament un dels capítols està dedicat als "Cònsols de Lonja, Defenedors, Exactors del Pariatge y Casa de la Lonja del Mar", si bé també s'hi ha referència en altres apartats.[116]

També fou generada per l'escrivania municipal el *Registre d'Ordinacions* (1B-IV), que recull de les mesures imposades pels governants amb l'objectiu de regular tota mena d'afers ciutadans (seguretat, higiene, urbanisme, moralitat, activitat gremial, etc.).[117] En aquest context hem localitzat, per exemple, els "Bans de la lotge" (1389), relatius a la imposició sobre les mercaderies destinada a finançar les obres de construcció de

[114] En aquest full solt, els consellers de Barcelona insten als cònsols i defenedors de la Mercaderia que facin a acabar les obres de la llotja, tal com s'havien compromès a fer un temps abans (AHCB, *Obreria*, 1C-XIV, 27, s. f.).

[115] El *Llibre del Consell* fou la primera sèrie documental generada pel municipi, i inicialment reunia les actes de les reunions, on es prenien acords i s'elegien càrrecs, però també s'hi recollien les ordinacions municipals, s'hi registrava la correspondència, i fins i tot s'hi incloïen albarans de manament. A mesura que d'aministració municipal va esdevenir més complexa, aquesta sèrie primigènia va donar lloc a sèries especialitzades. Tanmateix, la que en deriva directament i li dóna continuïtat cronològica és la del *Registre de deliberacions*, i que inclou bàsicament les actes de les reunions del Consell de Cent o del Trentenari (Riera i Viader, "Les fonts municipals", 3-4).

[116] Esteve Gilabert Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer. Cerimonial dels Magnífichs Consellers i Regiment de la Ciutat de Barcelona* (Barcelona: Henrich y Companyia, 1912-1916), III, 71; IV, 5-16, 269; V, 25, 63.

[117] Riera i Viader, "Les fonts municipals", 243-244.

l'edifici. En estreta relació amb aquesta sèrie, les *Ordinacions Originals* (1B-XXVI) recullen els fulls que es donaven al pregoner per què en fés la crida,[118] i faciliten informació sobre l'ús públic i comercial de l'entorn urbà de la llotja.

La sèrie *Notularum* (1B-IV) aplega documentació original de caràcter miscel·lani.[119] Es refereix a temes variats de competència municipal, i entre aquests s'hi compta, per exemple, un inventari dels béns de la Taula de Canvi de la ciutat, institució financera de titularitat municipal que tenia la seva oficina ubicada dins la llotja.[120]
També recull documentació diversa la sèrie *Diversos* (1C-XIX), si bé en aquest cas es tracta d'una sèrie factícia de creació moderna. En forma part, per exemple, el *Llibre de les Rendes de l'Hospital de Pere Desvilar* (1C-XIX, 32), una fundació d'assistència administrada pels consellers de Barcelona. Al llibre s'hi anoten les quantitats que havia de rebre l'hospital al llarg de l'any 1388, procedents d'heretats i rendes llegades a l'hospital. Entre aquestes n'hi figuren algunes de provinents de certs obradors propietat de l'hospital i llogats a particulars, que eren situats "a la llotja Vella" de la plaça dels Canvis, i que contribueixen al coneixement de la situació en una dècada cabdal per la història de la llotja però escassament documentada.

La col·lecció de documents relacionada amb el mostassaf es refereix tot sovint a la llotja. El mostassaf era un oficial de jurisdicció mixta reial i municipal que s'ocupava de controlar les activitats pròpies dels mercats (vigilava els pesos i mesures, la qualitat i els preus de taxa de les mercaderies, etc.), i que també tenia cura de la higiene i la salubritat públiques, l'autorització d'obres particulars i el compliment de les normes sobre servituds dels edificis i les vies públiques.[121] Alguns llibres d'ordinacions del mostassaf formen part de la sèrie *Ordinacions especials* (1B-V), i inclouen manaments sobre la propietat dels materials de construcció que hi ha dipositats a la Ribera de la ciutat, en la proximitat de la llotja, i també estableix el respecte per l'ús d'aquest espai públic. Tot i

[118] Riera i Viader, "Les fonts municipals", 244.
[119] Riera i Viader, "Les fonts municipals", 248-249.
[120] AHCB, *Notularum*, 1B-XIV, 1, ff. 72-73.
[121] La figura del mostassaf és pròpia dels regnes de la Corona d'Aragó, i el càrrec del mostassaf de Barcelona data del 1339. Sobre la figura del mostassaf i les seves atribucions, vegeu Montserrat Bajet i Royo, *El mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XIV* (Barcelona: Fundació Noguera, 1994), 48-52, 56-58; Riera i Viader, "Les fonts municipals", 14-15; Carles Vela Aulesa, "Les ordinacions de mercaderies encamerades o falsificades. Evolució del control del mostassaf sobre la qualitat de les espècies i les drogues (segles XIV-XV)", *Barcelona Quaderns d'Història* 5 (2001): 19-46.

que no aporten notícies de gran interès, adquireixen especial relleu en tant que són gairebé les úniques per a determinades cronologies.

Esmentem finalment els pergamins municipals. La publicació regestada dels mateixos ha fet possible localitzar algunes notícies cabdals per a comprendre la titularitat i l'emplaçament del solar on s'aixecà la llotja del segle XIX.[122]

L'Arxiu del Veguer. L'Arxiu del Veguer i Corregidor es conserva també a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, però no va emanar de les escrivanies municipals. El veguer era un funcionari reial que, entrat el segle XIII, va assolir una completa jurisdicció territorial a l'àrea del territori de Barcelona, i la seva atribució essencial era l'administració de justícia, àmbit en el qual només tenia per sobre el procurador general i el rei.[123] D'aquest arxiu, les *Crides del veguer i del batlle* inclouen interessants edictes fets públics per voluntat de tots dos oficials que donen notícia de l'ús dels espais públics de comerç, com ara les places del Blat, els porxos i l'entorn de la llotja.

La documentació notarial. Amb gran probabilitat, al fons notarial barceloní s'hi conserva documentació relacionada amb la llotja de Barcelona, però la magnitud d'aquest arxiu fa que un buidatge sistemàtic dels registres notarials dels segles XIV i XV hagi quedat fora de les nostres possibilitats. Únicament hem seguit algunes pistes existents, i els resultats han estat satisfactoris.

Essencialment hem revisat els registres notarials d'alguns anys seleccionats, generats per notaris que, segons la documentació contemporània de l'Arxiu de la Llotja, havien mantingut relació professional habitual amb la institució: son aquells notaris esmentats

[122] M. Cinta Mañé Mas, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 885-1334 (volum I)* (Barcelona: Arxiu Municipal d'Història, 2004); M. Cinta Mañé Mas, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1336-1396 (volum II)* (Barcelona: Arxiu Municipal d'Història, 2007).

[123] De vegades es confonen les funcions del veguer amb les d'un altre oficial reial, el batlle, especialment en les poblacions que eren cap de vegueria, com ara Barcelona. En aquest cas, al segle XIII, els reis van adoptar diferents solucions per a delimitar els camps d'acció judicial de tots dos oficials. Pels volts del 1200 el batlle ja actuava clarament com a representant principal del rei per al cobrament de les rendes, i el veguer s'ocupava de qüestions policials, judicials o militars. Entre les atribucions del veguer es comptava el manteniment de l'ordre públic, i entre les del batlle, la funció urbanística. Per als càrrecs i atribucions d'aquest i altres funcionaris reials, així com les seves corts, vegeu Josefa Mutgé Vives, *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)* (Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1987), 180-212.

com a "notaris dels actes extrajudicials de la llotja". Els registres en qüestió es conserven a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.[124] Els actes relacionats amb la llotja i el Consolat de Mar tan aviat són exclusius per a la institució com apareixen barrejats en els mateixos lligalls amb actes notarials realitzats per a altres institucions i particulars.

És el cas, per exemple, del notari Guillem Donadeu. Es registren pagaments i cobraments relacionats amb la llotja al seu *Liber notularum (1398-1399)* (AHPB, Guillem Donadeu, 80/1), però aquest notari també generà volums específics per a la institució, com ara el titulat *Dels actes del pariatge (1404-1408)*, on es recullen tota mena de qüestions relacionades amb la mercaderia (AHPB, Guillem Donadeu, 80/6), o els més específics llibres de contractes dels defenedors de la mercaderia, datats de les dues primeres dècades del segle XV, que inclouen tota mena d'àpoques (AHPB, Guillem Donadeu, 80/7, 80/8 i 80/9).

Igual que ho hem fet per Guillem Donadeu, hem revisat també parcialment la documentació d'alguns altres notaris que amb seguretat havien mantingut relació professional amb la llotja: Francesc de Ladernosa, Bonanat Gil, Arnau Lledó, Antoni Maruny, Tomàs de Bellmunt i Joan Bages, sent aquests dos darrers els únics que han proporcionat informació de cert interès per al nostre objectiu.

[124] Els instruments de descripció dels protocols notarials barcelonins són els de Lluïsa Cases i Loscos, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. 1. Segles XIII-XV* (Barcelona: Fundació Noguera, 2001); Lluïsa Cases i Loscos, *Catàleg dels protocols notarials de Barcelona. 2. Altres arxius* (Barcelona: Fundació Noguera, 1990).

Primera part:
La diversitat de les llotges a la Catalunya medieval

1. De la *laubia* a la llotja

1.1. El mot "llotja" i seu origen

En els àmbits de la història de l'art i de l'arquitectura, les llotges són per excel·lència les seus de la mercaderia de les grans ciutats marítimes catalanoaragoneses medievals. Per les seves característiques monumentals, les llotges de mercaders del final del gòtic són vistes per gran part de la historiografia artística com a monuments excepcionals que donen testimoni de la potència econòmica assolida pels grans centres comercials de la Corona en aquesta època, i sovint es consideren fins i tot creacions pròpies d'aquesta àrea.

Aquest significat de la paraula el reconeixen els diccionaris: el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans defineix una llotja en la seva tercera accepció com a un "lloc públic on es reuneixen els mercaders i els comerciants per fer llurs tractes".[1] Tanmateix, la paraula té altres sentits, i també ofereixen accepcions alternatives, com ara la de "compartiment en una sala d'espectacles", o la de "part d'un edifici, oberta d'un o més costats, on hi ha pilars i columnes".[2] Si examinem també diccionaris especialitzats en termes arquitectònics i constructius, encara n'hi podem sumar un més, com el d' "atri un poc elevat sobre el nivell del carrer, situat davant les portes principals d'entrada d'alguns edificis".[3]

[1] *Diccionari de la Llengua Catalana* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana - Edicions 62, 2007), s.v. "llotja", consultat el 20 de desembre de 2014, http://dlc.iec.cat/.

[2] A més del *Diccionari de la Llengua Catalana*, vegeu també les accepcions del terme que consten en els següents diccionaris: Pompeu Fabra, *Diccionari general de la llengua catalana* (Barcelona: A. López Llausàs editor, 1968), s.v. "llotja"; Mn. Antoni M. Alcover, Francesc de B. Moll, *Diccionari català-valencià-balear* (Palma de Mallorca: Moll, 1977-1979), s.v. "llotja", consultat el 20 de desembre de 2014, http://dcvb.iecat.net.

[3] Miquel Fullana, *Diccionari de l'art i dels oficis de la construcción,* 8ª ed. (Mallorca: editorial Moll, 2005), s.v. "llotja".

D'altra banda, el terme existeix igualment en altres llengües romàniques (francès *loge*, italià *loggia*, castellà *lonja*) i els seus signficats presenten certes variacions respecte al català. Per exemple, en francès, *loge* significa en una primera accepció un espai de dimensions reduïdes, ja sigui un compartiment en una sala d'espectacles, una cabana senzilla i rudimentària, o un estatge a la planta baixa d'una edificació, proper a l'entrada, destinat al porter o conserge. En una segona accepció, es refereix a una galeria oberta a l'exterior situada a la part alta d'un edifici. La llengua general no contempla com una de les accepcions de la paraula de l'edifici o lloc de reunió dels mercaders.[4] Pel que fa a l'italià, els diccionaris italians reconeixen com a significats espacials el del recinte independent o formant part d'un altre edifici, a la planta baixa o en un nivell superior, obert a l'exterior, amb columnes o pilars; i també el de lloc de reunió en general i/o de persones del mateix ofici, a més d'altres significats tècnics i especialitzats.[5] El castellà *lonja* (2), com el català, té el sentit de lloc de reunió de mercaders i comerciants, i també el d'atri sobreelevat al qual dóna la porta d'accés d'alguns edificis, el de "*en las casas de esquileo, almacén donde se coloca la pila de la lana*" i el de "*tienda donde se vendía cacao, azúcar y otros géneros*" .[6]

Malgrat els matisos i les diferents accepcions de la paraula en les diferents llengües modernes, el terme té un mateix origen remot en tots els casos, i en prové de manera directa o indirecta. Aquest origen és a la és a la *loupea* o *laubja* del germànic antic, una glorieta o aixopluc fet de fullatge.[7] La paraula es va difondre durant l'alta edat mitjana

[4] *Dictionnaire de l'Académie Française*, 9a ed., s.v. "*loge*", consultat el 5 de juliol de 2013, http://www.academie-francaise.fr.

[5] Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana* (Torí: Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1975), s.v. "*loggia*"; Tullio de Mauro, *Grande dizionario italiano dell'uso* (Torí: UTET: 2000), s.v. "*loggia*".

[6] *Diccionario de la Lengua Española*, 23a ed., s.v. "*lonja*", consultat el 5 de juliol de 2013, http://www.rae.es/recursos/diccionarios/drae. La llengua castellana té dos paraules totalment diferents amb aquesta mateixa entrada: *lonja* (1), que prové del francés *longe*, i que es refereix en general a una peça llarga, estreta i poc gruixuda; i *lonja* (2), que es considera procedent del català llotja i que és la que ara ens ocupa. Sobre l'origen en el català d'aquesta paraula, vegeu Juan Corominas, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana* (Madrid: Gredos, 1955-1957), s.v. "lonja"; Coromines, *Diccionari etimològic*, s.v. "llotja"; Marta Sabater Prat, "Préstamos del catalán en el léxico español", 208-209 (tesi de doctorat, Universitat de Barcelona, 2003), consultada el 18 d'agost de 2014, http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/4864/mps1de1.pdf;jsessionid=951FD32F835F9B15A54781BD9F84ABAC.tdx2?sequence=1).

[7] Sobre l'origen germànic, directe o remot, de diversos termes romànics relacionats (llotja, *lonja*, *loggia*, *loge* i altres), vegeu Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* (Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1911), s.v. "*laubja*". Per l'origen remot del català llotja en el

pel sud d'Europa seguint la implantació de poblacions de procedència germànica, i es va integrar en les parles basades en el llatí d'aquells territoris. Així, a la Gàl·lia, el terme hi fou portat pels francs, i la *laubja* fràncica ja havia donat lloc als segles XII i XIII a la paraula francesa *loge*, que tenia idèntic sentit de refugi fet de fullatge. Al mateix temps, la paraula havia desenvolupat altres significats, com ara el de barraca o tenda, i més particularment el de parada de comerciants i mercaders a les fires o mercats medievals. A partir del segle XIV el terme tenia també el sentit d'edifici de comerç i de galeria alta formant part d'un altre edifici.[8]

De manera semblant, els longobards van portar al nord d'Itàlia entre els segles VI i VIII el terme germànic *laubja*, i en aquest entorn es va integrar també a la llengua basada en el llatí que s'hi parlava. Aquí és on adquireix un sentit arquitectònic per primer cop: llatinitzat com a *laubia*, apareix ja en textos longobards del segle VII,[9] i va adquirir un nou sentit sentit estructural, ben precisat per Cagiano de Azevedo, que va concloure que al segle IX i al nord-italià, la *laubia* havia esdevingut una estructura oberta com la *laubja* de la qual procedia, però no necessàriament de fullatge sinó de pedra, i generalment integrada en altres edificis.[10] La *laubia* evolucionaria de manera natural cap a l'italià *loggia*,[11] tot i que també s'ha fet notar que la mutació consonàntica de la *b*

germànic fràncic, vegeu Joan Coromines, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 2ª ed. (Barcelona: Curial Edicions Catalanes-Caixa de Pensions La Caixa, 1980-1987), s.v. "llotja".

[8] Per a l'aportació fràncica a la llengua francesa, vegeu Martin Harris i Nigel Vincent, *The Romance Languages* (Londres: Routledge, 1988), 242. Per a l'etimologia del francès *loge*, vegeu Walther von Wartburg, *Französisches Etymologisches Worterbuch* (Bonn: Fritz Klopp, 1922-2002), s.v. "laubja". Vegeu igualment el *Dictionnaire du Moyen Français (1330-1500)*, s.v. "*loge*", consultat el 24 de desembre de 2014, http://www.cnrtl.fr/definition/dmf/loge.

[9] La paraula apareix en diverses ocasions a partir del segle VII dins del text llatí del *Codice Diplomatico Longobardo*, que recull material germànic anterior a l'any 800 procedent d'Itàlia. La més antiga sembla ser la de l'any 624, el duc longobard de Cremona, Wolphrit, emet un judici a favor d'Ubaldo a la cort reial de Cremona, a la "*laubia eiusdem curtis sita platea magna eiusdem civitatis*". Ho recull Carlo Troya, *Codice diplomatico longobardo dal DLXVIII al DCCLXXIV* (Nàpols: Stamperia Reale, 1852), I, 586-588, doc. CCXCV. Per la introducció del terme germànic a la parla itàlica, vegeu Giovanna Princi Braccini, "Germanismi editi e inediti nel Codice Diplomatico Longobardo", *Quaderni del Dipartamento di Lingüística – Università di Firenze* 9 (1998-1999): 212, 233.

[10] Cagiano de Azevedo arribà a aquesta conclusió després d'analitzar les aparicions de la paraula *laubia* als documents d'entre els segles IX i XI: Michelangelo Cagiano de Azevedo, "Laubia", dins Michelangelo Cagiano de Azevedo, *Casa, città e campagna nel tardo antico e nell'alto Medioevo* (Galatina: Congedo Editore, 1986), 111-114.

[11] Pianigiani sosté que la b de *lobia* mutaria en g a *loggia*, com en altres casos (per exemple, *cambiare-cangiare*). Vegeu Ottorino Pianigiani, *Vocabolario Etimologico*, s.v. "loggia" (Roma: Albrighi e Segati, 1907), consultat el 7 de juliol de 2013, http://www.etimo.it.

en *g* delata una derivació del francès.[12] Sigui com sigui, algunes parles actuals del nord d'Itàlia com el lombard i el piamontès mantenen encara el terme *lobia*, directament derivat d'aquella *laubia*, amb el sentit de galeria o balconada que forma part d'algunes construccions domèstiques.[13]

La paraula i allò que designava també van arribar a la península ibèrica, i a partir del segle V es va incorporar al llenguatge de Galícia i Astúries amb l'arribada dels sueus d'origen germànic, si bé per localitzar-ne exemples als documents cal esperar una mica més. A la documentació en llatí dels segles IX i X dels territoris asturs hi ha alguns *lobius*, que generalment apareixen associats a a la paraula casa ("*kasa et suis lobius*"); donaria l'asturià *llobiu*, avui dia fora d'ús. Als de la zona gallega apareix la paraula *louio* (segle XI) o *loveo* (segle XIV), amb el significat de porxo emparrat o terreny plantat de vinya o arbres fruiters, i el *lobio* sobreviu amb aquest mateix sentit a la llengua gallega actual.[14]

La paraula catalana llotja, en canvi, no va arribar directament de l'arrel germànica, sinó que ho va fer a través d'una llengua intermèdia. Els treballs etimològics més acceptats, de Joan Coromines i seguidors seus, sostenen que ho fa del francès,[15] però també s'ha indicat que ho pot haver fet des de l'italià.[16] Sigui com sigui, el terme es documenta per primer cop en documents llatins de Catalunya de final del segle XIII, i és freqüent al llarg dels segles XIV i XV, amb significats que es van anar diversificant i que veurem més avall.

---

[12] Joan Coromines sosté que l'evolució consonàntica que porta de *laubja* a *loge* només és normal en francès, i no en italià, i que per tant l'italià *loggia* no pot ser un germanisme directe sinó que ha de venir del francès *loge*. Vegeu Corominas, *Diccionario crítico etimológico*, s.v. "lonja"; Coromines, *Diccionari Etimològic*, s.v. "llotja"; De Mauro, *Grande Dizionario Italiano*, s.v. "loggia"; *Treccani*, s.v. "loggia".

[13] Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, s.v. "laubja"; *Treccani. L'Enciclopedia Italiana*, s.v. "lobia", consultat el 7 de juliol de 2013, http://www.treccani.it/vocabolario/lobia/.

[14] Per al gallec, vegeu Xaime Varela Sieiro, *Léxico cotián na Alta Idade Media de Galicia: a arquitectura civil* (Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 2008), 283-284; i Henrique Monteagudo, *Diccionario normativo galego-castelán* (Vigo: Galaxia, 2000), s.v. "*lobio*". Sobre les aportaciones germàniques a les parles gallega i asturiana, vegeu Xosé Luís García Arias, *Propuestas Etimolóxiques* (Oviedo: Academia de la Llingua Asturiana, 2007), II, 269.

[15] Coromines, *Diccionari Etimològic*, s.v. "llotja"; Josep Moran i Joan Antoni Rabella, *Diccionari etimològic manual* (Barcelona: Edicions 62, 1999), s.v. "llotja"; Jordi Bruguera, *Diccionari etimològic de la llengua catalana* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1996), s.v. "llotja".

[16] Alcover i Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, s.v. "llotja".

En aquest punt, cal fer referència a les paraules porxo i pòrtic, que es presenten sovint com a sinònims del nou terme llotja a la documentació catalana del segle XIV, i que al·ludeixen a estructures de funcions diverses. Un exemple d'aquesta proximitat semàntica el trobem l'any 1351, quan les autoritats tortosines feien una provisió econòmica per la construcció a la Rambla de Tortosa d'un porxo per a preservar-hi i eixugar-hi els blats que baixaven pel riu,[17] i l'any següent, tot referint-s'hi, el monarca catalanoaragonès autoritzava la construcció d'"*unum porticum sive lotge*".[18] L'any 1369, a la població de Tatzó d'Avall, al Rosselló, el consell general del municipi tenia lloc "*in logia sive portico dicti loci*".[19] Al Llibre d'Obra de l'església de Sant Feliu de Girona es fa esment entre els anys 1374 i 1384 del "*portichum sive logam que em ante cloqueriu novum*",[20] i el 1381 es paguen pedres "preses en temps que fiu fer la loga o porxo dels padrés".[21] Els inventaris de castells catalans del segle XIV es refereixen indistintament a les galeries que hi havia al primer o al segon pis d'alguns castells catalans com a porxo o com a llotja.[22]

Tots dos termes, porxo i pòrtic, provenen del llatí. El primer terme, porxo (o porxe en versió dialectal) és el resultat normal en català del *porticus* llatí, i el seu significat abasta des d'un espai porticat amb columnes o pilars, cobert, i adossat o no a un mur o façana, fins a una dependència rústica oberta lateralment, passant per una galeria en la part superior d'un habitatge, o una successió de porxos o porxada. La segona paraula catalana derivada del llatí *porticus* és pòrtic, i ha desenvolupat un significat una mica

[17] AMT, *Ll. Prov.,* V, 1351, f. 8v; citat per Albert Curto Homedes, *La intervenció municipal en l'abastament del blat d'una ciutat catalana: Tortosa, s. XIV* (Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana-R. Dalmau, 1988), 233, doc. 2; Jacobo Vidal Franquet, *Les obres de la ciutat. L'activitat constructiva de la Universitat de Tortosa a la Baixa Edat Mitjana* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008), 252.

[18] El document, datat del 10 d'agost de 1352, el transcriu parcialment Pastor i Lluís. No en dóna la referència arxivística, i afirma quan escrivia l'autor, l'any 1901, que "*este documento existía en el archivo municipal años atrás*". Federico Pastor y Lluís, *Narraciones tortosinas* (Tortosa: Centre de Lectura de les Terres de l'Ebre, 1998), 20.

[19] *B. Alart.* "Cartulari Manuscrit", O, 467; citat per Aymat Catafau, *Les celleres et la naissance du village en Roussillon* (Perpignan: Presses Universitaires de Perpignan, 1998), 622-626.

[20] ADG, Obra, 1374-1384 (despeses), f. 22; citat per Miquel Àngel Chamorro Trenado, "La construcció de l'església de Sant Feliu de Girona al segle XIV. Els llibres d'obra", 355 (tesi de doctorat, Universitat de Girona, 2004), consultada el 13 d'agost de 2013, disponible a http://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/4960/tmact.pdf?sequence=1.

[21] ADG, Obra, 1374-1384 (despeses), f. 60; citat per Chamorro, "La construcció de Sant Feliu", 297-298.

[22] Equip Broida, "Ús de l'espai en els castells i torres dels segles XIV i XV", in *Fortaleses, guaites, torres i castells de la Catalunya medieval* (Barcelona: Universitat de Barcelona, 1987), 223-232.

més restringit: també es refereix a un espai cobert i sostingut per columnes, però sempre situat davant d'un edifici, generalment important, al qual dóna accés.[23]

Com és lògic, els porxos i pòrtics apareixen als documents catalans força abans que les llotges. De vegades estaven adossats a un edifici i hi donaven accés, com ara el que hi havia a l'església de Sant Just de Barcelona, sota el qual l'any 1040 se celebrava un judici,[24] o el "*porticum ecclesie predicte*" que esmentava Asbert Bernat al seu testament del 1098.[25] Però també n'hi havia en construccions civils, com ara a la vivenda d'un ardiaca gironí que tenia pati i pòrtic (1039),[26] el que esmenta un pergamí de l'any 1079 ("*cellarium Bernardi Remundi, cum suis porticis et cortal et portam et introitus*"),[27] el que formava part d'una casa que es venia l'any 1177 amb la condició que "*de fusta et tegulas vestris faciam porticum iuxta domum meam, ubi honeste descendere et manere positis*",[28] o el que formava part del castell del Papiol, i que esmentaven Ramon Berenguer III i Dolça, comtes de Barcelona, el 1185: "*ipsam turrem cum porticu quod est ante turrim*".[29] Podien, també, formar part de l'espai públic, com ara els els "*ambannum sive porticum*" i el "*porticum vel ambanum*", que recorrien la via pública als carrers del centre de Perpinyà.[30]

---

[23] Alcover i Moll, *Diccionari català-valencià*-balear, s.v. "porxo", "pòrtic"; Coromines, *Diccionari etimològic*, s.v. "porxo"; Fullana, *Diccionari dels oficis de la construcció*, "porxo", "pòrtic".

[24] "*...aput civitatem Barchinona, ante hostia ecclesie Sancti Iusti, sub isto porticu ...*". Es tractava d'un plet que coneixia la jurisdicció eclesiàstica, i que enfrontava Guislabert, vescomte i bisbe de Barcelona, i Eliarda, senyora de Cervelló, pel delme de l'església de Sant Boi de Llobregat (Jesús Fernández Viladrich, "Les corts comtals a Catalunya al caient del mil·leni", *Revista de Dret Històric Català* 10 (2010): 79).

[25] Josep Baucells Reig *et al.*, ed, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI* (Barcelona: Fundació Noguera, 2006), V, 2570 (doc. 1659).

[26] Citat per Assumpta Serra Clota, "Evolución de la construcción del hábitat en el poblamiento rural agrupado en Cataluña del siglo XI al XIII (sagreras, centros fortificados,...)", in *Actas del Tercer Congreso Nacional de Historia de la construcción: Sevilla, 26 a 28 de octubre de 2000* (Sevilla: Instituto Juan de Herrera, 2000), 1030.

[27] Es tracta d'un document de l'Arxiu Comtal barceloní que tracta sobre una proposta de repartiment dels béns comtals entre Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II. El transcriuen Ignasi Baiges *et al*., *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV* (Barcelona: Fundació Noguera, 2010), I, 288.

[28] Joan Ferrer Godoy, *Diplomatari del monestir de Sant Joan de les Abadesses (995-1273)* (Barcelona: Fundació Noguera, 2009), 202-203, doc. 133.

[29] Baiges, *Els pergamins de l'Arxiu Comtal*, II, 802.

[30] Vicent García Edo, *El Llibre Verd Major de Perpinyà (segle XII-1395)* (Barcelona: Fundació Noguera, 2010), 160, 165.

1.2. La *laubia* del món germànic

L'estudi i l'anàlisi conjunta de les restes arqueològiques, documentals i gràfiques de l'alta edat mitjana ha portat a creure que al nord d'Itàlia, en contacte amb l'herència arquitectònica clàssica, el concepte germànic de la *laubia* adquiriria un sentit arquitectònic i passaria a denominar una estructura igualment oberta i formalment simple, però ara ja construïda i de característiques més permanents.[31] D'altra banda, les fonts documentals i arqueològiques posen de relleu que la *laubia* era una estructura característica de les residències del poder germànic al nord d'Itàlia, aparegudes en el curs dels segle VIII i IX, i que és precisament és un dels elements arquitectònics que diferencien aquests palaus dels d'època antiga.[32]

Si bé l'aparició del terme als documents és freqüent (i hi tornarem més endavant), cap representació ni cap estructura conservada no es pot identificar amb absoluta certesa amb una llotja. A partir del que s'ha deduït que era una *laubia*, s'ha proposat que algunes imatges i alguns elements arquitectònics que subsisteixen siguin testimonis d'aquesta tipologia. El cas més antic es troba als mosaics de Sant'Apollinare Nuovo de Ravenna, datats del període germànic ostrogod (s. V-VI): es tracta dels cossos laterals del *palatium* del governant, Teodoric, que es compon de tres cossos, el central més alt que els laterals, i els laterals sobremuntats per una planta superior igualment porticada. Fernando Galtier ha reconegut *laubiae* en aquests cossos laterals, i ha proposat que tot plegat es tracti d'un testimoni visual de la hibridació entre les formes germàniques, representades per les *laubiae*, i les formes clàssiques, representades per l'*aula romana absidata* del cos central, seu del tribunal del món grecoromà.[33] Tot i que no està clar si

[31] La *laubia* fou identificada i definida com a tipologia arquitectònica per Cagiano de Azevedo (Cagiano, "Laubia"). Amb posterioritat, el treball més rellevant que tracta aquesta qüestió és el de Kim Sexton, "Justice Seen: Loggias and Ethnicity in Early Medieval Italy", *Journal of the Society of Architectural Historians* 68-3 (2009): 309-337.

[32] Altres elements que s'introdueixen ara en les residències del poder són les *salae caminatae* i les torres. Sobre l'evolució dels palaus d'Itàlia a l'alta edat mitjana, vegeu Andrea Augenti, "Luoghi en non luoghi: palazzi e città nell'Italia tardoantica e altomedievale", in *Les palais dans la ville: Espaces urbains et lieux de la puissance publique dans la Méditérranée médievale*, ed. Patrick Boucheron i Jacques Chiffoleau (Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 2004), 32. Per l'associació de la *laubia* amb els espais del poder, vegeu també Cagiano, *"Laubia"*, 124, i Fernando Galtier Martí, "Del *palatium* tardoantiguo al *donjon* medieval", in *Aquitaine-Espagne (VIIIe-XIIe siècle)*, ed. Philippe Sénac (Poitiers: Université de Poitiers, 2001), 86-94.

[33] Galtier, "Del *palatium* tardoantiguo al *donjon* medieval", 86-94.

la imatge dels mosaics és una representació realista o idealitzada del palau, l'arqueologia i els documents han confirmat que les estructures porticades formaven part del complex palacial, fos quin fos el seu nom, i en tot cas, la preeminència de les galeries amb columnes en aquesta representació suggereix que formaven part de la simbologia arquitectònica del poder.[34]

El palau de Teodoric a Ravenna. Basílica de San'Apollinare Nuovo, Ravenna.

Una altra *laubia* s'ha reconegut en l'estructura que actualment conforma el presbiteri del *tempietto* longobard de Cividale, a la qual posteriorment li seria afegida una *aula* per transformar-la en un temple. La *laubia* inicial, segons aquesta hipòtesi, quedaria completament oberta a l'exterior mitjançant tres arcades, i la seva part anterior s'adossaria al mur de fortificació del palau del governant longobard (la *gastaldaga*), i per tant, un cop més formaria part del complex del poder.[35]

[34]Deborah Mauskopf Deliyannis, *Ravenna in Late Antiquity* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 160-164.

[35] Cagiano identificar el presbiteri de l'actual *tempietto* amb una *laubia* anterior, i ho fa amb arguments constructius, però el seu plantejament no és àmpliament acceptat. Cfr. Cagiano, "Laubia", 133-136, 142; Sexton, "Justice Seen", 310.

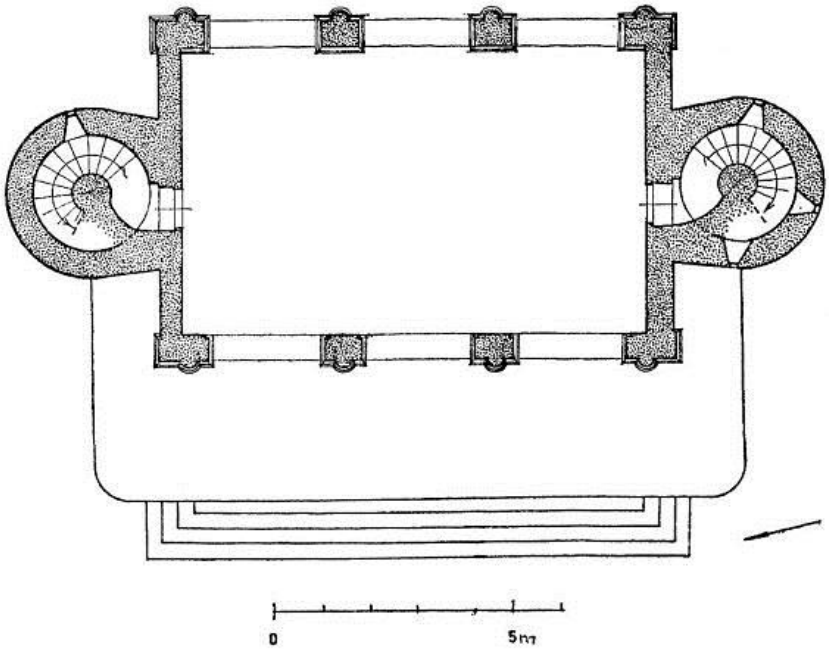
Tempietto longobardo, Cividale.

Un tercer cas d'estructura que s'ha assimilat a una *laubia* és l'excepcional Torhalle carolíngia del monestir benedictí de Lorsch, al sud-oest d'Alemanya, datada dels segles VIII-IX. La planta baixa de la construcció és la *laubia* pròpiament dita, i s'obre a l'exterior per tots dos costats mitjançant tres arcades a cada banda. A més a més, hi ha una planta superior, no compartimentada, a la qual s'accedeix mitjançant escales exteriors situades als costats curts. Els vincles amb el món nord-italià són directes: per raons estilístiques s'ha proposat que en fossin autors els *magistri comacini*, procedents del nord d'Itàlia. I, tot i que el propòsit concret de la Torhalle és desconegut, s'ha relacionat amb la presència del sobirà dins l'àmbit monàstic.[36]

[36] Entre els motius que donen suport a l'autoria dels *magistri comacini* s'hi compta l'ús de material polícrom, la utilització com a unitat de mesura del peu longobard, i algunes particularitats constructives de les pilastres de la planta baixa. Sobre la Torhalle en tant que *laubia*, vegeu Cagiano de Azevedo (Cagiano, "Laubia", 125-131).

Torhalle, Lorsch.

73. Lorsch. Ehem. Kloster. Torhalle, Grundriß. M. 1 : 200

Planta. Torhalle, Lorsch. Extreta de Wolfgang Einsingbach, Kunstdenkmäler des Landes Hessen (Munich: Deutschen Kunstverlags , 1969), 355.

Dos darrers possibles exemples de *laubia* es troben al famós Tapís de Bayeux, una peça datada de vers el 1070 que il·lustra la història de la conquesta d'Anglaterra pels normands l'any 1066. Tot i que es tracta d'una peça realitzada en l'àmbit normand, és precís recordar que aquesta cultura havia adquirit la seva identitat cultural a partir del segle X, que ho havia fet en gran part en contacte amb el món carolingi, i que per tant els seus referents arquitectònics són en part els mateixos. Un cop més, cap document no en descriu les imatges ni n'identifica les representacions com a *laubiae*, però dos d'elles són porticades i s'associen a la figura del monarca. A la primera, el rei Harold rep alguns generals en una sala situada en planta baixa, sobremuntada per un pis superior porticat; a la segona, la residència de Harold té una planta baixa porticada i oberta, i una sala superior no compartimentada, accessible mitjançant una escala exterior, on s'hi celebra un banquet. Mirades en conjunt i de forma complementària, donen a entendre que la residència de Harold era una *laubia cum solario* similar a la Torhalle de Lorsch. Seria, doncs, una probable pervivència a l'entorn normand de l'estructura pròpia del poder dels ambients germànics, amb un espai obert inferior destinat a reunions de caràcter més públic, i una planta superior reservada per a trobades més privades o celebrades en el temps més fred de l'any.[37]

El banquet de Harold al seu palau. Tapís de Bayeux. Musée de la Tapisserie de Bayeux.

[37] K. M. Swoboda va identificar la presència al Tapís de Bayeux d'una tipologia arquitectònica relacionada amb el monarca, consistent en una planta baixa porticada i a dalt una sala, potser també porxada. Cagiano de Azevedo va posar en relació aquestes estructures amb les *laubiae* que esmentaven els documents del nord d'Itàlia (Cagiano, "Laubia", 139-140). Sobre les *laubiae* del Tapís de Bayeux, vegeu a més a més Lucien Musset, *The Bayeux Tapestry* (Woodbridge: Boydell Press, 2005), 67, 96.

Harold al seu palau. Tapís de Bayeux. Musée de la Tapisserie de Bayeux.

La informació procedent dels documents permet completar la comprensió del fenomen de la *laubia*, especialment des del punt de vista funcional. La seva aparició als textos escrits es limita a un context molt concret: els *placita*, transcripcions dels judicis orals nord-italians d'entre els segles IX i XI, que segons indiquen els propis documents tenien lloc a les *laubiae*.[38] Es desprén d'aquests documents que a la Itàlia carolíngia (750-887) la *laubia* es va consolidar com a escenari dels actes actes judicials públics, i, almenys en aquest context, seria la manera dels nous governants carolingis de presentar-se com a impulsors d'un nou sistema judicial, públic i obert. Amb aquest fi, s'havien ordenat unes noves condicions visuals i espacials per l'exercici de la justícia, i s'havia establert que s'havia d'administrar en un espai obert, però al mateix temps a cobert.[39] El procediment es va estendre de manera obligatòria per tot l'imperi, però no es va prescriure la formalització concreta de l'estructura, i a Itàlia, l'únic lloc on hi ha un volum de dades considerable, els *placita* asseguren que el marc de la justícia era la *laubia*.[40]

Tot i que els *placita* asseguren la funció judicial de les *laubiae*, aporten molt escassa informació sobre la seva materialització. Suficient, en tot cas, per permetre a Cagiano de Azevedo assegurar que la *laubia* era en essència un pòrtic, però que admetia diferents possibilitats: podien ser estructures aïllades, però més habitualment formaven part d'un

[38] De manera menys sistemàtica, les *laubiae* també són esmentades en altres fonts carolíngies com ara les cròniques franques, concilis eclesiàstiques i annals (Sexton, "Justice Seen", 309-310).

[39] Galtier afegeix que segons el dret germànic, la justícia s'havia d'impartir en un lloc obert, tant per tal de donar-li publicitat com perquè hi pogués assistir en qualitat de testimoni el cos armat del príncep, que al mateix temps havia d'estar a cobert (Galtier, "Del *palatium* tardoantiguo al *donjon* medieval", 91).

[40] Elabora la relació entre la *laubia* i el caràcter públic de la justícia carolíngia Kim Sexton (Sexton, "Justice Seen", 310-311).

altre edifici, i en aquest darrer cas podien ser situades a la planta baixa o a la superior. Això sí, es vinculaven sempre a una residència del poder.[41] La diversitat material i estilística de les llotges nord-italianes altmedievals s'ha relacionat més recentment amb la multiplicitat de sistemes legals existents dins l'imperi carolingi, de tal forma que a cadascun dels diferents grups ètnics que hi coexistien portaria associada un tipus de *laubia* judicial diferent, en correspondència amb el diferent sistema legal que se'ls aplicava. Així, les *laubiae* de fullatge o de brancatge, que persistien,[42] s'han vinculat a l'administració del dret germànic; les *laubiae* monumentals i inspirades en el passat romà (per exemple en la Porta Nigra de Trier, ca. 285-310), com la Porta de Lorsch, eren les pròpiament imperials i carolíngies; i finalment les *laubiae* itàliques, que perviuen en les plantes baixes dels palaus comunals posteriors, mantindrien l'estructura bàsica porticada però eliminarien qualsevol al·lusió històrica.[43]

1.3. La Porta Ferrada de Sant Feliu de Guíxols

Algunes estructures catalanes de l'època són properes a la *laubia cum solario*. En els seus treballs sobre les residències del poder altmedievals, Fernando Galtier fa un ràpid esment de possibles exemples de *laubiae* enteses com a espais judicials i del poder, i inclou la de Santa Maria del Naranco a Oviedo, la del palau de l'abat al plànol de Saint Gall, el Palazzo della Ragione de Pomposa i l'aula nova del complex de Canterbury, entre d'altres. A Catalunya, fa esment de passada a la Porta Ferrada de Sant Feliu de Guíxols i de la galería de Santa Maria de Manresa.[44] Centrem-nos en la Porta Ferrada, un cas d'estudi plenament justificat donat el seu paral·lelisme compositiu amb les *laubiae cum solario*, i la certesa que formava part d'un monestir poderós, que comptava amb importants privilegis i prerrogatives.

[41] Dels casos que examina Cagiano, tres *laubiae* formen part dels palaus reials, tres eren a casa del jutge, vuit estaven integrades en seus episcopals o monestirs amb drets feudals, i dues pertanyien a corts dependents dels monestirs. Per l'anàlisi de les *laubia* dels *placita* i la seva situació dins del conjunt arquitectònic, vegeu Cagiano, "Laubia", 111-124.

[42] Per exemple, l'any 921, a Caselle, l'activitat judicial se celebra *"in laubia subtus arbore*", i l'any 941, a Pavia, té lloc "*ad curte domnorum regum ... subtus vites que Topia vocatur infra eadem curte*" (Cagiano, "Laubia", 112, 118).

[43] Sexton, "Justice Seen", 314-328.

[44] Galtier, "Del *palatium* tardoantiguo al *donjon* medieval", 93-94.

La Porta Ferrada és una galeria de dos pisos situada davant la façana de l'església del monestir benedictí de Sant Feliu, a Sant Feliu de Guíxols. Està composta per tres arcades de ferradura en la planta baixa amb obertures triforades al primer pis i s'anteposa al conjunt de les dues torres que emmarquen un edifici eclesiàstic, i per raons constructives i estilístiques ha de ser anterior al segle XI.[45] De vegades se li ha suposat una cronologia encara més antiga, anterior a la meitat del s. X, de quan daten les referències més antigues al monestir.[46] S'ha proposat que es tractés d'un pòrtic del primer monestir, o fins i tot que hagués pertangut a un edifici no religiós, com ara un palau abacial, però la funció concreta de l'estructura no s'ha pogut determinar mai amb certesa.[47]

Desconeixem si el monestir de Sant Feliu havia tingut jurisdicció autònoma, i en tal cas hauria pogut ser l'indret on s'administrava justícia, a imitació del que es feia en altres centres de poder carolingis. Els indrets de l'administració de justícia a la Marca Hispànica al voltant de l'any 1000 han estat estudiats, i s'ha establert que depenien de l'admnistració que coneixia el plet. A les jurisdiccions autònomes, podien tenir lloc a l'aire lliure, sotra una arbreda, al lloc de confluència de dos rius, en una església o al davant seu. A les jurisdiccions comtals, dins del castell o palau comtal o en un temple. Si la jurisdicció era episcopal, al palau del bisbe, i si era eclesiàstica, a l'església del terme.[48]

[45] Està seccionada per un mur -que és, per tant, posterior a la Porta Ferrada-, i tant el tipus d'aparell com el perfil dels arcs del mur indiquen que aquest és anterior al segle IX. Vegeu Joan Badia i Homs i Joan-Albert Adell, "El monestir de Sant Feliu de Guíxols", in *Catalunya Romànica. VIII. L'Empordà* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1989), I, 272-275.

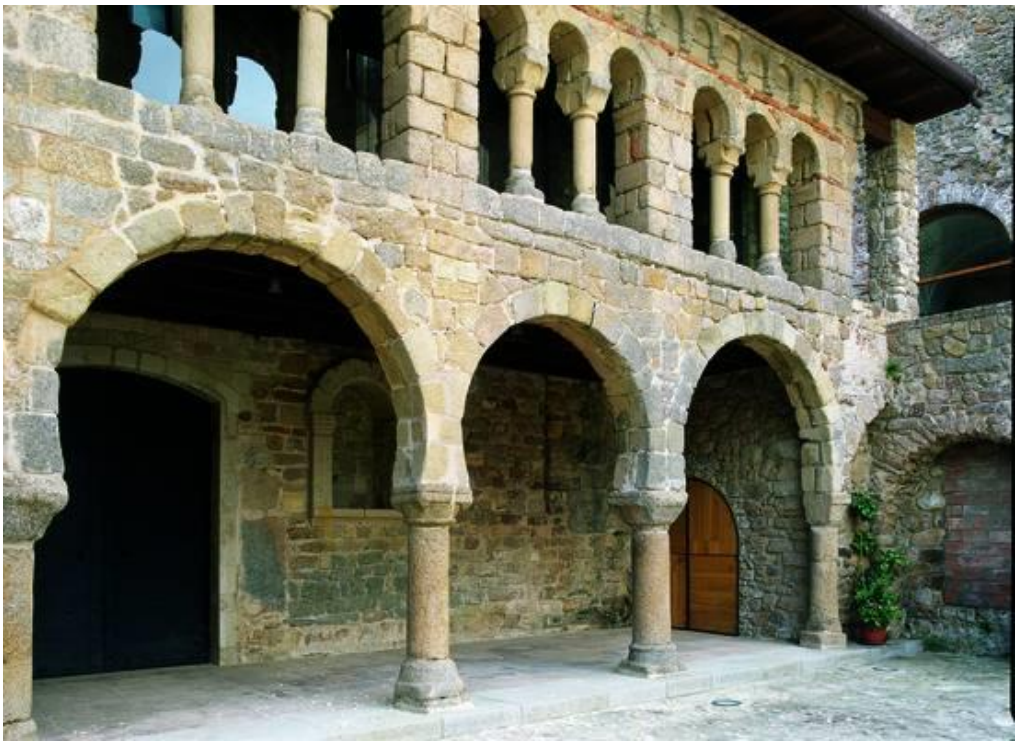
[46] Joan Blanco de la Lama, *El monestir de Sant Feliu de Guíxols (segles X-XI)* (Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament de Sant Feliu, 1991), 1, 48.

[47] Per les diferents propostes de funció de la Porta Ferrada, vegeu Badia i Adell, "El monestir de Sant Feliu de Guíxols", 275.

[48] Fernández Viladrich, "Les corts comtals", 75-87.

La Porta Ferrada, Sant Feliu de Guíxols.

La Porta Ferrada, Sant Feliu de Guíxols.

Fos quina fos la seva funció concreta, és segura la seva importància i la seva relació directa i privilegiada amb el centre de poder carolingi als darrers temps del seu domini directe de la Marca Hispànica.[49] De fet, una de les primeres ocasions en què el monestir apareix a la documentació el posa en relació amb el propi monarca franc Lotari, que confirma Sunyer com a abat de Sant Feliu de Guíxols i de Sant Pol de Mar, i confereix immunitat i confirmació de béns al monestir (968). Es considera que aquest és un precepte reial excepcional, perquè Lotari només confirma situacions existents i aquesta és l'única ocasió en què crea una situació jurídica nova. El privilegi revela, doncs, el poder i la influència de Sunyer, antic monjo de Cuixà ben connectat amb la cort franca, i que problablement portaria personalment el document a Laon, on Lotari confirmaria la possessió de la Vall d'Aro per part del monestir i també concediria a Sunyer el poder regir la vida dels dos monestirs. A més, la concessió directa de Lotari converteix el monestir en "imperial", i aquesta situació s'ha vist com un intent per part de Sunyer d'evitar les ingerències dels comtes de la Marca Hispànica tot reforçant els vincles directes amb els sobirans carolingis, per tal d'obtenir major seguretat i beneficis econòmics a més de prestigi.[50] La Porta Ferrada podria ser el reflex arquitectònic d'aquesta situació. Sunyer coneixeria les característiques de les arquitectures del poder imperial, i podem especular que també les d'altres convents benedictins carolingis de relleu, com la de Lorsch o la menys coneguda de Farfa, on s'hi ha documentat llotges igualment explicades pel caràcter imperial d'aquests espais.[51]

[49] Els darrers preceptes atorgats per monarques carolingis a Catalunya daten de temps del rei Lotari (954-986). La dinastia carolíngia es va extingir amb Lluís V (986-987), i amb ell els ja febles lligams de fidelitat que vinculaven els comtes catalans als monarques francesos. A partir de final del s.IX els comtes catalans es van consolidar com a sobirans *de facto*, si bé van continuar depenent dels emperadors carolingis, que jurídicament van continuar sent els legítims titulars de la Marca fins al segle XIII. Aquesta independència fàctica serà també jurídica a partir del 1258. Josep Maria Salrach, *El procés de feudalització*, vol. 2 d' *Història de Catalunya*, dir. Pierre Vilar (Barcelona: edicions 62, 1987), 153-154, 227-228, 242-245.

[50] Sobre la personalitat de Sunyer i la seva habilitat i contactes polítics, vegeu Blanco, *El monestir de Sant Feliu*, 11-19; Ernest Zaragoza Pascual, *Recull de documents i articles d'història guixolenca* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010), 88-89.

[51] Cagiano de Azevedo posa de relleu la presència d'edificis que segueixen el model de la *laubia cum solario*, destinats a allotjar el monarca, dins els convents benedictins de Lorsch i de Farfa (Cagiano, "Laubia", 125-126).

2. Les llotges i el poder municipal

La llotja seguirà sent un element consubstancial als edificis o complexos del govern popular apareguts a partir del segle XII, que sovint repliquen a l'occident medieval la tipologia de la *laubia cum solario* i tenen una sala superposada. En aquests nous marcs arquitectònics el poder civil, les llotges són el punt de reunió i de contacte dels qui exerceixen el poder entre sí, i dels governants i els seus oficials amb els ciutadans, generalment per afers judicials o econòmics que requereixen la seva intervenció.

2.1. Els palaus comunals del nord d'Itàlia i les seves *logge*

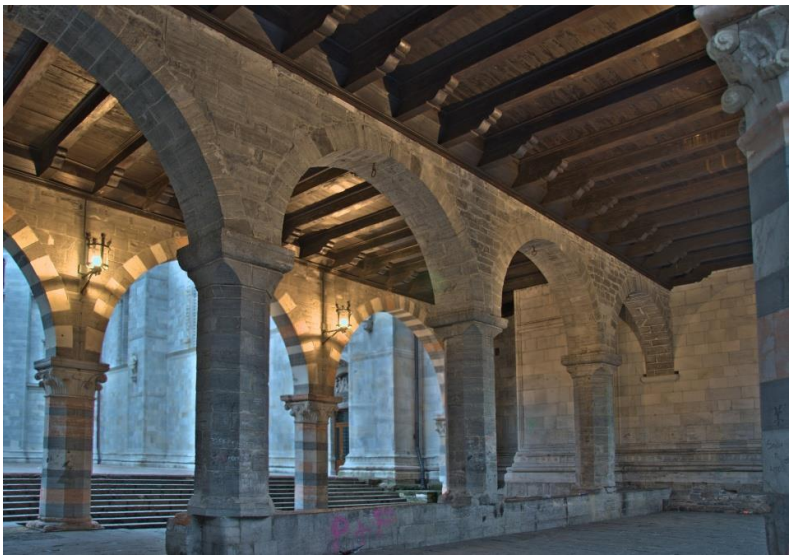
La relació entre la llotja i la tipologia de l'edifici del poder municipal al món occidental enfonsa les seves arrels en el propi origen dels règims municipals: ja inclouen llotges les residències dels primers governs populars, els palaus comunals del nord d'Itàlia. La tipologia va néixer com a conseqüència del reconeixement oficial dels governs populars amb la Pau de Constança, (1183), que va generar una nova consciència cívica. Amb anterioritat, les magistratures consulars havien celebrat els seus actes i reunions als palaus episcopals, i en algun cas fins i tot havien tingut una casa pròpia (*domus consulum*). Però a partir de final del segle XII, de manera sistemàtica, els nous palaus comunals van adoptar l'estructura de la *laubia cum solario*: la llotja de la planta inferior tenia al damunt una sala, a la qual normalment s'accedia des de l'exterior, oberta amb grans finestres, que acollia actes i reunions de govern més privats. En ocasions complementaven el palau comunal un balcó o tribuna des del qual les autoritats feien proclamacions i s'adreçaven a la població, i una torre que afirmava l'autoritat del

govern comunal sobre el territori urbà, rivalitzant amb les de les famílies aristocràtiques.[52]

Palau comunal (*broletto*), Como.

[52] Sobre els palaus públics dels *communi* italians dels segles XII i XIII i la seva arquitectura, vegeu Gian Maria Tabarelli, *Palazzi pubblici d'Italia* (Busto Arsicio: Bramante Editrice, 1978); Pierre Racine, "Les palais publics dans les communes italiennes (XII-XIII siècles)", *Actes des congrès de la Société des médiévistes de l'enseignament supérieur public* 11 (1980): 133-153 ; Giancarlo Andenna, Giancarlo. "La simbologia del potere nelle città comunali lombarde: i palazzi pubblici", in *Le forme della propaganda política nel Due en el Trecento*, ed. Paolo Cammarosano, (Roma: École Française de Rome, 1994), 369-393; Maureen C. Miller, "From Episcopal to Communal Palaces: Places and Power in Northern Italy (1000-1250)", *Journal of the Society of Architectural Historians*, 54 -2 (1995): 175-185.

Palau comunal (*broletto*), Como. Planta inferior.

Aquesta nova classe d'edificis sorgida al nord d'Itàlia a final del segle XII prendria, segons Cagiano de Azevedo i Giancarlo Andenna, el model dels palaus del poder dels sobirans germànics nord-italians dels segles anteriors, mal coneguts però ben exemplificats per exemple en els palaus amb llotja del Tapís de Bayeux. Maureen Miller, en canvi, ha posat èmfasi en el paper intermedi dels palaus episcopals. Segons aquesta darrera proposta, les seus del poder dels governants carolingis del nord d'Itàlia haurien inspirat els trets principals dels primers palaus episcopals de la zona, i aquests, al seu torn, explicarien la forma i la composició dels primers palaus comunals. Cal recordar en aquest punt que, abans que els representants populars haguessin estat dotats d'autoritat civil gràcies als privilegis imperials, aquesta autoritat l'havien ostentada els bisbes, i que amb el reconeixement definitiu dels governs comunals es va establir una lluita de poder entre uns i altres. Segons Miller, l'erecció per part dels *comuni* de residències que seguien el model de les residències dels bisbes seria la conseqüència arquitectònica d'aquesta disputa. De totes maneres, els nous palaus comunals es diferencien dels palaus episcopals en la seva ubicació, ja que són més centrals dins el teixit urbà; en la seva escala, que és clarament més imponent; i en una adaptació de l'estructura amb el fi de posar major èmfasi en el discurs cívic, de tal forma que la sala superior esdevindrà més gran i àmplia, i l'obertura a l'espai públic quedarà més accentuada.[53]

[53] Cfr. Cagiano, "Laubia", 140; Andenna, "La simbologia del potere", 389-390; Giancarlo Andenna, "Eredità di Roma e originalità nelle istituzioni comunali", in AA.DD, *Roma antica nel Medioevo* (Milà: Vita e Pensiero, 2001), 421-422; Miller, "From Episcopal to Communal Palaces"; geu Maureen C. Miller,

Palau episcopal, Como. Segle XI, amb planta superior afegida al segle XIII.

Sigui com sigui, la llotja es manté com un element d'importància cabdal en aquesta nova classe d'edificis, i manté les connotacions d'indret on s'hi exerceix l'autoritat. La manera com en parlen alguns documents ho deixa força clar. Per exemple, al segle XII, el palau episcopal de Pàdova és esmentat com a "*palacium Domi, mansione o laubia episcopale*",[54] tot equiparant la llotja amb el palau, que com és sabut no correspon a cap estructura edilícia concreta i únicament al·ludeix a la seu del representant del poder.[55] No gaire lluny, els cònsols municipals de Brescia adquirien el 1187 el terreny necessari per a construir un "*pallacium communis*", i poc més tard van fer construir la "*laubia o palacium lignorum"*, que seria la seu del poder municipal.[56]

The Bishop's Palace. Architecture and Authority in Medieval Italy (Ithaca: Cornell University Press, 2000), 115-117.

[54] Andrea Gloria, *Codice diplomatico padovano, dal secolo sesto a tutto l'undecimo* (Venècia: Deputaziones Veneta di Storia Patria, 1877), xxxiv.

[55] Justament, els palaus episcopals són anomenats palaus pels documents a partir del moment en què s'estableix la lluita de poder amb els *comuni*, mentre que amb anterioritat eren coneguts simplement com a *domus*. Aquest canvi s'ha interpretat com a estratègia per a incidir en el fet que són les seus dels representants del poder (Miller, "From Episcopal to Communal Palaces"). Sobre el significat de la paraula *palatium* a l'alta edat mitjana, vegeu Galtier, "Del *palatium* tardoantiguo al *donjon* medieval", 83-84.

[56] A partir d'aquest moment, però, el palau comunal de Brescia ja sempre apareix als documents com a *pallacium lignorum*. Va funcionar com a seu de govern comunal fins la seva destrucció per un terratrèmol el 1222. Per a aquest palau comunal, vegeu Andenna, "La simbologia del potere", 381, 387-388, i Andenna, "Società cittadina", 27.

El palau comunal de Piacenza i representa, segons J. White, "*el florecimiento final*" d'aquesta classe de palaus comunals originats a l'àrea lombarda. Es va construir entre els anys 1281 i 1282, i preveia un pati central, però mai no es va acabar. El cos principal segueix l'estructura tradicional, però presenta una "*sofisticación evidente*" quan es compara amb edificis anàlegs contemporanis i anteriors. L'efecte es basa en les seves proporcions, amb un ritme de sis finestres per cinc arcades en la façana, i també en l'ús contrastat dels materials: el pis inferior té un revestiment de marbre gris clar i rosa, i la meitat superior combina el maó i les aplicacions decoratives en terra cuita, tot vermell. La simplicitat de les formes arquitectòniques contrasta també amb els detalls ornamentals de la façana i el coronament, amb una cornisa amb arquets ogivals que sosté merlets gibelins. La llotja inferior és de grans dimensions i alçada, té dues tramades, i s'obre a l'exterior per tots quatre costats, mentre que la sala superior, amb coberta de fusta, acull en un únic espai la sala del consell i l'avantcàmara. Seguint White,

> "*el hecho de que todos estos contrastes espaciales, estructurales, formales y de textura lograsen ser mantenidos en un edificio que a primera vista está dotado e una unidad tan compacta revela lo que eran capaces de hacer con los elementos arquitectónicos más sencillos unos hombres cuyas mentes estaban inmersas en una gran tradición".*[57]

Palau comunal, Piacenza. Final del segle XIII.

[57] John White, *Arte y arquitectura en Italia 1250-1400* (Madrid: Cátedra, 1989), 74-76.

Palau comunal, Piacenza. Final del segle XIII. Detall de les finestres i del coronament.

Els nous sistemes de govern popular i els palaus comunals associats van adoptar denominacions diverses, i al segle XIII es van difondre cap al centre d'Itàlia. Al nord d'Itàlia, especialment a Milà i a Lombardia, foren coneguts sobretot com a *broletto*, un terme d'idèntiques connotacions d'escenari del poder: la paraula deriva de *brolium*, el prat on l'arquebisbe impartia justícia quan era prerrogativa seva (abans que fos traspassada al govern comunal), i on es reunia també l'assemblea popular de les magistratures consulars que van precedir als governs comunals. El *broletum archiepiscopi* va esdevenir el *broletum consulatus*, i quan finalment s'hi va construir un primer palau comunal, aquest va adquirir el nom de *broletto.*[58] Però també es van utilitzar altres denominacions, com ara *arengario*, és a dir, el lloc on els governants es dirigeixen al poble. En altres ocasiones, és més habitual la denominació palau (*palazzo*), que designa la residència del poder de manera genèrica, i s'hi afegeix un determinant: hi palaus comunals (*palazzo comunale*) en general, però també palaus *della Ragione* que posen èmfasi en la funció parlamentària, palaus *dei Priori* on hi resideixen els notables que formen el govern, palaus del *Podestà* i el del *Capitano del Popolo* on hi tenen la seu aquests representants polítics del poble, etc.

[58] El primer *broletto* fou el de Milà, però la mateixa denominació es troba en altres ciutats lombardes (Como, Lodi, Pavia). Sobre els *broletti* i la seva difusió, vegeu Bordogna. "La tipologia del broletto", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 261-276.

Els exemples de la difusió i de la tipologia són múltiples, però ens interessa especialment el cas de Gènova, perquè ens hi referirem novament més endavant. Vers el 1260 l'aleshores Capitano del Popolo, Guglielmo Boccanegra, va encarregar el primer palau comunal de la ciutat. L'edifici respon a grans trets a l'estructura característica dels palaus municipals del nord d'Itàlia, amb una llotja inferior i un cos superior. Però en la selecció de materials i el disseny competeix amb els palaus nobles de la ciutat, i el caracteritzen, com a Piacenza, la combinació de materials (ara pedra i maó), la presència del coronament de merlets, i l'ornament al voltant de les finestres (ara marbre policrom en comptes d'aplicacions de terracota). A més a més, segons les fonts, l'edifici va incorporar algunes pedres del del palau dels rivals venecians a Constantinoble, que havia estat cedit als genovesos en senyal de gratitud per l'emperador bizantí, de tal manera que l'art i l'arquitectura contribueixen a crear una narrativa cívica. Després de l'expulsió de Boccanegra de la ciutat el 1278, l'edifici es va convertir en Dogana o centre de recollida dels impostos de la ciutat, i es va construir un nou palau comunal, al mig dels carrers del centre urbà, amb un aspecte més massís i amb un *campanile*, a la manera d'altres palaus del contemporanis del centre d'Itàlia.[59]

Palazzo del Mare, Gènova.

[59] Luciano Grossi Bianchi, i Ennio Poleggi, *Una città portuale del medioevo: Genova nei secoli X-XVI* (Gènova: Sagep Editrice, 1980), 104-105, 129, 173; Steven Epstein i George Gore, "Genova", in *Medieval Italy: An Encyclopedia,* ed. Ch. Kleinheinz (Nova York: Routledge, 2004).

Palazzo del Mare, Gènova. Vista lateral.

Un altre grup de residències del govern municipal italianes adquireixen un aspecte ben diferent, una aparença severa i fortificada que recorda a les fortaleses medievals dels senyors feudals als quals el poble havia arrabassat el poder. Segons White, es tracta de la resposta arquitectònica i defensiva a les lluites internes existents entre les diferents faccions urbanes rivals, i al mateix temps l'expressió de la voluntat de mantenir una estructura arquitectònica conservadora justament perquè la constitució promulgada pels governants populars era particularment revolucionària. En són exemples el palau dels Priors de Volterra (el més antic palau comunal de Toscana, iniciat el 1208), el Bargello florentí (residència del Capitano del Popolo iniciat el 1235), o el Palazzo Vecchio també de Florència (la nova residència dels priors, fundada el 1299). Tanmateix, tots ells incorporen recursos arquitectònics i ornamentals diversos per posar de manifest la seva importància i monumentalitat.[60] L'absència d'un espai obert o públic que en formi part explica que en ocasions, dècades més tard, en ocasions es complementés el palau massís amb una llotja municipal, com ara la de la Signoria florentina, i més endavant hi retornarem.

[60] A propòsit d'aquets palaus del govern municipal d'aparença fortificada, vegeu White, *Arte y arquitectura en Italia 1250-1400*, 76-78, 288-290.

2.2. Llotges municipals a l'occident medieval: justícia, economia i govern

La llotja com a estructura és, per definició, un espai obert i de composició poc complexa. La seva integració en els palaus municipals dels règims populars es justifica funcionalment perquè és un indret de reunió i de trobada per tots, però de manera més precisa perquè acull funcions públiques que requereixen participació i interacció, real o simbòlica, entre els governants i el poble: consells generals, administració de justícia, control i taxació de l'activitat econòmica, visibilitat i legitimació dels actes de govern.... La simplicitat de l'estructura, oberta a l'exterior amb arcades de mig punt o apuntades, i amb coberta plana de fusta o amb trams de volta de creueria, s'adapta perfectament a aquestes i a altres funcions. Per tant, el caràcter monumental i cívic li ve donat per l'escala, els materials constructius, i els elements decoratius que pugui incloure.

L'administració de justícia és una de les grans prerrogatives del poder, i com hem vist més amunt, les llotges n'eren l'escenari al nord d'Itàlia des d'època carolíngia. En època comunal, les qüestions judicials i els actes notarials es continuen resolent en llotges integrades dins dels palaus comunals.[61] Al segle XIII, les residències de les repúbliques italianes als principals centres comercials mediterranis incloïen una llotja on s'hi duien a terme els actes notarials i judicials: al barri genovès de Constantinoble, a la *logia* dels Genovesos (1281) hi havia la cort del *podestà* i s'hi administrava justícia; més tard, quan la colònia genovesa s'estableix a Pera, també s'hi aixeca un palau comunal o del *podestà*, i el 1316 es va fer reconstruir una *logia* adjacent al mateix, on al llarg del s. XIV el *podestà* hi exercia igualment la potestat judicial.[62] A la primera meitat del s. XIV, a Caffa s'hi reconstrueix la colònia genovesa, i el nou palau municipal que substitueix l'anterior està prolongat també per una *logia* on s'hi administrava la justícia.[63]

[61] La funció judicial de les llotges dels palaus comunals l'afirmen a partir de l'anàlisi de nombrosos palaus públics toscans, Franco Cardini i Sergio Raveggi, *Palazzi pubblici di Toscana. I centri minori* (Florència: Sansoni, 1983), 53-60.
[62] Michel Balard, *La Romanie Génoise* (Gènova-Roma: École Française de Rome, 1978), I, 182, 193-194.
[63] Balard, *La Romanie Génoise*, I, 205-206.

L'ús de llotges com a escenaris dels actes judicials no seria, però, exclusiu de l'àmbit nord-italià. En trobem també a les ciutats de fires de Xampanya, que comptaven amb el seu propi sistema de justícia comercial, al qual quedaven subjectes els mercaders que les freqüentaven. Es tractava d'un sistema de justícia ràpida específic per al temps de fires, i l'administraven el representant comtal (el *prévôt*) i els representant municipal (el *maire*).[64] S'exercia també en llotges públiques com ara la "*logia placitoria que sedet in nundinis*" (1210),[65] o, a Troyes, la *loge des plaids* o "*l'auditoire où le prévôt tenait ses plaids*".[66] A Bar-sur-Aube, les audiències del *prévôt* també tenien lloc a la *loge*, i un document del 1236 parla explícitament d'un terreny situat "*prope logiam, in qua scilicet logia placita tenentur*", és a dir vora la llotja on tenien lloc els plets.[67] De Provins, tenim també notícies referents a tant a la *loge* del *maire* com a la *loge* del *prévôt*.[68] La relació amb les primeres cases municipals també sembla existir en aquests casos, i de fet es diria que les llotges en són el germen: la ciutat de Provins va llogar una llotja força temps, i a partir de 1302 aquesta llotja és anomenada "*maison de ville"*.[69] L'any 1281, els magistrats municipals havien obtingut autorització per adquirir une "*loge où tenir leurs plaids*" a la ciutat alta, i Bourquelot explicà a partir de fonts documentals que "*À Provins, on nomme loge la salle où se tiennent les plaids de la commune, et où certains deniers, certains gages appartenanàt la ville, sont conservés*".[70]

Malauradament, res no es conserva, i com de costum amb el tema de les llotges, ens hem de refiar només del que ens diuen els documents per a parlar-ne des del punt de vista material. Es diria que, tot i preservar-ne la denominació i les funcions, algunes

[64] Sobre la justícia a les ciutats de fires de Xampanya, vegeu Elizabeth Chapin, *Les villes de foires de Champagne. Des origines au début du XIVe siècle* (Ginebra-París: Slatkine Reprints-Honoré Champion, 1976), 201-202.

[65] Per aquesta i altres referències, vegeu Felix Bourquelot, *Études sur les foires de Champagne, sur la nature, l'étendue et les règles du commerce qui s'y faisaient aux XIIe, XIIIe et XIVe siècles* (París: Imprimerie Impériales, 1865-1866), 10, 19-20, 254-255.

[66] M. Corrard de Breban, *Les rues de Troyes anciennes et modernes, révue étimologique et historique* (Troyes: Bouquot, 1857), 20-21, 42, 48; André Lefèvre, "Les finances de la Champagne au XIIIème et XIVème siècles", *Bibliothèque de l'École des Chartes* 19 (1858): 429; 20 (1859): 57.

[67] M. H. d'Arbois de Jubainville, *Histoire de Bar-sur-Aube sous les comtes de Champagne 1077-1284* (París: Aug. Durand, 1859), 17.

[68] Felix Bourquelot, "Notice sur le manuscrit intitulé Cartulaire de la ville de Provins, XIIIe et XIVe siècles", *Bibliothèque de l'École des Chartes* 17 (1856): 231, 457. Vegeu altres referències documentals a *loges* relacionades amb fires a Chapin, *Les villes de foires*, 190.

[69] Chapin, *Les villes de foires*, 190-191.

[70] S'afegeix que el *logier* i el *clerc* de la *loge* són dos oficials municipals, amb atribucions possiblement judicials el primer i financeres el segon (Bourquelot, "Notice sur le manuscrit", 236).

d'aquestes llotges s'allunyen de l'estructura porxada o porticada que tindrien en origen, i tanmateix en mantenen el nom, almenys en un moment incial. Només així es pot entendre que l'any 1287 fossin reparades les finestres de la llotja del *prévot* de Troyes.[71] Aquesta mateixa *loge* tindria també patis enjardinats envoltats de galeries, o si més no és el que ens suggereix Bourquelot quan diu que

> "*les frais occasionnés par le loyer et les réparations à faire chaque année à la loge où l'on tient les plaids occupent une grande place dans les comptes municipaux. En 1308-1309, on blanchit cette loge, on la peint, on y fait des préaux; en 1324 et 1325, on travaille encore aux préaux et l'on en taille les gazons; il est de nouveau question de travaux faits à la loge dans un compte de 1326-1327. En 1327-1328, la commune est mise en dépense pour une lanterne destinée à l'éclairage de la loge*".[72]

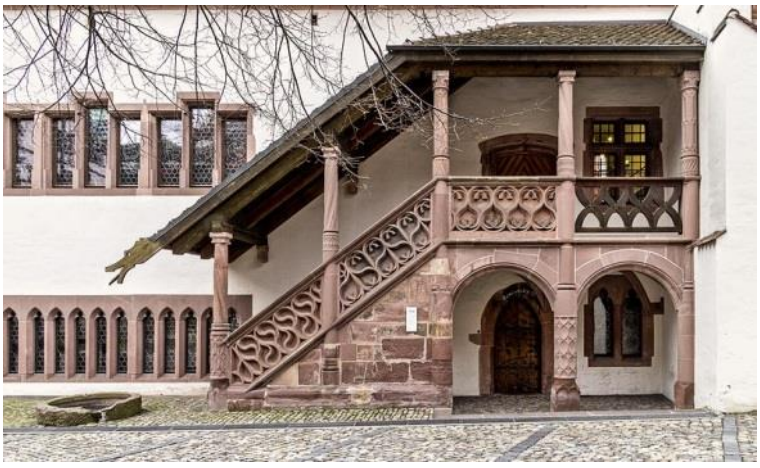
Les llotges també mantenen la relació amb l'administració de la justícia en l'àmbit germànic, on fins i tot existeix un nom concret per a referir-s'hi, *Gerichtslaube*. Suposem que es tracta d'una evolució de la paraula paral·lela a la que va tenir lloc a Itàlia. La paraula de l'alemany antic *Laube* designava, com la *laubja* fràncica o longobarda, un aixopluc o sostre protector vegetal, i per extensió també un refugi o una cabana. A l'alemany mitjà (aprox. 1050-1350), la paraula *Laube* ja feia referència a una estructura construïda, ja fos un cos anteposat a un edifici, un corredor o un cobert, i encara avui dia el terme designa una pèrgola o una galeria porticada a la planta baixa d'un edifici.[73] De *Gerichtslaube* o llotja amb funcions específicament judicials se'n documenta per exemple una a Freiburg; és original del segle XIII i actualment està molt alterada després de ser destruïda durant els bombardejos de la Segona Guerra Mundial (però cal fer notar que aquesta denominació remunta només al segle XVI).[74] Una altra *Gerichtslaube* coneguda és la de Berlí, aixecada vers el 1270 com a lloc de justícia pública i situada al costat del palau municipal de la ciutat; era oberta a l'exterior per tres

[71] Corrard, *Les rues de Troyes*, 20; Lefrèvre, "Les finances de la Champagne", 429, 57.
[72] Bourquelot, "Notice sur le manuscrit", 238.
[73] *Glossarium Artis,* III, 75; *Duden Worterbuch,* s.v. "Laube", consultat el 15 de desembre de 2014, disponible a http://www.duden.de
[74] Peter Kalchthaler i Walter Preker, *Die historischen Rathäuser der Stadt Freiburg im Breisgau* (Herausgeber: Stadt Freiburg, 2001).

costats, i després de diverses transformacions al llarg dels segles fou enderrocada a final del s. XIX.[75]

Reconstrucció de la Gerichtslaube de Berlí, al parc del castell de Bebelsberg (s. XIX).

Gerichtslaube, Freiburg im Brisgau. Original del segle XIII.

Un grup de llotges municipals de caràcter no exclusivament, però sí fortament judicial, s'ha conservat força bé. A la costa dàlmata de l'Adriàtic, culturalment relacionada amb el nord d'Itàlia, d'ençà del segle XIII s'hi va construir sistemàticament llotges comunals aptes per a funcions públiques diverses, que complementaven el programa polític del palau comunal i que eren especialment destinades a l'exercici de la justícia en públic, incloent altres activitats de caràcter legal com ara la signatura de contractes i l'obertura

[75] Hi ha ha una rèplica d'aquesta llotja en un parc proper a Potsdam i una altra vora l'emplaçament original del centre històric de Berlí: Florian Urban, *Neo-Historical East Berlin* (Farnham: Ashgate, 2009), 112-114.

de testaments. Algunes formaven part d'un edifici municipal de majors dimensions, constituint-ne la planta baixa, a la manera dels palaus comunals, però altres eren independents.[76] És el cas de la llotja de Trogir (Traù). L'estructura es documenta des del 1308, i incorporava columnes romanes i capitells del segle XIII. Ben conservada, és formalment simple, però al mateix temps sofisticada i representativa del poder gràcies a característiques com la seva elevació respecte al nivell del sòl o l'atenció al detall decoratiu. Fou renovada el 1470, i aleshores es va posar particular èmfasi en el seu paper judicial. La renovació fou promoguda per Coriolano Cipico, un aristòcrata, humanista i mecenes que exercia les funcions de jutge, i que es creu autor del programa iconogràfic esculpit per Nicolò di Giovanni Fiorentino al mur lateral. Centrava la composició una imatge del lleó (avui desaparegut), símbol del poder venecià sobre la regió, i la fórmula que habitualment s'inscrivia sobre l'Evangeli que acompanyava el lleó es veu, aquí, substituïda per una frase al·lusiva al càstig que espera als malfactors. A més a més, al damunt del lleó s'hi va situar una imatge de la Justícia, asseguda sobre una esfera alada, sostenint la balança i l'espasa. A banda i banda, imatges dels dos genis amb inscripcions que glorifiquen la justícia, els dos sants protectors de la ciutat, i l'heràldica municipal. La composició s'ha assimilat a la d'un retaule, on la Justícia ocupa l'espai habitualment reservat al sant titular.[77]

Llotja comunal, Trogir (Croàcia).

[76] Nada Grujic, "Les loggias communales en Dalmatie aux XVe et XVIe siècles", in *Public buildings in early modern Europe*, ed. Ottenheym, De Jonge i Chatenet, 53-64.
[77] Grujic, "Les loggias communales, 55.

Relleu de la Justícia (segle XV), llotja comunal de Trogir (Croàcia).

A Dubrovnik, la llotja s'associa al palau del Rector, que es va reconstruir després d'un incendi l'any 1453. Anteriorment, al davant del palau hi havia una llotja independent, amb quatre columnes i coberta amb volta, que era l'indret on el rector administrava justícia. Amb la reconstrucció, la llotja es va mantenir però ara a manera de pòrtic integrat dins l'edifici. Tanmateix, la funció judicial va tenir continuïtat, i fins l'any 1477 tant els processos com la proclamació de les sentències hi van tenir lloc. L'arquitecte Onofrio di Giordano de la Cava i l'escultor Pietro di Martino de Milà van saber donar a l'espai la solemnitat precisa, i la funció es va posar en evidència a través de la figuració dels capitells, amb temes del judici de Salomó i del rector administrant justícia.[78]

[78] A partir del 1477 els processos van passar a celebrar-se en una sala interior, però les sentències es van seguir proclamant a la llotja (Grujic, "Les loggias communales, 61-64).

Palau del Rector, Dubrovnik (Croàcia).

Més enllà de l'administració de la justícia, l'autoritat conferida als governs municipals abasta el control sobre els afers econòmics, i en relació amb això s'ha dit que "en tots els palaus públics del nord d'Itàlia es presenta el compromís entre l'exercici del poder polític i l'exercici de l'activitat econòmica".[79] A més de funcionar com a indret de mercat de determinats productes, a les llotges de la planta baixa dels primers palaus comunals s'hi ubica habitualment oficines municipals i/o legalitzades pel municipi, a les quals els ciutadans es veuen obligats a recórrer amb freqüència, i que tenen a veure amb el control i la fiscalització de l'activitat econòmica i de mercat. La documentació és prou rica en exemples: en el cas milanès el palau comunal (el *broletto*) tenia la llotja de la planta baixa ocupada pels bancs dels canviadors i les taules dels notaris, com també el posterior palau públic específicament destinat als afers financers (la *loggia* degli Osii), de començament del segle XIV.[80] A Como i a Monza, a les llotges del palau comunal, a

[79] Giovanna Valenzano, "Els palaus del poder sobre els camins de la Mediterrània", in *Mediterraneum. L'esplendor de la Mediterrània medieval s. XIII-XV*, coord. Joan Alemany, Joan, Xavier Barral, Joan E. García Biosca i Josep Giralt (Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània, 2004), 176.

[80] Enrica Salvatori, "Spazi mercantili e commerciali a Milano nel Medioevo: la vocazione del centro", in *Spazio urbano e organizzazione economica nella Europa medievale*, ed. A. Grohman (Napoli: edizioni scientifiche italiane, 1994), 246-247. Per la *loggia* degli Osii, vegeu també la fitxa catalogràfica a "Beni Culturali de la Regione Lombardia-Università degli Studi di Pavia" (http://www.lombardiabeniculturali.it/architetture/schede/LMD80-00091/), consultada el 15 d'octubre de 2014.

més de les taules per a notaris, canviadors i escrivans hi havia també àrees reservades a la venda de productes monopolístics, i a la custòdia dels pesos i mesures oficials.[81]

Milà, *loggia* degli Osii.

Les llotges dels palaus comunals servien també per acostar els actes de govern al poble i donar-los-hi visibilitat. El cas paradigmàtic és el de la *loggia* dei Lanzi o della Signoria de Florència, construïda entre els anys 1374 i 1382 com a complement del palau municipal ja existent. La "*pulchram et honorabilem logiam*" va ser específicament pensada com a espai públic de la Signoria, el govern de la ciutat: amb l'objectiu d'impulsar-ne l'acceptació per part del poble, es va concebre com a escenari d'actes de govern i com a símbol d'una més propera relació entre els governants i els ciutadans, que l'estructura tancada del *palazzo* Vecchio no permetia. Fou usada en funcions representatives i cerimonials, com ara inauguracions o recepcions de dignataris estrangers, i fins i tot es va preveure la participació i la integració del poble en les

[81] Enrico Bordogna. "La tipologia del broletto", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 266-268; Paola Guglielmotti, "Sedi e funzioni civili", in *Del costruire: tecniche, artisti, artigiani, committenti*, vol. II d'*Arti e storia nel Medioevo*, ed. Enrico Castelnuovo i Giuseppe Sergi (Torí: Giulio Einaudi editore, 2003), 181-182.

activitats que s'hi duien a terme, i amb aquest fi es van construir bancs al seu entorn i a la pròpia plaça de la Signoria.[82]

Loggia della Signoria, Florència. A l'esquerra, l'angle del Palazzo Vecchio.

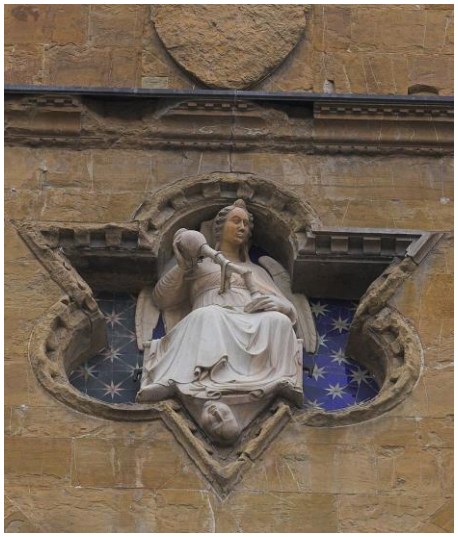
Aquesta llotja és excepcional per les seves característiques artístiques. Els treballs foren assignats a Taddeo Ristori, mestre de la catedral, i dirigits i executats conjuntament per Benci di Cione Dami i Simone Talenti, als quals després es van afegir Lorenzo di Filippo i Giovanni Fetti. De fet, s'ha fet notar les semblances i els intercanvis existents amb el taller catedralici florentí. Estructuralment és una llotja que s'obre a la plaça amb arcs de mig punt, característics també d'altres edificis públics florentins de final del segle XIV com ara Orsanmichele o la *loggia* del Bigallo. L'ornamentació escultòrica, executada en gran mesura per Jacopo di Piero Guidi i Piero di Giovanni Tedesco, conegut com Bramante, complia un programa i una funció clars: la de lloar la ciutat i el seu govern, tot indicant que actuava sota l'efecte de les virtuts cardinals i teologals, i al

[82] Per la història constructiva de la *loggia* dei Lanzi, vegeu Roberta Bartoli, "The Loggia in the Heart of the City. The Site and the City up to the Sixteenth Century", in *The Statues of the Loggia della Signoria in Florence*, coord. Giovanna Giusti (Florència: Giunti, 2002), 227-242. Pel que fa al caràcter d'espai públic i cerimonial de la *loggia* dei Lanzi, els seus usos i la seva significació, vegeu Yvonne Elet, "Seats of Power: The Outdoor Benches of Early Modern Florence", *The Journal of the Society of Architectural Historians* 61-4 (2002): 445-448.

mateix temps exhortar i educar al poble a seguir-les. Això es posava de manifest a través dels escuts de la ciutat, les escultures de les virtuts cardinals (Prudència, Justícia, Temperança i Fortalesa) a la façana principal i les teologals (Fe, Esperança i Caritat) a la lateral. Les imatges, sobre fons esmaltat blau, eren policromades i daurades, com també els escuts, i animaven una estructura d'altra banda senzilla i sense complicacions arquitectòniques.[83]

Loggia della Signoria, Florència. Detall de la façana lateral.

Loggia della Signoria, Florència. La virtut cardinal de la Temperança.

[83] Bartoli, "The Loggia in the Heart", 230-238.

És possible que a San Gimignano, no lluny de Florència, hi hagi hagut amb anterioritat una llotja de funcions similars, si bé és un cas debatut. L'any 1936 es restaurà el palau comunal d'aquesta localitat, i aleshores li foren afegits els merlets, es va aixecar la torre, i es va obrir la llotja actual. S'inspirava, això sí, en un document del 1348 que esmentava una "*loggia del palazzo del comune*".[84]

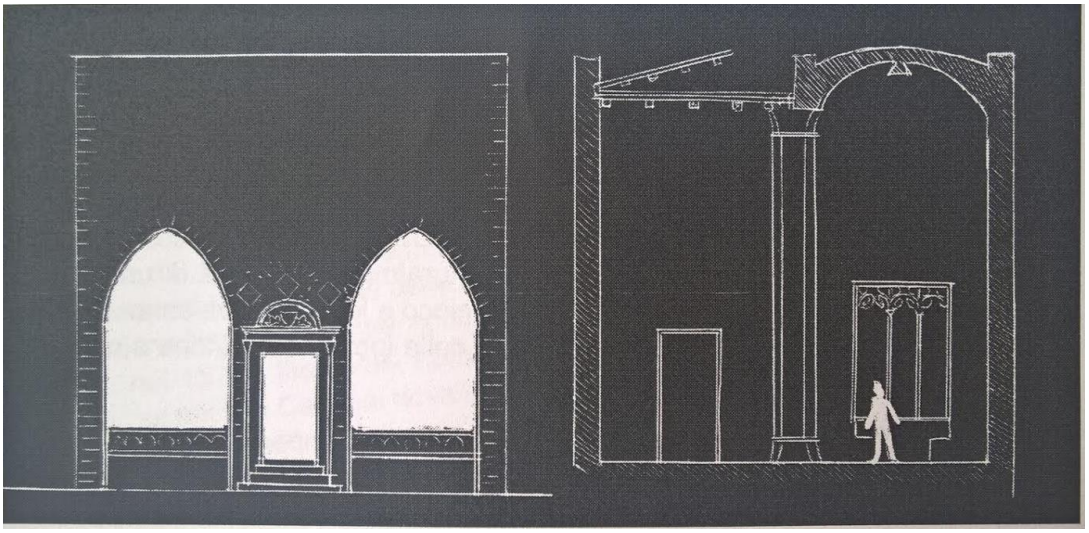

Loggia Comunale, San Gimignano.

Tornant a les funcions de les llotges, als centres urbans menors aquestes serien espais comunals multifuncionals, apte per a totes les funcions esmentades i segurament també altres d'addicionals. El concepte era freqüent i estès, i es tractava generalment d'estructures simples i escassament monumentals. Esmentem només com a exemple de la seva difusió i de la seva evolució les llotges municipals sicilianes del segle XV. A l'illa eren conegudes més aviat com a *tocco* o *toccu*, terme derivat de la paraula arc en àrab, i encara que no se'n conserva cap ni s'han estudiat en el seu conjunt, s'ha realitzat

[84] D. Medina Lasansky, *The Renaissance Perfected: Architecture, Spectacle, and Tourism in Fascist Italy* (University Park: Penn State University Press, 2004), 4, 191.

una reconstrucció hipotètica de l'aparença i l'estructura de la de Polizzi, que assegura una obertura considerable a l'exterior i l'existència d'un espai interior ampli.[85]

Reconstrucció hipotètica de l'interior de la llotja de Polizzi, façana i secció
(Nobile i Scaduto, "Architettura e magnificenza", 28).

[85] Per exemple, n'hi havia una a Corleone (1403) i una altra a Polizzi (1485). Les esmenten Marco Rosario Nobile i Fulvia Scaduto, "Architettura e magnificenza nella Palermo del primo Cinquecento: il prospetto denominato di Santa Eulalia dei Catalani", *Espacio, tiempo y forma. Serie VII, Historia del arte* 18 (2005): 27.

2.3. Llotges municipals a Catalunya i Aragó

Aquest panorama funcional i arquitectònic de les llotges municipals a la baixa edat mitjana és fonamental per comprendre algunes llotges públiques catalanes i aragoneses dels segles medievals.

A grans trets, els sistemes de govern municipal s'havien començat a desenvolupar a Catalunya al segle XIII, i van assolir la seva maduresa al segle posterior, amb la regularització de les funcions administratives, governatives i judicials en mans de persones i organismes escollits per la comunitat, que la representaran de manera regular i estable.[86] No tots els municipis van disposar de cases municipals pròpies i exclusives abans de l'època moderna, però les primeres es documenten a Catalunya a partir del segle XIV, i no deu ser casual que tot sovint les llotges o porxos en formin part integral. Inicialment, els magistrats municipals de les ciutats catalanes es reunien en espais cedits o llogats, i no necessàriament situats tots sota el mateix sostre, però als segles XIV i XV alguns municipis es doten ja de construccions específicament pensades per als afers públics. Aquestes no han estat mai estudiades de manera sistemàtica, però els treballs més recents sobre el tema reconeixen que les primeres cases municipals catalanes segueixen inicialment la morfologia itàlica, adaptada al propi llenguatge gòtic, és a dir, que inclouen una llotja inferior i una sala superposada, i que més endavant, en casos de significació excepcional, prengueren el model de la casa senyorial amb pati.[87] Hi ha, encara, altres possibles models.[88]

[86] Max Turull ha estudiat en profunditat en nombroses publicacions el naixement i la consolidació dels governs municipals catalans. Segons els seus darrers treballs, l'origen dels consells municipals es troba en la necessitat de la comunitat d'afrontar determinades despeses i d'organitzar de manera eficient la recaptació de recursos entre els membres de la comunitat (i no a la inversa). Vegeu Max Turull Rubinat, *El gobierno de la ciudad medieval. Administración y finanzas en las ciudades medievales catalanas* (Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2009), 29-41.

[87] Per a la tipologia de la casa municipal a Catalunya, vegeu Adolf Florensa, "Les édifices de l'administration publique", in Filangiere di Candida Gonzaga, Adolf Florensa, Guillem Forteza *et al*, *L'Architecture gothique civile en Catalogne* (París: Fondation Cambó-Henri Laurens, 1935), 7-27; Antoni González, "La casa de la vila, monument", in *La casa de la vila. Seu i símbol del poder local*, coord. A. Llagostera (Barcelona: Diputació de Barcelona, 1998), 45-57; i Eduard Riu-Barrera, "Les cases dels consells municipals i la Generalitat", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 179-182. Maria Garganté ha estudiat les d'època moderna a les comerques de ponent, tot traçant la continuïtat des del model medieval: Maria Garganté i Llanes, "Les cases consistorials a les comarques de Ponent. Un ressò clasicista en l'arquitectura civil catalana dels segles XVII i XVIII", *Locus Amoenus* 7 (2004): 237-258;

Un plantejament alternatiu que no es pot descartar suposa que un creixement orgànic a partir d'un porxo funcional pot haver originat la tipologia de casa de la ciutat composta de llotja i sala superior. El porxo inicial s'hauria construït en algun cas, potser, per aixoplugar l'activitat comercial, i a partir de cert moment es veuria ampliat amb un espai superior, una sala més tancada amb accés independent, destinada sobretot a al control de les transaccions del mercat i a la representativitat de les funcions que s'hi duen a terme.[89] El creixement orgànic està certament documentat en algun cas: al Castell de Càller català, a la plaça comunal hi havia una llotja cívica que es creu procedent d'època pisana, i que si més no funcionava com a lloc de trobada i d'espera d'aquells que assistien a la cúria del veguer, i el 1331 la llotja fou sobremuntada per una sala destinada a les assemblees del consell.[90]

2.3.1. La llotja de la Ciutat de Perpinyà

La més antiga construcció destinada al govern municipal conservada i documentada a Catalunya és la de Perpinyà. Data de la segona dècada del segle XIV, i els documents s'hi refereixen com a "llotja de la Ciutat" o "llotja del Consolat". La lectura atenta d'aquests documents i l'anàlisi precisa de les restes monumentals assegura que, abans

---

Maria Garganté Llanes, "L'arquitectura de les cases consistorials urgellenques d'època moderna (segles XVII i XVIII): influències i invariants", *Urtx: revista cultural de l'Urgell* 19 (2006): 203-224.

[88] La desapareguda casa del Consolat de Puigcerdà tenia uns baixos coberts amb volta d'aresta tancats a l'exterior, i la de La Seu d'Urgell també tenia un cos inferior que no era públic, igual que la de Barcelona. En altres casos, es van adquirir cases existents i es van adaptar a la nova funció, com ara a la Paeria de Lleida (Eduard Riu-Barrera, "Les cases dels consells", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 179-182).

[89] Jordi Oliveras, "Caràcter i tipus dels edificis per a ajuntaments", in *La casa de la vila. Seu i símbol del poder local*, coord. A. Llagostera (Barcelona: Diputació de Barcelona, 1998), 32. Es tracta d'una hipòtesi intuïtiva i no s'aporta documentació que ho confirmi.

[90] Sandro Petrucci, "Cagliari nel Trecento. Politica, istituzioni, economia e società. Dalla conquista aragonese alla guerra tra Arborea ed Aragona (1323-1365)" (tesi de doctorat, Università degli Studio di Sassari, 2006), 313-316. Consultada el 23 d'agost de 2012, http://eprints.uniss.it/3451/1/Petrucci_S_Tesi_Dottorato_2010_Cagliari.pdf). Pel seu nom, s'ha dit que aquesta "*loggia ante curiam vicarii*" era una llotja de mercaders, però no hi ha arguments que permetin confirmar que aquest fos el seu destí exclussiu i/o prioritari. Per aquesta darrera proposta, vegeu Maria Bonaria Urban, *Cagliari aragonese. Topografia e insediamento* (Càller: Consiglio Nazionale delle Ricerche, 2000), 151, 178.

que s'aixequés a Perpinyà una llotja de mercaders, amb la qual de vegades s'ha confós, hi havia ja a la ciutat una altra llotja, que era en realitat el lloc del govern municipal.[91]

L'origen de Perpinyà com a nucli urbà de certa importància és al segle X, quan Gaufred I d'Empúries hi fa una residència secundària, i un dels seus fills, titular de la demarcació rossellonesa, s'hi instal·la. Al segle XII Perpinyà és ja el principal mercat del Rosselló, i la seva importància creix a causa de la seva situació en un encreuament de camins. Però la centralitat del centre perpinyanès és més a la seva manufactura que no al seu paper comercial: els teixits que s'hi produïen i els que s'hi redistribuïen, procedents del nord d'Europa, s'exportaven, ja a començament del segle XIV, per tota la Mediterrània. Al creixement econòmic i urbanístic hi va contribuir el règim municipal, originat a final del segle XII, quan el govern del municipi fou confiat a un grup de cinc cònsols, escollits anualment pels veïns de la ciutat.[92]

Com en tants altres casos, inicialment la universitat tindria les seves assemblees en altres indrets; en aquest cas, al cementiri de Sant Joan o als dels dominicans. Els cònsols, d'altra banda, es reunirien en alguna casa particular, i s'ha suposat que que abans de final del segle XIII ja haurien habilitat un lloc de reunió propi.[93] Potser són restes del lloc on es trobaven inicialment "*les traces de poteaux de bois sur le même aligement que les piliers*" de la llotja de la Ciutat, situada a l'actual plaça de la Llotja i localitzats en una intervenció arqueològica recent: el nom medieval d'aquesta plaça, "plaça dels Richs Hòmens", sembla confirmar el seu caràcter de lloc de reunió dels notables de la ciutat ja el 1305, quan la llotja de la Ciutat encara no s'hi havia construït.[94]

---

[91] Fa més d'un segle, Pierre Vidal ja va fer notar que aquestes notícies per força s'havien de referir a un edifici públic del govern municipal i no a la seu de la mercaderia: Pierre Vidal, *Histoire de la ville de Perpignan depuis les origines jusqua'au Traité des Pyrénées* (París: H.Welter, 1897), 268.

[92] Antoni Riera i Melis, "Perpiñán 1025-1285. Crecimiento económico, diversificación social y expansión urbana", in *En las costas del Mediterráneo occidental*, ed. David Abulafia i Blanca Garí (Barcelona: Omega, 1997), 3-15; Antoine de Roux, *Perpignan, de la place forte à la ville ouverte, X-XX s.* (Perpignan: Archives Communales de Perpignan, 1999), I, 45.

[93] Per al lloc de reunió i la casa consular anterior al segle XIV, Vidal reprodueix el que indica Tastu, però fa notar que no coneix la font documental d'aquesta afirmació (contràriament al que és costum en ell) (Vidal, *Histoire de la ville de Perpignan*, 90-92).

[94] Annie Pézin i Aymat Catafau. "Nouvelles données archéologiques sur l'Hôtel de Ville de Perpignan", in *Un palais dans la ville*, ed. Aymat Catafau i Olivier Passarrius (Canet: Trabucaire, 2014), II, 219-220, 230.

La primera notícia segura sobre l'existència de la llotja entesa com a espai construït i exclusiu de la comunitat porta a l'any 1315. Aleshores, el rei Sanç de Mallorca atorgava als cònsols perpinyanesos un "*affranquimentum operatorii d'en Gonter in quo est facta logia perpiniani*": es referia a l'obrador d'en Bernat Guanter i les "*tabulas sutorie cum solo*" contigües a l'obrador, "*quas jam emerunt Consules universitatis predicte*", i es diu que "*in solo dicti operatorii et tabularum predictorum possint constituere domum et domos et alia hediffici ... ad servicium dictorum consulum et universitatis predicte*".[95] En aquesta plaça i el seu entorn s'hi havia anat consolidant el centre comercial i industrial de la ciutat, amb una alta densitat d'àrees de mercat especialitzades,[96] i l'arqueologia ha confirmat que les activitats comercials van persistir a l'entorn de la primitiva llotja després de la seva construcció i abans que l'edifici anés absorbint espais adjacents.[97]

La nova llotja municipal era una realitat ben consolidada el 1332, quan una ordinació indica que els cordoners no poden exercir "*juxta seu suptus porticum quod est ante logiam dicte ville*"; de fet, el document parla del "*porticum seu cohoperta*" que es troba "*ante logiam dicte ville*", prohibeix que aquests artesans treballin i venguin els seus productes "*subtus porticum seu cohoperta*" situat "*ante logiam dicte ville",* i aclareix que és "*de fronte domus dictorum consulum et logea supradicta*".[98] La llotja i el pòrtic o cobert eren, doncs, coses diferents: la primera era la casa municipal, i el segon formaria part potser de l'estructura porxada que revoltava la plaça, els "envans" o porxos que recorrien els carrers més centrals del centre comercial de la ciutat.[99] Torna a incidir en la relació entre la llotja i el govern municipal un document de 1346, que s'hi refereix específicament com "la loge dels riches homes", i un altre que en parla com a la "*loga procerum*", és a dir, la llotja dels notables, els qui ostentaven el poder municipal.[100] Pel que fa a les funcions documentades per aquesta llotja, entre d'altres hi tenien lloc actes

[95] ADPO, Archives Municipales de Perpignan, *Livre Vert Mineur*, f. 100v-101v.
[96] Arlane de Balanda, *Perpinyà. Comment naquit et crût Perpinyà* (Paris: Éditions du Cadran, 1962), 14-15; de Roux, *Perpignan*, I, 45.
[97] Pézin i Catafau, "Nouvelles données archéologiques", 220-221, 230.
[98] Arxiu dels Pirineus Orientals, Archives Municipales de Perpignan, *Livre Vert Mineur*, f.139r.
[99] Els envans són documentats ja al segle XIII, i el 1272 un propietari és autoritzat a fer davant casa seva "*porticum secundum quod est consuetum*". Més endavant, els cònsols i el batlle dictaran ordenances per aturar-ne la proliferació (Vidal, *Histoire de la ville de Perpignan*, 198).
[100] ADPO, AA3, f. 280; citat per Pézin i Catafau, "Nouvelles données archéologiques", 220-221.

notarials, mantenint-se doncs el caràcter públic però al mateix temps oficial de les activitats.[101] També s'encantava al seu davant.[102]

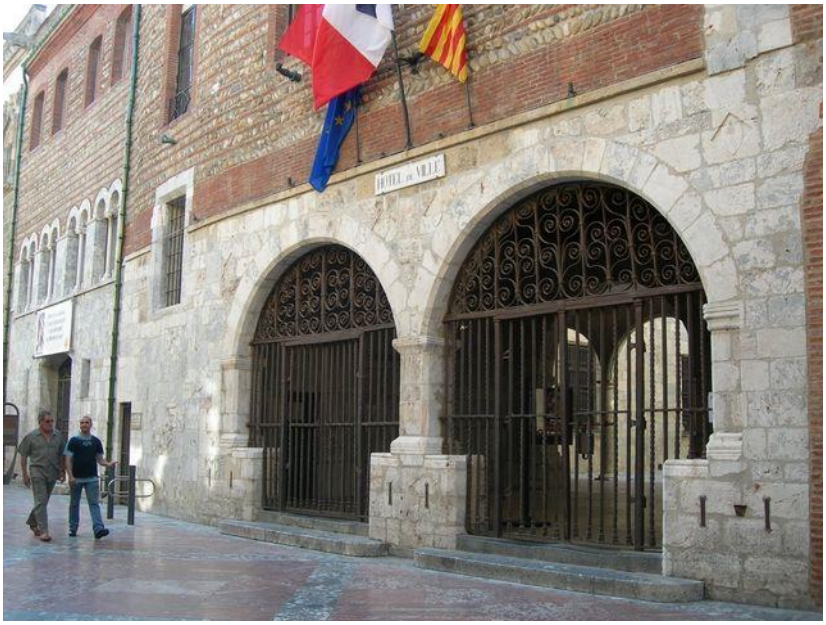
És probable que la llotja tingués una sala superior ja des de l'inici, destinada a reunions més privades, i també a escrivania i arxiu. El primer esment directe a aquesta espai és de l'any 1358, quan hi una referència a una "*aula superiori consulatus*", i funciona com a lloc d'assemblea.[103] Es desconeix la ubicació de l'escala que hi conduïa, però no seria estrany que com en altres edificis municipals medievals estigués situada a l'exterior, potser a la part lateral o posterior, donant així autonomia funcional als dos espais.

Amb seguretat, la casa consular fou ampliada l'any 1368, quan Pere IV autoritzava els cònsols perpinyanesos a comprar una casa "*prope logia consulatus*", que afrontava amb "*ex una parte cum dicta logia seu domus consulatus*" i pels altres costats amb una casa ("*domo na Gelia*"), una taula o botiga ("*tabula seu botiga d'en Cabot*"), i el carrer de la Guanteria ("*via vocata de la Gantaria*"), situat a la part posterior.[104] Es va voler tornar a millorar l'any 1402, segons ho indica el permís reial atorgat pel rei Martí als cònsols d'adquirir algunes cases per tal d'"*augmentare, et ampliorem et pulchriorum facere*" l'edifici.[105] Amb aquestes ampliacions, l'edifici es va estendre cap a l'actual carrer de la Barre, al voltant d'un pati central, i potser també lateralment en direcció a la llotja dels Mercaders; en resten encara vestigis que no han estat estudiats en la seva totalitat.[106]

En definitiva, els estudis arquitectònics, arqueològics i documentals revelen que originalment la casa consular o llotja perpinyanesa era una estructura que s'obria a la plaça mitjançant dues arcades, al carrer posterior amb dues arcades més, i al carrer

[101] Vegeu, per exemple, l'acte notarial que té lloc "infra logeam ville perpiniani" el 30 de maig de l'any 1346 (Arxiu dels Pirineus Orientals, Archives Municipales de Perpignan, *Livre Vert Mineur*, f. 280r-281r).
[102] L'any 1369 es es ven a l'encant "*ante logiam ville Perpiniani*" part de la càrrega d'un vaixell que en aquells moments era al Port Vendres de Colliure (ADPO, B 119, f. 4; citat per Vidal, *Histoire de la ville de Perpignan*, 268).
[103] Vidal, *Histoire de la ville de Perpignan*, 91-92, 467.
[104] ADPO, B 138, f. 84; citat per Pierre Vidal, *Guide historique et pittoresque dans le Département des Pyrénées-Orientales* (Perpinyà: Typographie de L'Indépendant, 1879), 71-73; Vidal, *Histoire de la ville de Perpignan*, 466.
[105] ADPO, *Livre Vert Mineur*, f. 342 v; citat per Vidal, *Histoire de la ville de Perpignan*, 467.
[106] Vidal, *Histoire de la ville de Perpignan*, 467; Poisson, "Les édifices du pouvoir civil", 93-94; Poisson, "L'architecture civile", 90-91.

lateral avui desaparegut, amb el qual feia angle, amb dues arcades una mica més estretes i apuntades.

Llotja de la Ciutat, Perpinyà. Façana a la plaça de la Llotja.

Llotja de la Ciutat, Perpinyà. Al fons, la plaça de la Llotja.

La llotja de la Ciutat del segle XIV sobreviu, integrada a la planta baixa de l'*hôtel-de-ville* de la ciutat, i l'anàlisi dendrocronològica de les bigues del sostre en confirmen l'antiguitat. Recolzen sobre mènsules de pedra en forma d'animals i personatges humans, i amb seguretat foren realitzades amb arbres tallats l'hivern de 1317-1318,[107] en perfecta coincidència temporal amb l'autorització reial del 1315 que a la ciutat s'hi aixequés una casa consular. Més endavant, les bigues del "cubert o porxo de la lotge de la present vila" foren pintades "de blau ab flors de lis, e y foren posats los senyals reals e los senyals de la vila".[108] La restauració del conjunt l'any 1999 va posar al descobert la decoració original del teginat, de caràcter ornamental, i la de les mènsules. Tots aquests elements posen de relleu que, tot i tractar-se d'una estructura formalment i compositivament simple, existia des d'un moment inicial una voluntat de construir una estructura representativa, i ho confirmen els paral·lelismes temàtics i estilístics entre les mènsules i l'escultura del castell reial de Perpinyà, recentment posats en evidència. En aquest mateix sentit, la façana de l'edifici devia incloure originalment una decoració molt més important del que ha arribat a l'actualitat, de la qual formaria part una escultura desapareguda i no identificada, situada a l'angle.[109]

Llotja de la Ciutat, Perpinyà. Mènsules ornamentals.

[107] Olivier Poisson, "Les édifices du pouvoir civil du Moyen Âge à Perpignan: un rapide bilan patrimonial", in *La Ciutat i els Poders*, dir. Louis Assier Andrieu i Raymond Sala (S.l.: Institut Català de Recerques en Ciències Socials, 2000), 93; Olivier Poisson, "L'architecture civile à Perpignan à l'époque de la construction du château royal", in *Un palais dans la ville*, ed. Aymat Catafau i Olivier Passarrius (Canet: Trabucaire, 2014), II, 91.

[108] ADPO, *Livre Vert Mineur*, f. 17v; citat per Vidal, *Histoire de la ville de Perpignan*, 462. Seguim Vidal en la suposició que es fa referència a aquesta llotja i no a la dels mercaders.

[109] Poisson, "L'architecture civile", 92-93.

Llotja de la Ciutat, Perpinyà. Bigues del sostre.

Llotja de la Ciutat, Perpinyà. Mènsula esculpida (cavaller?).

2.3.2. La llotja de la plaça dels Homes de Castelló d'Empúries

Com la llotja de la Ciutat de Perpinyà, la de la plaça dels Homes de Castelló d'Empúries s'ha d'interpretar com lloc dels afers i del govern municipal. Castelló, capital del comtat d'Empúries, era un important centre urbà del nord-est català, al darrera de Perpinyà i de Girona. El puig Salner, on s'havia originat la ciutat, s'havia convertit en època medieval en el centre religiós i residencial, i l'activitat urbana s'havia desplaçat cap al nou barri del Mercadal, que tenia com a principals pol actius la plaça dels Homes i la plaça del

Gra.[110] Precisament a la plaça dels Homes hi ha encara avui dia un edifici d'origen medieval conegut com "la llotja", una denominació que és del tot tradicional: cap al 1380 els governants municipals ja s'hi reunien,[111] i una rúbrica dels privilegis concedits pels comtes d'Empúries a la ciutat i als individus fou escrita "en la casa de la llotja".[112] La plaça dels Homes era el punt més actiu de la Castelló d'Empúries baixmedieval, i per tant el lloc més escaient per a fer-hi la casa comuna. En aquest sentit, durant els treballs de restauració de l'edifici al segle XX es van descobrir unes restes que intuïtivament es van relacionar amb una primera seu del govern municipal de Castelló: es tracta d'una sala amb dues arcades de pedra de mig punt, separades per una pilastra quadrangular, datada de final del s. XII o del s. XIII i situada a un nivell inferior al del carrer. Encara se'n veu la part superior des de l'interior de la llotja.[113] Tanmateix, no s'ha pogut avalar aquesta proposta amb documentació, i d'altra banda es tractaria d'un cas verdaderament primerenc de casa consistorial de propòsit i dedicació exclusius.

La llotja de Castelló té avui dia planta quadrangular i s'obre a la plaça mitjançant un gran portal d'arc apuntat i dues finestres a banda i banda, també de grans dimensions. Aquestes obertures deixen pas a una àmplia sala coberta a una alçada considerable amb volta de creueria. Els nervis de la volta s'originen en petits capitells situats als angles de la sala, i s'uneixen en la clau de volta central, amb l'heràldica municipal del castell, un clar indicador de la titularitat municipal de l'edifici. Per un dels costats la llotja s'obria inicialment a un carreró lateral, i ho feia mitjançant una doble arcada apuntada avui paredada però visible des de l'interior de l'edifici, sostinguda per columnes amb capitells de decoració geomètrica i floral, que incorporen també petites imatges de

[110] Albert Compte Freixanet, "Un municipi empordanès sota el vell règim. Castelló d'Empúries en els segles XVI, XVII i XVIII)", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 4 (1963): 11-79; Albert Compte Freixanet, *Castelló d'Empúries* (Castelló d'Empúries: Ajuntament, 1995); Manuel Sánchez Martínez, "Fiscalidad y finanzas de una villa señorial catalana: Castelló d'Empúries, 1381-1382", in *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, ed. Manuel Sánchez Martínez (Barcelona: CSIC-Institució Milà i Fontanals, 1999), 302-309; Anna M. Puig i Griessenberger, "La vila de Castelló d'Empúries", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 75-78.

[111] En el seu estudi sobre la fiscalitat municipal de Castelló d'Empúries, Manuel Sánchez utilitza fonamentalment un llibre de comptes municipal dels anys 1381 i 1382, i afirma que "*la llotja donde se reunía el consell ... aparece con cierta frecuencia en nuestra fuente*" (Sánchez, "Fiscalidad y finanzas", 303).

[112] Andreu Bassas, "Els privilegis de Castelló i del Comtat d'Empúries", *Estudis Universitaris Catalans* VIII (1914): 255.

[113] Torrent, "El darrer comte d'Empúries", 244; Badia, *L'arquitectura medieval*, 103; Compte, *Castelló*, 38.

castells.[114] Sense documents que ho avalin, s'ha dit que per la part lateral o posterior l'edifici tindria un pati, a semblança d'altres edificis públics mediterranis.[115] Al nivell superior de la façana que dóna a la plaça dels Homes s'hi obren dues finestres que suggereixen l'existència d'una sala alta, però les finestres van ser obertes el 1723 segons ho indiquen les inscripcions de les llindes, i corresponen a la decisió d'aprofitar la gran alçada de la volta per construir un pis intermedi, que va servir com a espai de treball per a les autoritats locals. El forjat del pis es va eliminar fa alguns anys i es va recuperar l'espai únic original. El 1768 l'edifici es va tornar a reformar i ampliar per la part posterior.[116]

Lotja de Castelló d'Empúries, façana de la plaça dels Homes.

[114] L'arcada quedaria cegada a començament del segle XIX, quan es va concedir a un ciutadà castellonenc construir en el carreró que hi havia entre casa seva i la casa comunal (Compte, "Un municipi empordanès", 27, 68).

[115] Compte, "Un municipi empordanès", 27; Miquel Pujol Canelles, "Aportació a la biografia de Jeroni Pujades. Una biblioteca particular de començament del segle XVII", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 18 (1985): 115.

[116] Lacuesta i Vilamala, "Aproximación a mercados y lonjas", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 237.

Façanes frontal i lateral de la llotja de Castelló d'Empúries, vista des de l'interior.

Llotja de Castelló d'Empúries. Obertura original al carrer lateral, avui dia paredada a l'exterior.

Tot plegat, la llotja municipal castellonenca seria inicialment un edifici força obert a l'exterior, almenys en dos dels seus costats (la façana principal i la lateral que donava al carreró). L'altra façana lateral seria possiblement cega ja que s'adossaria a l'edifici adjacent. De la façana posterior res no en sabem, ja que les transformacions posteriors l'han fet desaparèixer.

La plaça dels Homes de Castelló d'Empúries vers 1920.

Per contaminació amb el significat més estès i conegut de la paraula llotja, s'ha repetit que l'edifici fou originalment una llotja de mercaders, o que havia nascut com a llotja de mercaders si bé amb el temps hauria funcionat també com a lloc de reunió del consell municipal, o, a la inversa, que al principi havia estat una casa municipal però que amb el naixement del Consolat de Mar emporità s'adaptà també com a seu del mateix.[117] L'èmfasi en el paper dels mercaders i en el Consolat de Mar en l'edifici es relaciona sens dubte amb la importància comercial del Castelló d'Empúries baixmedieval, que era un centre industrial, connectat per terra i per mar amb les principals rutes comercials de l'època. Produïa sobretot teixit, cuir i metalls, i complementava aquesta activitat artesanal un notable moviment comercial que va arribar a donar lloc a tres mercats setmanals i a fires.[118] En reconeixement d'aquesta importància i per facilitar aquesta

[117] Torrent i Orri, "El darrer comte d'Empúries sobirà, la reina empordanesa i la Llotja de Castelló", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 11 (1976): 244; Rafael Torrent i Orri, *Les llotges de Girona, Sant Feliu i Castelló, i la projecció del Consolat de Mar fins el nostre temps* (Girona: Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Girona, s.d), 98; Joan Badia i Homs, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. *II-A: L'Alt Empordà* (Girona: Diputació Provincial, 1978), 103-104 ; Miquel Planas Roig, *Castelló d'Empúries* (Girona: Diputació de Girona, Caixa d'Estalvis Provincial, 1987), 24-25; Compte, *Castelló*, 28; Lacuesta i Vilamala, "Aproximación a mercados y lonjas", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 230, 237.

[118] L'aigua del mar arribava força més endins que a l'actualitat, i vaixells provençals, genovesos, sards, venecians, etc. entraven pel port del Grau de la Muga. Per al paper comercial del Castelló d'Empúries medieval, José Pella i Forgas, *Historia del Ampurdán* (Barcelona: Luís Tasso y Serra, impresor, 1883), 547; Albert Compte Freixanet, "Geografia urbana de Castelló d'Empúries", *Annals de l'Institut d'Estudis*

intensa activitat, el 1386 la vila obtenia el privilegi de tenir Consolat de Mar, que permetria jutjar els afers comercials de manera professional i ràpida.[119] Però en realitat res no relaciona la llotja de la plaça dels Homes amb el Consolat de Mar de castellonenc, que d'altra banda és poc o gens conegut en les seves activitats més enllà del privilegi fundacional. Al contrari, són recurrents les notícies del s. XV que es refereixen a la llotja de la plaça dels Homes com a lloc de reunió de l'organisme de govern municipal gestor, conegut com a Consell Secret,[120] i de fet els treballs de conjunt més ben documentats i més recents incideixen ja de manera decidida en la funció municipal, i no exclusivament mercantil, de l'edifici.[121]

El règim municipal de Castelló d'Empúries data originalment de mitjan s. XIII, amb un privilegi comtal de 1248 que permetia a la universitat escollir vintè o comú i també persones per revisar els comptes, i un altre privilegi del mateix any que atorgava potestat per fer comuns, celebrar consell i imposar penes. Aquest és l'origen remot del Consell General, format per entre 60 i 150 persones, que es reunia molt esporàdicament, i també del Consell Secret, format per quatre cònsols de funció executiva i una vintena de prohoms assessors.[122] Inicialment els consells generals tenien lloc a l'església dels dominics, i a la segona meitat del segle XIV van passar a celebrar-se a l'església parroquial de Santa Maria.[123] A la segona meitat del segle XIV, el Consell Secret es

---

Empordanesos 11 (1976): 26; Planas, *Castelló*, 16-17; Badia, *L'arquitectura medieval*, 103; Albert Compte, "La canònica gironina i la geografia urbana de Castelló d'Empúries en la Baixa Edat Mitjana", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 34 (2001): 123-124; Puig, "La vila de Castelló", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 77.

[119] Per un privilegi de Pere el Cerimoniós el 5 de març de 1386 als cònsols de la vila de Castelló d'Empúries i al consell de la ciutat, aquests podien gaudir d'un consolat de mar i nomenar cònsols de mar que entenguessin en afers comercials. El document es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA, reg. 2197, f. 126 i 130), i el va donar a conèixer Pella i Forgas, si bé Torrent i Orri el va reproduir (Pella, *Historia del Ampurdán*, 547; Bassas, "Els privilegis", 272; Torrent, "El darrer comte d'Empúries", 240-244; Torrent, *Les llotges*, 145-147).

[120] Compte, *Castelló*, 38; Miquel Pujol Canelles, "El cerimonial dels cònsols de Castelló d'Empúries", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 30 (1997): 227.

[121] Compte, "Un municipi empordanès", 27; Puig, "La vila de Castelló", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 78; Riu-Barrera, "Les llotges i les altres arquitectures mercantils", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 210.

[122] Existien antecedents d'aquest règim municipal: el Consell de Prohoms, ja actiu a final del segle XII, que actuava al costat del veguer, representant del comte. Per la composició del govern municipal de Castelló d'Empúries i la documentació que en pot facilitar l'estudi, vegeu Planas, *Castelló*, 24-25; Compte, *Castelló*, 38; Sánchez, "Fiscalidad y finanzas", 304, 308-309; Puig, "La vila de Castelló", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 76-77.

[123] Pujol, "El cerimonial dels cònsols de Castelló", 227.

reunia en un indret del puig Salner situat vora l'església i tocant a la muralla.[124] Però poc després, a la dècada del 1380, els documents esmenten ja "la llotja on es reunia el Consell", i també deixen constància de quantitats despeses en el "porxo de la casa del Consell".[125]

L'any 1393, s'iniciaven unes obres d'un any i mig de durada a la llotja. Segons els documents, les obres es farien "a coneguda de Joan Canelles", un destacat mestre d'obres de la vila que a la primera dècada del segle XV participava a les obres de l'església parroquial de Santa Maria i també a les obres dels ponts.[126] Els capítols foren signats pels cònsols de la vila d'una banda, i pels mestres lapicides de Figueres Antoni Pere Ramon i Pere Feliu Vilar d'una altra. El contracte estipulava que al "ffront d'aval de migjorn de la Loja de la dita vila de Castelló" s'hi havia de fer

> "1 portal de pedra bé picada e obrada, e dos arxets, a coneguda d'en Johan Caneles de la dita vila, e que assò haien e sien tenguts de fer los dits Anthoni Pere Ramon e Pere Feliu Vilar a lurs pròpies messions, axí de pedra, calç, de reble com en totes altres coses necessàries par, e egual dels arxets qui ja són posats a la dita lotja en lo dit ffront, ugalat ab l'altre part qui ja y és de pedra picada".

A més a més, els mestres farien "de vers la cantera de l'alberch d'en Ponç Seguí, 1 pilar redon en què es suffirà l'arc del crener de la dita Loja, a coneguda del dit Johan Caneles".[127] Avui dia, la façana principal de l'edifici està composta per un portal i dues

[124] Un capbreu de 1383 permet refer els solars urbans d'algunes zones del puig Salner i els seus habitants. Entre d'altres, s'hi ha identificat una casa que, anys més tard (el 1407) limitava amb un "*patio in quo solebat esse domus consiliis dicte ville*", i també l'adjacent casa de la Caritat del Pa de Cortó, de la qual es diu que "pati solia ser casa del Consell" i "pati del consell secret" (Compte, "La canònica", 132).

[125] Aquestes referències apareixen en l'estudi sobre la fiscalitat i les finances de la vila de Castelló d'Empúries a partir d'un llibre de comptes municipal dels anys 1381 i 1382 (Sánchez, "Fiscalidad y finanzas", 303, 340).

[126] Miquel Pujol Canelles, "El retaule de Sant Miquel de Castelló d'Empúries: descoberta la identitat del seus autors", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 30 (1988): 243; Miquel Pujol Canelles, "El retaule d'alabastre de Santa Maria de Castelló d'Empúries", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 22 (1989): 80; Joan Valero Molina, "L'etapa gironina de l´ escultor Pere de Santjoan". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 42 (2001): 234; Salvador Famoso Arnau, "Els ponts de Castelló d'Empúries: una necessitat en una vila de l'edat mitjana", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 44 (2013): 355, 360.

[127] Els capítols estan datats del 28 de setembre de 1393. Els mestres picapedrers van cobrar 92 lliures melgareses per l'obra, i hi ha diferents àpoques que fan referència a diferents mestres picapedrers d'altres llocs que també van intervenir a l'obra, així com altres menestrals (AHPG, Cast., vol. 508, 53v i altres folis; citat per Pujol, "Biografia de Jeroni Pujades", 115, 221). Pujol no esmenta tots els detalls del

finestres apuntades que gairebé arriben a terra, i per tant està configurada d'acord amb el que estipulen els capítols, però el document parla d'una altra part de la llotja amb la qual es vol igualar la que ara es fa: el tema continua obert, i l'historiador de l'art Miquel Àngel Fumanal ens ha transmès verbalment la seva suposició que aleshores s'ampliava la façana original, ja que així ho suggereixen els documents, i a més a més algunes imatges antigues de la llotja posen de manifest que l'amplada original de l'edifici era el doble de l'actual.

2.3.3. La Nova llotja de Girona

L'altra gran ciutat del nord de Catalunya, al costat de Perpinyà i de Castelló d'Empúries, era Girona. El goven de la ciutat de Girona es va començar a estructurar a final del segle XIII: el 1284 el rei Pere III concedia l'acta fundacional del municipi amb un privilegi on s'establia l'elecció de sis prohoms, els futurs jurats, i a la primera meitat del segle XIV es creaven nous càrrecs municipals i s'incrementaven les competències d'aquest organisme.[128] Com de costum, les sessions del consell se solien celebrar al convent de framenors, on a més a més hi tenien reservat un espai propi que funcionava com a arxiu, però caldrà esperar al segle XV per veure la construcció de la primera casa de la ciutat.

La història d'aquesta casa del consell és única, en el sentit que està molt més lligada que cap altra al Consolat de Mar, l'organisme encarregat de la justícia comercial i d'altres afers comercials en nom de la ciutat. Girona n'obtenia el privilegi l'any 1385, a sol·licitud dels jurats i mercaders gironins, i al mateix temps es concedia la facultat de poder construir allà on es cregués adient una llotja on s'hi poguessin reunir els cònsols de mar, els navegants i altres mercaders, permetent també imposar un vectigal o impost de malla per lliura sobre diverses mercaderies amb el fi de finançar les despeses de construcció.[129] Un any més tard, el 24 de novembre de 1386, un nou privilegi atorgat a

---

contracte, i tampoc no el transcriu, i agraeixo la transcripció inèdita amb tots els seus detalls a Miquel Àngel Fumanal. El pedrer de Figueres Pere Ramon es documenta actiu a Girona entre 1356 i 1372, segons Pere Freixas i Camps, *L'art gòtic a Girona. Segles XIII-XV* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1983), 342.

[128]Josep Canal *et al.*, "La ciutat de Girona", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 58.

[129] La carta de concessió del Consolat de Mar a Girona, amb les mateixes atribucions i drets que tenia el de Barcelona, està datada del 14 d'octubre de 1385 (AMG, *Llibre Vermell*, f. 100v-101; citat per Torrent,

favor de jurats i prohoms de la Universitat establia que un quart dels vectigals sobre les mercaderies comprades i venudes a la ciutat, imposades en el privilegi de concessió de la llotja, pogués ser convertida en utilitat de la ciutat,[130] i la probable inversió dels recursos en altres obres públiques explica que l'obra no es dugués a terme de manera immediata. La realitat és que els cònsols van començar a celebrar els seus actes en una casa el lloguer de la qual era sufragat pel govern de la ciutat.[131]

El projecte va reviscolar al final del primer quart del segle XV. L'any 1414 els jurats gironins van adquirir una casa de la plaça de les Albergueries de la ciutat (avui plaça del Vi).[132] Tal com era es podia esperar, la plaça era al centre de gravetat econòmic de la Girona baixmedieval, entre la ciutat pròpiament dita i el nou barri del Mercadal, just allà on hi havia les parades comercials i on s'hi establien les tavernes i albergs.[133] El propòsit d'aquesta compra fou, segons Anna Gironella, la de construir aquella llotja de mercaders que mai no s'havia dut a terme.[134] Potser es va plantejar, però, com a edifici municipal per a usos diversos, ja que sembla que el govern municipal hi va tenir també el seu estatge.[135] Sigui com sigui, els afers relacionats amb el govern de la ciutat van anar prenent importància per damunt dels comercials, i l'any 1446 els jurats gironins expressaven específicament que

---

Les llotges, 136-139, doc. II; i Arxiu Municipal de Girona, *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862)* (Barcelona: Fundació Noguera, 2005), I, 467, doc. regestat 612. A propòsit de la creació d'aquest consolat, vegeu també Joan Francesc Cabestany i Fort, "Cònsols de mar i cònsols d'ultramar en Cataluña (siglos XIII-XV)", in *Le genti del mare Mediterraneo*. *Colloquio internazionale di storia maritima*, ed. Rosalba Ragosta (Nàpols: Lucio Pironti, 1981), 404.

[130] Arxiu Municipal de Girona, *Catàleg de pergamins*, I, 470, doc. regestat 617.

[131] Anna Gironella, "Fonts documentals per a l'estudi de l'urbanisme a Girona en época medieval", 35-36, consultat el 30 d'agost de 2014, http://www.girona.cat/sgdap/docs/Gironella_urbanisme_medieval.pdf.

[132] La casa fou adquirida per 12.000 sous barcelonesos de tern, segons consta en l'escriptura signada el 23 de desembre de 1414 pel notari Francesc de Pinós. La bibliografia sobre aquest edifici, únicament conegut per la documentació, és pràcticament inexistent. A partir de fonts documentals, Anna Gironella en refà part de la història (Gironella, "Fonts documentals", 35-36).

[133] Per a la Girona del segle XIV i la centralitat de l'eix que porta de la Tallada a les Albergueries per la Draperia, vegeu Christian Guilleré, *Girona al segle XIV* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993-1994) II , 53, 64.

[134] Gironella, "Fonts documentals", 35-36.

[135] La noció que ambdues institucions van disposar d'una seu conjunta la plantejà també Torrent i Orri, que va indicar que una seu del Consolat adequada al moderat potencial econòmic de la Girona medieval hauria pogut estar un espai adjacent a la casa de la Vila medieval. Torrent basa la seva proposta en un seguit de notícies documentals i topogràfiques, i en una sèrie de paral·lelismes funcionals i iconogràfics amb la llotja de Barcelona. Però molts dels seus arguments no estan contrastats ni provats amb documents o arqueològicament, i per això, caldria reprendre aquest tema i estudiar-lo a fons (Torrent, *Les llotges*, 63-81).

> "despuys que la casa de la dita ciutat adquisida, és stada nominada casa de Nova lotge, e com sia pus pertinent e degut ésser nomenada casa del Consell de la ciutat, per ço ordenen e volen los dits honorables jurats que d'aquí avant sia nomenada casa del Consell de la Ciutat".[136]

Aquest canvi de nom de l'edifici a mitjan segle XV és interessant, ja que deixa veure que aleshores la paraula llotja té ja unes connotacions molt precises que no s'escauen a un edifici municipal.

Sobre l'edifici de la plaça de les Albergueries en sí mateix es disposa de poca informació. A la primera meitat del segle XV hi van tenir lloc obres de restauració, reforma i millora, i els comptes faciliten dades com ara que hi havia una porxada i també un verger,[137] trets del tot coincidents amb el que seria propi d'una casa municipal. D'altra banda, l'anàlisi d'alguns inventaris de la segona meitat del segle XV que es conserven podrien igualment facilitar algun detall addicional sobre els seus espais i la seva disposició.[138]

2.3.4. Altres noms, models semblants: Vic i Cervera

Altres edificis municipals catalans dels segles XIV i XV segueixen el model basat en un porxo o llotja a la planta inferior i una sala superior. L'estructura és similar, i també les funcions. Tanmateix, mai no s'ha utilitzat la paraula llotja per a parlar-ne, motiu pel qual en aquests casos no han tingut lloc equívocs al voltant de la seva funció i titularitat.

La casa de la Ciutat de Cervera és de fet, d'una de les més antigues documentades a Catalunya al costat de la de Perpinyà. Presideix la plaça Major i s'adossa a l'església de Santa Maria, però notícies procedents dels més antics llibres de consells cerverins conservats, del 1332, indiquen que era de dimensions menors que avui dia i que deixava l'església aïllada. Aquesta mateixos llibres són els que parlen per primer cop d'un lloc de reunió propi per al Consell, la sala del Consell o sala de la Paeria, si bé al llarg del segle XIV algunes sessions especialment importants es van celebrar a la casa de Santes

[136] Gironella, "Fonts documentals", 35-37.
[137] Gironella, "Fonts documentals", 36.
[138] Gironella, "Fonts documentals", 37-38.

Creus o en altres espais religiosos o particulars, sense que hi hagi clars indicis dels motius que expliquin aquesta multiplicitat d'escenaris.[139]

La denominació "sala" per aquest espai fa pensar en un espai ampli i apte per a la congregació d'un gran nombre de persones,[140] i efectivament seria de grans dimensions, segons permet suposar-ho el gran nombre d'assistents a algunes de les sessions (fins a 357 en una ocasió).[141] Al segle XIV, els paers van voler millorar la sala com a conseqüència de l'anunci de les corts catalanes a Cervera, i encara que els treballs no es van dur a terme, diu Duran i Sanpere a partir de les notícies dels llibres de Clavaria que es va planejar "millorar la sala ja existent, enllosar-la i cobrir-la amb volta de guix, i refer el porxo que hi havia de temps antic".[142] Després, a la segona meitat del segle XIV s'hi documenta diverses obres de reparació, i és especialment destacable la del 1372, quan calia reparar el terrat del "portxe" de la sala: el fuster Pere Lillet va ser remunerat per "recórrer la teulada de la sala del Consell, e per lo portxe que és vers la plaça".[143] Les escasses notícies no són del tot precises, però permeten suposar que la sala es va construir a sobre d'un porxo que ja hi seria d'abans, i de fet, la situació de la sala en un primer pis queda confirmada per una notícia de l'any 1380, que al·ludeix a una porta forana situada al primer pis de la sala, que connectava amb el campanar de l'església.[144]

El 1420 es va fer construir "un bell porxe e plaça" al lloc on hi havia la sala de la Paeria, per a situar-hi el pes del rei del blat que anava als molins i altres funcions relacionades amb el control de l'activitat econòmica del mercat. Suposem que es renovaria tot plegat, i els arcs avui dia integrats dins la casa de la Paeria en duen ser les restes. D'altra banda,

---

[139] Max Turull Rubinat, *La configuración jurídica del municipi baix-medieval. Règim municipal i fiscalitat a Cervera entre 1182-1430* (Barcelona: Fundació Noguera, 1990), 204-206.

[140] Una sala és una cambra espaiosa i sense compartimentacions, destinada a la reunió de nombroses persones (Alcover i Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, s.v. "sala", consultat el 20 de gener de 2015, http://dcvb.iecat.net. Sobre la sala o *hall* com a tipologia a l'Europa medieval, vegeu Hourihane, ed. *The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture*, II, 274-278.

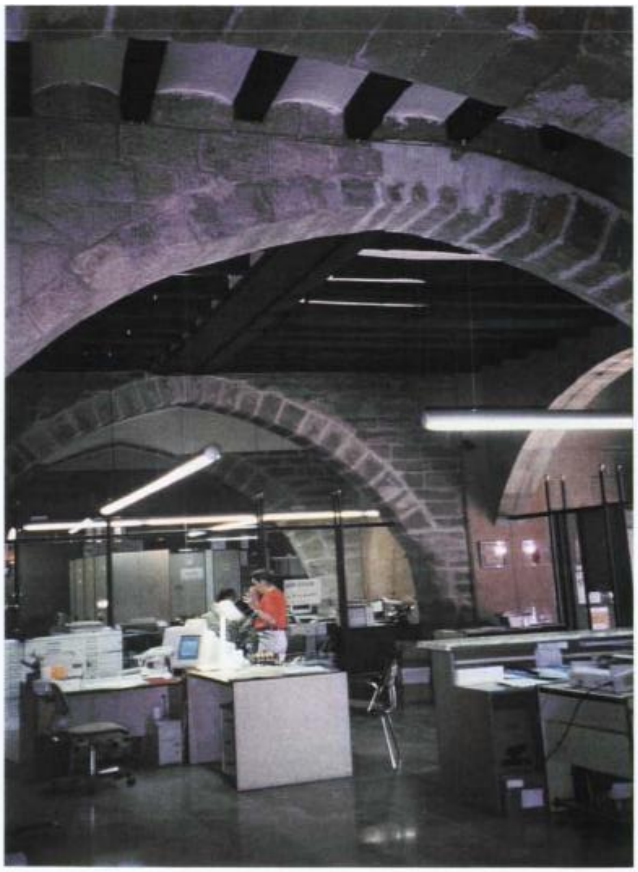
[141] Turull, *La configuración jurídica*, 204.

[142] Agustí Duran i Sanpere, *Llibre de Cervera* (Barcelona: Curial, 1977), 243-244.

[143] Arxiu Històric de Cervera, *Clavaria*, 1372, f. 42 v, i 1373, f. 24r; citat per Turull, *La configuración jurídica*, 205.

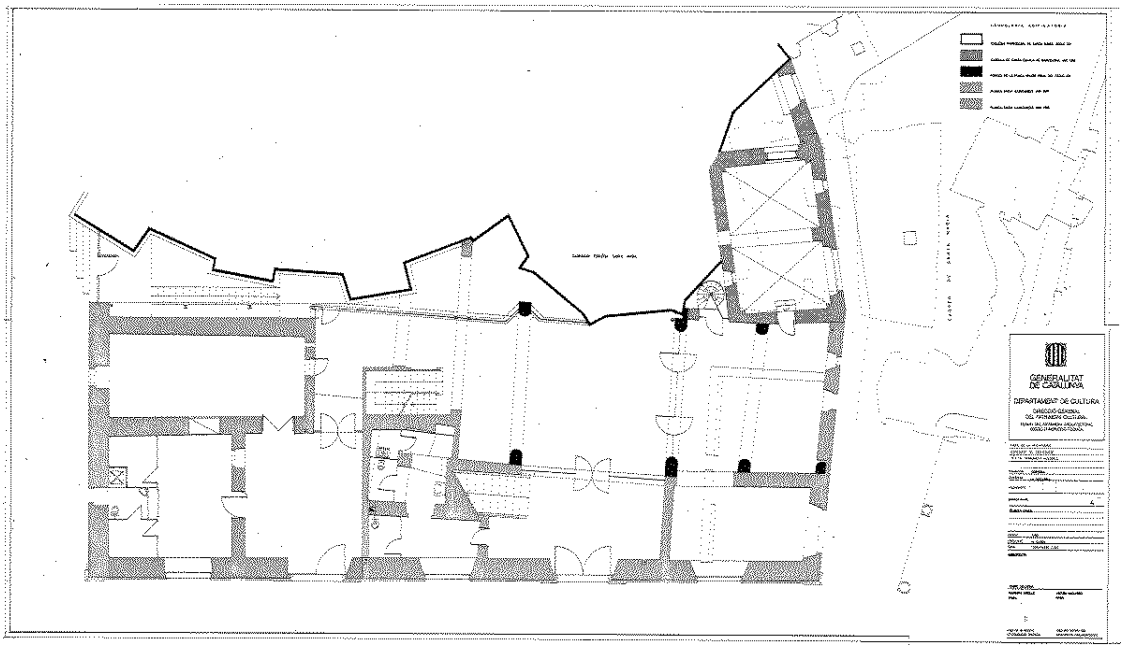
[144] Marta Hernández Minguell, "Expedient de Declaració BCIN-Monument Històric. Casa de la Vila-Paeria. Cervera (Segarra)", 4, consultat el 15 de novembre de 2014, http://calaix.gencat.cat/bitstream/handle/10687/12111/expdec372.pdf?sequence=12. Aquest estudi utilitza fonts documentals clàssiques sobre aquest edifici (com ara les publicacions d'A. Duran i Sanpere), al costat de fonts documentals inèdites.

la sala de la Paeria va quedar malmesa en el terratrèmol del 1427-1428, i va caldre fer-hi petites reparacions. Notícies aïllades diuen que al segle XV el porxo quedava delimitat per un barandat o envà, en el qual l'any 1457 Bernat Olmell hi pintava tres cérvols, i que el 1491 Pere Alegret renovava la pintura i daurat de quatre cérvols. Però l'estructura seria insuficient per al consell cerverí, que a final del segle XV determinà la construcció d'una nova casa de la Paeria. El projecte es va asignar al mestre picapedrer de Bretanya Martí Ymor, però les obres les exectuaria el mestre de cases cerverí Joan Barrufet. Segons els pactes, l'obra s'havia d'aixecar a sobre del porxo ja existent: les tres arcades del porxo, que donaven a la plaça, en constituirien la façana més gran, al damunt s'hi construïria un mur coronat amb finestres o claustrons, i a sobre encara un entaulament i la coberta. No hi ha record d'aquesta etapa de la casa de la Paeria, ja que l'edifici va ser totalment renovat en estil barroc a la darreria del segle XVII.[145]

Restes de la casa de la Paeria medieval de Cervera, integrades a l'edifici d'època moderna.

[145] Duran i Sanpere, *Llibre de Cervera*, 243-244; Hernández Minguell, "Expedient de Declaració BCIN-Monument Històric. Casa de la Vila-Paeria. Cervera (Segarra)", 3-7, consultat el 15 de novembre de 2014, http://calaix.gencat.cat/bitstream/handle/10687/12111/expdec372.pdf?sequence=12. Per la reforma del segle XVIII, vegeu Garganté, "L'arquitectura de les cases consistorials urgellenques d'època moderna", 208.

Plànol de la planta baixa de la casa de la Paeria de Cervera.
En negreta, les restes del porxo medieval, sobre el qual es va aixecar la sala de la Paeria.

El de Cervera és, doncs, un possible cas de creixement "orgànic", on un porxo que inicialment donava a la plaça comercial de la vila seria ser sobremuntat per una sala del consell, i el conjunt es destinaria a casa comuna. La planta inferior es destinaria a qüestions econòmiques i comercials i a altres afers municipals de caràcter públic.

A Vic, al segle XV, s'hi van donar unes circumstàncies semblants. Al final de l'edat mitjana, la ciutat de Vic es componia de dos nuclis: una part alta, de titularitat comtal primer i després de Montcada, i una part baixa sota domini episcopal. Els dos nuclis estaven units físicament des del segle XIII, al segle XIV es va construir una muralla que va incloure tots dos sectors, i el 1450 va tenir lloc la unificació jurídica i la constitució d'un consell municipal únic.[146] Abans de la unificació, els prohoms i el consell de la partida de Montcada es reunien al convent de Sant Francesc, però a final de 1382 va determinar fer construir una casa del consell, el 1386 van adquirir una casa a la plaça Nova de la ciutat, i a final de la dècada del 1380 es van dur a terme les obres.

Tal com es va plantejar al segle XIV, l'edifici seguia el model clàssic de casa municipal. En aquest cas es va estipular contractualment que al nivell inferior hi hauria una "plaça", que interpretem com un espai públic i obert a l'exterior, i que la tindria en alou

[146] Antoni Pladevall i Font, "La ciutat de Vic", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 82-88.

el batlle general, que hi podria establir taules de carn i de peix, és a dir, monopolis. Aquesta llotja era oberta per dos costats i cega per un altre. Al primer pis hi havia la sala del Consell, que només seria propietari del primer pis de l'edifici, i una escala interior hi conduïa. Constructivament, caracteritza l'edifici la gran columna octagonal del mig, que delimita dues crugies per planta, i que acosta aquesta casa municipal als casos castellonencs que veurem més avall. El 1450 l'edifici esdevenia seu del Consell unificat de la ciutat, i a final de segle era reformat i embellit. Aleshores, la sala única del primer pis es va compartimentar i s'hi va construir un teginat policromat amb motius vegetals i heràldics municipals i reials, en gran part conservats, i també el magnífic finestral de la façana de llevant. En aquest moment es va afegir també al conjunt un segon pis a manera de galeria sota teulada. Avui dia, l'edifici manté l'espai porticat de dues crugies a la planta baixa, de vegades denominada "llotja del Blat" en atenció a l'activitat que s'hi va dur a terme, i una sala única ("la sala de la Columna") al primer pis.[147]

La casa de la Ciutat de Vic.

[147] La documentació permet, doncs, descartar l'antiga proposta que es tractaria inicialment d'un espai de contractació del blat que fou posteriorment sobremuntat per una sala per a les reunions del consell. Per la casa de la Ciutat de Vic, vegeu. Eduart Junyent, *La ciutat de Vic i la seva història* (Barcelona: Curial, 1994), 134, 238-239; Lacuesta i Vilamala, "Aproximación a mercados y lonjas", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 230, 237; Carles Puigferrat i Oliva, "La casa de la Ciutat de Vic", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 189-190.

En aquesta mateixa tradició, però ja dins el segle XVI i en estil renaixentista, al sud de Catalunya s'hi va aixecar un grup força compacte de cases de la ciutat. A la llotja o porxo de la planta baixa s'hi superposa una planta noble, amb balcons a la façana, i un àtic amb finestretes.[148] De totes elles la d'Arnes (Terra Alta), construïda el 1584, aglutina tots els elements paradigmàtics, i fou obra del mestre Joan Vilabona de Queretes.[149] Potser no és casual que Queretes es trobi al proper Maestrat, on aquesta tipologia de casa municipial hi era predominant des de final de l'edat mitjana. Altres cases municipals catalanes que, amb variants, segueixen aquesta tipologia són les de Granollers (1581), Bellpuig (1583), Vilanova d'Escornalbou (1583), Freixeneda (1584), Valls (1591), Alcover (1591), Reus (1600), Sant Feliu Sasserra (1611) o Montbrió del Camp (1618).[150] Encara es poden trobar cases d'aquestes característiques al s. XVIII a les terres de Lleida (Almenar, Agramunt), i recuperen la tradició compositiva d'arrel medieval amb un esperit que s'ha qualificat d'arcaïtzant.[151]

Casa de la Vila, Arnes del Priorat, 1584.

[148] J. Oliveras hi veu també una adaptació de la proposta de S. Serlio (Oliveras, "Caràcter i tipus", 34). Tanmateix, queden pendents d'estudi les vies d'arribada i de difusió d'aquests models renaixentistes italians.

[149] Lacuesta i Vilamala, "Aproximación a mercados y lonjas", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 239.

[150] González, "La casa de la vila", 46-47; Oliveras, "Caràcter i tipus", 34.

[151] Maria Garganté i Llanes, "Les cases consistorials a les comarques de Ponent. Un ressò clasicista en l'arquitectura civil catalana dels segles XVII i XVIII", *Locus Amoenus* 7 (2004): 247-248.

2.3.5 Les llotges del Maestrat

A la comarca històrica del Maestrat, que inclou la zona septentrional de Castelló i el sud-est de la de Terol, hi ha un grup particularment compacte i ben conservat d'edificis de govern municipal del final de l'edat mitjana, que responen sistemàticament a l'esquema bàsic del porxo o llotja a la planta baixa i la sala superior, tot donant-li consistència i una certa monumentalitat. La màxima difusió d'aquest tipus d'edifici correspon al s. XVI, però un bon grup d'elles tenen els seus orígens al final de l'edat mitjana. La bibliografia oscil·la en la manera com les denomina: de vegades la *lonja* només designa la planta inferior porticada, en altres ocasions es parla de tot el conjunt com a *lonja*, mentre que l'espai superior és la "sala" o "sala del consell". A Castelló, es conserven en bon estat les d'Ares, Morella, Catí, Vilafranca, Sant Mateu i el Forcall, i les més tardanes de Cinctorres, La Mata, Traiguera i Cabanes. A Terol, perviuen les medievals de La Iglesuela del Cid, Cantavieja, i Beceite, i les més tardanes de Calaceite, Monroyo, Vallderoures i Jorcas.[152]

La relativament bona conservació del conjunt i el volum d'exemples conservats permet mirar-los com a conjunt. L'espai porticat del cos inferior acostuma a ser una nau embigada sobre arcs diafragma, o de vegades dues naus separades per arcades d'arcs apuntats, i s'obre a l'exterior també mitjançant arcades. Els documents confirmen que també en aquests casos, entre les activitats que s'hi duien a terme hi tenien un pes especial aquelles relacionades amb la intervenció municipal en el comerç, com ara la venda de productes monopolístics, seu del contrast públic per a la regulació i verificació de les operacions comercials... En alguna ocasió, darrera la llotja, hi ha una cambra tancada amb serveis com el pes o el pòsit. La sala superior era destinada a reunions del govern municipal i a l'exercici de la justícia, s'acostuma a obrir a l'exterior mitjançant

[152] Per a una visió de conjunt d'aquesta classe d'edificis municipals aragonesos, vegeu Miguel Cortés Arrese, "El gótico turolense y el arte levantino: los orígenes de un modelo", in *El arte aragonés y sus relaciones con el hispánico e internacional* (Huesca: Excelentísima Diputación Provincial, 1985), 129-135; Miguel Cortés Arrese, "Lonjas góticas en Aragón", in *Actas del IV Coloquio de Arte Aragonés (Benasque, 19-21 de septiembre de 1985)* (Zaragoza: Diputación General de Aragón, 1986), 42-49; Concepción Lomba Serrano, *La casa consistorial en Aragón. Siglos XVI y XVII* (Saragossa: Diputación General de Aragón, 1989). Per als de Castelló, vegeu Arturo Zaragozá Catalán, *Arquitectura gótica valenciana. Siglos XIII-XV* (Valencia: Generalitat Valenciana, 2000), I, 192-194; Francisco Grande Grande, "La Lonja-Casa de la Villa a finales de la edad media en las comarcas septentrionales de la comunidad valenciana", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 189-203; Lara, *Lonjas de la Comunidad Valenciana*, pàssim*;* Lara, *Las seis grandes lonjas*, 68-77.

finestres coronelles.[153] Com és freqüent en aquest tipus d'edificis, l'espai inferior i el superior eren autònoms, i s'accedia a la sala per una escala exterior a Catí i a Morella i encara és així avui dia al Forcall, on l'escala és doble.[154]

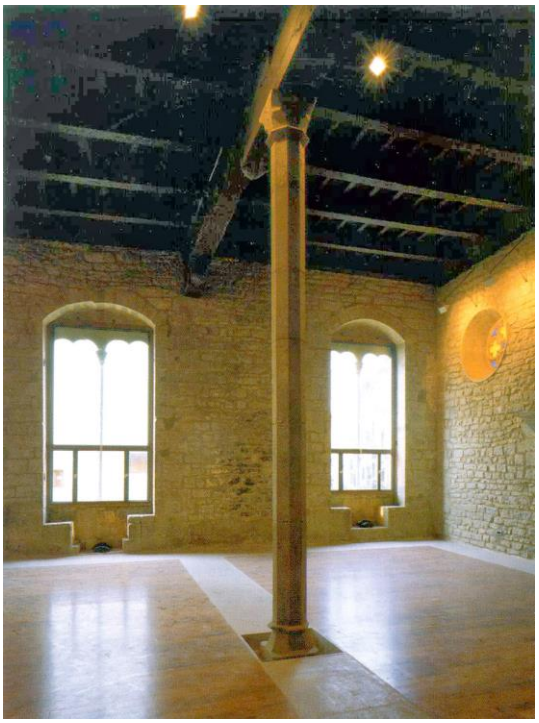
Casa del Consell, Morella. L'obertura tancada a mitja alçada podria ser l'accés primitiu a la sala del Comú.

Casa del Consell, Morella. Llotja de la planta inferior.

[153] Per als casos aragonesos, les funcions dels àmbits d'aquest grup d'edificis les ha determinat documentalment Lomba (Lomba, *La casa consistorial en Aragón*, 97-99). Per als casos valencians, les recullen Grande, "La Lonja-Casa de la Villa en Alicante", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 189-203; Lara, *Lonjas de la Comunidad Valenciana* i Lara, *Las seis grandes lonjas*.

[154] A les cases municipals del segle XVI, la llotja ja no serà un espai independent de la sala superior sinó que surt de dins del pòrtic i fa d'avantsala de la sala superior (Grande, "La Lonja-Casa de la Villa en Alicante", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 201; Lara, *Lonjas de la Comunidad Valenciana*, 38; Zaragozá, *Arquitectura gótica valenciana*, I, 194.

Casa del Consell, Morella. Sala del Comú a la primera planta.

S'ha observat una relació tipològica entre aquest grup de cases consistorials del llevant ibèric i les d'Itàlia, potser pel fet que es tracta d'un grup compacte, homogeni i ben conservat que facilita apreciar-ne les característiques. De manera més precisa s'ha apuntat que pugui ser el reflex dels contactes directes que existien entre els principals centres del Maestrat i la Toscana, regions relacionades per la ruta comercial de la llana.[155] Efectivament, les relacions comercials van existir, ja que la producció llanera del Maestrat va ser utilitzada com a matèria primera pels centres productors italians, i aquests contactes econòmics van donar lloc a una sòlida economia a la regió que explicaria l'emergència una activitat promotora important en l'àmbit de l'art i de l'arquitectura públiques, potser inspirada per aquella, i que justificaria la qualitat de les arts en una regió d'altra banda "allunyada" o "secundària".[156] L'orgull cívic derivat de la potència comercial i la riquesa assolides per les viles de la comarca justament en aquest temps portaria aquests petits municipis, un rere l'altre, a construir cases municipals de sòlida construcció que responen a una tipologia molt precisa. Ara bé, plantejar que es tracti d'una transposició directa del model clàssic de casa comuna italià

[155] Grande, "La Lonja-Casa de la Villa en Alicante", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara,197-198; Lara, *Las seis grandes lonjas*, 67-76.

[156] Sobre l'art i l'arquitectura de la zona llanera de Castelló i la seva relació amb altres centres mediterranis, vegeu Arturo Zaragozá Catalán, "La arquitectura gótica del Maestrazgo en tiempos del papa Luna", *Ars Longa* 5 (1994): 99-109.

sembla difícil de sostenir, i en canvi resulta més atractiu pensar que es tracta d'un reflex dels diversos precedents d'aquesta estructura de casa municipal a l'àmbit català, adaptada a la tipologia freqüent de palau residencial urbà, al qual s'acosta també.[157]

De totes aquestes cases municipals, la que té uns orígens més antics sembla d'Ares del Maestre, coneguda com "el perxé i la sala" i situada a la plaça de la Vila. Després de la conquesta de la comarca, Jaume I va donar la ciutat a l'orde del Temple, que al seu torn la va vendre a l'orde de Montesa. Es creu que el 1295 es va construir el porxo, que l'ús comercial ja es documenta en aquest moment, i que la sala superior fou afegida el 1318 com a sala capitular dels templers i després de l'Encomienda d'Ares pertanyent a l'orde de Montesa.[158] L'edifici s'hauria completat doncs per fases, i el diferent tipus d'aparell constructiu en els seus dos espais superposats sembla confirmar-ho. En canvi, la casa del Consell de Morella seria planejada segons aquest model ja des d'un primer moment, i s'aixecaria a mitjan s. XIV (1359-1368).[159] La casa del Comú de Cati és la que s'ha conservat més propera al seu estat original, i també la més ben documentada pel que fa a la seva construcció, gràcies a la conservació dels "Comptes de la obra de la sala de la vila". D'ençà de començament del segle XIV, les reunions del consell municipal tenien lloc a la torre del senyor de la vila, edificada a la part més alta del poble, i hi van continuar tenint lloc fins a la construcción de la sala, que es va executar a partir de l'any 1420 sota la direcció del mestre Bernat Turó, de Traiguera. Es va especificar que el conjunt havia de ser destinat a casa comuna, amb una llotja oberta a la planta baixa i una sala per al consell a la sala superior.[160]

---

[157] Federico Iborra pensa que les cases municipals castellonenques deriven específicament del palau residencial urbà de dimensions mitjanes, situat en parcel·la ampla (8-10m): la planta era tendent al quadrat, la planta baixa era diàfana, amb dos arcs que sostenien el forjat, al primer pis hi havia la vivenda amb dues finestres a la façana, amb coberta de fusta que descansava en una columna central (Federico Iborra Bernad, "Corte y cortesanos: evolución tipológica residencial y ecos del palacio del monarca en el Reino de Valencia entre los siglos XIII y XV", *Anales de Historia del Arte* 23 (2013): 476-478).

[158] Lara, *Lonjas de la Comunidad Valenciana*, 40; Lara, *Las seis grandes lonjas*, 69-73. Va quedar molt destruïda amb motiu de les guerres dels segles XVII i XVIII, i està molt modificada en els seus espais interiors.

[159] Lara, *Lonjas de la Comunidad Valenciana*, 35; Lara, *Las seis grandes lonjas*, 71-73.

[160] Zaragozá, *Arquitectura gótica valenciana*, I, 192-194; Lara, *Lonjas de la Comunidad Valenciana*, 38; Lara, *Las seis grandes lonjas*, 73-76. Al segle XVI es va reformar l'edifici per tal de transformar la sala baixa en carnisseria i presó, i la sala alta en pòsit de blat; segons Lara aquest transformació d'usos posava en relació les sales alta i baixa, i explica que l'accés vertical es fes interior en aquest moment. Sobre les llotges de Castelló, vegeu també Enric Llop, "Las lonjas en la provincia de Castelló. Edificios para las instituciones", in *Logge e/y Lonjas*, ed. Cataldi i Corona, 102-106.

Llotja, Ares del Maestre.

Llotja o casa de la Vila, Catí.

Aquesta fórmula de casa comuna va esdevenir força freqüent al País Valencià, i es va estendre cap al sud. A Alacant, les cases de la ciutat amb llotja inferior són més aviat del s. XVI: Benissa, Teulada i Alcoi, i les més tardanes a Onil o Petrer. N'hi ha, encara, en àrees més apartades de les províncies de Guadalajara, Albacete i Múrica, i

conectades amb el món castellà (Sigüenza, Tarazona de la Mancha, Caudete, Jumilla, Chinchilla de Montearagón, Villena).[161]

Antiguo Concejo y lonja, Jumilla.

A València, en canvi, la casa del consell no va seguir aquesta tradició arquitectònica, potser perquè igual que en altres centres urbans com Barcelona, les funcions de govern van quedar separades de les de control sobre el comerç urbà i els afers legals des d'un moment primerenc. La sala del Consell valenciana té el seu origen al 1311, quan es van adquirir unes cases particulars, que foren ampliades i reformades cap el 1340. Vers el 1370 el govern municipal es va traslladar a un palau urbà ja existent, cedit per la Corona i situat davant de la catedral. Aleshores s'hi va fer reformes, acabades el 1377, segons un programa establert pel consell, i s'hi va incloure sales de tribunals, una cambra per al Consell Secret (el braç executiu), presons i una gran sala per les assemblees generals.[162] Contemporàniament, la ciutat comptava ja amb un indret destinat a la interacció comercial, la llotja més tard coneguda com a a llotja Vella o llotja de l'Oli. Era situat al centre comercial de la ciutat, i es documenta per primer cop l'any 1344, si bé tenia orígens eren probablement anteriors. Els indicis apunten a que seria una estructura independent, constructivament semblant a les llotges de les cases municipals vistes fins

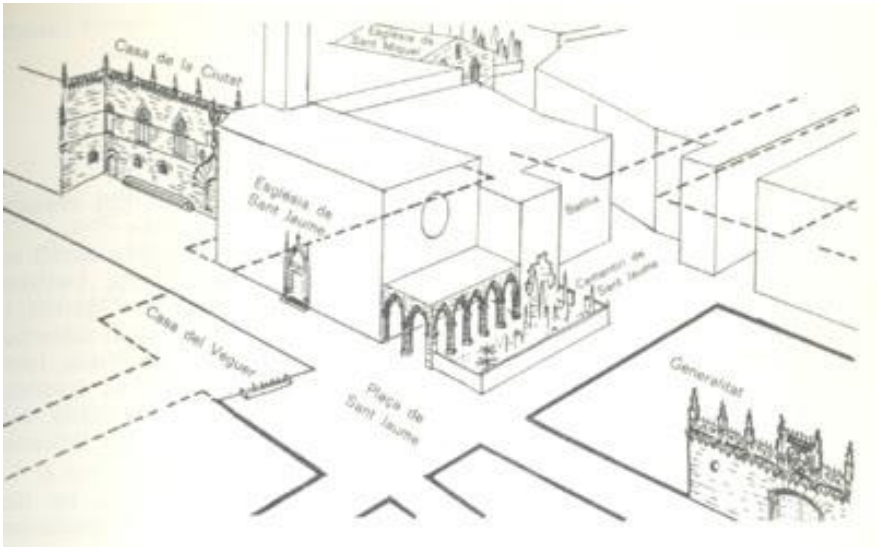
[161] Santiago Varela Botella, "Lonjas de contratación en tierras de Alicante. Su arquitectura", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 175-188; Lara, *Las seis grandes lonjas*, 79-86; Francisco Javier Delicado Martínez, "Arquitectura civil renacentista en Jumilla: la Casa del Concejo", *Ars Longa* 12 (2003): 43-47.

[162] Amadeo Serra Desfilis, "Historia de dos palacios y una ciudad", *Anales de Historia del Arte* 23 (2013): 343-346.

ara; si més no, l'any 1346 s'ampliava, i se sap que aleshores tenia unes arcades que el 1377 es van fer tancar amb reixes de ferro.[163]

2.3.6. La llotja de Sant Jaume de Barcelona

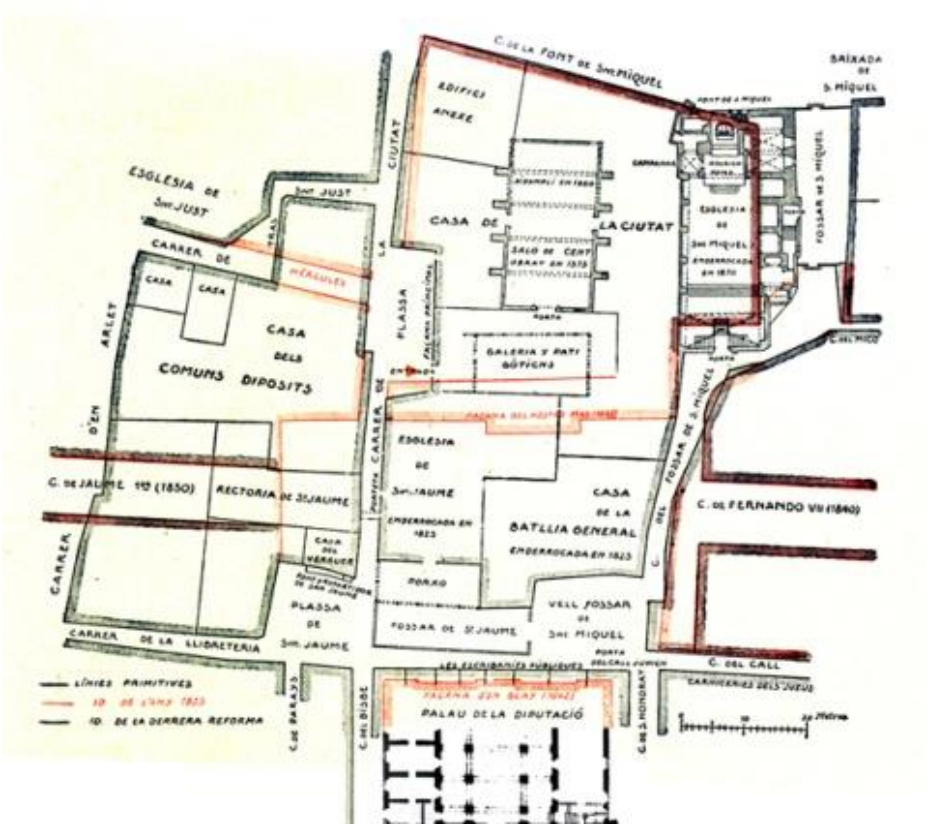
La llotja o porxo de Sant Jaume, que s'aixecava a l'antiga plaça de Sant Jaume de Barcelona, és una altra llotja relacionada amb els afers públics i municipals. La terminologia dels documents oscil·la, i mentre que alguns del segle XV s'hi refereixen com a llotja, altres ho fan com a porxo. Frontalment s'obria al fossar de Sant Jaume, que funcionava com a plaça, però per un dels seus costats estava adossada a la casa de la Batllia General, i per l'altre donava al carrer de la Ciutat. Va ser enderrocada a la primera meitat del segle XIX en el marc d'un projecte d'urbanització i modificació global de la plaça.[164]

La plaça de Sant Jaume, amb la desapareguda llotja (Alexandre Cirici i Pellicer, *Barcelona, pam a pam*).

[163] Manuel Sanchis Guarner, *La ciutat de València* (València: Publicacions del Cercle de Belles Arts, 1972), 149; Salvador Aldana Fernández, *La Lonja de Valencia* (València: Biblioteca Valenciana-Consorci d'Editors Valencians, 1988), I, 19-29, 38-39, 48-49, i II, 61.

[164] Segons Carreras Candi, la llotja de Sant Jaume fou enderrocada l'any 1823 en el marc de la construcció de la nova plaça de Sant Jaume, malgrat els esforços de Diputació Provincial, que va demanar a l'Ajuntament que la conservés. Francesc Fontbona afegeix que malgrat el projecte de 1823, l'enderroc del temple es dugué a terme a partir del 1830-1831. Alguns elements procedents del seu enderroc van anar a parar a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, altres són al MNAC, i altres foren adquirits pel Sr. Santacana de Martorell. A propòsit d'aquesta llotja, vegeu Carreras Candi, *Geografia general*, 453-454, 834; Ainaud, Gudiol i Verrié, *Catálogo monumental. La ciudad de Barcelona*, I, 188-189, i II, 956; Francesc Fontbona, *Del Neoclassicisme a la Restauració. 1808-1888*, vol. VI d'*Història de l'art català* (Barcelona: edicions 62, 1988), 64-65.

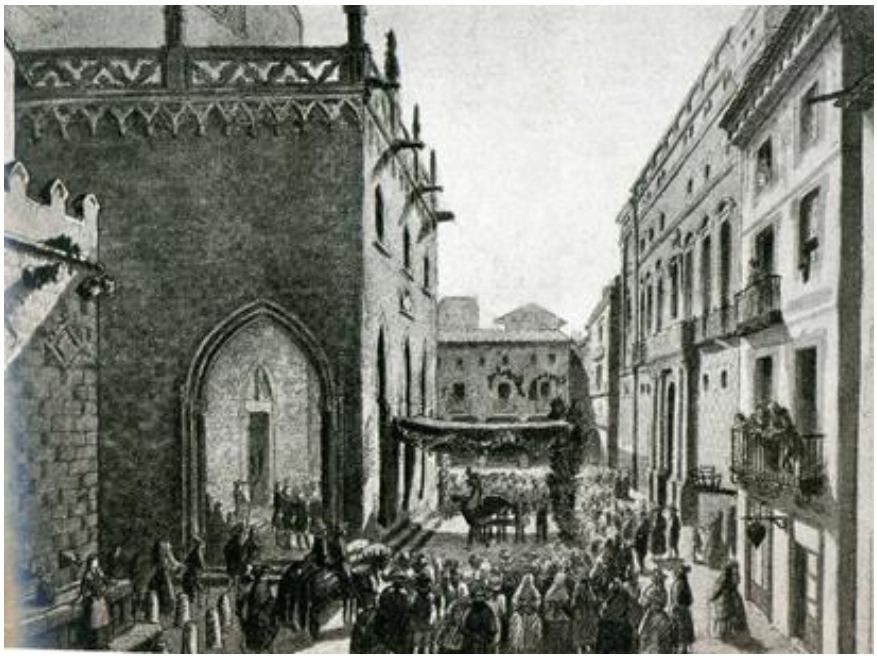
La plaça de Sant Jaume abans de la reforma del segle XIX (Carreras Candi, *Geografía general*, 832-833).

Malgrat que se'n conserva algunes imatges i descripcions, no són del tot coincidents en la informació que proporcionen: mentre uns diuen que la galeria s'obria a la plaça mitjançant 5 arcs (3 de frontals a la plaça i 2 de laterals al carrer de la Ciutat), altres indiquen que ho feia a través de 7 obertures (5 de frontals a la plaça i 2 de laterals al carrer de la Ciutat). La descriu de la primera manera F. Rodon en la seva evocació periodística de la llotja i de la plaça de Sant Jaume,[165] i també ho fan, amb els seus dibuixos, Josep Oriol Mestres i un autor anònim, que fan les obertures apuntades.[166] Pel contrari, un dels dibuixos preparatoris per al *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne* d'Alexandre de Laborde, que mereix major credibilitat i és més proper a l'època en què la llotja existia encara, presenta la llotja com una galeria de set arcs de

[165] Francesch Rodón, "El porxo de Sant Jaume", *La Veu de Catalunya*, 25 de juliol de 1900, 1; 26 de juliol de 1900, 2.

[166] El dibuix de la llotja de Sant Jaume realitzat per Josep Oriol Mestres és, en realitat, un esquema que, segons la inscripció adjunta, fou fet "de memòria" l'any 1872, uns cinquanta anys més tard de l'aterrament de l'estructura. Es troba entre els papers del llegat Apel·les Mestres al MHCB, i n'agraeixo la notícia a Victòria Mora. Pel que fa al dibuix anònim, apareix publicat a Aleix Catasús, *Barcelona: la Casa de la Ciutat* (Barcelona: Ajuntament de Barcelona-Lunwerg, 2005), 37.

mig punt,[167] i de manera semblant la descriuen també altres autors de reconeguda solvència[168] i idèntica intenció de ser fidels a la realitat, en una possibilitat que sembla, doncs, més certera.

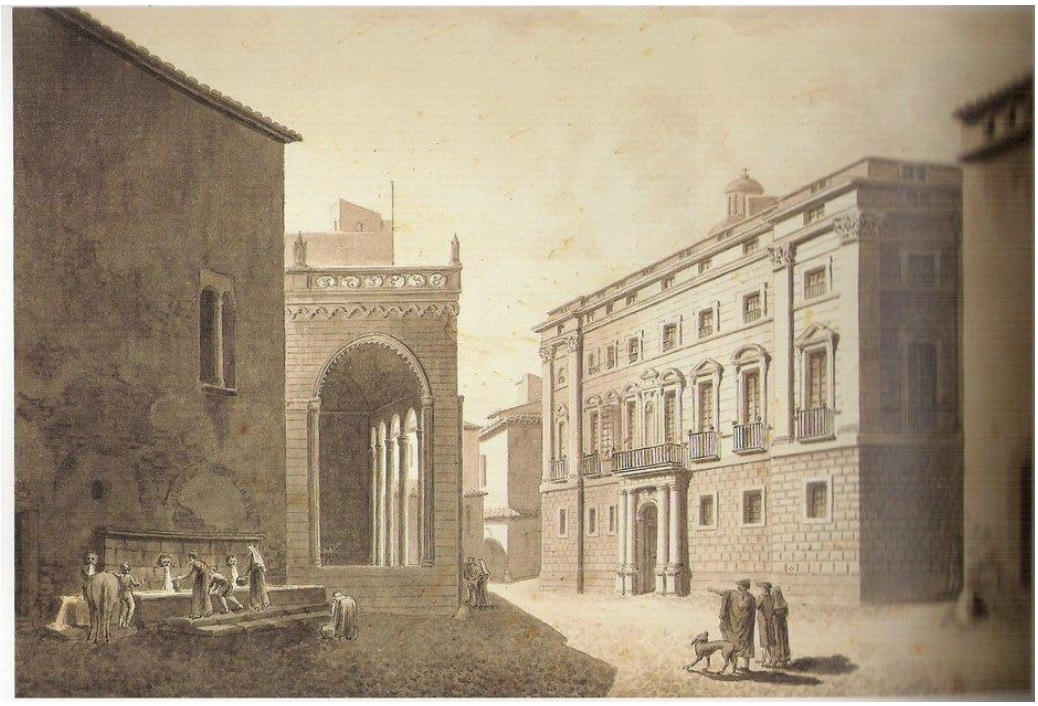
Dibuix procedent de l'AHCB, publicat per Catasús, *Barcelona: la Casa de la Ciutat*, 37.

Església i porxo de Sant Jaume, enderrocada el 1823, croquis fet de memòria per Josep Oriol Mestres (MUHBA, Llegat Apel·les Mestres).

[167] Es tracta d'un dibuix a l'aiguada atribuït a François Ligier, realitzat entre els anys 1801 i 1803, i poropietat de la Bibliothèque de l'Institut National d'Histoire de l'Art de París (Collection Jacques Doucet, inv. 20791). Aquest dibuix va ser exposat i donat a conèixer per Jordi Casanovas i Miró, i Francesc M. Quílez i Corella, *El viatge a Espanya d'Alexandre de Laborde (1906-1820)* (Barcelona: MNAC, 2006), 90, cat. 10.

[168] Pi i Arimon, *Barcelona antigua*, I, 575-576; Carreras Candi, *Geografia general*, 453-454; Ainaud, Gudiol i Verrié, *Catálogo monumental. La ciudad de Barcelona*, I, 188-189.

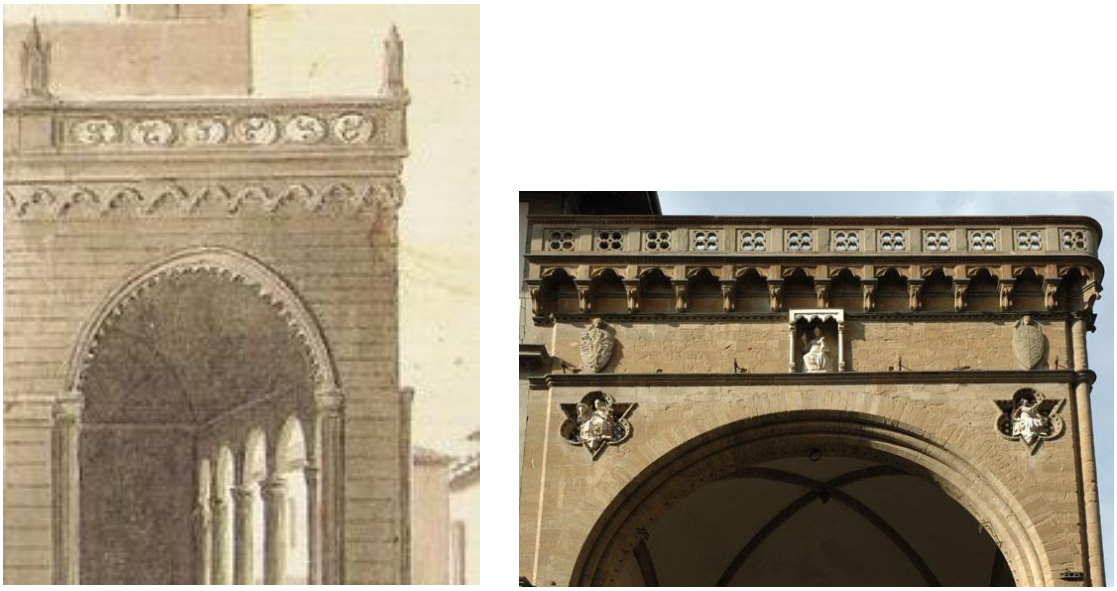
François Ligier, dibuix de la plaça i el porxo de Sant Jaume (1801-1803).
(Casanovas i Quílez, *El viatge a Espanya d'Alexandre de Laborde,* 2006, 90, cat. 10).

Tampoc no es posen d'acord les fonts escrites i d'imatge en si hi havia finestres a la part alta; novament, Mestres i el dibuixant anònim estan d'acord en situar tres finestres exactament sobre les tres arcades de la llotja inferior, i a sobre una barana calada amb gàrgoles i pinacles. Ligier, en canvi, situa la barana calada just damunt de les galeries de la llotja, i les descripcions del segle XIX i segle XX tampoc no s'hi refereixen.

Fos com fos, no hi ha dubte que no es tractava d'un porxo utilitari sinó d'una estructura monumental, i la presència d'escultura arquitectònica ho assegura. Els testimonis gràfics parlen d'una barana ben treballada amb traceries a la part superior, si bé cal tenir en compte que la que va arribar al segle XIX devia ser una reconstrucció perquè el 1500 els efectes d'un temporal van enderrocar "la barana, claverolas [claraboies] i pinacles del porxo" de la plaça de Sant Jaume.[169] Era, en tot cas, un coronament sorprenentment semblant al de la *loggia* della Signoria de Florència, a la qual també l'acostaven les arcades de mig punt. Tot plegat, i segons les descripcions dels qui la van poder veure, la llotja tenia un caràcter delicat i elegant que va mantenir fins al temps del seu enderroc: "un gran porxo, que a més de sa arquitectura en las arcadas, balustres i columnas a manera de piràmides o agullas florejadas a manera de estil gòtich, ab dos molt ben

[169] Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, V, 19.

treballadas estàtuas en sas peanyas a sos costats, queda pintada ab vàrias figuras la bòveda interior de dit porxo",[170] o "*Primoroso y elegante pórtico, decimos, o especie de lonja gótica, formada de cinco esbeltos arcos de frente y dos laterales, tan bella y delicadamente trabajada que aún lamentan su pérdida los inteligentes que tuvieron ocasión de admirarla*".[171]

Comparació del coronament de la llotja de Sant Jaume de Barcelona,
segons Ligier, i de la *loggia* della Signoria de Florència.

S'ha repetit que aquesta llotja fou aixecada l'any 1388,[172] però no hem pogut trobar el document que permeti confirmar-ho. En canvi, altres notícies expressen amb claredat que el municipi va encarregar-ne les obres a començament del segle XV. D'una banda, Bruniquer indica que "en l'any 1409, se feu l'obra del porxo de la plassa de Sant Jaume".[173] Encara un memorial del 1617 que recull els "edificis y obras que la ciutat de Barcelona ha fetes en carrers y plaças publicas sens que parega haver ya mai demanat

[170] Baró de Maldà, *Descripció de Barcelona*, AHCB, Ms. A-253, f. 48-49; citat per Santi Torras Tillo, *Pintura catalana del Barroc. L'auge del col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII* (Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2011), 292-293.
[171] Pi i Arimon, *Barcelona antigua*, I, 575-576.
[172] Capmany, *Memorias históricas*, II-2, 1024; Pi i Arimon, *Barcelona antigua*, 575-576; Carreras Candi, *Geografia general*, 453-454; Rodón, "El porxo de Sant Jaume"; Ainaud, Gudiol i Verrié, *Catálogo monumental. La ciudad de Barcelona*, I, 188. Segons Duran i Sanpere, el porxo era el lloc on els governants municipals hi celebraven determinats actes abans que es construís la casa de la Ciutat, però les cronologies no encaixen: Agustí Duran i Sanpere, *Barcelona i la seva història* (Barcelona: Curial, 1972-1975), I, 281-282.
[173] Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, V, 163.

licentia al batlle general ni a altri per fer-las", hi consten "lo porxo i padrissos de fora·l cubert de Sant Jaume", i s'afegeix que "lo porxo se feu l'any 1409, en ell se veuen les armes de la ciutat".[174] Per un altre costat, la clavaria muncipal confirma una important activitat constructiva al porxo o llotja de Sant Jaume en aquest temps: el 1408 eren entregades 85 lliures a Antoni Salelles per motiu de les vint dobleres de millòria (és a dir, fusta per a la construcció) comprades a raó de 85 sous cadascuna,"per la obra de la lotja qui·s fa en la plaça de Sant Jaume".[175] Al llarg d'aquest any i l'any següent, es va continuar invertint grans quantitats de diners en obres realitzades pel municipi "a la plaça", però els documents no deixen clar a què corresponen aquestes sumes relativament elevades, i no podem assegurar si una part (o tot) corresponia a l'obra del porxo o llotja.[176] Poc més tard, a final del 1410, es pagaven 22 lliures a Pere ça Vila, escrivà de les obres de la ciutat, per tal que les convertís "en reparació i adob de la coberta qui és entre la paret de la lotja novament feta a la plaça denant l'església de Sant Jaume, e la paret vella de la dita església, com encara en fer una teulada sobre el campanar de la dita església".[177]

Les deliberacions municipals d'aquests anys han desaparegut, i se'ns escapen els motius exactes que van portar al municipi a promoure aquesta llotja, però hi ha indicis que formava part d'un projecte més gran, adreçat a dignificar l'entorn urbà de la casa de la Ciutat, atrapada per l'estretor del carrer al qual donava la seva façana principal: el 1416 es pagava la meitat de la despesa d'empedrar el davant de l'església de Sant Jaume, perquè aquesta era molt pobra, el 1417 s'adquiria per enderrocar-lo un obrador a la plaça amb el fi d'embellir el carrer de la Diputació, i el mateix any es compraven i es tiraven a terra unes cases a l'entrada del carrer de Santa Eulàlia, que permetrien

[174] AHCB, 1B.XV, *Diversorum*, 3, f. 93-94.
[175] Albarà i àpoca del 13 de juny de 1408 (AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 32, f.146v).
[176] Es tracta de despeses fetes pel consell amb motiu de l'obra de la plaça de Sant Jaume: per àpoca i albarà de 8 de març de 1408 es lliuren 165 lliures a l'escrivà de les obres de la ciutat, Pere ça Vila, per tal que les inverteixi en l'obra de la plaça de Sant Jaume; per àpoca i albarà de 29 de març, li són donades amb el mateix fi 147 lliures i 10 sous; per àpoca i albarà de 9 d'abril, 165 lliures més; per àpoca i albarà del 14 de maig, 165 lliures més; per àpoca i albarà del 20 de juny, 165 lliures més; per àpoca i albarà del 9 d'agost de 1409, 110 lliures; per àpoca i albarà del 4 de novembre, 110 lliures; per àpoca i albarà del 15 de novembre, 165 lliures; per albarà del 28 de novembre i àpoca del 18 de desembre, 44 lliures (AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 32, f. 105v, 106r-v, 107v, 108v; AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 33, f. 76r, 77r-v, 78r).
[177] Albarà del 19 de desembre de 1410 i àpoca del 10 de desembre del mateix any (AHCB, 1B. XI, *Clavaria*, 34, f. 88r).

ampliar-lo i millorar l'accés a la plaça de Sant Jaume i al Palau del Bisbe.[178] L'any 1421 es tornen a documentar obres a la llotja o porxo, si bé sembla que en aquest cas formen part d'una reforma del temple o d'una part del mateix: sota el mestratge d'Andreu Escuder, els obrers de la parròquia i Escuder signaven àpoques i albarans referents a la reforma o a la construcció del porxo entre d'altres coses, i també es liquidaven pagaments de pedra de fil realitzat pels obrers de la parròquia.[179] Andreu Escuder es documenta com a mestre de cases ja el 1416, i va ser l'home de confiança de Bartomeu Gual i el seu successor al capdavant de les obres de la seu a partir del 1442.[180] El seu mestratge de la fàbrica de Sant Jaume seria un de les seves primeres obres documentades.

Malgrat la seva ubicació davant de l'accés lateral al temple de Sant Jaume i al costat del seu fossar, les funcions documentades de la llotja són cíviques. Les fonts deixen veure que servia especialment com a marc de les reunions dels ciutadans honrats, que formaven a Barcelona la primera mà del Consell de Cent, amb un predomini absolut al govern municipal fins a mitjan segle XV.[181] Abans que es construís el porxo, els ciutadans honrats es trobaven a la plaça, i durant els mesos de juny, juliol i agost, els consellers municipals la feien escombrar i regar "per ço com los honrats ciutadans seen e stan comunament en aquella en los dits meses".[182] Un cop construïda la llotja, aquestes trobades s'hi van desplaçar, i s'establia el 1415 que "lo porxo de Sant Jaume se deu escombrar cada dia en los mesos de maig, juny, juliol i agost, i en los altres mesos

[178] Per les notícies, Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, V, 163; i Carreras Candi, *Geografia general*, 379.
[179] Segons Marià Carbonell, àpoques detallades signades entre el 5 d'abril i l'11 d'agost de 1421 indiquen que Andreu Escuder era mestre de la fàbrica de Sant Jaume de Barcelona, i que alguna d'aquestes àpoques correspon a la reparació o per la construcció de la porxada del temple (AHPB, Joan Franc, *Manual* (1421), 107/11 (entre el 5 d'abril i l'11 d'agost); citat per Marià Carbonell i Buades, "Marc Safont (ca. 1385-1458) en l'arquitectura barcelonina del segle XV: Documents per a un esbós biogràfic", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* XXI (2003): 188-189, 196).
[180] Sobre Andreu Escuder, vegeu Ainaud, Gudiol i Verrié, *Catálogo monumental*. *La ciudad de Barcelona*, I, 48, 67; José M. Madurell i Marimon, "Los contratos de obras en los protocolos notariales y su aportación a la historia de la arquitectura", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos* I (1948), 180; Duran i Sanpere, *Barcelona i la seva història*, II, 225, i III, 225; Carbonell, "Marc Safont", 188-189.
[181] Entre els ciutadans honrats hi havia rendistes, però també juristes, mercaders o drapers que havien acumulat riquesa. Sobre els ciutadans honrats, vegeu Carme Batlle i Gallart *et al.*, *El Llibre del Consell de la Ciutat de Barcelona. Segle XIV: les eleccions municipals* (Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2007), 31-36.
[182] Vegeu per exemple AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 21, f. 218v (any 1397) o AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 27, f. 138v (1403).

de l'any cascuna semmana tres vegades, a fi que los ciutadans que quí costuman a justar-se pugan pus netament estar", quedant encarregat d'aquesta tasca el verguer municipal.[183] Aquesta funció de punt de reunió continuava sent ben característica del porxo en època moderna, i Dionís Jeroni Jorba deia que al segle XVI que "*ay una linda lonja delante de la dicha iglesia: en la qual acostumbran los ilustres consejeros de Barcelona, ciertos días de hazienda, y también de fiesta, ayuntarse*",[184] i Rafael Cervera, deia que "*el pórtico de San Jaime* [*es*] *muy cómodo y alegre, y donde se junta cada día de agenda toda la nobleza de la ciudad*".[185] En tant que indret de trobada dels ciutadans honrats, molts dels quals tenien interessos comercials, no es pot descartar que s'hi dugués a terme alguna conversa de caire privat i professional, però no hi ha dubte que aquesta no era la seva funció prioritària ja que el centre econòmic i els restants agents comercials es concentraven en un altre punt de la ciutat.[186]

A més de funcionar com a lloc de reunió d'aquells que monopolitzava el govern de Barcelona, el porxo tenia una dimensió més cerimonial: era el punt de reunió dels consellers quan es dirigien corporativament a rebre dignitats fora de les muralles, a la catedral o algun altre temple amb motiu de solemnitats religioses i processons.[187] És el cas, per exemple, de la cerimònia del jurament dels càrrecs del veguer i del batlle segons un manuscrit del segle XV: estava ben estipulat que el qui havia de jurar el càrrec anava tot sol al porxo de Sant Jaume i hi esperava els consellers, que al seu torn

[183] Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, III, 13.

[184] Jorba, *Descripción de las excellencias*, 10.

[185] Rafael Cervera, *Discursos Históricos.* Còpia manuscrita conservada a l'AHCB, Ms. B 111-113, I, 81v, 124v. El text està datat del 1633, i en descriure l'església i els seus trets arquitectònics, en cap moment no fa esment de la presència del porxo, al qual es refereix molt més endavant, quan s'ocupa d'un altre ordre d'edificis.

[186] Sens dubte, J. Lampérez es referia a aquesta estructura quan expressava que, al costat de l'Ajuntament de Barcelona, hi havia hagut un pòrtic destinat als tractes dels mercaders, que formava part del que ell denominava "llotges obertes" (Lampérez, *Arquitectura civil*, II, 209). També Guillem Forteza va considerar que, pel seu caràcter obert, el porxo de la plaça de Sant Jaume podia haver estat un punt de reunió dels mercaders amb anterioritat a la construcció de la llotja, però sembla que això queda també descartat per motius cronològics (Forteza, "Les loges de commerce", 42).

[187] Els consellers s'aplegaven al porxo de Sant Jaume per la festa de la Concepció de Nostra Senyora, el dia de Nadal, el dia de Sant Ramon, el dia de Santa Eulàlia, la vigília de Corpus i el dia de Corpus (Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, I, 65, 66, 67, 68, 69, etc.). Esmenten alguns usos aquesta llotja Rodón, "El porxo de Sant Jaume"; Ainaud, Gudiol i Verrié, *Catálogo monumental. La ciudad de Barcelona*, I, 188; Carme Batlle i Gallart, i Teresa Vinyoles i Vidal, *Mirada a la Barcelona medieval des de les finestres gòtiques* (Barcelona: Rafael Dalmau, 2002), 43-44; Teresa Vinyoles i Vidal, "Els espais i la seva funció: la vida a la ciutat", in *El procés urbà i la identitat gòtica*, vol. 8 de *Barcelona Quaderns d'Història*, coord. Albert Cubeles i Ramon Grau, (Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2003), 127.

s'hi dirigien i s'asseien als pedrissos, sobre el drap dels àngels, i a continuació es graduaven i es dirigien a la capella de Santa Àgata.[188]

La inexistència d'una estructura anterior d'aquestes característiques a Barcelona, juntament amb les semblances funcionals i formals amb la *loggia* della Signoria florentina, permeten plantejar que l'estructura toscana hagi estat el model formal i conceptual per al porxo barceloní, i que, com aquella, tingués com a objectiu apropar el govern dels ciutadans honrats al poble.

2.3.7. La llotja dels Cavallers d'Alacant

El concepte posat en pràctica a Barcelona, segons el qual l'estament privilegiat al govern gaudia d'una llotja per a celebrar en públic les seves reunions, sembla haver-se reproduït en algunes ciutats de la Corona. Si més no, es documenta "llotges de cavallers" en ciutats com Palma de Mallorca o Alacant. Una precisió: mentre que a Catalunya l'estament militar quedava exempt de participar en els governs municipals a causa dels privilegis fiscals de què gaudia, la situació no era igual a Mallorca ni a València, on sí que hi participava, i ho feia de manera privilegiada.[189] Les llotges de cavallers eren doncs, en termes socials, equivalents de la llotja dels ciutadans honrats de Barcelona.

De la llotja dels Cavallers de Palma només en queden notícies documentals, i apunten a que no era una llotja privada i no municipal: els cavallers mallorquins, agrupats en confraria des de començament del segle XIV, es trobaven en un lloc cedit pel cavaller Jaume de Santacília.[190] Després, el 1460, la confraria fou refundada com a confraria devocional sota l'advocació de Sant Jordi, i aleshores els fou cedit com a espai l'antiga llotja dels Genovesos, que estava ja en desús perquè havia entrat en funcionament feia algunes dècades la llotja dels mercaders. De totes maneres, els cavallers van trobar un

[188] Montserrat Bajet i Royo, *El jurament i el seu significat jurídic al Principat segons el Dret general* (Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2009), 67-68.

[189] Antonio Planas Rosselló, "La provisión de 13 de diciembre de 1351 reguladora del Gran i General Consell de Mallorca", *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics* 24 (2014): 15; Juan Antonio Barrio Barrio, "La organización municipal de Alicante, ss. XIV-XV", *Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval* 7 (1988): 138-139.

[190] Maria Barceló Crespí, *Estudis sobre la Mallorca medieval (segles XIII-XIV)* (Barcelona: Curial, 1991), 30.

lloc més adient a la capella hospitalària de Sant Antoni de Pàdua.[191] S'ha dit que a l'actual carrer de l'Estudi General de Palma, que abans del segle XVI s'havia conegut com a Cavallers, i després llotja dels Cavallers.[192]

Encara que també desapareguda, de la llotja dels Cavallers d'Alacant hi ha suficients indicis com per a suposar que, com la de Sant Jaume de Barcelona, era una estructura representativa i d'interès artístic. Va sobreviure fins al segle XIX i tampoc no se'n conserva imatges, però el cronista alacantí Vicente Bendicho la va descriure detalladament al segle XVII:

> "*el edificio en sí no es grande, pero es de maravillosa arquitectura a lo flamenco, todo de piedra, techo y suelo, con maravillosas labores restribadas sobre siete columnas, con subida de tres gradas y un quarto de paret a la parte donde están las armas y escalera, por quien suben a lo alto del edificio, donde están las armas, y el que da las horas es un hombre armado de todas armas. Sirve aquesta lonja para tener los consejos públicos y juntas de arrendamientos, assí de la ciudad como de los representantes de su majestad. En los año pasados estaban aquí las tablas de los reales derechos o sisas, que después por mayor amenidad y por haverse ensanchado la ciudad en 1535 passaron a la puerta del muelle, a la casa en la Aduana, y se trata con ordinación y determinación del consejo de serrar con rexias y los bacios de los arcos a expensas suyas".*[193]

La descripció de Bendicho fa pensar en una obra del segle XV, i es tracta segurament de la llotja que és esmentada al llistat dels justícies i jurats alacantins elaborat al segle XVII per Fr. Agustín de Arqués. La font no dóna detalls, i diu només que el el 1427 s'ordenava "Que es faça la Llonja", i que el 1430 es deia que "en 27 de maig se acabà la

[191] Campaner, *Cronicon Mayoricense*, 174-175; Palou, "Història del retaule de Sant Jordi", in G. Llompart, ed., *El Cavaller i la Princesa*, 21-23.

[192] Diego Zaforteza y Mussoles, *La ciudad de Palma. Ensayo histórico-toponímico* (Palma: Ajuntament, 1987-1989), 3, 269-280. Llompart indica igualment que al carrer de l'Estudi General hi degué haver la llotja dels Cavallers, que serviria per a reunions de l'alt estament noble i militar (Llompart, *La pintura medieval*, I, 214).

[193] Vicente Bendicho, "La crónica de la ciudad de Alicante, escrita y terminada en 1640"; citat per Pablo Rosser Limiñana, *Museo de la Ciudad de Alicante: la ciudad explicada en su castillo* (Alicante: Patronato Municipal de Cultura, 2012), 72-73; José Hinojosa Montalvo, *Llibre de privilegis de la ciutat d'Alacant (1366-1450)* (València: Universitat de València, 2008), 14-15.

Llonja, y es començà en 7 de Agosto de 1427, y costà 652 lliures, 4 sous i 6 diners".[194] És possible que fos la renovació d'una llotja primitiva: el consell municipal alacantí inicialment es reunia a l'església de Santa Maria, però es va traslladar el 1370 a un espai novament construït amb aquest fi, anomenat llotja per les fonts i situat justament en aquest emplaçament.[195]

Mentre que la denominació "llotja de cavallers" assegura que l'usava prioritàriament l'estament que dirigia la vida municipal, la descripció de Bendicho confirma que, com en el cas barceloní, seria una estructura cívica utilitzada pels qui regien la ciutat en els actes públics de govern. De vegades s'ha donat per fet que la llotja de la qual parlen les fonts de final del segle XIV era una estructura comercial, i fins i tot s'ha proposat que fos creada amb el fi de reactivar el comerç un cop finalitzada la guerra amb Castella.[196] Però la informació presentada més amunt dóna a entendre que aquest no va ser mai el seu objectiu fonamental.

L'any 1991, es va documentar arqueològicament part d'una estructura situada al carrer Lonja de los Caballeros. Es tracta, sens dubte, de la llotja que esmentava Bendicho. Se'n coneixia ja una columna de pedra, amb un escut tallat, que en provenia, i aleshores va sortir a la llum el paviment de la columna, fet de còdols de petites dimensions, formant motius geomètrics i vegetals.[197] D'altra banda, es va localitzar un plànol del 1779 de la plaça de la Fruita, en aquesta mateixa zona, on hi apareixia un edifici, identificat com "*la lonja*", amb un porxo adossat format per set pilars, identificats com els "*arcos de la lonja*",[198] que deuen ser les set columnes en qüestió.

---

[194] Fr. Agustín de Arqués Jover, *Nobiliario alicantino* (Alicante: Ayuntamiento de Alicante, 1966), 125-126.

[195] El cronista local Bendicho, escrivint al segle XVII, en recollia els orígens: "…*fabricada a la mitad de la calle Mayor y Plaza de la Fruta por los años 1370 Reynando en Aragon D. Pedro III dicho del Puñalet o el Seremonioso, de bienes de la quema, según la tradición que tenemos que fue derecho impuesto por la quema y tala que causaban en este Reyno y, particularmente, en esta ciudad las guerras del rey de Castilla don Pedro, el Justiciero*…" (Bendicho, "Crónica de Alicante"; citat per Rosser i Quiles, *Sistema defensivo*, 73, 111-113).

[196] José Hinojosa Montalvo, "El puerto de Alicante durante la Baja Edad Media", *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval* 4-5 (1986): 150, 165; Hinojosa, *Llibre dels privilegis*, 14; Rosser, *Museo de la Ciudad*, 111, 114. Sobre l'Alacant del final de l'edat mitjana, vegeu també Antonio Ramos Hidalgo, "Desarrollo urbano de Alicante: la *vila nova* medieval", *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval* 3 (1984), 285-286.

[197] Nieves Rosselló Cremades, "El Sotanillo II (Alicante): descripción de la casa almohade", *LQNT* 2 (1994), 147; Pablo Rosser i Inmaculada Quiles, *Sistema defensivo*, 72-73.

[198] Rosser i Quiles, *Sistema defensivo*, 74.

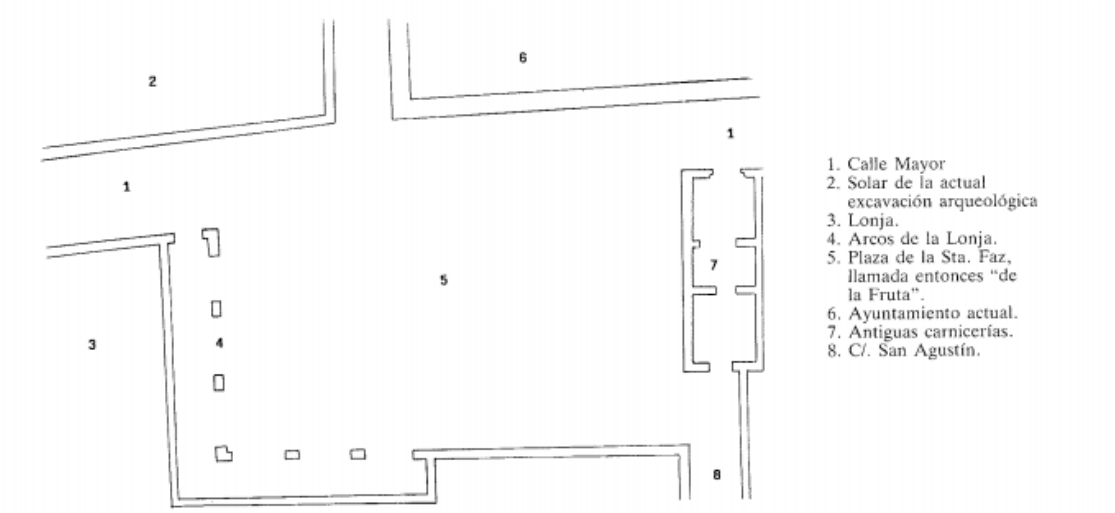

Pilastra procedent de la llotja dels Cavallers d’Alacant.

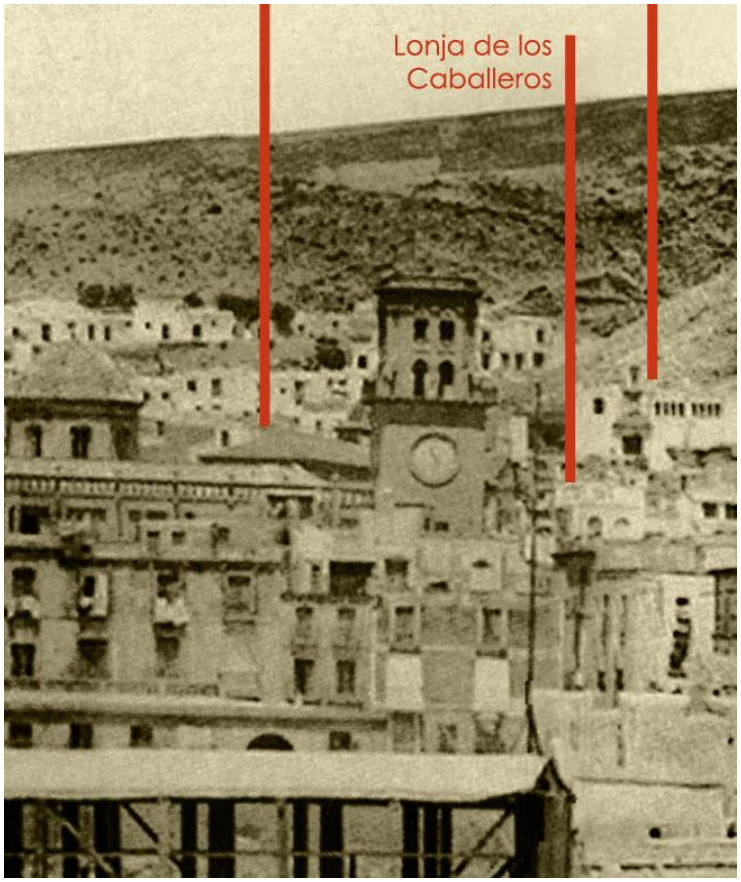
Capitell de pilastreta de la llotja dels Cavallers d'Alacant.

Museu Arqueològic d'Alacant.

A.M.A., Plan./267. Alicante. Plano de la Plaza de la Fruta. 1779. (Plaza de la Fruta y calles adyacentes) (material cartográfico) / Lorenzo Chápuli, Maestro de obras. "Escala de doze varas". Alicante: (s.n.), 1779. 1 plano; ms, tinta; (34×49 cm.).

Indicació de la llotja i els seus arcs al segle XVIII. Publicat per Rosser i Quiles, *Sistema defensivo*, 74.

Fotografia d'Alacant l'any 1858, amb indicació de la llotja de Cavallers (http://www.alicantevivo.org/2008/02/alicante-amurallado-en-1858.html). La imatge deixa veure unes arcades a la part superior de l'estructura.

2.3.8. La *lonja* d'Alcanyís

La denominació tradicional de la llotja d'Alcanyís tant inclou la paraula *pórtico* com *lonja,*[199] però les incògnites plantejades per aquesta estructura són nombroses ja que mai no ha estat objecte d'un estudi documental exhaustiu, en gran part degut a la desaparició del fons arxivístic municipal.[200] Únicament se n'ha publicat anàlisis descriptives, i valoracions genèriques,[201] que han culminat amb un estat de la qüestió recent.[202]

Alcanyís era un dels principals nuclis poblacionals aragonesos medievals, amb una economia dinàmica per ser zona de pas de mercaderies i per la seva producció agrícola i mineral, i un important pes polític que explica que només al segle XV fou seu de les Corts del regne en tres ocasions.[203] La plaça Mayor a la qual s'aboca la llotja és obra del segle XVI, i respon a un projecte municipal que comportà a l'enderroc de la fortificació de pujada al castell i a la creació d'aquesta nova plaça en el seu lloc, tot integrant estructures preexistents com l'església o la pròpia llotja, i acollint edificis nous com l'Ajuntament renaixentista.[204]

---

[199] Al segle XIX "*pórtico*" sembla el terme preferit per a referir-se a l'estructura: Francisco Javier Parcerisa, Pablo Piferrer i José María Quadrado, *Recuerdos y bellezas de España. Aragón* (Barcelona: imprenta de Joaquín Verdaguer, 1844), 400; Nicolás Sancho, *Descripción histórica, artística, detallada y circunstanciada de la ciudad de Alcañiz y sus afueras* (Alcanyís: Imprenta de Ulpiano Huerta, 1860), 12; Eduardo Jesús Taboada Cabañero, *Mesa revuelta. Apuntes de Alcañiz* (Saragossa: Establecimiento Tipográfico de La Derecha, 1898), 238. En canvi, notícies anteriors en parlen com a "*lonja*": un contracte d'arrendament del proveïment urbà de neu de l'any 1726 asignava als arrendataris "*el almazén que dicha ciudad tiene debajo la Lonja*" (Alberto Bayod Camarero i José Antonio Benavente Serrano, *Neveras y pozos de nieve o hielo en el Bajo Aragón: el uso y comercio de la nieve durante la edad moderna* (Alcañiz: Taller de Arqueología de Alcañiz, 1999), 126.

[200] Amb escasses excepcions, aquest fons es compon de documentació datada a partir del segle XIX. Aquest arxiu també té, en dipòsit, el fons de protocols notarials del districte d'Alcanyís, amb documentació a partir de final del segle XV, que si bé no hem examinat, potser podria proporcionar informació d'interès. Agraeixo aquesta informació a Teresa Thomson, tècnica de l'Arxiu Municipal d'Alcanyís, i a José Ignacio Micolau Adell, de la Biblioteca Municipal d'Alcanyís.

[201] Per exemple les de José María Azcárate, *Monumentos españoles. Catálogo de los declarados histórico-artísticos* (Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1953), III, 194; Santiago Sebastián, *Teruel y su provincia* (Barcelona: Aries, 1959), 162; Santiago Sebastián, *Inventario artístico de Teruel y su provincia* (Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de educación y Ciencia, 1974), 44.

[202] Fundación Quílez Llisterri, "La Lonja", consultada el 10 de juliol de 2015, http://www.fqll.es/catalogo_detalle.php?id=181.

[203] Vegeu un repàs històric d'Alcanyís medieval i modern a Juan José Barragán Villagrasa, "Origen y evolución urbana de Alcañiz. De la villa medieval a la ciudad renacentista", *Espacio, tiempo y forma* 22-23 (2009-2010): 77-81.

[204] Per la creació de la plaça Mayor d'Alcanyís, Barragán, "Origen y evolución", 87.

La llotja s'obre a la plaça mitjançant tres grans arcs apuntats, pel costat fa angle amb l'esmentat Ajuntament renaixentista i per la part posterior està adossada a un altre edifici municipal, al qual dóna accés. S'ha suggerit que la construcció va respondre a una reforma dels edificis municipals que tindria lloc vers el 1379,[205] però cal tenir en compte que l'emplaçament d'aquelles *casas comunes* medievals no és segura.[206] També s'ha proposat que l'habilitació de la llotja s'emmarqui dins del projecte de reforma de les cases consistorials que va tenir lloc a mitjan segle XVI, tot aprofitant uns arcs anteriors.[207] Això encaixaria amb la cronologia que, per motius, estilístics, s'ha atribuït a la llotja, i que la situa a final del segle XV.[208]

Efectivament, el 1574 s'adquirien dues cases "*para crecer las* [casas] *comunes"*, que se sobreentén que eren adjacents. Aleshores es configuraria el conjunt municipal actual, amb els dos cossos que formen angle, i el cos de finestres corregudes que unificaria les alçades de tots dos.[209] Sota la llotja pròpiament dita hi ha un espai d'uns 30 metres quadrats al qual s'accedeix des del carrer lateral, i es creu contemporani a la construcció de la llotja.[210] Per tant formaria també part d'aquest eixamplament del conjunt municipal.

[205] El 1379 s'adquiririen unes cases amb el fi d'ampliar les *casas comunes* de l'època, segons ho indica amb base documental desconeguda Miguel Ángel Laguéns González, "Evolución urbana de Alcañiz", *Al-Qannis* 3-4 (1995): 308.

[206] S'ha indicat que les *casas comunes* estaven, potser, situades al carrer Major; aquesta hipòtesi té com a base la troballa d'unes pintures gòtiques, la temàtica de les quals es retroba a la casa del Consell valenciana (Juan José Barragán Villagrasa *et al*, "Estudio histórico-artístico de las pinturas "nigromantes" de Alcañiz. Un mural de estilo gótico", *Teruel* 83-84-II (1992-1996): 249-276; Barragán, "Origen y evolución", 86).

[207] Fundación Quílez Llisterri, "La Lonja".

[208] Sebastián, *Teruel y su provincia*, 162; Sebastián, *Inventario artístico de Teruel*, 44; Cortés, "Lonjas góticas en Aragón", 45.

[209] Lomba, *La casa consistorial en Aragón*, 143.

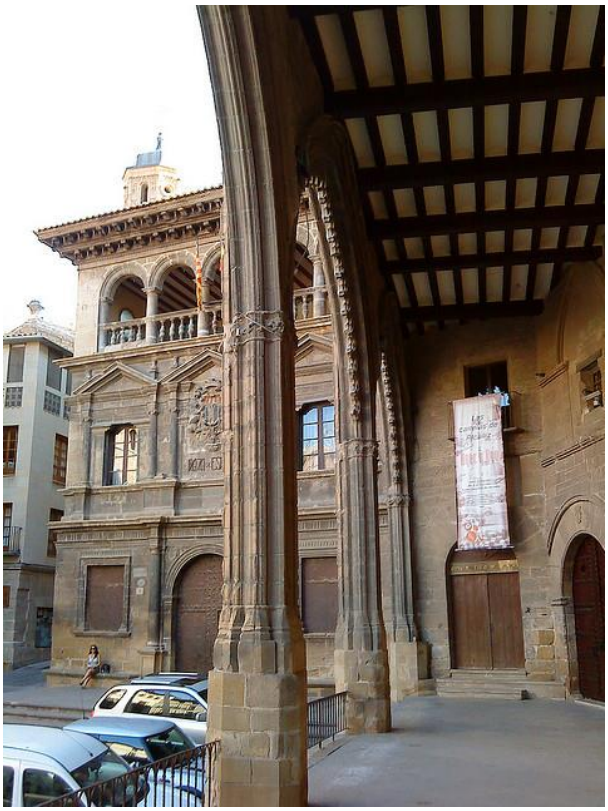
[210] Res no se sap del cert respecte a l'ús original d'aquest espai d'origen probablement medieval. Únicament s'ha fet notar que, per bé que en època moderna formà part del dipòsit de neu i gel municipal, la seva funció original pot haver estat aquesta mateixa o una altra, com ara la d'aljub (Bayod i Benavente, *Neveras y pozos*, 125, 127).

Ajuntament i llotja, Alcanyís (Terol).

Llotja, Alcanyís (Terol).

Llotja, Alcanyís (Terol).

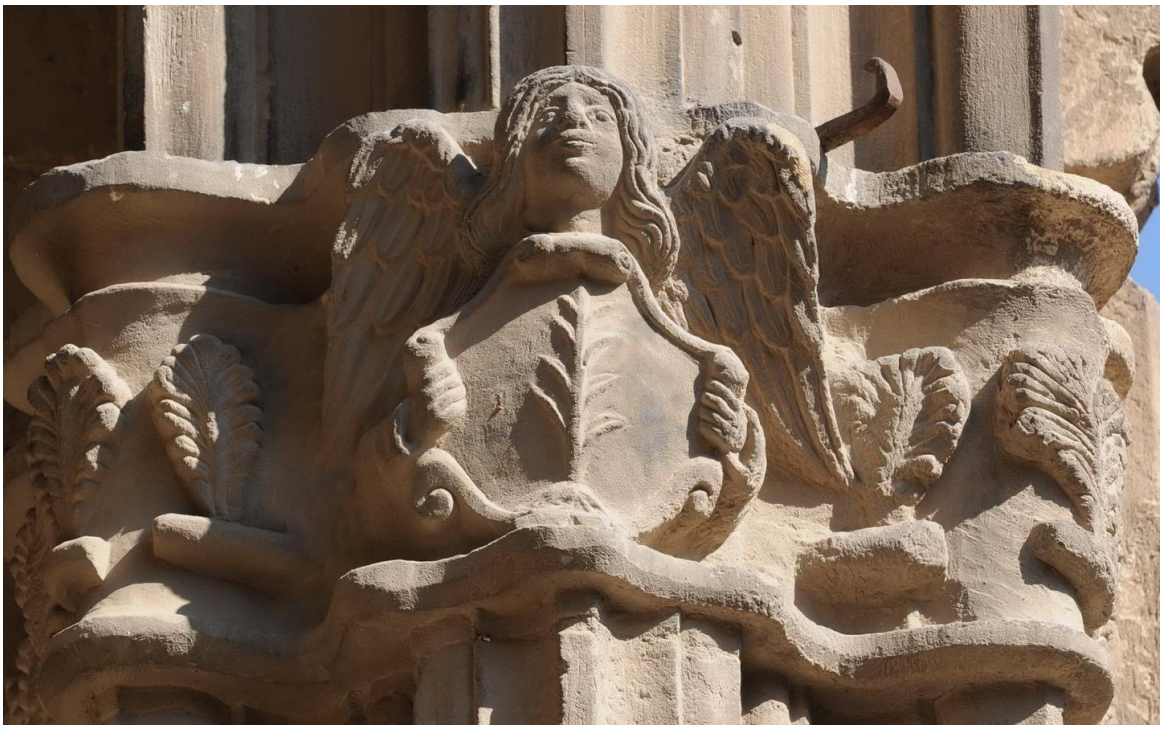
Del caràcter municipal i cívic de la llotja no n'hi ha dubte, i el confirma la iconografia dels capitells dels pilars que separen les arcades: els dos dels extrems representen el patró d'Alcanyís, l'àngel custodi sostenint un escut de la ciutat.[211] El sant Àngel Custodi fou adoptat freqüentment pels consells municipals i altres institucions com a protector col·lectiu de ciutats i viles davant el flagell de la pesta.[212]

[211] Identifica la iconografia dels capitells Cortés, "Lonjas góticas en Aragón", 45. Sobre l'escultura dels capitells i mènsules, vegeu també Fundación Quílez Llisterri, "La decoración escultórica de los capiteles y ménsulas de la lonja", consultada el 10 d'agost de 2015, http://www.fqll.es/catalogo_detalle.php?id=182.

[212] Aquest tema fou molt popular als segles del gòtic, i entre d'altres, li foren dedicades capelles a les cases de la ciutat de València i de Saragossa (s. XV) i també a la llotja de mercaders de Saragossa (segle XVIII). Com es diu també en un altre lloc, a Mallorca, era el protector del Col·legi de la Mercaderia, i apareix també representat a la llotja de Mallorca. Estudia aquesta advocació i la seva iconografia Gabriel Llompart, "El ángel custodio en los reinos de la Corona de Aragón. Un estudio iconográfico", *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca* 673 (1971): 147-149, 164-168.

Capitell de la llotja d'Alcanyís, amb representació de l'àngel custodi (costat de l'Ajuntament).

Capitell de la llotja d'Alcanyís, amb representació de l'àngel custodi, potser refet al segle XIX (costat de l'església).

Part de la bibliografia del segle XX ha considerat que la llotja d'Alcanyís com un exemple de llotja de contractació comercial, com les de Barcelona o altres grans centres comercials.[213] Certament, l'època de la construcció de la llotja coincideix, en termes generals, amb el moment àlgid del comerç aragonès, que va tenir lloc a final del segle XIV i començament del segle XV, quan Alcanyís va jugar un paper de relleu en tant que nucli exportador de safrà i de carbó, a més de blat, oli i llana. Ara bé, sense que es pugui descartar en absolut que a la llotja hi tinguessin lloc alguns tractes comercials, no és un edifici assimilable a les llotges de comerç.

Les notícies sobre les activitats que s'hi duien a terme són escasses, però confirmen el seu caràcter públic. S'ha dit que fou el punt de reunió, l'any 1411, dels parlamentaris que van preparar el compromís de Casp de l'any següent,[214] però la reunió es va celebrar en realitat a l'església de Santa Maria la Major.[215] S'ha indicat també que la casa del seu darrere i la pròpia llotja havien format part del gran saló d'antiga funció judicial conegut com a *corte*, la seu del *justicia* de la ciutat, el jutge ordinari que en representació del rei presidia els plets i les causes criminals, i que hi anava diàriament a escoltar les queixes i vetllar per les lleis.[216] Una descripció posterior confirma que la llotja articulava tradicionalment un conjunt d'espais municipals, i donava accés i/o acollia els llocs de reunió i trobada dels magistrats, l'arxiu, el pallol dels blats de la ciutat (que seria, potser, la cambra de sota), el tribunal de justícia, la presó, i la sala on es guardaven els pesos i mesures de la ciutat, i que

> "*en la Lonja ó hermoso cubierto donde se halla todo esto que se deja referido, habia tambien entre la puerta de la carcel, y la de la Cambra, un grande mostrador de piedra labrada, con gruesos yerros fixos en la pared, para colgar en ellos los pesos de todos los tamaños; y en este parage era donde se obligaba á vender todas las mercancias, que de otras partes trahian á*

[213] Lampérez, *Arquitectura civil*, II, 207-210; Juan de Contreras, *Historia del arte hispánico* (Barcelona: Salvat, 1953), III, 153-158; Sebastián, *Teruel*, 162; Laguéns, "Evolución urbana", 308-309.
[214] Azcárate, *Monumentos españoles*, 3, 194.
[215] Es va celebrar el 10 de setembre de 1411 (Sancho, *Descripción histórica*, 178).
[216] En la seva descripció de la ciutat, N. Sancho es referia a l'antic edifici com a la "*Corte, donde en la Edad média se administraba justicia*" (Sancho, *Descripción histórica*, 12). Lampérez repeteix aquesta notícia (Lampérez, *Arquitectura civil*, II, 209-210). El càrrec de *justicia* era vitalici, i requeia en cavallers o ciutadans prominents; fou nomenat pel rei fins que els calatraus van assolir el domini de la ciutat, i a partir d'aquest moment el va nomenar el *maestre* (Taboada, *Mesa revuelta*, 238, 314).

esta población: el qual permanecio en la forma indicada, hasta el año 1822, que lo mandó quitar un Alcalde de infausta memòria".[217]

En gran mesura, el seu caràcter multifuncional l'aproxima a les llotges de la planta baixa de nombroses cases de la ciutat de les no llunyanes comarques de Terol i Castelló, i que serà també molt freqüent també a Aragó al segle XVI. La separa d'aquestes una major interès al detall artístic, del qual que ara per ara no podem explicar les causes. Potser, com va suposar Laguéns, la seva construcció va respondre al desig del consell municipal d'unificar, dignificar i dotar de contingut simbòlic els edificis municipals de l'entorn (cort, justicia, presó, almodí) tot incloent-los en una unitat funcional superior, i al mateix donar resposta als senyors del castell afirmant el poder municipal tot donant caràcter monumental a la plaça que n'agrupava el poder.[218]

De vegades s'ha posat de relleu els paral·lelismes formals entre aquesta llotja i les italianes: en aquest sentit, Guitart la qualificà com a "*trasunto de las "loggias" italianas cuatrocentistas y constituye el monumento más importante de España en esa original estructura*",[219] i s'ha hipotetitzat que la iniciativa pugui haver estat el resultat de les relacions directes amb el món italià per part de personatges amb vincles a Alcanyís, si bé no s'ha pogut concretar la manera exacta com aquests van poder tenir lloc.[220] Sense anar tan lluny, també s'acosta a la llotja de Sant Jaume de Barcelona per la seva ubicació a la plaça, per la seva separació de la casa de la Ciutat, i pel seu caràcter públic i monumental.

[217] Memorias de Mariano Ardid, f. 55v. y 148 v; citat per Fundación Quílez Llisterri, "Conjunto Lonja-Ayuntamiento. Fuentes y estado de la cuestión", consultat el 15 de juliol de 2015, http://www.fqll.es/archivos/catalogos/documentos_y_estado_actual_del_tema._teresa_thomson_2014.pdf
[218] Laguéns, "Evolución urbana", 308-309.
[219] Cristóbal Guitart Aparicio, *Arquitectura gótica en Aragón* (Saragossa: Librería General, 1979), 176.
[220] Barragán, "Origen y evolución", 88.

3. Les llotges de les nacions

A l'àmbit mediterrani medieval, la paraula llotja designa des del segle XII la residència d'una nació amb interessos comercials en algun dels principals centres portuaris cristians. Als grans centres comercials, la vida dels mercaders de les grans nacions comercials occidentals tenia lloc a les llotges, enteses com a espais concedits per les autoritats estrangeres a les comunitats nacionals que hi eren presents. Aquestes llotges formaven part de les concessions i privilegis realitzats pels governants d'estats situats en les principals rutes comercials a nacions que hi tenien una presència comercial intensa (genovesos, pisans, venecians i catalans, entre d'altres), i que autoritzaven els residents d'aquell origen a disposar d'una llotja, entesa com a centre oficial, administratiu i judicial. Disposar de llotja representava, al capdavall, disposar de privilegis comercials. A la llotja nacional hi tenia la seva residència el representant oficial de la nació, i era també el centre de l'activitat econòmica dels nacionals a l'estranger: els mercaders s'hi relacionaven, s'hi prenien acords comercials i s'hi signaven els contractes.[221]

Aquest sentit de la paraula llotja es localitza per primer cop a la ciutat croada d'Acre,[222] però és sobretot al llarg del segle XIII que es comencen a multiplicar les llotges concedides a pisans, genovesos, venecians i provençals per tota la Mediterrània cristiana. D'ençà de començament del segle XIII, al sud d'Itàlia i a Sicília s'hi documenta *loggie* concedides a genovesos, amalfitans, pisans, venecians, montpellerins i narbonesos.[223] A mitjan segle XIII, genovesos i venecians també són titulars de llotges

[221] Olivia Remie Constable, *Housing the Stranger in the Mediterranean World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 154-157, 186-187, 210-211, 232.

[222] El 1149 els hospitalers canvien els seus drets sobre uns banys a Acre pels drets sobre una *logia*, i el 1180 Balduí IV atorgava els ingressos procedents d'una *loggia* a Acre (Constable, *Housing the Stranger*, 232).

[223] Els genovesos en tenien a Messina (documentades el 1200, 1248, 1260, 1331), a Tràpani (1200), a Siracusa (1200, 1261), a Augusta (1261) i a Palerm (1336, 1349, 1377, 1429). També els pisans tenien llotja a Palerm d'ençà de 1261 (1261, 1343, 1362), i igualment antigues foren les seves llotges a Messina

a les ciutats croades d'Acre i Tir,[224] i al llarg del segle genovesos, pisans, venecians i després també els provençals van obtenint-ne per tota la Mediterrània cristiana oriental.[225] Encara dins del segle XIII, a la Mediterrània occidental s'hi documenta també llotges, com ara la dels genovesos a Mallorca (1286).[226]

Les llotges dels catalans, a les quals ens referim més detalladament més avall, són algunes dècades posteriors a les de les nacions rivals en el comerç, sens dubte en resposta a una posterior consolidació com a potència comercial mediterrània.[227] Tanmateix, aquestes llotges representen les primeres ocasions en què la paraula apareix en documents catalans (en aquest cas, escrits en castellà i en llatí): l'any 1284, el rei Sanç de Castella concedia als catalans "*barrio, loja e forno*" a Sevilla,[228] i l'any 1286, el rei Jaume el Just (Jaume II de Sicília) requisava una casa a Messina perquè era massa a prop de la "*logiam cathalanorum*" que el monarca havia atorgat recentment.[229] Amb seguretat es tracta d'una accepció del terme procedent de l'entorn mediterrani, i arribaria a través de la presència constatada dels catalans als principals centres comercials mediterranis, tradicionalment dominats per les repúbliques comercials del

(1261, 1270) i a Tràpani (1261, 1343, 1362). A final de la dècada del 1270, els marsellesos reben l'autorització de fer *loggie* a Messina, Tràpani, Palerm, Siracusa i Nàpols. Sobre les llotges sicilianes, vegeu Henri Bresc, *Un monde méditérranéen. Économie et société en Sicile. 1300-1450* (París-Torí: Accademia di scienze, lettere e arti di Palermo-École Française de Rome, 1986), I, 389; Michele Palamara, "Lonjas de Sicilia", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 295-305; i Constable, *Housing the Stranger*, 210-211. Pel que fa a les llotges napolitanes, qui primer en va concedir a les nacions estrangeres fou Frederic II, i els Anjou van continuar fent-ho a Nàpols i a altres ciutats del regne. Encara que no es conserven, s'ha hipotetitzat la seva ubicació en els carrers que en mantenen el topònim: Teresa Colletta, *Napoli. Città portuale e mercantile* (Roma: Edizioni Kappa, 2006), 179-187.

[224] Es coneixen, per exemple, la *logiam* del *fondaco venetorum* (1244) i de la *logia venetorum* (1277) d'Acre, del *palatium logiae communis* dels genovesos a Acre (1249), i de la llotja dels Genovesos de Tir (1277) (Constable, *Housing the Stranger*, 232).

[225] El 1262, Miquel Paleòleg concedeix als genovesos de Constantinoble una llotja, palau, bany, forn, jardí i cases. Abans del 1300 es documenten llotges de genovesos a Caffa, Nicosia i Famagusta; i, al sud d'Itàlia, a Messina, Siracusa, i Nàpols, entre d'altres ciutats. També es coneixen llotges de pisans a Famagusta i Limasol. Al sud d'Itàlia, els marsellesos disposen de llotges a Messina, Tràpani, Palerm, Siracusa i Nàpols; i també compten amb llotges al sud d'Itàlia els pisans, amalfitans, venecians, montpellerins i narbonesos (Constable, *Housing the Stranger*, 154-157, 210)

[226] Constable, *Housing the Stranger*, 188.

[227] Barcelona es va consolidar com a rivals dels pisans i genovesos a la Mediterrània cristiana al segle XIII, després que els patricis i el comte-rei s'adonessis dels beneficis que podía reportar el comerç marítim i l'impulsessin. Sobre l'expansió dels catalans en relació al context mediterrani medieval, vegeu David Abulafia, *The Great Sea* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 334-337, 353.

[228] Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 53-54, doc. 35.

[229] Constable, *Housing the Stranger*, 210.

nord d'Itàlia i amb notable presència també de mercaders procedents del sud de França. Possiblement, el terme formaria part, ja aleshores, d'una incipient *lingua franca* mediterrània, una forma d'expressió oral comuna a les societats portuàries, basada precisament en les parles del nord d'Itàlia i del sud de França i desenvolupada després de l'any 1000 a les colònies comercials genoveses i venecianes de la Mediterrània oriental.[230]

En el cas català, la comunitat a l'estranger es va organitzar sota la forma d' universitat i/o consolat. Al capdamunt hi havia el cònsol d'ultramar, encarregat d'administrar justícia comercial o civil entre els súbdits del rei, governar la comunitat mercantil, executar les disposicions preses pel rei i les autoritats municipals, i per descomptat dur terme nombroses tasques menors però fonamentals per al comerç, que justifiquen al capdavall la pròpia existència del consolat (certificats de càrrega i descàrrega, de compra-venda, préstecs i avals, custòdia de béns de difunts....).[231]

Les llotges de les nacions presenten similituds funcionals amb els alfòndecs (*fondaco* en llegua llatina, *funduq* en àrab) de les nacions als principals ports mediterranis cristians i/o musulmans, que els precedeixen.[232] Com les llotges, els alfòndecs formaven part del

[230] La *lingua franca* és una forma d'expressió oral basada en un lèxic i mancada d'estructures morfosintàctiques, que facilita l'enteniment funcional entre persones de diferents orígens lingüístics. Sobre la *lingua franca* i el seu ús en els contextos comercials mediterranis, vegeu Abulafia, *The Great* Sea, 486-487.

[231] Sobre els consolats d'ultramar, vegeu Joan Francesc Cabestany i Fort, "Consols de mar i consols d'ultramar", 397-425; Maria Teresa Ferrer Mallol, "El Consolat de Mar i els Consolats d'Ultramar, instrument i manifestació de l'expansió del comerç català", in *L'expansió catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana*, ed. Maria Teresa Ferrer Mallol i Damien Coulon (Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques-Institució Milà i Fontanals, 1999), 53-79; David Abulafia, "Les xarxes consulars de la Mediterrània: funció, orígens i desenvolupament", in *Mediterraneum. L'esplendor de la Mediterrània medieval s. XIII-XV*, coord. Joan Alemany, Joan, Xavier Barral, Joan E. García Biosca i Josep Giralt (Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània), 339-352; Daniel Duran Duelt, "La xarxa consular catalana: origen i desenvolupament", in *Mediterraneum. L'esplendor de la Mediterrània medieval s. XIII-XV*, coord. Joan Alemany, Joan, Xavier Barral, Joan E. García Biosca i Josep Giralt (Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània, 2004), 353-362.

[232] A partir de la documentació, Olivia Remie Constable estableix les característiques funcionals i institucionals del *funduq* medieval i els seus derivats, que van mutant de significats. Tracta aquest tema a Olivia Remie Constable, "*Funduq*, *Fondaco* and *Khan* in the Wake of Christian Commerce and Crusade", in *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, ed. Angeliki E. Laiou i Roy Parviz Mottahedeh (Washington D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2001), 145-156; i sobretot a Constable, *Housing the Stranger*. Ennio Concina, adoptant també una òptica transmediterrània, i va recórrer els itineraris de termes germans pels móns islàmic, bizantí i cristià, i va posar l'èmfasi en el disseny d'aquests espais en relació amb la funció que complien: Ennio Concina,

conjunt de privilegis concedit a les comunitats estrangeres en el marc de negociacions diplomàtiques, i van ser les bases operatives des de les quals les comunitats de mercaders occidentals van poder dur a terme la seva activitat professional i desenvolupar una vida quotidiana en un entorn allunyat i/o culturalment molt diferent del propi. Els alfòndecs nacionals acostumaven a tenir unes característiques arquitectòniques precises: tot seguint el model dels *funduqs* islàmics en els que s'inspiraven, els era propi el tancament a l'exterior, i habitualment s'organitzaven al voltant d'un pati interior envoltat de magatzems i habitacions en un o dos nivells.[233] Els alfòndecs de les nacions als ports islàmics van persistir, però a partir del segle XIII, als ports occidentals té lloc un canvi, i els alfòndecs de les nacions occidentals són substituïts per llotges de les nacions. Constable, que va detectar aquest canvi terminològic, va suposar que era la resposta a l'obertura estructural cap a la qual havien derivat aquestes noves instal·lacions, que contrastava amb el tancament, físic i metafòric, des alfòndecs.[234]

Malauradament, les llotges de les nacions han desaparegut en la seva totalitat, i amb prou feines en queda alguna imatge o descripció sumària més tardana. En tot cas, res no fa pensar que es tractés d'edificis de caràcter monumental. Tampoc no és gaire clar que queseguissin una tipologia precisa, si bé lògicament seria habitual la presència de la llotja, sota la qual s'hi celebraven els els actes de govern, judicials i de relació de la comunitat a l'estranger. De fet, la llotja o porxo és ben documentada a les llotges dels genovesos: a la de Constantinoble, el 1281 hi havia la cort del *podestà* i s'hi administrava justícia, i més tard, a Pera, el 1316 es feia reconstruir la llotja adjacent al palau comunal o del *podestà*, on també hi havia les sales del tribunal.[235] El palau municipal dels genovesos a Caffa, a la primera meitat del s. XIV, era prolongat per una

---

Fondaci. Architettura, arte e mercatura tra Levante, Venezia e Alemagna. Venècia: Marsilio, 1997. A propòsit dels alfòndecs dels catalans en tant que institucions, Carme Batlle i Gallart, "La alhóndiga. Centro de la vida de los catalanes en el norte de Africa", in *Mediterraneo Medievale. Scritti in onore di Francesco Giunta* (Soveria Mannelli: Rubbetino, 1989), 73-88; Damien Coulon, *Barcelona i el gran comerç d'Orient a l'edat mitjana. Un segle de relacions comercials amb Egipte i Síria-Palestina (c. 1330-c. 1430)* (Barcelona: editorial Base-Institut Europeu de la Mediterrània, 2013), 108-110.

[233] Els *fondacos* eren l'adaptació del *funduq* islàmic, instal·lació comercial islàmica pensada per als mercaderse musulmans. En sobreviu algun d'època medieval com ara el *funduq* al-Yadida de Granada, conegut avui dia com a Corral del Carbón. Sobre l'arquitectura del *funduq* islàmic i altres edificis relationats, vegeu Robert Hillenbrand, *Islamic architecture* (Edimburg: Edinburgh University Press, 1994), 331-376.

[234] Constable, *Housing the Stranger*, 155-157, 186-187.

[235] Michel Balard, *La Romanie Génoise*, I, 182, 193-194.

llotja judicial.[236] A la Quío dels genovesos, al s. XIV, al voltant de la plaça principal hi havia el palau del *podestà*, que s'obria a la plaça a través d'una porta que donava a la *logia* (de vegades denominada *logia potestatis*) que al seu torn es veia prolongada per un emparrat, i a sota seu hi realitzaven la seva activitat els notaris i era el punt de trobada de mercaders.[237] També en la definició dels privilegis que obté la comunitat genovesa a Famagusta (Xipre) l'any 1365 s'establia el dret de construir una residència amb llotja per al seu representant, el *podestà*.[238] Però és ben possible que en múltiples ocasions, especialment quan l'activitat era menor, la llotja fos en realitat una casa qualsevol on s'hi duien a terme les funcions necessàries de la millor manera possible.

Semblen haver estat excepcionalment notables i monumentals les llotges nacionals de Famagusta (Xipre), correspondents al període d'esplendor de l'illa al segle XIV. Fou un centre portuari important per la seva situació geogràfica, ja que després de la caiguda del regne de Jerusalem i la presa d'Acre a final del segle XIII, va restar com el darrer gran port cristià a la Mediterrània oriental.[239] Les principals nacions comercials occidentals hi eren presents des del segle XIII, i inicialment tenien les seves llotges nacionals al front marítim, però la construcció de la muralla marítima entre el 1306 i el 1310 en va obstruir l'activitat. Aleshores foren traslladades, i a final de segle XIV es documenta ja la nova "strada delle logge", que conduïa des de la muralla marítima fins a la plaça principal de la ciutat.[240] Les llotges que s'hi aixecaven les va descriure el viatger E. Piloti vers el 1420 de la següent manera: "*In Famagusta there is a long public square and a long street running into it in which street there are magnificent loggias of all the Christian nations of the West ... and the most magnificent of them all is the Pisan; up to the present day they are all functioning*".[241] Una mica més tard, el 1518,

[236] Balard, *La Romanie Génoise*, I, 205-206.
[237] Balard, *La Romanie Génoise*, I, 221.
[238] Michel Balard, Michel, *La Méditerranée médievale* (París J. Picard, 2006), 159.
[239] A partir del 1383 fou propietat genovesa, i la república l'administrà fins el 1464. Sobre els ports de Xipre i la seva importància comercial als segles XIII-XV, vegeu Catherine Otten-Froux, "Les ports de Chypre (XIIIe-XVe siècles)", in *Les ports et la navigation en Méditerranée au Moyen Âge*, ed. Ghislaine Fabre, Daniel Le Blévec i Denis Menjot (Montpellier: éditions Le Manuscrit, 2009), 173-189.
[240] Ege Uluca Tumer, "Gli insediamenti medievali dei commercianti stranieri a Famagosta e la loro trasformazione in età moderna", in *Città portuali del Mediterraneo. Luoghi dello scambio commercial e colonie di mercanti stranieri tra Medioevo ed età moderna*, ed. Teresa Colletta (Milà: Franco Angeli, 2012), 62-64.
[241] Reprodueix les paraules d'E. Piloti Camille Enlart, *Gothic Art and the Renaissance in Cyprus* (Londres: Trigraph Limited, 1987), 454-455. Michel Balard fa notar que no és segur que aquestes llotges es mantinguessin en funcionament en tots els casos després del 1373, quan comença el domini genovès i

Jacques le Saige s'hi referia com "*the most beautiful loggias imaginable, but they are in ruins*".[242]

La recerca documental i arqueològica duta a terme per Camille Enlart li permeté suposar que aquestes llotges tan magnífiques eren construccions amb una planta baixa oberta a l'exterior mitjançant una arcada; aquesta planta inferior seria la llotja pròpiament dita, el lloc de trobada dels mercaders i el centre administratiu i econòmic. En canvi, els documents notarials que empra com a font Michel Balard el porten a sospitar que les llotges nacionals a Famagusta eren "*portiques ogivaux placés en avant de la maison commune*".[243] La planta superior serviria per reunions més restringides, activitat judicial, i/o arxiu, reproduint-se en gran mesura l'estructura dels palaus comunals. A partir de la documentació i les restes, Enlart va identificar un edifici del carrer principal de Famagusta, avui desaparegut, amb la llotja medieval del *podestà* genovès, i la va descriure com un edifici gòtic amb arcs que alternaven el color de la pedra, segons l'estil del nord d' Itàlia.[244] També va identificar amb la llotja, possiblement genovesa o veneciana, unes restes de façana renaixentista, però en aquest cas és possible que es tractés de l'edifici que els mapes antics identifiquen amb el Palau de la Reina.[245]

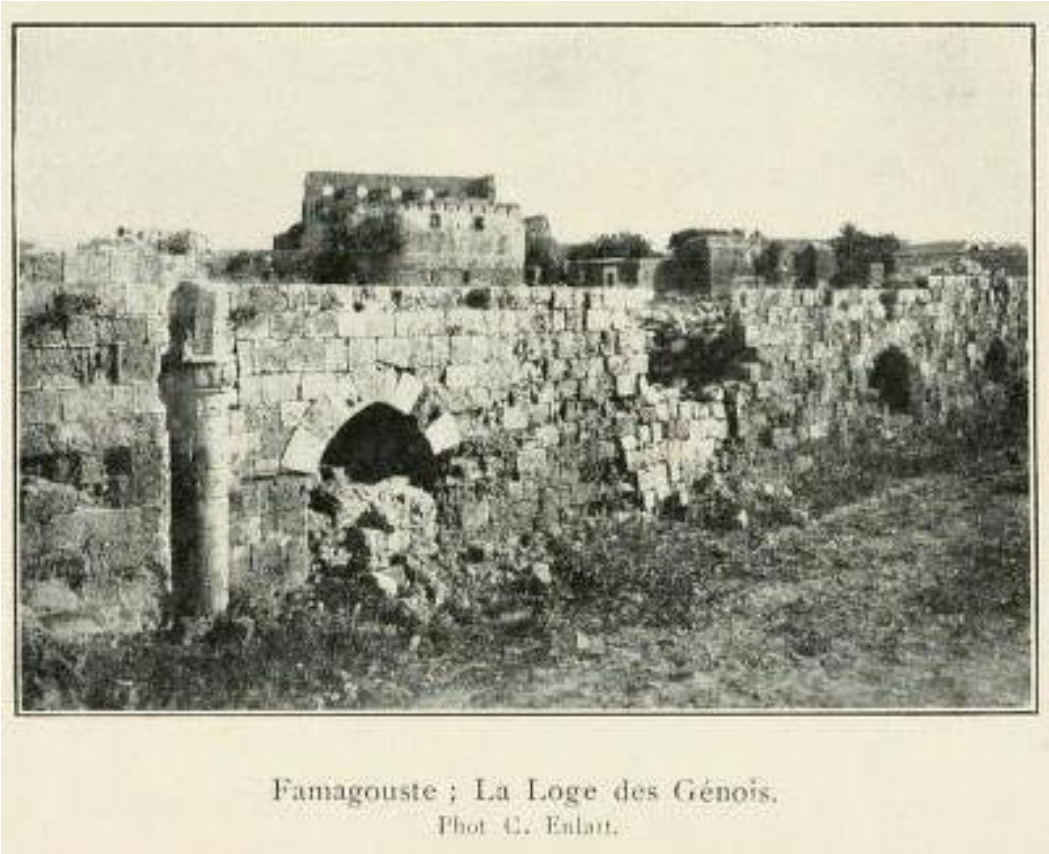
el declivi del port; concretament indica a partir de notícies documentals que la dels catalans sembla mantenir-se si bé la funció no està clara, que la dels genovesos era ocupada per un ferrer el 1460, i que la dels venecians sembla que sí que es manté perquè la nació encara hi té representant (Balard, *La Méditérranée médievale*, 145). Aquesta llotja dels catalans existia ja el 1340, quan és mencionada en un document com a *logia catalanorum* (Enlart, *Gothic Art*, 457).

[242] Enlart, *Gothic Art*, 453.

[243] Cfr. Enlart, *Gothic Art*, 381; Balard. *La Méditérranée médievale*, 145.

[244] Camille Enlart, *Villes Mortes du Moyen Age* (Paris: E. de Boccard, 1920), 151-152.

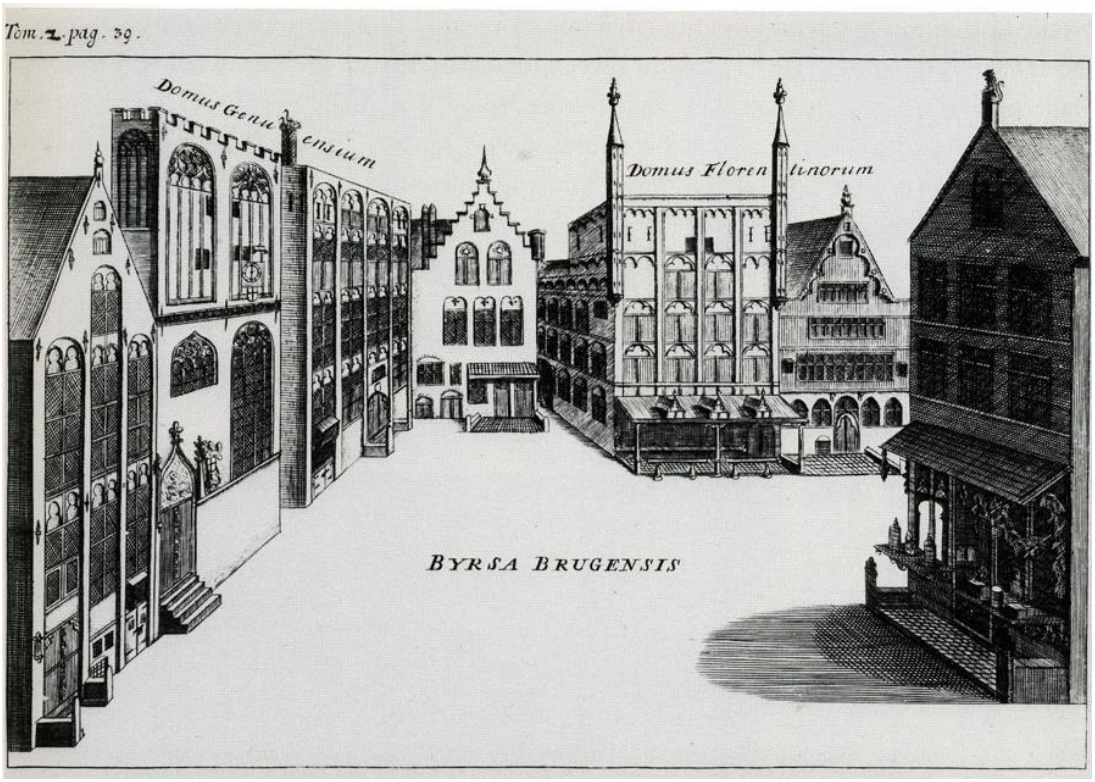
[245] Enlart, *Gothic Art*, 454-456; Ege Uluca Tumer, "Twentieth-Century Restorations to the Medieval and Renaissance Monuments of Famagusta", in *Medieval and Renaissance Famagusta. Studies in Architecture, Art and History*, ed. Michael J. K. Walsh, Peter W. Edbury, i Nicholas S.H. Coureas (Farnham: Ashgate, 2012), 219-20.

Edifici avui dia desaparegut, identificat per Enlart com a llotja dels Genovesos de Famagusta. Publicat a Camille Enlart, *Villes Mortes du Moyen Age* (Paris: E. de Boccard, 1920), entre les pàgines 154 i 155.

El concepte de llotja nacional es va estendre per altres àmbits comercials igualment freqüentats per nacions comercials mediterrànies, com ara Flandes. En aquest gran centre comercial del nord s'hi van instal·lar anglesos i alemanys, a partir del segle XII italians, i després també castellans i catalans.[246] Les principals nacions hi comptaven amb una casa consular, i al final de l'edat mitjana algunes d'elles foren concebudes com a verdaders monuments, especialment les de genovesos, venecians i florentins, situades a la plaça de la Borsa o Beursplein, el principal lloc de contractació i de canvi de la ciutat.

[246] Els mercaders espanyols hi foren presents des del segle XIII, aportant ferro i llana castellana, i adquirint-hi draps flamencs. Sobre les relacions entre Bruges i la península ibèrica, vegeu André Vandewalle, "Bruges et la Peninsule Ibérique", in *Bruges et l'Europe*, dir. V. Vermeersch (Anvers: Fonds Mercator, 1992), 159-181.

La plaça de la Borsa de Bruges a mitjan segle XVII, amb les llotges dels genovesos i dels florentins . Gravat d'Antonius *Sanderus*, *Flandria Illustrata* (Colònia, 1641).

La dels genovesos es conserva encara a l'actualitat. La nació havia obtingut consolat a Bruges l'any 1388, el 1396 o 1397 van sol·licitar i obtenir un solar per fer-hi la residència de la nació, i el 1399 ja era finalitzada, però fou ampliada uns 40 anys més tard. En primer lloc es va fer la part comercial, amb façana al carrer Vlamingstraat: una gran sala a la planta baixa (la "*logia inferior Januensis*" citada en un document del 1451) on s'hi conservaven les mercaderies més costoses, i que funcionaria com a lloc de transacció d'aquests productes; és interessant observar que no es tractava d'un espai porticat i obert a l'exterior sinó que només tenia una claraboia sobre la porta i dues lluernes, sens dubte en resposta a la seguretat requerida en aquest cas, i que tanmateix el terme llotja s'aplica igualment al conjunt. La sala del primer pis, de decoració més cuidada i ben il·luminada per les magnífiques finestres gòtiques que donaven a la plaça de la Borsa, servia per a reunions de la comunitat nacional, recepcions i cerimònies. Aquest cos de l'edifici tenia encara un segon pis (avui desaparegut), una mena de façana-pantalla amb un acabament rectilini, coronat amb merlets, que ocultava el doble

vessant de la coberta i que seguia la línia de les teulades de la plaça. La part posterior de la casa, que dóna a un altre carrer, era la residència del cònsol.[247]

La llotja dels Genovesos de Bruges és verdaderament excepcional, i la seva conservació i el seu caràcter monumental no tenen cap paral·lel entre les restants llotges nacionals a l'estranger. Aquesta voluntat representativa pot ser explicada pel probable desig dels genovesos d'emular en alguna mesura la forta identitat cívica de Bruges, derivada de la centralitat econòmica d'aquest centre urbà, i expressada mitjançant una cuidadíssima arquitectura civil i comercial: el segle XIV en va marcar el moment àlgid, i, tot plantejant un repte al monopoli del gòtic per part de les institucions religioses, van sorgir a Bruges i a altres ciutats flamenques nous tipus arquitectònics específicament urbans, com ara els ajuntaments, *beffrois* i mercats dels draps.[248]

La llotja dels Genovesos, Bruges

[247] Per la llotja dels Genovesos, vegeu Jules Finot, *Étude historique sur les relations commercials entre la Flandre et la république de Gênes au moyen âge* (París: Alphonse Picard, 1906), 56-57; Valentin Vermeersch, *Bruges, mille ans d'art* (Anvers: Fonds Mercator-Albin Michel, 1986), 123; Concina, *Fondaci*, 143.

[248] Thomas Coomans, "Belfries, Cloth Halls, Hospitals and Mendicant Churches: A New Urban Architecture in the Low Countries around 1300", in *The Year 1300 and the Creation of a New European Architecture*, ed. Alexandra Gajewski i Zoë Opacic (Turnhout: Brepols, 2007), 185-202.

3.1. Les llotges dels catalans a l'estranger

Llotges de catalans a Castella. Entre les llotges dels catalans, la de Sevilla (1284) és la més antiga que hem documentat. Les relacions comercials entre Barcelona i Sevilla van arrencar després de la conquesta de la ciutat als musulmans, i el 1251 ja hi havia instal·lats alguns mercaders barcelonesos. El 1282 hi tenien un consolat, i el 25 d'agost de 1284 el rei Sanç de Castella els concedia privilegis i franqueses. El comerç entre Barcelona i Andalusia es va mantenir al llarg de la baixa edat mitjana malgrat les guerres entre la Corona d'Aragó i Castella, però mai no va assolir un volum gaire considerable.[249]

La concessió de privilegis i franqueses per part del monarca castellà, l'any 1284, esmentava un barri i una llotja de catalans. Deia concretament:

> "*dámosles en Sevilla las casas que fueron de Pedro Bonifaz con todas sus tiendes, que son en cabo de la rúa de Francos e tienen fa[s]ta la plaçuela de Santa María, do venden la fruta. E estas casas e estas tiendas les damos, en que fagan barrio en que moren de consduno. E damosgelas, que las ayen libres e quitas con todos sus derechos e con todas sus pertenencias quantas han e deven aver, assi como Pedro Bonifaz las avie. Otroísi por les fazer mas bien e mas merced, e porque don Berenguel Baster, cibdadan de Barcilona e cónsul de los catalanes, nos lo pidió por merced; otorgámosles que puedan fazer en este barrio lo[n]ja e forno...*".[250]

Aquest barri i la seva llotja durarien poc: el 1288, amb motiu de la guerra entre Castella i Aragó, el barri va ser ocupat per les autoritats castellanes i el cònsol va fugir. El 1291 es va tornar a nomenar cònsol, que inicià ràpidament les gestions precises per a la

[249] Als inicis es tractava només d'un comerç d'importació, els barcelonins en portaven peix en conserva i cuirs en brut, i no hi venien draps ni espècies, i als segles XIV i XV es van consolidar la importació de productes alimentícies i matèries primeres, com ara cuir, d'Andalusia a Catalunya, i l'exportació de productes manufacturats (com ara draps i armes) de Catalunya a Andalusia. En parlen Claude Carrère, *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi* (Barcelona: Curial, 1977-1978), II, 34-35; Josefina Mutgé Vives, "Projecció de Barcelona en l'àmbit peninsular: notícies sobre el Consolat de Catalans a Sevilla 1282-1327", in *El municipi de Barcelona i els combats pel govern de la ciutat*, ed. Joan Roca i Albert (Barcelona: Insitut Municipal d'Història-Proa, 1997), 29-38; Máximo Diago Hernando, "Relaciones comerciales de la Corona de Aragón con la Andalucía Atlántica durante el siglo XIV y primera mitad del XV", *Historia, instituciones, documentos* 27 (2000), 54; i Josefina Mutgé Vives, "El poder dels consellers de Barcelona a través dels consolats d'ultramar", *IX Congrés d'Història de Barcelona- La Ciutat en Xarxa (2009)*, 8-11, consultat el 17 de gener de 2015, http://handle.digital.csic.es/bitstream/10261/26284/1/Mutge_09_1_poder.pdf.

[250] Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 53-54, doc. 35.

confirmació dels privilegis i per la recuperació del barri i la llotja,[251] i el 1292 una cèdula del monarca castellà Sanç IV obligava a retornar als catalans les cases que havien estat de Pedro Bonifàs, amb les seves botigues, situades al barri de Francs, i es torna a repetir que els havien estat donades per a fer-hi barri, forn i llotja.[252]

Les relacions bèl·liques entre els dos estats a mitjan segle XIV van afectar directament la colònia, però en tot cas es documenta encara activa l'any 1372: aleshores, el municipi barcelonès pagava 5 lliures al mercader Pere Guerau en ajuda dels treballs i pagaments per ell efectuats "en fer reparar i pintar en la ciutat de Xivilia la lotge dels Catalans, a ops i pels mercaders catalans, la qual lotge era destrovida e sutza".[253] Tanmateix, el desembre del mateix any Pere el Cruel despossseïa els catalans de la llotja i la donava a una altra nació, i no fou fins la pau del 1375, que un ciutadà de Barcelona va intentar recuperar-la,[254] desconeixem amb quina fortuna.

Llotges de Catalans a Sicília. Sicília va ser un punt central per al comerç català a la Mediterrània. La base del comerç entre Sicília i Catalunya eren els intercanvis entre teles catalanes i cereal procedent de l'illa; en menor quantitat també s'hi portava cuir treballat, corall i armes. A més a més, Sicília era una etapa quasi obligada en els viatges a orient, i s'ha considerat la columna vertebral del comerç català.[255]

L'illa era un estat independent des dels temps de la conquesta normanda, al segle XI, i els catalans hi mantenien un comerç actiu des de començament del segle XIII. Aquestes relacions es van intensificar després que l'illa fos conquerida per Pere el Gran (1282), que va conduir a la integració de Sicília a la Corona, governada per un virrei de la casa d'Aragó.[256] El domini català sobre l'illa va implicar també el seu domini comercial, per damunt de genovesos, pisans i fins i tot marsellesos, que s'hi havia establert amb

[251] Mutgé, "Projecció de Barcelona"; Diago, "Relaciones comerciales de la Corona de Aragón", 27.
[252] Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 77, doc. 52.
[253] Albarà de 16 de novembre de 1372, i àpoca de 22 del mateix mes i any (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 10, f. 124v).
[254] Diago, "Relaciones comerciales de la Corona de Aragón", 37-41.
[255] Mutgé Vives, Josefina. "El *Consell* de Barcelona en la política siciliana de Jaime II (1291-1327)", in Josefina Mutgé i Vives, *Política, urbanismo y vida ciudadana en la Barcelona del siglo XIV* (Barcelona: CSIC- Institució Milà i Fontanals, 2004), 24-25.
[256] Jean Huré, *Histoire de la Sicile* (París: Presses Universitaires de France, 1957), 95-100.

anterioritat, i hem de suposar que també un coneixement i un aprofitament de les seves infraestructures comercials, que incloïen llotges.[257]

El consolat d'ultramar de Palerm, on residia el cònsol general de l'illa, va ser creat el 1286, i cinquanta anys més tard ja hi havia tres consolats (Palerm, Messina i Tràpani), a banda de 17 viceconsolats.[258] Lògicament, a Palerm hi havia la principal llotja de catalans a l'illa, i era situada al barri nacional, la *ruga catalanorum*. Es documenten despeses en aquesta llotja el 1303.[259] La llotja es documenta també l'any 1309, el 1377, i més tard, com a llotja "nova" el 1450.[260] De totes maneres, l'església de Santa Maria dels Catalans, consagrada el 1308, es va utilitzar igualment com a lloc d'activitat professional, almenys en moments inicials, segons ho confirma un pergamí de Jaume II (1267-1327) que explica que el cònsol i alguns mercaders van assistir a l'enregistrament d'un nòlit de Pere Mitjavila a l'església dels catalans.[261] De la vella llotja res no se'n sap, però per la nova del segle XV sí que es disposa d'alguna informació addicional que permet, ara sí, parlar-ne com d'un edifici de cert interès arquitectònic.

La nova llotja dels Catalans de Palerm era, en realitat, l'edifici que fins aleshores havien ocupat els genovesos, i el canvi de titularitat va tenir lloc l'any 1448.[262] Va sobreviure fins al s. XVIII, però se'n conserva un gravat i diverses descripcions anteriors, que l'assimilen a una sala amb grans obertures a l'exterior. Són suficients per saber que la façana feia cantonada, i que tenia un petit portal sobre esglaons arquejats, dominat per un edicle rectangular de marbre amb l'escut reial d'Aragó. Als costats del portal hi

[257] D'ençà de començament del segle XIII, es documenten llotges dels genovesos a Messina, Tràpani, Siracusa, Augusta i Palerm. També llotges de pisans a Palerm, Messina i Tràpani, a partir del 1261 en tots els casos. A final final de la dècada del 1270, els marsellesos reben l'autorització de fer *loggie* a Messina, Tràpani, Palerm, Siracusa i Nàpols (Bresc, *Un monde méditérranéen*, I, 389; Palamara, "Lonjas de Sicilia", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 295-305; Constable, *Housing the Stranger*, 210-211).

[258] Mutgé, "El *Consell* de Barcelona en la política siciliana", 24-25; Mutgé, "El poder dels consellers de Barcelona", 3-7; Ferrer Mallol, "El Consolat de Mar i els Consolats d'Ultramar", 66-67. En l'evolució temporal (1250-1460), s'aprecia un clar creixement del nombre de consolats catalans, que multipliquen les seus de la seva jurisdicció, mentre que les restants nacions tot just en tenen un o dos en tota l'illa (Bresc, *Un monde méditérranéen*, I, 385-386).

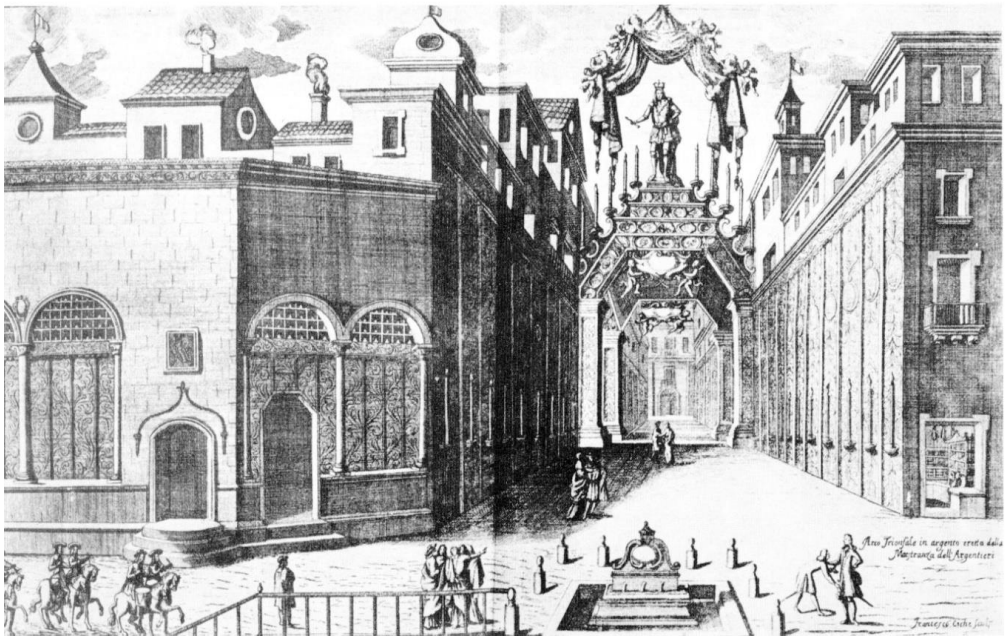
[259] Mutgé, "El poder dels consellers de Barcelona", 4.

[260] Bresc, *Un monde méditérranéen*, I, 386-390.

[261] Bresc, *Un monde méditérranéen*, I, 389-390.

[262] "A 3 de juliol 1448, los consellers scriuen al rey, que com ell hagués donat al cònsol i mercaders cathalans en Palerm una lotge que antigament era de genovesos, los quals pretenian cobrar-la, que per ço los don repulsa" (Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, V, 200).

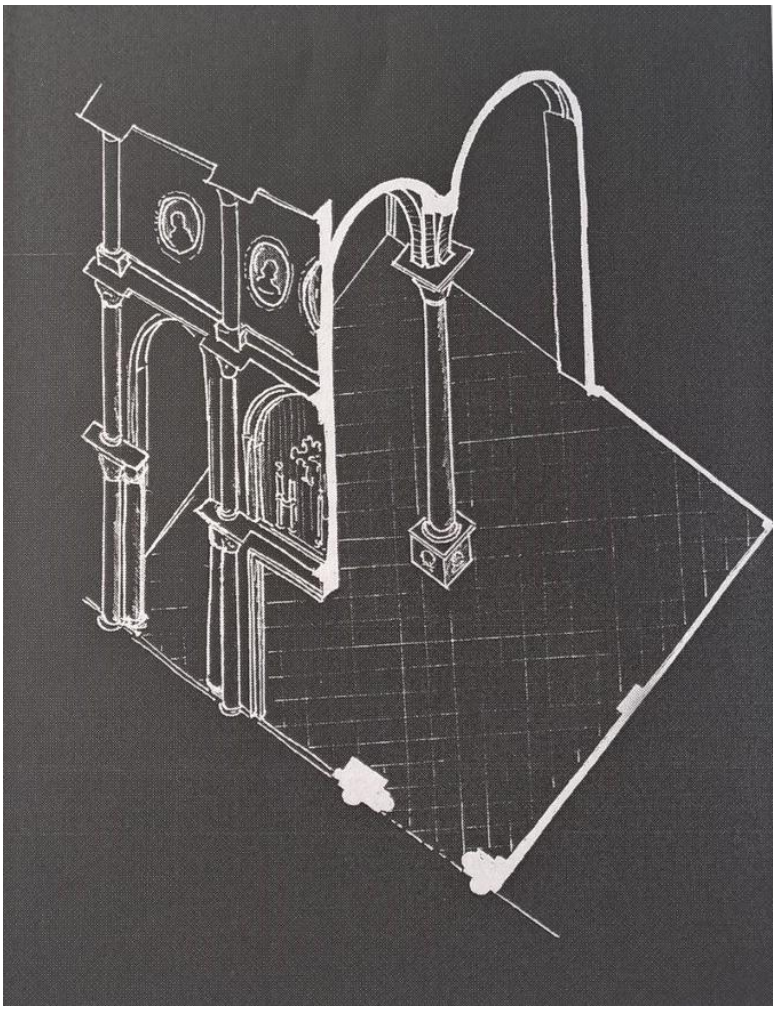
havia dues parelles d'arcs semicirculars sobre columnes, recolzades sobre una socolada o banc que s'utilitzava com a seient, i un entaulament tancava l'edifici per la part superior. L'interior de la sala era dividit en dues naus per pilars.[263]

Gravat de Francesco Ciché al llibre de P. Vitale *Le simpatie dell'allegrezza* (Palerm, 1711). A l'esquerra, la llotja dels Catalans.

Possiblement, a la dècada del 1530 es donaria inici a una nova residència per als catalans de la ciutat, en coincidència amb les transformacions de la plaça del Garraffo, on era situada. Se n'arribaria a construir només la façana, que constitueix el front de l'actual església de Santa Eulàlia dels Catalans. Té una porta central i grans obertures laterals, i s'ha hipotetitzat que l'espai interior seria únic, cobert amb volta i sostingut per una columna central, a la manera d'algunes sales de cases del consell catalanes.[264]

[263] Rosario Monteleone, "La Lonja de los Catalanes en Palermo", *Debats* 59 (1997): 92-95; Palamara, "Lonjas de Sicilia", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 298-299.
[264] Nobile i Scaduto, "Architettura e magnificenza", 13-32.

Reconstrucció hipotètica de l'interior de la llotja dels Catalans de Palerm del segle XVI (Nobile i Scaduto, "Architettura e magnificenza", 30).

En centres comercials secundaris sicilians els catalans van disposar també de llotges. A Messina, l'any 1286 el rei Jaume de Sicília va requisar una casa de la ciutat perquè s'havia construït massa a prop de la "*logiam Cathalanorum*", i la podia molestar.[265] Alguns anys més tard, un cònsol no legitimat pels magistrats barcelonins havia realitzat certes despeses en aquesta llotja.[266] Posteriorment, al s. XVI, a Messina s'hi va construir un edifici per als tractes comercials de tots els mercaders que freqüentaven la ciutat que va eliminar la necessitat de llotges nacionals i que funcionalment s'inspirava, doncs, en les llotges de mercaders de Barcelona, Mallorca o València.[267] A Tràpani, un altre

[265] Constable, *Housing the Stranger*, 210-211.

[266] Mutgé, "El *Consell* de Barcelona en la política siciliana", 28; Mutgé, "El poder dels consellers", 6.

[267] Amb el temps, aquesta llotja comuna fou ampliada i transformada, primer amb una planta superior destinada a altres funcions públiques i més tard, al s. XVII, formant part de la denominada Palazzata, espectacular successió d'edificis destinats al comerç i als comerciants en termes generals (Palamara, "Lonjas de Sicilia", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 300-302). A més

centre comercial secundari sicilià, consta documentalment que la llotja era al barri dels catalans, és a dir, a la *ruga logiae Cathalanorum*.[268] La colònia de mercaders catalans hi era ben organitzada des de final del s. XIII, i l'any 1301, el cònsol era autoritzat per a reintegrar-se les despeses quantitats que havia avançat en la compra de les cases i llotja del consolat ("*pro missionibus quas fecistis in abtandis domibus et logia dicti consulatus*"); a més a més, anualment reservava una part dels drets que cobrava per a l'obra de la llotja i de l'hospederia que dirigia.[269] Existeixen notícies documentals sobre altres llotges de catalans no conservades a la Sicília del segle XIV, a Agrigento, a Mazzara del Vallo, a Marsala, a Sciacca i a Licata.[270]

Llotges des catalans a Sardenya. L'illa de Sardenya fou una etapa comercial freqüentada per mercaders pisans, genovesos i catalans des dels segles XII i XIII. El mercat local no era gaire important, i el seu valor comercial era el de proveir de cereals i corall, a més de ser una escala comercial i tècnica obligada en la ruta marítima que conduïa cap a l'orient mediterrani, un paper que ja feia per als vaixells catalans que anaven cap a Sicília al darrer quart del s. XIII.[271] Càller era el port principal de l'illa, havia experimentat un gran creixement sota el control dels pisans, i el 1321 es concedí als catalans el privilegi de tenir-hi un consolat. En aquest privilegi s'hi inclou ja l'autorització necessària per a establir i finançar la construcció d'una llotja:

> "*Possint insuper dicti consul seu consules et patroni lignorum, mercatores et alii navigantes predicte Cathalani habere logiam seu logias et eciam hospicia ad sumptus eorum hedificanda in loco ydoneo eis per regiam curiam assignando, in quibus ipsi consules possint et valeant habitare et suum officium exercere*".[272]

---

a més, els mercaders catalans de Messina estaven vinculats a l'església normanda de l'Annunziata (Bresc, *Un monde méditérranéen*, I, 389-390), i encara avui dia hi ha a la ciutat una església dita "dels Catalans" d'estil romànic normand (Palamara, "Lonjas de Sicilia", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 302).

[268] Anteriorment era coneguda com a *ruga Amalfitaniae* perquè els catalans hi reemplaçaven els amalfitans (Palamara, "Lonjas de Sicilia", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 297).

[269] Capmany, *Memorias históricas*, I, 375-376; II-1, 98, doc. 66.

[270] Palamara, "Lonjas de Sicilia", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 298.

[271] Sobre la presència de comerciants catalans a l'illa de Sardenya, Carme Batlle i Gallart, "Noticias sobre negocios de mercaderes en Cerdeña hacia 1300", in *I Convegno internazionale di studi geografici-storici La Sardegna nel mondo mediterraneo (Sassari, 7-9 abril 1978)* (s.l., 1978), 278-279; Jordi Carbonell i Francesco Manconi, *Els catalans a Sardenya* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1984), 25-31.

[272] Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 157-158, doc. 107. Tanmateix, Batlle indica que l'any 1301 els barcelonins ja comptaven amb un cònsol a Càller per a la defensa dels seus interessos (Batlle, "Noticias

La llotja no es va habilitar immediatament, potser perquè a partir del 1323 s'inicià la conquesta de l'illa per part dels catalanoaragonesos. La ciutat, ara coneguda com a Castell de Càller, va esdevenir el centre del poder polític i militar de l'administració dels catalans a l'illa, i els nous governants es van limitar en un primer moment a reforçar-ne l'estructura defensiva i a desenvolupar el sector de Lapola.[273] La llotja es continuava veient, però, com una necessitat: el 1332 el monarca català recordava al cònsol barcelonès que encara no disposava d'una residència oficial a Castell de Càller, i el 1339 s'aplicaven a Barcelona taxes sobre les mercaderies per tal d'obtenir fons destinats a la casa del cònsol callerità.[274] Deu anys més tard, l'any 1349, es deia encara que

> "...lo cònsol de Cerdenya lo qual continuament acustuma fer son domicili en Castell de Càller, no haja alberch en aquell Castell de Càller a son servey, ne lotge que sia comuna a persones navegants e a totes altres persones que haien a fer ab lo dit cònsol, per rahó del dit consolat...".[275]

Aleshores, els consellers barcelonins van demanar als ciutadans Miquel Escolà i Andreu d'Olivella l'avaluació de la necessitat real d'aquesta llotja. En cas que ho consideressin imprescindible, se'ls demanava que presentessin una proposta concreta sobre com haurien de ser la casa i la llotja en qüestió, i també sobre el mètode de finançament que s'utilitzaria per a pagar-ne la construcció. Varen determinar que la llotja era necessària, i es va decidir que caldria comprar dues cases a la banda de ponent del carrer dels Mercaders. El cost de l'operació es pagaria d'una imposició que a partir d'aquest moment es carregaria sobre les mercaderies entrades i sortides del port de Càller, i que seria efectiu fins que les obres estiguessin finalitzades.[276] Desconeixem la sort d'aquesta llotja i no hem pogut localitzar-ne notícies addicionals.

A Bonaria, ciutat fundada pels catalans en un turó proper a Castell de Càller durant la lluita per conquerir aquesta ciutat, també hi fou habilitada una llotja. El nou assentament

---

sobre negocios", 286). Sobre els consolats a Sardenya, vegeu també Ferrer Mallol, "El Consolat de Mar i els Consolats d'Ultramar", 67.

[273] Sobre l'edilícia pública al Càller catalanoaragonès, vegeu Urban, *Cagliari aragonese*, 163-194.

[274] ACA, Cancelleria, reg. 313, ff. 119v-120r (2 abril 1332); citat per Petrucci, "Cagliari nel Trecento", 317.

[275] ACA, Reg. 1018, 15-16; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 236-238, núm. 158.

[276] ACA, Reg. 1018, 15-16; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 236-238, doc. 158.

fou dotat de les necessàries construccions religioses i civils, i si entre les primeres destaca el temple parroquial, entre les segones cal mencionar les fortificacions i la llotja, si bé val a dir que desconeixem si es tractava d'una llotja de propòsit mercantil o d'una llotja genèricament municipal. En tot cas, assegura la importància d'aquesta llotja la disputa que va tenir lloc l'any 1324-1325 entre Guillem Oliver, cònsol dels catalans, i Joan de la Geltrú, apotecari barcelonès resident a Bonaria: el cònsol de l'illa havia intentat repetidament adquirir una casa propietat del darrer a Bonaria per tal de destinar-la a llotja, sense èxit, fins que la cort va intervenir i va ordenar habilitar un "*hospicium et lotgia et platea ipsius lotgie*".[277] No sabem si es va arribar a habilitar, perquè Càller es va conquerir de seguida (l'any 1326) i Bonaria va quedar ràpidament en un segon terme.

Els catalans també van fundar consolats a l'Alguer (1401) i a Sàsser (1416), però l'activitat comercial d'aquests ports era secundària en comparació amb la del port de Càller.[278] S'ha relacionat amb l'escenari de l'activitat comercial entre la ciutat i la metròpoli catalana unes antigues estructures porticades de suposat origen medieval que subsisteixen al port de l'Alguer, sense que coneguem la base d'aquesta identificació.[279]

Llotges de catalans a les costes de la Mediterrània occidental. Els consolats de catalans a Gènova i Pisa, les grans competidores dels catalans pel domini comercial de la Mediterrània, formen part d'acords que permetien als uns el nomenament de cònsols a les terres dels altres. El consolat dels catalans a Gènova fou establert el 1230 o el 1233, i hi ha notícia d'un nomenament reial de cònsol de catalans a Gènova el 1280.[280] Aquest consolat fou inestable, com inestables foren les relacions entre la república genovesa i la Corona, i es creu que la comunitat de mercaders catalans a Gènova fou bastant reduïda, i que malgrat que tots els mercaders vivien en una mateixa zona,

[277] ACA, Canc., reg. 374, f. 115r, i ACA, Canc., reg. 375, f. 68 bis r-v; citat per Urban, *Cagliari aragonese*, 25.
[278] Carbonell i Manconi, *Els catalans a Sardenya*, 25; Francesco Manconi, "Mercanti, contadini e artigiani nella Sassari medievale e moderna", in *Gli Statuti Sassaresi. Economia, Società, Istituzioni a Sassari nel Medioevo e nell'Età Moderna*, ed. Antonello Mattone i Marco Tangheroni (Càller: Edes, 1986), 389.
[279] Carbonell i Manconi, *Els catalans a Sardenya*, 153, fig. 152.
[280] Cfr. Duran Duelt, "La xarxa consular", 353; Ferrer Mallol, "El Consolat de Mar i els Consolats d'Ultramar", 66.

propera al port, la comunitat mai no va disposar d'una llotja de referència.[281] Els pòrtics de les construccions particulars funcionaven al segle XIII com a llotja i punt de trobada dels mercaders, i sota els pòrtics privats s'hi van configurar, això sí, la llotja dels mercaders romans (1233), de placentins (1253), de florentins (1254) i de pisans (1274).[282]

En canvi, la comunitat de mercaders catalana a Pisa i al port de Talamone era més estable i nombrosa, perquè des de la costa toscana els catalans gestionaven les relacions comercials i els viatges amb els ports lígurs i del sud de França, i els viatges cap a Sardenya i el sud d'Itàlia. El 1277 havia estat concedit el privilegi que regulava la presència de pisans en terres catalanes, que autoritzava la instal·lació d'un cònsol pisà a la Corona, i que establia la reciprocitat; el consolat català a Pisa, pròpiament, fou fundat el 1283.[283] Els catalans comptaven amb llotja a Pisa, i era al barri de Kinzica, el sector portuari i comercial de Pisa, a tocar de les escales fluvials.[284] En aquell sector, el palau Gambacorti incloïa una part porticada, sota la qual s'hi reunien i hi tenien la seva llotja algunes nacions comercials, com ara els florentins o els catalans.[285]

La instal·lació dels catalans a les ciutats toscanes interiors és posterior, com les relacions comercials regulars amb les mateixes. Els acords entre catalans i sienesos porten a final del segle XIV: el 1379 es va signar un acord entre totes dues nacions que permetia als primers elegir un ciutadà de Siena com a representant que resolgués les

[281] Maria Elisa Soldani, "Comunità e consolati catalanoaragonesi in Toscana, Liguria e Sardegna ne tardo Medioevo", in *Il governo dell'economia. Economia e politica tra Italia e Peninsola Iberica nel tardo medieovo*, ed. S. Tognetti i L. Tanzini (Roma: Viella, 2014), 265.

[282] Grossi Bianchi, Poleggi, *Una città portuale del medioevo: Genova*, 159 i 163, n 7. Esmenten la dels romans sota el pòrtic dels Stangoni, la dels placentins al pòrtic Malocello, o els pisans al pòrtic de l'església de San Torpete).

[283] Ferrer Mallol, "El Consolat de Mar i els Consolats d'Ultramar", 66; Duran Duelt, "La xarxa consular", 353; Soldani, "Comunità e consolati catalanoaragonesi", 266, 271.

[284] Maria Elisa Soldani, *Uomini d'affari e mercanti toscani nella Barcellona del Quattrocento* (Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2011), 56-57; Soldani, "Comunità e consolati catalanoaragonesi", 273.

[285] Fabio Redi indica que el 1385 la llotja dels Florentins era al *palazzo* Gambacorti: Fabio Redi, *Pisa com'era. Archeologia, urbanística e strutture materiali: secoli V-XIV* (Pisa: Gisem, 1991), 297, n. 365. Al segle XV, el palau del pretori i el palau dels Gambacorti es van destinar als cònsols del mar pisans i a la duana, als cònsols florentins, i segons sembla també s'hi van ubicar els catalans. L'edifici va continuar sent seu del Consolat de Mar pisà durant llargs anys; fou restaurat a mitjan segle XVI i reformat i ampliat al segle XVII (Eva Karwacka Codini, *Architettura a Pisa nel primo periodo mediceo* (Roma: Gangemi editore, 2011), 206.

causes civils entre mercaders i patrons catalans, així com l'habilitació d'una llotja, la residència oficial a l'exterior de la qual hi podrien col·locar l'estendard reial. Aquesta llotja gaudiria de les mateixes llibertats que les altres llotges de catalans del món, i així els catalans s'hi podien reunir i trobar, i en tant que espai nacional també podien jugar-hi a jocs prohibits a Siena.[286]

Llotges a les ciutats de fires de Xampanya. El concepte de llotja nacional es va estendre per altres zones comercials amb presència de mercaders del sud d'Europa. Val la pena examinar el cas de Xampanya, centre financer i d'intercanvis del món occidental entre mitjan segle XII i final del segle XIII. Els mercaders i financers flamencs i italians tenien el seu punt de confluència a les fires, que s'anaven repetint al llarg de l'any en diferents ciutats de la regió (Provins, Troyes, Bar-sur-Aube, Lagny) de tal manera que Xampanya va esdevenir un mercat quasi permanent.[287] Els documents confirmen que les comunitats nacionals eren regides per un cònsol, que representava la nació davant les autoritats locals, i que disposaven de cases comunes, que en aquest cas i donades les característiques materials dels intercanvis que hi tenien lloc, funcionaven també com a lloc d'allotjament dels mercaders i d'exposició i venda de productes, i que en conseqüència comptaven amb soterranis de pedra destinats al dipòsit de les mercaderies.[288]

Malgrat els paral·lelismes conceptuals amb les llotges mediterrànies, les instal·lacions de Xampanya serien instal·lacions ben protegides i tancades, cosa que les allunya del concepte d'espai obert i centre oficial i administratiu propi de la Mediterrània, i que les converteix més aviat en espais de mercadeig i d'intercanvi. Sigui com sigui, en alguna ocasió es va utilitzar l'apel·latiu llotja per a referir-s'hi, com ara la "*lobiam Placentinorum*" de Troyes on residien i emmagatzemaven els seus béns els toscans en època de fires.[289] Sigui com sigui, els documents es refereixen més habitualment a aquestes cases nacional amb termes com ara "casa", i en el cas dels catalans, els cònsols

[286] Soldani, *Uomini d'affari*, 54-55.

[287] La bibliografia sobre les fires és extensa. Per una explicació general, vegeu Jacques Le Goff, *Marchands et banquiers au Moyen-Âge* (París: Presses Universitaires de France: 2001), 16-19.

[288] Per a les residències de les nacions a les ciutats de fires de Xampanya, vegeu Bourquelot, *Études sur les foires de Champagne*, 157-166; Chapin, *Les villes de foires*, 107-120.

[289] L'esmenta Chapin, *Les villes de foires*, 110.

dels mercaders de pells catalanoaragonesos repartien entre ells els llocs de venda de la plaça situada davant la casa comuna (*domus*) de la nació.[290]

Es conserva a Provins un edifici avui dia conegut com a *grange* aux Dîmes, que va funcionar durant les fires de Xampanya com a seu dels mercaders tolosans, que hi mostraven i hi venien les pells, draps, espècies i productes procedents de la Mediterrània oriental. L'edifici fou llogat pels mercaders de Tolosa després que altres l'haguessin utilitzat també, i es correspon molt bé amb la tipologia que examinem: un soterrani escaient a l'emmagatzematge de les mercaderies, cobert amb volta de pedra; una planta baixa igualment coberta amb volta de pedra i distribuïda en tres naus; i una planta superior accessible des de l'exterior (potser afegida posteriorment) que funcionaria com a espai d'allotjament.[291]

La *grange* aux Dîmes, Provins.

[290] "i*n plateam domus predicte, ubi cordoanus mercatorum tocius nostre dominacionis congregatur*" (ACA, Reg. 10, f. 117v-118; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 31, núm. 15).

[291] El 1222 els cònsols tolosans agraïen al capítol de Saint-Quiriace la cesssió de la casa i la bodega coberta amb volta (dita Forcadas) que tenien a la ciutat alta de Provins. S'hi refereixen Bourquelot, *Études sur les foires*, 157-158; i Pierre Garrigou Grandchamp, *Demeures médiévales. Coeur de la cité* (París: Rempart, 1999), 27.

La *grange* aux Dîmes, Provins.

Les llotges de Bruges. L'espai comercial del mar del Nord també va ser freqüentat per mercaders del sud d'Europa, i explica l'expansió de les llotges en el sentit de casa nacional en aquesta regió. L'àrea compresa entre la costa oriental anglesa i l'extrem del Bàltic va experimentar a la baixa edat mitjana una activitat comercial molt intensa, que descansava sobre unes relacions complementàries entre uns països econòmicament desenvolupats, densament poblats i fortament urbanitzats (Flandes i Brabant) i altres que els abastien de matèries primeres i articles d'alimentació: alguns aportaven cereal (Renània i el nord de França), altres proporcionaven llana (Anglaterra i més tard Castella), Escadinàvia facilitava arengades, la costa atlàntica proveïa de sal, etc. Al seu torn, les ciutats flamences consumien de manera abundant i diversificada, i produïen i exportaven draps de llana. La ciutat de Bruges va tenir un paper clau en aquestes reds comercials des de final del s. XII, i a començament del s. XIV era ja un gran mercat de redistribució a escala occidental i un gran centre de consum al bell mig d'una regió excepcionalment rica i poblada. Estava ben comunicada pels seus avantports, i era el

punt de trobada de rutes comercials arribades de l'est d'Europa, de Colònia, del nord de França, d'Anglaterra i del món mediterrani.[292]

L'activitat dels catalans a l'espai comercial nord-europeu es documenta almenys des de final del s. XIII,[293] i encara que s'havia pensat que el tràfic marítim entre el port de Barcelona en direcció al mar del Nord era escàs, les dades aportades en els darrers anys per D. Pifarré, ho contradiuen.[294] Els productes objecte de comerç eren diversos: s'hi exportava fil per a les sarges, cuir, regaliç, ametlla, pells, tela per a veles, safrà i arròs, espècies, sucre, brasil, laca i indi, encens, cotó filat, dàtils, màstic, ametlles, anís i festucs (tots productes de reexportació), a més de vi i sabó, i se n'importava teles teixides, capells, pells, arengades, planxes de ferro i de llautó, objectes de coure, peces d'armadura, fil de ballestes, merceria, oli de llinosa, roure de Flandes (per als mobles de major nivell), bancals, draps de ras i tapissos, draps de pinzell o pintures sobre tela... però sobretot draps: saies dites d'Irlanda, peces dites "de vilatge", i sobretot draps de Wervicq (dits vervins), Courtrai i Malines.[295]

En resposta a aquesta intensa activitat, els catalans de Bruges es van poder constituir com a consolat el 1330, i el seu fou un dels primers consolats estrangers concedits per la ciutat.[296] Sembla, a més, haver estat força més ben estructurat que altres consolats catalans a la Mediterrània, almenys a partir de la documentació conservada: estava regit per un consell de mercaders i uns cònsols, i al llarg dels segles XIV i XV va consolidar

[292] Luc Duerloo, "Riquesa i esplendor dels Països Baixos", in *L'esplendor de Flandes. Art de Brussel·les, Anvers i Malines als s. XV-XVI* (Barcelona: Fundació La Caixa, 1999), 20 ; Philippe Contamine *et al.*, *La economía medieval* (Madrid: Akal, 2000), 229-231, 260-262.

[293] L'any 1280 ja hi ha refències a súbdits aragonesos en la queixa aixecada per nombrosos mercaderes estrangers de Bruges pel dret "*de la pesée et du tonlieu*" (Vandewalle, "Bruges et la Peninsule", 170-171). El 1340 les viles de Gant, Bruges i Ieper demanaven a Eduard III d'Anglaterra que posés sota la seva protecció mercaderies, mercaders i vaixells d'Espanya, de Catalunya i de Mallorca en els seus desplaçaments cap a Flandes i Brabant i en les seves operacions comercials; el 1353, el mateix Eduard III concedia un guiatge i la seva protecció especial als catalans que hi anaven a cercar llanes, cuirs, plom, etc. (Carrère, *Barcelona 1380-1462*, II, 49-50).

[294] Dolors Pifarré Torres, *El comerç internacional de Barcelona i el mar del Nord (Bruges) a final del segle* XIV (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002), 25-39.

[295] Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 56-59; Contamine *et al.*, *La economía medieval*, 260-262.

[296] Joseph Marechal, "La colonie espagnole de Bruges, du XIVe au XVIe siècle", *Revue du Nord* XXXV (1953): 14-15. Sobre el sistema d'elecció i les funcions i atribucions dels cònsols, vegeu A. Paz y Melià, *Series de los más importantes documentos del archivo y biblioteca del Excmo. Señor duque de Medinaceli, elegidos por su encarto y publicados a sus expensas. 2ª serie. Bibliográfica* (Madrid: Archivo y Biblioteca de la Casa de Medinaceli, 1922), 437-438, i Marechal, "La colonie espagnole", 24-26.

la seva organització gràcies a les diferents ordinacions i confirmacions de les mateixes.[297] L'activitat legislativa d'aquest consolat era intensa, i s'adreçava "tant a salvaguardar els interessos de la colònia de Bruges com a preservar-la de les dissensions internes i de l'egoisme dels particulars sobre el bé de la comunitat".[298]

La comunitat disposava d'un espai dins del monestir del Carme, que incloïa una capella i una sala de reunions, a més d'una sepultura davant de l'altar major: segons diuen les ordinacions del consolat,

> "*...ipsi habebant et tenebant unam pulcherrimam capellam in ecclesiam carmeliatarum in dicta villa brugensi, in qua ipsi in dies celebrari faciunt pulcra divina servicia, et similiter habebant in claustro dicte ecclesie carmelitarum unam cameram pertinentem eidem nacioni ubi se congregant cum opus est pro negociis dicte nacionis, sicuti alie naciones residentes in dicta ville brugensis consueti sunt*".[299]

Aquest capítol es refereix a les reunions generals del consell de mercaders, compost pels cònsols i per tots els mercaders catalans súbdits del rei d'Aragó, que se celebraven a la sala del claustre. La colònia catalana s'hi reunia en ocasions destacades, i els que morien a la ciutat eren enterrats a la sepultura de vora l'altar major. Els catalans s'ocupaven del manteniment del seu espai al temple carregant un impost sobre les mercaderies dels catalanoaragonesos que entraven i sortien de Flandes.[300]

Però l'activitat mercantil diària tenia lloc a la llotja de la plaça de la Borsa, i la documentació dóna una bona idea de l'ampli abast de les activitats que s'hi duien a terme. A banda de ser el punt de trobada i de transacció, s'hi pagaven els drets establerts

---

[297] Sobre el consolat dels catalans, els salconduits que li van concedir els comtes de Flandes i els ducs de Borgonya, i les ordinacions del mateix, vegeu Pablo Desportes Bielsa, "El consulado catalán de Brujas (1330-1488)", in *Aragón en la Edad Media XIV-XV. Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros* (Saragossa: Universidad de Zaragoza, 1999), I, 377-378 i 381-382. Les ordinacions del consolat de l'any 1330, així com les de 1355, 1357, 1390, 1392, 1394 i 1396, i les del segle XV, conservades a l'Arxiu de la casa de Medinaceli, foren publicades per A. Paz (Paz, *Series de los más importantes*).

[298] Mario del Treppo, *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalano-Aragonesa al segle XV* (Barcelona: Curial, 1976), 102.

[299] Paz, *Series de los más importantes*, 441-442, 454.

[300] Marechal, "La colonie espagnole", 30-31; Del Treppo, *Els mercaders catalans*, 102 ; Desportes, "El consulado catalán", 384.

per les mercaderies,[301] i sempre hi eren a punt "los taulels de les taules e dels scachs...com sie cosa que jeneralment tots los mercaders hi prenen pler si hi pasen temps".[302]

Pel que fa la casa o llotja en sí mateixa, es tractaria d'una edificació, no necessàriament porticada, llogada a la municipalitat o assignada per la mateixa: els mercaders feien pagaments "per mantenir les despeses, axi de loguer de lotga, com de les despeses qui·s paguen per rahó de la segrestia de Nostra Dona del Carme...".[303] Ni un sol indici no permet sospitar que adquirís el caràcter d'espai de representació de la nació que va tenir la llotja genovesa, i de fet va anar canviant de localització amb el temps. Les primeres referències a la casa dels catalans de Bruges són del 1357, i en aquest moment l'espai seria vora la Beursplein. Després, en un privilegi datat del juny del 1389, el duc de Borgonya instava la ciutat de Bruges a asignar als catalans una casa per a dipositar-hi els seus béns i les seves mercaderies:

> "*...voulons et ordenons quil leur soit assigné en la ville de Bruges une certaine maison par noz gens et officiers en laquelle on poisera leurs biens et marchandises quilz auront amenez es dites galees et neifs en nostre dit pays de Flandres, et aussi ceulz quilz auront achetez en ycellui*".

La situació, segons la qual s'asignava als catalans unes cases per la qual es pagava un lloguer, era idéntica el 1427 i encara el 1437.[304] Després de la Beursplein, els catalans van passar al carrer del Krom Genthof,[305] i és possible que el trasllat reflecteixi la davallada de la importància del comerç catalano-flamenc, que va declinar dràsticament a partir del 1440, i a meitat de segle la colònia s'havia reduït a cinc membres.[306]

---

[301] El 1396 s'establia que "davant en la seguent carta seran hordenats per los dits mercaders los drets que cascunes mercaderies seran tengudes de pagar a la lotja que·s té a la bosa [és a dir, a la plaça de la Borsa] per los dits mercaders catalans" (Paz, *Series de los más importantes*, 468, 477).

[302] Desportes, "El consulado catalán", 383-384.

[303] Paz, *Series de los más importantes*, 468, 477.

[304] Louis Gilliodts-Van Severen, *Cartulaire de l'ancien Consulat d'Espagne à Bruges*. *Première partie: de 1280 à 1550* (Bruges: Imprimerie de Louis de Plancke, 1901), I, 19-21. Per la residència del consolat dels catalans al segle XIV, vegeu Desportes, "El consulado catalán", 383.

[305] Paz, *Series de los más importantes*, 450, 468, 477; J. A. Van Houtte, *Bruges. Essai d'histoire urbaine* (Brusel·les: La Renaissance du Livre, 1967), 64.

[306] Del Treppo, *Els mercaders catalans*, 102-103.

3.2. Llotges de les nacions a la Corona d'Aragó

Les principals comunitats de mercaders estrangers actives a Barcelona es van integrar a la vida local: van freqüentar la llotja comuna de tots els mercaders, hi van dur a terme els seus negocis i van resoldre les seves qüestions comercials davant dels cònsols de mar locals. No es van organitzar com a comunitats nacionals amb espais propis ni amb privilegis específics, i això s'ha interpretat com un exemple de la pressió exercida per la potent mercaderia local per obtenir beneficis proteccionistes.[307]

Un cas ben estudiat és del dels toscans. L'assentament d'homes de negocis toscans i de les grans companyies florentines a les grans ciutats de la Corona, sobretot a Barcelona, ja es documenta a la primera meitat del segle XIV, quan els Bardi hi tenien sucursal i els Peruzzi agents; però a partir de la dècada del 1380 la presència florentina es va incrementar molt més notablement a Barcelona, Mallorca i València, fins al put que Bellandi, el soci de Datini a Barcelona, es lamenta de la competència que representava l'elevat nombre de florentins a Barcelona. Així i tot, la relació entre els mercaders toscans i els locals seria quotidiana, i formaven part activa de la mercaderia local a la qual s'havien assimilat.[308]

Ara bé, sí que van existir consolats i llotges estrangers en alguns territoris d'adquisició recent, on les llotges de les nacions estrangeres hi eren ja d'abans de la conquesta i s'hi van mantenir, o bé en ciutats perifèriques on el mercaders catalans tenien menor capacitat de negociar i fer aplicar mesures proteccionistes.[309]

Un exemple de territoris "d'aquisició recent" és Mallorca. La toponímia mallorquina ha mantingut el rastre d'algunes llotges nacionals, que hi van estar en funcionament fins al

[307] Soldani, *Uomini d'affari*, 62-64.

[308] Els pisans també havien estat autoritzats a residir i a negociar a la Corona el 1353. Sobre la presència de toscans a Barcelona al final de l'edat mitjana, vegeu Carrère, *Barcelona 1380-1462*, II, 64-72; Soldani, *Uomini d'affari*; Maria Elisa Soldani, "Dal Mediterraneo all'Atlantico. Gli uomini d'affari fiorentini nella Peninsola Iberica fra Tre e Quattrocento", in *Vespucci, Firenze e le Americhe*, ed. Giuliano Pinto, Leonardo Rombal i Claudia Tripodi (Florència: Leo S. Olschki, 2014), 45-46. La tutela dels nacionals i l'administració de justícia entre els nacionals, foren assumides directament per la monarquia gràcies a la relació privilegiada que moltes de les famílies de mercaders florentins mantenien amb la Corona (Soldani, *Uomini d'affari*, 62-63, 210, 133).

[309] Soldani, *Uomini d'affari*, 62-64.

final de l'edat mitjana. Després de la conquesta cristiana de l'illa, les ciutats-estat italianes van reclamar al rei català els privilegis que ja havien tingut amb els governants musulmans, i el 1233 Gènova i Pisa obtenien drets per a construir a Mallorca un alfòndec i una església, i mig segle després (seguint el canvi terminològic que ja hem observat per tota la Mediterrània) els documents esmenten una llotja de genovesos, referint-se sens dubte a la mateixa cosa. Com a llotja dels Genovesos, apareix a la toponímia mallorquina a partir de l'any 1270.[310] A mitjan segle XV encara es manté el seu record, i el 1460 es confirmava que l'entrada en funcionament de la llotja de la Mercaderia l'havia deixat sense utilitat: "*como en Mallorca haya una lonja llamada de los Genoveses, la que a nada sirve por haber la grande Lonja de los mercaderes, en que concurren todas las naciones a ajustar sus negocios*".[311] Hi va haver un intent d'aprofitar l'antiga llotja com a seu de la capella de Sant Jordi i la confraria de militars, però el pla no es va dur a terme finalment.[312] Uns anys més tard encara hi ha referència a la "Ylla de la lotge dels genovesos" (1478),[313] i a final del segle XV la llotja continua sent esmentada al Llibre del Censal de 1480-1482, que recull els censataris obligats a pagar un cens sobre els seus béns urbans al Reial Patrimoni.[314] El seu record es perd després en el temps, i de les seves característiques constructives no en tenim cap notícia.

Com els genovesos, també els toscans van obtenir una llotja, segons ho suggereix la menció que apareix en un document de l'any 1444 de la "llotja dels Placentins", situada

[310] Josep Tomàs Ramis Salamanca, "Topònims i genèrics toponímis a Ciutat de Mallorca. Segles XIII-XV", in *XIV Jornada d'Antroponímia i Toponimia (Petra, 26 de marc de 2011)* (Palma: UIB, 2013), 163. L'any 1363 apareix citada la llotja dels Genovesos, a la parròquia de Sant Nicolau (Gabriel Llompart, *La pintura medieval mallorquina. Su entorno cultural y su iconografía* (Palma de Mallorca: Lluís Ripoll editor, 1977-1980), I, 214-215.

[311] Alvaro Campaner Fuertes, *Cronicon Mayoricense. Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 hasta 1800* (Palma de Mallorca: Imprenta de Mn. Alcover, 1967), 174-175.

[312] Possiblement no es va dur a terme a causa del mal estat de l'edifici i l'obligació de tenir-lo enllestit en un plaç de tres mesos. Ens referim a la llotja dels Cavallers mallorquina més endavant, en el marc de les llotges de les elits polítiques urbanes. S'hi refereix Joana Maria Palou, "Història del retaule de Sant Jordi de Pere Niçard: la confraria dels Cavallers i la festa de l'Estendard", in Gabriel Llompart *et al.*, *El Cavaller i la Princesa. El Sant Jordi de Pere Nisard i la Ciutat de Mallorca* (Palma de Mallorca: Consell de Mallorca-Sa Nostra, 2001), 21-23.

[313] Maria Barceló Crespí, *Ciutat de Mallorca en el Trànsit a la Modernitat* (Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics, 1988), 115-116, 238; Ramis, "Topònims", 167.

[314] Maria Barceló Crespí, "Toponímia urbana de la Ciutat de Mallorca (segona meitat del segle XV)", *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* 57 (2001): 85, 87). Sobre la llotja dels Genovesos, vegeu també Pau Cateura Bennàsser, "Repoblación, urbanización y comercio. El puerto de la ciudad de Mallorca durante el siglo XIII", *Mayurqa* 21 (1985-1987).

davant de la capella de Sant Feliu, al carrer del mateix nom.[315] El Llibre del Censal de 1480-1482 encara esmenta la llotja de Sant Feliu en aquest mateix indret.[316] Suposem que aquesta llotja nacional també que va deixar de tenir utilitat quan va entrar en funcionament la llotja dels mercaders, i en desconeixem la fortuna posterior.[317]

4. Les llotges dels mercaders

Les llotges integrades dins les cases del consell acollien activitats comercials, sovint derivades de les prerrogatives dels governs municipals en aquests àmbits d'actuació (monopolis, taxació, pes oficial), i sovint aquestes funcions serien més freqüents i prioritàries que cap altres. Aquestes llotges públiques multifuncionals van continuar existint, però a més a més, als segles XIV i XV van aparèixer en alguns grans centres urbans instal·lacions també municipals, especialitzades en els afers comercials: les llotges de mercaders, entre les quals destaquen per la seva monumentalitat les de comerç de Barcelona, València i Mallorca, i en menor mesura la de Perpinyà. La motivació utilitària d'aquesta classe d'edificis va ser la d'aglutinar serveis públics relacionats amb el comerç internacional, i així facilitar i promoure aquesta activitat. Els mercaders locals i estrangers hi tindrien un lloc per a dur-hi a terme els seus tractes, i hi trobarien disponibles tots els serveis i intermediaris necessaris (taules de canvi privades i/o taules garantides i públiques, notaris....) i la seu del tribunal comercial (el consolat de mar, que existia en totes aquestes ciutats). A més a més, els mercaders locals hi fundarien més endavant les seves organitzacions professionals, els consells de mercaders, que determinaven les mesures estimades oportunes per a la promoció i defensa de l'activitat comercial. Aquesta classe de llotges és la més ben coneguda i documentada, i per això ha existit una tendència a assimilar la funció amb l'estructura, i a identificar tota llotja amb un centre de transaccions comercials.

[315] Llompart, *La pintura medieval mallorquina*, I, 214.
[316] Barceló, "Toponímia urbana", 85, 87.
[317] Vegeu http://www.baleareslive.com/info_lugar.php?p=carrer-de-sant-gaietA-trazas&id=212&l=ca, consultat el 18 d'agost de 2015.

4.1. El món italià, un referent ineludible

No es pot parlar de llotges ni d'arquitectura comercial a la Mediterrània medieval sense dirigir la mirada primer cap a les solucions que van donar a problemàtiques semblants les nacions capdavanteres en el comerç. Ens referim sobretot a les grans repúbliques de Pisa, Gènova i Venècia. Diguem per endavant, però, que a final del segle XIV, no existia en cap d'aquestes ciutats una instal·lació semblant a les llotges de mercaders catalanoaragoneses, que proporcionés un escenari monumental i solemne per a la contractació comercial, i que al mateix temps concentrés tots els serveis que un mercader podia necessitar en el desenvolupament de la seva activitat professional. El representant a Barcelona de la companyia Datini de Prato ho deia ben explícitament a la darreria del segle XIV, en explicar que, a diferència d'altres llocs on operaven, a Barcelona els negocis es duien a terme a la llotja, i per això demanava al seu cap que li asignés un empleat que es quedés al magatzem per si calia anar a mostrar les mercaderies a algú.[318] El caràcter excepcional de l'edifici encara el posava de relleu a començament del segle XVI el florentí Francesco Guicciardini, a qui la llotja li va cridar especialment l'atenció.[319]

4.1.1. Les *logge dei mercanti*, el lloc de trobada dels mercaders

Als grans centres italians sí que hi havia, però, àrees o llocs de trobada designats per als mercaders i altres implicats en el comerç internacional, i solien ser pòrtics públics o privats: és a dir, llotges en el sentit estructural del terme. A Venècia, els mercaders tenien com a punt de confluència els pòrtics de l'illa de Rialto, el pol comercial, on fins i tot hi hauria delimitat un sector propi conegut com específicament com a *loggia dei mercanti*. La llotja havia estat establerta a final del segle XIII, i les fonts indiquen que els nobles i els mercaders s'hi reunien a sota, que els magistrats municipals s'hi reunien al damunt en els mesos d'estiu, i que era davant dels descarregadors, ja que la ciutat protegia l'àrea del davant dictant ordenances que hi prohibien l'aturada de vaixells i altres activitats que poguessin aportar desordre a la zona. En la proximitat, sota el pòrtic

[318] Arxiu Datini, Prato, 635 (8-X-1394); citat per Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 49.
[319] Moll Benejam, "Viatgers reals i de ficció", in *La Barcelona ideal i la Barcelona real*, ed. Duran i Miralles, 234-235.

que envoltava l'església de San Giacomo, hi havia les taules dels canviadors, que més endavant es van convertir funcionalment parlant en verdaderes oficines bancàries. Un gran incendi va devastar la zona el 1514.[320]

A Pisa, al barri de Kinzica, davant del riu, des de mitjan segle XII s'hi havia anat concentrant també els bancs dels canviadors, a més de magatzems i tallers artesanals, i el *comune* pisà hi havia anat creant un centre econòmic i implantant totes les infrastructures relacionades amb l'activitat comercial marítima. El 1160 els representants municipals hi van iniciar la construcció d'una "*magnum domum pro comuni utilitate*", que es creu destinada a "*probabible emporio e sede degli uffici commerciali del porto urbano*", i també es va reservar un espai a l'Arno per a fer-hi una darsena comercial, de manera que el nucli del port comercial pisà ja era constituït a mitjan segle XII a instàncies de les institucions de govern.[321] En aquest pol comercial, al segle XV però amb origens segurament anteriors, hi havia una *loggia della Mercanzia* on s'hi trobaven "*tucti mercandanti e huomini debene"*, però segurament es tractaria d'un pòrtic públic, no exclussiu dels mercaders. D'altra banda, en un altre indret també davant del riu, sota els pòrtics del palau Gambacorti, s'hi reunien els mercaders catalans i florentins, i al segle XV les magistratures comercials van trobar la seva seu al palau del Pretori i al palau dels Gambacorti.[322]

A Gènova, la gran competidora de Barcelona, fins a final del segle XVI tampoc no hi va haver mai edificis equivalents a les llotges de comerç monumentals. Els implicats en el comerç marítim internacional s'havien anat concentrant a la plaça Banchi, ubicada al punt central del front marítim, i a la plaça i sota els pòrtics dels edificis que l'envoltaven s'hi duien a terme totes les funcions estratègiques pròpies d'un gran centre comercial (transaccions comercials, assegurances, actes notarials, comunicació de notícies públiques...). El 1405, un incendi va facilitar la reorganització de la part central de la plaça, i justament s'hi va fer lloc per una *loggetta* des de la qual un oficial públic

[320] Donatella Calabi, Paolo Morachiello, *Rialto: le fabbriche e il Ponte. 1514-1591* (Torí: Giulio Einaudi, 1987), 33-34; Calabi, *The Market and the City*, 56-57, 173-174.

[321] Per la Pisa del segle XII, vegeu Gabriella Garzella, ed., *Pisa com'era: topografia e insediamento: dall'impianto tardoantico alla città murata del secolo XII* (Nàpols: Liguori, 1990), 171-173, 297, n. 365.

[322] Les oficines duaneres eren inicialment situades als accessos de l'Arno a la ciutat, i hi van ser fins que la Dogana es va traslladar, al segle XIV al palau Gambacorti. Sobre la llotja dels Catalans al palau Gambacorti, vegeu Emilio Tolaini, "Le logge e la zona di Banchi nella storia urbana di Pisa", *Architetture pisane* 1 (2001): 8; Soldani, *Uomini d'affari*, 56; Karwacka Codini, *Architettura a Pisa*, 206.

donava publicitat als edictes i notícies del govern ciutadà. Després, al llarg del segle s'hi aixecarien *logge* adicionals, una dels argenters, i una altra usada per encantar les imposicions per la Casa de San Giorgio, la institució que s'ocupava dels afers econòmics municipals. Pel que fa als mercaders, els foren asignats els porxos de sota els edificis d'una àrea concreta de la plaça, però la manca d'un espai cobert adequat fou un tema de queixa recurrent, i ja al segle XVI, després de diversos intents, es va redissenyar la plaça i s'hi va construir la llotja de mercaders que encara existeix. Construïda entre els anys 1590 i 1596, es tracta d'un pòrtic monumental, i es va concebre com un ampli espai estrictament pensat per la reunió i la trobada dels mercaders, a una escala que possibilités la discreció en les negociacions. Té un únic ambient, molt obert a l'exterior i es va inserir perfectament a la plaça pública, donant-li continuïtat, de tal manera que Andrea Spinola en deia vint anys més tard que "*being there, and leaving, or coming back again and again is freer than in any other place*".[323]

Loggia dei Mercanti, Gènova.

[323] Inicialment es pensà en una planta baixa de tres naus, i una sala superior que es podria vendre o llogar i que finançaria la construcció del conjunt, però els interessos funcionals i els desitjos de l'arquitecte (Andrea Ceresola, conegut com Vannone) van entrar en conflicte, ja que aquest pensava en una solució més formal i representativa (Grossi Bianchi i Poleggi, *Una città portuale: Genova*, 291-301; Calabi, *The Market and the City*, 137-143, 185-187).

4.1.2. Les institucions públiques del comerç i les seves residències

Mentre que el lloc de reunió dels mercaders als grans i als petits centres comercials italians eren les llotges o pòrtics públics, les residències de les magistratures municipals relacionades amb el comerç i/o les organitzacions professionals de mercaders són verdaderes edificis públics de caràcter representatiu.

A Gènova, la seu dels organismes públics comercials i econòmics de la ciutat era des de final del segle XIII el "*palatium maris fundatum sub basilica sancti Petri, ubi nunc colliguntur introitus*", és a dir, el "*palatium communis Janua de Ripa*", també conegut com Palazzo del Mare i ja esmentat més amunt. Aquest palau s'aixecava just al davant de la zona dels Banchi, el lloc dels intercanvis, i en realitat s'havia construït com a primer palau comunal de la ciutat. L'havia encarregat vers el 1260 l'aleshores Capitano del Popolo, Guglielmo Boccanegra, però després de l'expulsió de Boccanegra de la ciutat el 1278, l'edifici es va convertir en Dogana o lloc centre de recollida dels impostos de la ciutat, i amb els anys va anar adquirint més funcions administratives relacionades amb la fiscalitat, i també va funcionar també com a seu de magistratures municipals relacionades amb la navegació i amb el comerç.[324]

En altres ciutats, l'administració dels afers econòmics i comercials també va tenir escenaris de cert relleu, vinculats a la Mercanzie, Università dei mercanti, Camera dei mercanti, o Domus Mercatorum, associacions professionals de comerciants aparegudes al centre i sud d'Itàlia d'ençà del segle XIV. De fet, els consells de mercaders que van tenir residència a les llotges catalanoaragoneses a partir de la seva aparició a final del segle XIV, presenten alguns paral·lelismes institucionals amb aquestes associacions, que van adquirir configuracions organitzatives diferents en les diferents ciutats i en diferents moments. Tanmateix, generalment totes elles es vinculen en certa manera als governs municipals, i van complir freqüentment la doble funció de tribunals amb

[324] Més tard, el 1408, va passar a ser la seu del Banco di San Giorgio, una institució que administrava les finances municipals i gestionava el govern de les colònies. Després es va implicar també en la creació de noves formes de crèdit bancari, en el finançament d'obres publiques i en l'emissió de moneda. L'edifici es va ampliar per primer cop el 1508, i després el 1570 (Grossi Bianchi, Poleggi, *Una città portuale del medioevo: Genova*, 104-105, 129, 173; Calabi, *The Market and the City*, 137-138).

jurisdicció comercial i de centres d'organització i representació dels interessos dels mercaders i del comerç urbà.[325]

Les residències d'aquests organismes presenten intenses semblances amb els palaus municipals, amb la característica llotja inferior i sala superior, i per tant donen continuïtat a la característica estructura dels edificis del poder. Apareix ja en un dels més antics edificis d'aquesta classe, la Domus Mercatorum de Verona, seu d'una institució que remunta al segle XII, quan la controlaven els mercaders de la ciutat i s'adreçava a supervisar els afers comercials, si bé aviat va assolir també un control sobre les corporacions o *arti*, i va tenir competència sobre afers judicials de caràcter econòmic, tant relacionats amb la mercaderia com amb l'artesanat. Amb la implantació del règim senyorial dels della Scalla a partir de la dècada del 1270, la institució va veure reforçat el seu poder, i entre 1301 i 1304 van fer aixecar la Domus Mercatorum (avui dia molt restaurada) a la plaça delle Erbe, que es va integrar en l'extens complex palacial dels governants, i que formalment evocava de manera deliberada el palau comunal adjancent, ara també modificat. En donar aquest paper prioritari a la residència de la mercaderia es reconeixia explícitament la base del poder econòmic i polític dels Della Scala i de la ciutat, i en evocar les característiques arquitectòniques de les institucions comunals, se'n traçava la legitimitat i el llinatge.[326]

[325] Antonella Astorri, *La* Mercanzia *a Firenze nella prima metà del Trecento. Il potere dei grandi mercanti* (Florència: Leo O. Olschki Editore, 1998), 1; Guglielmotti, "Sedi e funzioni civili", 183-184.
[326] David Abulafia, ed., *Italy in the Central Middle Ages* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 112; Colum Hourihane. ed., *The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture* (Oxford: Oxford University Press, 2012), s.v. "Scala, della"; Valeria Chilese, *I mestieri e la città: le corporazioni veronesi tra XV e XVIII secolo* (Milà: FrancoAngeli, 2012), 32-36.

Domus Mercatorum, Verona.

L'edifici conegut com a *loggia* dei Mercanti de Bolonya també va ser pensat com a indret propi de l'administració dels afers econòmics i comercials, i replica igualment l'estructura ja coneguda. En aquest cas, els seus orígens se situen a l'any 1379, quan els mercaders de la ciutat reclamaven a la ciutat una seu més digna per l'oficina fiscal municipal (la Gabella), sol·licitaven que s'instal·lés al mercat (el Carobbio) i oferien avançar el finançament. Al capdavall, la ciutat va correr amb gran part del cost de la construcció, i el disseny i la supervisió dels treballs va estar en mans d'artífexs que treballaven habitualment per al municipi, com ara *l'ingenarius* municipal Lorenzo de Bagnomarino, que figurava al capdavant de l'obra a final de l'any 1382. Aleshores, els documents es referien a l'obra com la "*loggia* delle Gabelle" o "*loggia* del Carobbio", en al·lusió a la seva forma, la seva ubicació i la seva funció. La Mercanzia o associació de mercaders es va legalitzar contemporàniament, l'any 1381, però la seva relació amb l'edifici ni tan sols no és segura fins l'any 1391, quan el jutge de la institució va instal·lar l'audiència de la cort a la "*logiam superiorem novam sitam super Carubium*". Després, el 1397 la sala superior ("*sallam magnam...existentem super logiam Carobii*") fou llogada pel gremi dels banquers, i el tribunal comercial i les sales de reunió dels cònsols de la mercaderia es van traslladar a edificis propers, però els estatuts de la Mercanzia de 1401 parlen encara de la "*loggia dei mercadanti*". El 1439 la Mercanzia va asumir l'administració de les imposicions municipals, i finalment la institució va

esdevenir propietària i titular de l'edifici per tal que pogués gaudir d'una seu d'acord amb la dignitat de la magistratura municipal.[327]

La llotja de Bologna, construïda entre els anys 1382 i 1384, és una estructura aïllada situada al centre del Carobbio, el mercat de la ciutat. A la planta baixa hi ha la llotja pròpiament dita, de dimensions relativament reduïdes, on s'hi cobrarien les imposicions, i al damunt una sala coberta amb volta. L'edifici és coronat per merlets. Segueix l'esquema tradicional del palau públic, i inclou iconografia al·lusiva al caràcter públic dels afers econòmics i comercials que s'hi resolien. A la part alta, hi ha un fris amb les armes dels gremis ciutadans; al carcanyol central dels arcs de la llotja, s'hi representa la Justícia (símbol obvi per una cort judicial, però també alusiu a la virtut de la justícia en general, ja que és essencial pel règim comunal), i als carcanyols laterals, imatges dels sants patrons i protectors de la ciutat (Francesc, Petroni, Florian, Ambrosi, Pere i Domènec).

Loggia della Mercanzia, Bolonya.

[327] David Friedman, "Monumental urban form in the late medieval Italian commune: loggias and the Mercanzie of Bologna and Siena", *Renaissance Studies* 12 - 3 (1998): 328, 334-338.

El cas de Siena és semblant, i igualment interessant. Els mercaders celebraven inicialment les seves reunions a l'exterior de l'església de San Paolo, i l'any 1309 ells mateixos van promoure la construcció de la seva residència al solar adjacent al temple, que donava a la plaça del mercat, el Campo. En un primer moment, seria només una filera de botigues amb una sala al damunt i un edifici annexe per les oficines administratives i judicials, i arquitectònicament el conjunt seguia les normatives locals que indicaven que els edificis que miraven al Campo havien de tenir finestres amb petites columnes, igual que el palau públic. L'estructura va resultar suficient fins entrat el segle XV, però el 1417 la ciutat s'hi va implicar. Per aconseguir un lloc escaient a la trobada i a les negociacions dels mercaders, es va promoure l'ampliació del vell palau: es va traslladar l'accés principal a la part posterior del solar, que donava a la intersecció dels carrers principals de Siena, i s'hi va obrir un pòrtic o llotja, la presència del qual explica la denominació "*logia mercantile*" per al conjunt. Com a Bolonya, el seu elaborat programa escultòric (1457-1459) promou la identitat cívica: els sants de la ciutat (Pau, Victor, Ansanus, Pere i Savino, de 1450-60) són esculpits a les fornícules, i els frontals dels bancs representen les quatre virtuts cardinals i cinc *exempla virtuti* extrets de la història de la Roma republicana, temes molt relacionats amb l'autorepresentació del govern de Siena. Només a la part posterior dels bancs de la llotja hi apareixen els escuts de la mercaderia.[328]

[328] Per la lectura en clau municipal de la llotja dels mercaders de Siena, i el seu paper en la creació d'una identitat cívica, vegeu Friedman, "Monumental urban form", 334-337, i Fabrizio Nevola, "Revival or Renewal: Defining Civic Identity in Fifteenth-century Siena", in *Shaping Urban Identity in Late Medieval Europe*, ed. Marc Boone i Peter Stabel (Lovaina: Garant, 2000), 125-126.

Loggia dei Mercanti¸ Siena.

A Florència, en canvi, s'hi va adoptar una solució arquitectònica particular, que exclou la presència d'una llotja. El gran centre de producció tèxtil situat terra endins havia emergit al segle XIV com a gran potència econòmica vinculada a l'espai mediterrani,[329] i la Mercanzia florentina havia estat fundada el 1308 pels cinc grans gremis mercantils de la ciutat, com a institució inicialment independent del govern de la ciutat i amb l'objectiu d'impartir justícia comercial ràpida en les disputes entre els florentins i els seus socis comercials internacionals. Amb l'avanç del segle la institució es va transformar de diverses maneres, i a final del segle XIV la seva tasca principal ja no era el comerç international sinó la regulació de les relacions comercials i financeres entre els florentins i l'administració de la vida gremial a la ciutat. A més a més, a partir de la dècada del 1340 la Signoria va exercir un control més intens sobre la Mercanzia, que malgrat perdre la capacitat i l'autonomia legislativa, va mantenir la potestat de nomenar els consellers de quasi tots els gremis ciutadans, i per tant va continuar sent un suport essencial pel govern de la ciutat en tant que exercia control sobre els gremis urbans.[330]

[329] Tot i no estar directament situada a la Mediterrània, Florència en depenia per les seves provisions alimentícies i de llana, cada cop més elevades (Abulafia, *The Great Sea*, 356-358).

[330] Per l'evolució funcional de la Mercanzia florentina, vegeu Antonella Astorri i David Friedman, "The Florentine Mercanzia and its Palace", *I Tatti Studies* 10 (2005): 14-29.

Inicialment la Mercanzia florentina duia a terme la seva activitat administrativa, judicial, i els seus consells a l'església de Santa Cecília.[331] Després van llogar una seu a la plaça dei Priori, i el 1323 van fer construir una llotja en un solar situat al costat: "*e fece chiudere di muro e fare uno tetto che choprìa mezo el terreno a modo di loggia*", "*ed evi edificato sopra il mezo del detto terreno uno tecto a modo di loggetta*".[332] Els documents donen a entendre a sota hi tenia lloc l'activitat judicial, i que era al centre d'un recinte tancat, on possiblement s'hi durien a terme les trobades entre els mercaders presents a la ciutat.

Després de passar per diferents seus de lloguer, la Mercanzia va emprendre la construcció d'una residència monumental el 1359, i el 1372 ja era finalitzada. Les fonts s'hi refereixen com a "*casa della Mercantia*" i aviat ja com a "*palagio della Mercantia*". El solar fou cedit pel municipi, que també va realitzar un préstec per la construcció, ja que amb aquest edifici se solucionarien diferents problemes: a més de proporcionar una residència adequada als magistrats de la Mercanzia i un punt central per als mercaders, es milloraria l'aparença del centre urbà, ja que al solar en qüestió hi havia fins aleshores un edifici en ruïna, i la nova construcció hauria de ser bella i honorable. Els mercaders van escollir un mestre prestigiós, Giovanni di Lapo Ghini, que va dissenyar un edifici segons el model de la residència adjacent de la Condotta: a la planta baixa s'hi van fer servir els mateixos materials (*pietra forte* florentina) i les mateixes tècniques (idèntiques arquivoltes a les arcuacions de les finestres de la planta baixa), i a les plantes superiors es va mirar de superar el model mitjançant els acabats pictòrics i ornamentals i un major tamany de portes i finestres, que donen una escala més imponent a la seu de la Mercanzia.[333]

[331] Astorri i Friedman, "The Florentine Mercanzia", 29-30.

[332] Per la primera cita, vegeu ASF, Capitani di Parte Guelfa, Numeri Rossi, 26, f. 4v; citat per Astorri i Friedman, "The Florentine Mercanzia", 30. Per la segona, vegeu ASF, Capitani di Parte Guelfa, Numeri Rossi, 25, f. 177r; citat per Astorri i Friedman, "The Florentine Mercanzia", 30-31. El 1328 es documenten treballs de reparació en aquesta llotja, i es realitzen pagaments "*in lastra et opere magistri causa recopriendi loggiam inferiorem*" (ASF, Mercanzia 14007, 23 de desembre de 1328, s.p; citat per Astorri i Friedman, "The Florentine Mercanzia", 31).

[333] Astorri i Friedman, "The Florentine Mercanzia", 33-43

Palau de la Mercanzia, Florència.

En aquest cas, els imperatius urbanístics expliquen l'estructura de l'edifici. Era un bloc tancat, i a la planta baixa hi havia la sala on tenien lloc les audiències judicials davant del jutge i els consellers, i també altres cambres de menor tamany destinades a reunions diverses; al primer pis hi havia una altra sala gran per als afers interns de la Mercanzia, com ara les reunions dels consells generals i consultius; i a la segona planta una sala on s'hi reunien els consellers i assessors dels gremis, i també un altar.[334] Pel que fa a les trobades dels mercaders, tenien lloc al seu entorn, i s'hi relacionen amb seguretat iniciatives com ara la construcció de bancs a l'exterior de la Mercanzia l'any 1366, o la modificació de l'espai públic que l'envoltava l'any 1390 per tal de disposar d'un espai adequat a la congregació dels mercaders.[335]

A diferència de la Corona, a Itàlia no es va arribar a crear un model particular i ben definit per aquest tipus d'edificacions: algunes aprofiten un palau comunal (el *palazzo* del Mare de Gènova), altres repliquen l'arquitectura dels palaus municipals (la *loggia* degli Osii de Milà, la Domus Mercatorum de Verona o la loggia della Mercanzia de

[334] Astorri i Friedman, "The Florentine Mercanzia", 39-41, 46-47.
[335] Astorri i Friedman, "The Florentine Mercanzia", 41-42.

Bolonya), i en altres ocasions es construeix seguint les circumstàncies arquitectòniques locals (les seus de la Mercanzia de Florència i Siena). En tot cas, generalment es tracta d'edificis municipals, que representen la ciutat i que acullen els serveis administratius relacionats amb l'activitat econòmica i comercial, que presenten una arquitectura cuidada i que acostumen a incloure un espai obert o porticat on té lloc la recollida d'impostos o altres activitats que requereixin interacció pública.

4.2. Les primeres llotges de mercaders catalanoaragoneses: les "velles" de Barcelona i València

Les més antigues llotges comercials documentades a la Corona es troben a València i a Barcelona, estan datades de mitjan segle XIV i no es conserven, i van tenir un objectiu purament pragmàtic. Fins aleshores, els tractes mercantils tenien lloc a la zona portuària de Barcelona i a l'àrea del mercat de València, respectivament, i tots els agents implicats exercirien en els espais públics i/o privats de la zona. Aquestes primeres llotges serien iniciatives públiques adreçades a centralitzar la contractació, tot proporcionant als mercaders un únic punt de referència i, en definitiva, facilitant el negoci i el seu control. Al cap i a la fi, no serien gaire diferents de les *logge dei mercanti* italianes o de les llotges nacionals que existien ja als principals centres comercials italians i mediterranis. Formalment, es tractaria d'estructures porticades sense cap mena de voluntat representativa.

De la llotja Vella de Barcelona en parlarem en major detall a la segona part d'aquest treball. Ara, diguem només que l'any 1339 es constata la voluntat de construir una llotja entesa com a espai públic de trobada dels mercaders. Aleshores, els consellers barcelonins obtenien permís del monarca per a construir "lotge en la plasa dels Cambis, *h*on los consellers de la dita ciutat e mercaders e altres se puxen justar e tractar de lurs affers, segons que en los altres lochs molts e diverses del mon es acostumat de ésser e haver lotge semblantment".[336] A la dècada següent entraria en funcionament als Canvis

[336] ACA, reg. 866, f. 50; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 217-218, núm. 144.

una estructura porticada on s'hi trobaven els mercaders i hi exercien els cònsols de mar, i en parlem en major detall a la segona part d'aquest treball, monogràficament dedicada al cas barceloní. Les característiques estrictament funcionals d'aquesta primera llotja les deixa entreveure el reconeixement, l'any 1380, que la ciutat "no ha lotge co[n]vinent ne bona, en la qual los dits cònsols de la mar pusquen tenir cort, e los navegants e mercaders, qui en la dita ciutat se ajusten, puguen convenir e tractar e fer lurs contractes e af[f]ers",[337] i aleshores es van impulsar les obres de la nova llotja monumental.

La llotja Vella de València seria contemporània o potser fins i tot anterior a la primera llotja barcelonina, i no ha de resultar sorprenent ja que la ciutat té els seus orígens com a centre comercial al segle XIV.[338] Es coneixia com a llotja de Mercaders, i més tard, quan fou substituïda a la segona meitat del segle XV per la llotja que sobreviu, va passar a ser denominada llotja Vella o llotja de l'Oli. Es documenta per primer cop l'any 1344, però aleshores ja era en funcionament. L'any 1346 s'ampliava, i se sap que tenia unes arcades que el 1377 es van fer tancar amb reixes de ferro. Com és lògic, era ubicada a la zona de mercat de la ciutat, en una plaça situada darrera l'actual llotja, i acollia les trobades i interaccions dels mercaders, i a partir del 1363 també la cort dels cònsols de mar. Va ser reformada al segle XV, i enderrocada al segle XIX.[339]

Les característiques estrictament utilitàries d'aquesta llotja les posa en evidència la posterior consideració per part dels governants municipals que l'estructura era insuficient, sens dubte per motius pràctics però també estratègics. L'activitat econòmica i comercial creixia imparablement a la València del segle XV, el 1440 els jurats de la ciutat es van adreçar al rei tot dient que

> "havíem devisat que la lotja de mercaders que huy és en la dita ciutat – en la qual, per sa poquea e per lo tràffech de pesos e taules que huy hi són, abvides los mercaders hi poden aturar sinó ab enuig, e d'aquén se desvien molts contractes e afers- fos algun tant decorada e examplada en aquesta forma".

[337] ACA, reg. 935, 175; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 314-316, núm. 211.
[338] Sobre els inicis de València com a centre comercial al segle XIV, vegeu Maria Teresa Ferrer Mallol, "El comerç català a la baixa edat mitjana", *Catalan Historical Review 5* (2012): 161.
[339] Sanchis Guarner, *La ciutat de València*, 149; Aldana, *La Lonja de Valencia*, I, 19-29, 38-39, 48-49, i II, 61. Pel trasllat dels cònsols de mar a la llotja dels mercaders, vegeu Ms. V, cap. 17; citat per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-1, 162-165, núm. 77.

Proposaven traslladar el pes reial i les taules del peatge, que eren dins la llotja, a un altre indret, i que

> "de tot lo pati de la dita llotja, líberament sens impediment algú, sia feta una covinent lotja circuhida de rexes, que serà spayosa e algun tant delitosa als mercaders e negocejants, en tal manera que hauran plaer de revenir e aturar en aquella, e serà occasió de tal opportunitat e avinentesa a aquells, que crehem se'n faran molts contractes e affers entre les gents, molts més, sens comparació, que huy no fan".

I continuaven dient que

> "a huna part de la dita llotja se porà donar covinent loch a tenir cort de Consolat sens que no darà empaig algú, ans donarà embelliment a la dita llotja, e la dita ciutat porà vendre un alberch que té huy per al dit Consolat, no assats pertinent per a la cosa. E del preu de aquell crehem se faran totes les despeses necessàries per tot ço que dit és, axí per obra del dit porxe com per circuhir de rexes e altres obres necessàries per ornament de la dita llotja".[340]

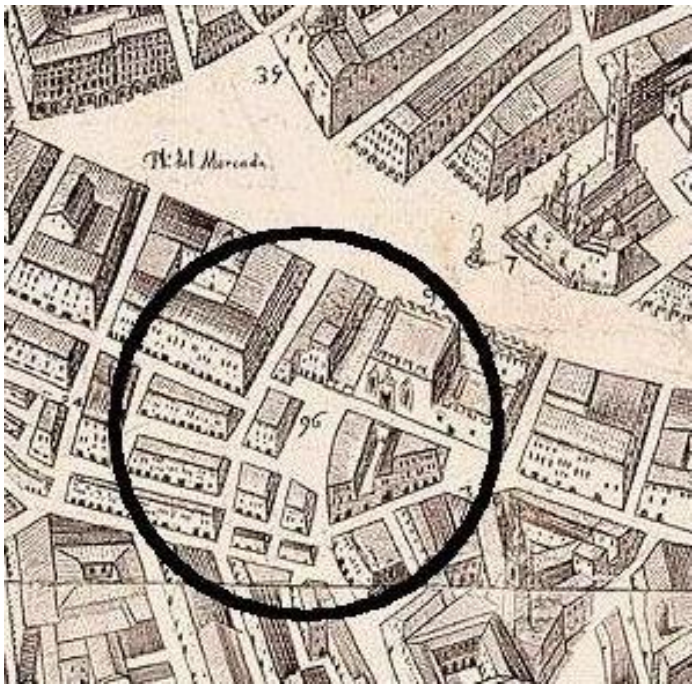
L'autorització reial fou obtinguda l'any 1444, i el municipi va fer edificar una estructura més gran i cuidada, però igualment poc representativa, caracteritzada per les seves arcades,[341] que va funcionar com a llotja de mercaders durant algunes dècades. Al tercer quart del segle XV la ciutat s'adonava que aquella era ja "... molt ruïnosa e en present [...] totalment a terra, no sens càrrech e vergonya de la dita ciutat per les moltes negociacions e gents que·y revenien e concurrien, axí strangers com de la ciutat...", i a partir del 1469 el Consell General de la Ciutat es va fer novament càrrec de la construcció de la nova llotja, tot i que l'inici efectiu de les obres no tindria lloc fins el 1480.[342] Finalment, aquesta seria una llotja monumental comparable a les de Barcelona o Mallorca, i la vella llotja va passar a ser coneguda com a llotja Vella o llotja de l'Oli.

---

[340] En la mateixa sol·licitud es proposava comprar uns patis davant la llotja per fer-hi una plaça on s'hi poguessin instal·lar taules de recollida de drets i imposicions municipals. La carta, datada del 12 de maig de 1440, és al LM-19, ff. 202-203r, i la publica Agustín Rubio Vela, *Epistolari de la València medieval* (València: Universitat de València, 1998), 175-176.

[341] Foren tancades al segle XVIII. Vegeu Vicente Boix, *Historia de la ciudad y reino de Valencia* (Valencia: D. Benito Monfort, 1845), II, 426.

[342] La nova llotja valenciana es va finançar amb un impost municipal creat l'any 1469; es tractava d'un diner per lliura carregat sobre totes les transaccions comercials, i l'objectiu dels jurats en impulsar-lo era que "...per pujar e stalviar despesses a la ciutat los paria es degués imposar hun diner en la mercaderia, ço és, malla al comprador e malla al venedor per lliura..." (Arxiu Municipal de València, MC. A38/1465-71/23 juny 1469, f. 68r; citat per Aldana, *La Lonja de Valencia* II, 9-10).

La llotja Vella o llotja de l'Oli (núm. 96), i la llotja (núm. 97). Segons el plànol del padre Tosca (1704) (http://www.jdiezarnal.com/valencialalonjadelaceite.html).

4.3. Els exemples monumentals

A partir de final del segle XIV es construeixen a Barcelona, Perpinyà, Mallorca i València, grans llotges monumentals. Són edificis municipals que, com les *logge dei mercanti* i les llotges velles de Barcelona i València, serán el punt de lloc de trobada i de negoci dels mercaders, però el seu caràcter monumental les acosta més aviat a l'arquitectura pública de caràcter monumental. A continuació dediquem un apartat a cadascuna d'aquestes llotges, a excepció de la de Barcelona, a la qual destinem tota la segona part d'aquest treball.

4.3.1. Perpinyà

Al segle XIV, Perpinyà era un dels principals nuclis comercials catalans baixmedievals, només per darrera de Barcelona, València i Mallorca. Havia desenvolupat una indústria tèxtil important, i redistribuïa draps de Flandes i del nord de França, regions amb les quals estava ben connectada per rutes terrestres a través de la platja de Canet i el port de

Colliure.[343] Aquest context explica que a final del segle XIV s'impulsés la construcció d'una llotja de mercaders al principal centre comercial del nord de Catalunya.

La llotja de Perpinyà està relativament ben conservada exteriorment, però força malmesa per dins, i ha rebut una atenció limitada en tant que monument gòtic.[344] S'aixeca a la plaça de la Llotja, ben a prop de la llotja de la Ciutat (la casa municipal). Originalment tenia planta quadrada i només ocupava la meitat del solar actual (la de l'angle), i al segle XVI es va doblar la seva superfície. La imatge del retaule de la Trinitat, procedent de la capella de la llotja i datat del segle XV i per tant anterior a la duplicació de la superfície original de l'edifici, mostra una torreta poligonal a l'extrem de la façana que donava a la plaça; la torreta en qüestió es tiraria a terra en l'ampliació referida, i es creu que l'escala d'accés a la primera planta, d'ubicació original incerta, seria al seu interior.[345]

Igual que la llotja de la Ciutat, es compon de dues plantes, la inferior oberta a l'exterior mitjançant arcades i la superior a través de grans finestrals, i replica doncs els trets bàsics de la residència del poder municipal. Així i tot, no hi ha dubte que fou concebuda amb el mateix objectiu que la llotja de Barcelona, l'única llotja de comerç monumental que existía en el moment de la construcció de la de Perpinyà: el 1398 s'indicava explícitament que a la llotja de Perpinyà hi haurien d'exercir el cònsol de mar i el jutge d'apel·lacions, que caldria proveir espai per als escrivans i la documentació generada, i que també seria precís habilitar espai per la reunió i els tractes dels mercaders de qualsevol origen.[346]

---

[343] Ferrer Mallol, "El comerç català a la baixa edat mitjana", 161.

[344] La bibliografia antiga és encara especialment útil en estudiar aquest edifici, per exemple Pierre Puiggari, "État où se trouvait la Loge de Mer de Perpignan lors de son érection en salle de spectacles", *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales* VI (1845): 320-325; Vidal, *Histoire de la ville de Perpignan*, 461-466. Entre els treballs recents sobre aquest edifici, destaquen els d'Olivier Poisson i Tina Sabater: Olivier Poisson, "Les édifices du pouvoir civil du Moyen Âge à Perpignan: un rapide bilan patrimonial", in *La Ciutat i els Poders. La Ville et les Pouvoirs (Actes del Col·loqui del 8è Centenari de la Carta de Perpinyà, 23/25 d'octubre de 1997)*, dir. Louis Assier Andrieu i Raymond Sala (S.l.: Institut Català de Recerques en Ciències Socials, 2000), 95-96; Tina Sabater, "La *Loge de Mer* de Perpiñán y sus conjuntos escultóricos", *Anuario de Estudios Medievales* 40-1 (2010): 293-315; Poisson, "L'architecture civile à Perpignan", 89.

[345] Cap al 1540, quan es va doblar la superfície de la llotja, es va habilitar una escala interior. La proposta és de Marie-Claude Valaison, "La Loge de Mer de Perpignan. Une institution, un monument, un symbole", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 252-254.

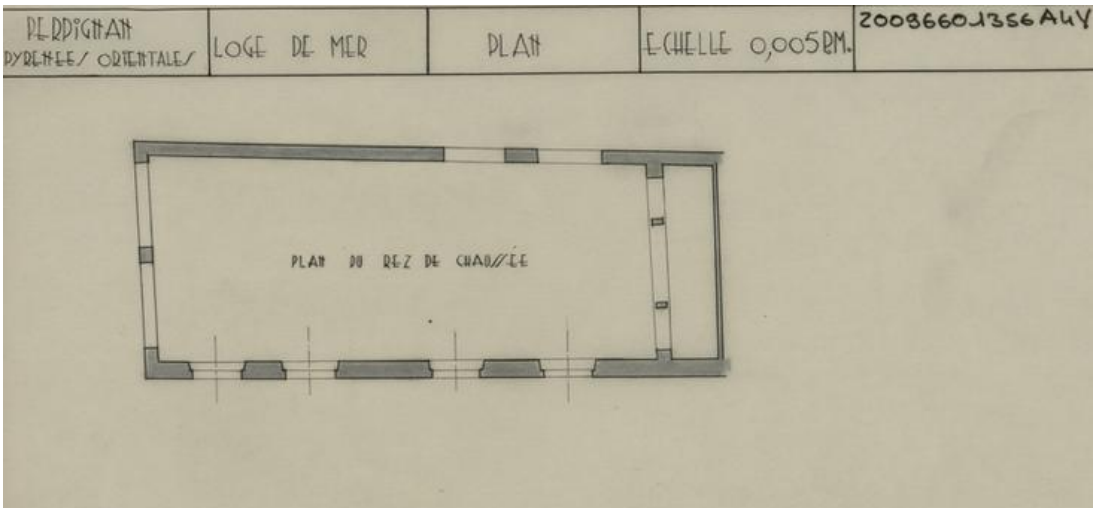
[346] ADPO, Ms. K, f. 24v-26v; citat per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-2, 290-294.

Detall de la predel·la del Retaule de la Trinitat, procedent de la capella de la llotja de Perpinyà (1489). Museu Hyacinthe Rigaud, Perpinyà.

La llotja de Perpinyà.

Planta de la llotja de Perpinyà (SDAP Pyrénées-Orientales).

Els treballs recents d'Olivier Poisson i Tina Sabater han aportat nous plantejaments sobre la cronologia de l'edifici a partir de la revisió de l'escassa documentació coneguda i d'observacions estilístiques sobre l'escultura de les façanes, que a més a més han permès avançar hipòtesis d'autoria de les mateixes. Tradicionalment s'havia fet remuntar la llotja de Perpinyà al final del segle XIV, en coincidència amb els privilegis reials que n'autoritzaven construcció, però el fet que el 1405 el monarca permetés l'aplicació a l'obra de l'import de certes multes s'ha interpretat més recentment com un indici que l'obra estava encara en procés. D'altra banda, l'estil de les escultures la "façana petita" s'ha aproximat al de Guillem Sagrera, present a Perpinyà des del 1410 fins al 1423, i s'ha proposat que el mestre hi hagi pogut participar, de manera que la construcció de l'edifici hauria tingut lloc a la segona dècada de la centúria. Al mateix temps s'ha fet notar el diferent estil de la "façana gran", més flamígera i conseqüentment de cronologia lleugerament posterior, de vers 1420. En conclusió, en els darrers anys s'ha portat la construcció de la llotja de Perpinyà a les primeres dues dècades del segle XV, i s'ha fet nota una possible vinculació de Guillem Sagrera amb el mateix.[347]

[347] Poisson, "Les édifices du pouvoir civil"; Sabater, "La *Loge de Mer* de Perpiñán", 293-315; Poisson, "L'architecture civile à Perpignan", 89.

Part alta de la “façana petita” de la llotja de Perpinyà abans de la seva restauració.

Part original de la “façana gran” de la llotja de Perpinyà.

Interiorment, a la planta baixa hi havia originalment arcs i mènsules de pedra que sostenien un teginat, demolgut l'any 1752 i descrit al segle XVII com a ricament decorat, amb compartiments pintats i daurats segons el mateix patró de policromia aplicat als arcs i a les mènsules, amb figuracions d'animals, homes i àngels.[348]

En contrast amb la seva composició continuadora de l'esquema tradicional dels palaus del poder civil, la llotja de Perpinyà se'n desmarca mitjançant un conjunt d'escultures arquitectòniques, innovador pel seu estil. Es tracta, però, d'un repertori fonamentalment ornamental, al qual no s'ha trobat de moment un sentit iconogràfic de conjunt. A la "façana petita" hi ha un sant Joan Baptista dins l'escut de la ciutat que presideix l'accés a l'edifici pel carrer dels Mercaders, i s'explica pel caràcter en darrera instància municipal de l'edifici. A la mènsula d'una finestra del primer pis hi ha un sant Bartomeu, del qual se'ns escapa la relació amb la llotja o amb Perpinyà. Pel demés, les mènsules i llindes de finestres de la façana petita presenten escultura ornamental i figurativa característica (griu, drac), i a la façana gran, les escultures de les mènsules d'algunes arcades de la planta baixa també mostren amb el repertori zoomòrfic i mitològic comú (àngel, profeta, esclau, àngel).[349]

La revisió i la contextualització d'algunes dades aïllades sobre l'edifici permet puntualitzar alguns aspectes addicionals. L'any 1407, amb l'obra encara en procés, el procurador reial autoritzava l'obrer de la llotja d'aquell any, Guillem Fabre, a "clausir o fer clausir o estar obert a totes ses volentats de la part del carrer qui va a la Carniceria major et de la part de la plassa de la Loja, tant quant duren los emvans de la casa de la Loja de mar",[350] i això fa pensar que en aquest moment la llotja tenia envans o porxos adossats. Aquesta noticia difícilment encaixaria amb l'existència en aquell moment d'unes façanes com les actuals, i per tant es confirmaria la seva cronología una mica posterior, de la segona dècada del segle XV. Al mateix temps, aquesta noticia fa suposar que la llotja gòtica és en realitat la transformació d'una edificació ja existent en aquell indret.

[348] Especialment interessant resulta la descripció de l'edifici al segle XVII, publicada per Puiggari ("État où se trouvait la Loge").
[349] Descriu i identifica l'ornamentació escultòrica Sabater, "La *Loge de Mer*", 297-300.
[350] ADPO, B 192, f. 41v; citat per Vidal, *Histoire de Perpignan*, 462.

Una altra noticia, aquesta datada del 1439, dóna a conéixer que aleshores es pagaven a un picapedrer vint-i-una peces de pedra destinades a la claraboia de la llotja ("*claravouha consulatus maris*"), que van ser transportades per mar des de Barcelona fins a Canet del Rosselló, i després de Canet a Perpinyà en nou carretades.[351] D'altra banda, s'ha conservat una traça per una finestra amb traceria flamígera per l'edifici, i s'ha relacionat amb Guillem Sagrera perquè recorda motius de la llotja malloquina; s'ha de relacionar, potser, amb el pagament de l'any 1439?[352] Sigui com sigui, es diría que alguns anys després de finalitzada la llotja, es va voler completar el conjunt afegint-hi traceries, no sabem si per completar alguna finestra, o qui sap per si per embellir el coronament. Sigui com sigui, no sabríem fer encaixar aquestes notícies amb la més antiga representació coneguda de la llotja, la del retaule de la Trinitat procedent de la seva capella, datada de 1489: encara que no es tracti d'una representació fidel, resulta sorprenent que ni les finestres ni el coronament no mostrin traceries, ni que sigui sintèticament.[353]

La mateixa noticia del 1439, posada en context, permet plantejar la hipòtesi que un mestre barceloní hi intervingués. A Perpinyà hi mancaven pedreres locals de qualitat, i es podria suposar que la decisió d'utilitzar peces fetes amb pedra de la ciutat comtal l'hagi presa un mestre d'aquell origen, que estaria avesat a utilizar-la i que en coneixeria bé les possibilitats. Un nom vé ràpidament al cap: el de Marc Safont, que contemporàniament era al capdavant de les principals campanyes de manteniment i reforma de la llotja de Barcelona, i que poc més tard, entre els anys 1448 i 1458, dirigiria amb el seu fill Joan les obres del Palau de la Diputació del General perpinyanès, per al qual novament es faria portar pedra de Montjuïc ja que s'estipulava

[351] La notícia prové del *Liber apocharum negotiourum consulatus maris (1439-1441)*, conservat als Archives Departamentales des Pyrénées Orientales (ADPO). L'extracta Guy Romestan, descontextualitzada del procés constructiu de l'edifici (Romestan, "Le Consulat de Mer de Perpignan", 161).

[352] Dany Sandron, "Un dessin d'architecture du xve siècle pour la loge de mer de Perpignan", *Revue de l'Art* 166 (2009): 91-96; Marià Carbonell i Buades, "Consuetud i canvi en l'arquitectura del Principat de Catalunya a l'entorn de 1400", in *Catalunya 1400. El Gòtic Internacional*, ed. R. Cornudella (Barcelona: MNAC, 2012), 107, n. 49.

[353] Sobre aquest retaule i el seu autor, vegeu Rafael Cornudella i Carré, "El Mestre de la Llotja de Mar de Perpinyà (àlies Mestre de Canapost, àlies Mestre de la Seu d'Urgell)", *Locus amoenus* 7 (2004): 137-160. Fa un estat de la qüestió sobre la fidelitat de la representació del retaule Sabater, "La *Loge de mer*", 295.

contractualment que les dues seves façanes n'haurien d'estar fetes.[354] Safont havia recorregut a les traceries amb anterioritat en la seva producció arquitectónica i ho tornaria a fer més tard,[355] i els seus familiars i/o ell mateix tenien en propietat pedreres a Montjuïc, la qual cosa el convertiria també en un prescriptor interessat d'aquest material.[356]

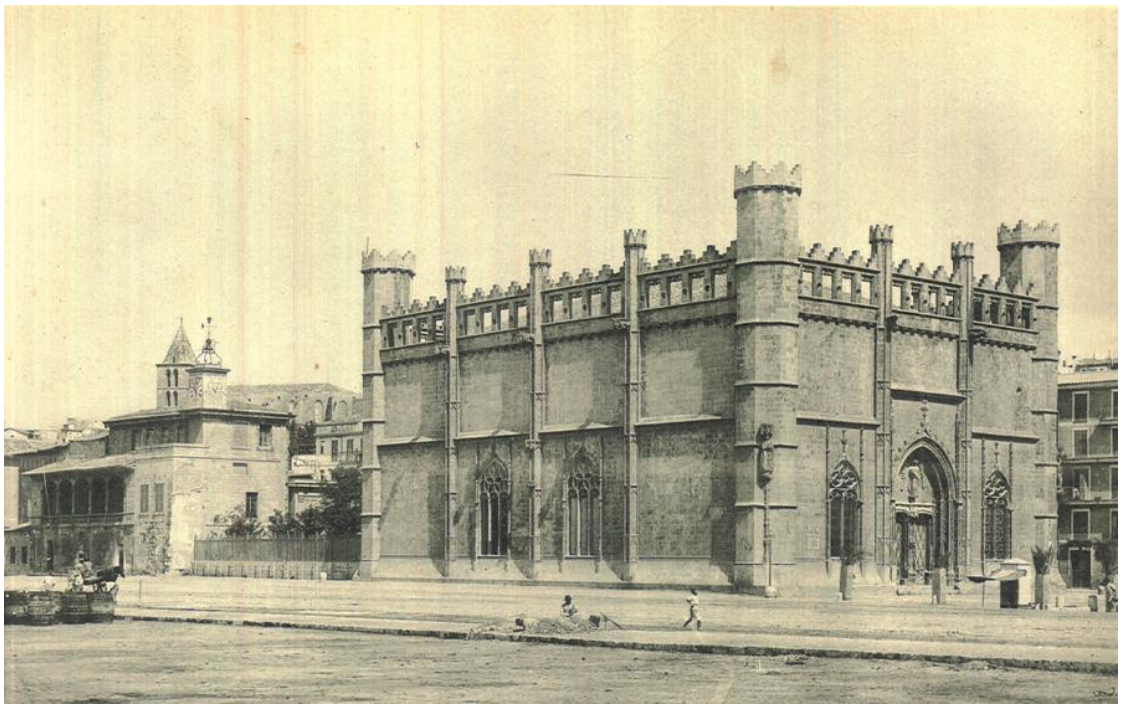
Les vicissituds que va patir la llotja de Perpinyà a partir del segle XVI són múltiples i prou ben documentades: el doblament de la seva superficie per la banda de la plaça de la Llotja el 1540, tot seguint l'estil del cos ja existent; la conversió del conjunt en teatre el 1752; la restauració del segle XIX i finalment el seu ús per a finalitats comercials al segle XX.[357]

4.3.2. Mallorca

Mallorca va ser un dels eixos principals de la red comercial mediterrània de la Corona, al costat de Barcelona i València, i el seu paper dins d'aquesta red té el seu origen al segle XIII, culmina al segle XIV i es manté prou actiu al segle XV.[358] A diferencia de la llotja de Perpinyà, la de Mallorca té una historia com a monument molt més consolidada que la de Perpinyà, i el seu reconeixment és unànim: "*la loge est l'oeuvre la plus ambicieuse du XVe siècle majorquin et indiscutablement l'un des joyaux du gothique civile*".[359] Una publicació monogràfica relativament recent, obra d'autors diversos, recull bé la seva fortuna crítica i historiogràfica, la seva historia constructiva, les seves característiques arquitectòniques i artístiques, i hi remetem per a una bibliografía exhaustiva.[360]

[354] Sobre el Palau de la Diputació del General a Perpinyà, vegeu Poisson, "Les édifices du pouvoir", 97-98; Albert Estrada-Rius, *La Generalitat de Catalunya a la Drassana Reial de Barcelona en temps d'Alfons el Magnànim* (Barcelona: Museu Marítim de Barcelona, 2008), 49-51.
[355] Sobre Marc Safont com a "paladí del flamíger local", vegeu Carbonell, "Consuetud i canvi", 103.
[356] A la segona part d'aquest treball examinem en major detall el paper de Marc Safont com a arquitecte i proveïdor de material a l'obra de la llotja de Barcelona.
[357] Entre d'altres, recull aquestes vicissituds Poisson, "L'architecture civile à Perpignan".
[358] Abulafia, *The Great Sea*, 344-348, 401-402.
[359] Joan Domenge i Mesquida, "Guillem Sagrera et lo modern de son temps", *Revue de l'art* 166 (2009): 78.
[360] Climent, coord., *La Lonja de Palma*.

A grans trets, la llotja és obra de la primera meitat del segle XV. S'inicià vers el 1421, i alguns anys més tard se signava el contracte entre l'arquitecte Guillem Sagrera i el Col·legi de la Mercaderia (1426), on el mestre aportava una mostra de l'edifici que acordava fer, i s'hi especificaven també per escrit força detalls constructius i ornamentals. Les obres van tenir continuïtat al llarg de les dues dècades següents, i el 1441-1442 la llotja estaria pràcticament finalitzada i a punt d'entrar en ús, ja que una noticia recentment publicada per M. Cerdà asegura que aleshores es feien fer els graons i les portes del portal. El 1446 el mestre Sagrera partia cap a Nàpols per treballar al servei del rei, tot deixant la finalització del conjunt en mans dels seus col·laboradors Guillem Vilasclar i Miquel Sagrera, i mancarien només per finalitzar les torres i torretes, part dels finestrals i les seves traceries, i la coberta exterior.[361]

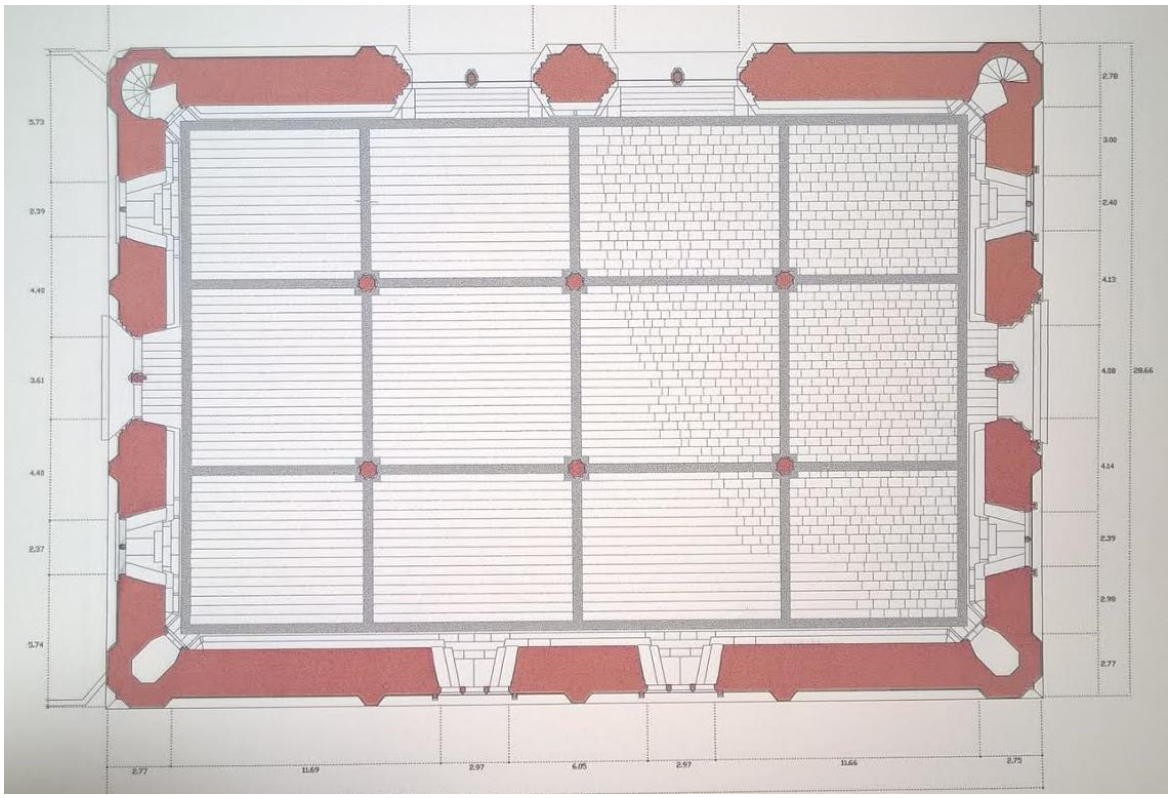

La llotja de Mallorca al segle XIX.

[361] Recull la informació bàsica sobre el procés constructiu de l'edifici Catalina Cantarellas Camps, amb referències a la bibliografia anterior: Catalina Cantarellas, "La Lonja de Palma. Un espacio único", in *La Lonja de Palma*, coord. Climent, 79-104. Afegim el recent treball de Magdalena Cerdà Garriga, "Algunes notícies al voltant de les portes de la Llonja", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul· liana: Revista d'estudis històrics* 69 (2013): 121-130.

La llotja de Mallorca, interior de la sala de Contractacions.

Planta de la llotja de Mallorca (Federico Climent, ed., *La Lonja de Palma*, 153).

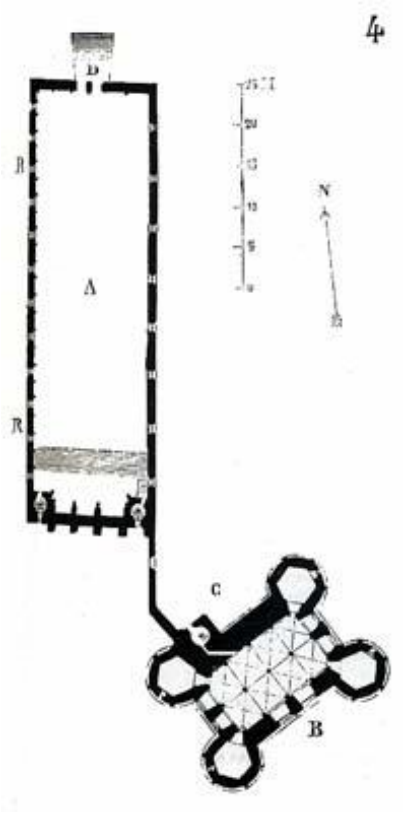
A grans trets, la llotja de Mallorca segueix el model de llotja de mercaders tal com s'havia definit a Barcelona, i del qual parlem en profunditat a la segona part de la tesi: hi remeten l'escala monumental de l'edifici, desconeguda fins aleshores en una construcció d'aquestes característiques, la seva planta rectangular amb compartimentacions mínimes i les façanes amb portals i finestres de grans dimensions. D'altra banda, algunes característiques constructives i estilístiques de la llotja de Mallorca li atorguen una personalitat pròpia, plenament derivada de la manera de fer del mestre a càrrec de l'edifici, Guillem Sagrera. La seva arquitectura es caracteritza sempre per la recerca de solucions constructives innovadores i personals, combinades amb un elevat coneixement tècnic en el treball i la talla de la pedra, del qual deriven en gran mesura. I tot això es posa de manifest a la llotja de Mallorca, on la sala amb coberta de fusta de Barcelona es transforma en una estructura pròxima a la de les esglésies-saló, ara amb columnes helicoïdals o entorxades.[362] A més a més, incorpora diversos recursos constructius força particulars, adreçats sens dubte a crear un espai interior més lliure, net i ininterromput, com ara la fusió dels nervis de la volta de pedra i de les motllures en el mur, o el desplaçament de les comunicacions verticals a l'interior de les torres d'angle. Amb el mateix propòsit, va trobar una solució estructural consistent a desplaçar els suports perimetrals de la coberta de pedra a l'exterior mitjançant les torretes, aconseguint així eliminar les interrupcions del saló al màxim per tal d'assolir una puresa formal més gran.[363]

Més enllà de de l'inventiva personal de Sagrera, l'inspiració per les solucions formals i estereotòmiques més modernes i avançades de la llotja, com ara la fusió de les motllures

[362] És a dir, una església de planta rectangular, amb naus separades per columnes, d'alçades iguals o molt semblants i sense transsepte. Sobre les esglésies-saló o *hallenkirchen*, vegeu Pierre Sesmat, "Les 'églises-halles' histoire d'un espace sacré (XIIe-XVIIIe siècle)", *Bulletin monumental* 163.1 (2005): 3-78. Per la seva difusió a la península, vegeu els treballs de José Luís Pano García, entre els quals "Introducción al estudio de las *hallenkirchen* en Aragón", *Artigrama* 1 (1984): 113-146.

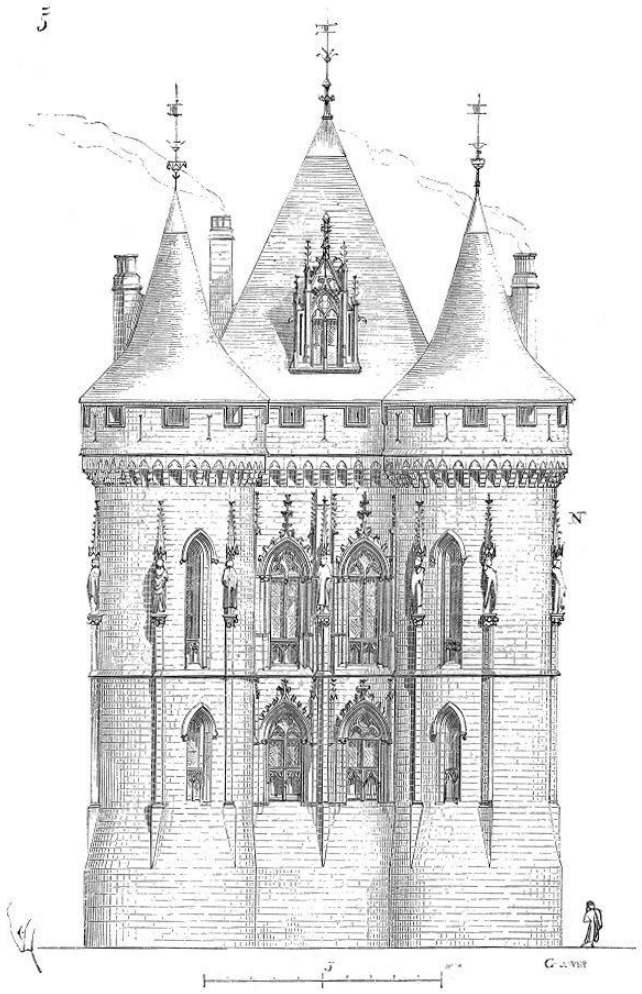
[363] L'arquitecte i escultor Guillem Sagrera és una de les personalitats artístiques més interessants del segle XV, i se li ha prestat l'atenció que mereix només de manera relativament recent. A banda del ja antic treball d'Alomar (*Guillem Sagrera*), destaquen els estudis que li han dedicat sobretot Joan Domenge i Marià Carbonell: Joan Domenge i Mesquida, "Guillem Sagrera, maître d'oeuvre de la cathédrale de Majorque. Aspectes métriques et économiques du travail de la pierre (1422-1446)", *Histoire & Mesure* XVI – 3/4 (2001): 373-403; Joan Domenge i Mesquida, "Guillem Sagrera. Alcance y lagunas de la historiografía sagreriana", in *Una arquitectura gótica mediterránea*, ed. Eduard Mira i Arturo Zaragozá (València: Generalitat Valenciana, 2003), 115-132; Joan Domenge i Mesquida, "Guillem Sagrera", in *Gli Ultimi Indipendenti. Architetti del gotico nel Mediterraneo tra XV e XVI secolo*, coord. Emanuela Garofalo i Marco Rosario Nobile (Palerm: Caracol, 2007), 59-94; Carbonell, "Sagreriana Parva", 61-78; Domenge, "Guillem Sagrera et lo modern de son temps".

i nervis dels arcs en els murs i els pilars i l'estereotomia complexa, pot trobar-se a l'altra banda dels Pirineus, i Joan Domenge ha posat de relleu les implicacions arquitectòniques, i no només escultòriques, dels desplaçaments del mestre. La modernitat del seu estil s'explicaria, així, partir de les seves relacions amb mestres internacionals, i de seves les estades a Narbona, Montpeller, Avinyó, sobretot a Borgonya i a Berry. Domenge ha proposat que un edifici en particular, la *tour* Maubergeon, hagi pogut proporcionar inspiració concreta per alguns aspectes de la llotja de Mallorca. Es tracta d'una torre residencial que formava part del del Palais de Justice de Poitiers, i a grans trets la seva planta es correspon amb la de la llotja: és rectangular, en aquest cas amb una sala única de dues naus separades per dos pilars, torres octogonals als angles que acollien les habitacions, i dues obertures a cada façana. En altres àmbits del palau s'hi poden trobar alguns efectes formals reproduïts també per Sagrera a la llotja, com ara la interpenetració de nervadures, la tendència al minimalisme amb l'absència de claus de volta i capitells, i la rica estereotomía.[364]

Planta del Palau de Justícia de Poitiers amb la Tour Maubergeon a la part inferior esquerra, segons Eugène Viollet-le-Duc.

[364] Joan Domenge Mesquida, "Guillem Sagrera", 69-74; Domenge, "Guillem Sagrera et lo modern de son temps": 77-90.

Vista de la Tour Maubergeon des d'un dels costats curts al segle XIX, segons Eugène Viollet-le-Duc.

La lectura atenta del contracte de Guillem Sagrera amb la Mercaderia (1426)[365] sembla confirmar que, efectivament, és en aquest edifici o en altres arquitectures del nord d'Europa on s'ha de cercar alguns referents formals de la llotja. Són reveladores en aquest sentit les al·lusions als "capells de pedra haguts", que finalment no es van dur a terme però que segons el contracte havien de cobrir els pilars de les torres-contraforts. Al damunt, s'hi havia de col·locar un pom i un penell ("sie tengut cobrir los pilars de las respaldas ab capell de pedre haguts; e dalt en quescun dels dits capells, hage un pom gros en que puge estar un panell"). Encara que avui dia la *tour* Maubergeon no té cap d'aquests elements, el dibuix de Viollet-le-Duc del segle XIX deixa veure que tots ells havien estat presents també en aquest edifici, com segurament també en altres arquitectures del regne de França.

[365] Transcriu el contracte Frau, "La Lonja de Palma", 22, 4-6; i reprodueix també aquesta transcripció Alomar, *Guillem Sagrera*, 268-269, apèndix III.

En aquest punt, cal indicar que el el coronament actual de la llotja de Mallorca és debatut, i que potser s'allunya de l'inicialment previst. El contracte de Sagrera parlava de merlets, i efectivament aquests s'hi van dur a terme. També estipul·lava que s'havia de fer claraboies a "lo mur que incircuirà tota la lotge dalt", però no hi ha cap indici que tals claraboies s'arribessin a dur a terme, a no ser que, com ho fa Marià Carbonell, considerem que les claraboies són en realitat la galería de finestres de la part superior. Altrament, aquest finestram seria difícil d'explicar des del punt de vista estètic, i ha generat opinions contraposades. Per a Rubió i Bellver hi ha arguments estilístics i constructius per a defensar que la idea inicial era la de fer una porxada a la part alta, ja que les finestres en són característiques i en formarien part, i a més a més la disposició de la canal que recull l'aigua i la de les gàrgoles correspon a la presència d'una sala superior.[366] Carbonell ha afegit observacions d'ordre tècnic que donen igualment suport a una possible existència d'una porxada o golfes, que s'obriria a l'exterior mitjançant la galeria de finestres.[367] Si tot això es pogués provar, el plantejament de la llotja de Mallorca s'acostaria més al de la llotja de Barcelona, amb el seu porxo alt situat al damunt de la sala de Contractacions i un coronament de merlets.

La llotja de Mallorca adopta el tipus compositiu de façana civil més original del gòtic tardà, la façana "de traceries", caracteritzada per la incorporació de motius flamígers procedents dels edificis religiosos, des dels grans finestrals de traceries fins a les portes amb frondes i florons.[368] En línia amb aquesta renovació en el disseny de les façanes, també s'incorpora escultura arquitectònica malgrat mantenir la sobrietat general: la façana, i l'edifici en general, inclouen una quantitat prou important d'imatges en pedra, que posen de manifest l'altre vessant de la personalitat artística de Guillem Sagrera. Entre les més significatives hi ha les que se situen als angles de les torres, i que un cop més s'acosten en el seu disposició a l'arquitectura del nord de França: seguint amb el mateix exemple, a la *tour* Maubergeon també n'hi havia, i com allà, les de Palma estan

[366] Rubió va realitzar també una proposta de restauració de l'edifici, mai duta a terme, on proposava la recuperació del que ell creia que n'era la fisionomia original, amb un porxo, coberta inclinada i pinacles a les torres, etc. Sobre aquesta proposta i la seva valoració, vegeu Joan Rubió i Bellver, "Lo coronament de la Llotja de la ciutat de Mallorca", *Il·lustració Catalana* III (1905): 406-408; Bartomeu Ferrà, "El coronament de la Llonja de ciutat de Mallorca", *Il·lustració Catalana* 112 (1905): 467; i Catalina Cantarellas Camps, "La Lonja de Palma: intervenciones y propuestas ochocentistas", *Mayurqa* 22 (1989): 727-730.

[367] L'alçat exterior previst per l'edifici era superior a l'actual, i hauria deixat lloc a un pis superior (Carbonell, "*Sagreriana Parva*", 74).

[368] Sobre la façana "de traceries" de la llotja de Palma, Carbonell, "Consuetud i canvi", 102-103.

situades sobre nervis que emergeixen de la part baixa de la torre, i protegides per tabernacles. Igual que a Perpinyà, les escultures de la llotja de Mallorca no formen un programa amb un missatge elaborat, però en tot cas els temes són força populars i ben entenedors i queden ben estipulats al contracte: una Mare de Déu miraría al castell Reial, i tres àngels amb senyals afrontarien l'hort, si bé finalment, la Mare de Déu es va col·locar al costat oposat al previst, l'àngel es va col·locar a la banda del Castell, i els altres dos àngels han desaparegut. També es va acordar posar als angles imatges dels sants als quals estaven dedicades les parròquies a les quals miraven: sant Nicolau, sant Joan Baptista, santa Caterina i santa Clara. A més a més, Sagrera i/o el seu taller van fer les gàrgoles, les traceries dels finestrals i l'escultura figurativa de l'interior, que es concentra en els timpans de les portes d'accés a les torres, mènsules i algunes claus de volta, tot destacant els quatre evangelistes amb els seus atributs als timpans, mentre que la resta de representacions són genèricament hagiogràfiques i angèliques.

La imatge de la sala no seria completa si no esmentéssim la seva policromia de les parts altes, i les claus de les voltes principals conserven encara or i pintura originals. A més a més, un document del segle XVI lamenta el mal estat en què es troba la llotja degut a que s'hi emmagatzemen gèneres que causen "la destruició e derrotació de les torongers arboredas e pinturas". A partir d'aquesta notícia, s'ha hipotetizat si els murs interiors no haurien pogut estar recoberts amb pintures al fresc amb temes de verdura i fullatge, però possiblement es tracta més aviat d'una al·lusió al deteriorament causat en els daurats de l'interior i en el verger del conjunt.[369]

A la llotja de Mallorca s'hi va habilitar des d'un moment ben primerenc un verger.[370] Més tard, hi havia "*un elegante sortidor en el centro que se alimentaba de un aljibe convenientemente situado*", i "*una noria con la cual se subia el agua á un depósito que alimentaba el sortidor*".[371] En canvi, no consta que es construïssin estatges concrets per les necessitats de l'organització dels mercaders: la seu del Col·legi de la Mercaderia,

[369] Publica la notícia Antoni Frau, "La Lonja de Palma", *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* 14 (1885): 4. La comenta i interpreta Alomar, *Guillem Sagrera*, 136.

[370] El 1441 es feia un pagament a un ferrer pel guarniment de les portes de ferro del jardí (Cerdà, "Les portes de la Llonja", 123).

[371] Al solar on hi havia la nòria s'hi va aixecar la capella a final del segle XVI. Frau recollí aquesta i d'altres notícies documentals relacionades amb el jardí de la llotja de Mallorca entre els segles XVI i XVII (Frau, "La Lonja de Palma", 21, 3-4).

igual que el tribunal consular, es va ubicar dins del saló, i quan es va construir el cos del Consolat, ja en época moderna, hi fou traslladat.[372]

4.3.3. València

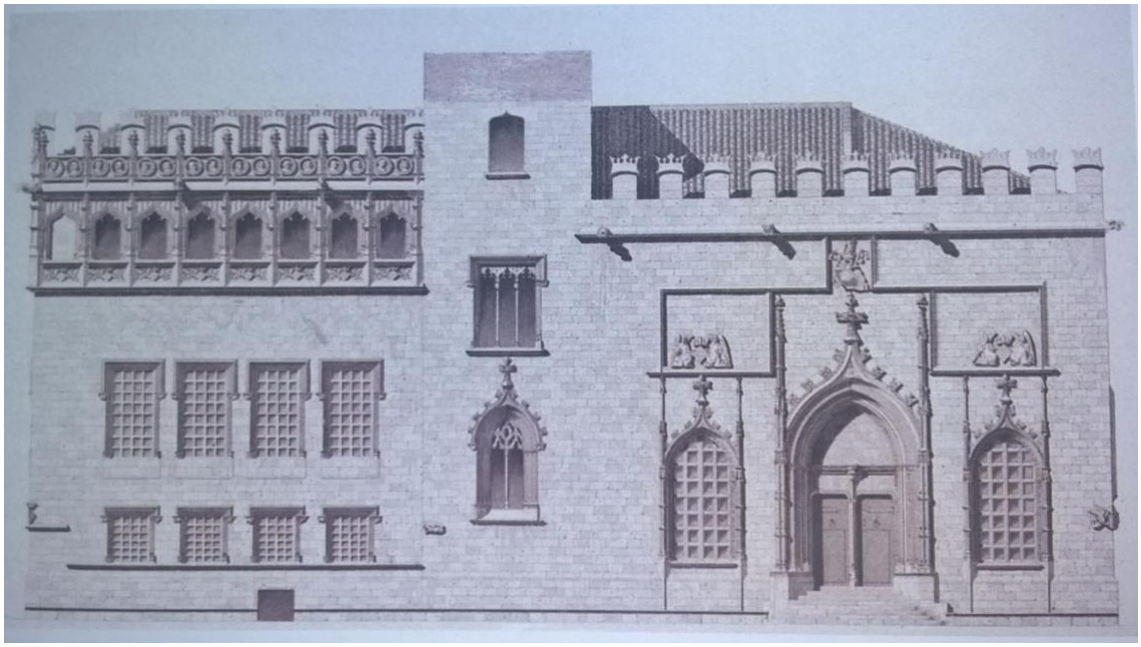
Com la de Mallorca, aquesta llotja és ben conservada, coneguda i valorada des d'antic. Zaragozá i Gómez-Ferrer no dubten a qualificar-la de "*el edificio más célebre de Valencia y el que ha recibido los más encendidos elogios, desde fechas muy tempranas*".[373] Els treballs de referència per a l'estudi històric i artístic de l'edifici amb base documental són els de Salvador Aldana,[374] i per les seves contribucions tècniques arquitectòniques ho és sens dubte el de Zaragozá i Gómez-Ferrer.[375]

El creixement de València com a centre econòmic internacional té el seu origen a final del segle XIV, i es va basar en la capacitat de la ciutat com a centre consumidor però també com a exportadora constant de productes del rerepaís (llana del Maestrat, panys de producción local, fruita seca de les regions meridionals). La guerra civil catalana de mitjan segle XV va acabar d'afavorir la concentració a València dels capitals, mercaders i activitat económica en general, fins que va esdevenir el principal centre comercial de la Mediterrània occidental.[376]

Aquest és el marc dins del qual els jurats valencians van determinar el 1480 substituir la vella llotja dels mercaders per una altra de "molt bella e magnífica", després de parlar-ne des del 1469. El 1481 eren nomenats els mestres, Pere Compte i Joan Ybarra, que van presentar un projecte global que contemplava l'obra d'arquitectura i la d'escultura, i es van signar unes capitulacions ben detalladles, però Compte va adquirir ràpidament un protagonisme major i en fou el verdader director. Els treballs van començar el 1483, i el

[372] Piña, *El Consolat de Mar. Mallorca*, 90-92; i Cantarellas, "La Lonja de Palma. Un espacio único", in *La Lonja de Palma*, coord. Climent, 104.
[373] Zaragozá i Gómez-Ferrer, *Pere Compte*, 76.
[374] Salvador Aldana Fernández, "Artistas y artesanos en la Lonja de Valencia", *Cuadernos de trabajo de la Universidad de Valencia* II (1982): 7-35; Salvador Aldana Fernández, "El programa iconográfico de la Capilla de la Lonja de Valencia", *Archivo de arte valenciano* 66 (1985): 23-29; Salvador Aldana Fernández, *La Lonja de Valencia* (València: Biblioteca Valenciana-Consorci d'Editors Valencians, 1988).
[375] Zaragozá y Gómez Ferrer, *Pere Compte. Arquitecto*, 76-111.
[376] Rafael Narbona Vizcaíno, "Valencia, emporio mediterráneo (ss. XIV-XV)", in *Actas del simposio Reino y ciudad: Valencia en su historia*, ed. E. Belenguer i L. M. Enciso (Madrid: Fundación Caja Madrid, 2008), 99-103.

1498 es completava la sala de Contractació i la torre adjacent. El 1493, un cop acabat el nucli del conjunt, es va iniciar el cos del Consolat, és a dir, l'edifici unit a la torre pel costat oposat al saló: el 1497 el Consell valencià comprava unes cases adossades a la llotja per a enderrocar-les i fer-hi aquest cos, i l'obra fins a la coberta va durar entre 1500 i 1503; és possible que tingui relació amb la creació del Consell de la Llotja i les noves necessitats espacials sorgides de l'organització dels mercaders. El 1507 començava l'obra de la sala superior del cos, un mirador sobre la plaça del Mercat amb quatre grans finestres des de les quals els jurats miraven les processons els dies de festa, i a sobre, encara el porxo superior, que contenia la vivenda del vigilant de la llotja, i que com el pis inferior també era ornamentada amb riques escultures.[377] Com a Barcelona i a Mallorca, la llotja de València tenia un verger; en aquest cas, el van ordenar fer els jurats de València l'any 1518, es va organitzar el 1529, i es va fer fer una font a la qual el 1533 li era afegit un estany octogonal de pedra blanca i blava.[378]

Llotja de València, façana a la plaça del Mercat. Ramon María Ximenez, *Monumentos Arquitectónicos de España*, Calcografía Nacional, vers 1890.

[377] Sobre aquest cos, vegeu Aldana, *La Lonja de Valencia*, I, 69, 74, 77-78, 93; Aldana, *La Lonja*, 30-32, 63-76.
[378] Aldana, *La Lonja de Valencia*, II, 51-55, 69, 89-90; Aldana, *La Lonja*, 32.

Llotja de València, sala de Contractacions.

Qualsevol estudi de la llotja de València dins del context de les llotges de mercaders ha de detenir-se en l'evident relació entre el seu cos principal, la sala de Contractacions, i la del seu equivalent mallorquí. És clar que en segueix el model, però també que aspira a superar-lo, i si més no la voluntat de construir un edifici representatiu i únic la posen de manifest els jurats valencians, que s'hi refereixen en encarregar-la com a "molt magnífica e bella e tota honor e decoració de la dita ciutat... en manera que la fàbrica e obra de la dita lotja corresponga a la noblea de la dita ciutat en forma que als que principien la dita fabrica de lotja reste honor e gloria en lo sdevenidor".[379]

Com Guillem Sagrera, Pere Compte va dissenyar una sala rectangular, amb grans obertures a l'exterior, coberta amb voltes de pedra sostingudes per columnes helicoïdals. Però en aquest cas, als murs de tancament hi són adossades semicolumnes, i sostenint les voltes hi ha vuit columnes en comptes de sis, potser a causa de l'emplaçament de l'edifici sobre un solar travessat per un vall, que faria necessari un

[379] Extracten el document Zaragozá i Gómez-Ferrer, *Pere Compte*, 78-80.

major nombre de columnes per evitar que una d'elles quedés sobre la sèquia.[380] Igual que a Mallorca, també hi ha indicis que el projecte inicial contemplava una planta superior, de funció desconeguda i mai duta a terme.[381]

Les principals contribucions singulars de Compte a l'edifici es troben en el camp de l'estereotomia, amb novetats com per exemple ara el rampant rodó que substitueix el tradicional rampant mallorquí a la sala, i que permetia multiplicar nervis i claus.[382] També revesteixen gran interès els dissenys de les finestres i portades, amb arcs conopials entre pinacles estirats i rematats per agulles florides. Aquests pinacles estan basats en el joc geomètric de la intersecció de prismes, són extremadament virtuosos i elegants i segueixen el que era habitual al final del gòtic en l'àmbit germànic.[383]

Aspectes tècnics a part, l'edifici té una rica ornamentació escultòrica, única en el context de les llotges, i Salvador Aldana va posar al descobert la seva complexa iconografia. El valor atorgat a les imatges escultòriques i el seu paper en el significat global de l'edifici queda revelat pel fet que els temes dels portals van quedar ja ben definits als capítols de l'obra. A la façana principal, que dóna al Mercat, es deia que

> "sia fet de pedra picada ab artificiós magisteri, lavorada ab les ymatges e maçoneries e fullatges en la mostra per los mestres divisada e mostrada designats, ab que principalment hi sia la istòria de la salutasió de la gloriosa Verge Maria, mare de Déu, e del àngel, ab la ymatge del àngel custodi entre les altres ymatges".[384]

Aquesta escena, desapareguda, és, segons Aldana, l'apoteosi de la virginitat de Maria, i representa la contraposició de totes les manifestacions del pecat, que apareix representada al portal oposat.[385] La porta est està dedicada segons Aldana a Crist, vencedor de la glòria i l'amor humans però també jutge apocalíptic: la centra una imatge del Crist-Rei amb mantell, bola i corona; a la seva esquerra, la imatge de David, prefiguració de Crist, i a la seva dreta Samsó, símbol d'infidelitat i de ruptura amb el

[380] Zaragozá i Gómez-Ferrer, *Pere Compte*, 82-83.
[381] Federico Iborra Bernard i Vicente García Ros, "La Lonja que no fue. Reflexiones e hipótesis sobre el proyecto inicial de la Lonja de Valencia", *Anales de Historia del Arte* 22 (2012): 309-311, i figures 5-7.
[382] Zaragozá i Gómez-Ferrer, *Pere Compte*, 109-110.
[383] *Ibid.*, 90-92.
[384] Arxiu Municipal de València, MC. A 43/1482-84/17 juny 1483, f. 140r; citat per Aldana, *La Lonja de Valencia*, II, 41-43
[385] Aldana, *La Lonja de Valencia*, I, 150-161.

vot sagrat.[386] A la porta sud, a l'arrencada dels arcs hi ha àngels amb filactèries que a l'interior hi tenen emblemes del toro i el lleó, símbols dels evangelistes.[387] I a la porta nord, que dóna al jardí, hi ha un programa d'exaltació de l'amor carnal, que condueix a la mort; la figura ambivalent del cavaller devorat al·ludeix al pecador i al cristià que lluita per assolir el paradís.[388] Les gàrgoles del conjunt són igualment suport iconogràfic, i entre les antigues s'hi ha identificat representacions de Samsó, un monstre, un salvatge pelut, una figura amb ales que sosté una guitarra morisca, etc.[389] Els animals i les bèsties fantàstiques també apareixen a les finestres de la torre, de la sala i del pavelló del Consolat, i en aquest darrer, a més a més hi ha quaranta medallons renaixentistes amb representacions de figures humanes (guerrers, prínceps, reis, homes, déus, etc.), interpretades per Aldana com un complement al concepte medieval de "temple del comerç" de l'edifici, que a través dels medallons es presenta també com a "temple de la fama".[390]

La policromia complementava el conjunt. Segons els documents, el mestre Martí Girbés va pintar les voltes de la sala l'any 1498, utilitzant pels arcs i les claus els colors vermell, blau i verd, i per les voltes estrelles daurades sobre fons blau, segons el que era habitual en edificis religiosos.[391] Un estudi recent de les restes de policromia original amb mètodes científics ha permès verificar el que diu la documentació.[392]

Tot plegat, la sala de la lotja valenciana s'ha llegit com una traducció del concepte de l'*hortus conclusus*, on les columnes salomòniques són com arbres del paradís ja assolit a la terra, i sostenen el sostre, concebut com a volta celestial i pintat com a tal.[393]

---

[386] Aldana, *La Lonja de Valencia*, I, 162-165.

[387] Aldana, *La Lonja de Valencia*, I, 165-169.

[388] Alguns amb elements fan al·lusió directa a l'amor carnal, i altres són elements que ajuden al seu triomf, com ara el vi i la música. Segons Aldana, és la façana més complexa. S'hi representen centures, àguiles, lleons, gossos, salvatges peluts, motius vegetals, etc. També hi ha alguns mites clàssics (Apolo, Orfeu) i altres de més antics, com el tradicional de l'etern retorn a la perpetuació de l'espècie per la procreació. Com a símbol de la caiguda per l'amor hi apareix Samsó (Aldana, *La Lonja de Valencia*, I, 169-180).

[389] També n'hi ha una amb un cap de peix que al·ludint a la resurreció de Crist, a la façana dedicada a Crist, al carrer de la Llotja (Aldana, *La Lonja de Valencia*, I, 201-215).

[390] Sobre el pavelló del consolat i la seva iconografia, Aldana, *La Lonja de Valencia*, I, 216-260.

[391] Aldana, *La Lonja de Valencia*, I, 71-73.

[392] M. J. Ramírez *et al*, "Polychromy of late Gothic civil architecture: a world heritage monument case in Spain", *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 13-2 (2013): 121-126.

[393] A més a més, s'hi ha trobat rastres de numerologia sagrada. Així, per exemple, les mesures de tot el conjunt tenen relació amb el 5, número sagrat que resum la idea de l'home microcosmos; també s'hi troba

4.4. Una nova tipologia

Realitzem ara una mirada de conjunt a les llotges de mercaders monumentals examinades més amunt, incloent també la de Barcelona, que estudiem en detall a la segona part d'aquesta tesi.

4.4.1. Llotges i consolats de mar

Les llotges monumentals són conegudes per ser l'àmbit d'actuació dels mercaders, però en realitat ni van néixer com a residències pròpies de les associacions dels comerciants ni en van ser les "cases gremials". Les llotges van sorgir com a instal·lacions municipals vinculades als consolats de mar, organismes de funcionament autònom però dependents dels governs municipals, que van aparèixer als principals centres econòmics de la Corona a partir de final del segle XIII, i que foren atorgats pels monarques a les principals ciutats comercials per tal que les disputes comercials es poguessin solucionar de manera més ràpida, tot donant suport d'aquesta forma als interessos comercials. Els jutges, nomenats pel municipi, eren els cònsols de mar i el jutge d'apel·lacions, i la principal diferència respecte als tribunals ordinaris és que es tractava de professionals de la mercaderia i no d'experts juristes.

En tant que tribunals comercials amb jurisdicció pròpia i desvinculats dels tribunals ordinaris, els consolats van aportar una resolució pràctica i experta, a més de ràpida, als litigis mercantils, primer només marítims i després de tota mena. A més de solucionar conflictes, els cònsols de mar feien en certa manera el paper de representants dels mercaders davant del municipi, ja que les associacions legals de comerciants marítims, patrons i propietaris d'embarcacions i altres mercaders no van aparèixer com a tals fins un segle més tard que els consolats, ja a final del segle XIV. Primer Barcelona (1394) i posteriorment a Perpinyà, Mallorca i València, els cònsols de mar foren autoritzats a escollir consells de mercaders que determinessin les mesures necessàries per a la defensa i la promoció de l'art mercantil.[394]

---

el 6 (sis portes), que representa allò sobrehumà; el 8 (vuit columnes, setze semicolumnes) que al món medieval significa la vida futura (Aldana, *La Lonja de Valencia* , I, 147-149).

[394] L'estudi clàssic dels consolats de mar és el de Robert Sydney Smith: *Historia de los Consulados de Mar (1250-1700)* (Barcelona: editorial Península, 1978).

Els consolats van tenir la seva residència a les llotges, i com és lògic la fundació dels consolats les precedeix en tots els casos. El més antic consolat de mar català del que hi ha notícia és el Consolat de Mar i d'Aigua Dolça tortosí, documentat el 1248: es desconeix el seu funcionament i la seva duració degué ser limitada, perquè a mitjan segle XIV s'implantava a Tortosa el consolat de mar segons la forma clàssica i definitiva.[395] El de Barcelona es va establir definitivament l'any 1348, però van existir antecedents diversos.[396] El primer consolat de mar català en adoptar la forma "clàssica", és a dir, la que perdurarà i s'estendrà per altres centres, fou el de València (1283),[397] després la forma valenciana de la institució es va estendre Mallorca (1343-45)[398] i finalment es va reformar el Consolat de Mar de Barcelona segons aquest mateix model (1348).[399] El 1363 s'implantava a Tortosa,[400] el 1385 a Girona,[401] el 1386 a Castelló d'Empúries,[402] el 1388 a Perpinyà[403] i finalment el 1443 a Sant Feliu de Guíxols.[404] Tot

[395] S'ha suggerit que el primer consolat tortosí estigués directament basat en els precedents pisans i genovesos, donats els contactes estrets amb ambdues ciutats i la presència de ciutadans d'aquestes nacions a la Tortosa del segle XIII. Per al primer consolat tortosí, vegeu Daniel Duran Duelt, "El context institucional particular de mercaders i homes de mar", in *Un Mar de Lleis. De Jaume I a Lepant*, ed. Daniel Duran Duelt (Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània, 2008), 196-197. Pels mercaders pisans i genovesos actius a les terres catalanes entre els segles XII i XIV, vegeu Maria Teresa Ferrer Mallol, "I mercanti italiani nelle terre catalane nei secoli XII-XIV", *Archivio Storico del Sannio* 3 (1998): 41-111; i per als genovesos a Tortosa, 43-44.

[396] En parlem en major detall a la segona part d'aquest treball.

[397] El Consolat de Mar de València data de l'1 de desembre de l'any 1283: Germà Colón i Arcadi García, *Llibre del Consolat de Mar* (Barcelona: Fundació Noguera-Fundació Salvador Vives Casajuana, 1981-1987) III-2, 127-129, núm. 58.

[398] El Consolat de Mar de Mallorca fou creat l'1 de febrer de 1326, en època del regne privatiu (Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-2, 197-198, núm. 97). El 1343, després de la incorporació de Mallorca a la Corona, li fou atorgat el privilegi definitiu, basat en el de València (Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-2, 197-198, núm. 98-99).

[399] El Consolat de Mar de Barcelona es reorganitza segons el model mallorquí, i el privilegi de concessió és del 20 de febrer de l'any 1348 (Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-2, 12-13, núm. 4).

[400] Sembla, però, que no va prosperar i que va caldre reconfirmar-lo el 1401 (Smith, *Historia de los Consulados de Mar*, 406; Cabestany, "Cònsols de mar i cònsols d'ultramar", 406).

[401] La carta de concessió del Consolat de Mar a Girona, amb les mateixes atribucions i drets que tenia el de Barcelona, està datada del 14 d'octubre de 1385 (Torrent, *Les llotges*, 136-139, doc. II, i Arxiu Municipal de Girona 2005, I, 467, doc. regestat 612). A propòsit de la creació d'aquest consolat, vegeu també Cabestany, "Cònsols de mar i cònsols d'ultramar", 404.

[402] El document indica que aquest consolat i nomenament de cònsols ha de seguir la forma en que s'havia concedit a Girona. El privilegi, datat del 5 de març de 1386, es conserva a l'ACA, reg. 2197, ff. 126 i 130. El va donar a conèixer Pella i Forgas, si bé Torrent i Orri el va reproduir (Pella, *Historia del Ampurdán*, 547; Bassas, "Els privilegis de Castelló", 272). Tanmateix, és Torrent qui en parla en major detall (Torrent, "El darrer comte d'Empúries", 240-244; Torrent, *Les llotges*, 145-147).

[403] El Consolat de Mar de Perpinyà fou creat el 22 de novembre de l'any 1388 (ADPO, Ms. K, f. 1; citat per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-2, 271-272, núm. 151).

i que s'havia parlat de l'existència d'un consolat de mar a Tarragona, sembla que aquesta possibilitat ha de ser descartada.[405]

Igual que altres magistratures municipals, els consolats de mar van cobrir durant llarg temps les seves necessitats espacials en indrets diversos. A Barcelona, ho van fer als espais de la Ribera, segons veurem a la segona part. A Mallorca, ja d'abans de la fundació del Consolat el 1343, els mercaders i homes de mar estaven organitzats professionalment, i fou aprovat que adquirissin unes cases als Canvis per a les seves reunions (1339),[406] potser igualment utilitzades pels cònsols. Després, el 1349 els cònsols de mar pagaven 30 lliures "an Jacme Desportel per loger de les botiges que tenen los cònsols de la mar",[407] no sabem amb quin fi. Alguns anys més tard, el 1374, els cònsols de mar mallorquins proposaven al Consell l'adquisició d'un solar "per fer la cort del consolat", perquè l'espai que utilitzaven "en gran partida sia cahut e no fa negun profit",[408] però tampoc no sabem si aquest projecte es va arribar a dur a terme. A València, uns primers cònsols de mar celebraven reunions a la capella de Santa Tecla, i ho sabem perquè el 1363, tenia lloc un conveni entre els homes de mar i els mercaders segons el qual aquests darrers s'integrarien en el Consolat de Mar, i al mateix temps es revocava "que·ls dits cònsols tinguen lur cort en la capella de Sancta Tecla, segons que és acostumat", traslladant-se a la llotja ("*mercatores dando logiam*");[409] es tractaria en aquest cas de la llotja Vella dels mercaders. A Perpinyà, on el consolat es fundà el 1388, l'autorització per emprendre l'edificació d'una llotja data de 1397,[410] però es va

[404] Smith, *Historia de los Consulados de Mar*, 129. Inicialment el consolat gironí estenia les seves atribucions fins a Sant Feliu de Guíxols, el port natural de la ciutat (Cabestany, "Cònsols de mar i cònsols d'ultramar", 405).

[405] Si bé existeix una referència documental als cònsols de mar tarragonins, és possible que es tracti d'una confusió de l'escrivà, que anomenaria "Cònsols de mar i cònsols d'ultramar" als "cònsols" tarragonins, que ho eren en el sentit de magistrats municipals (Cfr. Smith, *Historia de los Consulados de Mar*, 406-407).

[406] Román Piña Homs, *El Consolat de Mar. Mallorca 1326-1380* (Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics, 1985, 90.

[407] Bartolomé Font Obrador, "Mallorca en 1349", *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* XXXIII, 798-800 (1964): 247.

[408] Piña, *El Consolat de Mar. Mallorca*, 73. Alomar digué que, amb anterioritat a la llotja del segle XV, els mercaders mallorquins es reunien "*en la iglesia de San Juan o en dos casas propiedad de la corporación, ambas con salas alta y baja, situadas frente al edificio actual*", però no cita les seves fonts d'informació. Vegeu Gabriel Alomar, *Guillem Sagrera y la arquitectura gótica del siglo XV* (Barcelona: Blume, 1970), 117.

[409] Ms. V, cap. 17; citat per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-1, 162-165, núm. 77.

[410] ADPO, Ms. K, f. 29; citat per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-2, 290-294, ff. 24v-26v.

construir en la seva part fonamental durant les dues primeres dècades del s. XV,[411] Amb anterioritat els cònsols exercien probablement a la llotja de la Ciutat, ja que el 1396-1397, el batlle, cònsols de la vila i cònsols de mar determinaven el salari del missatger del Consolat de Mar, i especificaven que mentre tenien lloc certs consells a la cort del consolat, "dit missatgé, durant lo dit consell, haja a estar a la porta de la lotge per vedar degú no intre en la dita lotge per que lo dit consell se torbàs".[412]

Com s'ha dit més amunt, també van obtenir privilegi de consolat de mar alguns centres comercials de menor volum comercial, que mai no van habilitar una llotja exclusiva per als afers mercantils: Tortosa, Girona, Castelló d'Empúries, i Sant Feliu de Guíxols, que funcionava com a port de Girona. En aquests casos, l'activitat consular tenia lloc sempre en dependències municipals. A Girona, el mateix any que es constituïa el consolat (1385), s'habilitaven els recursos financers per la construcció d'una llotja, tot i que com s'ha explicat més amunt no es va aixecar fins a partir del 1414 en conjunció amb la casa de la Ciutat. A Tortosa, malgrat que el consolat es constituïa el 1363, sembla que la institució no va prosperar fins al segle XV, i que va trobar el seu estatge en un espai de la llotja, entesa en aquest cas com a cobert o complex de coberts i magatzems municipals que aglutinaven al seu voltant gran part de l'activitat econòmica i comercial de la ciutat.[413] A Sant Feliu de Guíxols, s'ha cregut que va tenir la seva seu dins la casa del consell municipal, destruïda durant la guerra civil, i que es disposarien també d'estances annexes per a la guarda i conservació de les mercaderies.[414] A Castelló d'Empúries, el Consolat de Mar fou concedit el 1386, i no hi ha notícia que disposés d'un espai propi per al seu exercici.

Al costat dels consolats de mar i dels consells municipals, l'examen dels promotors de les llotges obliga a mirar al paper de les associacions de mercaders, els consells de Mercaders o de la Llotja, que van aparéixer a partir de final del segle XIV. S'integraven dins dels consolats de mar, tenien com a finalitat vetllar per la promoció i la defensa del comerç, i van comptar des de l'inici amb medis legals i financers (el dret del pariatge,

[411] Vegeu balanços i estats de la qüestió recents sobre aquest la cronologia d'aquest edifici a Poisson, "Les édifices du pouvoir civil", 95-96; Tina Sabater Rebassa, "La *Loge de Mer* de Perpiñán y sus conjuntos escultóricos", *Anuario de Estudios Medievales* 40-1 (2010): 293-315.

[412] ADPO, Ms. K, f. 23v; citat per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III, 288-289, doc. 160

[413] El 1435 es parla de la la reparació d'una finestra de la llotja: "*una finestra de la lotga on se ti lo consolat*". Publica la notícia Vidal, *Les obres de la ciutat*, 246-247.

[414] Un cop més, es tracta de suposicions i no n'hi ha cap vestigi (Torrent, *Les llotges*, 56, 81-82).

que s'aplicava sobre les mercaderies) per complir els seus objectius.[415] Tals capacitats expliquen que, a partir de la seva creació, adquirissin un paper important en la determinació de l'arquitectura de les llotges, entre molts altres assumptes de la seva incumbència. En el cas de Barcelona, el Consell de la Llotja o Consell de Vint data del 1394, i és en gran mesura responsable de les obres d'ampliació i transformació al segle XV d'un edifici que s'havia aixecat com a obra municipal a la darreria del segle XIV. En el cas valencià, el Consell de la Llotja va néixer el 1493,[416] però l'obra havia estat iniciada uns anys abans sota l'impuls dels jurats, i aquests van continuar tenint un paper actiu com a promotors directes de les obres del complex.

A Perpinyà i Mallorca, en canvi, les llotges van ser construïdes en la seva totalitat quan els consells de mercaders eren ja en ple funcionament. A Perpinyà, els mercaders havien quedat autoritzats a organitzar-se per promoure i defensar el seu ofici l'any 1394, el 1397 van ser creats els recursos financers que havien de sustentar la institució, i la construcció de la llotja correspon a les primeres dècades del segle XV.[417] A Mallorca, el Col·legi de la Mercaderia es va establir oficialment el 1409, i al mateix temps s'autoritzava l'aplicació d'una imposició que n'havia de mantenir totes les activitats, inclosa la construcció d'una llotja, iniciada finalment cap al 1420.[418] Que la Mercaderia (i no el municipi) duia les regnes del projecte ho posa de manifest el famós plet entre Guillem Sagrera i la Mercaderia, incoat per l'arquitecte contra la institució perquè les

[415] Per a les peculiaritats dels consells de mercaders i dret de la mercaderia de Barcelona, Perpinyà, Mallorca, i València, vegeu Smith, *Historia de los Consulados de Mar*, 84-86. Per al de Barcelona, vegeu també la segona part d'aquest treball.

[416] El dret del pariatge es va començar a aplicar el 1493, en coincidència amb el naixement de la Mercaderia com a institució (Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-1, 129).

[417] El 1397 el rei Martí els concedia al dret de destinar 4000 florins procedents del dret del pariatge (que en aquest cas no pertanyia exclusivament als mercaders perpinyanesos sinó que havia de sostenir la política mediterrània del sobirà) a l'adquisició o a la construcció d'una llotja. Per als privilegis obtinguts pels mercaders perpinyanesos, vegeu Guy Romestan, "Le Consulat de Mer de Perpignan dans la première moitié du XVe siècle", *XXXVIIe et XXXVIIIe Congrès, Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon* (Montpellier: Faculté des Lettres, 1964-1965), 157-159.

[418] El privilegi atorgat pel rei el 1409 especifica que els mercaders, constituïts en reial col·legi, "pugan imposar un victigal de malla o diner per lliura sobre totas mercaderias de privats o estranys intrants o exints del Regne, los emoluments del qual dret reeben los mercaders per ço que·ls sia vist per deffensió de les mars e bon estament de la mercaderia, e per ço que·ls sobrarà puxan fer e obrar lotge..." (Societat Arqueològica Lul·liana de Mallorca, Ms. B3 (22), *Noticias históricas de Mallorca*, f. 314-315; citat per Magdalena Riera Frau, "El Colegio de la Mercadería", in *La Lonja de Palma*, coord. Climent, 35).

despeses de l'obra havien superat el preu convingut, i sobretot perquè l'endarreriment en els pagaments l'havia forçat a demanar préstecs a un interés elevat.[419]

4.4.2. Entre l'arquitectura comercial i l'arquitectura cívica

El propòsit mercantil de les llotges no es contradiu amb el destacable esperit monumental i representatiu d'aquests edificis, i deriva en gran mesura del fet que es tracta d'iniciatives publiques i municipals, directament o indirecta. La pròpia ubicació de les llotges és simptomàtica d'aquest caràcter: en tots els casos es va escollir cuidadosament l'emplaçament urbà, i es va aconsegui alliberar solars per construir-les en llocs ben visibles al bell mig dels sectors urbans econòmicament més actius. A Barcelona, per la llotja Vella es va triar la plaça dels Canvis, el centre de l'activitat econòmica i financera, i es va es comptar amb el vist-i-plau reial per a realitzar les expropiacions precises; després, per la llotja Nova es va aconseguir permís per construir just al davant, ja sobre la sorra de la platja, avançada a la línia de la costa respecte a qualsevol altre edifici. A Perpinyà, el monarca autoritzava des de l'inici la compra dels solars considerats més escaients,[420] i es va identificar amb aquest fi una casa de la plaça dels Richs Homens, el centre actiu i administratiu de la ciutat. A Mallorca, el 1409, s'obtenia "lecència del Senyor Rei de prendre tots patis o alberchs necessaris o útils a la construcció de la dita lotge", i justament el retard en iniciarla (1426) es va deure almenys en part, segons M. Riera, a la dificultat per alliberar espai al lloc escollit, la Ribera del Mar, fora murs i al davant dels molls.[421] A València, la vella llotja del segle XIV era situada vora el mercat, i la determinació de fer una nova llotja afrontant la plaça del Mercat en comptes de restaurar la vella estructura situada molt a prop però en un lloc menys central, es deuria a la voluntat política del municipi de deixar la seva empremta al nou centre urbà sorgit a partir de la construcció de les noves muralles, que va doblar la superfície de la ciutat.[422]

---

[419] L'afer, complex, no es va resoldre fins al segle següent. Fa un estat de la qüestió del tema i hi afegeix una nova lectura Marià Carbonell, "Sagreriana Parva", *Locus Amoenus* 9 (2007-2008): 71-76.

[420] ADPO, Ms. K, f. 24v-26v; citat per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-2, 290-294.

[421] Societat Arqueològica Lul·liana de Mallorca, Ms. B3 (22), *Noticias históricas de Mallorca*, f. 314-315; citat per Riera, "El Colegio de la Mercadería", in *La Lonja de Palma*, coord. Climent, 35-36.

[422] El procés d'adquisició de les cases el detalla Aldana, *La Lonja de Valencia* , I, 45-47, 68-69. Per la interpretació de l'elecció del nou solar com a voluntat política, Carrasco, "Étude typologique de la *Lonja*" (1482-1519)", in *La violence en Espagne et en Amérique (XVème – XIXème siècles)*, ed. J-P Duviols i A. Molinié-Bertrand (París: Presses de l'Université de la Sorbonne, 1997), 228-230.

La connexió amb la ciutat es va fer patent visualment en tots els casos, a través de la presència de l'heràldica i altres senyals i símbols urbans. A Barcelona, els escuts de la ciutat que hi havia a la sala es van veure complementats a final de segle XV pel vitrall de Santa Eulàlia, patrona de la ciutat, que emmarcava l'accés a l'edifici des del Pla de Palau. A Perpinyà, l'escut de la ciutat presidit per sant Joan Baptista, era situat al carcanyol dels arcs que donaven al carrer dels Mercaders,[423] i si s'hagués conservat el teginat original és ben probable que els senyals heràldics municipals hi haguessin tingut també un paper important. A la llotja de Palma, els escuts municipals es van esculpir al costat dels de la Corona d'Aragó a les claus de volta, mentre que a la façana s'hi va representar l'àngel protector de la Mercaderia. A València, a més del escuts de les claus de volta, l'heràldica de la ciutat és ben visible a l'exterior, sostinguda per àngels.

La insistència en el caràcter municipal de les llotges contrasta amb el menor relleu (o fins i tot l'absència) de referències a l'art mercantil pròpiament dit, un tret que s'explica justament pel caràcter públic i cívic de les llotges, que representen la força comercial assolida pels grans centres urbans de la Corona. Recordem que a les grans ciutats comercials del nord d'Europa, al segle XIV hi havia tingut lloc un procés similar, i que el segle XIV havia representat la consolidació de nous tipus arquitectònics civils i urbans, molts dels quals comercials com ara els mercats dels draps, de cuidadíssima arquitectura i ornamentació, promoguts per les institucions de govern públic, que d'aquesta manera posaven de manifest una independencia del poder comtal i una forta identitat basada en gran mesura en el seu èxit comercial.[424] De la mateixa forma, les ciutats marítimes de la Corona i els seus organismes comercials endegarien novedosos projectes d'arquitectura comercial, utilitaris i al mateix temps representatius, que parlaven del paper del comerç en la prosperitat del municipi.

Però l'examen del context econòmic obliga a introduir matisos a aquesta afirmació. A Barcelona i a València, els governants municipals van promoure durant el segle XIV unes primeres llotges estrictament utilitàries en els moments de màxima expansió comercial. En canvi, les llotges monumentals de totes dues ciutats corresponen a anys

[423] L'escut està presidit per la imatge de Sant Joan Baptista. El camp de flors de lis indica, però, que aquest escut (o potser només el fons del mateix) no pot ser anterior a 1659. Fa notar la discrepància Valaison, "La Loge de Mer de Perpignan" in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 254.

[424] Coomans, "Belfries, Cloth Halls, Hospitals", 185-202.

en que ja es començava a anunciar la crisi que acabaria per afectar de ple l'economia ciutadana. L'expansió econòmica que havia viscut Barcelona al llarg del segle XIV va mostrar els primers símptomes de crisi a la dècada del 1380, i precisament aleshores el municipi va prendre la iniciativa d'aixecar una llotja, útil però també monumental. Ho veiem en detall més endavant. Per al cas valència, l'opinió estesa que "*la Lonja pretendía expresar las cualidades de la ciudad como centro neurálgico de los negocios mediterráneos*", "*manifestando intencionada y simbólicamente la opulencia económica y la potencia política de la sociedad patricia y mercantil del siglo XV*",[425] però s'ha matisat recentment aquesta afirmació tot posant èmfasi en que es tracta també d'un moment en que ja es comencen a entreveure dificultats econòmiques, i que per tant el que es vol en realitat és atreure mercaders internacionals i simbolitzar el poder de la ciutat amb una edificació imponent.[426]

4.4.3. Llotja o sala?

Davant la manca de tradició d'edificis d'aquesta mena, va caldre crear un tipus nou. A Perpinyà, un centre comercial secundari on potser es va adaptar un edifici preexistent, a les primeres dècades del segle XV es va optar per una solució que segueix de manera directa l'esquema clàssic del palau del poder, i més concretament el del palau del poder municipal, amb llotja inferior i sala superior amb accés independent. A la pròpia ciutat rossellonesa n'hi havia un exemple ben proper, la llotja de la Ciutat.

En canvi, el disseny de la llotja de Barcelona no té precedents directes. A la ciutat comtal s'hi van conceptualitzar per primer cop les necessitats funcionals i representatives de la nova tipologia de la llotja de mercaders i se li va donar forma arquitectònica. No hi havia referents, més enllà de les llotges enteses com a pòrtics on es trobaven els mercaders als grans centres comercials mediterranis i italians, i de fet a la mateixa Ribera de Barcelona hi havia una estructura d'aquestes característiques (la llotja Vella), construïda a la década del 1350, que justament no es considerava suficient ni apta a final del segle XIV i per això es va voler substituir. D'altra banda, com s'ha vist més amunt, les residències monumentals de les *Mercanzie* italianes no formen una

[425] Narbona, "Valencia, emporio mediterráneo", 109.
[426] Zaragozá y Gómez-Ferrer, *Pere Compte*, 76.

tipologia particular, no són ben bé equivalents funcionals de la llotja de Barcelona, i en general són més tardanes.

En realitat, la llotja de Barcelona es va concebre com una gran sala, més que com una llotja en el sentit de porxo. Com després a Mallorca i a València, es va voler crear un espai ampli i únic, de gran capacitat: hi tindrien còmoda cabuda els mercaders locals i estrangers presents a la ciutat, i també les oficines i serveis auxiliars, que inclouen canviadors, pes de moneda, tribunal consular... Cada servei hi tindria un espai asignat, el de la taula i/o el cancell, però formarien part del mateix conjunt: els mercaders podrien interactuar entre sí, i al mateix temps recórrer amb facilitat als serveis tècnics que requerissin. Segurament, la denominació llotja per aquest nou edifici, que estructuralment no era una llotja, s'explica per la seva continuïtat de funcions respecte a la llotja porticada de mitjan segle XIV (la llotja Vella).

La de la sala, un espai ampli d'una o més naus, és una estructura ben coneguda al context europeu medieval. Era especialment notable el seu ús en palaus de governants i residències oficials, on va tenir usos cerimonials i representatius,[427] però és ubiqua a l'arquitectura gòtica. En el cas català, com en tants d'altres, apareixen en contextos molt diversos, tant religiosos com civils: en dependències monàstiques (dormidors, refetors), en esglésies monàstiques o parroquials (naus), en hospitals (sales dels malalts), en castells i palaus (sales de representació, però també capelles), en cases municipals (sales del consolat, de la paeria o del consell), en drassanes.... Tenien generalment una coberta de fusta sostinguda per arcs diafragmàtics, un sistema de cobriment més segur i estable que la tradicional encavallada de fusta, i que presentava avantatges d'ordre pràctic perquè era més ràpid i econòmic de construir que una volta de pedra, però també de caràcter constructiu i estètic ja que els murs només havien de suportar el seu propi pes, i per tant permetia fer murs amb poca amplada i grans obertures.[428]

[427] Sobre la sala o *hall* com a tipologia, vegeu Hourihane, ed. *The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture*, II, 274-278.

[428] Leopoldo Torres Balbás, "Naves de edificios anteriores al siglo XII cubiertas con armaduras de madera sobre archos transversales", *Archivo español de arte* 126 (1959): 109-119; Leopoldo Torres Balbás, "Naves cubiertas con armaduras de madera sobre arcos perpiaños a partir del siglo XIII", *Archivo español de arte* 129 (19560): 19-43; Joan Fuguet i Sans, "Contribució a l'estudi dels orígens del gòtic meridional: influència de l'arquitectura popular en les construccions templeres i cistercenques catalanes", in *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte* (Barcelona: MNAC-IEC-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998), I, 225-236.

El mestre de la llotja de Barcelona (Pere Arvei o, com creiem, Pere Arús), va tenir directament a l'abast alguns exemples interessants de sales cobertes amb fusta, que sens dubte va utilitzar com a punts de referència parcials per la gran sala de la llotja iniciada a la dècada del 1380. De fet, a les dues dècades anteriors els grans palaus del poder de Barcelona s'havien dotat de grans sales de representació amb coberta de fusta. Entre aquestes es compta la gran sala de representació o sala de paraments del Palau Reial Major, concebuda a la manera característica de les sales de representació o de paraments catalanoaragoneses: espais de planta rectangular, amb trams creats per arcs diafragma i coberta de fusta plana o a doble vessant, generalment policromada. Eren, a més, el marc construït d'una ornamentació fastuosa adreçada a manifestar la dignitat reial: tapissos, mobiliari, pintures murals, policromia i daurat als sostres, paviments ceràmics i escultura ornamental i figurativa...[429] La sala de representació del Palau Reial Major de Barcelona, coneguda popularment com "el Tinell", fou obra de Guillem Carbonell entre 1359 i 1370, i la seva gran amplada de 17m portava al límit el que un únic arc diafragma podia donar de sí. Per això entre arc i arc, adossats als murs de tancament, s'hi va disposar arcs transversals de reforç. A sobre el sostre embigat hi havia un terrat.[430] Pocs anys més tard, entre els els anys 1376 i 1378, al Palau Reial Menor de la ciutat s'hi construïa també la "sala major", i les descripcions i pintures anteriors a la seva desaparició al segle XIX deixen clar que era encaixada dins un cos rectangular, que tenia a sobre una galeria d'arquets per totes quatre façanes, i que era coberta per una teulada de quatre vessants.[431] Les sales de representació no eren, però, exclussives dels palaus reials, i el 1373 s'inaugurava el Saló de Cent de la casa de la Ciutat, obra de Pere Llobet. Era la nova sala de reunions del Consell de Cent, i es tractava d'un altre espai quadrangular cobert amb embigat pla que recolzava sobre arcs diafragmes; en aquest

[429] La tradició constructiva de la sala de paraments apareix en primer lloc els palaus reials del regne de Mallorca (Palma i Perpinyà) i després serà adoptada per la monarquia catalana, que en fa fer segons aquest mateix model als palaus reials Major i Menor de Barcelona, i fins i tot al palau del rei Martí al monestir de Poblet. Per als palaus reials i la seva arquitectura, vegeu Francesca Español Bertran, *Els escenaris del rei. Art i monarquia a la Corona d'Aragó* (Manresa: Angle editorial-Caixa Manresa, 2001), 19; Amadeo Serra Desfilis, "La imagen construida del poder real en la Corona de Aragón (siglos XIII-XV): Casas, ceremonial y magnificencia", *Res publica* 18 (2007): 48-50; Joan Domenge i Mesquida, "Arquitectura palatina del reino de Mallorca. Símbolos de poder para una efímera dinastía", *Anales de Historia del Arte* 23 (2013): 90-93.

[430] Eduard Riu-Barrera, "El Palau Reial Major de Barcelona", in *Dels palaus a les masies*, ed. E. Riu-Barrera, 168.

[431] Pere Beseran i Ramon, "El Palau Reial Menor de Barcelona", in *Dels palaus a les masies*, ed. E. Riu-Barrera, 170.

cas a sobre tenia un nivell de golfes amb arcs diafragma sota una teulada a dos vessants.[432]

Tot i tractar-se també d'una sala, les necessitats concretes de la llotja de Barcelona expliquen les particularitats de la sala de Contractacions. Les sales dels palaus reials i municipal tenen una única nau i una direcionalitat concreta, marcada per la successió d'arcs diafragmàtics. Aquest eix és escaient per a les funcions que s'hi havia de dur a terme, que en el cas dels palaus reials tindria com a punt focal el monarca i en el cas del palau municipal els consellers. En canvi, aquest centre d'atenció no existia a les sales de les llotges, on justament hi havia accessos diversos i múltiples espais pels quals els mercaders havien de poder circul·lar lliurement. A les sales de les llotges, la direccionalitat implícita en la planta rectangular queda en gran mesura trencada, i la creació d'accessos perimetrals múltiples hi contribueix. D'altra banda, la gran amplada volguda per la sala de la llotja va comportar el disseny d'un nou sistema de suports i de coberta, i en comptes de fer servir l'habitual sèrie d'arcs simples, es van construir dues sèrie d'arcades diafragmàtiques disposades transversalment. També d'això hi havia referents al context català: al dormitori dels conversos de Poblet s'havia aconseguit ampliar l'espai de manera semblant, i sis arcs dobles diafragmàtics hi sostenien una única coberta a doble vessant. Força més a prop, a les drassanes de Barcelona, per tal d'augmentar la superfície útil s'havia multiplicat el nombre d'arcs en longitud i s'havien adossat múltiples naus, comunicades entre sí per arcs. A la llotja, a diferència d'aquests casos, la disposició de les arcades de la sala i la seva coberta plana van contribuir a minimitzar la direccionalitat, i a proporcionar una major sensació d'espai ampli i únic.

[432] Pere Beseran i Ramon, "La casa de la Ciutat de Barcelona", in *Dels palaus a les masies*, ed. E. Riu-Barrera, 185.

Drassanes, Barcelona.

Ja al segle XV, a Mallorca i a València es traduïria en pedra el mateix concepte. Tampoc no es tractava d'una novetat conceptual, i hi havia referents constructius. S'ha esmentat el paral·lelisme existent entre les sales de les llotges i les *hallenkirchen*, esglésies de planta rectangular, amb naus d'alçades iguals o molt semblants, sense transsepte, i il·luminades lateralment.[433] En realitat, l'espacialitat és una mica diferent perquè com hem dit a les llotges es redueix al mímin el sentit de direcció. Les sales capitulars cistercenques també han estat adduïdes com a possibles fonts d'inspiració genèrica,[434] i certament es tracta també d'espais de reunió i congregació, amb coberta de pedra i sense eix direccional marcat. Que aquests referents es trobin a l'àmbit religiós, i no al civil, pot respondre a motivacions purament tècniques, però altres indicis examinem més avall permeten imaginar que no es tracti d'una elecció totalment casual.

[433] Per a l'associació del saló de la llotja de València a una *hallenkirche*, vegeu Aldana, *La Lonja*, 35-36. Sobre les *hallenkirchen*, José Luís Pano García, "Introducción al estudio de las *hallenkirchen* en Aragón", *Artigrama* 1 (1984): 113-146; i Pierre Sesmat, "Les 'églises-halles' histoire d'un espace sacré (XIIe-XVIIIe siècle)", *Bulletin monumental* 163.1 (2005): 3-78.

[434] Per a la semblança del saló de la llotja de Mallorca amb una sala capitular, vegeu Cantarellas, "La Lonja de Palma. Un espacio único", in *La Lonja de Palma*, coord. Climent, 93.

4.4.4. L'arquitectura salomònica, un possible referent conceptual

L'arquitectura salomònica ha estat esmentada com a possible referent per les llotges de Mallorca i de València.[435] La relació s'ha proposat únicament per motius compositius, ja que, com les llotges, inclourien sales hipòstiles, i també sales superposades obertes a l'exterior amb finestres. En realitat, es tracta de referents escaients, justificats també conceptualment si es recorda que Salomó, rei d'Israel, era particularment conegut per la seva saviesa a l'hora d'impartir justícia, i que una de les funcions principals de les llotges de mercaders era la de funcionar com a escenari de l'administració de la justícia comercial.

Les imatges dels espais arquitectònics del rei bíblic Salomó eren ben a l'abast dels homes del final de l'edat mitjana: havien estat reconstruïts literàriament i gràficament a la *Postilla litteralis et moralis in totam bibliam* (vers 1333), obra del franciscà normand Nicolas de Lira (vers 1270-1349) on es comparaven a fons els comentaris bíblics jueus i cristians sobre les arquitectures de l'Antic Testament i s'acompanyaven d'imatges que intentaven refer visualment la seva aparença original i que formaven part integral de l'obra. L'obra va gaudir d'àmplia difusió a l'occident medieval, i se'n conserva aproximadament set-cents manuscrits,[436] alguns dels quals van arribar a la Corona. Així, l'any 1399 el rei Martí va pagar un preu elevat per un exemplar de la *Postilla super Biblia* que li havia comprat a París el bisbe de Barcelona, i ja abans d'aquesta data existia una traducció al català d'una secció de la *Postilla*, els comentaris de Lira als Salms.[437] A Mallorca, s'ha pogut confirmar que abans del 1500 n'hi havia vint-i-un

[435] Per al cas de Mallorca, vegeu Bérchez i Marías, "Las lonjas de mercado en España", in *Public buildings in early modern Europe*, ed. Ottenheym, De Jonge i Chatenet, 208-210; per al de València, vegeu Zaragozá i Gómez- Ferrer, *Pere Compte*, 100-102, i Amadeo Serra Desfilis, "Promotores, tradiciones e innovación en la arquitectura valenciana del siglo XV", *Goya* 334 (2011): 59-60.

[436] La seva popularitat s'ha atribuït al seu tractament d'una qüestió fundamental del cristianisme: com validar l'autoritat de l'exègesi de la tradició jueva, mantenint al mateix temps la creença cristiana. Sobre els manuscrits i les il·lustracions de Nicolas de Lira, vegeu la tesi de Sarah Bromberg, "The context and reception history of the illuminations in Nicholas of Lyra's *Postilla literalis super totam bibliam: fifteenth-century case studies*" (tesi de doctorat, University of Pittsburgh, 2012), consultada el 26 d'agost de 2015, http://d-scholarship.pitt.edu/16343/1/Sarah_Bromberg_Ph.D._Dissertation_Nov._8_2012.pdf.

[437] Sobre els exemplars de les *Postillae* de Nicolau de Lira, i de la traducció al català titulada *Nicholau de Lira sobre lo Saltiri*, vegeu Montserrat Ferrer, "Document de Treball. Traduccions al català medieval perdudes (desembre de 2011)", 150, http://narpan.net/bibliotecadigital/articles/cat_view/88-ferrer-montserrat.html; Lluís Cabré i Montserrat Ferrer, "Cens de traduccions al català medieval fins al 1500 (9 de juny de 2012)", 118, http://narpan.net/bibliotecadigital/articles/cat_view/88-ferrer-montserrat.html.

exemplars en biblioteques mallorquines, dels quals deu es trobaven en biblioteques de particulars (quatre de clergues i sis de seglars).[438] L'obra també està documentada en diverses biblioteques valencianes.[439] En tant que les imatges formaven part integral de l'obra, és més que possible que en formessin part il·lustracions, repetides amb poques variantes.

Un dels edificis que apareixen a les *Postillae* és la casa del Bosc del Líban, que es trobava al mateix recinte que el Temple de Jerusalem, envoltant el gran pati interior. A partir de les fonts, Nicolas de Lira la descriu de la següent manera:

> "*… había dos estancias: una inferior y otra superior, como está en el palacio del rey de París. En la habitación inferior se conservan los ungüentos, pigmentos y aromas, por ello las paredes estaban hechas con piedras, para que pudieran conservarse mejor. En la alta se colocaban las armas, por lo que se llamaba arsenales, y era toda de maderas en las paredes y columnas. Y en cada uno de los pisos había tres filas de columnas, es decir, cuarenta y cinco en total que estaban en tres filas según la longitud de la casa: de tal manera que allí había cuatro deambulatorios, dos entre las columnas y uno entre las columnas y la pared de un lado y otro entre las columnas y la pared del otro lateral del modo que representa al principio de este capítulo en cuanto a la fachada de la casa. El pavimento de ésta en cambio se representa aquí, y desde arriba hasta abajo tenía el techo plano: puesto que así se hacía en estas tierras. Y alrededor, el muro con fortificaciones: por las que pasaban goteras procedentes de las lluvias, y verdaderamente encima de los deambulatorios había vigas arqueadas adornadas con artesonados de madera de cedro…*".[440]

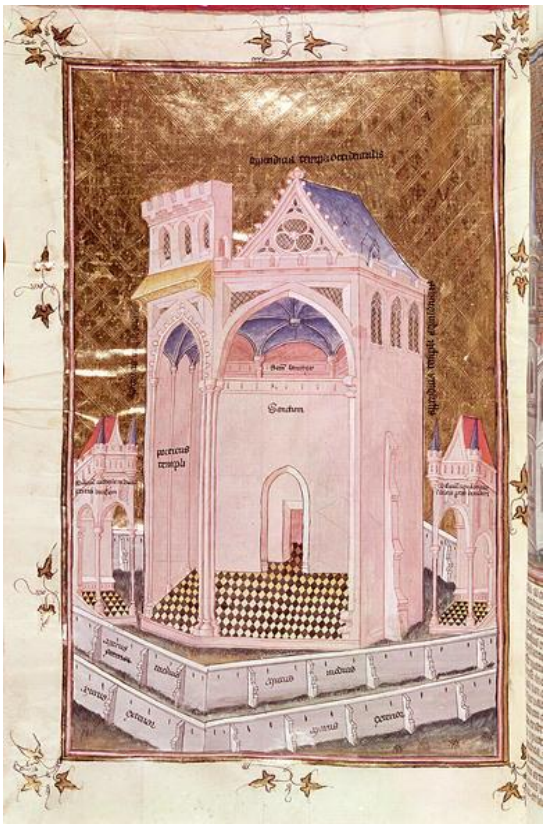
La casa del Bosc del Líban, igual que les restants arquitectures descrites a l'obra, apareix representada als manuscrits il·lustrats del segle XIV de manera esquemática, però força consistent, possiblement perquè se segueix sempre l'original perdut dibuixat

[438] Així ho estableixen els treballs de Jocelyn Hillgarth, citat per Bérchez i Marías, "Las lonjas de mercado en España", in *Public buildings in early modern Europe*, ed. Ottenheym, De Jonge i Chatenet, 209.
[439] Zaragozá i Gómez-Ferrer, *Pere Compte*, 102.
[440] Laguna, "La Casa del Bosque del Líbano", 461-480.

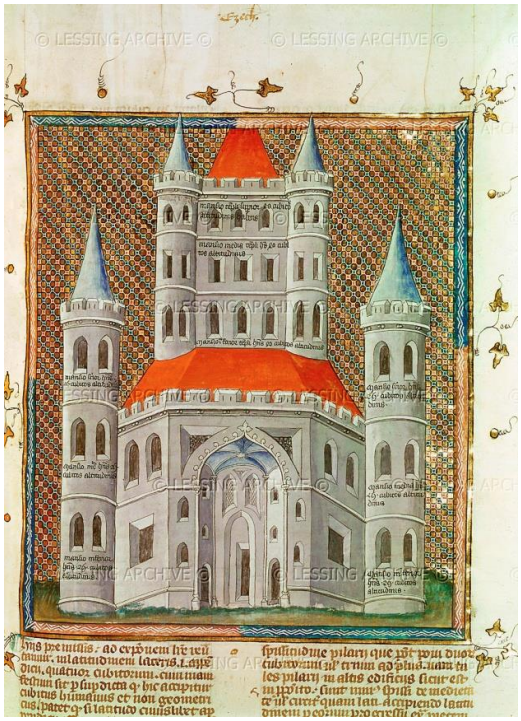
pel propi Nicolas de Lira.[441] La imatge de la façana presenta la casa com un edifici gòtic, alt, de dues plantes amb coberta plana a l'exterior, coronat per merlets i amb obertures apuntades que ocupen la pràctica totalitat de l'alçada. La imatge de la planta, rectangular, mostra tres fileres de columnes formant les quatre naus, i en algunes representacions la línia de la façana és simple, indicant potser un pòrtic. És clar que l'arquitectura que dibuixà Lira es va basar en construccions franceses contemporànies que ell coneixia i freqüentava, com ara el Palais de la Cité de Paris, que constava d'una sala baixa amb tres ordres de pilars i columnes que sostenien en pis superior, la gran sala de paraments feta construir per Felip el Bell (1301-1311), amb dues naus separades per pilars i grans finestrals. Al mur meridional, un pòrtic de quatre cossos amb torres-escala als extrems donava lloc a una galería coberta amb volta, i aquesta seria la façana que reproduïria Lira, omitint les cobertes en pendent per l'exigència exegética.[442]

Aquesta descripcció presenta alguns trets que, molt genèricament, s'acosten a la llotja de Mallorca, que a més a més al·ludeix a altres elements igualment relacionables de manera genèrica amb l'arquitectura salomónica. Entre ells, les al·lusions al Temple de Jerusalem, que va prefigurar els temples posteriors de la ciutat santa, entre els quals el que fou revelat a Ezequiel. Les descripcions i representacions del temple de Nicolas de Lira el mostren amb planta rectangular, amb torres flanquejant el pòrtic d'accés, coronat amb merlets, i amb teulades punxegudes, també segons l'arquitectura parisina de l'època.[443] Són, també, trets molt característics de la llotja de Guillem Sagrera, que d'altra banda coneixeria l'arquitectura d'aquestes geografies. En una d'aquestes representacions fins i tot s'hi representa un coronament extremadament semblant a l'"estrany" coronament de la llotja de Mallorca, amb la galeria de finestres sobremuntada per merlets.[444]

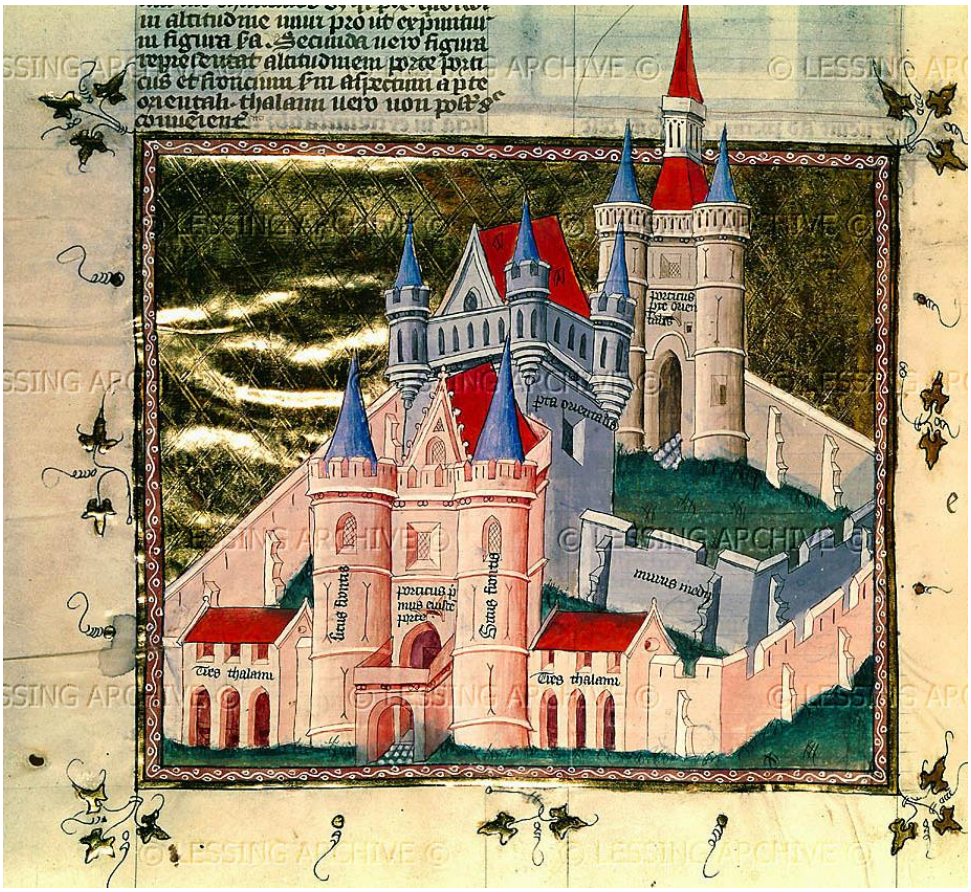
[441] En canvi, al segle XV se'n desvien, i prenen formes clarament cristianes que eliminen o amaguen el component jueu (Bromberg, "Illuminations in Nicolas of Lyra's *Postilla*", 5-6, 15).
[442] Laguna, "La Casa del Bosque del Líbano", 465-472.
[443] Teresa Laguna Paúl. "Primeras reconstrucciones de la Casa del Bosque del Líbano: un edificio salomónico poco conocido". *Aragón en la Edad Media* 10 (1993): 472; Bérchez i Marías, "Las lonjas de mercado en España", 208.
[444] *Postilles sur la Bible*, França, segle XIV. Es concserva a la Bibliotheque Municipale, Cambrai, Ms 292, Tome 3, fol. 214v.

El pòrtic del Temple de Jerusalem, *Postilles sur la Bible*. França, segle XIV.
Bibliotheque Municipale, Cambrai, Ms 292, Tome 3, fol. 214v.

Façana del Temple de Jerusalem, al Llibre d'Ezqequiel. *Postilles sur la Bible*. França, segle XIV.
Bibliotheque Municipale, Cambrai, Ms 292, Tome 3, fol. 215r.

El Temple de Jerusalem, al Llibre d'Ezqequiel. *Postilles sur la Bible*. França, segle XIV. Bibliotheque Municipale, Cambrai, Ms 292, Tome 3, fol. 208.

Dibuix de la llotja que apareix a la portada del plet entre Guillem Sagrera i la Mercaderia de Mallorca.

De manera encara més directa, però ja sense relació amb l'obra de Nicolas de Lira, remeten a l'arquitectura salomónica les columnes entorxades, helicoïdals o salomòniques, un dels trets més característics de la llotja de Mallorca. De fet es tracta d'una de les més antigues aparicions de suports d'aquesta mena a l'arquitectura de la Corona. La introducció d'aquests elements a l'arquitectura mallorquina no s'ha pogut explicar fins al moment, si bé s'ha indicat que seria interessant explorar la possible relació amb la pila baptismal de la catedral de Barcelona, de formes igualment entorxades; aquesta fou obra d'Onofre Julià (Giuliano di Nofri), i justament l'any abans de la seva execució, el 1432, es documentava un Guillem Sagrera treballant a l'obra del claustre de la catedral.[445] Sigui com sigui, les columnes helicoïdals de caràcter estructural, com les mallorquines, van gaudir de difusió sobretot a partir de final del segle XV, i fins i tot van assolir un protagonisme destacat en diferents focus arquitectònics occidentals, on segurament es va desenvolupar de manera aïllada però sempre en resposta al mateix model: les columnes suposadament procedents del Temple de Salomó, custodiades al Vaticà i venerades com a relíquies al llarg de l'època medieval.[446] En realitat, aquestes columnes monolítiques de gairebé 5m d'alçada foren realitzades en marbre grec, i es creuen originàries de l'Imperi Romà d'Orient i realitzades entre els segles II i III de la nostra era.[447]

Els merlets apareixen també a les representacions de Nicolas de Lira, que parla en el seu text d'un "*muro con fortificaciones*". Recordem que també eren presents a l'arquitectura del poder municipal d'Itàlia, on no tenien sentit militar, i s'han d'interpretar només com

[445] Fa notar la coincidència Marià Carbonell, "De Marc Safont a Antoni Carbonell: la pervivencia de la arquitectura gótica en Cataluña", *Artigrama* 23 (2008): 135. Joan Valero documentà un Guillem Sagrera actiu a l'obra del claustre de la catedral a començament del 1432, cobrant 4 sous per jornal (Joan Valero, "Acotacions cronològiques i nous mestres a l'obra del claustre de la catedral", *D'Art* 19 (1993), 39). No hi ha consens entre els diferents autors sobre si es pot tractar o no del mestre mallorquí, i resum els arguments de tots ells Carbonell, "Sagreriana Parva", 76.

[446] De manera més o menys contemporània a les columnes de la llotja de Mallorca, se n'havia construït una a l'antiga llibreria de la catedral de València, i amb seguretat ja hi era el 1439. A més a més, les columnes entorxades s'utilitzen al segle XV a Olivenza (Portugal); Granada i Valladolid (Castella); Brunswick, Leipzig, Nuremberg i Salzburg (Imperi), Provins, París, etc. Va ser especialment freqüent a la València del segle XV, especialment al cercle de Pere Compte a partir de vers 1480. Sobre la columna helicoïdal, el seu origen i l'ús que en va fer l'arquitectura occidental del segle XV, vegeu Arturo Zaragozá i Mercedes Gómez-Ferrer, *Pere Compte. Arquitecto* (València: Ayuntamiento de Valencia, 2007), 99-102.

[447] Martha Fernández, *Cristóbal de Medina Vargas y la arquitectura salomónica en la Nueva España durante el siglo XV* (Mèxic D.F.: UNAM, 2002), 69-74.

a elements fossilitzats d'un passat més o menys llunyà.[448] Referents a part, els merlets ja apareixien a la llotja de Barcelona, on complirien segurament una funció utilitària donada la ubicació de la llotja de Barcelona al davant del port i sense la protecció de la muralla. Després, a Mallorca, on la llotja era igualment situada al front marítim, els merlets figuraven en el contracte original entre la Mercaderia mallorquina i Guillem Sagrera, de 1426.[449] Es van finalitzar l'any 1451, després que el Col·legi de la Mercaderia obtingués permís per enderrocar dues torres i un tram de la muralla que no permetien la visió de la llotja des del mar, i a canvi de la demolició s'obligà a que la llotja (que ara formava, doncs, part del sistema defensiu de la ciutat) es dotés de merlets com els de Porto Pi.[450] En canvi, els merlets de la llotja de València, situada en ple centre urbà, són totalment innecessaris des del punt de vista militar, i s'han d'interpretar com a elements que formen ja part integral de la tipologia.[451]

També les torres apareixen a totes les llotges, no necessàriament flanquejant la façana com a les il·lustracions de les *Postillae*, i si van tenir una funció i/o un significat comú, no l'hem sabut trobar. En cada cas van servir a funcions diferents. La de Barcelona és mal documentada, però sembla que pot haver estat aixecada com a element de protecció de l'edifici, que quedava aïllada del cos principal de l'edifici i que formava part del perímetre de l'hort, i que al segle XV va acabar allotjant la residència dels verguers del consolat.[452] A Mallorca, les torres eren als angles del cos principal de l'edifici, flanquejant les portades, i funcionaven com a elements de comunicació vertical i d'accés al terrat mentre que una d'elles contindria la cambra del rellotge.[453] El conjunt

[448] Tabarelli, *Palazzi pubblici.*

[449] L'arquitecte es comprometia a "fer e acabar de sus la cuberta, totas las Torres, Marlets y altres obras pertenyents á la dita lotge". Transcriu el contracte Frau, "La Lonja de Palma", 22, 4-6; i reprodueix també aquesta transcripció Alomar, *Guillem Sagrera*, 268-269, apèndix III. Rubió i Bellver i Ferrà van indicar que es tractava d'elements provisionals col·locats en substitució del mai conclòs coronament inicialment previst per a l'edifici, però això seria difícil de fer encaixar amb la menció expressa que en fa en contracte (Ferrà, "El coronament de la Llonja", 467; Rubió, "Lo coronament de la Llotja").

[450] Riera, "El colegio de la Mercadería", in *La Lonja de Palma*, coord. Climent, 36.

[451] Del tarannà decoratiu dels merlets valencians en dóna testimoni la decoració amb pinacles florals dels que ornamenten el cos del Consolat. En canvi, els merlets més antics coronen el saló i no ténen decoració (Aldana, *La Lonja de Valencia* , I, 77).

[452] Sense documentació que ho avali, Torras proposa que hagi estat inicialment pensada com a element de protecció particular de l'edifici, però que al s. XV, havent perdut ja la seva funció inicial, es feia servir com a part de la residència dels verguers (Torras, *Mare Aureum*, 125).

[453] Precisament una de les torres es diferencia de les restants tres en que la seva escala interior és en espiral però sense eix, segons Frau que "*sin duda para que pudiesen pasar libremente las cuerdas que sostenían los pesos*". Aquest element ja estava previst des de l'inici, i en el contracte s'hi especifica que

valencià presenta la torre de més grans dimensions i la de construcció i decoració més complexa. Es compon de dues estances superposades: la capella a la part inferior, i una estança que funcionà com a presó dels mercaders al damunt, a la qual s'accedeix mitjançant una escala de caragol reconeguda com a obra mestra de l'estereotomia medieval. La terrassa superior de la torre, amb gàrgoles i merlets, és una addició del segle XX, a imitació de les del saló i el consolat, i el remat inicial de la terrassa superior era llis.[454] En aquest cas, René Carrasco ha vist una al·lusió a l'arquitectura de ciutats-estat italianes: Francesc Eiximenis exhortava els jurats valencians de final del segle XIV a prendre com a exemple les ciutats italianes, i la llotja era l'edifici a través del qual el govern valencià es va voler presentar al poble a final del segle XV.[455]

Tornant al model de llotja de mercaders que es va definir a Barcelona, cal esmentar el verger com a element d'importància cabdal. Novament, la seva presència es podria vincular als textos de Nicolas de Lira, que deia sobre la casa del Bosc del Líban que "*alrededor del edificio había bosquecillos con estos árboles*". Però al mateix temps, es tracta d'un element característic de l'arquitectura del poder civil, a la que les llotges remeten igualment. Els vergers havien nascut en un món literari i imaginari, i al segle XIII es van traslladar per primer cop al món real a les corts sicilianes i napolitanes, difonent-se després per les corts i vivendes nobles de la Mediterrània. Els caracteritzava la presència de vegetació profusa per tal de crear entorns ben frescos i ombrejats, un punt central d'aigua corrent per donar vida a la vegetació, i pavellons o cancells per tal que els humans poguessin situar-se còmodament dins la natura.[456] A final del segle XIII, els monarques catalanoaragonesos van incorporar vergers a les seves residències, i el 1401, més o menys contemporàniament a la construcció del verger de la llotja de Barcelona, Martí l'Humà feia transformar el pati del Palau Reial Major en un verger,

"lo dit Guillem dege é sie tengut en una de les quatre Torres dels cantons de la dita lotge, fer un astassi ahont puscha estar un alarotge". Sobre el rellotge de la llotja de Mallorca, vegeu Frau, "La Lonja de Palma", 20, 4-5.

[454] Aldana, *La Lonja de Valencia* , I, 64; Aldana, *La Lonja*, 29-30, 55-63.

[455] René Carrasco, "L'architecture à Valence entre urbanité médiévale et violence moderne. Étude typologique de la *Lonja* (1482-1519)", in *La violence en Espagne et en Amérique (XVème – XIXème siècles)*, ed. Jean-Paul Duviols i Annie Molinié-Bertrand (París: Presses de l'Université de la Sorbonne, 1997), 235-237.

[456] Sobre els vergers de la literatura medieval, vegeu Philippe Ménard, "Jardins et vergers dans la littérature médiévale", in AA.DD., *Jardins et vergers en Europe occidentale (VIIIe-XVIIIe siècles)* (Auch: Comité Départamental du Tourisme du Gers, 1989), 58-69. Per als vergers sicilians, vegeu Angiola Maria Romanini, dir., *Enciclopedia dell'Arte Medievale* (Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 1991-2002), s.v. "giardino".

farcit de vegetació i fauna, compartimentat per passatges pavimentats que l'envoltaven i el dividien en quatre parts i que permetien passejar-s'hi, i segurament amb un brollador o sortidor central.[457] El verger també es va incorporar a l'edilícia pública de Barcelona, i de fet consta que n'hi havia un a la casa de la Ciutat ja a final del segle XIV.[458] Sigui quin sigui el seu origen, el verger, com la sala, tindria una utilitat immediata: essent un espai d'estada agradable, els mercaders hi passarien més temps, la qual cosa redundaria en un increment de l'activitat econòmica. El tipus d'ús que en farien els mercaders fins i tot en va condicionar el disseny: els arbres fruiters, sobretot tarongers, s'hi disposen sempre ben alineats, de manera que formin passadissos que facilitin el passeig i la conversa.[459]

En conclusió, els paral·lelismes entre alguns aspectes formals i compositius de les llotges i les representacions de les arquitectures bíbliques del rei Salomó existeixen a grans trets, i els manuscrits que les reproduïen possiblement serien a l'abast dels qui van promoure i construir els edificis. Tanmateix, cal tenir igualment present la recurrència de tots els trets que hi conflueixen també en altres arquitectures de l'època.

4.4.5. El rerefons moral de les llotges

Deixant de banda els possibles referents salomònics, segons s'ha vist els principals punts de referència de la nova tipologia de les llotges són civils i s'arrelen en les residències del poder municipal, però al costat d'aquests cal parar compte també a les al·lusions a l'àmbit religiós, salomònics o no. La fusió d'elements de connotacions civils amb d'altres de religioses reflecteix en realitat l'acord assolit a la cultura urbana medieval entre la moralitat comunament acceptada i les característiques de l'activitat mercantil, que tantes reticències i rebuig havien provocat.

[457] Adroer, *El Palau Reial Major*, 85-100.

[458] L'any 1370 es plantaven tarongers al pati de la casa (Beseran, "La casa de la Ciutat", in *Dels palaus a les masies*, E. Riu-Barrera, ed., 185). L'any 1388 el verger és esmentat com un dels escenaris del procediment d'elecció dels consellers (Bruniquer, *Rúbriques*, I, 84-85). El conegut Pati dels Tarongers de la Generalitat és obra del segle XVI.

[459] Per a l'aliniació dels arbres fruiters a Barcelona, vegeu l'apartat corresponent. Dades del segle XVI asseguren que el verger mallorquí era aleshores "*poblado de naranjos sembrados á cordel*" (Frau, "La Lonja de Palma", 21, 3).

Situem-nos. És conegut l'antagonisme tradicional entre els interessos de la mercaderia, basats en el lucre, i els de l'Església. Les autoritats religioses havien valorat tradicionalment de manera negativa l'activitat mercantil, i les raons de la condemna del comerç per part de l'Església es troben en el propi objectiu d'aquesta activitat, el lucre, que entra en contradicció amb la moral cristiana perquè arrossegava mercaders i banquers a practicar la usura, entesa per l'Església com tota transacció que comporti el pagament d'interessos. Davant la impossibilitat de fer respectar la seva doctrina econòmica, l'Església havia acabat per acceptar-la, i molts mercaders foren tinguts per bons cristians. A partir del segle XIII fins i tot es va desenvolupar una teoria religiosa més tolerant, i les actituds econòmiques i polítiques dels mercaders es van acceptar degut fonamentalment a les nocions d'utilitat i necessitat social de les seves activitats. En el cas català, el canvi de mentalitat de l'opinió pública vers la tasca dels mercaders la posen de manifest les conegudes paraules del franciscà Francesc Eiximenis, que a final del segle XIV no només excusa sinó que valora obertament els mercaders, tot denominant-los "la vida de la cosa pública".[460] Tanmateix, la tensió seguia existint a final de l'edat mitjana, i ho demostra la inscripció de la darreria del segle XV a l'interior de la llotja de València, recorrent el mur de la sala per sota de les voltes, i incitant els ciutadans a provar i a valorar el comerç que es duu a terme sense frau, engany ni usura, tot establint que el mercader que compleixi aquestes lleis abundarà en la riquesa i gaudirà de vida eterna.[461]

Les llotges es presenten, doncs, com a edificis públics destinats al comerç, però la seva arquitectura i la seva ornamentació les acosten visiblement a l'esfera religiosa. La inclusió en tots els casos d'una capella, altar o oratori, a banda de ser un tret propi de l'arquitectura pública, seria una manera ràpida i directa d'expressar-ho. La capella de Barcelona es va habilitar a mitjan segle XV en el perímetre del verger, era dedicada a la Nativitat i en realitat havia estat fundada com a capella funerària de l'almirall Pere de

[460] Per a l'actitud de l'Església vers els mercaders i l'activitat comercial, vegeu Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 182-188; Jaume Aurell, *Els mercaders catalans al quatre-cents* (Lleida: Pagès editors, 1996), 194-198; Jacques Le Goff, *Marchands et banquiers au Moyen-Âge* (Paris: Presses Universitaires de France, 2001), 68-80.

[461] "*Inclita domus sum annis aedificata quindecim. Gustate et videte concives quoniam bona est negotiatio, quae non agit dolum in lingua, quae jurat proximo et non deficit, quae pecuiam non dedit ad usuram eius. Mercator sic agens divitiis redundabit, et tandem vita fructur aeterna*".

Montcada, però havia de ser al mateix temps la capella de la llotja.[462] A Perpinyà, la capella es va situar en un primer moment a la planta superior de l'edifici, però una descripció de mitjan segle XVIII l'ubica aleshores al fons de la planta baixa, separada de la resta de l'espai per un reixat de fusta;[463] sortosament se'n conserva el retaule, datat de l'any 1489, que uneix l'advocació de la Trinitat amb l'exaltació de la justícia i els seus efectes sobre el comerç marítim, un tema del tot escaient en aquest context.[464] A Mallorca únicament s'hi va habilitar una capella provisional dins del saló, i l'any 1528 Pere Torrent es comprometé a fundar una missa diària si la Mercaderia feia fer una capella, que fou finalitzada després de força vicissituds l'any 1600 al costat oposat del verger.[465] La capella de la llotja de València ocupa la planta baixa de la torre adjacent al saló, i s'hi accedeix des d'aquest mateix; està coberta amb una volta estrellada, i conté una rica decoració escultòrica al·lusiva al paper de la Verge de la Misericòrdia com a protectora de la ciutat, igualment protegida i guardada pels àngels i els evangelistes.[466]

Una altre recurs que acosta l'edifici que acull una activitat "sospitosa" a l'ortodòxia religiosa és el d'afegir iconografia *ad hoc* a l'ornamentació del conjunt. En realitat, la llotja de Barcelona estava pràcticament desprovista de decoració figurada i historiada en els seus estadis inicials, i es limitava a les pintures del teginat del sostre, que suposem que eren purament ornamentals i que s'acostaven a la d'altres cobertes semblants de la ciutat; caldrà esperar a final del segle XV per a trobar un programa de vitralls que introdueixi imatges al·lusives a principis morals que impregnen l'activitat que hi té lloc. A Perpinyà, a més de la suposada ornamentació del teginat, n'hi hauria també a les façanes, on l'escultura arquitectònica tenia, novament, tenia un caràcter essencialment

[462] Hem estudiant monogràficament aquesta capella i els seus continguts a Bernaus, "La capella de la Llotja dels mercaders".

[463] Segons una descripció del 1752, aleshores la capella era al fons de la sala baixa, de la qual la separava "une grille ou balustrade en bois", estava ornamentada amb el retaule de la Trinitat, i al costat hi havia una petita sacristia (Puiggari, "État où se trouvait la Loge").

[464] Per al retaule i la seva iconografia vegeu Joan Molina i Figueras, "Espacio e imagen de la Justicia. Lecturas en torno al retablo del Consulado de Mar de Perpiñán", *Locus Amoenus* 3 (1997): 51-66.

[465] Frau, "La Lonja de Palma", 18, 1-3; 19, 5-7.

[466] Una imatge de Déu pare en actitud de beneir presidideix el timpà de la porta que hi dóna accés. A la clau central hi ha la Verge de Misericòrdia com a protectora de la ciutat representada pels homes de govern, les vuit claus menors ténen àngels músics i escuts de la ciutat, i a les mènsules hi ha els símbols dels evangelistas. Per la capella de la llotja valenciana, vegeu Aldana, *La Lonja de Valencia*, I, 56-59, 180, 194-200); i Salvador Aldana Fernández, "El programa iconográfico de la capilla de la Lonja de Valencia", *Archivo de arte valenciano* 66 (1985): 23-29.

ornamental tret del sant patró de la ciutat (Sant Joan Baptista) i un Sant Bartomeu de significat desconegut.

Retaule de la Trinitat, procedent de la capella de la llotja de Perpinyà.
Museu Hyacinthe Rigaud, Perpinyà.

A Mallorca, per primer cop, imatges i símbols religiosos adquireixen un cert protagonisme, i de fet envolten l'edifici per tots costats: recordem que la Mare de Déu i els àngels eren als timpans de les façanes, els sants de les parròquies properes als angles de l'edifici, i a la part superior gàrgoles, que segons el seu significat tradicional, mantenien el mal allunyat de tot allò que succeeïa a l'interior, un significat perfectament escaient. En general, l'element més destacable de la llotja de Mallorca des del punt de vista iconogràfic és la reiteració d'àngels en façanes, mènsules i claus de volta, i fins i tot a les traceries dels finestrals, i s'ha fet notar que el culte als àngels s'havia popularitzat en gran mesura a partir del *Llibre dels Àngels* de Francesc Eiximenis, a

final del segle XIV.[467] En conjunt, l'elecció iconogràfia de la llotja mallorquina és popular, senzilla i de fàcil comprensió per a tothom, i encara que aquestes imatges poden no portar associat un missatge profund i haver-se utilitzat amb funció sobretot ornamental, acosten l'edifici de manera decidida al món de la religió: sense anar més lluny, Carles V, en veure la llotja de Mallorca, va demanar si es tractava d'una església.[468] A la llotja de València també s'hi va aplicar un programa iconogràfic escultòric religiós, descrit més amunt, i en aquest cas es tractaria d'una composició extremadament complexa i intel·lectual, que segons René Carrasco té com a objectiu precís el d'acostar la llotja de Valencia a un temple catedralici.[469] A més a més, la llotja de València remetria igualment al món eclesiàstic mitjançant l'esquema pictòric de les voltes de la sala, amb fons blau i estrelles daurades, força freqüent entre les esglésies medievals, i el gran nombre d'elements religiosos d'aquest edifici han fet que Aldana s'hi referís com a "*un espacio sagrado del Comercio*".[470]

La tensió existent entre l'activitat comercial i l'observança dels principis morals podria explicar les al·lusions a l'arquitectura religiosa, i al mateix temps potser també les limitadíssimes al·lusions a l'art mercantil pròpiament dit. De fet, se'n compta ben poques, i encara passades pel sedàs d la religió, com ara l'àngel protector dels mercaders a la llotja de Mallorca, on presideix una de les façanes exteriors de l'edifici i es localitza també en algunes mènsules i claus de volta del saló i en les traceries dels finestrals.[471] Hi al·ludeixen més directament algunes representacions de vaixells, com ara el sortidor en forma de nau de la font de l'hort de la llotja de Barcelona, de vers el 1470, o el penell en forma de barco de l'angle exterior de la llotja de Perpinyà, si bé es creu obra del segle XVI.[472]

---

[467] Tina Sabater Rebassa, "El programa escultórico", in *La Lonja de Palma*, coord. Climent, 107-125.

[468] Catalina Cantarellas Camps, "Fortuna crítica e historiográfica", in *La Lonja de Palma*, coord. Climent, 1.

[469] El caràcter popular de la iconografia religiosa de la llotja de Mallorca el posa de relleu René Carrasco, que el contraposa a la complexitat iconogràfica del de la llotja de València (Carrasco, "Étude typologique de la *Lonja* (1482-1519)", 235.

[470] Aldana, *La Lonja de Valencia* , I, 71-73.

[471] Sobre el culte a l'àngel custodi a la Corona d'Aragó i el seu caràcter de patró i protector del gremi mercantil malloquí, vegeu Llompart, "El ángel custodio", 147-188. La seva presència sobre l'ingrés principal a l'edifici pot derivar també del costum valencià de colocar-ne una imatge sobre les portes de la ciutat, tal com ho havia suggerit Francesc Eiximenis, l'autor del molt difós *Llibre dels Àngels* (1392) ("El programa escultórico", in *La Lonja de Palma*, coord. Climent, 107-109, 121).

[472] Es creu que correspon a inicis del segle XVI perquè representa un model exacte de vaixell de l'època, amb tots els seus detalls, i s'ha proposat que correspongui al moment de l'ampliació de la llotja per Carles

4.5. Altres llocs i altres circumstàncies

4.5.1. Montpeller

La llotja de Montpeller, construïda a mitjan segle XV i avui dia no conservada, exemplificaria l'expansió de la tipologia de la llotja de mercaders al regne de França. El reconeixement de la seva existència contradiu la noció que la *loge* és una tipologia pròpia d'algunes províncies que es van afegir amb posterioritat a la seva construcció al regne francès, amb la de Perpinyà com a exemple únic.[473]

A la segona meitat del segle XIV s'havia volgut construir a Montpeller, una primera llotja de mercaders, i segurament es pensaria en una estructura porticada, com les *logge dei mercanti* italianes o com les primeres llotges de València o de Barcelona. El representant del poder reial a la ciutat, el duc d'Anjou, destinà a la construcció d'una llotja determinades imposicions, i l'any 1377 els governants municipals havien

> "*nouvellement ordonné construire et edifier une loige, en la place commune de la dite ville, appellée en Tables*", "*pour le bien public et pour l'aumentation des merchandises qui se font en la dite ville de Montpellier, et afin que li marchans frequentans les marchandizes au dit lieu puissent mieux, plus proffitablement, honnorablement et convenablement exercer les dites merchandises*".[474]

L'indret escollit, la plaça de Notre-Dame des Tables, era el centre econòmic de la ciutat.[475]

V (Gigot J-G. "La girouette de la Loge de Mer de Perpignan". *Cerca*, 11 (1961): 86 ; Valaison, "La Loge de Mer de Perpignan" in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 254).

[473] Per exemple, Pierre Garrigou-Grandchamp, "L'architecture civile urbaine", in *Art et société en France au XVe siècle*, ed. Christiane Prigent (París: Maisonneuve et Larose, 1999), 74-75.

[474] La paraula *marchandise* té el sentit d'activitat i contractació comercial (*Dictionnaire du Moyen Français (1330-1500)*, s.v. "*marchandise*", consultat el 24 de febrer de 2015, http://www.cnrtl.fr/definition/dmf/marchandise). El mateix any van obtenir permís del monarca per crear una imposició extraordinària i destinar els ingressos a la producte a la construcció d'una llotja; publica els documents A. Germain, *Histoire du commerce de Montpellier* (Montpeller: Imprimerie de Jean Martel, 1861), II, 46, 78-79, 302-306, docs. CLXXXI i CLXXXII.

[475] Sobre el caràcter comercial de Montpeller medieval, i el paper de centre cívic i econòmic de la plaça de Notre Dame des Tables, vegeu Ghislaine Fabre i Jean-Louis Vayssettes. "Montpellier: topographie d'une ville marchande", in *Les ports et la navigation en Méditerranée au Moyen Âge*, dir. Ghislaine Fabre, Daniel Le Blévec i Denis Menjot (Montpellier: éditions Le Manuscrit, 2009), 85-99.

Però l'empresa no tirava endavant, i el 1384 els mercaders d'espècies i altres productes llevantins van emprendre una solució pel seu compte i van obtenir autorització del lloctinent reial per a adquirir un edifici on poder-se reunir i tractar els temes propis del seu ofici, és a dir, una espècie de casa gremial. Aquest edifici es va aixecar també en la proximitat de la plaça de Notre-Dame des Tables, i més endavant, un cop es va haver construït la llotja, es va unir al patrimoni dels cònsols de mar i es va conèixer com a Petite Loge a causa de les seves dimensions. Al segle XVIII hi havia encara a la façana d'aquesta casa les armes de l'ofici: un àngel amb un escut que tenia gravats claus d'olor i grans de pebre.[476]

Al segle XV la idea de construir una llotja comuna fou reflotada. Les llotges de Barcelona, Perpinyà i Mallorca ja s'havien aixecat, i poden haver funcionat com a model directe o indirecte. Deia el rei poc més tard que "*...au temps que Jaques Cuer gouvernoit le fait de nostre argenterie ... donna consel ausdits supliants et entreprit faire, auplus bel lieu de laditte ville, une belle maison, appellée Lotge des Marchans*".[477] El poderós home de negocis originari de Bourges (Berry) havia creat un imperi comercial mediterrani a partir sobretot del negoci de les espècies, havia assolit un èxit immens gràcies als monopolis reials i al permís papal per a comerciar amb l'àmbit musulmà, i va convertir la ciutat de Montpeller, "la porta del regne de França a la Mediterrània", en el centre principal del seu imperi comercial.[478] És comprensible el seu interès per promoure l'activitat comercial amb tots els medis al seu abast, incloent l'habilitació d'una llotja a l'estil de les catalanoaragoneses. Si més no, Jacques Coeur coneixeria la de Barcelona, ja que que el 1441 o el 1446 va arribar a la ciutat en una de les seves galeres comercials, amb l'objectiu de discutir amb els consellers barcelonins determinats afers relacionats amb la imposició de taxes comercials. Amb tota certesa hi devia desembarcar al davant, com era costum, i qui sap si no hi va celebrar també reunions amb els representants municipals.[479]

---

[476] Sobre la Petite Loge, vegeu Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, II, 82; i Fabre i Vayssettes, "Montpellier: topographie d'une ville marchande", 89.

[477] Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, II, 580-583, doc. CCX.

[478] Sobre Jacques Coeur, vegeu Michel Mollat, *Jacques Coeur où l'esprit d'entreprise* (Mesnil-sur-l'Estrée : Aubier, 1988).

[479] Amb el fi d'obtenir el seu propòsit, va fer als barcelonesos l'honor d'acudir personalment a la ciutat, i ho va complementar amb un viatge a Montserrat per retre homenatge a la Mare de Déu Sobre les relacions de Jacques Coeur amb els catalans, vegeu Mollat, *Jacques Coeur*, 150-159; Kathryn L.

Tot i que la llotja montpellerina havia de ser una instal·lació de la ciutat, segons els acords Jacques Coeur avançaria els diners necessaris per adquirir el solar al centre comercial de Montpeller, i també per pagar-ne les despeses de construcció.[480] Es van adquirir i enderrocar edificis,[481] i el 1445 el monarca autoritzava també que un terç de les talles que rebia de la ciutat fos destinat durant alguns anys a la "*loge commune pour les marchands*".[482] Després de la fallida de Jacques Coeur, els cònsols de Montpeller van suplicar al rei que la llotja no fos venuda a l'encant públic juntament amb els restants béns seus, i que els fos retornada, argumentant la inversió i les dificultats fetes per la ciutat per tal de dur-la a terme, així com el fet que les despeses havien estat principalment pagades a partir de la imposició sobre les mercaderies i no pas pel propi Jacques Coeur.[483]

Finalment la ciutat va poder recuperar l'edifici, que funcionà fins al moment del seu enderroc al segle XVIII. Notícies i descripcions antigues asseguren que es componia de dues sales superposades, possiblement com la llotja de Perpinyà, i que vers 1450, quan tot just s'acabava l'obra, van ser decorades per deliberació municipal amb una "*belle tapisserie*" segons gust i criteri de Jacques Coeur.[484] Per una descripció de final del segle XVII es coneix que la sala baixa era el lloc de reunió de mercaders, capitans de vaixell i altres negociants per fer negocis i tractar dels seus afers; s'obria àmpliament a l'exterior i s'hi accedia a través de tres portes, i estava il·luminada per quatre *croisières* i per una petita finestra. Es deia també en aquell moment que "*les ornements n'y sont*

Reyerson, "Commercial law and merchant disputes: Jacques Coeur and the law of Marque", *Medieval Encounters*, 9, 2-3 (2003): 248-249.

[480] Mollat, *Jacques Coeur*, 112.

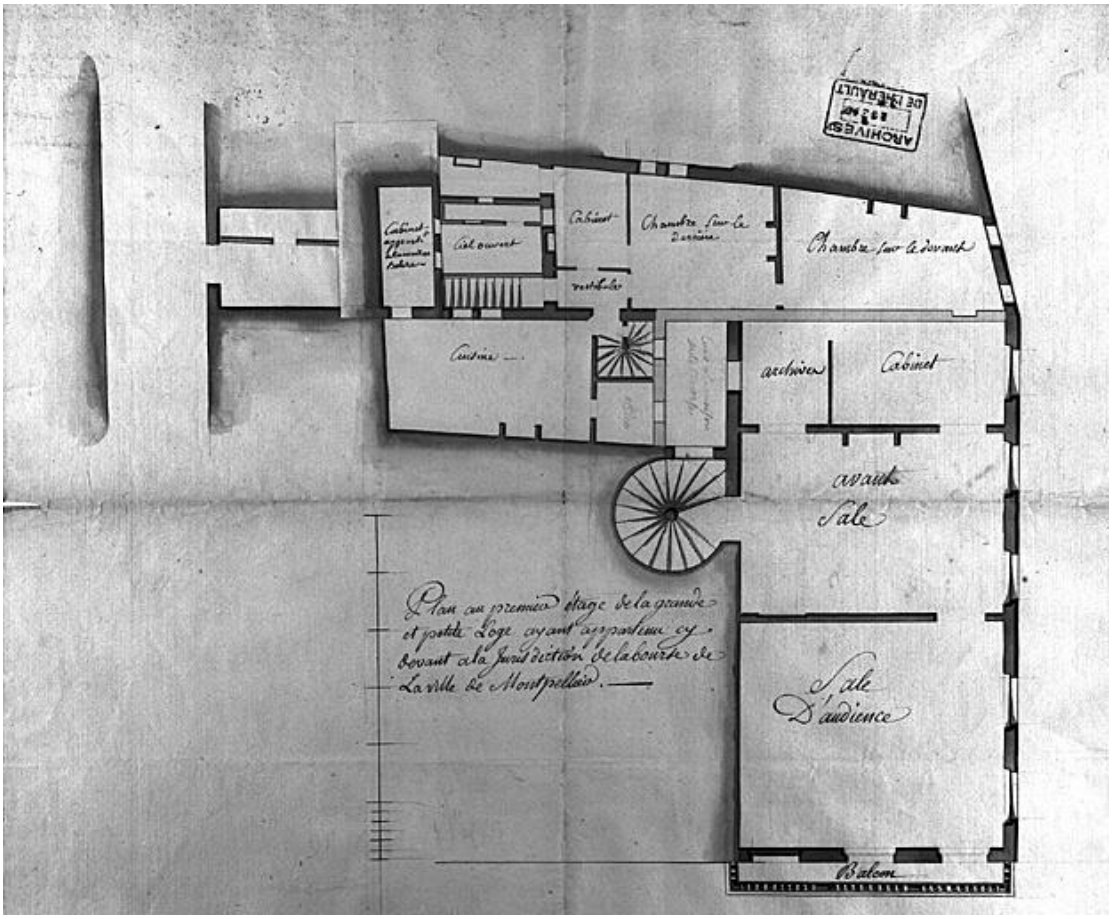
[481] Ho confirma el fet que alguns anys més tard, els cònsols i mercaders de Montpeller deliberaven que "*il est de necessité d'avoir l'admortisation du Roy des hostelz ou maisons qui ont esté achetteez et abattuez a cause de laditte loge*" (Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, II, 573-575, doc. CCVIII). Igualment, el 1456 s'indicava que "*pour laquelle lotge faire et construire, et avoir place tant pour les fondements et grandeur d'icelle, comme pour le parement et ornement par dehores, a ce qu'elle ne feut empechée, ne la vue d'icelle occcuppée par autres ediffices, feurent abatues plusieurs maisons et boutiques pour lesquelles, ou partye, de l'achapt et prix d'icelles, sont encore debues plusieurs grands sommes de deniers*" (Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, II, 580-583, doc. CCX).

[482] No es van entregar les quantitats degudes dels anys 1445-1449 fins el 1450, quan l'edifici ja era ben avançat, però queda clar en el document que la concessió havia estat feta el 1445 (Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, II, 570-573, doc. CCVII).

[483] Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, II, 580-583, doc. CCX.

[484] Amb el fi de fer possible aquest i altres forniments, es promulgà un manament pel qual s'establia durant quatre anys una imposició d'un diner per lliura sobre totes les entrades i sortides de mercaderies per mar, i un diner per cada *sestier* de blat que en sortís (Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, II, 573-575, doc. CCVIII).

pas épargnés", i la decoració escultòrica, relacionada amb Jacques Coeur, s'aplicava als tres portals de la façana i va quedar ben descrita: un portal estava envoltat per un sol i una lluna recoberts de flors de lis; el portal central l'envoltaven un cèrvol amb un collar flordelisat i un escut de França sostingut per dos grius; i el tercer portal l'envoltaven un arbre fruiter del qual en penjaven escuts amb les armes de Jacques Coeur, i un símbol del sol. La sala alta era aleshores dividida en tres cambres, una de les quals funcionava com a sala de les audiències dels cònsols.[485]

La primera planta de la Grande Loge de Montpellier, segons segons un plànol anterior a la destrucció de l'edifici, extret de la base de dades patrimonial Mérimée.[486]

[485] Aquestes notícies de l'edifici desaparegut provenen de la documentació de l'època, consultada i publicada per Charles d'Aigrefeuille, *Histoire de la ville de Montpellier depuis son origine jusqu'à notre temps* (Montpeller: Martel, 1737), 209; i Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, II, 79-81. No hem pogut consultar el següent treball: Christian de Mérindol, "L' enblématique des demeures et chapelles de Jacques Cœur. Une nouvelle lecture. La grande loge de Montpellier et les monuments de Bourges", in *110e Congrès national des sociétés savantes* (Montpellier, 1985), II, 153-178.

[486] Base de dades patrimonial Mérimée, consultada el 28 de febrer de 2015, http://www.culture.gouv.fr/public/mistral/merimee_fr?ACTION=CHERCHER&FIELD_98=REF&VALUE_98=IA34000310.

Les obres de l'edifici foren dirigides per Simon de Beaujeu, el mestre de les obres reials de la senescalia de Beaucaire, d'origen lionès. Poc després d'iniciats els treballs, Coeur va sol·licitar un nou disseny ja que trobava que el projecte no era "*assez grande ni assez honorable*", i va demanar que l'escala fou prou ampla per cabre-hi quatre homes, l'un al costat de l'altre.[487] Precisament, s'ha proposat que l'escala *à vis* i la torre, projectant-se enfora del cos de l'edifici i establint la comunicació vertical de l'edifici, característica de la construcció francesa, fos introduït a Montpellier a la dècada del 1440 quan Jacques Coeur hi va fer anar Simon de Beaujeu per treballar en els seus projectes (el seu *hôtel* i la llotja).[488]

A més d'inspirar la construcció d'un edifici monumental que funcionés com a centre de interacció comercial, el marc institucional de les llotges catalanoaragoneses va tenir també un impacte notable a Montpeller. Poc després de ser finalitzada la llotja, la ciutat va mirar d'obtenir, com altres ciutats, privilegis corporatius i judicials per l'activitat comercial:

> "*consideré la grant beauté de laditte Loge, est besoing et necessitté qu'elle soit doutée des privileges et prerogatives comme ont les autres loges de Barsalonne, Mallorque, Perpeignan, Genes, Venese, Gayette, Naples, Palerme et Rodes, c'est assavoir de decider et determiner de tous debatz et questions que survendront a cause de la merchandise, tant en la ville de Montpellier que ailleurs ... Car sans cella semble que laditte loge ne proffitteroit en riens, et seroit comme de nulle valeur*".[489]

Finalment, el 12 de setembre de 1463 fou creat el Consolat de Mar de Montpeller, amb seu a la llotja, segons el model del de Perpinyà. Amb ell, el rei francès concedia als cònsols municipals poder escollir anualment cònsols de mar,

> "*qui auront pouvoir de cognoistre et decider dedans la loge neufve, construite par les marchans audit lieu, de tous debats et questions qui sourdront acauze des marchandizes*

[487] Fabre i Vayssettes, "Montpellier: topographie d'une ville marchande", 89.

[488] Se li atribueix també la *grande vis* de l'hôtel de Jacque Coeur. En aquest cas es tracta d'una *vis à claire-voie,* una tipologia inaugurada al Louvre de Carles V i que va ser molt seguida als segles XV i XVI al domini reial. En canvi, és més rara al sud. Sobre aquestes qüestions, vegeu Bernard Sournia i J-L Vayssettes, "Restitution de la démeure médievale montpéllierane", *Archéologie du Midi Médieval* 5 (1987): 150-152 ; Bernard Sournia i J-L Vayssettes, "Un nouveau document sur l'hôtel de Jacques Cœur a Montpellier", *Archéologie du Midi Médieval* 8-9 (1990): 144.

[489] Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, II, 573-575, doc. CCVIII.

d'icelle ville ... et sur ce donneront les appointements et sentances telles qu'ils verront estre a faire par raison, sommairement et de plain, sans proces et figueure de jugemant, sans avoir recours a autres cours, sinon ausdiz consuls de mer ...et tout ainsi en la mesme forme et maniere que font et ont accoustumé faire au Consulat de Mer de la ville de Perpignan".[490]

4.5.2. Saragossa

La llotja de Saragossa, encara dins la Corona però obra ja d'entrat el segle XVI, demostra la pervivencia del model establert a Barcelona i evolucionat a Mallorca i a València més enllà de l'edat mitjana, i també la seva adopció en contextos i circumstàncies diferents dels originals. Lampérez y Romea l'havia reconeguda com a formant part del grup de les grans llotges de comerç,[491] i, efectivament, els paral·lelismes compositius entre el saló d'aquesta llotja i el de les llotges de Mallorca i València són clars: es tracta en aquest cas d'un saló de tres naus d'igual altura de cinc trams cadascuna, coberts amb trams de volta de creueria, i en planta baixa cada costat s'obre a l'exterior mitjançant tres grans obertures i un nivell de finestres al damunt. Sobre la sala s'hi va construir una porxada.

Però les circumstàncies de la *lonja* de Saragossa són lleugerament diferents a les de les llotges de Barcelona, València i Mallorca. La participació en el potent comerç transmediterrani dels segles XVI i XV, que justificaria les llotges de Barcelona, Perpinyà, València i Mallorca, no explica la construcció del seu equivalent aragonès. La ciutat mai no va estar implicada en el gran comerç, era un centre comercial de menor relleu que els mediterranis, i no va disposar d'un consolat de mar o un consell de mercaders, però alhora això no va impedir que el municipi determinés la creació d'un lloc per a les reunions dels comerciants, en aquest cas perquè la seva activitat entorpia la d'altres espais i edificis urbans. El 1541 l'arquebisbe de la ciutat proposava al Concejo

[490] Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, II, 70-76, i 585-587, doc. CCXII. Posteriorment, el 1691 es creà a Montpellier una jurisdicció consular segons el model de Toulouse (on s'hi havia establert el 1549). En realitat, a a Montpeller hi havia cònsols de mar des del segle XII, i abans del 1463 eren uns oficials municipals amb atribucions relacionades amb el comerç i la mercaderia però no judicials. Es cuidaven, per exemple, de recollir les imposicions sobre les mercaderies, de mantenir els camins, vigilaven la navegació i la pirateria ... Les institucions de comerç montpellerines són tractades en el treball històric d'A. Germain, que a més a més publica en apèndix nombrosos documents relacionats. Per als cònsols de mar i les seves responsabilitats, vegeu Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, II, 70-76, i 585-587, doc. CCXII.

[491] Lampérez, *Arquitectura civil*, 207-208.

que construís una llotja per als mercaders perquè "*cosa de mucha reputación seria quitar los comercios y ayuntamientos que los mercaderes y otras personas tienen en la Seo y otras iglesias*", i s'entenia que havia de ser una infrastructura pública de la ciutat; de fet, es posava en relació amb la construcció de la casa de la Ciutat de Saragossa, iniciada poc abans, i deia l'arquebisbe que "*le haría placer de hazer en la obra que la ciudat haze de las casas de la Ciudat una lonja para los mercaderes como la hay en las ciudades de Valencia y Barcelona y en otras partes*".[492] L'estudi documental de Carmen Gómez Urdáñez demostra que la llotja de Saragossa va ser sempre una prolongació funcional i també física de la casa de la Ciutat: va funcionar com a lloc públic de reunió de mercaders, va ser seu de la Tabla de Depósitos de la ciutat (una institució financera municipal igualment basada en les de Barcelona i València), va acollir celebracions i festivitats municipals, i la sala alta es va utilitzar com a magatzem de la ciutat.[493]

En el pla arquitectònic, la semblança entre el saló de la llotja de Saragossa i les sales d'altres llotges de la Corona també és evident. Ja s'ha dit que al propi document de proposta de creació s'esmenten les llotges de Barcelona i de València com a models, i cal pensar doncs que els responsables del seu disseny es familiaritzarien d'alguna manera amb aquestes construccions. L'autoria del disseny de l'edifici correspon als mestres Juan de Sariñena, estretament vinculat a l'activitat constructiva municipal, i Alonso de Leznes, i a Gil Morlanes pel que fa al disseny de les columnes interiors.[494] És possible que d'aquests models, i més concretament del valencià, se n'extragués aspectes tan precisos com ara el característic adossament al mur de les mitges columnes del saló, que fins i tot es va fer constar als capítols signats entre la ciutat i el picapedrer Joan de Segura.[495]

---

[492] Archivo Municipal de Zaragoza, Libro de Registros de Actos Comunes (18 de febrero de 1541); document publicat per José Camón Aznar, "La Lonja de Zaragoza: sus constructores", *Revista Zurita* 1-2 (1933): 407, doc. 1.

[493] Carmen Gómez Urdáñez, "La Lonja de Zaragoza y la arquitectura civil de la ciudad en el siglo XVI", in *Actas del IV Coloquio de Arte Aragonés* (Saragossa: Diputación General de Aragón, 1986), 104-105. L'accés a la sala superior no ha estat mai localitzat (Úrsula Heredia Lagunas, "La Lonja de Zaragoza", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, ed. Lara, 208).

[494] Sobre els artífexs de la Lonja de Saragossa, Camón Aznar, "La Lonja de Zaragoza", 399-406; Gómez Urdáñez, "La Lonja de Zaragoza", 109-112; Carmen Gómez Urdáñez, *Arquitectura civil en Zaragoza en el siglo XVI* (Saragossa: Ayuntamiento de Zaragoza, 1987-1988), II, 255-256; Heredia, "La Lonja de Zaragoza", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 205-217.

[495] "*Et primo es condicion que el dicho mre. Joan de Segura ha de hazer ocho pilares enteros de piedra del muro de la ciudat, redondos, lisos, limpios…Item mas, se han de hazer dieciocho medios pilares de la misma piedra, forma y maña que los enteros para estar enraxados en la misma paret con esto y cada uno*

Lonja de Saragossa.

Part alta de les columnes i voltes de la *lonja* de Saragossa.

---

de los dichos medios pilares hayan de sallir de la paret de fuera la metat de labrado redondo y de dentro de la paret la otra metat de forma que aquel ste incorporado dentro de la dicha paret con sus ligazones muy bien echos"(Archivo Municipal de Zaragoza, Libro de Registros de Actos Comunes, 13 de junio de 1541; citat per Camón Aznar, "La Lonja de Zaragoza", 409-412, doc. 3).

Les característiques formals i d'estil de la *lonja* de Saragossa les explica el context renaixentista aragonès, del qual l'edifici és un bon exemple. Camón Aznar parlava de l'edifici com a sublimació d'"*una arquitectura sobria, de empaque florentino*", pròpia del renaixement aragonès, que es caracteritza per la "*contracción del impulso ornamentista, una austeridad y sencillez en la decoración*", ben diferents del sentit ornamental del renaixement castellà, "*desmedido, desbordante, efectista*".[496] Feia notar també la pervivència en aquest espai d'elements moriscos com ara els alfiços i la porxada de sota la teulada, que ell desvincula de les porxades gòtiques anàlogues pròpies d'edificis castellans, catalans i italians.[497] Més recentment, en la seva visió panoràmica de l'arquitectura aragonesa en el pas del gòtic al renaixement, Javier Iborra ha incidit en la llotja de Saragossa com a exemple del procés de redefinició "a la clàssica" de les principals tipologies civils que té lloc a la Saragossa del segle XVI: igual que en altres casos, l'edifici segueix paràmetres similars als tradicionals però passa a ordenar-se segons uns principis d'organització compositiva que busquen la simetria i la sobrietat.[498]

4.5.3. Els centres comercials del nord de Castella

En parlar de l'arquitectura comercial és inevitable revisar els equipaments comercials de Medina del Campo, el gran centre econòmic de la nació castellana, amb les seves fires fundades a començament del segle XV i declarades generals del regne el 1491. Cada any, al maig i a l'octubre, eren el punt de confluència de mercaders de tota Europa, que hi realitzaven grans transaccions franques de productes, i amb el temps van derivar principalment en reunions d'homes de negocis, canvistes i banquers. Al costat dels mercaders procedents dels principals centres comercials peninsulars (Burgos, Sevilla, Barcelona) hi abundaven agents de las grans entitats financeres d'Anvers, Lió, Gènova, Florència o Lisboa.[499]

[496] Camón Aznar, "La Lonja de Zaragoza", 397.
[497] Camón Aznar, "La Lonja de Zaragoza", 402.
[498] Javier Ibánez Fernández, "La arquitectura en el reino de Aragón entre el Gótico y el Renacimiento: inercias, novedades y soluciones propias", *Artigrama: Revista del Departamento de Historia del Arte de la Universidad de Zaragoza* 23 (2008): 60-61.
[499] Encara que el moment de creació de les fires és desconegut, els primers documents que en parlen daten de les primeres dècades del segle XV, i van gaudir de bona salut fins a final del segle XVI. Vegeu Antonio Sánchez del Barrio, *Medina del Campo. La villa de las* ferias (Valladolid: Ámbito, 1996), 17-23.

El nucli central de l'activitat mercantil de Medina del Campo era la plaça Mayor, i s'estenia també pels carrers adjacents, però no consta amb certesa que hi hagi hagut una llotja o *lonja*.[500] Així i tot, la reina Isabel va expressar el desig, que no devia prosperar, de fer-n'hi construir una, i el 1495 va ordenar "*que atendida la gran concurrencia de mercaderes a las ferias de Medina del Campo, se construya en ella una lonja del caudal de penas de cámara*".[501] Aquest mateix any es demanava informació sobre la construcció d'una *lonja* a la *acera* de la Plaza Mayor dita *de la Joyería*, per tal que els mercaders hi poguessin negociar.[502] Sigui com sigui, perdem el rastre d'aquesta suposada *lonja*, i als segles XVI i XVII la paraula sembla utilitzar-se a Medina del Campo amb el sentit de parades de venda.[503]

En altres ciutats castellanes amb afluència notable de mercaders, els Reis Catòlics hi van instaurar la institució del Consolat de Mar amb el fi d'impulsar el comerç de la llana, d'antiga tradició a la regió,[504] però això no sembla haver revertit tampoc en la construcció de llotges. A Burgos hi havia una confraria i un gremi de comerciants d'ençà del segle XIII, i el 1494 aquesta Universidad de Mercaderes obtenia el privilegi del Consolat, que assignava a la corporació gremial i a les seves autoritats una jurisdicció pròpia en les causes mercantils.[505] El Consolat tenia seu el 1511 en una casa del carrer de la Llana, el 1545 va comprar unes cases adjacents i el 1547 va prendre a cens la del costat, tot posant com a garantia de pagament del cens les altres cases

[500] Els estudis d'Antonio Sánchez del Barrio es basen tant en la bibliografia i la documentació com en les vistes urbanes de la ciutat d'A. Van der Wyngaerde, i no s'hi refereixen en cap moment: Antonio Sánchez del Barrio, *Estructura urbana de Medina del Campo* (Valladolid: Junta de Castilla y León-Consejería de Cultura y de Bienestar Social, 1991); Antonio Sánchez del Barrio, dir., *La Plaza Mayor de Medina del Campo* (Medina del Campo: Fundación del Museo de las Ferias, 2011).

[501] Diego Clemencín extracta la noticia, procedent del registro general del Sello de Corte, conservat a l'Arxiu de Simancas: Diego Clemencín, *Elogio de la reina doña Isabel* (Madrid: Academia de la Historia, 1821), 248. També l'esmenten Llaguno i Ceán-Bermúdez, *Noticias de los arquitectos*, I, 116.

[502] Un document del 1495 relatiu a l'obertura d'un carrer transversal que comunica dos carrers que surten de la Plaza Mayor, demana també informació sobre aquesta *lonja* als mestres Alonso i Antonio González de Zorita i Bartolomé de Salinas (Sánchez del Barrio, dir., *La Plaza Mayor de Medina del Campo*, 12).

[503] López Osorio, en la seva descripció de la Plaza Mayor feta a cavall dels segles XVI i XVII deia que els mercaders estrangers "*tenían las lonjas a la parte de dentro, con gran suma de mercadurías de Francia y Flandes; en las tiendas de afuera había muchos naturales con tiendas públicas*" (Sánchez del Barrio, dir., *La Plaza Mayor de Medina del Campo*, 11).

[504] Smith, *Historia de los Consulados de Mar*, 112-113.

[505] Smith, *Historia de los Consulados de Mar*, 25; Carlos Estepa Díez *et al.*, *Burgos en la Edad Media* (Valladolid: Junta de Castilla y León-Consejería de Educación y Cultura, 1984): 322-335; Manuel Basas Fernández, *El Consulado de Burgos en el siglo XVI* (Burgos: Excelentísima Diputación Provincial de Burgos, 1994), 25-35. Sobre la vida i l'activitat d'aquest consolat, vegeu Basas, *El Consulado de Burgos*, 81-128.

"*nuevamente labradas*". Smith, en el seu clàssic treball sobre els consolats de mar, es referia a aquesta casa com a una *lonja*, però resulta interessant observar que els documents d'entre els segles XVI i XIX que addueixen García de Quevedo i Basas en els seus treballs l'esmenten com a *casa* (les "*casas de dichos Señores Prior y Cónsules…que se dicen las casas de los Cónsules*") o com "*la casa del Consulado*".[506] En realitat, és lògic ja que en aquestes instal·lacions s'hi celebraven els processos anuals d'elecció i les reunions i audiències ordinàries del Consolat, a més de l'activitat corporativa i gremial, però res no fa pensar que funcionés com a lloc de reunió i trobada dels mercaders, que és allò que caracteritza principalment les llotges. Sigui com sigui, només en resta la descripció feta per Bosarte al segle XIX, que fa una clara al·lusió al paper judicial de la institució:

> "*En una plazuela que llaman la Llana de Afuera, está la casa del Consulado, cuya puerta se adorna de un cuerpo de Arquitectura corintia y sobre la cornisa con dos buenas estatuas de la Justicia y la Paz. Entre las estatuas y un balcón, se ven los escudos de las armas reales. En el friso se lee:* Fructus justitiae pax".[507]

A Bilbao s'hi donaria una situació semblant: una corporació professional pre-existent es va veure dotada a partir de cert moment de capacitat judicial, el Consolat de Bilbao, datat del 1511.[508] En virtut d'un acord assolit amb la ciutat de Burgos l'any 1500, es permetia la construcció de

> "*una casa en la villa de Bilbao a donde la Villa quisiere e bien visto le fuere e que en esta casa se nombre la casa del contar de las averías…la cual se haga de aqui a un año a costa de la dha villa e que esta casa tenga puerta ala calle e su nave e alli esté el arca de los registros…*".

[506] Archivo Consular de Burgos, Leg. 59 (1545); Archivo de la Catedral de Burgos, Libro 20 (1-VIII-1547); citat per Eloy García de Quevedo y Concellón, *Ordenanzas del Consulado de Burgos de 1538* (Burgos: Imprenta de la Diputación, 1905), 56-57.

[507] Així la descrivia I. Bosarte en el seu *Viaje artístico a varios pueblos de España*; citat per García de Quevedo, *Ordenanzas del Consulado de Burgos*, 56-57.

[508] La fundació del consolat de Burgos pocs anys abans havia accentuat els desacords entre Bilbao i aquesta ciutat en referència als drets respectius pel que feia a l'enviament dels vaixells carregats amb llana cap al nord d'Europa. Els avantatges naturals de Bilbao (que tenia un port fluvial ben protegit) es contraposaven al fet que Burgos estava molt més ben ubicada respecte a les regions productores de la matèria primera, i sembla que cap al 1500 una gran part del capital concentrat a Burgos s'havia traslladat a Bilbao. Enmig d'aquest conflicte, els mercaders de Burgos i Bilbao van signar diversos pactes i acords, i la petició d'establiment d'un consolat independent a Bilbao l'any 1511 fou, en part, una protesta contra la jurisdicció reivindicada per Burgos sobre els embarcaments al port de Bilbao. Sobre els gremis i consolats d'aquestes ciutats i les relacions entre tots dos, vegeu Smith, *Historia de los Consulados de Mar*, 91-98.

No es devia aixecar fins cap al 1515, just després de la creació del Consolat, en què es parla per primer cop de "*la casa nueba de las aberias ques en la noble villa de Bilbao junto de la yglia de sananton ques cerca de la plaça principal de la dha villa*". La denominació de la casa ("de las Averías") s'explica pel nom de l'impost que recaptava la mercaderia. La seu dels mercaders bilbaïns va quedar destruïda durant la inundació de 1593.[509]

4.5.4. Granada

A Granada, just després de la conquista cristiana, s'hi va voler construir una llotja per incentivar l'activitat comercial.[510] Es tracta d'una *lonja* pensada com a punt de trobada i d'interacció dels mercaders i concebuda amb un evident caràcter artístic, però res no fa pensar que existís una relació directa amb les llotges de la Corona, ni per les seves funcions ni per la seva forma, que més aviat semblen derivar de les *logge dei mercanti* porticades italianes.

En va impulsar la construcció el Cabildo o govern de la ciutat, que el 22 de setembre de 1518 determinava "…*edificar allí una lonja y unas gradas como las de Sevilla*". Segurament cal interpretar-ho com no com a una voluntat d'emular la llotja sevillana, que de fet no es va ser una realitat fins a final del segle XVI i que per tant ni tan sols no existia el 1518, sinó com un desig de comptar amb un espai equivalent a les *gradas* de la catedral, l'indet a l'aire lliure on on s'hi duien a terme tots els tractes i la contractació relacionats amb el comerç amb Amèrica.[511] Per *lonja* s'entenia, doncs, el lloc de trobada

[509] La casa fou reedificada el 1596, i la seva sala baixa fou emprada pel consell municipal que havia quedat sense casa pròpia. Amb motiu de les destrosses ocasionades per la riuada del 1651, s'acordà aixecar en aquest mateix indret una nova casa, comuna per a ambdues corporacions. Sobre aquesta casa i els seus continguts, vegeu Teófilo Guiard y Larrauri, *Historia del Consulado y Casa de Contratación de Bilbao y del comercio de la villa* (Bilbao : Imprenta y Librería de José de Astuy, 1913), 235-240, 550-554.

[510] La bibliografia sobre aquest edifici és escassa. Vegeu sobretot Lampérez, *Arquitectura civil*, 207-208, que la considera en tant que llotja, També l'estudi monogràfic de base documental de López Guzmán: Rafael López Guzmán, *Tradición y clasicismo en la Granada del siglo XVI. Arquitectura civil y urbanismo* (Granada: Diputación Provincial de Granada, 1987), 525-532.

[511] Sobre el referent en la llotja sevillana, López Guzmán, *Tradición y clasicismo en Granada, del siglo XVI. Arquitectura civil y urbanismo* (Granada: Diputación Provincial de Granada, 1987), 525. En realitat, la llotja sevillana es va començar a edificar el 1583, i el 1587, el cronista sevillà Alonso de Morgado, es referia a la construcció de "*la nueva lonja de mercaderes*" construïda "*cerca de las gradas que han*

i de reunió dels mercaders per a fer els seus tractes, i també la pròpia activitat de la contractació comercial.

Els treballs es van iniciar al setembre del 1518 en el solar del pati de l'antiga mesquita major. Malgrat que la iniciativa era municipal, es va acordar que el finançament provindria del comerciant genovès Esteban Centurión, que qui sap si no fou també l'inspirador del projecte. La presència dels mercaders genovesos havia estat intensa a Màlaga i a la Granada nasarí, va persistir després de la conquesta, i la família de mercaders i financers Centurión hi va tenir un paper comercial de primer ordre a l'Andalusia de final del segle XV i començament del segle XVI.[512] A canvi del seu finançament, Centurión fou autoritzat a establir-hi el banc dels genovesos durant vuit anys a comptar des de l'1 de gener del 1519; a més a més, Centurión pagaria 10.000 maravedís anuals de renda a la ciutat.[513]

La ubicació escollida, a tocar de la Capilla Real fou polèmica des del començament: el desig de la catedral d'utilitzar el solar com a sagristia i les possibles molèsties que podria ocasionar una llotja al recolliment propi dels espais religiosos va generar debats i discussions, que van comportar aturades de les obres en diverses ocasions. Finalment s'acordà que la part alta de la *lonja* fos per la Capilla, i que els dos mestres, el de la *lonja* i el de la Capilla, acordessin la continuació de l'obra, que va arribar a bon port. El projecte de la *lonja* fou probablement obra d'Enrique Egas, mentre que l'execució va córrer a càrrec del *cantero* Juan García de Pradas. La doble galeria d'arcades superposades combina les formes gòtiques amb algunes concessions plateresques i mudèjars.

---

servido y sirven de lonja". S'hi refereix Ramon María Serrera en el seu treball sobre la *Casa de la Contratación* sevillana: Ramon María Serrera, "La Casa de la Contratación en el Alcázar de Sevilla (1503-1717)", *Boletín de la Real academia Sevillana de Buenas Letras: Minervae baeticae* 36 (2008): 142.

[512] María Teresa López Beltrán i José Enrique López de Coca Castañer, "Mercaderes genoveses en Málaga (1487-1516): los hermanos Centurión e Ytalián", *Historia. Instituciones. Documentos* 7 (1980): 95-124.

[513] López Guzmán, *Tradición y clasicismo en Granada*, 526; Adela Fábregas García, "Actividad comercial de los reyes nazaríes y su implicación con los representantes del gran comercio occidental a finales de la Edad Media", *Studia Historica: Historia Medieval* 25 (2009): 180-181; Adela Fábregas García, "Formas cerámicas de azúcar de la lonja de Granada 1", *Arqueología y Territorio Medieval* 2 (2014): 228.

Avui dia presenta un aspecte tancat a l'exterior, però s'intueix perfectament que originalment les arcades dels dos costats que s'obren a l'exterior eren obertes, i els documents exhumats per López Guzmán permeten suposar que hi havia pedrissos en la seva part baixa, ja que en el moment de la construcció es va determinar que per als tancaments "*se hiciesen, donde se hallaba el antepecho, unas gradas, y que sobre ellas se pusieran mármoles con cadenas*". Així, s'acostaria més a les galeries italianes que no a les llotges de mercaders de la Corona, si bé alguns elements com ara les columnes helicoïdals hi fan referència, potser casualment. En aquest cas, a més, flanquegen balaustrades, i així introdueixen nous i originals referents bíblics i salomònics.[514]

Lonja de Granada.

[514] Bérchez i Marías han trobat paral·lels per aquesta disposició en la Porta Speciosa del Temple de Jerusalem, segons apareix a la il·lustració del *De Divina Proportione* de Luca Pacioli publicat a Venècia el 1509 (Bérchez i Marías, "Las lonjas de mercado en España", in *Public buildings in early modern Europe*, ed. Ottenheym, De Jonge i Chatenet, 203).

4.5.5. Sevilla

A Andalusia s'hi documenta llotges des del segle XIII, però es tracta de llotges nacionals, i probablement el concepte hi arribaria a través dels comerciants catalans ja que el terme es considera procedent del català des del punt de vista etimològic.[515] Els documents més antics que esmenten una *lonja* fan referència, justament, a la dels catalans de Sevilla, i es tracta, recordem, de la concessió feta l'any 1284 pel rei Sanç de Castella als mercaders catalans de la ciutat, segons la qual quedaven autoritzats a tenir un barri nacional amb llotja i forn ("*loja e forno*").[516] El terme mantenia encara el sentit de casa i de comunitat nacional a final del segle XV, quan, per exemple, tenia lloc una ordre de restitució als mercaders milanesos de la seva *lonja.*[517]

Però al mateix temps, el castellà havia incorporat al segle XV el sentit de llotja entesa com a edifici municipal, comú a tots els mercaders, i si més no el *Nuevo Tesoro Lexicográfico de la Lengua Española* (1495) inclou l'entrada "Lonja de mercaderes", que tradueix al llatí com a *emporium.*[518] Acabem de veure el cas de la llotja granadina, i ara és moment de parlar de la de Sevilla.

La llotja sevillana és obra del segle XVI, i respon a l'imparable creixement del tràfic mercantil a la ciutat, derivat del descobriment d'Amèrica. El 1543 els mercaders sevillans van constituir-se en corporació professional o *consulado*, amb tribunal propi i

[515] Corominas, *Diccionario crítico etimológico*, s.v. "lonja"; Coromines, *Diccionari etimològic*, s.v. "llotja"; Sabater, "Préstamos del catalán", 208-209.
[516] Capmany, *Memorias históricas*, II-1, p. 53-54, docs. 35 i 36.
[517] Es tracta de la més antiga menció al terme que inclou la base de dades CORDE de la Real Academia: "*...de grandes tienpos aca los de su naçion sienpre touieron en esa çibdad vna lonja donde estan y tratan sus mercadorias segund que la tienen los gionueses e de otras naçiones la qual dicha lonja dis que de algunos tienpos aca dis que les ha seydo e esta ocupada por algunas presonas ynjusta e non deuidamente...*" Els monarques deien aleshores que "*...mandamos que si asy es tengays manera como los dichos milaneses o quien su poder oviere sean rrestituydos en la dicha lonja e les sea tornada por manera que ellos esten en ella libre e desenbargadamente e syn perturbaçion alguna segund que lo fazen las de las otras naçiones que son estantes en esa dicha çibdad...*" (Real Academia Española, *Corpus diacrónico del español. Banco de datos (CORDE)*, s.v. "lonja", consultat el 24 de febrero de 2014, http://www.rae.es). Fa nombroses referències a la llotja dels genovesos i d'altres nacions italianes a la Sevilla de final del segle XV Juan Manuel Bello León, *Extranjeros en Castilla (1474-1501): notas y documentos para el estudio de su presencia en el reino a fines del siglo XV* (La Laguna: Universidad de La Laguna,1994), 22-23, 94-95.
[518] Real Academia Española: Nuevo Tesoro Lexicográfico de la Lengua Española, s. v. "lonja", consultat el 24 de febrero de 2014, http://ntlle.rae.es/

major capacitat de defensar els seus interessos, i per tant amb mig segle de retard respecte als primers consolats castellans de Burgos (1494) i Bilbao (1511).[519] Malgrat el volum d'activitat, a la ciutat, la contractació comercial pròpiament dita tenia lloc tradicionalment a l'aire lliure, a les *gradas* de l'entorn de la catedral i fins i tot al seu interior, i en resposta als problemes que ocasionava aquest tràfec, Felip II concedí als mercaders l'any 1572 que fessin aixecar una llotja "*en el sitio y de la grandeza y capacidad que pareçiere conuenir*", i els facultà també per a determinar la planta i traça que estimessin més convenients.[520]

La capitulació per la construcció de l'edifici (1572) no fa al·lusió a les característiques formals del mateix, a excepció de la seva quadratura, i tampoc no es refereix específicament a cap model. L'autor de l'edifici, Juan de Herrera va dissenyar una llotja quadrangular i exempta, elevada sobre una plataforma amb escales, potser un record de les tradicionals *gradas de la catedral*, i organitzada al voltant d'un pati central porticat de dues plantes. Estilísticament, l'edifici és proper al classicisme de final del segle XVI.[521] Les obres es van iniciar el 1583, però van patir bastantes aturades, i encara que es començà a utilitzar el 1598, el cert és que només s'havia fet la primera planta i no es va pràcticament finalitzar fins a mitjan segle XVII.[522]

[519] Sobre la corporació dels mercaders sevillans i les seves fases, vegeu Antonio Miguel Bernal, "Las Corporaciones mercantiles de Sevilla. Del Consulado (1543) a la Cámara de Comercio (1886", *Anuario de Estudios Atlánticos* 59 (2013): 253-288.

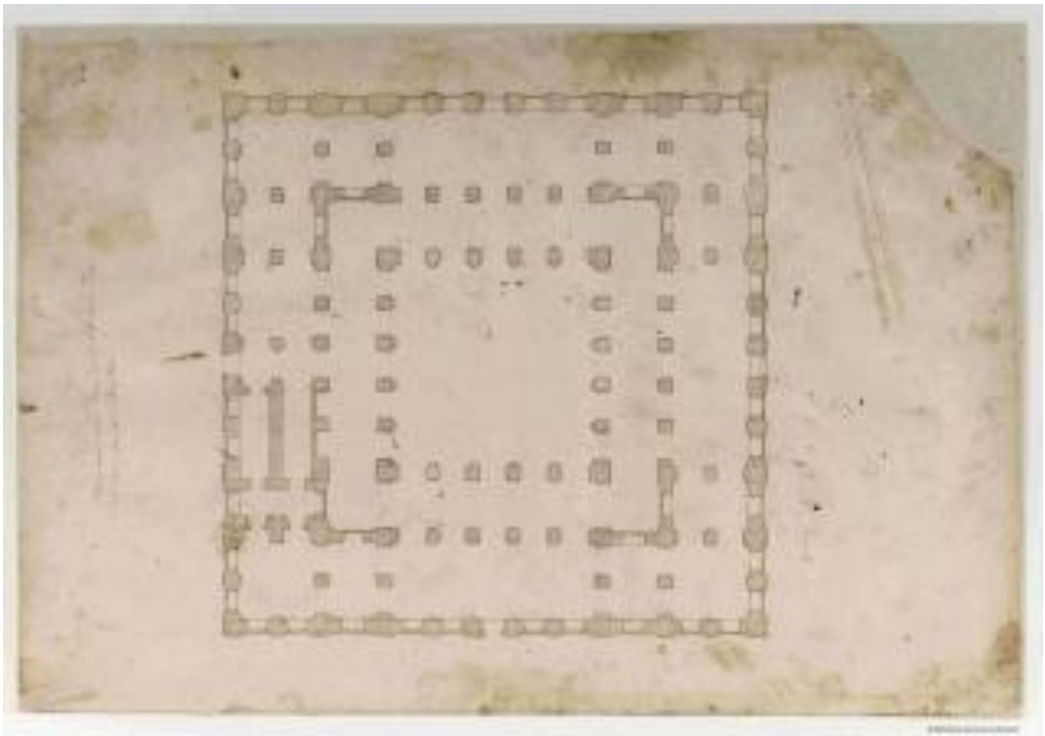
[520] Antonia Heredia Herrera, "La Casa Lonja de Sevilla en el siglo XVIII", *Archivo Hispalense* 209 (1985): 17-19; Antonia Heredia Herrera, *La Lonja de Mercaderes, el cofre para un tesoro singular* (Sevilla: Diputación Provincial de Sevilla, 1992), 21-24

[521] Sobre els trets classicistes de la construcció, per a la qual s'ha trobat antecedents clàssics i vitruvians, vegeu Alfonso Pleguezuelo Hernández, "La Lonja de mercaderes de Sevilla: de los proyectos a la ejecución", *Archivo Español de Arte* 249 (1990): 16.

[522] Heredia, "La Casa Lonja de Sevilla", 18-21; Heredia, *La Lonja, cofre para un tesoro*, 39-62.

La *lonja* de Sevilla, seu actualment de l'Archivo de Indias.

Lonja de Sevilla, planta.

Malgrat el seu nom (*lonja*), l'edifici remet a la tradició nòrdica de les borses, més que no a la de les llotges mediterrànies, i coincidim amb Heredia i amb Benevolo en la seva suposició que Juan de Herrera va prendre com a model genèric el de la Borsa d'Anvers.[523]

4.5.6. Llotges de mercaders "a la italiana"

Sebastiano Serlio parlava, al segle XVI, de les llotges de mercaders al *Settimo Libro* del seu *Trattato d'Architettura*, tot dient que

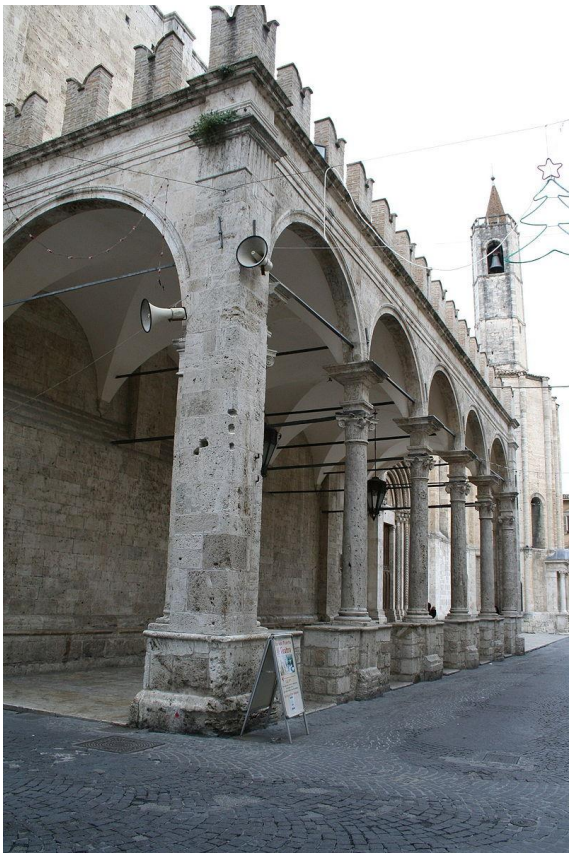
> "*Nelle città nobili…tutti i mercanti e artefici hanno una logia: anzi una casa per ridursi à diversi negocii pe'l fatto loro: dove tengono un tribunale e un consule per amministrare la giustitia fra loro: dove oltra una loggia publica, hanno una sala di sopra pe'l ridotto particolare per li fatti loro*".[524]

Ja hem vist més amunt que al final de l'edat mitjana, en alguns grans centres comercials italians (Bolonya, Siena, Florència...) les organitzacions de mercaders van comptar amb residències pròpies, i sovint una llotja en formava part, però més freqüentment els mercaders es reunien habitualment en llotges o pòrtics públics, no necessàriament relacionats físicament amb les residències oficials de la mercaderia. Aquests pòrtics o llotges per als afers comercials, nascuts als segles medievals, perdurarien a la Itàlia dels segles XV i XVI, i molts d'ells s'acosten més als porxos de mercadeig i d'intercanvi de productes que no als grans centres de transaccions mercantil. Generalment es tracta d'estructures de construcció senzilla, i la llotja d'Ascoli Piceno, adossada a l'església de Sant Francesc, n'és un exemple del segle XVI.

---

[523] Heredia, *La Lonja de Mercaderes*, 39-42, 51. També la vincula a aquesta tradició De Jonge, "Bâtiments publics à fonction économique à Anvers", 218.

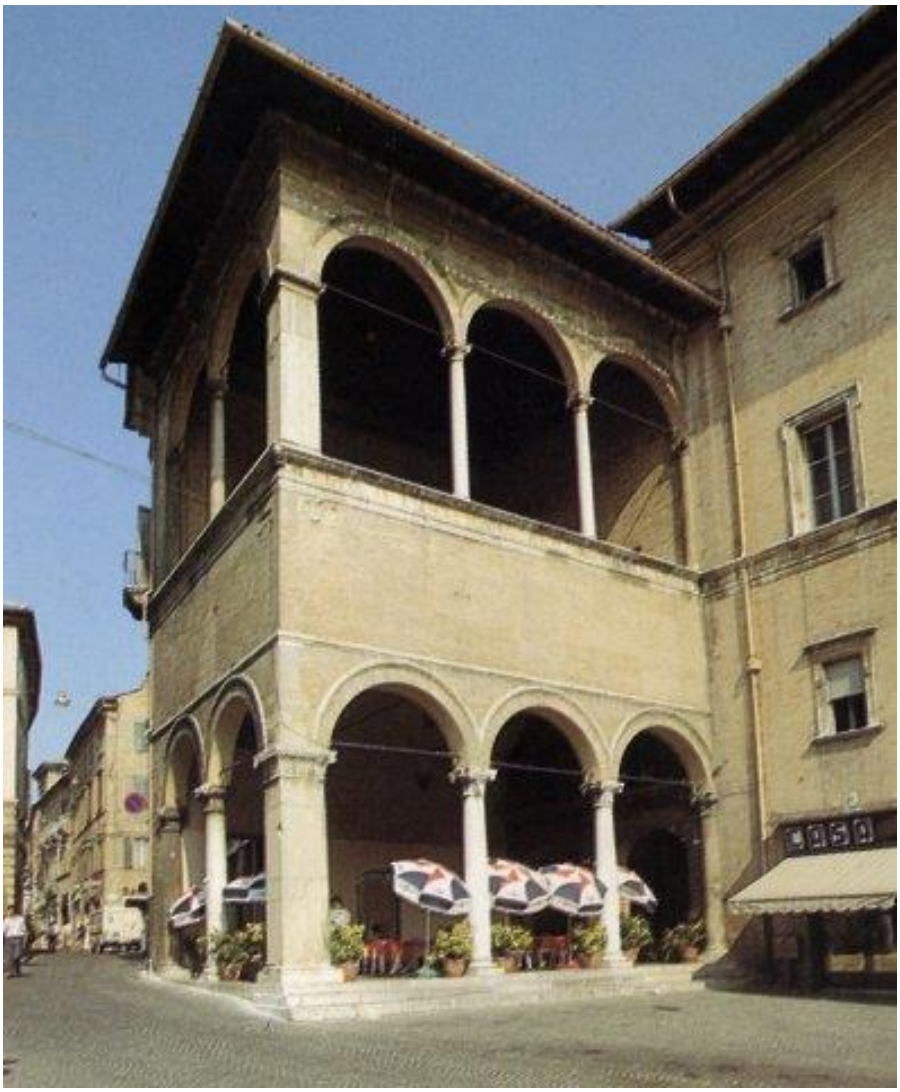
[524] Després continuava donant les dimensions que ell trobava adequades per aquesta mena d'edificis; "*All'entrar della porta nel mezzo della logia vi sarà un andito…avendo dal destro e sinistro lato due camere…oltra che vi saranno due limache per montare alla sala…Et vi saranno due camerini…perché il sito è molto longo, vi sarà poi un cortile, e giardino, e altre comodità publiche…Fra le colonne allongo della loggia, vi saranno de'muricciuoli per sedere: e anche dalle teste della loggia: e così alla muraglia, per comodità de gli huomini, si faranno de' sedili*" (Alessandro Merlo, "Il tema della loggia nella trattatistica architettonica", in *Logge e/y Lonjas. I luoghi del commercio nella storia de la città*, ed. Giancarlo Cataldi i Roberto Corona (Florència: Alinea, 2002), 54-55).

Loggia dei Mercanti, Ascoli Piceno.

Per descomptat, el context i les circumstàncies expliquen que algunes d'aquestes llotges comercials, tot i mantenir la seva estructura característica, es concebessin amb uns criteris més monumentals. La *loggia dei mercanti* de Macerata n'és un exemple: obra de l'entorn del 1500, el projecte s'ha atribuït al florentí Giuliano da Maiano. Aquesta estructura de dues plantes s'obre mitjançant arcades a l'espai públic, tant en la seva planta inferior com en la superior. Per les seves funcions s'acosta als porxos de mercat, ja que funcionaria com a lloc d'exposició i tractes dels mercaders locals, i s'hi ubicava també la balança municipal. Ara bé, s'han esmentat com a fonts d'inspiració directa o indirecta des de la *loggia* dei Lanzi fins a la *loggia* Rucellai florentines, i aquesta aparent contradicció entre una funció molt utilitària i una arquitectura simple però cuidada i de referents prestigiosos s'explica segurament pel fet que era adjacent al palau municipal, que funcionava també com a espai d'accés a la Cancelleria, i que fou de fet promoguda pel llegat pontifici.[525]

[525] Francesco Quinterio i Ferruccio Canali, ed., *Architettura del classicismo tra Quattrocento e Cinquecento*. *Marche* (Roma: Gangemi editore, 2011), 124.

Loggia dei Mercanti, Macerata (Marche).

Les llotges de comerç relacionades amb el mercat i els intercanvis de productes van viure un moment d'especial esplendor entre els segles XVI i XVII, quan els Medici en van fer edificar moltes als principals centres polítics i econòmics del Gran Ducat de Toscana, amb el fi d'impulsar l'activitat econòmica. Es tracta de les característiques estructures porticades, pensades tant per als intercanvis com per les transsaccions, de cuidada arquitectura, independents de qualsevol altre edifici, i sempre situades en un punt central del teixit ciutadà. Algunes sobreviuen encara.[526]

[526] Formaven part d'aquest grup de llotges comercials les de de Barga, Castel del Piano, Castiglion Florentino, Florència (del Mercato Nuovo, del Pesce, del Grano), Lari, Livorno, Lucignano, Montalcino, Montepulciano, Monte San Savino, Pisa, Pitigliano, i Sovana. Vegeu Laura Ferrario i Gaia Rinaldi. "Le logge mercantili del granducato di Toscana: campionature a confronto", in *Logge e/y Lonjas. I luoghi del commercio nella storia de la città*, ed. Giancarlo Cataldi i Roberto Corona (Florència: Alinea, 2002), 161-176.

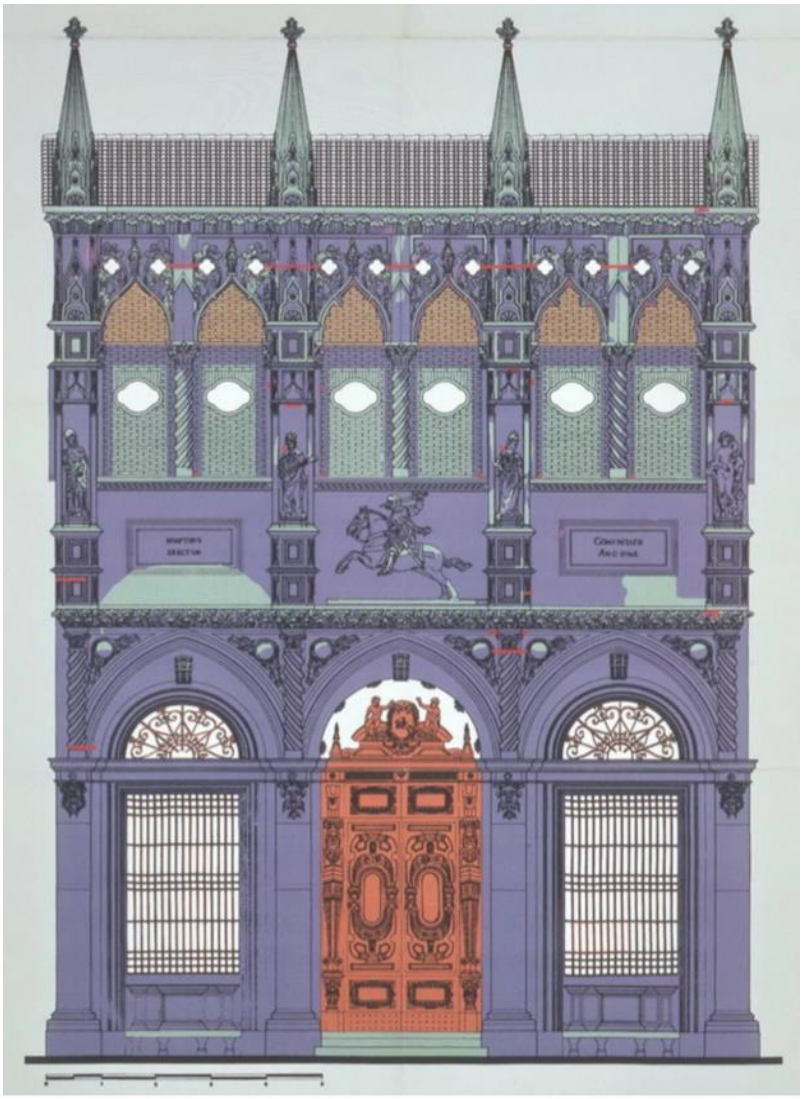
Loggia dei Mercanti, Monte San Savino.

D'entre les llotges mercantils italianes, la *loggia* dei Mercanti d'Ancona, a les Marche, és la més propera a les catalanoaragoneses conceptualment parlant. Va ser pensada com a punt de reunió i de transacció dels mercaders d'aquest important port adriàtic, i va assolir un excepcional valor cívic en tant que traduïa la importància de l'activitat comercial per la ciutat. L'origen de la llotja remunta al 1392, però el projecte fou reprès el 1442 per l'arquitecte Giovanni Pace, dit "Sodo". Construïda entre mitgeres en un solar més fondo que ample, es va plantejar com una planta baixa i una sala superior, i totes dues presentaven àmplies obertures a l'exterior en la façana. Un incendi en va destruir tot l'interior a mitjan segle XVI; aleshores es va reconstruir com una única sala coberta amb volta, i les grans obertures de la façana es van tancar per motius estructurals.[527]

Artísticament parlant, l'element més interessant de la la *loggia* dei Mercanti d'Ancona és la seva façana, obra de l'arquitecte i escultor croata Giorgio di Matteo da Sebenico, que la va dissenyar i executar en el característic estil "gòtic adriàtic" definit entre Venècia, Dalmàcia i les Marche. Casualment o no, s'hi retroben temes com les

[527] Regione Marche, "Marche Beni Culturali" (http://www.beniculturali.marche.it/Ricerca.aspx?ids=66042), consultat el 23 de desembre de 2014.

columnes entorxades o les imatges de les virtuts: en aquesta cas, quatre columnes entorxades en relleu divideixen la façana monumental en tres cossos, i cadascuna inclou un edicle amb una estàtua que representa una virtut cardinal (Esperança, Fortalesa, Justícia i Caritat), un tema que Sebenico ja havia utilitzat en altres ocasions i que complementava molt bé un edifici laic, tot al·ludint a les virtuts que han de caracteritzar el bon mercader cristià. Al centre de la façana, una imatge d'un cavaller que representa la ciutat i simbolitza la seva llibertat.[528]

Loggia dei Mercanti, Ancona. Façana. Dibuix de Fabio Mariano.
http://divisare.com/projects/193828-Loggia-dei-Mercanti-Ancona.

[528] Fabio Mariano, "Giorgio di Matteo da Sebenico e il Rinascimento alternativo nel '400 adriatico", *Critica d'Arte* 45-46 (2011) : 26-27.

Loggia dei Mercanti, Ancona. Detall de la façana.

4.5.7. Les borses, llotges a la manera del nord d'Europa

Als grans centres comercials nòrdics de Flandes i Anvers s'hi va desenvolupar al segle XVI una tradició arquitectònica comercial pròpia, la de les borses, igualment adreçada a facilitar les trobades entre els mercaders i les transaccions amb valors. Per això, s'ha parlat de les borses com als primers edificis del comerç moderns, en el sentit que deixen enrere les formes tradicionals d'activitat comercial basades en els intercanvis de productes,[529] però l'existència de les llotges mediterrànies contradiu en gran mesura aquesta afirmació.

L'origen de les borses nòrdiques és a Bruges, el gran centre econòmic septentrional al segle XIV i gran part del segle XV. A la ciutat, la contractació s'exercia principalment a la Beursplein, la plaça de la Borsa: com hem vist més amunt, les principals nacions hi tenien una presència permanent amb les seves cases nacionals, i la plaça va esdevenir el centre del tràfic financer internacional. Es creu que el mot borsa prové del de la família Van der Beurse, que tenia també a la plaça la seva residència, presidida per un escut

[529] Viollet-le-Duc, *Dictionnaire raisonné*, II, 233-234, i XVI, 80-81; Émile Coortnaert, *Les Français et le commerce international à Anvers, fin du XVe-XVIe siècle* (Paris, Marcel Rivière, 1961), II, 148-151.

amb les armes de la família, tres borses. La casa es caracteritzava pel seu pati interior i els seus quatre grans finestrals que s'obrien a la plaça, fou adquirida per la ciutat al segle XIV, i va funcionar com a extensió coberta del centre de transaccions internacionals que era la plaça.[530]

Per trobar el terme borsa aplicat a un edifici de nova construcció cal esperar al segle XVI i anar fins a Anvers, que havia pres aleshores el paper capdavanter de centre comercial nòrdic, que fins poc abans havia ostentat Bruges. La primera borsa d'Anvers entesa com un edifici (i no com un espai) va ser una casa privada destinada a ús públic i reformada el 1515. Els mercaders es reunien al pati, irregular i delimitat per les cases veïnes i accessible des dels carrers que l'envoltaven. En tres dels seus costats s'hi va construir pòrtics, la part central es va enjardinar amb tarongers, palmeres i fonts, i tot el conjunt era dominat per un campanar amb un rellotge que marcava l'horari de les assemblees mercantils. Aquesta estructura i disposició seria la inspiració de la nova borsa d'Anvers, iniciada el 1531 amb molt més gran ambició arquitectònica, explícitament destinada a l'embelliment de la ciutat i per l'ús dels mercaders internacionals ("*in usum negociatorum cujuscumque nationis ac linguae, urbisque adeo suae ornamentum*"). L'arquitecte, Dominicus Waghemakere, va dissenyar un espai que s'inspirava directament en el de la primera borsa: consistia també en una gran plaça central, envoltada per galeries sostingudes per columnes amb un pis a sobre, i comptava amb dos accessos i dos torres amb rellotges que les flanquejaven. Després, altres ciutats del nord d'Europa, com ara Londres, Amsterdam o Lille, semblen haver conegut i tingut més o menys en compte aquest model en les seves borses d'època moderna.[531]

[530] Una explicació alternativa i recurrent és la de que la família Van der Beurse tenia un hostal a la plaça, freqüentat pels mercaders internacionals. Cfr. Vermeersch, *Bruges, mille ans d'art*, 123-125; Concina, *Fondaci*, 142-143; Donatella Calabi, *The Market and the City* (Aldershot: Ashgate, 2004), 174-175; Krista De Jonge, "Bâtiments publics à fonction économique à Anvers au XVIe siècle: l'invention d'un type?", in *Public buildings in early modern Europe*, ed. Ottenheym, De Jonge i Chatenet, 185-187.

[531] Coortnaert, *Les français et le commerce à Anvers*, II, 148-151; Paul Roudié, "L'ancienne bourse des marchands de Bordeaux au XVIe siècle", *Révue de l'art* 19-22 (1973): 85; Pevsner, *Historia de las tipologías*, 234-236; Calabi, *The Market and the City*, 175-182; De Jonge, "Bâtiments a fonction économique à Anvers", 187-193.

La borsa d'Anvers (s. XVI). BNF, Estampes et Photographies,
Collection Lallemant de Betz, VX-26-Fol.

No és el propòsit d'aquest treball examinar a fons la tipologia de les borses, però diguem només que s'hi ha trobat referents en l'arquitectura residencial: concretament, el pati envoltat de pòrtics amb torres que contenen escales d'accés a la planta superior s'ha aproximat al disseny dels palaus urbans més moderns i avantguardistes de l'època a les ciutats flamenques.[532] Entre els possibles referents de la nova tipologia, cal valorar també els *fondacos* de les nacions a les principals ciutats mediterrànies, centres de l'activitat comercial i en aquest cas també espais d'allotjament dels mercaders, que es caracteritzaven per una disposició similar a la de la borsa, amb pòrtics al voltant d'un pati quadrangular.[533] Per descomptat, cal esmentar també (si bé més aviat en el pla conceptual) les llotges de la Corona, que van solucionar un problema semblant de manera diferent, amb una sala coberta amb accessos diversos, de gran amplitud i que fomenta la llibertat de circul·lació, però al mateix temps ben definida i delimitada. La tipologia de la borsa tal com es va definir a Anvers posa igualment de manifest un tancament relatiu a l'exterior que és la resposta al problema de crear un espai de relació

[532] De Jonge, "Bâtiments a fonction économique à Anvers", 188.
[533] Esmenta el paral·lelisme De Jonge, "Bâtiments a fonction économique à Anvers", 189.

i d'interacció, ampli i públic, però al mateix temps discret i protegit, i que també s'ha vist com a desig d'assegurar l'honestedat dels tractes que s'hi duen a terme.[534]

Les borses franceses del segle XVI, igual que la llotja de Sevilla, miren cap al model definit a Anvers. A mitjan segle XVI, la monarquia de França va emprendre un esforç legislatiu adreçat a desenvolupar i promoure les estructures del comerç al regne de Franca,[535] i es va veure completada per algunes iniciatives arquitectòniques. L'edicte de fundació d'una de les més antigues borses franceses, la de Toulouse (1549) declara de manera explícita que els referents són a les ciutats del nord:

> "*il n'y a pas comme audit Lyon, Anvers et autres grosses villes marchardes, de lieu qu'on appelle change, estrade ou bourse, où deux fois le jour les marchands, changeurs et trafiqueurs puissent convenir et réprondre pour rendre raison les uns aux autres de leurs traffics, et faire leurs entreprises qu'ils on par ensemble accoutumé faire en aucuns lieux et endroicts*".[536]

Però l'estudi de l'arquitectura de les borses frances dels segles XVI i XVII és difícil perquè aquests edificis no es conserven. Així i tot, la informació disponible permet confirmar que hi va predominar el disseny basat en un pati envoltat per galeries. El model es va seguir a Lille, geogràficament propera a Flandes, però també al sud, a Bordeus, ciutat de forts vincles comercials amb Flandes i Anglaterra. La tradició mediterrània no va tenir cap impacte en aquestes iniciatives, a excepció d'un projecte fet per l'italià Serlio per la Borsa de Lió a mitjan segle XVI, que presenta un únic cos massís de dues plantes on part de la planta baixa l'ocupa un pòrtic o llotja.[537]

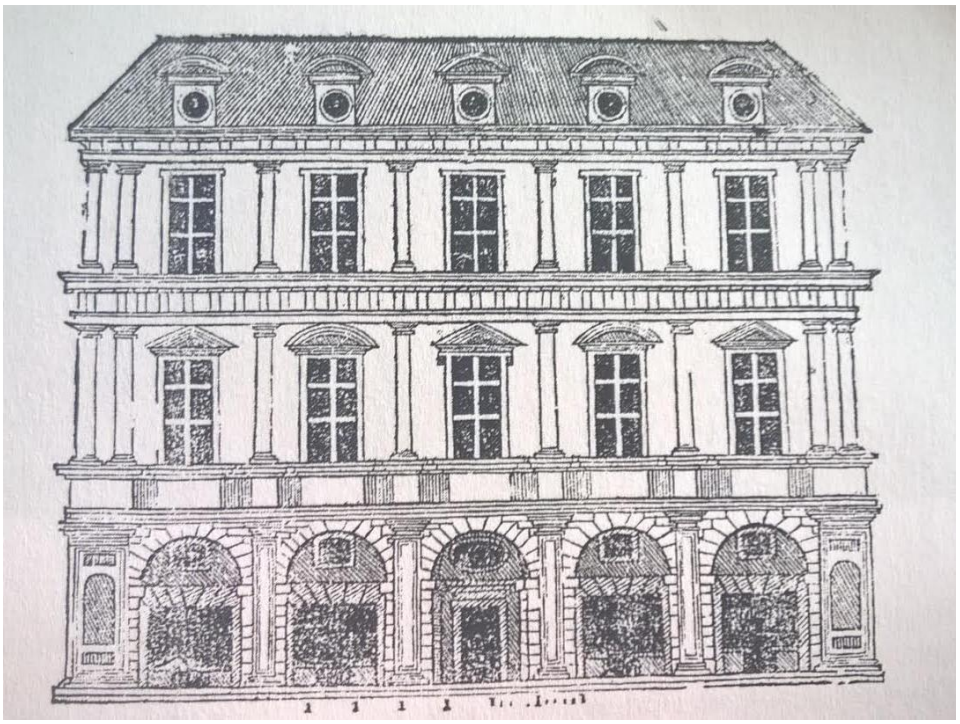
---

[534] Calabi, *The Market and the City*, 175-176.

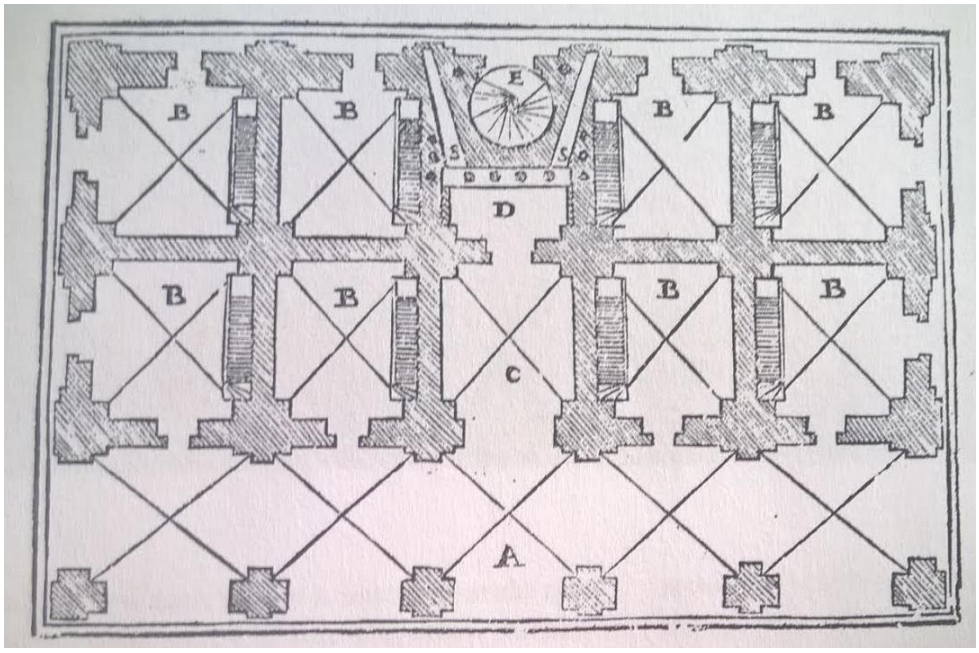
[535] Jean Hilaire, "Perspectives historiques de la juridiction consulaire", *Histoire de la Justice* 17/1 (2007): 7-16.

[536] Téophile Malvezin, *Histoire du commerce de Bordeaux* (Bordeus: Imprimerie Nouvelle, 1892), 65-66.

[537] Els mercaders italians assentats a Lió van demanar a Serlio un diseny per una borsa, ja que les transaccions tenien lloc en un espai públic, ben delimitat però no tancat ni cobert. S'hi ha relacionat el projecte de llotja que Serlio inclou al Llibre VII del seu Tractat d'Arquitectura. Aquesta borsa es va construir al segle XVII, i tot i que no seguia el projecte serlià, sí que incloïa la galeria inferior i una única planta superior. Recull informació sobre les borses franceses anteriors al segle XVIII, vegeu Roudié, "L'ancienne bourse des marchands de Bordeaux", 84-86.

Llotja de mercaders. Sebastiano Serlio, *Trattato d'Architettura*, *Settimo Libro* (publicat el 1575).

Llotja de mercaders. Sebastiano Serlio, *Trattato d'Architettura*, *Settimo Libro* (publicat el 1575).

5. Les llotges, coberts utilitaris

Algunes llotges medievals són estructures utilitàries, de construcció ferma però més o menys senzilla, destinades a la conservació de béns i productes i ocasionalment a la seva comercialització. Es tracta d'un ús del terme derivat del sentit estructural de la paraula, i no de les seves connotacions simbòliques: és proper al de la paraula porxo, i tots dos termes apareixen sovint com a sinònims en aquesta mena de contextos.

Amb excepcions comptades, aquestes llotges o porxos es componien d'una o més galeries paral·leles, dividides per columnes o pilars també de pedra, generalment connectats per arcs que, al mateix temps, sostenien l'estructura de fusta que conformava la coberta, recoberta exteriorment per teules. Serien construccions populars, poc afectades pels diferents estils arquitectònics, i les seves característiques queden ben il·lustrades en el compte de les despeses realitzades en un porxo per al forment aixecat a Barcelona, vora el mar, pels mestres d'obres Pau Mateu i Gabriel Pellicer, a començament del segle XVI.[538] Les parets exteriors, fetes de pedra, tenien una alçada de 5 pams (gairebé 1m). Vuit pilars compartimentaven l'espai intern i al mateix temps sostenien la teulada, i vint pilars més, situats sobre les parets exteriors, aguantaven també l'estructura. La coberta es resolia, imaginem, mitjançant una encavallada de fusta i una teulada a quatre vessants recoberta de teules. Les mateixes característiques són deduïbles de nombrosos documents relatius a altres porxos que hi havia a la ciutat.[539]

[538] AHCB, *Obreria*, 1C-XIV, 28, full solt. El compte té una inscripció que el data del 1520, en una lletra més moderna.

[539] Així, per exemple, pel que respecta al material petri dels pilars, un ban dels consellers de l'any 1370 prohibeix als peixaters esmolar ganivets i altres eines de ferro als pilars o als pedrissos de la Pescateria (AHCB, *Ordinacions especials*, 1B-V, 2, f. 30v). Vegeu també la documentació relativa al "perxe de la Casa del Pont" de Tortosa (Vidal, *Les obres de la ciutat*, 218-219).

Detall de la vista de Barcelona des del Mar d'Anthonis van der Wyngaerde. A l'esquerra, al costat de l'edifici del General (amb merlets a la part superior), s'hi aixeca un porxo, possiblement per al forment arribat per mar.

Ens acosta a aquest i a altres porxos desapareguts la Porxada de Granollers, seguidora d'aquesta tipologia però concebuda amb majors aspiracions monumentals, que expliquen la superposició a l'estructura bàsica d'alguns elements arquitectònics de llenguatge renaixentista al porxo tradicional. Va ser concebuda com a centre de transaccions de cereals a la vila, i la va construir el mestre Bartomeu Brufalt (1586-1587). Té planta rectangular i quinze columnes de pedra d'ordre toscà que sostenen una coberta d'estructura de fusta a quatre vessants, recoberta exteriorment de teules.[540] Mentre que la imatge actual de la Porxada ens en mostra l'estructura despullada i depurada, les fotografies del segle XIX i començament del segle XX donen una imatge més aproximada al caràcter funcional que devia tenir originalment: lloc de mercadeig i aixopluc dels venedors i contractants, envoltada per un pedrís, i tancada amb una reixa.

[540] A propòsit de la Porxada de Granollers, vegeu Lacuesta i Vilamala, "Aproximación a mercados y lonjas", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 238-239; Jaume Sesé, *La Porxada. Granollers al segle XVI* (Granollers: Ajuntament de Granollers, 2001).

La Porxada de Granollers.

La Porxada de Granollers en una postal de començament del segle XX.

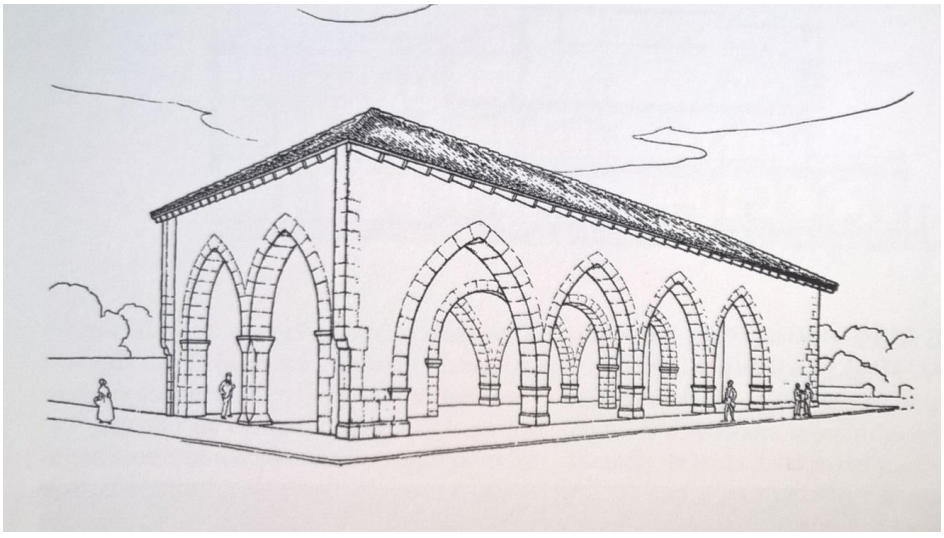
5.1. Tortosa

La llotja de Tortosa seria originalment una estructura porxada, espacialement molt propera a la de Ganollers, i va mantenir la seva denominació malgrat que aviat va créixer i va esdevenir un complex de magatzems. Vidal afirma que "aquesta planta rectangular, de 306 metres quadrats, avui està dividida en dues crugies de tres arcades de mig punt que sustenten pilars poligonals, probablement pertanyents a alguna intervenció del segle XVI; s'obre a l'exterior mitjançant grans arcs apuntats, quatre en

els costats llargs i dos en el costat curt. El terra és enllosat, el parament de maçoneria i els arcs i pilars de pedra carreuada. [...] Actualment, la coberta, situada a 8 metres i mig d'alçada, és de teula, a quatre vessants". Tanmateix, als segles XIV i XV l'estructura de la llotja no era aquesta: de cara al riu seria tancada i fortificada, i segons els documents tenia, com a mínim, una planta baixa i un terrat a dalt, que l'any 1391 fou cobert i va permetre el seu ús com a taller. A més a més, al segle XVI, l'edifici tenia merlets segurament relacionats amb la defensa del sector fluvial de la ciutat.[541]

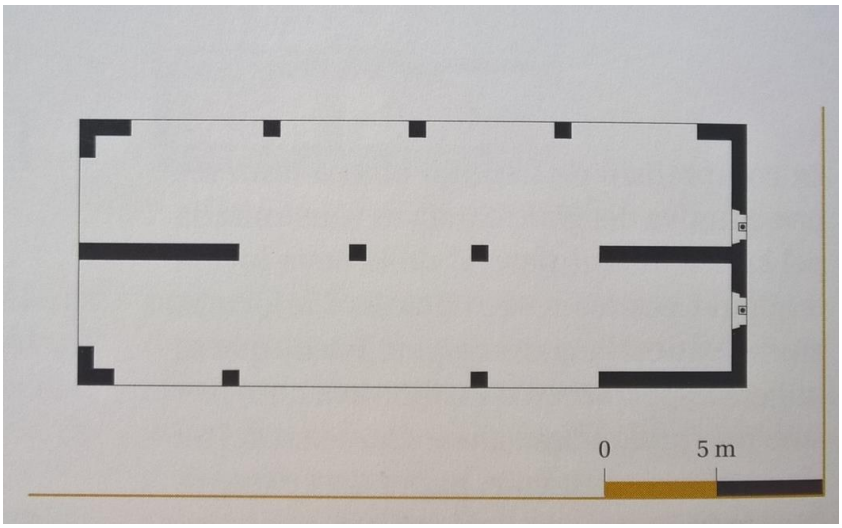

La llotja de Tortosa.

Perspectiva de la llotja de Tortosa (J. Martorell, 1932). in *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura III. Dels palaus a les masies*, coord. E. Riu-Barrera (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003), 218.

[541] Vidal, *Les obres de la ciutat*, 251-252.

Planta de la llotja de Tortosa (J. Martorell, 1932). Extret de: Albert Curto i Jacobo Vidal, "La llotja de Tortosa", in *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura III. Dels palaus a les masies*, coord. E. Riu-Barrera (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003), 218.

La llotja de Tortosa el 1914 (Fons Salvany, Biblioteca de Catalunya).

Igual que en algun altre cas, la denominació llotja per aquesta estructura ha conduït a diversos autors a creure que va ser el lloc el reunió dels mercaders i l'escenari de la justícia comercial a la ciutat.[542] Certament, és més que possible que els mercaders tortosins s'aglutinessin al seu voltant, però la funció principal d'aquest edifici mai no va ser la d'escenari de la contractació comercial, sinó més aviat la d'aixopluc de les mercaderies que circulaven per l'Ebre. En aquest sentit, els documents la denominen també "pòrtic de carregadors i descarregadors", i expliquen que havia de servir

[542] Pastor, *Narraciones tortosinas*, 21; Forteza, "El cicle arquitectònic de les nostres llotges medievals", 83; Forteza, "Les loges de commerce", 39; Bayerri, "Història de Tortosa", VIII, 430.

específicament per tal que "les mercaderies que s'hagin de carregar i descarregar estiguin més a mà i a cobert i de les aigües de pluja i les aspreses del temps, com està en altres indrets, i per aquest fet no sofreixin detriment ni puguin ésser robades".[543] Altres documents de final del segle XIV confirmen que, malgrat el seu nom, tenia com a equivalent funcional a Barcelona el porxo del Blat o del Forment (del qual parlem més endavant), i no la llotja dels mercaders.[544]

Pel que fa a la seu del tribunal del Consolat de Mar tortosí, aquest va ser fundat l'any 1363, però sembla no haver funcionat del tot fins al 1401.[545] Com s'ha dit, seria natural que els mercaders s'aglutinessin a l'entorn del riu i la llotja, i que un cop creada la magistratura consular els cònsols hi celebressin els seus actes i reunions, probablement en algun espai especialment reservat i fins i tot tancat, tal com ho suggereix una notícia de l'any 1435 que diu que aleshores es reparava una una finestra de l'edifici ("*una finestra de la lotga on se ti lo consolat*").[546] Hem de suposar que es tractaria d'alguna de les finestres coronelles integrades en el mur que tanca l'edifici per un dels seus costats curts. Les finestres coronelles, elements de prestigi en l'arquitectura de l'època, contrasten en gran manera amb l'estructura utilitària de la llotja, i s'explicarien per la integració en l'edifici de funcions que van més enllà del dipòsit de béns.

La història constructiva de la llotja de Tortosa no és del tot clara. Els primers documents que parlen d'una llotja remunten a mitjan segle XIV: l'any 1347 el municipi pagava 300 sous en concepte de salari anual del pesador de la farina i el blat d'una primera llotja.[547] Poc més tard, l'any 1351, les autoritats locals tortosines feien una provisió econòmica per la construcció a la Rambla de la ciutat d'un porxo per a conservar-hi els blats que baixaven pel riu,[548] i l'any següent (1352) el rei autoritzava a construir un "*porticum*

[543] Aquesta referència a la llotja de Tortosa es localitza en un privilegi reial datat del 7 de gener de 1369 pel qual el monarca concedeix la imposició d'una taxa sobre les mercaderies per tal de finançar la construcció de la llotja (Curto i Vidal, "La llotja de Tortosa", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 217-219; Vidal, *Les obres de la ciutat*, 247).
[544] Vidal, *Les obres de la ciutat*, 250.
[545] El consolat tortosí fou fundat mitjançant un reial privilegi de 23 de juliol de 1363, si bé es creu que no va prosperar fins al s. XV. Va haver de ser confirmat l'any 1401, quedant-ne augmentades les competències administratives l'any 1466 (Cabestany, "Cònsols de mar i cònsols d'ultramar", 406).
[546] Vidal, *Les obres de la ciutat*, 246-247.
[547] "an Pere dezbrull, pesador de la farina e blat de la Lonja de la Ciutat: per son salari del present any de tenir lo dit pes" (AMT, *Clavaria*, 1347, f. 83v, citat per Bayerri, "Història de Tortosa", VIII, 189).
[548] AMT, *Ll. Prov.,* V, 1351, f. 8v; citat per Curto, *La intervenció municipal*, 233, doc. 2.

sive lotge",[549] que seria aquest mateix, i que precediria la llotja finalment construïda l'any 1368 i acabada l'any 1373. Fou impulsada pel govern de la ciutat, finançada d'un nou impost sobre les mercaderies anomenat passatemps, i els responsables de les obres foren un tal Biota, a càrrec de l'obra de tàpia o argamassa, i el pedrapiquer Arnau Marco a càrrec de les obres de pedra, incloent els arcs i les finestres coronelles que s'obren en l'únic costat tancat de l'estructura.[550]

5.2. Les llotges de l'Ebre: Flix i Banyoles

Al segle XIV, al tram final del riu Ebre s'hi va aixecar coberts i descarregadors de blat per conservar i protegir temporalment els blats de l'aigua, i els documents tan aviat les anomenen porxos com llotges. En tots els casos, foren exclusivament destinats al dipòsit del cereal que baixava pel riu, que en darrera instància havia d'arribar a Barcelona i abastir la població urbana en una època en què les crisis alimentàries se succeïen. Els intercanvis al mercat local eren ja insuficients davant el creixement demogràfic de la capital, i per tal de controlar el preu del cereal, els consellers van importar gra i el van vendre directament als ciutadans. A partir de l'any 1333, el denominat "mal any primer", el blat tradicionalment arribat del Camp de Tarragona, del Penedès, de l'Empordà i de l'Urgell es va haver de complementar amb cereal procedent d'Aragó i de Sicília. Una nova alarma greu es va produir als anys 1374-75, en què la mala collita es va generalitzar a tota la conca occidental de la Mediterrània, i aleshores va caldre comprar blat a Flandes.[551]

[549] Transcriu part d'aquest document perdut Pastor, *Narraciones tortosinas*, 20. Vegeu també Vidal, *Les obres de la ciutat*, 252.

[550] Sobre el procés constructiu i els artífexs que hi intervingueren, vegeu Vidal, *Les obres de la ciutat*, 253-258. Sobre les reparacions posteriors de l'edifici i l'ampliació del complex amb molls de càrrega i edificacions per a conservar-hi el blat porgat (el "porxe del blat porgat"), vegeu Vidal, *Les obres de la ciutat*, 259-264. Més recentment, Vidal analitza també les intervencions que hi dugué a terme el mestre de cases Bernat Gual als anys 1421, 1447 i 1449: Jacobo Vidal Franquet, "L'activitat quotidiana d'un mestre de cases medieval. Bernat Gual, 1405-1453", *Anuario de Estudios Medievales* 43-2 (2013): 926.

[551] Per a la qüestió del proveïment de blat de la ciutat de Barcelona entre els segles XIII i XV, vegeu Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 350-355 i II, 141-142; Stephen P. Bensch, *Barcelona i els seus dirigents 1096-1291* (Barcelona: Proa, 2000), 37, 304-306; Josefina Mutgé Vives, "L'abastament del blat a la ciutat de Barcelona en temps d'Alfons el Benigne", in J. Mutgé, *Política, urbanismo y vida ciudadana en la Barcelona del siglo XIV* (Barcelona: CSIC- Institució Milà i Fontanals, 2004), 215-251.

La nova política frumentària barcelonesa va tenir efectes immediats, i la construcció de porxos o llotges per protegir el cereal al llarg del camí que anava a la capital n'és una. Com que calia fer arribar a la ciutat grans quantitats de blat, es van promulgar nombroses disposicions adreçades a garantir-ne el transport fins a Barcelona, i es van habilitar camins que, per terra, unissin Barcelona amb les terres de Lleida, amb Valls i Tarragona, i amb Salou i Flix, i també es van assegurar els recorreguts fluvials que baixaven per l'Ebre. Al llarg del trajecte fluvial s'hi va habilitar descarregadors i aixoplucs per protegir el cereal, que a les barques quedava a la intempèrie, i per això, l'any 1398, Barcelona adquiria els llocs de Flix i La Palma, situats vora l'Ebre una mica més amunt de Tortosa, i encara l'any 1401 comprava la zona de l'antic castell de Banyoles, una mica més amunt. A partir d'aquest punt es condicionaria un camí que arribaria fins al lloc costaner denominat Guardamar o Miramar, a l'Hospitalet de l'Infant, des d'on el blat s'embarcaria en direcció a Barcelona, o bé hi aniria per terra, pel camí que venia de València. A més a més, s'aixecarien estructures per a carregar i descarregar els blats en tots aquests indrets.[552]

Les llotges o porxos que havien de resguardar els blats al llarg del trajecte es van començar a aixecar a partir del 1406. El juny d'aquest la ciutat de Barcelona enviava el conegut mestre de cases Arnau Bargués a Flix.[553] Bargués, a més de ser un mestre de gran prestigi i renom, tenia experiència prèvia en l'habilitació d'espais destinats a la conservació del cereal, ja que entre els anys 1391 i 1393 s'havia responsabilitzat de l'empedrat del nou porxo del Blat o del Forment barceloní, on es centralitzava la venda del blat ja dins la ciutat de Barcelona, i potser fins i tot havia dissenyat ell mateix uns anys abans.[554] Cap altra dada no relaciona de manera directa les construccions bladeres de Barcelona al riu Ebre amb Arnau Bargués, però sospitem que pot haver anat més

[552] El camí fou car de construir i car de mantenir, perquè s'havia de reparar periòdicament i perquè comptava amb torres de vigilància que en garantien la seguretat. Sobre tota aquesta qüestió, vegeu Carreras Candi, *Geografia general*, 650-656; Francesc Carreras Candi, La *navegación en el río Ebro: notas históricas* (Barcelona: Imprenta La Hormiga de Oro, 1940), 133-134; Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 358-360; Maria Teresa Ferrer Mallol, "Flix, un port fluvial blader per a Barcelona. La compra de la baronia de Flix i la Palma l'any 1400", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 23-24 (2002-203): 465-507; Mutgé, "L'abastament del blat", 234-237.

[553] Va partir el 16 de juny de 1406 en companyia de Joan de Fontcuberta, notari i síndic de la ciutat, i de Benet des Pla, "que solia esser afinador", i ho va fer en qualitat de "mestre de cases". L'1 de juliol ja havien tornat del seu viatge, segons el *Manual de novells ardits*, I, 144.

[554] Per la participació d'Arnau Bargués en el porxo del Blat barceloní, vegeu M. Rosa Terés Tomàs, "Arnau Bargués, arquitecto de la ciudad de Barcelona: nuevas aportaciones documentales". *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar* IX (1982): 72-88.

enllà.[555] Sigui com sigui, la participació de Bargués en aquest projecte coincideix amb els darrers moments de la seva activitat professional, ja que no se l'ha documentat en l'exercici de la seva professió després del 1407 (tot i que no va fer testament fins el 1413), quan va abandonar els encàrrecs i les obres que dirigia. Aleshores, a les obres de l'Ebre, el va substituir Bartomeu Gual, que viatjava a Flix i a Miramar l'any 1407.[556] Gual hi va anar acompanyat d'un tal Saseu, que el 1408 ocupava el càrrec d'"escrivà i administrador de les obres de la casa o força qui per fer carregador se fan per la ciutat en lo lloc de Miramar del Camp de Tarragona, e del camí del dit loc tro al loc de Banyoles",[557] i sembla doncs que aquest oficial es va encarregar d'aquestes tasques també per altres construccions bladeres de Barcelona a l'Ebre.

A Flix, els consellers barcelonins hi van fer fer ".I. bell porxo a Flix, ço és, riba lo riu, per descarregar aquí los forments et altres blats et mercaderies que aquí vénen per terra, et carregar aquells en les barques qui devallen en lo riu...".[558] L'execució del porxo pròpiament dit es degué deixar en mans de mestres locals.[559] Tindria unes dimensions considerables, ja que segurament hem d'entendre "bell" en el sentit de gran, i, la seva

[555] El 21 de febrer de 1408 es van pagar 11 lliures a Arnau Bargués, "maestre de cases i maestre major de les obres de la ciutat, les quals los honorables consellers ab albarà escrit a 16 dies de febrer de l'any 1408 manaren a mi que li pagàs", i això era "en remuneració dels treballs que ha sostenguts en los 2 anys, ço és, de 1406 i 1407 prop passats, en regir la obra del mur e diverses altres obres, e en regir e governar la companyia que ha servit e serveix a aquelles" (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 32, f. 125r). Quines són aquestes "diverses altres obres" que Bargués realitzà per a la ciutat al llarg dels anys 1406 i 1407? Sabem que el 1406 s'havia ocupat, juntament amb Bernat Desplà, en fer modificacions en la conducció d'aigües d'algunes fonts de la ciutat, però això és tot, i per tant, queda oberta la porta a plantejar una intervenció inicial en les construccions bladeres de l'Ebre.

[556] El juliol de 1407 "en Gual" i "en Saseu" viatgen a Flix i a Miramar (*Manual de novells ardits*, I, 151). Sens dubte, es tracta del mestre de cases Bartomeu Gual, que a partir d'aquest moment apareix recurrentment en relació amb les construccions bladeres de Barcelona a l'Ebre. Abans d'aquesta data, només coneixem la participació de Bartomeu Gual en el portal de l'església del monestir de la Trinitat de Barcelona (1398); posteriorment, a partir del 1413, fou escollit mestre de l'obra de la seu de Barcelona (Francesc Carreras Candi, "Les obres de la catedral de Barcelona, 1298-1445", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* VII (1913-1914): 28; Madurell, "Los contratos de obras", 116-121).

[557] Amb aquest títol apareix citat amb data de 26 de març de 1408 (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 32, f. 105v).

[558] AHCB, *Testaments dels Consellers*, 1C-XVII, 2 (1401), f. 6; citat per Carreras Candi, *Geografia general*, 653. En realitat, aquests motius no encaixen gens bé amb el què sabem: el descarregador de Flix es volia per a descarregar-hi els blats que venien pel riu, i carregar-los per tal de continuar per via terrestre. Es tracta, potser, d'un error d'escriptura?

[559] Un notament no datat del clavari informa que Pere Liri, mestre de cases habitant de Flix, ha rebut 27 lliures, 10 sous "les quals devia dar a·n Ramon de Sosquerrats, prior del dit lloc, el qual les deu convertir en les messions que s'havien a fer en un porxo gran prop lo riu" (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 168, f. 118v).

coberta era de fusta.[560] El 1482, "el porxo del forment de Flix" es feia reparar a escarada.[561] El 1486 s'especifiquen encara certes obres que calia fer per reparar "la llotja de Flix", particularment la seva coberta de fusta:

> "E més anant, venint a la loxa e adob de aquella, lo dit Vilanova sie tengut aquela adobar, e de XX en XXV biches mudar, ho aquelles que mester hi seran, lates e teula tantes com en la cuberta de dita loxe mester hi seran, reparant-hi les sordes que hi son e fent-n'hi de noves la hon mester seran, fent al davant sos rexats e portes ab sa bona tanqadura segons de primer estave, abent fecultat lo dit Vilanova poder-se ajudar de les fustes veles que dedita lotxe exiren...".[562]

El 1492 estaria en funcionament, ja que els mercaders "aportaven forment a la lotge de Flix".[563]

El segon porxo manat construir pel municipi barcelonès en terres de l'Ebre fou el de Banyoles. Banyoles és actualment un despoblat de Tivissa, a la vora esquerra del riu Ebre, i aquest lloc també havia estat adquirit per la ciutat de Barcelona amb el fi d'assegurar la ruta que permetria fer arribar el blat a la capital. Com a Flix, l'any 1406 ja es deixen veure els primers resultats de la iniciativa constructiva, i aviat es parla d'un "bell porxo acordat que es faci a messions de Barcelona ... a dit lloc de Banyols, per descarregar forments i altres blats", és a dir, que servís per a descarregar-hi els forments que baixaven per l'Ebre, i que serien transportats per terra fins a Miramar, a la costa.[564]

---

[560] Un altre notament del clavari diu que havien estat entregats al síndic de la ciutat Joan de Fontcoberta 110 lliures, "convertidores en compra de fusta per obs de cobrir dos porxos grans que es fan, la un al lloc de Flix i, l'altre al lloc de Banyols, per metre forment i altre gra que baixa per l'Ebre de Saragossa" (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 168, f. 106v).

[561] Bruniquer recull la notícia que el 1482 es va donar a escarada la reaparació de "lo Castell, y porxo del Forment de Flix", per valor de 160 lliures (Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, III, 223).

[562] Aquestes indicacions formen part d'uns capítols signats l'any 1486 entre la ciutat de Barcelona i el batlle de la baronia de Flix sobre diverses obres que calia fer a Flix (AHCB, *Baronies de la ciutat*, 1C-XII, 8-14, s.f.).

[563] Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, III, 224.

[564] Segons Bruniquer, l'any 1406 la ciutat va fer fer a Banyols, a la ribera de l'Ebre, "un porxo per descarregador de forments per a de aquí a terra portar-los a Miramar" (Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, IV, 166). En el seu testament de l'any 1406, els consellers de Barcelona recorden als seus successors en el càrrec que han fet començar a Banyoles un porxo semblant al que ja s'ha aixecat a Flix (AHCB, *Testaments dels Consellers*, 1C-XVII, 2 (1406), f. 6; citat per Carreras Candi, *Geografia general*, 653). En el testament del 1410, afirmen que el porxo de Banyoles ja està acabat (AHCB, *Testaments dels Consellers*, 1C-XVII, 2 (1410), f. 4; citat per Carreras Candi, *Geografia general*, 653). Per la cita, vegeu l'àpoca del notari Bonanat Gili, contra albarà del 3 d'octubre de 1407 (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 30/31, f. 159v).

Al llarg dels anys 1406 i 1407 els consellers de Barcelona van anar fent entrega d'importants sumes de diners a Jaume Sa Seu, el mateix Saseu que acompanyava Bartomeu Gual a Flix i a Miramar el 1407 i que era escrivà i administrador de les obres.[565] De fet, Sa Seu mai no és citat com a escrivà o administrador de l'obra del porxo de Banyoles, però no sembla gaire agosarat suposar que l'any anterior, mentre es construïa el porxo en qüestió, ell era també qui administrava l'obra, com ho hauria fet igualment amb el porxo de Flix.

De la documentació en podem inferir que el porxo de Banyoles era semblant al de Flix, en les seves dimensions i en la seva estructura, i que tenia una coberta de fusta.[566] Una declaració de 1460 dels enviats dels consellers de Barcelona per reconèixer les infraestructures de l'Ebre conté alguna informació més sobre el porxo, aleshores ja abandonat perquè dins el propi segle XV el curs del riu es va allunyar de l'indret, i ens deixa saber que tenia pilars de pedra, cantons i portes: els mercaders "anaren veura la lotga feta per la ciutat de Barchinona en dies pessats a Banyolles, per veura de què·s pogueren aiudar de la manobra de la dita lotga, la qual lotga és stade atrobada luny del riu de Ebro un bon tret de balesta, en la qual veheren ques podien servir de portals, pilars, cantons e de la maior part de la fusta e de la teula de aquella".[567] Com a conseqüència de l'abandó, els consellers es plantejaven fer un altre porxo en substitució d'aquest a la vila de Mora.[568] El 1506 es parlava encara de "fer lotges a Banyols",[569] i de "les lotgetes de Banyoles", i aleshores s'ordenava que "sien reparades i tornades segons staven, per poder traginar los blats e altres mercaderies a la vila de Flix, i de la vila a la casa de Miramar".[570]

[565] Amb aquest títol apareix citat amb data de 26 de març de 1408 (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 32, f. 105v). Sa Seu havia d'invertir les quantitats que li eren entregades tant en les obres del porxo de Banyoles com en el camí a Miramar i l'edificació que, amb el mateix fi, també s'hi duia a terme Es tracta, en tots els casos, de partides de de 165 o 275 lliures (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 68, f. 64r (5-XI-1406, 26-XI-1406, 14-III- 1407, 18-V-1407); AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 30/31, f. 159v (3-III-1407).

[566] Ho suggereix l'entrega de 110 lliures, "convertidores en compra de fusta per obs de cobrir dos porxos grans que es fan, la un al lloc de Flix i, l'altre al lloc de Banyols, per metre forment i altre gra que baixa per l'Ebre de Saragossa" (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 168, f. 106v).

[567] Ventura Castellvell Díez, "Les rutes terrestres de l'Ebre al mar. El memorial de 1460", *Miscel·lània del CERE (Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre)* 15 (2001): 167.

[568] AHCB, *Testaments dels Consellers*, 1C-XVII, 4 (1455), f. 11; citat per Carreras Candi, *Geografia general*, 653 i 654, n. 1732.

[569] Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, IV, 189.

[570] Carreras Candi, *Geografia general*, 654; Carreras Candi, *La navegación en el río Ebro*, 135.

De totes les construccions endegades pel municipi barcelonès a la ribera de l'Ebre amb l'objectiu d'assegurar-se la provisió de blat, la de Miramar, al terme de Montroig del Camp, fou sens cap mena de dubte la de major envergadura. Es tractaria d'un complex igualment destinat a fer de carregador i descarregador de blats, però les seves característiques l'allunyaven dels porxos i llotges que ara ens ocupen, i en deixem l'estudi per una altra ocasió.

5.3. Colliure

Colliure era una petita localitat costanera que entre els segles XIII i XV va funcionar com a port marítim de Perpinyà, i va tenir una importància molt notable en tant que port d'escala i d'aprovisionament per als vaixells que feien les rutes comercials marítimes de cabotatge.[571] Era l'únic port reial i fortificat de la regió, i malgrat que era a 30 km de Perpinyà, era resguardat i segur.[572] Aquestes circumstàncies expliquen el privilegi reial donat a Saragossa el 24 de novembre de l'any 1399, pel qual el monarca reconeix la importància del port de Colliure en tant que refugi dels vaixells i carregador i descarregador de mercaderies, i considera just que vaixells i mercaderies participin econòmicament en la construcció de les infraestructures necessàries al comerç marítim, com ara la fortificació del port, la reparació de les drassanes, o la construcció d'una llotja per al servei dels mercaders i les mercaderies. En la crida pública s'especificava també que "per novella construcció de una lotga fasedora en la dita vila, se leu e·s

[571] Perpinyà és només a 15 km del mar, però la platja de Canet, poc profunda i oberta als vents, no era adequada per a les embarcacions. Uns 30 km al sud sí que hi ha alguns fondejadors d'aigües profundes, bons per a l'estatge segur de les embarcacions. Per controlar aquest sector, els comtes del Rosselló van fer un castell a Colliure, i el 1207 van atorgar importants privilegis a la población, amb creació de mercat setmanal i fires anuals, exempcions arancelàries per canalitzar el tràfic mercantil… i tot plegat va implicar l'enlairada económica de Colliure (Riera, "Perpiñán 1025-1285", 14).

[572] Per al Colliure de la Baixa Edat Mitjana i el seu paper econòmic, vegeu Eugène Cortade, *Cotlliure marítim. Navegants, corsaris i* pescadors (Barcelona: Barcino, 1967); Brigitte Laîné, "Quelques aspectes économiques et sociaux de Collioure dans la 1ere moitié du 15e siècle", *CERCA* 30 (1965): 259-267 ; Abbé Cortade, "Collioure dans la deuxième moitié du 14e siècle", *Études Roussillonnaises* IX (1989): 64-66; Roser Salicrú i Lluch, "En lo port de Cochliure o en la plaja de Canet?", in *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta* (Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003), I, 573-594.

culligua malla per liura de totes mercaderies e drets qui entraran ne exiran en la vila de Cobliure o port de aquella".[573]

Com que el paper de Colliure era només el de port i no el de centre econòmic (que es trobava a Perpinyà), suposem que la llotja en la qual ara es pensava seria més aviat un descarregador a la manera del tortosí. De totes maneres, no sembla que s'arribés a construir, almenys de forma immediata. No hi apareixen referències expresses en un interrogatori efectuat a diversos testimonis el 1405-1406, en el qual es comparen els avantatges per al comerç de Colliure i Canet i s'hi fa esment de les característiques naturals i artificials de tots dos emplaçaments. S'hi confirma, però, que el blat i les mercaderies descarregades no es mullen i s'emmagatzemen sempre en botigues segures, fins que són portades a Perpinyà,[574] i per tant hem de suposar que els coberts necessaris sí que hi eren. Ara bé, els únics indicis que s'hi va arribar a aixecar un estructura anomenada llotja els aporta Puiggari, que diu que la llotja de Colliure va ser "*...découverte sous les dates de 1466 et 1698 par les savant et labourieux archéologue, M. de Saint-Malo...*",[575]

5.4. Batea

A Batea, Mn. Josep Alanyà hi va "descobrir" l'any 1982 una estructura que denominà llotja o almodí. L'estructura es conserva pràcticament sencera, però està amagada per cases que fa dos segles es van inserir dintre seu. Aquesta estructura seria originalment un porxo exempt de dues naus, separades entre sí i obertes a l'exterior per tres sèries d'arcades apuntades, que sostindrien un sostre de fusta, i en un extrem hi havia una estança tancada. Seria, doncs, molt semblant a la imatge ideal de la llotja tortosina original. A més a més, Mn. Alenyà va identificar aquesta estructura amb l'indret destinat al dipòsit, pesatge i contractació de blats i altres cereals i productes, l'existència

[573] Cortade, "Collioure dans la deuxième moitié du 14e siècle", 65-66.
[574] Salicrú, "En lo port de Cochliure", 579.
[575] Pierre Puiggari, "État où se trouvait la Loge de Mer de Perpignan lors de son érection en salle de spectacles", *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales* VI (1845): 320-325.

del qual estava ben documentada a Batea, però en realitat cap dels documents aportats no la denomina llotja sinó casa del pes, tenda o botiga de la vila[576].

Més enllà de la terminologia emprada, la pròpia identificació de l'estructura amb l'almodí d'origen medieval ha estat qüestionada, i Lacuesta i Vilamala recorden que les estructures d'arcs apuntats formant part de les construccions urbanes és molt corrent a Batea, i que si bé la documentació assegura que en aquesta vila hi va haver un un espai destinat al dipòsit i la venda de blats i altres cereals, no es pot assegurar que es tracti d'aquesta estructura en concret.[577]

5.5. El porxo del Forment de Barcelona

La llotja de Tortosa tenia un equivalent funcional en el porxo del Forment de Barcelona. Jacobo Vidal va desvetllar que, segons els mercaders tortosins, la llotja de Tortosa "en major e pus evident profit se construía" que el porxo del Forment de Barcelona, que es consideraba construït més "a bellesa de aquella ciutat que a profit d'ella ni d'altri, e més pot ésser dita obra voluntari que útil".[578]

L'any 1380, el monarca havia acceptat que a la Ribera de Barcelona no hi havia espais convenients per a conservar el gra sense que es mullés, i autoritzà el municipi a "construir e fer portxe e portxes, e lochs cuberts e closes que sien aptes e covinents a tenir e vendre gra....".[579] Encara que el buit documental en les deliberacions del Consell de Cent entre els anys 1376 i 1390 fa difícil esbrinar amb exactitud les conseqüències concretes de la reial disposició, és lògic suposar una relació directa entre la decisió del monarca i la construcció, entre els anys 1387 i 1389, del nou porxo del Blat o del

[576] Josep Alanyà i Roig, "Plànol de les muralles i torres de la Vila de Batea", *La Vila Closa* 1 (1986): 11; Josep Alanyà i Roig, "L'almodí o llotja medieval de Batea (csegle XIV)", *La Vila Closa* 50 (1998): 153.
[577] Lacuesta i Vilamala, "Aproximación a mercados y lonjas", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 233-234.
[578] Aquest i altres documents relacionats amb el litigi entre Barcelona i Tortosa a causa de la construcció del porxo barcelonès els referència i comenta Jacobo Vidal (Vidal, *Les obres de la ciutat*, 250-251).
[579] ACA, reg. 935, f. 175; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, p. 314-316, doc. 211.

Forment,[580] una estructura que funcionà no només com a lloc de dipòsit i redistribució dels blats acabats d'arribar a la ciutat, sinó també com a lloc de conservació més o menys permanent, i com a punt de venda dels blats destinats al consum de la població.[581] La nova instal·lació s'aixecà davant del mar, davant l'actual entrada principal de l'actual edifici de la llotja, a l'altra banda del Pla de Palau, i, amb modificacions estructurals i amb funcions diverses, va sobreviure fins al segle XIX.

Coneixem en part les circumstàncies econòmiques i de finançament del porxo del Forment. Entre els anys 1389 i 1390 el municipi hi va destinar la quantitat de 1200 lliures, repartides en diverses entregues[582] a Berenguer Basset, administrador de l'obra, per tal que les invertís en la construcció. El pagament havia estat aprovat pels consellers per mitjà d'un albarà datat del 27 de novembre de 1388, i la suma procedia "dels emoluments d'un vectigal posat per la dita ciutat d'un diner per lliura sobre totes les mercaderies que entren e ixen en e de la dita ciutat".[583] L'administrador Berenguer

[580]La cronologia d'aquest nou porxo l'assegura la làpida de marbre amb inscripció "Dimecres a XIII de noembre del any de la nativitat de nostre senyor M CCC LXXX VII regnant lo molt alt senyor rey en iohan lo primer any de son regne fo comensat aquest portxe perço quel gra se tenes a cobert e fo acabat a XV de agost del any M CCC LXXXIX" (Pi i Arimon, *Barcelona antigua y moderna*, I, 383). Carreras Candi afirma que quan, en època moderna, es va reconstruir l'edifci després d'un incendi, entre les pedres aprofitades n'hi havia una de quadrada, que feia memòria del porxo dels forments construït en temps de Joan I; per tal de conservar-la, es va posar en un pilar que sostenia la teulada del nou edifici dels pallols (Carreras Candi, *Geografia general*, 658). Actualment, la làpida es troba al MHCB, núm. inv. 13.176.

[581] Aquesta doble funció del porxo del Forment l'especifica un memorial de mitjan s. XV sobre alguns oficis públics: els dos administradors del Pallol del Forment de ciutat ténen el càrrec per dos anys, i mentre que un any l'un regeix el pallol i rep els diners de les vendes, i l'altre s'ocupa de les botigues (o magatzems) del forment, l'any següent es canvien les ocupacions. Acabat l'any, els pallolers han de donar compte al racional de la ciutat. Però hi ha incompliments, per això es planteja que el que s'ocupa de les vendes, ha de fer dos llibres, de vendes i de jornades, i acabat el dia, ha de lliurar un dels llibres a la taula de la ciutat juntament amb els diners, mentres que l'altre llibre és per a restar al pallol. També s'estipula que, com que el palloler hi arriba tard, tant al matí com a la tarda, i la gent perd temps esperant-lo, que hi sigui cada dia de les 7 a les 11 del matí, i des les 2 fins a les 6 de la tarda. Igualment se sospita que el palloler que lliura el forment pesa i rep els diners en benefici personal, i, com que al pes del contrast hi ha dos pesadors que no tenen ocupació per a tot el dia, s'estipula que un d'ells vagi al pallol i segui en una taula per a pesar les monedes i donar el pes just a cadascun (AHCB, *Oficials de la ciutat*, 1C-IV, 1, s.f.).

[582] En realitat, la quantitat fou destinada a l'obra del porxo de vora la Pescateria (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 15, ff. 132r, 137v, 155v, 167r). Pensem que es tracta del porxo del Forment perquè, efectivament, eren ben a prop, i perquè en un moment posterior, l'any 1391, es parla també del "portxe nou on estan los blats, prop la Pescateria" (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, f. 94; citat per Terés, "Arnau Bargués", 84, doc. 4).

[583] Les quantitats es van donar a l'administrador repartides en quatre vegades, quedant les àpoques en poder del notari Andreu Figuera, amb data del 16 juliol (600 lliures) i 30 desembre (400 lliures) de 1389, 12 d'abril (54 lliures) i 30 de maig (146 lliures) de 1390 (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 15, f. 132r, 137v, 155v, 167r). Tanmateix, les fonts documentals utilitzades per Jacobo Vidal relacionades amb el conflicte establert entre Tortosa i Barcelona entre els anys 1389 i 1392 a causa de la creació de l'impost destinat a

Basset va liquidar els comptes de l'administració de l'obra a mitjan 1393,[584] moment en què suposem que l'obra estaria ja del tot finalitzada.

Però, com era aquest nou porxo? Les referències dels tortosins fan pensar que en aquesta construcció la utilitat no era l'únic que hi comptava, i que la representativitat era també un factor tingut en compte a l'hora de plantejar-lo. Aproximar-s'hi és, però, molt difícil, ja que va patir reformes significatives dins del mateix segle XV, entre les quals destaca la construcció de l'Ala dels Draps o mercat dels draps a sobre el porxo. Després, l'edifici va quedar parcialment afectat per un incendi a l'any 1608, i es va refer tot sencer amb una planta claustral que va mantenir fins a la seva desaparició definitiva al segle XIX, tot i els seus canvis de funció.[585]

Per tant, únicament ens hi podem acostar a través de la documentació. Sabem amb seguretat que era empedrat, com correspon a un espai destinat a la conservació del gra. La determinació havia estat presa pels consellers l'any 1392,[586] i pels pagaments realitzats se sap també que se'n van fer càrrec els mestres de cases Arnau Bargués i Ramon Vilardell (1391-1393),[587] Possiblement Bargués s'havia fet càrrec també de la

---

sufragar la construcció del porxo barceloní, que anava contra els privilegis i les llibertats dels mercaders tortosins, parlen de la "malla per lliura" i no del "diner per lliura" (Vidal, *Les obres de la ciutat*, 250-251).

[584] Per albarà dels consellers del 7 de maig, i àpoca del 8 de maig de 1393, Berenguer Basset, "administrador de l'obra del porxo nou qui és stat fet prop la Pescateria per tenir e vendre-hi els blats", rebé 9 lliures, 8 sous, 9 diners, que li eren degudes per resta del segon compte de rebudes i dates per ell fetes com a administrador de dita obra (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 17, f. 190r).

[585] El 1447 s'escrivia que "una de les grans nobleses d'aquesta ciutat és el porxo del Forment prop la mar, qui està obert a palès, i així mateix una molt bella casa que no ha molt temps es edificada amb gran despesa sobre lo dit porxo, on es venen en públic els draps de llana..." (Bruniquer, *Rúbriques*, IV, 168). Sobre l'Ala dels Draps, vegeu Magda Bernaus, "Els espais arquitectònics de la indústria i el comerç", in *El procés urbà i la identitat gòtica*, coord. A. Cubeles i R, Grau, 114-115.

[586] El 17 d'octubre de 1392, el consell municipal tractà "sobre lo fet de pahimentar lo portxe nou del gra", i deliberà "que sia assejat de fer e complir-ne un quarto, e puys que segons que els consellers trobaran que ho seguesquen e ho complesquen a llur coneguda" (AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-I, 25, f. 93r).

[587] Un cop deliberat fer el paviment, el 7 de febrer de 1393, es van pagar 45 lliures als dits mestres en prorrata del preu de "l'empedrat que han de fer en lo portxe nou on stan los blats prop la pescateria", a raó de 5 s, 3 d/cana (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 17, f. 165v; ap. Terés, "Arnau Bargués", 84, doc. 5). El 25 de febrer de 1393 reberen 55 lliures pel mateix concepte (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, , 17, f. 169v; ap. Terés, "Arnau Bargués", 84-85, doc. 6). El mateix dia 25 de febrer s'entregaren 27 ll, 10 s a Francesc de Canyelles per a ser convertides en l'empedrament del porxo Nou (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 17, f. 172 r-v). El 18 de març, Bargués i Vilardell van rebre rebre 65 lliures més (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 17, f . 179r; ap. Terés, "Arnau Bargués", 85, doc. 7). Finalment, el 15 d'abril van cobrar les 54 lliures i escaig que faltaven per a completar les 384 lliures, 11 sous i 3 diners degudes per 1465 canes de paviment, de les quals (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 17, f , 182v-183r; ap. Terés, "Arnau Bargués", 85, doc. 8). A més a més, existeixen un notament de tres pagaments de 55 lliures cadascun, d'entre els anys 1391 i 1394; sens

construcció del porxo alguns anys abans, i en tal cas hauria estat la seva primera obra d'importància, i la que permetria comprendre la seva reputació quan, l'any 1386, és present a la consulta del capítol de Girona,[588]

El que no sabem és quines eren les característiques que feien aquest porxo més bell que útil, per fer servir les paraules dels mercaders tortosins. Els únics indicis de què disposem suggereixen que era ben obert a l'exterior, com correspon a un porxo, perquè després es va tancar per major seguretat dels blats que s'hi conservaven.[589] Altres modificacions posteriors van conduir a l'annexió al porxo d'un espai on cobrar la imposició municipal sobre el blat (1469),[590] i a la construcció de més pallols a l'exterior.[591]

La recerca de la monumentalitat en un espai d'emmagatzematge i aprovisionament, si hagués estat el cas, no seria una novetat: ho demostra l'Orsanmichele, un altre porxo per als blats construït a Florència a mitjan segle XIV.[592] En algunes ocasions s'ha esmentat com a possible referent genèric de llotges de mercaders, per tractar-se d'un espai monumental que dignifica l'activitat comercial.[593] Però en realitat no comparteix les

---

dubte, un d'ells deu ser el del 25 de febrer de 1393 (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, III (1391-1394), f. 91v).

[588] Terés, "Arnau Bargués", 80-81.

[589] Segons Bruniquer, el 7 de gener de 1466 els consellers havien començat a fer cloure el porxo dels Forments perquè s'hi cometien robatoris, però van aturar l'obra perquè "molts deien que una tanta bellesa i noblesa de la ciutat no es devia deixar perdre". Poc més tard, el 31 de maig de 1466, els consellers van exposar al Trentenari que els pallols dels forments estaven tancats amb reixes, però que no tots els mercaders tenien l'oportunitat de posar-hi els seus blats; van demanar que s'obrissin les reixes per tal que tots els mercaders estiguessin en igualtat de condicions, tal com era antigament. Es va deliberar que així es fés. (Bruniquer, *Rúbriques*, IV, 170).

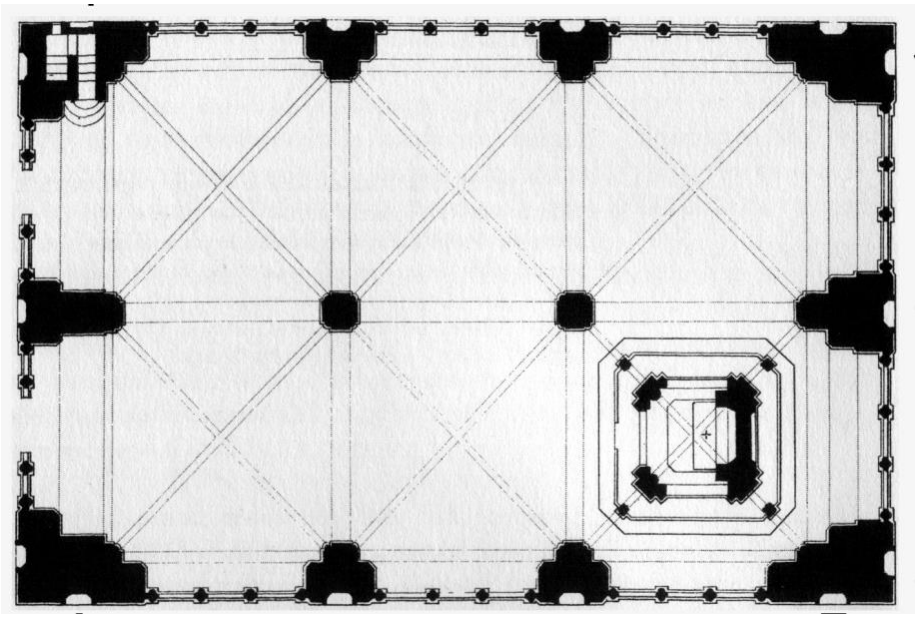
[590] El 9 de gener de 1469 els consellers van fer construir una botiga al costat del porxo del Forment, a la plaça del Blat (d'Avall, suposem). Fins el moment, la ciutat llogava cada any "una botiga a mar fora el porxo per levar el dret imposat sobre el forment", però el cost de fer construir la botiga era únicament dues lliures superior al cost del lloguer anual, per la qual cosa es decidí fer-la (Bruniquer, *Rúbriques*, IV, 170-171).

[591] Que hi havia pallols fora del porxo ens ho confirma la prohibició del 31 de març de 1455, que impedeix que en determinats dies els esclaus entrin "en lo porxo del Forment ni en los payols de aquells qui son dins e fora lo dit porxo" (AHCB, *Registre d'Ordinacions*, 1B-IV, 6, f. 159v).

[592] Per a la història i anàlisi de l'edifici, vegeu Diane Finiello Zervas, "Orsanmichele and its *Operai*, 1336-1436", in *Opera. Carattere e ruolo delle fabbriche cittadine fino all'inizio dell'Età Moderna*, dir. Margaret Haines i Lucio Ricetti (Florència: Leo S. Olschki, 1990), 315-344; Giancarlo Cataldi, "L'Orsanmichele a Firenze. Lettura critica e analisi tipologica", i Maria Teresa Bartoli, "La fabbrica di Orsanmichele", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 277-284 i 285-293.

[593] Forteza, "El cicle arquitectònic", 84; Cirici, *L'arquitectura gòtica catalana*, 52; Sabater, "El contexto del gótico civil", in *La Lonja de Palma*, coord. Climent, 45-47.

funcions, i de fet tampoc no les comparteix del tot amb el porxo del Forment barceloní: tal com ha dit M. T. Bartoli l'Orsanmichele "*tipologicamente è un unicum*" per la combinació de funcions per la qual fou concebut.[594] Els seus orígens remunten al segle XIII, quan Arnolfo di Cambio va fer un porxo per als blats que va quedar destruït en un incendi l'any 1304. A partir del 1336 es va voler refer, però es va combinar amb un oratori, de tal forma que el nou edifici era definit ja en la seva acta de naixement com a "*quoddam palatium, in quo veneratio gloriose Virginis Marie posset aptius celebrari, et granum et bladum Comunis Florentie melius conservari, recondi et reponi*".[595] A la planta inferior s'hi va fer una llotja o porxo, i els documents de 1337 ja parlen de com aleshores "*...se fece i pilastri de la loggia del palagio d'Orto S. Michele...*", i al damunt "*...fosse uno magnifico e gran palagio con due volte*".[596] Tal com s'havia previst, un dels trams de la llotja inferior es va destinar des del començament a oratori de la confraria laica més important de la ciutat, però a partir del 1357 tota la llotja fou transformada en oratori, i les arcades originals es van tancar. La planta superior que va funcionar com a magatzem de gra fins a començament del segle XVI.

Planta d'Orsanmichele.

[594] Bartoli, "La fabbrica di Orsanmichele", in *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*, coord. Lara, 285.

[595] Més endavant, se'n continua parlant com a "*quoddam palatium*". Aquestes notícies documentals procedeixen de l'ordre del municipi florentí, datada del 25 de setembre de 1336 que a la plaça d'Orsanmichele s'hi aixequi un nou edifici destinat a complir les funcions de pallol i oratori (Archivio di Stato de Florència, Provisioni, Registri, 27, f. 86 r-v; citat per Diane Finiello Zervas, *Orsanmichele. Documenti 1336-1452* (Ferrara: Franco Cosimo Panini, 1996), 19-20).

[596] Segons la *Cronica* de G. Villani; citat per Zervas, *Orsanmichele*, 20.

6. Les llotges, pòrtics eclesiàstics

De vegades es denomina llotja l'atri o pòrtic que precedeix o que s'adossa a un temple: és el cas de l'estructura coneguda com a llotja de Sant Antoni, situada davant del temple del mateix nom a la ciutat de Barcelona. Es tracta d'una accepció habitual en castellà, on la paraula llotja designa entre d'altres coses el porxo o pòrtic que precedeix i dignifica l'accés a un altre edifici, especialment eclesiàstic.[597] En català, només Fullana recull aquest sentit de la paraula,[598] i en general es prefereix els termes porxo i pòrtic per als espais coberts i sostinguts per columnes, situats al davant d'un edifici.[599] De fet, els més antics exemples d'ús de la paraula porxo en català aportats per Corominas semblen fer referència justament a un porxo eclesiàstic, el *porxe* de Sant Nicolau de Portopí: es tracta de la *Crònica* de Ramon Muntaner de final del segle XIII, que diu que "eren vint almogàvers qui eren de Segorb e de l'encontrada, e posaven al porxe de Sent Nicolau de Portopí; e la vespra de Nadal... aportaren quatre moltons, e faeren-los escorxar, e escorxats, perjaren-los al porxe...",[600] A més a més, aquest esment dóna testimoni d'un ús no religiós per al mateix, i més endavant tornarem sobre aquest punt.

Per bé que la paraula porxo seria la tradicional, la introducció del terme llotja a la llengua catalana va afectar també la denominació dels gens infreqüents porxos adossats

[597] Corominas, *Diccionario crítico etimológico*, s.v. "lonja". També Nikolaus Pevsner, John Fleming, i Hugh Honour, *Diccionario de arquitectura* (Madrid: Alianza editorial, 1984), s.v. "lonja". El diccionari de la RAE dóna com a tercera accepció de *lonja* (1) la de "*Atrio algo levantado del piso de las calles, al que regularmente salen las puertas de los templos y otros edificios*" (Real Academia Española, *Diccionario de Lengua Española* (22ª ed.), s.v. "lonja", consultat el 27 de desembre de 2014, http://www.rae.es).

[598] Fullana defineix com a llotja l'atri una mica elevat sobre el nivell del carrer, situat davant les portes principals d'entrada d'alguns edificis (Fullana, *Diccionari de la construcció*, 235).

[599] Alcover i Moll, *Diccionari valencià-català-balear*, s.v. "porxo", "pòrtic"; Fabra, *Diccionari general*, s.v. "porxo", "pòrtic"; Coromines, *Diccionari Etimològic*, s.v. "porxo", "pòrtic"; Fullana, *Diccionari de la construcció*, s.v. "porxo", "pòrtic". Un bon exemple d'aquest ús, del 1463, parla de quan s'enderrocà el castell de Montcada "salvo la capella Nostra Senyora e lo porxo que és davant dita capella" (Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, III, 219).

[600] Citat per Coromines, *Diccionari Etimològic*, s.v. "porxo".

als temples o integrats en els mateixos, ja que al capdavall totes dues paraules eren sinònimes en el sentit estructural. Aquest ús indistint dels termes llotja i porxo en el context de l'arquitectura religiosa l'assegura la documentació. Per exemple, a la capella del castell de Barberà, just al davant de l'accés de la capella, hi ha una senzilla galeria porticada, de la qual un document de vers 1400 en parla com a una *loia*, i posteriorment apareix denominada en el mateix document *porxo* i fins i tot *claustro,*[601] potser perquè s'integrava en una estructura més amplia i configurava una de les galeries del pati o claustre.

La llotja del mur nord de la capella del castell de Barberà (segles XIII-XIV).

A la documentació de la Seu Vella de Lleida hi trobem exemples d'ús de la paraula llotja amb un sentit aparentment equivalent. Els llibres de fàbrica esmenten algunes llotges que no sabríem identificar amb precisió, però que bé podrien ser galeries del claustre, o fins i tot pòrtics que precedien algun dels accessos al temple. Així, el 1390 es feia escombrar "*la porta de la lotga al portal de la seo de pte dl castell dl rey*",[602] és a dir, la Suda, i el 1405 es tornava a pagar l'"*escombrar lo camí de la porta de la lotgia a la porta de la seu que guarde vers lo castell del rey*",[603] El 1435 es feien "*Messions en*

[601] S'ha proposat que els templers ennoblissin la capella castral pre-existent en esdevenir casa conventual, i que amb aquest fi anteposessin aquesta llotja - aixecada entre final del s. XIII i final del s. XIV- a la porta d'accés: Marcel J. Poblet Romeu, *Entre el Temple i l'Hospital. Arquitectura i formes de vida al Castell del Temple de Barberà* (Valls: Cossetània Edicions, 2005), 96-98.
[602] Llibre de l'Obra del 1390, f. 4r; citat per Gabriel Alonso García, *Los maestros de la Seu Vella de Lleida y sus colaboradores* (Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1976), 64.
[603] Llibre de l'Obra del 1405, f. 6v; citat per Alonso, *Los maestros de la Seu Vella*, 72.

adobar la paret de la lotja de la seu vers lo castel dl rey",[604] En un altre moment, el 1394, es fa al·lusió a les "*Messions fetas en cobrir ... la lotga de la seo vers la capella de omnis sanctis*";[605] en la seva ubicació actual, aquesta capella es troba just a continuació de l'accés al temple per la porta de Sant Berenguer. I l'any 1404 es treballava a la "*la lotga del pou*" i al "*portal mayor de la lotga pp lo pou*", que s'ha identificat amb la porta del Lavacrum.[606]

6.1. Funcions religioses i funcions civils

Els pòrtics eclesiàstics són estructuralment assimilables a les llotges, però precedeixen la introducció d'aquest terme en la llengua i en l'arquitectura catalanes. No han estat estudiats sistemàticament per al cas català, però se'n conserva, per exemple, en algunes esglésies romàniques de la Catalunya Vella, sobretot del Pirineu. És especialment notable i ben conservat el porxo de l'església de Sant Jaume de Queralbs, datat del segle XII. Es tracta d'una estructura senzilla, adossada al mur lateral d'accés del temple. Té sis arcades de pedra, sostingudes per capitells historiats de temàtica ornamental d'influència rossellonesa, i és cobert amb un únic vessant.

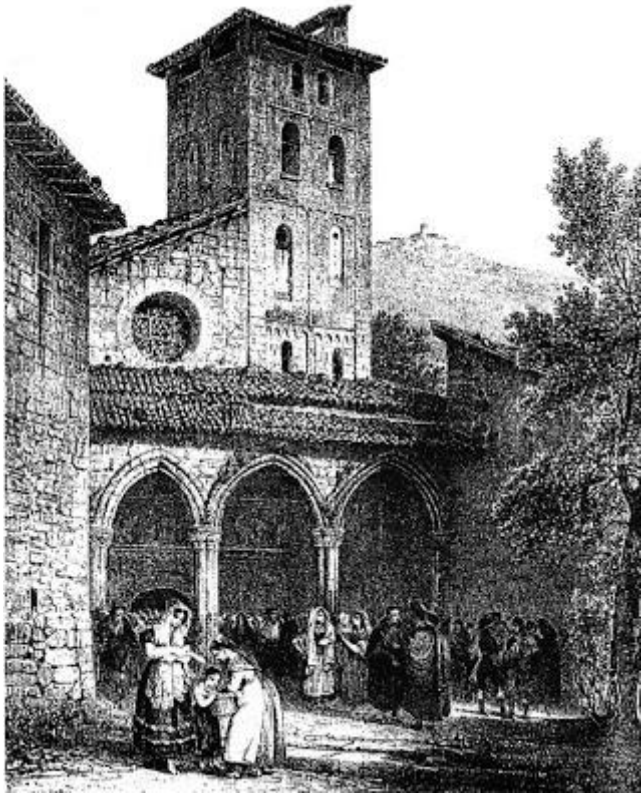
Un altre cas, estructuralment semblant però una mica posterior i ja de formes gòtiques, és el del porxo de l'església del monestir de Santa Maria de Ripoll, desaparegut al segle XIX i reconstruït posteriorment. Segons un abaciologi del monestir, fou construït a final del segle XIII sota Ramon de Vilaregut, que va impulsar el porxo de Santa Maria, anomenat "los porxos de la Mare de Déu",[607] i identificat amb el porxo que precedia i protegia la portada del temple. Barraquer, que aportava testimonis sobre l'estat del monestir abans de la seva destrucció, i deia que "*la fachada del templo del monasterio,*

[604] Llibre d'Obra del 1436, f. 25v; citat per Alonso, *Los maestros de la Seu Vella*, 108.
[605] Llibre d'Obra del 1394, f. 5v; citat per Alonso, *Los maestros de la Seu Vella*, 68.
[606] Tot i la manca de notícies precises, s'ha identificat la porta "per la qual es va al pou" dels documents del segle XV amb l'actual Porta del Lavacrum. Aquest pou seria el *lavacrum* o lavatori, però no en queda cap vestigi. La porta és molt simple arquitectònicament i escultòricament, i queda avui dia oculta entre els volums arquitectònics de les capelles de Sant Vicenç i de Sant Erasme. Sobre aquesta portada, vegeu Meritxell Niñá Jové, "L'escultura del segle XIII de la Seu Vella de Lleida" (tesi doctoral, Universitat de Lleida, 2014), 382. Consultada el 15 de gener de 2015, http://www.tdx.cbuc.es/handle/10803/275936.
[607] Jordi Mascarella Rovira, "L'abaciologi glossat del monestir de Ripoll", Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès (1989-1990): 22.

con su atrio bajo, saliente, de tres arcos ojivales, y sobre él su sencilla ventana de dos arcos".[608] Avui dia, el porxo reconstruït es compon de cinc arcs.

Església de Sant Jaume de Queralbs. Vista del porxo que precedeix l'accés.

Gravat de Jean Charles Langlois. "Vue du couvent de San-Benito à Ripoll", al *Vogage pittoresque & militaire en Espagne dédié Catalogne*. París, 1826-1830, p. 2 bis. Planxa II.

[608] Cayetano Barraquer, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX* (Barcelona: Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1906), I, 17.

Els porxos eclesiàstics d'aquest estil semblen menys freqüents en època gòtica. A banda del cas ripollès, un altre cas per valorar seria el del pòrtic que precedia l'accés de ponent al temple de Santa Maria de Puigcerdà, destruït durant la guerra civil a excepció d'aquest element. Però en realitat es tracta d'un cas força particular, ja que es tracta d'un pòrtic-campanar, situat als peus del temple.[609] Data del segle XIV, i tenia una única obertura a l'exterior, amb cinc arquivoltes ogivals amb columnes, motllures i capitells decorats amb motius ornamentals finament treballats. Malgrat que estrictament parlant no era una galeria, sí que sembla haver complert alguna de les funcions pròpies dels pòrtics, i si més no les làpides que hi havia a terra en confirmen la funció cemeterial.[610]

Vista lateral actual del pòrtic-campanar de Santa Maria de Puigcerdà

[609] En tant que forma part d'un cos anteposat a l'accés a l'edifici, caldria valorar també la seva relació amb la tradició de les galilees o massissos occidentals dins l'arquitectura romànica catalana. Respecte a aquests cossos, vegeu Marc Sureda i Jubany, "Sobre el drama pasqual a la seu romànica de Girona: arquitectura i litúrgia (ss. XI-XIV)", *Miscel·lània litúrgica catalana* (2008), 106. Fa referència a bibliografia anterior.

[610] Sebastià Bosom i Isern, "Santa Maria de Puigcerdà", in *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura II. Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos*, coord. Antoni Pladevall (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2002), 147-149.

A diferència dels catalans, els pòrtics eclesiàstics romànics castellans han estat estudiats de manera sistemàtica, potser per la seva major freqüència, i aquests treballs poden servir com a marc per comprendre les característiques i les funcions dels catalans. Encara que s'ha trobat antecedents tardoantics i altomedievals, van ser particularment habituals entre els segles XI i XIII, i avui dia se'n conserva més de cent, en tot o en part. No semblen respondre a models prefixats, sinó més aviat a les necessitats de cada comunitat. Serien generalment de pedra, amb un nombre variable d'arcades que s'adapta a la longitud de la nau, però en molts casos es tractaria de simples coberts de fusta, i en altres ocasions es van fer amb mamposteria o de maó. Generalment s'obren al costat sud per aprofitar més bé la llum i la calor, i la coberta sol ser d'un únic vessant. Freqüentment presenten capitells decorats, sense que sembli desenvolupar-s'hi programes iconogràfics complexos, i més aviat es tracta de temàtiques ornamentals o escenes figurades, algunes més recurrents que altres (escenes de lluites entre homes i bèsties o entre cavallers, escenes bíbliques de l'Epifania o de la visita de les Tres Maries al sepulcre, potser relacionades amb els drames litúrgiques d'aquesta temàtica que es representaven a les esglésies).[611]

Les funcions dels pòrtics castellans s'han analitzat en detall. D'entrada, tenien una dimensió utilitària determinada per la seva capacitat de proporcionar protecció contra la climatologia adversa als assistents als actes litúrgics. Però a més a més, el seu caràcter de lloc intermedi entre l'espai sagrat i l'exterior, situat en un indret protegit i sacre, explica el seu funcionament litúrgic com a estació processional, i també el seu caràcter de lloc de penitència per a pecadors, lloc d'espera dels impurs, catecúmens i no iniciats. Igualment, justifica el seu ús com a escenari de representacions teatrals (drames litúrgics) i com a lloc d'enterrament de les elits civils i religioses. Caracteritza els pòrtics eclesiàstics romànics castellans l'haver acollit funcions civils, especialment les relacionades amb els consells i assemblees municipals abans que els municipis disposessin d'espais propis, però també altres actes oficials com ara els actes judicials o actes notarials mercantils. Els porxos castellans s'han documentat també com a com a marc d'actes judicials, d'actes notarials mercantils, i fins i tot com a escenari d'activitats

[611] José Arturo Salgado Pantoja, "La galería porticada románica en tierras de Castilla", *Anales de Historia del Arte* 23 (2013): 289-304.

lúdiques. De la freqüència de tots aquests usos n'és testimoni la prohibició del segle XIII que s'hi duguessin a terme reunions laiques.[612]

Ben possiblement, els porxos dels temples romànics i del primer gòtic catalans tindrien funcions pròximes a les dels castellans. Encara que l'estudi sistemàtic d'aquesta qüestió encara està pendent de fer, algunes dades puntuals procedents de l'arqueologia i de la documentació suggereixen que aquest sincretisme cívico-religiós també era propi dels porxos eclesiàstics catalans. Consta, per exemple, que els porxos dels avantcossos dels temples romànics eren llocs escaients per la representació dels drames litúrgics.[613] També funcionaven com a llocs d'enterrament: el pòrtic de Ripoll era lloc d'enterrament privilegiat, perquè s'hi va localitzar sarcòfags no comtals, i per tant s'hi farien enterrar persones que no formaven part de la dinastia comtal, que com és sabut tenia el monestir com a panteó i s'enterrava al seu interior.[614] També s'hi documenta l'administració de justícia, i en aquest sentit podem adduir el cas del porxo del temple romànic dels Sants Just i Pastor de Barcelona, sota el qual s'hi celebrava un judici l'any 1040 sota el pòrtic ("*sub istu porticu*").[615] Aproximadament a la mateixa època i a la mateixa ciutat, un alt personatge civil jurava presentar-se cada any a fer justícia al porxo de la seu de Barcelona en dates determinades.[616]

[612] La prohibició s'ha documentat en època visigòtica i continuava vigent el 1322, segons el cànon XVIII del Concili de Valladolid, però s'ha confirmat que no sempre es va complir. Les funcions dels pòrtics eclesiàstics foren estudiades per I. Bango (1975), i més recentment s'ha emprés un estudi sistemàtic de les galeries porticades del romànic castellà entre els segles XI i XIII. Vegeu Isidro Bango Torviso, "Atrio y pórtico en el Románico español: concepto y finalidad cívico-litúrgica", *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología* 40 (1975): 175-188; José Arturo Salgado Pantoja, "Las dimensiones simbólica y funcional de la galería porticada románica", *Codex aquilarensis: Cuadernos de investigación del Monasterio de Santa María la Real* 26 (2010): 25-51.

[613] Sureda, "Drama pasqual", 115.

[614] Josep Maria Pellicer i Pagès, *Santa María de Ripoll: nobilísimo orígen de este Real Santuario, sus glorias durante mil años y su oportuna, conveniente y fácil restauracion: reseña histórica* (Mataró: Establecimiento Tipográfico de Feliciano Horta, 1888), 140, 377.

[615] "*...aput civitatem Barchinona, ante hostia ecclesie Sancti Iusti, sub isto porticu ...*" (Fernández Viladrich, "Les corts comtals", 79). S'ha dit també que "*de las vagas referencias documentales se infiere que esta* [iglesia] *tenia un pórtico o galilea*" (Ainaud, Gudiol i Verrié, *Catálogo monumental. La ciudad de Barcelona,* I, 153).

[616] Enric Moreu-Rey, "Un document insòlit del segle XI", *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat* XVIII (1980): 99-108.

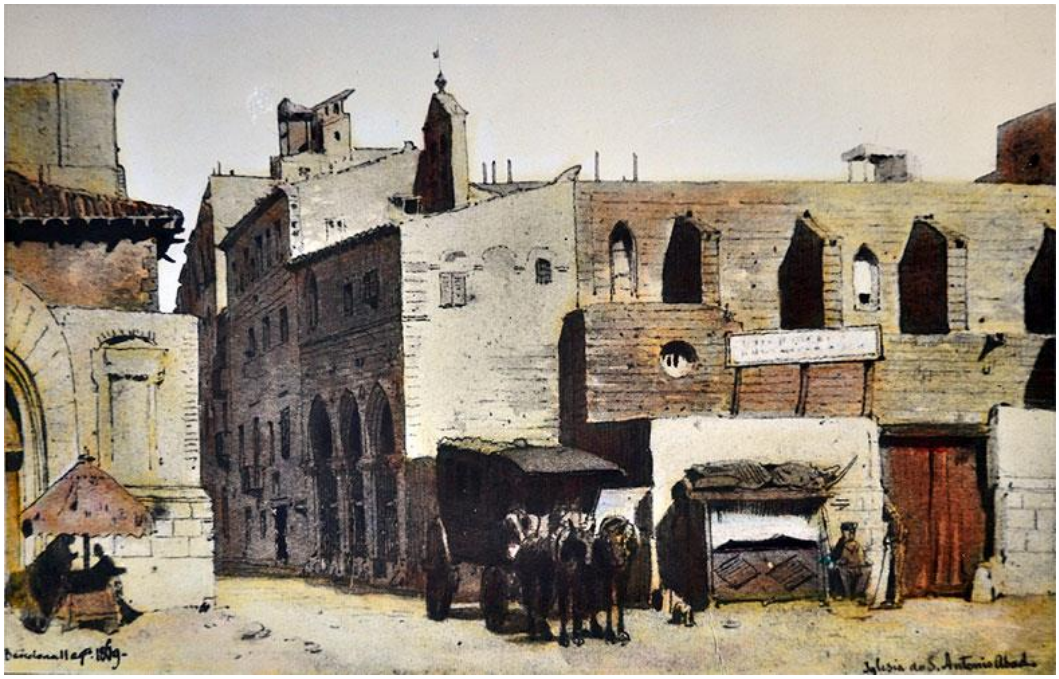
6.2. La llotja de Sant Antoni de Barcelona

Resulta d'especial interès examinar el el pòrtic de l'església de Sant Antoni de Barcelona, ja que en els seus assajos pioners de creació de la tipologia de les llotges i la seva evolució, Lampérez i més tard Guillem Forteza hi van veure (igual que al porxo o llotja de Sant Jaume) un exemple del primer estadi de desenvolupament de les llotges de mercaders, el de la "llotja esquemàtica o oberta": segons ells, abans que es construís la llotja de Barcelona, aquests porxos serien el probable indret de reunió i de contractació comercial dels mercaders.[617] En realitat, això no és possible. Més amunt hem parlat en major detall de la llotja de Sant Jaume, i pel que fa a la de Sant Antoni, la totalitat del cenobi és obra del segle XV, quan la llotja dels mercaders ja s'havia construït i estava en ple funcionament.

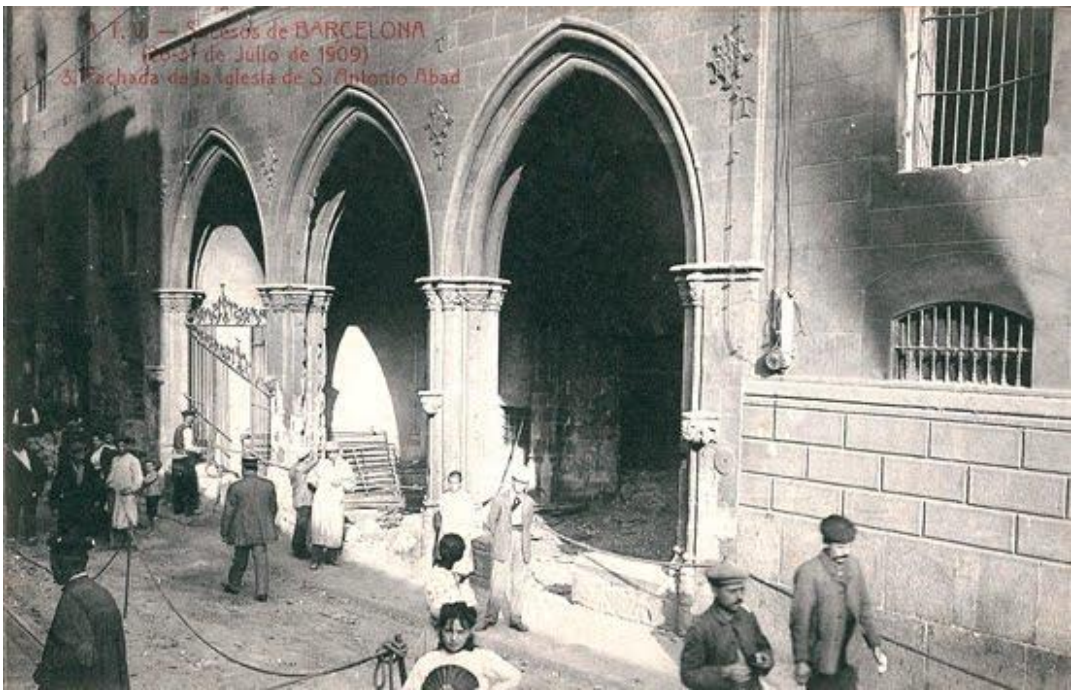
El convent gòtic de canonges regulars de Sant Antoni Abat de Barcelona es va començar a construir l'any 1430, l'església fou iniciada el 1433, i consta que ja hi havia culte l'any 1447-1448. El pòrtic, l'única resta actual del conjunt, està cobert amb voltes de creueria de pedra, es comunicava amb l'interior del temple a través de tres portes i amb la via pública mitjançat tres obertures apuntades, protegides a començament del segle XX amb reixes. És de factura cuidada, i l'ornamentació conservada assegura la seva relació institucional amb el temple: els carcanyols dels arcs estan decorats amb escuts d'Alfons el Magnànim i la seva esposa la reina Maria, escuts de la ciutat, i la T dels antonians, i quatre peanyes flanquejant les columnes de les arcades serien la base d'escultures, avui dia també desaparegudes.[618] Una imatge del 1869 que en mostra una visió lateral deixa veure que el porxo una diferent factura del temple, un tret que a hores d'ara no podem explicar amb precisió, però que suggereix potser que es tractaria d'una addició posterior.

[617] Lampérez, *Arquitectura civil*, II, 207, 209; Forteza, "El cicle arquitectònic", 85; Forteza, "Les loges de commerce", 42. Més recentment, encara ho repeteixen Bérchez i Marias, "Las lonjas de mercado en España", 201.

[618] La comunitat es va extingir a començament del s. XIX, i el convent fou concedit als escolapis l'any 1806, que hi van fundar el seu primer col·legi a Barcelona. El temple va ser incendiat el 1909, durant la Setmana Tràgica, i va tornar a ser cremat el 1936. Del conjunt només van restar els murs i el pòrtic, i en parlen Pi i Arimon, *Barcelona antigua*, 517-518; Ainaud, Gudiol i Verrié, *Catálogo monumental. La ciudad de Barcelona*, I, 168-169; i Pere Jordi Figuerola Rotger, "Els convents de la ciutat de Barcelona", in *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura II. Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos*, coord. Antoni Pladevall (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2002), 230-231

El convent de Sant Antoni Abat, 1869. Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya (APEPC 11-17-22 caixa 2 núm. 17).

Pòrtic de l'església de Sant Antoni, Barcelona. Any 1909.

La llotja de Sant Antoni, Barcelona. Imatge actual.

La poca freqüència dels pòrtics o llotges d'aquesta mena en l'arquitectura gòtica catalana fa pensar que l'estructura respon a motivacions utilitàries concretes i particulars, potser vinculades a l'especialització dels germans antonians. Recordem que es dedicaven als pobres i indigents i que practicaven la caritat generalitzada, si bé originalment s'havien especialitzat en els malalts afligits d'ergotisme o "foc de sant Antoni", una intoxicació ocasionada pel sègol banyut. En realitat, no consta que les institucions dels antonians hagin tingut característiques arquitectòniques precises, més enllà del fet que no eren gaire grans i s'organitzaven a l'entorn d'una església.[619] Però vista la seva funció caritativa, es podria suposar que el pòrtic barceloní funcionés com a lloc d'espera, o fins i tot d'acolliment, d'aquells que sol·licitaven l'assistència dels

[619] Antoni Conejo i da Pena, "Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement" (tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2002), I, 114-115. A Catalunya, es documenten hospitals gestionats pels antonians també a L'Arboç (Penedès), Cervera i Lleida, però la tipologia arquitectònica és desconeguda en tots els casos (*Id.*, I, 655, 667, 677).

germans, i això tindria més sentit encara si es té en compte que la casa dels antonians de Barcelona no disposava d'hospital pròpiament dit.[620] L'església, desapareguda el 1936, tenia una sola nau, de quatre trams coberts amb trams de volta, i capelles entres els contraforts laterals, i un absis poligonal amb paraments llisos.[621]

Ben mirat, les estructures porticades no són estranyes a les institucions caritatives, benèfiques i assistencials, i es coneixen especialment bé les de Florència als segles XIV i XV.[622] Un cas notable és el de la *loggia* del Bigallo, que es va construir a mitjan segle XIV com a seu de la Compagnia della Misericordia (el nom s'explica per la fusió de la Compagnia, el 1425, amb la també benèfica Compagnia de Santa Maria del Bigallo). El 1351 la Compagnia rebia la donació d'una casa a l'emplaçament que ocupa avui dia, i s'hi va construir una estructura amb tres trams de creueria, dos dels quals eren oberts a l'exterior però protegits amb reixes, mentre que el tercer era tancat i contenia la capella. A la llotja s'hi acollien els necessitats, i la decoració pictòrica de la façana (1386) representava el costum d'exposar els nens abandonats durant tres dies a la llotja per tal que algú interessat els adoptés. A mitjan segle XV, un incendi a l'edifici, juntament amb la fusió amb la Compagnia di Santa Maria del Bigallo, va comportar una major necessitat d'espai per les reunions de l'organisme i es va aixecar la planta superior.[623]

[620] Sobre les cases i hospitals dels antonians a Europa i a Catalunya, vegeu Montserrat Barniol López, "Sant Antoni Abat a Catalunya en els segles XIV-XV: relat, devoció i art" (tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2013), I, 134-135.

[621] Figuerola, "Els convents de Barcelona", 230.

[622] Burroughs ho fa notar, però admet que no se sap quina funció tenien (Burroughs, "Spaces of arbitration", 76). No hem pogut consultar T. Henkelmann, "Die Hospitalloggia: Zur Baugeschichte spätmittelalterlicher Hospitäler in Florenz", *Medizinhistoriches Journal*, 27, 1/2 (1992): 66-85.

[623] Les necessitats d'espai van portar a tapar totes tres arcades al segle XVII, i a partir d'aleshores els nens van passar a ser exposats a els escales. L'aparença actual correspon a restauracions posteriors. Sobre aquesta institució i la seva arquitectura, vegeu Howard Saalman, *Bigallo: The Oratory and Residence of the Compagnia Del Bigallo e Della Misericordia in Florence* (Nova York: The College Art Association of America, 1969), 9-18; i Francesca Carrara, Ludovica Sebregondi, i Ulisse Tramonti, coord., *Gli istituti di beneficenza a Firenze* (Florència: Alinea, 1999), 19-32.

Niccolò di Pietro Gerini i Ambrogio Valdese (1386), *I fratelli del Bigallo affidano gli orfani alle madri adottive.* Fresc de la façana exterior de la loggia del Bigallo.

Loggia del Bigallo, al segle XIX.

Encara a Florència, la llotja o pòrtic de l'hospital dels Innocents és un altre cas del costum d'incloure pòrtics a les institucions caritatives. Un dels principals gremis florentins, l'*Arte de la Seta di Por Santa Maria*, va determinar emprendre la construcció d'un hospital per als nens expòsits. El 1421 es donava inici al pòrtic, de 71m de longitud i dissenyat per Filippo Brunelleschi, que es considera una de les primeres mostres d'arquitectura renaixentista. S'aixeca sobre una escalinata i té nou trams, i el caracteritzen els seus arcs de mig punt amb columnes compostes i els frescos de temàtiques escaients, mentre que els característics medallons de terracota blava i blanca amb imatges de nadons, obra d'Andrea della Robbia, van ser afegits a final del segle XV. A la planta superior, una finestra es correspon amb cadascun dels arcs, però no és segura l'època de la seva construcció.[624]

Hospital dels Innocents, Florència. Façana principal amb la llotja.

[624] Carrara, Sebregondi i Tramonti, *Gli istituti di beneficenza a Firenze*, 47-60.

7. Les llotges en l'arquitectura residencial

7.1. Elements de prestigi a l'arquitectura occidental

Encara que pel seu caràcter obert i per les seves funcions les llotges són més habituals a l'arquitectura pública, també se'n constata a l'arquitectura privada. A l'italià actual, la paraula *loggia* designa encara, com la *laubia* original, una estructura oberta a l'exterior i sostinguda per arcs o columnes, que tant es pot trobar a la planta baixa com al pis superior d'un edifici.[625] Les connotacions de poder de la *laubia* carolíngia i post-carolíngia explicarien que, al nord d'Itàlia, de les residències episcopals i municipals les llotges passessin a altres vivendes dels poderosos, i aviat s'integren en les residències del patriciat. Seria el cas, per exemple, dels habitatges de l'aristocràcia pisana: els documents parlen de la *loggia* de la torre d'Ugo Grasso del fu Gualando a la porta a Mare (1161), de la *loggia* dels comtes Ranieri e Bonifazio Della Gherardesca al cap de la Carraia del Grasso (1284), de la *logia viridarii* dels Gambacorti sota la qual es va rebre el 1312 Arrigo VII de Luxemburg, o de la *loggia* dels Casalberti que el 1326 era a l'extrem nord del ponte Vecchio, entre d'altres.[626]

Però quan es parla de llotges particulars és imprescindible esmentar les de la Florència dels segles XIV i XV, alguna de les quals es conserva encara. Pertanyents a les residències de les grans famílies de la ciutat, eren situades a peu de carrer, i el seu caràcter d'espai visualment accessible des de l'àmbit públic les convertia en un lloc ideal per a celebrar-hi actes privats o professionals als quals es volia donar publicitat: hi tenien lloc els contractes matrimonials, s'hi arbitrava disputes entre membres de la

[625] Battaglia, *Grande dizionario*, s.v. "loggia"; De Mauro, *Grande dizionario*, s.v. "loggia".

[626] Fabio Redi va aïllar nombrosos casos d'ús dels termes *porticus* i *loggia* a la documentació pisana d'a partir del segle XII, i conclou que els factors distintius entre un i altre no es poden determinar avui dia, i que en tots dos casos aludeixen a una estructura sostinguda per columnes o pilastres, oberta a l'exterior per un o més costats, en una multiplicitat de posicions dins l'edifici: en planta baixa o en planta superior, integrada a la planta baixa, integrada a la mateixa o fins i tot aïllada (Redi, *Pisa com'era*, 297-298, n. 365).

família i s'hi conduïen cerimònies de reconciliació entre parts oposades ... tot plegat, eren llotges pensades per a posar en evidència la cohesió, no sempre certa, del grup familiar, que es veia accentuada per la inclusió de motius ornamentals heràldics.[627] Les més antigues llotges familiars serien del segle XIII i de fusta, i aquestes estructures van viure el seu esplendor als segles XIV i en menor mesura al segle XV. El 1470 n'hi havia gairebé vint a Florència, però ja pràcticament no se'n feia fer de noves perquè el tipus de sociabilitat havia canviat i les reunions dels cada cop més extensos grups familiars tenien lloc amb preferència als jardins privats. La llotja Rucellai, construïda de bell nou al segle XV al davant del palau familiar és una exepció,[628] com també la *loggia* i el palau Piccolomini de Siena, inaugurats l'any 1459.[629]

Loggia Rucellai, Florència.

[627] Sobre les llotges privades familiars italianes, vegeu Tim Benton, "The three cities compared: Urbanism", in *Siena, Florence and Padua. Art, Society and Religion 1280-1400*, ed. Diane Norman (London: The Open University, 1995), 27; Charles Burroughs, "Spaces of Arbitration and the organization of Space in Late Medieval Italian Cities", in *Medieval Practices of Space*, ed. Barbara Hanawalt, Michel Kobialka (Minneapolis-Londons: the University of Minnesota Press, 2000), 64-100.

[628] La *loggia* Rucellai, construïda a la dècada del 1460, fou pensada inicialment per a ús familiar, si bé formava part d'un programa edilici unitari més ambiciós. L'interès dels Rucellai en la construcció d'una *loggia* a mitjan segle XV és qualificat per Kent de conservador, i fins i tot de retrògrad, però el seu disseny concret es qualifica de modern (F. W. Kent, "The Rucellai Family and its Loggia", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 35 (1972): 397-401). Sobre la llotja, atribuïda a Alberti, vegeu també Robert Tavernor, *On Alberti and the art of building* (Cambridge: Yale University Press, 1998), 122-124.

[629] Sobre aquesta llotja i les seves característiques i significats, vegeu F.J.D. Nevola, F. J. D.,"Per Ornato della Città": Siena's Strada Romana and Fifteenth-Century Urban Renewal", *The Art Bulletin* 82-1 (2000): 42-44.

Les galeries porticades o llotges integrades en residències de prestigi també es poden trobar a l'àmbit geogràfic francès. De fet, la definició de llotja (*loge*) de Viollet-le-Duc és la d'una galeria elevada o situada a peu de carrer, si bé remarca que per qüestions climatològiques són més pròpies dels països meridionals que no pas de França.[630] En tot cas, es diria que l'estructura i les seves connotacions s'hi van estendre ja d'antic. Al palau episcopal d'Auxerre, a la dècada del 1130, s'hi va fer construir una galeria o llotja de sumptuosa decoració, que uneix diversos cossos de l'edifici i que serveix com a passejador, tot proporcionant unes vistes magnífiques sobre la vall del Yonne.[631] Als segles XIV i XV, als palaus, castells, i altres cases nobles de Savoia i de Bresse també hi eren freqüents les estructures genèricament anomenades *logia*, que funcionalment servien per a circular entre diferents espais de l'edifici, però que al mateix temps són clarament espais de prestigi perquè acostumen a aparèixer associats a les estances principals d'aquestes residències. Per exemple, a Pont d'Ain, la *logia* s'adossava a la cortina de la fortalesa i connectava la sala amb el *donjon* i a la torre nova; als castells d'Annecy i a La Roche la *logia* uneix dues *aulae*; i a Bagé i a Saint-Rambert era situada "*davant la grande salle*". A Ripaille, a mitjan segle XIV s'hi feia una *grande loge* de dos plantes de la mateixa llargada que l'*aula*, i el 1377 es feien fer per aquesta *grade loge* divuit 18 capitells i 18 *filières* per la loge *basse* i altres tants per la loge *haute.*[632]

7.2. Les llotges privades a l'arquitectura catalana

A l'arquitectura residencial de la noblesa i del patriciat català també s'hi va incorporar llotges o porxos. Com els cassos esmentats més amunt, en algunes ocasions semblen respondre a necessitats utilitàries de circulació, però també funcionaven com a estructures recreatives i d'oci. La cura esmerçada en la construcció i l'ornamentació de moltes d'aquestes posa de manifest les connotacions prestigioses de l'estructura en aquests contextos.

[630] Viollet-le-Duc, *Dictionnaire raisonné*, VI, 179-185.
[631] Garrigou Grandchamp, *Démeures médiévales*, 47.
[632] Elisabeth Chalmin-Sirot i Jean-Michel Poisson, "Le bois dans les châteaux et maisons nobles de Savoie et de Bresse d'après les comptes de châtellanies", in *Le bois dans le château de pierre au Moyen-*Age, ed. Jean-Michel Poisson i Jean-Jacques Schwien (Besançon: Presses Universitaires Franc-Comtoises, 2003), 175-177.

N'hi havia als castells, segons alguns inventaris conservats dels segles XIV i XV. Aquests inventaris en ressegueixen cambra per cambra les estances, i parlen indistintament de llotges o porxos situats a les plantes superiors dels edificis, generalment mirant al pati interior: n'hi havia, per exemple, als castells de Calonge, Tous o Castellar del Vallès.[633] Caldria valorar el paper del castell de Bellver mallorquí en la consagració d'aquest element en l'arquitectura dels castells: aixecat a la primera dècada del segle XIV, tenia un caràcter innovador, i s'allunyava de qualsevol antecedent medieval. El caracteritza la seva extraordinària planta circular, oberta interiorment a un pati central. Com els claustres monàstics, un corredor perimetral de dues plantes s'hi obre i permet la circulació horitzontal,[634] un tret que com hem vist es retroba en certa mesura en els castells catalans.

També es coneixen galeries altes o llotges als palaus comtals i reials. Aquests miradors o *paradisos* oferien vistes al paisatge i al mateix temps facilitaven un domini visual del mateix. Una expressió notable es troba al palau mallorquí de l'Almudaina, i la documentació parla també del mirador del desaparegut palauet de Bellvís del Palau Reial Major de Barcelona, amb vistes a la plaça del Rei i al mar, i de les galeries del Real de València, l'una a la façana del Llano del Real i l'altra a la part posterior, mirant als jardins.[635]

El seu caràcter d'espai d'oci i d'estada agradable explica que les llotges es vinculin tot sovint als vergers, igual que als palaus de les grans famílies sicilianes, que gairebé sempre tenien un jardí privat al qual s'obrien mitjançant una llotja, anomenada per les fonts *toccu* o *theatrum.*[636] Al Palau Reial Major de Barcelona, a partir del 1401, Martí l'Humà va fer transformar el pati del palau en un autèntic jardí o verger, amb el fi de passar-hi temps lliure envoltat de cultius i plantacions variats. També va tenir especial interès en fer-hi construir una llotja, que Adroer identifica amb una galeria de dos pisos que hi mirava. La documentació conservada relativa a la construcció d'aquesta llotja dóna a conèixer la gran atenció prestada pel propi monarca a la seva arquitectura i

[633] Equipo Broida, "Ús de l'espai en els castells", 223-232.
[634] Eduard Riu-Barrera, "Tipus i evolució dels castells", in *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura III. Dels palaus a les masies*, coord. Eduard Riu-Barrera, 252-253 (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003).
[635] Serra, "La imagen construïda del poder real", 39.
[636] Henri Bresc, "Les jardins de Palerme (1290-1460)", *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Moyen-Age, Temps modernes* 84,1 (1972): 102.

ornamentació: documents dels anys 1406 a 1407 expliquen que inicialment es degué cobrir amb una volta, però que després es substituiria per una coberta de mocàrabs d'origen valencià, i com que no gaire més tard el sostre de la llotja del jardí estava en mal estat i a punt de caure, es va determinar tornar-lo a fer "ab arquets de pedra o croers o ab vigues o en aquella manera que los maestres consellaran que sia pus profitós". En aquests mateixos anys, el rei feia arrencar de la Cuba de Palerm quatre columnes amb bases i capitells, qui sap si igualment amb destí a la llotja del verger.[637]

Encara que no sabem ben bé quina era la seva ubicació i la seva funció dins del conjunt, sí que sabem que alguns anys abans es va fer construir també una llotja al palau comtal de Castelló d'Empúries, i que la seva habilitació formava part d'unes obres de certa envergadura empreses en el conjunt. Els comtes Ramon Berenguer i el seu fill Joan I van residir primer en unes estances del convent dominicà, i el darrer va donar forma al palau, adjacent o integrat en el convent. A la dècada del 1370 es va fortificar el recinte, i es van construir unes noves dependències, les "*camere, portici et loge in palacio dicti domini comitis*". Aquestes noves estances foren decorades amb pintures, executades pel pintor de Castelló Guillem Hospital i els pintors gironins Lluís i Guillem Borrassà. A la mateixa dècada del 1370 es documenta que el palau comptava també amb un pati amb tarongers i animals, un altre senyal que s'havia anat dotant la residència comtal d'elements de prestigi.[638]

Una darrer apunt, en aquest cas relacionat amb el palau municipal o casa de la Ciutat de Barcelona, torna a vincular la llotja amb les residències del poder, públic en aquest cas, i més particularment amb els seus vergers: en l'explicació que fa Bruniquer del cerimonial de l'elecció dels consellers l'any 1388, indica que els electors baixaven del Saló de Cent a l'arxiu, que el notari i l'escrivà sortien de l'arxiu i del portal de la casa pel qual s'entrava al verger de la casa de la Ciutat, i que els electors sortien "a la lotja

[637] Es refereix al verger del Palau Reial Major barceloní i a la seva llotja Anna Maria Adroer i Tasis, *El Palau Reial Major de Barcelona* (Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1979), 68-71 i 171-183. Parla de la coberta de mocàrabs la mateixa Anna Maria Adroer, "Enteixinats de Xàtiva al Palau Major de Barcelona", *Analecta Sacra Tarraconensia* 71 (1998): 43-52. Publicà la major part dels documents només regestats per Adroer Daniel Girona Llagostera, "Epistolari del Rey en Martí d'Aragó (1396-1410)", *Revista de la Asociación Artístico Arqueológica Barcelonesa* 6 (1909): 187-198, 283-309; Daniel Girona Llagostera, "Itinerari Del Rey En Martí (1396-1402)", *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans 1913-1914* (1913-14): 588, 595-596, 599, 611, 613-614.

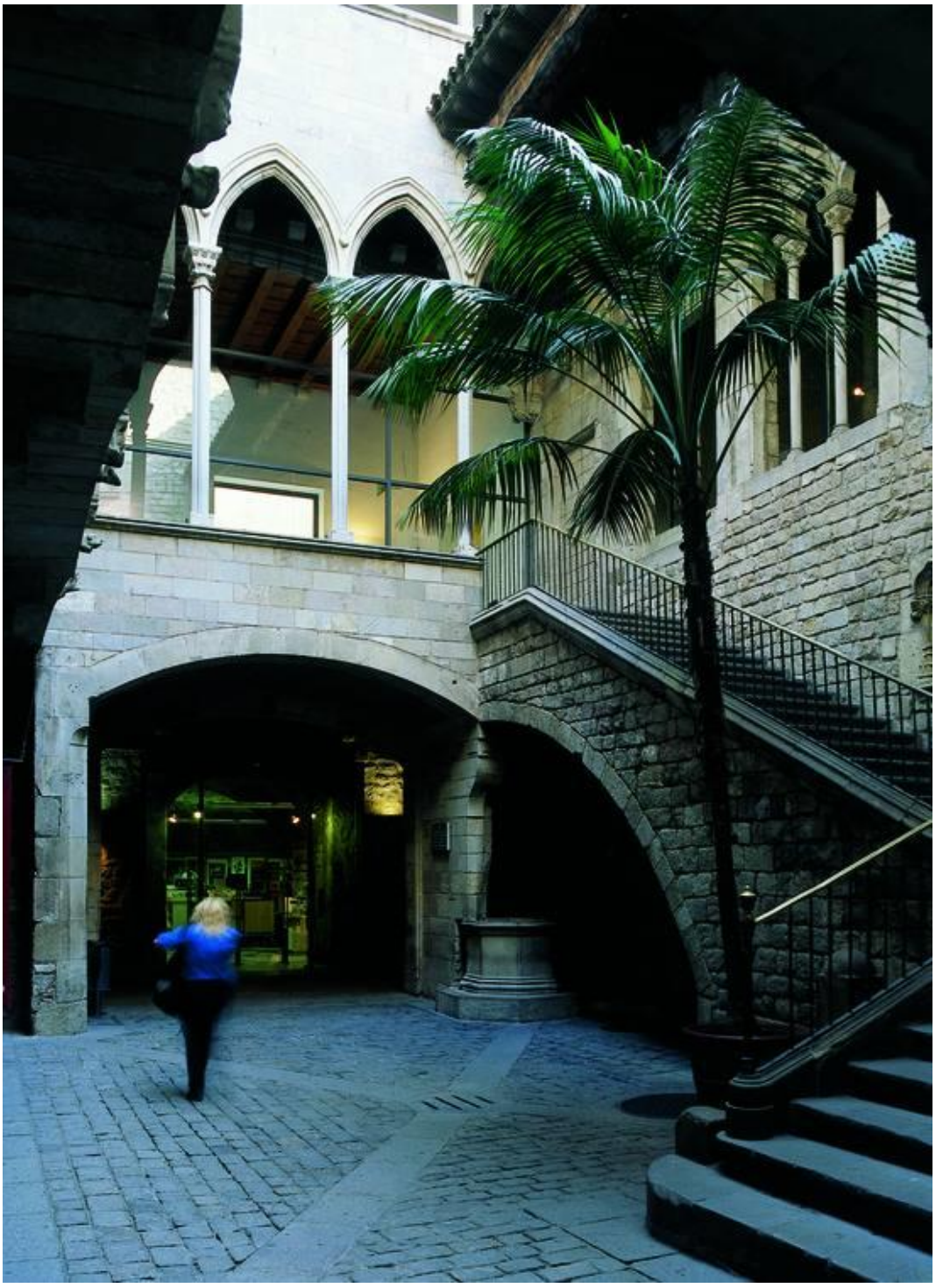
[638] Josep Maria Gironella i Granés, "Les residències castellonines dels comtes d'Empúries al segle XIV", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 42 (2011): 258-259.

que era en dit verger", votaven, i entraven a la casa del Consell de Trenta. A continuació, pujaven i es feia públic el resultat.[639] En aquest cas, del valor de l'estructura en parla també la pròpia transcendència de l'acte que hi té lloc a sota.

Parlem, finalment, de les llotges de les vivendes de la burgesia urbana de Barcelona. Igual que en alguns castells i palaus, les llotges es troben al primer pis i miren al pati central, i en aquests casos donen continuïtat al darrer tram de l'escala monumental, tot desenvolupant-se per un o més costats del pati. Les seves funcions constatades eren les de fer de vestíbul de la planta noble, i, un cop més, la de facilitar la circulació horitzontal. Se'ls ha suposat també un altre destí utilitari, el de dipositar-hi llances, perquè la documentació posterior s'hi refereix de vegades com a "llancers". Generalment tenen un basament de barana i columnetes que sostenen els arcs, i dóna notícia del seu caràcter prestigiós i representatiu el fet que acostumen a ser un dels elements més ben treballats de les vivendes, i que segueixen les modes i estils artístics. Algunes es conserven, restaurades i visibles, i d'altres s'han pogut localitzar en el context de treballs arqueològics realitzats en cases de Ciutat Vella: les més antigues presenten arcuacions de mig punt que carreguen sobre pilars de secció quadrada (Carders, 33 i 35), les del carrer Argenteria 25 tenen arcs apuntats i columnes més esveltes, i les de final del segle XV i començament del segle XVI substitueixen les arcuacions i columnes per un arc rebaixat que descarrega sobre impostes (plaça de l'Oli, 4).[640]

[639] Bruniquer, *Cròniques*, I, 84-85.

[640] Sobre la vivenda patrícia medieval barcelonina i els seus elelements, vegeu Francesc Caballé i Reinald González, "Notes per a una definició de l'arquitectura civil baixmedieval a Barcelona", in *El procés urbà i la identitat gòtica*, vol. 8 de *Barcelona Quaderns d'Història*, ed. A. Cubeles i R. Grau, 85-98; Reinald González, "Les cases de Barcelona", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 152-156; Reinald González, "Ortografies arquitectòniques en el gòtic domèstic: trets i principals característiques de l'edilícia civil baix-medieval urbana catalana", in *El gòtic meridional català: cases, esglésies i palaus*, coord. Pilar Giráldez i Màrius Vendrell (Premià de Mar: Clavell, 2009), 35-42.

Pati del Palau Berenguer d'Aguilar, Barcelona. C/ Montcada, 15. Escala, llotja i (a l'esquerra) naia o passadís volat que dóna continuïtat a la llotja.

8. Les llotges dels piquers

Un ús molt concret de la paraula llotja es troba en la locució "llotja de piquers", que designa l'espai laboral dels piquers a les grans empreses constructives gòtiques. Aquest ús del terme és desconegut a l'italià, i en canvi, és molt freqüent al francès medieval, on suposem que prové directament del sentit original de la *laubja* fràncica, el d'un aixopluc de fullatge, simple i rudimentari.[641]

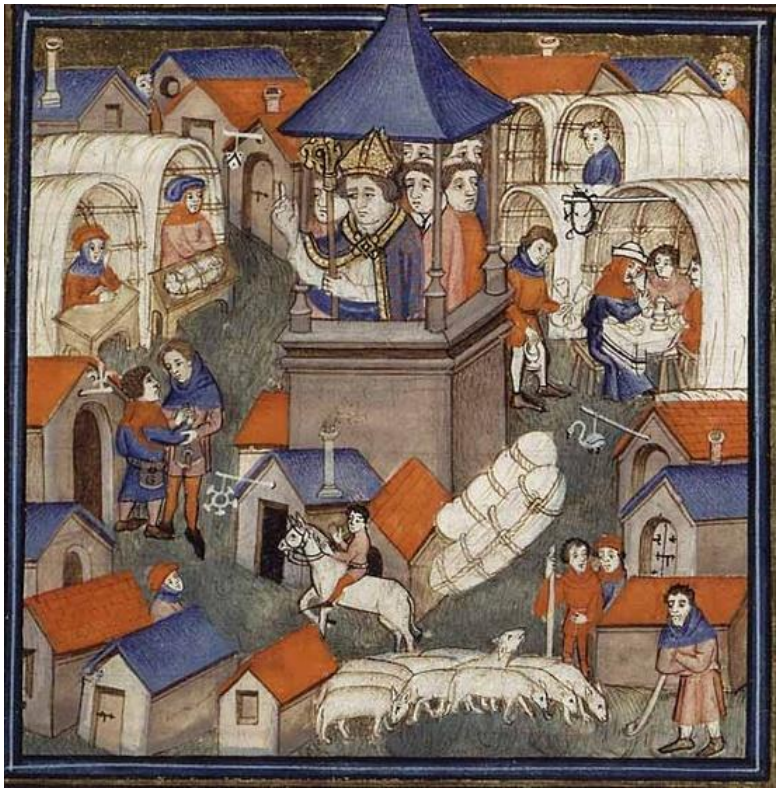
Al món francès, algunes de les primeres llotges (*loges*) documentades són estructures d'aixopluc efímeres. Són especialment ben documentades les que s'aixecaven a les fires i mercats medievals, i eren parades temporals de protecció de mercaders i mercaderies. Per exemple, a la fira rural de Saint-Georges-en Auge (Normandia), l'any 1191 s'hi feia aixecar els magatzems i les llotges (*logie*) de fusta per als mercaders que hi havien d'assistir.[642] També es documenta *loges des marchands* a les fires de Xampanya, les més conegudes i freqüentades de la França medieval, i es muntaven a les places de la ciutat i altres espais públics. A Provins, d'ençà del 1252, la municipalitat llogava *loges* als mercaders, i amb el temps van esdevenir botigues més permanents, tancades, fins i tot amb altells a la part superior.[643] Una altra fira molt popular era la del Lendit, que se celebrava al pla contigu a l'abadia de Saint-Denis, i al segle XV les *loges des marchands* es muntaven i es desmuntaven després de la fira, i les fustes de què eren construïdes eren emmagatzemades d'un any per l'altre. Eren abundantíssimes, i per exemple l'any 1415 se'n va aixecar 1200. Una descripció del segle XVI explica que eren de petites dimensions, fetes de fustes seques i de branques, motiu pel qual proporcionaven escassa protecció davant del mal temps, i a més a més eren fàcilment

[641] Von Wartburg, *Französisches Etymologisches Worterbuch*, s.v. "laubja"; *Dictionnaire du Moyen Français (1330-1500)*, s.v. "*loge*", consultat el 24 de desembre de 2014, http://www.cnrtl.fr/definition/dmf/loge.

[642] Lucien Musset, "Foires et marchés en Normandie à l'époque ducale", *Annales de Normandie*, 26-1 (1976): 7-8.

[643] Sobre les edificacions dels mercaders a les fires de Xampanya, vegeu Corrard, *Les rues de Troyes*, 48.

combustibles. Per això aleshores es demanava que fossin substituïdes per *halles* permanents de pedra.[644]

Representació de la fira del Lendit i les seves *loges* al *Pontifical de Sens* (Bibliothèque Nationale de France, Latin 962, fol. 264). Segle XIV.

Es documenta també aquest sentit del terme *loge* per àrees culturalment relacionades amb França, com ara Flandes. L'any 1325, amb motiu de les dues fires anuals que tenien lloc a la Grance Place d'Anvers, es va muntar davant del mercat cobert dels draps una llotja ("*logie vore de laken huis*"). Pels documents se sap que es tractava d'una construcció simple amb coberta de palla, destinada al cobrament de la taxa del *tonlieu* per part dels qui llogaven parades a la fira, i també a la certificació dels actes i dels contractes.[645]

[644] El cost anual de totes les *loges* seria superior al cost de fer una gran *halle* permanent en pedra. Anne Lombard-Jourdan, "Les foires de l'abbaye de Saint-Denis; révue des données et révision des opinions admises", *Bibliothèque de l'École des Chartes*, 145-2 (1987): 307, 330-331.

[645] La despesa fou de 23 lliures, 16 sous i 4 diners. Per aquesta llotja, vegeu Wim Blockmans, "Aux origines des foires d'Anvers", in *Commerce, finances et société (XIe-XVIIe siècles): Recueil de travaux d'histoire médiévale offert à M. le Professeur Henri Dubois*, ed. Ph. Contamine, Th. Dutour, i B. Scherb (Paris: Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 1993), 24-25.

Aquest sentit de la paraula llotja, propi de l'àmbit francòfon, deu ser l'origen de l'ús del terme llotja en referència al cobert o aixopluc on els piquers de les grans fàbriques arquitectòniques medievals duien a terme gran part de la seva activitat. El concepte ja era ben establert al francés del segle XIII, i partir de mitjan segle XIV les llotges de piquers comencen a aparèixer també als documents catalans; en canvi, no es documenta aquesta accepció en altres llengües.[646]

8.1. L'espai laboral dels piquers

Les llotges dels piquers són els espais laborals propis dels treballadors de la pedra a les grans fàbriques arquitectòniques; en elles hi troben un espai protegit per l'emmagatzematge i conservació dels materials propis del seu ofici, i també per a la realització de les tasques d'acabat de determinades peces d'escultura arquitectònica.[647]

Els estudis de D. Kimpel han posat de manifest que les llotges de piquers van permetre pràcticament eliminar l'estacionalitat de les grans campanyes constructives, deguda a causes climatològiques, ja que la protecció de la llotja permetia als picapedrers continuar el treball a l'hivern, i sovint ho feien posant en pràctica sistemes de treball seriat. L'existència de la llotja millorava també l'estacionalitat d'altres oficis que depenien del treball dels piquers, i en definitiva, la continuïtat laboral facilitada per les llotges de piquers permetia una major eficàcia a l'obra.[648] La introducció al català de la paraula procedent del francès fou, potser, propiciada per l'adopció del nou sistema de treball que va donar lloc a les formes gòtiques, procedent de les fàbriques franceses i adreçat a millorar organitzativament l'eficàcia laboral dels medis humans a les grans construccions. Certament, a les fàbriques gòtiques de França, a la llotja de piquers s'hi

[646] La llotja dels piquers es coneix com a *Hütte o Bauhütte* en alemany i com a *cassina* en italià (Du Colombier, *Les chantiers des cathédrales*, 50-51; Louis Réau, *Dictionnaire Polyglotte des Termes d'Art et d'Archéologie.* Osnabrück: Zeller Verlag, 136).

[647] Sobre les llotges dels piquers i la seva funció, vegeu Jean Gimpel, *Les bâtisseurs de cathédrales* (París: éditions du Seuil, 1958), 89-90; Pierre du Colombier, *Les chantiers des cathédrales* (París: éditions A & J Picard, 1973), 50-51; François Ischer, *Les ouvriers des cathédrales* (S.l.: Éditions de La Martinière, 1998), 86; Coldstream, *Medieval Architecture*, 99; Philippe Bernardi, *Bâtir au Moyen Âge* (París: CNRS Éditions, 2011), 55-56.

[648] Dieter Kimpel, "Les méthodes de production des cathédrales", in *Les Bâtisseurs des Cathédrales Gothiques*, dir. Roland Recht (Estrasburg: Éditions Les Musées de la Ville de Strasbourg, 1989), 100.

concentrava el treball en els mesos d'hivern, però en els casos catalans, allà on hem pogut observar la distribució cronològica del treball a la llotja, hem vist que es combina al llarg de tot l'any amb el treball a la pedrera i a peu d'obra, en el que potser és un reflex d'unes condicions meteorològiques menys adverses que als països del nord.[649]

Sigui com sigui, l'existència de diversos llibres de fàbriques gòtiques catalanes fa que les notícies documentals sobre les llotges de piquers siguin relativament abundants i que estiguin força concentrades, la qual cosa en facilita l'anàlisi. Asseguren que, com en els casos francesos, la llotja era prioritàriament el lloc de dipòsit i treball de la pedra. Al Llibre de l'Obra de la Seu de Tortosa dels anys 1345 a 1347 abunden les referències de l'estil de la següent: "*...lo diluns que piquaren en la lotja pedres...*".[650] A la segona meitat del s. XIV, a la llotja de la catedral de Girona s'hi portaven les eines necessàries per al treball de la pedra: "*...los ferraments necessaris a picar e obrar les dites peres del dit pilar sien al dit G. aportats dins la dita loge...*".[651] A la de Barcelona, a començament del s. XV, es realitzava un pagament a Jaume Solà, "*...per mig jornal que havia picat en la loge la senmana pus prop passada...*",[652] i l'any 1430, es pagà una quantitat "*a VIII bastays qui portaren la pedra qui s'és posada davant l'altar major, la qual aportaren de la loga hon piquen*".[653] A banda, algunes llotges de piquers semblen haver estat vinculades no a l'obra arquitectònica sinó a l'execució d'una peça escultòrica, i seria una d'aquestes la "*lotge que faés fer en la casa dels frares Menors de Leyda, on foren meses totes les dites pedres*" destinades a la construcció del sepulcre

[649] Vegeu per exemple el cas de la Seu de Lleida (Caterina Argilés i Aluja, "Preus i salaris a la Lleida dels segles XIV i XV segons els llibres d'obra de la seu" (tesi de doctorat, Universitat de Lleida, 1993), 104. Consultada el 28 de desembre de 2014, http://tdx.cat/handle/10803/8198).

[650] Arxiu de la Catedral de Tortosa, *Llibre de l'Obra de la Seu de Tortosa*, 2, 1345-1347, f. 7r ; citat per Victòria Almuni i Balada, *L'obra de la Seu de Tortosa (1345-1441)* (Tortosa: Dertosa, 1991), 187.

[651] Al contracte del 1389 entre l'obra de la Seu de Girona i l'imaginaire i pedrer Guillem Morell s'hi indica també que aquest darrer havia d'aixecar un dels pilars que havien de sostenir les voltes de les tres naus del temple: "*...la pera de la qual lo dit G. Morey serà tengut de obrar lo dit pilar, sia scalabornada segons que és acustumat, e portada e mesa dins lo pati (e dins lo cancel) de la loge de la obra de la dita seu...*". Segons sembla, aquesta llotja estaria situada a la zona de l'actual porta dels Apòstols (Arxiu Històric Provincial de Girona, *Pere Pont, Notaria 1*, 237; citat per Freixas, *L'art gòtic a Girona*, 22 i 54-57, doc. II).

[652] Arxiu de la Catedral de Barcelona, *Llibre d'Obra 1401-1403*, f. 29v; citat per M. Rosa Terés Tomàs, "Obres del segle XV a la catedral de Barcelona. La construcció de l'antiga Sala Capitular", *Lambard* VI (1991-1993): 392.

[653] Francesc Carreras Candi, *Miscel·lània històrica catalana*. *Sèrie II* (Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, 1906), II, 209.

d'Alfons III.[654] Aquest caràcter d'espai on es treballa la pedra justifica fins i tot, potser, l'apel·latiu llotja per un àmbit de la casa barcelonina de l'escultor Pere Sanglada, en el qual hi tenia peces que estava treballant.[655]

Tant les il·lustracions com els documents donen a entendre que la llotja no només era l'espai protegit i cobert on s'hi conservava i treballava el material, sinó també el recinte que l'envoltava, l'àrea a l'aire lliure que funcionava igualment com a magatzem de pedra desbastada, i per la qual sens dubte s'expandia l'activitat dels picapedrers quan les condicions climatològiques ho permetien. De fet, s'ha fet notar que en la iconografia de la construcció medieval és de rigor que els talladors de pedra apareguin sempre al primer pla de la imatge, treballant a l'exterior i no dins la llotja, i que això respon potser a motius artístics, ja que hauria estat difícil representar-los amb tanta minuciositat si hagués calgut encaixar-los dins l'espai de la llotja.[656] En tot cas, els casos catalans ho demostren: a Girona la llotja comprenia un espai cobert i un espai descobert, ja que l'any 1389 s'estipulava que certa pedra seria "*...portada e mesa dins lo pati (e dins lo cancel) de la loge de la obra de la dita seu...*".[657]

[654] Antoni Rubió i Lluch, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-eval* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1908-1921), 64, doc. LXV. Es tracta d'un albarà de pagament fet a l'escultor Pere de Guines per la tomba del rei Alfons III al convent de framenors de Lleida.

[655] A l'inventari de la casa de Pere Sanglada hi és mencionada "la lotga de la entrada del dit alberch", i hi havia una peça escultórica acabada i d'altres de només iniciades (Carme Batlle i Gallart, "La casa i l'obrador de Pere Sanglada, mestre d'imatges de Barcelona ", *D'art* 19 (1993): 92). Es refereix l'escrivà a una estructura porticada que forma part de la casa, o a un espai destinat al treball de la pedra? És en aquest cas la forma o la funció (o potser totes dues coses) el que determina el nom d'aquesta llotja?

[656] També s'ha vist que la llotja és sovint al costat, i no al centre de la imatge, potser per evitar que entorpeixin la visió de la resta de la il·lustració. Per això la llotja només apareix quan l'activitat queda relegada als costats de la representació. Vegeu per exemple la *Contrucció de la torre de Santa Bàrbara* de Van Eyck, conservada al Museu de Belles Arts d'Anvers (Christian Vandekerchove, "L'iconographie médievale de la construction", in *Les Bâtisseurs des Cathédrales Gothiques*, dir. Roland Recht, 74). Altres exemples d'aquest mateix desplaçament de la llotja al lateral es troben al *Weltchronik* de la Bayerische Staatsbibliothek de Munich, de ca. 1370; o al vol. I de la *Histoire de Charles Martel et de ses successeurs* de la Bibliothèque Royale Albert I de Brussel·les, de 1463.

[657] Arxiu Històric Provincial de Girona, *Pere Pont, Notaria 1*, 237; citat per Freixas, *L'art gòtic a Girona*, 22 i 54-57, doc. II.

Dagobert visitant la construcció de Saint-Denis. *Les Grandes Chroniques de France*, il·luminades per Robinet Testard (Poitiers) al s. XV. Bibliothèque Nationale de France, Manuscrits, Français 2609, f. 60v.

Jan van Eyck, Santa Bàrbara. Antwerpen, Museum der Schönen Künsten.

Les funcions documentades per les llotges de piquers van més enllà de la de lloc d'emmagatzematge i treball de la pedra. Possiblement, a la llotja o a les seves immediacions els treballadors de la pedra hi tenien un lloc per al descans. A la catedral de Girona hi havia una "*casa apelada dormidor, qui es dejús la dita loge*" (1389),[658] i per tant sembla que aquesta llotja en concret era en un nivell aixecat (o que el dormidor era al soterrani), i com a conseqüència que aquesta llotja sembla haver estat una construcció mínimament ferma, i no un aixopluc rudimentari com els de les il·lustracions.

També és possible que a més de dur-s'hi a terme el treball menestral dels piquers, a les llotges s'hi duguessin a terme tasques projectuals i de disseny, una possibilitat que tampoc no encaixa del tot bé amb la idea que la llotja era un simple cobert, i en canvi sí que ho fa amb la de la llotja dels piquers com a construcció més permanent. A Mallorca, els llibres de fàbrica de la Seu de l'any 1389-1390 parlen d'un "escriptori de la llotja", una cambra tancada amb pany i clau en la qual potser s'hi duia a terme aquesta activitat projectual.[659] A la catedral de Barcelona, els documents parlen de la "casa del guix", on s'hi feien traces (dibuixos sobre pergamí) i motllos (plantilles o patrons de fusta i guix), potser relacionada amb la llotja dels piquers.[660] A Sant Feliu de Girona hi havia la casa de l'Obra, que era el lloc on tenien lloc les reunions, on s'hi guardava els plànols de l'obra, les motllures, les plantilles, el llibre de l'obra...[661] Sobreviu, a York (Anglaterra), una *tracing house*, que en aquest cas és una cambra situada al primer pis d'un edifici que forma part del complex catedralici.

---

[658] Arxiu Històric Provincial de Girona, *Pere Pont, Notaria 1*, 237; citat per Freixas, *L'art gòtic a Girona*, 22 i 54-57, doc. II. També hi havia un dormidor al monestir de Vale Royal (Gimpel, *Les bâtisseurs de cathédrales*, 89).

[659] Arxiu Capitular de Mallorca, *Fàbrica C*, f. 66r, 68r; citat per Joan Domenge i Mesquida, *L'obra de la seu. El procés de construcció de la catedral de Mallorca en el tres-cents* (Palma de Mallorca: Govern Balear, 1997), 268.

[660] Es documenta un pagament a Jaume Solà "per V jornals havia tressat e levats mollos en la casa del guix..." (Arxiu de la Catedral de Barcelona, *Llibre d'Obra 1401-1403*, f. 26v; citat per Terés, "Obres del segle XV a la catedral", 392). Segons Josep Bracons, la "casa de la traça" era el mateix que la llotja dels piquers, i es coneixia així perquè s'hi guardaven els plànols (Josep Bracons i Clapés, "Els segles del gòtic", in *Art de Catalunya. 4: Arquitectura religiosa antiga i medieval*, dir. X. Barral i Altet (Barcelona: l'Isard, 1999), 258). Les "*chambres aux traîts*" o "*tracing houses*" també són conegudes a les grans fàbriques gòtiques europees, i no està provat que estiguessin vinculades físicament a les llotges dels piquers (Alain Erlande- Brandenburg, *Quand les cathédrales étaient peintes* (París: Gallimard, 1993), 80-81).

[661] Chamorro, "La construcció de Sant Feliu", 225-226.

Tracing House o Masons' Loft, York Minster, s. XIII.

Per extensió, en algunes llengües "llotja" va passar a designar la comunitat de treballadors de la pedra, organitzada d'una manera més o menys oficial. A Anglaterra, des de mitjan s. XIV, s'hi constata la vigència d'estatuts que afecten als membres d'aquestes llotges, i segons els quals un mestre que exerceix com a dirigent assistit per un mestre ajudant, i tots dos presten jurament i són responsables davant el capítol.[662] A l'Alemanya de final de l'edat mitjana, la llarga durada d'algunes obres catedralícies (com ara les catedrals d'Ulm, Estrasburg o Colònia) també va atorgar un sentit més permanent a les llotges de piquers (*Bauhütte*), que finalment foren enteses com a organismes encarregats de controlar l'aprenentatge i la contractació dels treballadors, i fins i tot d'administrar les obres.[663] A França no es van desenvolupar sistemes comparables,[664] i tampoc a Catalunya o a la península Ibèrica.

[662] Du Colombier, *Les chantiers des cathédrales*, 51. A Anglaterra, els piquers i talladors de pedra es regiren pels manuscrits Regius (1390) i Cooke (1425) (Ischer, *Les ouvriers des cathédrales*, 87).

[663] L'any 1459, quan un grup de representants de llotges catedralícies alemanyes es van reunir per tal d'establir unes regulacions, conegudes com les Ordenances de Ratisbona, que autoritzaven algunes llotges a posar en marxa un sistema d'aprenentatge de l'ofici de constructor, que des del nivell d'aprenent passava al d'oficial, i d'aquest, al de mestre. El fonamental era el coneixement dels mètodes geomètrics, essencials per a traçar els plànols (Du Colombier, *Les chantiers des cathédrales*, 51-54; Coldstream, *Medieval Architecture*, 98-100).

[664] Ischer, *Les ouvriers des cathédrales*, 87.

8.2. Refent la imatge de la llotja dels piquers

La llotja estava estretament lligada al treball de la pedra durant el procés constructiu d'un edifici, i en conseqüència, s'aixecava a l'inici de la campanya i es desmuntava al final de la mateixa, en el benentès que al llarg de la construcció d'un mateix edifici se'n podia arribar a muntar i desmuntar diverses segons les necessitats de cada moment. A través dels llibres d'obra es pot confirmar de manera prou precisa l'aixecament de llotges en coincidència amb l'inici de les campanyes d'obres: a Barcelona, quan el 1431 s'inicia la corresponent a l'ala de ponent del claustre de la catedral, una de les primeres activitats documentades en el sector és la construcció de la llotja per als piquers i els escultors.[665] A Tortosa, on l'obra de la llotja dels piquers de la catedral s'inicià fins i tot al mateix temps que els treballs de medició.[666] Es pot confirmar també que la "llotja de la obra per al portal" de la catedral de Lleida es va construir en relació a l'obra del portal del claustre (la porta dels Apòstols) a la dècada del 1360.[667]

Però intentar concretar les característiques d'aquestes llotges no és senzill, ja que per la seva pròpia naturalesa funcional i efímera han desaparegut en la seva totalitat. S'havia proposat que una estructura de Castelló d'Empúries, situada davant del temple i coneguda tradicionalment com "la llotja" hagués pogut ser en realitat una llotja de piquers relacionada amb la fàbrica del temple, o potser la casa de l'obra.[668] La cronologia estimada de la construcció no desdiu aquesta hipòtesi: encara que no hi ha elements tècnics o constructius que permetin datar-la, podria suposar-se d'entre els

[665] Arxiu de la Catedral de Barcelona, *Obra del claustre*, I, f. 61 (8 de setembre de 1431), f. 63v (15 de setembre de 1431), i f. 64; citat per Valero, "Nous mestres al claustre de la catedral", 33.
[666] Victòria Almuni i Balada, *La catedral de Tortosa als segles del* gòtic (Barcelona: Fundació Noguera, 2007), I, 73-74.
[667] Argilés, "Preus i salaris", 33, 104. Basant-se en la informació aportada per Argilés, Fité indica que a Lleida, el 1360 s'hi va construir una llotja destinada a l'obra, segurament dirigida per Jaume Cascalls. En realitat, la informació aportada per Argilés diu que en aquest temps es treballava a la llotja (és a dir, que a la llotja hi tenia lloc activitat), i que els treballs que s'hi realitzaven eren dirigits per Jaume Cascalls. Alonso també transcriví algunes anotacions dels llibres d'obra, i destaca la del 1362 que diu: "*al mestre jacme castayls lo mestre de la obra de la fabrica de la dita seu q avia obrat en la setmana pus pp pasade en la lotga de la obra p al portal*" (Llibre de l'Obra de 1362, f. 1v). Vegeu Francesc Fité, "Els mestres d'obra d'època medieval (segles XIII-XV)", in *Seu Vella. L'esplendor retrobada*, coord. M. Masià i J. Busqueta (Barcelona: Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura i Fundació La Caixa, 2003), 54; i Alonso, *Los maestros de la Seu Vella*, 36.
[668] Badia*, L'arquitectura medieval*, 104.

segles XIII i XIV,[669] però també de final del s. XIV i s. XV.[670] Certament, l'estructura respon de manera precisa a una de les accepcions del terme llotja, però no a la d'una llotja de piquers: en el seu estat actual, és una galeria porticada, d'uns 30 m de llarg per uns 15 m d'ample, i uns 18 m d'alçada, formada per les restes restaurades de quatre arcades de columnes de pedra vuitavades, unides per arcs de mig punt que s'obren a l'exterior per ambdós costats, i és totalment exempta. Cal tenir en compte, a més, que amb anterioritat havia tingut, com a mínim, 3 fileres de 5 arcs cadascuna, i que en la reconstrucció efectuada l'any 1963 només se'n va refer dues perquè de la tercera tot just en quedaven els basaments.[671] La seva escala i la qualitat de la seva construcció tampoc no encaixen amb el que imaginem escaient per una llotja de piquers, i possiblement l'apel·latiu llotja per aquesta estructura data del segle XVII i prové de la seva disposició espacial, que recordava a la de les sales de contractacions de les llotges, en conjunció amb una possible funció original duanera.[672] Sigui com sigui, alguns autors la van identificar amb una llotja de contractació comercial, i fins i tot van proposar que hagués estat la seu del Consolat de Mar castellonenc.[673] També es va plantejar que, per raons de proximitat, es tractés d'una dependència de l'antic Hospital o Casa de Caritat, adjacent.[674]

[669] Torrent, "El darrer comte d'Empúries", 247. Badia recolza la seva proposta cronològica en l'aparença i el treball de les pedres dels arcs (Badia*, L'arquitectura medieval*, 104).
[670] Torrent, "El darrer comte d'Empúries", 244.
[671] A final de la dècada del 1980 es va procedir a una segona reforma i ampliació del conjunt, obrint i estucant la paret mitgera que unia l'estructura a les cases properes (Torrent, "El darrer comte d'Empúries", 248; Badia*, L'arquitectura medieval*, 104).
[672] Miquel Pujol va indicar que la documentació mai no s'hi refereix com a llotja, però que possiblement hagués estat seu de la duana, perquè al segle XVII, Jeroni Pujades va escriure que "*...donde hoy está el hospital estaban las aduanas: y por eso estaba con tan grandes arcos y columnas, del modo que hoy está la lonja de Barcelona*". Tanmateix, Pujol no creu que això sigui possible, perquè l'Hospital Major de Castelló fou fundat el 1252, i els arcs són posteriors, i conclou que l'antiga duana havia de ser vora o a tocar de l'antic hospital (Pujol, "Biografia de Jeroni Pujades", 221, n. 105). A favor de la idea que la llotja és en realitat l'antiga duana, vegeu Jaime Caussa, "La villa mayor del condado de Ampurias", *Revista de Girona* 7 (1959): 55; Pujol, "Biografia de Jeroni Pujades", 114-115, i Puig, "La vila de Castelló", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 78. En aquesta línia, Torrent proposa que hauria estat un lloc públic de contractació de mercaderies, a manera de complement de la seu del Consolat de Mar que es trobaria a la casa de la Ciutat (Torrent, "El darrer comte d'Empúries", 247-248; Torrent, *Les llotges*, 101-102).
[673] Vegeu la nota anterior. També Caussa, "La villa mayor", 55. Torrent creu que seria un lloc públic de contractació, però la residència del Consolat de Mar (Torrent, "El darrer comte d'Empúries", 244, 247; Torrent, *Les llotges*, 98, 107), i Planas en parla com a centre de contractació (Planas, *Castelló*, 16-17).
[674] Badia*, L'arquitectura medieval*, 104; Compte, *Castelló*, 122.

Llotja de Castelló d'Empúries.

En definitiva, l'única font disponible per a les llotges de piquers són les imatges de construcció medievals, fonamentalment procedents de manuscrits o pintures francesos, que les presenten com a estructures porxades d'aixopluc, construïdes en fusta, formades per una sèrie de columnes que sostenen una coberta també de fusta. També els documents confirmen que la fusta era el material de construcció preferent.[675]

Llibre d'Hores de Bedford (c. 1423), British Library, Ms. Add. 18850, f. 17b.

[675] Du Colombier, *Les chantiers des cathédrales*, 50; Ischer, *Les ouvriers des cathédrales*, 84. Jean Gimpel refereix com una de les llotges de piquers de Vale Royal fou construïda amb 1400 planxes de fusta, mentre que una altre de més petita es va aixecar amb només 1000 (Gimpel, *Les bâtisseurs de cathédrales*, 89).

Els documents catalans asseguren però que, almenys en algunes ocasions, els pilars es feien de pedra. Se sap per exemple que es va picar pedres per a fer pilars a la llotja dels piquers de la catedral tortosina,[676] i també que el 1381 es van pagar "*IX filades de peres de pilar ... preses en temps que fiu fer la loga o porxo dels padrés*" de Sant Feliu de Girona.[677] Les llindes i les bigues per la coberta sí que eren de fusta, i les de Sant Feliu es van reutilitzar després de desmuntar la llotja.[678] Serien, doncs, estructures semblants a les llotges o porxos utilitaris que servien per a la conservació de blats i altres mercaderies.

Una qüestió a considerar és la de l'obertura de les llotges de piquers. Tant les il·lustracions franceses com la pròpia denominació fan suposar que eren estructures totalment obertes, però la fidelitat de les imatges ha estat posada en dubte, i s'ha proposat, en canvi, que l'obertura de les llotges sigui un tret convencional per tal de poder mostrar els piquers treballant al seu interior, cosa que hauria estat impossible amb un mur frontal massís.[679] De fet, es creu que, almenys a França, podien tancar-se amb planxes de fusta mòbils, o amb algun altre material.[680] A Catalunya documentem tancaments amb reixes a la "casa reixada" on es treballava la pedra a la Lleida del segle XV,[681] i més amunt hem esmentat com la llotja pot haver estat, en tot o en part, una construcció més o menys tancada amb obra.

Una de les llotges de piquers que van funcionar a la fàbrica catedralícia de Lleida exemplifica bé les confusions que poden originar les diferents accepcions de la paraula. Els documents lleidatans de la segona meitat del segle XIV i de començament del segle XV esmenten diverses llotges, i al nostre entendre el terme no s'utilitza en el mateix sentit en totes les ocasions. Allà on es parla específicament de la "llotja de la obra" es

[676] Almuni, *La catedral de Tortosa*, I, 73-74.
[677] ADG, Obra, 1374-1384 (despeses), f. 60; citat per Chamorro, "La construcció de Sant Feliu", 297-298.
[678] Chamorro, "La construcció de Sant Feliu", 297-298. En algun cas, com el de la catedral de Tortosa, hi va haver una llotja amb coberta plana, de terrat (Almuni, *La catedral de Tortosa*, I, 134).
[679] Du Colombier, *Les chantiers des cathédrales*, 51.
[680] De vegades, el material que tancava les obertures de la llotja eren peces de cuir (Ischer, *Les ouvriers des cathédrales*, 84).
[681] A mitjana dècada del 1430, es ven pedra pertanyent a l'obra "la qual pedra és d'aquelles grans que són davant la casa reixada", i mestre Rotllí Gaulter va fer fer un artifici per fer pujar les pedres de la casa reixada, on eren esculpides, fins al lloc de la seva col·locació definitiva formant part de la sepultura de Berenguer Barutell (Argilés, "Preus i salaris", 65, 99).

deu fer al·lusió a una llotja de piquers: el 1362 es va remunerar "*al mestre Jacme Castayls lo mestre de la obra de la fabrica de la dita seu q avia obrat en la setmana pus pp pasade en la lotga de la obra p al portal*".[682] A la mateixa dècada, Jaume Cascalls apareix "*...operandum unum tabernaculum lapideum iam inceptum quod erat in lotya claustri...*",[683] possiblement la mateixa llotja, construïda dins del claustre per a l'obra del portal de la seu en el que ara es treballava. Però en moltes altres ocasions, quan es parla d'una llotja es deu parlar en realitat d'una galeria del claustre i no d'una llotja de piquers: així seria quan, el 1363, en coincidència amb el treball a la galeria de ponent del claustre, es comptabilitza la "*suma dls gastos de la lotga*", que puja a 4.129 lliures i 7 sous, una quantitat que sembla massa elevada per a invertir en un simple espai laboral per als piquers.[684] També seria una galeria del claustre (ara la del temple romànic, aleshores encara dempeus) la llotja que es feia enderrocar el 1388.[685] I diríem que tampoc no era una llotja de piquers aquella on es treballava el 1404 i el 1405, quan es feien "*volsos maiors pel portal maior de la llotja*" i els "*volsos menors pel mateix portal*", i quan es feien "*messions fetes en la lotgia de la claustra per rahó de II parells de portes*".[686] Coincidim novament amb Alonso en identificar aquesta llotja amb una galeria del claustre, i no amb unes obres de reforma de la llotja dels piquers,[687] tot i que totes dues accepcions de la paraula llotja farien bona qualsevol de les dues interpretacions. Les característiques que deixen veure els documents avalen al nostre entendre la interpretació d'Alonso: hi van treballar nombrosos piquers i fusters, tenia arcs i pilars de pedra, voltes de creueria, i comptava amb un portal major per al qual es

[682] Llibre de l'Obra del 1362, f. 1v; citat per Alonso, *Los maestros de la Seu Vella*, 36.

[683] Arxiu Capitular de Lleida, *Manuals del notari Sacalçada*, 1358-1361, f. 62v-63; citat per Francesca Español Bertran, "La catedral de Lleida: arquitectura y escultura trecentistas", in *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, ed. F. Vilà i I. Lorés (Lleida: Pagès Editors, 1991), 210, apèndix 32.

[684] Llibre de l'Obra del 1363, f. 34v; citat per Alonso, *Los maestros de la Seu Vella*, 33-34, 37.

[685] El Llibre d'Obra del 1386-1387 inclou un quadern específic sobre l'enderroc de la llotja i l'obra de la torre, i el 1388 "Pere de Sent Climent, obrer major, feu desfer la loge que ere dins lort de la claustra" (f. 4r). La interpretació és, en aquet cas, d'Alonso (Alonso, *Los maestros de la Seu Vella*, 53, 63).

[686] El Llibre d'Obra del 1404 diu "*Messions fetes en la lotja l'any MCCCC a quatre en derrocar e adobar ... gostant, pere, manobres que foren a descubrir, a mestre de la seu, a pere per ço que puga los solaments dls archs, p raho d'un pilar, per fer las croeradas de fusta als arcs, a aquilaniu ferrer, a sola Fuster, an colom fuster, a mestre guilo per quatre golfos que feu a la porta de la lotga del pou, an spills, que obraren el portal mayor de la lotga pp lo pou an safarines, johan dolit, rodrigo Fuster per un lindar que feu a la porta major".* També: *"...mestre fransesch marroquí fuster dues parells de portes q ell fes per ala lotga... XVII florins dor darago". I, el 1405: "Messions fetes en la lotgia de la claustra per raho de II parells de portes que feren lany MCCCCV...pere marroquí fuster...johan bonafe ferrer...mestre guilllo serraller...*" (Llibre de l'Obra de 1404, f. 5r, 14r; Llibre de l'Obra de 1405, f. 6v; citat per Alonso, *Los maestros de la Seu Vella*, 71-72). Vegeu també Argilés, "Preus i salaris", 145.

[687] Cfr. Alonso, *Los maestros de la Seu Vella*, 53, 71-72; Argilés, "Preus i salaris", 54.

van encarregar unes remarcables portes de fusta... tot plegat, seria difícil acceptar que es tractés d'una llotja de piquers, ja que una estructura d'aquestes característiques no tindria cap paral·lel pel cost i l'atenció esmerçats.

Segona part:

La llotja de Barcelona

1. La llotja en el seu context

1.1. Barcelona i el comerç mediterrani

En termes generals, la llotja de Barcelona respon a la importància de l'activitat comercial marítima a la ciutat de Barcelona i al paper capdavanter de la ciutat en l'activitat comercial a la Mediterrània cristiana medieval.

La vocació marítima de Barcelona té els seus orígens a l'alta edat mitjana, i hi hauria una possible ruta marítima fins a Provença i una altra cap a Al Andalus. Però el camí de la gran expansió es va començar a preparar de forma premeditada a partir del segle XII. Aleshores, els catalans ja arribaven fins a la Mediterrània oriental, i la presència de mercaders internacionals a Barcelona era igualment notable, com ho demostren les ben conegudes les paraules del jueu Benjamí de Tudela, que va passar per Barcelona amb motiu del seu viatge a Terra Santa i va descriure la ciutat com a petita però formosa, i freqüentada per mercaders de Grècia, de Pisa, de Gènova, de Sicília i d'Alexandria.[1] Al segle XIII, el domini marítim barcelonès s'havia consolidat i la ciutat comptava amb una important flota mercantil, i als segles XIV i XV les rutes comercials dels catalans abastaven des d'Occitània i França a la península itàlica, a Sicília i a Sardenya, a l'Espanya musulmana, al Magrib, al Llevant mediterrani i a les terres atlàntiques (Sevilla, Anglaterra, Bruges), amb diferents moments àlgids i diferents punts d'intensitat[2]

L'expansió marítima catalana, amb Barcelona com a centre principal fins a mitjan segle XV, no es va basar en la riquesa natural o manufacturera del país, ja que que no es disposava de matèries primeres ni de manufactures gaire destacables. Es va sustentar

[1] Ferrer Mallol, "El comerç català a la baixa edat mitjana", 159.

[2] Vegeu un estat de la qüestió sobre els principals centres i productes amb els quals els nuclis comercials catalans van tenir relació a Ferrer Mallol, "El comerç català a la baixa edat mitjana", 162-178. Pel que fa a Barcelona, Claude Carrère examina detalladament l'estructura comercial de la ciutat entre el 1380 i el 1462, incloent la flota, els productes i els destins (Carrère, *Barcelona 1380-1462*).

més aviat en la redistribució de productes aliens, amb menor marge de guany. En paraules de Maria Teresa Ferrer Mallol, el handicap es va saber superar, ja que "els comerciants analitzaren cada mercat i provaren d'introduir-hi les mercaderies que tenien a l'abast, i determinaren així l'augment de producció de les que tingueren èxit, tant en el sector agrícola com en l'artesanal, que fou capaç d'elaborar productes que assoliren gran acceptació als mercats exteriors". A grans trets, als segles XIV i XV el motor de l'activitat econòmica fou la indústria tèxtil, i altres manufactures catalanes amb èxit en l'exportació foren la d'atuells de terrissa i de ceràmica fina de luxe, la del corall, la de les cordes, la del sabó i objectes de vidre, la d'armes i la de les pells.[3]

Si s'examina el paper dels comerciants barcelonins a la Mediterrània en relació a altres nacions mercantils, es pot afirmar que van aconseguir remuntar un segon handicap, el de "començar quan genovesos, pisans, venecians i fins i tot occitans ja estaven instal·lats en els mercats més interessants", i que ho van aconseguir tot beneficiant-se dels buits deixats en el mercat per les guerres entre els seus competidors.[4] El suport de la monarquia en tot aquest procés va ser fonamental per comprendre aquesta expansió, i segons David Abulafia va ser l'avantatge competitiu principal de Barcelona. La ciutat mai no va ser una república lliure com Pisa o Gènova, però sí que va ser la capital i tenia un sistema de govern urbà, i els seus interessos i els del comte-rei van convergir al segle XIII perquè tots ells van saber veure els beneficis que podien extreure de l'expansió mediterrània.[5] El suport dels comtes-reis a l'expansió comercial es va materialitzar tant en l'àmbit diplomàtic, aconseguint accés a les corts dels governants de Tunis, Tlemcen i Alexandria, com creant un marc institucional i legal, promulgant mesures proteccionistes contra la competència exterior; per exemple, a Barcelona es va prohibir la càrrega per part de naus estrangeres de mercaderies amb destinació a ultramar, Alexandria o Ceuta, o bé en aquests llocs amb destinació a Barcelona, sempre que hi hagués una nau barcelonina disponible.[6]

A partir de mitjan segle XIV es van desencadenar crisis que van culminar amb la guerra civil de 1462 a 1472. Van afectar al comerç català baixmedieval, i en tant que emmarquen cronològicament la construcció de la llotja de Barcelona val la pena fer-hi

[3] Ferrer Mallol, "El comerç català a la baixa edat mitjana", 160-161.
[4] Ferrer Mallol, "El comerç català a la baixa edat mitjana", 160.
[5] Abulafia, *The Great Sea*, 334-337.
[6] Abulafia, *The Great Sea*, 353; Ferrer Mallol, "El comerç català a la baixa edat mitjana", 160.

referència. Un primer episodi crític té lloc a mitjan segle XIV, i deriva de la pesta negra del 1348; tanmateix, es tractaria d'una crisi demogràfica que no sembla haver afectat el comerç exterior en gran mesura, i que si de cas degué produir una concentració de capital en menys mans dins la burgesia barcelonina.[7] Els conflictes bèl·lics i les crisis financeres van tenir un impacte molt major en el comerç internacional mediterrani. Al mateix segle XIV, les guerres amb Gènova, amb Castella i les revoltes de Sardenya, i després al segle XV les guerres incessants en que es va involucrar Alfons el Magnànim, van tenir uns efectes molt més elevats en el desenvolupament quotidià del comerç: van delmar les finances públiques i sobretot la flota, que en gran part ja era destinada a la guerra, i d'altra banda el tràfic marítim s'havia de fer armat en molts moments, cosa que encaria els costos. La guerra civil (1462-1472) va representar el punt més baix, i una verdadera interrupció de l'activitat.[8]

La historiografia tradicional ha acceptat la decadència de Barcelona després de la guerra civil. Fa alguns anys, Gaspar Feliu va realitzar un estat de la qüestió al voltant de la crisi catalana baixmedieval, tot examinant entre d'altres factors el paper del comerç en aquesta situació. Segons Feliu, Pierre Vilar i Claude Carrère havien vist uns primers signes de debilitat a la dècada del 1380 i una clara decadència a partir de 1425, amb la crisi manifestant-se en ja tota la seva cruesa a mitjan segle XV. En canvi, indicava Feliu que Mario del Treppo va oferir una visió més positiva del segle XV. Parlava d'una clara prosperitat fins al 1433, per bé que el creixement s'havia desaccelerat respecte al segle XIV. ("creixement global desaccelerat"). A partir del 1433 s'introduirien canvis estructurals i en la política econòmica del país, i entre 1454 i 1462 les mostres de creixement serien clares. La guerra civil iniciada el 1462 seria la causa de la decadència posterior, però així i tot del Treppo pintava un darrer terç del segle menys negre: si bé la marina i el gran comerç es van perdre en gran mesura, també es va posar en marxa una política proteccionista interior i es van recuperar alguns mercats tradicionals. Gaspar Feliu, coincideix en veure un creixement desaccelerat, més que no una situació de decadència, i pel que fa al paper del comerç exterior en aquesta situació de crisi del país,

[7] Ferrer Mallol, "El comerç català a la baixa edat mitjana", 161-162.
[8] Ferrer Mallol, "El comerç català a la baixa edat mitjana", 162.

indica que la principal causa estructural de la depressió posterior a la guerra civil va ser el decreixement del comerç amb orient, que sempre havia estat el més important.[9]

1.2. Els mercaders barcelonins i les seves institucions

Els mercaders barcelonins van fomentar institucions adreçades a promoure i defensar els interessos comercials. En els seus treballs sobre la cultura del mercader a la Barcelona medieval, Jaume Aurell ha reconegut que aquestes institucions, que enfonsen els seus orígens als segles XIII i XIV, van mantenir cohesionat el grup socioprofessional dels mercaders també al segle XV, si bé aleshores la cohesió del grup es mantenia més aviat per inèrcia i no de forma genuïna o intrínseca. Inicialment, el mercader havia estat compromès amb l'expansió mediterrània i va fer un pacte implícit amb la monarquia en aquest sentit; en canvi, el mercader del segle XV es va replegar en sí mateix, i en comptes de realitzar inversions comercials va tendir a invertir en terra i en renda pública.[10]

1.2.1. La Universitat de Prohoms de la Ribera

La Universitat de Prohoms de la Ribera fou una institució efímera que no va sobreviure al segle XIII, però tanmateix es tracta d'un antecedent important pel que fa a les institucions mercantils a la ciutat. L'any 1258, ben poc després de la creació del municipi barcelonès (1249), Jaume I reconeixia també l'entitat anomenada *Universitat de Prohoms de la Ribera*, i en un reial privilegi datat del del 7 de gener d'aquest any atorgava la denominada *Carta consulatus ripparie Barchinone* als prohoms de la Ribera barcelonina.[11] Amb aquests privilegis, el rei dotava la població del barri de la Ribera de Barcelona d'una personalitat administrativa pròpia i independent de la del municipi

[9] Gaspar Feliu, "La crisis catalana de la Baja Edad Media: estado de la cuestión", *Hispania* 64 - 217 (2004): 435-466.

[10] Jaume Aurell i Alfons Puigarnau, *La cultura del mercader en la Barcelona del siglo XV* (Barcelona: Omega, 1998), 56, 61.

[11] Cal interpretar la paraula *consulatus* en la seva accepció de magistratura o representació municipal, i no com a consolat de mar. L'ús del terme en el primer sentit esmentat és més propi del Rosselló, però també n'hi ha exemples al sud del país (Barcelona, 1130; Cervera, 1185) (Coromines, *Diccionari Etimològic*, s.v. "consolat").

barcelonès, i li permetia escollir un representant (el *caput maior*) que, juntament amb els altres prohoms, ordenés allò més pertinent a la seva defensa i custòdia, tant per mar com per terra.[12] Al cap de només sis mesos de la creació de la Universitat, la comunitat ja havia redactat unes llargues ordinacions per a la defensa i organització del barri, que foren aprovades pel monarca el 26 d'agost de 1258, i que en més de vint articles, tractaven qüestions relacionades amb la seguretat de les naus i mercaderies, les relacions laborals entre patrons i mariners, la regulació d'aspectes mercantils sobre el transport naval, les funcions de l'escrivà de la nau, la vigilància de la nau mentre es carregava, les vitualles que havia de fer carregar el patró de la nau, com fer l'estiba, com defensar la nau en cas d'atac, etc. En definitiva, quedaven definits i regulats nombrosos aspectes de l'activitat econòmica marítima. Però l'any 1266 els prohoms els nomenava ja el municipi barcelonès, i per tant aquest organisme havia deixat de ser autònom. Poc més tard desapareixia de la documentació.[13]

S'ha insistit en el caràcter estrictament comercial de la Ribera i dels seus habitants, i en la contraposició entre la forma de vida del barri i la de l'oligarquia que controlava el govern a la ciutat. La concessió de la Universitat per part del rei demostraria doncs el valor dels mercaders urbans per al monarca. Tenint en compte la proximitat entre la data de creació de la Universitat (7 de gener de 1258) i la de la reorganització del consell municipal pel propi monarca (15 gener 1258), s'ha suposat que ambdós ordenaments corporatius estan relacionats entre sí, i que l'un representa un intent d'autonomia respecte de l'altre. Així, la ràpida desaparició de la Universitat representaria la derrota dels comerciants i mercaders, i la victòria dels ciutadans honrats que controlaven el govern de la ciutat.[14]

[12] ACA, *Cancelleria*, reg. 9, f. 7v; citat per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-2, 9-10, doc. 1. Comenten aquest document Font, "La Universidad de Prohombres", 209-211, i Rafael Conde y Delgado de Molina, *Quan Catalunya cavalcava damunt les ones. El Consolat de Mar i el Llibre del Consolat de Mar* (Barcelona: Cambra de Oficial de Comerç, Indústria i Navegació, 2001), 79, núm. 1.

[13] Les ordinacions són a l'AHCB, *Manuscrits Municipals L*, 1G-10/13, *Llibre Verd*, I, 222-226; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 25-30, doc. 14. Vegeu un estudi complet d'aquest document a José M. Font i Rius, "La Universidad de Prohombres de la Ribera de Barcelona y sus ordenanzas marítimas", in *Estudios de derecho mercantil en homenaje al profesor Antonio Polo* (Madrid: Edersa, 1981): 199-240. També s'hi refereixen Ferrer Mallol, "El Consolat de Mar i els Consolats d'Ultramar", 58-61; i Conde, *Quan Catalunya cavalcava*, 13-15.

[14] Font i Rius, "La Universidad de Prohombres", 209-211.

Una interpretació alternativa és la de Stephen Bensch, que rebutja l'oposició entre una "oligarquia patrícia opressiva" i una "creixent classe comerciant", pressuposades per Font i Rius. Bensch demostra que, de fet, el patriciat barceloní de la segona meitat del segle XIII tenia una presència activa en l'activitat comercial, i per tant no existia tal contraposició d'interessos. L'origen de la Universitat no seria doncs un moviment separatista iniciat pels comerciants, sinó potser una voluntat del monarca d'intervenir en les desavinences i enfrontaments constatats entre els principals patricis urbans amb interessos econòmics al barri, que havien donat lloc a esdeveniments violents. La institució d'un organisme autònom permetria exercir un millor control sobre la situació de la Ribera: el barri estaria sota la jurisdicció d'una persona escollida pels mateixos prohoms, requeriria la col·laboració de les famílies patrícies que hi residien i que formarien part dels òrgans rectors de la Ribera, quedaria fora de l'habitual jurisdicció del veguer i del batlle, i comportaria l'establiment de regulacions que resolguessin les qüestions polèmiques en la gestió del comerç exterior.[15] Els treballs de Carme Batlle confirmen que, efectivament, ciutadans i mercaders eren aleshores en gran mesura els mateixos, i tots aquells que figuren entre els prohoms de la Ribera eren els grans propietaris del sòl vora la platja, armadors de naus o negociants, i que van formar part del Consell de Cent. El primer prohom major, Jaume Grony, era de fet un actiu negociant i prestador.[16]

La ràpida desaparició de la Universitat de la Ribera havia estat inicialment explicada com a resultat de la derrota dels mercaders davant del consell municipal, on s'haurien imposat els ciutadans, que a través del Consell acabarien absorbint funcions tan característiques com ara la jurisdicció sobre les naus barcelonines o el personal navegant o resident a ultramar.[17] Però la nova lectura de Bensch, que rebutja l'oposició entre aquests dos grups urbans, apunta a que l'organització va desaparèixer perquè la composició social de tots dos grups era en gran mesura la mateixa, els objectius de promocionar el comerç serien en gran part compartits, i per tant, no tindria sentit pressionar per a obtenir més autonomia.[18]

[15] Bensch, *Barcelona i els seus dirigents*, 310-312.
[16] Carme Batlle i Gallart, "Els prohoms de la Ribera de Barceona i llurs atribucions en matèria d'urbanisme (segona meitat del s. XIII)", in *El Pla de Barcelona i la seva història. Actes del I Congrés d'història del Pla de Barcelona* (Barcelona: La Magrana, 1983), 156.
[17] Font i Rius, "La Universidad de Prohombres", 232-236.
[18] Bensch, *Barcelona i els seus dirigents*, 311-312

Durant el temps en que fou vigent, el nivell d'activitat de la Universitat creada al voltant dels ciutadans amb interessos comercials sembla haver estat limitat, i les referències a la seva llavor són de fet aïllades i escasses. Es troba els prohoms actuant com a àrbitres o assessors experts i prestigiosos en matèria comercial, i per exemple el 1274, els dos prohoms eren els responsables d'establir les provisions autoritzades per ser exportades a països sarraïns, i de determinar les armes i elements necessaris per la defensa i reparació del vaixell en qüestió.[19]

També va caure dins l'esfera de les responsabilitats dels prohoms de la Ribera l'assessorament urbanístic. Al segle XIII, la competència urbanística corresponia al veguer de la ciutat, amb el consell dels prohoms de Barcelona, però a la Ribera i al tercer quart del segle XIII, el veguer va exercir la seva missió en col·laboració amb els prohoms del barri, i no amb els de la ciutat. És coneix un únic exemple de la seva actuació en aquest tipus d'afers, però és suficient per intuir que al rerefons hi havia novament els interessos comercials. En aquesta ocasió, els prohoms de la Ribera aconsellaven al veguer Pedrolo que fes enderrocar un angle de la casa de Simó Palet,[20] i per altres documents és possible ubicar la casa en qüestió a l'àrea dels alfòndecs, és a dir, al sector de la ciutat on aleshores s'hi concentrava l'activitat econòmica marítima a la segona meitat del segle XIII. Semblaria assenyat suposar que la intervenció es relaciona en aquest cas amb les necessitats viàries d'una zona amb un intens trànsit de mercaderies.

1.2.2. El Consolat de Mar

En paral·lel a la desaparició de les referències a la Universitat de Prohoms de la Ribera i al desplaçament de competències en matèria de comerç marítim cap al consell municipal, a final del segle XIII apareixen als documents barcelonins uns primers representants dels mercaders de la ciutat. Per un privilegi de Pere el Gran del 19 de juny de 1279, els mercaders quedaven autoritzats a elegir dos representants per procurar "tot

[19] Sobre el paper dels prohoms com a assessors, vegeu Font i Rius, "La Universidad de Prohombres", 234-237; Maria Teresa Ferrer Mallol, "Sobre els orígens del Consolat de Mar de Barcelona el 1279 i sobre els cònsols d'Ultramar a bord de vaixells. Un exemple de 1281", *Anuario de Estudios Medievales* 23 (1993): 142-143.

[20] Les atribucions urbanístiques dels prohoms de la Ribera foren identificades per Carme Batlle (Batlle, "Els prohoms de la Ribera" 155-160).

el que fos necessari per al bé comú de tots plegats i de la mercaderia", i s'ha suposat que serien els successors dels anteriors prohoms de la Ribera en aquest sentit, ja que el 1281 els dos representants dels mercaders exerceixen una facultat que anteriorment havia estat atorgada a aquells, la de nomenar cònsols als vaixells que es dirigeixen a Llevant.[21]

Les notícies sobre aquests cònsols dels mercaders de final del segle XIII i el primer quart del segle XIV són poc abundants, però sí suficients per dir que eren oficials municipals, i també per entreveure els afers dels que s'ocupaven: el 1282 uns "*procuratores seu consules universitatis civitatis Barchinone super facto maris*" eren cridats a un judici per ajudar a resoldre una qüestió fiscal relativa al port de Blanes.[22] Alguns anys més tard, el 1301, els consellers i els prohoms de Barcelona nomenaven cònsols de mar, experts que juraven "*bene et legaliter se habere in ipso consulato*", i aquests cònsols van ser escollits anualment fins l'any 1326, tot desapareixent de la documentació a continuació.[23] Arbitraven petits conflictes civils d'acord amb les lleis marítimes i comercials consuetudinàries, aquelles que havien quedat recollides el segle abans a les Ordinacions dels Prohoms de la Ribera,[24] però és segur que no tenien jurisdicció exclusiva sobre els afers comercials com sí que en tindrien els posteriors cònsols de mar, ja que abans del 1348 la totalitat de la jurisdicció pertanyia al veguer i al batlle.[25] Pels anys que van del 1326 al 1348, en què es va reestructurar el Consolat de Mar de forma definitiva, no es disposa d'informació sobre aquests cònsols i la seva activitat.[26]

[21] Ferrer Mallol, "Sobre els orígens del Consolat de Mar de Barcelona", 143; Ferrer Mallol, "El Consolat de Mar i els Consolats d'Ultramar", 61-62.

[22] Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-1, 257.

[23] Smith, *Historia de los Consulados,* 18; Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-1, 77-78.

[24] Maria Teresa Ferrer Mallol, "Jurisdicció i control de la navegació a la ribera i mar de Barcelona", *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval* 12 (1999): 124-125.

[25] L'administració de justícia al terme de Barcelona, incloent les seves platges i aigües territorials fins a 12 llegües mar endins, competia als monarques. Dins del municipi, la jurisdicció i la potestat marítima la van exercir, en nom seu, els veguers, batlles i batlles generals. Al mateix temps, la ciutat i l'estament mercader van anar absorbint poc a poc la jurisdicció civil al port i a la ciutat. Sobre la jurisdicció en matèria marítima a Barcelona al llarg de l'edat mitjana, vegeu Ferrer Mallol, "Jurisdicció i control".

[26] Els quatre llibres de privilegis del Consolat de Mar que componen la col·lecció documental bàsica per a l'estudi d'aquesta institució no hi apareix cap document anterior a l'any 1348, potser perquè totes les compilacions són posteriors a aquesta data i per tant tots els privilegis anteriors ja no tenien raó de ser i per tant no es van copiar ni incloure (Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-1, 33-34).

El Consolat de Mar segons la seva configuració definitiva és una creació de l'any 1348. El dia 21 de febrer, a petició de consellers i prohoms de Barcelona, el rei Pere el Cerimoniós autoritzava la formació d'un tribunal del Consolat de Mar destinat a la decisió d'afers mercantils, seguint l'exemple del que ja hi havia a la ciutat de Mallorca.[27] Aquest nou consolat el componien dos cònsols i un jutge d'apel·lacions, i les seves decisions eren inapel·lables. Un dels cònsols havia de ser forçosament de l'estament dels ciutadans honrats, molts dels quals tenien forts interessos comercials, mentre que l'altre cònsol provindria del grup dels mercaders. Juntament amb el jutge d'apel·lacions, eren escollits pels consellers i prenien solemnement possessió de llur càrrec de mans d'aquests.[28] Les despeses de funcionament del Consolat corrien a càrrec del municipi,[29] i en unes *Ordinacions* sobre els salaris dels oficials de la ciutat de Barcelona datades de l'any 1350 hi figuren els cònsols de la mar, als quals s'assignen 40 lliures anuals; el jutge d'apel·lacions, que rebia 15 lliures anuals; i els saigs o subalterns, amb 6 lliures anuals; i s'hi preveia que aquests salaris els salaris fossin pagats amb el producte dels drets generats pel propi Consolat.[30] El Consolat estaria ja aleshores autoritzat a carregar una imposició ("el dret del Consolat") destinat a subvencionar la seva activitat quotidiana, incloent els salaris referits i altres despeses ordinàries.[31] En tant que institució depenent del municipi, aquest en supervisava la

[27]Una de les còpies de la cèdula reial per la qual Pere IV concedeix a la ciutat de Barcelona el tribunal del Consolat de Mar es troba a AHCB, *Manuscrits Municipals L*, 1G-10/13, *Llibre Verd*, I, 375, i la publiquen, entre d'altres, Capmany, *Memorias históricas*, III-2, 234-235, doc. 156, i Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-2, 12-13, núm. 4. En referència a la recreació del Consolat de Mar de Barcelona i les seves característiques, vegeu Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 35-38; Font i Rius, "La Universidad de Prohombres", 238; Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-1, 73; Ferrer Mallol, "El Consolat de Mar i els Consolats d'Ultramar", 62-63, i Conde, *Quan Catalunya cavalcava*, 9-11.

[28] A partir del 1436, la designació dels cònsols no serà directa, sinó que hi haurà dotze prohoms electors d'entre els membres del consell municipal. A partir de l'any 1498, tots els càrrecs municipals, inclosos els de cònsols i jutge d'apel·lacions, s'escolliran per insaculació. Sobre el tema de l'elecció dels oficials del Consolat de Mar, vegeu Smith, *Historia de los Consulados*, 30-31; Carrère, *Barcelona 1380-1462*, 35-38; Conde, *Quan Catalunya cavalcava*, 16-18.

[29] Explica Bruniquer que el 1475, el municipi es feia càrrec de sostenir les figures dels cònsols i el jutge d'apel·lacions, i també el dels verguers i advocats del Consolat de Mar (Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, IV, 8).

[30] AHCB, *Imposicions*, 1C-VI, 5, ff. 129r-v. A més a més, hi ha albarans de pagament d'aquests salaris; vegeu, per exemple, els corresponents als cònsols de mar de l'any 1354, Jaume de Gualbes i Guillem sa Torra (AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-I, 19, ff. 30 r-v).

[31] El 8 de maig de l'any 1351, un albarà dels consellers al clavari ordena que es donin als cònsols de l'any anterior - Guillem des Soler i Guillem Sa Torra- 21 lliures, 14 sous i 8 diners que romanien a pagar del salari del consolat. Amb anterioritat ja havien rebut a compte 8 lliures, 5 sous i 4 diners, que havien sobrat del dret del consolat un cop fets els pagaments de salaris i altres necessaris per al funcionament de la

gestió econòmica, i els cònsols liquidaven els comptes dels exercicis amb els racionals de la ciutat.[32] Igualment, la seva activitat rebria alguna mena de supervisió, si més no als primers temps, i ho demostra la designació reial de jutges o inquisidors destinats a controlar l'actuació d'aquests magistrats.[33]

Com els restants consolats de mar, les atribucions del de Barcelona eren sobretot judicials, adreçades a resoldre de forma ràpida i segons els criteris i lleis tècnics i consuetudinaris els conflictes mercantils marítims, amb el fi d'agilitzar i facilitar l'activitat econòmica.[34] Però amb els anys el Consolat va anar incrementant les seves atribucions i la seva jurisdicció, i va passar de ser de ser un organisme fonamentalment marítim, amb fort pes dels homes de mar i adreçat a resoldre qüestions relacionades amb la navegació mercant, a esdevenir una jurisdicció i un organisme mercantil en general. Així, el 1395 els cònsols de mar obtenien autoritat sobre el gremi dels barquers de la platja barcelonina pel que fa als salaris que exigien en les descàrregues durant els temporals. El 1397 els era concedida autoritat per tal de fer complir als canviadors les ordinacions sobre el seu ofici dictades pels consellers. A final del segle XIV habilitaven els corredors d'orella, intermediaris comercials. El 1401 s'estenia l'àmbit d'actuació dels cònsols i la jurisdicció del tribunal als actes comercials terrestres, a banda dels marítims. Anys més tard, ja sota Alfons el Magnànim, encara es va tornar a ampliar la seva jurisdicció, incloent-hi els processos de fallida i deutes dolosos tant en el camp civil com en el criminal. El 1444 fins i tot eren traspassades al Consolat causes civils fins aleshores sota l'autoritat de l'almirall, com ara aquelles que tinguessin lloc en armaments no reials.[35]

---

institució ("...fetes les messions en saigs com en altra manera") (AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-I, 18, ff. 45 r-v).

[32] Vegeu àpoques i albarans corresponents a liquidacions d'exercicis anuals entre els cònsols de mar i la ciutat a AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 165, f. 33r; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 2, ff. 235r, 236r; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 3, ff. 379-380; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 4/5, f. 133r; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 10, f. 50r; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 21, f. 215v; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 22/23, f. 219v; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 25, f. 198v; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 166, f. 92v; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, IV, f. 187v.

[33] El salari d'aquests inquisidors era pagat pel municipi, tal com ens ho asseguren, per exemple, els albarans de pagament dels inquisidors dels cònsols i jutge d'apel·lacions dels exercicis 1352-1353 (Ramon Dusay i Ponç des Vall; Bernat de Pagaveres), i del 1353-1354 (Francesc Castelló i Ferrer Alot; Guillem de Cabanelles) (AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-I, 19, ff. 12v-13v).

[34] Per a la història i la historiografia dels consolats de mar, vegeu Smith, *Historia de los Consulados*, i Cabestany, "Cònsols de mar i cònsols d'ultramar", 403-408.

[35] Colón i Garcia, *Llibre del Consolat de Mar*, III-1, 116-130; Ferrer Mallol, "Jurisdicció i control", 126-127. Les úniques causes comercials que quedaven fora de l'àmbit de competencia dels cònsols de mar de Barcelona eren les de drapers referents a vendes al detall, les reparacions dels sabaters, i algunes altres.

1.2.3. El Consell de la Llotja o de la Mercaderia

Encara que els cònsols de mar representarien en certa manera els interessos dels mercaders dins del govern de la ciutat, la seva funció prioritària era una altra, i la mercaderia urbana va aspirar lògicament a organitzar-se per poder defensar més bé la seva professió, especialment a partir final del segle XIV, en què es van començar a desencadenar les dificultats econòmiques i socials a Barcelona. Amb aquest fi l'any 1394 es fundava el Consell de la Llotja o de la Mercaderia: un privilegi reial datat el 22 d'abril de 1394 autoritzava els cònsols de mar a convocar, quan i on volguessin, consell de mercaders en nombre comprès entre 10 i 20 "per dirigir els actes mercantívols", tot determinant les mesures que els semblessin oportunes. Inicialment no hi havia un nombre fix de participants en les reunions del Consell, i tampoc no tenien una periodicitat concreta, sinó que els cònsols els convocaven cada cop que hi havia algun afer a discutir. Aquest consell, conegut com Consell de la Llotja, de Vint o de la Mercaderia, designaria per votació els dos delegats o Defenedors de la Mercaderia, que haurien d'executar les decisions del Consell. A més, s'autoritzava la imposició del dret de la mercaderia o del pariatge sobre vaixells i mercaderies, i, si calia, també una talla, per a finançar les activitats d'aquest nou organisme. Finalment, per a ocupar-se de tot això, cònsols i Consell podrien contractar personal.[36]

La institució va contractar força personal per al seu funcionament. El primer volum de Clavaria (1401-1402) del Dret del Pariatge esmenta salaris pagats a persones dels següents oficis: collidors del dret del pariatge, guarda de la mar pel dret del pariatge, porter dels defenedors de la mercaderia, corredor i cridador, missatger, escrivà dels defenedors, escrivà dels cònsols...[37] S'acostumava a recórrer sempre a les mateixes

---

S'insistia en què la jurisdicció del Consolat era autònoma i independent de qualsevol altra mena de tribunals. El privilegi fou concedit al mateix temps als consolats de mar de Barcelona, Mallorca i Perpinyà (ACA, *Consell de Cent*, perg. núm. 77; Capmany, *Memorias históricas*, III-2, 394-396, doc. 268; Smith, *Historia de los Consulados*, 39-40; Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-1, 72, 119-120, 124). Pel que fa als corredors d'orella, vegeu Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 98-105.

[36] El privilegi del 1394 es conserva a l'ACA, *Cancelleria*, reg. 1908, ff. 46v-47v i 80-80v (entre d'altres còpies); citat per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-2, 27-29, núm. 14. Vegeu-ne comentaris a Smith, *Historia de los Consulados*, 51-54; Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 51-53, 57; i Conde, *Quan Catalunya cavalcava*, 18-19, 82.

[37] AHCB, 1I-IV, 1, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1401-1407)*. Una mirada a l'atzar a volums de mitjan i de final segle XV permet extreure semblants conclusions: hi apareixen defenedors de la mercaderia, clavaris del dret de la mercaderia, guardes del dret, collidors del dret, notaris, etc. Vegeu, per

persones, que eren considerades com a part dels "officials e ministres" de la llotja, i que eren titulars de l'ofici en qüestió de manera vitalícia, segons ho dóna a entendre una relació no datada però sens dubte de final del s. XV que inclou tots els oficials i ministres de la llotja, és a dir, tot el personal que ocupa un càrrec específic i a qui li havin estat encarregades unes funcions determinades, independentment de si treballa de manera fixa o esporàdica a la institució.[38] Tant si rebien un salari anual o se'ls remunerava per feina feta, els oficials de la llotja es poden dividir en dos grans grups: aquells que es dedicaven a afers pròpiament tècnics i aquells que tenien com a principal ocupació l'habilitació i el manteniment de l'entorn físic i material de l'activitat mercantil. Entre els primers s'hi compten el procurador i síndic, els guardes del dret del pariatge, collidors del dret del pariatge, escrivà dels actes extrajudicials dels cònsols i del Consell de Vint, i corredor de coll. Al segon grup s'hi inclouen el mestre de cases, el mestre fuster, el ferrer de clavó, el ferrer manyà, pintor, rellotger, argenter, candeler, llibreter, el verguer que té cura dels tarongers de l'hort i el llibreter.

El privilegi de 1394 havia establert també que el Consell de la Llotja disposés de recursos financers propis per al manteniment de la seva activitat, i s'hi esmentava tant un impost indirecte sobre les mercaderies, vaixells, mercaders o patrons del regne, com un altre de directe o "talla" si mai fos necessari. A més a més, en casos excepcionals, el rei va autoritzar més endavant impostos addicionals extraordinaris: així, per exemple, el 1429 s'imposà una taxa sobre el tràfic amb Alexandria, Beirut i Llevant per pagar les despeses de l'ambaixada prop del soldà, i poc abans del 1434 s'imposà una taxa d'un 4% aproximadament sobre les mercaderies importades o exportades a Flandes per súbdits dels rei, pagable al cònsol de catalans a Bruges.[39]

Però la font d'ingressos de la institució per excel·lència fou l'impost indirecte ja contemplat en el privilegi de 1394. Conegut com a dret del pariatge, gravava les mercaderies d'importació i d'exportació que passaven per la duana de la ciutat amb una taxa que va oscil·lar entre el 0,2% i l'1,6% del seu valor segons el moment i en funció

exemple, BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", ff. 11r-16v; AHCB, 1I-IV, 5, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1489-1491)*, "Rebudes i dates 1489-1490", ff. 18-20.

[38] AHCB, *Llibre d'ordinacions (volum miscel·lani)*, 1I-VII, 1, ff. 1 r-v.

[39] Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 56.

de les necessitats econòmiques de la institució.[40] El dret era aplicat i administrat pels mercaders, i va permetre mantenir l'estructura fixa de l'organisme, i també endegar iniciatives adreçades a promoure el comerç, com ara la creació d'un servei d'informacions (correus ordinaris per mitjà de lletres, o especials i urgents tot noliejant petits vaixells), l'enviament d'armades contra els corsaris que havien pres botins barcelonesos, o la intervenció diplomàtica, directa o indirecta davant les autoritats pertinents quan els interessos dels mercaders eren lesionats.[41] Per descomptat, la disponibilitat de recursos financers també explica que el Consell de la Llotja actués, a través dels defenedors, com a promotor d'obres d'arquitectura i d'infraestructura adreçades a la facilitació de l'activitat comercial, i que a més de fer-se càrrec de l'ampliació i manteniment de la llotja, financés totalment o parcial altres empreses constructives que havien de repercutir positivament en el comerç. És, per exemple, el cas de les drassanes, i així l'any 1454 s'acordava que anualment es pagarien 25 lliures procedents del dret del pariatge per a la seva conservació.[42] La participació en el finançament del moll artificial, que es construïa a Barcelona de bell nou al segle XV, fou encara més important: el moll tenia com a font de finançament principal el dret d'ancoratge,[43] però en virtut del benefici que la seva existència havia d'ocasionar en l'activitat comercial, es va acordar que els mercaders participarien igualment en les despeses de la seva construcció.[44] Així, l'any 1445 es va vendre censal sobre el dret del pariatge per poder aportar la quantitat acordada,[45] i dècades més tard es va tornar a empenyorar el dret en 500 lliures per tal de poder pagar la quantitat anual que havien

[40] Smith, *Historia de los Consulados*, 84-86, 178-179; AHBC, JC 195, *Repertoris dos ... per Luís Rufet*, f. 121r.

[41] Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 57.

[42] Un privilegi reial suprimia el dret de la drassana, del qual es aquesta es finançava, durant tres anys. Per aquest motiu, consellers i cònsols de mar van acordar aquest extrem (AHCB, *Registre de deliberacions*, 1B-II, 8, ff. 183v-184v).

[43] El 8 de desembre de 1438, Alfons V concedia a Barcelona la facultat de construir un port o moll a la platja de la ciutat, així com la facultat d'imposar un dret d'ancoratge per a finançar l'obra (AHCB, *Llibre Vermell*, III, ff. 76-78; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 473-474, núm. 323).

[44] El tema es va discutir en nombroses sessions del Consell de Vint, els dies 16 i 23 de novembre de 1445, l'11 i el 30 de setembre de 1477, el de març i l' 11 de setembre de 1478, i també el el 20 de febrer, 14 i 26 d'abril, 10 de juliol de 1479, i moltes altres vegades (AHBC, JC 195, *Repertoris dos ... per Luís Rufet*, ff. 126r-v).

[45] Malgrat que no en conservem la deliberació del Consell de Vint, sabem que el 23 de novembre de 1445, aquest va deliberar que "censals se puguen manllevar per fer pontons per obra del moll" (AHBC, JC 195, *Repertoris dos ... per Luís Rufet*, f. 62v).

promès destinar a la construcció del moll (300 lliures), així com les pensions de censal mort que pesaven sobre el dret.[46]

El dret del pariatge es va començar a aplicar a Barcelona l'any 1401.[47] Inicialment, es recaptava de manera directa. Amb aquest fi, a Barcelona foren designats 5 guardes de la mar,[48] dos collidors,[49] i un escrivà.[50] Però al febrer de 1402 el dret fou venut o arrendat,[51] i, trobem com el 1404 s'encantava.[52] Sense oblidar que existeixen buits documentals, sembla que més endavant es va tornar a la gestió directa, ja que l'any 1414 es pagava el salari d'un guarda de mar que vigilava els moviments al port, i que adreçava els contribuents als dos recaptadors o col·lectors que es cuidaven de la percepció del dret,[53] que es pagava dins la llotja.

[46] La cèdula reial està datada del 7 de juliol de 1483 (ACA, reg. 3800, ff. 83-84v; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-2, 591-592, núm. 404. Sobre la construcció del port medieval de Barcelona, vegeu Mikel Soberón, "Caixes i pontons. Els aspectes tècnics en la construcció del primer port medieval de Barcelona, 1439-1455", *Barcelona quaderns d'història* 21 (2014): 125-138.

[47] "En nom de Déu sia, e de la verge Maria. En aquest libre apparen totes reebudes e dates fetes per mi, Pere de Muntrós, clavari, per lo pariatge en la ciutat de Barchinona, així per la administració dels XXV M florins proferts al senyor rey per lo subsidi de Cerdenya, com d'armades fetes en la dita ciutat, e altres despeses en diverses maneres. Lo qual libre fo començat a XXVI dies de l'any M CCCC I, que lo dret del dit pariatge fo imposat en la dita ciutat" (AHCB, 1I-IV, 1, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1401-1407)*, "Rebudes i dates 1401-1402", f. 1r). Es centralitzava també a Barcelona el pariatge recollit a altres ciutats marítimes, i la ciutat determinava el seu ús segons la seva conveniència (Romestan, "Le Consulat de mer", 160-161).

[48] Tenien un salari anual de 35 lliures. Des de la seva elecció -quan el dret del pariatge va entrar en vigor o poc després (8-IV-1402)- fins el moment en que el dret es va arrendar, foren Antoni Riera, Pere Sermona, Bernat Tallada, Bernat Cabet, i Francesc Coll (AHCB, 1I-IV, 1, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1401-1407)*, "Rebudes i dates 1401-1402", ff. 42v-43v).

[49] Els primers foren Ramon de Canyelles i Bernat de Ribelles, que dipositaven les sumes recaptades a la taula dels canviadors Francesc i Manuel de Gualbes. La quantitat total que van recaptar pel període que va del 26 d'abril de 1401, en què el dret es van començar a collir, a final de febrer de 1402, en què el dret fou arrendat, va ser de 6035 lliures, 4 sous, i 1 diner (AHCB, 1I-IV, 1, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1401-1407)*, "Rebudes i dates 1401-1402", ff. 2r-3r)

[50] Del dia en que el dret es va començar a collir fins que fou venut, Joan Parer va seure a la taula del dret del pariatge "per fer albarans e altres scriptures per spatxament de la dita taula" (AHCB, 1I-IV, 1, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1401-1407)*, "Rebudes i dates 1401-1402", f. 47v).

[51] Els primers compradors foren Bartomeu Vines i Jaume Traginer (AHCB, 1I-IV, 1, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1401-1407)*, "Rebudes i dates 1401-1402", ff. 3v, 50r).

[52] El 5 d'abril de 1404 Bernat Cadireta, corredor públic de Barcelona, rebia 5 florins d'or d'Aragó per encantar el dret del pariatge del principat de Catalunya (AHPB, Guillem Donadeu, *Protocollum seu capibrevium contractuum venerabilium deffensorum artis mercantilis civitatis Barchinone*, 80/8, s. f.).

[53] El 9 d'agost de 1414 Miquel Marquet, col·lector del dret que es collia a la llotja, rebia una tercera part del salari del seu ofici (12 lliures i mitja); el 5 d'octubre en cobrava una altra terça, i el 24 de desembre una altra (AHPB, Guillem Donadeu, *Llibres de contractes dels defenedors de l'art mercantil de la ciutat de Barcelona*, 80/9, s. f).

Els ingressos procedents del dret del pariatge no sempre van ser suficients per fer front a les necessitats, i als desitjos o imposicions reials que pesaven sobre els cònsols i el Consell. En aquestes ocasions, es van obtenir privilegis reials per tal de poder vendre censal sobre el dret i incrementar així els recursos financers disponibles, en el benentès que el deute seria reduït l'abans possible, redimint el censal o rebaixant l'interès. El mateix any en què el dret es començà a aplicar, el 1401, ja es va vendre censal mort sobre el dret del pariatge, amb l'objectiu d'oferir al rei un ajut per a la guerra amb Sardenya.[54] Un altre motiu de venda de censal fou, per exemple, l'armada contra corsaris organitzada l'any 1431.[55]

Mentre que la construcció de la llotja és anterior a la creació del dret del pariatge, les ampliacions i reformes del segle XV van ser finançades amb els ingressos que en procedien, i també per aquest motiu es va vendre en ocasions censal mort sobre el dret, per exemple quan a mitjan segle XV es va construir la sala de la duana.[56] L'any 1457 en foren compradors, entre d'altres, el frare Guillem Pere de Santa Eulàlia, prior del monestir de Sant Sebastià dels Gorchs, de l'ordre de Sant Benet;[57] els marmessors del prevere difunt Pere Tolosa;[58] Joana, vídua de Guillem des Torrent;[59] Lluís Entelm,

[54] L'any 1401 es van reunir a Barcelona els síndics dels consolats d'aquesta ciutat, de València, Mallorca i Perpinyà per a tractar dels ajuts que seria possible donar al rei per la guerra amb Sardenya, i es va aprovar que cada consolat pogués "*tomar un empréstito a interés sobre las rentas del derecho de imperiage, a fin de poder cumplir el servicio ofrecido para la guerra de Cerdeña*". Per a la recepció de les rendes que es van destinar a aquest servei, es va autoritzar el clavari del Consolat de Barcelona, a qui els clavaris dels altres consolats catalans enviarien els seus comptes (Capmany, *Memorias históricas*, I, 852-853).

[55] Precisament, el mestres de cases Marc Safont fou un dels que va adquirir censal en aquesta ocasió. Rebia una pensió anual de 15 lliures, i el capital -208 lliures- fou redimit l'any 1432 (BAB, Ms. 32, *Clavaria o rebudes (1431-1432)*, ff. 39r, 41r, 131v, 139 r-v; BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", f. 21r).

[56] L'àpoca datada del 29 de juliol de 1457, presentada per l'escrivà reial Pere Sasala, és "*per laboribus meis ordinandi et redigendi in forma licenciam vendendi censualia morta per domini regenti Navarre, lucum tenentem illustrissimi domini regis Aragonum, concessum honorabilibus consulibus maris huiusmodi civitatis, tam per necessitatem operis quod nunc fit supra duanam loie predite civitatis...*". Del 24 de novembre de 1457 daten una àpoca i un albarà del salari del trasllat autèntic de la provisió per tal que els cònsols puguin vendre censal per l'obra que s'ha de fer sobre la duana de la llotja, realitzat pel notari Francesc de Moles (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 37 r-v (24-XI-1457).

[57] Va comprar 600 lliures de censal, de pensió de 20 lliures (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 37v, i s. f. (15-XI-1457).

[58] Van comprar 433 lliures de censal, de pensió de 9lliures, 8 sous (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 38 r-v).

[59] Amb àpoca del 12 de desembre de 1457, va comprar 750 lliures de censal, de pensió de 25 lliures (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (12-XII-1457).

barquer;[60] Bernat Sforça, prevere;[61] i Miquel Sanxo i Miquel Joan en tant que cònsols de la confraria dels mestres d'aixa.[62] Per tal de poder pagar les quantitats compromeses es van arribar a demanar préstecs "per socórrer als creedors del dit dret, així per raó de la obra la qual se fa de present sobre la duana de la lotge, com per altres raons".[63]

Una altra ocasió en la qual es va vendre censal mort sobre el dret del pariatge per afrontar obres d'infraestructura fou quan, l'any 1479, es va haver d'aixecar una palissada davant la llotja per tal de protegir-la dels embats del mar.[64] Només cinc anys més tard calia renovar aquesta disposició,[65] i es va tornar a vendre censal mort amb el mateix objectiu.[66] De fet, per a aconseguir acabar l'obra d'aquesta palissada, es va acabar aprovant l'augment del dret del pariatge en un diner.[67]

[60] Amb àpoca de 12 de desembre de 1457, va comprar 270 lliures de censal, de pensió de 9 lliures (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (12-XII-1457).
[61] Amb àpoca de 12 de desembre de 1457, va comprar 360 lliures de censal, de pensió de 12 lliures (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (12-XII-1457).
[62] Amb àpoca de 12 de desembre de 1457, van comprar 80 lliures de censal de preu de 2 lliures, 13 sous, 4 diners (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (12-XII-1457).
[63] Per àpoques i albarans del 28 de juliol de 1457 i del 2 i 3 d'agost del mateix any, es van retornar 50 lliures a l'honorable Bernat Miquel, 15 lliures al mercader Martí Solzina, i 50 lliures al també mercader Francesc Sescorts (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (28-VII-1457; 2-VII-1457; 3-VII-1457).
[64] L'11 de desembre de 1479, el Consell de Vint ja exposava que el novembre anterior s'havia iniciat, a càrrec del dret del pariatge, "lo repar o palissada" de davant duana i la llotja per a defensar aquests espais del perill de la mar "qui ab tanta impetut s'és acostada". Ara es plantejava que, com que no hi havia fons suficients, "era necessari haver e manlevar per via de venda de censal mort alguna quantitat de pecúnia convertidora en dita obra, per la qual rahó era stada obtenguda licència" del representant del monarca en la seva absència. I es determinà vendre fins a 300 lliures de censal mort amb dit objectiu (BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, ff. 170r-171v).
[65] El 15 de desembre de l'any 1484, el governador general de Catalunya emetia una cèdula que autoritzava empenyorar el dret del pariatge amb motiu de les obres necessàries per a defensar la llotja dels embats dels mar (ACA, reg. 3801, ff. 66-67v; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-2, 595-596, doc. 407).
[66] El 8 de febrer de 1485 es va pagar al notari Esteve Soley el seu salari de fer una manlleuta de censal de 150 lliures per l'obra de la llotja; és una notícia que apareix enmig de notícies referents a la construcció de la palissada de protecció de la llotja, i per tant pensem que deu referir-s'hi (BAB, Ms. 41, *Clavaria o rebudes (1473-1475)*, "Rebudes i dates 1484", f. 72r).
[67] En principi, la imposició extraordinària s'havia d'extingir amb l'acabament de l'obra de la palissada, però en realitat sembla que va durar més (BAB, Ms. 31, *Deliberacions (1486-1487)*, s. f. (26-IV-1486; 3-I-1487).

1.3. L'entorn urbà de la llotja

La llotja, edifici públic concebut com a lloc de trobada i residència dels mercaders i dels cònsols de mar, es va aixecar al front marítim de Barcelona, la zona de major valor econòmic de la ciutat als segles finals de l'edat mitjana. Barcelona s'havia consolidat al segle XIII com a centre econòmic de primer ordre en el context de la Mediterrània cristiana, i el sector costaner situat al davant de l'àrea portuària havia anat aglutinant l'activitat relacionada amb el comerç internacional. El monarca, tot adonant-se dels beneficis i les rendes que podia extreure d'una activitat econòmica en eclosió, havia dictat disposicions i imposat mesures de diferent ordre adreçades a aprofitar-ne el potencial, i una d'aquestes iniciatives fou la pròpia urbanització d'aquesta franja central del litoral marítim barceloní. En aquest sector hi va concentrar serveis i monopolis que l'havien de beneficiar: hi va establir obradors, pels quals obtenia rendes, i hi va ubicar també els alfòndecs reials, els centres de les transaccions al segle XIII, on s'hi aglutinava el cobrament dels impostos d'obligat pagament per a a determinades transaccions comercials.[68] També va crear una fira, possiblement ubicada en aquest mateix sector, que igualment li generava beneficis.[69] Però el rei va alienar gradualment les seves propietats a la Ribera al llarg del segle XIII i començament del segle XIV.[70] I amb aquest procés, els solars costaners del front marítim van passar a mans de nobles i

[68] El rei es va reservar la zona central i va establir a la canonja i a patricis barcelonesos altres franges de la costa. Els particulars que van obtener sectors de la costa eren en tots els casos patricis que havien prestat serveis (o diners) a la monarquia, cosa que dóna idea del valor del sector. Per als interessos reials en la urbanització de la costa de Barcelona, vegeu Pere Ortí Gost, *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval. Barcelona, segles XII-XIV* (Barcelona: CSIC, 2000), 116-118; Stephen P. Bensch, *Barcelona i els seus dirigents 1096-1291* (Barcelona: Proa, 2000), 191, 197-198, 208-209, 278-280). Pels alfòndecs de Barcelona, vegeu també Carme Batlle i Gallart, "La alhóndiga, centro comercial de Barcelona, durante el siglo XIII", in *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Età Moderna*, ed. Laura Balletto (Gènova: Glauco Brigati, 1997), 61-81.

[69] La fira es documenta el 1223, se celebrava al juliol i tenia lloc en una zona suficientment espaiosa fora murs que aniria canviant a mesura que la ciutat anava creixent (Carme Batlle i Gallart, "Notizie sul mercato e la fiera di Barcellona nel secolo XIII", *Medioevo. Saggi e Rassegne* 3 (1977): 61-74).

[70] Primer va cedir els alfòndecs de manera temporal al comte de Rosselló Nunó Sanç (1226), que va rebre el dret d'utilitzar aquesta propietat i de construir edificis dins del recinte dels alfòndecs si així ho volia (Ortí, *Renda i fiscalitat*, 121; Bensch, *Barcelona i els seus dirigents*, 270). Carme Batlle documenta com els drets sobre els antics alfòndecs es van dividir i subdividir al llarg del segle XIII, i com algunes parts van deixar de funcionar com a alfòndecs i van passar a usos privats: Batlle, "Els prohoms de la Ribera"; Carme Batlle i Gallart, "La casa burguesa en la Barcelona del siglo XIII", *Acta Mediaevalia. Annex 1. La societat barcelonina a la baixa edat mitjana* (Barcelona: Universitat de Barcelona, 1983), 9-52; Batlle, "La alhóndiga, centro comercial de Barcelona", 61-81. De totes les propietats reials a l'àrea dels alfòndecs, la darrera en ser alienada fou l'illa més oriental de l'arenal central, on es trobava el maell del mar (1323) (Ortí, *Renda i fiscalitat*, 114-116).

de ciutadans. Especialment interessant per al futur de la llotja resulta la cessió realitzada l'any 1258 per Jaume I a Berenguer de Montcada, segons la qual li cedia part dels seus alfòndecs, dels quals aleshores era emfiteuta Pere de Lissac- a canvi de les seves alqueries del castell d'Altea.[71]

La part més cobejada del sector comercial marítim a mitjan segle XIII era la compresa entre la platja i Santa Maria del Mar: als anys 1250 i 1260 les inversions en parades de venda i obradors de les grans famílies de Barcelona com els Marquet, els Plegamans o els Durfort, s'hi van multiplicar, i la rivalitat per controlar-ne la propietat i les rendes va provocar serioses disputes entre algunes d'aquestes famílies, que com s'ha dit més amunt es mirarien d'aplacar mitjançant la creació de la Universitat de Prohoms de la Ribera.[72] L'eufòria constructiva al sector entraria, però, en conflicte amb la font de la riquesa: l'activitat industrial i comercial devia tenir lloc a la pròpia platja, i aquesta necessitat d'espai explicaria l'obligació reial del 1243 de reservar-ne una zona per l'estatge d'embarcacions, i també la prohibició d'aixecar-hi construccions.[73]

La plaça dels Canvis, un espai obert situat precisament en aquest sector, era el punt de contacte entre la ciutat activa i l'origen de gran part d'aquesta riquesa, el mar.[74] Per la seva situació davant l'arenal costaner que funcionava com a port, s'hi havia anat concentrant de manera natural l'activitat econòmica relacionada amb el comerç internacional, i el 1322 apareix reservada per als canviadors.[75] Al llarg del segle XIV,

[71] ACA, *Cancelleria*, reg. 9, f. 59v, i ACB, 4-31-322, 4-32-477; citat per Salvador Sanpere i Miquel, *Topografia antigua de Barcelona. Rodalía de Corbera* (Barcelona: Imprenta de Henrich y Cia., 1890-1892), III, 25-27, doc. 41. En realitat, es tracta d'una permuta dels drets sobre els alfòndecs en canvi de l'alqueria d'Altea (Ortí, *Renda i fiscalitat*, 121-122).

[72] Bensch, *Barcelona i els seus dirigents*, 2000, 308-309. Carme Batlle documenta també alguns dels litigis per la titularitat dels solars i/o per l'ús i les reformes que se'n va fer (Batlle, "Els prohoms de la Ribera").

[73] Es tracta del sector comprès entre les drassanes, aleshores situades aproximadament al final de l'actual carrer de Regomir, la nova construcció de Bernat Olzet situada al carrer Rere Palau, les aigües del mar i les construccions de pedra i calç ja existents. Publica el document Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 19-20, doc. 9. El comenta Font i Rius, "La Universidad de Prohombres", 207-208.

[74] L'estudi analític dels fogatges i la plasmació de la seva informació va permetre fer una aproximació a l'estructura social de l'espai urbà. Vegeu Manuel Guàrdia Bassols i Albert García Espuche, "Estructura urbana", in *La ciutat consolidada*, vol. 3 d' *Història de Barcelona*, dir. Jaume Sobrequés i Callicó (Barcelona: Ajuntament de Barcelona-Enciclopèdia Catalana, 1992), 59.

[75] En Consell de Cent es prohibeix que els corredors puguin encantar o vendre "a les taules dels canvis de la mar, ço es a saber, de la casa d'en Vanaya tro a la casa d'en Lagostera e la taula d'en Jacme Abella" (AHCB, *Registre de Deliberacions*, 1B-II, 7, f. 37v).

les al·lusions a la plaça dels Canvis són freqüents, en relació amb els canviadors però també amb altres oficis relacionats amb les transaccions comercials.[76] Lògicament, la llotja dels mercaders de Barcelona es va voler construir en aquest mateix sector, i la pressió urbanística i constructiva que patia aquesta zona des de feia temps explica que el privilegi de construcció s'acompanyés d'una autorització reial per expropiar les "cases, honors, drets i censals" que s'estimessin necessaris, amb l'argument d'anteposar la utilitat pública a la privada. El privilegi ordenava també la manera de compensar els propietaris perjudicats: els consellers, juntament amb tres o quatre prohoms escollits amb aquest fi, havien d'estimar el perjudici causat. [77]

S'ha repetit que el 1339, després de la concessió reial, el municipi va adquirir un terreny i unes cases de la plaça dels Canvis, que havien pertangut als Montcada, i que foren destinats a la nova fàbrica. Aquesta notícia fou publicada per autors que es caracteritzen pel seu ús sòlid de bases documentals, però cap d'ells no van indicar quines eren les seves fonts i nosaltres tampoc no hem pogut trobar el document que permeti confirmar-ho.[78] Sí que podem confirmar que els Montcada havien estat propietaris de terrenys en aquesta àrea costanera de Barcelona, ja que com s'ha dit una mica més amunt, el 1258, Jaume I havia cedit a Berenguer de Montcada els tres alfòndecs que aleshores hi posseïa.[79] i segons el document de cessió, un d'aquests alfòndecs limitava amb els

[76] Per exemple, el 1332, el ciutadà Romeu de Guàrdies venia al canviador Francesc Castelló el seu obrador del carrer o plaça dels Canvis de Mar (AHCB, Pergamins municipals, 1A-360). El 10 de novembre de 1360 el canviador Francesc Castelló fou decapitat davant casa seva, a la plaça dels Canvis de mar (Bruniquer, *Rúbriques*, V, 63). El 1388 hi tenien els seus obradors els notari Felip Gombau i Bartomeu Gomar, i el corredor Bernat Cadireta (AHCB, 1C.XIX-32, *Llibre de les Rendes de l'Hospital de Pere des Vilar*, f. 18v, 20r, 20v, 38v, 81v, 86v).

[77] AHBC, *Llibre de privilegis*, JC 193, ff. 120v-121v; citat per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III, 10-11, núm. 2.

[78] Així ho digué en primer lloc Capmany: "*fue construido en terreno propio de la casa de Moncada, cuyas armas se han conocido esculpidas en varios escudos de piedra embutidos en los arcos de los salones de la Lonja*" (Capmany, *Memorias históricas*, I, 341-342). Ho van repetir, entre d'altres, Pi i Arimon: "...*el Cuerpo Municipal compró en 1339 unas casas propias de la familia de Moncada en la ribera del mar, en la vulgarmente llamada* Plassa dels Cambis...", i també Carreras Candi: "...Barcelona adquirí dels Montcada, en 1339, unes cases en la plaça dels Cambis...". Ha continuat format part de la historia acceptada de la llotja (Pi i Arimon, *Barcelona Antigua*, I, 409; Carreras Candi, *Geografia general*, 431).

[79] ACA, *Cancelleria*, reg. 9, f. 59v, i ACB, 4-31-322, 4-32-477; citat per Sanpere i Miquel, *Rodalía de Corbera*, III, 25-27, doc. 41. En realitat, es tracta d'una permuta dels drets sobre els alfòndecs en canvi de l'alqueria d'Altea (Ortí, *Renda i fiscalitat*, 121-122).

actuals carrers d'Agullers, Portadores i Consolat.[80] Berenguer de Montcada continuava sent propietari dels alfòndecs deu anys més tard, ja que en el seu testament de 1268 establia que una part de les rendes que en procedien s'havien de destinar als frares predicadors.[81] Encara que els alfòndecs deixessin de funcionar com a tals, és possible que els terrenys i els edificis fossin encara dels Montcada al segle XIV, i que aleshores s'expropiessin. La relació entre els Montcada i la llotja encara tindrà continuïtat: el 1358, Pere de Montcada atorgava testament i fundava la capella de la llotja, i la propia llotja era esmentada el 1359 com a "*logie mercatorum, vulgariter nominatis de Moncada*".[82] Com veurem més endavant, aquesta llotja va quedar inutilitzada abans de final de segle, i se'n va construir una de nova al seu davant, això sí, tot mantenint la ubicació privilegiada al front marítim.

Una mirada a les decisions urbanístiques preses pel Consell de Cent i gestionades pels obrers municipals al segle XIV assegura que, a més de la llotja, un nombre gens menyspreable d'iniciatives públiques del segle XIV i XV guarden relació amb les necessitats del comerç i van tenir lloc justament a la part central de la costa de la ciutat, en un indici clar de la prioritat que es donava a aquests afers. A més a més, a partir de mitjan i final segle XIV es va voler dignificar la façana marítima de Barcelona: es van desplaçar de la zona els usos considerats menys dignes (forques, peixateria),[83] i es van prendre decisions cabdals adreçades a assegurar la salubritat i la higiene del sector. Per exemple, l'any 1401 els magistrats municipals ordenaven reparar la claveguera propera a la llotja,[84] i pels volts del 1410 van fer construir una boca nova per la claveguera, no perquè estigués deteriorada sinó perquè "era aquí molt necessària per esquivar la gran

[80] Sanpere i Miquel, *Rodalía de Corbera*, I, 19; Carreras Candi, *Geografia general*, 368; Ortí, *Renda i fiscalitat*, 117.

[81] Els alfòndecs pròpiament dits no apareixen en el testament, redactat el 1268. De fet, en aquestes darreres voluntats no hi apareixien una gran part dels seus béns, i per això Carme Batlle sospita que hi hauria un testament anterior on hi figuraria tot el que manca aquí (Batlle, "La alhóndiga", 68-69).

[82] En una lletra que és contemporània a la del pergamí, de 1359, està escrita al dors del mateix aquesta expressió. El pergamí es conserva a l'AHCB (IA-498) i el regesta M. Cinta Mañé (Mañé, *Catàleg dels pergamins 1336-1396*, 117, doc. 508)

[83] Albert Cubeles i Bonet, "L'evolució de les actuacions del Consell del Cent en matèria d'urbanisme al segle XIV", *Barcelona Quaderns d'Història* 4 (2001): 135; Albert Cubeles i Bonet i Ferran Puig i Verdaguer, "La Drassana i la gestació de la façana marítima a Barcelona", *Drassana* 11 (2003): 57-58.

[84] L'any 1401 el municipi discutia la qüestió de la reparació de la claveguera que hi havia vora la llotja, "la qual era destruida i resada a la mar"; si no es reparava no podia evaquar, i això causava "infecció i gran corrupció d'aquella part de la ciutat" (AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 25, f. 218; citat per Francesc Carreras Candi, *Geografia general de Catalunya. La ciutat de Barcelona.* Barcelona: Albert Martín editor, 1916, nota 974).

pudor i corrupció que ix de la claveguera vella qui és davant la dita llotja".[85] La boca es es va desplaçar, a més, una mica vers el puig del Carbó.[86] El caràcter representatiu d'aquesta àrea explicaria, també, la incongruència militar de que la zona no quedés tancada per la muralla de mar fins al segle XVI, malgrat que s'havia començat a emmurallar el front marítim el 1357 i en els anys següents va concentrar grans esforços.[87]

Altres disposicions contemporànies a l'entrada en funcionament de la llotja s'adrecen a assegurar l'ús correcte de l'espai públic. Des de mitjan segle XIV s'insistia en la importància de mantenir net i endreçat l'entorn de la llotja, aleshores en construcció, i que no s'hi rentés roba ni s'hi llencés brutícia.[88] A final de segle, el 1396, es regularitzaven les activitats a la zona, i es va prohibir que els corredors de robes actuessin al davant de la llotja, tot dirigint-los a la plaça habilitada a tal fi a ponent de l'edifici.[89] Quatre anys més tard, el 1400, s'insistia en aquestes i altres normatives: entres d'altres, s'ordenava que els venedors de robes respectessin les fites del davant de l'hort de la llotja (és a dir, a ponent de l'edifici); es recordava que ni els venedors ni els fusters que treballaven a la vora no podien rentar ni deixar objectes ni a la plaça ni al pou proper; es regulava l'ús únicament diürn de la plaça; i s'estipulava que no es podien

[85] El 28 d'agost d'aquell any, Pere ça Vila rebia 82 lliures i 10 sous, que havia d'invertir en "l'obra de la claveguera nova que ara es fa prop la lotja de la mar" (AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 34, f. 85v). El 30 de setembre rebia 66 lliures més, amb el mateix objectiu (AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 34, f. 86r). Existeixen altres referències, menys concretes, als diners invertits pel municipi en la nova clavaguera: en un memorial de cauteles pagades pel clavari sense datar, però sens dubte pertanyent a c. 1410, s'hi inclou "la obra de la clavaguera de la Loia" (AHCB, 1B.I, *Llibre del Consell*, 28, f. 132r).

[86] Una anotació contemporània a les anteriors fa referència a la inversió d'una quantitat de diners indeterminada en l'obra de la claveguera major de la ciutat, la boca de la qual s'havia de traslladar vers el puig del Carbó (AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 30-31, f. 163v).

[87] Albert Cubeles i Bonet i Ferran Puig i Verdaguer, "Les fortificacions de Barcelona", in *Abajo las murallas!!! 150 anys de l'enderroc de les muralles de Barcelona*, dir. A. Cubeles i A. Nicolau (Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2004), 58-60, 66.

[88] El 27 de febrer de 1353, "per manament del mostaçaf, els consellers i els prohoms de la ciutat ordenen que ningú no gosi levar pedres, fusta ni altres coses de la lotge que ara es fa en la ribera de la mar de la ciutat, ni posar ni llençar terra ni altres sutzures a dita llotja ni a la ribera del pou, ço és, de n'Estany fins al cantó dels Sarraïns" (AHCB, 1B.V, *Ordinacions especials*, 1, 46r; crides semblants d'anys posteriors als folis 61v, 84v, 105r. Un ban datat del 13 maig 1363 estipula "que neguna persona no gos lavar draps ne altres coses dins lo losat del pou qui es prop apres la lotge nova, ne gos gitar ne fer gitar negunes sutzures dins ne entorn la lotge nova de la mar, ne gos fer ne gitar negunes aygües ne altres coses sutzes" (AHCB, 1B.I, *Llibre del Consell*, 21, f. 74v).

[89] També es prohibia encantar fora dels bancs designats a dita plaça, i tenir la roba fora de les fites de la plaça. S'establia igualment que la plaça dels corredors no podia quedar ocupada per robes, pavesos, bótes o fustes (sens dubte, en al·lusió a la pròxima ubicació dels fusters), i es prohibia rentar-hi draps, remullar-hi fusta o llençar-hi terra, ronya, escombraries o brutícia (AHCB, *Arxiu del Veguer*, X, 4, f. 5r-v).

llençar escombraries al voltant de l'edifici i del seu hort.[90] Al segle XV, continuaven promulgant-se normatives municipals per mantenir desembarassada l'àrea de ponent de la llotja, específicament la zona compresa entre l'edifici i la plaça del Vi, que continuava ocupada pels fusters i entorpien la feina de les barques que descarregaven els vaixells.[91]

Més enllà de la funcionalitat i del decor, algunes iniciatives públiques semblen específicament pensades per embellir i donar un caràcter monumental al front marítim i a l'entorn de la llotja. Pensem, per exemple, en la font del Mar, posteriorment coneguda com a font de l'Àngel, situada a l'espai obert situat a ponent de la l'edifici.[92] La iniciativa formava part de la decisió global de crear una xarxa de distribució d'aigua potable procedent de les mines de Collserola, presa pel municipi vers 1350. Entre 1356 i 1358 l'aigua es va començar a distribuir a les fonts de Santa Anna, la plaça Nova i Sant Jaume, el 1367 es van iniciar els treballs per a dur l'aigua a la plaça de Sant Just i a la plaça del Blat, i al tombant de segle es van habilitar les fonts del Mar (1399-1401) i la de la plaça de Santa Maria del Mar (1402).[93] La font del Mar, situada al front marítim, es distingia de la resta de fonts de la ciutat pel seu caràcter artístic. El projecte original havia estat obra del mestre fuster Joan Gener, però tot just acabada va caure per manca de fonaments i va haver de ser refeta, i a la nova construcció s'hi va incorporar una excepcional imatge daurada d'un àngel, executada pel ja reconegut escultor Pere Sanglada (1401-1402), fosa pel mestre de senyals o de campanes Pere d'Olivella i daurada pel pintor Pere Arcanya, que ja havien treballat anteriorment per al municipi.[94]

[90] AHCB, 1B-XXVI, *Ordinacions Originals*, 2, núm. 75.

[91] Una crida del 26 d'abril de 1421 reclama que tothom qui tingués fusta o altres coses davant la llotja les enretirés abans de vuit dies (AHCB, 1I.IV-2, "Llibre de Rebudes i Dates (1418-1423)", f. 10v). L'11 de setembre de 1433 es va fer publicar una altra crida que deia que tota la fusta que hi havia entre la llotja i la plaça del Vi s'havia de tirar cap a muntanya (BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Llibre de Rebudes i Dates (1433)", f. 24v).

[92] Rosa Terés va localitzar diferents referències topogràfiques medievals de la font: a les voltes davant l'alberg d'en Goday, a la ribera prop el cantó d'en Morey, davant les voltes dels fusters, davant les voltes dels fusters vora la plaça del Vi, i davant les voltes dels boters; elements tots ells que suggereixen que la font seria a la zona de l'actual plaça d'Antoni López (M. Rosa Terés i Tomàs, *Pere Ça Anglada. Introducció de l'estil internacional en l'escultura catalana* (Barcelona: Artestudi, 1987), 73-75).

[93] Sobre aquestes i altres fonts de Barcelona, vegeu Albert Cubeles i Bonet, "Les fonts i el proveïment d'aigua", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 226-230.

[94] Terés, *Pere ça Anglada*, 73-75.

Algunes intervencions de mitjan segle XV s'adrecen a millorar les condicions dels espais publics i oberts que envoltaven la llotja definitiva, construïda més avançada respecte a la línia de la costa que la llotja Vella. L'any 1448, els mercaders feien aplanar molts munts de terra que hi havia a la plaça "qui és de la lotja fins pres de la scuma de la mar, en levaren multitud de pedres e les lensaren a mar".[95] El 1452, el consell municipal debatia fer una bella plaça a llevant de la llotja, i enderrocar l'estructura que aixoplugava el porxo de la civada i el carregador dels flequers, situat "denant la loia e la casa del General construhida prop la mar".[96] Reconeixent el seu paper de lloc de trobada i de reunió, el 1478, la llotja donava "certes pedres velles qui eren en la casa de la lotge" a la ciutat, per tal que es construís un pedrís "en la plassa de la dita lotge, ço és, a la paret del verger de aquella, del qual padrís la dita paret sia ornada, e la dita plassa ne reste més acompanyada e més bella".[97]

Cap al final del segle XV, a l'entorn de la llotja hi van tenir lloc intervencions fruit de la necessitat, i més concretament de la inestabilitat de la línia de la costa. L'edifici es va veure particularment afectat per la seva proximitat a l'aigua i per la decisió adoptada l'any 1477 d'iniciar les obres del port artificial de Barcelona davant de la torre Nova. Això va fer, entre d'altres coses, que la platja a ponent del moll novament construït disminuís, tot soscavant la base de la muralla i de les edificacions més properes al mar. El 1479 els cònsols ja deien que en poc temps el mar s'havia acostat molt al cos de l'edifici que afrontava a la platja, i que s'havia menjat gran part de la plaça o passejador que hi havia al davant.[98] A partir del 26 de novembre de 1479, i al llarg de la dècada següent, el Consell de la Mercaderia va parlar en diverses ocasions d'aquesta qüestió, i es va proposar construir una palissada.[99] Per la seva banda, el Consell de Cent tractava igualment el tema, i el 13 de març de 1482, en la relació que es va fer dels edificis directament afectats per aquesta causa, s'hi va incloure "davant la lotge, en la plaça del Vi, e en la muralle que es davant la casa d'en Pere Ponç e fins a Framenors", però no es

[95] BAB, Ms. 37, *Llibre de rebudes i dates (1448-1451)*, f. 45v.
[96] Algunes persones van proposar "que fos enderrocada la dita teulada on són los dits porxo de la Civada e botigues, e seria feta aquí una bella plaça, e que defora lo porxo del Forment a la part de solixent fossen fets payols per tenir la civada, e lo carregador dels flaquers fos fet envers mar prop la dita torra nova" (AHCB, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 7, f. 149v-150r; citat per Carreras Candi, *La ciutat de Barcelona*, 374).
[97] BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, ff. 96v-97r.
[98] BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, f. 167v-169.
[99] Vegeu les transcripcions d'alguns d'aquests debats i acords a Torras, *Mare Aureum*, 221-223.

va ser a temps de posar en marxa mesures, i l'agost del 1488 van caure algunes cases de la plaça del Vi, es va constatar amenaça d'ensorrament al convent de Framenors, i el tram de muralla construït va experimentar danys generals.[100] Mentre que la llotja lluitava per sí mateixa, la resta del front marítim afectat va haver de confiar en les gestions municipals, que encara es discutien a començament del s. XVI, i que després de tantes destruccions van acabar solucionant-se soles, quan es van restablir les condicions de la dinàmica litoral.[101]

Plànol del front marítim de Barcelona al segle XVIII. Arxiu de Simancas, Guerra, llig. 3543 publicat per Sanpere, *Fin de la nación*, 639.

[100] Joan Alemany, *El Port de Barcelona* (Barcelona: Port de Barcelona, 1998), 70-75.

[101] Segons demostren els estudis, el creixement de la platja de llevant (una altra de les conseqüències de la construcció del dic) va acabar per superar l'escull que representava el dic novament construït, i les condicions de la dinàmica litoral van quedar així (Alemany, *El Port de Barcelona*, 75).

2. La llotja Vella

2.1. Una llotja "on los consellers, mercaders e altres se puxen justar"

La primera notícia sobre una llotja a Barcelona es troba a l'any 1339. Es tracta d'un seguit de privilegis reials recollits al *Llibre dels Privilegis del Consolat de Mar*: tres d'aquests privilegis remunten al 5 dels idus de juny,[102] un altre a l'11 de les calendes de juliol,[103] i un darrer al 8 de les calendes de novembre.[104] En aquests privilegis es posa de manifest que el monarca ha aprovat la construcció d'una llotja pública a la ciutat, i que el municipi té la potestat de carregar amb una imposició les mercaderies entrants i sortints per al seu finançament.[105]

Habitualment s'ha donat per bo que aquests documents es refereixen a una llotja de mercaders, però en realitat els documents deixen veure més aviat s'estava pensant en una estructura pública, multifuncional, com les que ja existeixen en altres llocs: el 1339, els consellers i prohoms de la ciutat es van adreçar al monarca en nom d'"alguns ciutadans de la dita ciutat, mercaders e altres", sol·licitant permís per impulsar la construcció d'una nova instal·lació pública denominada llotja, "on los consellers de la dita ciutat e mercaders e altres se puxen justar e tractar de lurs afers, segons que en los altres lochs molts e diverses del mon es acostumat de ésser e haver lotge

[102] AHBC, *Llibre de privilegis e altres actes del Consolat y magistrat de la Llotja de la Mar de la ciutat de Barcelona*, JC 193, ff. 118-121. Dos d'aquests privilegis els va transcriure i publicar Capmany: ACA, reg. 866, f. 49v, citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 216, núm. 143; i ACA, reg 866, f. 50, citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 217-218, núm. 144.

[103] AHBC, *Llibre de privilegis*, JC 193, ff. 120v-121v; citat per Colón i García, *Llibre del Consolat*, III, 10-11, núm. 2.

[104] AHBC, *Llibre de privilegis*, JC 193, ff, 121v-122v; citat per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III, 11-12, núm. 3.

[105] Es refereix també a l'existència d'aquests privilegis Lluís Rufet (AHBC, JC 195, *Repertoris dos...per Luis Rufet*, ff. 12 r-v).

semblantment".[106] Possiblement es pensava en llotges com la de la Ciutat de Perpinyà, que d'ençà de la segona dècada del segle XIV funcionava com a indret públic de trobada dels magistrats municipals, en llotges com les que hi havia en les zones portuàries de Venècia o a Pisa, que com hem vist als apartats corresponents eren també el punt de trobada de mercaders, representants municipals i altres per realitzar les seves gestions, o fins i tot en les llotges nacionals que complien funcions semblants en altres grans centres portuaris cristians de la Mediterrània.

Que els consellers i comissions del govern de Barcelona vulguessin un lloc de reunió no seria estrany. Recordem que al 1339 no disposaven d'un lloc de trobada propi, malgrat que el privilegi constitutiu de l'administració municipal permanent i estable de Barcelona (el Consell de Cent) era més de cent anys anterior (1249). Segons els cronistes antics de la ciutat, "ans que la ciutat compràs casa comuna per al Consell, los Consellers per cosas que ells podian tractar sens Consell de Cent, se juntaven hont volien", i això volia dir fonamentalment que es reunien espais en cases particulars.[107] Per als consells generals i altres consells que requerien un espai de dimensions notables, utilitzaven inicialment el convent dels dominicans; a partir del 1369 el de Sant Francesc; i poc més tard van adquirir la casa del carrer Regomir que ja feia un temps que llogaven "a obs de tenir lo Consell de Cent Jurats i del offici dels racionals de la ciutat".[108] A continuació s'iniciava la remodelació de la nova propietat, i les obres van donar lloc a l'edifici que ha arribat als nostres dies.[109]

Tampoc no sorprèn que els consellers i els mercaders vagin de la mà, i que l'any 1339 solicitin construir un indret per "consellers, mercaders i altres": la construcció d'una llotja al front marítim, entesa com a espai públic de reunió i trobada d'uns i altres per tractar els seus afers, els beneficiaria a tots ells i a la ciutat en el seu conjunt. Els mercaders tenien un paper cabdal dins del govern municipal, i el seu predomini dins

[106] ACA, reg 866, f. 50, citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 217-218, núm. 144.
[107] Com a exemple de lloc de trobada, Bruniquer cita "la Casa baixa del Alberch de Simon de Rovira, la qual li tenien logada" l'any 1367 (Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, I, 82).
[108] Diu Bruniquer que al setembre de 1348, "...com fossen ajustats catorse dels Ciutadans de Barcelona en la casa dels frares Predicadors, en la qual lo Consell de la Ciutat costumaba convocarse..." (Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, I-II, 81; III, 12, i IV, 23).
[109] Sobre la casa de la Ciutat gòtica de Barcelona, que s'iniciaria el mateix 1369 o poc més tard, vegeu Pere Beseran i Ramon, "La casa de la Ciutat de Barcelona", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 183-185.

d'aquest es veu més bé si tira una mica enrere en el temps: d'ençà del privilegi de constitució del municipi barcelonès el 1249, sempre actuaven al costat del rei i dels seus oficials un grup de prohoms distingits dels quals no es coneix l'origen social o l'ocupació, però poc després, a la segona meitat del segle XIII es va establir un sistema representatiu de poder col·legiat que reflectia els principals grups socioprofessionals de la ciutat, dividits en tres mans o estaments. Al costat d'un nombre reduït de regidors amb poder executiu (els consellers) hi va haver sempre un consell assessor (finalment establert com a Consell de Cent) integrat per un nombre significatiu de prohoms de la ciutat, procedents dels tres estaments en proporcions diferents i variables: la mà superior dels ciutadans honrats; la mà mitjana, que agrupava homes de menor posició social que els de la mà major però igualment bona situació econòmica, incloent mercaders, juristes, notaris, metges, drapers i botiguers; i la mà menor, dels menestrals.[110]

Tot i que el lloc "natural" dels mercaders era la mà mitjana, en realitat van tenir un paper predominant també a la mà major, la que tenia un paper decisiu en el govern de la ciutat, i el pes dels mercaders en els òrgans rectors de la política municipal va ser sempre molt superior al de qualsevol altre grup social o professional. Entre els mercaders de la mà mitjana s'hi comptaven els prohoms de mar, els mercaders que traficaven amb les seves naus (comerciant o amb el cors), els canviadors (pesadors i canviadors o autèntics banquers), i fins i tot els drapers, un terme que pot designar l'empresari fabricant de draps al mateix temps que l'importador de robes de luxe o el botiguer de robes del país. Pel que fa a la inclusió dels mercaders dins l'estament superior, no la donava l'ocupació professional sinó la qualitat de dur una vida honorable, i per tant els mercaders molt enriquits no hi eren gens estranys i hi participaven en tant que ciutadans honrats i notables, i no com a representants del seu ofici.[111]

[110] A més a més, a partir de la primera meitat del segle XIV van aparèixer també consells reduïts i comissions, com ara el Consell de Vint-i-Cinc o Consell Secret, que a final del segle XIV s'estabilitza com a Consell de Trenta, amb deu homes de cada estament; l'objectiu dels consells reduïts era agilitzar alguns temes i també facilitar-ne el control per part dels consellers (Sebastià Riera i Viader, "El Consell de Cent: creació i desenvolupament del seu règim de govern (1249-1462)", in R. Alcoy, P. Beseran, J. Beltrán de Heredia *et al*, *La Barcelona gòtica* (Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1999), 30-31 i 143; Batlle, *El "Llibre del Consell"*, 18-25).

[111] El rei Pere el Cerimoniós ja precisava el 1346 que la mà major era la dels burgesos i mercaders "que tinguin una vida honorable segons l'opinió general". Per als mercaders dins del Consell de Cent, vegeu Batlle *et al.*, *El "Llibre del Consell*", 31-32, 36-43; Charles-Emmanuel Dufourcq, "*Honrats, mercaders* et autres dans le Conseil des Cent au XIVè siècle", in *La Ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*,

En el cas concret de la Barcelona del 1339, moment en què es promou la llotja Vella, l'anàlisi de la professió dels membres del govern municipal de Barcelona en aquell moment permet confirmar que el pes dels mercaders en els òrgans de govern municipal era molt elevat. Les professions documentades dels consellers de la primera meitat de la primera centúria són només cinc: notari, jurista, canviador, draper, i mercader pròpiament dit, i el predomini dels tres darrers (que s'inclouen en la categoria genèrica de mercader) era clarament superior, especialment els mercaders orientats vers el comerç internacional, els armadors i els fabricants i mercaders de draps.[112] També entre els dotze electors dels consellers de la primera meitat del segle XIV hi tenien un pes molt evident els mercaders, canviadors i drapers.[113] Al Consell de Cent pròpiament dit, entre els jurats pertanyents a l'estament superior, els mercaders, drapers, i canviadors hi predominaven per damunt de qualsevol altre ofici, i a més a més hi ha, a la mà mitjana, mercaders, drapers i canviadors en tant que representants dels seus oficis.[114] Igualment, el pes dels canviadors, drapers i mercaders superava el de qualsevol altre ofici si es mira la nòmina dels membres del Consell de Vint-i-Cinc.[115]

En definitiva, la composició del govern de la ciutat a la primera meitat del segle XIV explica l'interès particular dels qui regien la ciutat en promoure infraestructures públiques de les quals la ciutat estava mancada, i particularment el seu impuls d'aquelles que havien de beneficiar l'activitat econòmica.

coord. Emilio Sáez, Cristina Segura, Margarita Cantera (Madrid: Ediciones de la Universidad Complutense de Madrid, 1985), 1377-1389.

[112] Dufourcq, "Honrats, mercaders *et autres*", 1371-1377.

[113] La comissió electoral de dotze membres que escollia els nou cinc consellers cada any era, al seu torn, escollida per dos ciutadans designats pel Consell de Cent sortint, que en triaven deu més entre els jurats que acabaven el mandat. Tots dotze constituïen la comissió electoral. Sobre els electors dels consellers al segle XIV, vegeu Dufourcq, "*Honrats, mercaders* et autres", 1367-1371.

[114] Dufourcq, "*Honrats, mercaders* et autres", 1377-1389.

[115] Dufourcq, "*Honrats, mercaders* et autres", 1390.

2.2. El procés constructiu de la llotja Vella dels Canvis (1340-1354)

Les gestions per a construir la llotja aprovada el 1339 es van iniciar tot seguit. A més del solar possiblement adquirit als Montcada que hem esmentat més amunt, l'any 1341 els consellers de Barcelona adquirien un obrador i el seu pati amb una taula a la plaça dels Canvis de Mar, i el document especifica que era destinat a la llotja. La venda fou realitzada per Benvinguda, vídua de Berenguer Gomar, notari de Barcelona, com a procuradora del seu nét fra Bernat de Mont, i Pere de Mont, fills dels difunts Pere de Mont, notari de Barcelona, i de la seva esposa Miquela, filla de la citada Benvinguda. La propietat útil era del canviador Francesc Castelló, canviador de Barcelona, a cens de 4 morabatins alfonsins anuals.[116] Un document de l'any 1390 és particularment interessant en aquest sentit, perquè indica que aquest obrador adquirit el 1341 "fou mesclat per los dits lavors consellers a la lotga Veylla d'aquella ciutat, o fou ajustat a la lotge Vella dels mercaders qui solia esser prop la mar".[117] El document suggereix, doncs, que aquest espai comprat el 1341 havia de servir per ampliar una llotja que ja s'havia iniciat als Canvis, imaginem que al solar dels Montcada i com a conseqüència dels privilegis de 1339. Pel que fa a la denominació "llotja Vella", sens dubte s'explica

[116] El pergamí es conserva a l'AHCB (IA-401) i el regesta M. Cinta Mañé (Mañé, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona 1336-1396*, 117, doc. 508). Aquest cens era part dels 10 morabatins que el citat Castelló pagava conjuntament als germans Mont i als administradors de la Pia Almoina de la Seu de Barcelona, els quals havien permutat els 6 morabatins de cens que els pertocaven amb els consellers de la ciutat. En relació a aquest cas, cal tenir en compte l'establiment fet a Berenguer Gomar el 10 de maig de 1313 d'un obrador i taula situats a la plaça dels Canvis de Mar per part dels canonges de la Seu Ramon de Vilalta i Ramon Arnau, que eren procuradors i administradors de l'Almoina dels pobres de la Seu (AHCB, 1A-226; citat per Mañé, *Catàleg dels pergamins 885-1334*, 186, núm. 274). També la venda realitzada el 13 de maig de 1332 pel ciutadà Romeu de Guàrdies, que cedia al canviador Francesc Castelló el seu obrador del carrer o plaça dels Canvis de Mar, propietat alodial de l'Almoina de la Seu i del benefici instituït per Ramon i Joan de Banyeres, per la quantitat de 30 lliures. Romeu havia comprat la part que tenia Pere de Mont, notari de Barcelona i legítim administrador de Bernadó i Pericó, fills seus i de la seva difunta esposa, filla del difunt Berenguer Gomar, notari de la mateixa ciutat, conservant el dret de cobrar un cens anual de 10 morabatins alfonsins d'or, pagadors anualment en dos terminis sous (AHCB, 1A-360; citat per Mañé, *Catàleg dels pergamins 885-1334*, 243, núm. 368).

[117] Un litigi datat de l'any 1390 sostingut entre Bartomeu Gomar i els seus descendents per una part, i la ciutat de Barcelona per una altra, fa referència a aquest obrador. El municipi havia comprat l'obrador en qüestió a Pere de Mont, però el notari Bartomeu Gomar al·legava que era propietat seva, i que per tant l'establiment que Pere de Mont havia fet a la ciutat era nul. El dia 7 de juliol de l'any 1354, el notari de Barcelona Guillem de Sant Hilari havia donat fe de la sentència del savi en dret Berenguer des Cortay, per la qual el litigi quedava resolt a favor de Bartomeu Gomar (AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 7, ff. 33r-v), però l'afer va cuejar fins a final de segle.

perquè el 1390, quan s'escriu el document en qüestió, la nova llotja ja estava en construcció i d'aquesta manera queden ben diferenciades.

Tot i això, no hem pogut documentar activitat constructiva fins a començament de la década del 1350, quan es parla de la "*lotgie nove*" o "lotge nova" de Barcelona, una manera de referir-s'hi que fa pensar en que aleshores es renovava d'alguna manera l'estructura planejada molt pocs anys abans, l'any 1339. No podem deixar d'esmentar el possible paper de la pesta negra en aquesta anomalia: la pesta va marcar el dia a dia de Barcelona entre els mesos de maig i octubre de 1348, i va deixar una imatge desoladora a la ciutat. La disminució de la població va ser molt important, entre el 20% i el 60% segons les fonts, però no es creu que hagi tingut un impacte directe en el volum de l'activitat comercial a excepció d'una acumulació dels capitals en menys mans a causa de les defuncions.[118] En canvi, la pesta sí que pot haver afectat la llotja, donat el seu paper de punt de confluència dels mercaders estrangers i de jueus per la seva implicació en el comerç.[119] En aquestes circumstàncies, no seria sorprenent que la llotja es deixés d'utilitzar, o fins i tot que es deteriorés. Sigui com sigui, l'estructura era en funcionament al 1350, i si més no aleshores hi tenia lloc activitat consular: Bruniquer va dir que "...als idus de desembre 1350 apar com los cònsols de lonja tenien de salari cascú 40 lliures...",[120] i encara que podria tractar-se d'un ús anacrònic del terme per part de Bruniquer , que escrivia al segle XVI, no es pot descartar que estigui repetint l'expressió utilitzada per la documentació original que ell utilitza.

Tornem a les obres empreses a començament de la dècada del 1350, que en realitat són les primeres documentades en l'estructura tot i que els documents s'hi refereixen com a la llotja Nova. L'any 1352 s'hi realitzaven certs treballs, i ho sabem perquè el 26 d'octubre de l'any 1357 Berenguer Pellicer, "*scriptor operis lotgie nove*" o "scrivà de la obra de la lotge nova" liquidava els comptes referits a les obres que s'hi havia dut a terme entre els anys 1352 i 1354. Aquesta liquidació indica que entre el 18 d'agost de

[118] Ferrer Mallol, "El comerç català", 161-162.
[119] Una de les explicacions més esteses sobre la difusió de la pesta la relacionava amb el maligne i el càstig diví, i la societat va buscar persones o grups ètnics a qui culpar per la introducció de l'epidèmia. Els jueus en van ser responsabilitzats en gran mesura, però també els pelegrins i els estrangers, i molts foren assassinats i altres empresonats. Sobre la pesta negra a Barcelona, vegeu Jordi Günzberg i Moll, *Vida quotidiana a la ciutat de Barcelona durant la pesta negra (1348)* (Barcelona: Rafael Dalmau, editor, 2002). Es refereix a la culpabilització dels jueus i estrangers a la p. 35.
[120] Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, IV, 5.

1352 i el 18 de novembre de 1353, mentre n'eren obrers o administradors Arnau Serra i Pere Marca, es van gastar per construir la llotja nova 662 lliures, 18 sous i 8 diners en pedra, fusta, calç, ferramentes, lloguers de mestres i de manobres, jornals de bèsties, salaris dels obrers i altres despeses no especificades. El mateix document diu que en l'exercici següent, comprès entre el 22 de desembre de 1353 i el 22 de desembre de 1354, sent obrer Berenguer Alot, la ciutat va gastar en els mateixos conceptes 763 lliures, 3 sous i 8 diners. També que el 1354 es van vendre tres muls i tota la pedra, fusta, i altres estris i utensilis que havien estat adquirits per a l'obra, i que havien sobrat en quedar aquesta aturada.[121] El *Primer llibre del mostassaf de Barcelona* dóna a entendre idèntica cronologia per a les obres: registra els bans competents a aquest oficial entre els anys 1349 i 1356, i només entre 1353 i 1355 ordena fins a quatre vegades -sota multa de 20 sous- que ningú no s'endugui pedres, fusta ni altres coses de la llotja que s'està fent a la Ribera de la ciutat, i tampoc llençar terra ni altres deixalles a dita Llotja ni a la ribera del pou.[122]

La liquidació dels comptes de l'obra, juntament amb la venda del material sobrer, fa suposar que l'obra s'havia finalitzat el 1354. Tanmateix, el document diu que "la obra cessà", i no que l'obra fou finalitzada, i altres indicis permeten sospitar igualment que l'obra es va deixar, en realitat, inacabada. D'una banda, el propi document de liquidació de les obres amb els racionals de la ciutat no té lloc fins l'any 1357, i es refereix a "la obra de la lotge Nova qui és comensada en la Ribera de la mar", una manera certament estranya de referir-se a un edifici finalitzat. D'altra banda, a començament de 1355 se seguia ordenant que el solar de la llotja no s'embrutés i que no se'n robés material, cosa difícil d'explicar si realment les obres havien quedat acabades.[123] És igualment poc usual que altres notícies del 1357-1358 parlin d'una obra suposadament ja completada com de "la lotge que és *començada* en la ribera de la mar de Barcelona",[124] i de la futura

[121] AHCB, *Notularum*, 1B-XIV, 23, ff. 44r-46r. A aquesta liquidació de comptes s'hi va referir també, de manera resumida, Esteve Gilabert Bruniquer (Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, IV, 6), i va donar notícia de la seva existència i localització dins la documentació municipal contemporània Josep M. Madurell, a "Pere el Cerimoniós i les obres públiques", *Analecta Sacra Tarraconensia* XI (1935): 7. La liquidació de comptes al·ludeix a uns quaderns amb coberta de pergamí; sens dubte, eren els llibres de l'obra, que malauradament no han arribat.

[122] AHCB, *Ordinacions especials*, 1B-V, 1, ff. 46r, 61v, 84v, 105r.

[123] La darrera referència a aquest solar i materials data del dia 20 del mes de gener de 1355 (AHCB, *Ordinacions especials*, 1B-V, 1, f. 105r).

[124] AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, f. 94v-95v.

construcció d'una capella "*prope Logiam et litus mares jam incepta...*".[125] Aquest èmfasi en el fet que l'estructura és *iniciada* fa, doncs, pensar que l'obra no era potser conclosa encara.

La notícia del 1357 segons la qual es prohibia fer foc "dins les parets de la lotja nova de mar" apunta en la mateixa direcció, i així ho va interpretar també Carreras Candi, Ainaud, Gudiol i Verrié, i d'altres autors posteriors.[126] Fins i tot van avançar el possible motiu de l'aturada: la guerra contra Castella, un conflicte bèl·lic que es va estendre entre els anys 1356 i 1369, i que perjudicaria l'obra per la seva ubicació en una zona desprotegida del front marítim.[127] Efectivament, hi ha constància que entre els anys 1357 i 1358 la Ribera de Barcelona es va protegir activament dels atacs dels castellans, i que just al davant de la llotja ("davant la lotge Nova de la ciutat") s'hi situà un trabuc destinat a defensar la ciutat per la banda de mar.[128] Però en realitat, segons els documents, les obres havien quedat aturades a final del 1354, és a dir, més d'un any abans que el conflicte tingués inici, i per tant aquest no devia ser el motiu de l'aturada.

Un motiu alternatiu per explicar la interrupció podria trobar-se en les dificultats per a utilitzar els solars necessaris per la construcció de l'obra prevista. Recapitulem: el 1339 s'hauria adquirit un solar als Montcada; el 1341 s'havia comprat el pati adjacent, per ser unit a la llotja Vella; a la dècada del 1350 es documenta la construcció a la llotja Nova; i el 1354 s'interrompen les obres, segurament sense finalitzar. Fa pensar que l'aturada deriva potser de les dificultats per construir al solar adquirit a Benvinguda, la vídua del

[125] En el seu testament en poder del notari Romeu de Sarrià datat de 17 de maig de 1358, Pere de Montcada mana construir una capella: "*...de bonis suis construeretur una capella prope logiam et litus mares jam incepta...* (ADB, Campillo, *Speculum septem Ecclesiarum parochialum intus civitatem Barcinonensem existentium...completum anno 1751*, II, f. 203-206).

[126] Va donar notícia de l'existència d'aquest ban Carreras Candi (Carreras Candi, *La ciutat de Barcelona*, 431). És inclòs dins del Llibre del Consell, porta la data del 29 de juliol de 1357, i diu exactament el següent: "Que negú no fassa foch dins les parets de la lotja, ne posar-hi sutzures, ne en la Pescateria. Ara hoiats, per manament del batle, ordonaren los consellers e promens de la ciutat que neguna persona de qualque estament o condició sia no gos fer foch dins les parets de la lotja nova de la mar, ne posar ne lansar sutzura denant la dita lotja, ne denant la Pescateria vers la mar, sots ban de X sòlidos" (AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-I, 19, f. 115r).

[127] Carreras Candi, *La ciutat de Barcelona*, 431; Ainaud, Gudiol i Verrié, *Catálogo monumental*. *La ciudad de Barcelona*, I, 283.

[128] AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 1, f. 294r; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 165, f. 34v. Aquest trabuc encara subsistia l'any 1369 (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 8, f. 91r). A més a més, de l'any 1357 comptem amb uns quants albarans de pagaments d' obres dirigides a resguardar la Ribera de la mar, adobar trabucs i mantellets (AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 1, f. 14r, 25v, 30v, 37 r, etc.

notari Gomar, el fet que en coincidència amb l'aturada de les obres l'any 1354, es dictava una sentència que deia que el solar on s'aixecava la llotja havia estat establert il·legítimament als consellers per part de Pere de Mont, i que en realitat era propietat dels descendents de Bartomeu Gomar.[129] L'afer consta com a pendent de resolució encara en el *Testament dels Consellers* de l'any 1370, i aleshores, els consellers sortints recordaven als consellers entrants que continuava pendent el plet que la ciutat sostenia amb el notari Bartomeu Gomar, que sostenia que la llotja era propietat seva.[130]

Acabada o per acabar, la nova construcció es va posar en funcionament. L'any 1354 els documents municipals ja esmenten els "cònsols de la lotga de la Mar de Barcelona", que aleshores liquidaven el compte de les rebudes i dates fetes per motiu del consolat durant aquell exercici, i que per tant exercirien ja en aquella instal·lació.[131] Els mercaders també utlitizaven la llotja, si jutgem a partir de l'esment de la "*logie mercatorum, vulgariter nominatis de Moncada*" (1359).[132] El municipi, pel seu costat, s'assegurava que l'estructura mantingués les condicions de salubritat adequades, com bé ho demostra l'ordre que no es fes foc dins les seves parets, i que no s'hi llencés ni posés sutzures al davant.[133] Caldria valorar fins a quin punt algunes d'aquestes ordenacions responen a una voluntat decorosa, i fins a quin punt són el reflex de les recomanacions higièniques per evitar l'aparició de nous episodis pestilents.[134] Sigui com sigui, la implicació del

[129] Els consellers van recórrer la sentència, però va quedar deserta, i els descendents de Gomar van reclamar l'execució de la sentència. L'afer no va quedar totalment resolt fins el 1390, quan finalment Helena Gomar feia "absolució, definició i cessió" als consellers de Barcelona de tots els drets sobre aquell obrador, a canvi de 200 lliures. Aquest obrador i taula havien estat del seu avi Berenguer Gomar, i després de la seva tia Miqueleta, filla del citat Berenguer, que fou esposa del difunt notari barceloní Pere de Mont, essent propietat alodial de l'Almoina de Barcelona. El pergamí es conserva a l'AHCB (IA-742) i és regestat per M. Cinta Mañé (Mañé, *Catàleg dels pergamins 1336-1396*, 296-297, doc. 762). D'aquesta transacció en va quedar carta en poder del notari Pere Dalmau amb data de 14 de novembre de 1390 (AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 7, ff. 33r-v, 40r).

[130] AHCB, *Testaments dels consellers*, 1C-XVII, 1, f. 5r.

[131] AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-1, 19, ff. 30 r-v.

[132] AHCB, IA-498; citat per Mañé, *Catàleg dels pergamins 1336-1396*, 117, doc. 508.

[133] AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-1, 19, f. 115r. El 1363 és esmentada "la lotge nova de la Mar" en termes semblants al 1357: s'esmenta el pou proper a la "Lotge Nova" i s'afegeix que "negú ne gos gitar ne fer gitar negunes escombradies ne negunes sutzures dins ne entorn la lotge nova de la mar", un indici que era una construcció força oberta (AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-1, 21, 74v).

[134] Com a conseqüència de la pesta del 1348, el metge lleidatà Jaume d'Agramunt va escriure una epístola als paers de Lleida, el *Regiment de preservacio e epidèmia e pestilència* (1348). En aquest text, escrit amb mentalitat divulgativa, censurava la manca de mesures higièniques, comminava els paers a evitar la difusió de l'aire corromput i pestilent que provocaven els queviures en mal estat, la importació d'aliments procedents de regions empestades, l'escampament de brutícies.... també feia recomanacions per evitar el contagi, i entre elles s'hi comptava expel·lir l'aire corromput i pestilent fent focs amb fulles d'olivera, sarments ben secs, romaní o gingebre. Potser els ciutadans realitzaven focs pel seu compte en aquell

municipi en la creació de l'entorn adequat es veu també en les disposicions dictades a l'època, adreçades (com les de Venècia) a assegurar que quedi espai lliure al seu davant, suposem que per a la càrrega i descàrrega, com ara la del 1359 que recordava que cap patró no tragués els seus vaixells "de la claveguera que hi ha davant la lotge nova tro a les fites de davant la Pescateria Nova".[135]

Quin tipus d'estructura era exactament aquesta llotja? Només podem recórrer a indicis i a notícies indirectes per a intuir-ne la forma, i sens dubte seria oberta i porticada, i afrontaria la platja. Com s'ha dit més amunt, un aspecte interessant del privilegi de 1339 és la referència als "lochs molts e diverses del món" on també "és acostumat de ésser e haver lotge semblantment", i això asegura que la de Barcelona no es va concebre com a tipologia arquitectónica innovadora, sinó més aviat com a seguidora d'alguna cosa que era ja coneguda en altres indrets. De llotges per a mercaders en tenien d'ençà del segle XIII les principals nacions mercantils, incloent els catalans, als principals centres comercials estrangers. Són les llotges de les nacions, de les quals hem parlat ja en un apartat anterior. Serien estructures porticades obertes a l'espai públic, i constituïen la residencia administrativa de la nació a l'estranger: hi exercia la seva activitat el cònsol d'ultramar (representant de les autoritats nacionals), i era el lloc de reunió i de trobada dels nacionals entre sí i amb els seus representants, per tractar dels seus afers i per resoldre qualsevol qüestió del seu interé. També hi tenien lloc les transaccions, els contrates mercantils, etc. D'altra banda, a les principals republiques comercials italianes (Venècia, Pisa i Gènova) els mercaders es reunien també sota llotges i pòrtics situats als centres comercials de les ciutats, i no en edificis monumentals exclusivament construïts amb aquest fi.

La inversió de temps i de materials de la dècada del 1350 fan sospitar que no es tractaria d'un porxo petit i provisional, sinó d'una estructura ferma. Es va utilitzar pedra per a la seva construcció, i el cost total d'aquesta obra al llarg dels dos exercicis per als quals es van liquidar els comptes (1352 i 1353) fou de 1426 lliures, 1 sou, i 16 diners (662

indret propici a la pesta, i els consellers ho prohibien perquè entorpien l'activitat comercial. Sigui com sigui, les mesures que uns i altres posaven en pràctica a l'entorn de la llotja, on es produïa el contacte amb l'estranger i on s'hi concentraven algunes activitats que generaven "sutzures" (com ara la Peixateria), podrien relacionar-se amb els textos divulgatius i molt difosos de Jaume d'Agramunt. Sobre Jaume d'Agramunt i el seu *Regiment*, vegeu Jon Arrizabalaga *et al.*, eds., *Regiment de preservació de pestilència:(Lleida, 1348)* (Lleida: Universitat de Lleida, 1998).

[135] AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-1, 19, f. 153 v.

lliures, 18 sous i 8 diners el 1352; i 763 lliures, 3 sous i 8 diners el 1353). Com a punt de referència podem utilitzar la de la llotja de Tortosa, que pocs anys més tard (vers 1370) va costar 841 lliures, 8 sous i 1 diner.[136]

S'ha suposat amb bases documentals i/o justificacions desconegudes que el responsable d'aquesta Llotja fou Pere Llobet.[137] Desconeixem cap document que vinculi a la construcció el nom d'aquest mestre, però certament es tracta d'una possibilitat més que assenyada: recordem que es tractava d'una instal·lació municipal, promoguda per la ciutat, i que Pere Llobet era justament un mestre de cases barceloní del tercer quart del segle XIV que va desenvolupar gran part de la seva carrera professional al servei del municipi. Entre d'altres, va treballar en les obres de fortificació de Barcelona, on va arribar a assolir el càrrec de "mestre de les obres dels murs de la ciutat" (és citat com a tal el 1374), i també figura al capdavant d' altres obres de la ciutat com ara el pont de Santa Eulàlia (1376) i, sobre tot, la pròpia casa de la Ciutat (1369-1373).[138]

[136] Vidal, *Les obres de la ciutat*, 254.

[137] La proposta surt d'Ainaud, Gudiol i Verrié, *Catálogo monumental. La ciudad de Barcelona*, I, 283. És recollida per diversos autors posteriors, com ara Carlos Cid, "La casa de la Lonja barcelonesa", in *Barcelona. Divulgación Histórica* (Barcelona: Aymà, 1951), VIII, 261-262; J. F. Ràfols, *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña desde la época romana hasta nuestros días* (Barcelona: ed. Millà, 1953), II, 74; Alexandre Cirici i Pellicer, *Barcelona pam a pam* (Barcelona: Teide, 1976), 197.

[138] També se'l documenta actiu en la remodelació de la Seca barcelonina (1348-1359) i, com altres mestres, sembla haver tingut un vessant empresarial relacionat amb el proveïment i el treball de la pedra: era propietari de talls a Montjuïc que van proporcionar pedra per a l'obra dels murs, i també va supervisar l'activitat als talls de la ciutat. Vegeu notícies publicades sobre Pere Llobet a Madurell, "Pere el Cerimoniós i les obres públiques", 96; Ràfols, *Diccionario biográfico* II, 74; Terés, *Pere ça Anglada*, 75 i 83; Albert Cubeles, "Poder públic i llançament urbanístic en el segle XIV", in *El procés urbà i la identitat gòtica*, ed. A. Cubeles i R. Grau, vol 8 de *Barcelona Quaderns d'Història* (Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2003), 60; Beseran, "La casa de la Ciutat de Barcelona", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 185; Maria Eugènia Ripoll i Roig, "La seca de Barcelona", in *Dels palaus a les masies*, coord. Riu-Barrera, 225. Podem aportar algunes notícies addicionals: el 1358 la ciutat li compra un tall de pedra al Tall de la Roca de Montjuïc, i alguns troços de pedra grans, per necessitat de l'obra dels murs (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 1, f. 255r) ; el 1360 rep el salari acordat per haver treballat com mestre major de l'obra del mur del portal de Santa Anna (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 2, f. 264r); el 1368 és citat com a mestre de les obres del mur de la ciutat (AHCB, *Albarans*, 1B-XXI, 2, f. 58-59); el 1370 la ciutat li paga la pedra que li van fer tallar per l'obra del mur al seu tall de Montjuïc (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 9, f. 151v); el 1371 treballa per la ciutat al tall propietat d'aquesta a Montjuïc, vers el castell de Port (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 10, f. 37v); el mateix any 1371 és ciutat com a mestre de l'obra de la casa de la Ciutat, i com a tal va a veure els talls de Montjuïc (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 9, f. 37v); entre 1370 i 1371 Petrus Luppeti, *lambardus* i *magister domorum*, signa diverses àpoques de cobrament als clavaris municipals (AHCB, *Àpoques*, 1B-XXI, 2, 3 agost 1370, 24 març 1371, 18 abril 1371).

2.3. Transformacions i desaparició (1370-1390)

A la dècada del 1370 la llotja seguia en ús, amb els fins per als quals havia estat concebuda. Tal com s'havia previst, la feien servir els mercaders i els consellers. Els esments a la documentació de "la lotja dels cònsols de la mar de la dita ciutat" asseguren que servia a funcions comercials,[139] i els consellers de la ciutat s'hi desplaçaven per a dur-hi a terme la venda de les imposicions.[140] Per descomptat, la seva situació davant del port natural de la ciutat la convertiria sobretot en el lloc de trobada i interacció natural dels mercaders presents a la ciutat.

La titularitat municipal de l'edifici i la multifuncionalitat de l'estructura es posen especialment de manifest en aquesta dècada, quan, en resposta a unes circumstàncies concretes, els consellers determinen destinar-la a una funció pública diferent a la que n'havia motivat la construcció originalment: la de dipòsit dels blats de la ciutat. Aquesta decisió coincideix amb una necessitat imperiosa: als anys 1374-75 la collita de cereal va ser molt dolenta, i el municipi va haver d'adquirir-ne en gran quantitat a Flandes i a Castella, per revendre'l als seus habitants i facilitar-los l'accés aquest aliment bàsic per a la seva subsistència.[141] Lògicament, calien descarregadors i llocs per al dipositar-hi el dit "forment de la ciutat", i el mateix 1375 s'iniciava "la obre del portxo Nou de la mar de la dita ciutat, qui·s fa en lo loch on era comensada la lotge de la Mar".[142] D'acord amb el nou objectiu, es finançaria amb els diners procedents de la talla feta sobre el blat portat a la ciutat.[143]

[139] AHCB, *Testaments dels consellers*, 1C-XVII, 1, f. 5r.
[140] L'any 1372 es pagava el sou de l'home que va regar "la llotja dels Canvis de la mar" abans que els consellers hi anessin a vendre les imposicions municipals (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 10, ff. 100v-101r).
[141] Per a a la mala collita del 1374-1375, vegeu Carrère, *Barcelona 1380-1462*, II, 142. Per a la qüestió del proveïment de blat de la ciutat de Barcelona entre els segles XIII i XV, vegeu Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 350-355 i II, 141-142; Bensch, *Barcelona i els seus dirigents*, 37, 304-306; i Mutgé, "L'abastament del blat".
[142] Per albarà dels consellers de 10 de novembre de 1375, el clavari dóna 50 lliures a Bernat Genestar,"scrivà de la obre del portxo nou de la mar de la dita ciutat, qui·s fa en lo loch on era comensada la lotge de la mar de la ciutat damuntdita" (AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 167, I, f. 1r).
[143] El mateix albarà del 10 de novembre de 1375 indica que les 50 lliures entregades pels consellers a Bernat Genestar, escrivà de l'obra del porxo Nou de la mar, s'han d'invertir en dita obra, i procedeixen dels diners que "són o seran en poder dels consellers per raó de la talla feta per raó de dita obra sobre les quantitats degudes per la ciutat a alguns mercaders i altres persones per raó de l'avenatge del gra que han fet venir a la ciutat" (AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 167, I, f. 1r).

L'any 1376 es treballava en la coberta d'aquesta estructura. El 31 d'octubre de 1376 es pagaven al veler de Barcelona Nicolau Oliver 30 lliures per preu de dotze fusts quarantens, bigues de gran llargada, "a ops de la obra de la teulada qui·s és feta en la lotge Nova de la mar, per cobrir en alcuna part aquella".[144] El 19 de novembre d'aquell mateix any es pagava una quantitat semblant, 31 lliures i 10 sous, al també veler de Barcelona Antoni Torre, i igualment eren per raó de deu fusts quatentens "a ops de la cuberta o teulada qui s'es feta en alcuna part de la lotge Nova de la mar.[145] S'estava, potser, cobrint el porticat lineal de la llotja per trams o seccions?

Com conseqüència del canvi de funció de la llotja, els cònsols i els mercaders van quedar desprovistos del seu espai d'interacció, i això explicaria a la perfecció les paraules del monarca poc més tard, l'any 1380, quan indicava que Barcelona "no ha lotge co[n]vinent ne bona en la qual los dits cònsols de la mar pusquen tenir cort, e los navegants e mercaders, qui en la dita ciutat se ajusten, puguen convenir e tractar e fer lurs contractes e af[f]ers", i que al mateix temps "en la Ribera de la mar de dita ciutat no ha lochs covinents en los quals lo gra pusque star a cubert ni exut, ans esta aqui descubert a pluja". En aquest punt, els consellers ja disposaven d'una residencia pròpia, la casa de la Ciutat, i per això, a diferència del 1339, ja no apareixen com a promotors directes de la instal·lació.

En resposta a la demanda, Pere IV va autoritzar la ciutat a cobrar certes imposicions a les mercaderies, destinades a "fer lotge a obs dels cònsols de la mar e dels navegants e mercaders axí de la dita ciutat com estrans, qui en la dita ciutat concorren, ab aquelles cases, hedificis e lochs qui a la cort dels dits cònsols e a semblants lotges se pertany", i, a més a més, va concedir que "en aquells loch o lochs de la dita Ribera, on a vosaltres serà mils vist, puscats construir e fer portxe o portxes, e lochs cuberts e closes que sien aptes e covinents a tenir e vendre gra en aquells, o lo portxe nou aquí ja començat, continuar e acabar".[146] Del porxo del Forment construït seguidament n'hem parlat més amunt, i la llotja de cònsols i mercaders iniciada poc més tard va donar lloc a l'edifici actual, que veurem en detall en el següent apartat.

[144] AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 4, f. 66v.
[145] AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 4, f. 68r.
[146] ACA, reg. 935, 175; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 314-316, doc. 211.

Pel que fa a la llotja original, la iniciada a la dècada del 1350 i reconvertida en pallol a la dècada del 1370, en aquest temps va perdre la seva funció pública i fou cedida per usos particulars. La trobem el 1388 formant part dels béns de l'hospital de Pere Desvilar, que era administrat pel municipi barcelonès. Aleshores havia estat compartimentada en obradors, que s'havien establert a particulars que pagaven censos pel seu ús.[147] Concretament, són esmentats l'obrador que hi havia "en la plassa dels Cambis en lo loch appellat lotge Vella", que aleshores ocupava el notari notari Felip Gombau, i que tenia dos portals i taules.[148] També l'obrador "de la partida de la lotge Vella" que havia estat establert al corredor Bernat Cadireta,[149] i l'alberg que tenien a la plaça dels Canvis els hereus del notari Bartomeu Gomar, situat "sobre los obradors partida que·s són stablits de la lotge Vella".[150] Aquest darrer seria, justament, l'espai la titularitat del qual estava en litigi des de la primera meitat del segle XIV entre el municipi i les hereves de Gomar, i sembla que el desmantellament de la llotja com a tal i l'establiment d'obradors en la mateixa va accelerar la resolució de l'afer, assolida l'any 1390.

Seguint Sanpere i Miquel, es pot identificar el solar on s'havia aixecat la primera llotja barcelonina amb una illa avui dia delimitada pels actuals carrers dels Canvis Vells, dels Canvis Nous, i de les Portadores.[151] A l'actual carrer del Consolat, formant part d'aquesta illa, hi ha avui dia algunes cases de pisos d'antiguitat indeterminada, i formen part dels baixos de dues d'aquestes edificacions unes arcades de possible origen medieval. Tot i trobar-se al mateix carrer, l'orientació i alineació d'aquestes arcades és diferent de la de les antigues voltes dels Pintors.[152] Es troben més avançades respecte a la línia del carrer, i de fet, formen part de l'únic solar d'aquesta via que, segons el plànol de Sanpere, forma part de l'antiga plaça dels Canvis. En base a aquesta ubicació i a la

[147] Així queda establert al Llibre de les Rendes de l'Hospital de Pere des Vilar (AHCB, *Diversos*, 1C-XIX, 32). L'hospital havia estat fundat l'any 1308 per Pere Desvilar, i es va instal·lar en unes cases i un oratori de la seva propietat situats al Pla d'en Llull. En el seu règim i govern, depenia directament del consell municipal, i per designació expressa del promotor havia de ser administrat pels consellers, cònsols de mar o altres persones laiques i no religioses (Conejo, "Assistència i hospitalitat", I, 289-290).
[148] AHCB, *Diversos*, 1C-XIX, 32, f. 20r.
[149] AHCB, *Diversos*, 1C-XIX, 32, f. 20v.
[150] AHCB, *Diversos*, 1C-XIX, 32, f. 38v.
[151] Vegeu el plànol "La Ribera en el siglo XIV (1364-1399)" (Sanpere i Miquel, *Topografia antigua de Barcelona*, entre les pp. 48-49).
[152] Sobre l'origen i l'extensió d'aquestes voltes vegeu Josep-Emili Hernández-Cros, *Catàleg del Patrimoni Històrico-Artístic de la Ciutat de Barcelona* (Barcelona: Ajuntament de Barcelona, s.d.), 144-145, cat. núm. 237.

seva aparent antiguitat, podria tractar-se de restes de la primera llotja de Barcelona, desmantellada com a tal a final del segle XIV.

2.4. Finançament i administració municipals de l'obra de la llotja Vella

En tant que obra promoguda pel municipi, aquest s'havia ocupat també també d'assegurar el finançament de la construcció, i la manera com es va fer és pròpia del municipi medieval. Mentre la despesa en obra pública havia estat baixa, les obres municipals es van finançar mitjançant els impostos generals (les talles),[153] però a partir del moment en què les obres públiques adquireixen una envergadura major, s'observa una preferència per les imposicions directes, aplicades principalment sobre aquells que havien de donar un major ús i/o extreure un major benefici de l'obra pública en qüestió. Així, es van crear imposicions de diferents tipus per a finançar la construcció de les muralles (1286),[154] la reforma de la plaça del Blat (1317 i 1350),[155] o la construcció i conservació del pont de Sant Boi (1337).[156]

També se'n va crear una per la construcció de la llotja. En el privilegi de 1339 s'havia previst aplicar una imposició sobre les mercaderies carregades i descarregades al port de Barcelona fins a l'acabament de les obres, i s'havia contemplat la possibilitat d'arrendar-la. Les mercaderies descarregades a la ciutat la pagarien totes, però algunes quedarien exemptes (el forment, el vi, l'ordi, l'avena, els llegums, els pinyons, la llenya de cremar, el carbó, la fusta per obrar, l'or i l'argent), i les mercaderies sortints pagarien

[153] Pere Ortí explica que al llarg del s. XIII, el petit volum de les despeses constructives emanades del consell municipal explica que no generessin impostos particulars. Es pagaven a crèdit, i quan es feia la talla per pagar la quèstia reial, s'afegia a la quantitat a recaptar els deutes del municipi (Ortí, *Renda i fiscalitat*, 592).

[154] ACA, *Cancelleria*, reg. 215, f. 203 r-v; citat per Ortí, *Renda i fiscalitat*, 593.

[155] El 1350 es concedí una sisa sobre el gra venut a la plaça del Blat per 5 anys, renovada el 1356 per 5 anys més, i adreçada a subvencionar les obres d'ampliació d'aquest espai (Antonio Aragó i Mercedes Costa, *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona* (Barcelona: Archivo de la Corona de Aragón, 1971), 18, núm. 27; 90-91, núm. 150; 103, núm. 186).

[156] El 21 de març de 1337 el monarca concedia un dret de passatge per cinc anys adreçat a aquest fi (Aragó i Costa, *Privilegios reales*, 69, núm. 132).

en funció del pes i també del port de destí.[157] Ara bé, la imposició no apareix entre les que recull Pere Ortí en el seu documentadíssim treball sobre la fiscalitat municipal al segle XIV:[158] cap de les imposicions sobre la circulació de les mercaderies marítimes que s'aplicaven a Barcelona en aquells anys no pot ser identificada amb aquesta, i únicament s'hi podrien relacionar en certa manera pel seu contingut la imposició "del navili", creada el 1314[159] (i per tant no el 1339), però ja no apareix el 1348;[160] i d'altra banda la imposició sobre les mercaderies de mar o "dels nòlits", pensada per pagar les despeses de la galera de guardia de la ciutat, que apareix vers el 1349, i possiblement sigui una evolució de la imposició del navili.[161] En tot cas, clarament no es tracta de la imposició descrita en el privilegi del 1339. Per tant, és posible que la imposició per la construcció de la llotja no s'arrendés, sinó que fos recaptada directament per un oficial, i en aquest cas hauria deixat menys rastres a la documentació municipal, que en qualsevol cas no hem sapigut localitzar.

També és pròpia del sistema d'obres públiques municipals la manera d'organitzar administrativament la fàbrica de la llotja. Poc abans, a l'obra de les muralles, s'havia posat en marxa una manera precisa de gestionar les obres municipals, amb els "administradors de les obres" com a responsables màxims, els "obrers de les obres dels murs" (diferents per cada sector de la muralla), que els assistien, i, a un nivell més baix,

[157] ACA, reg. 866, f. 50; citat per Capmany *Memorias históricas*, II-1, 217-218, núm. 144.

[158] L'estudi global de les imposicions municipals al s. XIV ha demostrat que quan el municipi del segle XIV determinava, o negociava amb el rei, el naixement d'una nova imposició, calia a continuació establir les ordinacions necessàries per a la seva recaptació, que generalment era l'arrendament per trimestres. El clavari en cobrava els arrendaments (Ortí, *Renda i fiscalitat*, 557-559).

[159] Ortí, *Renda i fiscalitat*, 544.

[160] En trobem el contracte d'arrendament, per exemple, a AHCB, *Imposicions*, 1C-VI, 4, ff. 25v-27r. Es tracta de l'albarà o taba de la imposició, on s'especifica la modalitat de recaptació de la imposició per al trimestre de juliol a setembre de 1343. Entre d'altres coses, s'especifica que els vaixells han de pagar en funció de la seva capacitat (no de la seva càrrega) una quantitat diferent segons el seu destí es trobi a diferents àrees de la Mediterrània i de l'Atlàntic. Al mateix volum, vegeu les tabes d'altres trimestres als ff. 98r-99v i 125r-127r.

[161] El primer contracte d'arrendament que hem trobat, seguit per la taba, correspon a la venda de la imposició per al període de juliol a setembre de 1349, i indica que ha estat recentment ordenada a la ciutat, amb l'objectiu d'armar la galera que la ciutat ha de fer fer per a la guàrdia i vigilància de la mar. Afecta a les mercaderies, canvis, i altres coses que es carreguin i descarreguin a Barcelona, i que hagin de transitar o hagin transitat per via marítima. La seva quantia és de 3 diners per lliura. En queden exceptats alguns béns (AHCB, *Imposicions*, 1C-VI, 5, ff. 47r-48v; al mateix volum hi trobareu les tabes corresponents a les terces següents). Segons Pere Ortí, aquesta imposició és una transformació de la imposició del navili, i, com que integrava una taxa de 3 diners per lliura sobre els nòlits, ell la denomina imposició dels nòlits (Ortí, *Renda i fiscalitat*, 545).

els escrivans de les obres.[162] De manera semblant, a la llotja la gestió corresponia als "obrers o administradors de la dita obra". Aquesta figura no s'ha de confondre amb la de l'arquitecte o mestre de les obres, ja que tenien responsabilitats de caràcter gestor que no implicaven coneixements estructurals, de materials o de geometria constructiva, sinó més aviat organitzatius i supervisors.[163] Els escrivans de l'obra assistien als obrers, i rebien els diners destinats a la construcció en metàl·lic, del clavari municipal, o a través de taules de canvi.[164] També pertocava als escrivans efectuar els pagaments als proveïdors.[165]

Obrers i escrivans havien de mantenir una comptabilitat curosa, que de manera periòdica calia presentar als racionals, els màxims responsables de la bona gestió econòmica de la ciutat, que fiscalitzaven qualsevol iniciativa que utilitzés diner públic. Els escrivans de l'obra de la llotja entregaven als racionals el llibre de comptes ("I libre de paper ab cubertes de pergamí"), on hi constaven totes les rebudes i les dates efectuades amb motiu de l'avanç de l'obra, així com les àpoques i cauteles que s'hi relacionaven.[166]

L'elecció d'obrers i d'escrivans a les obres de dècades de 1350 i del 1370 respon també al que és característica de les obres públiques municipals, i deixa veure, a més, que a la Barcelona de la segona meitat del s. XIV hi havia persones que, de manera habitual, exercien aquests càrrecs administratius. En el període d'obres de 1352 i 1354 hi havia hagut un obrer diferent per cada exercici (Arnau Serra, Pere Marca, Ferrer Alot), però el càrrec d'escrivà l'ocupà la mateixa persona al llarg del tots tres anys i encara ho era el

[162] Cubeles, "Poder públic i llançament urbanístic", in *El procés urbà i la identitat gòtica*, ed. A. Cubeles i R. Grau, 61.

[163] L'etimologia del terme ha dut lloc a confusions lògiques, fins al punt que, de vegades, la documentació denomina *magister operis* tant al mestre d'obres com a l'obrer. Per a una descripció general de la tasca de l'obrer, vegeu Coldstream, *Medieval architecture*, 94-95.

[164] Un albarà dels consellers del 10 de novembre de 1375 ordena al clavari municipal que pagui 50 lliures a Bernat Genestar,"scrivà de la obre del Portxo Nou de la mar de la dita ciutat qui·s fa en lo loch on era comensada la lotge de la mar de la ciutat damuntdita", per tal que les inverteixi en aquesta obra (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, I, f. 1r).

[165] Vegeu, per exemple, l'àpoca de cobrament de Pere de Talavera, mestre d'obres, a favor de Dalmau Sacarrera, escrivà de l'obra de la llotja, corresponent al 22 de novembre de 1399 (AHPB, Tomàs de Bellmunt, *Llibre Comú*, 79/17, f. 22v).

[166] Així es desprèn de la liquidació dels comptes de l'obra de la llotja corresponents als exercicis 1352-1353 i 1353-1354, feta per l'escrivà de la mateixa amb els racionals de la ciutat (AHCB, *Notularum*, 1B-XIV, 23, ff. 44r-46r).

1357 quan es liquidaven els comptes amb els racionals (Berenguer Pellicer).[167] Si més no, hem pogut documentar Ferrer Alot treballant també com a obrer de la muralla l'any 1358.[168] Un nou personatge, Bernat Genestar, apareix durant les obres de la dècada del 1370: el 1375 figura com a escrivà de l'obra "del portxo nou de la mar de la dita ciutat qui·s fa en lo loch on era comensada la lotge de la mar"; ell mateix era també l'escrivà de l'obra municipal de la casa de la farina que es feia sobre el pont de Campderà,[169] i el 1376 actuava simultàniament com a obrer de la llotja,[170] i com a escrivà de l'empedrament del vall del Raval.[171]

3. La llotja dels mercaders

El 14 de març de 1380, a instàncies dels consellers, el rei havia reconegut que Barcelona no tenia una llotja en condicions, i a continuació autoritzava la ciutat a "fer lotge a obs dels cònsols de la mar e dels navegants e mercaders axí de la dita ciutat com estrans, qui en la dita ciutat concorren, ab aquelles cases, hedificis e lochs qui a la cort dels dits cònsols e a semblants lotges se pertany".[172] La llotja que es construirà com a conseqüència d'aquest privilegi és la que va perviure fins al segle XVIII.

Resulta interessant fer notar la coincidència gairebé exacta entre aquesta iniciativa adreçada a impulsar l'art mercantil, i la primera alerta de crisi econòmica que es va manifestar a la Barcelona baixmedieval, datada per Claude Carrère entre els anys 1380 i 1391. Aquesta crisi va tenir un clar vessant polític, i els mercaders en actiu van reclamar

[167] AHCB, *Notularum*, 1B-XIV, 9, ff. 44r-46r.
[168] Ferrer Alot va ser obrer de l'obra dels murs l'any 1358 juntament amb Jaume de Mitjavila (AHCB, AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-1, 20, f. 39r; citat per Cubeles, "Poder públic i llançament urbanístic", in *El procés urbà i la identitat gòtica*, ed. A. Cubeles i R. Grau, 61).
[169] AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, I, ff. 1r, 2r.
[170] AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 4, f. 68 r.
[171] En un albarà datat del 19 novembre 1376, Bernat Genestar apareix citat com a obrer de la coberta o teulada que ha estat feta a la llotja nova (AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 4, f. 68r). Pel que fa a la seva ocupació com a escrivà de l'obra de l'empedrament del vall del raval qui es prop la drassana reial, vegeu per exemple AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 4, f. 64v, 65r, 66v, 67r, 68r, etc.
[172] ACA, reg. 935, f. 175; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 314-316, doc. 211.

participació en les conselleries, fins aleshores reservades als ciutadans honrats, per a intervenir en la solució de les problemàtiques existents. Hi va haver una primera sentència favorable de Pere el Cerimoniós, que el 1386 formulà un projecte de reforma del govern municipal, amb sis conselleries repartides de manera equivalent entre ciutadans honrats, mercaders i menestrals, però els ciutadans honrats van aprofitar el canvi de regnat i van obtenir el suport del nou sobirà. Van fer, això sí, una concessió. A partir d'ara els electors dels consellers, que seguirien sent ciutadans honrats en la seva totalitat, seran elegits per vuit ciutadans honrats, vuit mercaders, quatre artistes i quatre menestrals.[173] Potser la determinació de construir una llotja monumental era una segona concessió del municipi als mercaders en actiu, i una forma d'acontentar-los i de demostrar la seva receptivitat a la problemàtica que els inquietava, sense cedir poder polític.

3.1. Un nou emplaçament per a una nova llotja

No és factible suposar que la nova llotja s'aixequés en el mateix emplaçament de l'anterior, perquè com hem vist en aquest moment s'utilitzava com a dipòsit de cereal, i poc més tard fou compartimentada i els espais resultants cedits a cens a particulars.[174] De fet, el privilegi de 1380 autoritzava a construir una nova llotja allà on semblés més escaient als consellers i prohoms de la ciutat: "...atorgam per tenor de la present a vosaltres que en la ribera de la mar de la dita ciutat o en aquell loch o partida de la dita ciutat on a vosaltres sera vist mils ésser faedor, puscats hedificar e fer lotge".

Documents poc posteriors donen una idea una mica més precisa de les característiques que tenia al segle XIV l'indret escollit. El 1382 es deia que la llotja s'aixecava "*juxta mare ... in loco videlicet ubi jam antiquitus fuerat incohata, propter podium vocatum "de les falsies",* és a dir, al costat del mar, allà on antigament havia estat iniciada, i vora el puig de les Falsies. La frase "allà on antigament havia estat iniciada" despista una

[173] Carrère, *Barcelona 1380-1462*, II, 153-176.

[174] Alguns autors havien suposat que la nova llotja seria una continuació o reforma de la llotja del 1350 (Ainaud, Gudiol i Verrié, *Catálogo monumental. La ciudad de Barcelona*, 283-284; Bassegoda, *La Casa Llotja*, 22). Altres, en canvi, havien intuït un emplaçament diferent (Capmany, *Memorias históricas*, I, 848; Pi i Arimon, *Barcelona antigua y moderna*, I, 409-417; Riera i Soler, *La Casa Lonja*, 25; Cirici, *Barcelona, pam a pam*, 197).

mica, perquè ja hem vist que la llotja Vella (o part de la mateixa) es va utilitzar com a dipòsit de blats, i que després es va compartimentar en obradors, i per tant, difícilment es podia haver aixecat la nova llotja en aquell mateix indret. Es deu tractar d'una indicació aproximativa, ja que en realitat la nova construcció es va aixecar al davant, a la platja. L'altre referent és el puig de les Falsies, un turó natural situat aproximadament a l'actual Pla de Palau, que sobresortia de la línia de la costa, i que com a resultat de la labor de sedimentació i de rebliment dels segles va quedar integrat a la terra ferma.[175] Una indicació que apareix a la portada del cens militar realitzat el 1389 parla amb precisió de la situació relativa de la llotja respecte al puig de les Falsies, tot dient que per anar de Santa Maria del Mar fins al puig de les Falsies, la llotja es deixava a mà dreta.[176] Altres notícies contemporànies confirmen la ubicació de la nova llotja davant de les voltes dels Pintors,[177] és a dir, davant del porxo que resseguia l'actual carrer del Consolat (del qual potser formava part el que restava de la llotja Vella) i que va sobreviure en gran mesura fins a començament del segle XX.[178]

Així, la llotja es va aixecar a l'emplaçament actual, davant l'estructura lineal porticada que resseguia el front marítim, una part de la qual hauria possiblement funcionat com a llotja fins aleshores, i avançada cap al mar respecte a les restants construccions de la ciutat. Així es reconeixia el 1390 quan s'acordava que el significat del mot "platja" que comprenia "…no solament dins la mar, mas encara dins la dita ciutat, ço es dins la ciutat, de la faç de l'aygua tro al mur, lla on mur ha, e lla on mur no ha, ço es del cantó del alberch d'en Morey tro al pou d'en Estany, sia dita plage tro a la taula de acordar e en la drecera d'aquella. Declarat, però, que no y sien enteses la lotge ne altres qualsevol

[175] Vegeu una aproximació general a l'evolució de la línia de la costa barcelonina a Lluís Casassas i Simó, "El Pla de Barcelona. El territori i el marc natural", in *La ciutat antiga*, vol. 1 d' *Història de Barcelona*, dir. Jaume Sobrequés i Callicó (Barcelona: Enciclopèdia Catalana-Ajuntament de Barcelona, 1991), 66-71. Sobre el puig de les Falsies, vegeu també Sanpere i Miquel, *Rodalia de Corbera*, 26-27, i els plànols corresponents.

[176] Davant del primer foli numerat d'aquest volum hi ha un dibuix que presenta la divisió de la ciutat en quatre quarters o districtes militars, i que pren com a punt central la pedra de la plaça del Blat. Els quatre quarters són el de la Mar, el de Framenors, el del Pi i el de la Celada o Sant Pere. Del de la Mar, diu el següent: "E d'ací prenent per lo carrer de la Mar, anant dret tro a les grases de Santa Maria de la Mar e d'aquí prenent dret tro al puig de les Falsies, lexant la lotja a mà dreta" (AHCB, *Fogatges*, 1B-XIX-5).

[177] Així, el 1388, el pintor Pere Figuerola s'estava "a les voltes dels Pintors denant la lotge nova". La seva propietat limitava, per l'est, amb la del boter Montornès (que també tenia les seves cases a les voltes dels Pintors, davant la llotja nova), per ponent amb el carrer de la Carnisseria, i pel nord amb la propietat de Berenguer Bisanyes (AHCB, *Diversos*, 1C-XIX, 32, f. 32, 34v, 75r-v).

[178] Sobre l'origen i l'extensió d'aquestes voltes, vegeu Hernández-Cros, *Catàleg del patrimoni de Barcelona*, 144-145, cat. núm. 237.

hedificis fets o faedors...".[179] Potser no és casual que l'emplaçament fos similar al del *palazzo* del Mare o *palazzo* della Dogana genovès, aleshores seu de les magistratures comercials de la ciutat: l'edifici monumental era al davant dels pòrtics de la Ripa, a la zona dels Banchi, el punt central de l'activitat econòmica, i davant del port, en un terreny avançat respecte de la línia de la costa i guanyat al mar.[180]

3.2. Les obres de l'entorn del 1400

Les obres d'aquesta nova llotja tindrien inici efectiu l'any 1383.[181] Com que la disponibilitat de terreny no era un problema en aquesta ocasió, el possible endarreriment respecte a l'autorització del 1381 es deu relacionar amb la disponibilitat dels recursos econòmics. S'havia establert que la nova llotja es finançaria amb un impost especial que carregaria la ciutat sobre les mercaderies, però ja els primers dies de 1381 s'aprovava destinar els diners recaptats a la construcció de la coberta de les drassanes reials.[182] Pocs mesos més tard, el 6 de maig del mateix any de 1381, el monarca s'alegrava del proper acabament de l'obra de la drassana i donava instruccions per a la continuació de la mateixa fins a la seva finalització, tot reconeixent l'origen del seu finançament en la ciutat de Barcelona i més particularment en l'obra de la llotja.[183]

Mentrestant s'anava preparant el terreny costaner. Això incloïa treure les forques que s'havia instal·lat a la platja durant el mandat de l'almirall reial Pere de Montcada, i el

[179] El 14 de març de l'any 1390, el rei Joan I, en concòrdia amb els consellers de Barcelona, interpretava d'aquesta manera el mot "platja" usat al Llibre del Consolat de Mar. Hem utilitzat la transcripció de la concòrdia publicada per Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III-2, 25.

[180] Grossi Bianchi i Poleggi, *Una città portuale del medioevo: Genova*, 105.

[181] "...y troba·s que en l'any 1383 s'edificà dita lotge" (Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, IV, 6).

[182] La suma que hi seria destinada fou de 1000 florins d'or, i gràcies a aquest esforç, la coberta de la drassana devia avançar molt considerablement (ACA, *Cancelleria*, reg. 1270, ff. 48v, 50r; citat per Mutgé, "Les drassanes de Barcelona", 307-308, i Mutgé, *"Progreso urbano de Barcelona"*, 307-308).

[183] "...volem que sapiats, que havem gran plaer com havem sabut per lo nostre escrivà de ració, com en la dita obra se pot despendre totes les setmanes tro a la fi del mes de noembre esdevenidor, entre la ciutat de Barchinona e la obra de la lotga .XXX. lliures, .X. sous, però que per çò que pus inverçosament la dita obra sia acabada, hauríem per agradable que dels .Xm. sous que la dita ciutat ha promeses are derrerament, en la dita obra hi fossin enadides .X. lliures en cascuna setmana, per çò que la dita obra hagués totes les setmanes en los dissaptes .XXXV. lliures, .X. sòlidos" (ACA, Reg. 1232, f. 31; citat per Madurell, "Pere el Cerimoniós i les obres públiques", 387-388, doc. 11).

monarca va ordenar l'enderroc de "*dictas furchas et etiam castellum*".[184] Aturem-nos un moment a parlar de les forques, instruments repressius destinats a castigar les infraccions o delictes de les persones sotmeses a la senyoria reial. Les forques medievals eren fetes de pals de fusta, i els documents i les evidències materials permeten saber que per tal de donar-los estabilitat i visibilitat s'encaixaven sovint en rocars.[185] Potser en són records les restes aparegudes sota el paviment de l'actual sala de Contractacions de la llotja: recolzant directament sobre les sorres naturals de la platja, uns 2m per sota del nivell de circulació actual, es van documentar unes estructures quadrangulars alineades i separades entre sí per una distància d'uns 10m: d'una d'elles només es va poder documentar l'amplada del costat nord (1,40m) i l'alçada (2m); l'altra, que es va descobrir en planta, feia 1,40m x 1,60m, i l'alçada conservada també era de 2m. Totes dues estaven construïdes amb pedres irregulars disposades aleatòriament i lligades amb una gran quantitat de morter de calç, i per la seva situació és segur que van funcionar amb anterioritat al paviment de la llotja i als estrats de rebliment.[186] Per la seva factura i la seva desconnexió de qualsevol altre estructura, s'ha suposat que eren fonamentacions de murs iniciats i mai acabats de la lltoja, però me´s aviat pensem que es tractaria de les bases de les forques suprimides per tal de construir la nova llotja.

Les sorres de la platja sobre les quals es volia construir la llotja eren inestables, i lògicament caldria prendre mesures extraordinàries, tot excavant fins a trobar un terreny ferm sobre el qual s'hi poguessin assentar els fonaments, i donant consistència al terreny que els havia de sostenir.[187] En conseqüència, durant els sondejos duts a terme a l'interior del saló gòtic (2000-2001) es van documentar nivells de terreny i arqueològics

[184] La reial ordre del 3 de juliol de 1382 obligava a desembarassar de forques l'espai on s'hi ha de fer la llotja, i se'ls va buscar un lloc més escaient tot tenint també en compte que la franja litoral era necessària per a fer-hi embarcacions i que no es podrien aixecar entre Sant Damià i framenors (AHCB, *Notularum*, 1B-XIV, 2, f. 284; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, p. 324-325, núm. 217). Aquest document el publicà Sanpere i Miquel traduït al castellà (Sanpere i Miquel, *Topografía antigua de Barcelona*, II, p. CCKLI-CCXLII).

[185] Joaquim Graupera, "Les forques del castell de Burriac", *Jornades d'Història i Arqueologia Medieval. Actes. Del 13 al 30 d'octubre de 1999* (Mataró: Grup d'Història del Casal, 1999), 87-91.

[186] Gemma Caballé, *Memòria de la intervenció arqueològica al Sala de Contractacions i al pòrtic de la Llotja de Barcelona (2000-2001)*, 15-17, 19, 46-47, 52-54, 74-75, 83-84.

[187] Els fonaments medievals són variats en la seva tipologia, i es van executar de maneres molt diverses; sobre els fonaments de les fàbriques medievals, vegeu Eva María Valenzuela Montalvo, "Las fábricas en la Edad Media", in *La técnica de la arquitectura medieval*, ed. Amparo Graciani (Sevilla: Universidad de Sevilla, 2000), 211; i Bernardi, *Bâtir au Moyen Âge*, 183-187.

anteriors al primer nivell de funcionament del saló, i uns 2m per sota del nivell de circulació actual (i aproximadament 1.60m per sota del nivell que marcava el paviment medieval de lloses) hi van aparèixer sorres de possible formació natural, poc consistents. Es va documentar arqueològicament l'abocament de terres i sorres compactades per a assegurar la subjecció dels fonaments.[188] Aquests estrats de rebliment es lliuren a la fonamentació del mur de tancament del saló, tot confirmant que les fonamentacions van precedir als rebliments, que al seu torn van aportar estabilitat a aquelles. Pel que fa a les fonamentacions dels murs de tancament est i oest del saló gòtic, que s'han pogut documentar, s'assenten directament sobre les sorres naturals i eren fetes amb grans blocs de pedra sense treballar, units amb morter de calç i disposats en filades regulars.[189]

Des dels documents, les notícies sobre l'avanç de les obres són molt escasses però amb certesa els treballs van tenir lloc com a mínim entre l'any 1386, en què consta a la Clavaria municipal que administrava l'obra Dalmau Sacarrera, "mercader ciutadà de Barcelona e obrer de la obra de la lotge nova dels mercaders de la dita ciutat",[190] i l'any 1392, quan "finí i cessà la dita obra" el 5 de juliol.[191]

Les dimensions de l'edifici gòtic, han fet suposar que no es podria haver aixecar tan ràpidament, i que la notícia del final d'obres l'any 1392 pot ser en realitat una interpretació errònia de Bruniquer de la documentació original per ell consultada. Concretament, s'ha suggerit que es tracti d'una liquidació de comptes motivada per la renovació dels dos mercaders nomenats per la ciutat com a procuradors de l'obra.[192] En realitat, Bruniquer era clar quan deia que el 1392 "finí, y cessà la obra de la lotge del

[188] Els reblimentes incloïen un estrat de terra sorrenca rogenca molt compactada, d'entre 20 i 50cm segons la zona. Per sota d'aquest estrat es documentava una successió de nivells de sorres i terra fosques molt compactades mitjançant aigua i premsió de terra, de fins a 90cm de potència. El material arqueològic és similar en tots els estrats i remet als segles XIII-XIV, indici que l'abocament es va produir en el mateix moment amb terres aportades d'indrets diferents. En algun sondeig es va arribar a documentar, per sota d'aquests nivells, un estrat de sorres estèrils i ja sense compactar, que es va interpretar com a nivell de sorres naturals, corresponents a l'estrat existent en el moment de l'inici de les obres (Caballé, *Memòria de la intervenció de la Llotja*, 12-18, 45-52).

[189] En un cas, fins i tot coneixem la seva factura interna: dins la seva amplada de 2,50 m, era fet de pedres de menor tamany barrejades amb gran quantitat de morter de calç (Caballé, *Memòria de la intervenció de la Llotja*, 52-53).

[190] AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, IV, ff. 180r, 182v-183v.

[191] Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, IV, 6, i V, 185.

[192] Domínguez i Cañellas, "La Casa Llotja de Mar", 68.

Consolat de Mar, la obra de la qual tenian en càrrech dos mercaders com a procuradors constituhits per la ciutat...".[193] D'altra banda, el llenguatge utilitzat ("finí, i cessà la obra") indica que l'obra es donava per acabada. A continuació ja es documenta activitat professional a l'edifici: vers l'any 1390, quan la llotja encara no s'hauria acabat del tot, els consellers havien recuperat el costum d'anar-hi a vendre les imposicions, i en aquest cas ho feien al pati.[194] El maig de 1393 els cònsols eren actius "*in logia nova mercatoris Barchinone*".[195] El 1397 es feia instal·lar els canviadors obligatòriament dins la llotja, i el 1398 alguns pagaven ja el lloguer anual de la taula "*in dicta lotgia*".[196] I el mateix any 1397 consta que la llotja era entesa pels mercaders com el lloc oficial de reunió i trobada a la ciutat: aleshores, el factor de Francesco Datini a Barcelona ho expressava ben clarament en escriure que: "*... che qui no si tiene fondachi aperti, anzi si sta in logia, dove sono gl'altri mercatori; e qui si domandano le cose, e a caso s'a andare a mostralle*".[197]

A partir del març del 1398, només sis anys després de conclosos els treballs, es torna a documentar construcció a l'edifici. Dalmau Sacarrera tornava a ser l'administrador de l'obra, i ordenava la compra de rajoles i calç destinades "*ad opus paymenti facti in parte completa cuperte inferioris*", així com altres reparacions.[198] Sembla que s'està referint al paviment de la part finalitzada del primer pis, és a dir, de la sala dels Cònsols, i per tant el teginat de la sala de Contractacions inferior i el forjat del primer pis no estarien finalitzats en la seva totalitat. El desembre d'aquell mateix any, una provisió reial destina a l'obra de la llotja les quantitats recollides i fins aleshores destinades a la manutenció de la galera de guàrdia, que ja no servien per aquest fi, i estableix que aquestes quantitats siguin entregades a "*fideli nostro Petro Sabadia, operario logie mercatorum Barchinone*", i que aquest "*distribuat et convertat in opera domus dicte*

[193] Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, IV, 6 i V, 185.
[194] El 30 de novembre de 1390 es paguen 5 sous per fer escombrar el pati de la llotja, on es venen les imposicions municipals, i semblantment succeí el 1391 (AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 7, f. 49r, 126r).
[195] AHCB, *Fons Notarial*, IX-3, s. f. (3-III-1393).
[196] AHPB, Guillem Donadeu, *Liber notularum*, 80/1, f. 3r.
[197] La carta està datada del 8 d'octubre de 1394, i es conserva a l'Arxiu Datini de Prato; l'esmenta Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 49.
[198] El 30 de març de 1398, el rajoler Dalmau Sanxo presentava una àpoca a Dalmau Sacarrera, administrador de l'obra de la llotja, segons la qual reconeixia haver rebut 102 sous que li eren deguts per preu de "*mille lateribus sive raioles et viginti octo quinteris de calcis*", venuts "*ad opus paymenti facti in parte completa cuperte inferioris et reperacionis necessarie in aliis Lotgie*" (AHPB, Guillem Donadeu, *Liber notularum*, 80/1, ff. 31v-32r).

logie".[199] El 1399 Dalmau Sacarrera ("*civis Barchinone, scriptorique operis logie mercatorum civitatis Barchinone*") torna a aparèixer com a escrivà de l'obra, i aleshores el mestre Pere de Talavera signa àpoca de cobrament de les quantitats degudes per realitzar el portal de l'hort, que per tant ara s'hauria delimitat.[200]

Alguns anys més tard es continuava treballant en la coberta dels espais de la llotja. El 1404-1405 es detecten contribucions econòmiques expressament adreçades a l'obra de la llotja barcelonesa, aleshores sota l'obrer Joan Ribalta.[201] I el 1407 els consellers de Barcelona es comprometien a participar amb la quantitat de 1.500 florins en "la obra de la cuberta de la Loga", que havia estat iniciada però no finalitzada, sempre i quan els mercaders hi contribuïssin també amb la quantitat que manqués i fessin unes latrines per a l'edifici. Se sobreentèn que els mercaders havien de pagar l'obra dels ingressos del dret del pariatge, que els era propi, i la queixa venia del fet que el 1409 feia ja temps que la ciutat havia entregat els diners, però l'obra encara no havia estat finalitzada, i de fet mancava encara una tercera part de la coberta i tot el seu paviment. Aleshores els consellers van determinar complir el que havien pactat: si l'obra no progressava com era previst, farien collir el dret d'un diner per lliura de mercaderia directament, o bé el vendrien o arrendarien, i invertirien els diners en l'obra fins a veure-la finalitzada.[202]

Encara que les notícies són poc eloqüents i fan difícil saber de què es parla amb exactitud, sembla que el problema era a la coberta de la sala. Com hem dit, el 1398 es treballava "*ad opus paymenti facti in parte completa cuperte inferioris*", i el 1409 mancava una tercera part de la coberta i tot el seu paviment. Resulta difícil creure que s'estigui parlant de la coberta exterior de l'edifici, ja que això implicaria que durant força anys l'edifici no va tenir teulada. D'altra banda, la referència a la "coberta inferior" permet suposar que n'hi havia una altra de "superior", que lògicament seria

[199] ACA, reg. 2171, f. 43; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 393-394, núm. 267. La historiografia antiga l'havia considerat Pere Sabadia el mestre responsable de l'obra, en una confusió del significat del terme "obrer"; vegeu per exemple, Pi i Arimon, *Barcelona antigua y moderna*, I, 410. Encara es manté l'equívoc al voltant d'aquest tema en una publicació recent (Cortés, *Casa Llotja de Mar*, 26).

[200] AHPB, Tomàs de Bellmunt, *Llibre Comú*, 79/17, f. 22v.

[201] Els mercaders perpinyanesos van oferir entre 1404 i 1405 una suma per la construcció de la llotja nova de Barcelona, i van entregar 200 florins d'or d'Aragó a Joan Ribalta, "*operarius operis Logie nove*" (AHPB, 79/7, f. 18v (5 abril 1404), i AHPB, 79/22, ff. 75v-76r (5 abril 1405); citat per Soldani, *Uomini d'affari*, 456.

[202] AHCB, *Obreria*, 1C-XIV, 27, s. f.

l'exterior, i que aquesta coberta que tant costava finalitzar era en realitat el sostre de la sala de Contractacions amb el seu teginat de grans dimensions.

3.3. El mestre de la llotja: Pere Arús, i no Pere Arvei

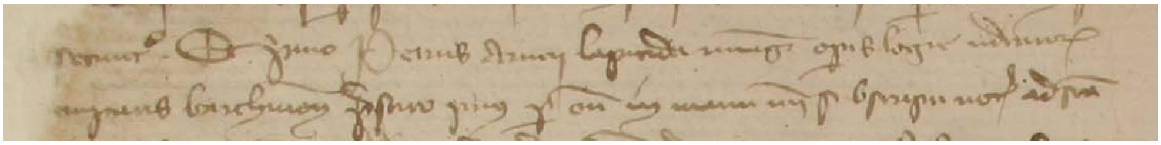
El nom del mestre responsable de la nova llotja apareix només en una ocasió als documents: a les actes de la consulta realitzada el 1386 a la catedral de Girona, a la qual hi foren cridats diversos mestres experts per tal de determinar si era convenient continuar la catedral de la ciutat amb una nau única o si, pel contrari, era preferible canviar aquest projecte per un de tres naus. Segons la transcripció clàssica del document d'Elies Serra Ràfols, un dels participants era "*Petrus Aruei lapicida magister operis Logie mercatorum civitatis Barchinona*", i en el comentari del document el propi Serra Ràfols traduïa aquest nom al català com a Pere Arvei, que ha passat amb aquest nom a la història de l'arquitectura catalana.[203] Al document gironí, Arvei és esmentat com a lapicida, un terme que posa de relleu el seu coneixement del material petri i, per tant, el vessant pràctic de la seva feina. A la consulta, el mestre va defensar el projecte de tres naus, igual que el mestre major de la seu de Barcelona Bernat Roca, els mestres de cases barcelonins Bartomeu Asbert i Arnau Bargués, i l'escultor mallorquí Guillem Morei. En canvi, els mestres i pedrers gironins consultats (Guillem Mieres, Pere Sacoma i Pere Ramon Bosch) van defensar la nau única.

Res més no se sap d'aquest Pere Arvei, un mestre d'obres que seria relativament ben valorat i reconegut ja que se'l va fer responsable de la llotja de Barcelona, i que va ser convidat en qualitat d'expert a la reunió de Girona. Una possibilitat per explicar la seva

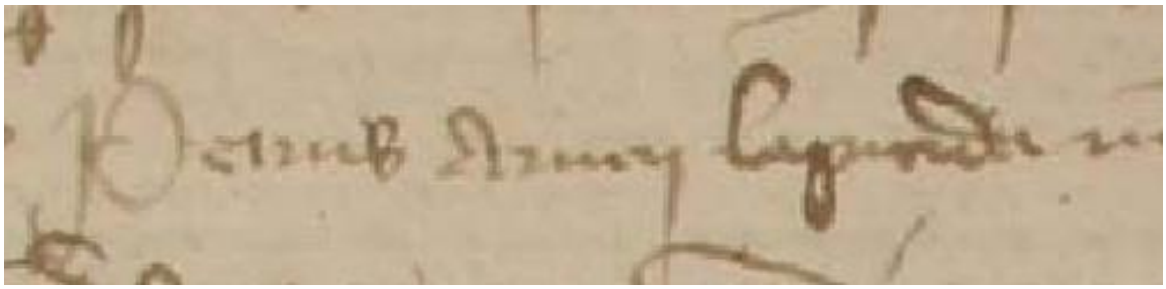
[203] El document original es conserva a l'Arxiu Històric de Girona (AHG, Girona-1, 229). El va transcriure i publicar Elies Serra i Ràfols, "La nau de la Seu de Girona", in *Miscel·lània Puig i Cadafalch* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1947-1951), I, 185-204. Més recentment Gabriel Roure n'ha realitzat una traducció de l'original llatí ("Acta de les consultes a mestres d'obra sobre la continuació de la catedral de Girona", in *L'art gòtic a Catalunya. Síntesi general* dir. A. Pladevall (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2009), 249-251). En aquesta darrera publicació, per error, s'indica que el document original és a l'Arxiu Capitular de Girona (Obra, pergamí núm. 23), però tant a l'Arxiu Històric (Santi Soler Simon) com a l'Arxiu Capitular (Joan Villar) ens han confirmat que es tracta d'una errada i que Mn. Roura va realitzar la traducció a partir de la còpia notarial del pergamí original, que possiblement hauria estat a l'ACG però que mai no s'ha conegut. A més a més, l'ACG ens han confirmat també que el pergamí de la consulta de 1416-17 (no la del 1386) porta una antiga numeració, corresponent al número 23 dels documents de l'Obra, la qual cosa possiblement expliqui la confusió.

absència d'altres documents és que es tracti d'un mestre vingut de fora, i, curiosament, a diferència dels altres mestres convocats a la consulta, d'Arvei no se'n cita la ciutadania sinó que només se'n diu que era el mestre de l'obra de la llotja de Barcelona.

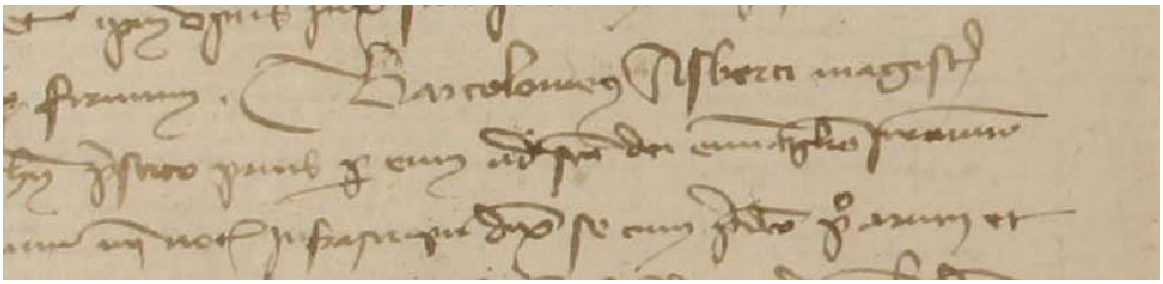
Però sembla més probable que es tracti d'una lectura o d'una escriptura errònia o confusa del nom. El document original admet la lectura Petrus Arucii (en comptes d'Aruei), que catalanitzat correspondria a Pere Arús. Seria lògic que Pere Arús fos esmentat en el document escrit en llatí com a Petrus Arucii, de la mateixa manera que en el mateix document de la consulta de Girona Bartomeu Sisbert hi figura com a Bartholomeus Sisberti i Arnau Bargués com a Arnaldus Barguesii.

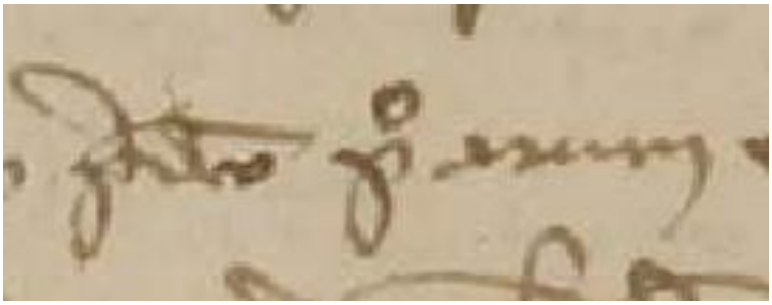
... Et primo Petrus Arucii, lapicide magister operis logie mercatorum...

... Petrus Arucii, lapicide...

... Bartholomeus Asberti, magister ..... cum predicto Petro Arucii et .....

... predicto Petro Arucii...

Aquest plantejament adquireix major solidesa si es té en compte que a la Barcelona contemporània existia un Pere Arús, mestre de cases, i que precisament era un expert lapicida, empleat per la ciutat de manera habitual amb càrrecs de responsabilitat al llarg de les dècades del 1360 i del 1370. Pere Arús és documentat participant en en les obres dels murs i valls de la ciutat, i el 1376 ocupava el càrrec de "mestre de la pedra de la ciutat" i com a tal, era el responsable de les pedreres municipals de Montjuïc.[204] El seu coneixement del material justificaria l'apel·latiu de lapicida que rep al document de Girona, i la seva trajectòria i la seva experiència al servei del municipi explicarien el seu paper al capdavant de la llotja, una de les grans iniciatives constructives municipals del període.

3.4. El finançament de l'obra

El finançament de l'obra de la nova llotja va ser més complex que el de la llotja Vella, ja que tenia una envergadura molt superior. L'any 1380 s'aconseguia del monarca un privilegi que, de manera semblant al del 1339, autoritzava la creació d'una imposició sobre les mercaderies per a finançar les obres, i també la seva recaptació directa o arrendament si es preferia. Al mateix temps, establia que un cop acabades les obres i

[204] El 1367 Arús consta també treballant com a picapedrer i fou l'autor d'unes finestres potser destinades al Palau Reial Major (Cubeles, "Poder públic i llançament urbanístic", in *El procés urbà i la identitat gòtica*, ed. A. Cubeles i R. Grau, 59). Altres notícies inèdites de Pere Arús el presenten el 1358 cobrant la quantitat acordada per haver servit com a mestre major del mur de Sant Daniel durant quatre mesos, i del de Santa Anna durant un mes i mig (AHCB, *Àpoques*, 1B-XXI, 1, f. 40v); el 1360 cobrant la quantitat acordada per haver actuat com a mestre major del mur de la Porta Ferrissa (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 2, f. 264r); el 1376 citat com a "mestre de pedra de la dita ciutat" i rep una remuneració extraordinària pels treballs realitzats aquell any a l'obra del mur (AHCB, *Albarans*, 1B-XII, 4, f. 81r).

liquidats tots els pagaments pendents, la imposició s'extingís.[205] La imposició fou cobrada de manera ininterrompuda al llarg de la dècada del 1380,[206] però com s'ha dit més amunt inicialment el seu producte es va destinar a l'obra de la coberta de la drassana. A començament de la dècada del 1390 s'aplicava encara a les robes i altres mercaderies que entraven i sortien de la ciutat.[207]

Els "Bans de la lotge" de l'any 1389 aclareixen que el dret es carregava tant sobre les mercaderies marítimes com sobre les terrestres, que s'havia de pagar abans de carregar o de descarregar les mercaderies marítimes, i que s'havia de deixar penyora als portals en el cas de les mercaderies terrestres, entre d'altres detalls.[208] La imposició es devia gestionar de manera directa, ja que mai no apareix als llibres de vendes de les imposicions municipals, però a diferència de la imposició per l'obra de la llotja Vella, en aquest cas a la documentació municipal hi hem trobat diverses al·lusions als administradors del dret, als rebedors (els que rebien els imports) i als distribuïdors (els que feien els pagaments). Sembla, doncs, que en aquesta campanya d'obres la llotja va autogestionar els ingressos i les despeses relacionats amb la construcció de l'edifici.

Les referències a aquests oficials apareixen a l'any 1388, i s'aixequen dubtes al voltant de la seva honestedat. El municipi es queixava aleshores que feia temps que es cobrava el dret, i que amb les quantitats recollides "temps ha la dita lotge deguera ésser perfetament acabada", i en canvi, es declaraven pèrdues en cadascun dels exercicis. A més a més, els administradors, rebedors i distribuïdors del dret es negaven a liquidar els seus comptes amb el racional de la ciutat, tot argumentant que havien pactat amb la ciutat fer-ho amb els cònsols de mar cada tres mesos.[209] Aleshores es van prendre certes mesures, suposem que en resposta a aquesta situació: entre aquest any 1388 i el 1392, la ciutat va arrendar el "dret de la malla de la llotja" per l'elevada quantitat de 2.900

[205] ACA, reg. 935, f. 175; citat per Capmany, *Memorias históricas*, II-1, p. 314-316, núm. 211.
[206] Un document sense data afirma que el dret de la llotja es cull ininterrompudament des de la seva creació, que data de vuit anys enrere (AHCB, 1I-VIII, *Documentació diversa*, 1/3, f. 6).

[207] Un fragment d'un llibre de notaments del clavari municipal d'entre 1392-1395 es refereix als comptes presentats al clavari municipal amb les entrades i sortides del dret de la malla per lliura, amb motiu de les obres de la llotja nova dels mercaders (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, IV, f. 180r).
[208] Els "Bans de la lotge" formen part de les ordinacions municipals, normatives promulgades pels consellers que regulen afers variats i que es llegien en veu alta; els infractors estan sotmesos a una multa, per això també es denominen bans (AHCB, *Registre de ordinacions*, 1B-IV, 1, ff. 76v-77v).
[209] AHCB, 1I-VIII, *Documentació diversa*, 1/3, 6.

lliures.[210] La comparació amb el preu de l'arrendament d'altres imposicions d'aquell mateix any dóna idea de com era de rendible: només la imposició sobre la carn, la imposició sobre la farina i la imposició sobre el vi es van vendre per quantitats superiors (7213 lliures, 6496 lliures i 12544 lliures, respectivament).[211] A més a més d'arrendar la imposició, s'establia la necessitat de liquidar els comptes de l'obra de la llotja amb el racional de la ciutat, i no amb els cònsols de mar, i a continuació es va tornar al sistema anterior segons el qual un obrer, en aquest cas Dalmau Sacarrera, va "tenir i regir els comptes de la llotja".[212]

Com que el dret no era suficient per a afrontar les despeses de construcció de l'obra, i els préstecs oferts per la ciutat també semblen haver estat insuficients, es va recórrer a la venda de censal mort sobre el dret del pariatge.[213] El rei havia indicat en el privilegi de 1380 que es podria vendre censal mort sobre la imposició o dret de la llotja si es considerava precís, i també que el dret es podia aplicar no només fins a l'acabament estricte de l'obra, sinó fins que les quantitats manllevades haguessin quedat liquidades.[214] Alguns dels compradors de censal mort "per raó de la factura de la lotja nova" foren Sibília, vídua de Francesc sa Closa,[215] i Pere Xanxo, que a començament de la dècada del 1390 rebia 1000 sous anuals per pensió de 750 lliures de censal "per la obra de la casa de la lotja nova".[216] Com que els diners recollits a través de la imposició

[210] Al compte de Dalmau Sacarrera, obrer de la llotja entre els anys 1388-1392, hi consta l'arrendament del dret de la malla per lliura imposat sobre les mercaderies entrants i sortints de la ciutat als ciutadans Arnau Bonet, Andreu de Vilagenel i Pere i Joan de Mandresa (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, IV, ff. 182v-183r).

[211] Un valor semblant al de la llotja fou ofert per la imposició del peix fresc (2175 lliures) i el pes (2614), i tota la resta s'esglaonen en quantitats inferiors que sovint baixen de les 1000 lliures (Ortí, *Renda i fiscalitat*, 565-566)

[212] AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, IV, ff. 180r, 182v-183r. El retrobarem, com a escrivà de l'obra, el 1399 (AHPB, Tomàs de Bellmunt, *Llibre Comú*, 79/17, f. 22v).

[213] El 1389 la ciutat venia el dret de malla per lliura "així per rahó de dita obra com per rahó de censals morts interesses per aquells deguts e altres càrrecs que a que aquella dita lotge fos tinguda e encarregada" (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, IV, fd. 182v-183v).

[214] En aquesta mateixa època, el municipi havia venut censal mort per a pagar les despeses de les obres dels murs i els valls de la ciutat, i també per les del castell de Montcada (AHCB, *Testaments dels consellers*, 1C-XVII, "Testament de l'any 1396", f. 3v).

[215] El 1392 li eren donades 40 lliures, en redempció de 25 lliures de censal mort (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, IV, f. 180r.

[216] Aquesta quantitat, les que havia pagat fins el moment i les que pagaria en el futur per aquest concepte, haurien de ser retornades pels mercaders a la ciutat. Al testament dels consellers del 1394 hi ha una anotació en el mateix sentit, si bé també s'indica que les 750 lliures ja havien estat reemudes, i que totes aquestes quantitats devien ser ara retornades a la ciutat (AHCB, *Testaments dels consellers*, 1C-XVII, 1, "Testament de l'any 1393", f. 16v; "Testament de l'any 1394", ff. 13r-15r).

resultaven insuficients per a pagar les pensions de censal, el municipi se'n va fer càrrec però va especificar que es tractava d'un "deute que la dita lotge o los mercaders de aquella deuen a la ciutat",[217] un deute que van anar liquidant en els anys següents.[218] Les referències a aquest dret, a les pensions pagades per la ciutat i al deute de la llotja amb el municipi desapareixen de la documentació municipal a partir de mitjana dècada del 1390, i per tant sembla que tots els deutes havien estaven cancel·lats i que la imposició s'havia extingit.

4. Els espais de la llotja quatrecentista

Entre final del segle XIV i començament del segle XV havien quedat configurats els espais centrals de la llotja, i en aquest apartat descriurem les seves característiques i la seva evolució al llarg del segle XV . Per tal de no trencar amb el costum i la tradició, ens referirem a la planta baixa com a sala de Contractacions i al saló superior com a sala dels Cònsols, tot i que aquestes denominacions no es documenten a l'època medieval: el saló inferior no rep cap denominació específica més enllà de la "la sala", i la sala alta és habitualment esmentada com a porxo i no hi ha cap constància que els cònsols s'hi reunissin, sinó que ho feien en un cancell propi i exclusiu ubicat a la planta baixa, dins la sala de Contractacions.

[217] Vegeu la nota anterior.

[218] Entre 1393 i 1395, l'obrer de la llotja Dalmau Sacarrera entregava al clavari municipal 97 lliures, 8 sous i 6 diners, i eren "en paga de semblant quantitat que devia a la dita ciutat per resta de VI comptes de rebudes i dates per ell fetes per collir e levar lo dret de la malla per lliura que·s collie e·s levava en la dita ciutat, e per resta de un compte de rebudes e dates que féu com a scrivà de la obra de la lotge nova dels mercaders, los quals comptes ell tench e regí de l'any LXXXVIII fins en l'any M CCC XLII. E és cert que fa a deduir del deute que la dita lotge o los mercaders de aquella deuen a la dita ciutat". (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, V, f. 160v)

4.1. La sala de Contractacions: un lloc per als tractes comercials

Els principals usuaris de la llotja eren els mercaders, i Claude Carrère defineix amb precisió què hi feien a partir de la documentació: "a la llotja hom s'assabenta de les novetats, de les arribades de vaixells, de noliejaments en curs o de malifetes de corsaris; on es fixa la cotització de les mercaderies o dels canvis" i

> "és a la llotja on es determinen les cotitzacions de les mercaderies per a un vast territori; és allà on hom especula o fixa la taxa dels canvis. La gent de comarques venen a confiar-hi comandes marítimes, i mes tard hi establiran contractes d'assegurances. Volen noliejar un vaixell? Hom hi trobarà tant els dels patrons de al ciutat com els dels patrons de Sant Feliu o de Blanes."[219]

Els mercaders hi passaven doncs gran part del dia, i ho deixa veure molt gràficament el representant a Barcelona del conegut mercader de Prato Francesco Datini, que l'any 1397 demanava al seu cap que contractés un dependent per a la seu barcelonesa de la companyia, perquè a Barcelona els mercaders s'estaven a la llotja, però de vegades calia anar al magatzem a mostrar les mercaderies a qui ho demanés.[220]

A la llotja, els mercaders interactuaven amb altres mercaders, i molt sovint ho feien a través d'intermediaris, els corredors d'orella, que només podien ser habilitats pels cònsols de mar i que tenien com a activitat principal la intermediació en els transports marítims i el gran comerç (naus, noliejaments, canvis i assegurances marítimes, productes). Aplicaven un barem fix i públic sobre les transaccions en les que intervenien, i en certa manera eren doncs oficials públics. A partir del 1458, els corredors d'orella van quedar especialitzats en funció del producte amb què tractaven (draps, productes de luxe, productes llevantins, i productes menys nobles).[221] A més dels corredors, els mercaders també es relacionaven dins la sala amb altres oficials: els cònsols de mar, els oficials que cobraven el dret del pariatge, o els oficials de la Taula

[219] Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 50, i II, 12.
[220] Arxiu Datini, Prato, 635 (8-X-1394); citat per Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 49.
[221] Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 98-106. Sobre els corredors barcelonins, vegeu també Fabienne Plazolles-Guillen, "Les courtiers de commerce à Barcelone au XVe siècle", *Mélanges de la Casa de Velázquez* 29.1 (1993): 127-154..

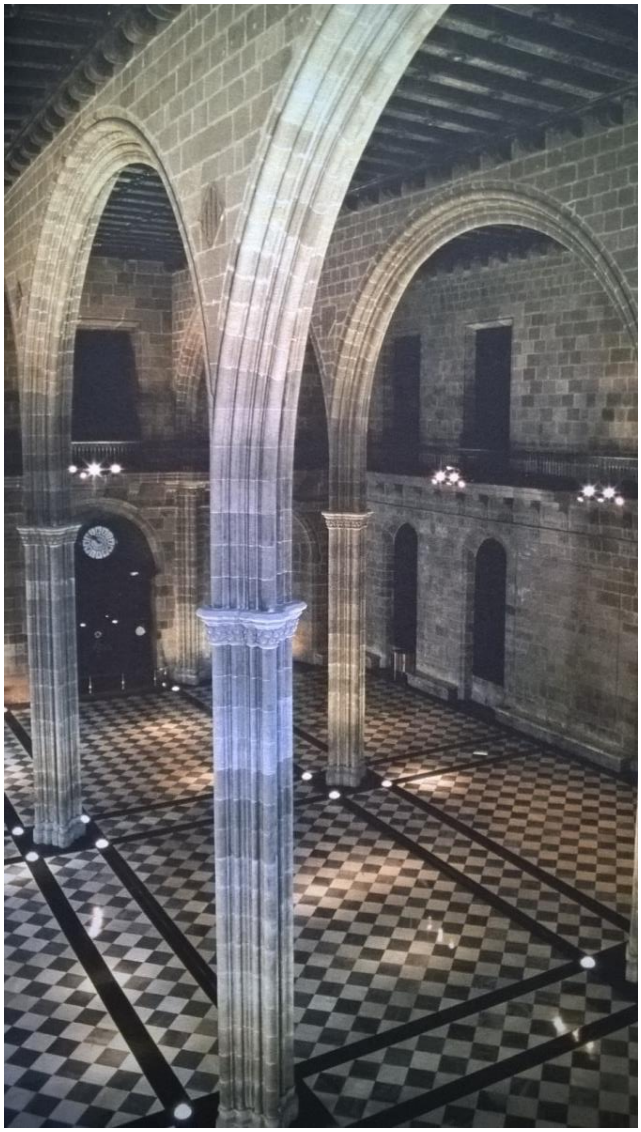
de Canvi de la ciutat si volien realitzar-hi imposicions. Aquestes institucions van generar compartimentacions espacials al saló, i en parlarem més endavant.

Avui dia, la sala de Contractacions és el principal vestigi de l'edifici gòtic, i devia haver quedat configurat del tot a final del segle XIV amb la probable excepció del seu teginat, acabat ja dins del segle XV. Molts dels elements concrets que el formen foren, però, alterats en època moderna. Així, la façana marítima original va quedar afectada al segle XV per la seva cara exterior, perquè tal com expliquem més endavant, s'hi va adossar un cos paral·lel en tota la seva amplada. També, al segle XVIII, foren completament reorganitzats en les seves obertures els murs perimetrals de la sala, i es van recobrir de paraments murals nous d'estil neoclàssic. Al segle XIX, les columnes i arcs foren substituïts per altres de nous i més resistents.[222] Tanmateix, en l'essencial l'espai interior es manté com fou concebut: definit per les dues sèries d'arcades que donen lloc a tres naus longitudinals, i cadascuna d'aquestes arcades composta per dues columnes exemptes al mig de la sala i dues mitges columnes adossades als murs perimetrals curts, de tal forma que cada arcada es compon de tres arcs. Únicament les proporcions de la sala han estat una mica alterades, ja que el nivell de circulació original era inferior a l'actual en aproximadament 40cm.

Detall d'un capitell de la sala de Contractacions.

[222] Esmenta aquesta restauració Bassegoda, *La Casa Llotja*, 83-86.

Sala de Contractacions de la llotja. Estat actual.

4.1.1. El paviment

El sòl original de la sala es va fer de pedra, una solució resistent i del tot adequada a la condició d'espai públic i molt transitat. L'excavació en extensió de la nau sud del saló, així com els sondejos efectuats en diferents altres punts del mateix, han posat al descobert restes d'aquest paviment de pedra al més antic nivell d'ús documentat. Està format per lloses rectangulars de pedra força ben conservades, ben tallades, d'una amplada de 30-35cm i una llargada de 40-55cm, disposades en filades regulars i intersectades per 5 filades de pedres disposades en direcció oposada que subdivideixen

l'espai.[223] Tot i que el lògic seria suposar que tota la sala es va pavimentar en una sola campanya en el moment inicial de la construcció, és segur que almenys algunes àrees foren empedrades més tard: a mitjan segle XV es feia el paviment de pedra de la llotja allà on hi havia la taula de l'antic canviador Jaume Casasaia. L'albarà de pagament, datat del 20 de novembre de 1448, dóna detall de la despesa, que pujava a 2 lliures i 16 sous: 34 sous i 6 diners corresponien a sis canes i sis pams de pedra de paviment, 3 sous eren per un cantó de pedra picada per al pedrís de la taula, 2 sous i 4 diners pel port de la pedra (corresponents a set somades de pedra i cantons), la calç (mitja quartera, a 7 diners), els tres jornals del mestre de cases Joan de Vilanova (13 sous i 6 diners), i un jornal del manobre Nicolau de Busquets (2 sous i 6 diners).[224]

Paviment original de la sala de Contractacions de la llotja, nau sud.

[223] Les lloses estaven assentades damunt d'un llit de morter de calç que, alhora, actuava de lligam entre elles (Caballé, *Memòria de la intervenció de la Llotja*, 53-58, 75, 85-87).

[224] La calç era, sens dubte, per a fer el morter sobre el qual s'assentaria el paviment. Aquesta despesa queda recollida a AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, f. 26v; BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1448", f. 26v; BAB, Ms. 38, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f. (20-XI-1448).

Paviment original de la sala de Contractacions de la llotja, nau sud.

4.1.2. El teginat

Com s'ha dit, la teulada de l'edifici estaria acabada l'any 1392, quan es donava per tancada la primera campanya d'obres, ja que seria estrany pensar en un edifici en funcionament però sense coberta. En canvi, el sostre del saló i el seu teginat són segurament posteriors, i segons hem vist una mica més amunt, la seva compleció es degué allargar fins a la segona dècada del segle XV. De fet, el primer esment directe del teginat coneguda és de l'any 1419, i es refereix a la seva neteja.[225] L'estructura no ha patit alteracions significatives, i en la restauració de 1996-2002 va quedar confirmat que la gran reforma del segle XVIII només en va afectar la decoració pictòrica, i que l'estructura lígnia antiga del teginat fou aleshores aprofitada en la seva totalitat.

Es tracta d'un sostre pla amb bigues vistes dividit en tres seccions longitudinals per les dues fileres d'arcades de pedra. Cadascuna d'aquestes crugies es compon de 36 bigues

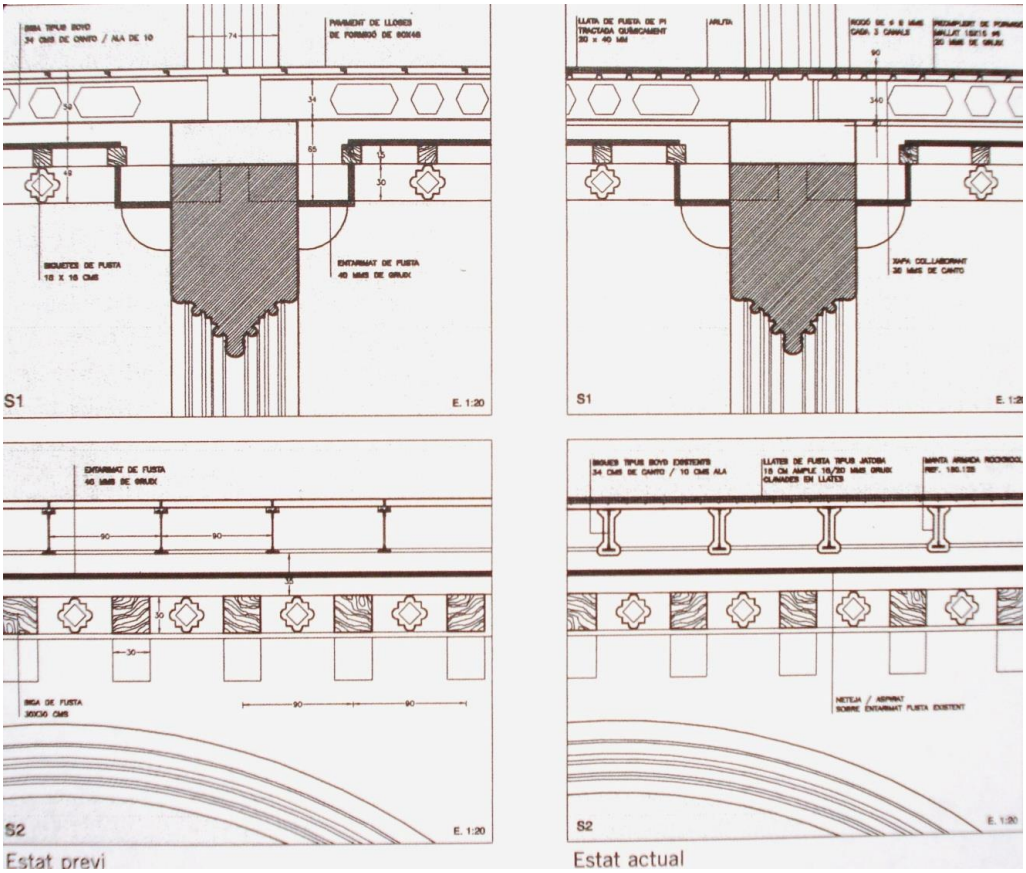
[225] El 15 d'abril de 1419 el fuster Joan Gener rep 2 lliures, 9 sous, 8 diners per salari seu i de 3 homes "qui han aspolsat lo taginat de la lotge, en què han vagat dos jorns a rahó de V sous lo jorn; e V sous d'abouratge a aquell qui muntave al teginat; e IV sous,VIII que costen dues astes de lansas e IIII tronyelles, e IIII scombres qui han servit a les dites coses" (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, f. 25v).

mestres de 30 x 30cm; per damunt, en sentit perpendicular, hi ha disposats cabirons de 15 x 15cm. L'espai format per l'encreuament de bigues i cabirons dóna lloc a vuit cassetons per entrebigat, de 47 x 52cm cadascun. Sobre els cabirons hi descansa l'enllatat de fusta que durant segles serví com a base del paviment del pis superior. Al damunt d'aquesta coberta del saló, a la década del 1970 s'hi va instal·lar un nou forjat amb l'objectiu que les bigues, que es trobaven en mal estat, només haguessin de suportar el seu propi pes i el dels altres elements del teginat, i, des de la darrera restauració, del nou forjat en pengen uns tensors d'acer que subjecten les velles bigues de fusta, en risc a causa del seu propi pes.[226]

Sala de Contractacions de la llotja.

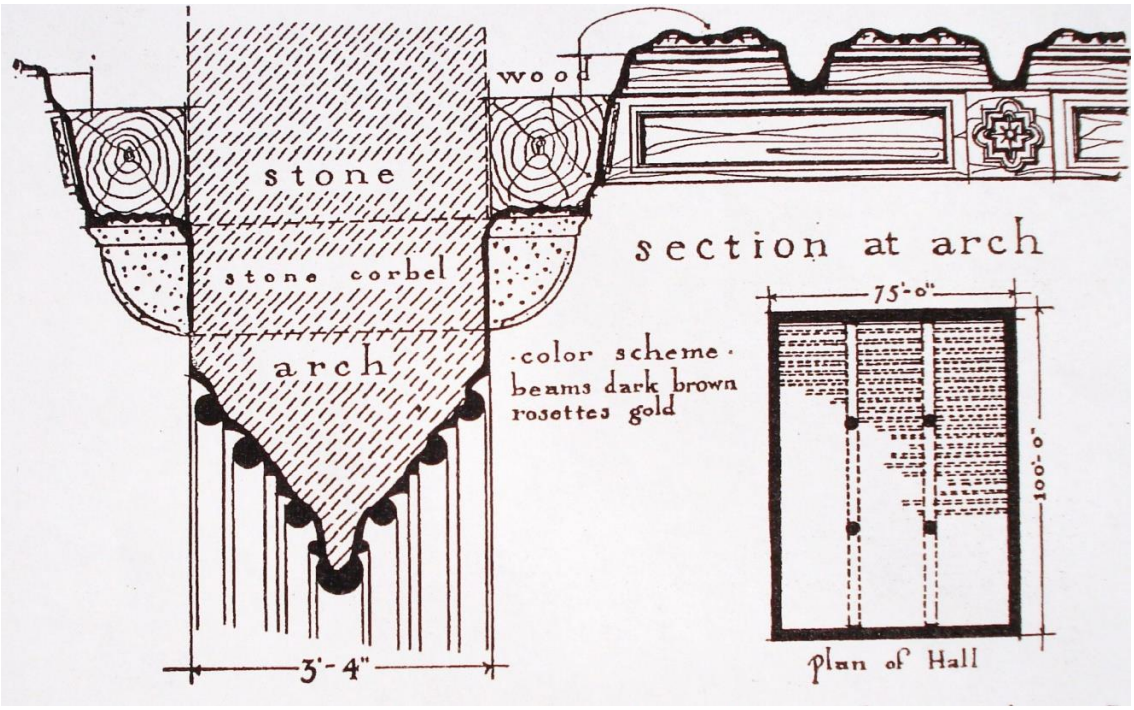
[226] Per l'estructura del teginat i la seva restauració vegeu "Habilitación de las buhardillas del siglo XIV en la Lonja de Barcelona", *On* 33 (1981): 14-15; J. Montón, «Recomanacions per a l'actuació en la consolidació de l'embigat de fusta", in *Llotja Oberta*, ed. A. Mateos, 108-109; Isabel Balaguer i Elena Grau. "El sostre del saló gòtic", in *Llotja Oberta*, ed. A. Mateos, 110-135.

Estat previ i posterior a la restauració de 1996-2002 de l'estructura del teginat, segons *Llotja Oberta*, coord. A. Mateos.

La restauració de la darreria del segle XX va permetre comprovar les característiques físiques de l'estructura. El teginat és de pi melis, el material habitual als sostres barcelonins. Aquest tipus de fusta imposava en totes les construccions de la ciutat uns límits d'amplada, condicionats per la seva resistència: una biga de pi melis pot cobrir una llum d'uns 5-6m sense patir inflexions, especialment si el sostre ha de servir de forjat per al paviment del pis superior, com era el cas a la llotja. En aquest cas, l'amplada de cada secció del sostre del saló és de 610cm, unes dimensions lleugerament superiors a les recomanables, i es va poder salvar gràcies a la presència, als extrems de les bigues, de permòdols de pedra que redueixen lleugerament l'amplada a cobrir, al mateix temps que eviten les humitats. Per tal d'augmentar la resistència de les bigues, a més a més es van reforçar amb taulons clavats als laterals, i fins i tot en algun cas a la part inferior.[227]

[227] De l'estructura del teginat de la llotja en parlen Balaguer i Grau, "Els sostre del saló gòtic", 112. Dels teginats barcelonins medievals, Caballé i Gonzàlez, "Notes per a una definició de l'arquitectura civil", 96-97; Mònica Maspoch, "La decoració dels teginats", in *L'art gòtic a Catalunya. Pintura I. De l'inici a l'italianisme*, coord. R. Alcoy (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2005), 72-76.

Planta i secció del teginat del saló, segons Arthur Byne i Mildred Stapley, *Decorated Wooden Ceilings in Spain* (Nova York-Londres: Arthur G. Putnam's sons, 1920).

La coberta del saló té uns referents clars en altres sostres barcelonins de l'època: els sostres plans o de doble vessant amb bigues decorades, que tot i la seva simplicitat constructiva eren presents en altres prestigioses construccions de la capital. [228] Pensem, per exemple, en la sala principal de la casa del marquès de Llió, al carrer de Montcada, en la capella de Santa Àgata del Palau Reial Major o en alguns sostres de la casa de la Ciutat. Més enllà de compartir unes mateixes característiques constructives, el teginat de la llotja s'acosta de manera particular a algunes de les cobertes de l'Ajuntament, ja que en tots ells s'hi combinen els motius pintats a les bigues amb aplicacions en fusta policromada, concretament roses o florons i emmarcaments polilobats amb formes romboïdals que contenen motius heràldics. Fins i tot la distribució de les peces aplicades al sostre és molt semblant : els florons daurats són al centre dels cassetons, els escuts als plans verticals de les bigues, i els escuts alternen amb roses als plans horitzontals. De fet, Duran i Sanpere ja s'havia adonat de la familiaritat existent entre els sostres de la casa de la Ciutat i el de la sala de Contractacions de la llotja, i, per això,

[228] Per als teginats barcelonins medievals, vegeu Mònica Maspoch, "Fusteries i sostres del segle XIV i XV a l'arquitectura civil de Barcelona", in *El gòtic meridional català*, coord. P. Giráldez i M. Vendrell, 253-264. Vegeu també les contribucions, més generals, d'Arthur Byne i Mildred Stapley, *Decorated Wooden Ceilings in Spain* (Nova York-Londres: Arthur G. Putnam's sons, 1920), i de J. F. Ràfols, *Techumbres y artesonados españoles* (Barcelona: editorial Labor, 1953).

havia parlat d'una "unitat d'estil, una escola, podríem dir, malgrat les singularitats de cadascun".[229]

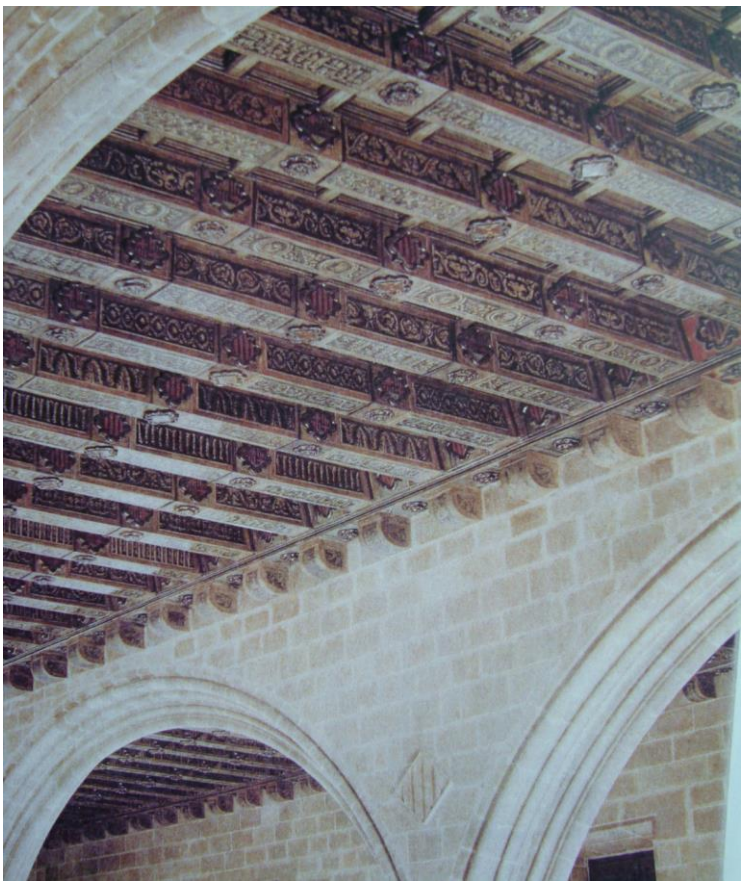

Teginat del sostre d'una sala de la casa de la Ciutat de Barcelona

Escuts reials i florons, alguns amb la policromia gòtica original al fons del cassetó.

[229] L'obra de referencia per a l'estudi dels sostres de fusta de la casa de la Ciutat continua sent la d'A. Duran i Sanpere, "Els sostres gòtics de la Casa de la Ciutat de Barcelona", publicat originalment a *Estudis Universitaris Catalans* (1929, XIV, 76-94) i reeditat a Duran i Sanpere, *Barcelona i la seva història*, 3, 232-247. Alguns treballs més recents que també paren esment a aquests sostres són els de Jacobo Vidal Franquet, *El pintor de la ciutat (Tortosa, segles XIV-XV)* (Valls: Cossetània, 2010), 13-16; i Joan Domenge i Mesquida i Jacobo Vidal Franquet, "Documents rélatifs à la décoration picturale des plafonds dans la Couronne d'Aragon (1315-1515)", in *Aux sources des plafonds peints médiévaux. Provence, Languedoc, Catalogne*, ed. Ph. Bernardi i J.-B. Mathon (Capestang: RCPPM, 2011), 179-217.

Vista parcial del teginat de la sala de Contractacions de la llotja.

No seria estrany que a la coberta de la sala hi participessin alguns dels artífexs que van treballar també a la casa de la Ciutat (Jaume Cabrera, Pere Arcayna i Berenguer Leopart), alguns d'ells especialitzats en la decoració de sostres i, no casualment, també en pintura d'escuts i senyals. I és que la proximitat entre tots aquests teginats no és només formal sinó també cronològica. Els de la casa de la Ciutat, ben documentats, daten de vers el 1401, i com hem dit el del saló de la llotja es devia realitzar també en aquesta època, si bé la seva finalització s'allargaria una mica en el temps. S'ha confirmat que les bigues foren pintades un cop ja estaven col·locades al sostre, i per tant devia caldre muntar bastides, i també que els plafons de l'entrebigat, els escuts i les motllures van ser col·locats quan ja estaven pintats, però amb posterioritat a la decoració de les bigues.[230]

[230] La seqüència dels treballs l'han pogut determinar amb arguments tècnics Balaguer i Grau, "Els sostres del saló gòtic", 113.

Per bé que les aplicacions de fusta del sostre són en bona mesura les originals, la policromia fou totalment refeta al segle XVIII, i dels motius pintats medievals només se n'ha conservat unes mínimes restes, entre les quals destaquen els elements geomètrics i vegetals estilitzats que emmarquen un escut i un floró en dues tauletes entre mènsules de la crugia central. Les anàlisis amb raigs infraroigs realitzades a aquestes i altres restes pictòriques del segle XIV van permetre determinar que sobre la preparació de guix i cola animal hi havia una fina capa pictòrica de pigment vermell amb aglutinant de cola animal, i que els motius s'havien pintat amb la tècnica i els colors habituals en els sostres barcelonins d'època gòtica, o sigui, amb tremp de cola de tons blau, vermelló, blanc de plom i negre. Es confirma, doncs, la informació de l'expedient de restauració de 1796, segons el qual "*la mayor parte de las pinturas antiguas del salón, son pintadas con el bermellón*".[231] Al costat del vermell, el daurat tenia també una gran importància visual; es concentrava en roses i escuts, i originalment es tractava d'or fi, que els mercaders sempre van intentar mantenir en bon estat.[232]

Els escuts hi tenien un paper visualment predominant. Són molt estesos als teginats medievals, amb la clara intenció de representar i exaltar el promotor.[233] La raó de l'èxit dels motius heràldics pot raure en la claredat del seu disseny, que facilita que els titulars de l'espai puguin ser reconeguts d'un sol cop d'ull, i que deriva del orígens funcionals dels escuts com a signes identificadors en la batalla. En el context de la decoració de cobertes, aquesta claredat és una característica especialment atractiva, donada la distància que acostuma a separar el sostre de l'usuari de l'espai. El valor de signe dels escuts del teginat de la llotja queda il·lustrat a la perfecció per la insistència, al segle XVIII, en que hi apareguessin els escuts adequats: quan l'any 1796 es restaurava el

[231]Per a la tècnica de les pintures medievals de la llotja, vegeu Balaguer i Grau, "Els sostre del saló gòtic", 113, 116. Per a la dels teginats barcelonins contemporanis, Maspoch, "La decoració dels teginats", 74. Per a l'al·lusió de l'expedient, AHBC, Fons de la Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16, f. 2, 17-18.

[232] El 1568, el pintor de la llotja Antoni Sabater (que s'havia ocupat de pintar i daurar els sostres de dos noves sales de la llotja) presentava àpoca per haver daurat cent setanta-cinc roses i magranes i dos-cents vuit pomets, alguns dels quals podrien ser els del saló (Torras, *Mare Aureum*, 155-156). A l'expedient de restauració del segle XVIII s'indicava que era millor "*no gastar oro fino para dorar los florones (como son los dorados viejos)*" (AHBC, Fons de la Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16, f. 2, 17-18). Sobre l'interès pels daurats en la decoració dels teginats, vegeu Domenge i Vidal, "Documents rélatifs à la décoration picturale des plafonds dans la Couronne d'Aragon ».

[233] Joan Domenge i Mesquida i Antoni Conejo, "Charpente et décor", in *Forêts alpines & charpentes de Méditerranée*, dir. Philippe Bernardi (L'Argentière la Bessée: éditions du Fournel, 2007), 232-243.

teginat, es va dir explícitament que caldria "*poner las armas de la casa en vez de las que ahora hay, y que son de la ciudad*".[234]

Es compta amb poques al·lusions a l'ornamentació pictòrica del teginat, i totes elles són posteriors a final del segle XVII; en aquest moment, s'explicava que la il·luminació del saló convertía "*en zodiaco bellíssimo al cielo de aquel templo*", potser un indici que hi havia representades figures animals fantàstiques, un tema força freqüent en la decoració dels teginats medievals que també apareix, per exemple, en alguns dels sostres de la casa de la Ciutat.[235] Més endavant, a l'expedient de la restauració del 1796 s'explica que els motius antics havien estat realitzats "*por un estilo de la edad bárbara, y a modo de pintar naipes*" en una primera referència, i "*como impresión de pinta de naipes*" en una segona al·lusió.[236] La referència a l'estil de l'edat bàrbara és clarament pejorativa, i la degué motivar la profusió ornamental del sostre, que aleshores es considerava característica de la decoració medieval. Els esments de la "pinta dels naips" són més desconcertants, ja que la locució al·ludeix, segons el diccionari, al senyal que presenten les cartes de la baralla en la seva part superior i inferior. Aquest motiu (una ratlla sencera o partida en dos, tres o quatre fragments) indica a quin dels quatre colls de la baralla pertany la carta, i per tant la referencia a la "pinta dels naips" bé podria tractar-se d'un intent d'al·ludir a l'estil dibuixístic i pictòric dels naips del segle XVIII, on el vermell hi predominava.[237]

4.1.3. Els murs perimetrals

Deixem el sostre del saló gòtic per centrar l'atenció en els murs de tanca, que definien les façanes exteriors de l'edifici, i que van ser recoberts interiorment i exterior durant la reforma del segle XVIII per un nou parament mural més del gust de l'època, que va alterar la composició de les façanes internes i externes. Els plànols d'Alexandre de Rez anteriors a la reforma neoclàssica són els que millor ajuden a refer-ne l'aparença, ja que

[234] AHBC, Fons de la Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16, f. 22. La voluntat de canviar l'heràldica del saló s'emmarca en les disputes al voltant de la titularitat de l'edifici.
[235] Per a la temàtica pròpia de la decoració dels teginats medievals, vegeu Maspoch, "La decoració dels teginats", 74-75; Domenge i Conejo. "Charpente et décor", 232-243.
[236] AHBC, Fons de la Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16, f. 2, 17-18.
[237] Per als naips barcelonins dels segles XVII-XVIII, vegeu Paloma Sánchez i Esther Sarrà, "Naips. L'origen. Una aproximació", in *Jocs, triquets i jugadors. Barcelona 1700*, dir. A. García Espuche (Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009), 104-205.

a començament del segle XVIII encara no havia tingut lloc cap alteració radical de l'edifici.

Dues d'aquestes façanes, les dels costats curts, hi apareixen ben representades. Estaven compostes per una porta central i dues obertures laterals, totes tres obertures tenien perfil apuntat i una alçada molt considerable. Segons alguns documents posteriors, les obertures de la banda de l'hort eren tres portals: quan a final del segle XV es va voler fer les vidrieres d'aquestes obertures, s'esmentava "la finestra o portal qui és al costat de l'escala qui munta alt al porxo qui és sobre la lotge", i que com indica la planta d'Alexandre de Rez era la de la banda de mar,[238] i quan es parlava de l'òcul de sobre la porta central i de la vidriera que donava a la banda de l'Encant, es deia "les dites vedrieres té a fer sobre lo portal del mig e lo de la part de l'Encant de la Lotga", i també es parlava de les vidrieres "les quals novament sa fan sobre los dos portalls de l'hort de la Lotga".[239] Pel que fa a la façana que donava al Pla de Palau, el seu accés central s'ha documentat també arqueològicament i és contemporani al paviment de lloses de pedra original del saló, i se n'ha confirmat, doncs, la cronologia.[240] Les obertures que hi havia a banda i banda serien iguals que les del costat de l'hort: en una ocasió s'esmenta " una finestra o porta que hi ha a la casa de la llotja, baix al cap del cancell de la cort del consolat de la dita Llotja, a la part de llevant".[241] Sembla donar solució a la indefinició dels documents sobre el caràcter d'aquestes obertures laterals dels costats curts (eren portes o finestres?) el dibuix d'Alexandre de Rez, que les presenta com a portes bloquejades per una espècie de pedrissos o taules.

Es devia referir a una d'aquestes façanes curtes Aulèstia i Pijoan, que en la seva monografia vuitcentista sobre el saló de la llotja explicava que

> "Entre'ls plans de la obra nova de la llotja que hem tingut ocasió d'examinar a l'Escola d'Arquitectura, gracias á la amabilitat de son Director Sr. Rogent, hi ha l'alsat d'una de las parets laterals del gran saló, que per son estil gòtich, diferent de la construcció actual, representa tal volta (ja que'l paper no porta cap inscripció) l'antiga configuració d'un dels costats del meteix.

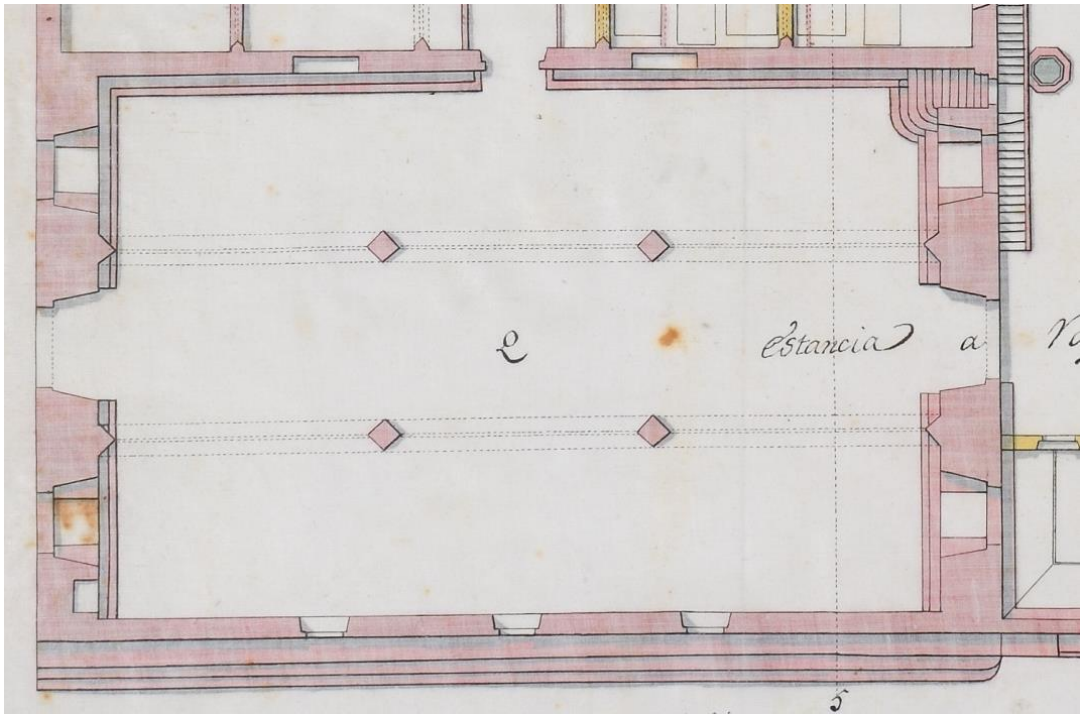
[238] AHCB, 1I-I, 4, *Registre de Deliberacions (1496-1501)*, ff. 5r-6v. Transcriu el document Torras, *Mare Aureum*, 227.
[239] Arxiu del Monestir de Pedralbes, *Llibre de comptes 104*, f. 38v i 39v. Agraeixo aquestes noticies a Cristina Sanjust.
[240] Caballé, *Memòria de la intervenció de la Llotja*, 48-49, 55, 87-88.
[241] BAB, Ms. 43, *Clavaria o rebudes (1502-1506)*, s. f. (30-IV-1504).

> En cada hu dels tres archs gòtichs empotrats s'obran respectivament una porta y duas finestras laterals, separadas per unas pilastretas que terminan en elegants pinacles: en la part superior corra una série de petitas finestras en ple cintre. Pot ser també sia un projecte no realisat de les parets del saló, avuy d'arquitectura composta, en qual cas no seria menys interessant y parlaria molt alt del gust de l'arquitecte".[242]

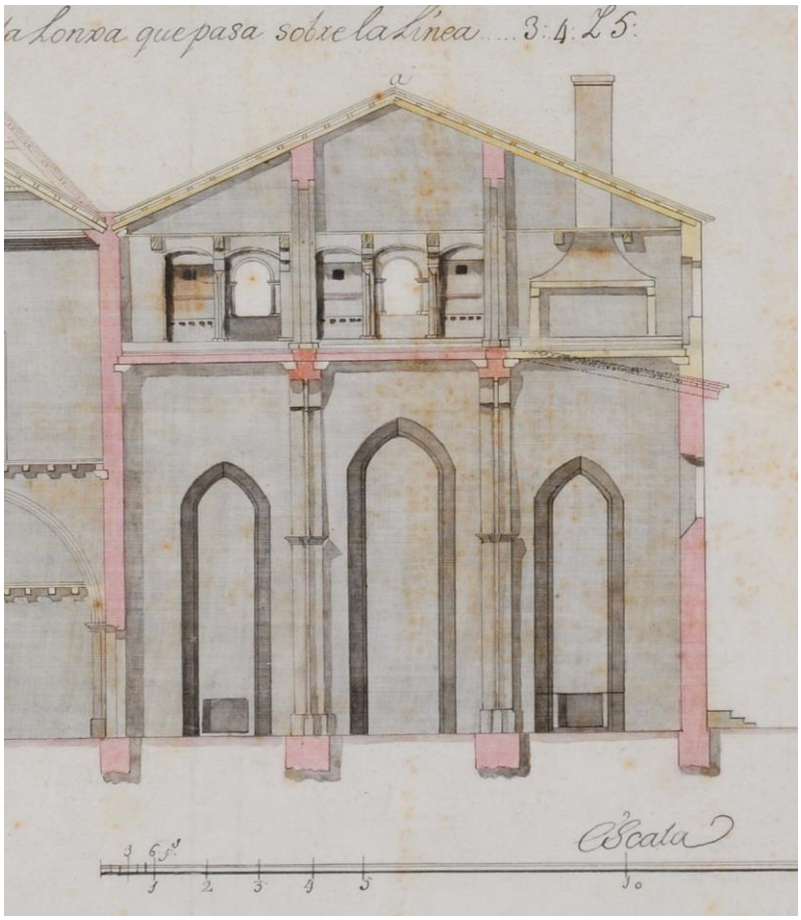
Si realment es tracta d'un dibuix de l'edifici d'origen medieval, aleshores hi hauria hagut escultura arquitectònica emmarcant les obertures de la llotja, però en tot cas la d'aquesta descripció és l'única referència que en coneixem.

Passem a examinar les façanes dels costats llargs. L'una mirava al front marítim, i aviat va deixar de ser una façana exterior perquè a la primera meitat del segle XV li va ser adossat un cos de la mateixa amplada, que anomenarem duana (en parlarem més endavant en examinar les transformacions de l'edifici al segle XV). L'accés al saló per aquesta banda era al punt central de la nau, s'ha localitzat arqueològicament i els plànols del segle XVIII demostren que es va conservar com a punt de comunicació entre el saló i la duana.[243] A banda i banda, s'hi obrien dues dues finestres, que avui dia es conserven embegudes al mur, al nivell del primer pis, i l'estratigrafia assegura també en aquest cas que eren contemporànies a la fàbrica de la façana.[244]

[242] Associació Catalanista d'Excursions Científiques, *Album Pintoresch-Monumental de Catalunya* (Barcelona: Associació Catalanista d'Excursions Científiques, 1879-1883), núm. 6.
[243] Caballé, *Memòria de la intervenció de la Llotja*, 48-49, 55, 87-88.
[244] El codi d'intervenció de la nau afegida al segle XV per part Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona és el 059/05. L'informe, inèdit, fou realitzat per Gemma Caballé (*Informe de la localització de murs medievals a l'edifici de la Llotja de Mar de Barcelona (2005)*, 8).

Detall de la planta de la sala de Contractacions de la llotja el 1724. Alejandro de Rez.
Archivo General de Simancas. Signatura: MPD, 13, 017.

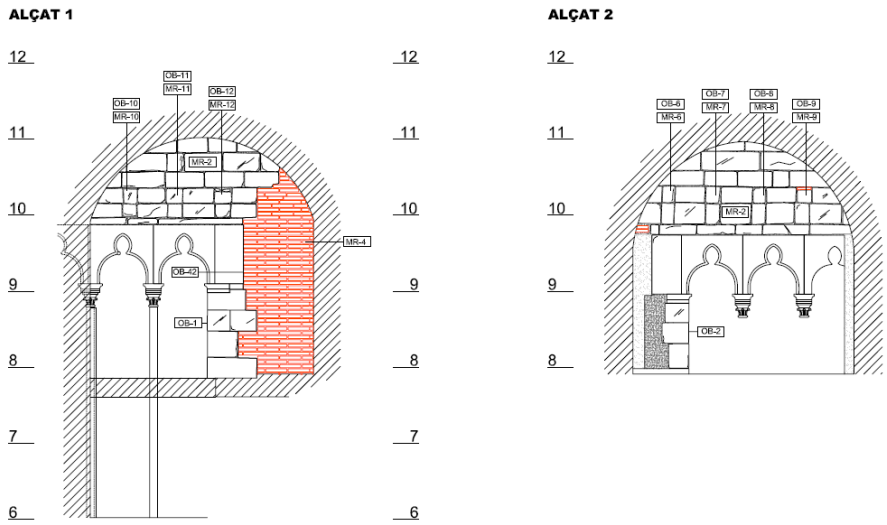
Detall de l'alçat de la llotja el 1724. Alejandro de Rez. Archivo General de Simancas. MPD, 13, 009.

Finestra del s. XIV, embeguda a l'antiga façana sud de la sala de Contractació. Any 1914. (Arxiu Mas, CB-5078).

Part de la mateixa finestra, durant les obres de 2006.

Alçat de les dues finestres coronelles localitzades al mur de tanca exterior de la sala de Contractacions (Gemma Caballé).

Es tracta de finestres coronelles de gairebé 3m d'alçada cadascuna, que aprofiten al màxim les possibilitats ofertes per la duresa de la pedra calcària nummulítica procedent del Montjuïc gironí. Amb aquestes finestres, la llotja incorporava un element propi de l'arquitectura de prestigi de l'època, les manufactures gironines seriades en pedra, que es documenten d'ençà del segle XIII i que als segles XIV i XV es van difondre per gran part de la Mediterrània, integrade en conjunts religiosos i civils.[245] El seu caràcter seriat explica, per exemple, que les coronelles de la llotja siguin pràcticament idèntiques a les de la poc més tardana façana del carrer de Sant Honorat del Palau de la Generalitat de

[245] Les manufactures en pedra de Girona han estat ben estudiat per Francesca Español. Francesca Español Bertran, "Los materiales prefabricados gerundenses de aplicación arquitectónica (s. XIII-XV)", in *L'Artista-Artesà Medieval a la Corona d'Aragó*, ed. Joaquín Yarza i Francesc Fité (Lleida: Universitat de Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1999), 77-127; Francesca Español Bertran, "Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona durante la baja edad media y su comercialización", *Anuario de Estudios Medievales* 39/2 (2009): 963-1001.

Barcelona, executada sota les ordres de Marc Safont.[246] Potser no és casual que Safont treballés a la llotja barcelonina d'ençà de la dècada del 1420,[247] quan la façana marítima de l'edifici era ja composta i les finestres coronelles hi eren ja instal·lades. Més tard, la façana que el mateix Safont definí a la dècada del 1450 per la casa del General de Perpinyà es va servir igualment de finestres coronelles, i en aquest cas la pròpia composició de la façana de l'edifici s'acosta a la que imaginem que tindria originalment el front marítim de la llotja: un portal central adovellat i dues finestres coronelles trífores o probablement quadrífores al primer pis, a banda del portal central.[248]

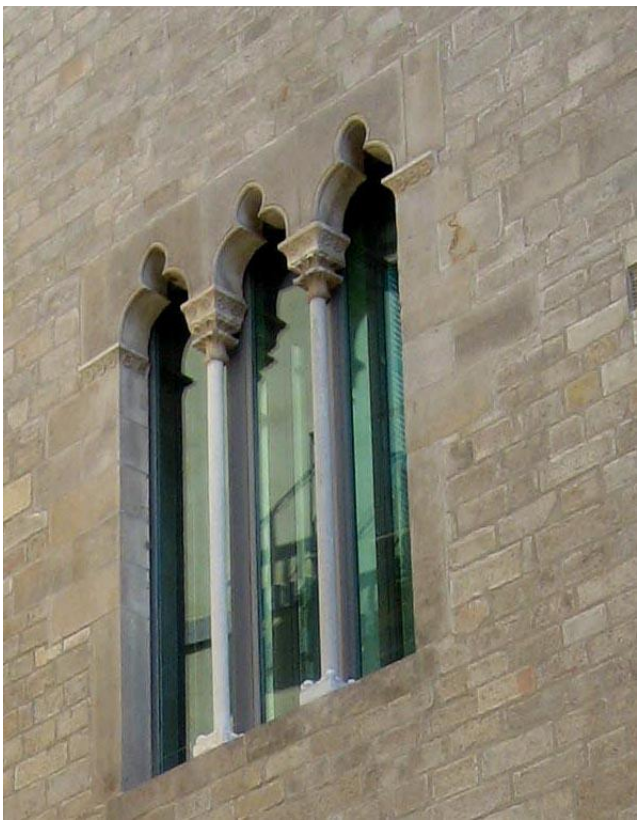

Façana gòtica del Palau de la Generalitat de Barcelona, al carrer de Sant Honorat.

[246] Estan datades d'entre 1424 i 1425 i foren executades sota les ordres de Marc Safont, que aleshores dirigia l'obra gòtica del Palau de la Generalitat. Sobre la intervenció de Safont en aquest edifici, vegeu Marià Carbonell i Buades, *El Palau de la Generalitat, del Gòtic al primer Renaixement.* Barcelona (Generalitat de Catalunya-MNAC, 2003), 125-126.

[247] En la documentació referent a la seva activitat a la llotja, Marc Safont apareix citat com a"mestre l'obra de la llotja" o "mestre major" en nombroses ocasions. Vegeu, per exemple, AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 30-78; AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1424", ff. 16r, 19v, 22v; AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", ff. 17r-29v).

[248] Sobre la construcció de la casa del General de Perpinyà, vegeu Carbonell, "Marc Safont", 219-220; Estrada-Rius, *La Generalitat de Catalunya a la Drassana*, 48-51.

Detall de la finestra de la façana gòtica del Palau de la Generalitat de Barcelona.

Façana de la casa del General de Perpinyà.

Hem deixat per al final l'assaig de reconstrucció de l'accés principal a la llotja, que no era el del costat marítim sinó el que mirava a l'actual carrer del Consolat, documentat als segles XIV i XV com a voltes dels Pintors o voltes dels Encants, o tot simplement com els Encants. Aquest accés connectava l'edifici amb els carrers de la ciutat, i el seu caràcter de façana principal el deduïm dels documents. Entre d'altres, suggereixen que tenia aquest paper els esments als diferents portals de l'edifici al segle XV, que parlen del "portal major", del "portal que s'obria al mar", de la "porta de l'hort" i de la "porta que donava a la Pescateria", que era a la banda de l'actual Pla de Palau.[249] Per tant, el portal major havia de ser, per força, el que donava als Encants.

Malauradament, aquesta façana va caure l'any 1708,[250] i no coneixem reproduccions anteriors de cap mena. L'arquitecte Joan Soler i Faneca, que a partir del 1773 es va fer càrrec de la reforma de l'edifici, en va deixar una descripció prou precisa, però cal recordar que mai no va poder veure directament la façana original. Així i tot, deia que

> "*la magnificencia del salón... se manifestava más cuando estava en pie la fachada principal que era en el frente de los Encantes. Esta se componía de tres arcos grandes como los que existen dentro del salón, y en el interior de ellos se formavan otros arcos menores levantados sobre de colunas muy delicadas, y todo por junto formavan un respetable pórtico trabajado a lo gótico moderno*".[251]

Les fonts documentals permeten completar una mica la imatge de la façana, i indiquen que a la part alta, al damunt de les arcades, hi hauria tres òculs que a final del segle XV es va reomplir de vitralls, com veurem més endavant.

---

[249] Per exemple, el 14 d'agost de 1423 es compren al ferrer Pere Soler, entre d'altres coses, una clau gran per al portal major de la llotja, i una altra clau per al "portal que ix vers la mar" (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Despeses fetes per Andreu Olivella", f. 43r). Per àpoca i albarà de 28 de novembre de 1443, es paguen al ferrer Berenguer Sabater les reparacions efectuades a la porta de l'hort de la llotja i al pany de la porta de la llotja que donava a la Pescateria, i claus destinades a la porta de l'hort i al portal major de l'edifici (BAB, Ms. 35, *Clavaria o rebudes (1441-1443)*, s. f. (28-XI-1443).

[250] AHBC, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio*, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1, ff. 148r-149v.

[251] Per la descripció de Soler i Faneca, vegeu Moliné, *Les Costums marítimes*, 360. A mitjan segle XVIII ja era comú a Espanya la distinció de dos períodes en l'arquitectura medieval, que eren coneguts com a "gótico antiguo" i "gótico moderno"; sobre aquesta qüestió, vegeu Daniel Crespo Delgado i Joan Domenge i Mesquida, *Edición y estudio. Gaspar Melchor de Jovellanos. Memorias Histórico-Artísticas de Arquitectura* (Madrid: Akal, 2013), 39.

4.1.4. Les reixes

A les grans obertures de la façana dels Encants hi tenien un gran protagonisme les reixes, i en van ser un tret característic fins que tota la nau va caure, l'any 1708. Així, al segle XVI, Antonio de Lofrasso esmentava les les "*dos grandes puertas de rexas de hierro*" de la llotja,[252] i seguien sent-hi el 1695, quan es pagava una quantitat al mestre de cases Francesc Pujalt per "adobar les barres de ferro dels Encants".[253]

La documentació consultada esmenta per primer cop aquestes reixes l'any 1424, quan es remunerava el ferrer Bernat Major per motiu de "les rexes que feu en los portalls de la lotja",[254] però probablement es tractava de la renovació d'unes reixes anteriors, ja que seria estrany que la sala i els seus continguts no haguessin estat sempre protegits d'alguna forma. Major les va forjar al seu propi obrador, i un bastaix les va transportar a l'edifici.[255] En va dirigir la instal·lació el mestre de l'obra, que aleshores era Marc Safont.[256]

L'any 1448 eren reparades a fons les "retxes de ferro del portal major de la lotge",[257] i possiblement formaven part d'aquesta reparació alguns elements fets i instal·lats al llarg del 1449: dos llindars per als dos portals, quatre claraboies que es van posar sobre dits dos portals, un bordó (és a dir, una motllura de secció circular) que es va afegir en un de dits portals, i "VI vasos que a mesos als pilars dels dits portals".[258] El pagament de totes

[252] Roca, *Antonio Lo Frasso*, 230-232.

[253] AHCB, JC 172, *Repartiment de las mesadas de janer i fabrer i de la mesada de mars...del preu del arrendament del dret de periatge* (1685-1698), s. f. (repartiment de mesades febrer-abril 1695).

[254] En aquest moment li eren pagades 5 lliures i 10 sous, en prorrata del preu total (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge 1424-1432*, "Compte de l'administració del clavari Guillem Mercina", f. 20v).

[255] A l'octubre d'aquest mateix any s'anotava el salari d'un bastaix "qui portaren les rexes del portall major de la lotja de casa del farer" (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge 1424-1432*, "Compte de l'administració del clavari Guillem Mercina", f. 20v).

[256] Va emplear dos dies en la seva col·locació, i es va utilitzar plom per tal d'"encastar les rexes del portall major" (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge 1424-1432*, "Compte de l'administració del clavari Guillem Mercina", f. 24v-25r).

[257] La quantitat pagada fou elevada: el 19 de juliol de 1448 eren pagades 60 lliures en paga d'una quantitat major desconeguda corresponent a l'adob de les reixes de ferro dels portals majors de la llotja (BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, f. 22v; BAB, Ms. 38, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f. (19-VII-1448).

[258] Per tot això, i pel port de dites coses, i pel plom emprat per a reblir els llindars i dirigir l'obra, per albarà dels cònsols del 2 d'abril de 1449, es van pagar al ferrer Berenguer Sabater 29 lliures, 1 sou, 5

aquests elements s'efectuà al ferrer Berenguer Sabater,[259] i a final de segle, les reixes es tornaven a fer reparar.[260]

Els treballs sobre reixeria gòtica de Lluïsa Amenós permeten contextualitzar una mica la informació no sempre clara dels documents. La reparació de Berenguer Sabater de mitjan segle XV esmenta uns llindars, propis de les portes, i els vasos deuen haver estat les bases o part inferior de les barres.[261] Pel que fa a les claraboies o traceries, són també elements habituals a la reixeria gòtica, enteses com a formes quadrilobades situades a la part superior de la reixa, generalment dibuixant frisos horitzontals.[262] En aquest cas, es tractava concretament de quatre claraboies. Si ens fiem del que era freqüent, a les reixes hi hauria integrada la porta, flanquejada per pilastres motllurades que sostindrien un arc conopial, de perfil més o menys motllurat i enriquit amb motius ornamentals vegetals diversos. A la part superior de la reixa podia haver-hi una planxa calada amb motius decoratius, i a sobre, coronant les barres, florons.[263]

4.1.5. Els vitralls

Segons hem vist, a diferència del saló actual, el del segle XV es caracteritzava per obrir-se a l'exterior mitjançant grans obertures per tots quatre costats. A més a més de

---

diners a compliment de 39 lliures, 1 sou, 5 diners. (AHCB, 1I-IV, 4, *Rebudes i Dates del dret del pariatge 1449*, f. 27v; BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, f. 27v; BAB, Ms. 38, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f. (2-IV-1449).

[259] Es tracta d'un ferrer no recollit per Lluïsa Amenós en el seu catàleg de ferrers medievals: Lluïsa Amenós, "Catàleg de ferrers documentats en les fonts escrites d'època medieval", *Butlletí Arqueològic de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense* 29 (2007): 81-165. Sí que documenta, però, altres ferrers de cognom Sabater, incloent-ne un de nom desconegut entre 1487 i 1489.

[260] El 26 de novembre de 1494 es plantejà en Consell de Vint que "una de les portes de ferro de les rexes de ferro de la casa de la llotja estava tota gastada i desfeta", i que les portes de les reixes de la casa de la llotja no es podien tancar, per la qual cosa tot allò que s'hi conservava podia ser fàcilment robat (AHCB, 1I-I-3, *Registre de Deliberacions 1490-1496*, f. 161v-163v, 26-XI-1494; també s'hi refereix Torras, *Mare Aureum*, 225-226).

[261] Un contracte per una reixa de la catedral de Barcelona de la primera meitat del segle XV, el de la desapareguda reixa de la segona capella de Sant Marc, diu que haurà de ser com la de capella de Sant Marc, "exceptant emperò que les bases sien de ferro e a cada bordó sa basa obrades a vuyt punts, segons mereix lo capitell". El contracte es troba a AHPB, *Caixa de documents d'Art. Segles XV-XVI*, núm. 13 (Lluïsa Amenós, "Reixeria gòtica a la catedral de Barcelona", *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi* 19 (2005): 95).

[262] Amenós, "Reixeria gòtica a la catedral de Barcelona", 90.

[263] Amenós, "Reixeria gòtica", 88-89.

facilitar l'accés, aquestes obertures il·luminaven la sala, i amb el temps van passar a ser suport decoratiu i iconogràfic.

Sense descartar que hi hagi pogut haver algun vitrall aïllat amb anterioritat,[264] el primer intent constatat de fer un vitrall per la llotja va tenir lloc l'any 1435, quan el mestre de vidrieres alemany Joan Apar cobrà els "treballs que féu en reconèixer les finestres de la llotja que hi havia mester" i "per satisfacció de mostres que féu" en les vidrieres "que·s tractaven a fer en les finestres de la lotge",[265] però no coneixem cap indici posterior ni de la seva execució ni de la seva existència.

Durant llargues dècades, les finestres de la llotja es van cobrir amb drap encerat, però sovint es feia malbé i calia canviar-lo, encara que quan l'edifici era tancat les finestres es protegien amb porticons. El drap encerat es muntava en uns bastidors de fusta amb beta, fil blanc i tatxes, i el bastidor es feia encaixar a les finestres.[266] Tot això es deixava especialment clar en l'exposició presentada en Consell de Vint del 16 d'octubre de 1475, on es plantejava "com les finestres de la casa de la lotge freturaven de draps encerats nous, com los veylls qui eren fossen tots romputs, foradats e esquinsats...", i s'afegia que els qui treballaven a la Taula de Canvi de la ciutat ja havien demanat diverses vegades als cònsols i defenedors que els draps fossin canviats, segons era

[264] L'ús de plom per a la reparació de les rosasses de la llotja després del terratrèmol de 1428 fa plantejar C. Domínguez la possibilitat que aquestes estessin ja cobertes de vidre emplomat (Domínguez, "La vidrieria als edificis civils", 310). La notícia en qüestió diu exactament que es van comprar a un botiguer dos quintars de plom, "que serví a les dues ons de la Lotga per refermar e per tornar-les metre, que estiguessen forts" (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", f. 14v), i per tant també pot haver estat utilitzat com a marc o motllo dels òculs deformats.

[265] S'anota la despesa, de 2 lliures i 15 sous, a BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1434", ff. 12v i 26r. Vegeu l'àpoca i l'albarà a BAB, Ms. 34, *Clavaria o rebudes (1434-1438)*, s. f. (30-IV-1435).

[266] Vegeu alguns exemples d'adquisicions a mercaders i botiguers de drap encerat, betes i tatxes, així com el pagament de les mans de fuster encarregats de realitzar les reparacions a: AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1422-1423", ff. 36v-37r; BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1434", f. 21v (15-XI-1434); BAB, Ms. 34, *Clavaria o rebudes (1434-1438)*, s. f. (25-X-1437); BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1449", f. 43r-v (15-XII-1449); BAB, Ms. 38, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f. (15-XII-1449); 1I-III, 1 f. 113v, 115r, 116v; AHCB, 1I-III, 2, *Llibre d'àpoques i albarans (1463-1466)*, f. 138v, 139v. Aquests són només alguns exemples, però els pagaments per aquests conceptes són abundantíssims, i continuen fins a final de segle, per exemple BAB, Ms. 42, *Clavaria o rebudes (1490-1492)*, s. f. (5-I-1493; 25-II-1493; 20-IV-1493).

costum. En aquest moment concret, s'indicava que també també necessitaven reparació els postissos de fusta, que ja no defensaven de la pluja ni del vent.[267]

A final del segle XV es va determinar substituir el drap de les obertures que donaven als Encants, a l'hort i al Pla de Palau per vitralls, i l'existència d'aquests vitralls no conservats havia passat desapercebuda fins fa ben pocs anys, en què de manera paral·lela, diverses publicacions se'n van fer ressò.[268] Subsistien encara al segle XVII, quan R. Cervera deia que "*...rodéanla por tres partes vidrieras labores curiosas*",[269] i devien desaparèixer del tot al segle XVIII.

L'any 1494 tenia inici el procés de substitució del drap encerat que protegia les obertures per vitralls, i en primer lloc es van executar els dels tres òculs que donaven a la façana dels Encants. Es van dur a terme perquè "ornarà molt la dita casa de la lotge, e stalviarà de que temps no s'hi hauran a fer encerats, segons és ja acostumats", i es demanà que fossin "bones e sumptuoses, com se pertany". L'acord era signat el 30 d'octubre de 1494 entre els cònsols i el "*pictor et factor de vedrieres*" Gil Fontanet, i s'hi establia que el mestre faria tres vidrieres "*pro illis tribus ons sive claravolles lapideis que sunt in pariete domus Lotgie dicte civitatis a parte circii*", és a dir, vers el nord-oest, segons forma de la mostra presentada, i que el preu de les tres vidrieres seria de 21 lliures.[270] Aquesta quantitat, juntament amb altres quantitats corresponents a conceptes no especificats en el contracte, foren pagades a Fontanet en el termini dels següents cinc mesos.[271]

---

[267] AHCB, 1I-I, 2, *Registre de Deliberacions (1463-1467)*, ff. 119v-120; transcriu també el document Torras, *Mare Aureum*, 213.

[268] Domínguez, "La vidrieria als edificis civils"; Domínguez i Cañellas, "La Casa Llotja de Mar"; Torras, *Mare Aureum*, 199-205. Amb posterioritat a la redacció d'aquest apartat de la nostra tesi ha aparegut també la publicació de Carme Domínguez i Sílvia Cañellas que compila i transcriu de manera sistemàtica tota la documentació referent als vitralls de la llotja (Cañellas, Domínguez i Balasch, "Edificis civils", *Corpus Vitrearum*, I, 277-312).

[269] Publica el text de Cervera relatiu a la llotja, inèdit, Sanpere i Miquel, *Fin de la nación catalana*, 639.

[270] La concòrdia establia també que els vidres, que serien fets amb colors de bona qualitat, i que el plom, l'estany i les mans, serien inclosos en el preu. Els cònsols es comprometien a proporcionar les fustes per fer les bastides necessàries per a col·locar les vidrieres, i també els filats de ferro. Sobre la determinació de dotar les tres ons de vidrieres i el contracte per les mateixes, del novembre de 1494, vegeu AHCB, 1I-I, 3, *Registre de Deliberacions (1490-1496)*, ff. 162r-163v). A propòsit de la deliberació i el contracte per aquestes tres vidrieres, vegeu també Domínguez i Cañellas, "La Casa Llotja de Mar", 77; Torras, *Mare Aureum*, 201 i 225-226.

[271] Un pagament de 5 lliures li fou fet el 19 de novembre de 1494, un altre d'idèntica quantitat el 3 de febrer de 1495, i, finalment, el 31 de març de 1495 li eren entregades les 11 lliures que mancaven per a

Aproximadament un any més tard de la finalització i la instal·lació dels vitralls dels òculs, els mercaders reunits en consell van decidir continuar amb la confecció de les vidrieres del saló. El 22 d'abril de 1496 determinaven encarregar al mateix Gil Fontanet la vidriera per a "la finestra o portal qui és al costat de l'escala qui munta alt al porxo qui és sobre la lotge", i en aquest cas s'aclaria que el motiu era que les taules del dret del Pariatge, del Contrast i la Taula de Canvi eren al davant, que els draps encerats no proporcionaven suficient claror, i encara menys en època de grans vents, suposem que perquè calia tancar els porticons per tal que el drap no s'esquincés.[272] En una prorrata datada del 14 de juny de 1496 es tornava a ubicar la finestra al costa de l'escala que pujava a la planta superior ("al costat de la scala qui munta alt sobre la duana de la lotge").[273] Si ens fiem dels plànols del segle XVIII, estaríem parlant de la finestra del costat marítim de la façana de l'hort. El preu total d'aquesta vidriera fou de 75 lliures, que es van acabar de pagar al novembre de 1496.[274] Tot i que en aquest cas no hem localitzat el contracte entre els cònsols i Fontanet, és possible que en el preu total hi quedessin inclosos el vidre i el ferro necessaris per a l'obra.[275] La comparació d'aquesta

satisfer la totalitat de l'import acordat (21 lliures). A més més, en aquesta darrera data li foren entregades 6 lliures, 12 sous i 6 diners per "texendo los filats de ferro" posats al costat de les vidrieres, i per altres tasques no especificades que quedaven fora del contracte (AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 149*, Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s.f. (19-XI-1494; 3-II-1495; 31-III-1495).

[272] AHCB, 1I-I, 4, *Registre de Deliberacions (1496-1501)*, ff. 5r-6v. El transcriu Torras, *Mare Aureum*, 227.

[273] AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 149*, Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s.f. (14-VI-1496).

[274] Per àpoca i albarà del 14 de juny de 1496, Gil Fontanet rebia una prorrata de 16 lliures pel preu total de la finestra (AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 149, *Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s.f. (14-VI-1496). Aquest pagaments també apareix anotat amb data del 28 de juny de 1496 en un llibre de comptes conservats a l'Arxiu de Pedralbes; a més a més, el 13 de novembre s'anotà en aquest mateix llibre de comptes el pagament a Gil Fontanet de 24 lliures i 18 sous, "a compliment de setanta e cinch liures, per lo preu de la vedriera féu sobre la taula del pariatge" (Arxiu del Monestir de Pedralbes, *Llibre de comptes 104*, ff. 36r-v). Agraeixo aquestes notícies a Cristina Sanjust.

[275] Ho deduïm del pagament de 21 lliures que s'efectuava l'1 de juliol de 1496 a Gil Fontanet, "e per ell e de sa voluntat al vidrier Mateu Llorenç", degudes a dit Llorenç per tres quintars de vidres utilitzats en la vidriera, "e són en paga prorrata del preu de la dita vadriera que lo dit Gili Fontanet de present [...] fa obrar a ops e per la dita finestra" (AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 149, *Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s.f. (1-VII-1496). El 27 de juliol del mateix any s'entregaven al ferrer Eloi Roca 12 lliures i 2 sous "per ell [es refereix a Gil Fontanet] e de sa voluntat", i corresponien als 14 quintars i 5 lliures de ferro que havia de servir per la vidriera en qüestió (AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 149*, Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s.f. (1-VII-1496). Aquests pagaments també apareixen anotats en un llibre de comptes conservat a l'Arxiu del Monestir de Pedralbes, on apareixen barrejats amb dades sense relació

quantitat amb les 21 lliures que van costar les vidrieres dels tres òculs realitzats l'any anterior encaixa bé amb les majors dimensions de l'obertura. No tenim, però, cap indici sobre la seva temàtica o al seu contingut, i no descartem que no n'hi hagués cap d'especial, ja que com s'ha dit en aquest cas es pretenia solucionar els problemes que plantejava el drap encerat: econòmics, perquè calia canviar-los tot sovint, i d'il·luminació, perquè no aportaven suficient claror a les taules del davant.

Ben poc temps després els cònsols i els mercaders seguien amb el seu programa de substitució dels draps encerats per vidres, i ara feien completar les vidrieres de la façana de l'hort. En Consell de Vint de 23 de gener de 1497 parlaven de fer una vidriera "en la claravolla qui és sobre lo portal qui entre en lo ort", i, atès que les vidrieres embellien i al mateix temps estalviaven les despeses periòdiques en drap encerat, s'acabà deliberant "que no sols sia feta la dita vadriera sobre lo dit portal, més encara que sien fetes dues vadrieres, la huna sobre lo dit portal del dit ort de la lotge com és stat proposat", i una altra "en l'altre finestra qui és a l'altra costat del dit portal de l'ort, a la part de allí ha hon se acustuma de fer lo Encant".[276] Per tant, s'està parlant de la vidriera de la part superior del portal, i de la de la finestra de la banda del carrer del Consolat, i amb aquestes quedarien completades les vidrieres de la banda de l'hort.[277] A la deliberació s'estipulava un preu màxim per a l'encàrrec de 150 lliures, i algunes anotacions confirmen les diverses prorrates que, fins arribar a aquesta quantitat, foren realitzades a Gil Fontanet per aquest motiu.[278] Pel que fa a la temàtica d'aquestes vidrieres, tampoc no s'hi fa cap esment, i les referencies posteriors tampoc no els donen cap nom concret i s'hi refereixen sempre per la seva ubicació.[279]

---

de cap mena amb l'obra de la llotja (Arxiu del Monestir de Pedralbes, *Llibre de comptes 104*, f. 39v). Agraeixo aquestes darreres notícies a Cristina Sanjust.

[276] AHCB, 1I-I, 4, *Registre de Deliberacions (1496-1501)*, ff. 34 r-v. Transcriu el document Torras, *Mare Aureum*, 227-228.

[277] Una nova referència a les tres vidrieres d'aquesta façana ho confirma: "la huna sobre una finestra de la dita casa de la lotge, qui entre al verger de la dita lotge, e les dues a les dues finestres de la dita casa qui són propícies al dit portal" (AHCB, 1I-I, 4, *Registre de Deliberacions (1496-1501)*, ff. 61 r-v).

[278] Es fa referència a una prorrata de 25 lliures d'un total de 150 lliures, entregada contra àpoca i albarà de 13 de març de 1497, i també a una altra prorrata de la mateixa quantitat, entregada contra àpoca i albarà del 26 d'abril del mateix any (Arxiu del Monestir de Pedralbes, *Llibre de comptes 104*, f. 38v i 39v).

[279] Així, quan va caldre fer una petita reparació de preu de 6 sous en una d'aquestes vidieres, se'n parla com la vidriera del portal de l'hort (BAB, Ms. 43, *Clavaria o rebudes (1502-1506)*, s. f. (3-II-1503).

Un cop la façana de l'hort havia quedat acabada, va ser el torn d'encarregar vitralls per a la façana exterior que mirava a llevant, és a dir, cap al General i al porxo del Forment, el posterior Pla de Palau. Els cònsols van sol·licitar que es fes una vidriera damunt del portal d'aquesta façana, però en la deliberació presa el 5 de novembre de l'any 1498 únicament es va determinar fer fer una vidriera per a la finestra més propera al mar.[280] Potser es tracta d'un *lapsus* de l'escrivà, ja que els pagaments que es documenten a continuació es refereixen al portal de la façana, i no a la finestra. Sigui com sigui, el preu total ascendí a 120 lliures, que es van acabar de pagar a Gil Fontanet a l'agost del 1500.[281]

Quan encara no havia estat acabada de pagar la vidriera de sobre el portal del Pla de Palau, es van encarregar els vitralls dels "revolts". Segons Alcover i Moll, un "revolt" és un element de construcció corbat, sobretot el que corona un arc o finestra, i per tant es tractaria de la part superior de les arcades del pòrtic que mirava als Encants.[282] Recordem que ja s'havien fet les vidrieres dels òculs de damunt d'aquestes arcades, i que la part inferior de les obertures era protegida per reixes. El 22 d'abril del 1500 es deliberava fer la vidriera corresponent al segon de dits revolts, i el propi registre de la deliberació informa que "no ignore lo dit e present Consell com per los honorables cònsols proppassats, predecessors lurs, ab delliberació del Consell de Vint de la dita lotge, sia stada fabricada e feta huna vadriera en lo primer revolt de la dita casa de la dita lotge, ab la istòria e divisa de la primera virtud, qui és la Ffe, contenguda en lo Pater Noster".[283] Aquesta vidriera de la Fe, situada al primer revolt de la llotja, es va acabar de pagar l'abril del 1501, i el pagament final del preu de la mateixa s'hi refereix com a "aquella vedriera de la istòria de la virtud de la Fe per ell novament feta e mesa

[280] AHCB, 1I-I, 4, *Registre de Deliberacions (1496-1501)*, f. 90r-91r; transcriu el document Torras, *Mare Aureum*, 228-229.

[281] Pel març de 1499, Gil Fontanet va rebre 30 lliures en prorrata del preu total. El març de 1500 rebia 30 lliures més, que constituïen el segon pagament per a la vidriera de sobre el portal de la llotja per la banda de llevant. I al mes d'agost, cobrava les 60 lliures restants (AHBC, JC 150, *Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502)*, s.f. (14-III-1499; 17-III-1500; 21-VIII-1500).

[282] Domínguez, en canvi, interpreta els revolts com les finestres coronelles que, suposa, hi havia també en aquesta façana (Domínguez, "La vidieria als edificis civils", 310-311).

[283] AHCB, 1I-I, 4, *Registre de Deliberacions (1496-1501)*, ff. 119v-120v. El transcriu Torras, *Mare Aureum*, 229.

en lo primer revolt de les rexes de la casa de la lotge a la part de ponent",[284] cosa que confirma la ubicació proposada.

La deliberació del 22 d'abril del 1500 ja esmentada diu de la vidriera de la Fe que "aquella dita vadriera sola no acompanya de altres", de forma que "la dita casa de la lotge no staria tant ennoblehida ne honrada com fora stés acompanyada de altres vadrieres". Els capítols signats entre els cònsols i Gil Fontanet foren redactats al juny de 1501 i permeten identificar la vidriera del segon revolt amb la dedicada a l'Esperança.[285] Per aquest encàrrec, el mestre va cobrar un preu total de 84 lliures, que incloïen "la scarada o preu de aquella vedriera dita Spes, e [...] la mostra de aquella per ell feta".[286] Tant la vidriera de la Fe com la de l'Esperança es van acabar de col·locar a començament del 1503.[287]

Una vegada encarregades dues vidrieres per als revolts, es va procedir a continuar amb les vidrieres de la banda de llevant, vers el Pla de Palau, on ja n'hi havia una a damunt del portal. Ara es va projectar fer-ne una de dedicada a la Justícia per la finestra situada davant del cancell del Consolat, un tema evidentment molt escaient a la ubicació.[288] Altres notícies en confirmen també la seva situació a la banda de llevant.[289] La

[284] El 15 de juny de 1500 fou completat el primer pagament promès per l'execució d'aquesta vidriera (21 lliures), i el 27 d'abril de 1501 rebia el cobrament final (46 lliures, 18 sous) a compliment del preu total (84 lliures). En aquest moment ja era "feta e mesa" (AHBC, JC 150, *Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502)*, s. f. (15-VI-1500; 27-IV-1501).

[285] Els capítols no es conserven, però sí el pagament de la confecció dels mateixos. El 2 de juny de 1501, Bartomeu Sumes redactà el contracte entre els cònsols i Gil Fontanet corresponent a "lo fer de la vadriera de la virtud de sperança que ha de fer en lo segon revolt de la casa de la lotge" (AHBC, JC 150, *Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502)*, s. f. (2-VI-1501). Ho confirmen altres notícies relacionades amb el pagament d'aquesta vidriera, com ara la referència a la "vedriera dita spes" com a la vidriera "feta, obrada e mesa en lo segon dels revolts de la casa de la lotge (BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms.43, s. f. 2-I-1503).

[286] Aquesta quantitat fou cobrada en diverses partides al llarg dels anys 1502 i 1503 (AHBC, JC 150, *Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502)*, s. f. (27-IV-1502; 29-VII-1502); BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms.43, s. f. (2-I-1503; 7-I-1503).

[287] Domínguez, "La vidieria als edificis civils", 310-311; Domínguez i Cañellas, "La Casa Llotja de Mar" , 80-81.

[288] AHCB, 1I-I, 4, *Registre de Deliberacions (1496-1501)*, ff. 131r-132v; transcriu el document Torras, *Mare Aureum*, 230.

[289] En Consell de Vint de 21 de setembre de 1500 es proposà i s'aprovà fer un encerat nou a la finestra que hi havia al cap del cancell de la cort del Consolat, a la qual també es fa al·lusió com a la finestra de la via de llevant (AHCB, 1I-I, 4, *Registre de Deliberacions (1496-1501)*, ff. 126v-127r).

deliberació dels mercaders data del 22 d'abril de 1501, però l'obra no es va acabar fins a mitjan 1504,[290] i Fontanet va rebre un import total de 65 lliures per aquest encàrrec.[291]

Al cap de pocs anys, el 1509, s'encarregava una vidriera dedicada a Santa Eulàlia, la patrona de la ciutat, i es va situar "vers la part de llevant a la part de tramuntana" de la sala de Contractacions.[292] S'ha apuntat que es pugui tractar de la finestra situada a la dreta del portal de la plaça del Vi,[293] però en realitat la part de llevant era la que mirava a l'actual Pla de Palau, justament allà on hi mancava una vidriera, i per tant la imatge de Santa Eulàlia, patrona de Barcelona, completaria el conjunt d'aquesta façana, on hi havia ja una altra vidriera amb el tema de la Justícia.

Més tard, ja a meitat de la segona dècada del segle XVI, es feia una altra vidriera, dedicada a la Fortalesa.[294] Segons Lluís Rufet, la deliberació de fer una vidriera "devall lo revolt de la lonja fins a la reixa" fou presa el 16 de març de 1515.[295] Les fonts mai no són del tot clares sobre si hi havia dos o tres arcades en aquesta façana, però en tot cas ara es reomplia amb un vitrall una de les arcades dels Encants (o bé es feia de nou la tercera, o bé es substituïa una de les vidrieres fetes uns anys abans).

A què respon, a partir de final de segle XV, l'interès per omplir de vitralls les obertures de la llotja? Quan s'aprovava la confecció dels vitralls dels òculs de la banda dels Encants, el 1494, es deia ben clar que es feien perquè "ornarà molt la dita casa de la lotge, e stalviarà de que temps no s'hi hauran a fer encerats, segons és ja acostumats".[296] L'argument econòmic és sempre important, i així es feia notar. Però la presència de

[290] Domínguez, "La vidieria als edificis civils", 310-311.
[291] Les va cobrar en dues vegades: 22 lliures al desembre de 1503, i les restants 43 lliures el 30 d'abril de 1504 (BAB, Ms. 43, *Clavaria o rebudes (1502-1506)*, s. f. (22-XII-1503; 30-IV-1504).
[292] Segons Domínguez i Cañellas, Duran i Sanpere va transcriure el contracte de 27 d'abril de 1509 a *Barcelona i la seva història* (II, 403-404), però elles no han pogut localitzar-lo allà on, segons Duran i Sanpere havia de ser. En canvi, sí que es conserven els pagaments de la col·locació (BAB, ms. 44, Clavaria i rebudes 1506-1510; citat per Domínguez, "La vidieria als edificis civils", 310-311; Domínguez i Cañellas, "La Casa Llotja de Mar" , p. 82)
[293] Domínguez i Cañellas, "Barcelona. Llotja de Mar (*Corpus Vitrearum)*", 280.
[294] Així ho dedueixen Domínguez i Cañellas d'una anotació del 17 de desembre de 1516 sobre una obra a realitzar "al peu de la vidriera on hi ha representada la virtut de la Fortalesa" (Domínguez i Cañellas, "La Casa Llotja de Mar" , 82). Sobre la participació de Fontanet en aquesta vidriera, vegeu també Domínguez, "La vidieria als edificis civils", 310-311.
[295] AHBC, JC 195, *Repertoris dos ... per Luís Rufet*, f. 161r).
[296] AHCB, 1I-I, 3, *Registre de Deliberacions (1490-1496)*, ff. 162r-163v.

vidrieres havia anat arrelant en els edificis civils al segle XV,[297] i la iniciativa també pot respondre al desig de complementar i ennoblir una sala pràcticament desprovista d'ornaments arquitectònics. Permetria, a més, donar un missatge, com ho feia també la llotja de València, construïda justament en aquells anys i complementada amb intens programa iconogràfic de caràcter religiós que posava èmfasi en l'afiliació de l'edifici amb valors morals i cristians, per així justificar l'activitat comercial i econòmica que es duia a terme al seu interior.[298] Al fons, els temes escollits pels vitralls de la llotja de Barcelona incidien en una idea semblant, si bé posant major èmfasi en el caràcter laic de la institució. Imatges de dues virtuts teologals (la Fe i l'Esperança), de dues virtuts cardinals (la Fortalesa i la Justícia), i de la patrona de la ciutat (Santa Eulàlia) es van situar a les façanes més visibles del conjunt, la dels Encants i la del Pla de Palau, i amb aquest senzill programa es voldria donar a entendre que aquests principis morals impregnaven l'actuació del municipi i particularment tot el que succeïa a l'interior de la residència dels mercaders. És interessant fer notar que la temàtica de les virtuts cardinals també s'havia utilitzat com a tema iconogràfic a les llotges de Siena i d'Ancona, a la dècada del 1450.

Amb tots aquests encàrrecs, Gil Fontanet va treballar per a la llotja de forma gairebé constant al llarg de dues dècades, i tot i que no se sap qui va escollir el tema dels vitralls, Santi Torras ha suggerit que potser cal deduir d'aquest seguit d'encàrrecs que Fontanet disposava d'un alt grau de perspicàcia comercial, que l'hauria portat a proposar als cònsols i als mercaders la decoració del seu edifici amb un cicle d'imatges de les virtuts, que lògicament, es voldria continuar i finalitzar.[299]

En un altre ordre de coses, el descobriment de la documentació relativa als vitralls de la llotja permet incidir en la col·laboració de Bartolomé Cárdenas "Bermejo" amb Gil Fontanet, que fins aleshores es coneixia només pel que feia a la capella del baptisteri de

[297] Els vitralls catalans medievals han estat estudiats exhaustivament i recentment se n'ha publicat el resultat. Pel que fa als vitralls dels edificis civils, destaquen els treballs de Carme Domínguez i Sílvia Cañellas. Domínguez, "La vidieria als edificis civils", 305-309; Sílvia Cañellas, Carme Domínguez i Esther Balasch, "Edificis civils (institucionals i privats)", in *Corpus Vitrearum Medii Aevi: Catalunya, 5* (Barcelona: Intitut d'Estudis Catalans, 2014), I, 259-328.

[298] Parlem en major detall d'aquesta qüestió a la primera part d'aquest treball.

[299] Torras, *Mare Aureum*, 202-203. Sobre els Fontanet, Sílvia Cañellas *et al*, "Índex de mestres medievals esmentats al CVMA de Catalunya", in *Corpus Vitrearum Medii Aevi: Catalunya, 5.2* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2014), 299-301.

la catedral de Barcelona (1495). Entre els documents de la llotja s'hi conserva dos pagaments realitzats "al Vermeio" i "a Vermejo" en relació amb els vitralls, i Domínguez va identificar aquest personatge amb Bartolomé Cárdenas, "Bermejo". El primer pagament no és gaire explícit; es tracta d'una bestreta d'1 lliura i 4 sous de l'any 1500, concedida "al Vermeio per les vedrieres",[300] i Domínguez identifica amb el pagament del patró que aquest artista havia realitzat per la vidriera de la Fe.[301] El segon pagament és més clar, i permet comprendre més bé el primer: el 18 de maig de 1501, Gil Fontanet va rebre idèntica quantitat (1 lliura i 4 sous), per a ser entregada "a Vermejo per fer lo patró de la vedriera Sperança".[302] Fontanet va cobrar també el patró o mostra "ha fet per la vidriera apelada Justícia" a part del preu que s'havia establert per la vidriera, i la quantitat rebuda, 3 lliures i 4 sous, és més elevada,[303] tot i ser la vidriera de menor preu total. Sigui com sigui, Domínguez i Cañellas tornen a pensar en Bermejo com a responsable del patró en aquest cas,[304] mentre que Torras apunta que potser Fontanet va encarregar aquesta mostra a Climent Vergós, que contemporàniament era el pintor oficial de la llotja.[305]

4.1.6. Els cancells

L'espai interior de la sala de Contractacions, dividit en tres naus per les dues sèries d'arcades, s'ha llegit com a representatiu de la tendència a la unitat espacial pròpia de l'arquitectura gòtica, però no es pot interpretar sense tenir en compte el mobiliari que el complementava. Els murs estaven resseguits per pedrissos, que apareixen als plànols d'Alexandre de Rez i que es conserven. A mitjan segle XV es recobrien de fusta, imaginem que per tal de fer-los més comfortables i menys freds.[306] A més a més, el saló

[300] AHBC, JC 150*, Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502)*, s. f. (17-V-1500)

[301] Domínguez, "La vidieria als edificis civils", 310-311.

[302] AHBC, JC 150*, Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502)*, s. f. (18-V-1501).

[303] BAB, Ms. 43, *Clavaria o rebudes (1502-1506),*. s. f. (13-VI-1504).

[304] Domínguez, "La vidieria als edificis civils", 310-311; Domínguez i Cañellas, "La Casa Llotja de Mar", p. 79-80.

[305] Torras, *Mare Aureum*, 202-203. Santi Torras no coneix la participació de Bermejo en la confecció dels dos patrons anteriors, un possible motiu pel qual no el contempla com a autor del patró també en aquest cas.

[306] Per àpoca i albarà del 8 d'agost de 1435, el fuster Joan Soler rebia 29 lliures i 12 sous per raó, entre d'altres coses, de fer folrar els pedrissos de la llotja (BAB, Ms. 34, *Clavaria o rebudes (1434-1438)*, s.f.). Per albarà de 30 d'octubre de 1448 es van pagar al fuster Joan Soler 8 lliures, 19 sous, 6 diners per fusta

era compartimentat mitjançant cancells o envans de fusta que delimitaven espais privats, potser al voltant d'una porta o finestra.[307]

Ens podem fer una bona idea de com eren els cancells del segle XV a través de la documentació relativa al cancell de l'ofici de la batllia reial, construït el 1417 a casa del batlle reial Pere Becet. Era una estructura de fusta, que es va clavar a terra i al sostre per a dotar-la d'estabilitat. Per a construir-la, es van fer servir tres doblers de pi de València, que foren serrats fins a obtenir 30 taules, dos costers i dos cairats; al seu torn, els cairats foren serrats fins obtenir vint-i-un fils, dels quals es van fer vint-i-tres llates. A part, es va adquirir una altra biga o cairat, deu cabirons, i cinc llates i mitja taula de pi. A més a més, va caldre llogar dues posts per a fer ponts "per clavar les fulles al sostre de la dita loge", és a dir, per a fixar-lo al sostre de la llotja o galeria on s'havia construït. Del manyà, es va comprar clavó de diversa mena, i també dos forrellats i quatre frontisses petites per a les portes. El responsable de construir el cancell fou el mestre fuster Joan Janer, que hi va treballar al llarg de vint jornals, com també els seus esclaus Nicolau i Joan, i encara s'hi va afegir durant set dies el també fuster Galceran Riera.[308]

Dins la llotja de Barcelona, el primer cancell que es documenta és el "dels cònsols" o "del Consolat", que seria doncs l'espai on els cònsols es reunien per tractar dels seus afers i on hi exercien la justícia comercial. Encara que no en sabem les dimensions ni la disposició, sí que en coneixem la ubicació, gràcies a la vidriera de la Justícia que es va fer l'any 1501 a la finestra a la qual s'adossava el cancell: la vidriera era "al cap davall del cancell de la cort del consolat de la casa de la llotja",[309] i també "en una finestra o

---

de pi que va posar "sobre los pedrissos entorn de la lotja e en tots los pedrissos qui son devall los pedrisos", entre d'altres coses (AHCB, 1I-IV, 4, *Rebudes i Dates del dret del pariatge 1449*, f. 26r). Vegeu també BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, f. 26r.

[307] Segons els diccionaris eren antigament les barreres o reixes que tancaven l'entrada a una capella o a un altre recinte, o els espais delimitats per envans de fusta, aplicats a la portada d'un edifici, per evitar que hi entrés l'aire quan s'obria la porta (Alcover i Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, s.v. "cancell"; Coromines, *Diccionari etimològic*, s.v. "cancell"). J. M. Madurell, però, assimilà el sentit medieval de la paraula cancell al del terme llinda, si bé l'exemple que addueix no és del tot clar: "...per sos jornalls e per fulles e tot lo que ha hagut mester per fer lo cancell de la cambra major" (Josep-Maria Madurell i Marimon, "Notes de vocabulari de l'art antic de la construcció", *Estudis universitaris catalans* XXV (1983): 346).

[308] El preu total del cancell fou de 879 sous, 6 diners. Vegeu la documentació referent a aquest cancell a F. Martorell i Trabal i F. Valls i Taverner, "Pere Beçet (1365?-1430)", *Institut d'Estudis Catalans. Anuari MCMXI-XII* (1913): 637.

[309] BAB, Ms. 43, *Clavaria o rebudes (1502-1506)*, s. f. (22-XII-1503).

porta que hi ha a la casa de la llotja, baix al cap del cancell de la cort del consolat de la dita Llotja, a la part de llevant".[310] El cancell precedia la vidriera, i existia d'ençà que l'edifici va entrar en funcionament a final del segle XIV.[311] Després, el 1417, el cancell es feia de nou, i se n'ocupava el mateix fuster Joan Gener que també treballava aquell mateix any en el cancell del batlle reial, Pere Becet, esmentat més amunt.[312]

El tribunal de la Mercanzia de Siena. Sano di Pietro, Manuscrit dels Estatuts dels Mercaders, num. 6. Siena, Archivio Di Stato.

Un altre cancell situat dins la sala era el de l'escrivania del Consolat, el lloc de treball dels notaris i escrivans empleats per la institució. En formava part un taulell.[313] L'any

[310] BAB, Ms. 43, *Clavaria o rebudes (1502-1506)*, s. f. (30-IV-1504).

[311] Així ho suggereix l'anotació, en una àpoca mig esborrada datada de l'any 1399, on es parla del "*cancellum quod est intus logiam novam mercatorum civitatis Barchinona, in quo cancello* [perdut a l'original] *consulum mare Barchinona*" (AHPB, Tomàs de Bellmunt, *Llibre Comú*, 79/17, f. 3v).

[312] Entre els mesos d'abril i juliol de 1417 documentem diversos pagaments a dit fuster i a altres proveïdors. El 17 d'abril, Joan Gener signava àpoca per valor de 20 lliures i 10 sous, que li eren degudes entre d'altres coses per preu per jornals seus i d'altres treballadors, invertits en "obrar lo cançell nou de la lotge, e per [...] serrar la fusta que serví al dit cancell". Entre els materials adquirits entre aquesta data i altres de properes (30-IV-1417; 5-VII-1417) al mateix Joan Gener, al mercader Joan de Reus, i als ferrers Bernat Major i Joan Barral es compten taules, cabirons i llates, trunyelles, clavó diversa (duals, sagitials, barquerols, punxals...), frontisses, un forrellat... (AHPB, Joan Bages, *Manuale Secundum*, 119/1, f. 58r, 60v-61r, 64v, 68v).

[313] El 8 d'agost de 1435 es pagaven al fuster Joan Soler 29 lliures i 12 sous per raó del cost del taulell de l'escrivania del Consolat; per fusta, tancadures, clavó i jornals; i per folrar els pedrissos de la llotja (BAB, Ms. 34, *Clavaria o rebudes (1434-1438)*, s. f. (8-VIII-1435).

1446 el cancell pròpiament dit era ampliat, i les despeses "*operi facto in cancello scribanie consulatus maris Barchinona et cuiusdam fenestre orti logie maris*" diuen que era a tocar d'una de les finestres de la paret que donava a l'hort, i que era fet de fusta, ja que per la seva construcció es va comprar fusta de diverses menes[314] i també material de ferrer.[315] Dins del cancell hi havia un armari, que es tancava amb dues frontisses amb dos botonets, i també bancals tancats amb panys.[316] Com que a tocar de la finestra marítima de la banda de l'hort hi havia les taules del dret del Pariatge, del Contrast i la Taula de Canvi, aquest cancell havia de ser per força a la banda dels Encants de la façana de l'hort, i la necessitat de claror explicaria tant la ubicació d'aquestes taules amb orientació al sud, com que les seves obertures es cobrissin amb vidrieres possiblement transparents i sense ornamentació.

Dins la llotja s'hi documenta altres taules, que s'han d'interpretar com a oficines o establiments públics destinats al cobrament i a la custòdia de diners.[317] En el paràgraf anterior n'acabem d'esmentar tres: la Taula del Pariatge, la Taula del Contrast i la de Taula de Canvi. A la primera s'hi recaptava el dret que gravava les mercaderies, que era la principal font de finançament de la institució. Tot i que el dret es recaptava des de començament del segle XV, les primeres notícies concretes sobre la taula en funcionament les trobem al 1419.[318] L'any 1443 i els anys següents, els cònsols de mar establien unes ordinacions per als collidors del pariatge, i entre d'altres coses,

[314] El 18 de desembre de l'any 1445 es pagaven 10 lliures, 11 sous, i 6 diners al mercader Pere de Montrós, en concepte de diverses menes de fusta: 24 llates de fusta de 40 pams cadascuna, 18 cabirons de 40 pams cadascun, 4 costers de fusta, 2 taules de quart de fusta de melis, 2 taules de fusta de terç, 16 pams de cabiró de fusta, i 2 costers de fusta (BAB, Ms. 36, *Clavaria o rebudes (1444-1447)*, s. f. (18-XII-1445)

[315] El 15 de gener de 1446 es pagaven al fuster Joan Soler els barquerols, les frontisses i els jornals seus i d'altres homes, tot destinat a l'ampliació del cancell de l'escrivania del Consolat (BAB, Ms. 36, *Clavaria o rebudes (1444-1447)*, s. f. (15-I-1446).

[316] El 18 de juliol de l'any 1432 es va pagar al manyà Francesc Safàbrega el preu de quatre claus fetes a l'armari de l'escrivania de la llotja (BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", ff. f. 24r, 42v-43r). Anys més tard, es pagaven 34 sous al ferrer Berenguer Sabater per haver adobat i estanyat 4 frontisses grans del cancell del Consolat de Mar, per preu de dues frontisses amb dos botonets per a l'armari de l'escrivania de dit Consolat de Mar, i per tres panys per als bancals de dita escrivania (BAB, Ms. 36, *Clavaria o rebudes (1444-1447)*, s. f. (15-II- 1446).

[317] Alcover i Moll recullen aquesta accepció com un dels significats antics del terme: "Botiga o oficina destinada a vendre certes coses, a guardar i anotar diners o coses en dipòsit, a despatxar assumptes d'interès comú". Esmenta, entre d'altres, les taules enteses com a oficines de cobrança i custòdia de diners; les taules enteses com a establiments públics de banca i canvi; i les taules enteses com a lloc de reunió d'un tribunal o consell deliberant (Alcover i Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, s.v. "taula").

[318] En aquest moment, s'hi "spatxaven" robes i mercaderies (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1418-1419", f. 23v).

ordenaven que els collidors arribessin al seu lloc del treball a la mateixa hora que ho feien els collidors del dret del General, i que s'hi quedessin tanta estona com ells, si bé podien marxar en cas que no hi hagués vaixells.[319] Si no abans, a final del segle XV aquests guardes disposaven d'un segell propi, que utilitzarien per a certificar que les mercaderies afectades pel dret havien pagat la taxa corresponent.[320]

Pel que fa a l'estructura de la Taula, sabem que a mitjan segle XV li fou fet un respatller,[321] i probablement seria una estructura equivalent als cancells esmentats més amunt, ja que tenia portes,[322] i al seu interior hi havia armaris i calaixos que es tancaven amb clau.[323] El taulell pròpiament dit es cobria amb un drap, que es va encarregar el 1422 al teixidor de draps de senyals Bernat Campins.[324] Sens dubte, el drap es renovava periòdicament, i així fou l'any 1474, es plantejava com "el tapit de la taula on es cull el dret del pariatge està molt sotil i quasi esquinsat", i es deliberava que, per honor de la llotja, cònsols i defenedors, en fos fet un de nou.[325] En el Consell de Vint del 3 d'abril de 1495 es tornava a plantejar que la Taula del Dret del Pariatge, "hon se fan los spatxaments del dit dret e·s fa la collecta de les pecunies de aquell [...] stà o té vuy en dia un drap que stà continuament posat per cobertor sobre la dita taula, axí com és acustumat en les altres taules de collectors de drets. Lo qual drap, com que fa molt temps que serveix, està esquinçat i sotil, i ja no es pot tenir sobre la taula".[326] Els patrons del drap , "un drap de brots amb els senyals de la llotja", els va fer el pintor

[319] AHCB, *Llibre d'ordinacions (volum miscel·lani)*, 1I-VII, 1, ff. 46-50.

[320] L'any 1492 foren encarregats dos segells d'argent per als dos guardes a l'argenter Bartomeu Marí, i li foren pagats per aquest concepte 1 lliura i 4 sous (AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 149*, Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s. f. (15-IX-1494).

[321] L'1 de juny de 1450, el fuster Joan Soler rebia 51 sous i 9 diners per "fer lo respatles de la taula en la qual lo dit dret [del pariatge] se cull". D'aquests, 27 sous corresponien a 5 jornals seus i 1 jornal d'un jove seu, i la resta als materials que hi havia emprat: dues taules i mitja de quart, una llata, mig cabiró de terç, punxes i claus (BAB, Ms. 38*, Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f. (1-VI-1450).

[322] El 1492 es feien reparar les dues portes (BAB, Ms. 42*, Clavaria o rebudes (1490-1492)*, s. f. (9-VII-1492).

[323] L'any 1432, el manyà Francesc Safàbrega reparava la tancadura de l'armari de la Taula del Pariatge (BAB, Ms. 33*, Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", ff. 24r, 42v-43r). El 1437, el ferrer Joan Barral cobrava el preu d'una clau feta pel caixó de la Taula del Pariatge, així com algunes frontisses (BAB, Ms. 34*, Clavaria o rebudes (1434-1438)*, s.f. (18-V-1434).

[324] Campins va cobrar 5 lliures per la seva feina. A part, el drap fou folrat pel cortiner Joan Martí amb canyamàs adquirit al botiguer Bernat Desclot (AHCB, 1I-IV, 2*, Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 14r-v).

[325] AHCB, 1I-I, 2, *Registre de Deliberacions (1463-1467)*, f. 30r.

[326] AHCB, 1I-I, 3, *Registre de Deliberacions (1490-1496)*, ff. 193 r-v.

Jaume Vergós per un preu de 6 sous, i l'execució va anar a càrrec del bancaler Damià Lehó, que va rebre 7 lliures i 10 sous pel seu treball.[327]

La Taula de Canvi, una instal·lació pública municipal, també era situada a la banda de l'hort de la sala.[328] L'any 1400 era presentat al Consell el projecte d'una taula de dipòsits assegurada per la ciutat, en la qual els particulars únicament hi podrien realitzar dipòsits, però no en podrien obtenir préstecs. Representaria un benefici públic perquè aportaria seguretat i resoldria la inestabilitat i manca de garanties de la banca privada, i al mateix temps seria positiva per a les finances municipals, perquè amb els dipòsits voluntaris dels particulars i els diners procedents de les imposicions municipals, del dret del pariatge, els drets del General, etc., el municipi tindria a la seva disposició els diners del públic sense utilització immediata, i podria rescatar deute municipal i reduir-ne la càrrega. En resposta, la ciutat va nomenar una comissió per elaborar un informe, el 14 de desembre de 1400 se'n resolia la creació, i el 1401 la Taula començava a funcionar a l'interior de la llotja. La Taula va anar adquirint poc a poc una situació deficitària, i malgrat que havia estat creada per a sanejar el deute municipal, va conduir el municipi a generar un deute major, perquè els regidors de la Taula podien autoritzar descoberts a la ciutat al servei de necessitats diverses. El 1468 suspenia pagaments, però finalment va aconseguir mantenir-se gràcies a noves condicions polítiques i econòmiques.[329]

La Taula va quedar instal·lada dins la llotja el mateix any de la seva fundació, el 1401. Inicialment, era administrada per dos regidors, assistits per un escrivà dels comptes i un ajudant, i també hi van treballar altres funcionaris, com ara el regidor del pes dels florins que pesava la moneda més corrent, els guardes de les monedes que controlaven

[327] AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 149, *Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s. f. (2-III-1495; 22-IV-1495; 30-IV-1495). L'any 1500 es va folrar aquest drap amb tela de color verd (AHBC, JC 150, *Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502)*, s. f. (4-VI-1500).

[328] A mitjan segle XV, si no abans, seria ja al mateix emplaçament: per albarà del 2 de maig de 1450 es paguen al fuster Joan Soler, entre d'altres coses, el preu de diverses despeses fetes per la finestra de hi havia davant la Taula de la Ciutat i la Taula del Pes del Contrast (BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1450", f. 24r).

[329] Sobre la Taula de Canvi de Barcelona al segle XV, vegeu André-E. Sayous, *Els mètodes comercials a la Barcelona medieval* (Barcelona: ed. Base, 1975), 130-137; Carrère, *Barcelona 1380-1462*, II, 184-188; Anna Maria Adroer i Tasis i Gaspar Feliu i Monfort, *Història de la Taula de Canvi de Barcelona* (Barcelona: Caixa de Barcelona, 1989), 30-36; Riu, "La banca i la societat", 212-218; Pere Ortí Gost, "Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: Del censal a la Taula de Canvi", *Barcelona Quaderns d'Història* 13 (2007): 272-281.

els valors en caixa, o l'administrador del llibre dels dipòsits, que s'encarregava especialment dels comptes dels dipòsits, i altres escrivans.[330] Pel 9 de març de 1401, poc temps després de fundada la Taula de Canvi, els consellers van determinar instal·lar també dins la llotja una altra oficina pública que hi estava vinculada: la Taula del Pes dels Florins.[331] Com bé ho explica una notícia de l'any 1482, havia estat ordenada i posada a la llotja "per pesar també en gros com a menut qualsevol moneda d'or i d'argent de que sobre el pes d'aquelles sie debat".[332] Era convenientment situada a tocar de la Taula de Canvi, i totes dues a tocar d'una finestra.[333]

En tant que institució municipal, el cost de construir la taula va anar a càrrec del municipi, i entre les dates comunes de la clavaria municipal de l'any 1401 hi consta un pagament de 56 lliures i 10 sous al ciutadà Gabriel Llobet, que les havia pagat dels seus propis diners

> "així per salaris de maestres fusters e de maestres de pedra qui treballaren en fer e construhir en la lotge de aquesta Ciutat una taula de fust e los sitis de aquella, en la qual taula tots depòsits tenguts per qualssevol persones de aquesta ciutat devien ésser deposats en poder de Miquel Roure e de Guillem Colom, regidors de la dita taula, com per preu de moltes e diverses coses comprades per lo dit Gabriel a perfecció e acabament de la dita taula necessàries, e de alscuns armaris en la paret de la dita lotja detràs la dita taula construhits, e per alscuns arreus o forniments a la dita taula necessaris, segons que per menut scrit en una cèdula o full de paper".[334]

A banda, una àpoca contemporània presentada pel fuster Francesc Janer dóna testimoni de les diferents peces de fusta que hi foren empleades, i en alguns casos fins i tot s'indica l'ús que els fou donat: hi havia capçals, fets amb bigues; peus (potser peus

[330] Sayous, *Els mètodes comercials*, 132-133. L'any 1403, els regidors (Guillem Oliver i Pere de Casasaya) cobraven 75 lliures cadascun en concepte de salari dels primers sis mesos de l'any; l'escrivà (Arnau Esquerit) rebia 35 lliures; l'ajudant (Joan sa Tria) 27 lliures, 10 sous (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 27, ff. 130v-131v).

[331] El 9 de març de 1401 els consellers van ordenar que, a partir d'aleshores, la ciutat tingués dins la llotja –"ço és, en la Taula qui és vers la part de la Pescateria, una taula que sia appellada Taula del pes dels Fllorins" (AHCB, *Ordinacions originals*, 1B-XXVI, 2, 76).

[332] AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 98, f. 106r.

[333] Per albarà del 2 de maig de 1450 es paguen al fuster Joan Soler, entre d'altres coses, el preu de diverses despeses fetes per la finestra de hi havia davant la Taula de la Ciutat i la Taula del Pes del Contrast (BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1450", f. 24r).

[334] Gabriel Llobet cobrà les quantitats despeses per albarà dels consellers de 23 de març de 1401, i àpoca en poder de Bonanat Gili datada del dia 29 de març (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 25, f. 186v).

drets?) fets amb mitjos cairats; la taula era "encreuada" amb taulons; i fou "closa i tancada" amb taules.[335]

Més que en cap altre cas, la Taula de Canvi de la Ciutat era coberta amb un drap. Els draps apareixen específicament relacionats amb les taules on s'hi dipositava diners, i n'asseguraven la solvència, ja que només aquells que satisfeien determinades garanties prèvies tenien el dret de recobrir la seva taula amb un tapís, drap o altre teixit.[336] El caràcter públic i assegurat de la Taula de Canvi de Barcelona explica que es cobrís amb un drap, que inicialment era de llana de color verd, decorat amb els senyals de la ciutat, i havia estat confeccionat pel mestre de draps de senyals Pere Domènech l'any 1401, en què la institució va entrar en funcionament.[337] A més del drap que cobria la taula pròpiament dita, es va encarregar un drap de paret verd, decorat amb senyals de la ciutat i fullatges vermells.[338] I encara un drap de taula més petit, però també de color verd i decorat amb cinc senyals de la ciutat, per tal que el regidor de la Taula el col·loqués a casa seva sobre la taula on es tenien els llibres oficials de la institució.[339] Com és natural, els draps es deterioraven amb l'ús, i poc més d'una dècada més tard, el drap de sobre la Taula de Canvi seguia sent verd amb senyals de la ciutat, però ara incloïa també fullatges de diversos colors.[340] Pel que fa al drap de paret, el 1418, tenim notícia del "drap de llana verd amb diversos brots i fullatges, al qual hi ha 5 senyals de la ciutat, ço

[335] Segons aquesta anotació de clavaria datada del mes d'octubre de 1401, els consellers de Barcelona paguen al fuster Francesc Janer les mans i els materials invertits en la construcció de la Taula de Canvi de la ciutat dins la llotja (AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 26, ff. 195 r-v).

[336] A les Corts de Lleida de l'any 1301 es van acabar de definir les responsabilitats materials dels canviadors privats de Barcelona, que foren de 1000 marcs d'argent, i a partir del 1359, de 2000. Específicament, es deia que "qui la dita seguretat segons la forma demunt dita no haurà prestada no gos tenir en la sua taula tapits, ne altres draps, ne estoras, abans lo fus de la dita taula sie, e haja ésser, sens alguna cuberta" (Sayous, *Els mètodes comercials*, 97, 130; Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 33).

[337] Entre les dates comunes de la clavaria municipal de 1401, hi trobem les 8 lliures corresponents a aquest drap, que tenia una longitud de 4 canes i que es va situar sobre "una taula feta en la lotja d'aquesta Ciutat, en la qual taula en Miquel Roure, conseller en lo propdit any, e en Guillem Colom [...] regidors de la Taula de Cambi assegurada per aquesta ciutat, exercien llur ofici" (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 25, f. 176r). Pere Domènech va realitzar altres peces per al municipi, com ara el drap de llana vermell amb senyals de la ciutat que cobria la taula de l'escrivà del Consell a la casa del Consell, o certs bancals realitzats per a la ciutat (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 25, f. 216v; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 26, f. 213r).

[338] Així consta a l'inventari de la Taula de Canvi realitzat l'any 1413 (AHCB, *Notularum*, 1B-XIV, 1, ff. 72-73).

[339] El 1401 es feia fer al mateix Pere Domènech, per preu de 3 lliures i 6 sous, per un altre drap verd amb 5 senyals de la ciutat, de 2 canes de llarg, destinat a cobrir "una taula en casa del dit Guillem Colom, qui tenia los comptes e moneda de la dita Taula" (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 25, f. 176r).

[340] A més a més, el tapís de casa del regidor era igualment verd i vermell, amb senyals de la ciutat. Vegeu l'inventari de la Taula de Canvi l'any 1413 (AHCB, *Notularum*, 1B- XIV, 1, f. 72-73).

és, un senyal en cascun cap i un al mig [...] el qual drap solien tenir els regidors de la Taula de Canvi en les espatlles de la dita Taula en la lotge".[341]

A més a més, dins la sala de la llotja s'hi van instal·lar taules de canviadors privats. Les taules dels canviadors i les banques privades s'havien anat concentrant a la zona dels Canvis d'ençà del segle XIII. Canviaven moneda i realitzaven préstecs, i tant els mercaders com la monarquia i els municipis hi recorrien. A partir del 1299 els canviadors foren autoritzats a rebre dipòsits monetaris, amb la responsabilitat legal de respondre jurídicament pels dipòsits rebuts, a partir del 1301 també amb els seus béns. Al mateix temps es va establir un sistema de garanties prèvies, que donava dret a recobrir la Taula de Canvi amb un tapís, drap o altre teixit. Això s'explica per les fallides d'alguns bancs durant la crisi financera de la dècada del 1380, que van generar gran desconfiança entre els impositors, i el Consell de Cent va traspassar el 1397 als cònsols de mar la jurisdicció sobre l'ofici de canviadors, que fins aleshores havia correspost al veguer i al batlle, i es va establir un termini per tal que totes les taules de canvi entressin dins la llotja, de tal forma que els cònsols poguessin controlar que se seguien les ordinacions establertes.[342] Tot i que es creu que la mesura no fou obligatòria, és segur que alguns canviadors s'hi van traslladar de manera immediata, i l'any següent ja n'hi havia que pagaven als cònsols de mar un lloguer per l'espai.[343] Altres van oposar certa resistència, com ara Pere Brunet, que va adduir que la taula que tenia als Canvis Vells li havia costat més de 15.000 sous, i que entrar a la llotja li representaria un gran perjudici. La decisió dels consellers no va deixar lloc a dubtes: Brunet s'havia de traslladar dins la llotja, si bé es concedia que si la nova taula li costava un lloguer més alt que el que obtindria per la taula que tenia fora, la institució se'n faria càrrec.[344]

---

[341] El 8 de gener de 1418 els consellers van ordenar al clavari, Bernat ça Font, que prestés a Bernat de Marimon, procurador general per la ciutat al comtat d'Empúries, aquest drap. Al marge de l'anotació s'indica que Bernat de Marimon ha tornat i restituït el drap (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, f. 228r).

[342] Sobre les taules de canvi i els bancs privats a la Barcelona medieval, vegeu Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 32-34; Mutgé, *Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno*, 283; Manuel Riu, "La banca i la societat a la Corona d'Aragó a finals de l'Edat Mitjana i començament de la Moderna", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 11-12 (1990-1991): 199-202, 211.

[343] El 8 de gener de 1398, Joaneto ces Anaces i Jacobo de Puigdeluch, canviadors, entreguen als cònsols de mar de Barcelona la quantitat de 25 florins d'or d'Aragó, que eren el preu corresponent a l'anualitat següent del lloguer de la Taula de Canvi que tenien "*in dicta Lotgia*" (AHPB, Guillem Donadeu, *Liber notularum*, 80/1, f. 3r).

[344] AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-1, 27, ff. 84-85.

4.1.7. El rellotge

Un darrer element de mobiliari que formava part del saló i que apareix esmentat als documents amb gran freqüència és el rellotge.[345] L'interès per la medició del temps era ja pròpia de les societats urbanes medievals, que necessitaven signes artificials com a marcadors del temps, i aquests els emetien les campanes del rellotges públics o privats, que tocaven per indicar els horaris d'obertura i tancament de portes, les assemblees, les reunions de consells, etc.[346] A més a més, a la Corona d'Aragó, el tocar de les hores era un símbol d'autoritat i poder, i van existir notables conflictes entre el consell i el monarca en aquest sentit: els consellers de Barcelona van voler instal·lar una campana que toqués les hores a la cort del veguer, però el monarca s'hi oposà, i finalment es va arribar a una solució salomònica per la qual les hores del rellotge municipal sonarien des del campanar de la catedral.[347] Era, en tot cas, un rellotge públic força rudimentari: dins del campanar de la catedral, un rellotger tenia cura d'un despertador que tocava les hores, tot despertant els dos menestrals encarregats de fer sonar les batallades damunt la gran campana Honorata.[348]

La mesura del temps era especialment important per al col·lectiu mercantil,[349] i al contracte de la llotja mallorquina fins i tot s'hi explicita que en una de les quatre torres octogonals de les cantonades de l'edifici hi havia d'haver una estança destinada al rellotge.[350] En el cas barceloní, es pot assegurar que aquest aparell tenia un lloc a la

[345] Rifà i Martori i Santi Torras extracten i presenten algunes notícies relatives al rellotge de la llotja en els seus treballs (Rifà i Martori, "El rellotge medieval de la Llotja"; Torras, *Mare Aureum*, 194-199).

[346] David S. Landes, *Revolución en el tiempo. El reloj y la formación del mundo moderno* (Barcelona: Crítica, 2007), 67, 84-87.

[347] Teresa-Maria Vinyoles, *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400* (Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1985), 32-33; Caterina Argilés i Aluja, "El rellotge medieval de la Seu Vella de Lleida", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 14-15 (1993-1994): 259-273.

[348] A més del despertador, hi havia també un rellotge de sol posat sobre tres peus de ferro i decorat amb l'escut de la ciutat (Teresa Vinyoles i Vidal, "Bernat Vidal, rellotger i "enginyer" barceloní del segle XV", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 23-24 (2002-2003): 596-612).

[349] Per a la qüestió de la concepció del temps del mercader barceloní baixmedieval i l'organització dels seus horaris, vegeu Aurell, *Els mercaders catalans al quatre-cents*, 92-98.

[350] L'escala interior de la torre de l'angle nord-est és en espiral sense eix -mentre que les escales de les restants torres són amb eix-, en probable resposta a la necessitat de deixar passar lliurement les cordes que sostenien els pesos d'aquest rellotge amb campana. Alomar diu que aquest rellotge no es va arribar a col·locar mai, però Frau afirmà el contrari, i aportà notícies d'arxiu referents a com el 1500 era descompost, i a com a partir d'aquest moment i a continuació (i segurament també abans) es nominaren rellotgers titulars, que l'havien de fer tocar i tenir en bon estat (Frau, "La Lonja de Palma", 20 (1885): 4-

llotja pràcticament des que l'edifici es va construir, i que al llarg del segle XV li fou prestada una gran atenció i que es va destinar força recursos a mantenir-lo en condicions.

La notícia més antiga relativa al rellotge data del 1399, quan els consellers i prohoms de Barcelona aprovaven la despesa d'una quantitat anual per "tenir en condret l'alarotge de la loja", a càrrec dels emoluments de l'ofici dels cònsols.[351] Els responsables de fer-lo funcionar van ser durant força dècades els subalterns de la institució: l'any 1416 el nunci de la cort dels cònsols Domingo de Torremutxa veia com s'afegien 66 sous al seu salari ordinari anual "per parar lo relotge logie"; el 1442 continuava sent el verguer qui tenia cura del bon estat i l'afinament del rellotge; i el 28 d'abril de l'any 1451 els mercaders seguien d'acord en què era responsabilitat dels verguers, "tenir en condret lo rellotge de la lonja i parar-lo cada dia, ab cert salari".[352] Ara bé, en els anys immediatament anteriors a mitjan segle XV apareixen els rellotgers-ferrers rebent salaris anuals per fer la feina de manteniment del rellotge, que anys enrere, i encara aleshores, també realitzaven de vegades els verguers.[353] El primer ferrer-rellotger que va rebre un salari regular per aquest motiu és Joan Calbó (1441),[354] i continuava cobrant sistemàticament per aquest mateix concepte fins al 1449, en què realitza el cobrament pendent la seva dona Sibilia perquè ell ja era difunt.[355]

5; Alomar, *Guillem Sagrera*, 124). Sobre els rellotges de torre medievals, vegeu Landes, *Revolución en el tiempo*, 229-236.

[351] Aquesta notícia apareix en un memorial de les cauteles pagades pel clavari l'any 1400 (AHCB, 1B.I, *Llibre del Consell*, 28, f. 140 v).

[352] AHPB, Joan Bages, *Manuale Secundum* (1415-1417), 119/1, ff. 8 r; BAB, Ms. 35, *Clavaria o rebudes (1441-1443)*, s. f. (24-IV-1442); AHBC, JC 195, *Repertoris dos ... per Luís Rufet*, f. 157v.

[353] A tall d'exemple, vegeu algunes àpoques i albarans incloses al *Llibre d'àpoques i d'albarans del dret del pariatge* corresponent al període comprès entre el 4 de maig de 1448 i el 26 de febrer de 1451: s'hi pot trobar àpoques i albarans dels ferrers Joan Calvó i Jaume Ferrer (que el substituí en el càrrec després de la seva defunció), corresponents a porcions del seu salari anual "per tenir en condret lo rellotge dels mercaders de la ciutat" o "rellotge de la Llotja". Que el salari anual no inclou les grans reparacions i modificacions de la maquinària ens ho demostra el fet que el propi Joan Ferrer, a més a més de rebre un salari anual pel manteniment de l'aparell, cobra a part la quantitat de 4 lliures i 6 sous per fer i posar una lluna artificial al rellotge (BAB, Ms. 38, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f. (3-VII-1448; 31-XII-1448; 28-IV-1449; 19-VII-1449; 4-V-1450).

[354] En aquesta ocasió, rebia la paga d'un semestre per tenir en condret el rellotge de la llotja (BAB, Ms. 35, *Clavaria o rebudes (1441-1443)*, s.f. (28-VI-1441).

[355] BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1448", f. 15r.

Pel que fa al rellotge pròpiament dit, l'any 1418 calia reparar-lo, i amb aquest fi es va adquirir un quadrant,[356] l'estructura on s'assenyalen les hores, i poc més tard una verga de ferro,[357] i dos trossos de corda de cànem.[358] Aquest rellotge devia estar situat sobre una trona sostinguda per permòdols.[359] L'any 1423, en el marc de la campanya constructiva de la casa nova de la llotja, a la qual ens referim en major detall més endavant, es tornava a treballar en el rellotge de la llotja, i es construïa una "casa del rellotge", amb porta i finestres.[360] Devia ser un rellotge nou, perquè els permòdols de la trona del rellotge anterior s'havien venut, i el rellotge en el qual ara es treballava estava contingut o comprenia un armari, que pintava de color vermell el pintor Pau Seba,[361] i que potser també tenia senyals de la llotja.[362] Al damunt del rellotge s'hi va fer una corona de roure de Flandes, que també fou daurada, i que seria de petites dimensions donat que únicament va caldre un born o taula per a fer-la.[363] En relació amb el rellotge es documenten també una finestra pintada i daurada[364] i unes reixes, que suposem

[356] S'anotaven 6 lliures i 1 sou entregats al missatger Domingo de Torramutxa per a convertir en la reparació del rellotge de la llotja i en un quadrant per ops del dit rellotge (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, f. 21v (4-XI-1418).

[357] El 15 de setembre de l'any 1422 se li donaven al verguer dels consellers Domingo Torremutxa 8 diners, per preu d'un troç de verga de ferro que havia comprat per al rellotge (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1420-1422" f. 18r).

[358] Se li pagaven al corder Jaume Scardo 7 sous per preu de dos trossos de corda de cànem de pes de 3 lliures, 6 unces, a raó de 2 sous la lliura, i era per ops del rellotge (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1422-1423", f. 14r).

[359] El febrer de 1423 s'havien venut vuit permòdols "qui foren de la trona del relotge" (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1422-1423", f. 2r).

[360] El ferrer Pere Soler era remunerat per la realització de forrellats, panys i frontisses per dita casa (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1422-1423", "Despeses fetes per mi, Andreu d'Olivella, defenedor de la mercaderia, per raó de l'obra nova de la botiga de la llotja" , f. 37v).

[361] "Paguí e·n Pau Seba, pintor, dos florins, los quals heran deguts per fer vermell l'armari del relotga qui toqua les hores" (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1422-1423", "Despeses fetes per mi, Andreu d'Olivella, defenedor de la mercaderia, per raó de l'obra nova de la botiga de la llotja", f. 38r).

[362] Pere Carpy va cobrar el pintar i daurar la finestra del rellotge, i al mateix temps el pintar i daurar els senyals de la llotja (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1422-1423", "Despeses fetes per mi, Andreu d'Olivella, defenedor de la mercaderia, per raó de l'obra nova de la botiga de la llotja" , f. 39v-40r).

[363] Es va comprar un born de roure de Flandes a Francesc Berguedà, "lo qual serví en fer la corona qui stà sobra lo relotga", i Pere Carpy fou remunerat "per daurar la corona de les rexes" (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1422-1423", "Despeses fetes per mi, Andreu d'Olivella, defenedor de la mercaderia, per raó de l'obra nova de la botiga de la llotja" , f. 39v-40v).

[364] El mateix Pere Carpy fou remunerat "per pintar he daurar la finestre del dit relotga: I lliura, XIII sous" (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1422-1423", "Despeses fetes per mi, Andreu d'Olivella, defenedor de la mercaderia, per raó de l'obra nova de la botiga de la llotja" , f. 40r).

mostrarien i protegirien l'esfera horària.[365] El rellotge es va anar reparant: ho feia el 1424 Joan Calbó,[366] el 1425 el ferrer Pere Soler,[367] i novament Joan Calbó el 1428.[368] Tot plegat permet suposar que es tractaria d'un artilugi mecànic de petites dimensions, suposem que situat dins del saló, amb una part tancada i/o protegida (la del mecanisme) i una part visible (la taula horària).

L'Horloge de sapience. Henri Suso. Bibliothèque Royale de Belgique, Brusel·les, Ms. IV – III, f. 13v.

Una dècada més tard es renovava la part visible del rellotge. El desembre de 1434 s'anotava el pagament de 6 lliures i 12 sous al conegut pintor Bernat Martorell. L'albarà dels consellers, del 17 de desembre 1434, i l'àpoca del propi Martorell, del 15 de desembre, diuen que aquest va pintar "lo seyedor de les hores de la llotja" o "una taula

[365] Les reixes que van servir per al rellotge foren proporcionades pel ferrer Bernat Major (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1422-1423", "Despeses fetes per mi, Andreu d'Olivella, defenedor de la mercaderia, per raó de l'obra nova de la botiga de la llotja" , f. 39r). Anys més tard, el 1449, el fuster Joan Soler es va ocupar de fer la tanca del reixat del rellotge de les hores de la llotja, per a la qual cosa hi va emplear una taula de quart, clavó, i set jornals seus (BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes 1448-1451*, f. 37r.

[366] Cobrà 5 lliures i 10 sous "per adobar una roda e altres coses del relotja de la lotja" (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1424", f. 20v).

[367] Així, l'any 1425 el ferrer Pere Soler rebia 1 sou "per adobar la plomada del contrapès de l'alerotge" (AHCB, I1.IV-3, *Llibre de rebudes i dates 1424-1432*, "Compte de dates de comptants", s. f. (2-VII-1425).

[368] Vegeu, per exemple, la que va efectuar per preu de 6 lliures i 12 sous el 28 de febrer de 1428 (AHCB, I1.IV-3, *Llibre de rebudes i dates 1424-1432*, "Llibre de rebudes i dates 1428", f. 5r).

pintada per la qual se demonstra lo nombre de les hores del ralatge de la lotge dels mercaders" ("*tabula quo demonstratur numerus horarum oralotgii lotgie mercatorum Barchinona*").[369] Martorell era aleshores als inicis d'una exitosa carrera posterior, i a l'època en què es feia càrrec d'aquest treball per als mercaders rebia també altres encàrrecs del consistori municipal.[370] Tornant al rellotge, poc després que Martorell pintés la taula horària, el rellotger Joan Calbó treballava en la part mecànica del mateix.[371]

El 1448 moria Joan Calbó, el mestre rellotger de la llotja, i a continuació es documenta una reforma del rellotge i al mateix temps el nomenament com a nou mestre rellotger de Jaume Ferrer. En aquesta capacitat, Ferrer començà a rebre un salari anual per a cuidar-se del manteniment del rellotge i de la lluna, un salari que va mantenir al llarg dels anys següents i durant més de mig segle, fins al final del segle XV.[372] Probablement estem parlant d'un pare i d'un fill homònims donada l'extensió temporal i la constatada existència de dos mestres rellotgers del mateix nom que eren pare i fill.[373] Al juliol del

[369] BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1434", ff. 10r, 22v; BAB, Ms. 34, *Clavaria o rebudes (1434-1438)*, s. f. (15-XII-1434, 17-XII-1434). Aquesta notícia fou publicada per primera vegada per Madurell, *El arte en la comarca alta de Urgel*, 327, n. 183.

[370]L'any 1433 policromava les imatges de pedra de l'Anunciació de la part frontal de la capella del Trentenari de la casa de la Ciutat i la llança de la imatge de l'arcàngel sant Rafael del portal major de l'edifici consistorial; el 1434 els consellers li pagaven les pintures heràldiques de alguns draps imperials, i el 1437 va fer el model d'una vidriera destinada a la sala del Trentenari (Francesc Ruíz i Quesada, "Bernat Martorell", in *L'art gòtic a Catalunya. Pintura II. El corrent internacional*, coord. F. Ruíz Quesada (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2005), 230).

[371] Per albarà dels cònsols de 2 de maig 1435 es paguen 11 lliures a Joan Calbó, mestre de rellotges, "per adob i lo moviment que mostra les hores" (BAB. Ms 33, "Compte de l'administració de Guillem Martina", f. 26v). L'àpoca i l'albarà són del 4 del mateix any, i es refereixen a "la reparació del rellotge de la lotge i del moviment demostratiu de cascuna hora segons apar en la finestra del dit relotge" (BAB. Ms 34, Apoques I Albarans 1434-38, s. f (4-V-1435).

[372] BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1450", ff. 10r, 17r; BAB, Ms. 38, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f. (4-V-1450). Pel que fa a la segona meitat del segle, vegeu, per exemple, (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 2v-3r, 67v; AHCB, 1I.IV-5, *Llibre de rebudes i dates 1489-1491*, f. 20r; AHBC, JC150, *Llibre d'àpoques i albarans 1499-1502*, s.f (18-IV-1499).

[373] Un Jaume Ferrer també es documenta com a rellotger a càrrec del despertador situat dintre del campanar de la catedral de Barcelona a mitjan segle XV (Vinyoles, "Bernat Vidal, rellotger", 599). El 1482 el rellotger Jaume Ferrer es compromet a fer un rellotge a Igualada, i el 1483 un altre a la catedral de Vic. A partir del 1486 fa un rellotge per la Seu de Lleida i s'ocupa del seu manteniment fins el 1491 o 1492, i després del 1496 fins al 1504 (Argilés, "El rellotge medieval de la seu de Lleida", 270). Altres notícies el localitzen treballant com a ferrer i com a rellotger per a la Seu barcelonina, reparant el Sant Jordi de coure de coronava la font del claustre (1479-1481), i també realitzant diversos altres rellotges a Barcelona i en altres ciutats. Sobre els ferrers Ferrer, vegeu Lluïsa Amenós Martínez, "L'activitat i les produccions dels ferrers en el marc de l'arquitectura religiosa catalana (segles XI-XV)", 50-55 (tesi

1448, Jaume Ferrer rebia 4 lliures i 6 sous per preu de la"luna per el ertificialment feta e possade en lo relotja de la lotja dels mercaders de la dite ciutat",[374] i el pintor Antoni Espasa cobrava 2 lliures i 15 sous pels setanta-cinc panys d'or fi "qui són intrats en una luna per mi feta e possada en lo relotja de la lotja dels mercaders de la dita ciutat, e les stelles fetes en una post denant la qual la dita luna se gira, e per III unces de adzur, e per ayga cuyta e guix qui són intrats en les dites cosses, e per trebals seus de fer les dites cosses".[375] Possiblement, con intueix Santi Torras, ara es sobreposava una taula giratòria (la lluna, decorada amb estels) a la taula horària pintada per Martorell la dècada anterior, on hi havia indicades les xifres.[376]

L'any 1477, el mecanisme del rellotge era dins una cambra situada a la sala de sobre la duana de la llotja, i es va veure afectada per la reforma feta a la sala amb motiu de la vinguda a Barcelona del duc de Calàbria. Aleshores es va proposar entre d'altres coses, "si seria levada la casa de la artelleria del relotge que hix en dita sala, e qi·y fos feta una porta a forma de fas de armari", i es va determinar que la casa de l'artilleria del rellotge "sigui levada i enderrocada, i com que aquesta darrera cap en lo gruix de la paret allà on hi ha el rellotge, que s'hi faci una gentil porta a forma de fas d'armari, obrada segons es mereix".[377] Encara a final de segle, entre els anys 1488 i 1489, Jaume Ferrer va rebre 11 lliures "per la construcció del relotge de la loge dels mercaders de la present ciutat, lo qual de nou se construeix per lo dit Jacme Ferrer".[378]

Jaume Ferrer, pare i fill, van ocupar de manera oficial el càrrec de rellotgers de la llotja,[379] però el seu absentisme laboral va resultar problemàtic. A la dècada del 1460, el Consell de la Mercaderia tractava de com el mestre de rellotges Jaume Ferrer tenia asignat un salari anual de 4 lliures per mantenir el rellotge i la lluna, i de com feia ja temps que no se'n cuidava, recaient l'obligació de parar el rellotge en el verguer del Consolat, Joan Soler. Per això, es plantejà la disminució o supressió del salari del

---

doctoral, Universitat de Barcelona, 2005), consultada el 30 de juny de 2015, http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/35591/1/LAM_TESI.pdf.

[374] BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes 1448-1451*, f. 39r.

[375] BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes 1448-1451*, f. 37v.

[376] Torras, *Mare Aureum*, 196

[377] BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, f. 14r-15v; AHCB, 1I-I, 2, *Registre de Deliberacions (1463-1467)*, f. 136-138 (transcrit també per Torras, *Mare Aureum*, 196, 215-217).

[378] AHBC, JC 148, *Llibre d'àpoques del dret del pariatge (1488-1490)*, s.f. (13-IX-1488; 13-VI-1489).

[379] AHCB, *Llibre d'ordinacions (volum miscel·lani)*, 1I-VII, 1, ff. 1 r-v.

rellotger.[380] La proposta devia progressar, perquè a la dècada del 1480 Jaume Ferrer cobrava un salari anual més baix, i a més a més formava part de les seves obligacions la de mantenir neta la nau de coure de la font del jardí,[381] un element giratori que, pel seu caràcter mecànic, havia estat dissenyat l'any 1471 pel també mestre de rellotges Bernat Vidal.[382] Tanmateix, els problemes amb Jaume Ferrer no van quedar del tot solucionats, i l'any 1501 es plantejava en Consell de Vint de 22 d'abril l'estat de desbaratament del rellotge de dins la llotja, i se'n culpava el rellotger Jaume Ferrer, que malgrat que tenia el manteniment del mateix al seu càrrec, no acostumava a ser a la ciutat.[383]

4.2 La sala dels Cònsols: la porxada de l'edifici

Al damunt del saló s'hi troba l'espai conegut actualment com a sala dels Cònsols. La millor aproximació al saló alt d'origen medieval abans de la reforma del segle XVIII l'aporta Soler i Faneca:

> "*el piso de sobre el salón corría de seguida, y de nibel por sobre el mencionado piso de sobre de la Nave* [és a dir, al nivell del segon pis no hi havia separació entre l'espais situat sobre el saló i el de sobre la duana afegida al segle XV, i es tractava d'una única sala, coneguda com la sala de la duana]. *Este grande piso que comprendía todo el edificio, estava ciruydo de un ermoso ventanage que corría por los quatro frentes, cuyas ventanas formada en arco enbutido corrían a un tiempo el interior del piso y por el exterior o frente. El todo de dichos frentes estava coronado con merlones y la cubierta del edificio eran dos tejados piramidales, a saver, el uno para el cuerpo del Salón y el otro para el cuerpo de la Nave, los quales vertían las aguas por medio de canales*

[380] AHCB, 1I-I, 1, *Registre de Deliberacions dels Consells del Consolat de Mar (1460-1465)*, ff. 195v-196. Torras creu que l'acusació devia ser certa, ja que localitza Ferrer treballant a Sabadell en aquest mateix temps, i per tant la queixa dels cònsols que no complia amb la seva obligació té sentit (Torras, *Mare Aureum*, 196-197).

[381] Els anys 1488, 1489 i 1490 Jaume Ferrer té asignat un salari anual de 3 lliures per mantenir el rellotge i la lluna, i per tenir neta la nau de la font del verger (AHBC,JC 148, *Llibre d'àpoques del dret del pariatge (1488-1490)*, s. f. (6-VI-1488; 18-VI-1489); AHCB, 1I-IV, 5, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1489-1491)*, "Rebudes i dates 1489-1490", f. 72r).

[382] Sobre la font mecànica, vegeu l'apartat dedicat al verger.

[383] AHCB, *Registre de Deliberacions dels Consells del Consolat de Mar*, 1I-I, 4, f. 131v.

adornadas por figuras de animales y mayores de lo natural. Al mencionado techo sobre del salón se subía por una escalera de sillería que tomava su principio en un rincón del salón, y traspasando el grueso de la pared salía a la parte del patio y subía todo de un tirón al techo de desobre la nave colateral, y de dicho techo, por medio de otro tramo de escalera, se subía sobre el salón.''[384]

Deixant de banda els possibles referents tipològics de l'edifici i dels seus espais, l'existència d'aquesta sala l'ha explicada Bassegoda amb arguments pràctics i constructius: un terrat com els que eren corrents a l'època sobre un embigat pla com el de la llotja no hauria estat tècnicament possible al segle XIV, perquè els terrats solien cobrir superficies de menor tamany i a més a més se subdividien en trams, als quals es donava forts pendents per l'evacuació de l'aigua de la pluja. En canvi, la creació d'una sala superior facilitaria donar a la sala inferior, i per tant al conjunt de l'edifici, un cobriment propi a doble vessant, que a més a més funcionaria com a cámara aïllant.[385] A la llotja, una part d'aquest cobriment, suposem que la perimetral, seria de terrat, i es va recobrir amb rajoles i amb picadís,[386] un material aquest darrer format per petits fragments resultants de picar les pedres i les rajoles, que es documenta sovint en la construcció medieval a les cobertes dels edificis.[387] Seria, doncs, el corredor que revoltava les teulades, i per al qual els merlets funcionaven com a amplits o baranes.[388]

[384] "Dicertación del antiguo edificio de la Lonja", in Moliné, *Les Costums marítimes*, 361.

[385] Aquest mateix recurs es va utilizar al Saló de Cent de la casa de la Ciutat, i possiblement també al saló del Tinell del Palau Reial Major (Bassegoda, *La Casa Llotja*, 56-59).

[386] Al llarg de tres setmanes entre els mesos de setembre i octubre de 1426, el mestre major Marc Safont i alguns homes seus van treballar al terrat de la llotja (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1426", s. f.). L'any 1432 Marc Safont i els seus homes cobraven el salari corresponent a 12 dies de treball en la reparació de les teulades i del terrat de la llotja, així com els materials (calç i picadís) que hi havien invertit (BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", ff. 28v, 43v). Vegeu altres notícies sobre reparacions efectuades pel mestre de cases Joan Cabrera al terrat l'any 1449, a BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1449", f. 42v; BAB, Ms. 38, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f (7-XI-1449). L'agost de l'any 1441, Joan Safont cobrava uns diners per despeses necessàries a la reparació de la teulada de la llotja; es tractava de calç i picadís, mà d'obra, i dues galledes i una portadora. Hi ha àpoca i albarà (BAB, Ms. 35, *Clavaria o rebudes (1441-1443)*, s. f. (11-VIII-1441).

[387] Madurell, "Notes de vocabulari", 361. A la llotja, el picadís de rajola sembla haver estat més car que el picadís a seques, que, suposem, és el de pedra; mentre que el primer es paga a 1 sou, 4 diners el quartà, el segon costa uns 8 diners el quartà. Per tal d'"enbosar lo tarat", es comprà picadís de rajola a Marc Safont per preu de 1 sou, 4 diners el quartà, mentre que les compres contemporànies de quartans de picadís costen 8 diners el quartà (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1424", f. 18v, 19 r). Altres compres de picadís per al terrat, a AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del*

La denominació actual de sala dels Cònsols suggereix que se'n feia un ús molt concret, però la documentació medieval mai no presenta aquest pis de sobre la llotja com un espai de reunió i treball, sinó com a un equivalent de les porxades sota teulada de la construcció domèstica. Com elles, s'obria a l'exterior amb una galeria de finestres, i funcionava com a lloc de dipòsit de coses diverses. Així, l'any 1432 es venia públicament una quantitat de bescuit vell "que era en lo porxe dalt sobre la llotja", i que es va haver de fer davallar.[389] El 1476 es parlava de reparar "lo porxo de la dita lotge, ço es, les jàcenes e bigues de la taulada maior", en una clara referència al fet que el porxo era situat sota la teulada del cos principal de l'edifici, i en aquest moment hi havia, entre d'altres coses, llenyam.[390] L'any 1492 se segueix parlant de muntar coses "alt al porxo de la llotja",[391] i l'any 1500, quan es desmuntava la bastida que havia servit per a instal·lar la vidriera del portal major de la llotja, el llenyam es pujava "alt a la llotja".[392] Seguiria tenint aquesta funció en època moderna, segons ho fa pensar la proposta presentada el 14 d'abril de 1572 per cònsols i defenedors, de fer "un apartament alt en la algorfa o porre [sic] de dita lotge, en lo lloch ahont aparegués més convenient, ab rajola de cantell y guix, en lo qual se fes una tancadura del qual apartament tingue la clau lo últim deffenedor, y en aquell se posen totes les dites coses y havers", per tal de fer un inventari.[393]

---

dret del pariatge (1424-1432), "Rebudes i dates 1426", s. f.; BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1449", f. 42v; BAB, Ms. 38, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f. (7-XI-1449).

[388] Soler i Faneca deia que abans de la reforma, a les cobertes s'hi pujava per una escala de caragol des del saló superior, i que a "*las cubiertas o tejados*" hi havia "*un trancito de terrado que corría por todo el rededor de dichos tejados sirbiendo los referidos merlones de antepechos*." ("Dicertación del antiguo edificio de la Lonja", in Moliné, *Les Costums marítimes*, 361). Aquest ús dels merlets queda reflectit en la imatge que representa l'"Embarco del rey nuestro señor en el muelle de Barcelona, el 8 de abril de 1702", dibuixat per Filippo Pallota i gravat a l'aiguafort per Jan Baptista Bertherham. El dibuix fou publicat a Antonio Ubilla i Medina, *Succesión del Rey D. Phelipe V nuestro señor en la Corona de España*. Madrid: Impr. Juan García Infançon, 1704.

[389]El 1432 s'anota un pagament " ...per messions de bescuit vell qui era en la Llotga, entre devallar del terrat e metre'l en sachs..." (BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", f. 27v); i contemporàniament es diu que el bescuit vell es conserva "en lo porxe dalt sobre la llotja" (BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", f. 40r).

[390] AHCB, 1I-I, 2, *Registre de Deliberacions (1463-1467)*, ff. 136v-138r, 161v.

[391] BAB, Ms. 42, *Clavaria o rebudes (1490-1492)*, s. f. (2-V-1492).

[392] AHBC, JC 150*, Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502)*, s. f.

[393] AHCB, Fons de la Junta de Comerç, *Deliberacions* 1568-1575, f. 297; transcriu el document complert Torras, *Mare Aureum*, 263.

4.2.1. Arcs i finestres al "porxo alt"

El porxo alt s'obria a l'exterior amb finestres per tots quatre costats. Són les "finestres dalt de la Lotga" esmentades el 1425.[394] Aquest pis alt de a la llotja, amb les seves finestres, va quedar força afectat pel terratrèmol del 2 de febrer de 1428,[395] i la reparació dels desperfectes es va allargar durant 16 setmanes compreses entre els mesos de febrer i maig del mateix 1428.[396] De manera immediata, i per impedir la ruïna, es van apuntalar "els arquets dalt la Lotga" amb soles i puntals de fusta.[397] Paral·lelament, es va cridar Bartomeu Gual, aleshores mestre de l'obra de la seu de Barcelona, i els també mestres de cases Pere Llobet i Martí Tomàs per donar consell sobre la millor manera de reparar els danys. Encara que no sabem quins foren els termes concrets del seu assessorament, els comptes de les reparacions informen dels elements deteriorats. En primer lloc es van reparar els arquets sota la direcció del mestre fuster Joan Ravata i del mestre d'obra de pedra Marc Safont. Foren reforçats, i amb aquest motiu es va pujar una bona quantitat de fusta i de pedra a la part alta de l'edifici. També va caldre reparar la teulada de l'edifici, perquè s'hi va trobar els caps de les bigues podrits i igualment es va treballar en l'adob del terrat i de la part exterior de les teulades.

Els arcs i finestres del porxo alt tornaven a plantejar problemes al segle XVII. Aleshores no podien sostenir la teulada, i entre d'altres coses, es van fer tapiar les finestres i els arcs per evitar el col·lapse.[398] Al plànol del 1724 d'Alexandre de Rez s'hi reconeixen algunes finestres paredades per la banda de l'hort, i també les obertures originals del segon pis pel costat de mar, si bé integrades dins el nou cos afegit per la banda marítima

[394] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1426", s. f.

[395] Els màxims efectes destructius d'aquest terratrèmol es localitzà a l'entorn de Camprodon i Sant Joan de les Abadesses, si bé les notícies que parlen sobre els seus efectes a Barcelona són ben conegudes, i permeten deduir que els principals edificis afectats foren Santa Maria del Mar (on, com és ben sabut, caigué la rosassa), Santa Maria del Pi, les esglésies dels predicadors i dels framenors, el Castell Nou, el cloquer de la catedral, i nombroses altres capelles i cases de la ciutat. Per aquests terratrèmols i els danys que van causar a Barcelona, vegeu Carme Olivera *et al.*, *Els terratrèmols dels segles XIV i XV a* Catalunya (Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2006), 150-154.

[396] *Compte de la despesa per la obra de la lotga per raho com lo terratremol la ferie en III parts e covench de refermar-la ab lambordes carratals e per semblant reforçar la cuberta dalt e los arquets e pres lo dan lo jorn de madona Santa Maria de febrer que fou lo gran terratremol* (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", ff. 11r-27r).

[397] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", f. 11r-v.

[398] AHBC, JC 200-I, *Llibre de las àpocas y comptes del que a gastat Jaume Damians, defenador de la Lotja en les obres...fetes en las casas de dita Llotja (1635-1637)*, f. 31-33. En parlem una mica més detingudament a l'apartat referent a la llotja en època moderna.

al segle XV. Pel que fa a la banda dels Encants, el plànol mostra en color groc que havia estat refet, després d'haver caigut el 1708.

Saló dels Cònsols o "porxo alt".

Obertures del saló dels Cònsols, per la banda de l'hort. Avui dia comuniquen el saló dels Cònsols amb un espai afegit durant la reforma del segle XVIII.

En conjunt, el porxo alt d'origen medieval es conserva relativament bé. Amb la reforma neoclàssica del segle XVIII l'espai va quedar ocult. Els seus murs perimetrals es van recobrir de nous murs, i el seu interior es va compartimentar. L'estructura original va sortir novament a la llum durant una rehabilitació duta a terme l'any 1973, i es van descobrir les dues sèries d'arcades de mig punt que sostenen la coberta a doble vessant.[399] Tanmateix, no es deu tractar ben bé de les originals, ja que consta que foren refetes al segle XVII amb motiu de la reforma integral del pis alt de la llotja, per tal d'assegurar-ne l'estabilitat.[400] En tot cas, l'espai resultant seria equivalent a l'original.

4.2.2. La teulada i els merlets

Exteriorment, aquest porxo alt era coronat per merlets pels seus quatre costats. Apareixen a totes les representacions conegudes de la llotja com a element característic (si be els que miren al front marítim corresponen al cos afegit de la duana), els esmenta com a elements singulars una descripció del 1696,[401] i encara s'hi referia Soler i Faneca en la seva *Dicertación*. La situació de la llotja al front marítim de la ciutat, al mig d'un sector desprovist de muralla protectora, en podria explicar la presència, i hi serien des de ben antic, ja que durant la reparació dels estralls del terratrèmol del 1428 va caldre també "adobar los merlets".[402] Ja fos perquè s'havien deteriorat o perquè els merlets no abastaven tot el perímetre exterior de l'edifici, el 1452 es donava a escarada la construcció dels merlets de la llotja, possiblement com a part d'un seguit d'iniciatives adreçades a millorar l'aparença exterior del conjunt, i més concretament el cos de la duana, novament afegit a la banda marítima al segle XV. Al mateix temps s'encarregaven també l'emblanquinat de "lo front de la duana" i l'entaulament (o part

[399] Per a la redescoberta, restauració i rehabilitació d'aquest espai al 1970, vegeu Bassegoda, *La Casa Llotja*, 56-59.

[400] S'hi refereixen els comptes relatius a aquesta obra, duta a terme entre 1635 i 1637, i que esmenten concretament "fer y de nou asentar dits pilars, arcs, permòdols vells i nous" (AHBC, JC 200-I, *Llibre de las àpocas y comptes del que a gastat Jaume Damians, defenador de la Lotja, en les obres...fetes en las casas de dita Llotja (1635-1637)*, ff. 29v-33).

[401] "*en la parte superior desta Casa de la Lonja, coronada de hermosíssimas almenas, se tenían prenvenidas para cada una un calderón grandíssimo de teas*" (*Reconocido obsequio y demostración festiva* ..., BC, Fullets Bonsoms, 242, 14).

[402] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", f. 1r.

superior) de "dalt de les tores".[403] Pocs anys més tard, el 1457, s'aixecava una planta a sobre el cos de la duana, quedant ja unificada la seva alçada amb la del cos original del saló, i aleshores es van comprar també pedres pels merlets del seu coronament, de manera que aquests revoltessin tot l'exterior de l'edifici per les seves quatre cares.[404] Aquests merlets coronaven unes arcuacions mixtilínies que es poden intuir també en el poc detallista dibuix de Wyngaerde, en la representació d'Israel Silvestre gravada per N. Perelle, i que queden totalment precisades en el dibuix de Pallota.[405] Al segle XVI, es va fer fer merlets també als murs de l'hort, que subsistien encara el 1724, segons es veu als alçats de Rez.[406]

De la teulada del porxo pròpiament dita (és a dir, de la teulada del cos principal de la llotja) gairebé tot el que en sabem prové dels comptes de les reparacions motivades pel seu mal estat.[407] De les que hem pogut documentar, destacaríem la de l'any 1476: es plantejava que, al porxo de la llotja, les jàsseres i bigues de la teulada major tenien els caps podrits a la part de tramuntana, i que calia reparar-los amb urgència. A més a més, es proposava fer "una molt bona obra i fort, ço es, de puntals de roure mesos i guarnits en certa manera molt útil", i el projecte fou aprovat i acceptat.[408] Uns mesos més tard, l'11 de setembre del mateix any, s'exposava que també seria necessari canviar els caps de les jàsseres i bigues dels costats de llevant i migjorn del porxo major de la llotja, podrits per causa de l'aigua que corria per les androne (entenem que era el porxo major

[403] Es parla de tres escarades obtingudes per Marc Safont "fets per fer los merlets e l'entaulement de dalt de les tores, e per enblanchar lo front de la duana", i el preu total de les tres escarades fou de 52 lliures i 5 sous (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 29r).

[404] L'any 1457, el moler Joan Prats va rebre 6 lliures i 12 sous que eren el preu total de 44 somades de pedra que incloïen cantons, vuits, revolts i merlets (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 30v i s. f. (3-XI-1457).

[405] Marià Carbonell va incidir en la presència dels merlets, que figuren ben representats en el dibuix de Wyngaerde, i fa notar que una solució tan original com aquesta va trobar ressò en la idea de fra Josep Concepció per a adaptar l'Ala dels Draps de davant de la llotja en palau dels virreis, al segle XVII (Carbonell, "Marc Safont", 217-218).

[406] Va prendre l'escarada dels merlets de l'hort el mestre de cases Mateu Capdevila (AHBC, *Llibre de cèdules de pagament i clavaria del periatge (1516-1535)*, 24-V-1516, 21-VI-1516, 10-II-1517; transcrits per Torras, *Mare Aureum*, 289-290).

[407] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1426", s. f. (setembre i octubre); BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", ff. 28v, 43v; BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1449", f. 42v; BAB, Ms. 38, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f (7-XI-1449); BAB, Ms. 35, *Clavaria o rebudes (1441-1443)*, s. f. (11-VIII-1441).

[408] AHCB, 1I-I, 2, *Registre de Deliberacions (1463-1467)*, ff. 136-138.

en contraposició al porxo menor, que seria el corresponent al cos adossat de la duana). Lògicament, l'obra fou també aprovada.[409]

Un compte contemporani titulat *Dates fetes per adop e reforç qui per ordinació del Consel de XX s'és fet en les bigues del porxo [Ve]ll de la lotge* afegeix una mica d'informació a aquesta qüestió. El cost total invertit entre els mesos d'agost i desembre en la reparació de dit porxo Vell fou de 40 lliures, 18 sous i 10 diners. El responsable de l'obra fou el mestre fuster de la institució, Joan Boadella. A més a més de rebre els diners corresponents als seus jornals i als dels seus homes, va cobrar les quantitats corresponents als materials que havia emprat en l'obra, bàsicament fusta de roure, que al seu torn havia adquirit diversos proveïdors. També hi van participar, si bé en menor mesura, els mestres de cases Joan Safont (5 dies) i Vicenç Llobet (7 dies i mig).[410]

4.3. El verger de la llotja: un espai d'esbarjo

Un espai obert, primer esmentat com a pati i després esdevingut hort o verger, va formar part de la llotja des de l'inici. Al principi, poc o res no el separaria de l'espai públic, i l'utilitzaven els consellers per a vendre-hi les imposicions municipals als anys 1390 i 1391, quan l'edifici tot just era finalitzat.[411]

Però l'any 1399 es va delimitar el perímetre del pati, i es va convertir en un hort o verger.[412] Aquell mateix any, el "*magisteri domorum cives Barchinone*" Pere de

[409] AHCB, 1I-I, 2, *Registre de Deliberacions (1463-1467)*, f. 161v.

[410] AHBC, JC 175-I, *Llibre de comptes de Nicolau Viestrosa, clavari del dret del pariatge (1476-1477)*, ff. 7v-8v i 12.

[411] El 30 de novembre de 1390 es paguen 5 sous per fer escombrar el pati de la llotja, on es venen les imposicions municipals, i semblantment succeí el 1391 (AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 7, f. 49r, 126r). L'any 1407 la ciutat remunerava Bernat Cadireta, corredor i crida públic de la ciutat: una part del pagament correspon al salari de les vendes de les imposicions al llarg de l'any 1407, i una altra part (2 lliures, 15 sous) són per escombrar, netejar i regar "lo pati de la llotja on les dites imposicions se venen" (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 32, f. 140r). Quan calia, els consellers utilitzaven amb aquest fi altres espais de la llotja: el juny de 1442, venien les imposicions a la "casa la qual es dins l'hort de la lotge vers sol ponent" per a la venda de les imposicion (AHCB, *Registre de deliberacions*, 1B-II, 2, ff. 176v-177r).

[412] El 22 de març de l'any 1400, el clavari municipal feia fer els pagaments necessaris per a la construcció d'un pou "que es faïa prop la Loja en satisfacció d'un altre pou qui era dins l'hort de la Loja qui en l'any prop pasat era estat fet, del qual pou primer per la clausura del dit hort algun ara no·s podia servir" (AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-1, 28, ff. 10 r-v).

Talavera feia el portal de l'hort que s'obria als Encants.[413] No podríem confirmar si aquest tancament de l'espai té alguna cosa a veure amb la determinació de reunir-s'hi, presa poc abans pels membres del Consell de la Mercaderia o de la Llotja, però és possible, i si més no, l'any 1401 es parlava de "lo dit ort en lo qual los dits defenedors han determenat de tenir lurs consels".[414] Al següent capítol parlarem de les construccions que es van aixecar a l'entorn de l'hort al segle XV per a acollir aquesta institució i satisfer les seves necessitats espacials.

Però ara centrem-nos només en el verger en sí mateix. Poc després de delimitar-lo es va determinar fer-hi arribar l'aigua corrent, l'element imprescindible per convertir el pati en un autèntic hort. El 22 de maig de 1402, els consellers de la ciutat aprovaven la proposta realitzada pel cònsol Bernat Serra en nom dels mercaders, demanant la presència d'aigua a l'hort de la llotja, "lo qual es fort notable joyell de la ciutat", amb l'argument que n'augmentaria la magnificència. El municipi aprovà realitzar una inversió de fins a 150 florins per a fer arribar l'aigua de les fonts de la ciutat a la llotja, i aclarí que de la resta se n'haurien de fer càrrec els mercaders o altres interessats.[415]

4.3.1. La font de l'hort

L'aigua corrent alimentava una font, que tenia com a element principal una gran pica de pedra, encarregada a Girona amb destí a la llotja pels consellers de la ciutat l'any 1408 ("los consellers haguessen fet fer a Girona una gran pica de pedra a obs de la llotja de

[413] El 22 de novembre de 1399, el mestre de cases Pere de Talavera cobrava la realització d'un portal que comunicava l'hort amb la plaça de l'Encant: "*...pro precio unius portalis versus plateam de l'Encant orti quod de novo fit ad latus Lotgie predicte, quodque portale per me fieri et operari facistis* [interlineat *in pariete*] *ad opus dicti orti*" (AHPB, Tomàs de Bellmunt, *Llibre Comú*, 79/17, f. 22 v). Pere Talavera o de Talavera és un mestre escassament conegut i documentat, i l'única dada addicional que coneixem és que el 1407 havia mort "*ab intestato*". En aquella data, el tutor de les seves filles demanava llicència per vendre'n l'habitatge a l'encant (AHBC, Perg. 222).

[414] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, "Rebudes i dates 1401-1402", f. 33r, 36v. En aquest moment es pagava la confecció d'una clau per tal que el subaltern pogués obrir la porta de l'hort.

[415] AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-1, 28, f. 52r. Com a mínim, aquesta canonada va haver de ser reparada l'any 1470, perquè "era empetxada o reblerta de molta pedrige", i impedia que l'aigua arribés correctament a la font del verger de la llotja. el 4 d'agost d'aquest any, el collidor del dret del pariatge rebia 23 lliures, 8 sous i 11 diners per bestretes per pagar jornals i altres coses degudes a aquesta reparació (AHBC, JC 144*, Sextus liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge, del notari Joan Fogassot (1470-1473)*, s. f. (4-VIII-1470).

mercaders de esta ciutat").[416] Una descripció sumària d'aquesta pica, ja de la segona meitat del s. XV, es refereix a "la pica de pedra sculpta de ymages de diverses àngels, animals e altres coses en la qual se recull l'ayge de la font construïda en lo verger de la Lotga".[417] Seria aquest un rar exemple d'obra d'ambició escultòrica executat amb pedra de Girona, que com hem vist més amunt era més freqüentment utilitzada per la producció seriada de finestres i galeries de claustres. Només es coneix un altre exemple de pica monumental amb aquest material, la pica de catedral de Tortosa, atribuïda a Pere Oller: és justament contemporània a la de la llotja, i en aquest cas l'ornamentació escultòrica inclou àngels que sostenen símbols heràldics, i animals i homes lluitant entre sí.[418]

L'any 1417 es treballava a la font, però no sabem ben bé què s'hi feia. A la tardor d'aquell any en dirigia els treballs Antoni Orriols, citat en aquest cas com a *lapicida magister Logie Barcinona*. Hi va treballar 10 dies, juntament amb Bartomeu Orriols i en Poll, que hi van fer feina 23 dies, i un manobre que hi va treballar 5 jornades.[419] Amb destí a la font s'havien comprat deu grans làpides de pedra, potser per al contorn de la mateixa.[420] No manquen les notícies posteriors que donen testimoni de les necessàries neteges i reparacions de la font.[421]

---

[416] Bruniquer, *Rúbriques de Bruniquer*, IV, 6.

[417] La sumària descripció de la iconografia prové de l'anotació relativa al pagament de 3 lliures realitzat el 12 de setembre de 1474 al mestre de cases Gili Peris per reparar, netejar i repicar la pica en qüestió (BAB, Ms. 41, *Clavaria o rebudes (1473-1475)*, "Rebudes i dates 1474", f. 36r). El 14 de gener de 1436 es van pagar 5 sous i 6 diners a Pere Llobet, mestre de les aigües per adobar la pica de la font de la llotja (BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1434", f. 32r).

[418] Oller va passar una etapa a Barcelona i es documenta actiu a Girona, d'on era originari, entre 1409 i 1420, moment en que executaria la pica tortosina (Español, "Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona", 974, 989-991).

[419] Una àpoca datada del 8 d'octubre del mateix diu que Antoni Orriols, "*lapicida magister Logie Barchinona*", rebia en aquest moment 9 lliures i 10 sous, que eren bàsicament el preu dels jornals que hi havien invertit ell i els seus homes, com també d'alguns materials emprats (AHPB, Joan Bages, *Manuale Secundum*, 119/1, ff. 82 r-v; també es refereix a aquesta notícia Carbonell, "Marc Safont", 215).

[420] El 27 de setembre de 1417, el mestre de cases Pere Barberà signava àpoca de cobrament de 100 sous que li eren deguts per preu de "*decem magnarum lapidum qui servire debent operi fontis Logie mercatorum*", a raó de 10 sous/peça (AHPB, Joan Bages, *Manuale Secundum*, 119/1, f. 80v).

[421] Per exemple AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 17v. També a la tardor de 1426 es va dur a terme una campanya de reparació en la qual, durant tres setmanes de final de setembre i començament d'octubre, Marc Safont i alguns dels seus homes (Joan Bonet, Ramonet des Puig, i Nicolau Safont) van reparar el cup de la font (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1426", s. f.). També es documenten reparacions a la font i al safareig a la dècada del 1440 (BAB, Ms. 35, *Clavaria o rebudes (1441-1443)*, s. f.(11-VIII-1441; 4-IX-1443). El 7 de desembre de 1502 es pagaven 1 lliura i 8 sous al mestre de cases

Sobre la pica hi havia el sortidor. Desconeixem quan es va fabricar el sortidor original, però a mitjan segle XV estava molt fet malbé, i segons els documents li "mancaven molts babuins i pilars de coure que per antiguitat de temps serien romputs". El 1450 se'n va emprendre la reparació, que a més d'incloure la renovació i daurat dels esmentats "babuins i pilars de coure" també va comportar la confecció de

> "...un Sant Miquel de coure... sobre lo pinnacla qui és a la font de la lotge per sortidor, e per deurar-lo d'or fi e de panes d'argent fi, e per reparar-lo més part de nou del bastiment del dit sortidor, e fer-li una murala de nou de coura, molts babuins e molts pilarets, tots de metall, per què per antiguitat de temps eren venguts a no res, per daurar o tot adobar la dita font en què havia molta pedriga, ço és, en lo dit pinnacla, que l'aigua no podia muntar, als forats per on surtia l'aigua, e per tornar daurar de nou lo dit Sant Miquel e per adobar-hi moltes altres coses...".[422]

Vers el 1470 el sortidor es va substituir per un altre de més sofisticat, que incorporava un mecanisme que li atorgava moviment. Es tractava d'una una nau de coure giratòria, que se sostenia sobre un peu també de coure, i que havia estat dissenyada pel mestre de rellotges i enginyer Bernat Vidal.[423] Devia ser una peça verdaderament especial, ja que Bernat Vidal havia treballat també per al rei Pere IV tot dissenyant per al jardí del Palau Reial de Barcelona uns brolladors o canonades de plom destinats al sortidor de la

---

Pere Oser "per metre la reixa de coure e plom a la pica, i jornals i totes les coses"; i al mestre de cases Joan Font 12 sous per una pedra per al pedrís de la pica, per reble, i per port de la mateixa (BAB, Ms. 43, *Clavaria o rebudes (1502-1506)*, s. f. (7-XII-1502).

[422] BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1450", ff. 36r, 43r. El compte de despeses fetes per menut permet afinar una mica més en la composició de tots aquests elements, i afegeix el detall del nom de l'argenter responsable dels elements daurats i argentats: Nadal Omar (BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1448", ff. 46v-47r). Nadal Omar únicament en una altra ocasió, quan l'any 1444 nomena procurador el seu germà Bartomeu Omar (Dalmases, *Orfebreria catalana*, II, 110).

[423] El 27 d'abril de 1471 es pagaven al mestre de rellotges Bernat Vidal 10 lliures que faltaven per a completar les 12 lliures acordades per preu de fer i obrar "una nau de coure ab un peu de coure sobre lo qual la dita nau se gire, a ops e servey de la font construïda en l'ort de la lotge dels mercaders de la dita ciutat, e per diverses membres de la qual nau brolla e hix diversement l'aygua de la dita font" (AHBC, JC 144*, Sextus liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge, del notari Joan Fogassot (1470-1473)*, s. f. (27-IV-1471).

font.[424] A més, la nau del sortidor de la llotja fou daurada amb panys d'or, i pintada per Jaume Vergós.[425]

Són abundants les ocasions posteriors en què es documenta el daurat de la font, com també la reparació de la part mecànica, sempre a càrrec del rellotger de la llotja, Jaume Ferrer.[426] La descripció d'A. Lo Frasso, al segle XVI, és força precisa i en confirma el disseny:

> "*... una rica fuente que echa agua por doze bocas de leones de un vaso a otro, en medio del vaso de arriba tenia un pilar donde una naueta de bronzo estaua asientada, echando agua artificiosa y muy delicadamente por los cañones de artilleria, arboles y antenas de ella, con una bandera que tenia en larbol mayor, debaxo de una cruz...*".[427]

4.3.2. Els tarongers

La presència d'aigua corrent va permetre el creixement de la vegetació. Els tarongers de l'hort de la llotja en van esdevenir un dels elements més característics, i pràcticament no hi ha viatger a Barcelona que, en època moderna, no hi faci referència. A final del segle

[424] A més a més, també va ser l'autor del primer rellotge de torre mecànic de la ciutat, és a dir, que tocava les hores per sí mateix i que evitava haver d'emplear sonadors (Vinyoles, "Bernat Vidal, rellotger").

[425] El 27 d'abril de 1471, el pintor Jaume Vergós cobrava 2 lliures i 15 sous per daurar i pintar la nau de coure i els seus diversos membres, "dels quals surt l'aigua de diverses maneres"; i el 30 d'abril del mateix any li eren pagats al batifuller Pau Alest 1 lliura, 12 sous i 6 diners que li eren deguts per preu de "setanta panys dobles d'or fi d'ell comprats a ops de deurar una nau de coure subtilment feta a ops e servey de la font construïda en l'ort de la lotge", a raó de 3 lliures, 6 sous per centenar de dits panys dobles (AHBC, JC 144*, Sextus liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge, del notari Joan Fogassot (1470-1473)*, s. f. (27-IV-1471; 30-IV-1471).

[426] Per exemple, el 1469 es feia reparar i daurar la nau amb motiu de la vinguda del rei (BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, ff. 110 r-v). El 21 de juliol de 1474 s'aprovà reparar i daurar de nou la nau de coure de la font (AHCB, 1I-I, 2, *Registre de Deliberacions (1463-1467)*, ff. 51v-52r), i el ferrer Jaume Ferrer rebia 3 lliures per aquesta raó el 9 d'agost de 1474 (BAB, Ms. 41, *Clavaria o rebudes (1473-1475)*, "Rebudes i dates 1474", f. 35v). El 1477, amb motiu de la rebuda a la llotja del duc de Calàbria, les aixetes de la font es feien reparar i la nau era feta daurar (BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, ff. 7 r-v). Jaume Ferrer també rebia, el 28 de gener de 1484, una quantitat convinguda per netejar i reparar la nau de la font del verger (AHBC, JC 147, *Primer liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge, del notari Joan Matheu (1482-1484)* , s. f. (28-I-1484). El 17 d'octubre de 1492, tornava a cobrar 20 sous per adobar la nau; i el 10 de novembre del mateix any, 2 lliures, 10 sous "per treballs sostinguts en "nacarar" dita nau, i per adobar-la (BAB, Ms. 42, *Clavaria o rebudes (1490-1492)*, s. f. (17-10-1492). El 4 de juliol de 1497 es tornava a fer reparar la nau de coure (AHBC, JC 195, *Repertoris dos...per Luís Rufet,* f. 126v), i el 17 de març i l'1 d'abril de 1501 encara es feien dos pagaments al rellotger Jaume Ferrer per adobar la nau de la font (AHBC, JC 150, *Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502)*, s. f. (7-III-1501; 1-IV-1501).

[427] Roca Mussons, *Antonio Lo Frasso*, 230-232

XV s'hi va plantar llimoners,[428] però els tarongers hi eren de molt abans, i de fet, el 1428 es parlava de l'hort de la llotja tot simplement com "l'hort dels tarongers".[429]

El manteniment de l'hort en general i dels tarongers en particular fou una destacable preocupació dels mercaders: hi havia canalitzacions per al seu rec,[430] es procurava que els seus forats estiguessin nets i desempedrats,[431] i que fossin tan grans com els arbres ho necessitessin,[432] se substituïen els tarongers si era necessari,[433] es collien les taronges,[434] etc. Per tot això, es pagaven salaris anuals per al manteniment de l'hort, que apareixen ja entre els més antics llibres de rebudes i dates del dret del pariatge conservats, i que són molt freqüents en els llibres posteriors.[435] Inicialment, els verguers tenien un suplement salarial per cuidar-se'n, i a partir de cert moment es va passar a llogar un home dedicat exclusivament a netejar i esporgar els tarongers.[436]

---

[428] Al setembre de 1491 documentem el transport i pagament de llimoneres per a l'hort (BAB, Ms. 42, *Clavaria o rebudes (1490-1492)*, s. f. (17-IX-1491, 23-IX-1491, 7-XI-1491).

[429] BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", f. 28r. Aquest mateix any s'adquirien dos tarongers de faltaven (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", ff. 12v, 13v).

[430] L'any 1479, amb motiu de la nova entrada a la ciutat del monarca, es van fer reparar "lo pahiment de pedra del verger de la dita lotge, e les canals per hon discorre l'ayga per regar los terongers, e açò per quant hi havia moltes peces rompudes e sclafades qui deformaven molt lo dit pahiment" (BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, ff. 157r-158r). També transcriu el document Santi Torras (Torras, *Mare Aureum*, 220-221), i igualment s'hi refereix Lluís Rufet el el seu repertori dels llibres dels consells (AHBC, JC 195, *Repertoris dos... per Luís Rufet*, f. 127v).

[431] Segons una àpoca del 13 de maig de 1438 i un albarà del 14 de maig del mateix any, el mestre de cases Joan Safont rebia els diners acordats per escurar i desempedrar els tarongers (BAB, Ms. 34, *Clavaria o rebudes (1434-1438)*, s. f. (13-V-1438; 14-V-1438). Per àpoca i albarà del 4 de setembre de 1443, Joan Safont va cobrar el preu corresponent a "*scurando in quem arbors dicta Logia stant en losas lapideis*" (BAB, Ms. 35, *Clavaria o rebudes (1441-1443)*, s. f. (4-IX-1443).

[432] Per albarà de l'1 de febrer de 1451 es paguen 4 lliures, 9 sous i 6 diners a Joan Safont per jornals seus i d'altres mestres de cases corresponents al treball de netejar els tarongers, treure la terra, aixecar les lloses i tornar-les al seu lloc, renovar les lloses trencades, i eixamplar els forats de les lloses per tal que els tarongers creixessin bé (BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1450", f. 37r).

[433] El 18 de juny 1455 es van pagar les despeses d'arrencar alguns tarongers i de plantar-ne altres set (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1455", f. 54r).

[434] Per àpoca i albarà de 3 novembre 1442, es van pagar 56 sous al fuster Joan Soler; eren per preu de dos bancs de fusta d'àlber que havien de servir per a collir les taronges dels tarongers de l'hort (BAB, Ms. 35, *Clavaria o rebudes (1441-1443)*, s. f. (3-XI-1442).

[435] Al llarg dels exercicis de 1418 i 1419, els missatger jurat de la cort dels cònsols Mateu Rossell rep certes quantitats a part del seu salari, amb el fi de tenir en condret l'hort de la llotja (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, ff. 13v, 15 r-v, 18v, 20v, 25v).

[436] En Consell de Vint de 24 d'octubre de 1480 es plantejà que, d'ençà que s'havia decidit eliminar la persona que s'ocupava dels tarongers, aquests es trobaven en molt mal estat. Es deliberà que "per conservació dels terongers qui mostren e donen gran bellesa e magnifficència del verger de tal casa Loja [...] es reintroduís aquest ofici (AHBC, JC 145, *Sextus liber consiliorum, secretorum... Llibre de consells, secrets i altres actes dels cònsols de mar de Barcelona del notari Joan Fogassot (1480-1481)*, f. 20v-

Al voltant de l'hort s'hi va fer fer pedrissos,[437] que fins i tot es van fer recobrir de fusta.[438] El terra de l'hort es va voler pavimentar, i encara que els treballs van quedar interromputs a causa del terratrèmol del febrer de 1428, es va assegurar la continuïtat d'aquesta iniciativa.[439] Les reparacions i adobs del paviment abunden al segle XV, tant a causa del lògic desgast de les lloses de pedra d'aquest transitat espai, com a causa de la presència de tarongers, que, amb les seves arrels i el seu creixement feien necessari l'eixamplament periòdic dels seus forats. De fet, s'aprecia com molt sovint les notícies referents als tarongers apareixen lligades a les que al·ludeixen al paviment.[440]

21r). A partir d'aquest moment, el salari de Jordi Brocard, que s'ocupa de mantenir en condret els tarongers, apareix periòdicament a la documentació.

[437] Es van construir amb pedra i calç entre els mesos d'abril i agost de 1421 (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 21r-29v). Aquests pedrissos van patir les inevitables reparacions, per exemple, els anys 1463 (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1463-1466)*, 1I-III, 2, ff. 112 r-v) i 1479 (AHBC, JC 195 *Repertoris dos ... per Luís Rufet*, f. 135r).

[438] El 14 de novembre de 1443, es pagava al fuster Joan Soler una taula de quart de 40 pams de llarg per a posar damunt els pedrissos de l'hort (BAB, Ms. 35, *Clavaria o rebudes (1441-1443)*, s. f. (14-XI-1443).

[439] El 29 de gener de 1428 es pagava el transport de l'arena i l'argila necessària, i també els jornals d'un mul i de dos homes que van treure la terra cavada de l'hort i la van anar a tirar a mar (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", f. 4r). El 27 de març d'aquest any s'anotava la calç adquirida al rajoler Pere Antic per calç emprada en el paviment de l'hort i altres obres de la llotja (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", ff. 12v, 13v).

[440] Vegeu, per exemple, l'albarà de l'1 de febrer de 1451 pel qual Joan Safont rep 4 lliures, 9 sous i 6 diners per jornals seus i d'altres mestres de cases. Aquesta quantitat els era deguda per treballs de netejar els tarongers, treure la terra, aixecar les lloses i tornar-les al seu lloc, eixamplar els forats de les lloses per tal que els tarongers estessin al seu aire, i posar lloses noves allà on n'hi havia de trencades (BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1450", f. 37r). Igualment, el 12 de gener de 1458, Joan Safont rebia la resta de les 7 lliures, 11 sous i 6 diners que li eren deguts "per diverses jornals, pedres e altres coses per ell e altres mestres de cases meses així en adobar lo pahiment de l'ort de la lotge com en altres obres manudes fetes en temps passat en diverses lochs de la dita lotge" (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 45v i s. f. (12-I-1458).

5. Els nous espais del segle XV

Les iniciatives constructives a la llotja del segle XV van ser múltiples. Algunes van tenir una motivació essencialment utilitària, però altres s'han d'interpretar com a reflexos del nou paper assolit pels mercaders a la societat urbana del segle XV. Durant gran part del segle XIV, els mercaders de Barcelona s'havien sentit suficientment representats als òrgans de govern municipal, però la crisi de la dècada del 1380 derivaria en un distanciament entre un govern de la ciutat dominat pels ciutadans honrats, que incloïa mercaders cada cop més allunyats de les pràctiques professionals, i els mercaders en actiu.[441] Segons Claude Carrère, aquesta situació reforçaria el sentiment col·lectiu del grup dels mercaders, que pressionarien fins a obtenir d'una organització amb capacitat legal d'actuar i de cercar una solució als problemes que els afectaven mitjançant la promoció d'una verdadera política econòmica. Com s'ha vist en parlar de les institucions dels mercaders, el 1394 quedava constituït el Consell de la Llotja o Consell de Vint, un cos deliberatiu compost per mercaders i convocat pels cònsols de mar, que conjuntament escollirien per votació dos delegats, els Defensors de la Mercaderia, encarregats de defensar els interessos col·lectius del grup. L'existència del Consolat, el Consell o la pròpia Llotja afavorien la cohesió del grup, i també el prestigi de l'estament mercantívol com a grup social.[442]

Al segle XV, els desacords entre el govern municipal i els mercaders en actiu, ara ja professionalment organitzats i amb seu a la llotja, es van fer molt evidents. Inicialment, el descontentament dels mercaders més aviat era de tipus social, perquè la situació econòmica i comercial encara era pròspera, i a la dècada del 1420 reclamaven un *status* polític i representatiu en el govern ciutadà d'acord amb el seu pes social i econòmic. Però la queixa va prendre aviat un gir polític. Des del 1433 els mercaders havien

[441] Esmenta aquesta oposició com a ja visible a final del segle XIV Charles-Emmanuel Dufourcq i remet als treballs de Carme Batlle (Dufourcq, *"Honrats, mercaders* et autres", 1361).
[442] Aurell i Puigarnau, *La cultura del mercader*, 60.

presentat al municipi i a les Corts projectes diversos destinats a superar les crisis, com ara la demanda de mesures proteccionistes i de la devaluació de la moneda, mai escoltats, que culminarien amb la seva oposició radical a l'oligarquia del poder, rendista.[443] Sens dubte, deriva d'aquesta tensió la reforma impulsada pels mercaders del sistema d'elecció dels cònsols de mar l'any 1436: en comptes del sistema tradicional segons el qual els cònsols eren directament designats pels consellers, ara s'introduïa un nou sistema segons el qual els cònsols eren escollit per dotze prohoms electors, al seu torn escollits a sorts entre els estaments del govern municipal: ciutadans honrats (quatre), mercaders (quatre), artistes (dos) i menestrals (dos).[444]

Tot i l'oposició existent entre els rendistes i els mercaders en actiu, l'oposició política entre els mercaders i ciutadans honrats que dominaven en el govern de la ciutat fins a mitjan segle XV no s'ha de simplificar. Les relacions entre aquests dos grups són constants al segle XV, i no es tracta de grups antagònics com sovint s'ha volgut veure: igual que al segle XIV, al segle XV hi continua havent mercaders que, per la seva riquesa i el seu estil de vida, es compten entre els ciutadans honrats, i de la mateixa manera hi ha mercaders que, com molts ciutadans honrats, són rendistes però no formen part d'aquell grup.[445]

La tensió política va esclatar a la ciutat a mitjan segle XV, quan el partit popular (la Busca) va plantejar una ferma oposició als que des de feia generacions monopolitzaven el govern de la ciutat (la Biga). Donaven suport al partit de la Busca sobretot els petits comerciants i els artesans dels gremis, però de mercaders (i de ciutadans honrats) n'hi havia indistintament tant a la Busca com a la Biga, encara que la gran majoria de mercaders en actiu donaven suport al partit reformador perquè en general responia millor als seus interessos: demanaven la democratització del poder públic, una major claredat i sanejament de la hisenda pública, una tendència al proteccionisme i la devaluació monetària i un intent de redreç econòmic basat en la reactivació dels sectors

[443] Carme Batlle, *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV* (Barcelona: Consejo Superior de Investigacions Científicas, 1973), I, 135-137, 155-164.
[444] Els electors deliberaven i escollien els més escaients d'entre els que complien els requisits. Descriu el nou sistema d'elecció Claude Carrère (Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 36-37).
[445] Aurell i Puigarnau, *La cultura del mercader*, 94-97.

més productius.[446] De fet, el millor definidor de les idees buscaires fou justament un mercader, Ramon Guerau, membre del Consell de Cent a partir del 1446 i, des del 1453, líder del partit de la Busca.[447] La nòmina dels cònsols de mar d'aquests anys permet confirmar que durant aquests anys els cònsols compartien també majoritàriament les idees polítiques i socials de la Busca.[448] I el cronista Safont i els Dietaris de la Generalitat donen a entendre també que des de la llotja es defensaven les idees de la Busca, ja que es refereixen a la capella de la llotja aleshores construïda com "la capella dels hòmens qui vulgarment se diuen de la gabella de la Busca" i "la capella de nou construhida per los hòmens de la Buscha".[449] Finalment, el 14 d'octubre de 1452 Alfons el Magnànim va legitimar el Sindicat dels Tres Estaments i del Poble de Barcelona, un organisme integrat per un o dos representants de cada ofici urbà, que constituïa la base popular del partit polític de la Busca, i, amb aquest reconeixement oficial, els buscaires van veure el seu poder en el govern de la ciutat clarament augmentat fins a l'esclat de la guerra civil (1462-1472).[450]

[446] Malgrat que numèricament hi havia més mercaders entre els defensors de la Busca que entre els de la Biga, els mercaders barcelonins no van actuar, en el pla polític, de manera cohesionada, i l'adscripció a un o altre grup dependria de les conviccions personals de cadascun a favor d'un model de vida especulatiu i rendista, més afí al model de la Biga, o emprenedor i productiu, i per tant més proper als interessos de la Busca (Batlle, *La crisis social y econòmica*, I, 197-239; Aurell, *Els mercaders catalans al quatre-cents*, 316-324).

[447] Batlle, *La crisis social y económica*, I, 191-192. Aquest mercader, síndic buscaire de l'estament mercantil, va llegir un escrit davant del Consell de Cent que compendia la ideologia política del seu grup.

[448] Publica la nòmina dels cònsols de mar a partir de 1452 Campany, *Memorias históricas*, II-2, 831. Per a les seves idees polítiques, vegeu l'índex inclòs a Batlle, *La crisis social y econòmica de Barcelona*.

[449] Josep M. Sans Travé, ed., *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484) de Jaume Safont* (Barcelona: Fundació Noguera, 1992), 59; Josep M. Sans i Travé, dir., *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. I. Anys 1411 a 1539* (Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994), 119.

[450] En referència als orígens i la consolidació del sindicat dels Tres Estaments, latent des del 1449, i del partit de la Busca, vegeu Batlle, *La crisis social y econòmica de Barcelona*, I, 190-194; Carme Batlle i Gallart, "Le Syndicat des trois États et du peuple au milieu du XVe siècle", *Rives méditerranéennes*, 1 (1998): 7-12, consultat el 21 de desembre de 2009, http://rives.revues.org/index142.html

5.1. El porxo, casa nova, botiga o duana: un magatzem de mercaderies

Tot el primer terç del segle XIV va ser encara un moment d'elevada activitat comercial al port de Barcelona,[451] i la primera ampliació d'importància constatada a la llotja al segle XV és la que va dotar el conjunt d'un magatzem duaner. A la segona década del segle XV, el nucli original de la llotja s'ampliava per la banda de mar amb aquesta obra, promoguda pels mercaders i finançada pel dret del pariatge: seria inicialment força simple, però a la tercera dècada de la centúria es va convertir en una estructura sòlida i ferma. Al llarg dels anys, l'estructura apareix denominada porxo, casa nova, botiga i finalment duana.

Segons els documents, es tractava al principi un *porticum ad utilitate dicte artis mercantilis*, és a dir, útil i necessari per a l'art mercantil, i els usos que documentem per aquesta construcció són principalment els de magatzem de productes i mercaderies.[452] A mitjan segle XV es feia referència concreta a "...la duana, contigua a la llotja, en la qual les teles i mercaderies són reservades i guardades...".[453] El fet que es conegués com a "duana" fa pensar també que aquests productes i mercaderies s'hi dipositaven fins que la taxa corresponent havia estat pagada, i la preocupació per la seguretat del que s'hi

[451] Citats per Feliu, "La crisis catalana", 437, 439, 441. Feliu s'addereix també a aquest parer.

[452] Per exemple, l'any 1428 es van pagar 3 sous i 6 diners "per fer metre les III antenes grans dins la casa de la lotga nova, les quals havien servit a la obra de la Lotga, e per ço que no·s guastassen meteren-les dins la dita casa nova e restaren" (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", f. 14v). El gener de 1434 es descarregà, apilà i pesà a la botiga de la llotja un carregament de pebre (BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1433", ff. 26r, 41r). El 7 de juny de 1445 s'hi va fer portar robes i mercaderies descarregades d'un balener que havia près la nau d'un corsari (BAB, Ms. 36, *Clavaria o rebudes (1444-1447)*, s. f. (7-VI-1445). El 5 de juliol 1455 es va llogar uns bastaixos per a buidar la duana de robes que hi havia, ja que s'hi havia de posar moltes robes arribades de llevant (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1455", f. 67v). A començament del 1451 es paga al ferrer Francí Major 2 lliures i 11 sous, el preu de la la construcció d'una cabria que s'usava per a pesar les mercaderies dins la duana de la llotja (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, f. 102r). També és interessant l'inventari de l'any 1458 de les coses trobades "dins la Lotia de la ciutat, ço es en la duana, de la galiota presa per les galeres de guàrdia de la ciutat e per la nau d'en Pere ça Torra"; es tracta de llances, colobrines, bombardes, ballestes, espases, etc. (AHCB, *Inventaris*, 1C-XI, 7, s.f.).

[453] AHBC, JC 144, *Sextus liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge, del notari Joan Fogassot (1470-1473)*, s.f. (6-III-1473).

conserva al llarg de les diferents etapes d'aquesta construcció sembla confirmar aquest destí.[454]

Un episodi de mitjan segle XV il·lustra sobre un ús esporàdic que va tenir aleshores la duana. L'any 1441 es va convertir temporalment en escenari del mercat de draps al detall de la ciutat.[455] La idea havia sorgit del Consell de Cent, i les despeses d'adaptar l'espai a aquest fi van córrer lògicament a càrrec seu.[456] El 24 de juliol de 1441 s'ordenava que en les 10 taules que cada dimarts es posaven a la casa de la duana de la llotja s'hi venguessin tant peces de roba íntegres com talls de draps de llana, obrats a la ciutat i al seu terme o en qualsevol territoris de la senyoria del rei.[457] El mercat de draps va tenir gran èxit, i per això ben aviat s'hi va afegir més taules.[458] Les taules es devien muntar i desmuntar, segons ho indica el pagament del 29 de novembre de 1441 als verguers de la llotja de 33 sous, que els foren atorgats en remuneració del seu treball "en mudar les taules de la ciutat que serveixen als paraires a la duana en l'hort de la llotja".[459] Però el mercat de draps entorpia l'activitat quotidiana de la duana, i a final del mateix any de 1441 els mercaders ja plantejaven al Consell de Cent que, un cop comprovat l'èxit de la iniciativa, era precís trobar un indret més adient a aquesta activitat, perquè la duana es necessitava per l'activitat mercantil. Es determinà la construcció d'un edifici específicament destinat a mercat de draps, l'Ala dels Draps,[460] però el mercat de draps va continuar celebrant-se a la duana fins l'acabament de l'Ala, i,

[454] Vegeu encàrrecs de porticons, portes, forrellats, panys i claus per a aquest espai, per exemple, a BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1433", ff. 14r, 26r, 41r; AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", ff. 11-15.

[455] Aquest any el consell municipal aprovà destinar 20 lliures a fer fabricar unes taules de fusta "per metre a la casa de la duana de la llotja" amb l'objectiu que mercaders i altres hi poguessin vendre cada dimarts draps al detall" (AHCB, *Registre de Deliberacions*, 1B-II, 2, ff. 150 r-v).

[456] El 31 de juliol de 1441 el clavari municipal pagava 8 lliures i 17 sous a Miquel Bruguera, escrivà de les obres de la ciutat, i a Joan Vidal, mestre major d'aquelles. Eren a compliment de les 23 lliures i 17 sous que per ordre dels consellers havien bestretes per fer fer les taules de fusta recentement ordenades posar a la duana de la llotja, amb el fi de mostrar i vendre els draps fets a Barcelona (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 58, f. 78v).

[457] AHCB, *Registre de ordinacions*, 1B-IV, 6, ff. 99r-v.

[458] L'11 d'agost de 1441 era ordenat el pagament de 16 lliures i escaig als mateixos Miquel Bruguera i Joan Vidal, ara per vuit taules grans de fusta d'àlber que havien de servir per als paraires que un dia a la setmana portaven els seus draps a vendre a la duana de la llotja (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 58, f. 80r).

[459] AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 58, f. 108r

[460] AHCB, *Registre de deliberacions*, 1B-II, 2, ff. 159v-160r.

a jutjar pel ràpid ritme d'addició de taules, continuava tenint gran èxit[461] Finalment, el 1444 entrava en funcionament l'Ala dels Draps, i la duana de la llotja va tornar a desenvolupar exclusivament les funcions que li eren pròpies.[462]

Les primeres notícies relatives a l'ampliació de la llotja per la banda de mar provenen en la seva majoria dels manuals d'entre 1414 i 1417 de Guillem Donadeu i de Joan Bages, notaris barcelonins que en aquesta época s'ocupaven d'enregistrar els actes relacionats amb l'ofici dels defenedors de la mercaderia Es tracta d'àpoques de cobrament del preu dels materials utilitzats en l'obra del *porticus* que, l'any 1414, es construïa *prope Lotgia maris*. Les àpoques estan datades entre els mesos de febrer i desembre de 1414, però no documenten la totalitat de l'obra, sinó que comencen i s'aturen de sobte, perquè es troben en un volum que es conserva de manera fragmentària.[463]

Es pot inferir dels documents conservats que aquest porxo era assentat al sòl i no sota teulada, i per tant no es pot confondre amb la porxada de sobre la sala de Contractacions. Tenia fonaments i murs de pedra,[464] i era fet del mateix material.[465] A més, disposava de dos portals de mig punt,[466] que es tancaven amb portes de fusta,[467] i

[461] El 27 de novembre de 1441 es van pagar 21 lliures i 14 sous a Miquel Bruguera i Joan Vidal per 12 noves taules de fusta d'alber (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 58, f. 92v). El 27 de març de 1442 es pagaven 10 taules de fusta d'alber (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 59, f. 86v).

[462] Sobre l'Ala dels Draps, vegeu Magda Bernaus Vidal, "Els espais arquitectònics de la indústria i del comerç", in *El procés urbà i la identitat gòtica*, ed. A. Cubeles i R. Grau, 114-115.

[463] AHPB, Guillem Donadeu, *Llibres de contractes dels defenedors de l'art mercantil de la ciutat de Barcelona*, 80/9.

[464] El 29 d'octubre de 1414, el moler Guillem Bastall o Bastoll cobrava els 28 sous i 10 diners que li faltava cobrar d'un total de 28 lliures, 18 sous i 10 diners, que eren el preu de 151 llambordes de pedra "*ad opus fundamentorum parietum portici*" que ara s'edificava vora la llotja (AHPB, Guillem Donadeu, *Llibres de contractes dels defenedors de l'art mercantil de la ciutat de Barcelona*, 80/9; document citat per Madurell, "Los contratos de obras", 141.

[465] Amb motiu de l'obra del porxo, es van adquirir a lapicides i mestres d'obres de Barcelona diversos carregaments de pedres, entre somadals, carretals, llambordes, pedres de fil i burrenca (AHPB, Guillem Donadeu, *Llibres de contractes dels defenedors de l'art mercantil de la ciutat de Barcelona*, 80/9, s. f. (23-VI-1414; 25-VI-1414; 18-VIII-1414; 15-XII-1414).

[466] El 16 d'agost de 1414 el fuster Jaume Roure cobrava el preu dels transport a l'obra la pedra que havia de ser utilitzada "*in voltis dictarum portichum*". El 18 de setembre tornava a cobrar la pedra transportada a la llotja, que havia de servir "*in volta unus portalium dicti portici*, i també *"in reevolto unius portalium*". Encara trobem un pagament semblant el 19 d'octubre del mateix any (AHPB, Guillem Donadeu, *Llibres de contractes dels defenedors de l'art mercantil de la ciutat de Barcelona* (1414-1415), 80/9, s. f. (16-VIII-1414; 18-IX-1414; 19-X-1414). Pocs anys més tard, el 3 de juny de 1419, es pagaven al fuster Joan Gener de 17 lliures, 18 sous i 9 diners per preu de "...reobrar e acabar les portes dels dos

també hi havia finestres[468] que es protegien amb reixes,[469] la qual cosa denota un cop més una preocupació per la seguretat del que es custodiava al seu interior.

Una notícia del 1417, només uns dos anys posterior, fa referència al "*portalum domus nove dicte logie*", i s'ha ratllat "*de novo edifficata juxta la logie mercatorum dicte civitatis*".[470] I una altra notícia del 1419 parla de "les portes novament fetes en los portals de la casa o porxo qui és davant la lotge",[471] tot confirmant que els termes porxo i casa s'utilitzen ara com a sinònims, i que per tant el porxo i la casa nova en què es treballa entre 1415 i 1420 deuen ser la mateixa estructura. En aquest sentit, cal indicar que l'any 1416 es documenta activitat constructiva indeterminada a la llotja, potser igualment relacionada amb aquest espai.[472] El 1421, ja com a casa nova, es netejava[473] i se'n reparava una biga de la teulada,[474] i el 1422 es pavimentava amb rajoles.[475]

---

portals del porxo de la lotge..." (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, f. 29v, 3 de juny de 1419).

[467] Per a la confecció d'aquests dos portals es van comprar al fuster taules de fusta de poll i de pi (AHPB, Guillem Donadeu, *Llibres de contractes dels defenedors de l'art mercantil de la ciutat de Barcelona 1414-1415*, 80/9, s. f. (24-XII-1414).

[468] El 18 d'agost de 1414 es remunerava al *fractor lapidum* Berenguer Samuntà per 33 somades de pedra somadal "*ad opus fenestrarum portici*" (AHPB, Guillem Donadeu, *Llibres de contractes dels defenedors de l'art mercantil de la ciutat de Barcelona*, 80/9, s. f. (18-VIII-1414).

[469] Es documenta l'adquisició al ferrer Bernat Major de dues reixes de ferro destinades a les finestres del pòrtic (AHPB, Guillem Donadeu, *Llibres de contractes dels defenedors de l'art mercantil de la ciutat de Barcelona*, 80/9, s. f. (18-XII-1414).

[470] El 25 de febrer de 1417 el ferrer Joan Barral rep del clavari i defenedor de la mercaderia 8 sous, que eren el preu de 2 lobes fetes "*ad opus portalum domus nove dicte Logie* (ratllat*: de novo edifficata juxta la Logie mercatorum dicte divitatis*). També es refereix a 2 sous rebuts per clavó (AHPB, Joan Bages, *Manuale Secundum*, 119/1, f. 67r).

[471] A més a més, aquesta notícia ve associada al pagament al fuster Joan Gener corresponent al preu de "reobrar e acabar les portes dels dos portals del porxo de la lotge..." (AHCB, *Rebudes i Dates del dret el pariatge*, 1I-IV, 2, f. 29v, 3 de juny de 1419).

[472] El 24 de febrer de 1416 Ferrerona, esposa del mercader difunt Arnau ces Illes, signa àpoca per valor de 36 sous i 10 diners, que li eren deguts per raó de "*diversorum cabbassos e trunyelles qui serviverunt ad opus operis dicte Logie anno proximo lapso, tempore quo venerabilis Nicholaus Ferrarii erat operarius dicte Logie*". Potser hem d'interpretar la presència d'un obrer com que en aquest moment tingué lloc una activitat constructiva d'una certa envergadura (AHPB, Joan Bages, *Manuale Secundum*, 119/1, f. 10r).

[473] El 14 d'octubre de 1421 es pagaven 5 sous a Cristià Rei per dos jornals en què havia treballat en "fer bella la casa nova qui era bruta" (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 29v).

[474] El 10 de novembre de 1421 es pagaven a Francesc Janer els dos puntals necessaris per a reparar una biga de la teulada de la casa nova, que s'havia trencat (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 29v).

[475] El rajoler Francesc Arganells rebia 5 lliures i 10 sous per preu de "dos millers de rayoles de payment", i el rajoler Lleonard Antic rebia 14 lliures i 7 sous per preu de 5400 rajoles de paviment (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 58v, 68v).

El mestre responsable d'aquestes obres fou Antoni Orriols, esmentat als documents com a *"lapicida*" i "*magister Logie*". Apareix al davant de treballs constructius a la llotja com a mínim entre els anys 1417 i el 1421, i a més de treballar en l'obra de la casa nova va treballar també a l'hort, on es va cuidar de la construcció de la font del verger i de la dels pedrissos. Com a mestre, la seva remuneració diària per treballar a l'obra era de 5 sous, i les seves atribucions eren les habituals de contractar l'equip de treballadors de l'obra, i també la de proveir la fàbrica dels materials necessaris.[476] Es tracta, d'altra banda, d'un mestre poc conegut, del qual únicament coneixem una notícia professional addicional: el 1418 era cridat a donar consell pels obrers de la catedral de Barcelona.[477]

L'equip laboral d'Antoni Orriols es pot documentar. Durant els treballs duts a terme entre l'abril i l'agost de 1421 treballaven al seu costat els picapedrers Tomàs Folquer, Bernat Jordà, Guillem Pou, Bernat Brunet, Bernat Roqueta, Bernat Campolier, Macià Orriols i Bartomeu Orriols.[478] Molts d'ells ens són gairebé totalment desconeguts: no sabem amb qui treballaven abans de fer-ho amb el mestre Antoni Orriols, i en la major part dels casos no sabem què van fer després, amb l'excepció de Tomàs Folquer, que l'any 1439 era actiu com a piquer a l'obra de la Seu de Tortosa, suposant que es tracti del mateix personatge.[479] Alguns d'ells ja formen part l'any 1423 de l'equip de treball

[476] Per àpoca d'Antoni Orriols datada del 8 d'octubre de 1417, el "*lapicida magister Logie*" és remunerat amb 9 lliures i 10 sous, corresponents als materials i al treball invertits per ell mateix (a raó de 5 sous el jornal), per en Bartomeu Orriols i per en Poll (el paper es llegeix amb dificultats, però sembla que hi diu a raó de 3 sous i 8 diners el jornal) i per un manobre (a raó de 4 sous el jornal) en l'obra de la font de la llotja (AHPB, Joan Bages, *Manuale Secundum* (1415-1417), 119/1, ff. 82 r-v; es refereix també a aquesta notícia Carbonell, "Marc Safont", 215). L'any 1421, en què el mateix Antoni Orriols participa en qualitat de "mestre major" en "les obres dels padrisses fets en torn de la lotge en l'hort e altres obres de la lotge" en qualitat de mestre major, també és remunerat amb 5 sous diaris (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 21r-29v).

[477] Ell i Françoy March, tots dos mestres de cases, van ser consultats sobre si l'arc gros dels corredors del cap de l'església estava ben fet. La seva avaluació fou positiva (Francesc Carreras Candi, Francesc, "Les obres de la catedral de Barcelona, 1298-1445", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* VII (1913-1914): 28). El 1421 Orriols signava una àpoca als marmessors del mestre de cases Joan de Campo, que li havia fet un llegat testamentari (Carbonell, "Marc Safont", 215). Altres mestres de cognom Orriols són documentats a Barcelona al segle XV: Bartomeu Orriols, que el 1436 era pròcer de la confraria de mestres de cases de Barcelona (Lluïsa Amenós, "Fonts per a l'estudi de les arts del ferro aplicades a l'arquitectura en época medieval", *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi* 18 (2004): 52-54); i Maties Orriols, que el 1456 atorgà carta de pagament a favor d'un notari per les obres de reparació practicades a casa seva (Madurell, "Los contratos de obras", 180).

[478] Es tracta de l'obra dels pedrissos fets en torn de la llotja i altres obres, entre les quals es compta la clausura del porxo de l'hort (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 21r-29v).

[479] Almuni, *L'obra de la Seu de Tortosa*, 116.

del nou mestre d'obres de la llotja, Marc Safont: Bernat Brunet, Bernat Roqueta, Guillem Pou, i, també Bartomeu Orriols i Macià Orriols. El canvi de patró d'uns quants d'ells fa pensar, potser, en la defunció d'Antoni Orriols, que al seu torn ocasionaria la designació de Marc Safont com a nou mestre de l'obra de la llotja: això explicaria especialment el canvi de patró de Macià i de Bartomeu Orriols, que devien ser familiars (o potser esclaus) d'Antoni.[480]

El 1422, un moment encara de creixement per al comerç barcelonès, s'emprenia una campanya d'obres que creiem adreçada a transformar la casa nova adossada a la llotja per la banda de mar en una estructura de major envergadura, ben ferma i permanent. En aquest temps es documenten les obres de la "coberta de la casa nova de la lotge" o "botiga nova de la Lotga",[481] que pensem que s'hi refereixen. Al davant d'aquests treballs s'hi troba Marc Safont com a mestre de l'obra de pedra, i Françoi Janer com a mestre de l'obra de fusta. Un dels primers pagaments realitzat correspon a "la mostra de la obra sdevenidora de la cuberta de la casa nova de la lotge",[482] que havia fet el propi mestre Françoi Janer,[483] amb fusta i enguixada.[484] No són estranyes les maquetes de fusta o de guix en l'arquitectura medieval,[485] i en aquest cas, entre mà d'obra, fusta, clavó i guix, aquestes mostres van costar, com a mínim, gairebé 15 lliures.[486] A més a més, es va vendre a l'encant un cop van deixar de ser necessàries, i curiosament, les van

[480] Bartomeu Orriols ja era al costat del mestre Antoni l'any 1417, quan es feia l'obra de la font de l'hort de la llotja, igual que un tal Poll (AHPB, Joan Bages, *Manuale Secundum* (1415-1417), 119/1, ff. 82 r-v). Vegeu també tres notes més amunt.

[481] Vegeu-ne els comptes a AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 30-73.

[482] AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 30r.

[483] Hi va treballar 9 dies, que a raó de 5 sous el jornal van ascendir a 2 lliures i mitja (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 30 r-v).

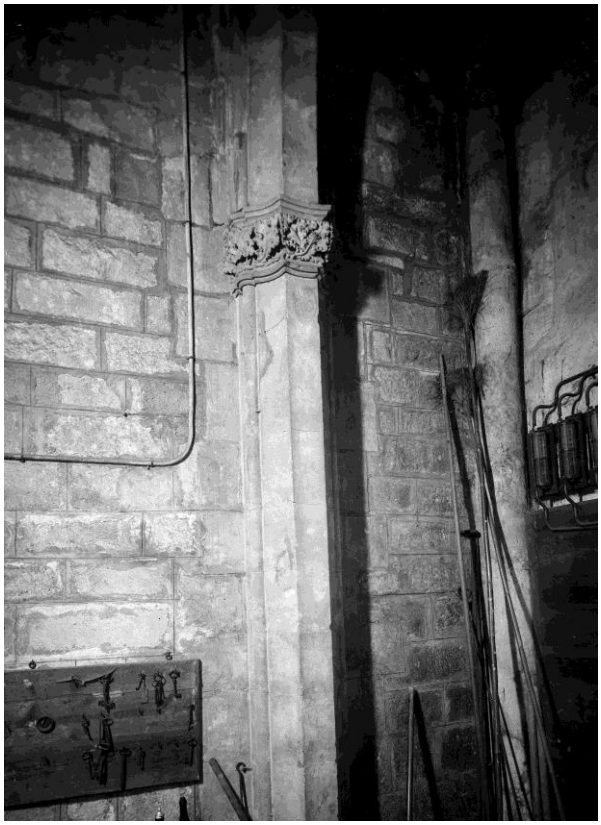
[484] Entre els materials lignis adquirits per a fer la mostra es compten taules de quart, taules de terç, "taules de fulla levada", taules, cabirons i mitjos cairats; totes aquestes peces de fusta van costar la respectable quantitat de 9 lliures i 18 sous (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 31v). Pel que fa al guix, sabem que el guixer Barata va rebre 7 sous "per enguixar dues mostres de fusta que havien fetes per la obra fahedora" (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 32v).

[485] Si més no, foren habituals a Itàlia a partir del segle XIV i a França a partir del segle XV (Erlande-Brandenburg, *Quand les cathédrales*, 73-74; Coldstream, *Medieval architecture*, 79-80).

[486] En concepte de clavó de diverses menes destinada a les mostres, es va pagar 1 lliura i 14 sous al ferrer Bernat Major (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 33r).

adquirir els dos defenedors de la mercaderia i un notari de la ciutat, no sabem amb quina finalitat, per quantitats que oscil·len entre els 5 sous i 5 diners, i 1 lliura i 13 sous.[487]

Dels pagaments que apareixen en el compte se'n desprèn que la coberta de la casa nova era de fusta, sostinguda per arcs de pedra de Montjuïc, i amb coberta exterior de terrat.[488] Aquesta estructura s'ha d'identificar amb la primera fase constructiva de la nau adossada a la sala de Contractacions per la banda de mar, que denominarem a partir d'ara duana. Els arcs i capitells de què parlen són els que es conserven encara parcialment, integrats en l'edifici neoclàssic, i que apareixen igualment ben dibuixats en la secció dibuixada per Alexandre de Rez el 1724.

Part de la columna i capitell de la duana de la llotja, adossat al mur de tanca original del saló de Contractacións per la part exterior. Any 1914. Arxiu Mas, CB-5079.

[487] Les notícies de la venda parlen de "III mostres qui s'an fetas per la cuberta de la botiga de la Lotga" (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1422-1423", f. 5v).

[488] Trobem referències a reparacions i obres efectuades al "terrat de la duana de la llotja" el 1445, el 1456 (AHBC, JC 195, *Repertoris dos... per Luís Rufet*, f. 127v), i també el 1451 (AHCB, 1I-III, 1, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 124r). La manca de notícies posteriors confirma que, amb l'afegit de la sala de sobre la duana a final de la dècada de l 450, el terrat va desaparèixer.

Detall d'una de les columnes i capitells de la duana de la llotja, adossat al mur de tanca original del saló de Contractacions per la part exterior. Any 2005.

Detall d'un capitell de la duana de la llotja.

Els capitells dels arcs que sostenien la coberta, ben treballats, els van executar imaginaires o entretalladors, que tenien una consideració socioprofessional superior a la dels picapedres, ja que usualment eren remunerats amb 5 sous per dia de feina, al nivell

del mestre major de l'obra.[489] Artífexs com ara Antoni Claperós, Pere Falgués o Falquers, Antoni Tomàs i Antoni Rubí s'ocupaven en tasques com ara "l'antayar dels capitells", "obrar en los capitells en tayar", "entayllar un capitel", "entalar un capitel", i els més genèrics "obrar I capitel" o "obrar en los capitels".[490]

De tots ells, Antoni Claperós és el més conegut i el que obtindrà major reconeixement en la seva carrera.[491] La col·laboració de Claperós amb la llotja no acabarà aquí, i a la dècada del 1450, sempre citat com a "obrer de les ymatges" o "ymaginayre", el retrobarem venent i col·locant a la capella de la llotja rosetes i escuts de terra cuita, amb l'ajut d'un fill seu. Encara, el 1459, en el marc de les obres de la sala construïda al damunt de la duana, li seran comprades quatre gàrgoles, per l'evacuació de l'aigua.

La construcció de la nau tindria un impacte elevat en aspectes de l'edifici preexistent, i especialment en la seva façana marítima, que, recordem, havia estat configurada al segle XIV a la manera d'una típica façana d'un palau o casal noble, amb un portal central i finestres coronelles. D'una banda, aquesta façana marítima original va quedar amagada. D'altra banda, el nou cos de l'edifici obligaria a reorganitzar els accessos a la porxada superior: és possible que l'accés original estigués situat a la zona ara afectada per les obres, ja que en coincidència amb els treballs de la nau de la duana es va fer trencar l'escala de la llotja,[492] que es va vendre per més de 16 lliures al mercader Joan sa

[489] Aquests termes semblen utilitzar-se com a sinònims, ja que freqüentment es designa la mateixa persona indistintament amb un o altre terme. És, per exemple, el cas de Martí Tomàs, que tant tan aviat apareix denominat d'una manera com d'una altra, però sempre cobrant el mateix salari i realitzant feines equivalents: generalment en les ocasions en què què apareix designat com a "entreteyador", s'ocupa en "tretallar un capitel", i la seva tasca i el seu salari són els mateixos quan ha "obrat en entayar un capitel", en haver "obrat en los capitells en tayar", i, encara en "entretayllar I capitel" (i, de fet, en aquesta ocasió és esmentat amb l'ofici de "picha pedres") (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 31v, 36r-v, 63v). D'altra banda, a causa del seu domini del tall de la pedra, els imaginaires podien treballar igualment com a picapedrers, i de fet, Martí Tomàs exerceix com a tal més endavant en aquesta mateixa campanya, rebent però un salari de 4 sous diaris d'acord amb el nivell requerit de qui realitza aquestes tasques; en aquest darrer cas, el concepte del seu treball és l'habitual "per obrar" (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", a partir del f. 65r).

[490] AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 35v, 36 r, 38v, 41r, 43r, 44v, 64r, 65r, etc.

[491] Sobre els Claperós, vegeu Montserrat Jardí Anguera, "Els Claperós i la seva activitat a Barcelona i a Girona", in *L'art gòtic a Catalunya. Escultura II: De la plenitud a les darreres influències*, coord. M. R. Manote i M. R. Terés (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2007), 177-186.

[492] Treballà en trencar l'escala a final de setembre i començament d'octubre de 1422, i s'hi ocupà en total 8 jornades (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-

Plana;[493] es van efectuar pagaments a un moler per "desfer o trenchar la peret de la lotge";[494] i es va fer fer una nova escala. Amb destí a aquesta nova escala, el courer Pere Loberola va rebre 2 lliures, 14 sous i 2 diners per preu preu d' "una canal de coura, lavorade, fete a ops de la scale nova de la Lotga", i s'afegia que aquesta "guàrgola ho canal de coura qui sta mesa en lo pla de la scala nova de la dite lotga" fou encastada a l'obra mitjançant plom, i posteriorment daurada pel pintor Ponç Colomer, que també va daurar "I àngel qui sta sobra lo portal de la dite scale".[495] La nova escala, que va perdurar, la situaven Alexandre de Rez i Soler i Faneca amb l'arrencada en un angle del saló, des d'on sortia a l'exterior pel verger per després pujar cap a les parts altes.

L'any 1424, a més d'ocupar-se en la direcció dels treballs de la duana, Marc Safont rebia també la la suma de 60 lliures per "enblequir la lotja".[496] L'emblanquinat és un acabat ben conegut a l'arquitectura medieval, s'aplicava sobre paraments de pedra i consistia a donar passades a una superfície amb calç bullida i aclarida amb aigua; millorava l'impermeabilitat de la pedra i al mateix temps tenia un valor estètic ja que n'uniformitzava l'aparença.[497] La certesa que en aquesta època es treballava a la banda marítima del conjunt fa pensar que era justament aquesta la part de l'edifici que Safont emblanquinava.

L'accés a la duana des de l'interior de la llotja tenia lloc a través de l'antic portal de mar de l'edifici original. Lògicament, hi havia també accessos des de l'exterior, i un albarà de l'any 1473 aporta informació sobre la seva existència i disposició. S'hi esmenta les portes del portal major, que donarien a la platja, i també les del portal vers sol ixent, és a dir, cap al Pla de Palau. Aquest albarà assegura també que tots tres portals eren ben

1422", ff. 66v, 68r, 71r). També realitzà aquesta tasca durant 3 dies d'octubre de 1422 el moler Granell (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 71v). Deuen correspondre a aquesta escala els elements petris que foren venuts en l'exercici comptable següent (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1422-1423", ff. 1v-4v; AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1424", f. 6v).

[493] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1422-1423", f. 2v.

[494] Es tracta del moler Guillem Baschal (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 38v, 43v, 54r, 72v).

[495] AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1422-1423", ff. 42v-43v, 64v.

[496] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1424", f. 19r.

[497] Es refereix als emblanquinats o encalats medievals vegeu Màrius Vendrell, "Materials i acabats dels edificis gòtics meridionals", in *El gòtic meridional català*, coord. P. Giráldez i M. Vendrell, 30-32.

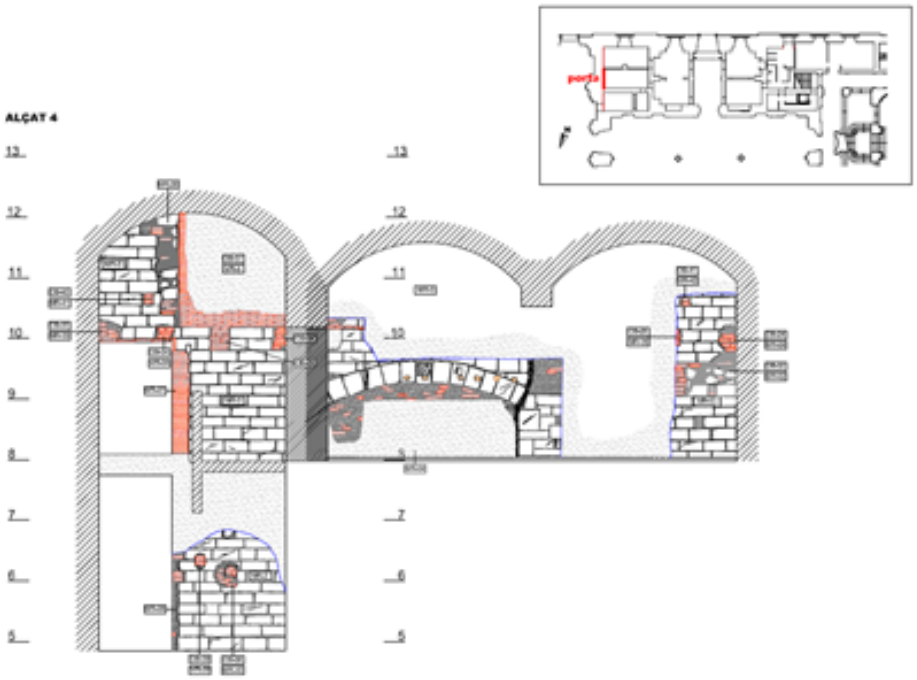
protegits i ben tancats, en consonància amb la ja esmentada necessitat de tenir ben custodiats els béns que s'hi dipositaven.[498] En una altra banda hi apareix encara una referència a un portal addicional: el que comunicava la duana amb l'hort, però fou paredat el 1478 perquè havia propiciat robatoris.[499]

El portal que s'obria a la façana marítima el dibuixava clarament Wyngaerde, envoltat per dues finestres, i també la vista dibuixada per Israel Silvestre permet intuir obertures en la planta baixa. Com de costum, Alexandre de Rez confirma que l'obertura central era envoltada de dues finestres a cada costat. Pel que fa al portal del Pla de Palau, s'ha localitzat al centre del mur lateral una obertura contemporània a la construcció del propi mur, que seria doncs l'accés per aquest costat. Té una amplada aproximada de 3m, i hi ha una llinda a 10 m d'alçada que probablement correspon a un espai habilitat a l'entreplanta, i no a la llinda d'aquest portal.[500]

[498] Un albarà del 6 març 1473 pel qual es paguen 3 lliures i 10 sous al ferrer Pere Caselles, informa de les tancadures i forrellats que li eren degudes "a obs de les portes del portal major de la casa de la duana, contigua a la llotja, en la qual les teles i mercaderies són reservades i guardades, com per adobar la tancadura i baldes de les portes del portal de la dita duana per lo qual se ha entrada en la dita lotge, e per dos claus aquí fetes, com encara per adobar les baldes e loba de les portes del portal vers sol ixent de la duana" (AHBC, JC 144*, Sextus liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge, del notari Joan Fogassot (1470-1473)*, s. f. (6-III-1473).

[499] Com a conseqüència del furt de la duana d'una caixa de robes que havia tingut lloc el 1478, es deliberà que el portal "qui és al cap de la dita Duhana, lo qual respòn e hix al verger de la dita lotge", fos tancat "a pedra e a calç" (BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, ff. 81r-82v). També ho esmenta AHBC, JC 195, *Repertoris dos... per Luís Rufet*, f. 80r, 137v.

[500] Memòries i planimetries facilitades per Gemma Caballé en el seu inèdit *Informe de la localització de murs medievals a l'edifici de la Llotja de Mar de Barcelona (2005)*.

Alçat del mur que mira a l'actual plaça Palau, amb indicació de la porta d'accés (Gemma Caballé).

Part superior de la porta de la duana que mira al Pla de Palau. Foto: Gemma Caballé.

5.2. La sala de la duana: els mercaders i la Busca

A la dècada del 1450, el cos de la duana va ser objecte d'una reforma considerable, i aquesta iniciativa s'ha d'emmarcar en el context polític d'aquella dècada. Més amunt hem dit que a mitjan segle XV va culminar la tensió entre els partidaris de la Busca, partit reformador amb el qual s'alineaven preferentment els mercaders de la llotja, i els partidaris de la Biga, que era el partit oligàrquic del poder. Els buscaires van aconseguir fer sentir les seves veus, i el 1455 es va implantar una nova forma d'elegir els consellers que els beneficiarà: a partir d'ara, els consellers seran dos ciutadans honrats, un mercader, un artista i un menestral. Amb l'arribada al poder de la Busca, es van implementar canvis que beneficiarien l'activitat productiva i comercial, i de fet, entre 1454 i 1462 es detecten clares mostres de creixement econòmic que tindran el seu final amb l'inici de la guerra civil.[501]

La centralitat dels mercaders en actiu en tot aquest procés va tenir un impacte en la seva residència oficial, la llotja. En un primer moment, l'any 1452, els mercaders van decidir millorar l'aparença general del front marítim de l'edifici i van donar tres escarades a Marc Safont, que corresponien respectivament a l'emblanquinament del front marítim de la duana, i a la realització dels merlets i a la dels entaulaments, entenem que d'aquest mateix cos.[502] Com s'ha vist, la façana marítima original havia quedat desfigurada amb l'afegit de la nau de la duana, i les coronelles haurien quedat totalment o parcial bloquejades. Encara serien visibles el porxo alt amb les seves obertures austeres i el coronament de merlets del damunt. El desig de millorar la façana marítima de la llotja s'entén perfectament, ja que si be la façana principal de l'edifici era la dels Encants, la vista des del mar era privilegiada: situada a l'únic indret del front marítim sense emmurallar, la llotja oferia a qui s'acostava en vaixell una visió única de la ciutat i del seu potencial econòmic i comercial.

[501] Sostenen aquest creixement econòmic del període 1454-1462 Claude Carrère, *Barcelona 1380*-1462, II, 366-417. També Mario del Trepo, citat per Feliu, "La crisis catalana de la Baja Edad Media", 441.

[502] Per albarà dels cònsols de 15 de novembre de 1454, es pagaven al mestre de cases Marc Safont 52 lliures i 5 sous que li eren degudes per preu de 3 escarades "fets per fer los merlets e l'entaulement de dalt de les tores, e per enblanchar lo front de la duana" (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 29v).

Molt pocs anys més tard, amb el govern reformador ja al poder i els mercaders en bona sintonia amb el mateix, s'emprenien unes obres adreçades a aconseguir el mateix objectiu, però de molt més gran envergadura. Representarien una inversió molt considerable per la llotja i li donarien, ara sí, una verdadera façana marítima monumental. Per a poder-les finançar es va vendre censal sobre el dret del pariatge,[503] i es van demanar préstecs per poder pagar les pensions.[504] Essencialment es va construir una sala sobre la nau de la duana, coneguda com a sala de la duana. Amb aquesta construcció, que igualava l'alçada dels dos cossos de l'edifici, la llotja tornaria a ser un bloc massís i quadrangular. A més a més, les seves característiques li donarien una qualitat monumental totalment nova, i de fet els usos que documentem per aquesta sala en els anys següents permeten suposar que, efectivament, no es va construir per fer front a necessitats utilitàries sinó més aviat representatives i cerimonials.

Un episodi corresponent a l'any 1477 il·lustra sobre el valor, que vint anys més tard, tenia aquesta sala per als governants municipals. Aquell any va venir a Barcelona del duc de Calàbria, primogènit del rei de Nàpols, per tal de prendre la filla del rei i portar-la a Nàpols a casar-se amb el monarca d'aquelles terres. El document del "pensament fet del orda, forma e manera la qual se ha de tenir en la venguda del illustrissimo duch de Calàbria" es conserva entre la documentació municipal, i explica que es faria un pont davant la llotja "ab son aparell", que s'empaliaria el millor possible "la sala dels mestratges de la dita loge", que es posaria un dosser de brocat i un drap de ras en una de les finestres de la part forana, i que la reina hi aniria el dia de l'entrada del duc, per tal de veure-la des d'aquesta finestra. Un cop arribat el duc, ell pujaria a la sala, la reina el

[503] L'àpoca datada del 29 de juliol de 1457, presentada per l'escrivà reial Pere Sasala, és "*per laboribus meis ordinandi et redigendi in forma licenciam vendendi censualia morta per domini regenti Navarre, lucum tenentem illustrissimi domini regis Aragonum, concessum honorabilibus consulibus maris huiusmodi civitatis, tam per necessitatem operis quod nunc fit supra duanam loie predite civitatis...*". Del 24 de novembre de 1457 daten una àpoca i un albarà del salari del trasllat autèntic de la provisió per tal que els cònsols puguin vendre censal per l'obra que s'ha de fer sobre la duana de la llotja, realitzat pel notari Francesc de Moles (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 37 r-v (24-XI-1457). Vegeu referències als compradors a BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 37v-38v, i s. f. (15-XI-1457, 12-XII-1457).

[504] Per tal de poder pagar les quantitats compromeses es van arribar a demanar préstecs "per socórrer als creedors del dit dret, així per raó de la obra la qual se fa de present sobre la duana de la lotge, com per altres raons". Amb aquest motiu, per àpoques i albarans del 28 de juliol de 1457 i del 2 i 3 d'agost del mateix any, es van retornar 50 lliures a l'honorable Bernat Miquel, 15 lliures al mercader Martí Solzina, i 50 lliures al també mercader Francesc Sescorts (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (28-VII-1457; 2-VII-1457; 3-VII-1457).

rebria cerimonialment, es dirigirien a la finestra adosserada, i des d'allà estant veurien passar la processó de les confraries.[505]

La construcció de la sala de la duana es pot resseguir força bé a través de la documentació, ja que les àpoques i albarans d'aquests anys es conserven pràcticament en la seva totalitat. A l'abril de 1457 es designaven els càrrecs de clavari i de sobrestant de l'obra,[506] senyal que les obres es gestionarien directament i que no es donarien, en aquest cas, a escarada. El maig del 1457 o abans ja es pagaven salaris de picapedres i fusters, i se'n continua realitzant de manera periòdica fins al novembre de 1458, en què s'aturen.[507] Al llarg d'aquest mateix període es constata l'adquisició de fusta i pedra, materials tots ells destinats a l'obra.[508]

L'element estel·lar de la sala foren les finestres, encarregades pels cònsols de mar als pedrers de Girona Bernat Vicens i Bartomeu Sans. Aquests mestres i els cònsols de mar de Barcelona havien signat uns capítols, i es documenten els pagaments a compte que els gironins van anar rebent entre el juny de 1457 i el 16 de març de 1458.[509] Segons els

[505] AHCB, 1M-1.1, *Cerimonial*, carpeta 1, full solt. El mateix full recull un altre "pensaments" sobre aquest acte, que no inclou la llotja, però consten nombroses reparacions realitzades a la llotja amb motiu d'aquesta celebració, i per tant es confirma que la llotja en fou el centre. També es refereix a l'ús de la sala de la duana amb aquest motiu la documentació de la llotja (BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, ff. 14r-15v).

[506] El sobrestant de l'obra de la duana jurava el seu càrrec el 22 d'abril de 1457, i el clavari ho feia el 3 de maig del mateix any (AHBC, JC 195, *Repertoris dos... per Luís Rufet,* ff. 103 r-v, 152 r-v).

[507] BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 4r, 7r, 9v-10r, 15 r-v, 19 r-v, 22 r-v, 29v, 34v, 39r, 46v, 47v-48r, 49r, 53r, 55r, 59r-v, 62r, 65v, 70r, 71r, 74v-75r, 77r-v, 79v-80r, 82r, 87v.

[508] BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, *pàssim*.

[509] Les capitulacions es troben a l' AHG, Notaria 8, Bernat Escuder, 1455-1457, vol. 57, 4rt plec, f. 1 (agraeixo a Miquel Àngel Fumanal aquesta noticia). El 23 de juny de 1457, el pedrer ciutadà de Girona Bernat Vicenç signava àpoca de cobrament de 30 lliures que rebia en nom seu propi i del pedrer de la mateixa ciutat Bartomeu Sans, i eren "*pro pretio viginti unius peciarum de maynells lapidis Gerunde cum eorum vasis et capitells, quos nos facere et operari tenemur ad opus fenestrarum que fiunt in opere quod de presenti fit supra duanam logie dicte civitatis, juxta serrem et tenorem quorundam capitulorum...*" (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (23-VI-1457).). El 5 de juliol de 1457 rebien 30 lliures més pel mateix concepte (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 7 r-v; es tracta d'un albarà que correspon a l'àpoca del 23 de juny). El 7 de desembre de 1457 encara se'ls feia arribar 116 lliures i 14 sous més en prorrata dels mainells (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 39v i s. f. (7-XII-1457). Una altra prorrata, ara de 3 lliures i 6 sous, fou cobrada el mateix 7 de desembre (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (7-XII-1457). El 16 de març de 1458 van rebre, finalment, les 60 lliures que mancaven per assolir el total de 260 lliures, que havien estat acordades com a preu total dels mainells; en aquesta ocasió, una part d'aquesta quantitat -23 lliures- fou entregada en nom seu al mestre de cases de Barcelona Joan Safont (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 54r-v i s. f. (16-III-1458). En alguns dels altres pagaments també s'entreguen quantitats per ells a altres persones.

capítols, es van comprometre a fer vint-i-una peces de mainells, amb les seves corresponents bases i capitells. Més o menys contemporàniament es documenten per a les columnes de Girona, incloses les seves bases i capitells, un cost de 8 lliures cadascuna (les mitjanes) i de 4 lliures cadascuna (les petites),[510] i les de la llotja serien, doncs, de tamany considerable, ja que el cost de vint-i-una columnes fou de 260 lliures, és a dir, gairebé 11 lliures cadascuna. Al mateix temps que els gironins fan les columnetes, es documenten prorrates efectuades a Marc Safont per certa elevada quantitat que li era deguda per preu de vuit finestres que s'havia compromès a fer, i que havien de ser col·locades també sobre la duana de la llotja.[511]

Es tractaria, doncs, de finestres en part prefabricades a Girona per Bernat Vicenç i Bartomeu Sanç, i en part fetes a Barcelona per Marc Safont. Entre els segles XIII i XIV les finestres de pedra gironina eren íntegrament fabricades en aquella ciutat, i a la mateixa llotja, com hem vist, n'hi havia un exemple en les coronelles de final del segle XIV. Però al segle XV havia augmentat la complexitat dels remats superiors de les finestres, i ara eren més freqüents les claraboies o traceries, que van quedar excloses de la producció seriada perquè la l'estandardització pròpia del treball gironí no s'adaptava bé als dissenys complexos i singulars.[512] Marc Safont (i/o els seus col·laboradors) es farien càrrec d'aquestes traceries, a la manera de les que Arnau Bargués havia introduït algunes dècades abans a la façana dels grans edificis civils barcelonins, tot creant un tipus de façana monumental alternativa a la tradicional façana "de coronelles".[513]

[510] Aquest fou el preu, sense incloure el transport, de les columnes encarregades per al Castelnuovo de Nàpols (Español, "Los materiales prefabricados gerundenses", 108-109).

[511] El 27 de maig de 1457 va rebre 64 lliures (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 5r-v i s. v. (27-V-1457); el 20 de juny, 14 lliures (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 6v i s. f. (20-VI-1457); el 20 d'agost 20 lliures (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 14r-v i s. f. (20-VIII-1457); el 2 de setembre 60 lliures (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 20 r-v i s. f. (2-IX-1457); el 27 de febrer de 1458, 40 lliures (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 49v-50r i s. v. (27-II-1458). En total, són 198 lliures (i no deu ser el total). De fet, en una anotació de 1462 en un llibre posterior trobem el darrer pagament de les vuit finestres, 70 lliures que rep el seu fill Joan Safont, també mestre de cases, i hereu universal del seu pare, ara difunt (BAB, Ms. 29, *Clavaria (1460-1462)*, s. f. (30-XII-1461).

[512] Sobre els formats característics de les columnes i capitells prefabricats a Girona entre els segles XIII i XV, vegeu Español 1999, 108-111. Español ha observat que inicialment a Girona es realitzen els capitells, bases, mainells i peces de remat superior (que inicialment tenen un perfil semicircular i posteriorment trilobulat), però que a partir de començament del segle XV la complicació del disseny de la part superior de les finestres fa que les claraboies ja no s'hi duguin a terme (Español, "Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona", 976-978).

[513] Per als models de façanes "de coronelles" i "de traceries", vegeu Carbonell, "Marc Safont", 183, 185, 218; Carbonell, "Consuetud i canvi", 102.

Del disseny concret d'aquestes finestres en sabem ben poc, tret del fet que eren força especials. Amb motiu de la vinguda del duc de Calàbria a la ciutat (1477) es diu que se li oferí una solemne festa "en la casa de la lotge, ço és, en la sala de la casa de la duana sobre la mar hon són tan excellents e singulars finestres".[514] El que és segur és que s'hi posaria de manifest, un cop més, l'habilitat de Safont en dissenys i execucions que, partint dels prototips arrelats en la tradició local incorporen elements novedosos d'excel·lent execució.[515] Pel que fa a la distribució de les finestres, no hi ha dubte que cinc miraven al mar: tant Wyngaerde com Israel Silvestre i Alexandre de Rez les presenten regularment distribuïdes a l'ample de la façana marítima, i donen també idea de seva gran alçada. Dues miraven potser al Pla de Palau: el dibuix de Filippo Pallotta representa dos nivells de finestres bífores, sense traceries. Finalment, el plànol d'Alexandre de Rez mostra una finestra al nivell del segon pis, a la banda de l'hort. Això sumaria vuit finestres. Una possibilitat fóra que les cinc grans finestres de la banda del mar fossin quadrífores, és a dir, amb tres mainells cadascuna; i que les tres finestres dels costats fossin trífores (i en tal cas el dibuix de Pallotta seria "incorrecte"), és a dir, amb dos mainells cadascuna (15 + 6 = 21).

Una notícia de final del segle XVI fa creure que, efectivament, a la façana lateral de la sala de la duana que mirava al Pla de Palau hi havia originalment dues finestres, i que eren trífores. El 1596 va caldre reparar certes finestres "de la obra vella de la present lotja",[516] i concretament es deia que "dos finestres de la obra vella de la present lotja estan en molt gran perill de caurer", i s'aclaria que les finestres eren a la obra vella "vers la casa del General", és a dir, mirant al Pla de Palau, i que calia fer-ne dues de noves "alt en la infermeria trapada [sic] de dues finestres, la una gran y l'altra xica, conforme las que avuy són feta en dita instàntia". S'afegia que les "vasas, capitells, e columnes tenen a ésser de pedra de Gerona tot de una pessa, conforme las que vuy estan fetes", i que el mestre que emprengués l'obra hauria de "donar tot lo que serà menester per fer dita obra y assentar y posar dita obra, ço és, pedra y picar lo de las claraboies y rebastiment y las columpnas, vases, capitells y los perns de coure per enpernar ditas columpnas, vases y capitells, bastides y tot lo necessari per a posar y assentr lo demunt

[514] BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, ff. 14r-15v.

[515] Pels elements innovadors que introdueix Safont en les tipologies arquitectòniques tradicionals, Carbonell, "Marc Safont", 213.

[516] Poc abans s'havia aixecat un nou cos a la banda marítima del jardí, la qual cosa justifica l'adjectiu en aquest cas.

dit". L'obra es va adjudicar al mestre Jaume Miquel Dansa, que fou reemplaçat a final de 1595 per Maties Arbell.[517] El juny de 1595, poc després de ser-li assignat l'encàrrec, Dansa havia subcontractat al mestre de cases gironí Miquel Sala la realització de quatre columnes de pedra picada de Girona, a imitació de les que ja hi havia.[518] En definitiva, sembla que es tractaria de les dos finestres trífores (és a dir, amb dos mainells cadascuna) instal·lades a mitjan segle XV, amb columnes gironines i traceries de Marc Safont a la part superior.

La delicadesa d'aquestes finestres i l'exposició a les inclemències del temps les va afectar. A una d'elles va caldre substituir-li una columna ja l'any 1493, [519] i altres també van precisar reparacions l'any 1496[520] i el 1503.[521] La intervenció del vidrier Gil Fontanet en aquestes finestres, sembla que reparant-les amb fil de llautó, fa sospitar que les traceries experimentarien trencaments i que es repararien, potser, amb aquest sistema.[522]

---

[517] AHBC, *Deliberacions del Consell de Vint i dels Cònsols (1592-1596)*, JC 299, 23-V-1595, 9-VI-1596, 19-VIII-1596, 28-XI-1596, 5-XII-1596; transcrits per Torras, *Mare Aureum*, 280-28. Sobre el mestre de cases Jaume Miquel Dansa o Dança, vegeu Maria Garganté Llanes, *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i l'Urgell: condicionants, artífexs i pràctica constructiva* (Barcelona: Fundació Noguera, 2006), 394-395. Sobre Maties Arbell, Antonia Maria Perelló, *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996), 30, 121, 297, 335.

[518] AHPB, Jeroni Ollers, *Secundus tomus manualis*, 1595, 479/19, s.f. 25 juny 1595; citat per Torras, *Mare Aureum*, 172-173.

[519] S'adquiria al mestre de cases ciutadà de Girona Francesc Gomis "huna corona de pedra de Gerona que ha servit per una fenestra que és en l'alt de dalt de la duana de la dita lotge", i que va caldre fer portar de Girona a Barcelona. El preu de la corona (és a dir, de la columna de la finestra coronella) era de 8 lliures, i el del port eren 11 sous. Poc abans s'havia comprat una asta de llança per prendre la mida d'una columna d'una finestra de la llotja, i deu tractar-se d'aquesta mateixa, que estaria deteriorada i ara es va refer (AHBC, JC 149*, Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s.f. (1-X-1493; 28-VI-1494).

[520] Segons uns albarans datats del 28 de maig i del 3 de desembre de 1496, el mestre de cases Joan Safont, Joan Mates i el mestre Diego van reparar una de les finestres del pis superior de la duana. El preu total de l'obra fou de 13 lliures, 2 sous i 7 diners, corresponents a 17 jornals de mestre de cases, 13 jornals de manobre i altres despeses, totes elles fetes per adaptació i reparació "de una finestra de pedra que es al cap de la sala de la lotge sobre la duana vers mar, a la part de la casa del General" (AHBC, JC 149, *Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s. f. (28-V-1496 i 3-XII-1496).

[521] Una àpoca i un albarà del 14 de juliol de 1503 indiquen que el mestre de cases Joan Safont va rebre 5 lliures, 8 sous i 6 diners, i eren el preu dels 25 jornals de dos mestres de cases Joan Mates i Gabriel Pellicer, que havien treballat en la reparació de les finestres de pedra grans de la casa de la duana contígua a la casa de la llotja, i per altres coses (calç, guix, lloguer de galledes i pedra) (BAB, Ms. 43, *Clavaria o rebudes (1502-1506)*, s. f. (14-VII-1503).

[522] El 31 de març de de 1495, Gil Fontanet cobrava, entre d'altres coses, els treballs efectuats "*in aliis operibus factarum ad opus dicte Lotgie et cuiusdam fenestre ex fenestris magnis que sunt in duana domus Lotgie*" (AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 149, *Apochae et albarana... Llibre*

Passem a l'interior de la sala de la duana. Tindria un paviment de rajoles, adquirides el 1457 a raó de 42 sous el miler.[523] D'altra banda, el repicat recent de la part alta del mur exterior de la façana marítima original de l'edifici (que va esdevenir el mur interior de la sala de sobre la duana) va posar al descobert un encintat decoratiu amb volum que recobreix el mur, fet amb carreus de dimensions mitjanes, i que n'imita les línies de carreuat.[524] L'encintat medieval s'ha vist en general com a una necessitat constructiva motivada per la necessitat de segellar les juntes dels paraments, i la finalitat fortament decorativa que sembla tenir en aquest cas respon, sens dubte, a la visualitat d'aquesta façana de l'edifici, ja sigui quan exercia com a façana marítima principal (abans de mitjan segle XV) o quan va esdevenir el mur interior de la sala de sobre la duana.[525]

Exteriorment, la sala es va cobrir amb una teulada independent de la del nucli de l'edifici adjacent,[526] i es van encarregar a escarada quatre gàrgoles de pedra a Antoni Claperós per tal de facilitar l'evacuació de les aigües pluvials.[527] La doble teulada és patent en els plànols d'Alexandre de Rez, i també Soler i Faneca deia que "*la cubierta del edificio eran dos tejados piramidales a saber, el uno para el cuerpo del salón y el otro para el cuerpo de la nave, los quales vertían las aguas por medio de canales adornadas con figuras de animales y mayores de lo natural*".[528]

---

d'albarans del dret de pariatge (1493-1496), s. f. (31-III-1495). El 3 de juliol de 1503 es van pagar 12 sous a Gil Fontanet, per preu de fil de llautó utilitzat en l'adob de les finestres de davant del mar "dalt de la duana" (BAB, Ms. 43, *Clavaria o rebudes (1502-1506)*, s. f. (3-VII-1503). El 17 de juliol de 1503, Fontanet rebia 12 sous per preu de fil de llautó per adobar les finestres davant de mar dalt de la duana (BAB, Ms. 43, *Clavaria o rebudes (1502-1506)*, s. f. (17-VII-1503). Vegeu també la nota anterior.

[523] L'any 1457, el rajoler Cebrià Vilell cobrava 2 lliures, 4 sous i 2 diners per preu de 1050 rajoles de paviment a raó de 2 lliures i 2 sous el miler (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 17v-18r, 28v i s. f. (27-X-1457).

[524] Caballé, *Informe de la localització de murs medievals a l'edifici de la Llotja de Mar de Barcelona (2005)*, 7.

[525] Sobre els encintants medievals a l'arquitectura catalana, vegeu Vendrell, "Materials i acabats dels edificis gòtics meridionals", 29-30.

[526] S'ha suposat que amb aquesta campanya d'obres es devia dotar tot l'edifici d'una única teulada rampant, comuna a tots dos cossos, però al nostre entendre es tracta d'una interpretació errònia (Torras, *Mare Aureum*, 130-131; Carbonell, "Marc Safont", 217).

[527] El 7 de febrer de 1459, l'imaginaire Antoni Claperós rebia 15 lliures i 8 sous que li eren deguts per preu d'obrar quatre gàrgoles de pedra, fetes a escarada "a obs de l'obra de damunt la duana de la llotja", a raó de 3 lliures i 17 sous cadascuna (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 100v-101r i s. f. (7-II-1459). Del dia 22 de desembre de 1458, hi ha una àpoca cancel·lada referent a aquestes mateixes gàrgoles, i també es refereix al pagament de dues gàrgoles de pedra de les quatres gàrgoles de pedra per ell fetes i obrades a escarada, detinades a l'obra de sobre la duana de la llotja, a raó de 3 lliures i 17 sous per cadascuna (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (22-XII-1458).

[528] Citat per Moliné, *Les Costums marítimes*, 361.

La construcció de la coberta va ser una empresa important, i fou discutida i aprovada en diverses sessions del Consell de la Mercaderia a partir del 1456.[529] Es va fer portar fusta de València,[530] que arribà a la ciutat per mar,[531] i el seu recobriment exterior era molt especial i responia sens dubte a les condicions de visibilitat privilegiada que tenia l'edifici. A final de 1458 es compraven teules per a recobrir la teulada,[532] algunes de les quals foren adquirides als gerrers Cebrià Vilell i Galceran Carabot.[533] A banda de les teules comunes habituals, també es va comprar teules amb vernís polícrom, de tonalitats "*viridis, morati, lividi, albi et pallidi"*, amb un cost clarament superior al de les teules comunes que oscil·lava en en funció del color del vernís. Concretament, a Julià Massot, li foren encarregades 2000 teules envernissades de diversos colors: "*duabus mille tegulis nostrans envernisatis colorum viridis morati lividi albi et pallidi scillicet tantis de uno colore quantis de alio, dividendis per quint*".[534] Bartomeu Dolutxo, com Pere

[529] Les deliberacions d'aquestes sessions no es conserven, però els repertoris dels temes discutits en les sessions del Consell de la Mercaderia confirmen que el 7 d'octubre del 1456 es va parlar per primera vegada sobre el fet que "duana de la Lonja sie cuberta", i en els anys següents el tema es va reprendre en diverses ocasions (13, 18, 27 de maig de 1457; 8, 13, 20 de juny de 1457; 11 gener, 8 abril de 1458; 7 abril de 1459) (AHBC, JC 195, *Repertoris dos... per Luís Rufet*, ff. 80 r, 127v).

[530] El 28 de juliol de 1457 els cònsols ordenaven que li fossin pagades 100 lliures barceloneses al mercader valencià Joan Amalrich, per part del preu de "trenta una peçes de fusta de València, ço és, deu carretals e XXI millories comprades per lo dit Johan Amalrich per comissió nostra en la dita ciutat de València, la qual fusta ha servir a les portes de les finestres e a la cuberta de la obra la qual de present se fa sobre la duana de la lotge" (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 9r-v (28-VII-1457). Uns mesos més tard, es pagaven també 40 lliures, 1 sou i 4 diners, corresponents al preu de "la resta de trenta una peces de fusta de València, ço és, deu carretals e XXI millories" (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 30r (31-X-1458).

[531] Amb aquest motiu es van pagar al patró de barca Gabriel Mas 9 lliures, per tal que portés amb la seva barca la fusta des de València fins a Barcelona, "a rahó de XVIII sòlidos per cascuna peça" (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 10r-v i s. f. (28-VII-1458).

[532] Les adquisicions periòdiques de teules comencen el 20 de juny de 1458, i continuen fins entrat el 1459 (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 93 r-v, i s. f. (2-XII-1458, 22-XII-1458, 9-I-1459).

[533] El rajoler Cebrià Vilell (que també proporcionà calç i rajoles a l'obra), va vendre rajoles a raó de 3 lliures i 4 sous el miler (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 28v i s. f. (27-X-1458). També en va vendre Galceran Carabot, de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, a raó de 3 lliures i 4 sous el miler, i el preu incloïa el port (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 85 r-v i s. f. (19-X-1458).

[534] El 23 de novembre de 1457 li eren pagades 10 lliures en prorrata de major quantitat corresponent a "dos milia teules nostrades envernissades de diverses colors" (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 36v i s. f., (23-XI-1457). El 10 de juny de 1458 el mateix Julià Massot rebia del clavari 3 lliures, 18 sous, que eren prorrata de les 31 lliures, 18 sous que li eren deguts per preu de "*mille quingentarum tagularum ad computum largum que ad solucionem* [...] *mille quadrigente quinquaginta tegule ex illis duabus mille tegulis nostratis envernisatis colororum viridis, morati, lividi, albi et palide, scilicet, tantis de uno colore quantis de alio, dividendis per quint*" (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (10-VI-1458). El 8 de juliol de 1458 li són pagades 18 lliures, que eren a compliment de les 31 lliures i 18

Eiximeno i el ja esmentat Julià Massot, també va vendre a l'obra teules envernissades de colors variats.[535] Sembla que les teules blanques eren les més cares, ja que costaven 10 diners la peça,[536] les verdes tenien un preu una mica inferior,[537] i la barreja equitativa de "teules nostrades envernissades de diverses colors", és a dir, de tonalitats "*viridis, morati, lividi, albi et pallidi, scilicet, tantis de uno colore quantis de alio, divendis per quint*" es venia a un promig de 8,5 diners la peça.[538]

Per aquesta teulada, també es van adquirir al gerrer Jaume Navarret 120 cavallets de terra verds "a ops de la cresta de la teulada de l'obra que es fa sobre la duana", a banda d'algunes teules verdes per la teulada.[539] L'any següent, el mateix Navarret anava a la llotja i col·locava a la cresta de la teulada de la duana set poms de terra, peces esfèriques envernissades de color verd.[540] Finalment, el el mestre Joan Safont i alguns ajudants seus van acabar de posar els poms verds i el penell.[541] Un cop finalitzades, la teulada (o

---

sous que se li devien per raó de "aquelles mil e sinch-centes teulas a compte larch de aquelles teules envernissades" (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 72v-73r i s. f. (8-VII-1458).

[535] Bartomeu Dolutxo, gerrer, va rebre cinc lliures en prorrata de certa quantitat de teules de diversos colors destinades a la teulada de sobre la duana (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (9-X-1458). El mateix gerrer, ara denominat Bartomeu de Nutxo, cobrà el 2 de desembre de 1458 10 lliures que li eren degudes per preu de 400 teules blanques vernissades, destinades a l'obra de sobre la duana (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (2-XII-1458). Encara, el mateix De Nutxo rebia 6 lliures, 13 sous i 4 diners que faltaven per ser-li entregats a compliment de les 10 lliures, 13 sous i 14 diners que li eren deguts per preu de cinc-centes teules verdes i d'un altre color, destinades a l'obra de sobre la duana (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, s. f. (22-XII-1458). El gerrer Pere Eiximeno cobrava 13 lliures, 3 sous i 6 diners per preu de 577 teules blanques vernissades per l'obra de damunt dela duana, sense especificar que fossin per la teulada (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 85v, i s. f. (24-X-1458).

[536] L'octubre de 1458 es pagaven 527 teules blanques envernissades comprades al gerrer Pere Eiximeno, i el desembre del mateix any se'n pagava 500 més al gerrer Bartomeu de Nutxo (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 85v, i s. f. (24-X-1458; 2-XII-1458).

[537] El gener de 1459 es pagaven al gerrer Jaume Navarret "sis lliures e cinch sòlidos per rahó e per preu de trecentes teules verdes envernissades d'ell comprades a ops de la dita taulada a rahó de cinch diners per cascuna peça" (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 93 r-v i s. f. (9-I-1459). Les dades que dónen l'àpoca i l'albarà són contradictòries, perquè el resultat de dividir 6 lliures i 5 sous entre 300 teules és de 8,3 diners la peça, i no de 5 diners la peça.

[538] Es van realitzar diversos pagaments a compte de les compres de teules de colors variats als gerrers Julià Massot i Bartomeu Dolutxo o de Nutxo (BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, f. 36v, 72v-73r, i s. f. (23-XI-1457; 20-VI-1458; 8-VII-1458; 9-X-1458; 22-XII-1458).

[539] BAB, Ms. 40, *Clavaria o rebudes (1457-1459)*, ff. 93 r-v i s. f. (9-I-1459). Els cavallets són les teules angulars que recobrien l'aresta superior de la teulada (Fullana, *Diccionari de l'art de la construcció*, 104).

[540] Per àpoca i albarà del 7 d'octubre de 1460, el gerrer Jaume Navarret rebé 13 lliures, 16 sous i 6 diners que li eren deguts "tretza lliures per rahó e per preu de set poms de terra emmernissats de color verda, les quals d'ell són stats comprats a ops de la cresta de la taulada de la obra la qual se fa sobre la duana de la lotge de la dita ciutat" (BAB, Ms. 29, *Clavaria (1460-1462)*, s. f. (7-X-1460).

[541] BAB, Ms. 29, *Clavaria (1460-1462)*, s. f. (23-II-1460).

més ben dit, les teulades) del conjunt van requerir freqüents reparacions i substitucions de peces deteriorades.[542]

La visió marítima de la llotja, amb els seus grans finestrals de traceries i la seva teulada ornamental, seria remarcable. L'edifici era situat al punt central de la costa de Barcelona, i la muralla marítima, que no era tancada en aquest punt, el deixava ben a la vista. L'aparença rica de l'edifici proporcionava a qui arribava per mar una imatge pròspera de Barcelona, i encara més dels mercaders, que ara podien fer sentir la seva veu i expressar les seves idees pel que feia a la política econòmica i comercial municipal.

5.3. L'entorn de l'hort: l'administració interna de la mercaderia

L'hort havia quedat delimitat a començament del segle XV, i comprenia tots els elements propis dels vergers característics de les residències del poder, com ara la font artística i la vegetació. Però al llarg del segle XV, el seu contorn es va anar reomplint de construccions en resposta a les creixents necessitats espacials dels mercaders. Convé recordar ara que l'any 1394 s'havia creat el Consell de la Llotja, de la Mercaderia o de Vint per dirigir els actes mercantívols, i també les figures dels Defenedors de la Mercaderia, responsables d'executar les decisions del Consell. La documentació del segle XV demostra que l'entorn de l'hort es va convertir en el centre d'operacions d'aquests organismes, i l'any 1401 ja es feia una clau per al porter dels defenedors, per

[542] El 22 d'abril de 1483 se li ordenen pagar 4 lliures, 5 sous i 7 diners al mestre de cases de Barcelona Francesc Gomis per recórrer les teulades i passatges de la llotja; l'àpoca és un dia anterior (AHBC, JC 147, *Primer liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge, del notari Joan Matheu (1482-1484)* , s. f. (21-IV-1483; 22-IV-1483). Durant nou dies del mes de juny de 1491, el mestre de cases Pere Joan Sala i alguns manobres seus van recórrer les teulades i androne de la llotja, i amb aquest fi van utilitzar calç, argila, guix, rajola i altres coses (AHCB, 1I-IV, 5, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1489-1491)*, "Rebudes i dates 1491-1492", ff. 21r, 24r; BAB, Ms. 42, *Clavaria o rebudes (1490-1492)*, s. f. (21-VI-1491). L'1 de març del 1501 s'anotava el port de 26 teules per adobar la teulada de la llotja, i de carbó per a reparar-ne els poms. El 17 d'abril s'anotava el pagament d'1 lliura, 5 sous i 3 diners per tres jornals que un mestre i un manobre havien treballat a la drassana i a la llotja, col·locant els poms, arreglant la teulada (AHBC, JC 150*, Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502)*, s. f. 1-III-1501).

tal que pogués "obrir e tanchar en lo dit ort en lo qual los dits defenedors han determenat de tenir lurs consels".[543]

Una de les primeres construccions a l'hort va ser un porxo o llotja, probablement adossat a un dels murs de tanca: és la "logeta del ort de la loja" o "la lotge del hort", a la qual es refereixen alguns documents de començament del segle XV. Sota la llotgeta s'hi devia delimitar àmbits o seccions, com ara la que es va voler tancar amb reixes per a celebrar-hi missa.[544] O potser la que es va preveure com a oficina pròpia dels defenedors. El fuster Joan Janer la devia confeccionar, perquè l'any 1401 li era pagat el cancell que "feu en l'ort de la lotge, ab lo taulell e arquibanch, e banchs e porta a la finestra, per servei de lur ofici e scrivania".[545] Per a aquest mateix "cancell dels defenedors qui és en l'ort de la lotge", el ferrer Joan Barral va fer "frontices e tancadures e spigues de ferre".[546] Aquell mateix any, es va encarregar al mestre de draps de senyals Pere Domènech un drap amb senyals del pariatge, destinat a la taula de l'escrivania dels defenedors,[547] el prestigiós argenter Romeu des Feu havia fet per als defenedors un segell daurat per a segellar les lletres,[548] i des de l'estiu del 1401, l'escrivà dels defenedors, Jaume Salvador, comprava periòdicament els materials d'escriptori necessaris per al desenvolupament de les seves funcions.[549]

---

[543] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, "Rebudes i dates 1401-1402", f. 33r, 36v.

[544] El 23 de novembre de l'any 1402 els cònsols sol·licitaven als consellers uns reixes de fusta que s'havien tret d'una casa o tanca que hi havia a la Pescateria, per tal de fer "una clausura en la logeta del ort de la Loja" dins la qual s'hi pogués celebrar missa (AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-1, 28, f. 68r).

[545] El preu total fou de 20 lliures (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I.IV, "Rebudes i dates 1401-1402", f. 36v).

[546] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I.IV, "Rebudes i dates 1401-1402", f. 35v.

[547] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, "Rebudes i dates 1401-1402", f. 33v. Tal com s'ha dit més amunt, Pere Domènech realitzà també el drap de la Taula de Canvi de la ciutat, situada dins la llotja (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 25, f. 176r), i d' altres peces per al municipi, com ara el drap de llana vermell amb senyals de la ciutat que cobria la taula de l'escrivà del Consell a la casa del Consell i altres bancals (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 25, f. 216v; AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 26, f. 213r).

[548] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, "Rebudes i dates 1401-1402", f. 31v. Romeu des Feu és un argenter documentat entre els anys 1369 i 1419, i sembla haver-se especialitzat en la talla de segells, molts dels quals foren realitzats per a la monarquia i per a altres oficials de la cort. Poc després de realitzar el segell per als defenedors de la mercaderia, apareix citat com a "tallador o escultor de casa del senyor rei", una distinció professional a l'abast de molt pocs, que posa de manifest la gratitud del monarca i la seva valoració del paper que aquests artífexs van tenir a l'hora de magnificar la imatge de la monarquia. Sobre Romeu des Feu, vegeu Dalmases, *Orfebreria catalana*, II, 74-77. Per a la domesticitat i familiaritat amb la monarquia i les seves implicacions, Anna Molina i Castellà, "L'*argenter de Casa del Senyor Rei*: una distinció laboral de prestigi", in *L'Artista-Artesà Medieval*, ed. J. Yarza i F. Fité, 365-383.

[549] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, "Rebudes i dates 1401-1402", f. 34r, 35v, 39r.

El Consell de la Llotja, de Vint o de la Mercaderia, format pels cònsols, els defenedors i uns quants mercaders, també se solia reunir a l'hort, i ho feien en un cancell indeterminat. El 28 de juliol de 1401 es trobaven "dins lo cancell de la lotge de l'hort de la lotge de mar" els integrants del consell, i el 13 d'agost del mateix any se celebrava també el consell de mercaders "dins la lotge del dit hort".[550] També inclouria un reixat, que es va cloure amb fusta el 1404, per evitar l'entrada de gats.[551] Aquest o un altre reixat de l'hort es feia reparar dues dècades més tard, quan es feien portar les reixes de l'hort de casa del ferrer fins a la llotja,[552] el 16 de maig del mateix any es pagava el plom "qui serví encastar les rexes del hort",[553] i el 1432 el manyà Francesc Safàbrega feia "una clau pocha que feu en lo reixat del hort", que més endavant en el mateix llibre és esmentada com a "clau de la botiga del hort".[554] Sigui com sigui, els registres de deliberacions del Consell de la Mercaderia, conservats només a partir del 1460, confirmen que les sessions del Consell de la Llotja, de la Mercaderia o de Vint se celebren habitualment "dins la casa del reixat del verger de la llotja",[555] i que hi havia els armaris necessaris per a conservar-hi els elements de valor propis de la institució.[556] Potser una part d'aquesta llotja és la que es va cloure l'any 1421.[557]

---

[550] AHPB, Guillem Donadeu, *Dels actes del pariatge*, 80/6, s.f. (28-VII-1404; 13-VIII-1404).

[551] Es van pagar 9 sous i 6 diners al fuster Joan Janer "per cloure lo rexat del cançell de l'ort de la lotge per gats que hy entraven e hi feyen sutzures, en que entraren III posts". El preu incloïa la clavó (AHCB, 1I-IV, 1, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1401-1407)*, "Rebudes i dates 1404-1407", f. 18v),

[552] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge 1424-1432*, "Compte de l'administració del clavari Guillem Mercina", f. 19v.

[553] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge 1424-1432*, "Compte de l'administració del clavari Guillem Mercina", f. 16r.

[554] BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", ff. 30v, 43v.

[555] Vegeu, per exemple, BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, f. 14r; AHCB, 1I-I, 1, *Registre de Deliberacions dels Consells del Consolat de Mar (1460-1465)*, 7v, 15r, 66v, etc. El 23 de juny de 1480 els cònsols Romeu Llull i Bartomeu Ferrer es van personar "...dins la casa del rexat del verger de la lotge dessus dita en la qual casa se acustume celebrar lo Consell de Vint..." (AHBC, JC 145, *Sextus liber consiliorum, secretorum... Llibre de consells, secrets i altres actes dels cònsols de mar de Barcelona del notari Joan Fogassot (1480-1481)*, f. 13r). Podem afegir, per exemple, que El 15 de juny de 1486 va tenir lloc el jurament de les ordinacions del dret de pariatge prestat pels defenedors (2), collidors (2) i guardes del dret (2), i que tots ells es van personar davant dels cònsols d'aquell any "dins la casa del retxat del verger de la lotge de Barchinona", i van jurar complir les ordinacions corresponents en cada cas (Moliné, *Les Costums marítimes*, 338).

[556] Per albarà del 2 de setembre de 1450 es paguen 4 lliures al ferrer Berengeur Sabater per fer claus als armaris que hi ha "en una casa d'un reixat dins l'hort de la llotja", i per reparar els panys i les frontisses de les portes de dits armaris, entre altres coses (BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes 1448*-1451, f. 34v).

[557] Alguns pagaments de l'any 1421 així ho suggereixen; per exemple, el 6 de juliol de 1421, el guixer Antoni Valls rebia 2 lliures, 3 sous i 10 diners pel guix que se li havia adquirit "per l'obra del cloure lo porxo de l'hort", i el ferrer Bernat Major va cobrar la clavó utilitzada en "les finestres fetes de nou en lo

Al mur de tanca de l'hort, per la banda de mar, s'hi adossava la casa de l'Arxiu, que es deuria construir en algun moment del segle XV.[558] En aquesta dependència s'hi conservaria la documentació generada per la Mercaderia, i també altres objectes valuosos i delicats com ara els orguens petits de la llotja.[559] Quan calia, la casa de l'Arxiu acollia també consells particulars de mercaders.[560] Al damunt hi havia la cambra dita del Rei, que, segons algunes notícies era sobre la casa de l'Arxiu,[561] i segons altres era "contígua al porxo qui es sobre lo verger de la lotge"[562] o "al cap del porxo".[563]

No per poc agradables eren menys necessàries les latrines, que es van situar igualment a la zona de l'hort. Els consellers barcelonins les tenien per imprescindibles, ja que el 1409 condicionaven la seva contribució econòmica destinada a la finalització de la coberta de l'edifici a que els mercaders es comprometessin a donar compliment a dita

porxo del ort" (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 25r, 27v-28v).

[558] La ubiquem a partir d'una carta de pagament de l'any 1506, corresponent a una de les finestres del mur de l'hort, esmenta la finestra de pedra que es troba situada a la paret que mira al mar, entre la capella i la casa de l'Arxiu (Madurell, "Los contratos de obras", 141).

[559] El 22 d'abril de 1465 els mercaders van tractar la qüestió de l'emmagatzematge dels orguens petits de la llotja, que s'utilitzaven cada any per la festa de la capella; com que no hi havia lloc per a guardar-los a la casa de l'Arxiu, calia pujar-los i baixar-los cada any a i de la "cambra dita del rei" que hi havia a sobre, cosa que els deteriorava considerablement. Per això es proposà fer, dins la casa de l'Arxiu, una trona de fusta per a la seva conservació (AHCB, *Registre de Deliberacions*, 1I-I, 1, ff. 195r-197r; vegeu també Torras, *Mare Aureum*, 211). Els pagaments realitzats al setembre del mateix any a diverses persones confirmen la construcció de la trona (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1463-1466)*, 1I-III, 2, ff. 167 r-v). Uns anys més tard es parla d' "un sostret per ells [els orguens] fet en la casa de l'Archiu" (BAB, Ms. 30, *Llibre de Deliberacions (1478-1480)*, ff. 157r-158r). Altres notícies de final del segle XV parlen encara de la construcció d'un reixat dins la casa de l'Arxiu; així, el 13 de febrer de 1492 s'ordenava pagar 2 lliures i escaig al fuster de la llotja Miquel Teixidor "per l'obra feta a obs de l'arxiu de la llotja" (AHCB, 1I-IV, 5, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1489-1491)*, "Rebudes i dates 1491-1492", ff. 44r, 60r), i el 20 de febrer del mateix any s'anotaven els 6 sous i 6 diners rebuts pel ferrer Rafael de Casajusana per raó de la clavó emprada en la construcció del reixat fet a l'Arxiu (BAB, Ms. 42, *Clavaria o rebudes (1490-1492)*, s. f. (20-II-1491).

[560] Succeeix almenys a partir del 1460, que és la data més antiga per a la qual conservem registres de deliberacions del Consell de la Mercaderia (AHCB, 1I-I, 1, *Registre de Deliberacions dels Consells del Consolat de Mar (1460-1465)*, ff. 2v, 4v, 17r, 18r, 54r, 92v, 93r, etc.).

[561] La mateixa notícia de l'any 1465 esmentada dues notes més amunt diu que els orguens petits s'havien d'apujar i abaixar anualment de la cambra del Rei, que era sobre l'Arxiu (AHCB, *Registre de Deliberacions*, 1I-I, 1, ff. 195r-197r; vegeu també Torras, *Mare Aureum*, 211).

[562] AHCB, 1I-I, 2, *Registre de Deliberacions (1463-1467)*, f. 45v.

[563] El 1481 es diu que era "al cap del porxo sobre lo verger de la lotge" (AHBC, JC 145, *Sextus liber consiliorum, secretorum... Llibre de consells, secrets i altres actes dels cònsols de mar de Barcelona del notari Joan Fogassot (1480-1481)*, ff. 46v-48v), i del 1491 hi ha una referència a "la cambra del Rey qui es al cap del porxo del ort" (AHCB, 1I-I, 3, *Registre de Deliberacions (1490-1496)*, f. 68r).

coberta amb la quantitat que manqués, i també a fer unes latrines per la llotja.[564] El 1416 s'hi treballava, i devia ser una estructura senzilla, feta amb rajoles de paviment i de paredar[565] i coberta de teules.[566] Lògicament, es millorava i es reparava cada cop que era necessari.[567] L'any 1466 es decidí renovar totalment les latrines, i la nova casa de les latrines del verger va costar 45 lliures, 19 sous i 10 diners,[568] però aviat va plantejar problemes greus, perquè els orins no tenien sortida i ocasionaven corrosió als murs de l'adjacent casa dels capellans. A manera de solució, es va determinar construir una canal que comuniqués les latrines amb la claveguera propera.[569]

El verger quedava delimitat per un mur, cec a l'exterior. D'acord amb el desig de monumentalitzar la façana marítima del conjunt, a començament del segle XVI també s'hi va obrir finestres, i el mestre Joan Safont es va cuidar dels treballs entre els ansy 1506 i 1508, amb l'assistència del picapedrer Beltrán Vizcaíno i dels lapiscides Juan de Garay i Pedro de Mondragón. Van realitzar tres finestres, i una nota adjunta a l'àpoca de pagament d'una d'elles assegura que l'objectiu de la intervenció era, específicament, el d'obrir vistes a la marina.[570] Poc més tard, en ple segle XVI, tota la banda marítima de l'hort seria reedificada i reformada.

---

[564] AHCB, *Obreria*, 1C-XIV, 27, s. f.

[565] El 2 de setembre de 1416 el rajoler ciutadà de Barcelona Francesc Barceló rebia 75 sous, que li eren deguts per preu de 1000 rajoles de paviment (a 60 sous/miler) i 300 de paredar (a 50 sous/miler), que es van emprar "*in privata dicte Logie maris*" (AHPB, Joan Bages, *Manuale Secundum*, 119/1, f. 39v). Donat que el verb paredar significa aixecar o construir una paret, possiblement en aquest cas cal interpretar el terme rajola en la seva acepció de maó (Fullana, *Diccionari de l'art de la construcció*, 239, 305-306).

[566] El 3 de setembre de 1416 Bernat Rovira, de la parròquia de Sarrià, reconeixia haver rebut 70 sous i 4 diners que eren el preu de 800 teules (a 88 sous/miler) "*ad opus cohoperendi domus de les latrines Logie*" (AHPB, Joan Bages, *Manuale Secundum*, 119/1, f. 39v).

[567] L'any 1434, el ferrer Fàbregues feia una forrellat per a la porta de la privada (BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1433", f. 36r). L'1 de setembre de 1443, Joan Safont rebia 3 lliures, 12 sous i 7 diners per certs treballs i reparacions sostinguts en les latrines de la llotja; a més a més, va efectuar certes obres i reparacions en els pedrissos i al safareig (BAB, Ms. 35, *Clavaria o rebudes (1441-1443)*, s. f. (1-IX-1443).

[568] AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1463-1466)*, 1I-III, 2, f. 185r.

[569] Es plantejava el 23 de març de 1475 en Consell de la Mercaderia (AHCB, 1I-I, 2, *Registre de Deliberacions (1463-1467)*, ff. 97 r-v). S'hi refereix també Torras, *Mare Aureum*, 212-213.

[570] El dia 15 de juliol de 1506, el mestre signava una carta de pagament de 10 lliures a compte de les 30 lliures que se li havien promès pagar per "preu d'una finestra de pedra que de present és tingut de fer lavorar e metre a tot son càrrech e despeses en la paret qui mira...de la mar, que és al costat de la capella del verger de la lotge de la nostra ciutat, entre la dita capella e la casa de l'Arxiu de la Lotga". Altres notes de pagament del bienni següent confirmen que Joan Safont es va ocupar de l'obertura d'altres finestres de semblants característiques; l'una havia de ser "en la paret...del verger de la lotja al costat de la capella de la lotja a la part oriental de dita capella", i l'altra "en la paret de la via de mar, que és al costat de la capella del verger de la dita ciutat, entre la dita capella e la casa del Consell de Vint de la dita lotge".

5.4 La capella i les cases dels capellans: el llegat de Pere de Montcada[571]

La capella de la llotja va ser fundada per Pere de Montcada. El 17 de maig de 1358, l'antic almirall atorgava testament en presència del notari barceloní Romeu de Sarrià, i una de les seves darreres voluntats era que, dins dels dos anys següents a la seva defunció, els marmessors testamentaris fessin aixecar una capella per al seu etern repòs: es construiria a l'indret indicat, situat vora la llotja ja iniciada en la proximitat de la ribera marítima ("...*una capellam prope logiam inceptam fieri satis prope litus maris*..."), es dedicaria a la Nativitat de Nostre Senyor Jesucrist i de la Mare de Déu, i tindria adscrits tres beneficis, que Pere de Montcada dotava amb una renda anual de 3000 sous o més.[572] Segons el testament la principal funció de la capella seria la de celebrar-hi les misses per l'ànima de Pere de Montcada en la data de l'aniversari de la seva mort, i un document descriptiu de la forma en què aquesta fou celebrada l'any 1483 permet veure com la seva voluntat era, efectivament, complerta amb gran exactitud més d'un segle després de la seva mort.[573] A més a més, a la capella també s'hi va celebrar misses ordinàries, segons l'almirall ho havia dispost al seu testament.[574]

Els consellers de Barcelona van ser nomenats patrons beneficials d'aquesta fundació. Ja abans que Pere de Montcada atorgués testament, el 1357, ordenaven pagar 25 lliures a Francesc de Sellent, rector de l'església de Santa Maria d'Oló, per anar a Avinyó en nom de la ciutat amb el fi d'obtenir provisió papal per tal que es pugui fer una capella "en la lotge que és començada en la ribera de la mar de Barcelona dins los termes de

---

Pel que fa als seus ajudants en aquesta tasca, el 8 i el 25 d'agost de 1506 Joan ça Font acreditava rebre certes quantitats en pagament de 16 jornals que havien treballat Beltrán Vizcaíno, Juan de Garay i Pedro de Mondragón en la construcció de la primera finestra (Madurell, "Los contratos de obras", 141).

[571] Part del text corresponent a aquest apartat el vam publicar l'any 2009 (Bernaus, "La capella de la Llotja dels mercaders de Barcelona"). L'article presta atenció al contingut visual de la capella de la llotja, amb especial atenció a la presència de l'heràldica dels seus promotors i el seu significat.

[572] Hem consultat un trasllat de la part del testament de Pere de Montcada relativa a la capella (AHCB, Consolat de Mar, 1I-VII, 1 (Llibre d'ordinacions-volum miscel·lani), f. 74-76).

[573] AHCB, *Llibre d'ordinacions (volum miscel·lani)*, 1I-VII, 1, ff. 76-77.

[574] El 10 de juny de 1453 hi ha albarà de pagament de 9 lliures a Bernat Puig per misses celebrades diàriament a la capella de l'hort durant mig any que va del 22 de novembre de 1452 al 22 de maig de 1453 (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, f. 183r)

l'església de madona Santa Maria de la Mar", entre d'altres coses.[575] La fundació fou confirmada pel comissari apostòlic l'any 1359,[576] i Bruniquer diu que el 28 de febrer de l'any 1362, poc després de la mort del noble, "fou començada la capella davant lo porxo de Mar, la qual lo noble don Pedro de Moncada, quòndam, almirant del rey, havia manat fer".[577]

Però l'obra no va progressar. Els consellers sortints de l'any 1370, en els seus recordatoris als consellers entrants, els recordaven el compromís de fer funcionar els tres beneficis de la capella instituïda per Pere de Montcada a Santa Maria del Mar mentre la capella de la llotja no estigués feta,[578] i caldrà esperar gairebé un segle, fins al maig del 1453 per trobar una primera referència a "…la tomba on la ossa del dit noble [Pere de Montcada] és stada mesa ...", ara ja sí "dins la capella feta en l'ort de la lotge dels mercaders".[579] Abans d'aquest moment les despulles del noble van reposar al monestir de Framenors; si més no, s'hi trobaven l'any 1453, quan, un cop la capella ja construïda, els mercaders realitzaven un pagament "per despeses per haver el cos de Pere de Montcada, comanat al monestir dels framenors".[580]

El fundador de la capella, Pere de Montcada, era membre d'una de les dinasties nobles més antigues i prestigioses de la Catalunya medieval. Havia nascut vers el 1300 i era el fill petit d'Ot I de Montcada "el Vell", germà de la reina Elisenda de Montcada, i de Jofredina de Llòria, filla de l'almirall Roger de Llòria o Llúria. La biografia del noble se'ns escapa en molts dels seus detalls, però se sap amb certesa que fou almirall reial, com l'avi matern, i que va prestar importants serveis a la Corona tot dirigint naus catalanes en episodis victoriosos diversos. Com a membre del cercle de consellers més

[575] AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, f. 94v-95v. La ubicació de la capella en els límits de l'ardiaconat de l'església de Santa Maria de Mar perjudicava els interessos dels beneficiats d'aquest temple, i per aquest motiu es va haver de pactar: el 8 de novembre de 1359, a Avinyó, el cardenal comissari papal en aquest assumpte, confirmava els pactes a què havien arribat arribat els procuradors de Sibil·la de Montcada, vídua de Pere de Montcada, com a executora testamentària del seu espòs i tutora de Gastó, fill comú i hereu universal de l'esmentat Pere, i els consellers de Barcelona, d'una banda, i els procuradors dels beneficiats per un altre costat. El pergamí es conserva a l'AHCB (IA-498) i el regesta M. Cinta Mañé (Mañé, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona 1336-1396*, 117, doc. 508)

[576] Arxiu Diocesà de Barcelona, *Speculum Septem Ecclesiarum Parochialium intus civitatem barchinonensem existentium*, II, f. 203.

[577] Bruniquer, *Rúbriques*, III, 71.

[578] AHCB, *Testaments dels consellers*, 1C-XVII, 1, "Memorial 1370-1371", f. 8r.

[579] AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 68 r-v, 175v-176r.

[580] AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, f. 182v.

proper al rei Pere el Cerimoniós, també va exercir el càrrec de procurador reial de Catalunya.[581] Segurament, els vincles de Pere de Montcada amb els grans mercaders i armadors barcelonins devien ser devien ser intensos per motiu de la seva participació, aportant naus, als projectes militars del rei. Amb un d'ells, Joan Lombarda, la relació va ser especialment estreta, i apareix fins i tot com a marmessors del seu testament.[582]

La promoció d'una capella funerària per part d'un personatge com Pere de Montcada no resulta sorprenent: aquesta mena de fundacions sovintejava entre els personatges de condició noble, i els Montcada en particular n'havien impulsat des de temps enrere.[583] El que sí que resulta estrany és que Pere de Montcada optés per fundar una capella funerària pròpia i vincular-la al municipi, i més concretament a la llotja.[584] Seria possible que aquesta fundació en benefici de la ciutat tingués relació amb el fet que, com sempre s'ha dit, els terrenys de la Ribera on es van aixecar tant la capella com la pròpia Llotja havien estat anteriorment dels Montcada? D'altra banda, sembla que Pere de Montcada tenia un deute amb la ciutat, que podria igualment tenir alguna cosa a veure amb el llegat realitzat a la llotja municipal.[585]

---

[581] Per als primers Montcada, vegeu John C. Shideler, *Els Montcada: una família de nobles catalans a l'Edat Mitjana (1000-1230)* (Barcelona: edicions 62, 1987). Pel que fa al casal dels Montcada al llarg de tota l'edat mitjana, vegeu Santiago Sobrequés Vidal, *Els barons de Catalunya* (Barcelona: Vicens-Vives, 1961), 57-63, 124-129 i 240-256. Les dades biogràfiques de l'almirall Pere de Montcada i de Llòria provenen del ja esmentat Sobrequés, *Els barons de Catalunya*, 245-246, i altres notícies referents a la seva activitat com a almirall i com a procurador general de Catalunya les trobareu a Capmany, *Memorias históricas*, I, 122 i II, 253 i 268, i a Batlle *et al*., *El llibre del Consell*, 201-205, 217, 295.

[582] La figura de Joan Lombarda, el seu apogeu i la seva caiguda ha estat estudiada per Damien Coulon "Ascensión, apogeo y caída de Joan Lombarda, mercader-armador de Barcelona", in *L'expansió catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana*, ed. Maria Teresa Ferrer Mallol i Damien Coulon (Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques-Institució Milà i Fontanals, 1999), 15-25.

[583] Per als hàbits funeraris de la noblesa catalana baixmedieval, vegeu Francesca Español Bertrán, "*Sicut ut decet*. Sepulcro y espacio funerario en la Cataluña bajomedieval", in *Ante la muerte. Actitudes, espacio y formas en la España medieval*, ed. Jaume Aurell i Julia Pavón (Pamplona: Eunsa, 2002), 95-156. La mateixa autora analitza en detall en altres publicacions les fundacions funeràries dels Montcada dels segle XIV: Francesca Español Bertrán, "Avinganya i els Montcada: la transformació d'una casa trinitària en panteó familiar", *D'Art* 13 (1987): 147-184; Francesca Español Bertrán, "Los Montcada y sus panteones dinásticos: un espacio para la muerte noble", in *Els Montcada i Alfons de Borja a la Seu Vella de Lleida*, ed. Ximo Company (Lleida: Publicacions dels Amics de la Seu Vella, 1991), 37-82; Francesca Español Bertrán, "La Seu Vella: els seus promotors", in *La Seu Vella de Lleida. La catedral. Els promotors. Els artistes. S. XIII a s. XV*, ed. F. Español i E. Ratés(Lleida: Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura, 1991), 77-92.

[584] La reina vídua Elisenda de Montcada al·ludia a la capella feta construir per Pere de Montcada *in Logia Civitatis Barchinone* (Ainaud, Gudiol i Verrié, *La ciudad de Barcelona*, I, 283).

[585] L'any 1370 els consellers de Barcelona acordaven amb els marmessors testamentaris de Pere de Montcada l'absolució d'un deute de 100 lliures que Pere de Montcada i els seus hereus havien contret amb la ciutat en comprar una galera, en canvi de les despeses fetes amb destí a obtenir llicència papal i

Deixant de banda els motius que el van impulsar, el fet és que en promoure una capella i fundar-hi beneficis, Pere de Montcada es feia responsable de la construcció del temple i de la dotació del parament litúrgic necessari per a la celebració del culte.[586] Al testament va disposar la provisió del parament de l'altar, i va demanar que es fessin fer, a les seves despeses, "*pallia altaris, calices argenti, crux, turribula, candelabra, squille, libri et alia apparamenta ibi necessaria"* per tal que la capella estigués convenientment ornamentada i que el dia del seu aniversari es poguessin celebrar quatre misses simultàniament. A més a més, va cedir a la nova fundació tots els objectes litúrgics de la seva capella privada, i eren entregats als consellers de Barcelona per la vídua, Sibil·la, el 1368. En aquest moment, els aparellaments eren continguts en els "dos coffres qui·s appellen capelles" i en "un cofre vert ab launes ab clau ab senyal de Muntchada, e era altar portàtil"; es tractava, potser, de peces que posseïa Pere de Montcada a causa dels innombrables trasllats que comportava la seva trajectòria professional.[587] Al principi, molts dels "arnesos i aparellaments" foren utilitzats pels beneficiats en els oficis celebrats a Santa Maria del Mar, on mantenien la seva activitat mentre la capella no era construïda.[588] Encara que a partir de cert moment objectes d'argent i teixits nobles van tornar als consellers, un cop aixecada la capella a mitjan segle XV, el rector els va reclamar.[589]

La capella es va construir finalment l'any 1452, i la van impulsar els mercaders de la llotja, i no els descendents del Montcada. No és senzill explicar amb precisió les raons que van esperonar els mercaders a assumir el desig testamentari de l'almirall reial,

---

poder construir el temple a l'indret escollit, com també pels forniments realitzats per a la capella, i sempre amb la condició que el seu fill Gastó la fes fer (AHCB, *Testaments dels Consellers*, 1C-XVII, 1, "Memorial 1370-1371", ff. 7v-8r).

[586] C. Borau ha estudiat el funcionament i les característiques del benefici eclesiàstic i la seva materialització i conseqüències artístiques en l'arquitectura i els objectes litúrgics donats a la seu i als grans temples parroquials de la Barcelona del segle XIV (Cristina Borau, *Els fundadors de capelles i retaules a la Barcelona del segle XIV* (Barcelona: Fundació Noguera, 2003), 247-284).

[587] L'entrega va tenir lloc el 27 de gener de 1368 (AHCB, 1I-VIII, *Documentació diversa*, 1/ 2, 1). Per als altars portàtils, vegeu Joseph Gudiol i Cunill, *El mobiliari litúrgich. Resum arqueològich* (Vic: Tip. Balmesiana, 1920), 11-12.

[588] Així queda indicat en el testament dels consellers de l'any 1370 (AHCB, *Testaments dels Consellers*, 1C-XVII, 1, "Memorial 1370-1371", ff. 7v-8r). En la notícia del traspàs d'aquets objectes al successor de Massot, Francesc Sallent, queda indicat que es tractava únicament d'indumentària litúrgica i d'algun drap d'altar, i no de l'argent (AHCB, 1I-VIII, 1/ 2, *Documentació diversa*, 1).

[589] AHCB, 1I-VIII, 1/ 2, *Documentació diversa*, 3.

perquè la Mercaderia no és esmentada al testament de l'almirall, i de fet, l'organització professional dels mercaders ni tan sols no existia aleshores, ja que va ser creada l'any 1394. Els registres de les deliberacions dels mercaders d'aquests anys no es conserven i no poden ajudar a aclarir-ho, però una rúbrica de les decisions preses l'any 1452 permet confirmar que justament en aquests anys van discutir i aprovar la construcció de la capella dins l'hort de la llotja amb els béns del dret del pariatge.[590] Els homes del segle XVIII ja es van plantejar també la incongruència de que la capella fundada per Pere de Montcada acabés sent pagada pels mercaders amb els béns del dret del pariatge, i que això succeís gairebé un segle més tard de la fundació. En un memorial del 1773, redactat després d'examinar documentació original del Consolat de Mar quan encara era més completa, s'explica que no es va localitzar cap informació que permetés desllorigar la qüestió, i els qui el van redactar van expressar que aquest fet es comprendria si se suposés que els fons destinats a tal fi per Pere de Montcada foren dipositats per aquells que hi estaven obligats, és a dir, els seus hereus, i que, en algun moment d'urgència, els consellers o els magistrats van utilitzar-los amb un altre destí, tot desplaçant als nous beneficiaris l'obligació de complir allò que el testador havia disposat. En definitiva, com que la capella fou finalment pagada per la llotja, es va concloure que els diners entregats pels Montcada havien estat utilitzats en benefici de la mercaderia.[591]

Coincidim amb ells, ja que algunes notícies asseguren que el temps transcorregut entre la mort de Pere de Montcada i mitjan segle XV els hereus van dipositar diners destinats a la capella.[592] Com a patrons beneficials, els consellers tingueren la capacitat d'intervenir en les circumstàncies materials relacionades amb l'existència dels beneficis, i per això, seria prerrogativa seva utilitzar les sumes dipositades pels Montcada amb un

[590] En els consells de 20, 27 octubre 1452; 21 abril 1453; i 10 maig 1455, la mercaderia decidí construir la capella i la casa per als tres presbiterats a l'hort de la llotja i a despeses del dret del pariatge (AHBC, JC 195, *Repertoris dos... per Luís Rufet*, f. 59r).

[591] AHBC, *Beneficis de la capella de la Casa Llotja fundats per Pere de Montcada l'any 1358 (1772-1806)*, Junta de Comerç, Lligall XLIII, Caixa 12, ff.1-4, 24-30.

[592] Hem pogut localitzar algunes notícies relatives als dipòsits de diners realitzats a les dècades de 1370 i 1380 pels hereus de Pere de Montcada amb destí a la construcció de la capella. Encara que no ens asseguren quina fou la quantitat finalment dipositada ni tampoc què va succeir amb els diners, indiquen que aconseguir els dipòsits no fou una tasca fàcil per als consellers (AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 8, f. 155r; AHCB, *Testaments dels Consellers*, 1C-XVII, 1, "Memorial 1370-1371", ff. 7v-8r, 10r; AHCB, *Testaments dels Consellers*, 1C-XVII, 1, "Memorial 1372-1373", ff. 13 r-v; AHCB, *Testaments dels Consellers*, 1C-XVII, 1, "Memorial 1380", ff. 4v-5r; AHCB, *Testaments dels Consellers*, 1C-XVII, 2, paper solt a final del "Memorial 1399").

altre destí, qui sap si el propi avanç de les obres de la llotja, aleshores també impulsada pel municipi.

La cronologia de la capella, datada del 1452, obliga a relacionar la iniciativa amb l'empenta i l'arribada al poder de la Busca. La percepció que els mercaders de la llotja representaven la Busca, i que la capella els era pròpia la demostra la manera de referir-s'hi per part del cronista Safont i dels Dietaris de la Generalitat: recordem que amb motiu de la seva inauguració, hi van al·ludir com "la capella dels hòmens qui vulgarment se diuen de la gabella de la Busca" i "la capella de nou construhida per los hòmens de la Buscha".[593]

Fixem l'atenció en la capella pròpiament dita. La impressió que hom té en llegir la documentació relativa a la construcció de la capella és que era una edificació modesta, de petites dimensions, constructivament senzilla i ràpida d'aixecar, i sense cap element arquitectònic notable. Aquesta simplicitat entronca a la perfecció amb els condicionants econòmics i socials en què s'emmarca l'obra. També l'elecció del responsable de la construcció, Joan Safont,[594] sembla més vinculada a les circumstàncies i al context que no pas a la imposició d'unes preferències estètiques concretes per part dels promotors: ja feia temps que aquest mestre, fill del conegut Marc Safont, exercia el càrrec de mestre de l'obra de la llotja i, tal com corresponia, s'havia responsabilitzat d'altres obres i reformes del complex.[595]

La velocitat amb què es van dur a terme les obres suggereix que es tractava d'una construcció de petites dimensions i d'escassa dificultat tècnica. Fou iniciada l'any

[593] Josep M. Sans Travé, ed., *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484) de Jaume Safont* (Barcelona: Fundació Noguera, 1992), 59; Josep M. Sans i Travé, dir., *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. I. Anys 1411 a 1539* (Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994), 119.

[594] Sobre el paper responsable de Joan Safont en la construcció de la capella de la llotja, vegeu per exemple una àpoca i un albarà datats del 10 de gener de 1453, on apareix designat com a mestre de cases i de l'obra de la llotja de Barcelona, rebent 13 lliures i 18 sous, corresponents a alguns jornals fets per diversos mestres de cases en l'obra de la capella (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 40v; AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 55 r-v, 161r).

[595] Joan Safont, fill de Marc, va combinar els càrrecs oficials de mestre de les obres de la Generalitat i de la llotja. Sobre la nissaga dels Safont, vegeu Carbonell, "Marc Safont". Pel que fa al paper de Marc Safont i el seu fill Joan al servei de la Diputació del General de Catalunya, vegeu també Estrada-Rius, *La Generalitat de Catalunya a la Drassana*, 85-89.

1452,[596] i al novembre d'aquell mateix any ja s'hi celebrava la primera missa. Sospitem que la capella no seria un espai del tot tancat, sinó que s'obria al verger, del qual la separava una reixa, potser a l'estil de les capelles del claustre de la catedral. En cap moment no es fa esment d'una façana o d'una portada, i en canvi l'any 1486 es parlava en Consell de Vint de "com lo reixat davant la capella stigués molt baix, de manera que de luny scassament no·s podie veure lo retaule ne lo Corpus Christi, e havia aparagut a ells dits cònsolls alçar lo dit rexat e deure affegir baix", i s'aprovà la proposta.[597] No en tenim el llibre de l'obra, i tampoc no podem assegurar que mai n'hi hagués hagut un,[598] però en coneixem algunes dades bàsiques. Per exemple, consta que s'ocupà de l'obra de pedra Joan Safont, que cobrà quantitats corresponents a materials i a mà d'obra d'altres persones.[599] Tanmateix, s'ha cregut que de segur hi va intervenir també el seu pare Marc Safont, que d'altra banda sí que apareix com a proveïdor de pedra de diverses classes per la casa dels preveres que es va fer al costat.[600]

Les notícies referents al treball dels fusters són una mica més abundants, si bé igualment poc específiques: la fusta, no s'indica de quina classe, fou proveïda pel mercader Pere de Montrós, i en menor quantitat pel fuster Francesc Vilassís.[601] Les posts, perxes i

[596] Anotacions comptables de l'octubre de 1452 parlen de "...una capella faedora prop la lotge dels mercaders, la qual no ha molt és començada de fer..." (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", ff. 36v, 37r). Referències contemporànies del mateix estil a AHCB, 1I-III, 1, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, ff. 148r-v.

[597] BAB, Ms. 31, *Deliberacions (1486-1487)*, s. f. (21-VIII-1486); transcrit per Torras, *Mare Aureum*, 223. L'any 1494 es pagava al fuster Miquel Teixidor per extreure les reixes de fusta de la capella "per adobar un boget" (AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 149, *Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s. f. (7-XII-1494).

[598] Segons l'inventari de l'arxiu del Consolat de Mar de l'any 1601, en aquest moment la institució servava 3 volums de documentació relativa a les obres de la llotja i de la capella, datats d'entre els anys 1407 i 1600 (Cabestany, "El archivo del Consolat", 15). Actualment no es conserven, i desconeixem si entre ells hi havia els que feien referència a aquest moment constructiu.

[599] El 10 de gener de 1453, Joan Safont rebia 13 lliures i 18 sous per jornals fets per diverses persones, i per pedra comprada per la capella; entre els homes que hi van treballar s'hi compten Jaume Dorcay, Arnau Albiol, Ferran de Salamanca, Joan Castell, Joan Massana, Pasqual Feliu, en Marçal, Miquel Pasqual, Joan del Marsà, Andreu Bosch i Jaume Solà (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 55 r-v, 161r; BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 40v).

[600] Vegeu, per exemple, l'àpoca del 16 d'agost de 1453 per la qual Marc Safont reconeix haver rebut 30 lliures, 5 sous i 6 diners per diverses quantitats de pedra de fil, pedra de cantons i reble (AHCB, 1I-III, 1, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, f. 84v).

[601] El 2 de març de 1453 el mercader Pere de Montrós rebia 28 lliures 1 sou per fusta que s'havia adquirit d'ell per a construir la capella; i per albarà de l'11 de desembre de 1452 li foren donades a Gabriel Oliver, per al fuster Francesc Vilassís, 3 lliures, 7 sous, 7 diners pel mateix concepte i per serrar fils de bigues (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", ff. 42r i 46v; AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 51r, 58r, 156r, 164r).

travesses necessàries per a fer les bastides foren llogades al fuster Joan Boadella.[602] El mestre de l'obra de fusta degué ser Joan Soler, que hi va treballar juntament amb uns quants homes seus.[603] Bernat Safont, familiar segurament dels mestres de cases, només hi apareix com a serrador de fusta.[604] Altres artesans que van participar a la construcció de la capella foren els ferrers, i Berenguer Sabater, i en menor mesura Francesc Major, van aportar respectivament ferramenta i clavó de diverses menes.[605]

Probablement, la capella tenia una coberta de teules,[606] però res no es diu de que fossin acolorides, com les de la poc més tardana teulada del cos de la duana. La campana, de coure, va acabar situada no ben bé sobre la capella pròpiament dita, sinó "...sobre la torre de la casa dels beneficiats de la capella...";[607] havia estat adquirida al courer Berenguer Camós,[608] i el ferrer Berenguer Sabater la va guarnir.[609]

---

[602] Per albarà del 7 de desembre de 1453 (apareix ratllat 1452) li foren donades a Joan Boadella 2 lliures "per loguer de posts e de perxes e travesses qui serviren per fer pons on los homens obrants la capella [...] staven" (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 44v; AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, f. 154r).

[603] Per albarà del 12 d'abril de 1453, li foren donades al fuster Joan Soler 27 lliures, 7 sous i 6 diners per 36 jornals seus i 92 jornals d'altres fusters que havien treballat a l'obra de la capella de la llotja, i aquesta quantitat era a compliment d'un preu total acordat de 165 lliures de moneda de València (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 47r ; AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 64r, 170r).

[604] Per exemple, el 31 de gener de 1453 rebia 3 lliures, 6 sous i 6 diners per "serrar fils de bigues" (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 40v; AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 162r-v). Marc Safont tenia un germà de nom Bernat, que nasqué pels volts de 1385, que s'examinà de fuster i fou un col·laborador habitual del seu germà Marc (Carbonell, "Marc Safont", 194).

[605] Al desembre de 1452 Francesc Major va rebre 60 sous per clavó de diverses menes per l'obra de la capella nova, i per guarnir l'esquella ("per certa clavó de diverses sorts [...] e per guarnir la esquella ") (AHCB, 1I-III, 1, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, ff. 52 r-v, 157v). El ferrer Berenguer Sabater va cobrar 8 lliures "per diversa ferramenta d'ell comprada a ops de la capella", que incloïa vuit "*cantores ferri"*, divuit frontisses i nou panys (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 53r,158v)

[606] L'any 1496 es reparaven les teulades de la capella de l'hort de la llotja, i amb aquest fi es van utilitzar quaranta-quatre quarteres de calç, 50 teules, dues paletes de morter, arena i argila per a fer morter, escombres i galledes, un jornal de mestre de cases i dos jornals de manobre (AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 149, *Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s. f. (18-IV-1496).

[607] Aquesta campana fou canviada de lloc per Joan Safont i alguns manobres seus, i el 12 de desembre de 1488 cobrava les 4 lliures, 7 sous i 6 diners que li eren degudes per aquest motiu i d'altres ("...en mudar la squella o campana qui es en lo verger de la dita Loge sobre la torre de la casa dels beneficiats de la capella construhida en lo dit verger, e en recorrer les taulades androne e terrats de la dita Loge..." (AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 148, *Llibre d'àpoques del dret del pariatge (1488-1490)*, s. f. (12-XII-1488).

[608] El 31 d'octubre de 1452, el courer Berenguer Camós cobrava del pariatge 74 sous, que eren el preu d'una esquella de coure de pes de 35 lliures i d'un batall de ferro, tot destinat a la capella per tal que es

La decoració interior devia tenir un caràcter molt més particular i acolorit que no la seva arquitectura. Es van adquirir cairons, un terme que designa genèricament una rajola quadrada:[610] per la capella es va fer servir un centenar de cairons petits, amb un preu de 5 sous el centenar, és a dir, 50 sous el miler, que s'acosta al preu de les rajoles de paviment, que en aquesta mateixa ocasió es remuneraven a raó de 45 sous el miler. [611] També foren comprades rajoles decorades de València: són les "rayoles de València pintades, les quals han servit per empahimentar la capella feta en l'ort de la lotge dels mercaders".[612] Malauradament, en aquest cas desconeixem la relació quantitat/preu, i tampoc no dóna cap altre detall concret sobre aquestes rajoles, però podem imaginar pel seu origen que o bé tenien un cromatisme variat i intens, o que pel contrari eren decorades en blau cobalt i anaven decorades amb les habituals rosetes gòtiques, o potser fins i tot amb motius heràldics adaptats al tema de la mercaderia o de la capella. El cert és que les rajoles de València van donar caràcter als interiors de totes les sales nobles i de nombroses capelles de l'arquitectura gòtica mediterrània, i tot i que eren pesades i, per tant, cares de transportar, els exemples són múltiples.[613]

Els murs de la capella incloïen policromia. Es va comprar guix de pintar: es tracta del quintar de guix, qualificat com a "guix per pintar", al guixer Jaume Sabater l'any 1452, durant les obres de la capella de la llotja, i que costava gairebé el doble que el guix comú.[614] Aquesta adquisició, juntament amb les dels pigments que contemporàniament

---

pogués anunciar missa (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 37v; AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, f. 149r).

609 Al desembre de 1452 Francesc Major rebia 60 sous per clavó de diverses menes per l'obra de la capella nova, i per guarnir l'esquella (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans*, 1I-III, 1, ff. 152 r-v, 157v).

610 Fullana, *Diccionari de l'art de la construcció*, 82.

611 Vegeu, per exemple, l'albarà i l'àpoca corresponents a les rajoles de paviment i els cairons adquirits al rajoler Cebrià Vilell (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 47r-v, 149v).

612 El 1453 es van pagar a l'escrivà de les obres de la ciutat 66 sous, que li eren deguts en nom de la ciutat "per una sort de rajoles de València pintades que han servit per empahimentar la capella" (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 69v, 177v; BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 38r.

613 Per a les rajoles de paviment valencianes de final de l'edat mitjana, vegeu M. Paz Soler, "Cerámica valenciana", in *Cerámica española. Summa Artis*, XLII, ed. Trinidad Sánchez Pacheco (Madrid: Espasa-Calpe, 1999), 172-175. Sobre el seu ús en l'arquitectura gòtica mediterrània, vegeu Arturo Zaragozá Catalán, "Arquitecturas del gótico mediterráneo", in *Una arquitectura gótica mediterrània*, ed. Eduardo Mira i Arturo Zaragozá Catalán (Valencia: Generalitat Valenciana, 2003), I, 162-166.

614 El 9 de desembre de 1452 el guixer Jaume Sabater signava un albarà de 40 sous i 5 diners per preu de 18 quintars de guix i 1 quintar de guix per pintar per obrar la capella nova. El guix comú tenia un preu de 2 sous i 3 diners el quintar, mentre que el guix per pintar costava 4 sous el quintar (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, s. f. entre ff. 50 i 51, i f. 155v).

foren adquirits a un botiguer de la ciutat[615] i els pagaments realitzats a certs pintors per força jornals invertits en pintar a la capella,[616] va fer intuir a Santi Torras que es tractava de pintures al fresc, no necessàriament historiades sinó més aviat corresponents a la policromia de sòcols, perfils, claus de volta en cas que n'hi hagués, etc.[617] Certament, no hi ha cap referència ni contemporània ni posterior a que hi hagués pintures historiades a la capella de la llotja, i tampoc no hem trobat res que permeti confirmar aquesta suposició, però tampoc no podem descartar-la: com sabem, el segle XX va projectar sobre l'arquitectura medieval la seva pròpia preferència estètica i en va crear una imatge despullada i austera, però el cert és que es tracta d'una imatge falsa, confirmada per la documentació i per les restes de color conservades en molts altres casos.[618]

Un vitrall adquirit al mercader Miquel Saiol tancava la finestra,[619] i va ser complementat per unes reixes de protecció i un senyal,[620] executats pel reconegut Thierry de Metz, "vedrier ciutadà de Barchinona" actiu a la Corona entre els anys 1441 i 1470. A Barcelona, va treballar al Palau Reial Major, a la llotja i a la casa de la Ciutat.[621]

---

[615] Per albarà del 20 de desembre de 1452, es pagaven 9 lliures i 15 sous al botiguer Lluís Requesens per preu de diversos colors no especificats destinats a pintar la capella de la llotja; curiosament, originalment s'escriví "per pintar les perets e altres de la capella", però finalment es ratllà "les perets e altres de" (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, f. 158r; BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 45v).

[616] AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 33 r-v, 159r. L'àpoca indica que en Guillem Planes, en Gabriel Janer, en Pere Miralles, en Joan Julià i en Gaspar Gual van pintar, mentre que en Sorell va moldre colors.

[617] Torras, *Mare Aureum*, 126.

[618] En alguns casos fins i tot s'ha pogut restituir en el pla teòric l'aspecte primitiu, policromat. S'ha pogut conèixer els diferents tipus de policromia utilitzats, les modificacions que els afectaven amb el temps, i el paper que jugaven en la definició d'una actitud estètica. És particularment ben conegut el cas de l'interior de la catedral de Chartres, on l'enlluït ocre que recobria tota la superfície quedava compartimentat en una retícula regular de falsos paraments (Roland Recht, "Sur quelques aspects de la construction médiévale", *Dossiers d'Archéologie* 219 (1996): 29-30). Sobre aquesta qüestió, vegeu també Víctor Iñurria, "Las herramientas de la construcción en el siglo XV", *Loggia* 7 (1996): 90-91.

[619] El vitrall va costar 3 lliures i 6 sous (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 48v, 151v). Tot i que Saiol apareix citat com a mercader, Carrère cita un vidrier contemporani del mateix nom, cosa que ens fa plantejar la possibilitat que es tracti del mateix personatge (Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 414).

[620] AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 47v, 150r; BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 38r.

[621] També va treballar a la catedral de Barcelona, i a les de Lleida, Tarragona i Saragossa. Per l'activitat d'aquest vidrier, originari d'Alemanya, vegeu Sílvia Cañellas, "Els vitralls", in *L'art gòtic a Catalunya. Arts de l'objecte*, coord. N. de Dalmases (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008), 218.

Entre tots els materials de revestiment de la capella, el més peculiar devien ser les "cent e set rosetes de terre cuytes… e LXXXXI roses ab senyals reyals e de la lotge e de Muncade… les quals foren empremptades en la cuberte e perets de la dita capella". Aquestes roses i rosetes foren adquirides a l'obrer d'imatges Antoni Claperós, que, juntament amb un fill seu, s'ocuparen de posar-les al seu emplaçament.[622] A més a més, es van fer "deurar e argentar les roses e senyals fetes en la dessús dita capella".[623] És possible que aquestes roses fossin, en realitat, rajoles de terra cuita del tipus que, a final de l'edat mitjana, s'utilitzaven a Barcelona per a decorar sostres i que es col·locaven als entrebigats, amb les dues vores de la rajola repenjades a les bigues. Els pocs exemples conservats indiquen que aquesta mena de rajoles eren generalment quadrades i molt gruixudes, i que al centre hi havia un motllo circular (potser la rosa o roseta de què parlen els documents) a manera de medalló dins del qual s'hi empremtava l'element decoratiu desitjat.[624] Es tractaria d'equivalents dels "socarrats de relleu", ben comuns al País Valencià.[625] Tant si eren així com si eren d'una altra forma, el motiu escollit dels escuts inscrits en rosàcies era relativament freqüent a Catalunya a partir del segle XIII,[626] i és particularment pròxim a les rosàcies de fusta tallada que, a l'entorn del 1400, es van aplicar en alguns teginats de fusta barcelonins, sovint en combinació amb senyals heràldics; en són exemples els teginats d'algunes sales de la casa de la Ciutat o el de la sala de Contractacions de la mateixa Llotja.

Les rosetes de la capella de la llotja ens obliguen a fer esment al treball de la terra cuita a la Barcelona del segle XV. Pocs artífexs hispànics, a banda dels Claperós, van conrear aquesta tècnica, que plantejava una alternativa econòmica a altres fórmules d'ornamentació del sostre. Aquest fet, però, no ens ha de portar a qualificar-la com a

[622] BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 45r, i AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 50v, 153v.

[623] Els panys d'or i d'argent foren comprats al batedor de fulla d'or i d'argent Jaume de Lió (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 49v i 152v-153r)

[624] Sobre la producció de rajoles ceràmiques decoratives d'època gòtica a Catalunya, vegeu S. Albertí, "Notes sobre els rajolers de Barcelona a la Baixa Edat Mitjana", *Butlletí Informatiu de Ceràmica* 22 (1984): 34-36; i Josep-Antoni Cerdà Mellado, "Altres produccions ceràmiques", in *L'art gòtic a Catalunya. Arts de l'objecte*, dir. A. Pladevall (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008), 287-289.

[625] Sobre els socarrats valencians medievals, vegeu les pàgines que recentment hi ha dedicat J. Coll, incloent referències als treballs clàssics de M. González Martí i altra bibliografia anterior (Jaume Coll Conesa, *La cerámica valenciana. Apuntes para una síntesis* (València: Asociación Valenciana de Cerámica, 2009), 138-140).

[626] J. Menéndez Pidal de Navascués, "La heráldica en las artes decorativas del medievo", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* XXXIX (1983-1984): 73.

una especialitat poc valorada. Ben al contrari, sembla que la tècnica gaudia d'un cert prestigi, ja que els Claperós van executar rajoles per encàrrec almenys en una altra ocasió, i es tracta justament d'una comanda reial per bé que per un espai poc noble: un document del 1464 presenta Joan Claperós tot cobrant el preu de "*sexaginta raiolarum figuratarum de angelis, titulis armis Aragonie et Sicilie, ad opus cohoperendi cassellam del retret in palacio regio*".[627] Sigui com sigui, es tractava d'una classe de producció ceràmica especial, clarament diferenciada de la rajoleria ordinària que executaven els rajolers i la participació d'escultors o imaginaires reconeguts com els Claperós en la seva producció ho posa de manifest.

A l'interior, la capella devia oferir una certa confusió ornamental i cromàtica derivada de l'ús de múltiples i variades tècniques artístiques en un espai de dimensions reduïdes. Es tracta d'un tret comú a altres capelles funeràries, i, com en elles, les diferents tècniques es van unificar visualment mitjançant la repetició dels elements heràldics.[628] Un altre aspecte característic de la capella de la llotja és la contraposició entre una estructura relativament senzilla i un espai profusament decorat. Aquesta dicotomia, aparentment contradictòria però comprensible si es pensa en termes econòmics, es troba també en una altra capella institucional contemporània, que probablement va funcionar com a model conscient o inconscient de la de la llotja. Ens referim a la capella de Sant Jordi del palau de la Diputació del General, projectada i construïda pocs anys abans pels mateixos mestres Safont. Tant en aquest cas com en el que ens ocupa, es tractava de capelles petites on el caràcter luxós els venia donat sobretot per l'exuberància decorativa. En el cas de la capella de la llotja es va optar per una ornamentació de preu més moderat, i, l'element més característic de la capella de Sant Jordi, la volta estrellada amb claus de volta esculpides, es va transmutar en una coberta de bigues de fusta

[627] La producció en terra cuita documentada dels Claperós inclou una creu de terme per la ciutat de Barcelona, les rajoles de la capella de la llotja, una imatge de Santa Eulàlia per la baixada de la Presó de Barcelona, i unes imatges dels apòstols per la seu de Girona. Sobre els Claperós, vegeu vegeu Jardí,"Els Claperós", 177-186. Pel que fa a les rajoles amb figures d'àngels, les esmenta Ràfols, *Diccionari biográfico*, I, 259-260.

[628] Sobre el caràcter integrador de determinats panteons funeraris de la noblesa, vegeu Francesca Español Bertrán, "Clientes y promotores en el gótico catalán", *Cataluña medieval* (Barcelona: Lunwerg, 1992), 223.

decorada amb roses ceràmiques, produïdes de manera seriada però igualment vistoses.[629]

A la segona meitat del s. XV hem pogut documentar algun indici d'activitat constructiva a la capella, però desconeixem en què van consistir.[630] Dècades més tard s'hi duia a terme les habituals reparacions a les teulades.[631] Tot plegat, no disposem de notícies que facin pensar que aquest espai patís transformacions importants en les dècades següents. Lamentablement, fou enderrocada al segle XVI per fer lloc a la banda marítima de l'hort a una galeria d'estil renaixentista.[632]

El testament de Pere de Montcada no només preveia la construcció d'una capella i la fundació de tres beneficis, sinó que també destinava diners per l'edificació d'una casa que constituís estatge dels beneficiats que havien de dir missa.[633] Les mateixes circumstàncies que van retardar l'obra de la capella van afectar la casa dels beneficiats, de forma que la construcció efectiva no va tenir lloc fins a mitjan s. XV. Aleshores, es va aixecar la casa dels preveres "prop la lotge dels mercaders, on los preveres celebrant misses en la capella de la lotge deuen estar",[634] i l'obra va tenir un cost total de 389 lliures, 12 sous i 7 diners.[635]

---

[629] Per a la capella de Sant Jordi del palau de la Diputació, vegeu Marià Carbonell i Buades, "L'insòlit trasllat de la capella de Sant Jordi del Palau de la Generalitat de Barcelona a mitjan segle XVI", *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya* 6 (2002): 97-107.

[630] Si més no, l'any 1458 moria el sobrestant de l'obra de la capella, i se'n designava un de nou: "Sobrestant de la obra de la capella per mort de altre, 15 abril 1458" (AHBC, JC 195, *Repertoris dos ... per Luís Rufet*, f. 152v).

[631] L'any 1496 el mestre de cases Joan Safont es feia càrrec de la reparació de "les taulades de l'ort de la lotge sobre la capella"; s'hi va invertir un jornal de mestre de cases i dos de manobre, i els materials utilitzats foren calç, arena, argila i dues paletes; es va fer, doncs, morter (AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, JC 149*, Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s. f. (18-IV-1496).

[632] La nova capella es va iniciar el 1574, en què el bisbat va obligar els mercaders, i el temple no fou beneït fins el 1608 (Torras, *Mare Aureum*, 163-174).

[633] En el seu testament, Pere de Montcada ordenà que "*de bonis nostris fiat et construatur dicta cappella et quoddam hospicium in quo morentur prestiberi qui in dicta capella beneficium obtinebunt*" (AHCB, *Llibre d'ordinacions (volum miscel·lani)*, 1I-VII, 1, f. 74r-76r).

[634] BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 37v.

[635] "Compte de les despeses fetes per la casa dels capellans" (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", ff. 69-74).

Marc Safont que va prendre a escarada una part de l'obra de les cases,[636] però també va aportar materials i va realitzar algunes obres que quedaven fora de l'escarada.[637] Un altre mestre de cases que sembla haver tingut un paper de relleu en la construcció de la casa fou Jaume Rosés o Roques, que, des de l'agost del 1454, cobrava per conceptes com ara jornals seus i d'altres mestres o manobres seus i sembla que també es va cuidar de proporcionar alguns materials i de coordinar la construcció.[638] El salari diari que Rosés rebia per aquest motiu (4 sous i 6 diners), lleugerament inferior als 5 sous estipulats des de feia dècades com a jornal propi del mestre major d'una obra, juntament amb l'escarada feta per Marc Safont amb motiu de l'obra d'aquesta casa, que no sabem quins termes inclou, ens obliguen a pensar en solucions alternatives, com ara que el mestre Jaume Rosés actués, en aquest cas, com a sobrestant o aparellador a peu d'obra, o bé que completés els treballs ja iniciats. L'obra de fusta, tal com era costum, fou encarregada independentment de l'obra de pedra, i el responsable va ser Joan Soler,[639] mentre que la fusta fou adquirida al fuster Antoni Puigvert[640] i a altres fusters.[641] A més

[636] El 26 de setembre de 1453 va signar àpoca de 30 lliures en prorrata de major quantitat, i corresponien a jornals seus i d'altres mestres de cases invertits en la construcció de la casa "en els quals jornals no és compresa l'obra per ell feta i faedora a escarada" (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 88 r-v, 195v-196r). Per albarà dels cònsols de 26 de febrer de 1454, Marc Safont (i per ell el mercader Pere Rovira) cobra 41 lliures que li eren degudes per una escarada feta en l'obra de la casa per estatge dels preveres (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 71v).

[637] Per una àpoca del 16 d'agost de 1453, Marc Safont reconeixia haver rebut 30 lliures, 5 sous, i 6 diners que li eren deguts per diverses quantitats i tipus de pedra emprats en l'obra (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, f. 84v, 191r). A més a més, el 23 de gener de 1455, cobrava 23 lliures i 11 sous per més pedra i jornals invertits en la mateixa obra (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 71r).

[638] El 28 d'agost de 1454 era ordenat que rebés 16 lliures, 14 sous i 16 diners per jornals seus i d'altres mestres o manobres seus (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 69r). Per albarà del 16 de desembre de 1454, havia de rebre 33 lliures, 17 sous i 6 diners que li eren deguts per materials (permòdols, canons per la canal de l'aigüera) i jornals seus i de manobres (Francesc Verdaguer, Jaume Solà, Joan Toro, Joan Castellà, F. Joan) (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 70v). Per albarà del 31 de març de 1455, cobrava 6 lliures, 17 sous i 10 diners per jornals seus "en metre golfos i altres coses" per la casa de l'hort (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 72v). Encara, el 8 d'octubre de 1455 rebia 10 lliures, 7 sous i 11 diners per obres que havia fet a la casa dels capellans (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 51v).

[639] AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 88r, 195v.

[640] Va rebre un total de 60 lliures per l'escarada de jornals i serrar la fusta necessària per la casa dels capellans, i va rebre 27 lliures més fora de l'escarada (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 70r, 72r).

[641] Per exemple, el 29 de juliol de 1454 es feien pagar 5 lliures i 16 sous al fuster Marc Safont per un tros d'arbre per fer bigues i portes per la casa dels capellans (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 69r); per albarà del 12 de setembre de 1454, es pagaven 16 lliures al fuster Francí Vilasís per 5 fusts (3 trevesses i 2 careneres) per la casa de l'hort (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 69v); per albarà de 17 de setembre de 1454 es pagaven

de l'obra de pedra i l'obra de fusta, es constaten despeses relacionades amb la casa referides a materials i mà d'obra de ferrer,[642] i argila, arena, guix i calç.[643]

Res no sabem de les característiques arquitectòniques d'aquesta vivenda, i tampoc no hi ha cap indici que la construcció hagués estat concebuda amb criteris artístics o monumentals. Així i tot, podem deduir que tenia més d'una planta, ja que hi havia permòdols que potser sostenien un sostre.[644] Alguns elements lignis que s'hi van fer servir, com les tres travesses i les dues careneres,[645] permeten imaginar que la cobria

20 lliures i 9 sous a Antoni Gual, fuster, menor de dies, per 7 bigues, 5 fusts trentens i 1 rodó d'alber per la casa dels capellans (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 70r); per albarà de 21 de febrer de 1455 es pagaven 13 lliures i 4 sous a Francí Vilasís per taules d'ell comprades per fer portes a les cambres i finestres, i per ensolar una cambra de la casa (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 71v); el 19 de novembre de 1455 se li pagaven al fuster Joan Soler 15 lliures, 13 sous, 2 diners per obres de fusta que va fer a les cases dels capellans, així com talles, bancs i bancals (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1455", f. 52r). Vegeu altres notícies referents a la compra de fusta per a aquesta casa al mercader Nicolau Gual, així com l'encàrrec del seu serratge al fuster Bernat Safont, la compra d'una jàssera i i el pagament de jornals de fusters, a AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, ff. 152v, 162r, 181r, 190v, 192r, 195v, 196r.

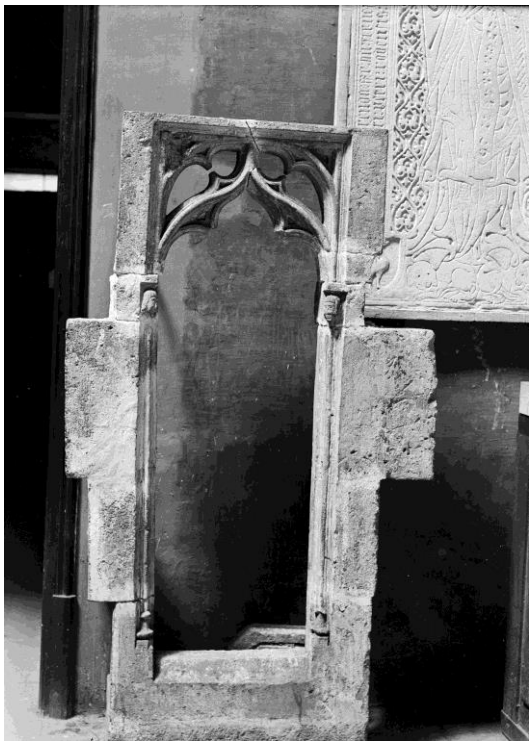
[642] Per albarà del 28 de març de 1455, es pagaven 23 lliures, 9 sous i 1 diners al ferrer Francesc Major per clavó i golfos (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1455", f. 72v). El 31 de març de 1455 es feien pagar 20 lliures i 9 sous al ferrer Pere Caselles (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1455", f. 73r). El 3 de desembre de 1455, es pagaven 3 lliures, 13 sous per forrellats i claus per la casa dels capellans i per la drassana al ferrer Pere Caselles (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1455", f. 52r).

[643] El 8 de juny de 1453 es feien pagar al mercader Francesc Guerau 4 lliures i 10 sous per preu de 90 quarteres de calç per la construcció de la casa dels preveres (AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, 1I-III, 1, f. 181r). Per albarà del 27 de març de 1455, es comprava argila i arena per valor de 5 lliures, 8 sous i 8 diners al corredor d'orella Pere Coll (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 73v); per albarà de 18 de desembre de 1454, es compraven 200 quintars de guix al guixer Jaume Sabater, de cost de 23 lliures, 6 sous i 8 diners (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 71r); per albarans del 28 d'agost de 1454 i 4 de desembre de 1454, es compraven respectivament 29 lliures, 17 sous i 6 diners, i 21 lliures i 2 sous, de rajoles i calç per la construcció de la casa dels capellans (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 69v, 70v).

[644] El 16 de desembre de 1454 es pagaven 6 permòdols amb aquest destí (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 70v).

[645] El 12 de setembre de 1454 es pagaren al fuster Francí Vilasís 16 lliures per preu de 3 travesses i 2 careneres a ell comprades per a la construcció de la casa dels capellans (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", f. 69v). Algunes de les peces de fusta van haver de ser substituïdes dècades més tard; així, el 2 de gener de 1504 es pagaven al fuster Francí Gual 1 lliura i 1 sou per preu de dues bigues i una jàssera necessàries per adobar la casa dels verguers, i 1 lliura, 1 sou i 8 diners al fuster Poll per jornals i altres coses fetes en l'adob de la mateixa casa (BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms.43, s. f. (2-II-1504).

una encavallada de fusta. I segurament la coronava una torre,[646] que potser és la que A. van der Wyngaerde inclou en el seu dibuix de la façana marítima de Barcelona un segle posterior. Aquesta torre és també esmentada el 1567.[647] I és que encara que la casa estava destinada als beneficiats de la capella, aviat va esdevenir l'habitatge dels verguers de la llotja, un ús que va causar algunes discrepàncies entre els beneficiats i la mercaderia.[648]

Finestra procedent de la llotja de Mar, 1914. Potser pernanyent al primer pis de la casa dels beneficiats de la capella, per comparació amb la secció d'Alexandre de Rez. Conservada al Museu Marès (MFMB 861) (Arxiu Mas, CB-5080).

[646] El 1488 Joan Safont, "mestre de cases e de les obres de la Loge dels mercaders de la dita ciutat", s'ocupava de posar la campana "sobre la torre de la casa dels beneficiats de la capella construhida en lo dit verger" ("*...in mutando squella sive campanam positam in viridario predicte logie supra turrim domus beneficiatorum capelle in dicto viridario constructe...*") (AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona,JC 148, *Llibre d'àpoques del dret del pariatge (1488-1490)*, s. f. (12-XII-1488).

[647] BAB, *Àpoques i albarans 1566-1568*, Ms. 50, s. f. (9-VIII-1567).

[648] L'1 d'octubre de 1492, els cònsols van ordenar que la casa dels capellans, que era "al costat de l'hort de la llotja per la via de ponent", fos assignada a partir d'aquest moment al verguer Pere Benet des Mas, que hi viuria amb la seva família mentre visqui o fins que els capellans beneficiats volguessin habitar-hi (AHCB, 1I-I, 3, *Registre de Deliberacions (1490-1496)*, f. 104v). El 17 de desembre del 1492 es plantejava que pocs dies abans, a demanda del procurador del rector o capellà major de la capella de la llotja, el verguer Gervasi de la Haia havia estat tret de la casa, que els cònsols havien posteriorment asignat a Benet des Mas. Es diu que "la dita casa es estada obrada e feta e pagada de pecúnies del dret del pariatge", i es delibera que des Mas s'hi estigui (AHCB, 1I-I, 3, *Registre de Deliberacions (1490-1496)*, ff. 113v-114r).

5.5. Els mestres de la llotja: qüestions socioprofessionals a la llotja del segle XV

En els apartats anteriors, a mesura que s'han examinat els espais de la llotja s'ha parlat de la seva construcció i dels mestres implicats en la mateixa. S'hi ha posat de manifest que la responsabilitat de les principals campanyes constructives a la llotja al segle XV va recaure en Marc Safont, un arquitecte que va protagonitzar també l'altre gran encàrrec civil de la Barcelona de la primera meitat de la centúria, el de la casa del General. Safont hauria nascut vers 1385, s'hauria format a l'obra de la catedral de Barcelona al costat del mestre Jaume Solà, i a partir del 1410 era actiu a les obres de la casa del General, on aviat esdevindria el responsable dels treballs arquitectònics.[649]

La relació professional de Marc Safont amb la llotja es va estendre des de l'inici de la dècada del 1420 fins a mitjan segle XV. Recapitulem les campanyes d'obres de la llotja on es constata actiu, tot tenint en compte els buits que presenta la documentació. L'hem trobat com a "mestre l'obra de la llotja" o "mestre major" quan es feia la coberta de la casa nova.[650] Va prendre l'escarada de "enblequir la lotja e [...] tapar tots los bugals" (1424).[651] Treballava amb els seus homes al terrat de la llotja el 1426.[652] Va dirigir els treballs de reparació dels desperfectes ocasionats pel terratrèmol (1428).[653] Va acceptar alguna petita obra de manteniment a l'edifici (1432).[654] Va prendre una escarada sembla que relacionada amb la casa dels capellans de l'hort (1452).[655] Va prendre a escarada els

[649] Marià Carbonell va consolidar en un únic article notícies disperses sobre el mestre publicades amb anterioritat, va afegir abundant informació inèdita procedent de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, i va oferir una primera imatge global de la trajectòria professional del mestre i del seu entorn familiar (Carbonell, "Marc Safont"). Més recentment el mateix autor insereix la seva producció dins l'arquitectura catalana del segle XV (Carbonell, "De Safont a Carbonell", 119-120). D'altra banda, el treball d'A. Estrada-Rius ha donat a conèixer aspectes del seu paper al servei de la Diputació del General de Catalunya (*La Generalitat de Catalunya a la Drassana*, 85-89).

[650] AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 30-78.

[651] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1424", f. 19r.

[652] Al llarg de tres setmanes entre els mesos de setembre i octubre de 1426, el mestre major Marc Safont i alguns homes seus van treballar al terrat de la llotja (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1426", s. f.).

[653] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1428", ff. 11r-27r.

[654] El 1432 apareix relacionat amb el manteniment de les teulades i terrat de la llotja (BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 33, "Rebudes i dates 1432", ff. 28v, 43v).

[655] AHCB, 1I-III, 1, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, f. 196r.

merlets, l'entaulaments de les torres i l'emblanquinat del front de la duana (1454).[656] Va acceptar l'encàrrec de fer les traceries de les finestres de la sala de sobre la duana, també per un preu total prèviament acordat.[657]

La desaparició de l'edifici i la inexistència de representacions detallades dels espais en els quals va intervenir Safont limiten la possibilitat d'estudiar les seves contribucions al panorama artístic i arquitectònic des d'un punt de vista tècnic i estilístic, però el tipus de documentació disponible permet realitzar una'anàlisi del seu treball centrada en aspectes socioprofessionals. Concretament, entre d'altres notícies puntuals relatives al seu treball (sobretot àpoques i albarans), es disposa dels comptes de l'obra de tres de les campanyes dirigides per Safont: les obres de la coberta de la casa nova de la llotja (1422-1423),[658] l'obra realitzada a l'abril i maig de 1424,[659] i les reparacions dels desperfectes del terratrèmol de 1428.[660]

D'una banda, la documentació de la llotja confirma el vessant empresarial de Marc Safont, que va posar de relleu Marià Carbonell a partir d'indicis com ara la seva bona posició econòmica i en la diversificació de les seves inversions, que abasten des de la compravenda d'esclaus fins a l'adquisició de censals morts i les adquisicions immobiliàries.[661] Un altre dels negocis en els que possiblement es va implicar és el dels talls de pedra, com molts altres escultors o arquitectes medievals que van adquirir pedreres per a la seva explotació directa o per a la venda de material a altres.[662] De fet, l'explotació dels talls de pedra de Montjuïc no era cap novetat a la família Safont: un

[656] BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 39, "Rebudes i dates 1454", f. 29v.
[657] BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 40, ff. 5r-v, 6v, 14r-v, 20 r-v, 49v-50r i s. v. (27-V-1457, 20-VI-1457, 20-VIII-1457, 2-IX-1457, 27-II-1458); BAB, *Clavaria*, Ms. 29, s. f. (30-XII-1461).
[658] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 30-102.
[659] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1424", ff. 22-27v.
[660] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1428", ff. 17r-29v.
[661] Sobre les inversions de Marc Safont, vegeu Carbonell, "Marc Safont", 205-206, 209-211. Entre els censals morts s'hi compta l'adquirit sobre el dret del pariatge, sembla que emès per a subvencionar una armada contra corsaris. Aquest censal, de preu de més de dues-centes lliures, li proporcionava un rendiment de 15 lliures anuals, i fou reemut l'any 1432 (BAB, Ms. 32, *Clavaria o rebudes (1431-1432)*, ff. 39r, 41r, 131v, 139 r-v; BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", f. 21r).
[662] Joaquín Yarza Luaces, "Artista-artesano en la Edad Media hispana", in *L'Artista-Artesà Medieval a la Corona d'Aragó*, ed. Joaquín Yarza i Francesc Fité (Lleida: Universitat de Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1999), 30-31.

germà de Marc de nom Joan n'havia llogat un l'any 1415,[663] i es va beneficiar sens dubte del paper de Marc en algunes de les principals obres de la ciutat, ja que sense anar més lluny fou un dels trencadors de pedra que van aportar material durant la campanya constructiva de la coberta de la casa nova de la llotja.[664] El propi Marc seria potser titular d'alguna pedrera, segons es dedueix del fet que va facilitar una llosa de pedra que es necessitava per l'hort dels tarongers (1432),[665] va vendre les pedres necessàries per a la bombarda usada contra els corsaris (1431),[666] i potser fins i tot un carregament de pedra destinada a la construcció de la casa dels capellans (1453).[667]

A partir de la documentació de la llotja també es pot realitzar alguna apreciació sobre el tipus de vinculació professional entre el mestre de les obres i la institució promotora. Encara que el vincle professional de Marc Safont amb la llotja s'allarga en el temps, i va com a mínim des de començament dels anys vint fins a final dels anys cinquanta, no sembla que arribés a ocupar el càrrec oficial de "mestre de cases de la llotja", un càrrec que la llotja només va proveir de manera oficial a partir de mitjan segle XV.[668] Aquest oficial de la institució seria el responsable de les reparacions i el manteniment que requeria constantment un edifici d'aquesta envergadura: per la institució resultava més

[663] Joan Safont, germà de Marc Safont, era originalment agricultor, però es convertí en tallador de pedra i potser també en traginer. Amb certesa, proporcionà pedra per l'obra de l'església de Sant Jaume i va prosperar en el negoci (Carbonell, "Marc Safont", 196-198).

[664] AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 55v, 71v). També va vendre pedra l'any següent, en què es treballava en aquest i altres àmbits de l'edifici (AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1422-1423", ff. 36 r-v, 38v, 40v, 42v, 44r, 44v).

[665] BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 33, "Rebudes i dates 1432", ff. 29r-v, 43v.

[666] El maig de 1431 rebia 36 lliures per preu de pedres de bombarda, i el juny del mateix any rebia pel mateix motiu 47 lliures i 2 sous (BAB, Ms. 32, *Clavaria o rebudes (1431-1432)*, ff. 67v, 85v). El 1427 ja havia venut 200 pedres de bombardes al patrimoni reial per a la defensa del castell reial de Nàpols (Carbonell, "Marc Safont", 214).

[667] El 21 d'agost de 1453 li eren pagades 30 lliures, 5 sous i 6 diners per preu de pedra de fil ratllat destinada a dita casa (AHCB, 1I-III, 1, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, f. 191r). No queda del tot clar si es tracta de pedra comprada d'ell amb destí a l'obra, o de pedra comprada per ell per a ser utilitzada en dita casa, que ell construïa, però unes anotacions de clavaria de l'any 1455 semblen aclarir que es tractava de materials que quedaven fora de l'escarada presa per ell i corresponent a la construcció de dita casa: per un albarà de gener de 1455, Marc Safont, "mestre de cases", rebia 23 lliures i 11 sous per pedra i jornals de l'obra d'aquella casa, i per albarà del 26 de febrer de 1455, li eren pagades 41 lliures corresponents a una escarada per la casa dels preveres (BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1454", ff. 71r-v).

[668] Existeix una nòmina dels oficials de la llotja, que transcrivim en apèndix (AHCB, *Llibre d'ordinacions (volum miscel·lani)*, 1I-VII, 1, f. 1r). Si bé Santi Torras indica que a la dècada del 1450 Marc Safont era el "mestre oficial de la llotja", no coneixem la documentació que sustenta aquesta afirmació (Torras, *Mare Aureum*, 126).

senzill col·laborar amb un únic professional de confiança, i pel titular del càrrec s'assegurava una feina regular i constant, si bé no necessàriament d'alt nivell tècnic. Marc Safont mai no apareix citat amb el títol oficial de mestres de cases de la institució, segurament perquè el càrrec encara no es proveïa com a tal, però sí que es va responsabilitzar d'obres de manteniment típiques d'aquest tipus de càrrec a la llotja, almenys el 1426 i el 1432.[669] Contemporàniament ostentava el càrrec equivalent de mestre de cases de la Generalitat, i el 1437 el seu fill Joan Safont era nomenat adjunt seu en aquest ofici.[670] Joan Safont, fill de Marc, serà justament el primer mestre de cases oficial de la llotja, essent el seu nom el primer que apareix a la nòmina ja esmentada.

Tornant a Marc Safont, el mestre va col·laborar amb la llotja en diferents modalitats contractuals. En algunes ocasions va treballar a jornal, i ho va fer sempre amb una remuneració diària de 5 sous, el salari habitual per als mestres majors d'obres de l'època. Però més freqüentment va fer-ho com a contractista, ben d'acord amb el seu vessant empresarial, tot responsabilitzant-se de la realització d'una obra per un preu acordat i segons uns termes preestablerts. Encara que el tipus de documentació que hem utilitzat no informa dels detalls dels acords, sí que és suficient per a assegurar que aquest va ser un sistema utilitzat molt sovint per Safont en la seva relació professional amb la llotja.

Els comptes setmanals de les campanyes de la dècada del 1420, en què el mestre treballava a jornal, permeten obtenir detalls sobre les tasques concretes que duia a terme el mestre de l'obra, perquè generalment s'hi inclou una mínima indicació del concepte pel qual es paga el salari. Apareix per exemple, "obrant" en l'obra, en pavimentar el terrat, o en el terrat i la font.[671] També es desplaçava a la pedrera, i així ho va fer "III jorns e mig que havie stat a Muntjuych per redresar pedres dels archs", destinats a l'obra

[669] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1426", s. f.; BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", ff. 28v, 43v.

[670] Sobre el nomenament, vegeu Carbonell, "Marc Safont", 203. Per la seva activitat al servei de la Diputació del General, Estrada-Rius, *La Generalitat de Catalunya*, 85-89.

[671] AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 33v-72r; AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1424", ff. 22v-27v; AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1426", s. f.; AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", ff.17v-27r.

de la casa nova.[672] Una altra tasca que requeia sota la seva responsabilitat quan actuava com a mestre major era la de seleccionar el material a utilitzar, i ho feia per exemple l'any 1428, quan la llotja pagava al moler Guillem Romanyà 14 llambordes carretals que Marc Safont li havia comprat "ops de la obra",[673] o quan adquiria el carbó per a fondre plom necessari per a fer les ons,[674] o el picadís de rajola usat per a pavimentar el terrat.[675] Lògicament, també contractava el personal, seleccionava els seus col·laboradors i fins i tot cobrava per ells.[676]

Com s'ha dit, Joan Safont, el fill de Marc, fou el primer mestre nomenat oficialment per la llotja. El seguiment de la seva activitat per la institució permet confirmar que es va ocupar fonamentalment en les reparacions i petites obres necessàries, i que per al degut compliment de les seves obligacions, es cuidava de comprar els materials, de fer-los transportar a l'obra, i de contractar el personal que calgués cada cop que calia fer alguna reparació o manteniment a l'edifici. En aquesta capacitat, Joan Safont es responsabilitzà de projectes com ara la reparació de la teulada de la bassa, l'escurament i desempedrament dels forats dels tarongers de l'hort, l'adob de les aixetes de la font, la pavimentació de sectors de l'edifici... i segons la documentació conservada, aquesta serà també la tònica general de la seva actuació en els anys següents.[677] Alguns d'aquests documents també deixen clar que Joan Safont no era necessàriament el qui realitzava amb les seves mans els treballs en qüestió, sinó que els assignava a treballadors seus, de

[672] AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 33v.
[673] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", f. 15r.
[674] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", f. 22v.
[675] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1424", ff. 18v-19r; BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", ff. 28v, 43v.
[676] En aquest sentit, és ben indicatiu el pagament realitzat " a II homens que en March ça Font logà per dessar les pedres e metre-les dins l'ort" (AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", f. 25r). També la quantitat que ell rebé per raó dels jornals obrats per altres treballadors en la reparació de les teulades i el terrat de la llotja (BAB, Ms. 33, *Clavaria o rebudes (1431-1438)*, "Rebudes i dates 1432", ff. 28v, 43v).
[677] Segons una àpoca del 13 de maig de 1438 i un albarà del 14 de maig del mateix any, Joan Safont, "mestre de cases", rep 7 lliures, 6 sous i 4 diners per certs jornals que li eren deguts per haver realitzat les tasques expressades (BAB, Ms. 34, *Clavaria o rebudes (1434-1438)*, s. f. (13-V-1438). L'any 1441 es responsabilitza de feines semblants: arregla l'aixeta del safareig de la font, la teulada, els pedrissos, l'empedrat dels tarongers de l'hort, les latrines (BAB, Ms. 35, *Clavaria o rebudes (1441-1443)*, s. f. (11-VIII-1441 i 4-IX-1441). Per albarà i àpoca del 20 de novembre de 1448, Joan Safont pavimenta una part de l'interior de la llotja (BAB, Ms. 37, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, "Rebudes i dates 1448", f. 26 r-v; BAB, Ms. 38, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f. (20-XI-1448).

forma que ell actuava, novament, més aviat com a un contractista.[678] Per exemple, a l'obra de la capella, Safont apareix en els comptes cobrant 13 lliures i 18 sous, un cop més corresponents als jornals fets per altres mestres de cases, i a la pedra comprada per a la capella de l'hort.[679]

Els càrrecs de mestre oficial eren vitalicis. En determinades circumstàncies es nomenava un adjunt al titular, i més amunt hem dit ja que Joan Safont havia estat nomenat adjunt al seu pare Marc el 1437 com a mestre oficial de la Generalitat. A la llotja, el 12 d'abril de 1468 es nomenava un adjunt a Joan Safont,[680] i encara que no s'indica el nom de l'adjunt, amb seguretat fou el seu fill homònim, Joan Safont "menor", ja que segons la nòmina dels oficials aquest l'acabaria succeint definitivament en el càrrec oficial.[681] L'homonímia dificulta saber quan la documentació es refereix a l'un i quan ho fa a l'altre, però hem d'acceptar que s'està parlant de Joan Safont "menor" quan, el 1481, es parla de "Joan Safont, menor de dies",[682] encara que la reaparició de "Joan Safont, major de dies" l'any 1483[683] ens ha de fer ser cautes a l'hora de plantejar la substitució definitiva del pare pel fill en el càrrec oficial. El nom de Joan Safont continua apareixent fins al tombant de segle, sempre ocupant-se en reparacions i obres de manteniment, com ara l'adob de les bigues del porxo, el manteniment de la

[678] Vegeu, per exemple, el pagament a Joan Safont de cert paviment de pedra fet a l'interior de la llotja l'any 1456. En aquesta ocasió, Safont va rebre la quantitat total, que responia als següents conceptes: la pedra, el transport de la mateixa, la calç, els jornals del mestre de cases Joan Vilanova (a raó de gairebé 5 sous el jornal, un indici de la seva categoria professional) i els del manobre Nicolau de Busquests (a raó de 2 sous i 6 diners el jornal); no hi ha ni rastre de la seva activitat directa en l'obra, i per tant, hem de suposar que el seu benefici procedia de la gestió dels treballs (BAB, Ms. 38, *Clavaria o rebudes (1448-1451)*, s. f. (20-XI-1448).

[679] BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 40v; AHCB, 1I-III, 1, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, f. 161r.

[680] AHBC, JC 195, *Repertoris dos ... per Luís Rufet*, f. 41v.

[681] AHCB, *Llibre d'ordinacions (volum miscel·lani)*, 1I-VII, 1, ff. 1 r-v.

[682] El 10 de juliol de 1481 els cònsols ordenaven pagar les feines i materials invertits en el manteniment anual de les teulades de la drassana (que requeiea sobre la llotja) a "Joan Safont, menor de dies, mestre de cases ciutadà de Barcelona" (AHBC, JC 146, *Undecimus liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge del notari Joan Fogassot (1480-1481)*, s. f. (10-VII-1481).

[683] Per albarà i àpoca del 18 de juny de 1483, Joan Safont, major de dies, ha de rebre 23 lliures, 6 sous i 10 diners per diversos jornals seus i d'altres mestres de cases i altres macips i manobres, i també per la calç, rajoles, teules i altres materials invertits en la reparació de les teulades, androne i terrats de la drassana (AHBC, JC 147, *Primer liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge, del notari Joan Matheu (1482-1484)* , s. f. (18-VI-1483). Evidentment, pot tractar-se d'un error de l'escrivent.

teulada de la llotja, o el canvi de lloc d'una campana.[684] Però, igual que anys abans, no es tracta d'un càrrec exclusiu, i es recorre a altres artífexs quan es creu precís.[685]

Per raons que no sabem explicar, entre els anys 1488 i 1491 Joan Safont desapareix dels documents conservats, i primer Ramon Capdevila (1488) i més tard Joan o Pere Joan Sala (1490 i 1491) es fan càrrec de les tasques típiques dels mestres de cases de la llotja, com ara el manteniment de les teulades i androne de les drassanes.[686] A partir del 1494, però, Joan Safont reapareix a la documentació en l'exercici de les seves tasques habituals, i el 1496 és citat, un cop més, com a "mestre de la lotge".[687]

Igual que ho havia fet el seu pare Marc, Joan Safont "major" va aglutinar càrrecs. A més dels dos càrrecs de mestre oficial de la Generalitat i de la llotja, va ser nomenat el 1445 "mestre maior de les obres dels murs et dels valls et de les altres obres de la ciutat", en substitució del seu difunt sogre, Joan Vidal.[688] El caràcter hereditari i familiar d'aquestes posicions queda clar, i també el control absolut sobre els mateixos que tenien els Safont a la Barcelona del segle XV. En definitiva, la impressió és que a partir d'uns

[684] AHBC, JC 175-I, *Llibre de comptes de Nicolau Viestrosa, clavari del dret del pariatge (1476-1477)*, ff. 7v-8v i 12; AHBC, JC 147, *Primer liber apocarum... Llibre d'àpoques i albarans del dret de pariatge, del notari Joan Matheu (1482-1484)* , s. f. (17-X-1483; 20-V-1484); AHBC,JC 148, *Llibre d'àpoques del dret del pariatge (1488-1490)*, s. f. (12-XII-1488).

[685] Així, el 12 de setembre de 1474 es paguen 3 lliures al mestre de cases Gil Peris, per preu de reparar, netejar i repicar "la pica de pedra sculpta de ymages de diversses àngels, animals e altres coses, en la qual se recull l'ayge de la font construïda en lo verger de la Lotga" (BAB, Ms. 41, *Clavaria o rebudes (1473-1475)*, "Rebudes i dates 1474", f. 36r).

[686]AHBC,JC 148, *Llibre d'àpoques del dret del pariatge (1488-1490)*, s. f. (23-V-1488; 30-IV-1490); AHCB, 1I-IV, 5, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1489-1491)*, "Rebudes i dates 1489-1490", f. 33v (30-IV-1490); AHCB, 1I-IV, 5, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1489-1491)*, "Rebudes i dates 1490-1491", ff. 21r, 24r; BAB, Ms. 42, *Clavaria o rebudes (1490-1492)*, s. f. (21-VI-1491). L'única altra notícia que coneixem sobre el mestre de cases Ramon Capdevila és que l'any 1466 signava, juntament amb altres mestres d'obres i pintors, una escriptura de poder, possiblement per a cobrar algunes sumes de la testamentaria de Pere de Portugal (Madurell, *El arte en la comarca alta de Urgel*, 59-60). Pel que fa a Pere Joan Sala, deu tractar-se del mestres d'obres actiu a Barcelona a final del segle XV que va exercir com a conseller de la ciutat el 1501, i del qual Ràfols esmenta algunes notícies biogràfiques (Ràfols, *Diccionario biográfico*, III, 13).

[687] S'ocupa del manteniment de les teulades de la drassana i de les de la llotja; de parar i treure les bastides necessàries per a col·locar les vidrieres novament fetes, etc. (AHBC, JC 149, *Apochae et albarana... Llibre d'albarans del dret de pariatge (1493-1496)*, s. f. (6-V-1494; 18-V-1496; 28-V-1496;1-VI-1496) ; AHBC, JC 150*, Apoce facientes... Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes (1499-1502)*, s. f. (13-IV-1499; 14-IV-1499; 16-V-1499; 20-VI-1500; 22-IX-1500).

[688] Vegeu aquesta i altres notícies sobre Joan Safont (i Joan Font, potser el mateix) a *Manual de novells ardits*, I, 481, i II, 23-24 ; Madurell, "Los contratos de obras", 177-178 ; Carrère, *Barcelona 1380-1462*, I, 362. També Carbonell, "Marc Safont", 203-204.

inicis purament tècnics de Marc Safont, tant ell com el seu fill Joan van desenvolupar una carrera professional més basada en la contractació i la gestió d'obres públiques que no en la pràctica de l'arquitectura i de la construcció.

Més amunt hem dit que es conserven els comptes de diverses campanyes de la dècada del 1420, i a partir de la informació que s'hi conté podem realitzar algunes observacions addicionals sobre les condicions laborals dels professionals de la construcció a la Barcelona de l'època. Les categories professionals existents entre els treballadors de la pedra havien quedat ben establertes a la ciutat justament en aquests anys. Els mestres de cases i molers, agrupats dins la mateixa associació professional, havien obtingut llicència reial l'any 1423 per a constituir-se oficialment com a ofici. Van començar a promulgar normatives de caràcter organitzatiu i salarial, i es van establir, per exemple, qüestions com ara l'aprenentatge mínim de tres anys i mig, o la prohibició d'actuar com a mestre i de demanar el salari habitual de mestre a qui no havia realitzat l'aprenentatge preceptiu. També van començar a regular-se els salaris màxims de cadascuna de les categories professionals, que en bona lògica reflecteixen la jerarquia dins l'ofici. Al capdamunt hi apareixia mestre de cases, seguit pels mossos jovens o fadrins, és a dir els ajudants especialitzats i no examinats de mestre; i els esclaus del mestre hi quedaven assimilats. Després venen els manobres o ajudants especialitzats, i finalment els manobres bergants o simplement bergants, ajudants no especialitzats en l'ofici.[689]

A l'obra de la llotja, els molers obtenen sempre remuneracions diàries que oscil·len entre els 4 sous i 6 diners, i els 5 sous. Els trobem tallant blocs de pedra, com ara Pere o Peret Amigó, que el 1428 era a Montjuïc, trencant "per les lambordes" que havien de ser emprades en la reparació dels desperfectes del terratrèmol.[690] També apareixen enderrocant part de l'edifici, una tasca que poden fer gràcies al seu coneixement i a les seves eines i estris que ho facilitaven. És el cas de Guillem Baschal o Baschol que

[689] Magda Bernaus, "Barcelona. Capítols, privilegis i ordinacions dels mestres de cases al final de l'edat mitjana", in *Le Arti del Costruire. Corporazioni edili, mestieri e regole nel Mediterrraneo aragonese (XV-XVI secolo)*, ed. Emauela Garofalo (Palermo: Caracol, 2010), 67-88.

[690] AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1428", ff. 17v, 19v, 20r). Al f. 19v es parla de Bernat, i no de Pere Amigó, però suposem que es tracta d'un error de l'escrivà perquè igualment figura obrant a Montjuïc. Sovint, els propis molers eren els titulars de pedreres.

"havia obrat en desfer o trenchar la peret de la lotge" al temps en què es feia la nova escala.[691]

Els mestres de cases no apareixen gaire freqüentment com a tals en els comptes de la dècada de 1420. En canvi, sí que ho fan a la dècada del 1450, durant les obres de la capella: en una àpoca i un albarà de pagament de jornals realitzats per diverses persones per a l'obra de la capella, dirigida per Marc Safont, s'indica que entre els homes que hi van treballar a les ordres del mestre s'hi compten un seguit de mestres de cases, amb sous que oscil·len entre els 3 sous i els 4 sous i 6 diners,[692] una variació que deu ser el reflex dels diferents graus d'experiència de cada treballador.

Entre els membres d'aquest gremi, els picapedrers ("picha pedres") conformen el grup de treballadors més nombrós i més important. Gairebé mai no s'especifica la feina concreta que fan més enllà d'un genèric "per obrar", segurament perquè la seva presència a l'obra és constant i duen a terme la feina genèrica d'acabat de la talla i fins i tot la construcció en pedra.[693] Ara bé, diferència de Mallorca, on els picapedrers treballen indistintament a l'obra i a la pedrera, a Barcelona els blocs de pedra es compren fets, i les anades dels picapedrers a la muntanya no devien ser gaire freqüents, ja que quan tenen lloc queden reflectides als pagaments de manera molt precisa, com ara quan s'hi van desplaçar a "redresar pedres",[694] és a dir, donar als blocs de pedra escollits el volum i la forma aproximats.[695]

---

[691] *AHCB*, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 38v, 43v, 54r). En altre ocasions apareix els molers Miquel Blasco, Guillem Blasco, i un tal "Blasco, moler", que deuen ser el mateix o membres de la mateixa família (vegeu *AHCB*, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 71v; AHCB, 1I-IV, 3, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1424-1432)*, "Rebudes i dates 1424", f. 23r).

[692] Entre aquests hi figuren Jaume Dorcay, Arnau Albiol, Fernando de Salamanca, Joan Castell, Joan Massana, Pasqual Feliu, en Marsal, Miquel Pasqual, Joan del Marsa, Andreu Bosch i Jaume Solà (AHCB, 1I-III, 1, *Llibre d'àpoques i albarans (1451-1453)*, ff. 55 r-v, 161r; BAB, Ms. 39, *Clavaria o rebudes (1452-1456)*, "Rebudes i dates 1452", f. 40v).

[693] Succeeix de manera semblant en el cas mallorquí, on tampoc no s'especifica en què s'ocupen els picapedres (Domenge, *L'obra de la seu de Mallorca*, 230).

[694] AHCB, 1I-IV, 2, *Rebudes i Dates del dret del pariatge (1418-1428)*, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 33v. En aquesta ocasió, van redressar pedres a Montjuïc el mestre major de l'obra, Marc Safont, i els picapedrers Antoni Llobera i Jaume Martí.

[695] La paraula redreçar significa posar dret, i, en una altra acepció, arreglar (Alcover i Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, s.v. "redreçar". Un significat segurament més aproximat ens el proporciona el terme francès *dresser*, que en el món de la talla de la pedra significa donar el primer volum al bloc de pedra tot seguint un model, amb l'objectiu d'obtenir el volum i les superfícies aproximades. Vegeu Jean-

La remuneració més corrent per als picapedres és de 4 sous diaris, però un mateix treballador pot fins i tot experimentar variacions salarials dins la mateixa campanya d'obres, segurament en funció de les diferents ocupacions que tingui en cada moment. Així, el picapedrer Macià Orriols, a l'obra dels pedrissos dirigida per Antoni Orriols (1421) rebia 4 sous diaris algunes semanes, 3 sous i 8 diners diaris altres setmanes, i, fins i tot 3 sous i 6 diners diaris en altres ocasions, que sembla ser el límit inferior del salari d'un mestre.[696] De manera semblant, Bernat Domènech cobrava 4 sous diaris en una ocasió l'any 1428, però el seu jornal habitual era de 3 sous i 6 diners diaris; devia ser, doncs, un mestre amb una experiència limitada. Encara més limitada seria l'habilitat del picapedrer Guillem Clapers, o potser més aviat realitzava en algunes ocasions una tasca de menor qualificació, ja que entre 1422 i 1424 rebia habitualment 3 sous per jornal, si bé de vegades són 3 sous, 6 diners, i fins i tot arriben a ser 4 sous.

De l'observació de la repetició dels noms dels treballadors més qualificats en unes i altres campanyes, en destaca que ni un sol picapedrer o mestre de cases actiu en les obres del 1428 no treballava amb Marc Safont quatre anys abans, un fet que o bé respon a la mobilitat laboral en el sector o bé apunta a que almenys alguns d'ells estaven empleats en alguna altra obra dirigida per Marc Safont.[697] És excepcional en aquest sentit Joan Bonet, que apareix com a aprenent el 1424 i ja com a mestre el 1428.

Marie Pérouse de Montclose, *Architecture. Méthode et vocabulaire* (París: Monum, Éditions du Patrimoine, 2002), 105.

[696] Al mateix temps, les ordinacions de l'ofici del 1500 estableixen que 3 sous i 6 diners és el límit superior del salari de la categoria immediatament inferior, la de mosso (AHCB, *Registre d'Ordinacions*, 1B-IV-12, ff. 54v-56v.

[697] Hem pogut recollir poques notícies addicionals sobre aquestes treballadors. Probablement, Guillem Clapers va continuar mantenint una relació (si més no, personal) amb Safont, ja que l'any l'any 1440, citat com a mestre de cases i no com a picapedrer, elegia Safont com a marmessor testamentari (Carbonell, "Marc Safont", 208). Jaume Pardo apareix el 1428 treballant en la reparació d'unes cases del carrer del Mar (Madurell, "El arte en la comarca alta de Urgel", 59-60). Pere de Sant Jaume té el mateix nom que el mestre de cases que, l'any 1401, s'havia ocupat de la reparació de la font de l'Àngel (Terés, *Pere Ça Anglada*, 74, 123-124). Un Simón Segarra havia treballat com a piquer ajudant Arnau Bargués al palau del rei Martí a Poblet en els anys 1399-1400 (Terés, "El palau del rei Martí", 26). I un Guillem Perers podria ser, potser, el mestre de cases Guillem Pere, actiu a la seu de Tortosa en l'exercici 1435-1436 (Almuni, *L'obra de la Seu de Tortosa*, 122).

Picapedres actius a l'obra de la llotja a la dècada del 1420	Coberta de la casa nova de la llotja(gener-desembre 1422-1424)	Obra de la llotja (abril-maig 1424)	Reparacions pel terratrèmol (febrer-maig 1428)
Andreu Pla	**X**		
Antoni Barray			**X**
Antoni Llobera	**X**		
Bartomeu Orriols	**X**		
Berenguer Cervera			**X**
Berenguer Miquel	**X**		
Bernat Amigó	**X**		
Bernat Bou	**X**		
Bernat Brunet	**X**	**X**	
Bernat de Campolier			
Bernat Domènech			**X**
Bernat Jordà			
Bernat Mir	**X**		
Bernat Roger			
Bernat Roqueta	**X**		
Dalmau Safont		**X**	
Dalmau Serra	**X**		
Domingo Moles	**X**		
Francí Gener			**X**
Guillem Clapers	**X**	**X**	
Guillem Perers	**X**		
Guillem Pou	**X**		
Guillem Puig	**X**		
Jaume Martí	**X**		
Jaume Pardo	**X**		
Joan Bonet			**X**
Joan Gilabert			**X**
Joan Regardosa			**X**
Joan Sala	**X**	**X**	
Joan Sentiu	**X**		
Jordi Ferrer	**X**		
Julià Casals	**X**		
Lluís Alfonso	**X**		
Macià Orriols	**X**		
Manel	**X**		
Martí Tomàs	**X**	**X**	

Mateu Devesa	**X**		
Miquel Pagès			
Nicolau Spes			**X**
Pere Clapers		**X**	
Pere de Sant Jaume	**X**		
Pere Ferrer	**X**	**X**	
Pere Franquesa	**X**	**X**	
Pere Gual	**X**		
Pere Leudo			**X**
Pere Mercader	**X**		
Ramon Ripoll	**X**		
Simon Segarra	**X**		

Aprenents, esclaus i manobres actius a la llotja a la dècada de 1420	**Coberta de la casa nova de la llotja (1422-1423)**	**Obra de la llotja (abril-maig 1424)**	**Reparacions pel terratrèmol (febrer-maig 1428)**
Antoni Bou			
Antoni de Mertina		**X**	
Antoni Truy			**X**
Crestià Rei	**X**	**X**	
Domingo Canta			
En Taraval	**X**		
Francesc Maches	**X**		
Francí Pericas			**X**
Gomis Cortey			**X**
Joan Bonet		**X**	
Joan Comte			
Joan Teixidor	**X**		
Joan Vallseca	**X**		
Jordi Font			**X**
Jordi Rei	**X**	**X**	
Martí Ferrer	**X**	**X**	
Miquel Avinent			
Nicolau Comes			**X**
Nicolau Font	**X**	**X**	
Nicolau Suau	**X**		
Pere Closa	**X**		
Pere d'Agramunt			**X**

Pere Palau			**X**
Pere Vilar		**X**	
Rafel Roure	**X**		
Ramon de Santa Creu			**X**
Roger Muntanyans	**X**		
Tadeu Font	**X**	**X**	

D'aprenents, se sap que Marc Safont n'acceptà diversos sota contracte.[698] Un és actiu a l'obra de la llotja a la dècada dels vint: Joan Bonet, que signà contracte d'aprenentatge amb Safont a final del 1423, i que l'any 1424 apareix ja esporàdicament com a treballador actiu a la llotja.[699] El 1428 torna a sortir, ara ja com a mestre de cases, i amb una remuneració de 4 sous diaris;[700] tal com estipulaven les ordinacions del gremi, Bonet devia haver acabat el seu aprenentatge, que solia durar tres anys i mig i que era imprescindible per a tots aquells que volien assolir la categoria de mestres. A canvi de treball i obediència al mestre, l'aprenent obtenia alimentació, allotjament, i una introducció en els secrets de l'ofici. Pel seu costat, els mestres de cases tenien garantida la disponibilitat d'obrers qualificats a un preu molt econòmic, ja que obtenien de l'obra un salari (que al segle XV oscil·la entre 1 i 3 sous al dia) a canvi del treball del seu aprenent, però no en solien entregar cap part a dit aprenent.[701]

Els esclaus també eren mà d'obra de gran utilitat. Safont també en tenia, i de tots ells el més famós és l'esclau alliberat Jordi Niba o Niuba, conegut com a Jordi Safont, que arribà a mestre major de la seu de Lleida. En realitat, Marc Safont va comprar, com a mínim, dos esclaus de nom Jordi (el 1426 i el 1429),[702] i a les obres de la llotja de l'any 1428 hi apareix, actiu al llarg de tota la campanya, un Jordi Font de categoria professional no identificada que cobra 3 sous diaris. No podem assegurar que es tracti

[698] Sobre els aprenents de Marc Safont, vegeu Carbonell, "Marc Safont", 204.

[699] En les obres de l'any 1424, si bé molt esporàdicament, entre els manobres hi apareix "en Johan Bonet qui astà ab en Font", tot cobrant 2 sous i 6 diners diaris (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1424", f. 22v).

[700] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1428", f. 17r i ss.

[701] Pierre Bonnassie, *La organización del trabajo en Barcelona a fines del siglo XV* (Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1975), 78-87; Manuel Arranz, *Mestres d'obres i fusters. La construcció a Barcelona en el segle XVIII* (Barcelona: Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Catalunya, 1991), 112-115.

[702] El primer dels Jordis era tàrtar, i el 1426 tenia 14 anys; el segon era xarquès o circassià, i el 1429 tenia aproximadament 28 anys. Sobre els esclaus de Marc Safont, vegeu Carbonell, "Marc Safont", 205-206.

del primer dels dos Jordis, però tampoc no seria en absolut sorprenent, sobretot si prenem en consideració que altres esclaus de Marc Safont, igualment actius a l'obra, rebien una remuneració similar. Així, el Tadeu Safont actiu a les obres de 1422-1423, en què sempre cobra 3 sous diaris, és habitualment citat com a picapedrer, però en una ocasió s'identifica amb el "macip esclau del mestre".[703] Un altre esclau de Marc Safont, de nom Nicolau, podria potser identificar-se amb el Nicolau de Font que l'any 1424 fa feines de manobre a la llotja,[704] i, encara, el 1424 apareix un treballador anomenat Dalmau Safont, un nom ben suggerent.[705]

6. Un edifici gòtic en època moderna

6.1 El segle XVI: afegits artístics al conjunt

El propòsit d'aquest darrer apartat no és tant el de realizar un estudi exhaustiu de les obres empreses per la Mercaderia en época moderna, com el de descriure-les breument i posar l'accent en les modificacions que van afectar a l'obra gòtica.

Al segle XVI, el col·lectiu dels mercaders van emprendre la construcció d'un nou cos al verger per a acollir sales de treball i espais de reunió, que va comportar la desaparició d'alguns espais originats al segle anterior. La regularització del verger, on al llarg del segle XV s'hi havia anat construïnt sense un pla global, va centrar els esforços, i el nou cos de la banda marítima del pati va fer desaparèixer la capella de la institució i també les restants estructures i cancells d'aquell sector. Es tractaria d'un interessant episodi renaixentista, donat a conèixer a partir de la documentació per Santi Torras. La intenció original remuntava al 1526, i aleshores es pensava únicament en fer un pòrtic "a la romana" d'una sola planta, recorrent la façana marítima del conjunt per la part interior del jardí. Tres mestres van cobrar la realització de traces arquitectòniques (Andreu

[703] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1420-1422", f. 34v.
[704] AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1424", ff. 22v-27v.
[705] Aquest treballador cobrà 4 sous per jornal (AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1424", f. 23v).

Matxí, Mateu Capdevila i Antoni Papiol), i l'execució del projecte hauria d'anar a càrrec de Pere Sabater, aleshores mestre de cases oficial de la llotja.[706] Les obres es devien començar algun any més tard, però no és del tot clar que es duguessin a terme en la seva totalitat, ja que el projecte era represès el 1548 sota la direcció de Bartomeu Sabater, fill de Pere Sabater. Ara, però, el projecte del pòrtic era més ambiciós: ja no es pensava únicament en una galeria, sinó en un verdader cos de tres nivells, amb una galeria a la planta inferior i dos pisos a sobre. Bartomeu Sabater, juntament amb Antoni Carbonell i altres mestres de cases, van crear noves traces per als fonaments i per als alçats, que incloïen un pòrtic amb columnes de marbre obrint-se al verger. I el pintor Pere Serafí va dissenyar les bases i capitells de les columnes del pòrtic, vuit medalles que probablement s'intercalarien en els carcanyols de les arcades, i les llindes de les finestres de la façana marítima del conjunt, amb temes de "triumphos" i de "forsas de Hèrcules" que Torras identifica amb una temática mitológica destinada "a recordar tant el paper d'Hèrcules com a fundador mític de ciutats, com a incidir en el carácter heroic i virtuós de la institució mercantil catalana". Les obres d'aquest cos es van dur a terme entre 1549 i 1552, però van restar inacabades per falta de recursos econòmics, i foren finalment finalitzades entre 1559 i 1563. Al pis aixecat sobre el pòrtic s'hi va ubicar una sala de reunions per al Consell de Vint, amb un sostre pintat i daurat, i una altra sala amb un sostre de fusta igualment decorat.[707]

Pel costat exterior, a mitjan segle XVI la façana marítima de l'hort de la llotja tenia tres nivells d'obertures. Ho indica la vista marítima de Wyngaerde, i les descripcions del segle XVI i XVII ho confirmen. Lo Frasso esmentava al segle XVI "*la delantera que mira el mar, son todas las ventanas de triumphos antigos*".[708] Parlava Cervera d'"*un pórtico adornado con columnas de mármol, encima de él aposentos con sus ventanas altas y bajas que miran a la mar muy adornadas de escultura*".[709] I, a final del mateix segle, s'indicava que "...*toda la parte, que mira al mar, de una fábrica, y labores de lo*

[706] Torras, *Mare Aureum*, 139-140.
[707] Per l'afegit del cos de la banda marítima, vegeu Torras, *Mare Aureum*, 146-156.
[708] Roca, *Antonio Lo Frasso*, 230-232.
[709] L'obra de Rafael Cervera ha restat inèdita, i es conserva a la Bibliothèque Nationale de France. Tanmateix, n'hi ha una còpia manuscrita a l'AHCB (Ms. B, 111-113). La descripció de la llotja, que figura als folis 53v-54r, fou publicada per Sanpere, *Fin de la nación catalana*, 639.

más particular, que tiene esta ciudad, con tres órdenes proseguidos de balcones de piedra artificiosamente labrados à todo primor, con historias diferentes."[710]

La segona gran obra arquitectónica endegada al segle XVI fou la nova capella de la llotja. La construcció del cos marítim del verger havia implicat la desaparició de la capella de Montcada, i els cònsols es van veure obligats a fer-la de nou per tal de complir amb les obligacions contretes amb el llegat de l'almirall. Dels documents es desprèn un cert desinterés dels mercaders per la qüestió, que més aviat seria percebuda com una nosa, però el visitador del bisbe va decretar el 1574 la reedificació immediata de la capella, com també la desocupació de la casa dels preveres, que de feia ja temps utilitzava el verguer de la llotja, i després de valorar diferents opcions es va considerar que caldria aixecar la nova capella a la banda de ponent de l'hort. Jeroni Matxí, aleshores mestre d'obres de la llotja, va fer les traces de la nova construcció i va supervisar les obres. Però les grans dificultats econòmiques que travessava la institució expliquen el retard en iniciar els treballs, que serien finalitzats segons les noves traces dels mestres Jaume Brufal, Montserrat Santacana, Joan Claret, Montserrat Pineda i Jeroni Orpí, i amb col·laboració també de Jeroni Matxí. La capella fou finalment beneïda el 1608, però igual que la seva antecessora medieval tindria una vida curta, ja que la reforma global del segle XVIII en va implicar la desaparició definitiva.[711]

La tercera gran empresa del segle XVI fou de carácter decoratiu, i va afectar l'interior del saló de la llotja: es van adosar als murs del saló, per la cara interna, imatges de terracuita policromada que representaven comtes i reis catalans, una evocació que, en paraules de S. Torras, era imprescindible en un edifici "allotjava una institució formada a cop de privilegi". Les escultures foren comprades al ceramista Pere Mates, tenien com a atributs espases i ceptres, i l'obra de policromia i daurat fou executada pel pintor Nicolau Sans.[712] L'austeritat ornamental que caracteritzava l'interior de la sala de Contractacions hauria quedat del tot matisada amb l'addició dels vitralls acolorits entre final del segle XV i començament del segle XVI, i ara amb les imatges de terracuita policromada.

---

[710] *Reconocido obsequio y demostración festiva, que el magnífico magistrado de la Lonja de Mar de la Excelentísima Ciudad de Barcelona hizo el día 22 de Noviembre 1696* ... (BC, fullets Bonsoms 242, 4)
[711] Per la "nova" capella de la llotja, vegeu Torras, *Mare Aureum*, 163-176.
[712] Torras, *Mare Aureum*, 143-145.

Algunes descripcions ajuden a ubicar les imatges amb certa precisió. El 1559 Gaspar Barreiros deia que el saló de la llotja que

> "*de una parte tiene una imagen de bulto, dorada, del emperador Carlomagno* [...] . *Enfrente de esta imagen hay otra de Carlos V, y entre ellas están las imágenes de todos los condes de Barcelona y reyes de Aragón que fueron señores de Cataluña, en bulto, doradas, con letras que dicen los nombres de cada uno.*"[713]

A final del segle XVI, els relleus eren descrits com "*muchas figuras de los Reyes Condes de Barcelona, desdel tiempo de Carlo Magno, en memoria delos antepassados que el Reyno, o Principado gouernaron*".[714] Algunes dècades més tard encara es deia que al voltant de tres costats del saló de la llotja, entre les vidrieres, s'hi podien veure "*las figuras de medio relieve de los condes de Barcelona y reyes desde Carlo Magno hasta Carlos V, que estan en los remates sentado en su silla*".[715] El 1696 s'explicava més detalladament que

> "*à la parte donde tiene unos rexados de hierro de gran cuerpo* [és a dir, a la banda dels Encants] *estan sobre ellos, àzia dentro casi de cuerpo entero los Soberanos Condes de Barcelona, y consecutivos los Sereníssimos reyes de Aragón, y después las Magestades de los Reyes de España, teniendo todos estos por estremos à dos emperadores, à Ludovico Pio hijo de Carlo Magno, que formó Condes en Cataluña, y à Carlos V el Máximo, que fue el primero que con propiedad tuvo incorporado en Principado con toda la Monarquia de España. A la parte de afuera corresponden en grandes tarjones, assi mismo de piedra, las armas como divisa de cada uno*".[716]

Santi Torras proposà que l'elecció de Carlemany com a inici i de Carles V com a final d'aquesta galeria de monarques tingui a veure amb "la intencionada associació del mític emperador Carlemany amb la nova imatge que s'estava forjant al voltant del nou monarca Habsburg", de la mateixa manera que al cadirat del cor de la catedral de Barcelona Joan de Borgonya hi pintaria l'heràldica de tots els nobles vinguts a celebrar el capítol del Toisó d'Or. De fet, el nou projecte decoratiu de la llotja va coincidir

[713] Barreiros, "Corografía", 1035-1036.
[714] Roca Mussons, *Antonio Lo Frasso*, 230-232.
[715] Ho publica Sanpere i Miquel, *Fin de la nación catalana*, 639.
[716] *Reconocido obsequio y demostración festiva* ..., BC, Fullets Bonsoms, 242, 5.

cronològicament amb la data de 1533, en què Carles V va entrar a Barcelona i fou rebut a l'interior de la llotja.[717]

Comprendre el raonament profund de la decisió de complementar la sala de la llotja amb retrats dels comtes i reis en ple segle XVI escapa als objectius d'aquest treball. Diguem, només, que la tradició d'ornamentar una gran sala amb una galeria de retrats dinàstics no era desconeguda a Barcelona, i que enfonsava les seves arrels al món medieval. El 1340, Pere el Cerimoniós havia encarregat una investigació conduent a esbrinar quins foren els seus avantpassats, que va culminar amb la realització d'un seguit de retrats escultòrics dels comtes i comtes-reis de la dinastia del casal barceloní. Els executà l'escultor Aloi de Montbrai amb alabastre de Besalú, i tot i que la iniciativa s'endegà cap al 1340, es va redefinir el 1359, amb l'inici de la construcció de la nova sala del Tinell. Les escultures, repartides pels panys de paret, havien de mostrar la continuïtat dinàstica des d'època dels comtes, i d'aquesta forma la monarquia quedaria legitimada i prestigiada. També es coneixen galeries de retrats en entorns medievals no reials, i amb seguretat n'hi havia, per exemple a la casa de la Ciutat de València i al palau de la Diputació aragonesa.[718]

6.2. El segle XVII: un espai multifuncional

No existeix cap estudi detallat de la llotja al segle XVII, però tampoc no hi ha cap indici que s'hi posessin en marxa campanyes constructives o ornamentals com les del segle XVI.[719] Una revisió sumària de la documentació d'aquesta centúria dóna a conèixer sobretot intervencions menors, funcionals i necessàries per a la conservació i el

[717] Torras, *Mare Aureum*, 144. Tanmateix, l'autor indica que és sorprenent que, justament quan Carles V entrà a l'edifici, les imatges foren tapades perquè encara no havien estat policromades.

[718] La sèrie d'escultures d'avantpassats del Tinell tampoc no era un projecte innovador, ja que Alfons el Savi ja havia fet una galeria d'avantpassats semblant en una sala de l'Alcázar de Segòvia, i Carles V de França havia impulsat una galeria d'avantpassats al Louvre (Español, *Els escenaris del rei*, 20). Més recentment ha tractat aquest tema Joan Molina i Figueras, "La memoria visual de una dinastía. Pedro IV el Ceremonioso y la retórica de las imágenes en la Corona de Aragón (1336-1387)", *Anales de Historia del Arte* 23 (2013): 219-241.

[719] Únicament parlen de l'edifici al segle XVII Carrera, *La Lonja de Mar*, II, p. 453-457; Antònia Maria Perelló, *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996), 303.

manteniment del conjunt, com ara la que es dugué a terme l'any 1678, quan el mestre de cases Jaume Mauri reparava dues aixetes del sortidor de la font,[720] o la de l'any 1695 quan el mestre de cases Francesc Pujalt i el manyà Joan Mariner van "adobar les barres de ferro dels Encants".[721]

Entre les obres de manteniment i reparació de la llotja del segle XVII destaca la campanya que va tenir lloc al llarg de tot un any, entre el mes de novembre de 1635 i gener de 1637, i que va afectar a la coberta principal del conjunt. Els detalls de l'obra apareixen al llibre de comptes, que es conserva.[722] En una reunió del Consell de Vint s'hi havia exposat la imperiosa necessitat de mantenir en bon estat l'edifici de la llotja, i per això el defenedor de la Mercaderia J. Damians havia sol·licitat el reconeixement de la teulada per part de dos mestres de cases i dos fusters. Els mestres de cases eren Pau Boxó i Francesc Socies, i aquest darrer ocupava el el càrrec de mestre de cases de la llotja d'ençà del 5 d'abril de 1621, després d'obtenir major nombre de vots que l'altre candidat, que justament era Pau Boxó.[723] Els dos mestres fusters eren Joan Masià i Francesc Aimeric.[724] Després de visurar l'edifici, els quatre mestres van redactar un informe on expressaven que l'encavallada de la teulada gran es trobava en un estat realment perillós. D'una banda, els pilars, arcs i arquets que la sustentaven estaven "tots cruixits", i els experts aconsellaven fortificar l'encavallada tapant a pedra i calç les

[720] El cost total fou de 15 lliures i 2 diners (AHCB, JC 171, *Memorial del repartiment de les mesades... del preu del arrendament del dret del periatge (1679-1681)*, f. 14).

[721] Pujalt va rebre per aquest concepte 32 lliures i 12 sous, i Mariner 56 lliures (AHCB, JC 172, *Repartiment de las mesadas de janer i fabrer i de la mesada de mars...del preu del arrendament del dret de periatge* (1685-1698), s. f. (repatiment de mesades febrer-abril 1695).

[722] AHBC, JC 200-I, *Llibre de las àpocas y comptes del que a gastat Jaume Damians, defenador de la Lotja, en les obres...fetes en las casas de dita Llotja (1635-1637)*.

[723] AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Tertius liber consiliorum... Llibre de consells i deliberacions dels cònsols de mar de Barcelona (1617-1623)*, s. f. (5-IV-1621). L'elecció havia tingut lloc a continuació de la mort de Rafel Plansó, l'anterior mestre de cases de la llotja. Socies fou mestre de les fonts de la ciutat de Barcelona entre els anys 1621 i 1653, i l'autor del *Llibre de les fonts*, que permet conèixer la complexa xarxa de canonades que repartien l'aigua procedent de les fonts públiques per tota la ciutat. També es coneixen els seus treballs a nova duana entre 1615 i entrada la dècada de 1620, i fou l'autor de nombroses visures. D'altra banda, Rafel Plansó, a qui Socies substituïa a la llotja com a mestre de cases, el va precedir com a mestre de les fonts de la ciutat (Perelló, *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*, 123-130). Pel que fa a Pau Boxó, és documentat treballant als escorxadors i carnisseries de la ciutat a la dècada de 1620 (Perelló, *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*, 458).

[724] El fuster Francesc Aimeric és citat en aquest lligall com a fuster oficial de la llotja. Com a mínim, ho devia continuar sent l'any 1643, en què encara realitza feina del seu ofici a despeses de la institució (AHBC, *Cèdules de pagament (1626-1655*), JC 169, s.f.). Aquest fuster és també conegut pels seus treballs i visures per a les cases de la Ciutat i de la Seca (*L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*, 456).

obertures, i aixecar uns nous pilars de pedra i canviar els permòdols dels extrems. Per un altre costat, la fusta de la carena central de l'encavallada estava totalment podrida, i calia canviar-la. També era necessari mudar jàsseres a "l'estança que mira a la marina", és a dir, a la sala de la duana, i a la teulada de la casa del verguer, així com fortificar la teulada de "l'estança de sobre la sala del Consell de Vint" per la part de l'hort, que seria doncs la sala situada al segon pis del pòrtic renaixentista.[725]

Els pagaments realitzats al mestre de cases Francesc Socies permeten confirmar que, efectivament, foren paredats a pedra i calç tots els arcs i arquets dels costats llargs de la sala. Per la seva part exterior, els arcs foren tapats amb "pedra de fil broquejada". També es van picar noves peces i es van assentar de nou els permòdols, pilars i arcs. La carena de la teulada que sustentava l'encavallada es va "fer i de nou paredar", es van reemplaçar les teules i poms de la teulada que eren trencats, i es va "fer y de nou paredar lo terrat de la dita taulada sobre tots los permòdols axí de nou assentats, com també los vells per on se consumia".[726] Aquesta és, en gran mesura, la planta alta i la teulada que dibuixà Alexandre de Rez l'any 1724.

Altres transformacions de l'edifici al segle XVII van ser motivades pels usos de la llotja amb finalitats diverses i diferents d'aquelles per a les quals havia estat concebuda, com ara la preservació de blats.[727] Els consellers de Barcelona havien decidit per primer cop l'any 1584 utilitzar el saló de la llotja amb aquest fi "per no tenir altre loc mes apte ni acomodat". En aquest punt, cal recordar que l'edifici havia estat originalment finançat per la ciutat, i per tant tècnicament n'era propietat. Lògicament, els cònsols no ho volien, però la necessitat es va imposar, i la realitat és que al segle XVII la llotja va servir tot sovint com a dipòsit de gra, fonamentalment de la ciutat, però també de l'arrendatari del pastim, i fins i tot del rei amb destí al seu exèrcit: amb motiu de les inundacions de les sitges dels carrers Tallers i Jutglar (1605), per causa de l'incendi de la duana i pastim on es guardaven els blats i farines (1608), per dipositar-hi el blat enviat pel rei de França per a proveir el seu exèrcit que defensava el Principat (1641), degut a l'ocupació per part del Virrei de l'antic porxo del Blat (1664), o simplement per

[725] AHBC, JC 200-I, *Llibre de las àpocas y comptes del que a gastat Jaume Damians, defenador de la Lotja, en les obres...fetes en las casas de dita Llotja (1635-1637)*, ff. 31-33.
[726] AHBC, JC 200-I, *Llibre de las àpocas y comptes del que a gastat Jaume Damians, defenador de la Lotja, en les obres...fetes en las casas de dita Llotja (1635-1637)*, f. 29r.
[727] Carrera *La Barcelona del segle XVIII*, II, 455-457.

insuficient capacitat de la resta d'espais disponibles.[728] En correspondència, són periòdiques les queixes dels cònsols per tenir sempre ocupades algunes estances de la llotja, i sobretot el saló.[729]

Com a conseqüència d'aquesta situació, els cònsols i els mercaders van haver de buscar altres indrets on poder-se reunir, sempre dins la llotja. Segons explicava R. Cervera (ca. 1633-1638), aleshores hi havia al saló "*grandes magazemes*", i el lloc "*...donde se juntan los hombres de negocios y su consolado de mar*" eren les estances que s'havien construït al segle XVI sobre la galeria del verger.[730] En altres ocasions ho feien al propi verger, sota la galeria renaixentista: ho van fer, per exemple, el 1654 perquè la sala gran estava ocupada pel blat del rei.[731]

El nou ús del saló va tenir efectes negatius immediats en l'obra gòtica. Després dels anys 1652-1661, en que "la sala gran" havia estat ocupada per blats en servei del rei, va caldre realizar-hi reparacions múltiples, entre les quals destaquen la reparació de la teulada, la de les reixes, i la del Consolat "donant una capa de noguer sobre de la fusta de dit Consolat, i no de altre color" [732] (recordem que l'espai del Consolat era un cancell de fusta dins del saló). Al mateix temps, el pes del gra va repercutir negativament en l'estat general de l'edifici: l'any 1685 "el saló gran" tornava a estar ocupat amb gra de la ciutat, i també la sala superior, ja que es deia "per estar tan carregat de sobre en lo sostre amenaça ruïna". Aquell mateix any es va aconseguir que la ciutat no cedís l'ús del saló a l'arrendatari del pastim, sinó que es retornés als cònsols per a tenir-hi el seu tribunal, i un cop retornat, els cònsols el van fer reparar.[733]

---

[728] AHBC, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio*, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1. S'hi refereix també Carrera *La Barcelona del segle XVIII*, II, 453-457; Carrera, *La Lonja de Mar*, 13-18.

[729] Vegeu les còpies de nombrosos acords extrets del llibre del Consell de Vint, del segle XVII, referents a discrepàncies respecte a la propietat de part de l'edifici i el seu ús com a magatzem de gra (AHBC, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio*, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1).

[730] Publica la descripció de Cervera Sanpere i Miquel (*Fin de la nación catalana*, 639).

[731] AHBC, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio*, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1, f. 136.

[732] AHBC, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio*, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1m ff. 137 r-v

[733] AHBC, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio*, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1, ff. 138v-142r.

Els efectes dels enfrontaments bèl·lics dels segles XVII i XVIII van afectar directament l'antiga Llotja, i es van afegir als problemes que ja havia ocasionat la sobrecàrrega dels espais. Se sap, per exemple, que l'any 1701 es van fer reparacions al saló per valor de 60 o 70 lliures, "per causa d'algunes bales hi tiraren lo temps del siti d'esta ciutat".[734] I, quan el 1724 es parlava de la necessitat de "*reparar los parajes donde llueve y apuntalar lo que amenaza ruina*", creu Sanpere i Miquel que això era l'efecte de no haver estat reparats els desperfectes ocasionats pels bombardejos.[735] Sigui com sigui, l'any 1708 es constatava que els tres pilars del saló de la banda dels Encants estaven en molt mal estat. Ràpidament es determinà fer fer un reconeixement i una memòria a mestres de cases experts, que hauria de donar lloc a una taba per fer els nous pilars, apuntalar els arcs i dur a terme qualsevol altra obra necessària. Immediatament es va posar en marxa el procés, i s'ordenà als mestres de cases que un cop fet el reconeixement anotessin en un paper allò que calia reparar per tal de subhastar l'obra i donar-la a qui oferís un preu més baix. Tanmateix, no hi va haver temps: el 28 de setembre va caure "tota la paret i la nau del saló que mira a la part dels Encants i barres de ferro", i es deliberà que es reedifiqués tot allò que havia caigut, però que abans de fer la taba i la subasta realitzessin una traça i un pressupost.[736] Els plànols de Rez donen a entendre que la façana dels Encants es va refer i que es va aixecar sense les grans obertures reixades que l'havien caracteritzat des dels seus orígens, i que aquest front s'obria a l'exterior únicament a través de tres òculs situats a certa alçada, que potser replicaven els que hi havia hagut originalment.

La nau de la duana es va veure encara més afectada que la sala de Contractacions pel nou destí de l'edifici, ja que s'hi va habilitar de manera permanent pallols per a la conservació dels blats dels mercaders. Aquesta circumstància s'explica sobretot pel fet que el porxo del del Blat havia estat ocupat per la Corona i transformat en Palau del Virrei (1668), i per tant la ciutat s'havia quedat sense magatzem i al mateix temps sense plaça del mercat del blat, perquè el virrei es va reservar la plaça del davant per al seu cos de guàrdia.[737] El municipi va determinar utilizar la llotja i el seu entorn per a aquest

[734] AHBC, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio*, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1, ff. 155r-157r; 11 de maig de 1701 i 6 de juny de 1701.
[735] Sanpere i Miquel, *Fin de la nación catalana*, 638-642.
[736] AHBC, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio*, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1, ff. 148r-149v.
[737] Carrera, *La Barcelona del segle XVIII*, II, 306.

fi, tot reubicant la nova plaça davant la façana marítima de la llotja, i els magatzems al seu interior, "...des del portal del dret nou fins a la paret que afronta en la obra nova i pati del sortidor y tarongers de la llotja", que identifiquem amb aquesta nau lateral. La taba del projecte es va encantar el gener de 1670, el 6 de febrer es firmava amb el mestre de cases Pere Pau Ferrer el preu fet de les obres a la nau de la llotja, "amb los repartiments y istancias ab sos portals, tot per fer pallols per servey de la ciutat y mercaders que aportaran blat a la plassa per a vendre conforme tenia la present ciutat en altre temps en los pallols que vuy és lo Palacio Nou". Les obres eren acabades a l'octubre.[738] Les obertures que mostra Rez al seu plànol a nivel de planta baixa es van obrir en aquest moment per a complir amb els acords, i pel que fa a la plaça, no tenim cap constància que s'arribés a dotar de totes les infraestructures necessàries l'indret assenyalat.[739]

Per a molts, aquesta ocupació de l'edifici l'havia sotmès a usos degradants i indignes, totalment contradictoris amb el seu valor i la seva importància. El 1685, en Consell de Vint s'expressava que l'ocupació del saló amb forments "apar sie a profanar una pessa tan llustrosa, en la qual diferents vegades se ha celebrat missa i fetes moltes festivitats".[740] A començament del segle XVIII, deia Aparici "...que avui serven de pallols i se pert lo saló ab pols i aranyas y no hi ha foraster que no admiri dos cosas: la magnificència del edifici i que servesca per cosa tan ordinaria, que bastarian quatre magatsems en altra part, que no incomodaria tant la pols del garbellar ni lo tràfech de cavalcaduras y carretas".[741] Tanmateix, el destí que esperava a la llotja al segle XVIII no seria gaire millor.

---

[738] AHCB, 1B-II, *Registre de Deliberacions (1669-1670)*, 179, f. 28, 35, 37v-38, 45 r-v, 70v, 115r, 115v, 117v; AHCB, 1B-XIII, *Manual 1668-1672*, 63 (6-II- 1670); AHCB, 1B-II, *Deliberacions del Consell*, 179, document entre els f. 168 i 169. Vegeu també Bruniquer, *Rúbriques*, V, 215-219. Pere Pau Ferrer era el mestre de cases de la ciutat, i com a tal redactà les tabes de les obres que es treien a subasta pública, i al mateix temps fou adjudicatari d'algunes d'elles, com aquesta (Arranz, *Mestres d'obres i fusters*, 164-165).

[739] L'any 1685 encara es constaten queixes que la ciutat no disposava d'un espai on mercadejar amb el blat quan plovia (AHBC, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio*, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1, ff. 141v-142r). Sembla que la plaça fou finalment iniciada l'any 1711, però que no es va acabar per causa de la guerra (Carrera, *La Barcelona del segle XVIII*, II, 455, 458).

[740] Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio*, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1, ff. 138v-141r.

[741] Citat per Pedro Voltes Bou, "Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)", *Documentos y Estudios* XI-1 (1963): 56-60.

Fem un incís. Puntualment, el saló de la llotja va servir, tant al segle XVII com al segle XVIII, com a escenari d'actes religiosos, festius i cerimonials. L'any 1691, el Consell de Vint expressava que "...lo dit saló és una peça tan preciosa [...] que en moltes ocasions ha servit i s'acostuma a emplear en capella on se celebren los divinos oficis...", i una descripció ben concreta de la seva disposició en moments com aquests és la de l'11 de novembre de 1696, quan s'hi va oficiar una missa en acció de gràcies per la recuperació de la salut del rei Carles. Aleshores, el saló gran estava dispost com si fós una església, amb un altar com a punt focal, sota un dosser de vellut carmesí on hi havia "*el bellíssimo Cuerpo, como de plata, de la Concepción Puríssima*", de més de dotze pams d'alçada. A banda i banda de l'altar s'hi van crear dues tribunes. També hi havia un "*estrado*" o empostissat per a les dames nobles, elevat a una alçada d'un pam i mig sobre el paviment de la nau. Decoraven el saló cortinatges que recorrien els murs perimetrals. Velluts i sedes recobrien les columnes. I la il·luminació corria a càrrec de set grans làmpares d'aranya de bronze, suspeses, i vuit brandons del mateix material a terra.[742]

Sota el govern de l'arxiduc Carles d'Austria, la llotja es va convertir encara en l'escenari de representacions operístiques, i el 2 d'agost de l'any 1708 s'hi va representar la primera òpera a Barcelona. Les òperes comptaven amb decorats desmuntables de fusta, i s'ha documentat l'escenògraf italià Ferdinando Galli Bibiena dissenyant-los. Encara que era un destí més noble que el de dipòsit de grans, l'any 1708 els comerciants es lamentaven encara que l'ús sistemàtic del saló per a representar-hi òperes destorbava l'exercici del comerç.[743]

[742] Carrera, *La Barcelona del segle XVIII*, II, 457-458; Carrera, *La Lonja de Mar*, 10; *Manual de Novells Ardits*, XXII, 117-119. Vegeu també AHBC, *Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio*, Junta de Comerç, Lligall XI, Caixa 16, 1, ff. 150-151v. I per a una descripció completa de la celebració, *Reconocido obsequio, y demostración fetiva, que el magnífico magistrado de la Lonja de Mar de la Excelentísima Ciudad de Barcelona hizo el día 22 de Noviembre de 1696, en Acción de Gracias a la patrona de España, y Reyna del Cielo, por el feliz recobro de la Salud del Rey N. S. Carlos II*. Barcelona: Rafael Figueró, s.d. (BC, Fullets Bonsoms, 242).

[743] Roger Alier i Aixalà, *L'òpera a Barcelona: origens, desenvolupament i consolidació de l'espectacle musical a la Barceloan del segle XVIII* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans – Societat Catalana de Musicologia, 1990), 29-49; Maria Pont i Estradera, *La Llotja i la reialesa. La mirada reial al món barceloní* (Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 2002), 208-213.

6.3. El segle XVIII: de llotja a quarter

Les conseqüències de la derrota a la Guerra de Successió van deixar una forta empremta en la llotja. Després de la caiguda de Barcelona l'11 de setembre de 1714, l'antiga residència dels mercaders fou gairebé immediatament ocupada i convertida en caserna de dos regiments d'infanteria. A més a més, amb el Decret de Nova Planta (1716) el Consolat de Mar fou molt alterat: els cònsols van passar a ser designats pels governants borbònics, van deixar d'actuar el Consell General de la Mercaderia, el Consell de Vint, i els defenedors de la mercaderia, i el dret del pariatge fou incorporat per la Corona. Amb la conversió de la llotja en caserna, els cònsols van passar a exercir en una dependència de la casa de la Ciutat primer, i després a la casa del General del Pla de Palau, entre la llotja i el palau del Virrei.[744]

La conversió de la llotja en quarter s'emmarca en la voluntat de l'exèrcit borbònic vencedor d'exercir el màxim control sobre la ciutat vençuda, mitjançant la instauració d'un exèrcit permanent i estable allotjat en quarters permanents, entre d'altres mesures. L'enginyer militar Pròsper de Verboom va dissenyar un programa segons el qual es transformarien en casernes edificis de gran rellevància, sens dubte escollits tant per la seva ubicació en la trama urbana com per la seva significació simbòlica; entre aquests s'hi compten els Estudis, el convent de Sant Agustí i la llotja. L'any 1718 el rei signava el reglament sobre com havien de ser els quarters, i anava acompanyat d'un plànol del model general, dissenyat per Verboom, i d'instruccions on s'establia que la municipalitat havia de subministrar els terrenys necessaris. Igualment, s'hi especificaven les mides, materials, sistemes constructius a utilitzar, etc. [745]

Els primers quarters de Barcelona els va projectar l'enginyer militar d'origen flamenc Alexandre de Rez. S'havia format professionalment a França, i va ser el successor de Pròsper de Verboom com a cap dels enginyers militars destacats a Catalunya i com a

[744] Carrera, *La Barcelona del segle XVIII*, II, p. 460-465; Pere Molas Ribalta, "El Consolat de Mar de Barcelona i la Nova Planta (1714-1758)", in AA.DD., *Homenatge al Dr. D. Juan Reglà Campistol* (València: Universitat de València, 1975), II, 43-52.

[745] Lluís Cortada i Colomer, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics a la Catalunya preindustrial* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998), II, 48-52, 73-77.

director de les obres de la Ciutadella.[746] En aquesta capacitat, va fer projectes per al quarter del baluard del Rei, a tocar de les drassanes (1721), i a partir del 1724, per al de l'Estudi General del capdamunt de la Rambla.[747] Pel que fa al quarter de la llotja, que es feia servir com a quarter des de ben poc després del 1714, el 1724 Rez proposava algunes transformacions que li permetrien complir més còmodament la seva funció d'acollir els dos batallons d'infanteria, i aixecava els coneguts plànols que, segons expliquen les llegendes, recollien l'estat de l'edifici aleshores, tot fent-se ressò del mal estat de l'estructura.[748] Segons deia, tant el primer pis del cos que tancava l'hort per la banda de mar, és a dir, el cos novament afegit al segle XVI, com la sala de sobre la duana, és a dir, la sala amb les grans finestres, i les dues naus de la banda de mar de sobre la sala de Contractacions, necessitaven grans reparacions als terres, portes, finestres, parets i teulades. De la nau del costat dels Encants, que havia caigut el 1708, deia la llegenda que era la "*porción de esta grande pieza destruida por las bombas de el ultimo sitio consistiendo aun en pie la mayor porcion de sus paredes lo que es muy necesaria se vuelve como de antes a fin que se aloje la tropa*".

El projecte de Rez per convertir la llotja en quarter sembla haver tingut alguns efectes immediats, ja que el 1724 es signava un contracte amb el mestre de cases Antoni Vallescà per a l'arranjament de casernes i altres dependències militars de Barcelona, incloent "*la reedificación y recomposición del cuartel de la Lonja*".[749] Però no va progressar al nivell esperat, ja que una carta de l'any 1728 indica que l'edifici continuava en molt mal estat, i que la causa eren tant els desperfectes ocasionats pel setge com l'ús que després en van fer les tropes. S'afegia, a més, que no era precís fer-hi

[746] També es va responsabilitzar de projectes civils i religiosos, com ara la modificació dels plànols de Francisco Montagut per la Universitat de Cervera (1720), o la capella de la Ciutadella de Barcelona, entre d'altres. Sobre aquest enginyer militar, vegeu Arranz, *Mestres d'obres i fusters*, 399. Analitza la seva obra quartelària Cortada, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics*, II, 87-90.

[747] Cortada, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics*, II, 87-88.

[748] Es tracta dels plànols conservats a l' Archivo Nacional de Simancas, inclosos a l'apèndix i consultables a http://www.mcu.es/ccbae/va/mapas/principal.cmd

[749] Carrera, *La Barcelona del segle XVIII*, II, 462. Anton Vallescà fou un dels mestres de cases més actius a la primera meitat del segle XVIII, i és documentat com a contractista de nombroses obres públiques i de fortificacions (Arranz, *Mestres d'obres i fusters*, 495-498).

una gran despesa perquè en algun moment la llotja tornaria al fi per al qual havia estat originalment construïda.[750]

El 1739 el Ministeri de la Guerra tornava a impulsar la construcció dels quarters a Barcelona, i la novament constituïda Junta de Pavellons fou l'encarregada d'assegurar que es duguessin a terme. En aquesta ocasió, l'enginyer militar Francisco Miguel Marín va projectar el nou quarter de la llotja, que preveia la modificació radical de l'edifici existent i la seva ampliació. Marín va realitzar almenys dos projectes, que es basen en el model creat per Verboom, que contemplava una fàbrica quartelària amb un eix longitudinal predominant, per facilitar la ventilació i la il·luminació dels espais. En conseqüència, proposava la quasi total demolició de la llotja d'origen medieval i la conversió del solar resultant i de part de la plaça de Palau en una illa allargada amb un pati central.[751]

Les obres es van iniciar el mateix 1741.[752] Com que el projecte preveia l'ocupació de part del Pla de Palau, es va enderrocar el porxo o cos de guàrdia de cavalleria que poc després del 1714 s'havia adossat a la paret de la llotja que donava a la plaça, i que seria una de les primeres adaptacions de la llotja a caserna.[753] També va caldre tirar a terra l'antiga casa del General, que des de mitjan segle XV s'aixecava a la plaça davant la llotja, i que des del 1727 era seu del Consolat i magatzem de grans.[754] Però les obres dels projectats pavellons o quarter mai no van passar dels fonaments i la part baixa dels murs de les habitacions. Finalment, es van acabar enderrocant, l'àrea es va terraplenar amb runa procedent, entre d'altres, de la casa del General, i Joan Soler i Faneca

[750] La carta on s'expressen aquests termes, escrita a Madrid el 30 de febrer de 1728, l'adreça Verboom al marquès de Castelar, i es conserva a l'Arxiu Nacional de Simancas, Guerra Moderna, lligall 3543. S'hi refereix Sanpere i Miquel, *Fin de la nación catalana*, 638-642.

[751] Cortada estudia l'obra quartelària de l'enginyer Marín (Cortada, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics*, II, 90-103). Sobre aquesta qüestió, vegeu també Juan Miguel Muñoz Corbalán, "La Real Junta de Fortificaciones de Barcelona", *Espacio, tiempo y forma. Serie VII, Historia del arte* 5 (1992): 368-374.

[752] Bassegoda es refereix a plànols de l'Arxiu de Simancas que parlen del quarter de la llotja en construcció, i de les cimentacions ja executades. No els publica, i no hem pogut localitzar les còpies que afirma que té la Cambra de Comerç de Barcelona (Bassegoda, *La Casa Llotja de Mar*, 62).

[753] Així ho indicà Soler i Faneca a la seva *Dicertación.* (Moliné, *Les Costums marítimes*, 360).

[754] Amb l'enderroc, els cònsols van passar a la duana, i a partir del 1760 van tornar a l'edifici de la llotja (Moliné, *Les Costums marítimes*, 362; Carrera, *La Barcelona del segle XVIII*, II, 460-466; Bassegoda, *La Casa Llotja de Mar*, 38).

afirmava pocs anys més tard que el pòrtic d'entrada a la llotja neoclàssica el va aixecar sobre aquest espai.[755]

Possiblement es relacionen amb aquest intent de construcció dels pavellons els murs i estructures que van aparèixer en els sondejos i en l'excavació de la zona del pòrtic neoclàssic de la llotja l'any 2005. Per sota les unitats estratigràfiques que marquen el nivell de circulació del segle XVIII s'hi van documentar estructures subterrànies que definien espais tancats de planta rectangular. Els diversos estrats de material que reblien el seu interior, també del segle XVIII, confirmen que aquesta fou la cronologia de la seva amortització, i a més de l'habitual ceràmica hi havia gran quantitat de material de construcció associable al desmuntatge d'algun element (motllures corresponents a elements petris de portes i finestres, restes corresponents a revestiments de parets, maons, teules i rajoles vidrades). El límit oest d'aquestes estructures se situava en el mur de tanca del saló, però per la part de la plaça Palau tenien continuïtat més enllà del límit del pòrtic. Característiques que, en tots els casos, encaixen amb el que se sap de les iniciades obres dels pavellons.

A final de segle, Joan Soler i Faneca deia que "*...todos los altos o pisos del edificio sirvieron de alojamiento de los soldados y, para subir a las quadras, se hizo la escalera que en el dia existe, y tambien se hisieron las ventanas que en el dia se ven arregladas al estilo de quartel*".[756] Sorprenentment, un altre plànol del 1743, quan les obres ja s'havien aturat, mostra la llotja com un edifici allargat al voltant d'un espai central buit i estret, que s'endinsa a la plaça Palau i envaeix l'espai de l'antiga casa del General. [757]

[755] Moliné, *Les Costums marítimes*, 362, 364-365; Carrera, *La Barcelona del segle XVIII*, II, p. 465-466; Cortada, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics*, II, p. 120.
[756] Moliné, *Les Costums marítimes*, 362. Les finestres eren possiblement les de la banda dels Encants, que potser va caldre refer en caure la nau del saló d'aquell costat.
[757] "*Plano del puerto de Barcelona como se halla hoy día 11 de marzo 1743*" (Galera, Roca i Tarragó, *Atles de Barcelona*, 207, fig. 75).

6.4. La reforma neoclàssica de Joan Soler i Faneca (1773-1802): el gòtic respectat

La segona meitat del segle XVIII es va estrenar amb l'antiga Llotja ocupada pels militars, i mentrestant els cossos de comerç de Barcelona, amb les seves atribucions disminuïdes des de feia dècades, tenien la seva seu fora de la llotja. Però a partir del 1748, amb l'adveniment de Ferran VI al tron, els comerciants barcelonins van iniciar els tràmits per tal de ser reconeguts novament i poder actuar de manera oficial a través dels seus organismes representatius. Així es va constituir la Junta de Comerç, hereva del Consolat de Mar. Entre d'altres coses, es va reclamar el retorn de la llotja, però es tractava d'un afer complicat ja que l'edifici era de gran valor militar tant pel seu emplaçament estratègic com perquè hostatjava dos batallons. A més a més, l'Ajuntament continuava utilitzant la nau lateral, l'antiga duana medieval, com a pallol.[758]

Els mercaders van aconseguir recuperar la llotja poc a poc. Durant un temps es van haver de conformar amb un espai delimitat per envans dins del saló, però el 1764 la Junta encarregava als arquitectes Joan Soler i Faneca i Esteve Bosch i als fusters Bonaventura Gaig i Deodat Casanovas la realització d'un plànol de la llotja en l'estat en què es trobava aleshores, així com un projecte de reforma. L'edifici fou retornat en la seva totalitat a la Junta de Comerç el 1771, i aleshores s'encarregà un nou projecte de reforma a Pere Branlij, però ben poc després Joan Soler i Faneca era nomenat director dels treballs, que van tenir inici el 1774 i que foren acabats el 1802 sota la direcció del seu fill, Tomàs Soler i Ferrer.

Joan Soler i Faneca era un arquitecte barceloní que practicava una arquitectura classicista. S'havia format al costat de l'enginyer Joan Escofet, i tenia una bona biblioteca professional amb textos de tractadistes francesos i italians, llibres d'estereotomia i de matemàtiques, entre d'altres.[759] D'acord amb el seu aprenentatge i interessos, la reforma de la llotja que ell va dissenyar és contemplada com un dels principals episodis neoclàssics de la ciutat, amb un exterior que denota equilibri i

[758] Carrera, *La Barcelona del segle XVIII*, II, 467-471.
[759] Arranz, *Mestres d'obres i fusters,* 448-451.

harmonia, simetria i proporció. N'és ben representativa la façana principal, que dóna al Pla de Palau: està centrada per un pòrtic amb columnes dòriques, i de la terrassa que hi ha a sobre n'arrenquen sis columnes jòniques que sostenen un frontó triangular. De totes maneres, alguns dels elements més celebrats d'aquesta nova llotja posen de manifest un esperit més aviat barroc que no pas neoclàssic, com ara la celebrada escala d'honor del pati, que justament ocupa l'espai del verger medieval.[760]

Més que l'estudi de l'edifici neoclàssic, ens interessa ara avaluar el que restava de l'edifici medieval i la seva valoració al segle XVIII. En aquest sentit, és especialment interessant el projecte de reforma de l'antiga Llotja de Soler i Faneca, perquè posa de manifest un cert respecte per la llotja gòtica: contempla la conservació del nucli de l'antic edifici, conformat pels dos salons superposats. Ara bé, va modificar gran part dels elements arquitectònics i decoratius que els delimiten i configuren, i també va refer els murs de tancament, i les noves obertures no van seguir la distribució i dimensions de les originals sinó que es van adaptar al nou disseny exterior neoclàssic.

En realitat, el projecte de Soler i Faneca es presenta com a contradictori pel que fa a la valoració de la llotja medieval. D'una banda, la conservació de la sala de Contractacions i la sala dels Cònsols fan suposar un cert respecte per aquells espais i la seva arquitectura. D'altra banda, és segur que l'esperit classicista que impregnava tota l'obra de l'arquitecte li provocava un clar rebuig cap a l'art medieval: n'és un bon testimoni la seva al·lusió al "*gotismo, cruel enemigo de la verdadera arquitectura griega romana*", en referència a la decoració escultòrica de l'edifici a la reforma del qual s'enfrontava.[761]

Resulta, doncs, paradoxal, que Soler i Faneca fos un dels responsables de la supervivència del saló gòtic, però aquest fet es pot explicar des de diferents vessants, i tal com deia Josep M. Montaner, la conservació del saló gòtic respon a tres motius: econòmics, perquè així es podria realitzar una despesa menor; estètics, perquè fins i tot en el període neoclàssic entre els arquitectes catalans s'hi pot entreveure un

[760] Sobre la llotja del segle XVIII, vegeu Ainaud, Gudiol i Verrié, *La Ciudad de Barcelona*, I, 289-291; Carrera, *La Barcelona del segle XVIII*, II, 471-490; Bassegoda, *La Casa Llotja*, 39-52, 119-120; Arranz, *Mestres d'obres i fusters*, 70-72, 448-453; Josep Maria Montaner i Martorell, *La modernització de l'utillatge mental de l'arquitectura a Catalunya (1714-1859)* (Barcelona: Institut d'estudis catalans, 1990), 364-378; Joan-Ramon Triadó, *L'època del Barroc. S. XVII-XVIII*, vol. V d'*Història de l'Art Català* (Barcelona: edicions 62, 1991), 226-228; Cortés, *Casa Llotja*, 46-76.

[761] Soler i Faneca, *Dicertación*, segons Moliné (*Les Costums marítimes*, 362).

pragmatisme que explica el seu respecte per la lògica constructiva gòtica; i representatius, perquè la Junta de Comerç es vol presentar com a hereva del Consolat de Mar.[762] Això s'intueix ja en les paraules de la Junta el mateix 1771, quan escollí el projecte de Soler i Faneca i rebutjà el de Branlij perquè

> "*por más que el referido arquitecto ha dado las mayores pruebas de su celo y utilidad en su formación, no ha podido sacar-los con la perfección y economia que llevan los últimamente presentados por Juan Soler y Faneca, por haberle faltado el punto céntrico de las instruccions del señor Intendente, así en lo primoroso de la obra como en lo de la comodidad de los departamentos, conservación de la antigua arquitectura y ahorro de gastos*".[763]

Les motivacions econòmiques expliquen en gran part la decisió de conservar el saló: conservar-lo, modificant-lo superficialment, seria substancialment més econòmic que desmuntar-lo per refer-lo segons els nous principis. Efectivament, un dels punts del projecte de Soler i Faneca valorat per la Junta fou, justament, que comportava *"una considerable economía en el gasto*", i consignes del mateix ordre també degueren tenir pes quan, alguns anys més tard, es plantejà la restauració del sostre. Tanmateix, en el cas del teginat, l'opció que permetria estalviar no seria la d'aprofitar l'ornamentació original sinó la de refer-la en la seva totalitat. En deixaven constància els informes presentats pel pintor i pel daurador, i també el dictamen de la comissió de la Junta i els encàrrecs realitzats als artífexs, on es poden llegir afirmacions com ara que refer l'antiga pintura "*sería muy costoso por ser con bermellón*". En aquests documents també es demanava que en fer la nova decoració s'utilitzessin materials més econòmics tant en la preparació ("*yeso en defecto de albayalde*") com en el daurat ("… *no gastar oro fino para dorar los florones (como son los dorados viejos) pues que la colradura es suficiente*… "), la qual cosa, d'altra banda, va repercutir negativament en la conservació posterior del teginat.[764]

Al marge de la motivació econòmica, alguns matisos sobre els criteris estètics vigents entre els promotors ajuden a comprendre més bé la decisió de conservar el saló d'origen gòtic. L'orientació neoclàssica dels artífexs de l'obra del segle XVIII encaixa amb la de

[762] Montaner, *La modernització de l'utillatge mental*, 377.
[763] Per la cita, vegeu Carrera, *La Barcelona del segle XVIII*, II, 481.
[764] *Expedient sobre la pintura i daurat del sostre del gran saló de la Casa Llot*ja (segle XVIII), AHBC, Fons de la Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16. Hem estudiat monogràficament el teginat de la llotja i les seves vicissituds històriques a Bernaus, "El teginat gòtic de la Llotja".

la institució promotora, la Junta de Comerç, que des de la dècada de 1770 era la principal defensora de l'academicisme classicista a Barcelona. Recordem només que, a més d'encarregar la rehabilitació de la llotja seguint aquestes pautes estètiques, la Junta havia fundat l'Escola Gratuïta de Disseny (1775), que va introduir l'ensenyament acadèmic de les arts a la ciutat. Lògicament, les comissions de la Junta destinades a dirigir els afers relacionats amb les arts i la instrucció artística estaven integrades per associats amb bons coneixements d'aquestes qüestions i que igualment manifestaven un gust proper al neoclassicisme. Sense anar més lluny, un dels comissionats per a resoldre el tema de la pintura i daurat del sostre del saló gòtic, refet en el marc de la reforma de l'edifici, fou el baró de Sabassona, conegut per haver dissenyat el seu propi palau del carrer Canuda (1796) segons l'estil neoclàssic.[765]

Encara que pugui resultar sorprenent dins d'aquest context neoclàssic, el saló gòtic fou avaluat positivament tant pels promotors com pels artífexs de l'obra en virtut de les seves característiques arquitectòniques: Soler i Faneca deia que la Junta havia manifestat explícitament el seu desig de conservar el saló amb l'objectiu de "*deixar a la posteritat memòria de la magnificència que tant han aprovat els estrangers*", i l'arquitecte en parlava com d'una "*una pieza celebrada por de buena arquitectura gótica construida con magnificencia*" i en justificava la conservació "*por ser de tanto mérito la magnificencia y espíritu del salón*".[766] Tanmateix, l'evidència constructiva no demostra pas una estima sense reserves, i per tant, les al·lusions a "*la buena arquitectura gótica*" i a la "*magnificencia*" del saló deuen derivar de les qualitats espacials i constructives, que efectivament foren preservades en gran mesura, i no de l'escultura arquitectònica ni de l'ornamentació pictòrica. Com s'ha dit, els murs de tanca i les obertures del saló foren alterats en la seva forma i en la seva composició, i es va fer desaparèixer tota l'escultura decorativa que hi hagués pogut haver a les façanes interiors i exteriors, òbviament en benefici d'unes formes molt més clàssiques. Pere Pau Muntanya, tinent profesor de l'Escola Gratuïta de Dibuix de la llotja i director de la mateixa des del 1797, informava de les raons d'aquesta decisió quan s'adreçà a la comissió de la Junta tot dient que "*V.S ha mandado arrancar la misma piedra que cubre sus paredes ynteriores, y cubrirlas de otra picada de nuevo, por guardar el*

[765] Els restants components de la comissió foren: Joquim Roca i Batlle, Francesc Puget i Clarina, Joan Antúnez i Joan Canaleta (AHBC, Fons de la Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16, pàssim). Per als comissionats de Junta per les arts, vegeu Montaner, *La modernització de l'utillatge…*, 330-332, 357.
[766] Citat per Moliné, *Les Costums marítimes*, 362.

decoro, y restauración del edificio en general".[767] En definitiva, a desgrat de la públicament lloada magnificència del saló gòtic, aquest es va adaptar, en la mesura del possible, a l'estètica neoclàssica dels espais novament construïts a la llotja.

La mateixa voluntat d'eliminar elements ornamentals gòtics de la llotja es reconeix també en decisions relatives a altres àmbits de l'edifici. Per exemple, Soler i Faneca determinà fer suprimir uns relleus afiligranats de la façana marítima, i de manera molt més explícita que en el cas del saló, explicà a la "*Dicertación*" que

> "*el frente de la parte de la marina estava decorado al estilo gótico y sus adornos se conponian de diferentes fávulas con figuras de medio relieve primorosamente trabajadas, infiriéndose […] que en aquella época ahun no se avía podido desterrar el gotismo, cruel enemigo de la verdadera arquitectura griega romana*".[768]

En realitat, devia tractar-se en aquest cas de les escultures de les finestres, realitzades al segle XVI, però segurament hereves encara dels criteris ornamentals gòtics. El criteri utilitzat per restaurar el teginat fou exactament el mateix, i també fou expressat sense prejudicis: les al·lusions negatives a la seva decoració són freqüents en els documents, i només cal recordar que Muntanya, que en fou responsable, parlava del "*mal gusto de los diseños* [del teginat], *executados en un estilo de la edad bárbara*", i que també demanava que "*respecto de ser el salón una pieza celebrada por de buena arquitectura gótica construida con magnificencia, exige se siga la misma en el pintado y dorado de su techo*".[769]

Aquesta valoració ambivalent del gòtic té uns referents molts clars: l'apreciació dels seus aspectes constructius i espacials, conjuntada amb una crítica severa de l'ornamentació, remunta a la França del set-cents. Dins d'un context general classicista, s'hi va produir una certa reivindicació del gòtic per raons estructurals, i autors com Cordemoy, Frémin o Laugier en valoraven l'aspecte constructiu, sòlid però al mateix temps delicat i lleuger, alhora que en criticaven l'ornamentació per ser

[767] AHBC, Fons de la Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16, f. 17-18.

[768] Moliné, *Les Costums marítimes*, 362.

[769] AHBC, Fons de la Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16, f. 17-18. El teginat repintat amb motius classicitzants. Analitzem el cas del teginat del saló i la seva restauració del segle XVIII a Bernaus, "El teginat gòtic de la Llotja".

desproporcionadament petita, repetitiva i mancada de regles. És possible que el pensament d'un d'aquests autors, l'*abbé* Marc-Antoine Laugier, hagi deixat, més que el de cap altre, la seva empremta en els criteris restauradors aplicats al saló i al teginat de la llotja. A les seves *Observations sur l'architecture* (1765) demanava específicament la restauració de l'aparença original dels temples medievals i l'eliminació de les interferències posteriors, i igualment recomanava retallar o recobrir les superfícies per a acostar-les al bon gust clàssic.[770]

Sospitem que els responsables de la reforma de la llotja van conèixer aquests textos i tractats. Justament, la teoria arquitectónica d'origen francès fou la preferida per Soler i Faneca: els textos d'autors francesos eren ben presents en la seva àmplia biblioteca professional, encara que no hi figuressin obres de Cordemoy, ni de Frémin ni de Laugier, i malgrat que els textos pràctics predominaven per damunt dels de teoría o crítica.[771] A més a més, la biblioteca de l'Escola Gratuïta de Dibuix comptava amb l'únic exemplar conegut del text de Laugier a la Barcelona de l'època,[772] i a causa de les seves posicions laborals, tant Soler com Muntanya, el responsable de la nova pintura del teginat, hi van poder accedir amb facilitat.

La valoració dual del gòtic, derivada dels racionalistes francesos, entronca també amb el pensament d'alguns il·lustrats madrilenys amb els quals tant Soler com Muntanya tenien relació. Isidoro Bosarte, molt vinculat als ambients artístics de Barcelona,[773] fins i tot va fer recomanacions pràctiques que encaixen a la perfecció amb l'esperit subjacent a la reforma del saló i del teginat de la llotja:

> "*las añadiduras según el buen gusto grecorromano a las obras góticas no pueden perjudicarlas, ni desgraciarlas, por quanto son mejores que ellas. En añadiendo nuevas obras*

[770] Sobre la revaloració del gòtic en els ambients classicistes francesos del set-cents, vegeu Grau i López, "Origen de la revaloració del gòtic", 145-153.

[771] Per la bliblioteca de Soler i Faneca, vegeu Arranz, *Mestres d'obres i fusters*, 449-451; Montaner, *La modernització de l'utillatge*, 372-373

[772] Desconeixem la data de la seva adquisició, però es troba ja al primer inventari de la biblioteca, del 1810. En parla Rosa Maria Subirana Rebull, "Academicisme versus Neoclassicisme a l'Escola Gratuïta de Dibuix de Barcelona", *Pedralbes* 23 (2003): 663.

[773] Per a la relació d'I. Bosarte amb Barcelona, vegeu M. Ruíz Ortega, *La Escuela Gratuita de Diseño de Barcelona, 1775-1808* (Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1999); Joan-Ramon Triadó i Rosa Maria Subirana, "En torno al Discurso sobre las Bellas Artes de España y la huella teórica de Isidoro Bosarte en el arte catalán", in *Actas XIV Congreso Español de Historia del Arte (2002)* (Málaga: CEHA, 2004), II, 919-946.

> *al gótico, irá renaciendo el edificio según el buen arte. Por la imitación del estilo gótico no hay más razón que la conformidad con una cosa mala*", i "*en la pintura y la escultura el goticismo no tiene sistema ni disculpa*".[774]

Al marge de les motivacions pragmàtiques i de les qüestions de gust artístic, hi ha un darrer factor que pot contribuir a explicar la preservació, si més no parcial, del saló gòtic: es valorava no tant per com era, sinó per allò que representava. Més amunt hem referit com l'arquitecte de la Junta, Soler i Faneca, justificava a la seva *Dicertación* la conservació del saló "*por ser de tanto mérito la magnificencia y espíritu del salón*". Sens dubte, aquest "*espíritu*" fa referencia al fet que, al final de l'edat mitjana, el saló havia estat el centre neuràlgic d'una Barcelona comercialment capdavantera, i aquest era justament l'objectiu que s'havia marcat la Junta de Comerç per a la Barcelona del futur. La institució treballava ara per obtenir de la monarquia espanyola mesures polítiques que, novament, permetessin prosperar comercialment i industrialment a Barcelona i a Catalunya.[775] Enderrocar el lloc que havia estat el nucli d'aquella activitat, l'espai que més bé representava aquell moment gloriós del país, no hauria estat gaire coherent amb aquests objectius.

Soler i Faneca va adoptar una solució respectable i prestigiosa des del punt de vista classicista, inspirada potser en l'arquitectura d'Andrea Palladio. La influencia de l'arquitecte cinc-centista és evident a nivell projectual, i Soler reproduïa la idea que aquell va aplicar al segle XVI a la Basílica de Vicenza: conservar un edifici preexistent tot revestint-lo d'una construcció nova. Més de dos segles enrere, a l'italià se li havia plantejat un problema pràcticament idèntic al que ara tenia al davant Soler. El *palazzo* della Ragione de Vicenza, conegut com a Basílica a partir de la intervenció de Palladio, era un gran edifici públic d'estil gòtic, construït entre 1449 i 1460 com a lloc de reunió del Consell de Cinc-cents. Originalment estava format per una gran sala amb sostre de fusta, situada sobre galeries cobertes amb volta que aixoplugaven botigues i comerços. Encara dins del segle XV, fou embolcallat per una columnata de dos nivells, però es van plantejar problemes estructurals i es va esfondrar. El 1542 Giulio Romano va plantejar

[774] Per a la revaloració del "*gótico moderno*" en els cercles il·lustrats, vegeu Daniel Crespo Delgado, "El gótico vindicado: sobre algunos viajeros ingleses y españoles en la Segovia del siglo XVIII", *Oppidum* 2 (2006): 141-168. Per a la revaloració del gòtic a Barcelona, R. Grau i M. López, "Origen de la revaloració".

[775] Grau i López, "Origen de la revaloració", 159.

la idea de reforçar i conservar el nucli gòtic, deixant-lo aïllat, però el Consell va rebutjar la suggerència perquè els avantatges que aquesta solució representava, l'estalvi econòmic i el respecte per la tradició, no eren arguments de pes davant la seva intensa preferència pel classicisme. La proposta de Palladio, el 1549, va tenir més èxit: l'edifici anterior fou recobert amb un cos que apuntalava, i al mateix temps ocultava, la façana antiga. Encara que l'edifici preexistent va condicionar el projecte de Palladio, l'arquitecte va aconseguir adaptar allò de què disposava a un ordre clàssic.[776]

En línia amb les idees subjacents a la reforma de la llotja, contemporàniament a la rehabilitació del conjunt la Junta de Comerç va encarregar una obra literària adreçada a donar suport al seu objectiu econòmic: les *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona* d'Antoni de Capmany (1779-1792). Aquí, amb paraules, l'autor glossava l'esplendor de Barcelona i Catalunya a la baixa edat mitjana, i donava suport a la idea que aquesta gran època s'havia assolit en gran part com a conseqüència de la implicació de les institucions de govern en aquests sectors econòmics.[777] Com a part de l'exaltació de la ciutat medieval, Capmany també feia un elogi de la seva arquitectura gòtica, convertint-se així en un admirador precoç de l'estil. Encara que les seves preferències estètiques s'alineaven més aviat amb el classicisme, no rebutjava el gòtic com ho feien alguns contemporanis seus:

> "*aunque no puede Barcelona… presentar… edificios magníficos de elegante arquitectura griega desde su restauración o renacimiento en occidente fuera de la parte anterior de la casa de la Diputación, a lo menos en el carácter atrevido, delicado y grandioso del orden que llamamos vulgarmente gótico… las obras que aún conserva pueden competir con las de otro pueblo…*".[778]

Com no podia ser d'una altra manera, Capmany valorava la llotja per damunt de qualsevol altre monument gòtic civil de la ciutat: "*sobre todos* [els edificis gòtics civils] *se aventaja por la magnificencia y gallardía el Salón de la Lonja de Mar*".[779]

---

[776] La comparació del projecte de Soler per a la llotja amb el projecte de Palladio per a la basílica de Vicenza l'esmenta Triadó, *L'època del Barroc,* 228. Per la Basílica de Vicenza, vegeu James S. Ackerman, *Palladio* (Madrid: Xarait, 1980), 63-65; i Robert Tavernor, *Palladio and Palladianism* (Londres: Thames and Hudson, 1991), 20-21, 32-36.

[777] Capmany, *Memorias históricas*, I, 229.

[778] Capmany, *Memorias históricas*, I, 918-919.

[779] Capmany, *Memorias históricas*, I, 923. Per la valoració del gòtic de Capmany, vegeu Grau i López, "Origen de la revaloració", 163-165.

Igual que Soler quan parlava del "*espíritu*" de la llotja, la manera com Capmany al·ludia al gòtic fa suposar que el valorava no tant per les seves característiques materials com pels efectes psicològics que tenia en l'espectador, i es reconeix una de les principals causes d'aquests efectes en la "consciència d'historicitat que genera la seva contemplació", és a dir, en la impressió que produeix "la densitat històrica incorporada als murs" dels edificis gòtics de Barcelona.[780] La preservació del saló de la llotja sembla la il·lustració perfecta del text de Capmany, i no deu ser casual que la promotora de l'obra literària i de la rehabilitació monumental fos la mateixa institució: la Junta de Comerç.

En definitiva, l'aparent contradicció entre la determinació de destruir les pintures medievals del sostre i conservar, amb matisos, el saló gòtic, s'entén millor si atenem a un seguit de raons. Els motius econòmics serien suficients per justificar aquesta solució. També contribueix a explicar-ho l'interès de promotors i artífexs per la teoria arquitectònica que valorava l'estructura gòtica però en rebutjava l'ornament. Finalment, cal tenir en compte la capacitat del saló gòtic d'evocar un període comercial i industrial àlgid de la ciutat, on el govern municipal i els mercaders havien col·laborat estretament. Per bé que relatiu i filtrat pels criteris estètics del moment, la rehabilitació del saló de la llotja i el seu teginat permeten sostenir que, com s'ha dit, el respecte pel gòtic fou "un fet recurrent i permanent en el context català fins i tot en el moment més neoclasicista".[781]

Un cop finalitzada la reforma neoclàssica, les restes gòtiques de l'edifici no van patir alteracions significatives si exceptuem la reconstrucció de les columnes del saló al segle XIX. Per notícies extretes de l'antiga documentació del Consolat, se sap que el 1802 es van notar moviments a les canyes de les columnes centrals que sostenen les dos files d'arcs, i el 1805 es va convocar diversos experts a reconèixer l'edifici. L'opinió consensuada fou que l'obra no era estable, i es van apuntalar els tres arcs de la banda sud i es van faixar les dues columnes centrals amb una bastida. Després de l'ocupació francesa la situació havia empitjorat. Aleshores, les dos columnes que sostenien les voltes es van tallar, i es van reconstruir fins a la talladura i es va soldar el tros superior o vell amb l'inferior o nou amb cinc pedres entrades successivament en forma de cunya.

[780] Grau i López, "Origen de la revaloració", 163-165.
[781] Montaner, *La modernització de l'utillatge*, 377, 416.

Es va repetir l'operació amb les altres dues columnes, i el 1819 l'edifici ja era completament restaurat.[782]

L'edifici fou novament ocupat pels militars en el context de la Guerra Civil Espanyola. L'any 1937, el Govern de la II República Espanyola, instal·lat aleshores a València, va enviar a Barcelona cinc mil guàrdies d'assalt per tal de fer-se càrrec de l'ordre públic a Catalunya. La tropa va ocupar, entre d'altres moltes dependències, el saló gòtic, i menjaven i pernoctaven a l'edifici. Tanmateix, no es documenta cap alteració ni cap deteriorament d'importància en l'edifici per aquest motiu.[783]

[782] Moliné, *Les Costums marítimes*, 344.

[783] Bassegonda i Nonell, Joan. "Ocupació militar de la casa Llotja de Mar". *Butlletí de la Reial Acadèmica Catalana de Belles Arts de Sant Jordi* VI (1992): 13-15.

Conclusions

Obríem aquesta recerca amb la pregunta "Què és una llotja?", i l'hem de tancar necessàriament amb la recapitulació del que hem exposat en els capítols precedents, i que ens ha permès respondre una pregunta molt més concreta: "Què és una llotja a la Catalunya medieval?" Després de mostrar que les llotges van donar cabuda a funcions i propòsits variats, públics i també privats, i que les seves materialitzacions arquitectòniques i constructives corresponen a aquesta diversitat d'usos, s'han pogut desfer alguns equívocs historiogràfics arrelats i desvincular un gran nombre de llotges de la contractació mercantil.

El primer objectiu de la tesi era el de cercar l'origen remot de les llotges medievals en la *laubja* germànica. Malgrat que el terme llotja apareix en la llengua catalana als segles XIII-XIV, ja feia segles que el terme equivalent existia a les parles de França i Itàlia, i els estudis etimològics indiquen que a través d'elles va arribar al català. Al seu torn, els mots francès i italià provenien indirectament de llengües germàniques: en el cas francès, el mot medieval *loge* remuntava al fràncic, on la *laubja* original era un aixopluc de fullatge rudimentari. Des del fràncic passaria al llatí de França com a conseqüència de la implantació de poblacions d'origen germànic, i evolucionaria cap al francès medieval, on *loge* mantenia el significat d'aixopluc o lloc de protecció, generalment rudimentari: barraca, tenda o parada temporal en una fira o mercat. Particularment, el català adoptaria del francès l'expressió "llotja de piquers", que ja era en ús a mitjan segle XIV i designava l'espai de dipòsit i treball de la pedra, i l'escenari d'altres tasques relacionades amb el treball dels piquers a les grans fàbriques constructives. Efímeres per naturalesa, les úniques imatges que se'n conserva provenen de manuscrits o pintures francesos, que les presenten com a estructures porxades, construïdes en fusta i formades per columnes del mateix material que sostenen una coberta igualment de fusta. En canvi, els documents catalans obliguen a matisar una mica aquesta imatge, i donen a entendre que es tractaria d'estructures i/o de recintes definits per la seva funció, més que no pas per la seva forma; amb tot, solien ser porticades (sovint es parla de la "llotja o porxo" dels piquers). A més, no eren necessàriament de construcció tan simple i poc sòlida com suggereixen les il·lustracions franceses.

En canvi, l'evolució de la *laubja* germànica al món italià va tenir unes repercussions majors per a la història de l'arquitectura occidental, en general, i per les llotges catalanes en particular. A l'alta edat mitjana, els longobards van introduir el concepte germànic de la *laubja* al nord d'Itàlia, i en aquest entorn la paraula va adquirir per primer cop un veritable sentit arquitectònic i constructiu. Es va fondre amb la tradició antiga del pòrtic, i així la *laubia* medieval italiana es va convertir en una galeria de pedra, és a dir una estructura ben oberta a l'exterior, però de construcció sòlida i permanent. En aquest context, els exemples de *laubiae* identificats en escassos edificis supervivents, en imatges i en documents, donen a entendre que les noves llotges italianes altmedievals eren elements característics dels palaus del poder germànic a la regió, i que s'integraven dins les seves residències oficials en diferents posicions. Són especialment ben conegudes les funcions de les *laubiae* d'època carolíngia al nord d'Itàlia, on van esdevenir l'escenari de l'administració pública de la justícia. La Porta Ferrada de Sant Feliu de Guíxols, que replica l'habitual estructura de la *laubia cum solario* (és a dir, una *laubia* amb una sala a sobre) és, segurament, un reflex únic a Catalunya d'aquesta estructura pròpia dels espais del poder germànic. La seva funció mai no s'ha pogut determinar, i sense descartar que hagi pogut complir funcions judicials, sembla segur que aquesta estructura arquitectònica excepcional dóna testimoni de les importants prerrogatives del monestir benedictí de Sant Feliu de Guíxols i de la seva relació, directa i privilegiada, amb els centres de poder carolingi.

El segon objectiu plantejat a la introducció és el de valorar la relació entre les llotges i les seus del poder municipal, una relació freqüent que, altre cop, té el seu origen al món itàlic. Per les seves connotacions d'espai de poder a l'àmbit germànic, la llotja va esdevenir inicialment un element constitutiu del palaus episcopals, la residència dels bisbes, primers dipositaris del poder civil gràcies als privilegis imperials. Pels mateixos motius, va passar a formar part dels palaus comunals: amb el reconeixement legal dels *comuni*, els representants del poble van arrabassar el poder civil als bisbes, i a final del segle XII van donar forma a una nova tipologia edilícia, la de la casa comunal, que replicava la fórmula habitual als palaus del poder germànic i als palaus episcopals. El palau comunal concebut com una *laubia cum solario*, amb una llotja inferior i una sala superposada, s'estendria per tot el nord i centre d'Itàlia, en ocasions amb algunes variants explicables pel context. Funcionalment, les llotges de la planta baixa corresponien a les activitats exercides o controlades pel municipi que requerien

publicitat i/o interacció amb el poble; eren lloc de reunió pública en general, però de manera més precisa acollien funcions que requerien participació i interacció, real o simbòlica, entre els governants i el poble, i que donaven visibilitat i legitimació als actes de govern: consells generals, administració de justícia i actes notarials, control i taxació de l'activitat econòmica i del mercat.... La simplicitat de l'estructura, oberta a l'exterior amb arcades de mig punt o apuntades, i amb coberta plana de fusta o amb trams de volta de creueria, s'adaptava perfectament a aquestes i a altres funcions, i el caràcter monumental venia donat per l'escala, els materials constructius, i en casos excepcionals l'ornamentació figurada.

Els governs populars i les residències associades als mateixos es van difondre a l'occident medieval, i amb ells el concepte de la llotja entesa com a espai públic i de representació de la comunitat. A Catalunya, la llotja apareix al mateix temps que les primeres cases comunals. Una de les més antigues construccions catalanes destinada als afers públics municipals és la de Perpinyà, datada a la segona dècada del segle XIV, i els documents s'hi refereixen com a "llotja de la Ciutat" o "llotja del Consolat". Des del començament o poc després, aquesta estructura tenia al damunt una sala, d'accés independent; el conjunt seguia per tant la tipologia del palau del poder ja coneguda. La simplicitat estructural i constructiva de la llotja o porxo inferior quedava matisada per una certa atenció al detall ornamental, visible en les mènsules figurades i en la policromia del teginat, i també en els possibles detalls escultòrics de la façana. El cas perpinyanès representa un exemple primerenc d'un model de casa municipal força freqüent a Catalunya als segles XIV i XV, com bé ho demostren els casos de Cervera, Vic, o el grup amb característiques comunes del Maestrat. En tots aquests casos, les llotges inferiors eren estructures porticades fetes amb sòlides arcades de pedra, generalment s'obrien a la plaça del mercat de la ciutat, i aixoplugaven funcions i serveis públics, especialment aquells relacionats amb la intervenció municipal en l'economia i el mercat: hi havia la seu del contrast públic per a la regulació i verificació de les operacions comercials, i hi tenia lloc la veda de productes monopolístics. A la sala superior hi tenien lloc les reunions més privades dels governants de la ciutat.

La llotja de Castelló d'Empúries representa una certa evolució del model. L'estructura situada a la plaça dels Homes constava d'un únic espai, cobert amb volta, i mai no hi va haver una sala superior però potser sí un espai annex, ja que a final del segle XIV

s'eixamplava la superfície de l'edifici. El seu caràcter municipal i representatiu tenia un pes més gran, i el posen de relleu la cuidada galeria d'arquets i la presència d'escultura arquitectònica amb símbols visuals del municipi. Les grans obertures d'aquesta llotja la connectaven visualment amb l'exterior, però els accessos eren més acotats i els límits que la separaven de la plaça eren molt més precisos que en les cases de la ciutat esmentades al paràgraf anterior. De fet, l'ús d'aquesta llotja municipal sembla haver quedat més restringit als afers relacionats amb el govern de la ciutat, i no tan vinculat a l'administració i el control de les activitats econòmiques relacionades amb els intercanvis i amb el mercat.

En alguns grans centres urbans on la casa de la ciutat és un bloc compacte i no inclou un espai porticat, s'arriba a construir una llotja municipal en la seva proximitat per acollir, sobretot, les funcions més representatives i simbòliques. La *loggia* della Signoria de Florència, de la segona meitat del segle XIV, inaugura aquesta classe de llotges al món occidental, i es va concebre específicament per fer visualment accessible al poble el govern municipal (la Signoria). La desapareguda llotja de Sant Jaume de Barcelona, poc més tardana, s'hi acostava funcionalment i fins i tot en el seu disseny concret: era el lloc públic de reunió dels ciutadans honrats, que monopolitzaven el govern de la ciutat, i el punt de trobada dels consellers en determinats actes cerimonials, i a més a més alguns elements concrets de la seva ornamentació fan pensar en una relació directa amb la llotja florentina. Les llotges de caràcter sobretot representatiu vinculades a la casa de la ciutat es coneixen en algun altre cas (Alacant, Alcanyís), però en tractar-se de centres menors, les seves funcions, sempre públiques i relacionades amb l'exercici de l'autoritat conferida als governants de la ciutat, poden ser una mica més àmplies.

El tercer objectiu d'aquesta recerca ens ha portat a endinsar-nos en la llotja com a residència pròpia de les principals nacions comercials als ports mediterranis cristians. També en aquest cas, el sentit del terme s'havia desenvolupat abans en italià que en català. Al segle XIII, les llotges de les repúbliques comercials italianes eren ubiqües a la Mediterrània cristiana, i designaven la comunitat nacional i la seva seu: els mercaders s'hi reunien, els notaris hi redactaven els contractes, s'hi impartia la justícia a la qual estaven sotmesos els nacionals... Els mercaders catalans irrompen amb força en el context comercial mediterrani del segle XIII, i el contacte amb llotges de pisans i genovesos, entre d'altres, comportaria també la introducció de la paraula i del concepte

a la llengua catalana. De fet, els primers documents catalans on apareix el terme "llotja", redactats en llatí, daten de final del segle XIII i es refereixen a llotges dels catalans a Sevilla i a Sicília. Res no fa pensar que les llotges nacionals, desaparegudes en la seva totalitat, fossin habitualment concebudes com a edificis monumentals, i l'únic tret que les caracteritzaria (i encara, no sempre) seria l'obertura general i fins i tot la presència de la llotja pròpiament dita, que funcionava com a punt de trobada dels mercaders de la nació i sota la qual s'hi celebraven els actes de govern i judicials de la comunitat a l'estranger.

Encara que el mot llotja és, en català, un neologisme dels segles XIII i XIV, el concepte estructural del terme no és del tot nou en la construcció del país. Segons alguns dels primers documents catalans que les esmenten, una llotja és un porxo o pòrtic: en alguns contextos, totes dues paraules s'empren indistintament i fins i tot es presenten com a sinònims ("*portico sive logia*"). Atenent al fet que el terme tradicional porxo està desproveït de connotacions funcionals, l'equiparació entre tots dos termes deixa veure que la nova paraula tampoc no en té de manera necessària, i que el seu significat en molts contextos és, doncs, només estructural. Efectivament, trobarem l'estructura porticada en contextos funcionals diversos, i el grau de monumentalitat el determina el context. Als capítols cinquè, sisè i setè de la primera part s'ha demostrat que malgrat la seva relació estreta amb els edificis oficials, si es mira només com a estructura, la llotja és en realitat un element arquitectònic susceptible de ser utilitzat en situacions diverses i amb funcions múltiples. Així, als segles XIV i XV es troben llotges i/o porxos anteposats als temples (per exemple, la llotja de Sant Antoni) o formant part de claustres eclesiàstics. En altres ocasions, les llotges o porxos són estructures populars, de construcció sòlida i fins i tot cuidada, però sense interès artístic, i funcionen estrictament com a coberts per a blats o mercaderies diverses (per exemple, la llotja de Tortosa). També, les llotges poden ser elements porticats integrats en construccions privades, generalment d'alt nivell; tenen connotacions prestigioses i funcionen com a espais d'esbarjo i d'oci (per exemple, la llotja del verger del Palau Reial Major de Barcelona).

El quart objectiu de la primera part d'aquesta recerca era el de ressaltar el valor arquitectònic i històric de les llotges de mercaders. El significat estructural de la paraula llotja, procedent de l'italià, va perdurar al llarg de l'edat mitjana, però a la Barcelona de

final del segle XIV va assolir una evolució fonamental i hi va adquirir el sentit de tipologia arquitectònica per primer cop: naixia la llotja de mercaders, entesa com a edifici públic municipal dedicat a la promoció, al control i a la gestió dels afers mercantils (no a l'intercanvi material de productes). En realitat, les primeres llotges de mercaders (les llotges "velles" de Barcelona i de València, de la primera meitat del segle XIV) sí que responen al significat estructural del terme, ja que eren pòrtics públics segurament inspirats pels que funcionaven ja com a lloc de trobada dels mercaders als principals centres econòmics occidentals (Pisa, Gènova, Venècia i altres centres portuaris cristians). Ara bé, quan al darrer quart del segle XIV es va construir una llotja nova a Barcelona per reemplaçar la vella, el nou edifici en va retenir el nom però no la forma, i les seves funcions, per bé que relacionades, foren unes altres.

Tota la segona part d'aquesta tesi s'ha dedicat a la llotja de Barcelona, i el seu estudi ha permès determinar el naixement i comprendre més bé l'evolució de la tipologia en el seu conjunt. Funcionalment, la nova llotja de Barcelona representava una novetat. Com les llotges de mercaders italianes o la vella llotja de la ciutat, era el punt de trobada dels mercaders, i també hi administraven justícia comercial els jutges dels afers comercials, els cònsols de mar. Ara, però, s'anava més enllà i es creava un nou palau del poder, promogut pel municipi, que cercava facilitar i promoure els intercanvis de manera activa, i al mateix temps evidenciar el suport municipal a aquesta activitat. Només es podria assolir amb un edifici que pogués acollir còmodament una sèrie de serveis econòmics i administratius imprescindibles, i que al mateix temps suposés un marc digne i monumental per a l'activitat.

La nova llotja de Barcelona, iniciada a la dècada del 1380 i promoguda pels consellers, es va concebre com un espai de grans dimensions on els mercaders poguessin relacionar-se i interactuar còmodament, i que, a més a més, pogués contenir taules i cancells i altres seveis relacionats amb l'activitat mercantil (banca pública i privada, canvi, pes de moneda, notaris, tribunal comercial, corredors habilitats, recaptació d'impostos i taxes, organismes professionals mercantils …). També a Itàlia existien edificis públics en part semblants, que acollien els organismes rectors de la vida econòmica i comercial, i en aquests casos la seva arquitectura solia emular la dels palaus del poder municipal (*palazzo* del Mare a Gènova, *logge* de la Mercanzia a Bolonya, Florència o Siena). Però a diferència d'aquests, a la llotja de Barcelona hi

tenia un paper protagonista l'espai destinat als tractes i a la interacció dels mercaders, que en el cas italià tenia lloc fonamentalment als pòrtics públics. A Barcelona, la nova llotja es va definir com una sala ben accessible, de gran capacitat, i funcionava com a lloc permanent d'estada i d'interacció de tots els mercaders presents a la ciutat, i al mateix temps hi tenien el seu espai totes les oficines i els serveis públics i privats relacionats amb l'activitat mercantil.

Pere Arús (fins ara conegut com Pere Arvei) fou l'artífex d'aquest nou tipus arquitectònic. Arús era un mestre d'obres municipal que havia participat amb càrrecs de responsabilitat en altres obres públiques, especialment a l'obra del mur de Barcelona. A la dècada del 1380, va concebre la llotja com una sala de gran amplada, únicament compartimentada per quatre columnes que sostenien les dues sèries d'arcades diafragmàtiques necessàries per sostenir la coberta plana de fusta. Fórmules en certa mesura semblants s'havien posat en pràctica feia poc per a la construcció de les sales de representació dels principals palaus del poder de la ciutat, fos la casa de la Ciutat, fossin els palaus reials Major i Menor. Com en aquests casos, la simplicitat estructural de la sala de la llotja s'acompanyà d'elements de caràcter artístic indicatius de la seva autèntica significació i de la seva pertinença als edificis del poder: el teginat policromat o la façana de coronelles que tancava originalment el frontis marítim són trets que remeten a l'arquitectura més prestigiosa de l'època. La cara principal de la llotja, que mirava als Encants, presentava tres obertures a l'exterior per facilitar-hi l'entrada, i també hi havia accessos secundaris als costats curts. Al damunt de la sala hi havia una porxada, segurament construïda per motius estructurals, que era utilitzada com a magatzem. A més a més, un hort o verger concebut com a espai magnificent, amb tarongers i una font ornamental, reforçaria el caràcter oficial del conjunt.

Si Arús era el mestre d'obres que va donar forma a la idea, l'impuls promotor de la llotja barcelonina va venir del govern municipal, i més concretament dels grans mercaders urbans que en formaven una part fonamental. Cal recordar que un gran nombre de mercaders enriquits participaven en el Consell de Cent com a ciutadans honrats, i que van ostentar conselleries amb freqüència. Ells havien impulsat, a la primera meitat del segle XIV, la construcció de la llotja Vella, la primera instal·lació mercantil de la ciutat i una de les primeres obres publiques endegades pel municipi. En coincidència amb la primera alerta de crisi econòmica de la Barcelona baixmedieval

(1380-1391), es determinaria substituir aquella primera llotja (segons creiem, un pòrtic marítim) per un nou edifici monumental, que contribuís a impulsar els intercanvis tot facilitant-los, i que al mateix temps fos un símbol cívic i de la potència comercial de la ciutat. És, també, el temps en què es construeix la casa de la Ciutat.

Però al llarg del segle XV, els mercaders més rics, els que tenen veu i vot al govern municipal, s'allunyen cada cop més de la pràctica de la mercaderia, i les diferències de criteri amb els mercaders en actiu, els principals usuaris de la llotja, es fan més i més patents. El govern municipal ja no dóna suport a les necessitats del comerç com ho havia fet en el passat, i en resposta a aquesta situació, els mercaders van cercar noves formes de defensar els seus interessos; així neix, l'any 1394, el Consell dels Mercaders, integrat dins del Consolat de Mar, però amb recursos financers propis i autonomia en la presa de decisions de la seva competència, entre les quals s'hi comptava la determinació de les necessitats arquitectòniques i infrastructurals. Les ampliacions de la llotja al segle XV s'emmarquen dins d'aquest context: algunes semblen fruit de necessitats purament pragmàtiques, com ara el cos de la duana o els cancells de l'hort per a les oficines de la Mercaderia, però els projectes empresos a la dècada del 1450 responen a motivacions clarament representatives. Aleshores es va construir la capella, petita i de poca dificultat tècnica, però amb una decoració profusa i interessant. També es va dotar el conjunt d'una nova façana marítima de qualitat monumental, caracteritzada per unes finestres de traceries úniques i una impactant i acolorida teulada. Resulta difícil dissociar aquestes iniciatives de mitjan segle XV de la resolució a favor dels mercaders de la llotja del conflicte existent amb el govern de la ciutat, a causa de la divergència d'opinions pel que feia a la política econòmica i comercial. El poder novament adquirit aleshores pel partit de la Busca, al qual els mercaders donaven suport de manera majoritària, va representar un nou impuls de l'economia activa, i la renovació de l'edifici que els representava en seria la manifestació visual. La llotja, situada al punt central de la costa de Barcelona, just allà on la muralla marítima la deixava ben a la vista, devia oferir una imatge remarcable, positiva i capdavantera de la ciutat en tant que centre econòmic i comercial.

Fonts múltiples han facilitat obtenir un millor coneixement de la llotja de Barcelona en les seves característiques arquitectòniques i formals, que al seu torn ha permès revisar la "sèrie evolutiva" tradicional de les llotges. Funcionalment i institucionalment, l'edifici

va tenir ressons a Perpinyà, Mallorca i València, que juntament amb Barcelona van ser els principals eixos del comerç marítim de la Corona. Compositivament, l'arquitectura de la llotja de Perpinyà, obra de començament del segle XV, s'acosta però al model clàssic de casa de la ciutat, amb una llotja a la planta inferior i una sala superior: no segueix el model que s'havia acabat de crear a la ciutat comtal, però continua tenint el seu referent en l'arquitectura del poder municipal. D'altra banda, la llotja de Perpinyà inclou una concepció ornamental innovadora a les seves façanes, potser relacionada amb la intervenció d'un jove Guillem Sagrera.

A difèrencia del cas perpinyanès, les llotges de Mallorca i València sí que remeten al model definit a Barcelona, directament en el primer cas i indirectament en el segon. Es tracta fonamentalment de grans sales amb accessos múltiples, i és possible que en tots dos casos el verger i la porxada superior formessin també part dels projectes inicials. Tanmateix, la coberta en pedra i la introducció d'escultura arquitectònica, entre d'altres singularitats, donen un aire ben diferent a aquests edificis. Sens dubte, les transformacions patides pel model s'expliquen en gran mesura per les personalitats artístiques dels artífexs implicats. A Mallorca, les solucions arquitectòniques innovadores aportades per Guillem Sagrera es basen en un altíssim coneixement del treball tècnic de la pedra, i algunes solucions constructives i decoratives fan pensar en el món francès, sempre dins del marc general dels principis de l'arquitectura gòtica mediterrània. La llotja de València, construïda a la darreria del segle XV seguint l'impuls dels jurats valencians i sota les ordres del mestre Pere Compte, va seguir molt de prop el model establert a Mallorca, amb una sala de columnes entorxades com a protagonista absoluta del conjunt. Les principals innovacions introduïdes per Compte deriven també del seu coneixement de l'estereotomia complexa. Tant a Mallorca com a València, l'escultura arquitectònica forma part integral del conjunt, amb iconografies sacres que confirmen que el món religiós impregnava també els aspectes més materials de la vida baixmedieval (almenys, en aparença).

Resulta interessant que la iconografia religiosa adquireixi un interès especial en edificis civils dedicats a l'activitat mercantil, i aquesta insistència segurament s'ha d'interpretar a la llum del conflicte existent entre la moralitat comunament acceptada i els trets propis de la mercaderia. En principi, la contradicció estaria superada a final del segle XIV, quan Francesc Eiximenis justificava la mercaderia i fins i tot en defensava la necessitat.

Però a les llotges del segle XV es detecten molts punts de contacte amb l'arquitectura religiosa i amb la moralitat i els principis que han de guiar el bon comportament en termes generals, que poden derivar de la tensió encara existent entre ambdós móns. Fins i tot la llotja de Barcelona, desproveïda de decoració figurada, es va complementar a l'entorn del 1500 amb una sèrie de vitralls on hi apareixien representades quatre virtuts, dues de teologals i dues de cardinals.

Un apriorisme en l'estudi històric de les llotges de mercaders és el que considera aquests edificis com a exclusius dels grans centres marítims catalans. En realitat, l'estudi que hem dut a terme mostra que la llotja monumental de mercaders també tindria alguns ressons en altres llocs, si bé serien limitats per nombre i per caràcter, sens dubte a causa dels diferents contextos socials i institucionals que emmarcaven cada cas. A Montpeller, a mitjan segle XV, Jacques Coeur hi va impulsar una llotja, segurament pròxima al model perpinyanès. La de Saragossa, del segle XVI, sí que s'inspira en el disseny general de les llotges mediterrànies de manera directa, però les seves circumstàncies i el seu estil són diferents. Altres llotges de mercaders del segle XVI no semblen tenir relació directa amb les de la Corona malgrat el seu nom: la de Granada, de començament del segle XVI, era en realitat un pòrtic de mercaders a la italiana; i la de Sevilla, obra també del segle XVI, s'inspira en la borsa d'Anvers, un edifici de funció semblant a les llotges però procedent d'una tradició compositiva i arquitectònica diferent.

Les llotges de mercaders catalanes s'han interpretat com el reflex arquitectònic de la potència econòmica assolida pels grans centres comercials de la Corona al final del gòtic. Efectivament, es tracta d'edificis monumentals ben remarcables pel seu caràcter i per la seva homogeneïtat, i no tenen paral·lels exactes en la seva formulació precisa. Tanmateix, cal matisar-ne l'excepcionalitat, perquè la nació catalana no fou l'única que va crear tipologies arquitectòniques monumentals de fort caràcter cívic relacionades amb el comerç, i com s'ha dit més amunt, existeixen certs antecedents i paral·lels en les arquitectures dels altres grans centres comercials d'occident a la baixa edat mitjana. Al món italià, les ciutats mercantils disposaven de *logge dei mercanti*, que eren pòrtics públics de caràcter funcional on es reunien els mercaders, però també de residències monumentals de les organitzacions de mercaders (les *mercanzie*), que eren els llocs des d'on s'administrava el comerç urbà. A les ciutats comercials del nord d'Europa com

Bruges o Anvers també s'hi van desenvolupar, al final de l'edat mitjana, tipologies arquitectòniques civils i comercials úniques, entre les quals s'hi compten les borses, que són funcionalment, però no formalment, molt properes a les llotges.

Segurament, l'aspecte més intrínsecament català de les llotges és el seguiment dels trets constructius i arquitectònics més característics i essencials de l'arquitectura gòtica catalana i mediterrània en general, des de la preferència per les línies horitzontals que es tradueix en una tendència a igualar les alçades dels espais, fins al tractament unitari dels interiors amb una tendència a l'espai únic. Això es tradueix a l'exterior en una tendència a compactar els volums i ressaltar les formes cúbiques i prismàtiques. La sobrietat decorativa és un altre tret distintiu i predomina, fins i tot, quan s'hi introdueix el nou vocabulari formal i les innovacions ornamentals flamígeres pròpies del gòtic tardà.

Malgrat la limitació geogràfica de les llotges de mercaders, segons el model català, i el seu arrelament en les maneres de fer pròpies de l'arquitectura meridional, en darrera instància el tema de les llotges posa de manifest el paradigma clàssic de Braudel de la Mediterrània medieval com un espai interconnectat tot i la intensa fragmentació geogràfica i política de la regió, i com un espai comú que és escenari d'intercanvis econòmics i culturals. Per raons òbvies, la difusió i l'adaptació de les tipologies comercials ho evidencia més que cap altre cas, i el parentiu etimològic entre les paraules que designen aquestes espais en les llengües de les principals nacions comercials mediterrànies ho posa de manifest: la zona portuaria (*dar-al-sina'a*, *darsena*, drassana), el lloc de la fiscalització (*diwan*, *dogana*, duana), l'indret d'allotjament, emmagatzematge i transacció (*funduq*, *fondaco*, alfòndec)... Amb les seves particularitats i la seva limitació al món cristià, les llotges representen, també, un exemple d'aquestes transferències i adaptacions.

Apèndixs

Apèndix I: Descripcions

1.

Jerónimo MÜNZER, *Viaje por España y Portugal 1494-95* (Madrid: Aldus, 1951), 5.

[…]
A orillas del mar se levanta una magnífica y soberbia casa con cúpula, que creerías una iglesia o un gran palacio. Junto a este edificio hay un hermosísimo huerto con diez filas de naranjos y limoneros y en medio una fuente saltarina, y a los lados asientos cuadrados de piedra. En esta casa se reúnen diariamente dos veces los mercaderes para tratar de sus negocios. Le dan el nombre de la Lonja, esto es, casa de contratación. Hay en ella cambio y banca regulados con grande sabiduría para guardar el dinero.
[…]

2.

Gaspar Barreiros, "Corografía de algunos lugares, 1559", in *Viajes de extranjeros por España y Portugal. Desde los tiempos más remotos hasta fines del siglo XVI*, ed. Jaime García Mercadal (Madrid: Aguilar, 1952), 1035-1036.

[…]
De la parte del mar tiene [Barcelona] otro muro poco más alto que su muralla, con dos baluartes, uno por la parte de levante y otro de occidente, que defiende toda aquella cara del mar. Dentro de este muro hay una gran plaza cuadrada, con unas muy honradas casas de una parte y otras de la otra, que sirven de lonja, de registro y de otros negocios

públicos. Una de ellas es de tres naves, con el techo muy alto, de artesonado dorado, con un fresco jardín, y en él una fuente de agua muy buena. De una parte tiene una imagen de bulto, dorada, del emperador Carlomagno [...] . Enfrente de esta imagen hay otra de Carlos V, y entre ellas están las imágenes de todos los condes de Barcelona y reyes de Aragón que fueron señores de Cataluña, en bulto, doradas, con letras que dicen los nombres de cada uno.

En esta casa hay mucha cantidad de dinero depositado de personas que allí lo tienen más seguro [...] llámase este lugar Tabla de Barcelona. [...]

3.

Antonio Lo Frasso, "*Los Diez Libros de la Fortuna de Amor*, 1573, in *Antonio Lo Frasso. Militar de l'Alguer*, ed. María A. Roca Mussons (Càller: Consiglio Nazionale delle Ricerche-Istituto sui rapporti italo-iberici, 1992), 230-232.

[…]

Acabado de glosar el soneto, Claridoro dixo, Hermano Frexano, ya es hora que entremos en la ciudad, pues has descansado buen rato, por que hauemos de yr al palacio dela excelente doña Mencia, para alcançar licencia que puedas quedarte en nuestro prado, respondio Frexano, vamos Claridoro, y caminando la buelta al portal dela ciudad, Frexano tuuo cuenta en mirar los muros della que le parecia hallarlos mas hermosos delo que en tiempo passado los hauia dexado, y entrando por la puerta de la mar, vido questaua muy labrado al Romano, el qual tenia por la parte de defuera que mira el mar, quatro figuras grandes de gigantes, de muy buena piedra fina, dos a cada lado de la puerta, hombres y mujeres, que con sus cabeças sostenian el arco del portal, encima del qual mostraua un rico escudo de marmol, releuado de dentro del qual estauan esculpidas las armas reales dela ciudad, que son por quarto la cruz y las barras de Aragon, y por encima dela tarja se mostraua el Aguila con dos cabeças y sus coronas dorada, con este letrero en el escudo, diziendo.

Insigne y Real Barcelona

de honra y lealtat corona

Por la parte de dentro dela puerta en cada lado de ella, hauia una casa, la qual sirue por habitacion donde las guardas de los derechos reales y de la ciudad habitan, y siguiendo

la calle y entrada, passó por medio de dos sumptuosos palacios, diferenciados uno de otro, assentados en una muy ancha y espaciosa plaça, fabricados de muy buena piedra, el de mano drecha era un grande quadro alto de muchas ventanas y almenas, hermoseado, el qual tenia siete puertas alrededor con sus escudos de la misma piedra, y en ellos las armas dela Diputacion y General, que son la cruz de Sant Iorge con estas letras.

Por que no hos veais en mal

pagad siempre el General

Por la qual letra conocio que era la Aduana, donde se recebía el dinero de los drechos del General que se pagan delas mercaderias que entran y salen de la ciudad, aisi por mar como por tierra, el otro palacio de mano izquierda, se mostraua muy mas rico y adornado, de muchas ventanas y vidrieras historiadas, la delantera que mira el mar, son todas las ventanas de triumphos antigos, y en la otra parte que mira a la ciudad, la pared guarnecida de varios escudos reales, tiene dos grandes puertas de rexas de hierro, dentro del qual estauan quatro altos pilares de piedras que sustenian unas arcadas, y la cubierta de arriba muy labrada, y dorada, y alrededor de las paredes de dentro, estauan releuadas muchas figuras de los Reyes Condes de Barcelona, desdel tiempo de Carlo Magno, en memoria delos antepassados que el Reyno, o Principado gouernaron, dentro deste palacio, vio un jardin de muchos Naranjos adornado, en medio del qual ay una rica fuente que echa agua por doze bocas de Leones de un vaso a otro, en medio del vaso de arriba tenia un pilar donde una naueta de bronzo estaua asientada, echando agua artificiosa y muy delicadamente por los cañones de artilleria, arboles y antenas de ella, con una bandera que tenia en larbol mayor, debaxo de una cruz con estas letras de oro que dezian.

Quien assegura

dura.

En las paredes a parte de dentro del palacio no hauia mas destas letras.

Soy Lonja que en mi tratando

unos perdiendo y otros ganando.

Por la qual letra y por lo que Claridoro le dixo, Frexano entendio que era aquella la casa donde se tratauan todos los mas negocios dela ciudad, viendo que enella mucha gente concurria, salio se de alli y entro mas adentro de la ciudad.

[…]

4.

Rafael Cervera, *Discursos Históricos de la fundación y nombre de la insigne ciudad de Barcelona* (1633-1638). El manuscrit original es conserva a la Biblioteca Nacional de França, ms. esp. 397-398. N'hi ha una còpia m AHCB, Ms. B 111-113, ff. 53v-54. La descripció fou publicada per Salvador Sanpere i Miquel, *Fin de la nación catalana* (Barcelona: Tipografia L'Avenç, 1905), 639.

[…]

La Lonja es una sala baja muy grande y capaz con quatro columnas y seis arcos que sustentan el techo de madera dorada. Rodéanla por tres partes vidrieras de labores curiosas, entre otras se ven las figuras de medio relieve de los condes de Barcelona y reyes desde Carlo Magno hasta Carlos V, que estan en los remates sentado en su silla, tiene grandes magazemes y asientos donde cobra la ciudad sus imposiciones, un jardín de naranjos grande con fuente, un pórtico adornado con columnas de mármol, encima de él aposentos con sus ventanas altas y bajas que miran a la mar muy adornadas de escultura, donde se juntan en consejo los hombres de negocio y su consulado de mar. A otro lado del jardín su capilla, labradas las paredes y bóveda de piedra curiosamente. En ella depositado el cuerpo de don Pedro de Moncada gran capitán de mar que dejó en ella muchas misas con tres beneficios.

En la Lonja de los Mercaderes, obra muy sumptuosa, tienen su capilla de la Natividad de Nuestra Señora, cuya fiesta celebran con mucha solemnidad. En esta capilla se halla depositado el cuerpo de Don Pedro de Moncada, general de las galeras del rey, y dejó mucha renta para pobres y tres beneficios sacerdotales a nombrarse de conselleres.

[…]

5.

Reconocido obsequio y demostración festiva, que el magnífico magistrado de la Lonja de Mar de la Excelentísima Ciudad de Barcelona hizo el día 22 de Noviembre 1696 a la patrona de España, y Reyna del Cielo. Barcelona: Rafael Figueró, s.d. (AHBC, "Fullets Bonsoms", 242, 4).

[…]

Tiene esta gran casa el sitio, sobre muy dilatado capaz para la demostración mas festiva en una función singular, por estar junto al muro a la parte que mira a la puerta del Mar, con dos plaças grandes, que la rodean, para desaogo universal de quantos acuden. La obra en todo magnífica, logra su entrada por un anchuroso enlosado patio rodeado vistosamente a proporción de sesenta naranjos grandes, con una fuente en medio hermosa, y costosamente labrada, para el recreo, y un dilatado pórtico con todo el columnage de mármol blanco, para lograr el lleno de todo lo más agradable.

Sobre mano derecha está la capilla, cuya sumptuosidad se conoce, aún más que por la fábrica, por contener el sepulcro del nombradissimo ascendiente de la Excelentíssima Casa de Moncada llamado Don Pedro de inmortal recordación que sobre los beneficios en dicha capilla fundados; no es el menor dever a su cuidado, aplicación, y expensas toda la parte, que mira al mar, de una fábrica y labores de lo más particular, que tiene esta ciudad, con tres órdenes proseguidos de balcones de piedra artificiosamente labrados a todo primor, con historias diferentes.

Sobre la izquierda se entra en un salón de tan grande ámbito, y difusa capacidad, que quisieron sin duda los antiguos mercaderes, que nuestros tiempos venerassen aquellos coraçones de una casi inmensa dilatación. Es todo este gran salón proporcionado, per ser fabricado a tres naves con igualdad, y a la parte donde tiene unos rexados de hierro de gran cuerpo, están sobre ellos, azia dentro casi de cuerpo entero los soberanos condes de Barcelona, y consecutivos los serenissimos reyes de Aragón, y después las majestades de los reyes de España, teniendo todos estos por estremos a dos emperadores, a Ludovico Pio hijo de Carlo Magno, que formó condes en Cataluña, y a Carlos V el Máximo, que fue el primero, que con propiedad tuvo incorporado el principado con toda la monarquía de España. A la parte de afuera corresponden en grandes tarjones, así mismo de piedra, las armas como divisa de cada uno. […] Rodeavan a trechos del salón pendientes siete arañas grandíssimas de bronce, que con veynte y quatro velas de alibra cada una (era este el peso de quantas sirvieron a la fiesta) convertían encendidas, en zodiaco bellíssimo al cielo de aquel Templo.[…] Dexo el número de faroles, y otras luzes, repartidas por los demás sitios de la casa, tan hermoseada de ventanas, y balcones. […]

6.

Antonio Ponz, *Viage de España, en que se da noticia de las cosas más apreciables, y dignas de saberse, que hay en ella*. *Vol. XIV: Cataluña* (Madrid: vda. de Ibarra, 1788), 34-36.

[…]

La casa de la Lonja consistió en un singularísimo edificio gótico, o salón de tres altas y espaciosas naves, cerca de la muralla del mar, hacia el puerto, y enfrente el Palacio del Capitán General. Su destino era el mismo que tienen en otras ciudades comerciantes los edificios que llaman la Bolsa. Junto al nuevo, y suntuoso de Barcelona se conserva dicho salón antiguo al piso del suelo, donde se admira la delicadez de todas sus partes, y ornato, unida a la gentileza de sus miembros, y sobre todo a una solidez que ha sabido resistir a bombardeos y a otros desastres de la guerra y del tiempo. Fue edificado por los años de 1483.

A este singular edificio se le agregaron algunos aumentos reinando el señor Felipe II, como se lee en la pared de un trozo de galería por el lado que corresponde a la marina, donde hay este letrero: "Publicae Civium voluptate fuit haec porticus, his ornamentis, publicis vectigalibus decorata: haec Philippo Rege regnante, in Christi Virginis matris laudem absoluta anno MDLXII". En el recinto de su patio aún quedan empotradas en la pared porción de columnas con bellos capiteles de orden corintio, y algunos arcos.

Nota: desde que el autor vió estos restos de arquitectura, se ha ido demoliendo, y se demolerá lo que queda, no debiendo permanecer de lo antiguo sino el gran salón de la Lonja.

Aquí es donde se ha añadido con mucho gasto y suntuosidad la nueva Lonja que ha de servir para todos los usos pertenecientes al comercio, y consulado. La arquitectura de este edificio es de don Juan Soler. […]

7.

Joan Soler i Faneca, *Dicertación del antiguo edificio de la casa Lonja y noticia de lo que ha ocurrido durante la construcción de las obras*, in Ernest Moliné i Brasés, *Les*

Costums marítimes de Barcelona universalment conegudes pel Llibre del Consolat de Mar (Barcelona: Estampa d'Henrich y Cía, 1914), 360-366.

[…]

No puede caver la menor duda que el antiguo edificio que vemos en el día es aquel mismo que se construyó y amplió en la citada época en la orilla del mar y cerca del podio llamado de les Falsies, porque cuando se abrieron las excavaciones para el cimiento de la nueva obra en el frente de la muralla del mar, se encontró que el cimiento del antiguo edificio era todo construido con piedra de sillería trabajada en fino, que en aquellas antiguas épocas avía servido de endén del puerto por averse encontrado dos grandes anillas de fierro clavadas en el que sin duda servían para amarrar las enbarcasiones; a más de dichas anillas también se encontró una grande escollera de carretales que corría por parte de dicho frente y se doblava por el ángulo de mediodía, cuya escollera sin duda se construyó para resguardar y reparar alguna socavasión que los temporales amanasaron o hisieron en el susodicho endén. En cuanto al podio llamado de las Falsies, es de notar que cuando se abrieron los cimientos para la obra de la nueva Aduana y su fuente, se encontró con la escavación en el cimiento de un gran podio o torreón circular desde el qual mediante la gran escalera que le circuía, la qual también se encontró y se demulió, se bajaba a la playa de mar o puerto; y atendido la dirección de dicho endén, podio o torreón los demás cimientos que se describieron y también la figura, disposición y dirección que manifiesta la torre de la Rl. Ciudadela llamada torre de Sn. Juan, no solo se hace evidente sino positivo que el edificio de la antigua Casa Lonja está sobre el mencionado endén y que este corría hasta el susodicho podio y escalera, y que continuava, o con endén o muro, hasta la mencionada Torre de Sn. Juan; por consiguiente la cituacion del actual antiguo edificio es aquella misma que menciona la citada Rl. Orden de 1382.

Las susodichas dos piesas de Salón y Nave colateral que juntas comprendían el todo de el área del referido quadrado edificado, son las mismas piesas que formavan una grande basílica, según las que tenían los romanos, de manera que el grande salón servía para el concurso de los contratantes y la nave colateral servía para celebrar el cuerpo del comercio las juntas, las elecciones, gobierno y administración de justicia; la magnificencia del salón es visible y ahún se manifestava más cuando estava en pie la fachada principal que era en el frente de los Encantes. Esta se componía de tres arcos grandes como los que existen dentro del salón, y en el interior de ellos se formavan

otros arcos menores levantados sobre de colunas muy delicadas, y todo por junto formavan un respetable pórtico trabajado a lo gótico moderno. La nave se formava con los arcos que ahún existen y por consiguiente era toda entera y tomava toda la extención del frente de la marina, y respeto de no ser tan alta la nave como el salón es porque se formó sobre de ella un piso (como se ve en el día) y con esto el piso de sobre el salón corría en seguida, y de nivel por sobre el mencionado piso de sobre de la nave. Este grande piso que conprendía todo el edificio, estava circuydo de un ermoso ventanaje que corría por los quatro frentes, cuyas ventanas formadas en arco enbutido, corrían a un tiempo el interior del piso y por el exterior o frente. El todo de dichos frentes estava coronado con merlones y la cubierta del edificio eran dos tejados piramidales a saber, el uno para el cuerpo del salón y el otro para el cuerpo de la nave, los quales vertían las aguas por medio de canales adornadas con figuras de animales y mayores de lo natural. Al mencionado techo de sobre del salón se subía por una escalera de sillería que tomava su principio en un rincón del salón y, traspasando el grueso de la pared, salía a la parte del patio y subía todo de un tirón al techo de desobre la nave colateral (en el día aún se conserva la puerta) y de dicho techo, por medio de otro tramo de escalera, se subía sobre el salón; en el ángulo oriental de dicho techo o piso, ahún en el día existe la escalera de caracol que sube a las cubiertas o tejados en donde avía un trancito de terrado que corría por todo el rededor de dichos tejados sirviendo los referidos merlones de antepecho. Este es el estado del antiguo edificio de la basílica el qual sólo consistía en su plan terreno que era el principal en semejantes edificios, en las dos piesas de salón y nave colateral por las únicas que formavan las basílicas y las que se necesitavan para celebrar las juntas y elecciones y también para el concurso de los comerciantes, pero el piso o quadra sobre el salón y nave según indica la formación de ella, sería para custodiar algunos géneros.

[…]

A más del susodicho grande edificio de la Casa Lonja, me consta avía en la plasa de Palasio y separado de la Lonja, otro grande edificio quadrado aislado por sus auatro frentes adornado de arcos y pórticos, según tengo entendido, era dependiente de la Lonja porque en él se cobravan algunos de los derechos, y también me consta que dicho edificio se demolió al tiempo de hacer la obra de los pavellones.

[…]

Apèndix II: Documentació

Normes de presentació i de transcripció

Per a la presentació i transcripció dels documents, hem aplicat els criteris i normes proposats pel Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de Barcelona.

Tots els documents van precedits d'un encapçalament on s'indiquen:

1. La datació.
2. Un regest que inclou un breu resum del contingut del document, l'autor i el destinatari del mateix.
3. Una "taula de la tradició", en la qual hi figuren les dades de localització del document original (que designarem per la lletra *A*), la còpia o còpies del mateix, si s'escau (que designarem per les lletres *B, C,* etc.), i les edicions anteriors del text que nosaltres publiquem (que designarem per les lletres *a*, *b*, *c*, etc.).

En aquells casos en què un document ha estat transcrit i publicat amb anterioritat, quan no hem modificat els criteris de transcripció ni de presentació emprats per l'autor de la mateixa ho hem indicat mitjançant la fórmula "ex *a*", "ex *b*", etc.
Pel que fa a la transcripció i presentació de documents inèdits, hem seguit els següents criteris:

1. Com a principi general, s'ha respectat al màxim el text original.
2. Abreviatures: s'han desenvolupat, sempre que existeixi certesa al respecte.
3. Accentuació: s'ha seguit el criteri actual.

4. Aglutinacions: per a aquelles aglutinacions que avui dia no tenen representació gràfica, s'ha utilitzat un punt volat.
5. Apòstrofs: se segueix l'ús actual.
6. Errors de l'escrivà: quan l'escrivà, per error, repeteix una síl·laba, paraula o frase, s'indica en nota crítica. Quan es tracta de faltes manifestes i de grafies aberrants, s'ha indicat en nota crítica, amb un *sic* entre parèntesis: (*sic*).
7. Grafies *i* i *j*: se n'ha normalitzat l'ús.
8. Grafies *u* i *v*: se n'ha normalitzat l'ús.
9. Guions: se segueix l'ús actual.
10. Llacunes: l'existència de llacunes en el text (forats, taques d'humitat, plecs del paper o del pergamí, tinta esvaïda, etc.) queda indicada en el text mitjançant uns claudàtors a l'interior dels quals hi consta el nombre aproximat de lletres que manquen. En cas que es tracti de més de 10, es posen uns punts suspensius entre claudàtors. Si nosaltres som els autors de la restitució d'alguna de les parts (bé perquè podem llegir una part de la paraula, perquè es tracta d'una fórmula coneguda, o pel sentit de la frase), també ho hem posat entre claudàtors.
11. Majúscules: se segueix l'ús modern
12. Minúscules: independentment del criteri emprat per l'escrivent, s'han emprat minúscules per als adjectius formats sobre un nom de lloc o de persona quan s'apliquen a la moneda, a pesos i mesures i al costum; per als noms de mes i de dia, per als títols i les funcions; i per als adjectius.
13. Puntuació: se segueix el sistema modern, per tal de fer el text més entenedor.
14. Separació de paraules: se segueixen els criteris actuals.
15. Xifres: s'han transcrit tal i com apareixen a l'original.

1.

1339 juny 9. Barcelona

Pere IV declara que la imposició que el magistrat municipal de Barcelona intentava carregar sobre algunes mercaderies amb destí a les despeses de la llotja no era contrària a les llibertats i franqueses de la ciutat.

A. ACA, reg. 866, f. 49v.

a. Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 216, núm. 143, ex. *A*

Ex *a*

Nos Petrus, [Dei gratia, rex Aragonum] etc. animadvertentes qualiter vos dilecti et fidelis nostri consiliarii et probi homines civitatis Barchinone, ad utilitatem reipublice dicte civitatis an[h]elantes, intenditis aliqua hospicia et eorumdem censualia emere in platea "dels Cambis" civitatis jam dicte, et in ibi operar[e]*i* seu operari facere lotgiam ad honorem nostrum et nobilitatem dicte civitatis si et cum occurrerint possitis stare et congregari, et in ibi vestra negocia explicare, pro cujus effectu ordinastis noviter de nostro consilio et assensu quamdam imposicionem in dicta civiate colligendam sub certa forma et de certis rebus, prout in carta nostra super dicta ordinacione vobis facta largius expressatur.

Idcirco, volentes prout bene expedit, quod predictam imposicionem sive ordinacionem, eisdem privilegiis, usibus ac consuetudinibus dicte civitatis generaliter vel specialiter indultis, confirmatis seu obtentis, nullum prejudicium generetur; tenore presentis carte nostre, ex certa sciencia, concedimus vobis dictis consiliariis, probis hominibus totique universitati Barchinone civitatis jam dicte, quod propter ordinacionem seu imposicionem premissam dictis privilegio, usibus, consuetudinibus, libertatibus, franchitatibus seu inmunitatibus in eis compre[h]enssis, detrahi non valeat, seu in aliquo derogari, seu aliquatenus prejudicium aliquod generari; immo ipsa privilegia, usus et consuetudines, et omnia et singula in eis contenta, robur perpetuum auctoritate regia volumnus obtinere, sicut obtinebant ante imposicionem seu ordinacionem predictam, cum ea faceritis vestra grativa voluntate. Mandamus igitur per presentem... Dat*um* Barchinone, V idus junii anno Domini MCCCXXX nono. Bertrandus de Vallo, mandato domini regis.

2.

1339 juny 9. Barcelona

Pere IV autoritza i confirma les ordinacions que el magistrat municipal de Barcelona volia publicar per a la imposició destinada a les despeses de construcció de la llotja.

A. ACA, reg. 866, f. 50.

a. Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 217-218, núm. 144, ex *A*

Ex *a*

Nos Petrus, [Dei gratia, rex Aragonum] etc. considerantes dilectos et fideles nostros consiliarios et probos homines Barchinone civitatis propter fabricam lotgie quam facere intendum in platea "dels Cambis", et empcionem patuorum sive hospiciorum et censualiam ad opus lotgie predicte, ad honorem nostrum et nobilitatem dicte civitatis et civium ejusdem, fecisse et ordinasse quedam capitula et ordinaciones ex quibus aliqua collecta denariorum in civitate ipsa de certis rebus levabitur et ex*h*igetur, pro ut ipsis capitulis et ordinacionibus que in scriptis nobis exhibite et lecte fuerunt, pro parte dictorum consiliariorum et proborum hominum supplicancium, ut super ordinacionibus ipsis nostram dignaremur auctoritatem prestare, pariter et assenssum easque laudare, plenius continetur.

Ea propter, visis et auditis et examinatis ordinacionibus ipsis sive capitulisque coram nobis de verbo ad verbum lecta extiterunt, dictorumque consiliariorum et proborum hominum laudabile propositum, nobisque placidum atque plurimum reputantes jam dicta capitula sive ordinaciones et earum singula factas ex causa predicta et ad utilitatem reipublice dicte civitatis, presentis scripti nostri serie laudamus et approbamus, ac eis nostram auctoritatem regiam prestamus pariter et assensum, promittentes ea tenere et servare et facere observari, et non contra facere vel venire aliqua racione. Tenor vero dictorum capitulorum sive ordinacionum predictarum sequitur in hunc modum.

A honor del senyor rey e noblea de la ciutat de Barchinona e dels ciutadans d'aquella, han pensat alguns ciutadans de [aquella] *la dita ciutat*, mercaders e altres, que sia feta lotge en la plasa dels Cambis, *h*on los consellers de la dita ciutat e mercaders e altres se puxen justar e tractar de lurs affers, segons que en los altres lochs molts e diverses del mon es acostumat de ésser e haver lotge semblantment; e perso que la dita lotge e la obra d'aquella se puxa mils fer e pu*fit*osament, han pensat los dits ciutadans, que ab

volentat e assentiment del senyor rey sia mesa e posada imposicio als mercaders per la manera devayl [e]scrita, en en les coses de[s]jus [e]scrites.

Primerament, tot hom pa*ch* de tots res qui·s carre*ch*, e·s descarre*ch* a la mar I diner per libra entrant ... ...

per libra ixent, en axi que aquell qui haura pagat una vegada, si·n volra trer so que hic aura mes, no pa*ch* altra vegada per aquella roba da que ja *h*aura pagat una vegada. Declaren, empero, que forment no pa*ch* res, ne vin ne ordi, ne avena ne neguns legums, ne pinyons, ne lenya per cremar, ne carbo, ne fusta del maetzem, item ne fusta que null hom fasa venir per son obrar, item ne or ne argent. Declaren empero que no sia res pagat de la dita imposicio de I diner per libre de negunes coses que negunes persones facen venir a servey de lur cors o de son alber[g]*ch*.

Item, tota nau que vaja en Oltra mar, pa*ch* per port de M salmes C sòlidos, fins a la quantitat que portara. Item, que tota nau qui vaja en Caller o en Cicilia, o en Xibilia on en Barbaria, o en altra part que pas les Illes, pa*ch* per port de M salmes LX sòlidos. Item, tot leny qui vaja en [tots] *los* lochs demunt dits o alcun d'aquells, pa*ch* a la raho demunt dita. Item, tot leny qui vaja fins a Alacant o en Aygues Mortes, si port de C salmes a ensus, pa*ch* per centenar de salmes IIII sòlidos; e si port*a* menys de C salmes, no pa*ch* res. Declaren que tota nau e tot leny pa*ch* com partira de Barchinona anant en son viatge, e en la torna no sia tengut de res a pagar.

Entenen*t* empero los demunt dits que alguns prohomes sien assignats per los consellers de la dita ciutat a levar e fer levar o vendre la dita imposicio, los quals sien tenguts de retre com[p]te en poder del batle de Barc*hin*ona e del racional de la ciutat.

Encara entenen que dur la dita imposicio tro que la obra de la dita lotge sia acabada e y haian cul[l]ida moneda a compliment de la dita obra. Item, que si en los dits capitols havia mester neguna declaracio o interpretacio; que sia feta per los dits consellers ab lo batle de Barcelona axi com ells conexeran.

Item, que·ls bans que·ls consellers e prohòmens metran ne poseran en la dita imposicio, sien dels compradors o levadors de la dita imposicio la meytat, e l'altra meytat del senyor rey.

Item, entenen que tota persona de qualque condicio sia, que comprara la dita imposicio en tot o en partida, deja pagar lo preu dins lo temps que venudes li sera*n*; e si no·u feya, que·l vaguer o el batle los deja tenir presos a requesta dels consellers o dels prohòmens qui assignats hi seran; e no·ls deja gitar del castell per neguna excepcio que posas*s*en;

sino axi com exirien per comanda o scriptura de ters. Mandantes per presentem cartam nostram procuratori nostro ... ... Dat*um* Barchinone, quinto idus junii anno Domini MCCCXXX nono. Ber*tr*andus de Valle mandato domini regis.

3.

1339 juny 21. Barcelona

El rei Pere el Cerimoniós dóna instruccions al batlle de Barcelona sobre el procediment per a portar a terme les expropiacions necessàries per a la construcció de la llotja.

A. BC, JC 193, f. 120v-121v.
a. Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III, 10-11, núm. 2, ex *A*
Ex *a*

Petrus Dei gratia rex Aragonum, Valentiae, Sardiniae et Corsicae, comesque Barcinonae fideli suo baiulo Barcinonae presente et qui pro tempore fuerit vel eius locumtenenti, salutem et gratiam:
Cum nos, attendentes communia opera et quae ad decorem et commodum civitatis videntur cedere aliis debere operibus anteferri, cum utilitas publica privatae sit in omnibus praeferenda, concesserimus dilectis et fidelibus nostris consiliariis et probis hominibus dictae civitatis Barcinonae, ad humilem eorumdem supplicationem, et ordinaverimus lotgiam fieri in platea Campsorum dictae civitatis, super eiusque expeditione et perfectione certam impositionem sub certa forma in dicta civitate colligi concessimus et levare, nuncque, volentes dictum opus ad debitum effectum deduci, dictis consiliariis auctoritatem et licentiam concesserimus et concedimus etiam per presentes, ad opus dictae lotgiae fabricandae seu construendae, accipiendi et occupandi tot et tanta de domibus aedificiis, honoribus et iuribus, quae eligenda duxerint, quot et quanta ad perfectionem dicti operis vobis necessaria videbuntur, quod rationis existat praedicta domos, aedificia, honores, censualia et alia iura habentes satisfactionem debitam assequantur, ideo vobis committimus et mandamus, quatenums, quando per dictos consiliarios fueritis requisitus, eligatis tres vel quatuor probos homines dictae

civitatis, qui una vobiscum taxent sive estimationem faciant ad vestri et eorum arbitrium de iis quae iidem consiliarii accipere vel occupare voluerint, ad opus lotgiae antedictae, iuxta quam extimationem seu arbitrium vos damna passis satisfieri primitus faciatis. Mandandantes vobis, quatenus contradicentem, quemlibet ad predicta vel eorum aliquod forcietis et compellatis, semotis exceptionibus et appellationibus quibuscumque. Nos enim vobis super hiis commitimus tenore presentium vices nostras. Datum Barcinone undecimo calendas julii anno Domini millesimo tercentesimo tricesimo nono. Bertrandus de Vallo mandato regio facto per Arnaldum Ballistarii, consiliarium.

4.

1339 octubre 25. Barcelona

El rei Pere el Cerimoniós confirma l'exacció de l'impost establert per a la construcció de la llotja segons lletra dada a Barcelona el 10 de juny del mateix any, i exclou del dit impost els forasters.

A. BC, JC 193, f. 121v-122v.
a. Colón i García, *Llibre del Consolat de Mar*, III, 11-12, núm. 3, ex *A*
Ex *a*

Nos Petrus Dei gratia rex Aragonum, Valentiae, Sardiniae et Corsicae, comesque Barchinonae, attendentes nos pridem cum alia littera nostra, data Barchinonae quarto idus junii anno subscripto, super imposicione de certis rebus exigenda et levanda in civitate praedicta ratione lotgiae, quae in platea "dels Cambis" est fabricari et fieri ordinata, et ratione etiam emptionis patuorum sive hospitiourum ac censualium, quae ad opus eiusdem lotgiae fieri debet, nostrum assensum benivolum et authoritatem regiam prestitisse; attendentes etiam, qualiter nos ex quibusdam causis, quae ad id nostrum animum induxerunt, omnes impositiones in ipsa civitate, quanquam auctoritate et licentia nostra ordinatas, revocavimus ac carere voluimus viribus et effectu, prout in litteris nostris super hoc confectis latius expresatur; nunc autem, prospicientes quod dicta lotgia ad decorem civitatis praedictae fieri debet, ob quod decet nostram regiam magestatem, ut ad effectum perducatur, dare operam efficacem. Propterea, ad supplicationem pro parte consiliariorum ac proborum hominorum civitatis iam dicte

nobis exhibitam, tenore presentium, concedimus, quod impositio seu collecta ratione dictae lotgiae fienda ac ordinata exigatur et levetur sub modo et forma contentis in littera nostra de qua supra meritio habetur, prout in ea melius et plenius continetur, revocatione praedicta de dictis impositionibus per nos facta, ut praefertur, quam quoad haec locum habere nolumus nec intendimus, in aliquo non obstante. Declarantes tum quod aliqui extranei, cuiuscunque conditionis aut status existant, in dicta impositione aliquid ponere seu solvere directe vel indirecte minime teneantur. Mandantes per presentes procuratori nostro eiusque vicesgerentibus, vicari et baiulo Barcinonae, aliisque officialibus nostris et eorum locatenentibus presentibus et futuris, quod praemissa teneant et observent et non contraveniant aliqua ratione. Datum Barchinonae octavo calendas novembris anno Domini millesimo tercentesimo trigesimo nono. Bonanatus de Podio, mandato regio per dominum infantem Petrum.

5.

1349 juny 19. València

El rei Pere IV d'Aragó concedeix a la ciutat de Barcelona llicència per a imposar una contribució sobre vaixells i mercaderies al port de Càller, destinada la fàbrica de la llotja i casa del cònsol dels catalans a l'illa.

A. ACA, Reg. 1018, 15-16.
a. Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 236-238, núm. 158, ex *A*
Ex *a*

Nos Petrus [Die[1] gratia, rex Aragonum], etc. attendentes quod inter officia mercatorum navigantium, officium consulatus Cathalanorum in et extra locum habet et tenet notabilem, ac per id et in eo tam [ipsa] *propia*, quam totius reipublice nostre et dictorum negociatorum et navigantium negocia ad ipsum officium jugiter concurrencia, habeant necessario expediri, quare opportet ut in locis nostres precipue ultramarinis, ad quos magis confluit gentium multitudo, idem Consulatus officium proprium habeat hospicium et logiam, ubi congregatur navigancium et mercatorum multitudo.

[1] *Per* Dei

Ea propter, quia pro parte vestri dilectorum et consiliariorum nostrorum Ferrarii de Manresa et Romei Lulli, nunciorum universitatis proborum hominum civitatis Barchinone, ad nos hac de causa in parte destinatorum ... nobis... instantia supplicatum, ut cum vos in predictis hospicio et logia emendis, gerendis et procurandis, plura onera et expensas subire opporteat, at que solvenda comode sufficere non possitis, nisi per modum imposicionis, vel alias vobis de nostri gratia succurratur, imponendi in villa et castro Callari insule Sardinie sisam sive imposicionem, ac per vos seu illos quos eligeritis colligendi et levandi eandem, ex regali clemencia in subditis assueta, vobis conferre licenciam dignaremur; nos ideo, qui ad nostrum honorem et fidelium subditorum nostrorum remedia op*p*ortuna necessitatibus impendendum tam promptos quam favorabiles exhibimus, vestris in hac parte supplicacionibus benign*ius* inclinati, vobis cum presenti concedimus: quod in dictis villa et castro Calleri sit sisa, sive imposicio prout in capitulis coram nobis exhibitis et in nostro consilio recensitis plenius continetur, quorum capitulorum series sic se habet:

Com lo consol de Cerdenya lo qual continuament acustuma fer son domicili en castell de Caller, no haja alberch en aquell castell de Caller a son servey, ne lotge que sia comuna a persones navegants e a totes altres persones que haien a fer ab lo dit consol, per raho del dit consolat; e per tal los honrats consellers de la ciutat de Barchinona, de voluntat e consentiment del honrat Consell de Cent Jurats, occupats per altres affers de la ciutat, assignassen en Michel Scola e N'Andreu d'Olivella ciutadans de la dita ciutat, los quals haguessen informacio ab mercaders e*t* ab patrons e ab *d'*altres persones navegants, si seria profitosa cosa que lo consol de Cerdenya hagues alberch en castell de Caller a son servey e lotge que fos comuna a persones navegants, e totes altres persones que haien a fer ab lo dit consol per raho del dit consolat, e en cas que trobassen que aço degues fer, que haguessen informacio per quina manera se farien los dits alberchs e lotge, e de que·s pagarien e per quina forma; e com los dits Michel Sc[h]ola e N'Andreu Olivella, hauda informacio ab los mercaders e patrons de la dita ciutat, e ab moltes altres persones savies e discretes, hajen trobat ésser profitosa cosa als mercaders, e patrons, e altres persones navegants e a totes altres qui hajen a fer ab lo dit consol, per raho del dit consolat, e encara honor de tota la nacio, que los dits alberch e lotge sien e·s facen en castell de Caller segons la forma dejus *e*scrita e que·s paguen segons la manera devall conenguda:

Primerament, hajen trobat de consentiment e de voluntat dels mercaders e patrons de la dita ciutat, e d'altres persones d'aquella matexa, qui sien comprats en castell de Caller

dos alberchs en alcun loch bo e sufficient, en lo carrer dels Mercaders, a la banda de ponent, dels quals alberchs se dejen fer al dit consol qui ara es e als altres qui d'aqui avant seran, alberch propri ab son estar, e lotge bona e sufficient, que sia comuna a totes persones navegants e altres qui haien a fer ab lo dit consol per raho del dit consolat.

Ítem, que·l preu que costaran los dits alberchs qui·s compraran per fer lo dit alberch e lotge al dit consol, e les altres messions qui necessariament se hauran a fer per les dites coses, se paguen de las mercaderies e de les naus, e dels lenys e de les altres coses, axi com davall es ordonat.

Ítem, que tota mercaderia qui·s carregara o exira de castell de Caller, axi robes com moneda d'or e d'argent, e tot cambi, forment e ordi, e tot altre gra e legums, formatgeria e tota altra vitualla, tot cuyram e pellisseria, e totes altres coses que mercaderies sien, apperellades; paguen un diner per liura, lo qual se deia convertir a la dita compra e obres necessaries a les dites coses. Empero es antes que·l dit consol no sia minvat de son dret, ço es, II sòlidos per centenar de libres, segons que ha acustumat de reebre per dret de son consolat.

Ítem, que tota nau o leny, o altre vexell, axi com solien pagar VII sòlidos e VI diners alfonsis per cuberta al consol; que d'aqui avant deien pagar XV sòlidos de alfonsins, e que la meytat de aquelles de deien convertir a les dites coses damunt proposades e l'altra meytat romangue al dit consol, segons que es son dret e ha acustumat de reebre.

Ítem, que tot mariner qui venga en castell de Caller pach XVIII diners de alfonsins, la meytat dels quals sien del dit consol, segons que acustumat ha de reebre, e l'altra meytat se convertescha al dit alberch e lotge.

Ítem, que tota nau o leny, o altre vexell qui sia de passatge, qui·s gir en lo dit castell de Caller, ço es, que surge en lo loch que sia tengut de pagar paliçada; pach e pagar sia tengut vint sòlidos per miller de libres, ço es, de tota mercaderia que dins la nau o leny o altre vaxell sera, e que la dita nau o leny o altre vaxell, deia pagar VII sòlidos e VI diners de alfonsins per cuberta, los quals deuen ésser convertits en ajuda dels dits alberch e lotge; empero si carregava o descarregava, que deia pagar, segons que damunt es dit, XV sòlidos de la dita moneda, e XVIII diners per mariner, qui·s deien partir axi com desus se declara.

E aquest dret ordonat de pagar en ajuda de les dites coses, se deia levar tant e tant longament, tro que la dita lotge e alberch hajen compliment, e no mes a avant; lo qual dret deien levar e cullir dos bons homens mercaders qui estien en castell de Caller per les compnayies de mercaders de Barchinona, qui y seran posats e ordonats per los

honrats consellers, e honrat consell de Barchinona, los quals distribuiran lo dit dret e les dites coses, e los quals deien retre compte de ço que reebran e distribuiran a altres persones que hi seran ordonades. Empero es entes, que com lo dit alberch e lotge haje compliment de ço que haver deura, que d'aqui avant lo dit consol qui ara es o per temps sera, deia tenir e conservar lo dit alberch e lotge, per manera que decaure no puxa de ço que lur salari e de ço que hauran del consolat.

Ea propter, laudantes approbantes capitula antedicta, ponendi sisam sive imp*osi*cionem antedictam, duraturam quosque dictum opus hospicii et lotgie predictorum fuerit perfectum vel habeat complementum, et levandi et colligendi pecuniam proventuram ex ipsa, et convertendi in solucione dictorum hospiciourum, et aliarum expensarum pro predictis fiendarum, plenam vobis cum presenti conferimus facultatem. Ita tamen, et sub tali pacto et condicione, quod vicarius castri Calleri qui nunc est, vel pro tempore fuerit, vel ejus locumtenens una cum duobus mercatoribus dicti castri, recipiant et recipere teneantur compotum et rationem ab illis qui deputati fuerint ad recipiendum pec*c*uniam ex dictis imp*os*cionibus proventuram. Qui quidem vicarius et mercatores cum dictum opus hospicii et logie Consulatus officii predicti fuerit perfectum, faciant dictam imp*os*icionem cessare ac etiam anullare. Mandantes per presentem cartam nostram gubernatore insule Sardinie ceterisque officialibus...Dat*um* Valencie, XIIII kalendas ju*n*ii, anno Domini MCCCXL nono. Hugo cancellarius, Bertrandus de Pinos ex provisione facta in consilio per dominum regem presente domino Valencie episcopo et Bernardo de Capraria consiliario.

6.

1357 octubre 25. Barcelona

Els consellers de Barcelona ordenen pagar a Francesc de Sallent 25 lliures per les despeses en que incorrerà en la seva anada a la cort papal d'Avinyó per tal de sol·licitar permís per a aixecar una capella a la llotja de Barcelona.

A. AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 1, f. 95v.

A l'honrat en Miquel Aguilar, notari, de part dels consellers de la ciutat. Donats a·n Francesc de Sellent, rector de l'església de Santa Maria d'Oló, 25 lliures de Barcelona a obs de messions per ell faedores en la anada que fa a Avinyó de part de la ciutat, per haver provisió en cort d'Avinyó que capella se puga fer en la lotge que és començada en la ribera de la mar de Barcelona, dins los termes de l'església de madona Santa Maria de la Mar, e que el bisbe de Barcelona, que després que és estat bisbe no és estat en esta ciutat, vingui a esta ciutat per fer residència a dit bisbat. En testimoni, a Barcelona, 25 octubre 1357.

7.

1357 octubre 26. Barcelona

L'escrivà de l'obra de la llotja Nova de Barcelona liquida amb els racionals de la ciutat els comptes fets per raó de dita obra durant els exercicis 1352-1353 i 1353-1354.

A. AHCB, *Notularum*, 1B-XIV, 23, ff. 44r-46r.

Die jovis, vicesima sexta die octobris, anno a Nativitate Domini Mº CCCº Lº septimo

Sit omnibus notum quod nos, Romeus de Busquetis, Petrus Bussoti, Raymundus sa Ruvira, Petrus Terrenii, legum doctor, et Petrus de Plano, consiliarii hoc anno civitatis Barchinone, confitemur et recognoscimus vobis, Berengario Palisserii, civi Barchinone, qui fuistis electus octavadecimo die mensis augusti anno Domini Mº CCCº quinquagesimum secundi scriptor operis lotgie Nove, que est incepta fere in ripparia

maris dicte civitatis, quod computatis cum venerabilis[1] Jacobo sa Sala et Jacobo de Argentona, racionalibus sive receptoribus comptorum dicte civitatis, super omnibus receptis, datis, missionibus et expensis per vos factis ratione operis supradicte, et predicta octavadecima die predicti mensis augusti anno predicti millesimo trecentesimo quinquagesimo secundi, usque ad octavadecima die mensis novembris anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo tercii infrascripto, quod tempus includiter unus annus et tres menses completi. In quoquidem tempore fuerunt operarii et administratoris operis supradicti venerabilis Arnaldus Serra et Petrus Mathianii, civis dicte civitatis.[2] {Ítem, computastis cum ipsis racionalibus [+/- 10] compotorum dicte civitatis super omnibus receptis, datis, missionibus et expensis per vos factis ratione operis supradicto, a vicesima secunda die mensis decembris anno M^{i} CCC^{i} quinquagisimi tercii usque ad vicesimam secundam die mensis decembris anni M^{o} CCC L quarti [+/-4], quod tempus includiter unus anno completus. In quo quidem tempore fuit administrator seu operario eiusdem operis venerabilis Fferrarium Aloti, civis Barchinone [+/-4] predictis omnia et singulla latius et clarius continent.}[3] In quodam alberano papireo per dictos rationales nobis tradito, nobisque direto ac sigillo permilo dicte civitatis sigillato, cuius tenor talis est:

Als honrats senyors en Romeu de Busquets, en Pere Bussot, en Ramon sa Ruvira, misser Pere Terrer, en Pere des Pla, consellers aquest any de la ciutat de Barchinona. En Jacme sa Sala e en Jacme d'Argentona, racionals o reebedors de comptes de la dita ciutat, certifficam-vos, senyors, que en Berenguer Pallisser, ciutadà de Barchinona qui a XVIII dies del mes d'agost de l'any M CCC L II fo elet scrivà de la obra de la lotge Nova qui és comensada en la ribera de la mar de la dita[4] ciutat, és vengut a compte ab nos en e sobre totes les reebudes, dates, messions e despeses per ell fetes per rahó de la dita obra, del dit XVIII die del dit mes d'agost de l'any M CCC L II tro a XVIII dies del mes de noembre de l'any M CCC L III, dins lo qual temps se enclou I any e III meses. En lo qual temps foren obrers o administradors de la dita obra los honrats n'Arnau Serra e·n Pere Marcha, ciutadans de la dita ciutat. E appar per son compte per ell a nos dat en scrit en I libre de paper ab cubertes de pergamí, que ell haé e reebé dins lo dit temps, per la dita rahó, del dit en Pere Marcha, lavors obrer o administrador de la dita obra

[1] *Segueix ratllat* Jacob
[2] *Segueix ratllat* prout hic [...] clare continet.
[3] *Text comprès entre símbols* { }, *interlineat.*
[4] Dita *interlineat.*

ensemps ab lo dit Arnau Serra, axí comptants com en diverses taules de cambiadors, segons que en lo dit compte appar en XL VII cartes entro XXI partida, sexcentas triginta duas libras, duodecim sòlidos et quatuor denarios barchinonesos. E que donà, pagà e despès dins lo dit temps per rahó de la obra de la dita lotge, axí en compres de pera, fusta, cals, farrraments, e en loguers de mestres e de manobres, e en jornals de bísties e en altres diverses messions e despeses per ell fetes per rahó de la dita obra, comptat lo salari seu del dit temps qui és XL lliures per any, qui li foren tatxades per los dits obrés segons que appar per carta pública, la qual nos ha restituïda, sexcentas sexaginta duas lliures, decem sòlidos e octo denarios de la dita moneda. E axí appar per lo dit compte que, egualades dates ab reebudes, havia a tornar la obra de la dita lotge o los dits obrés e administradors en nom d'aquella al dit Berenguer Pallisser, d'aquest compte, viginti novem lliures, decem e novem sòlidos, e quatuor denarios.

Ítem, és vengut a compte ab nos lo dit Berenguer Pallisser en e sobre totes les reebudes, dates, messions e despeses per ell fetes per rahó de la dita obra de la lotge demunt dita de XXII dies del mes de deembre de l'any M CCC L III tro a XXII dies del dit mes de deembre de l'any M CCC L IIII, dins lo qual temps se enclou I any complit, en lo qual temps fo administrador o obrer de la dita lotge l'onrat en Fferrer Alot, ciutadà de Barchinona. E appar per son compte per ell a nos dat en scrit en I altre libre de paper ab cubertes de pergamí, que ell haé e reebé per la dita rahó dins lo dit temps d'I any, del dit honrat en Fferrer Alot, obrer o administrador de la dita obra, axí comptants com en diverses taules de cambiadors, segons que és contengut entre diverses partides de LXXI cartes del dit libre fins en LXXVI, septuagentas triginta lliures, duodecim sòlidos, e quatuour denarios. Ítem, que haé e reebé d'altra part dins lo dit temps de I any, les quals se hagueren de l'encant que[1] féu com la obra cessà, so és, de ffusta, fferraments e altres frasques[2] e massareses qui sobraren de la dita obra, segons que en lo dit compte és contengut per menut de LXVII cartes del dit compte fins en LXIX cartes, XXIX lliures, VI sòlidos, X denarios. Ítem, que haé e reebé d'altra part, les quals se hagueren de III muls que vené, qui eren stats comprats per servey de la dita obra, e de logués d'aquells, e de alguna quantitat de pedra qui era sobrada de la obra demunt dita, segons que en lo dit compte appar per menut en LXXVII cartes, XXXIIII lliures, IIII sòlidos, I diner. E axí munten en summa totes les reebudes fetes per lo dit Berenguer Pallisser dins lo dit temps de I any, segons que appar en les III quantitats damunt pus scrites, septuagenta

[1] *Segueix ratllat* feren.

[2] *Coses de poc valor*

nonaginta quatuor librorum, tres solidorum e tres denariorum. Ítem, appar per lo dit compte que ha donat, pagat e despès dins lo dit temps de I any per rahó de la obra demunt dita, axí en comptes de pedra, fusta, de cals, de ferraments e en loguers de mestres e de manobres, e en jornals de bèsties, e en altres diverses messions e despeses per ell fetes per rahó de la obra de la dita lotge, comptat lo salari seu del dit any qui és XL lliures, segons que demunt és dit, septuagentas sexagenta tres lliures, tres sòlidos e octo denarios barchinonesos. Axí que egualades dates ab reebudes romanien que havia a[1] tornar lo dit Berenguer Pallisser[2] a la dita obra d'aquest compte triginta lliures, decem et novem sòlidos et septem diners, de les quals abatudes XXIX lliures, XIX sòlidos IIII denarios, les quals lo dit Berenguer Pallisser havia a tornar a la dita obra del dit primer compte per ell dat, segons que demunt clarament és contengut, restaven que havia a tornar lo dit Berenguer Pallisser a la dita obra d'amdosos los dits comptes, unam libra e tres diners barchinonesos, les quals ans de l'affinament del present compte donà e liurà a l'honrat en Miquel Aguilar, clavari de la dita ciutat, segons que appar per àpocha feta per lo dit en Miquel Aguilar al dit Berenguer Pallisser, en poder del discret en Simon Ruvira, notari de Barchinona, a XVII dies de satembre de l'any M CCC LVII. E són notades al dit[3] Miquel Aguilar en lo primer libre de notaments comuns, en LXXII cartes. E axí roman lo comtpe egual, so és, que·l dit Berenguer Pallisser no ha res a tornar ne ha res a cobrar dels dits comptes. E nos havem reebuts d'ell los dits II libres dels compts demunt dits, ensemps ab àpoches e altres cauteles a aquells comptes necessàries, e sagrament seu que·ls dits comptes són vertaders e leyals en totes coses. E que si a memòria sua venia o apparia, ara o per anant, que per la dita rahó hagués res a tornar a la dita ciutat, que tornara. En testimoni de la qual cosa havem fet lo present alberà sagellat ab lo sagell del dit offici nostre, scrit en Barchinona a XVIII dies del mes de satembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor Mº CCCº quinquagesimo septimo.

Et ideo [...]

Testes venerabilis Jacobus Marthí, Petrus Sala, notari e Ffranciscus Pasqualis, scriptor, civis Barchionone.

[1] *Segueix ratllat* pagar.
[2] *Segueix ratllat* de la.
[3] *Segueis ratllat* Br

8.

1371. Barcelona

Els consellers sortints recorden als consellers entrants l'existència d'un plet entre la ciutat i Bartomeu Gomar, per motiu de la propietat de la llotja de Barcelona.

A. AHCB, *Testaments dels consellers*, 1C-XVII, 1, f. 5r.

Ítem, com la dita ciutat sie en plet ab en Barthomeu Gomar, notari de Barchinona, per ço com lo dit Barthomeu diu e affirma que a ell per alam acol se partany la lotja dels cònsols de la mar de la dita ciutat. Per ço sien membrants los consellers sdevenidors de tenir a prop lo dit fet. E és jutge del dit plet l'onrat misser Berenguer de Muntjuych. E que cobre XIIII lliures, XVIIII sòlidos, que la ciutat ha bestrets en lo dit plet, les quals sobre los béns qui foren d'en Ffrancesch Castelló, quòndam, e totes altres messions qui per los dits affers se façen per tal com n'és tengut de [...] a la ciutat qui ho comprà d'ell.

9.

1380 març 14. Barcelona

Pere IV concedeix a la ciutat de Barcelona un privilegi autoritzant certa imposició sobre les mercaderies, destinada a la construcció de la nova llotja.

A. ACA, reg. 935, 175.

a. Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 314-316, núm. 211, ex *A*

Ex *a*

Per la lotja de Barchinona

Nos En Pere, [per la gracia de Deu, rey d'Aragó,] etc. attenents que en la ciutat de Barchinona, jatsia gran e insigne ciutat, e situada en maritima e en la qual ha molts navegants e mercaders, es fan moltes feynes de mercaderia, no ha lotge co[n]vinent ne bona, en la qual los dits consols de la mar pusquen tenir cort, e los navegants e mercaders, qui en la dita ciutat se ajusten, puguen convenir e tractar e fer lurs contractes

e af[f]ers, axi com en altres moltes ciutats qui no son tan[t] solem*p*nes ha semblants lotges, jatsie que la dita ciutat se sia feta richa e noble mes per la mar e per fet de mercaderia, que per altra raho. Attenents encara que la dita ciutat, per tal com no ha territori del qual pusque viure, se ha a prove[h]ir de vitualles e specialment de gra, per la mar; e que en la ribera de la mar de dita ciutat no ha lochs covinents en los quals lo gra pusque star a cubert ni exut, ans esta aqui descubert a pluja, e les gents de la dita ciutat qui aqui compren lo gra l'an a pendre en temps de pluges banyat e engruxat d'aygua, la qual cosa torna en gran dampnatge de la cosa publica de la dita ciutat e encara en dan dels mercaders, dels quals es lo dit gra, qui·s destoueix e podreix aqui a la pluja.

Perço a supplicacio de vosaltres feels e amats nostres los consellers e prohòmens de la ciutat de Barchinona, per profit e bon estament de la dita ciutat, atorgam per tenor de la present a vosaltres que en la ribera de la mar de la dita ciutat o en aquell loch o partida de la dita ciutat on a vosaltres sera vist mils ésser faedor, puscats *h*edificar e fer lotge a obs dels consols de la mar e dels navegants e mercaders axi de la dita ciutat com estranys, qui en la dita ciutat concorren ab aquelles cases, *h*edificis e lochs qui a la cort dels dits consols e a semblants lotges se partany. Ítem, que en aquells loch o lochs de la dita ribera, on a vosaltres sera mils vist, puscats construir e fer portxe o portxes, e lochs cuberts e closes que sien aptes e co[n]vinents a tenir e vendre gra en aquell[e]s, o lo portxe nou aqui ja començat, continuar e acabar; e que la dita lotge, porxes e lochs sien sots regiment e ordinacio vostra.

Atorgam encara per la present a vosaltres, que per haver diners a obs de comprar alberchs, patis e lochs co[n]vinents en los quals puscats fer la dita lotge, e per obrar e fer aquella lotge e los dits porxe o porxes, puscats per autoritat nostra ordonar e posar en e sobre aquelles mercaderies e coses de que a vosaltres sera vist, aquells vectigals o imposicions, e en aquella manera e forma que a vosaltres a menys carrech de les gents parra ésser faedor, e aquells vectigals o imposicions fer cullir, levar e aquells vendre[r] per anys o per terces, axi com a vosaltres sia ben vist, e los diners qui d'aqui exiran reebre, e d'aquells diners fer les dites compres e totes les dites obres.

Puscats encara, si a vosaltres sera vist, per haver pus prestament diners a espatxament de les dites coses, vendre e carregar per vos, o per vostre procurador o sindich, sobre los dits victigals o imposicions, censals morts appellats, a aquelles persones e per aquells preus que·us seran vyares, entervinent pero carta de gracia, e als compradors dels dits censals e violaris assignar e obligar los dits victigals e imposicions, e totes les altres imposicions e bens de la ciutat, no contrestants qualsevol inhibicions, pracmatiques

sanccions, provisions e ordinacions per nos en la primera Cort de Mun*t*so o apres en qualsevol forma en contrari fetes; ne qualsque provisions per nos fetes, per vigor de les quals lo clavari de la dita ciutat hagués a convertir en reem[p]ço dels censals, que la ciutat fa, lo residuum qui sobre de les [dites] imposicions de la dita ciutat, pagades les pensions d'aquells censals, ne contrestants qualsevol altres provisions, statuts, e ordinations qui a *a*ço poguessen ésser contraris; car nos ab la present a totes les dites coses e sobre aquelles donam nostre autoritat e decret. Empero volem que alguna certa persona sia per vosaltres deputada a reebre e cullir tots los diners qui dels victigals o imposicions exiran; lo cual faça sagrament e homenatge en poder del veguer nostre de Barchinona, que de la dita moneda no convertira ne metra res en altres uses, sino solament en les dites coses; e acabades les dites obres, en reembre solament los dits censals morts e no en altres coses; e apres que les dites obres seran acabades e pagades e reemuts los dits censals morts, en continent tots los dits victigals e imposicions cesen e d'aqui avant no·s leven. Manants per la present a nostre car primogenit lo duch e a[l] governador de Cathalunya, veguer e batle de Barchinona... Dada en Barchinona, a XIIII de març en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCLXXX. Rex Petrus. Bartholomeus de Avellaneda mandato domini regis.

10.

1382 juliol 3. Alzira.

El rei Pere ordena que es treguin les forques que hi ha a la ribera del mar de Barcelona per tal que hi hagi espai per a la llotja que s'hi iniciava.

A. AHCB, *Diversorum*, 1B-XIV, 2, f. 284.

a. Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 324-325, núm. 217, ex *A*

Ex *a*

Petrus, Dei gratia, rex Aragonum, Valentie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comesque Barchionone, Rossilionis et Ceritanie, fideli nostro Francisco de Aversone vicario Barchinone, salutem et gratiam. Ecce quod propter opus lotgie, que in civitate predicta juxta mare noviter edificatur, in loco videlicet ubi jam antiquitus fuerat incohata, propter podium vocatum « de les falsies », in quo de mandato nobilis Petri de

Montecatheno quondam tunc ammiranti nostri furche fuerant diu est a[f]fixe, scripsimus per litteras nostras anno proxime retro lapso, dum eramus in civitate Cesarauguste, Petro Terrerii legum doctori, cui super hoc co[m]misimus vices nostras, ut dictas furchas a loco predicto evelli faceret et penitus amoveri, et eas in alio loco decenti juxta li[t]us maris arbitria suo, a punc*t*a videlicet monasterii Fratrum Minorum usque ad punc*t*am monasterii Sacti Damiani dicte civitatis, erigi et plantari, qui Petrus dictas furchas et etiam castellum quod ibi erat, juxta tenorem dicti mandati fecit dirui et evelli, et prout ejusdem Petri unius ex nuntiis per dictam civitatem noviter ad nos missis, et nunc in nostra presentibus curia relatione percepimus infra dictas punctas *attentis* dictis monasteriis *solemnibus* existentibus inibi et hospitiis li[t]toris maris valde propinquis, et consideratis aliis spaciis ubi naves, galee, et alia vasa maritima fiunt, non est alius locus decens in quo dicte furche possent erigi et teneri. Unde per dictos nuncios fuit nobis humiliter supplicatum ut in aliquo loco dicti litoris maris a dictis punctis designato furche alique minime erigantur.

Nos vero suppplicacioni predicte annuentes benigne in favorem civitatis predicte, que grandia nobis servicia prestitit et prestare jugiter non desinint, dicimus et mandamus vobis quatenus in dicto littore maris predicti, videlicet a dicta punc*t*a monasterii Sancti Damiani usque ad punc*t*am monasterii Fratrum Minorum, nullas furc*h*as de cetero fieri faciatis nec eciam permittatis absque nostri speciali licencia et mandato.

Datum Algezire, tercia die julii anno a Nativitate Domini MCCCLXXX secundo, sub nostro sigillo secreto. *Rex Petrus.*

11.

[1388][1]. Barcelona

Alguns ciutadans de Barcelona demanen al Consell que els rebedors, administradors i distribuidors del dret que es cull per fer la llotja, siguin obligats a entregar els seus comptes al racional de la ciutat, davant les sospites existents de malversació dels fons.

A. AHCB, *Documentació diversa*, 1I-VIII, 1/3, 6.

Al molt honorable e savi Consell de la ciutat de Barchinona, denunciat, suppliquen algunes persones de la dita ciutat qui zelen lo bé de la cosa pública de aquella, que com passats ha VIII anys se culla e·s leu en la dita ciutat cert dret o vectigal per fer la lotge Nova qui·s fa prop lo portxe de la mar de la dita ciutat per vigor de una concessió per lo senyor rey a aquella ciutat atorgada, en lo qual vectigal o dret totes e sengles persones axí stranyes com privades faents mercaderies paguen e contribueixen. Les quals persones axí stranyes com privades no ten solament dins la dita ciutat, ans fora aquella, se clamen e·s complanyen dients que lo dit dret o vectigal se leva continuadament de molt de temps a ençà, lo qual pot e deu ésser muntat a innumerada moneda,[2] de la qual moneda temps ha la dita lotge deguera ésser perfetament acabada. E com los administradors, reebedors e distribuidors del dit dret o vectigal no hagen retuts ne vullen retre lurs comptes en poder del racional de la ciutat, allegants e pretenents que del reebiment del dit dret o vectigal ne de les despeses qui·s fan en fer la dita lotge, per pacte segons dien entre la ciutat e ells fet, lo qual pacte perlant ab honor de les contrari dients no·s porà mostrar, ne null temps és stat per la ciutat ne per los honorables consellers de aquella fermat, ells han a retre solament compte en poder dels cònsols de la mar de Barchinona de III en III meses, e no en poder del racional de la ciutat dessusdit, duptants-se si en poder del dit racional ells havien a retre,[3] que lurs comptes no fossen examinats e regoneguts, e sobre aquells formats los duptes qui s·i partanyarien, car jatsia que los dits cònsols de la mar sien persones abtes, leyals e vertaderes a finar tots comptes mercantívols, emperò non omens *ad omnia*, car en comptes mercantívols no·s fan ne·s acustumen de fer duptes ne altres coses que en

[1] *El text del document diu que fa 8 anys que es carrega l'impost destinat a la construcció de la llotja nova, i aquest impost fou creat l'any 1380.*

[2] *Segueix ratllat* moneda.

[3] compte *interlineat.*

comptes de administracions se acustumen e son necessaris fer, com si los dits reebedors e administradors haguessen retuts lurs comptes en poder del racional de la ciutat, no fora deguda a la dita lotge resta de les lliures[1] que li és deguda per n'Armengol, *quòndam*, qui fo reebedor e administrador dels dits dret e lotge. E semblant resta o maior és possible sia tenguda a la dita lotge per cascun qui per aquella haia reebut ne administrat alguna cosa. On com lo dit dret o vectigal sia stat imposat per bé e per ornament de la cosa pública de la ciutat. E açò·s partanga de saber e de metre-hi la mà a la dita ciutat e als honorables consellers de aquella, e a sos racionals. Per ço suppliquen les dites persones que plàcia al dit honorable consell de provehir que los dits reebedors, administradors e distribuidors sien forçats de retre lurs comptes en poder del racional de la ciutat per què·s sàpia certament si aquells han bé administrat o mal per ço que sia satisfet a la cosa [f. 1v] pública, e si bé han administrat tota suspita de ells sia remoguda e les vostres consiències ne sien purgades com per vigor del jurament per vosaltres en lo nomenament del dit offici fer siats tenguts e strets deençertar lo bé públich. E açò serà tolre tot murmurament de aquells qui en lo dit dret paguen e contribuexen los quals no poden presumir la moneda qui d'aqui ix e·s cul sia axí com deu administrada Déu per sa mercè vos lex bé consellar e administrar.

12.

1389 abril 3. Barcelona

El Consell de Cent de la ciutat de Barcelona estableix les ordinacions que han de regir sobre les mercaderies arribades per mar o per terra a la ciutat, i també aquelles extretes per mar o per terra de la mateixa.

A. AHCB, *Registre d'Ordinacions*, 1B-IV, 1, ff. 76v-77v.

Bans de la lotge

Die sabbati, tercia die aprilis, anno a Nativitate Domini Mº CCCº LXXXIX, fuit preconitzata per Fferrarium Vendrelli [...] per loca assueta civitatis Barchinona, sono tube.

[1] *Segueix ratllat* així com es per.

Ara hoiats, per manament del honrat veguer de Barchinona, ordonaren los consellers e promens de la[1] ciutat que tots mercaders o altres persones de qualsie condició o stament sien qui facen venir per mar a la dita ciutat algunes robes o altres mercaderies, que no gosen de la maylla ni encara gosen carregar ni fer carregar negunes robes ni mercaderies dins la dita mar tro haien pagat lo dit dret qui posat hi es, sots ban de LX sous, e encara de pagar lo dobla deçò que pagar deuran.

Ítem, que neguns patrons, barquers, brandolers, ne negunes altres persones no gosen carregar ni fer carregar negunes de les dites robes sens licència o alberà de la dita taula, sots ban de LX sòlidos.

Ítem, que tots scrivans de navilis grans o pochs haien a donar abans que descarreguen negunes de les dites robes ho mercaderies, lo manifest que hauran fet sens tota frau als collidors de la dita taula, e açò sagrament en la forma e manera que·l donen als collidors del General o del vectigal, sots lo ban demuntdit.

Ítem, fan mes assaber a tots los dits mercaders e a totes altres persones de qualsevol condició o stament sien qui metran per terra dins la dita ciutat negunes de les dites robes o mercaderies, que haien a donar penyora a les guardes de cascun[2] portal. E si no ho volien fer, que les dites guardes o guarda puxen penyorar aquelles. E si contra faran, sien tanguts en lo ban demuntdit.

Ítem, d'altre part fan més assaber que tots aquells qui hic trauran negunes robes ni altres mercaderies de la dita ciutat, que si no aportaven alberà de la dita taula als dits portalers, que en aquell cas puxen penyorar aquell, e noresmenys sien cahuts en lo ban dessusdit si no ho volien fer.

Ítem, que tots mercaders o altres persones haien a fer sagrament de totes robes o mercaderies que volran trametre per mar o per terra fora la[3] ciutat, e encara d'aquelles que rebran axí per mar com per terra. E noresmenys, en cas que los lurs espatxaments fossen avigares dels dits collidors fraudolós, que los dits collidors o guardes lurs ho puxen regonexer si·s volran, per ço que tota frau ne sia fora [...]. E[4] açò menen alcun contrast, que fossen cayguts en lo ban demunt dit.

[1] dita *intelineat*
[2] *Segueix ratllat part*al.
[3] dita *interlineat*
[4] si *interlineat*

Declarat e entès que si alguna conetsio havia entre los collidors e aquells qui paguen per neguna manera, que·s haie a declarar per los cònsols de la mar de Barchinona, e ab aquelles persones que·ls dits cònsols volran, e no per altres.
Dels quals bans dessusdits haurà la terça[1] l'acusador, e l'altre terça part los compradors, e l'altre terça part lo dit honrat veguer per exequció d'aquí [...] faedora.

13.

1390 novembre 16. Barcelona.
Els consellers de Barcelona deliberen que es paguin 200 lliures als descendents del notari Bartomeu Gomar, per preu d'un obrador que aquest tenia a la plaça Vella dels Canvis, i que havia estat afegit a la llotja Vella de la ciutat.

A. AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 7, ff. 33r-v.

De l'hereu d'en Barthomeu Gomar

A l'honrat en Pere de Ciges, clavari de la ciutat de Barchinona, de part dels consellers de la dita ciutat. És antigament fos per lonch temps questió entre los consellers e lo síndich de la dita ciutat de una part, e en Barthomeu Gomar, quòndam, notari de Barcelona de la altra, per rahó, so és a saber, d'un obrador el qual en Pere de Munt, quòndam, notari de Barcelona, o la dona na Michela, muller sua, filla d'en Berenguer Gomar, quòndam, havien e posseïen en la dita ciutat a la plassa Veylla dels Cambis, e fou mesclat per los dits lavors consellers a la lotga Veylla d'aquella ciutat. E lo qual obrador era alou de l'almoina de la seu de Barccelona i de l'altar de sant Vicenç construït en la dita seu. E lo qual obrador lo dit Pere des Munt així com pare e administrador dels fills seus e de la dita Michela establí, i la senyoria mitjana i el alou e encara el dit obrador comprà la dita ciutat. El qual Barthomeu Gomar allegava que el dit obrador se partanyia a ell, i que el dit Pere des Munt no poch fer lo dit establiment. I en la qual qüestió el dit Barthomeu Gomar obtench sentència contra la dita ciutat, la qual donà en Berenguer des Cortay, savi en dret de Barchinona, e de la qual fo feta carta en poder d'en Guillem de Sant Ilari, notari de Barchinona, a VII de julioll de l'any M CCC

[1] part *interlineat*

L quatre. De la qual sentència fou appellat per part de la dita ciutat. E aprés aquella appellació, per ço com no fou menada fou deserta, per la qual rahó la dona na Maria, muller del dit Barthomeu Gomar, tudriu dels fills e hereus del dit marit seu, e aprés na Eleneta, filla sola e hereva del dit Barthomeu, pus fou fora de la dita tudoria, demanaren exequció de la dita sentencia, axí com ja en vida sua lo dit Barthomeu havia demanada. E noresmenys les dites Maria i Elena se opposaren a la crida que la dita ciutat donà als stabliments que ha fets de la dita lotga Vella. E noresmenys la dita Elena continuava de demanar exequció de la dita sentència, la qual exequció la dita ciutat deffenia amb algunes raons. E aprés a tractament d'algunes bones persones, nosaltres e la dita Elena siam venguts sobre les dites coses a transacció axí com a cosa dubtosa. E per aquella transacció e absolució e difinició que la dita Elena ha feta a la dita ciutat de tot dret que li partangués per la dita raó, sita esta fuyt que sien dades a la dita Elena dos-centes lliures barchinoneses, de la qual transacció i absolució i diffinició la dita Elena ha feta carta en poder d'en Pere Dalmau, notari de Barcelona, a XIIII dies del present mes de noembre. Les quals CC lliures la dita Elena volch que fossen dades a la dita Maria, mare sua, en paga pro rata del dot que la dita mare sua ha sobre la dita heretat, e de la qual Maria nosaltres havem cobrat loch e cessió per certes rahons a deffendre la dita casa, absolta del qual loch e cessió és feta carta pública en poder del dit notari, lo dia propdit, segons que pus largament les dites coes sien contengudes en les dites cartes, les quals cartes són encara en poder del dit Pere Dalmau, notari. Per ço que volem que a la dita na Elena donets e paguets les dites CC lliures barchinoneses per les dites rahons a ella degudes per la dita ciutat. Cobrats de la dita na Elena àpocha de la dita quantitat ensemps ab lo present scrit, en Barchinona, a XVI dies de noembre en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCLXXXX.

14.

1390 novembre 23. Barcelona.

El notari Pere Dalmau rep 5 florins d'Aragó com a salari de certes cartes fetes per ell, entre les quals hi figura la de transacció a la ciutat de l'obrador que havia estat ajuntat a la llotja Vella dels mercaders.

A. AHCB, *Albarans*, 1B-XXII, 7, f. 40r.

D'en Pere Dalmau

Als honrats los racionals e reebedors de comptes de la ciutat de Barchinona, de part dels consellers de la dita ciutat. Prenets en compte a·n Pere Dalmau, notari e síndich de la dita ciutat, quinque florins d'or d'Aragó, los quals ature de volentat nostre dels diners que té de la dita ciutat per les messions que fa per son offici de sindicat. E li havem tatxats per salari seu de la carta de la transacció e fi que la dona na Elena, muller d'en Simon de Fornells e filla e hereva d'en Bartomeu Gomar, quòndam, notari de Barchinona, ha feta a la dita ciutat de I obrador ab partinències suas, lo qual fo antigament d'en Berenguer Gomar, avi seu, e fou aiustat a la lotge Vella dels mercaders qui solia ésser prop la mar. E a la qüestió que havia ab la dita ciutat per rahó del dit obrador per una sentència que·l dit Barthomeu Gomar en temps passat havia obtenguda contra la dita ciutat, e ab la qual lo dit obrador li fou ajuciat, de la qual sentencia la dita dona demanava exequció axi com aço es largament contengut en la carta de la dita transaccio e fi la qual es estada fermada en poder del dit notari a XIIII dies del present mes de noembre, la qual carta nos ha restituida closa ensemps ab algunes altres cartes faents per la dita raó. E per salari seu de algunes altres cartes que ha fetes per lo dit fet. E no us curets d'ell haver àpocha de la dita quantitat, sinó solament lo present, lo qual sia en loch d'àpocha e l'albarà scrit en Barchinona a XXIII dies de noembre en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCC XC.

15.

1392-1395.[1] Barcelona

L'obrer de la llotja, Dalmau sa Carrera, fa entrega de 40 lliures al collidor del dret sobre les mercaderies destinat a la construcció de la llotja, i són destinades a redimir 25 lliures de censal mort venut sobre el dret de la llotja.

A. AHCB, 1B.XI., *Clavaria*, 167, IV, f. 180r.

Ffrancesch Ramis

Appar en LXXII cartes del compte dat per en Dalmau sa Carrera, mercader ciutadà de Barchinona e obrer de la obra de la Loge nova dels mercaders de la dita ciutat, que·l dit Dalmau donà e pagà al dit en Ffrancesch Ramis, qui aquelles devia convertir en reemença de XXV lliures de censal mort que la dona na Sibília, muller d'en Francesch sa Closa, quòndam, mercader, reebia sobre la dita lotga cascun any a VIII d'octobre. A-n'y àpocha fete per lo dit Ffrancesch en poder d'en Pere Thomas, notari, a XXX de març M CCCLXXXX dos, de les quals lo dit Ffrancesch deu dar compte e raó, ensemps ab d'altres rebudes e dates per ell fetes com a collidor del dret de la malla per lliura, d'entrades e d'exides que collí per part dels mercaders.
XL lliures[2]

[1] *El notament no està datat, però procedeix d'un fragment d'un llibre de notaments globalment datat de 1392-1395*
[2] *Al marge hi apareix la puntualització següent*: Són posades les dites XL lliures en rebuda en lo primer [+/- 4] libre d'ex [ides] per lo dit Ffr[rancesch] Ramis en [...] Ideo [...]

16.

[1392-1395] [1]. Barcelona

Els collidors del dret de malla per lliura, que es carrega sobre les mercaderies entrades i sortides de la ciutat per a construir la llotja, liquiden els seus comptes amb la clavaria municipal.

A. AHCB, *Clavaria*, 1B-XI., 167, IV, f. 181v.

Ferrer sa Conomina

Appar en XXXIII cartes del XVIIII[è] compte de exides de la malla per lliura qui·s cullia axí d'entrades com de exides per raó de les obres de la[2] lotga Nova dels mercaders, per en Jacme de Quintanes e per en Ferrer sa Conomina dessusdit, que han a tornar per reste de tots los comptes per ells cullits e levats, e axí matex del diner per lliura, qui·s cullia en la dita ciutat per alscunes naus qui s'armaren en la dita ciutat, del qual ells foren collidors, reduint los comptes d'I compte a altres. E és en lo dit XIX libre de exides lo affurament de tots los comptes per ells dats, axí per la culleta de la malla per lliura com de la culleta del diner.
V lliures, XIIII sous, XI[3]

17.

[1392-1395] [4]. Barcelona

Els mercaders Francesc sa Closa i Berenguer Martí, tot actuant en nom de la ciutat, arrenden als ciutadans Arnau Bonet, Andreu de Vilagenel i Pere i Joan de Manresa el

[1] *El notament no està datat, però procedeix d'un fragment d'un llibre de notaments globalment datat de 1392-1395*
[2] *dita* rallat
[3] *Al marge hi apareix la puntualització següent:* Pagà a·n Pere de Prexana, mercader, axí com a ceador del dit Ferrer sa Conomina, les dites V lliures, XIIII sòlidos, XI diners a·n Galtanells Castells, clavari, al qual són notades anant en lo present libre en CCXVI cartes.
[4] *El notament no està datat, però procedeix d'un fragment d'un llibre de notaments globalment datat de 1392-1395*

dret de malla per lliura, l'import del qual s'havia de destinar a la construcció de la llotja.

A. AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 167, IV, ff. 182v-183r.

Arnau Bonet. Andreu de Vilagenel. Pere de Mandresa. Johan de Mandresa. La malla de la lotge de la mar de Barcelona

Appar en la terça e quarta cartes del compte dat per en Dalmau sa Carrera, mercader ciutadà de Barcelona, de les reebudes e dates per ell per rahó de la obra de la lotge Nova fetes dins los anys M CCCLXXXVIII, LXXXIX, XC, XCI e XCdos. Que los honrats en Ffrancesch sa Closa, en Berenguer Mertí, mercaders ciutadans de la dita ciutat, axí com a procuradors constituhits per la dita ciutat en los negocis e fets qui fosen [....] a la [....] de la obra de la dita lotge, veneren e arrendaren a n'Arnau Bonet, Andreu de Vilagenel e an Pere e·n Johan de Madresa,[1] ciutadans d'aquella matexa ciutat, lo dret de malla per lliura d'entrades e d'exides[2] imposat sobre tots béns, robes e altres mercaderies entrants e ixents en e de la dita ciutat, axí per rahó de censals morts, interesses per aquells deguts e altres càrrechs a què aquella dita lotge fos tenguda e encarregada per qualsevolgues rahó o manera[3] a un any qui comensa lo XVIII die del mes de març de l'any M CCCLXXXVIIII^{o}, per preu de II^{M} DCCCC lliures barchinoneses. De les quals foren deduïdes e abatudes XXX lliures de exanch, qui albarà dels honrats lo dit any consallers de la ciutat, los foren dades per la dita rahó. Axí que restaven que havien a pagar, abatudes les dites XXX lliures segons dit és, II^{M} DCCCLXX lliures. E·n pagà prorate, de les quals appar que·ls dits compradors han pagades entre diverses partides, qui aquelles són posades en rebuda entre la terça e la quarte cartes dessusdites del compte del dit Dalmau, II^{M} XXIIII lliures, VII sòlidos, X diners. Per què romanen encare en poder lur, les quals devien[4] e restaven a ells a pagar a compliment del preu dessusdit[5] DCCCXLV lliures, XII sous, II diners, de les quals propdites DCCCXLV lliures, XII sòlidos, II diners, se són deduïdes e abatudes CCCLXX lliures qui per los honrats n'Arnau Brancha, Pere de Casasaia, Ramon Oliver e en Berenguer Jugador, mercaders

[1] *Per* Mandresa.
[2] *Segueix ratllat* d'exides.
[3] *Segueix ratllat* per preu.
[4] *Segueix ratllat* pagar.
[5] *Segueix ratllat* II.

ciutadans de la dita ciutat, axí com àrbitres elets per los honrats l'any M CCCXC consallers de la dita ciutat per la una part, e per la part dels compradors dessusdits de la altra, qui les adjudicaven als dits compradors. E açò per tal com per aquells fo feta qüestió o demanda a la dita ciutat que·ls volgués satisfer e pagar lo dret de diverses robes e mercaderies entrades e exides en lo temps del dit lur arrendament, en e de la dita ciutat, per ço com aquells de qui eren les dites robes e mercaderies, per moltes e diverses justes rahons per aquells mostrades, no devien pagar. E allegant encara com la dita venda o arrendament era a ells estat per la dita ciutat fet, qui aquell li haguessen affer ven, haver e cullir segons la forma dels capítols en l'albarà de la venda a ells fete largament contengudes e scrites, e altres diverses rahons en aquella demanda fetes, de les quals la dita ciutat e los dits compradors feren e fermaren comprenes de estar a juy dels dits compromisaris elegits, ab[1] compromís fet e fermat en poder d'en Pere Thomas, notari, a VII dies de març de l'any M CCCXC. Qui aquells, vistes e regonegudes diligentment les rahons en la dita demanda contengudes, pronunciaren declaració e donaren sentència arbitral que per totes les dites demandes a la dita ciutat per los dits compradors fete, o d'aquí anant fahedora, lus fosen deduïdes e levades del preu de la dita venda o dels remanents DCCCXLV lliures, XII sòlidos, II, qui restaven per ells a pagar a compliment del dit preu, segons dit és. Les dites CCCLXX lliures a ells per los dits compremitaris adjudicades per les rahons desús dites, segons que totes aquestes coses e altres pus largament són contengudes en la carta d'aquí feta en poder del dit notari lo XVº die de març de l'any MCCCLXXXX. Per què appar que los dits Arnau Bonet, Andreu de Vilagenel e en Pere e en Johan de Mandresa desús dits han a tornar, abatudes les dites CCCLXX lliures de esmena e les damunt dites XXX lliures de exanch. E les II^M XXIIII lliures, VII sous, X diners perells al dit Dalmau pagades, segons dessús és dit, a compliment de les damunt dites II^M DCCCC lliures qui són preu del dit arrendament a ells per la dita ciutat fet, les quals se deuen haver e cobrar d'ells, o de cascun d'ells.

CCCC LXXV lliures, XII sous, II diners

[1] *Segueix ratllat* carta fermada

18.

1398 desembre 3. Saragossa.

El rei Martí ordena que totes les quantitats fins aleshores recaptades a Barcelona amb destí a la conservació de la galera de guàrdia, que ja no servia, es destinessin a les despeses de construcció de la llotja de la ciutat.

A. ACA, reg. 2171, f. 43.

a. Capmany, *Memorias históricas*, II-1, 393-394, núm. 267, ex. *A*

Ex *a*

Pro logia mercatorum Barchinone

Martinus [Dei gratia, rex Aragonum], etc. fidelibus nostris consulibus maris civitatis Barchinone, nec non quibuscumque col*l*ectoribus, *receptoribus, distributoribus* et administratoribus jurium, obvencionum et emolumentorum que pro armamento et sustentatione galee nuncupate « de la Almoyna », in et pro depressione gentis sarracenie sepius dudum facto in dicta civitate exigebantur, salutem et gratiam.

Cum nos velimus, sicuti racio quidem dictat, quod ea que superfuerunt ex collectione et exaccione dicti juris, sicuti fuerunt habita de publico ita in utilitates et usus publicos convertantur, cum jam fieri ulterius armamentum galee hujusmodi forte vobis et aliis quourum interest ullatenus non sit cordi; dicimus et mandamus vobis et cuilibet vestrum de certa sciencia et expresse, quatenus omnes et singulas pecunie quantitates, debita, remos, trapeta, çandals, bacinos argenti et alia quevis res, bona et jura dicte galee, seu pro ejus armamento facta habita et exacta, existencia penes vos seu aliquem vestrum, in continenti tradatis et delliberetis fideli nostro Petro Sabadia, operario Logie mercatorum Barchinone, et de dictis debitis ei cessiones et opportuna instrumenta alia faciatis; adeo ut ipsa et alia supradicta habita, distribuat et convertat in opera domus dicte Logie, publicis quidem usibus et utilitatibus ut predicitur deputate, et in solucione, cessione ac deliberatione quas sibi faceritis de predictis, ab eo recuperetis apocam de recepto, in qua tenor hujusmodi sit insertus.

Quoniam nos jubemus de certa sciencia cum presenti quibuscumque a vobis de predictis computum audituris, quod tempore vestri raciocinii, vobis ponente in data res, bona, debita, quantitates pecunie et alia antedicta et restituente apocam supradictam eadem in

vestro recipiant compoto et admittant, nullam inde vobis questionem sive dubium faciendo. Ceterum jubemus hujus serie dicto Petro quatenus premissa omnia et singula, que in vim presentis receperit, in opera dicte Logie mittat et convertat en non in alios quosvis usus; et de ipsis rebus, bonis et aliis premissis, rationem et compotum, sicuti de aliis summis peccunie dictorum operum, ipse Petrus reddere deputatis sive deputandis; ad udiendum alia, ejus compoto teneatur, Dat*u*m Cesarauguste sub nostro sigillo secreto, tercia die decembris anno a Nativitate Domini MCCCXCVIII. Rex Martinus. Dominus rex mandavit mihi Guillermo Poncii.

19.

1397 desembre 12. Barcelona.

El municipi barcelonès dóna a Bonanat Mir, prevere rector de la capella instituïda per Pere de Montcada, la quantitat que li era deguda en concepte de pensió de censal mort.

A. AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 21, f. 123v.

Ítem, done a·n Bonanat Mir, prevera rector de la capella que·l noble en Pere de Muntcada ha manat ésser construhida, qui li devien ésser pagades a XXVIII de noembre del dit any per M DCIX sòlidos, VIII diners qui li romanien a pagar d'aquells II^{M} DCCIX sous, VIII diners de censal mort qui li devien ésser pagats lo dit jorn, per reducció que·n féu de III^{M} sous, que lo rector de la dita capella reebia cascun any en lo dit terme, venuts a for de XIIII^{M} sòlidos als dits II^{M} DCCIX sous, VIII diners a for de XV^{M} D sous, dels quals II^{M} DCCIX sous, VIII diners de la paga del dit any lo dit Bonanat Gili féu cessió en MC sous tan solament an Ramon Roig. E cobre'n àpoca feta en poder del dit notari a XII de decembre del dit any.

LXXX lliures, VIIII sous, VIII

20.

1400 maig 22. Barcelona

El municipi barcelonès accepta gastar 150 florins en fer arribar aigua corrent, provinent de la font de Mar, a l'hort de la llotja.

A. AHCB, *Llibre del Consell*, 1B-1,21, f. 52r.

Ítem, fo proposat per l'honrat en Bernat Serra, un dels consols l'any present de la mar de la dita ciutat que com l'hort de la Loja,[1] per [...] d'aigua se perda. E en la font novellament feta a la mar sien nodrits canons per menar la sot aigua a la Loja. E que seria fort bo e honorable que la dita aigua hi fos animada. Lo dit Consell acordà que la dita aigua partanyent a la font de la mar sia menada a la Loja per los canons e nodrits en la sot dita font. [...] però que la ciutat en aço no pach mes de CL florins, e que lo pus paguen los mercaders o altres que pagar ho vullen.

21.

1401 març. Barcelona

El municipi retorna al ciutadà Gabriel Llobet els diners que aquest havia despès en la construcció de la Taula dels Comuns Depòsits de la ciutat de Barcelona dins la llotja.

A. AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 25, f. 186v.

Ítem, done a·n Gabriel Lobet, ciutadà de Barchinona, les quals los honrats consallers volgueren que jo li liuràs, qui ab volentat e per ordinació llur les havia pagades e despeses de sos propris diners, axí per salaris de maestres fusters e de maestres de pedra qui treballaren en fer e construhir en la lotge d'aquesta ciutat una taula de fust e los sitis de aquella. En la qual taula tots depòsits tenguts per qualssevol persones de aquesta ciutat devien ésser deposats en poder d'en Miquel Roure e d'en Guillem Colom, regidors de la dita taula. Com per preu de moltes e diverses coses comprades per lo dit Gabriel a perfecció e acabament de la dita taula necessàries, e d'alscuns armaris en la

[1] *Segueix, interlineat,* lo qual es fort notable joyell de la ciutat

paret de la dita lotja detràs la dita taula construhits, e per alscuns arreus o forniments a la dita taula necessaris, sagons que per menut és scrit en una cèdula o full de paper. Que ab albarà dels consellers scrit a XXIII de març de l'any MCCCCI cobre d'ell, e ab àpocha feta en poder d'en Bonanat Gili, notari, a XXIX del dit mes de març.

22.

1401 octubre. Barcelona

Els consellers de Barcelona paguen al fuster Francesc Janer les mans i els materials que aquest ha invertits en la construcció de la Taula de Canvi de la ciutat, situada dins la llotja.

A. AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 26, ff. 195 r-v.

Ítem, dóne an Ffrancesch Janer, fuster ciutadà de Barchinona, les quals los honrats consellers volgueren que jo li liuràs, qui li eren degudes, és assaber: XII lliures per preu de diversa fusta de àlber qui fo comprada, de què per ordinació dels consellers fo fabricada e construhida en la lotge de aquesta ciutat la Taula de Cambi on los deposataris, ho aquells qui foren assignats a tenir la moneda propria d'aquesta ciutat e altre moneda de depòsits, exercexen llur negoci ho acte. Ítem, II lliures per preu de dues bigues de què són stats fets capçals a la dita taula. Ítem, II lliures, VIII sous per preu de VI migs cayrats de què foren fets peus a la dita taula. Ítem, IIII lliures per preu de XX cabirons de què fo encreuada la dita taula. Ítem, VIII lliures per preu de XXIII taules de què fo closa e tancada la dita taula, e fet lo banch ab lo costram qui y és stat posat. Ítem, [...] lliures, X sòlidos, per preu de una taula e miga de què és stat fet lo banch de la dita taula. Ítem, [...] II lliures, V sòlidos per preu de VII costers grosses de què és stat fet lo crostam baix als peus e en gir e entorn de la dita taula. Ítem, III lliures, V sòlidos per [...] mig cayrats, e X lates qui són entrades [...] armari de la paret fet prop la dita taula. Ítem, [...] lliures per preu de X taules de què són stades [...] los mijans al dit armari. Ítem, I [...] sòlidos per preu de II taules de fulla leva [...] entrades en les dites portes. Ítem, VI sòlidos per preu de portar la dita fusta a la lotge. Ítem, [...] per salari de XXX jornals de ell e de dos [...], a raó de IIII sòlidos lo jorn, que en fer la dita [...] e armari. E

cobre·n albarà dels consellers scrit [...] jorn de setembre de l'any M CCCCI, ab [...] feta en poder d'en Bonanat Gili, notari [...] octobre del propdit any.
LVIIII lliures, VIIII sous.

23.

1401-1402. Barcelona
Fragments del "Llibre de rebudes i dates del dret del pariatge 1401-1402", on consten pagaments diversos relacionats amb la construcció de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 1.

[f. 31v]
Ítem, paguí[1] a·n Romeu des Feu, argenter, per un sagell d'argent que féu als honrats defenedors per sagellar les letres per ells trameses en diverses parts. Per lo qual sagell li paguí per avinença que l'honrat en Bernat ça Closa ne féu ab ell, segons apar el libre de deutes, en IIII cartes. E féu-me'n àpoque ab n'Arnau Ledó, notari, a XXVIII d'abril.
VIIII lliures, XVIII sous

[f. 33r]
Ítem, a XXIII de juny[2] paguí a·n Pere Alemany, ferrer, per Ia clau que féu a la porta de l'ort de la Lotge, la qual deu tenir en Pascual de Torramutxa, porter dels defenedors, per obrir e tanchar en lo dit ort, en lo qual los dits defendors han determenat de tenir lurs consells
II sous, VI diners

[1] *Es refereix al 20 d'abril de 1401.*
[2] *Es refereix a l'any 1401*

[f. 33v]

Ítem, a VI de juliol[1] paguí a·n Pere Domènech, mestre de draps de senyal, per un drap que féu a la taula de la scrivania dels defenedors, ab senyals del pariatge entorn del dit drap. E féu-me'n àpocha ab n'Arnau Ledó, notari, lo dit jorn.

V lliures

[f. 36v]

Ítem,[2] paguí a·n Johan Janer, fuster, per avinença feta entre los honrats defenedors e ell, per lo cançell que féu en l'ort de la lotge, ab lo taulell e arquibanch e banchs e porta e I finestra, per servey de lur ofici e scrivania e de lur consell. Feu-me'n àpocha ab n'Arnau Ledó, notari.

XX lliures

24.

1404-1407. Barcelona

Fragments del "Llibre de rebudes i dates del dret del pariatge 1404-1407", on consten pagaments diversos relacionats amb la construcció de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 1.

[f. 18v]

Ítem, a XX del dit mes[3] paguí en Johan Janer, fuster, per cloure lo rexat del cancell de l'ort de la lotge, per gats que hi entraven e hi feyen sutzures, en què entraren III posts de Solsona. Paguí per tot, ab claus

VIIII sous, VI diners

[1] *Es refereix a l'any 1401*

[2] *Es refereix al 27 de setembre de 1401*

[3] *Es refereix a l'octubre de l'any 1404.*

25.

1408 novembre 8. Barcelona

Inventari dels béns i dels objectes que són propietat de la Taula del Pes dels Florins, situada dins la llotja.

A. AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 168, ff. 97r-v.

Pere de Bonavia

Pere Fuster, mercader, qui per aquesta ciutat té la Taula de la Justícia de pesar florins. Dijous, a VIII dies del mes de noembre any M CCCCVIII fo comenat per los honorables cònsols per regir la Taula de la Justícia que tenia lo dit en Pere Fuster a·n Pere de Bonavia. E aquell ha preses les coses devall scrites en son càrrech, per ço com lo dit en Pere Fuster aquelles li ha donades e liurades segons ell ha confessat.
Appar en I qüehern de paper dat per los honrats n'Anthoni Buçot a en Bernat ça Closa, regidors de la Taula del Cambi de la ciutat, que ells donaren e liuraren al dit en Pere Fuster, mercader, IIII balaçes per pasar florins, ço és, unes per pasar CC florins, altres per pasar C florins, altres per pasar L florins, e les altres per pasar de XXX florins enjús. IIII balances

Ítem, appar en lo terç compte de la segona clavaria de l'honrat en Galceran de Gualbes, clavari, en CLXIIII cartes, en I date de IX lliures, sous, III diners, que foren comprats XX[1] piles[2] de peses de coure de pesar florins, ço és, II piles de CC florins, II piles de pesar C florins cascuna. Ítem, IIes piles de pesar L florins cascuna. Ítem, IIes piles de pesar XXX florins cascuna. Ítem, IIes piles de pesar XX florins cascuna. Ítem, II piles de pesar X florins cascuna. Ítem, IIes piles de pesar V florins cascuna. Ítem, IIes piles de pesar III florins cascuna. Ítem, IIes piles de pesar II florins cascuna. Ítem, IIes piles de pes d'I florí cascuna. Ítem, IIes piles de pesar mig florí cascuna. Ítem, peses de pesar IIII sòlidos cascuna. Ítem, II artificis fets[3] de II troses de taula de fust ab II bastons travesats

[1] *Segueix ratllat* peses.
[2] Piles *interlineat*
[3] Fets *interlineat*

e IIes poques traveses, per pesar florins. Ítem, liuradós de fust ab que buyden los florins[1]. Les quals dues piles e liuradós lo dit Pere Fuster deurà tornar e dar rahó d'aquelles com loch haurà.

Ítem, appar en lo propdit terç compte e cartes, a la dita date, que fo comprat al dit Pere Fuster I drap d'estam vert ab IIII senyals de la ciutat, I en cascun cap, e I senyal reyal al mig del dit drap, per tenir a la taula ho ell està, sper pesar los florins

I drap vert

Ítem, II stoigs de fust en los quals stan estojades les IIII balançes, ço és, en la I les II balançes grans per pesar CC florins e C florins, e en les altres[2] stoig per stoyar les altres IIes balançes de L florins e de XXX florins

II stoigs de fust

Ítem, I[3] stoig de fust petit, en lo qual estan unes balançes poques de pesar I florí

I balaçes petides ab son stoig

Ítem, X peses de grans, ço és, de II sòlidos, de I sòlido, de VI diners, de II diners e de I diner

X peses de grans

Ítem, unes cisores de ferra per tellar florins

unes sisores de ferre

Ítem, III claus de ferre, ço és, I per l'armari qui era a la paret prop la taula hon se pesen los florins, e les IIes de la dita taula

III claus de ferre

Ítem, I caxonet de fust en què estan stojats tots los dits peses

I caxonet de fust

[1] *Segueix ratllat* de les.
[2] *Segueix ratllat* II
[3] *Segueix ratllat* bala.

Ítem, I bastiment de fust petit ab I tros de drap encerat, per qui fo fet en les rexes de ferre de la lotge, denant la taula que tenia en Massana, en la qual taula se cambien los croats que la ciutat fa fer

I bastiment de drap encerat

lo qual bastiment és en poder de n'Anthoni Cases, qui està en la Taula del Cambi de la ciutat.

26.

[1408 novembre 8]. Barcelona

Inventari dels béns i dels objectes que són propietat de la Taula de Canvi de la ciutat, situada dins la llotja.

A. AHCB, *Clavaria*, 1B-XI, 168, ff. 98r-99v.

Regidors de la Taula de Cambi de la ciutat de Barchinona

En lo VII° libre de notaments ha mès notaments fets al dits regidors de la Taula en XCI cartes

Appar en I qüehern de paper dat per los honrats n'Anthoni Buçot e en Bernat sa Closa, regidors de la dite Taula, que ells compraren a ops e a servey de la dite Taula, les coses devall scrites de la moneda de la dite ciutat, les quals deuen restituir e dar als altres regidors qui aprés ells vendran.[1]

Primo, II balençetes poques

IIes balençetes poques

Ítem, unes balanços grans alaxandrines

I balanços grans

[1] *Segueix ratllat* e seran regidors.

Ítem, XVII peçes de peses[1] de coure de pesar florins,[2] tro en quantitat de M florins
XVII peses de coure

Ítem, IIII liuradós de fust, II grans e II pochs, per metre e tenir moneda axí per rebre com per donar
IIII liuradós de ferre

Ítem, unes tesores e II tallempenes
unes tesores e II tallempenes

Ítem, VI estoigs de fust per stojar VI balanços grans
VI estoigs de fust

Ítem, unes altres balanços poques per tenir a casa del dit Anthoni, per pagar algunes quantitats poques
unes balanços poques

Idem, regidós de la dite Taula
Ítem, II tenidors de fust o penjadors que estan en la cambra del dit honrat Anthoni Buçot, en lo qual pengen les balanços com pesen florins
II tenidors de fust

Ítem, I stoig de fust per tenir unes balanços migenseras
I stoig de fust

Ítem, VI sachs de canamàs per tenir moneda
VI sachs de canamàs

Ítem, IIII balanços, ço és, I per pesar CC florins, altre per pasar C florins, altre de pasar L florins, e altre de pasar de XXX florins enjús
IIII balanços

[1] De peses *interlineat*
[2] Segueix ratllat *e són*

Ítem, unes balançes grans per fer regoneximents de moneda en casa e per fer pagaments grosses
unes balançes grans

Ítem, II parament de fust per defensió del vent con pesen florins
II parament de fust

Ítem, unes tesores de ferrer per tallar florins falçes
unes tesores de ferre

Ítem, III tenidors de fust per tenir florins en la taula
III tenidors de fust

Idem, regidós de la dite taula
Ítem, més appar en I qüehern de paper o compte dat per l'onrat n'Anthoni Buçot datràs dit de diverses missions que ell e lo dit en Bernat ça Closa faeren en lo segon any del lur regiment de la dita Taula, que ells compraren d'en Pere Cases, argenter, IIes balançes poques qui costaren cascuna I florí mig
IIes balanses poques

Ítem, I pes de lautó de CCCC florins
un pes de lautó
Appar en I qüehern de paper dat per los honrats en Gilabert de Malla e en Miquel de Gualbes, òlim regidors de la Taula del Cambi de la ciutat, que ells compraren a ops de la dite Taula les coses devall scrites, de la moneda de la ciutat, les quals deuen restituir als altres regidors qui aprés ells vendran
Primo, I banch gran o bastiment de fust, a ops de tenir en la casa on se té l'offici de la dite administració la caxa pocha en que són conservades les monedes, les quals cascun jorn porten a la dite Taula per fer pagaments
I banch gran o bastiment

Ítem, I caxa gran d'àlber, la qual fo comprada de l'honrat en Johan ces Anasses, per tenir e conservar les monedes d'aur e d'argent, e altres monedes manudes
I caxa gran de fust d'àlber

Ítem, unes balansses ab tot son forniment, a ops e servey de la dite Taula, en les quals se posen[1] pesar CCC florins
unes balanças

Ítem, IIII peçes de peses de coure ab la I de las quals se poden pasar M florins; ab l'altre, D florins; ab l'altre, CCC florins; e ab l'altre CC florins
IIII peçes de peses de coure

27.

[1409][2]. Barcelona
Els consellers de Barcelona insten als cònsols i als defenedors de la Mercaderia que facin a acabar les obres de la llotja, tal com s'havien compromès a fer un temps abans.

A. AHCB, *Obreria*, 1C-XIV, 27, s. f.

Com los honorables en Ffrancesch de Camós, en Guillem des Cros, cònsols de la mar; Ffrancesch ça Riba, Guillem Oliver, deffenedors de la Mercaderia en l'any M CCCC VII; Pere de Casasaia, Guillem Pujada, Pere Vanrell, Barthomeu Mir e molt altres mercaders e ciutedans de Barchinona, en nom[3] e per part[4] del bras de la mercaderia, per certas rahons haien convengut[5] e premeç als honorables en Ramon ça Vall, Guillem Oliver, Phelip de Ferrera, March Turell e Berenguer Ros [...] consellers de la dita ciutat, que encontinent pagats e liurats los mil cinc-cents florins d'Aragó los quals los dits consellers en nom de la dita ciutat havien premesos dar a la obra de la cuberta de la Loga de Barchonina, comensarien e farien obrar la dita cuberta segons e per la forma que ja era comensada cobrir, e aquella continuarien e farien continuar tro íntegrament fos complida e acabada. E aprés farien tota la dita cuberta empeymentar. E noresmenys en loch sufficient farien ffer latrines necessàrias en la dita Loia, obligants per açò tots

[1] *Segueix ratllat* passar
[2] *El document està sense datar, però una inscripció moderna el data de 1409, suposem que a partir de l'any de govern dels consellers citats en el text*.
[3] *Segueix ratllat* e per part
[4] e per part *interlineat*
[5] *Segueix ratllat* sots obligació

los béns del dit bras de la mercaderia. Volents e consertants que on fos dilatat ffer, en tot o en part, los consellers de la dita ciutat, per lur autoritat, sens o consultació alguna, poguesen imposar e ffer cullir en la dita ciutat lo dret acustumat de I diner per lliura de mercaderia, e aquell vendre e arrendar, e lo preu, lo preus e la pecúnia de aquell metre e convertir en la dita obra, tro a total perfecció de aquella. Segons que en Iº carta fermada en poder de Bonanat Gili, notari e scrivà del Consell de la dita ciutat, a III de deembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC VII aquestas cosas e altras largament són contengudas. E ara[1] los honorables en Bernat de Gualbes, doctor en cascun dret, Bernat Serra, Johan ses Anassas, e Pere Ballester, consellers l'any present, ensemps ab lo honorable en Johan des Valls, ara absent, haien sebut que los dits M D florins són estats liurats e pagats temps ha ja passat[2] als obrers de la dita Loia per metre aquells en la dita obra. E la dita obra no·s continua, ans resta a cobrir la terça part de la dita cuberta, e lo dit payment, e altres cosas necessàrias a la obra del dit payment. {Per ço en Johan de Fontcuberta, síndich de la dita ciutat, requer vosaltres,[3] honrats en Ponçs Burgués, Bernat ça Closa, cònsols l'any present de la mar, en Barthomeu Cavuta, lochtinent de l'honrat en Bernat de Quintana, deffenador de la Mercaderia en la ciutat de Barchinona, e tots altres de qui·s partanga, que la dita obra continuets e acabets bé e complidament.}[4] En altra manera[5] {sertifique-us que los dits honorables consellers imposaran}[6] e faran cullir lo dit dret per ffer continuar e acabar la dita obra, segons serà serà a tenor de la dita carta e del poder a ells donat. E per què ignorància no se puxe allegar en esdevenidor, requeren que de la present requesta e altras cosas damuntditast ne sien fetas e liuradas a ells e als altras de qui·s partanga tantas cartas com ne seràn demenades.

[1] ara *interlineat*
[2] temps ha ja passat *interlineat*
[3] *Segueix ratllat* honorables
[4] {} *interlineat*
[5] *Segueix ratllat* sertifiquen que ells imposaran
[6] {} *interlineat*

28.

1418-1419. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1418-1419", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2.

[f. 21r]

Ítem, done a·n Domingo de Torramutxa, misatgé jurat de la cort dels honrats cònsols, ab albarà lur scrit en Barchinona a XIX de octobre del dit any M CCCCXVIII, convertidores per ell en pagament de les coses dejús scrites, ço es, quinque libres, decem sòlidos, VI diners, per lo lindar nou de ferre del portal de la lotge, qui ha pesat CX lliures, mige, a raó de I solido per lliura; e XIIII sòlidos, II diners per mesions menudes fetes per occació del dit lindar, segons appar en I alberà per lo dit Domingo a mi liurat. E cobre·n àpocha feta en poder del dit notari, lo dit die e any.

VI lliures, IIII sous, VIII

[f. 25r]

Ítem, done a·n Johan Gener, fuster, ab alberà dels honorables cònsols, scrit en Barchinona a XV d'abrill de l'any M CCCCXVIIII, a ell degudes per salari seu e de III homens qui han aspolsat lo taginat de la lotge, en que han vagat dos jorns a rahó de V sous lo jorn; e V sous d'abouratge a aquell qui muntave al teginat; e IIII sous, VIII que costen dues astes de lansas e IIII tronyelles, e IIII scombres qui han servit a les dites coses. E cobre·n àpocha feta en poder del dit Johan Bages, notari, lo dit die e any.

II lliures, VIIII sous, VIII

[f. 29v]

Ítem, done a·n Joahn Gener, fuster, ab alberà dels honorables cònsols scrit en Barchinona a III dies de juny de l'any M CCCCXVIIII, a ell degudes per reobrar e acabar les portes dels dos portals del porxo de la lotge, e per cayrats e lates a les dites portes necessàries, segons pus largament e per menut és contengut en la àpoque que·n cobre, feta en poder del dit Johan Bages, notari, lo dit die e any.

XVII lliures, XVIII sous, VIIII

Ítem, done a·n Bernat Major, ferrer, ab alberà dels honorables cònsols scrit en Barchinona a III de juny del dit any M CCCCXVIIII, a ell degudes per clavó qui és intrada en les portes novement fetes en los portals de la casa o porxo qui és denant la lotge, segons per menut és[1] contengut en la àpocha que·n cobre, feta en poder del dit notari lo dit die e any.
I lliura, XVIIII sous, VIIII

29.

1420-1422. Barcelona
Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1420-1422", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2.

[f. 14r]
Ítem, pos en data, les quals a X de janer M CCCCXXII, per alberà dels honrables cònsols fet lo dit jorn, paguí en Bernat Campins, teixidor de draps de senyals, per un drap que havia fet obs de cubrir la taula hon se cull lo dret de la mercaderia, ab senyals, a-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
V lliures

[f. 24v]
Ítem, pos en data, les quals a 27 de janer paguí en Nicholau Desclot, botiguer, per V canes, VI palms de canamàs que·n comprí obs de folrar lo drap nou de la taula del dret, a raó de XII diners la cana.
lliures, X sous, VI

[1] *Segueix ratllat* L

30.

1421 abril-agost. Barcelona

Fragments del "Compte de les obres de les padrises fetes en torn de la lotge, en l'ort, e altres obres de la lotge".

AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1420-1422", ff. 21r-29v.

[f. 25r]

Ítem,[1] paguí Anthoni Valls, guixer, per XVIIII quintars de guix que n'havia comprat obs de la obra del cloure lo porxo del ort, a raó de II sous, X lo quintar, a-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, a VI de juliol.

II lliures, XIII sous, X

Ítem,[2] paguí, que costaren VI perxes grans de loger per fer los ponts de la obra del porxo.

lliures, I sou, VI

[f. 27v-28r]

Ítem, a XXI d'agost, per alberà dels honorables cònsols fet a XX del dit mes, paguí en Bernat Maior, ferrer, cent sòlidos, ço es, XXI sous, VI diners, per XVI golfos que havia fets per les finestres fetes de nou en lo porxo del ort, e III liures XVIII sous, VI diners, per CLVII dotcenes de broques que havia losades dels pichs dels mestres, a raó de VI diners la dotcena, munta la quantitat defora posade, a-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.

V lliures

[f. 28v]

Ítem,[3] paguí en Bernat Maior, ferrer, per IIII golfos de paredar obs de la porta de la casa de sots l'escala de l'ort, V sous, VI. E per CCCLXVI aguts taulars, IIII sous.E per C

[1] *Es refereix al 6 de juliol de 1421.*
[2] *Es refereix al 6 de juliol de 1421.*
[3] *Es refereix al 20 de setembre de 1421.*

barquerols, I sou, VI. E per IIII baules, qui era entrat tot en les portes de les finestres del porxo de l'ort, a-n'y àpoche en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
I lliura

Ítem,[1] paguí en Salvador Mayol, fuster per V jor nals, I lliura, V sous. E per V jornals de I jove, I lliura. E per IIII taules, I lliura, XVI sous. E per VI lates, XII sous. Qui havien lavorat eren entrades la dita fusta en les portes de les finestres del porxo e de la casa qui és sots l'escala de l'ort, amb àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
IIII lliures, XIII sous

[f. 29v]
Ítem, a X de noembre paguí en Francoi Janer, fuster, per dos puntals que mes en la teulada de la casa nova de la lotge, per ço con se havie trenchada una biga, entre lo cost dels puntals e metre-los.
lliures, XII sous

31.

1422 gener-octubre. Barcelona
Fragments del "Compta de la obra de la cuberta de la casa nova de la lotge l'any M CCCCXXII".

AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1420-1422".

[f. 30r]
Compta de la obra de la cuberta de la casa nova de la lotge l'any M CCCCXXII
Dissapte, a XXXI de janer M CCCC XX II

[1] *Es refereix al 20 de setembre de 1421.*

Primo, paguí en Françoy Janer, fuster, mestre maior de la obra de la fusta, per IIII jorns que havia obrat per fer la mostra de la obra sdevenidora de la cuberta de la casa nova de la lotge, a raó de V sous lo jorn,
I lliura

Ítem, paguí al dit Françoy Janer per una serra qui havia serrade III jorns fusta obs de la obra, a raó de VII sous lo jorn,
I lliura, I sou

[f. 30v]
Ítem, a III de febrer, per alberà dels honorables cónsolls, fet lo derre dia de janer, paguí e n'Anthoni Torra, veler, per compra de XXXXV doblers de milloria que havia comprada obs de la obra, a raó de XC sous peça. A-n'y àpoche en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
CCII lliures, X sous

Ítem, lo desús dit jorn, per alberà dels honorables cònsolls fet lo derre dia de janer, paguí e n'Anthoni Folquer, mercader, per compra de XI dobleres que havia comprades obs de la obra, a raó de XC sous la peça. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
XXXXVIIII lliures, X sous

Disapte a VII de fabrer

Primo, paguí en Françoy Janer, fuster, mestre maior de la fusta, per V jorns que havia obrat en la obra de la mostra de la obra, a raó de V sous lo jorn
I lliura, V sous

[f. 31v]
Ítem, a XVI de fabrer, per alberà dels honorables cònsols fet a XI del dit mes, paguí a n'Anthoni Duper, fuster, ço és, per VII taules de de quart, II lliures, VIIII sous; e per IIII taules de terç, II lliures, IIII sous; e per dues taules de fulla levada, I lliura, IIII sous; e per XI lates, I lliura, II sous; e per XII cabirons, II lliures, VIII sous; e per dos migs

cayrats, XII sous. La qual fusta serví a la mostra qui·s féu de la obra. Munta la quantitat de fora posada. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
VIIII lliures, XVIIII sous.

[f. 32v]
Ítem,[1] paguí en Barata, guicer, per enguixar dues mostres de fusta que havien fetes per la obra fahedora
VII sous

[f. 33r]
Ítem, a III de març paguí en Bernat Maior, ferrer, per clavó de diverses sorts que havia presa obs de les mostres qui s'eren fetes per rahó de la obra. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
I lliura, XIIII sous

Ítem,[2] paguí en Bernat ça Font, fuster, per una taule de terç e tres lates que n'havia preses obs de fer los motles dels archs
XVII sous

[f. 33v]
Ítem, [3] paguí en March ça Font, mestre de cases e mestre maior de la obra, per III jorns e mig que havie stat a Muntjuych per redresar pedres dels archs, a raó de V sous lo jorn
XVII sous, VI diners

[f. 34v]
Disapte, a XXI de març M CCCC XII

Primo, paguí per alberà dels honorables cònsolls fet lo dit jorn en Gemonith Baschol, moler, per mil pedres de fill que n'havia comprades obs de la obra de la casa nova, a raó de XII sous, VI diners lo centenar. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.

[1] *Es refereix al 28 de febrer de 1422*
[2] *Es refereix al 7 de març de 1422.*
[3] *Es refereix al 7 de març de 1422.*

VI lliures, V sous

[f. 35r]

Ítem,[1] paguí en Martí Tomàs, entreteyador, per III jorns que havia obrat en tretallar un capitel, a raó de V sous lo jorn.

XV sous

[f. 35v]

Ítem,[2] paguí en Pere Falgas, smagineyra, per III jorns que havia obrat en l'antayar dels capitells, a raó de V sous lo jorn

XV sous

[f. 36r]

Ítem,[3] paguí en Martí Thomàs, smagineyra, per V jorns que havia obrat en los capitells, en tayar, a raó de V sous lo jorn

I lliura, V sous

[f. 36v]

Ítem, paguí als detràs dits bastays per portar dues antenes que havian comprades obs de la obra, de las puyancres fins a la obra

IIII sous

Ítem, a VI d'abrill paguí a la dona na Eulàlia, hostalera qui sta al cantó d'en Marata, denant la mar, per una antena que li havia comprada obs de la obra

I lliura, II sous

Ítem, paguí a bastays qui aportaren la dita antena a la obra

II sous, VI diners

[1] *Es refereix al 21 de març de 1422.*
[2] *Es refereix al 28 de març de 1422.*
[3] *Es refereix al 28 de març de 1422.*

Ítem, lo desús dit jorn[1] paguí en Arnau Barceló, fuster, per compra de dues peces de fusta de poy que n'havian comprada obs de fer les scudases dels archs. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
II lliures

[f. 38v]
Ítem,[2] paguí en Guillem Baschal, moler, per V jorns que havia obrat en desfer o trenchar la peret de la lotge, a raó de V sous lo jorn
I lliura, V sous

[Ítem, paguí a XV d'abrill per alberà dels honorables cònsolls fet a VIII del dit mes, en Pere Barbarà, trenchador de pedra, ço és, per XXXVI caratades

[f. 39r]
de pedres caratals a raó de X sous la caratada, menys del port, XVIII lliures. Ítem, per L somadals de pedre, a raó de III sous la somada, X lliures. Ítem, per XLV somadals de pedra a raó de III sous lo somadal, VI lliures, XV sous. Munta tot la quantitat de fora posada. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
XXXIIII lliures, XV sous

Ítem, a XV d'abrill, per albarà dels honorables cònsolls fet a VIII del dit mes, paguí en Jacme Roura, carater, per port de XXXVI caratades de pedres que ab les suas caretes havian portades de Muntjuhic, a raó de VII sous, VI la caratada. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
XIII lliures, X sous

[f. 43r]
Ítem,[3] paguí an Anthoni Claperós, smaginayra, per V jorns que havia obrat en los capitels, a raó de V sous lo jorn
I lliura, V sous

[1] *Es refereix al 7 d'abril de 1422*
[2] *Es refereix a l'11 d'abril de 1422*
[3] *Es refereix al 9 de maig de 1422.*

[f. 43v]

Ítem, divendres a XIII de maig, per alberà dels honorables cònsolls fet a VIII del dit mes, paguí en Johan ça Font, trenchador de pedra, ço és, per dos millers de pedra de fil a raó de VI lliures, V sous lo miller, XII lliures, X sous. Ítem, per VIII somades de pedres somadals, a raó de IIII sous la somada, III lliures, XII sous. E per XXIII somades de pedres somadals, a raó de III sous la somada,

[f. 44r]

III lliures, VIIII sous. E per XLI somades de pedra de rebla a raó de X diners la somada, I lliura, XIIII sous, II. Munta tot la quantitat defora posada. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.

XXI lliures, V sous, II diners.

[f. 46r]

Ítem,[1] costaren VI fullas de selsena de què feren motles obs de les pedres dels archs.

VII sous, X

Ítem, costaren una liura e mige d'ayguacuyt obs de les dits motles.

I sou, IIII

[f. 47v]

Ítem, a VI de juny, per alberà dels honorables cònsolls fet a XXX de mag, paguí en Bernat Maior, ferrer, per CCVI dotcenes de broques que havia losades dels mestres qui pichan pedres a la obra, a raó de VI diners la dotcena. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.

V lliures, III sous

[f. 55v]

Ítem, lo desús dit jorn,[2] per albarà dels honorables cònsolls, fet a XVII de juliol, pagui en Johan ça Font, trenchador de pedra, per II millers de pedra de fil, a raó de VI lliures, V sous lo miller, XII lliures, X sous. E per CCL somades de pedra de rebla, a raó de X diners la somada, X lliures, VIII sous, IIII. E més, per XL somadals de pedres a raó de

[1] *Es refereix al 23 de maig de 1422*

[2] *Es refereix al 21 de juliol de 1422.*

III sous lo somadal, VI lliures. E més, per XIIII carrades de pedres caratals, a raó de X sous la caratada, VII lliures. E més, per LVIIII somadals a raó de IIII sous lo somadal, XI lliures, VI sous. Munta tot la quantitat de fora posada. A-n'y àpocha en poder d'en Joan Bages, notari, lo dit jorn.
XXXXVII lliures, XIIII sous, IIII

[f. 56r]
Ítem, a XXI de juliol, per alberà dels honorables cònsols fet a XVII del dit mes, paguí en Jacme Roura, fuster, per XIIII caretades de pedres que les sues caretes havien aportades de Muntjuhich, a raó de VII sous, VI la caratada. Munta la quantitat de fora posada. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
V lliures, I sou, VI

[f. 64v]
Ítem, a X de setembre, per alberà dels honorables cònsols fet a IIII del dit mes, paguí en Pere Loberola, courer, per V canals de coure que havia fetes per metre en les canals de pedra de la obra nova, qui pesaren CXXV lliures, a raó de XXII diners la lliura. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, lo dit jorn.
XI lliures, X sous, I

32.

1422-1423. Barcelona
Fragments del compte de despeses realitzades amb motiu de l'obra de la botiga de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1422-1423".

Despeses fetas per mi, Andreu d'Olivella, clavari e defenador de la Mercaderia, per rahó de la hobra nova de la botigua de la lotga

[ff. 35 r-v]

Ítem més, met en date que per alberà dels dits honorables cònsols paguí en Bernat Major, farrer, XVI lliures, X sous, VIIII diners al dit Bernat degudes per rahons siguents. Primo, per CCCC claus dobles, a raó de XIIII sous, VIII lo çent: II lliures, XVIII sous, VIII. Ítem, per DCCL claus dinals, a raó de VII sous, IIII diners lo çent : II lliures, XV sous. Ítem, per mil claus meyals, a raó de III sous, VIII lo çent : II lliures, II sous, II diners. Ítem, per MD claus sagitials, a raó de XXVII sous lo miller : II lliures, VI diners. Ítem, per II^{M} claus taulas, a raó de XVIII sous lo miller: I lliura, XVIII sous, VIII diners. Ítem, per DCC claus barquerols, a raó de X sous lo miller : VII sous. Ítem, per dos golf de peredar, a raó de VIIII diners la lliura, pesen V lliures : III sous, VIIII diners. Ítem, per IIII golf de peredar a raó de VI sous lo quern VI sous. Ítem, per dos peus de guolf de peredar: II sous. Ítem, per CLIIII dotzenas de broquas a raó de VI diners la dotzena: III lliures, XVII sous. Les quals coses han servit per obs de la obra nova de la lotga. A-n'y àpocha,

XVI lliures, X sous, VIIII

[f. 36r]

Ítem més, met en date que per alberà dels honorables cònsols fet ha VII de janer ayn M CCCCXXIII, paguí en Johan ça Font, trenquador de pedras, XXVI lliures, III sous, al dit Johan degudes, ço es, per XXI somades de pedra somadals, a raó de IIII sous la somade: IIII lliures, IIII sous. E més, per XXVIIII somades de pedras somadals a raó de IIII sous la somada : IIII lliures, VII sous. Ítem, per mil pedras de fil, a raó de VI lliures, V sous lo miller : VI lliures, V sous. E més, per VI carretades de pedras carretals, a raó de X sous la carretada : III lliures. E més, per CL somades de rebla a raó de X diners la somada : VI lliures, V sous. E més, per port de les VI carretades de pedra, a raó de VII sous la carretada: II lliures, II sous. Les quals coses an servit ha ops de la hobra nova de la dite lotga. A-n'y àpocha

XXVI lliures, III sous

[f. 37v]

Ítem[1] més, met en date los quals paguí en Pere Soler, farrer, per I forrellat ab son pany, e ab dos claus, e I anell, per les portes de la case del relotga : XI sous. Ítem, IIII

[1] *Es refereix al 16 de gener de 1423*

ffrantisses : IIII sous. Ítem, per dos forrellats ab anells ops de les portes de la finestra de la dite case del dit relotga : IIII sous. Ítem, per III ffrantisses que adobà ops del bastiment del dit relotga : II sous. Es per tot de que n' a alberà de tot
I lliura, I sou

[f. 38r]
Ítem[1] més, met en date que per alberà dels dits honorables cònsols paguí en Pere Carpy, batador de fulla d'or e d'argent, VI florins, al dit Pere deguts per CCC panys d'or los quals an servit a les rexes de la finestre hon sta lo relotga qui toque les hores. A-n'y àpocha
III lliures, VI sous

Ítem[2] més, met en date que paguí e·n Pau Seba, pintor, dos florins, los quals heran deguts per fer vermell l'armari del relotga qui toqua les hores. A-n'y albarà
I lliura, II sous

[f. 39v-40r]
Ítem,[3] més met en date que per alberà dels dits honorables cònsols paguí en Pere Carpy, batador de fulla d'or e d'argent, XIII lliures, I sou, VI diners, al dit Pere degudes per les rahons siguents. Primo, per DCCXL payns d'or qui an servit en los senyals de la lotga, a raó de XXII sous lo cent, fan VIII lliures, II sous, VI diners. Ítem, per pintar los dits senyals e daurar : I lliura, XIII sous. Ítem, per daurar les rexes: I lliura, II sous. Ítem, per pintar he daurar la finestre del dit relotga: I lliura, XIII sous. Ítem, per daurar la corona de les rexes : XI sous. A-n'y àpocha
XIII lliures, I sou, VI

[f. 40v]
Ítem, més met en date, los quals paguí en Ffrancesch Berguadà ha XV de maig any M CCCCXXIII, per I born de roure de Flandes que li comprí, lo qual serví en fer la corona qui stà sobra lo relotga. A-n'y alberà
lliures, XIIII sous

[1] *Es refereix al 16 de gener de 1423*
[2] *Es refereix al 16 de gener de 1423*
[3] *Es refereix al 20 de març de 1423*

[f. 42r]

Ítem,[1] més met en date que paguí en Pere Soler, farrer, per I forrellat que féu a la porta de la scale nova : XIII sous. Ítem, per una clau que féu a una loba per lo portal de la scale del porxo: I sou, VI diners. És per tot, amb alberà
lliures, XIIII sous, VI

[f. 42v-43r]

Ítem, més met en date, los quals paguí en Pere Soler, farrer, ha XIIII d'agost any M CCCCXXIII, XVII sous al dit Pere deguts per una clau gran que feu per lo portal major de la lotga, VI sous. Ítem, per I altra clau que feu en lo portal qui ix vers la mar, II sous. Ítem, per una calba que féu a
ops de la porta de la scale nova, VIIII. És per tot, de qui a alberà
lliures, XVII sous

Ítem, més met en date que per alberà dels honorables cònsols paguí en Pere Loberola, courer, II lliures, XV sous, al dit Pere deguts per preu d'una canal de coura, lavorade, fete a ops de la scale nova de la lotga, la qual pesà XV lliures, VI unces, a raó de III sous, VI la lliura, fa II lliures, XIIII sous, III. Ítem, més li doní per carbó que avia comprat qui serví a fondra lo plom per encastar la dite canal, e liguar les juntes de les peças del rambador de la dite scale, VIIII diners, a-n'y àpocha
II lliures, XV sous

[f. 43v]

Ítem,[2] més met en date que paguí en Ponç Colomer, pintor, dos florins al dit Ponç deguts per daurar una guargola ho canal de coura qui sta mesa en lo pla de la scala nova de la dite lotga, e I angel qui sta sobra lo portal de la dite scale. A-n'y àpocha
I lliura, II sous

[f. 44r]

[1] *Es refereix al 5 de juny de 1423*
[2] *Es refereix al 28 d'agost de 1423*

Ítem,[1] més met en date que paguí en Johan dez Pla, botiguer, I lliura, I sou, al dit Johan degut per mig quintar de plom que·n comprà, lo qual ha servit en liguar l'apitrall de la scale nova de la dite lotga. A-n'y àpocha
I lliura, I sou

33.

1423-1424. Barcelona
Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1422-1423", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 2, "Rebudes i dates 1422-1423".

[f. 1v]
Ítem,[2] més met en rebuda, les quals aguí de XVI permòdols d'aquells petits qui eren en la botigua nova de la lotga, los quals comprà en Johan de Junyent, per mans d'en Guillem Mertina, a raó de XI diners la peça, fan
lliures, XIV sous, VIII

[f. 2r]
Ítem, més met en rebuda, los quals aguí de VIII permòdols qui foren de la trona del relotge, los quals comprà madone Johane, muller del honorable en Romeu Lull, quòndam, a XXV de fabrer ayn M CCCCXXIII, per mà d'en Johan de Muntrós, dels quals aquí per tots
II lliures, XIIII sous, VI

[f. 2v]

[1] *Es refereix al 28 d'agost de 1423*
[2] *Es refereix al 4 de febrer de 1423*

Ítem, més met en rabude, los quals me donà en Johan ça Plane, mercader, ha XXVIII d'abril any dit,[1] per una scale de pedra que comprà, qui era de la dite lotga, per preu
XVI lliures, X sous

[f. 3v]
Ítem,[2] més met en rabude, los quals aguí d'en Francesc Janer, fuster, e are patró de nau, per una antena que comprà de la lotga, e IIII putals,[3] de que me'n donà per tot
I lliura, XVI sous

[f. 4r]
Ítem,[4] més met en rabude, los quals aguí de algunes pedras de la lotga, les quals comprà en Berenguer Amat de la Roqua, venudes per en Guillem Mertina per III florins
I lliura, XIII sous

[ff. 4r-4v]
Ítem,[5] més met en rabude, los quals me donà mossèn Berenguer de Muntranat, canonge, VIIII florins d'Araguó, los quals eran per certe fusta vella que comprà de la lotga per fer crostam a la botigua on meteran lo bascuyt del General
IIII lliures, XVIIII sous

[f. 4v]
Ítem, més met en rabude, los quals me do nà N'Uguo d'Aguilar ha XXI del dit mes de agost[6] per dos permòdols dels grans de la scale que comprà, per preu de
I lliura, II sous

[f. 5v]
Ítem, més met en rabuda, los quals aguí de les III mostres qui s'an fetas per la cuberta de la botiga de la lotga, la una mostre comprà en Pere de Muntrós[7] per preu de I lliura, XIII sous; l'altre mostre comprà en Pere Roig, notari, per preu de V sous, V diners;

[1] *Es refereix al 1423*
[2] *Es refereix a l'11 de maig de 1423*
[3] *Per puntals.*
[4] *Es refereix al 4 d'agost de 1423*
[5] *Es refereix al 4 d'agost de 1423*
[6] *Es refereix al 1423*
[7] *Segueix ratllat* l'altre

l'altra mostra comprí jo, Andreu d'Olivella, per preu de VII sous, VII diners. Ítem, aguí de I portes rexades XIII sous, VII diners. Munte per tot, les quals coses se veneren a l'enquant públich
II lliures, XVIIII sous, VI diners

[f. 6v]
Ítem,[1] més met en rabude, los quals he rabuts de VIIII taules d'aquellas qui staven per tolade alt al tarrat, les quals comprà l'honorable en Guillem Romeu, cònsol, a raó de III sous la peça, per stima fete per en Johan Ravate, fuster. Munta
I sou, VII diners

Ítem, més met en rabude qui pris jo, Andreu d'Olivelle, de les dites taules, VIIII taules stimades per lo dit Johan Ravate a raó de III sous la peça, fan
I sou, VII diners

34.

1424. Barcelona
Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1424", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1424".

Comta de les rebudes fetes per mi, Guillem Mertina, defenedor de la mercaderia e clavari del dret qui·s cull per aquella e hobrer de la lotja l'any M CCCC XX IIII, al primer dia de fabrer del dit any

[f. 3r]

[1] *Es refereix al 4 de febrer de 1424*

Més, met en rebuda, los quals me dixen los atministradós de la taula de la siutat, per en March sa Font, fou per preu de I portall, lo qual comprà per en Romeu Paler, lo qual portall fou de la hobre de la lotja. A XX de juny l'any desús[1] dit
III lliures, XVI sous

[f. 6v]
Més, met en rebuda que per n'Edreu d'Olivella e per mi, Guillem Mertina, foren venuts en Berenguer Gibert I dotzena e mige de permòdolls vells parts, a raó de XI sous la dozena. Fo a XXIX de brill any M CCCCXXIIII
XVI sous, VI

Ítem, més met en rebuda, los quals foren venuts a l'enquant per mà de Salvador Rovira, dues terosos de fuste, axí costés com perxes, entenes e una fas d'ermari vella, la quals coses es venen a diverses persones segons que per en Johan M. Ros. Fo a X de brill l'any desús dit, qui muntaren
XIIII lliures, XII sous, X

Ítem més, met en rebuda de Pere de Marí, cònsol, per preu del curoll del pou qui hera en la casa nova de la lotja, la qall s'anave allagament. A XXVIIII de desebra l'any M CCCCXXV
II lliures, XVI sous, VI

[1] *Es refereix a l'any 1424*

35.

1424. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1424", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1424".

Comta de despeses fetes per la hobra de la lotja de Berselona, segons se segex, fetes per en Guillem Mertina, les quals restaven a pagar de la atministrasió de Endreu d'Olivella, defenedor e clavari del dret de la mercadaria l'any M CCCC XXIII

[f. 16r]

Ítem, mes en despesa, los quals heren deguts del temps de la atministració del dit Endreu, per VIIII mig jornalls als dejús anomanats. En March sa Font, mestre de la lotja, II sous, VI; en Pere Farrer, II sous; Pere Frenquesa, II sous; en Clapés, I sou, VI; Johan Bonet, I sou, III; en Pedro de Bernat Closa, I sou, III; en Antoni de Mertina, II sous, VI. És per tot,

lliures, XIII sous

36.

1424. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1424", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1424".

Comta de despeses fetes per la hobra de la lotja del temps de la atministrasió de Guillem Mertina, defenedor he clavari e hobrer, lo qual començа a regir lo primer dia de fabrer l'any M CCCC XXIIII

[f. 18v]

Ítem, doní a XV de bryll en March sa Font, les quals li feren degudes per II cortans de picadís de regola, a raó I sou, IIII, e per II cortas de linos, II sous, IIII, e per I cana de canamàs, la qual serví a coura lo linós per la dita hobra, per enbosar lo tarat

V sous, II

[f. 19r]

Ítem, met en despesa, los quals foren-li scrits en la taulla de la siutat per albarà dels cònsolls, en March sa Font, mestre de cases e de la hobra de la lotja, los quals li eren deguts per preu de la escarada de enblequir la lotja e de tapar tots los bugals, lo qual preu fou, e fo dels quals hi a albarà he àpoque en poder de Johan Bages a VI de juny l'any M CCCCXXIIII, fou la dita a XVIII del dit mes e any.

LV lliures

37.

1424. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1424", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1424".

Comta de la atministresió de Guillem Mertina, clavari defenedor e hobrer de la lotja, lo qual començà lo primer de fabrer l'any M CCCC XXIIII, per rehó de jornalls de mestre e altres hobrés qui serviren la hobra de la dita lotja

[f. 22v]

Primo, foren dats en March Sa Font, mestre de la dita hobra, a XV de bryll del any M CCCC XX IIII, per II jorns que hobrà a pahimentar lo tarat, a raó de V sous

X sous

Ítem, en Guillem Clapés, qui capsà peda[1] per VI jorns e per I jorn que li hera degut a XIIII de fabrer, a raó de III sous
I lliura, I sous

[f. 24v]
Més, met en despesa[2] los quals doní en March sa Font, mestre de la hobra, per II jorns que hobrà a metre les rexes el portall major e fer aplanar la tera, a XIX de vuytubra, a raó de V sous
X sous

Ítem, en Masià Horryolls per encastar les dites rexes, per II jorns a raó de IIII sous
VIII sous

Ítem, doní en March sa Font per I planxa de coura qui serví a brescar de la gargolla de la ascalla qui munta al tarat, e per carbó[3] qui serví a fonra lo plom per encastar les rexes del portall major
II sous, IX

Ítem, en Pere Farer de Font, per mig jorn que hobrà en desfer lo curoll del pou, a XXIIII de vuytubra

[f. 25r]
Ítem, met en despesa, los quals a XI de noebra doní en Mateu Rosell, misatge dels cònsolls, los quals donà en Johan Pla per plom que comprà per encastar les rexes del portall major, e per XII cabasos despart qui serviren en traura la terra de la casa Nova, e per II corteres d'oli per untar los golfos dels portalls de la lotja, per tot a-n'y albarà
XVII sous

[1] *Per pedra.*
[2] *Es refereix al 27 d'octubre de 1424*
[3] *Segueix ratllat* per

38.

1426. Barcelona

Fragments del "Compte de dates de comptans" del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1426", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

> *A.* AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1426".

[s. f.]

Ítem, pos en date que a XXIII de febrer paguí a·n Lorens Ortes per IIII dotzenes d'astes per fermar les finestres dalt de la lotga, e IIII sous per II astes de lança longues per fer bella la lotga, costà tot, a-n'y alberà

XVI sous

E més, pos en date que a XXVI de març doní a .I. fadrí que trobà los Evangelis de la cort, los quals eren estats furtats

I sou, VI

E més, pos en date que a II de juliol paguí an Pere Soler, ferrer, XV sous a ell deguts per II claus que féu al cancell, e per adobar, V sous, e més per una armela de forrellat per la porta gran de la lotga, IIII sous, e per adobar la plomada del contrapès del arelotge, I sou, e per una porta que féu a la exeta de la font de l'ort, V sous, és per tot XV sous, de que'n féu alberà

XV sous

E més, pos en date que lo dit jorn paguí a·n Matheu Rossell, missatgé dels cònsols, per plom e carbó que comprà per refermar la porta de la exeta

II sous

E més, pos en date que a XXVI de uctubre paguí a·n Pere d'Olivella, mestre de fer senys, los quals li eren deguts per una exeta gran de coure que refoné e adobà, a-n'y alberà

XII sous

39.

1428. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1428", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1428".

[f. 1]

En lo present libre administrat per mi, Anthoni Folquet, apparran totes reebudes, dates hi totes altres messions que per rahó de la deffensió de la mercaderia, hi encara tota la despesa de la obra per menut que·s fa en la lotga per rahó del terratrèmol que la ferie en tres lochs, hi en los arquets e bigues de la cuberta de la dita lotga, que·s sodegà tot, e adobar los merlets, e tornar les II ons, com en altres obres necessàries. E per semblant totes les despesses que·s feren per raó de la deffensió de la mercaderia....

[f. 4r]

Compte de dates

Primerament, pos en date que a XXVIIII de gener paguí comptans an Pere Miquel, treginer, que li eren deguts per VIIII dotzenes d'arena e d'argila que tirà, la qual serví a impaymentar l'ort de la lotga, de que·n ferma àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, la dita jornada.
I lliura

Ítem, mes pos en date que a XXVIIII del mes de gener paguí comptans an Pere Roura, treginer, los quals a ell eren deguts per V jornals de I mull e de dos homens que serviren a cavar la terra de l'ort e per portar-la a mar, per ço que los mestres poguessen fer lo payment del dit ort, a raó de VIII sous per cascun jorn, lo jorn munta II lliures, de que·n ferma àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, la jornada dessusdita
II lliures

40.

1428. Barcelona

Relació de les despeses efectuades en la reparació dels desperfectes de la llotja ocasionats per un terratrèmol.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1428".

[f. 11r]

Compte de la despesa per la obra de la lotga per rahó com lo terratrèmol la ferie en III parts, e covench de refermar-la ab lambordes carratalls, e per semblant reforçar la cuberta dalt e los arquets. E près lo dan lo jorn de madona Santa Maria de Ffebrer, que fou lo gran terratrèmol.

Primerament, paguí comptans a·n Miquel Vals, fuster, per IIII costés e II puntals que·n comprí per obs de fer soles a l'aputalar[1] dels arquets dalt la lotga, que muntà tot XXXIIII sous, VI diners, de que·n fermà àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, a X de febrer

I lliura, XIIII sous, VI

Ítem, més paguí a XIIII de ffebrer a·n Berenguer Ramon, mercader, les quals li eren deguts per VI perxes grosses de salzer que en Johan Ravata, mestre fuster, ne comprà obs d'apuntalar, de què·n féu alberà

lliures, XIIII sous

Ítem, més pos en date que lo dit jorn pagui a·n Berthomeu Gual, mestre de la obra de la Seu, e fo per ço com havia consellat ço que era fahedor en la obra de la lotga, e ço que s·i devia obrar

lliures, IIII sous

[1] *Per* apuntalar.

Ítem, més pos en date que paguí lo dit jorn a·n Pere Lobet, mestre de cases que és vengut ab lo dit Berthomeu Gual per dar consell per la obra e ço que s·i devia obrar
lliures, IIII sous

[f. 11v]
Ítem més, pos en date que a XIII de ffebrer paguí a·n Martí Thomàs, mestre de cases, per rahó com[1] vengut per aconsellar què era fahedor en la obra de la lotga, per ço com era molt consentida
lliures, IIII sous

Ítem, més pos en date que costaren II puntals de pi que comprí d'en Francoy Rossell per apuntalar los arquets dalt de la lotga, que costaren a raó de I sou, VIII diners la peça
lliures, III sous, IIII

Ítem, més pos en date que lo dit jorn pagú an Francoy Rosselll, los quals li comprí per fer soles com apuntalaren los arquets, VI taules,[2] a raó de III sous, X diners la taula, munta, de què·n ferma àpocha ab los II puntals en poder d'en Johan Bages, notari, a XV de setembre
I lliura, III sous

Ítem més, pos en date que lo dit jorn paguí al dit en Ffrancoy Rossell per V taules de poy que li comprí obs de apuntalar los arquets dalt, a raó de IIII sous, VI diners la taula, perço com havien a servir dalt voltades, que munta, e ferma·n àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, a XV de setembre
I lliura, II sous, VI

Ítem més, pos en date que lo dit jorn paguí per I quintar de lenya que en Johan Ravata près per fer tascons a l'apuntalar[3]
lliures, I sou, V

[1] *Falta* era
[2] VI taules *interlineat*
[3] *Segueix ratllat* e per II puntals

Ítem més, pos en date que costaren II trunyelles de spart que serviren a la obra
lliures, sous, VI

Ítem més, pos en date que lo dit jorn paguí a·n Johan Ravata, lo qual havia despès per portar totes les taules e coses dessusdites
lliures, IIII sous, II

[f. 12r]
Ítem més paguí lo dit jorn, que pos en date, los quals doní a·n Johan Ravata, mestre fuster, que ho havia bestret per III perxes de salzer que comprà, que serviren a la dita obra, a raó de IIII sous la perxa
lliures, XII sous

Ítem és pos en date que a XVII de ffebrer paguí a·n Miquel Valls, fuster, per III antenes longues que havia venudes per la obra, que havia cascuna de lonc C palms, a raó de XXV florins totes tres, e volguí-les abans comprar, que si les logàs muntara massa, de que·n ferma àpocha lo dit jorn en poder d'en Johan Bages, notari
XIII lliures, XV sous

Ítem, més pos en date que paguí lo dit jorn a IIII bastaxos que havien portades les entenes
lliures, IIII sous

Ítem més, pos en date que paguí a·n Bernat Çafont, fuster, per II cayrats de fusta de València que·n comprí per fer portes a les finestres de la casa nova, a raó de XXIIII sous la peça, munte II lliures, VIII sous, de que·n ferma àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, a XXI de ffebrer
II lliures, VIII sous

Ítem, més pos en date que a XXI de ffebrer paguí a·n Ffrancoy Rossell, los quals li eren deguts per XII taules de poyl primes, que serviren per soles als puntals dels arquets de la lotga, e per II puntals d'àlber, e per I taula gran de pi que serví per les portes de les finestres de la casa nova, que munta tot III lliures, X sous, de que·n ferma I àpocha en poder d'en Johan Bages, notari
III lliures, X sous

[f. 12v]
Ítem més, pos en date que a XXI de ffebrer paguí a·n Johan Ravata, mestre fuster, los quals li eren deguts per IIII taules grosses de fusta de València, que serviren a les portes de les finestres de la casa nova, a raó de XXII sous la taula. E més, per I altra taula de pi. Que muntaren per totes V lliures, X sous, de que·n ferma àpocha en poder d'en Johan Bages, notari
V lliures, X sous

Ítem més, pos en date que a XXVI de ffebrer paguí a n'Anthoni Granell, los quals li eren deguts per dos torongés que·n comprí, que manchaven en l'ort de la lotga, ço és, per arencar IIII sous, per plantar, III sous, per trunyella, VIIII diners, e per portar, III sous, III, e de Pruna comprà VIIII sous, VI diners, que és per tot I lliura, II sous, de que·n ferma àpocha en poder d'en Johan Bages, notari
I lliura, II sous

Ítem més, pos en date que a VI de març paguí compttans a·n Johan Vilar, tayller, los quals li eren deguts, ço és, per I talla d'una puliga e per I matayll de coure per la dita taylla qui pesa XI [...], e per una poliga, e I pern, e per una taylla gran, e per dos puliges, e IIII perns per dues taylles de dues poliges, e per una taylla de I puliga, e per una poliga de una taylla redona, e per I matayll de coure que pesà I lliura, II sous, e per una brancha d'àlber, que munta per tot I lliura, sous, III diners, de que·n fermà àpocha la dessusdita jornada, en poder d'en Johan Bages, notari
I lliura, sous, III

[f. 13r]
Ítem més, pos en date que a XI de març, ab alberà dels honorables cònsols fet a VI del dit mes de març, paguí, los quals fiu dir en la taula de la ciutat a·n Guillem Romanyà,

moler, los quals li eren deguts per certes lambordes que vené per refermar la lotga, axí com appar largament en la àpocha la qual fermà a VI de març en poder d'en Johan Bages, notari
VIII lliures, III sous

Ítem més, pos en date que a XIII de març, ab alberà dels honorables cònsols fet a VI del dit mes de març, paguí, los quals fiu dir en la taula de la ciutat a·n Martí Molla, los quals li eren degudes per XV perxes de salzer, a raó de IIII sous la peça, e més per XVIIII travesses a raó de VIIII diners la peça, e per una perxa gran per II sous, e per III travesses a raó de V diners la peça, que munta tot III lliures, XIII sous, VIIII, que què·n ferma àpocha a XI de març, en poder d'en Johan Bages, notari
III lliures, XIII sous, VIIII

Ítem més, pos en date que a XXIII de març, ab alberà dels honorables cònsols fet a XX del dit mes de març, paguí, los quals fiu dir en la taula de la ciutat a·n Jaume Roure, fuster, les quals li eren deguts per port de LX lambordes carretals que aportà de Munjuïch per obs de la obra de la lotga com lo terratrèmol la ferie e la sodegà en tres parts, a raó de V sous, VI diners de port per cascuna lamborda, seran XVI liures, X sous, de que·n ferma àpocha en poder d'en Johan Bages, notari
XVI lliures, X sous

[f. 13v]
Ítem més, pos en date que a XXVII de març, ab alberà dels honorables cònsols fet a XX del dit mes, paguí, los quals fiu dir en la taula de la ciutat a·n Pere Antich, ragoler, los quals li eren deguts per CXX quorteres de calç que serviren a la obra de la lotga, axí a l'enpaymentar de l'ort com a l'altra obra, a raó de I sou, VI diners la quortera, munte VIIII sous, de què·n ferma àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, la jornada del dit alberà
VIII sous

Ítem més, pos en date que lo demunt dit dia, ab alberà dels honorables cònsols fet a XX del dit mes de març, paguí, los quals fiu dir en la taula de la ciutat a·n Miquel Valls, fuster, los quals li eren deguts per certa fusta que comprí per obs de la obra de la lotga,

segons per menut appar en la àpocha que n·a fermada en poder d'en Johan Bages, notari, a XX de març
VII lliures, VII sous

[f. 14r]
Ítem més, pos en date que a III d'abril, ab alberà dels honorables cònsols fet a XXVIIII de març proppassat paguí, los quals fiu dir en la taula de la ciutat a·n Guillem Romanyà, mestre de cases, los quals li eren deguts per XXXXVI lambordes caratals que li comprí per obs de la obra de la lotga, que costaren a raó de VIII sous la peça, de què·n ferma àpocha la jornada de l'alberà, en poder d'en Johan Bages, notari
XVIII lliures, VIII sous

Ítem més, pos en date que a XI de mag, ab alberà dels honorables cònsols fet a XVI d'abril proppassat, paguí, los quals fiu dir en la taula de la ciutat a·n Nicolau Aulomar, mariner, los quals li eren deguts per certa exàrçia d'espart que·n comprí per la obra de la lotga, com appar per menut en la àpocha que l'y a fermada en poder d'en Johan Bages, notari, la jornada de l'alberà
II lliures

Ítem més, pos en date que a XV de mag, ab alberà dels honorables cònsols fet a VIII del dit mes, paguí, los quals fiu dir en la taula de la ciutat al dessusdit Guillem Romanyà, mestre de cases, los quals li eren deguts per resta de les lambordes e per guix per abeurar los permòdols dalt de la lotga, de què·n ferma àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, la jornada del demunt dit alberà
III lliures, VIIII sous

[f. 14v]
Ítem més, pos en date que a XXI de mag, ab alberà dels honorables cònsols fet a XV del dit mes, paguí, los quals fiu dir en la taula de la ciutat a·n Bernat Magor, ferrer, los quals li eren deguts per clavó que ha servit a la obra de la lotga e a les finestres de la casa nova, de què·n ferma àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, la jornada de l'alberà dessusdit
III lliures, XVIIII sous, V

Ítem més, pos en date que a XXIII de mag, ab alberà dels honorables cònsols fet a V del dit mes de mag, paguí, los quals fiu dir en la taula de la ciutat a·n Ffrancesch Çagrau, botiguer, los quals li eren deguts per II quintars de plom, que serví a les dues ons de la lotga per refermar e per tornar-les metre, que estiguessen forts, de què·n ferma àpocha en poder d'en Johan Bages, notari, la jornada del demunt dit alberà
III lliures, XII sous

Ítem més, pos en date que a XXV de mag paguí per fer metre les III antenes grans dins la casa de la lotga nova, les quals havien servit a la obra de la lotga, e per ço que no·s guastassen meteren-les dins la dita casa nova, e costaren IIII bastaxs que les hi meteren
lliures, III sous, VI

[f. 15r]
Ítem més, pos en date que a I de juny paguí a·n Pere Ferran, arener, per VII dotzenes e III somades d'arena e argila que portà per la obra de l'ort de la lotga, que muntaren
lliures, XVI sous

Ítem més, paguí, que pos en date que paguí[1] a·n Martí Molle, fuster, los quals li eren deguts per IIII travessos que·n Font ne près, a raó de VIIII diners la peça, munta
lliures, III sous

Ítem, pos en date aquesta partida que a XXI de febrer paguí comptans a·n Guillem Romanyà, moler, les quals a ell eren degudes per XIIII lambordes carretals que en March Çafont comprà d'ell ops de la obra, a raó de VIII sous la peça, de què·n ferma en poder d'en Johan Bages, notari, àpocha la jornada dessusdita (aquesta partida m'avia oblidada que devia ésser atràs en la segona pàgina de la obra, per què ne fas açí memòria)
V lliures, XII sous

Ítem, més pos en date que a II de juny paguí a·n Pere, corder, per I cap de cànem que en Johan Ravata ne près per ajudar a muntar les lambordes, que pesà XVII lliures, a raó de

[1] que paguí *interlineat*

VIII diners la lliura, munta XI sous, IIII. E per III sous, III unces de corda prima que serví a la dita obra, a dita rahó, munta II sous, II, és tot am alberà
lliures, XIIII sous, VI diners

41.

142?.[1] Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1428", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

> *A.* AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1428".

[s. f.]

E més, pos en date que a VIIII de mag, ab alberà dels honorables cònsols fet a V del dit, paguí los quals fiu dir en la taula de la ciutat a·n Pere Soler, ferrer, a ell degut per claus noves que feu als armaris de l'arxiu, per ço que ab les dites VI claus tots los armaris se obren e tanquen. A-n'y àpocha en poder d'en Johan Bages, la jornada dessusdita
I lliura, XVI sous

42.

1431-1432. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1431-1432", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

> *A.* AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 3, "Rebudes i dates 1431-1432".

[1] Es tracta d'un compte de dates sense datar, relligat dins el quadern corresponent a l'any 1428.

Dates fetes per mi, dit Johan çes Anasses en lo dit nom, de moneda comptant, per diverses actas e a diverses personas, tants solament le lotge, contants

[f. 100v]

Ítem, a XVIIII del dit mes[1] doní als misatgés dels cònsols per comprar I libant, IIII trunyellas, II scombres e I lansa, per scombrar lo sostre de la lotge, que costà tot
lliures, VII sous, IIII

Ítem, doní als dits misatgés per II homens que loguaren qui entraren en le gata qui serveix per scombrar lo dit sostre, los quals homens serviren II jorns, que a raó de IIII sous per hom e per jorn, munten
lliures, XVI sous

Ítem, lo dit jorn doní als dits misatgés per II homens qui serviren II jorns, a raó de III sous, VI per hom e per jorn, en tirar la gata e talar-le
lliures, XIIII sous

Ítem, per més per I home qui leguia tot I jorn en scombrar la taulada, les scales e lo porxo de la dita lotge
lliures, III sous, VI

[1] *Es refereix al maig*

43.

1432. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1432", on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 33, "Rebudes i dates 1432".

[f. 29r]

Ítem, pos en data, a XXIII de deembre[1] paguí a·n March Çafont, mestre de chases, per lo cost de una llosa de pedra a obs de l'ort dels tarongers de la Llotga, per lo cost de obrar la dita llosa, per tot. És anotat anant carta XXXXIII

VIII sous

[f. 29v]

Ítem, pos en comte de date lo atràs dit jorn[2] paguí al dit March Çafont per IIII quarteres de calç e per picadíç per a obs de la hobra de les taulades e tarat de la llotja. Notat a carta XXXXIII

VIIII sous

Ítem, pos en comte de data lo dit jorn[3] paguí al dit March Çafont per rahó de XII jornals que obraren per rechórer les taulades e rechórer lo tarat de la lotga, ço és, VI jornals a raó de IIII sous, e altres VI jornals a raó de IIII sous, VI diners, que munte per tot. És notat anant, carta XXXXIII

II lliures, XI sous

[f. 31r]

Ítem, pos en data[4] que per lo propdit albarà la taula de la ciutat dix a·n March Çafont, mestre de chases, e són per la prorata de XV lliures de censal que solia rebre sobre lo dit dret, comtant del XXè dia del mes d'abril fins a VI de maig, que lo dit censal fou remut, de què ferma àpocha en poder d'en Johan Bages, notari

[1] *Es refereix a l'any 1432.*
[2] *Es refereix al 23 de desembre de 1432*
[3] *Es refereix al 23 de desembre de 1432*
[4] *Es refereix al 23 de desembre de 1432*

I lliura, XVIIII sous, II diners

[f. 43v]
Ítem, paguí a XXIII de deembre[1] a·n March Çafont, mestre de cases, per lo chost de una llosa de pedra a obs de l'hort dels tarongers, e per hobrar la dita llosa e metre-la llà hon era obs en lo dit hort. És posat en comte de data atràs en carta XXVIIII.
VIII sous

Ítem, paguí al dit March Çafont, a XXIII de deembre, [2] per IIII quarteres de calç e pichadís a obs de la obra de les taulades e tarat de la Llotga. És posat en comte de data atràs en carta XXVIIII
VIIII sous

Ítem, paguí al dit March Çafont per XII jornals que hobraren en la Llotga per rechórer lo tarat de la lotgue e rechórer totes les taulades. És posat en comte de data atràs en carta XXVIIII
II lliures, XI sous

44.

1434 desembre 17. Barcelona
Fragment del llibre de clavaria del dret del pariatge corresponent a l'any 1434, on consten pagaments diversos relacionats amb l'edifici de la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 34.

[s.f.]

Als molt honorables los administradors de la taula de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com l'onrat en Guillem Martina, deffenedor de la mercaderia e clavari del dret del periatge dege fer dir e scriure en Bernat Mertorell,

[1] *Es refereix a 1432*
[2] *Es refereix a 1432*

pintor, dotze fflorins a ell deguts per rahó de una taula pintada[1] per la qual se demostra lo nombre de les hores del ralatge de la[2] lotge dels mercaders. Per ço com haurà feta la dita continuats aquella, e cobrats lo present scrit en Barchionona a XVII de deembre ano a Nativitate domini M CCCC XXXIIII.

45.

1438-1439. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1438-1439", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja

AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 4.

Dates de salaris extraordinaris, remuneracions e altres macions comunes pagades per àpoques e albarans

[f. 18r]

Ítem, paguí en Anthoni Vallhonesta, de la perròquia de Sent Genís d'Agudells, del bisbat de Barchinona, ab alberà dels honorables cònsols scrit a onze de maig de l'any M CCCC XXX VIII, la cantitat de fora posada, a ell deguda per la terça part d'aquelles XIII lliures, XIII sous, III diners, les quals li eran degudes per preu de serta sort de lenyam d'ulzina d'ell comprada a obs de fer los asens de fust ab los quals se carregan les pedres dins los puntons ab los quals se porten les pedres e·s lanzen al loch hon lo moll se construeix en la plaga de la mar de Barchinona, les quals partanyen pagar al puntó fet de pecúnias del dit dret. Segons que·n lo dit alberà se conté que cobre ab àpoca closa per lo damunt dit lo die e any damunt dit, en compte de la Taula en carta LXXXVIIII

IIII lliures, XI sous, I

[1] pintada *interlineat.*

[2] *Segueix, ratllat,* dita.

[f. 19r]

Ítem, done en Aloy de Navel, mercader, ab albarà dels honorables cónsols de la mar, scrit a VIII del mes de juny de l'any M CCCC XXXX VIII, les quals li són degudes per loguer de sertes palanques, arguens e talles suas qui an servit en l'any present a verar lo puntó de la lotga. Segons que·n lo dit alberà se conté que cobre ab àpocha closa per en Bernat Pi, notari escrivà dels dits cònsols, lo die e any damunt dit, al compte de la Taula en carta LXXXVIIII

III lliures, VI sous

Ítem, done en Simon Frexe, ferrer, ab albarà dels honorables cònsols de la mar scrit a XIII de juny de l'any M CCCC XXXX VIII, la cantitat deffora posada, a ell deguda per bulir, aserar e imar diverses instruments de ferro, e per diverses tescons e brochas, los quals de nou a fetes a obs de trencar les pedres de Muntjuhich, qui·s portan ab lo puntó que·s paga del dit dret, e lensar aquelles la hon se fa lo gir del moll, segons pus largament se conté en un compte donat per lo dit Simon Frexa, lo qual core ensemps ab l'ambarà damunt dit e ab àpocha closa per en Bernat Pi, notari e scrivà dels dits honorables cònsols, lo die e any damuntdit. Són en compte a la Taula en carta LXXXVIIII

VIII lliures, VIII sous, X

[f. 26r]

Ítem, doní en Johan Soler, fuster, ab alberà dels honorables cònsols scrit a XXX dels mes d'octubre de l'any M CCCC XXX VIII, la cantitat de fora posada, a ell deguda, ço és, VIII lliures, VIIII sous, VI per Ia sort de fusta de pi que a mesa sobre los padrisos entorn de la lotga, a an tots los pedrisos que són devall los padrisos, e per II tenidors de peus devall II banchs qui stan denant lo cancell des dits cònsols, e II banchs pochs qui a fets per tenir dins lo cancell, per adobar la taula hon se cull lo dret de la lotga de mala per lliura, e per fer tenidors de peus a la case del Concell de XXX tot a l'antorn, e sospendre los banchs qui són dins la ... casa ins egual dels respatlés, e altres obres necessàrias a la dita lotga, e les resants VI lliures, XII dous, VI per XVIIII jornals e mig seu a raó de V sous lo jorn, eper XVII jorns e mig de I seu fadrí, araó de II sous lo jorn, segons en lo dit albarà se conté, lo qual cobre ab àpocha closa per lo damuntdit notari lo dia e any de l'alberà damuntdit. Són en compte de la taula de la ciutat en carta LXXXX

XV lliures, XII sous

[f. 26v]

Ítem, done en Johan ça Font, mestre de cases, ciutadà de Barchinona, ab alberà dels honorables cònsols scrit a XX de noembre de l'any M CCCC XXXX VIII, al dit ça Font degudes per sert pahiment de pedre fet dins la lotge en lo loch on era construida la taula d'en Jacme de Casesaya, òlim cambiador, ço és, per la pedra del dit payment, port d'aquella, cals e jornals del mestre e manobre, e per cantó de pedra picada posat al padriç ab que·s tenia la dita taula, segons en lo dit alberà se conté que cobre ab àpocha closa per lo dit notari lo dia e any de l'alberà damuntdit en compte de la taula de la ciutat en carta LXXXXI

II lliures, XVI sous, V

[f. 27v]

Ítem, doní en Johan Lehonard, bancaler, ciutadà de Barchinona, ab alberà dels honorables cònsols scrit a XI de fabrer de l'any M CCCC XXXX VIIII, los quals li són deguts per preu d'un drap o tapit de stam ab lo camper vert, ab VII senyals del dit consolat, fet per ell a ops de la taula en la qual lo dit dret del periatge se cull, axí com en lo dit alberà se conté que cobre ab àpocha closa per en Bernat Pi, notari, lo dia e any de l'alberà damuntdit. Són en compte de la taula de la ciutat en carta LXXXXII

V lliures, I sou, VI

Ítem, done en Berenguer Sabater, fferrer, ab albarà dels honorables cònsols scrit a II del mes d'abril de l'any M CCCC XL VIIII la cantitat de fora posada, a ell deguda a compliment de LXXXVIIII lliures, I sou, V que li eran degudes per preu de II lindars dels II portals de fferro de la lotga, de IIII claravoyes qui stan sobre los dits portals, de I bordó que a afegit en I dels dits portals, e per adobar l'ancaxament del dit bordó, e per port e imposició de les dites coses, e port del plom qui a servit en reblir los dits lindars, e per indicar la dita obre segons pus largament se conté en la àpocha per en Bernat Pi, notari, lo dia e any desús dit, la qual cobre ab l'alberà damunt dit. Són en compte de la taula en carta LXXXXII.

XXVIIII lliures, I sou, V

46.

1438 octubre 30. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. AHCB, 1I.IV, 4, *Llibre de rebudes i dates del dret del periatge*.

[f. 26r]

Ítem, doní en Johan Soler, fuster, ab albarà dels honorables cònsols scrit a XXX del mes d'octubre de l'any M CCCC XXXX VIII la cantitat fora posada, a ell deguda, ço és, VIII lliures, XVIIII sous, VI, per Ia sort de fusta de pi que a mesa sobre los padrisos entorn la lotga, e an tots los pedrisets qui són devall los padrisos, e per II tenidors de peus devall II banchs qui stan denant lo cancell dels dit cònsols, e II bancs pochs que a fets per tenir dins lo cancell, per adobar la taula hon se cull lo dret de la lotga de mala per lliura, e per fer tenidors de peus a la case del concell de XXX tot a l'antorn, e sospendre los banchs qui són dins la dita casa fins egual dels respatles, e altres obres necessàries a la dita lotga. E les resants VI lliures, XII sous, VI, per XVIIII jornals e mig seu, a raó de V sous lo jorn, e per VII jorns e mig de I seu fadrí, a raó de II sous jorn, segons en lo dit albarà se conté. Lo qual cobre ab àpocha closa per lo damunt dit notari lo dia e any de l'alberà damuntdit. Scrit en compte de la taula de la ciutat, en carta LXXXXI

XV lliures, XII sous

47.

1446. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 36.

[s.f.]

D'en Johan Soler, fuster

Los cònsols de la mar de la ciutat de Barchinona a l'honrat an Matheu Capell, deffenador de la mercaderia e clavari del dret del periatge. Dats e liurats an Johan Soler, fuster ciutadà de Barchinona, trenta-set lliures, tres sòlidos e tres diners barchinonesos, qui li eren degudes axí per drap enserat com per betes e clavó e tatxes, fracisses e altres coses que ell ha comprat e comprades e meses en lo forniment de les finestres qui obren en l'ort de la lotge dels mercaders de la dita ciutat, e en ampliar lo cancell de la scrivania del consolat, com per jornals d'ell mateix e de un jove e de un fadrí qui han treballat en fer lo dit forniment e la dita obra del dit cancell, segon slargament es specifficat en la àpocha per ell fermada. E cobrats lo present ab la dita àpocha. Scrit en Barchinona a XV del mes de janer anno a Nativitate domini millesimo CCCC XLVI.

D'en Berenguer Sabater

Los cònsols de la mar de la ciutat de Barchinona a l'honrat an Matheu Capell, deffenador de la mercaderia e clavari del dret del periatge. Dats e liurats an Berenguer Sabater, ferrer ciutadà de la dita ciutat, trenta e quatre sòlidos barchinonesos, a ell deguts per adobar quatre francisses grans del cancell del consolat nostre, e per stanyar aquellas, e per dues francisses ab dos botonets, les quals servit a l'armari de la scrivania del dit consolat, e per tres panys qui han[1] servit als banchals de la dita scrivania. Les quals coses lo dit Berenguer Sabater per comissió nostra ha fetas o fetas fer. E cobrats lo present ab la àpocha. Scrit en Barchinona al primer die del mes de ffebrer anno Nativitate domini millesimo CCCC XLVI.

[1] han *repetit*

48.

1448. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1448", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 37, "Rebudes i dates 1448".

[19r]

Ítem, done en Aloy de Navel, mercader, ab albarà dels honorables cònsols scrit a VIII del mes de juny de l'any M CCCC XXXX VIII, los quals li són deguts per loguer de sertes palanques, argues e talles suas qui an servit en l'any present a verar lo puntó de la lotga qui era dins la Deresana, segons pus largament en lo dit alberà se conté que·n cobre ab àpocha closa per lo dit notari en Bernat Pi lo die e any de l'albarà damunt dit. Són notades en compte de la taula de la ciutat en cartes L XXX VIIII.
III lliures, VI sous

Ítem, dóne en Simó Ffrexa, ferrer, ab albarà dels honorables cònsols scrit a XIII de juny de l'any M CCCC XXXX VIIII,[1] la cantitat de fora posada a ell deguda per bulir, aserar, e nuar diversos instruments de fferro, e per diversos tascons e broques, les quals de nou a ffetes a obs de trencar les grans pedres de Montjuhich qui·s[2] portan ab lo puntó qui·s paga de la lotga per lensar aquelles grans pedres là hon se fa lo gir del moll, segons pus largament se conté en un compte donat per lo dit Simon Ffrexa, lo qual cobre ensemps ab l'alberà damuntdit e ab àpocha closa per lo dit Bernat Pi, notari e scrivà dels dits honorables cònsols lo die e any de l'albarà damunt dit. Són en compte de la taula de la ciutat en cartes L XXXIX.
VIII llliures, VIII sous, X

[f. 22v]

Ítem, dóne en Berenguer Sabater, ferrer, ab albarà dels honorables cònsols scrit a XVIIII del mes de juliol de l'any M CCCC XXXX VIII, los quals li foren donades en paga prorata de major cantitat a ell deguda per adobar e metre en una sort de ferro en los

[1] *Vol dir 1448*
[2] qui·s *repetit*

portals majors de la lotja de las rexes d'aquells, segons pus largament se conté, e encara en un compte per manut donat per lo dit Berenguer Sabater, que és enffilat encemps ab l'albarà demuntdit, e ab àpocha closa per lo dit Bernat Pi lo die e any de l'albarà damunt dit. Són notades en carta L XXXX.

LX lliures

[f. 26r]

Ítem, done en Johan Soler, fuster, ab albarà dels honorables cònsols scrit a XX del mes de noembre de l'any M CCCC XXXX VIII la cantitat de fora posada a ell deguda, ço és, VIII lliures, XVIIII sous, VI diners per una sort de taulam de mig cayrat que a meses sobre los padrisos en torn dela lotga, e per tots los padrisets qui són davall los padrisos, e per II tenidors de peus qui són devall dos banchs qui stan denant la finestre prop del cancell dels dits cònsols, e II banchs pochs que a fets per tenir dins lo cancell, e per adobar la taula hon se cull lo dret de la lotja de malla per lliura, e per fer tenidors de peus en la casa on se acostuma de tenir lo concell de XXX tot a l'entorn, e sospendre los banchs qui són dins la dita casa, e muntar-los fins a les taules de les spatles, e encara per fer altres adobs de fusta necessaris a la dita casa. E les restants VI lliures, XII sous, VI, per XVIIII jorns e mig seus a raó de V sous lo jorn, e per XVII jorns e mig d'I seu fadrí, a raó de II sous lo jorn, segons en lo dit albarà se conté. Que·n cobre ab àpocha closa per dit notari lo die e any de l'albarà damunt dit. E són notades en compte de la taula en cartes L XXXX.

XV lliures, XII sous

[f. 26v]

Ítem, done en Johan Çafont, mestre de cases, ab albarà dels honorables cònsols scrit a XX de noembre de l'any M CCCC XXXX VIII, al dit ça Font degudes per sert payment de pedre fet dins la lotga, en lo loch on era construïda la taula d'en Jacme de Casesaga, òlim cambiador, ço és, per la pedre del dit payment, port d'aquella, cals e jornals de mestre e manobre, e per I cabiró de pedre picada posat al padrís, ab que tenia la dita taula. Segons que·n lo dit alberà se conté que·n cobre ab àpocha closa per lo dit notari lo die e any de l'albarà damunt dit, en compte de la taula en cartes L XXXX I

II lliures, XVI sou, V

[f. 27v]

Ítem, done en Johan Lehonard, bancaler ciutadà de Barchinona, ab albarà dels honorables cònsols scrit a X de ffabrer de l'any M CCCC XXXX VIIII, los quals li són daguts per preu de un drap o tapit de stam ab lo camp vert, ab VII senyals del dit Consolat, fet per ell a ops de la taula en la qual lo dit dret del periatge se cull, axí com en lo dit alberà se conté. Que·n cobre ab àpocha closa per en Bernat Pi, notari, lo die e any de l'albarà damunt dit. E són notades en compte de la taula en cartes L XXXX II
V lliures, I sou, VI

Ítem, dóne en Berenguer Sabater, fferrer, ab albarà dels honorables cònsols scrit a II del mes d'abril de l'any M CCCC XL VIIII, les quals li eran degudes a compliment de LXXX VIIII lliures, I sou, V, per preu de II lindars dels II portals de fferro de la lotga, de IIII claravoyes qui stan sobre los dits portals, e de I bordó que a afegit en I dels dits portals, e de VI vasos que a mesos als pilars dels dits portals, e per adobar l'ancaxament del dit bordó, e per port e imposició de les dites coses, e port e compre del dit plom qui a servit en reblir los dits lindars, e per indicacions de la dita obre. Segons que·n lo dit albarà se conté que·n cobre ab àpocha closa per lo dit notari lo die e any de l'albarà damuntdit. Són en compte de la taula de la ciutat en cartes L XXXX II.
XXVIII lliures, I sou, V.

49.

1449. Barcelona.

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1449", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 37, "Rebudes i dates 1449".

[f. 37v]

Ítem, paguí en Anthoni Spassa, pintor, per alberà dels cònsols scrit a XII del mes de julioll, II lliures, XV sous[1] a ell deguts per LXXII panys d'or fi qui són intrats en una luna per mi feta e possada en lo relotja de la lotja dels mercaders de la dita ciutat, e les

[1] *Segueix, ratllat,* per alberà

stelles fetes en una post denant la qual la dita luna se gira, e per III unces de adzur, e per ayga cuyta e guix qui són intrats en les dites cosses, e per trebals seus de fer les dites cosses, segons apar per alberà que·n cobre ab àpocha fermada en poder del damunt dit notari, dia e any demunt dit.
II lliures, XV sous

[f. 39r]
Ítem, paguí en Jacme Ferrer per alberà dels honorables cònsols scrit a XVIIII del mes de julioll any M CCCC XXXX VIIII, IIII lliures, VI sous barchinonesos, a el degudes per una luna per el ertificialment feta e possade en lo relotja de la lotja dels mercaders de la dite ciutat, segons apar en lo dit alberà que·n cobre ab àpocha fermada en poder de Bernat Pi, notari, desús dit dia e any.
IIII lliures, VI sous

[f. 42v]
Ítem, paguí en Johan Cabera,[1] mestre de cases, per alberà dels honorables cònsols scrit a VII de noembre M CCCC XXXX VIIII, I lliura, X sous, I, a ell deguts e partanyents per III jornals per los quals el ha trebellat en obrar en lo terrat de la lotja dels mercaders, a raó de IIII sous, VI diners cascun jorn, e per altres III jorns per I menobre que li ha aydat a obrar ab lo dit Johan Cabrera a raó de III sous, VI lo jorn, e per calç e picadís a ops de la dita obre, segons en un compte de paper per lo dit Johan Cabera donat e liurat se conté, segons apar en l'alberà que·n cobre ab àpocha fermada en poder de Bernat Pi, notari, demunt dit dia e any.
I lliura, X sous, I

[f. 65r]
Ítem, paguí en Simon Frexe, ferrer, per alberà dels honorables cònsols scrit a III del mes de julioll M CCCC XXXX VIIII, VIIII lliures, XVII sous, I barchinonesos, per la terça part de aquelles XXVIII lliures, XI sous, III de la dita moneda a ell deguda per calgar e bullir diverses struments de ferro als quals ha afegit serta quantitat de aser e de ferro, e per diverses altres struments de ferro nous per el fets, los quals servexen a trencar les pedres en lo puig de Muntjuhich a obs de porta e lensar aquelles en lo loch en lo qual

[1] *Deu ser un error, més endavant l'anomena Joan Cabrera.*

moyll o port se construex en la plaja de la mar de la dita ciutat, e per altres rahons, segons en I compte per lo dit Simon donat specificadament per menut se conté. Les quals VIIII lliures, XVII sous, I dal dit dret partanyian pagar, segons apar per l'alberà que cobre ab àpocha dit dia e any.
VIIII lliures, XVII sous, I

50.

1450. Barcelona
Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1450", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 37, "Rebudes i dates 1450".

[f. 44r]
Compte de diverses despeses ffetes a menut de comptants per la lotga, e per altres coses necessàries al ben avenir e andresa de la mercaderia

[f. 45r]
Ítem, costà I lata de XXXX palms, lata de mig, que comprí d'en Enimera, fuster, de melis, la qual en Johan Soler, fuster, mestre majó de la obra de la lotga, mes en la finestre denant lo pes del constrast, que·y feu an mig del gran drap anserat, costà
II sous, VI

[f. 46v]
Ítem, paguí per scurar tot lo pinnacla de coura del surtidor de la font qui sta damunt la pica de la dita font, lo qual era tot ple de pedriga, e los forats dels babuïns per hon pasa l'ayga, de que agueran II homens qui·ls denejaren. De tot I strem treball doni·ls-ne per avinensa que·n fiu ab ell, I florí e mig
XVI sous, VI

Ítem, costà una murala de coura que fiu fer devall tot lo dit pinnacle. Costà acabat menys del metre. A-n·y àpocha ab en Pere Pau Pujade.
II lliures, I sou

Ítem, costà un sent Miquel de coura que fiu fer per star damunt lo pinacla de la font sobre lo surtidor de la ayga, fo d'en Nadal, argenter. Costà, tot argentat, ab les ales deurades. A-n·y àpocha en poder del dit Pere Pau Pujades.
I lliura, XIII sous

[f. 47r]
Ítem, que paguí per VIIII lliures de plom que comprí per metre tot lo compliment del surtidor de la font de la lotga. Costà a raó de V diners la lliura.
III sous, VIIII

Ítem, paguí en Nadal Omar, argenter, per adobar lo pinacle de la font e per fer-hi de nou molts baboyns de coura e tores per què los que hi eran per antiguitat de temps s'eren rompudes per pedriga, per scurar e denejar-ho bé tot, e deurar-ho tot d'or fi, tornar deurar de nou tot lo sent Miquel qui ja era stat cubert d'argent fi, costà tot XIII florins e mig. A-n'y àpocha presa per n'Anthoni Vilanova, notari, a XXVI de noembre
VII lliures, VIII sous, VI

[f. 48r]
Ítem, qui paguí per loguer de fusta qui serví als ponts que feran per mudar lo drap anserat a la finestra qui pasa a l'ort de la lotga
II sous

Ítem, costaren CCC tatxes per clavar lo drap anserat de la dita finestra
I sou

Ítem, paguí per III peses de veta per metre lo dit drap, a raó de I sou, VI la peça
IIII sous

Ítem, costà carbó de verer per metre lo dit drap anserat
I sou

Ítem, és degut en Johan Soler, mestre major, per III jorns e mig a raó de V sous
XVII sous, V

Ítem, en Bernat Semans, fuster, per II jorns que li ajudà, a reó de III sous, VI
VII sous, [...]

Ítem, en Genís Donadeu, fuster, per II jorns a raó de III sous, VI lo jorn
VII sous, [...]

Ítem, per portar e tornar la fusta dels ponts
[...]

Ítem, costaren IIII [...]de rems per fer la cabria, que comprí d'en Matheu Sanxo, a raó de IIII sous la pesa
XVI sous

Ítem, per la fusta d'àlber que comprà en Johan Soler d'en Dalmau Costa, la qual entrà en la dita cabria
X sous

Ítem, costà la corda de cànyem de la cabria, de Anthoni, corder
IIII sous

Ítem, per IIII jornals que mes lo dit Johan Soler an fer la dita cabria, a raó de V sous lo jorn
I lliura [...]

51.

1452. Barcelona

Inventari dels objectes i ornaments que eren propietat de la capella de la llotja l'any 1452.

A. AHCB, *Documentació diversa*, 1I-VIII, 1/ 2, 3.

Primerament .I. cofre launat ab senyal de Munchada e és altar portatil en que eren les coses següents.
Ítem, .I. casula negra de sendat ab fresadura ab senyal de Munchada
Ítem .II. dalmatiques negres de sendat negra ab fresadura d'or ab senyal de Munchada
Ítem .III. maniples e .III stoles negres del drap matex
Ítem tres capes processionals del drap daurat dit ab fresadura d'or ab senyal de Munchada. E tots los dits vestiments son forrats de forradura groga.
Ítem .I. pali anach de seda listat forrat de drap de li blanch
Ítem dues tovalloles stretes obrades d'or i de seda, ab senyals de Loria
Ítem I stoix dels dits corporals de drap d'or, ab una àguila
Ítem .I. bell salpasser d'argent ab esmalts, ab senyal de Munchada
Ítem .I. baci dargent esmalts ab senyal de Munchada, és trenchat
Ítem dos canalobres d'argent bells, ab esmalts, ab senyal de Munchada, ab lur stoix de cuyr
Ítem uns ensensers d'argent ab senyal de Munchada, forts bells, ab lur stoix de cuyr
Ítem una maneta d'argent ab una cullera dargent, ab son stoix de cuyr, ab esmalts ab senyal de Munchada
Ítem un calçe d'argent ab sa peana, daurat, molt bell daurat, ab esmalts ab senyal de Munchada, ab son stoix de cuyr ab .I. crucifix[1] a la una part volcat en .I. tovallola
Ítem una capsa d'argent de tenir òsties, esmaltada ab senyal de Munchada, ab son stoix de cuir[2]
Ítem unes canadelles d'argent sens tanchadors, ab lur stoix, ab senyal de Munchada en les canadelles

[1] en lo calçe, *interlineat.*
[2] al marge, *roman a la capella de la casa de la ciutat*.

Ítem una creu d'argent molt bella, daurada ab senyal de Munchada. Ítem son bell peu ab esmalts ab senyal de Munchada. E .I. stoix de cuyr on stave la dita creu e peu, que és molt bell, és-hi volcada una tovalloleta blancha
Ítem un altre cofre launat ab senyal de Munchada, és altar portátil, en què eren les coses
Primerament .I. cinyell vermell
Ítem un frontal obrat de seda
Ítem .I. drap de lí per cobrir l'altar
Ítem .I. amit prim de lí squinsat
Ítem .Ia. camisa romana o camís squinsats
Ítem unes taules de romania ab senyal de Monchada
Ítem una casulla blancha de seda laurada d'or. e una stola e maniple obrats d'or
Ítem una casulla e una stola e .I. maniple, tot de lí, e la casulla ha una creu de sendat vermell
Ítem .I. pali veyll de drap de marroma
Ítem uns corporals ab lur cuberta ab senyals de canales [...] ab perles de vidre blaves e vermelles

52.

1453. Barcelona.
Fragments del "Llibre d'àpoques i albarans", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

*A***.** AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans*, 1I-III, 1.

[f. 176r]
Los cònsols de la mar de la ciutat de Barchinona a l'honorable en Bernat Oliver, altre dels defenadors de la mercaderia e clavari del dret del periatge. Dats e liurats a·n Guillem Planes, pintor, tres lliures e sis sòlidos barchinonesos, a ell degudes per pintar un scut ab les armes del noble mossèn Pere de Muntcada, quòndam. Et per fer e pintar una bandera ab les dites armes. Et per los panys d'or qui entraren en les dites pintures. Et per fer e cosir un drap qui stà demunt la tomba on la ossa del dit noble és stada mesa, les quals coses són stades posades dins la capella feta en l'ort de la lotge dels mercaders.

Et per pintar un faristol per obs de la dita capella. Et per pintar un armariet on les candeles qui servexen a la celebració de les misses són meses. Et cobrats lo present ab la àpoca. Scrit en Barchinona a XV de maig de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LIII.

[f. 189v]

Los cònsols de la mar de la ciutat de Barchinona a l'honorable en Bernat Oliver, altre dels defenadors de la mercaderia e clavari del dret del periatge. Dats e liurats a·n Johan Berenguer Thora, mercader ciutadà de la dita ciutat, vint e set lliures e deu sòlidos barchinonesos en paga prorata de aquelles setanta una lliura, deu sòlidos, per preu de les quals d'ell és stat comprat un retaula de la Nativitat de Nostre Senyor a ops de la capella feta en l'ort de la lotge dels mercaders. E cobrats la present ab la àpoca. Scrit en Barchinona a XXI de juliol de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LIII.

[ff. 195v-196r]

Los cònsols de la mar de la ciutat de Barchinona a l'honorable en Bernat Oliver, altre dels defenadors de la mercaderia e clavari del dret del periatge. Dats e liurats a·n March ça Font, mestre de cases, trenta lliures barchinoneses en paga prorata de maior quantitat a ell[1] deguda per diversos jornals per ell e per los altres mestres de cases fetes en la construcció de la casa qui·s fa en l'ort de la lotge dels mercaders,[2] en los quals jornals no[3] és compresa la obra per ell feta e[4] fahedora a·scarada. E cobrats lo present ab la àpoca. Scrit en Barchinona a XXVI de setembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC L tres.

[1] *Segueix, ratllat,* e als altres mestres de cases
[2] *Segueix, ratllat,* exceptat
[3] *Segueix, ratllat,* sia
[4] feta e *interlineat*

53.

1449. Barcelona

Fragments del "Llibre d'àpoques i albarans", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 38.

[s. f.]

D'en Berenguer Sabater

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Pere de Muntrós, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Berenguer Sabater, ferrer, ciutadà de Barchinona, vint e nou lliures, un sou e sinch diners barchinonesos a compliment d'aquellas vuytanta nou lliures, un sou e sinch diners de la dita moneda que li eren degudes per preu de dos lindars dels portals de ferro de la lotge dels mercaders de la dita ciutat, de quatre claravoyes que stan sobre·ls portals, de un bordó que ha affegit en hu dels dits portals, e de sis vases que servexen als pilars dels dits portals, e per adobar l'encaxament del dit bordó, e per port e imposició de les ditas coses, e del plom qui ha servit a reblir los dits lindars, e per indicar la dita obra, segons en la àpoca pus largament és contengut. Per ço com haurà feta la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a dos del mes d'abril anno a Nativitate domini M CCCC XXXX nono.
Miquel dez Pla, cònsol

Los cònsols de la mar de la ciutat de Barchionona. A l'honrat en Pere de Muntrós, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret[1] del pariatge. Dats e liurats a·n Berenguer Sabater, ferrer ciutadà de Barchinona, vint e nou lliures, un sou e sinch diners barchinonesos a compliment d'aquellas vuytanta nou lliures, un sou e sinch diners de la dita moneda que li eren degudes per preu de dos lindars dels portals de ferro de la lotge dels mercaders de la dita ciutat, de quatra claravoyes que stan sobre·ls dits

[1] del dret *repetit.*

portals, d'un bordó que ha affigit en hu dels dits portals, e de sis vases que servexen als[1] pilars dels dits portals, e per adobar l'encaxament del dit bordó, e per port e imposició de les dites coses, e del plom qui ha servit a reblir los dits lindars, e per indicar la dita hobra segons en la àpoca pus largament és contengut. E cobrats lo present ab la dita àpoca. Scrit en Barchinona a dos del mes d'abril anno a Nativitate domini M CCCC XXXX nono.

54.

1452-1453. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1452", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 39, "Rebudes i dates 1452".

[f. 37v]

Ítem, paguí en Nicholau Gual, mercader e ciutadà de Barchinona, ab alberà dels honorables cònsols fet a XXIIII de noembre any mil quatrecents cinquante dos, la quantitat defora posade, a ell degudes per preu de XII fusts de pi per ell comprats per obrar una casa fahedora prop la lotge dels mercaders, on los preveres celebrants mises en la capella de la lotge deuen star, a raó de XVI sous, VI per quascun fust, axí com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Maruyl, notari, lo dia e any dessusdit. Apar en compte de la taula en cartes LXII

VIIII lliures, XVIII sous

Ítem, doní en Berenguer Camós, courer, ab alberà dels honorables cònsols fet a XXXI de octubre any mil CCCC cinquante dos, la quantitat defora posade, a ell degudes per preu de una squelle de coura de pes de XXXV lliures, a raó de II sous per quascuna liura, e los restants quatre sous per un batall de ferro fet a la dita squella, la qual squella és tade comprade a ops de una capella feta dins l'ort de la lotge dels mercaders, axí com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Maruyl, notari, lo dia e any dessusdit. Apar en compte de la taula en cartes LXII

[1] *Segueix, ratllat,* pilal

III lliures, XIV sous

[f. 38r]

Ítem, paguí a n'en Terri Damers, vadrier e ciutadà de Barchinona, ab alberà dels honorables cònsols fet a IIII de noembre any mil quatrecents cinquante dos, la quantitat defora posade, a ell degudes, ço és, una liura e vuyt sous per preu de XII lliures de fil de lautó a raó de II sous IIII diners per quascuna liura, e una liure, deu sous per tòrser lo dit fil, e una liure, XIII sous per unes retxes de ferro. E los restants XI sous per fer hun senyal en la vadriera deiusscrita. Les quals coses foren fetes per deffenció de una vadriera feta a ops de la dita capella desús mencionade, axí com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Maruyl, notari, dia e any dessusdit. Apar en compte de la taula en cartes LXII
III lliures, X

Ítem, paguí en Cebrià Vilell, raioler ciutadà de Barchinona, ab alberà dels honorables cònsols fet a III de noembre any mil quatrecents cinquante dos, la quantitat defora posade, a ell degudes, ço és, II lliures, VIIII sous, VI diners per preu de mil C raioles de pahiment a rahó de XXXXV sous lo miller, e XVI sous, IIII per XIIII quorteres de calç a raó de XIIII diners per quortera, e V sous per preu de cent cayrons pochs. Les quals coses an servit en la obre de la dessusdita capella, axí com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Marul, notari, lo dia e any dessusdit. Apar en compte de la taula en cartes LXII
III lliures, X sous, X

[f. 39r]

Ítem, paguí en Pera Sagarre, mestre de draps de senyals, e per ell en Bernat de Junyent, mercader, ab alberà dels honorables cònsols fet a XVIII de deembre any M CCCC LII, la quantitat de fora posade, a ell degudes per preu de un drap de peus ab sinch senyals, ço és, hun real en lo mig, e dos ab les armes de Muncade, e dos ab les armes de la lotge, d'ell comprat a ops de la[1] dessusdita capella, axí com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Maruyl, notari, lo dia e any dessusdit. Apar en compte de la taula en cartes LXIII

[1] *Segueix, ratllat,* Lotge.

XII lliures, II sous

[f. 40r]

Ítem, paguí en Guillem Planes, pintor e ciutadà de Barchinona,o per ell en Gabriell Oliver, collidor del dret del periatge, ab alberà dels honorables cònsols fet a XXVIIII de deembre any mil quatrecents cinquante tres,[1] la quantitat defora posade, a ell degudes per jornals per ell e per d'altres pintos fets en la capella de la lotge, e per altres coses per ell a la dita capella fets, axí com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Maruyl lo dia e any dessusdit. Apar en compte de la taula en cartes 63.[2]
XXV lliures, XVI sous, VIII

Ítem, paguí en Johan ca Font, mestre de cases, ab alberà dels honorables cònsols fet a X de janer del any mil quatrecents cinquante tres, la quantitat deffora posade, a ell degudes per jornals de diverses personas e per pedre comprade per la[3] capella dessusdita, axí com com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Maruyl lo dia e any dessusdit. En compte de la taula en cartes 63.[4]
XIII lliures, XVIII sous

Ítem, paguí en Bernat ça Font, fuster, ab alberà dels honorables cònsols fet a XXXI de janer any mil quatrecents cinquante tres, la quantitat de fora posade, a ell degude, ço és, dues lliures XII sous, VI diners per serrar XXXVI fils de bigues procehides de XII fusts, a raó de I sou, VI diners lo fil, proceshides de VI fusts, a raó de IIII sous lo fil. La qual fusta ha servit a obre de la dessusdita capella, axí com com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Maruyl, notari. Apar en compte de la taula en cartes 63.[5]
III lliures, VI sous, VI diners

[f. 41v]

Ítem, paguí en Pera Avinent, argenter ciutadà de Barchinona, ab alberà dels cònsols fet a XXVIII de ffebrer any mil quatrecents LIII, la quantitat de fora posade, a ell degude per preu de una verga gornide d'argent per ell feta per ordinació dels cònsols a obs e

[1] *Es refereix a 1452.*
[2] *Ratllat,* LXXXIII.
[3] *Segueix, ratllat,* dita.
[4] *Ratllat,* LXXXIII.
[5] *Ratllat,* LXXXIII.

servey de Pere Ffabregues, verguer lur. La qual pesa encamerade del fust, IIII marchs, dos argenços. E neta del fust pesa III marchs, IIII unces. A rahó de VII lliures lo march munta XXIIII lliures, X sous. E en paga e satiffectió se retenguda una altre verge vella qui era del dit verguer, la qual pesa neta III marchs, III unces. A raó de IIII lliures, VIII sous lo march, munta XIIII lliures, XVII sous. La resta és VIIII lliures, XIII sous, axí com en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Maruyl, notari, lo dia e any desús dit apar. E en compte de la taula en cartes 63.[1]

VIIII lliures, XIII sous

[f. 44r]

Ítem, paguí en Gabriell Oliver, collidor del dret del periatge, per en Miquell Senyol, mercader, ab alberà dels honorables cònsols fet a XXII de novembre any mil quatrecents cinquante dos, la quantitat defora posade, a ell degude per preu de una vadriere d'el comprade a ops de la dessusdita capella, axí com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Maruyl, notari, lo dia e any desús dit. Apar en compte de la taula en cartes 63.[2]

III lliures, XI sous

[f. 45r]

Ítem, paguí al dit Gabriell per n'Anthoni Claperós, obrer de les ymatges, ab alberà dels honorables cònsols fet a II de deembre any mil CCCC LII, la quantitat a deffora posade, a ell degude, ço és, II lliures, I sou, VIII per preu de cent e set rosetes de terre cuytes, a raó de V diners per quascuna roseta; e III lliures, VIII diners per preu de LXXXXI roses ab senyals reyals e de la lotge e de Muncade, a raó de VIII diners per […]. Les quals foren empremptades en la cuberte e perets de la dita capella. E los restants XVIII sous, per quatre jornals fets per ell e per un fill, fets en posar les dites roses en la dita capella, axí com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Maruyl, notari, lo dia e any desús dit. Apar en compte de la taula en cartes 64.[3]

VI lliures, IIII diners

[f. 45v]

[1] *Ratllat,* LXXXIII.
[2] *Ratllat,* LXXXIII.
[3] *Ratllat,* LXXXIII.

Ítem, paguí en Gabriel Oliver per en Jacme de Olion, batador de fulla d'or e de argent, ab alberà dels honorables[1] cònsols fet a XVII de nohembre any mil CCCC LII, la quantitat defora posade, a ell degude, ço és, VIIII lliures, XVIII sous, per preu MC panys d'or, a rahó de XVIII sous per centenar, e los restants tres són per cent panys d'argent, los quals han servit a deurar e argentar les roses e senyals fetes en la dessusdita capella, axí com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per n'Anthoni Maruyl, notari, lo dia e any desús dit. Apar en compte de la taula en cartes 64.[2]

Ítem, paguí al dit Gabriel per en Jacme Sabater, ab alberà dels honorables cònsols fet a VIIII de deembre any M CCCC LII, la quantitat defora posade, a ell degude, ço és, XXXX sous, VI diners per XVIII quintars de guix a rahó de II sous, III diners per quascun quintar de guix passat per a pintar, lo qual guix ha servit per la dita capella de la lotge, axí com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per lo dessusdit notari lo dia e any desús dit. Apar en compte de la taula en cartes 64.[3]

[f. 47r]

Ítem, paguí en Johan Soler,[4] fuster, ab alberà dels honorables cònsols fet a XII de abril any M CCCC LIII, la quantitat defora posade, a ell degude, ço és, VIIII lliures, per XXXVI jornals seus a raó de V sous per quascun jornal. E les restants XVIII lliures, VII sous, VI, per rehó de LXXXXII jornals de altres fusters, los quals ab ell ensemps entervingueren en fer la obre deiusscrita, a raó de IIII sous per quascun jorn, acceptat un jorn lo qual secompta a raó de III sous, VI. Los quals jornals són stats fets en la obra de la capella de la lotge, axí com apar en l'auberà que·n cobre ab àpocha closa per lo dessusdit notari lo dia e any dessusdit. Apar en compte de la taula en cartes 64.[5]

XXVII lliures […]

[1] *Segueix, ratllat,* conselles
[2] *Ratllat,* LXXXIII.
[3] *Ratllat,* LXXXV.
[4] *Segueix, ratllat,* ferrer.
[5] *Ratllat,* LXXXV.

55.

1452- 1453. Barcelona

Fragments del "Llibre d'àpoques i albarans", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. AHCB, *Llibre d'àpoques i albarans*, 1I-III, 2.

[f. 149v]

D'en Cebrià Vilell

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Gabriel Ortigues, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Cebrià Vilell, rajoler ciutadà de Barchinona, tres lliures, deu sòlidos e deu diners barchinonesos, les[1] a ell eren degudes[2] per preu de mil CC raioles de pahiment[3] e de XIIII quarteres de cals[4] e de cent cayrons poch. Les quals coses demunt dites d'ell són stades comprades per construcció d'una capella la qual no ha gayre s'és feta en l'ort de la lotge dels mercaders de la dita ciutat. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a III de noembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC L dos.
Pere Deztorrent, cònsol

[f. 150r]

D'en Terry Damers

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Gabriel Ortigues, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Terry Damers, vedrier ciutadà de Barchinona, sinch lliures e dos sòlidos

[1] *Segueix interlineat* quals
[2] *Segueix ratllat*: ço és, dues lliures, nou sòlidos e VI diners
[3] *Segueix ratllat:* a rahó de XXXXV sòlidosper quescun miller, e setze sòlidos e quatre diners per preu de
[4] *Segueix ratllat:* a rahó de XIIII diners per quescuna quartera. E los restants sinch sòlidos per preu

barchinonesos, les quals li eren degudes per preu de XII lliures de fil de leutó e per[1] torser lo dit fil, e per unes rexes de ferro, e per fer un senyal a la vedriera deiús scrita. Les quals coses foren fetes per deffensió de una vedriera feta a una capella qual no ha gayre s'és feta en l'ort de la lotge dels mercaders de la dita ciutat. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a IIII de noembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC L dos.
Pere Deztorrent, cònsol

[f. 151v]

D'en Miquel Sayol

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la[2] dita ciutat. Com lo honorable en Gabriel Ortigues, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a l'honorable en Miquel Sayol, mercader ciutadà de Barchinona, e per ell a·n Gabriel Oliver, collidor del dit dret, tres lliures e sis sòlidos barchinonesos, les quals li eren degudes per preu de una vedriera per ell[3] venuda a ops de una capella la qual no ha gayre s'és feta en l'ort de la lotge dels mercaders. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona[4] a XXII de noembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC L dos.
Pere Deztorrent, cònsol

[f. 153v]

D'en Anthoni Claperós

Als molt honorables los administradors[5] de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Gabriel Ortigues, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a n'Anthoni Claperós, obrer de imatges, ciutadà de Barchinona, e per ell a·n Gabriel Oliver, collidor del dit dret, sis lliures e quatre diners barchinonesos, les

[1] *Segueix ratllat* torse
[2] *Segueix ratllat* ciutat.
[3] *Segueix ratllat* a nosaltres.
[4] *Segueix ratllat* a XXI
[5] *Segueix ratllat* los.

quals li eren degudes per fer[1] cent set roses de terre cuyta, e per noranta una roses ab senyal reyal e de la lotge, e de Muncada,[2] les quals foren emprentades al cubert e a les perets de la capella novament feta en l'ort de la lotge dels mercaders, e per[3] quatre jornals per ell e un fill seu fets a la dita capella. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a II de deembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC L dos.

Pere Deztorrent, cònsoll

[ff. 153v-154r]

Los cònsols de la mar de la ciutat de Barchinona a l'honorable en Gabriel Ortigues, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dats e liurats a n'Anthoni Claperós, obrer de imatges, ciutadà de Barchinona, e per ell a·n Gabriel Oliver, collidor de dit dret, sis lliures e quatre diners barchinonesos, les quals li eren degudes, ço és, dues lliures, un solido e vuyt diners per preu de[4] cent set roses de terra cuyta a rahó de sinch diners per quescuna rosa, e tres lliures e vuyt diners per preu de noranta una roses ab senyals reyal e de la lotge e de Muntcada, a rahó de vuyt diners per quescuna rosa. Les quals foren empremtades al cubert e a les perets de la capella novament feta en l'ort de la lotge dels mercaders. E los restants devuyt sòlidos, per[5] quatre jornals per ell e un fill seu fets a la dita capella posant les dites roses e senyals.[6] E E cobrats lo present ab la àpoca scrit en Barchinona a II de deembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC L dos.

[f. 155v]

D'en Jacme Sabater

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Gabriel Ortigues, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge,[7] dege fer fer dir e scriure a·n Jacme Sabater, guixer ciutadà de Barchinona, e per ell a·n Gabriel

[1] *Segueix ratllat* roses.
[2] *Segueix ratllat* e per dos jornals.
[3] *Segueix ratllat* dos.
[4] preu de *interlineat*
[5] *Segueix* dos *ratllat.*
[6] posant les dites roses e senyals *interlineat*
[7] *Segueix interlineat* dats.

Oliver, collidor del dit dret, quaranta quatre sòlidos e sis diners barchinonesos, los quals li eren deguts per devuyt quintars de guix e per un quintar de guix per a pintar, lo qual guix ha servit per obrar la capella novament feta en l'ort de la lotge dels mercaders de la dita ciutat. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a VIIII de deembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC sinquanta dos

Pere dez Torrent, cònsoll

[f. 158r]

D'en Luís Requesens

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Gabriel Ortigues, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Luis Requesens, botiguer ciutadà de Barchinona, e per ell a·n Gabriel Oliver, collidor del dit dret, quaranta quatre sòlidos e sis diners barchinonesos, les quals li eren deguts per diverses colors les quals d'ell són stades comprades per pintar[1] la capella novament feta en l'ort de la lotge dels mercaders. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XX de deembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC L dos.

Pere dez Torrent, cònsoll.

[f. 159r]

D'en Guillem Planes

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la[2] ciutat[3]. Com lo honorable en Gabriel Ortigues, Ortigues, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Guillem Planes, pintor ciutadà de Barchinona, e per ell a·n Gabriel Oliver, collidor del dit dret, vint e sinch lliures, setze sòlidos e vuyt diners

[1] *Segueix ratllat* les perets e altres de

[2] *Segueix interlineat* dita

[3] *Segueix ratllat* de Barchinona.

barchinonesos, les quals li eren degudes per jornals per ell e per altres pintors[1] fets en la capella novament feta en l'ort de la lotge dels mercaders. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXVIIII de deembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC L tres.[2]
Pere dez Torrent, cònsoll.

Los cònsols de la mar de la ciutat de Barchinona a l'honorable en Gabriel Ortigues, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dats e liurats a·n Guillem Planes, pintor ciutadà de Barchinona, e per ell a·n Gabriel Oliver, collidor de dit dret, vint e sinch lliures, setze sòlidos e vuyt diners barchinonesos, les quals li eren degudes[3] per jornals per ell e per altres pintors[4] fets en la capella novament feta en l'ort de la lotge dels mercaders, e per[5] moltes altres coses per ell[6] a la dita capella fetes[7] segons en la àpoca de aquest fermada és largament specificat. E cobrats lo present ab la àpoca. Scrit en Barchinona a XXVIIII de deembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC L tres.[8]

[f. 177v]

D'en Pere Raurich

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Bernat Oliver, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Pere Rourich, scrivà de les obres[9] de la dita ciutat, sexanta sis sòlidos barchinonesos a ell en lo dit nom deguts per una sort de[10] rayoles de València

[1] altres pintors *interlineat.*
[2] *Es refereix a 1452.*
[3] *Segueix, ratllat*: per jornals, ço és, set lliures per vint e vuyt jornals per ell fets en la capella novament feta en l'ort de la Lotge dels mercaders, a rahó de sinch sòlidos per quescun jornal, e quatre lliures e denou sòlidos per XXII jornals per en Gabriel Janer a la dita capella fets, a rahó de quatre sòlidos e sis diners per quescun jornal, e dues lliures, devuyt sòlidos e sis diners per XIII jornals per en Sorell a la dita capella fets
[4] *Segueix, ratllat,* ensempts ab d'altres
[5] *Segueix, ratllat,* per les cortines
[6] per ell *interlineat*
[7] *Ratllat,* necessàries.
[8] *Es refereix a 1452.*
[9] *Segueix, ratllat,* del mur
[10] *Segueix, ratllat,* rejoles pintades.

pintades,[1] les quals han servit per empahimentar la capella feta en l'ort de la lotge dels mercaders. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXIII de maig de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC L tres.[2]

Pere dez Torrent, cònsoll.

56.

1454-1455. Barcelona

Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1454-1455", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 39, "Rebudes i dates 1454".

[f. 29r]

Ítem, paguí en March sa Font, mestre de cases, ab alberà dels honorables cònsols ascrit a XV de noembre M CCCC LIIII, LII lliures, V sous, a ell degudes per preu de III ascarades per el fetes en lo temps d'en Bernat Holiver, fets per fer los merlets e l'entaulement de dalt de les tores, e per enblanchar lo front de la duanduana, segons pus larguement se conté en l'albarà e àpoque que cobre closa per n'Anthoni Meruny, notari, lo dia e any demunt dit. En compte de la taula en cartes LXII.

LII lliures, V sous

[f. 69r]

Despeses fetes per la casa dels capelans

Ítem, paguí en March sa Font, fuster, ab alberà dels honorables cònsols scrit a XXVIIII de julioll M CCCC LIIII, V lliures, XVI sous, a ell degudes per I tros de I abre de ell comprat per fer bigues e portes per la dita casa dels capelans, segons en l'albarà se conté, que cobre ensemps ab l'àpoque closa per n'Anthoni Meruny, notari, lo dia e any demunt dit. A compte de la taule en cartes LX.

[1] pintades *interlineat*

[2] *Es refereix a 1452.*

V lliures, XVI sous

Ítem, paguí en Jacme Roques, mestre de cases, ab albarà dels honorables cònsolls ascrit a XXVIII de agost M CCCC LIIII, XVI lliures, XIV sous, III diners, a ell degudes per tots lo jornals a ell deguts axí per ell com per altres mestres ho manobres fins a XXXI d'agost del dit any, en la costrucció de la[1] casa dels capelans, segons se conté en lo albarà que cobre ensemps ab l'àpoque closa per n'Anthoni Meruny, notari, lo dia e any demunt dit. A compte de la taule en cartes LX.
XVI lliures, XIV sous, III

[f. 69v]
Ítem, paguí en Fransí Vilesís, fuster, ab albarà dels honorables cònsolls scrit a XII de setembre M CCCC LIIII, XVI lliures, a ell degudes per preu de V fusts d'el comprats, so és, III trentenes e II corentenes, per costrucció de la casa qui·s fa en l'ort de la Loge per los capelans, segons pus larch se conté en lo albarà que cobre ansemps ab l'àpoque closa per n'Anthoni Meruny, notari, lo dia e any demunt dit. A compte de la taule en cartes LXI.
XVI lliures

[f. 70r]
Ítem, paguí en Anthoni Gual, fuster, menor de dies, vint lliures, VIIII sous, a ell degudes per preu de set bigues e sinch fusts trentens e un rodó de àlber de ell comprats per la costrucció de la casa dels capelans, la qual cantitat paguí ab albarà dels honorables cònsolls ascrit a XVII de setembre M CCCC LIIII, segons se conté pus larguement en l'albarà que cobre ansemps ab l'àpoque closa per n'Anthoni Meruny, notari, lo dia e any demunt dit. A compte de la taule en cartes LXI.
XX lliures, VIIII sous

Ítem, paguí en Anthoni Pugvert, fuster, XXV lliures en pague porata de tot so quant deu anar per l'escarada axí de jornals com de serar, ab albarà dels honorables cònsolls ascrit a XVII de setembre M CCCC LIIII, de la casa dels capelans, segons pus larch se conté

[1] *Segueix, ratllat,* capela

en lo albarà que cobre ansemps ab l' àpoque closa per n'Anthoni Meruny, notari, lo dia e any demunt dit. A compte de la taule en cartes LXI.
XXV lliures

[f. 70v]
Ítem, paguí en Jacme Roques, mestre de cases, ab albarà dels honorables cònsolls de la mar, ascrit a XVI de dehembre M CCCC LIIII, XXXIII lliures, XVII sous, VI diners barchinonesos a ell degudes, per VI permòdolls qui an servit per les ascales; I lliura, VII sous; e per XII canons per le canal de la ayguera, X sous; e XV lliures, I sou, VI diners per LXVII jornals per lo dit Jacme Roques hobrats fins a XXI […] a raó de IIII sous, VI diners per cascun jornal; e X lliures, XI sous per altres LXVII jornals per Francesch Berdeguer, manobre, a raó de III sous per cascun jorn, e II lliures, XVIII sous per XVIII jornals per en Jacme Plla, manobre,a raó de III sous per cascun jornal; e I lliura, VII sous per VIIII jornals per Johan Toro, manobre, a raó de III sous per jornall; e I lliura, XVIIII sous per XIII jornals per Johan Castellà, manobre, a raó de III sous per jornal; e XV sous per V jorns per en F. Solà, manobre, a III sous. Segons se conté en l'àpoque que cobre ensemps ab l'àpoque closa per n'Anthoni Meruny, notari, lo dia e any demunt dit. A compte de la taule en cartes LXII
XXXIII lliures, XVII sous, XVI diners.

57.

1455-1456. Barcelona
Fragments del "Compte de rebudes i dates del dret del pariatge 1455-1456", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 39, "Rebudes i dates 1455".

[f. 18r]
A III de maig per mi dixeren a·n Macià Bonafè, fuster, per resta de fusta, a compte de lles despeses, an carte 40
VIII lliures, V sous

[f. 49v]

Lo dit jorn[1] ho temps paguam a·n Macià Bonafè, ffuster, e fonch per resta de fusta avya hobrat al retaule della capela de la lotge. Fermà àpoca ab n'Anthoni Murul, la paguà a compte de la taula de la ciutat. En carta 18

VIII lliures, V sous

58.

1457-1459. Barcelona

Fragments del "Llibre d'àpoques i albarans", on consten pagaments diversos relacionats amb la construcció la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 40.

[f. 6r]

D'en March Çafont

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n March Çafont, mestre de cases, sexanta e quatre lliures barchinoneses en paga prorata de maior quantitat, la qual a ell se ha pagar per rahó e per preu de vuyt finestres, les quals és tengut fer e obrar segons serre e tenor de uns capítols fetes per e entre[2] los honorables predecessors nostres de una part, e lo dit March Çafont de la part altra. Les quals finestres se han posar sobre la duana de la lotge. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXVII de març de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC L set.

[1] *Es refereix al 5 de maig de 1455*

[2] *Segueix, ratllat,* los *i* nosaltres.

[f. 6v]

D’en March Çafont

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n March Çafont, mestre de cases, quatorze liures barchinoneses en paga prorata de maior quantitat, la qual a ell se ha a pagar per rahó e per preu de vuyt finestres, les quals és tengut fer e obrar segons serre e tenor de uns capítols fets[1] per e entre los honorables predecessors nostres de una part, e lo dit March Çafont de la part altra. Les quals finestres se han a posar sobre la duana de la lotge. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XX del mes de juny de l’any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC L set.

[f. 7v]

D’en Luís Gilabert

Los cònsols de la mar de la ciutat de Barchinona a l’honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dats e liurats a vos mateix trenta lliures barchinoneses les quals de nostra voluntat e per nosaltres havets bestretes e pagades a·n Bernat Vicens, pedrer de Gerona, rebent en nom seu e en nom e per part d’en Barthomeu Sans, pedrer de la propdita ciutat, en paga prorata de maior quantitat, la qual als dits mestres se ha pagar per rahó e per preu de XXI peces de maynells de pedra de Gerona ab llurs vases e capitells, los quals los dits mestres són tenguts fer e obrar a ops de les finestres les quals se fan en la obra la qual de present se fa sobre la duana de la lotge[2], segons serre e tenor de uns capítols per e entre los honorables cònsols predecessors nostres de una part, e los dits mestres de la part altra, sobre les dites coses fets e fermats. E per ço com vos tenits lo dit offici de clavaria del dit dret, e no fos partinent vós fermar àpoca a vós mateix de la dita quantitat, volem que·l present albarà ab la àpoca a vós fermada per lo dit Bernat Vicens en los dits noms

[1] Fets *interlineat.*
[2] *Segueix, ratllat,* de la dita ciutat.

e la dita quantitat[1] en lo retiment de vostres comptes vos sia hagut, en loch de cauthela, sufficient per prendre'ns la dita quantitat en compte. Scrit en Barchinona a V del mes de juliol de l'any de la Nativitat de nostre senyour M CCCC L set.

[f. 13v]

D'en Pere Nabot

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Pere Nabot, argenter, denou lliures, dotze sòlidos e VIIII diners barchinonesos, a ell restants a pagar a compliment de trenta-quatre lliures, dotze sòlidos e VIIII diners, a ell degudes per raó e per preu de una bacina d'argent deurada ab smalts en lo mig ab les armes de Muntcada, la qual los honorables cònsols predecessors nostres d'ell han comprada a ops e servey de la capella construhïda en l'ort de la lotge. E la qual bacina pese IIII marchs e V unces, a rahó de set lliures, deu sòlidos lo march. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a III de agost de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LVII.

[f. 14r-v]

D'en March Çafont

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n March Çafont, mestre de cases, vint lliures barchinoneses en paga prorata de maior quantitat, la qual a ell se ha pagar per rahó e per preu de vuyt finestres les quals és tengut de fer e obrar segons serre e tenor de uns capítols fets per e entre los honorables cònsols predecessors nostres de una part, e lo dit March Çafont de la part altra, les quals finestres se han posar sobre la duana de la lotge.[2] Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a VII de dehembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LVII

[1] e la dita quantitat *interlineat.*

[2] les quals finestres se han posar sobre la duana de la lotge *interlineat.*

[f. 20r-v]

D’en March Çafont

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n March Çafont, mestre de cases, sexanta lliures barchinoneses en paga prorata de maior quantitat, la qual a ell se ha pagar per rahó e per preu de vuyt finestres les quals és tengut de fer e obrar segons serre e tenor de uns capítols fets per e entre los honorables cònsols predecessors nostres de una part, e lo dit March Çafont de la part altra, les quals finestres se han posar sobre la duana de la lotge. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a dos de setembre de l’any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LVII.

[f. 35v]

D’en Johan de Torralba e Pere de Muntrós

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure als honorables en Johan de Torralba e en Pere de Muntrós, e o al dit Johan de Torralba, docentes sexanta nou lliures e dos sòlidos barchinonesos, a ell restants de pagar a compliment de aquelles quatre-centes denou lliures e dos sòlidos qui a ells eren degudes, axí per XI antenes d’ell dit Johan de Torralba comprades per fer los ponts a ops de la obra la qual se fa de present sobre la duana de la lotge, com per LI peçes de files de fusta d’avet d’ells comprades per fer cavalls e cabirons a ops de la cuberta de la dita obra, com encara per una antena grossa e dues peces de files de fusta d’avet d’ells comprades, les quals són entrades e han servit a fer lo rexat de fust fet dins la dita duana per conservació e custòdia de les robes e mercaderies. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXIIII de nohembre de l’any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LVII.

[f. 36v]

D’en Manuel de Corbera

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a l’honorable en Manuel de Corbera[1] tres lliures e devuyt sòlidos e quatre diners barchinonesos, a ell deguds, ço és, dues liures e cinch sòlidos per rahó e per preu de LXXXX perxes grans[2] de vern d’ell comprades[3] a rahó de sis diners per cascuna perxa. E los restants I lliura, XIII sòlidos e IIII diners, per rahó e per preu de cent perxes de vern d’ell comprades a rahó de quatres diners[4] per cascuna perxa. Les quals perxes han servit e serviran als ponts e bastiments fets e fahedors per rahó de la obra la qual se fa de present sobre la duana de la lotge. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXI de nohembre de l’any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LVII.

[f. 36v]

D’en Julià Massot

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure[5] a·n Julià Massot, gerrer, deu lliures barchinoneses en paga prorata de maior quantitat, la qual a ell se ha pagar per rahó e per preu de dos milia teules nostrades envernissades de diverses colors, les quals lo dit Julià Massot és tengut de fer e obrar a ops de la cuberta de la obra la qual se fa de present sobre la duana de la lotge. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXIII de nohembre de l’any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LVII.

[1] *Segueix, ratllat,* quatre lliures, dos sòlidos e sis diners
[2] grans *interlineat*
[3] *Segueix, ratllat,* en temps de la clavaria de l’honrable en Pere de Muntrós
[4] *Segueix, ratllat,* e malla
[5] *Segueix, ratllat,* a sí mate

[f. 39v]

D’en Bernat Vicens, pedrer de Gerona

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona.Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Bernat Vicens, pedrer de Gerona, rehebent en nom seu e de Barthomeu Sans, pedrer, e per ells a l’honorable en Barthomeu Ferrer, mercader, cent setze lliures e quatorze sòlidos barchinonesos en paga prorata de maior quantitat, la qual als dits pedrers se ha pagar per rahó e per preu de vint e una peçes de maynells ab lurs vases e capitells, los quals ells són tenguts fer e obrar a ops de les finestres de la obra la qual se fa de present sobre la duana de la lotge. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a V de agost de l’any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LVII

[f. 49v-50r]

D’en March Çafont

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n March Çafont, mestre de cases, quaranta lliures barchinoneses en paga prorata de maior quantitat, la qual a ell se ha pagar per rahó e per preu de vuyt finestres les quals és tengut de fer e obrar segons serre e tenor de uns capítols fets per e entre los honorables predecessors nostres de una part, e lo dit March Çafont de la part altra, les quals finestres se han posar sobre la duana de la lotge. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXVII de ffabrer de l’any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC L vuyt.

[f. 54r-v]

D’en Barthomeu Sans, pedrer de Gerona

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Luís Gilabert, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure[1] en la forma davall scrita a·n a·n Barthomeu Sans, pedrer de Gerona, rehebent en nom seu propri e encara en nom e per part d'en Bernat Vicens, pedrer de la propdita ciutat, sexanta lliures barchinoneses, ço és, al dit Barthomeu Sans trenta- set lliures, e per ell a·n Johan ça Font, mestre de cases ciutedà de Barchiona,[2] les restants vint-e-tres lliures. Les quals LX lliures als dits pedrers restaven a pagar a compliment de aquelles dos-centes sexanta lliures qui foren preu de XXI peces de maynells de pedra de Gerona, ab llurs vases e capitells, les quals[3] ells han fetes e obrades a ops de les finestres de la obra la qual se fa de present sobre la duana de la lotge, segons serre e tenor de uns capítols fets e fermats per e entre los honorables cònsols predecessors nostres de una part, e los dits pedrers d la part altra. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XVI de març de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LVIII

[f. 72v-73r]

D'en Julià Massot, gerrer

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Dalmau Çacarrera, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Julià Massot, gerrer, e per ell a·n Ffrancesch Ferrer, mercader ciutedà de Barchinona, en la taula del cambi o depòsits de la cita ciutat, devuyt lliures barchinoneses a compliment de aquelles trenta una liura e devuyt sòlidos de la dite moneda a ell partanyents e degudes per rahó e per preu de aquelles mil e sinch-centes teulas a compte larch de aquelles teules envernissades per ell promesses fer e a obs de la taulada la qual se fa de present sobre la duana de la lotge. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a VIII de juliol de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LVIII.

[1] *Segueix, ratllat,* a·n Barth
[2] ciutedà de Barchinona *interlineat*
[3] *Segueix, ratllat,* los dits

[f. 93r-v]

D’en Jacme Navarret

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Dalmau Çacarrera, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Jacme Navarret, gerrer, vint e una lliures, cinch sòlidos barchinonesos, les quals a ell eren degudes, ço és, quinze lliures per rahó e per preu de cent e vint cavallets de terra verts, los quals d’ell són stats comprats a ops de la cresta de la taulada de la obra la qual se fa sobre la duana de la lotge de la dita ciutat, a rahó de dos sòlidos e sis diners barchinonesos per cascuna peça, e les restants sis lliures e cinch sòlidos per rahó e per preu de trecentes teules verdes envernissades d’ell comprades a ops de la dita taulada a rahó de cinch diners per cascuna peça. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a VIIII de janer de l’any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LVIIII.

[f. 100v]

D’en Anthoni Claperós, ymaginayre

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Dalmau Çacarrera, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a n’Anthoni Claperós, ymaginayre, quinze lliures e vuyt sòlidos [7] les quals a ell eren degudes per[1] rahó e per preu[2] de fer e obrar [7] gàrgoles de pedra, les quals ell a scarada ha dererament fetes e obrades a ops de la obra[3] feta sobre la duana de la lotge de la cita ciutat [7] lliures e desset sòlidos per cascuna gàrgola. Per ço com volrà fer la dita continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a set de ffabrer de l’any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LVIIII.

[1] *Segueix, ratllat,* una *i* les.
[2] *Segueix, ratllat,* de les mans.
[3] *Segueix, ratllat,* la q.

59.

1460-1461 Barcelona

Fragments del "Llibre d'àpoques i albarans", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. BAB, *Clavaria*, Ms. 29.

[s.f.]

D'en Jacme Navarret, gerrer

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat, com lo honorable en Pere Ponç, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Jacme Navarret, gerrer, tretza lliures, setza sòlidos e sis diners barchinoesos, a ell degudes per les rahons següents, ço és, tretza lliures per rahó e per preu de set poms de terra emmernissats de color verda, los quals d'ell són stats comprats a ops de la cresta de la taulada de la obra la qual se fa sobre la duana de la lotge de la dita ciutat, e los restants setza sòlidos e sis diners, per tres jornals seus e de un fill seu per rehó de metre e ficar los dits poms en la dita cresta de la dita taulada, e per altres coses, segons apar per manut en un compte per ell liurat al dit deffenedor e clavari. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a VII de octubre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LX.
Ffrancesch Pallarès, Johan Ros, cònsol

Los cònsols de la mar de la ciutat de Barchinona. A l'honorable en Pere Ponç, altres dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge. Dats e liurats a·n Jacme Navvarret, gerrer, tretza lliures, setza sòlidos e sis diners barchinonesos, a ell degudes per les rehons següents, ço és, tretza lliures per rahó e per preu de set poms de terra emmernissats de color verda, los quals d'el són stats comprats a opos de la cresta de la taulada de la obra la qual se fa sobre la duana de la lotge de la dita ciutat, e los restants setza sòlidos e sis diners per tres iornals seus e de un ffill seu per rahó de metre e ficar

los dits poms en la dita cresta de la dita[1] taulada, eper altres coses, segons apar per manut en un compte per ell a vos[2] liurat.[3] E cobrats lo present ab la àpocha. Scrit en Barchinona a VII de octubre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LX..[4]

D'en Johan ça Font, mestre de cases

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Pere Ponç, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Johan ça Font, mestre de cases, nou lliures barchinoneses, les quals a ell eran degudes per diversos jornals[5] seus e de alguns sirvents seus e de alguns manobres, los quals han treballat en reperació de la darassana, e en metre los poms verts sobre la taulada de la lotge de la dita ciutat, e lo penell, e per algunes pedres qui ha·y servit en l'ort de la lotge de la dita ciutat, com per altres coses, segons appar per manut en hun compte per ell liurat al dit deffenedor e clavari. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXIII de ffabrer de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LX hu.

D'en Johan ça Font, per la obra de la duana

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Bernat Cortó, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Johan ça Font, mestre de cases, com hereu universal d'en March ça Font, quòndam, mestre nou lliures barchinoneses, les quals a ell eran degudes per diversos jornals[6] seus e de alguns sirvents seus e de alguns manobres, los quals han treballat en reperació de la darassana, e en metre los poms verts sobre la taulada de la lotge de la dita ciutat, e lo penell, e per algunes pedres qui ha·y servit en l'ort de la lotge de la dita ciutat, com per altres coses, segons appar per manut en hun compte per ell liurat al dit

[1] *Segueix, ratllat,* duana.
[2] a vos *interlineat.*
[3] *Segueix, ratllat,* al dit deffenedor e clavari.
[4] *Es refereix a 146.1*
[5] *Segueix, ratllat,* meus.
[6] *Segueix, ratllat,* meus.

deffenedor e clavari. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXIII de ffabrer de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LX hu.

D'en Johan Çafont per la obra de la duana

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat, com lo honorable en Bernat Cortó, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Johan Çafont, mestre de cases, com hereu universal d'en March Çafont, quòndam, mestre de cases[1] pare seu, setanta lliures barchinoneses al dit Johan Çafont en lo dit nom restants tant solament a pagar a compliment de maior quantitat,[2] la qual al dit March Çafont se devia pagar per rahó e per preu de VIII finestres, les quals lo dit March Çafont féu e obrà a ops de la obra feta sobre la duana de la lotge de la dita ciutat,[3] segons serre e tenor de certs capítols per e entre los honorables lavors cònsols predecessors nostres de una part, e lo dit March Çafont de la part altra fets e fermats. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXX de dehembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LX dos.[4]
Johan Ros, cònsol

Los cònsols de la mar de la ciutat de Barchinona. A l'honorable en Bernat Cortó, altres dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge. Dats e liurats a·n Johan Çafont, mestre de cases, com hereu universal d'en March Çafont, quòndam, mestre de cases, pare seu, setanta lliures barchinoneses, al dit Johan Çafont en lo dit nom restants tant solament a pagar a compliment de maior quantitat, la qual al dit March Çafont se devia pagar per rahó e per preu de VIII finestres, les quals lo dit Març Çafont féu e obrà a obs de la obra feta sobre la duana de la lotga de la dita ciutat, segons serre e ternor de certs capítols per e entre los honorables lavors cònsols predeceessors nostres de una part e lo dit March Çafont de la part altre fets e fermats. E cobrats lo present ab la àpocha.

[1] *Segueix, ratllat,* fill.
[2] *Segueix, ratllat,* a ell d.
[3] *Segueix, ratllat,* juxta.
[4] *Es refereix a 1461*

Scrit en Barchinona a XXX de dehembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC L dos.[1]

60.

1471- 1472. Barcelona

Fragments del "Llibre d'àpoques i albarans", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

> *A.* AHBC, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Sextus liber apocarum...Llibre d'àpoques i albarans del dret del pariatge, del notari Joan Fogassot*, JC 144.

[s.f.]

D'en Bernat Vidal, mestre de relotges, per la nau o stillador fet a la font de l'hort de lotge

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Pere de Junyent, defenedor de la mercaderia e clavari del dret del periatge dege fer dir e scriure a·n Bernat Vidal, mestre de relotges, deu lliures barchinoneses a ell restants a pagar a compliment d'aquelles dotze lliures per preu de les quals ell ha feta e obrada una nau de coure ab un peu de coure sobre lo qual la dita nau[2] se gire, a ops e servey de la font construïda en l'ort de la lotge dels mercaders de la dita ciutat, e per diverses membres de la qual nau brolla e hix diversement l'aygua de la dita font. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXVII del mes de abril de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LXX hu.
Pera dez Bosch, quònsoll

D'en[3] Jacme Vergós, pintor, per deurar e pintar la dita nau

[1] *Es refereix a 1461*
[2] nau *interlineat*
[3] *Segueix, rallat*, Johan

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable en Pere de Junyent, defenedor de la mercaderia e clavari del dret del periatge dege fer dir e scriure a·n Jacme Vergós, pintor, duas liures, quinze sòlidos barchinonesos a ell degudes e partanyents per daurar e pintar una nau de coure subtilment feta, ab un peu de coure sobre lo qual la dita nau se gire, a ops e servey de la font construïda en l'ort de la lotge dels mercaders de la dita ciutat, e per diverses membres de la qual nau brolla e hix diversement l'aygua de la dita font. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXVII del mes de abril de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LXX hu.

Pera dez Bosch, cònsol

D'en Pere Lor, argenter

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honorable n'Anthoni Rovira, deffenedor de la mercaderia e clavari del dret del periatge dege fer dir e scriure a·n Pere Lor, argenter, treta-tres sòlidos barchinonesos a ell deguts e partanyents per rahó de les mans, argent e or de una petita creu d'argent deurat per[1] lo dit Pere Lor, de voluntat e ordinació nostra e del dit deffenedor, novament feta e obrada, en la qual són stats encastats dos trossos del fust de la vera creu, los quals són stats donats a ops e ornament de la capella construïda e ordonada per lo noble don Pere de Muntcada prop la lotge dels mercaders, e la qual creu és stada affixa o guarnida al peu de una gran creu d'argent deurat a la dita capella, entre los altres[2] ornaments lexada per lo dit noble. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella, e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a III del mes de dehembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC LXX dos.

Ramon Ros, cònsol

[1] *Segueix, ratllat,* ell de vo

[2] *Segueix, ratllat,* coses leg

61.

1474. Barcelona

Fragments del "Llibre de rebudes i dates del dret del pariatge 1474", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. BAB, *Clavaria o rebudes*, Ms. 41, "Rebudes i dates 1474".

[f. 36r]

Ítem, a II de satembra pos en date dues liures e quinze sòlidos, paguades en Jacme Vergós, pintor, per deaurar e pintar huna nau de coure a obs e servei de la font construyde en l'ort de la lotga dels mercaders de la dita ciutat feta. Les quals per mi li dix la taula de la ciutat. E a-n'y àpocha en cartes 67

II lliures, XV sous

Ítem, dit jorn pos en data una liura e devuyt sous, pagades en Pau Alest, batifulla, e o per ell e de se voluntat al dit Jacme Vergós, a ell degudes per preu de vuytante panys dobles d'or ffi d'ell comprats a obs de la sobra dita nau. Les quals per mi li dix la taula de la ciutat. E a-n'y àpocha en cartes 67

I lliura, XVIII sous

Ítem, a XII de dit pos en date tres liures paguades en Gili Peris, mestra de cases, e o per ell e de sa voluntat en Guabriel Mora, e açò per reperar, neteiar e repicar la pica de pedra sculpta de ymages de diversses àngels, animals e altres coses, en la qual se recull l'ayge de la font construïda en lo verger de la lotga de la dita ciutat. Les quals per mi li dix la taula de la ciutat. E a-n'y àpocha en cartes 67

III lliures

62.

1476 abril 20. Barcelona

El Consell de la Mercaderia delibera que sigui pagada del dret del pariatge l'obra de reforç de la paret i la teulada de la llotja, per la part de tramuntana.

A. AHCB, *Registre de Deliberacions*, 1I-I, 2, ff. 136-138.

a. Torras, *Mare Aureum*, 214.

Ex *a*

Lo quart cap, com ells, dits cònsols e deffenedors, ab alguns prohoms, havien fet certs respatllés[1] prop la taula del contrast, en la paret de la lotge, per quant lo dit loch stave molt desacompanyat, ço és, del lenyam qui ja era en lo porxo de la dita lotge, ço és, les jàcenes e bigues de la taulada maior, en los caps, e si grantment a la part de tremuntana eren podrides, e si promptament no s·i feya alguna provisió e obra per provehir a la necessitat e perill en què stan, és dupte que dins poch temps ho s·i hagués despendre una grossa summa. E vuy en dia era stada pensada una molt bona obra e fort, ço és, de puntals de roure mesos i guarnits en certa manera molt útil, e [...] dobla, iuxta la necessitat, e per tant era proposat e denunciat al dit e present consell, per veure què era fahedor.

[...]

Sobre lo quart cap dels dits respatlés e porxo, determenà e conclòs lo dit Consell que la obra dels dits respatllés sia pagada, e la obra del dit porxo sia feta de pecúnies del dit dret, a coneguda de mossènyers de cònsols qui són o seran, e dels deffenedors de la mercaderia, e IIII prohoms per los dits cònsols elegidors.

[1] *Paraula que antigament designava els contraforts*

63.

1476 setembre 11. Barcelona.

El Consell de la Mercaderia delibera que sigui pagada del dret del pariatge la reparació del porxo major de la llotja per les parts de llevant i migjorn.

A. AHCB, *Registre de Deliberacions*, 1I-I, 2, f. 161v.

a. Torras, *Mare Aureum*, 215.

Ex *a.*

Lo segon cap fou com era veritat que certa obra necessària era exida novament, o s'era mostrada en lo porxo maior de la casa de la lotge, ço és, vers la part de lavant e migjorn, per quant los caps de les jàcenes e bigues eren podrits per causa de la ayga qui corre per les androne de aquella, a la qual cosa si promptament no y era povehit, portarie molt perill e dan a la dita casa.

[...]

Sobre lo segon cap de la dita obra, tant necessària com dit és, fou determenat e conclòs que promptament de pecúnies del susdit dret, sia feta la dita obra ab la perfecció que·s partany, per provehir a la conservació de la casa de la dita lotge qui tant ha costat.

64.

[1476]. Barcelona.

Despeses realitzades amb motiu de la reparació del Porxo Vell de la llotja.

A. AHBC, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Llibre de comptes de Nicolau Viestrosa, clavari del dret del pariatge*, JC 175-I, ff. 7v-8v.

Dates fetes per adop e reforç qui per ordinació del Consel de XX s'és fet en les bigues del Porxo [Ve]ll de la lotge, en les quals han meses sertes [6] res nou roure e en ca de una, per quant [7]t estaven dins la peret se són trobades [6] en les següents.

[...] pos en date set lliures, dotze sous [... Joan] Buadella, fuster dels [...] per lo cost [7] comprà per [6] en Lobreguat, a raó III sous la peça, enpeus, e [6] fins en Barchinona, a raó II sous, III peça, e la reste [4 jo] rnals seus e de sos ajudats per lavorar [4 seg]ons largament apar per son compte [6]rat e peguat a n'en Gabriel Mora [4] tayla de la ciutat. Carta 66
VII lliures, II sous, VI

Ítem, a XVIII de setembre pos en date una lliura, nou sous, dos diners, peguats a n'en Johan Sefont, mestre de cases, per [3]ch ha feta feyna al Porxo de Loge; e per la feremen [ta] rompude que ha feta losar, 4 sous, 2 diners; és tot [4] cantitat la qual per mi li ha bestreta en [Gabriel] Morta, altre dels collectors del dret del [periatge] a qui [3] he peguats de comptants, apar [3]pech 12
I lliura, VIIII sous, II

Ítem, a XVIIII de dit pos en date sis lliures, denou sous, dos diners peguades a n'en Johan Buadella, fuster, per los [jor] nals seus e de sos ajudants, ha mesos en lo levo [7]tre dels deset puntals primers elp [6]gons larguament apar per son com [pte pag]uat de comptants. Carta 12
VI lliures, X VIIII sous, II

[Ítem, a XXIV] de dit pos en date tres lliures, denou sous, sis [diners] a n'en Johan Buadella, fuster, e són per lo [...] de XXV reures comprà enpeus, per açò [...] obre los quals comprà la via [2 pe]guat a diversos preus, que tots en suma [3] e dat de comptats de le caxa. Carta 12
III lliures, VIIII sous, VI

Ítem, a IIII de octubre pos en date sinch lliures, un sou, peguades a n'en Johan Buadella, fuster. Fou per vint [e] sinch jornals ha mesos entre enderocar hi a lensar a bosch los sobresdits vint-hi-sinch reures, entre seus i de ajudats, a diversos fors, los quals li doní de comptants. En carta 12.
[5 lliures, I sou]

Ítem, a XVIIII de dit, pos en date sis diners dats a un treginer per a dur un argue de le Dresana fins en Loge, qui serví per a muntar dits fusts dalt. Peguat de la caxa. Carta 12.

[6 diners]

Ítem, a XIII de noembre pos en date una lliura, deu sous, peguats a n'en Vicench Lobet, mestre de cases, per un jorn e mig que ha feta feyna al porxo de Loge per fer les preses de les encontres en la peret, a raó IIII sous lo jorn, peguat de comptants. En carta 12
I lliura, X sous

Ítem, dit jorn pos en date sis diners a un treginer per fer tornar l'argua a le Dresana, peguat de comptants. En carta 12
[6 diners]

Ítem, a XXVI de dit, pos en date dues lliures, dotze sous, les quals yo havia pegats per lo cenyer en Moll per les taules qui han servit a le Dresana, e ell avia peguat per mi al cenyer an Buadella per lo port de 24 roures, a raó II sous, VI diners, tres lliures, II sous, sis diners, e jo li diguí que li darà lo compliment que no churàs, fins de continuar le dites dues lliures, dotze sous, e ell no ha churat sino de metre totes les tres lliures, dos sous, sis en lo compte de le dresane, e traure'n àpocha, e per so qe no adop, yo no continu sinó lo qe realment he peguat. Tret de la caxa, en compte carta 12.
II lliures, [12 sous]

Ítem, a VII de desembre, pos en date nou lliures, quatre sous, sis diners, peguades a n'en Johan Buadella, fuster, per los jornals ha mesos en lo levorar e metre los sobre dits puntals, entre los seus hi sos ajudats, a diversos fors. Peguats de comptants. 12
VIIII lliures, IIII sous, VI

Ítem, dit jorn pos en date quatre sous, VIII diners peguats a n'en Chasa Jusana, ferrer, per clavó q·e près [3]l en Johan Buadella per obs de la obre e de la dresa [7] per a tot serví, pensat-se lo dit Buadella [8] lo ferrer de la casa, fins li'n fou [8] peguat de comptants. Carta 12
IIII sous, VIII diners

[...] quatre diners, peguats a un [... per port d'] una somade de [morter ...] sobrà a la [Drassana] fins en lotge, pe[gat de co]mptants, en carta 12
IIII diners

[...] dit mes de desembre pos en date [2 lliures, 5 sous] peguades en Steva Besó, ferrer, [...] de tota la clavó prese d'el, tant grosa [com me]nuda, qui ha servit per la sobredite [3] peguat de comptants, en carta 12.
II lliures, V sous

Suma la primera plàgine: XX lliures, sous, IIII
Sume la segona: XVIII lliures, VIII sous, VI
Sume la present: II lliures, X sous

Suma general de tot lo peguat en lo present any per adopt e reforç del Porxo Vell de lotge, la quall pos en compte de la cleveria ananant en carta 80
XXXX lliures, XVIII sous, X

65.

1483 abril 30. [Barcelona]
Descripció de la forma en què s'han de celebrar els aniversaris de la mort de Pere de Montcada a la capella de la llotja.

A. AHCB, *Documentació diversa del Consolat de Mar*, 1I-VIII, 1, ff. 76-77.

Ací deval apar la forma ab que s·a fer lo anniversari cascun any instituit per lo noble mossèn Pere de Muncada

Dimecres, que comptaven XXX d'abril, M^{i} CCCC L XXX III, fon fet lo demunt dit anniversari per lo dit Muncada instituït en la capella de l'ort de la lotge, e segons l'orde per ell instituit [+/- 7] se ha fet.[1] E ha C XX I any que morí.
E foren en dit anniversari tres preveres de Santa Maria de la Mar, qui han càrrech de servir los tres benifets per absèntia dels beneficiats, e XV frares de frares preycadors, e XV frares de frares menors. E hagueren X ciris negres que logaren ab les armes de Muncada, ab dues brandoneres, e dos ciris per los canalobres d'argent qui stan en lo

[1] *Segueix ratllada* a.

altar.[1] E sobre la tomba havia un drap d'or ab les armes de Muncada. E foren comprats dos draps burells, de què foren fetes VIII gramalles e VIII caperons, e en cascuna gramalla e caperó entraren III canes de drap burell, les quals foren donades a VIII pobres marinés d'aquesta ciutat, segons forma del demunt dit testament. Los quals pobres vestits ab dites gramalles e caperons segueren en dos banchs prop la dita tomba, e cascun de dits pobres tenia un ciri negre[2] de mige lliura en la mà. E la missa digueren ab diaca e sots diaca ab los vestiments ab les armes de Muncada. E ultra la dita capella feren fer dos altars als costats de dita capella, e mentre feyen l'offici los frares qui y eren digueren misses en dits altars per anima del Muncada. E cascun any hi era fet dit anniversari. E per quant dit Muncada volia que fossen fetes cent gramalles e donades a cent pobres mariners, e vuy [+/-4] no y sobre sinó XVI lliures, V sous, VI diners e malle. Lo hereu qui és del dit Muncada hi és tengut en fer-hi compliment.

Los pobres foren los següents
Pere Serra
Rafel Vinyols
Francesc Muntcofà
Gracià Amat
Anthoni Merquilles
Anthoni Morell
Jacme Bosch
Santos Falcó
Tots mariners de Barcelona
Los quals pobres foren presentats per los promens de la confraria de Sant Elm a mossènyors de cònsolls qui·ls hagueren per [+/- 7]. E en Dionís Pau, qui és [+/- 5] de son germà, qui és rector de dita capella, ho havia tot [+/- 7] ells, segons me digueran.

E foren en dit anniversari los consellers de Barchinona, ço és, mossèn Pere de [+/- 8], mossèn Pere Lull, mossèn Guillem Miró, mossèn Barthomeu Guerau e mossèn Johan Mas. E per lo semblant hi foren mossèn Johan Bastida e mossèn Ffrancí Ferrer, cònsolls. E més anant hi foren en Johan Fuster, e Pere Quintana, [40 mm] e molta altra gent.

[1] e dos ciris per los canalobres d'argent qui stan en lo altar *interlineat*
[2] negre *interlineat*

[....] que cascun any se deuen convidar en dit anniversari [....] són de la casa de Muncada e de perentela sua qui·s trobaran dins Barchinona, e alguns notables ciutadans [....] per honor al dit anniversari, e consellers

És la pensió qui's reb sobre lo periatge cascun any a VIIII de fabrer: LXXVII lliures, XV sous, VI.
Deguen d'en rebre lo rector o primer beneficiat, per ell e un scolà: XXV lliures
Ítem, al segon beneficiat: XVII lliures, X sous
Ítem, al ters beneficiat: XVII lliures, X sous
Ítem, a XV frares de prehicadors: XV sous
Ítem, a XV frares menors: XV sous
Suma: LXI lliures, X sous
Resta de dita pensió, XVI lliures, V sous, VI, les quals foren distribuydes per causa de dit aniversari en les coses següents: XVI lliures, V sous, VI.
Primo, a n'an Pere Ripol, draper, per dos draps[1] burells: XII lliures
Ítem, per bolar, II lliures, I sou, VI diners: II lliures, I sou, VI diners
Ítem, a mestre Miquel Puig, sastre, per fer dites gramalles: I lliura
Ítem, al candeler de cera, per loguer dels ciris, e per los siris dels pobres: I lliura, IIII sous
Suma: XVI lliures, V sous, VI diners

66.

1484 abril 17. Barcelona
El pintor Jaume Vergós rep una quantitat que li era deguda per mans i materials invertits en uns tovallons amb senyals de la llotja i de Montcada.

A. BC, JC 147, *Llibre d'àpoques i albarans del dret del periatge*, s. f.

Als molt honorables los administradors de la Taula dels Depòsits de la ciutat de Barchinona, los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honrat en Pere Quintana, mercader, altre dels defenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, degué

[1] *Segueix ratllat* XII lliures

fer dir e scriure per en Jacme Vergós, pintor, al venerable en Francesch Sesoliveres, mercader, altre dels collidors del dit dret, per semblant quantitat d'ell ha rebuda vint e cinch liures, XI sous, VI diners, a ell degudes per mans, teles e panys d'or ha mesos en uns tovallons ha fets a un drap d'or imperial ab los senyals de la lotge e de Monchada. Ço és a saber, per les teles, tres lliures, II sous, VI; e per les sues mans, deu lliures; e per mil panys d'or, dotze lliures. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XVII de abril de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCCLXXX quatre. Johan Berenguer Aguilar, cònsol.

D'en Jacme Verguós, pintor, per uns tavallons ha fets en un drap de imperial
Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo honrat en Pere Quintana, mercader, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure per en Jacme Verguós, pintor, al venerable en Ffrancesch Cesoliveres, mercader, altre dels cullidors del dit dret, per semblant quantitat d'ell ha rebuda vint-e-cinch liures, XI sous, VI diners, a ell degudes per mans, teles e panys d'or ha mesos en uns tovallons ha fets a un drap d'or imperial ab los senyals de la lotge e de Montchada, ço és a saber, per les teles, tres lliures, XI sous, VI, e per les sues mans, deu lliures, e per mil panys d'or, dotze lliures. Per ço com volrà la dita, continuats aquella e cobrats la present. Scrit en Barchinona a XVII de abril de l'any mil CCCC LXXX quatre.

67.

1489-1490. Barcelona
Fragments del "Llibre de rebudes i dates del dret del pariatge 1489-1490", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 5, "Rebudes i dates 1489-1490".

[f. 24v]

Ítem, pos an data dit dia[1] a n'en Jacme Fferrer, relotger, e per ell o de sa voluntat al sus dit Ffrancí ses Oliveres, que li ffiu dir e scriura an la dita taula, sinch lliures barchinoneses al dit Jacme Fferer degudes per compliment de XI lliures per la constructió e fabricha de nou del relotge que és dins la lotge, e cobrí àpocha ffermada an poder del dit notari a XIII de juny proppassat, a la taula an carta LXIII

V lliures

Ítem, pos en data dit dia[2] a n'en Pere Lor, argenter, que li ffiu dir e scriure an la dita taula quatre lliures barchinoneses a ell degudes per dues gornicions d'argent ffetes per portar les vergues als verguers dells honorables cònsolls, segons apar per un comte per ell donat, signat de mà de dit Porrassa, condefenedor. E cobrí àpocha an poder de dit notari, ffermada a XXI d'agost proppassat a la taula, an carta LXVI

IIII lliures

68.

1491 juny 22. Barcelona

El mestre de cases Pere Joan Sala rep 7 lliures per preu de les obres fetes a la teulada de casa del verguer de la llotja.

A. AHCB, *Rebudes i Dates del dret del pariatge*, 1I-IV, 5, "Rebudes i dates 1491-1492".

[f. 21r]

Ítem, dit jorn[3] a n'an Pere Johan Sala, mestre de casses, per obra fete per la lotga: taulada da cassa de Jervasy,[4] calç, argilla, arena, guix, reiola, e altres cosses necessàries. Per tots veguts a bo e leyall compte, àpoca dit jorn en poder de dit notari

VII lliures

[1] *Es refereix a l'11 de juliol de 1489.*
[2] *Es refereix al 5 de setembre de 1489.*
[3] *Es refereix al 22 de juny de 1491.*
[4] *És el nom del verguer*

69.

1494-1494. Barcelona

Fragments del "Llibre d'àpoques i albarans", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Apochae et albarana... Llibre d' albarans del dret del pariatge,* JC 149.

[s.f.]

Sit omnibus notum quod ego, Ffrancischus Gomis, magister domorum civis Gerunde, confiteor et recognoscho vobis, venerabilis Raphaeli Lehopard, mercatori, alteri ex deffensoribus mercancie clavarioque juris periatici, quod modo inferios contenuto dedistis et solvistis michi octo lliuras et undecim sòlidos barchinonesis michi debitas retiones sequentibus, videlicet, octo lliuras per precio cuiusdam colone lapide lapidis Gerunde que deservire here in et per quadam fenestra que est in sala superiore domus duane dicte lotgie, et undecim sòlidos per port dicta colona a dicta civitate Gerunde et ad haut civitate Barchinone, et per guarniment cum quo dicta colona extint a portale [...] vobis facio apocham de soluto. Actum est hoc Barchionoe vicesima octava die mensis junii anno a Nativitate domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto.

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo venerable en Raphel Leopart, mercader, ciutadà de Barhinona e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a n'an Gerart Franch, botiguer ciutadà de la dita ciutat, sis lliures, tretze sous e tres diners barchinonesos, diem VI lliures, XIII sous e III diners, a ell degudes per preu de setanta lliures e e deu onzes de fil[1] de lautó a rahó de VIII lliures lo quintar, lo qual fil de lautó han comprat de la sua botiga a ops de aquelles tres vedrieres les quals fan en la casa de la lotge de la dita ciutat. Per ço com volrà la dita, continuan aquella e cobrats la present. Scrit en Barchinona a II de janer de l'any mil CCCC LXXXXV.

Sit omnibus notum quod ego, Amator Comes, mercator civis Barchinone, alter ex collectoribus juris periatici, confiteor et recognoscho vobis, venerabilis Raphaeli

[1] *Segueix, ratllat,* cotó

Lehopard, mercatori civi dicte civitatis, alteri ex deffensoribus mercancie, clavarioque juris periatici, quod dedistis et solvistis michi in tabula cambii sive depositorum dicte civitatis tres lliuras, sex decem sòlidos et duos denarios barchinonensis, quas ego bitraxi per diversis expensis facte ad opus lotgie mercatorum [...]
Primo, a XVI de ffebrer de LXXXXV, per comissió d'en Bernat Geronella, altre dels deffenadors de la mercaderia, doní a·n Jaume Vell per una cuberta de cuyro féu per lo altar de la capella de la lotge, I lliura, X sous. [...] Més, a XXVII de dit, per comissió del dit Geronella, doní a·n DAmià Lehó, banchaler, en paga porrata del cobritaula del dret del periatge, dues lliures. Més, a XXVIII de dit, per comissió del dit, doní a·n Jaume Vergós, pintor, per fer dos patrons per los senyals de dit drap, VI sous.
[...] vobis facio apocham de soluto. Actum est hoc Barchionone secunda die mensis marcii anno a Nativitate domini millesimo CCCC nonagesimo quinto.

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de la dita ciutat. Com lo venerable en Raphel Lehopard, mercader, altre dels deffenadors de la mercaderia e clavari del dret del periatge, dege fer dir e scriure a·n Gil Fontanet, pintor e mestre de vadrieres, ciutedà de Barchinona, desset lliures, dotze sòlidos e sis diners barchinonesos, diem XVII lliures, XII sòlidos e VI diners, ha ell degudes e partanyents, ço és, XI lliures a compliment de aquelles XXI lliures per lo preu de tres vedrieres ha fetes qui són en les ons de la casa de la dita lotge, e d'altre part, VI lliures, XII sous, VI per diversos treballs per ell fetes en adops de altres coses fetes en la casa de la lotge partanyents a pagar al dit dret, segons és contengut en hun compte per ell tingut e per lo dit clavari e deffenador vist e regonegut. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella e cobrats la present. Scrit en Barchinona a XXXI del mes de març de l'any mil CCCC LXXXX sinch.
Perot Miquel, cònsoll

Sit omnibus notum quod ego, Alodius Rocha, faber civis Barchinone, confiteor et recognoscho vobis venerabilis Raphael Lehopard, mercatori civi dicte civitatis, alteri ex deffensoribus mercancie clavarioque juris periatici, quod dedistis et solvistis michi in tabula cambii sive depositorum dicte civitatis septem lliuras et duos denarios barchinonensis, michi debitas et partinentes per rebus inferius designate, [...]
Primo, deuen los senyors de cònsols e los senyors de deffenadors per lo bestiment del filat de la primer vedriera, qui pesa mig quintar, XX lliures, que a raó de VII diners per

libra munte II lliures, X diners. Més, per dos bastiments dels filats de les altres vedrieres qui pesan I quintar, XXXX lliures, a la demunt dita rahó, leva III lliures, I sou, VIII. Més, per fusells qui són obs per dites vedrieres, qui pesen X lliures, a la demunt dita rahó, V sous. Més, per claus ganxats per tenir los filats, qui pesen IIII lliures, a la demunt dita rahó, II sous, IIII. Més, per una clau fiu a la capella per en Mas, I sou. Més, per un cadenat fiu per la porta de la Dressana qui és devers mar, VI sous. Més, per adob de dos cadanats per les dites portes de la Dressana, I sou. Més, per un anell per la porta qui és dalt sobre la lotge, I sou, VI. [...]
[...] vobis facio apocham de soluto. Actum est hoc Barchionoe decima septima die mensis marcii anno a Nativitate domini millesimo CCCC LXXXX quinto.

Sit omnibus notum quod ego, Amator Comes, mercator civis Barchinone, alter ex collectoribus juris periatici, confiteor et recognoscho vobis, venerabilis Raphaeli Lehopard, mercatori civi dicte civitatis, alteri ex deffensoribus mercancie, clavarioque juris periatici, quod dedistis et solvistis michi in tabula cambii sive depositorum dicte civitatis duas lliuras, decem septem sòlidos et duos denarios barchinonensis, quas ego bitraxi per diversis expensis ad opus lotgie mercatorum [...]
Primo, a XVIII de març promissió d'en Bernat Geronella, doní a n'an Pere Page, qui scurà les basses de la lotge, XVIII sous. Més, a XXI de dit doní a n'en Johan Çafont, mestre de la lotge, per jornals e loguer de talles e cordes per los bastiments de les vedrieres de la lotge, I lliura, XII sous.
[...] vobis facio apocham de soluto. Actum est hoc Barchionoe tricesima prima die mensis marcii anno a Nativitate domini millesimo CCCC LXXXX quinto.

70.

1500-1501. Barcelona
Fragments del "Llibre d'àpoques i albarans", on consten pagaments diversos relacionats amb la llotja.

A. AHBC, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Apoce facientes...Llibre d'àpoques de Narcís Nicolau de Croanyes*, JC 150.

[s.f.]

Sit omnibus notum quod ego, Amator Comes, mercator civis Barchinone, alter ex collectoribus juris periatici, confiteor et recognoscho vobis, venerabilis Petro Bonavia, mercatori civi dicte civitatis, alteri ex deffensoribus mercancie, clavarioque dicti juris, quod dedistis et solvistis michi in tabula cambii sive depositorum dicte civitatis, quinque libras, cecem sòlidos et undecim denarios barchinonensis, michi debitas per diversis expensis ad opus lotgie mercatorum [...]

Més, dit dia[1] a n'en Bonavia, havia bestret al Vermeio per les vedrieres, I lliures, IIII sous.

[...] vobis facio apocham de soluto. Actum est hoc Barchionoe tricesima prima die mensis marcii anno a Nativitate domini millesimo CCCC LXXXX quinto.

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de dita ciutat. Com lo venerable en Pere Bonavia, mercader, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge dege fer dir e scriure a·n Gili Fontanet, mestre de vedrieres ciutadà de Barchinona, denou lliures, setze sous barchinonesos, diem XVIIII lliures, XVI sous, a compliment de vint-e-huna lliures per la primera paga del preu de aquella vedriera novament en virtut de desliberació del Consell de Vint de la lotge celebrat a [en blanc] del mes de abril proppassat a ell paguar- se deu, segons forma de huns capítols fets entre los honorables cònsols de la mar proppassats, predecessors nostres, de una part, e lo dit Gili Fontanet de la part altra. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XV del mes de juny de l'any mil e sinch-cents.

Bernat Gener Çapila, cònsol

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de dita ciutat. Com lo venerable en Pere Bonavia, mercader, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge dege fer dir e scriure a·n Gili Fontanet, mestre de vedrieres ciutadà de la dita ciutat, quaranta sis lliures e divuyt sòlidos barchinonesos, diem XXXXVI lliures, XVIII sous, ha ell degudes a compliment del preu e fàbrica de aquella vedriera de la istòria de la virtud de la fe per ell novament feta e mesa en lo primer revolt de les rexes de la casa de la lotge a

[1] *Es refereix a l'1 de maig de 1500*

la part de ponent, segons en la àpocha de què per ell de dita quantitat fermada largament és contengut. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a vint-e-set del mes de juny de l'any mil sinch-cents e hu.

Als molt honorables los administradors de la taula dels depòsits de la ciutat de Barchinona. Los cònsols de la mar de dita ciutat. Com lo venerable en Pere Bonavia, mercader, altre dels deffenedors de la mercaderia e clavari del dret del periatge dege fer dir e scriure a·n Jacme Vergós, pintor, ciutadà de la dita, quatra lliures, deu sòlidos barchinonesos, diem IIII lliures, X sòlidos, ha ell degudes per pintar de son offici de pintor hun banchal que sta deius lo retaula de la capella del verger de la lotga, ço és, per les mans, or fi, brunyir,[1] atzur e colors. Per ço com volrà fer la dita, continuats aquella e cobrats lo present. Scrit en Barchinona a XXVIII del mes de abril de l'any mil sinch-cents e hu.

71.

1502. Barcelona

El ferrer Pere Roca rep la quantitat que li era adeutada amb amb motiu de l'obra de les noves vidrieres de la llotja.

A. AHBC, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Llibre de comptes*, JC 175-II, "Dates de coses extraordinaries 1502".

[s.f.]

Més, dit jorn[2] en dita taula a n'an Pere Rocha, fferrer, III lliures, XII sous, e son per part del fferro e trebals de fer la linda de ferro qui servex per la vedriera del segon revolt de la lotge, nomenada spes, la qual se fa per de terminació e Consell de Vint celebrat a XXVII de abrill 1501. En carta 39.

III lliures, XII sous

[1] brunyir *interlineat*

[2] *Es refereix al 29 de juliol de -1502.*

72.

[s. XV].[1] Barcelona

Llistat dels oficis de la llotja i dels detentors dels mateixos al llarg de la segona meitat del segle XV, aproximadament.[2]

A. AHCB, *Llibre d'ordinacions (volum miscel·lani)*, 1I-VII, 1, ff. 1 r-v.

Ací apparen los officials e ministres de lotge

Procurador e síndich: Johan Matheu, notari. Ara, Steve Soley, notari. Ara, n'Anthoni Anglès, notari de Barcelona.

Mestre de cases: Johan ça Font. Johan ça Font, menor, provehit per mossèn Guillem Oliver e Francesc de Perearnau, cònsols.

Mestre fuster : March ça Font. Obiit anno LXXVI.[3]

Mestre fuster: Joan Buadella, elegit a [.....][4] de abril, any M CCCC [.....][5] . Miquel Teixidor. Jerònim Poll, fuster, [.....] de Miquel Teixidor, elegit a XX de abril de M CCCC LXX sis.

Fferrer de clavó: Steve Bassó. Antoni Vila, ara any 1483. E ara és Bernardí Pujol.

Fferrer manyà: Pere Caselles. Ara, Aloy Rocha.

[1] *Es tracta d'un document al qual s'hi van anar afegint anotacions al llarg del segle.*

[2] *Aquest document sembla haver-se anat completant al llarg dels anys. Per aquest motiu, hi conflueixen un gran nombre d'escriptures de mans diferents, i també abundants interlineats i ratllats : quan un oficial és substituït per un altre, sovint es ratlla el seu nom, i, quan no hi ha més espai per a afegir els noms dels nous oficials, aquests s'escriuen interlineats. Amb l'objectiu de fer el document més entenidor i de simplificar-ne la lectura, hem optat per no indicar totes aquestes casuístiques.*

[3] *Es refereix a l'any 1476.*

[4] *En blanc a l'original.*

[5] *En blanc a l'original.*

Argenter: Pere Lor. E ara, per mort del dit Pere Llor és stat provehit Johan Moragues, argenter, gendre del dit Pere Lor, quòndam, per mossèn Johan ça Pila e mossèn Miquel Oliba, cònsols.

Pintor: Jacme Vergós. E per mort sua, Pere Risso, pintor, provahit a XXX de agost de deset,[1] per los cònsols mossèn Johan Llull e mossèn Miquel Oliba, cònsols.

Candeler de cera: Pere Mayol. Serraclara, per mort d'en Pere Mayol.

Relotger: Jacme Ferrer, ferrer. E durant la absència sua, Romeu Arnau, courer, provehit per mossèn Johan ça Pila e mossèn Miquel Oliba, cònsols.

Librater: Anthoni Ramon.

Cullidors del periatge: Gabriel Moro i Pere Madrenchs. Amador Comes i Johan Grau [...]

Guardes del dit dret: Pere Santgenís i Steve Farigola. Ara, en Raphell i Bernardí Rafel. Anthoni Lobet i Antoni Valls.

Per lo verger de lotge, qui té en condret los terongers: Jordi Brocard, ortolà, comensà de cultivar a XV de setembre any M CCCC vuytanta. Dimecres, a XII de mars any M D e sinch, mossèn Pere [...] absent [...]

Scrivà dels actes extraiudicials dels honorables cònsols e Consell de XX : Andreu Mir, notari. Barthomeu Sumes, notari. Miquel Sumes, [...], fill seu e lo [...] d'ells per mort del altre d'ells.

Corredor de coll: Anthoni Strada [...]

[1] *Es refereix a 1517*

73.

[s. XV ex.] Barcelona

Jurament que efectuaven els cònsols de mar de la ciutat de Barcelona en prendre possessió dels seus càrrecs.

A. AHCB, *Oficials de la Ciutat*, 1C-IV, 1, s. f.

Jurament dels cònsols de mar

Juren los honorables cònsols que ells contínuament staran en la cort del consolat, e que continuaran lur exerciçi retent justícia als clamants, segons que tots altres offiçials són tenguts.

Ítem, que sens liçència de consellers no partiran de la present ciutat si devien star més de dos dies, e que en cas que partissen de la dita ciutat per los dits dos dies, leixeran loctinent.

E semblant jurament del dessusdit fa lo jutge d'appells.

Ítem, més anant, los dits honorables cònsols juren que una vegada dins l'any del regiment del dit lur offiçi, regoneixeran les galeas e altres fustes de rems, e la botigua de la dressana de la dita ciutat, per tal que vegen si les dites galeas e altres fustes de rems, e los arnesos, rems, veles, apperellament e robes qui són e seran dins la dita botiga, se guasten o han mester reperació. E noresmenys, faran inventari dels dits arnesos, rems, veles, apperellaments e robes ab l'estima del Consell de la dita ciutat, o ab alguns dels scrivans jurats de la scrivania. E aprés ne faran relació als consellers de la dita ciutat, affi que·ls dits consellers, hauda la dita relació, pusquen degudament provehir en ço que serà necessari a conservació e reperació de les dites fustes e de les altres coses dessusdites. E aximateix, sien pus certs dels arneses, rems, apperellaments e altres coses que són e seran dins la dita botiga.

Ítem, juren los dits cònsols que tendran e serveran, e tenir e servar faran en quant en ells serà les ordinacions fetes sobre les seguretats merítimes e mercantívoles, e la addició e declaració darrerament d'aquelles feta, e totes coses en les dites ordinaçions contengudes. E que tota amor e comport çessants faran exequtar los bans en les dites ordinacions expressats per aquells offiçials a qui·s partanyerà.

74.

1635 octubre 24. Barcelona

Els mestres de cases Pau Boxó i Francesch Socies i els mestres fusters Joan Macià i Francesch Aymerich realitzen un reconeixement de la llotja i defineixen les obres que hi són necessàries

> *A.* AHBC, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Llibre de las àpocas y comptes del que a gastat Jaume damians, defenador de la lotja, en les obres...fetes en las casas de dita llotja*, JC 200-I, ff. 31-32.

Die vigesima quarta mensis octubris anno a Nativitate domini millesimo sexcentesimo tregesimoquinto

Convocat y congregat lo honorable Consell de Vint prohòmens mercaders de manament dels magnífichs cònols, ab intervenció dels honorables deffenedors de la llotja de la mar de la present ciutat en la istància de la obra nova de l'hort de aquella, a hont primerament fonch proposat [en blanc]. Ítem, fonch proposat de com la present casa de la llotja té necessitat per a conservació d'ella de haver-se de fer algunes obres conforme llargament lo honorable deffenedor havie fet mirar y regonéxer per dos mestres de cases y dos fusters, los quals havian fet un paper narrant ab ell totes les obres eran necessàrias se fessen per conservació de la llotja, lo qual paper és del tenor següent.

Nosaltres, Pau Boxó y Francesch Socies, mestre de cases, Juan Masià y Francesch Aymerich, fusters ciutadans de Barcelona. Diem que per orde del senyor Jaume Damians, mercader deffenedor de la llotja de la mar de la present ciutat de Barcelona, nós som conferits en la dita lotja, y en compannia de dit senyor defenedor havem mirat, vist y regonegut les obres de les quals vuy té necessitat de reparo la casa de la llotja, y havem trobat, aprés de vistes y regonegudes aquelles, ser molt necessàries les següents:

Primo, porticar la encavallada de la taulada[1] de la dita lotja, és a saber, en lo cap que mira envers lo General y en la part dels terongers, la que mira vers las escrivanias y banda de mar, y considerat lo gran perill que dita encavallada té per quant los pilars a hont aquella se sustenta y arquets de las finestras estant tots cruxits, y ab molt gran perill de faltar aquelles, nos apar se pot porticar dita encavallada, y té necessitat de fer-

[1] de la taulada *repetit*

ho tapant las finestres una part y altre, puiant la paret de pedra y cals, y tapant com se diu ditas finestras fins a clourer ab dits arquets, tasconant bé aquells, puiant uns pilars de pedra, en los caps llevar los permòdols que vuy hi són per ser molt curts, mudant-ni de altres de més llarchs, perquè fent-ho de aquexa manera se fortificaran los peus drets, voltas de las finestras y revolts, per ser aquells com se ha dit molt cruxits y estar vuy ab tant perill que si faltava cauria tota la dita encavallada, y per consegüent és cert que faltaria lo sostre de dita llotja, que seria una gran ruïna d'ella ademés del perill de les persones que si porian trobar baix.

Segonament ha de descubrir la carena del mig de la encavallada per ser la fusta de aquella tota podrida.

Més, la istància que mira a la marina se té necessitat de mudar una jàssera per ser molt dolenta.

Més, la instància que·s sobre la sala de Consell de Vint se té necessitat de posar uns permòdols y sobre de aquells uns fustets per sustentar y fortificar la teulada a hont carrega vers la part de l'hort, per quant hi ha alguns fustets que són podrits al cap y necessitan fortificar-los.

En la casa del verguer, dalt a la taulada se té necessitat de posar-hi una jàssera per sustentar las bigas de dita taulada, per quant la jàssena que vuy hi n·és és podrida, y consumida, a las quals obras si de prompte no hi dóna remey és cert ne poden redundar grans danys a la dita llotja, y per que aquesta és la relació de tots, conforme ho firmam de nostra propria mà en Barchinona a 25 de setembre 1635.

75.

1637 abril 17. Barcelona

El mestre de cases Francesc Socies reconeix haver cobrat la quantitat acordada per les obres realitzades a la llotja per ell i els seus homes entre els anys 1635 i 1637.

> *A.* AHBC, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Llibre de las àpocas y comptes del que a gastat Jaume damians, defenador de la lotja, en les obres...fetes en las casas de dita llotja*, JC 200-I, ff. 29r-30v.

Die XVIIII mensis aprilis anno a Nativitate domini M DC XXXVII. Barchinona

Ego, Franciscus Sucies, magister domorum, civis Barchinona. Gratis confiteor et recognosco vobis, honorabilis Jacobo Damians, mercatori civis Barchinona et diffinitori Logia maris dicte civitatis quod modo inferio dedisti et solvisti mihi quatuorcentum et quindecim libras, sexdecim sòlidos, et sex denarios, et sunt videlicet 259 lliures, 6 sous, 6 per 642 jornals de mestres de casa, picapedres y jovens; 156 lliures, 10 sous per 626 jornals de diversos manobres, que seguidament uns y altres han treballat dende 10 de nohembre 1635 fins a 10 de janer 1637 en las obras que dit Damians ha fetas en la casa de la lotja en virtut de desliberació feta per lo Consell de Vint a 24 de vuitubre de l'any 1635, és a saber, en fer umplir y paredar a pedra y cals, tots los archs y arquets que són vers la sala, sobre lo dret nou, y axí umplir, paredar de pedra y calç hu part altre los demés archs que miran vers las escrivanias a hont carrega la encavallada de la taulada gran de dita lotja, tapant per fora dits archs de pedra de fil broquejada. Per a picar 24 permòdols de 6 palms y mig de llarch, dotze pessas per los pilars ab que·s sustenta dits archs. Desfer y de nou assentar dits pilars, archs, permòdols vells y nous. Desfer y de nou paradar tota la carena de la taulada, que sustenta la dita encavallada. Netejar y recórrer aquella, assentant-hi de nou teulas y poms en loch dels trencats. Desfer y de nou paredar lo terrat de dita taulada sobre tots los permòdols axí de nou assentats, com també los vells, per hont se consumian caps de les jàssenes ab que dita encavallada se sustenta. Per a fer de nou los pedrissos entre los dits arquets, ab són vessant per a llansar la aygua fora, y recórrer lo ampit de las finestras que són fora entre los dits archs. Per a desfer un forn, y allat molt vell y diruit que y havie en dit sostre, que no servie sinó per a carregar aquell, y embaraçar dit aposento. Per a paymentar lo dit sostre, y oberturas de aquell en moltas parts que estave derruït. Per a enblancar de paleta tots los buyts que·s són paradats dels sobradits archs. Per a netejar y recórrer tota la taulada de la encavallada que·s sobre la istància a hont se cull lo dret nou, y magatsí a hont posan lo blat, descubrint y paredant molta part de la carena, y costats de la dita encavallada, aiuntant aquella, y posant-hi teulas de nou en loch de les trencades, y de sota descubrir, y de nou paredar diversos caps de jàssenes que eren consumits, que de nou se són affegits a dites bigues o jàssenes. Per assentar una pedra que faltava a la llinda de una de les finestres que miran vers lo General en dita istància. Ajuntar les demés pedres que·y havie, sustentant aquelles com se sustentan vuy ab lo nou bestiment que s·i ha fet. Per a desfer y de nou paymentar part del dit sostre en dita istància. Per a fer de nou part del revolt y envà que·s en la galeria sobre la sala del Consell de Vint, y enblancar aquell de paleta, fora y dins. Per assentar en dit aposento al cap sobre la escala una jàssena nova

qui sie posada, y per los costats vers lo hort, diversos permòdols sobre los quals se han assentadas diversas bigas, ab las quals se sustentan, y trauen totas las de la encavallada de la taula de la obra nova de dita lotja. Per assentar diversos balustres que·s són fets de nou a les finestres de la galeria que miran vers la marina en loch dels que estaven romputs. Per a recórrer dalt tota la dita teulada ajuntant la carena y costats d'ella mudant-hi axí teulas com cabironets envernissats en loch dels que eran romputs. Desfer y fer assentar de nou totas las canals del vassant que mira vers lo hort. Desfer las canals dels caps de dita taulada, que eren les demés rompudes, y en dit loch de nou cobrir-lo ab terradet ben tasconat, y ab son vessant, per poder córrer la aygua. Per a descubrir la taulada de la casa a hont està lo verguer, y possar-hi de nou una jàssena molt grossa ab la qual carrega tota la dita taulada, tornant assentar, y recórrer aquelles, posant-hi de nou teulas novas en loch de las que·y havie trencades. Per a netejar, y recórrer de nou tota la taulada que cobre la capella, assentant en ella ab morter diverses teules noves en loch de les moltes que·y havie rompudes, y axí matex netejar y recórrer lo tros de terradet que·s sobre dita capella vers la casa del verguer. Per a fer altres remiendos en la casa de dit verguer. Per a tapar a pedra y cals un portal qu·ere fora lo pou de l'hort, perfilant lo ambit de dit[1] portal. Per a netejar y recórrer la teulada que·s devant les escrivanies, sobre les grades per hont se entra en dita lotja, mudant en aquella algunes teules y cabironets envernissats, en loch dels que y havie romputs. Traurer fora de dita lotja molt gran cantitat de terra prossehida de dita obra. Assentar síndria e encavalladas per a sustentar los arquets y jàssenes quant desfeyen, y de nou obraven dits arquets y pilars ab sos permòdols dobles. Y per a fer y desfer una immensitat de bastides que·s són fetes en compta de fuster de dita lotja jovens y aprenents, sent per a fer no tant solament la obra tocant a mestre de cases com està designat, però encara aquelles bastides sobre les quals havie de obrar lo fuster. Y finalment, per [...] la pedra, cals, arena, argila, guix, teulas, rajolas, fustas, aygua e altres coses necessàries per dita obra y peranents an aquella. Modus vero [etc.]

[1] de dit *repetit*

76.

1796 gener 23. Barcelona

Pere Pau Montanya reconeix l'estat de les pintures del sostre del saló de la llotja, i expressa la seva opinió al voltant de la possibilitat de restaurar-les.

A. AHBC, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Expedient sobre la pintura i daurat del sostre del gran saló de la Casa llotja*, Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16, ff. 17-18.

Haviendo sido el exponente avisado de orden de V.S. me mandó reconocer el estado actual en que se hallan los pintados del techo del Salón de Contratación de la Real Casa Lonja para ver si podrían restaurarse en un estado brillante, y que luego de egsaminado, haga relación de mi opinión.

En efecto hise el egsamen, y declaré a V.S. que las pinturas, se hallan en un estado tan detriorado, que a mi modo de entender costaría más trabajo de recomponerlo que de executarse todo nuevo por un estilo propio del buen gusto de las Vellas Artes. También egspuse a V.S. que los aparejos que tienen en el día dichos pintados, se hallan muy consumidos, pues que han sufrido la voracidad de tres siglos y medio, y un transtorno de 25 años que se trabaja en restaurar esta Real Casa, cuyas circunstancias, y el mal gusto de los diseños, executados por un estilo de la edad bárbara, y a modo de pintar naipes, me obligan a informar a V.S. que de ninguna manera debo proponer la facilidad de semejante restauración, y menos aviendose de aparejar y pintar de nuevo la otra mitad del techo del salón.

Mis reflecciones prácticas, podrían muy bien fundarse con las resoluciones de V.S. pues que V.S ha mandado arrancar la misma piedra que cubre sus paredes ynteriores, y cubrirlas de otra picada de nuevo, por guardar el decoro, y restauración del edificio en general, siendo como es, la piedra de una materia tan compacta, hija de la misma naturaleza, y mucho más resistible al tiempo que toda pintura artificial.

También propuse a V.S. un nuevo método de adornar el mencionado techo, del qual podría resultar menos gasto y fue el no gastar oro fino, para dorar los florones (como lo son los dorados viejos) pues que la corladura es suficiente, y quizá más permanente por ser el techo precavido de toda umedad, y ser construhido de tablas y maderos, a más de que la mayor parte de las pinturas antiguas del salón, son pintadas con el vermellón,

cuyo material se vende en el estanque Real a precio de 8 pesetas y media la libra, y este color ni contribuye a la duración ni a la ermosura.

De todo lo referido tubo VS. a bien el mandarme, se executasen dos diseños nuevos, el uno pintado en el mismo Salón y el otro en un papel, atvirtiéndome que egsponga los precios de estas nuevas ideas, y el coste que tendría si la Real Junta pensase a seguir el mismo método de las pinturas antiguas que en el día egsisten, cuya nota incluy a V.S. para su inteligencia.

Lo cierto es que por la muestra o ensayo pintado en el Salón no puedo manifestar a V.S. la variedad de diseños, ni la idea del todo reunido, pues que una de sus quatro partes será una continua variedad, y esta repetida compondrá el todo, de cuyo método se deduce mayor fecundidad de ingenio, cuyas circunstancias se deven tener presentes en toda obra pública por que de este modo no será una idea amanerada.

También devo prevenir a V.S. que en esta pintura puede el artífice haorrar mucho gasto, y trabajo en los aparejos; no solamente esto, si también gastando el yeso, en defecto del alvayalde, pues que el primero se vende a dos dineros la libra, y el segundo a 596, y no solamente puede tener el artífice este haorro, si también el modo de trabajar la obra sino tienen por objeto la perpetuidad de ella.

Últimamente expongo a V.S. que mis informes jamás se dirigirán al interés, sirviendo a la Real Junta, de este Real cuerpo tengo el honor de averme encargado todas las obras públicas y salas que se han pintado en el transcurso de 21 años que le sirvo. El panteón de Carlos tercero, la decoración de la función de los Gemelos Infantes de España, la proclamación de Carlos cuarto, fueron encargos que cuydé de la invención y dirección de la obra, llevando cuenta y razón de jornales y materiales. Últimamente tube el onor de inventar y dirigir de orden de la Real Junta el Santo Sepulcro que mandó construhir de plata sin el menor interés.

De todo lo dicho se deduce que si V.S. lo mira por conveniente cuidará de la pintura del salón, dándome V.S. aviso del modo como deve executarse, y adonde deven acudir los mancebos por el cobro semmanal, y luego de concluhida la obra, dexo a la equidad de V.S. el conciderarme acrehedor a una gratificación por mis trabajos, pues que no deseo servir a la Real Junta por el objeto de los veneficios o interés sinó manifestarle mi verdadera gratitud en quanto se sirve ocuparme.

Es cuanto devo egsponer a V.S. para su inteligencia, suplicando a […]

Barcelona, 23 de enero de 1796. V.d. m. de V.S. su servidor.
Signat: Pedro Pablo Montaña.
Adreçat a: Muy Ilustre Señor Barón de Sabasona

77.

1796 gener 28. Barcelona.
Després d'escoltar l'opinió de diversos experts, la comissió delegada al respecte per la Reial Junta de Comerç de Barcelona dictamina que la pintura i daurat del sostre del saló de la llotja no han de ser restaurats, sinó que s'han de fer de bell nou.

> *A.* AHBC, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Expedient sobre la pintura i daurat del sostre del gran saló de la Casa Llotja*, Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16, 2.

Para proceder al conocimiento y pulso que corresponde en el informe que sobre el pintado y dorado del gran salón de la Casa Lonja nos pide Vm de acuerdo de la Real Junta de Comercio hemos oído a los profesores de la casa Don Pedro Pablo Montaña y Francisco Borrás (cuyas exposiciones acompañamos) al Director de la obra Tomás Soler y Ferrer, y a otros profesores de pintura y dorado de los más acreditados de esta ciudad.
Sobre quanto nos han informado verbalmente y por escrito y en vista de la antiga pintura y de la muestra nuevamente hecha hemos meditado atentamente, y resulta, y es nuestro dictamen que el pintado y dorado antiguo del salón no se pueden restaurar o renovar porque sería más costoso que hacerlo nuevo.
Que no es de buen gusto aquel pintado, pues está hecho como impresión de pinta de naypes.
Que sería muy costoso por ser con vermellón, y ser obra muy prolija.
Que es más conforme al buen gusto la muestra nuevamente hecha la perpetuidad de la cual causa grande diferencia en el coste. Y que sería mucho menos costosa que la antigua pintura, y respecto de ser el salón una pieza celebrada por de buena arquitectura gótica construida con magnificencia, exige se siga la misma en el pintado y dorado de su techo.

Presentamos también otra muestra en papel que aunque sigue el mismo estilo que la anterior es mucho menos trabajada que aquella, y menos corresponde a la decoración de tan suntuoso edificio pero de considerable ahorro en el gasto.
Los profesores a quienes se ha pedido pusiesen precios los han señalado superiores a los dados por Montaña y Borrás bien que el dorador con corta diferencia, pero es muy atendible la opinión que ha manifestado de que para la perpetuidad y hermosura del dorado se hiciese de oro fino con charol por encima, para evitar el deslucimiento que causan las humedades de la madera; pero respecto de ser la del techo en la mayor parte vieja, y la restante ya muy seca, consideramos que si se continuase la obra como se halla empezada sería correspondiente al edificio y tendría ya perpetuidad que se desea, y que es de esperar el honrado proceder de los citados profesores Montaña y Borrás quienes ofrecen dirigir la obra administrando la cuenta de la Junta, como se egecuta con la de cerrageria y otros de la casa, pero opinamos es más ventajosa la proposición que hacen para evitar desperdicios y ahorro de jornales, que sabrán aprovechar los profesores, y les es imposible a la Junta por no poder atender a tales pormenores.
Sírvase Vm trasladarlo a noticia de la Junta que resolverá lo de su agrado.
Dios guarde a Vm. Barcelona 28 de enero de 1796.
Signat: el barón de Sabasona. Don Francisco Puget y Clarina. Juan Antúnez.

78.

1796 març 2. Barcelona
La comissió delegada al respecte per la Reial Junta de Comerç de Barcelona encarrega la pintura del sostre de la llotja a Pere Pau Montanya, i estipula les condicions del contracte.

A. AHBC, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Expedient sobre la pintura i daurat del sostre del gran saló de la Casa Llotja*, Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16, ff. 22-23.

Los Señores Barón de Sabasona, cavallero vocal en la clase de hacendado, y Don Joachin de Roca y Batlle, Don Francisco Puget y Clarina, Don Juan Antúnez y Don Juan Canaleta, que lo son en la de comerciantes, comicionados por la Real Junta de

Comercio para llevar a efecto el ajuste de la obra en dorado y pintado, que ha de hacerse en el techo del gran salón de la Casa Lonja, haviendo tratado acerca de esto con diferentes profesores han convenido por lo relativo al pintado que lo desempeñe el teniente de la Escuela de Dibujo Don Pedro Pablo Montaña bajo el pie de diez y siete libras en especie física, pagables por tercios atrasados, el primero tan pronto quede concluido el de la obra, y así succesivamente en los otros dos, por cada viga, artesonado y sus dependencias, subscriviendo este facultativo a las obligaciones que van a expresarse.

1º. Que puestos por la Real Junta y a cortar se ella los andamios, y por el dorador las dos manos de yeso a todo el techo, tapados los ahugeros que podían perjudicar la superficie y pasada la piel escat para que quede más tensa, será obligación suya dar con cola fuerte la tercera mano de yeso.

2º. Deverá antes de empezar el adorno campir dos veces el pintado, y usar en la mezcla de materiales para la de colores, dos partes de albayalde y una de yeso con prohibición de todo otro.

3º. Es también con ella que deberán darse todos los claros del pintado, el que deberá hacerse como la muestra que existe en el techo con la sola diferencia de poner las armas de la casa en vez de las que ahora hay, y que son de la ciudad.

4º. Por el estilo de la muestra deberán variarse los diseños de cada madero, distribuyéndolos en las quatro partes del salón, y oponiéndolos así recíprocamente para que resulte del todo un contraste ordenado, y un punto de vista más agradable y vario.

5º. Es con respeto al punto de distancia que presenta el techo mirado desde el piso inferior del salón que ha de hacerse el pintado observadas escrupulosamente las reglas para que en punto tan esencial quede perfecta la obra.

6º. Queda facultativo a los Sres. Comisionados hacer que se reconozca por pintor de su satisfacción, y queda desde aora sugeto Montaña a los reparos y enmiendas que juzgue el tal profesor en quanto no esté ella arreglada a las obligaciones de esta contrata, y a la muestra que ha servido de bara para el ajuste; en el concepto de que sentados estos principios es obligación de Montaña dejar la obra completa y perfecta en su clase. Barcelona, dos de marzo de mil setecientos noventa y seis = El Barón de Sabasona = Joachin de Roca y Batlle = Don Francisco Puget y Clarina = Juan Antúnez = Juan Canaleta.

Digo yo, Don Pedro Pablo Montaña que enterado de las condiciones, precio, y modo del pago que comprende la antecedente contrata, subscrivo y me contento con todas ellas

obligándome, como en conseqüencia me obligo, hacia la Real Junta de este Comercio, y por ella a los mencionades Sres. Vocales sus comicionados, a llevar a efecto la expresada obra en pintado con la perfección y por el estilo que queda dicho, y con toda la brevedad posible bajo obligasión de todos mis bienes. Barcelona ut supra = Pedro Pablo Montaña.

Es condición y prometo cumplirla, que deberé lo más tarde tener concluida la obra dentro el término de seis meses a contar del dos de marzo de mil setecientos noventa y seis = Pedro Pablo Montaña = Antonio Buenaventura Gassó secretario de la dicha Real Junta.

Es copia, que certifico. Signat: Antonio Buenaventura Gassó

79.

1796 març 2. Barcelona.

La comissió delegada al respecte per la Reial Junta de Comerç de Barcelona encarrega a Francesc Borràs el daurat del sostre, i estipula les condicions del contracte.

> *A.* AHBC, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, *Expedient sobre la pintura i daurat del sostre del gran saló de la Casa Llotja*, Junta de Comerç, Lligall XVII, Caixa 25, 16, ff. 24-25.

Los Señores Barón de Sabasona, cavallero vocal en la clase de hacendado, y Don Joachin de Roca y Batlle, Don Francisco Puget y Clarina, Don Juan Antúnez y Don Juan Canaleta, que lo son en la de comerciantes, comicionados por la Real Junta de Comercio para llevar a efecto el ajuste de la obra en dorado y pintado, que ha de hacerse en el techo del gran salón de la Casa Lonja, haviendo tratado acerca de esto con diferentes profesores han convenido por lo relativo al dorado que lo desempeñe Francisco Borrás bajo el pie de diez y nueve libras en especie física, pagables por tercios atrasados, el primero tan pronto quede concluido el de la obra, y así succesivamente en los otros dos, por cada viga, artesonado y sus dependencias, subscriviendo este facultativo a las obligaciones que van a expresarse.

1º. Será obligación del dorador rascar la parte del Salón que tiene el pintado antiguo quanto sea posible para que admita mejor y quede más perfecto el que ha de hacerse nuevo.

2º. Deverá dar dos manos de yezo en todo en el todo del techo con cola más fuerte de lo regular, tapar todos los ahugeros que haya en él, y pasar la piel de escat, de manera que quede el techo perfectamente liso, y en estado de pintarse.

3º. Son cinco las manos que deberán darse de yeso mate y muy superior la cola que deverá usarse. Quatro manos las de bol, y siete las de colradura para que quede la obra en todas sus partes perfecta y prometa duración mayor con cuya idea no podrá el dorador valerse de otros materiales que de los de superior calidad en su clase.

4º. Será también obligación suya poner la plata en todas las partes que lo requiera la obra muy completamente bruñida, sin que quede ahugero aluno, antes bien perfecta en todas sus partes, debiendo hacerse como la muestra que existe ya en el techo del salón, con la diferencia de poner las armas o escudo de la Casa Lonja en vez del de la ciudad que ahora hay.

5º. Queda facultativo a los Sres. Comicionados hacer que se reconozca por dorador de su satisfacción, y queda desde aora sugeto Borrás a los reparos y enmiendas que juzgue el tal profesor en quanto no esté ella arreglada a las obligaciones de esta contrata, y a la muestra que ha servido de bara para el ajuste; en el concepto de que sentados estos principios es obligación de Borrás dejar la obra completa y perfecta en su clase. Barcelona, dos de marzo de mil setecientos noventa y seis = El Barón de Sabasona = Joachin de Roca y Batlle = Don Francisco Puget y Clarina = Juan Antúnez = Juan Canaleta.

Digo yo, Francisco Borrás, que enterado de las condiciones, precio, y modo del pago que comprende la antecedente contrata, subscrivo y me contento con todas ellas obligándome, como en conseqüencia me obligo, hacia la Real Junta de este Comercio, y por ella a los mencionades Sres. Vocales sus comicionados, a llevar a efecto la expresada obra en dorado con la perfección y por el estilo que queda dicho, y con toda la brevedad posible bajo obligasión de todos mis bienes. Barcelona ut supra = Francisco Borrás y Cabañas.

Es condición y prometo cumplirla, que deberé lo más tarde tener concluida la obra dentro el término de seis meses a contar del dos de marzo de mil setecientos noventa y seis = Francisco Borrás y Cabañas = Antonio Buenaventura Gassó secretario de la dicha Real Junta.

Es copia, que certifico. Signat: Antonio Buenaventura Gassó

Bibliografia

1. Diccionaris de llengua

Alcover, Mn. Antoni M., i Francesc de B. Moll. *Diccionari català-valencià-balear.* Palma de Mallorca: Moll, 1977-1979. Disponible a http://dcvb.iecat.net.

Battaglia, Salvatore. *Grande dizionario della lingua italiana*. Torí: Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1975.

Bruguera, Jordi. *Diccionari etimològic de la llengua catalana.* Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1996.

Corominas, Juan. *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*. Madrid: ed. Gredos, 1955-1957.

Coromines, Joan**.** *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana***.** Barcelona: Curial Edicions Catalanes-Caixa de Pensions La Caixa, 1980-1987.

De Mauro, Tullio. *Grande dizionario italiano dell'uso.* Torí: UTET, 2000.

Dictionnaire de l'Académie Française, 9a ed. Disponible a http://www.cnrtl.fr/definition/academie9/.

Dictionnaire du Moyen Français (1330-1500). Disponible a http://www.cnrtl.fr/definition/dmf/.

Diccionari de la Llengua Catalana. 2ª ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana - Edicions 62, 2007. També disponible a http://dlc.iec.cat/.

Duden Worterbuch. Disponible a http://www.duden.de.

Fullana, Miquel. *Diccionari de l'art i dels oficis de la construcció.* 8ª ed. Mallorca: editorial Moll, 2005.

Glossarium Artis. Wörterbuch der Kunst. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1972-2004.

Meyer-Lübke, Wilhelm. *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1911.

Monteagudo Romero, Henrique. *Diccionario normativo galego-castelán.* Vigo: Galaxia, 2000.

Moran, Josep, i Joan Antoni Rabella. *Diccionari etimològic manual*. Barcelona: Edicions 62, 1999.

Pevsner, Nikolaus, John Fleming, i Hugh Honour. *Diccionario de arquitectura*. Madrid: Alianza editorial, 1984.

Pianigiani, Ottorino. *Vocabolario Etimologico.* Roma: Albrighi e Segati, 1907.

Real Academia Española. *Diccionario de Lengua Española*, 22ª ed. Disponible a http://www.rae.es.

Real Academia Española. *Corpus diacrónico del español. Banco de datos (CORDE)*. Disponible a http://www.rae.es.

Réau, Louis. *Dictionnaire Polyglotte des Termes d'Art et d'Archéologie.* Osnabrück: Zeller Verlag, 1977.

Treccani. L'Enciclopedia Italiana. Disponible a http://www.treccani.it.

Wartburg, Walther von. *Franzosisches Etymologisches Worterbuch*. Bonn: Fritz Klopp, 1922-2002.

2. Fonts impreses i editades

Aigrefeuille, Charles d'. *Histoire de la ville de Montpellier depuis son origine jusqu'à notre temps*. Montpeller: Martel, 1737.

Aragó, Antonio, i Mercedes Costa. *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona.* Barcelona: Archivo de la Corona de Aragón, 1971 (Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón, XLIII).

Arqués Jover, Fr. Agustín de. *Nobiliario alicantino*. Alicante: Ayuntamiento de Alicante, 1966.

Arrizabalaga, Jon, Luis García Ballester i Joan Veny, eds. *Regiment de preservació de pestilencia (Lleida, 1348)*. Lleida: Universitat de Lleida, 1998.

Arxiu Municipal de Girona. *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2005.

Baiges, Ignasi, *et al*. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*. Barcelona: Fundació Noguera, 2010.

Bajet i Royo, Montserrat. *El jurament i el seu significat jurídic al Principat segons el Dret general*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2009.

Baucells Reig, Josep, *et al.*, ed. *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI*. Barcelona: Fundació Noguera, 2006.

Bourquelot, Felix. "Notice sur le manuscrit intitulé Cartulaire de la ville de Provins, XIIIe et XIVe siècles". *Bibliothèque de l'École des Chartes* 17 (1856): 193-241, 428-460.

Bruniquer, Esteve Gilabert. *Rúbriques de Bruniquer. Cerimonial dels Magnífichs Consellers i Regiment de la Ciutat de Barcelona*. Barcelona: Henrich y Companyia, 1912-1916.

Campaner Fuertes, Alvaro. *Cronicon Mayoricense. Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 hasta 1800*. Palma de Mallorca: Imprenta de Mn. Alcover, 1967.

Capmany y de Montpalau, Antonio de. *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona*, 3 vol. Barcelona: Cámara Oficial de Comercio y Navegación, 1961-1963 (edició original de 1779-1792).

Carreras Candi, Francesc. *Miscel·lània històrica catalana*. *Sèrie II*. Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, 1906.

Casas Homs, Josep Maria. *"Barcino" de Jeroni Pau*. Barcelona: Fundació Francesc Blasi Vallespinosa, 1957.

Casas Homs, Josep Maria. "Les *Llaors* de Barcelona i P. J. Comes". *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad* X (1967): 247-260.

Colón, Germà, i Arcadi García, ed. *Llibre del Consolat de Mar*. Barcelona: Fundació Noguera-Fundació Salvador Vives Casajuana, 1981-1987.

Crespo Delgado, Daniel, i Joan Domenge i Mesquida. *Edición y estudio. Gaspar Melchor de Jovellanos. Memorias Histórico-Artísticas de Arquitectura.* Madrid: Akal, 2013.

"Crònica del Racional de la ciutat de Barcelona (1334-1417)". *Recull de Documents i Estudis* I-2 (1921): 113-192.

Ferrer Godoy, Joan. *Diplomatari del monestir de Sant Joan de les Abadesses (995-1273)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2009.

García Edo, Vicent. *El Llibre Verd Major de Perpinyà (segle XII-1395)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2010.

Gilliodts-Van Severen, Louis. *Cartulaire de l'ancien Consulat d'Espagne à Bruges*. *Première partie: de 1280 à* 1550. Bruges: Imprimerie de Louis de Plancke, 1901.

Girona Llagostera, Daniel. "Epistolari del Rey en Martí d'Aragó (1396-1410)". *Revista de la Asociación Artístico Arqueológica Barcelonesa* 6 (1909): 187-198, 283-309.

Girona Llagostera, Daniel. "Itinerari Del Rey En Martí (1396-1402)". *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans 1913-1914* (1913-14): 515-654.

Gloria, Andrea. *Codice diplomatico padovano, dal secolo sesto a tutto l'undecimo*. Venècia: Deputaziones Veneta di Storia Patria, 1877.

Hinojosa Montalvo, José. *Llibre de privilegis de la ciutat d'Alacant (1366-1450)*. València: Universitat de València, 2008.

Madurell i Marimon, José M. *El arte en la comarca alta de Urgel*. Barcelona: Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona, 1946.

Madurell i Marimon, José M. "Los contratos de obras en los protocolos notariales y su aportación a la historia de la arquitectura". *Estudios Históricos yDocumentos de los Archivos de Protocolos* I (1948): 105-199.

Manual de novells ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní. Barcelona: Henrich, 1892-1975.

Mañé Mas, M. Cinta. *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 885-1334 (volum I)*. Barcelona: Arxiu Municipal d'Història, 2004.

Mañé Mas, M. Cinta. *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1336-1396 (volum II)*. Barcelona: Arxiu Municipal d'Història, 2007.

Martorell i Trabal, F., i F. Valls i Taverner. "Pere Beçet (1365?-1430)". *Institut d'Estudis Catalans. Anuari MCMXI-XII* (1913): 577-658.

Moliné i Brasés, Ernest. *Les Costums marítimes de Barcelona universalment conegudes pel Llibre del Consolat de Mar*. Barcelona: Estampa d'Henrich y Cía, 1914.

Paz y Melià, A. *Series de los más importantes documentos del archivo y biblioteca del Excmo. Señor duque de Medinaceli, elegidos por su encarto y publicados a sus expensas. 2ª serie. Bibliográfica.* Madrid: Archivo y Biblioteca de la Casa de Medinaceli, 1922.

Puiggarí, Josep, ed. *Libre de algunes coses asanyalades succehides en Barcelona y en altres parts, format per Pere Joan Comes en 1583 y recondit en lo Arxiu del Excelentíssim Ajuntament de Barcelona*. Barcelona: La Renaixensa, 1878.

Roca Mussons, María A. *Antonio Lo Frasso. Militar de l'Alguer.* Càller: Consiglio Nazionale delle Ricerche-Istituto sui rapporti italo-iberici, 1992.

Rubió i Lluch, Antoni. *Documents per l'història de la cultura catalana mig-eval*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1908-1921.

Rubio Vela, Agustín. *Epistolari de la València medieval*. València: Universitat de València, 1998.

Sanpere i Miquel, Salvador. *Topografia antigua de Barcelona. Rodalía de Corbera*. Barcelona: Imprenta de Henrich y Cia., 1890-1892.

Sans i Travé, Josep M., ed. *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484) de Jaume Safont*. Barcelona: Fundació Noguera, 1992.

Sans i Travé, Josep M. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. I. Anys 1411 a 1539* Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994.

Troya, Carlo. *Codice diplomatico longobardo dal DLXVIII al DCCLXXIV.* Nàpols: Stamperia reale, 1852.

Voltes Bou, Pedro. "Repertorio de documentos referentes a los cónsules de Ultramar y al Consulado de Mar, conservados en el Instituto Municipal de Historia de Barcelona". *Documentos y Estudios* XIII (1964): 21-165.

3. Estudis

Abulafia, David, ed. *Italy in the Central Middle Ages.* Oxford: Oxford University Press, 2004.

Abulafia, David. *The Great Sea*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Ackerman, James S. *Palladio*. Madrid: Xarait, 1980.

Adroer i Tasis, Anna Maria. *El Palau Reial Major de Barcelona.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1979.

Adroer i Tasis, Anna Maria. "Enteixinats de Xàtiva al Palau Major de Barcelona". *Analecta Sacra Tarraconensia* 71 (1998): 43-52.

Adroer i Tasis, Anna Maria, i Gaspar Feliu i Monfort. *Història de la Taula de Canvi de Barcelona*. Barcelona: Caixa de Barcelona, 1989.

Aguilar, Immaculada. *L'Almodí de València i els espais del comerç*. València: Generalitat Valenciana, 1996.

Ainaud de Lasarte, Joan; José Gudiol, i Frederic-Pau Verrié. *Catálogo monumental de España. La ciudad de Barcelona*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas-Instituto Diego Velázquez, 1947.

Ainaud de Lasarte, Josep Maria. "Un sant popular". In *Ramon de Penyafort i el dret català*, 20-25. Barcelona: Fundació Jaume I, 2000.

Alanyà i Roig, Josep. "Plànol de les muralles i torres de la Vila de Batea". *La Vila Closa* 1 (1986): 11.

Alanyà i Roig, Josep. "L'almodí o llotja medieval de Batea (segle XIV)". *La Vila Closa* 50 (1998): 153-168.

Alcoy, Rosa, Pere Beseran, Julia Beltrán de Heredia *et al*. *La Barcelona gòtica*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1999.

Aldana Fernández, Salvador. "Artistas y artesanos en la Lonja de Valencia". *Cuadernos de trabajo de la Universidad de Valencia* II (1982): 7-35.

Aldana Fernández, Salvador. "El programa iconográfico de la Capilla de la Lonja de Valencia". *Archivo de arte valenciano* 66 (1985): 23-29.

Aldana Fernández, Salvador. *La Lonja de Valencia.* València: Biblioteca Valenciana-Consorci d'Editors Valencians, 1988.

Aldana Fernández, Salvador. *La Lonja*. València: Generalitat Valenciana, 1991.

Alemany, Joan. *El Port de Barcelona*. Barcelona: Port de Barcelona, 1998.

Alemany, Joan, Xavier Barral, Joan E. García Biosca i Josep Giralt. *Mediterraneum. L'esplendor de la Mediterrània medieval s. XIII-XV*. Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània-Museu Marítim de Barcelona-Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004-Lunwerg Editores, 2004.

Alier i Aixalà, Roger. *L'òpera a Barcelona: origens, desenvolupament i consolidació de l'espectacle musical a la Barceloan del segle XVIII*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans-Societat Catalana de Musicologia, 1990.

Albertí, S. "Notes sobre els rajolers de Barcelona a la Baixa Edat Mitjana". *Butlletí Informatiu de Ceràmica* 22 (1984): 34-36.

Almuni, Victòria. *L'obra de la Seu de Tortosa (1345-1441).* Tortosa: Dertosa, 1991.

Almuni i Balada, Victòria. *La catedral de Tortosa als segles del gòtic.* Barcelona: Fundació Noguera, 2007.

Alonso García, Gabriel. *Los maestros de la Seu Vella de Lleida y sus colaboradores.* Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1976.

Alomar, Gabriel. *Guillem Sagrera y la arquitectura gótica del siglo XV*. Barcelona: Blume, 1970.

Amenós, Lluïsa. "Fonts per a l'estudi de les arts del ferro aplicades a l'arquitectura en época medieval". *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi* 18 (2004): 35-65.

Amenós, Lluïsa. "Reixeria gòtica a la catedral de Barcelona". *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi* 19 (2005): 87-116.

Amenós Martínez, Lluïsa. "L'activitat i les produccions dels ferrers en el marc de l'arquitectura religiosa catalana (segles XI-XV)". Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2005. Disponible a http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/35591/1/LAM_TESI.pdf.

Amenós, Lluïsa, "Catàleg de ferrers documentats en les fonts escrites d'època medieval". *Butlletí Arqueològic de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense* 29 (2007): 81-165.

Andenna, Giancarlo. “La simbologia del potere nelle città comunali lombarde: i palazzi pubblici”. In *Le forme della propaganda política nel Due en el Trecento*, editat per Paolo Cammarosano, 369-393. Roma: École Française de Rome, 1994.

Andenna, Giancarlo. “Eredità di Roma e originalità nelle istituzioni comunali”. In AA.DD, *Roma antica nel Medioevo*, 399-423. Milà: Vita e Pensiero, 2001.

Andenna, Giancarlo. “Società cittadina e poteri signorili del contado nell’età del romanico nell’Italia settentrionale”. In *Società bresciana e sviluppo del Romanico*, editat per Giancarlo Andenna i Marco Rossi, 4-30. Milà: Vita e Pensiero, 2007.

Argilés i Aluja, M. Caterina. “Preus i salaris a la Lleida dels segles XIV i XV segons els llibres d'obra de la seu”. Tesi doctoral, Universitat de Lleida, 1993. Disponible a http://tdx.cat/handle/10803/8198.

Argilés i Aluja, Caterina. “El rellotge medieval de la Seu Vella de Lleida”. *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 14-15 (1993-1994): 259-273.

Arranz, Manuel. *Mestres d’obres i fusters. La construcció a Barcelona en el segle XVIII*. Barcelona: Col·legi d’Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Catalunya, 1991.

Associació Catalanista d'Excursions Científiques. *Album Pintoresch-Monumental de Catalunya*. Barcelona: Associació Catalanista d’Excursions Científiques, 1879-1883.

Astorri, Antonella. *La Mercanzia a Firenze nella prima metà del Trecento. Il potere dei grandi mercanti*. Florència: Leo O. Olschki Editore, 1998.

Astorri, Antonella, i David Friedman. “The Florentine Mercanzia and its Palace”. *I Tatti Studies* 10 (2005): 11-68.

Augenti, Andrea. “Luoghi en non luoghi: palazzi e città nell’Italia tardoantica e altomedievale”. In L*es palais dans la ville: Espaces urbains et lieux de la puissance publique dans la Méditérranée médievale*, editat per Patrick Boucheron i Jacques Chiffoleau, 15-38. Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 2004.

Aurell i Cardona, Jaume. “Espai social i entorn físic del mercader barceloní”. *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 13 (1992): 253-273.

Aurell i Cardona, Jaume. “Vida privada i negoci mercantil a la Barcelona baixmedieval”. *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 14-15 (1993-1994): 219-241.

Aurell, Jaume. *Els mercaders catalans al quatre-cents.* Lleida: Pagès editors, 1996.

Aurell, Jaume, i Alfons Puigarnau. *La cultura del mercader en la Barcelona del siglo XV*. Barcelona: Omega, 1998.

Azcárate, José María. *Monumentos españoles. Catálogo de los declarados histórico-artísticos*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1953.

Badia i Homs, Joan. *L’arquitectura medieval de l’Empordà*. *II-A: L’Alt Empordà.* Girona: Diputació Provincial, 1978.

Badia i Homs, Joan, Joan-Albert Adell. “El monestir de Sant Feliu de Guíxols”. In *Catalunya Romànica. VIII. L’Empordà I*, 267-275. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1989.

Bajet i Royo, Montserrat. *El mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XIV*. Barcelona: Fundació Noguera, 1994.

Balanda, Arlane de. *Perpinyà. Comment naquit et crût Perpinyà*. Paris: Éditions du Cadran, 1962.

Balard, Michel. *La Romanie Génoise.* Gènova-Roma: École Française de Rome, 1978.

Balard, Michel. *La Méditerranée médievale*. París J. Picard, 2006.

Bango Torviso, Isidro. "Atrio y pórtico en el Románico español: concepto y finalidad cívico-litúrgica". *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología* 40 (1975): 175-188.

Barral i Altet, Xavier. "Josep Puig i Cadafalch historiador de l'art medieval". In *J. Puig i Cadafalch: l'arquitectura entre la casa i la ciutat*, 64-89. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions-Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1989.

Barceló Crespí, Maria. *Ciutat de Mallorca en el Trànsit a la Modernitat.* Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics, 1988.

Barceló Crespí, Maria. *Estudis sobre la Mallorca medieval (segles XIII-XIV).* Barcelona: Curial, 1991.

Barceló Crespí, Maria. "Toponímia urbana de la Ciutat de Mallorca (segona meitat del segle XV)". *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* 57 (2001): 83-90.

Barniol López, Montserrat. "Sant Antoni Abat a Catalunya en els segles XIV-XV: relat, devoció i art". Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2013. Disponible a http://www.tesisenred.net/bitstream/handle/10803/129074/dmbl1de1.pdf?sequence=1.

Barragán Villagrasa, Juan José, Jesús Joaquín Esparza Esparza, i Félix López Cueva. "Estudio histórico-artístico de las pinturas nigromantes de Alcañiz. Un mural de estilo gótico". *Teruel* 83-84-II (1992-1996): 249-276.

Barragán Villagrasa, Juan José. "Origen y evolución urbana de Alcañiz. De la villa medieval a la ciudad renacentista". *Espacio, tiempo y forma* 22-23 (2009-2010): 75-93.

Barral i Altet, Xavier, dir. *Art de Catalunya. 4: Arquitectura religiosa antiga i medieval*. Barcelona: l'Isard, 1999.

Barraquer, Cayetano. *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Barcelona: Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1906.

Barrio Barrio, Juan Antonio. "La organización municipal de Alicante, ss. XIV-XV". *Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval* 7 (1988): 137-158.

Basas Fernández, Manuel. *El Consulado de Burgos en el siglo XVI.* Burgos: Excelentísima Diputación Provincial de Burgos, 1994.

Bassas, Andreu. "Els privilegis de Castelló i del Comtat d'Empúries". *Estudis Universitaris Catalans* VIII (1914): 250-305.

Bassegoda i Nonell, Joan. *La Casa Llotja de Mar de Barcelona*. Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació, 1986.

Bassegoda i Nonell, Joan. "Ocupació militar de la casa Llotja de Mar". *Butlletí de la Reial Acadèmica Catalana de Belles Arts de Sant Jordi* VI (1992): 13-15.

Batlle, Carme. *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV.* Barcelona: Consejo Superior de Investigacions Científicas, 1973.

Batlle i Gallart, Carme. "Notizie sul mercato e la fiera di Barcellona nel secolo XIII". *Medioevo. Saggi e Rassegne* 3 (1977): 53-74.

Batlle i Gallart, Carme. "Noticias sobre negocios de mercaderes en Cerdeña hacia 1300". In *I Convegno internazionale di studi geografici-storicic La Sardegna nel mondo mediterraneo (Sassari, 7-9 abril 1978),* 277-289. S.l., 1978.

Batlle i Gallart, Carme. "Els prohoms de la Ribera de Barceona i llurs atribucions en matèria d'urbanisme (segona meitat del s. XIII)". In *El Pla de Barcelona i la*

seva història. Actes del I Congrés d'història del Pla de Barcelona, 155-160. Barcelona: La Magrana, 1983.

Batlle i Gallart, Carme. "La casa burguesa en la Barcelona del siglo XIII". In *Acta Mediaevalia. Annex 1. La societat barcelonina a la baixa edat mitjana*, 9-52. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1983.

Batlle i Gallart, Carme. "La alhóndiga. Centro de la vida de los catalanes en el norte de Africa". In *Mediterraneo Medievale. Scritti in onore di Francesco Giunta*, 73-88. Soveria Mannelli: Rubbetino, 1989.

Batlle i Gallart, Carme. "La casa i l'obrador de Pere Sanglada, mestre d'imatges de Barcelona". *D'art* 19 (1993): 85-95.

Batlle i Gallart, Carme. "La alhóndiga, centro comercial de Barcelona, durante el siglo XIII". In *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Età Moderna*, editat per Laura Balletto, 61-81. Gènova: Glauco Brigati, 1997.

Batlle i Gallart, Carme. "Le Syndicat des trois États et du peuple au milieu du XVe siècle". *Rives méditerranéennes* 1 (1998): 7-12. Consultat el 21 de desembre de 2009. http://rives.revues.org/index142.html.

Batlle i Gallart, Carme, i Teresa Vinyoles i Vidal. *Mirada a la Barcelona medieval des de les finestres gòtiques*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2002.

Batlle i Gallart, Carme, *et al. El Llibre del Consell de la Ciutat de Barcelona. Segle XIV: les eleccions municipals*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2007.

Bayerri Bertomeu, Enrique. *Historia de Tortosa y su comarca*. Tortosa: Impr. Moderna de Algueró y Baiges, 1933-1989.

Bayod Camarero, Alberto, i José Antonio Benavente Serrano. *Neveras y pozos de nieve o hielo en el Bajo Aragón: el uso y comercio de la nieve durante la edad moderna*. Alcañiz: Taller de Arqueología de Alcañiz, 1999.

Bello León, Juan Manuel *Extranjeros en Castilla (1474-1501): notas y documentos para el estudio de su presencia en el reino a fines del siglo XV*. La Laguna: Universidad de La Laguna, 1994.

Bensch, Stephen P. *Barcelona i els seus dirigents 1096-1291*. Barcelona: Proa, 2000.

Bernal, Antonio Miguel. "Las Corporaciones mercantiles de Sevilla. Del Consulado (1543) a la Cámara de Comercio (1886)". *Anuario de Estudios Atlánticos* 59 (2013): 253-288.

Bernard, Gilles. *The Bastides of South-West France*. Tolosa: Diagram Editeur, 1991.

Bernardi, Philippe. *Bâtir au Moyen Âge*. París: CNRS Éditions, 2011.

Bernaus, Magda. "La capella de la Llotja dels mercaders de Barcelona: "ab senyals reyals, e de la Lotge, e de Muncade". In *Capitula Facta et Firmata*. *Inquietuds artístiques en el quatre-cents,* coordinat per M. Rosa Terés, 295-327. Valls: Cossetània, 2009.

Bernaus, Magda. "Barcelona. Capítols, privilegis i ordinacions dels mestres de cases al final de l'edat mitjana". In *Le Arti del Costruire. Corporazioni edili, mestieri e regole nel Mediterrraneo aragonese (XV-XVI secolo)*, editat per Emauela Garofalo, 67-88. Palermo: Caracol, 2010.

Bernaus, Magda. "El teginat gòtic de la Llotja i unes pintures "*de la edad bárbara"* restaurades al segle XVIII". *Quaderns del Museu Episcopal de Vic* VI (2013): 71-89.

Bernaus, Magda, i Gemma Caballé. "Estudi històricoarqueológic del Saló de Contractacions i el pòrtic de la plaça Palau de la Llotja de Mar de Barcelona". In

II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Actes (Sant Cugat del Vallès 18-21 d'abril de 2002), I, 350-357. Barcelona: Associació Catalana per a la Recerca en Arqueología Medieval, 2003.

Bernaus, Magda, i Gemma Caballé. "De llotja de mercaders a caserna militar: la Llotja de Barcelona en época moderna". *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 23-1 (2003): 781-796.

Bialostocki, Jan. *L'Art du XVe siècle. Des Parler a Dürer*. París: Librairie Générale Française, 1993.

Blanco de la Lama, Joan. *El monestir de Sant Feliu de Guíxols (segles X-XI). La fundació del domini.* Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament de Sant Feliu, 1991.

Blockmans, Wim. "Aux origines des foires d'Anvers". In *Commerce, finances et société (XIe-XVIIe siècles): Recueil de travaux d'histoire médiévale offer à M. le Professeur Henri Dubois*, editat per Ph. Contamine, Th. Dutour, i B. Scherb, 21-26. Paris: Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 1993.

Bofill i Fransí, Rafael M. *Aportacions a la interpretació social de l'art català.* Barcelona: edicions 62, 1985.

Bofill i Fransí, Rafel M. *L'arquitectura nacional de Catalunya. La menystinguda personalitat de l'arquitectura gòtica catalana*. Barcelona: la Magrana, 1998.

Boix, Vicente. *Historia de la ciudad y reino de Valencia*. València: D. Benito Monfort, 1845.

Bonnassie, Pierre. *La organización del trabajo en Barcelona a fines del siglo XV*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1975.

Borau, Cristina. *Els fundadors de capelles i retaules a la Barelona del segle XIV*. Barcelona: Fundació Noguera, 2003,

Bordas, Luís. *Memoria acerca de la erección y progresos de la Junta de Comercio de Cataluña y de su Casa Lonja*. Barcelona: Impr. De Ignacio Oliveres, 1837.

Bourquelot, Felix. *Études sur les foires de Champagne, sur la nature, l'étendue et les règles du commerce qui s'y faisaient aux XIIe, XIIIe et XIVe siècles*. Paris: Imprimerie Impériales, 1865-1866.

Bresc, Henri. "Les jardins de Palerme (1290-1460)". *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Moyen-Age, Temps modernes* 84,1 (1972): 55-127.

Bresc, Henri. *Un monde méditérranéen. Économie et société en Sicile. 1300-1450.* París-Torí: Accademia di scienze, lettere e arti di Palermo-École Française de Rome, 1986.

Broida, Equip. "Ús de l'espai en els castells i torres dels segles XIV i XV". In *Fortaleses, guaites, torres i castells de la Catalunya medieval*, 217-295. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1987.

Bromberg, Sarah. "The context and reception history of the illuminations in Nicholas of Lyra's *Postilla literalis super totam bibliam: fifteenth-century case studies*". Tesi doctoral, University of Pittsburgh, 2012. Disponible a http://d-scholarship.pitt.edu/16343/1/Sarah_Bromberg_Ph.D._Dissertation_Nov._8_2012.pdf.

Burroughs, Charles. "Spaces of Arbitration and the organization of Space in Late Medieval Italian Cities". In *Medieval Practices of Space*, editat per Barbara Hanawalt i Michel Kobialka, 64-100. Minneapolis-London: the University of Minnesota Press, 2000.

Byne, Arthur, i Mildred Stapley. *Decorated Wooden Ceilings in Spain*. Nova York-Londres: Arthur G. Putnam's sons, 1920.

Caballé, Gemma. “Memòria de la intervenció arqueològica al saló de contractacions i al pòrtic de la Llotja de Barcelona (2000-2001)”. Disponible a http://cartaarqueologica.bcn.cat/3313).

Caballé, Gemma. *Informe de la localitzacióde murs medievals a l’edifici de la Llotja de Mar de Barcelona (2005).* Inèdit.

Cabestany i Fort, Juan-F. “El archivo del Consolat de Mar. Noticia de los fondos que se conservan actualmente”. *Instituto Municipal de Historia. Documentos y Estudios* XIII (1964): 7-19.

Cabestany i Fort, Joan F. “Privilegi fundacional dels obrers de Barcelona (1301)”. *Anuario de Estudios Medievales* I (1964): 589-591.

Cabestany i Fort, Joan Francesc. “Cònsols de mar i cònsols d’ultramar en Cataluña (siglos XIII-XV)”. In *Le genti del mare Mediterraneo*. *Colloquio internazionale di storia maritima,* editat per Rosalba Ragosta, 397-425. Nàpols: Lucio Pironti, 1981.

Cabré, Lluís, i Montserrat Ferrer. “Cens de traduccions al català medieval fins al 1500 (9 de juny de 2012)”. http://narpan.net/bibliotecadigital/articles/cat_view/88-ferrer-montserrat.html.

Cagiano de Azevedo, Michelangelo. “Laubia”. In Michelangelo Cagiano de Azevedo, *Casa, città e campagna nel tardo antico e nell’alto Medioevo*, 111-143 Galatina: Congedo Editore, 1986. Publicat originalment a *Studi Medievali* X (1969): 431-463.

Calabi, Donatella, i Paolo Morachiello. *Rialto: le fabbriche e il Ponte. 1514-1591*. Torí: Giulio Einaudi, 1987.

Calabi, Donatella. *The Market and the City.* Aldershot: Ashgate, 2004.

Calabi, Donatella. *Foreigners and the City: An Historiographical Exploration for the Early Modern Period.* Milà: Fondazione Eni Enrico Mattei, 2006. Consultat el 8 d'agost de 2014. http://www.susdiv.org/uploadfiles/NDL2006-112.pdf.

Camón Aznar, José. "La Lonja de Zaragoza: sus constructores". *Revista Zurita* 1-2 (1933): 121-136.

Cantarellas Camps, Catalina. "La Lonja de Palma: intervenciones y propuestas ochocentistas". *Mayurqa* 22 (1989): 719-732.

Cañellas, Sílvia, Carme Domínguez i Esther Balasch. "Edificis civils (institucionals i privats)". In *Corpus Vitrearum Medii Aevi: Catalunya, 5*, I, 259-328. Barcelona: Intitut d'Estudis Catalans, 2014.

Cañellas, Sílvia, Carme Domínguez, Rosa Alcoy i Esther Balasch. "Índex de mestres medievals esmentats al CVMA de Catalunya". In *Corpus Vitrearum Medii Aevi: Catalunya,* 5, II, 289-332. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2014.

Capmany y de Montpalau, Antonio de. *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona*, 3 vol. Barcelona: Cámara Oficial de Comercio y Navegación, 1961-1963 (edició original de 1779-1792).

Carbonell, Jordi, i Francesco Manconi. *Els catalans a Sardenya.* Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1984.

Carbonell i Buades, Marià. "L'insòlit trasllat de la capella de Sant Jordi del Palau de la Generalitat de Barcelona a mitjan segle XVI". *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya* 6 (2002): 97-107.

Carbonell i Buades, Marià. "Marc Safont (ca. 1385-1458) en l'arquitectura barcelonina del segle XV: Documents per a un esbós biogràfic". *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* XXI (2003): 181-225.

Carbonell i Buades, Marià. *El Palau de la Generalitat, del Gòtic al primer Renaixement.* Barcelona: Generalitat de Catalunya-MNAC, 2003.

Carbonell i Buades, Marià. "Sagreriana Parva". *Locus Amoenus* 9 (2007-2008): 61-78.

Carbonell i Buades, Marià. "De Marc Safont a Antoni Carbonell: la pervivencia de la arquitectura gótica en Cataluña". *Artigrama* 23 (2008): 97-148.

Carbonell i Buades, Marià. "Consuetud i canvi en l'arquitectura del Principat de Catalunya a l'entorn de 1400". In *Catalunya 1400. El Gòtic Internacional*, editat per Rafael Cornudella, 95-107. Barcelona: MNAC, 2012.

Cardini, Franco i Sergio Raveggi. *Palazzi pubblici di Toscana. I centri minori.* Florència: Sansoni, 1983.

Carrara, Francesca, Ludovica Sebregondi, i Ulisse Tramonti, coord. *Gli istituti di beneficenza a Firenze*. Florència: Alinea, 1999.

Carrasco, René. "L'architecture à Valence entre urbanité médiévale et violence moderne. Étude typologique de la *Lonja* (1482-1519)". In *La violence en Espagne et en Amérique (XVème – XIXème siècles)*, editat per Jean-Paul Duviols i Annie Molinié-Bertrand, 227-244. París: Presses de l'Université de la Sorbonne, 1997.

Carrera Pujal, Jaime. *La Barcelona del segle XVIII*. Barcelona: Bosch, 1951.

Carrera Pujal, Jaime**.** *La Lonja de Mar y los cuerpos de comercio de Barcelona.* Barcelona: Bosch, 1953.

Carreras Candi, Francesc. "Les obres de la catedral de Barcelona, 1298-1445". *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* VII (1913-1914): 22-30, 128-136, 302-317 i 510-515.

Carreras Candi, Francesc. *Geografia general de Catalunya. La ciutat de Barcelona.* Barcelona: Albert Martín editor, 1916.

Carreras Candi, Francesc. La *navegación en el río Ebro: notas históricas*. Barcelona: Imprenta La Hormiga de Oro, 1940.

Carrère, Claude. *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi.* Barcelona: Curial, 1977-1978.

Casanovas i Miró, Jordi; Francesc M. Quílez i Corella. *El viatge a Espanya d'Alexandre de Laborde (1906-1820).* Barcelona: MNAC, 2006.

Casassas i Simó, Lluís. "El Pla de Barcelona. El territori i el marc natural". In *La ciutat antiga.* Volum 1 d' *Història de Barcelona*, dirigida per Jaume Sobrequés i Callicó, 57-90. Barcelona: Enciclopèdia Catalana-Ajuntament de Barcelona, 1991.

Casassas Ymbert, Jordi. *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus origens als nostres dies.* Barcelona: La Magrana, 1986.

Cases i Loscos, Lluïsa. *Catàleg dels protocols notarials de Barcelona. 2. Altres arxius.* Barcelona: Fundació Noguera, 1990.

Cases i Loscos, Lluïsa. *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. I. Segles XIII-XV*. Barcelona: Fundació Noguera, 2001.

Castellvell Díez, Ventura. "Les rutes terrestres de l'Ebre al mar. El memorial de 1460". *Miscel·lània del CERE (Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre)* 15 (2001): 155-174.

Catafau, Aymat. *Les celleres et la naissance du village en Roussillon.* Perpignan: Presses Universitaires de Perpignan, 1998.

Cataldi, Giancarlo, i Roberto Corona, ed. *Logge e/y Lonjas. I luoghi del commercio nella storia de la città.* Florència: Alinea, 2002.

Catasús, Aleix. *Barcelona: la Casa de la Ciutat*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona-Lunwerg, 2005.

Caussa, Jaime. "La villa mayor del condado de Ampurias". *Revista de Girona* 7 (1959): 51-55.

Cerdà Garriga, Magdalena. "Algunes notícies al voltant de les portes de la Llonja". *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul· liana: Revista d'estudis històrics* 69 (2013): 121-130.

Chalmin-Sirot, Elisabeth, i Jean-Michel Poisson. "Le bois dans les châteaux et maisons nobles de Savoie et de Bresse d'après les comptes de châtellanies". In *Le bois dans le château de pierre au Moyen*-Age, editat per Jean-Michel Poisson i Jean-Jacques Schwien, 171-185. Besançon: Presses Universitaires Franc-Comtoises, 2003.

Chamorro Trenado, Miquel Àngel. "La construcció de l'església de Sant Feliu de Girona al segle XIV. Els llibres d'obra". Tesi doctoral, Universitat de Girona, 2004. Disponible a http://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/4960/tmact.pdf?sequence=1.

Chapin, Elizabeth. *Les villes de foires de Champagne. Des origines au début du XIVe siècle*. Ginebra-París: Slatkine Reprints-Honoré Champion, 1976 (Edició original de 1937).

Chédeville, André, Jacques Le Goff, i Jacques Rossiaud. *La ville en France au Moyen Age*. París: éditions du Seuil, 1998.

Chilese, Valeria. *I mestieri e la città: le corporazioni veronesi tra XV e XVIII secolo*. Milà: FrancoAngeli, 2012.

Choisy, Auguste. *Histoire de l'architecture*. París: É. Rouveyre, 1899.

Cid, Carlos. "La casa de la Lonja barcelonesa". In *Barcelona. Divulgación Histórica*, VIII, 260-269. Barcelona: Aymà, 1951.

Cirici i Pellicer, Alexandre. *L'Arquitectura gòtica catalana*. Barcelona: Lumen, 1968.

Cirici i Pellicer, Alexandre. *L'art gòtic català. L'arquitectura dels segles XIII-XIV*. Barcelona: edicions 62, 1975.

Cirici i Pellicer, Alexandre. *L'arquitectura catalana*. 2ª ed. Barcelona: Teide, 1975.

Cirici i Pellicer, Alexandre. *Barcelona pam a pam*. 4ª ed. Barcelona: Teide, 1976.

Cirici i Pellicer, Alexandre. *L'art gòtic català. L'arquitectura als segles XV i XVI*. Barcelona: edicions 62, 1979.

Classen, Albrecht, ed. *Urban Space in the Middle Ages and the Early Modern Age*. Berlin: Walter de Gruyter, 2009.

Clemencín, Diego. *Elogio de la reina doña Isabel*. Madrid: Academia de la Historia, 1821.

Climent, Federico, coord. *La Lonja de Palma*. Palma de Mallorca: Govern de les Illes Balears, 2003.

Coldstream, Nicola. *Medieval Architecture*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

Colón, Germà, i Arcadi García, ed. *Llibre del Consolat de Mar*. Barcelona: Fundació Noguera-Fundació Salvador Vives Casajuana, 1981-1987.

Coll Conesa, Jaume. *La cerámica valenciana. Apuntes para una síntesis.* València: Asociacion Valenciana de Cerámica, 2009.

Colletta, Teresa. *Napoli. Città portuale e mercantile.* Roma: Edizioni Kappa, 2006.

Compte Freixanet, Albert. "Un municipi empordanès sota el vell règim. Castelló d'Empúries en els segles XVI, XVII i XVIII". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 4 (1963): 11-79.

Compte Freixanet, Albert. "Geografia urbana de Castelló d'Empúries". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 11 (1976): 15-100.

Compte Freixanet, Albert. *Castelló d'Empúries.* Castelló d'Empúries: Ajuntament, 1995.

Compte, Albert. "La canònica gironina i la geografia urbana de Castelló d'Empúries en la Baixa Edat Mitjana". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 34 (2001): 103-158.

Concina, Ennio. *Fondaci. Architettura, arte e mercatura tra Levante, Venezia e Alemagna*. Venècia: Marsilio, 1997.

Conde y Delgado de Molina, Rafael. *Quan Catalunya cavalcava damunt les ones. El Consolat de Mar i el Llibre del Consolat de Mar.* Barcelona: Cambra de Oficial de Comerç, Indústria i Navegació, 2001.

Conejo i da Pena, Antoni. "Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement". Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2002. Disponible a http://www.tdx.cat/handle/10803/2006.

Constable, Olivia Remie. "*Funduq*, *Fondaco* and *Khan* in the Wake of Christian Commerce and Crusade". In *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, editat per Angeliki E. Laiou i Roy Parviz Mottahedeh, 145-156. Washington D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2001.

Constable, Olivia Remie. *Housing the Stranger in the Mediterranean World. Lodging, Trade, and Travel in Late Antiquity and the Middle Ages.* Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Contamine, Philippe, Marc Bompaire, Stéphane Lebecq i Jean-Luc Sarrazin. *La economía medieval*. Madrid: Akal, 2000.

Contreras, Juan de (marqués de Lozoya). *Historia del arte hispánico*. Barcelona: Salvat editores, 1953.

Coomans, Thomas. "Belfries, Cloth Halls, Hospitals and Mendicant Churches: A New Urban Architecture in the Low Countries around 1300". In *The Year 1300 and the Creation of a New European Architecture*, editat per Alexandra Gajewski i Zoë Opacic, 185-202. Turnhout: Brepols, 2007.

Coortnaert, Émile. *Les Français et le commerce international à Anvers, fin du XVe-XVIe siècle*. Paris, Marcel Rivière, 1961.

Cornudella i Carré, Rafael. "El Mestre de la Llotja de Mar de Perpinyà (àlies Mestre de Canapost, àlies Mestre de la Seu d'Urgell)". *Locus amoenus* 7 (2004): 137-169

Corrard de Breban, M. *Les rues de Troyes anciennes et modernes, révue étimologique et historique*. Troyes: Bouquot, 1857.

Cortada i Colomer, Lluís. *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics a la Catalunya preindustrial*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998.

Cortade, Eugène. *Cotlliure marítim. Navegants, corsaris i pescadors.* Barcelona: Barcino, 1967.

Cortade, Abbé. "Collioure dans la deuxième moitié du 14e siècle". *Études Roussillonnaises* IX (1989): 55-67.

Cortés Arrese, Miguel. “El gótico turolense y el arte levantino: los orígenes de un modelo”. In *El arte aragonés y sus relaciones con el hispánico e internacional. Actas del III Coloquio de Arte Aragonés (Huesca, 19-21 de diciembre de 1983). Sección II*, 129-135. Huesca: Excelentísima Diputación Provincial, 1985.

Cortés Arrese, Miguel. “Lonjas góticas en Aragón”. In *Actas del IV Coloquio de Arte Aragonés (Benasque, 19-21 de septiembre de 1985)*, 42-49. Zaragoza: Diputación General de Aragón, 1986.

Cortés i Torres, Xavier. *Casa Llotja de Mar.* Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació, 2007.

Coulon, Damien. “Ascensión, apogeo y caída de Joan Lombarda, mercader-armador de Barcelona”. In *L’expansió catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana*, editat per Maria Teresa Ferrer Mallol i Damien Coulon, 15-25. Barcelona: Consell Superior d’Investigacions Científiques-Institució Milà i Fontanals, 1999.

Coulon, Damien. *Barcelona i el gran comerç d’Orient a l’edat mitjana*. *Un segle de relacions comercials amb Egipte i Síria-Palestina (c. 1330-c. 1430)*. Barcelona: editorial Base-Institut Europeu de la Mediterrània, 2013.

Crespo Delgado, Daniel. “El gótico vindicado: sobre algunos viajeros ingleses y españoles en la Segovia del siglo XVIII”. *Oppidum* 2 (2006): 141-168.

Crespo Delgado, Daniel. *Un viaje para la Ilustración: el Viaje de España (1772-1794) de Antonio Ponz*. Madrid-Sevilla: Fundación Pablo de Olavide-Marcial Pons, 2012.

Criado Mainar, Jesús. “La coronación imperial de Carlos V. El friso del Ayuntamiento de Tarazona”. In *España y Bolonia. Siete siglos de relaciones artísticas y culturales*, editat per José Luís Colomer i Amadeo Serra Desfilis, 103-117. Madrid: Centro de Estudios Europa Hispánica, 2006.

Cubeles i Bonet, Albert. "L'evolució de les actuacions del Consell del Cent en matèria d'urbanisme al segle XIV". *Barcelona Quaderns d'Història* 4 (2001): 128-145.

Cubeles i Bonet, Albert, i Ramon Grau, coord. *El procés urbà i la identitat gòtica.* Vol 8 de *Barcelona Quaderns d'Història*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2003.

Cubeles i Bonet, Albert, i Ferran Puig i Verdaguer. "La Drassana i la gestació de la façana marítima a Barcelona". *Drassana* 11 (2003): 50-61.

Cubeles i Bonet, Albert; i Ferran Puig i Verdaguer. "Les fortificacions de Barcelona". In *Abajo las murallas!!! 150 anys de l'enderroc de les muralles de Barcelona*, dirigit per Albert Cubeles i Antoni Nicolau, 48-71. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2004.

Curto Homedes, Albert. *La intervenció municipal en l'abastament del blat d'una ciutat catalana: Tortosa, s. XIV*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana-R. Dalmau, 1988.

D'Alleva, Anne. *Methods & Theories of Art History.* Londres: Lawrence King Publishing, 2005.

D'Arbois de Jubainville, M. H.. *Histoire de Bar-sur-Aube sous les comtes de Champagne 1077-1284*. París: Aug. Durand, 1859.

Dalmases, Núria de. *Orfebreria catalana medieval: Barcelona 1300-1500*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992.

Dalmases, Núria de. "Arquitectura gòtica civil". In *Art de Catalunya 3. Urbanisme arquitectura civil i industrial*, dirigit per Xavier Barral, 117-169. Barcelona: L'Isard, 1998.

Dalmases, Núria de, coord. *L'art gòtic a Catalunya. Arts de l'objecte.* Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008.

Decri, Anna. *Un cantiere di parole. Glossario dell'architettura genovese tra Cinque e Seicento*. Florència: All'Insegna del Giglio, 2009.

Del Treppo, Mario. *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalano-Aragonesa al segle XV*. Barcelona: Curial, 1976.

Delicado Martínez, Francisco Javier. "Arquitectura civil renacentista en Jumilla: la Casa del Concejo". *Ars Longa* 12 (2003): 43-47.

Deliyannis, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

De Roux, Antoine. *Perpignan, de la place forte à la ville ouverte, X-XX s.* Perpignan: Archives Communales de Perpignan, 1999.

Desportes Bielsa, Pablo. "El consulado catalán de Brujas (1330-1488)". In *Aragón en la Edad Media XIV-XV. Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros*, I, 375-390. Saragossa: Universidad de Zaragoza-Facultad de Filosofía y Letras, 1999.

Diago Hernando, Máximo. "Relaciones comerciales de la Corona de Aragón con la Andalucía Atlántica durante el siglo XIV y primera mitad del XV". *Historia, instituciones, documentos* 27 (2000): 19-74.

Domenge i Mesquida, Joan. *L'obra de la seu. El procés de construcció de la catedral de Mallorca en el tres-cents.* Palma de Mallorca: Govern Balear, 1997.

Domenge i Mesquida, Joan. "Guillem Sagrera, maître d'oeuvre de la cathédrale de Majorque. Aspectes métriques et économiques du travail de la pierre (1422-1446) ". *Histoire & Mesure* XVI, 3/4 (2001): 373-403.

Domenge i Mesquida, Joan, "Guillem Sagrera. Alcance y lagunas de la historiografía sagreriana". In *Una arquitectura gótica mediterránea*, editat per Eduard Mira i Arturo Zaragozá, 115-132. València: Generalitat Valenciana, 2003.

Domenge Mesquida, Joan. “Guillem Sagrera”. In *Gli Ultimi Indipendenti. Architetti del gotico nel Mediterraneo tra XV e XVI secolo*, coordinat per Emanuela Garofalo i Marco Rosario Nobile, 59-94. Palerm: Caracol, 2007.

Domenge i Mesquida, Joan. "Guillem Sagrera et lo modern de son temps". *Revue de l'art* 166 (2009): 77-90.

Domenge i Mesquida, Joan. “Arquitectura palatina del reino de Mallorca. Símbolos de poder para una efímera dinastía”. *Anales de Historia del Arte* 23 (2013): 79-106.

Domenge i Mesquida, Joan, i Antoni Conejo. “Charpente et décor”. In *Forêts alpines & charpentes de Méditerranée*, dirigit per Philippe Bernardi, 232-243. L’Argentière la Bessée: éditions du Fournel, 2007.

Domenge i Mesquida, Joan, i Jacobo Vidal Franquet. “Documents rélatifs à la décoration picturale des plafonds dans la Couronne d’Aragon (1315-1515)”. In *Aux sources des plafonds peints médiévaux. Provence, Languedoc, Catalogne,* editat per Ph. Bernardi i J.-B. Mathon, 179-217. Capestang: RCPPM, 2011.

Domínguez Rodés, Carme. “La vidriera als edificis civils de Catalunya. S. XIV-XVI”. In *I Jornades Hispàniques d’Història del Vidre. Actes*, 305-314. Barcelona: Museu d’Arqueologia de Catalunya, 2001.

Domínguez Rodés, Carme, i Sílvia Cañellas i Martínez. “La Casa Llotja de Mar de Barcelona: revisió del seu procés constructiu a través de la documentació (segles XIV-XV)”. *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de* Protocols XIX (2001): 67-83.

Domínguez, Carme, i Sílvia Cañellas. “Barcelona. Llotja de Mar”. In *Corpus Vitrearum Medii Aevi: Catalunya, 5.1*, 277-312. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2014.

Du Colombier, Pierre. *Les chantiers des cathédrales.* París: éditions A & J Picard, 1973.

Duerloo, Luc. "Riquesa i esplendor dels Països Baixos". In *L'esplendor de Flandes. Art de Brussel·les, Anvers i Malines als s. XV-XVI*, 19-24. Barcelona: Fundació La Caixa, 1999.

Dufourcq, Charles-Emmanuel. "*Honrats, mercaders* et autres dans le Conseil des Cent au XIVè siècle". In *La Ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI. Actas del Coloquio (La Rábida y Sevilla, 14-19 de septiembre de 1981)*, coordinat per Emilio Sáez, Cristina Segura i Margarita Cantera, 1361-1395. Madrid: Ediciones de la Universidad Complutense de Madrid, 1985.

Duran, Eulàlia, i Eulàlia Miralles, ed. *La Barcelona ideal i la Barcelona real en la cultura literària de l'Edat Moderna*. Vol. 9 de *Barcelona Quaderns d'Història*. Barcelona: Ajuntament de Barelona, 2003.

Duran Duelt, Daniel, ed. *Un Mar de Lleis. De Jaume I a Lepant*. Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània, 2008.

Duran i Sanpere, Agustí. *Llibre de Cervera*. Barcelona: Curial, 1977.

Duran i Sanpere, Agustí. *Barcelona i la seva història.* Barcelona: Curial, 1972-1975.

Elet, Yvonne. "Seats of Power: The Outdoor Benches of Early Modern Florence". *The Journal of the Society of Architectural Historians* 61-4 (2002): 444-469.

Enlart, Camille. *Gothic Art and the Renaissance in Cyprus*. Londres: Trigraph Limited, 1987. (Edició original en francès: *L'art gothique et la renaissance en Chypre*, Paris, 1899).

Enlart, Camille. *Manuel d'archéologie française*. París: A. Picard et fils, 1904.

Enlart, Camille. *Villes Mortes du Moyen Age*. Paris: E. de Boccard, 1920.

Enlart, Camille. *Manuel d'archéologie française*. *Deuxième partie. Architecture civile et militaire.* 2a ed. París: A. Picard et fils, 1929.

Erlande- Brandenburg, Alain. *Quand les cathédrales étaient peintes.* París: Gallimard, 1993.

Español Bertrán, Francesca. "Avinganya i els Montcada: la transformació d'una casa trinitària en panteó familiar". *D'Art* 13 (1987): 147-184.

Español Bertrán, Francesca. "Los Montcada y sus panteones dinásticos: un espacio para la muerte noble". In *Els Montcada i Alfons de Borja a la Seu Vella de Lleida*, editat per Ximo Company, 37-82. Lleida: Publicacions dels Amics de la Seu Vella, 1991.

Español Bertrán, Francesca. "La Seu Vella: els seus promotors". In *La Seu Vella de Lleida. La catedral. Els promotors. Els artistes. S. XIII a s. XV*, editat per Francesca Español i Esther Ratés, 77-92. Lleida: Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura, 1991.

Español Bertran, Francesca. "La catedral de Lleida: arquitectura y escultura trecentistas". In *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, editat per Frederic Vilà i Imma Lorés, 181-213. Lleida: Pagès Editors, 1991.

Español Bertrán, Francesca. "Clientes y promotores en el gótico catalán". In *Cataluña medieval*, 217-231. Barcelona: Lunwerg, 1992.

Español Bertran, Francesca. "Los materiales prefabricados gerundenses de aplicación arquitectónica (s. XIII-XV)". In *L'Artista-Artesà Medieval a la Corona d'Aragó*, editat per Joaquín Yarza i Francesc Fité, 77-127. Lleida: Universitat de Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1999.

Español Bertran, Francesca. *Els escenaris del rei. Art i monarquia a la Corona d'Aragó.* Manresa: Angle editorial-Caixa Manresa, 2001.

Español Bertrán, Francesca. “Sicut ut decet. Sepulcro y espacio funerario en la Cataluña bajomedieval”. In *Ante la muerte. Actitudes, espacio y formas en la España medieval*, editat per Jaume Aurell i Julia Pavón, 95-156. Pamplona: Eunsa, 2002.

Español Bertran, Francesca. “Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona durante la baja edad media y su comercialización”. *Anuario de Estudios Medievales* 39/2 (2009): 963-1001.

Estepa Díez, Carlos, *et al. Burgos en la Edad Media.* Valladolid: Junta de Castilla y León-Consejería de Educación y Cultura, 1984.

Estrada-Rius, Albert. *La Generalitat de Catalunya a la Drassana Reial de Barcelona en temps d’Alfons el Magnànim.* Barcelona: Museu Marítim de Barcelona, 2008.

Fabre, Ghislaine, i Jean-Louis Vayssettes. “Montpellier: topographie d’une ville marchande”. In *Les ports et la navigation en Méditerranée au Moyen Âge*, dirigit per Ghislaine Fabre, Daniel Le Blévec i Denis Menjot, 85-99. Montpellier: éditions Le Manuscrit, 2009.

Fábregas García, Adela. “Actividad comercial de los reyes nazaríes y su implicación con los representantes del gran comercio occidental a finales de la Edad Media”. *Studia Historica: Historia Medieval* 25 (2009): 171-190.

Fábregas García, Adela. “Formas cerámicas de azúcar de la lonja de Granada 1”. *Arqueología y Territorio Medieval* 2 (2014): 225-241.

Famoso Arnau, Salvador. “Els ponts de Castelló d’Empúries: una necessitat en una vila de l’edat mitjana“. *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 44 (2013): 351-370.

Feliu, Gaspar. “La crisis catalana de la Baja Edad Media: estado de la cuestión”. *Hispania* 64, 217 (2004): 435-466.

Fernández, Martha. *Cristóbal de Medina Vargas y la arquitectura salomónica en la Nueva España durante el siglo XV*. Mèxic D.F.: UNAM, 2002.

Fernández Viladrich, Jesús. "Les corts comtals a Catalunya al caient del mil·leni". *Revista de Dret Històric Català* 10 (2010): 9-93.

Ferrà, Bartomeu. "El coronament de la Llonja de ciutat de Mallorca". *Il·lustració Catalana* 112 (1905): 467.

Ferrer Mallol, Maria Teresa. "Sobre els orígens del Consolat de Mar de Barcelona el 1279 i sobre els cònsols d'Ultramar a bord de vaixells. Un exemple de 1281". *Anuario de Estudios Medievales* 23 (1993): 141-150.

Ferrer Mallol, Maria Teresa. "I mercanti italiani nelle terre catalane nei secoli XII-XIV". *Archivio Storico del Sannio* 3 (1998): 41-111.

Ferrer Mallol, Maria Teresa. "El Consolat de Mar i els Consolats d'Ultramar, instrument i manifestació de l'expansió del comerç català". In *L'expansió catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana*, editat per Maria Teresa Ferrer Mallol i Damien Coulon, 53-79. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques-Institució Milà i Fontanals, 1999.

Ferrer Mallol, Maria Teresa. "Jurisdicció i control de la navegació a la ribera i mar de Barcelona". *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval* 12 (1999): 113-133.

Ferrer Mallol, Maria Teresa. "Flix, un port fluvial blader per a Barcelona. La compra de la baronia de Flix i la Palma l'any 1400". *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 23-24 (2002-2003): 465-507.

Ferrer Mallol, Maria Teresa. "El comerç català a la baixa edat mitjana". *Catalan Historical Review 5* (2012): 159-193.

Ferrer, Montserrat. “Document de Treball. Traduccions al català medieval perdudes (desembre de 2011)”. http://narpan.net/bibliotecadigital/articles/cat_view/88-ferrer-montserrat.html.

Figuerola Rotger, Pere Jordi. “Els convents de la ciutat de Barcelona”. In *L’art gòtic a Catalunya. Arquitectura II. Catedrals, monestirs i altres edificis relitiosos*, coordinat per Antoni Pladevall, 230-238. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2002.

Fité, Francesc. “Els mestres d’obra d’època medieval (segles XIII-XV)”. In *Seu Vella. L’esplendor retrobada*, coordinat per M. Masià i J. Busqueta, 51-66. Barcelona: Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura i Fundació La Caixa, 2003.

Florensa, Adolf. “Les édifices de l’administration publique”. In Filangiere di Candida Gonzaga, Adolf Florensa, Guillem Forteza *et al*, *L’Architecture gothique civile en Catalogne*, 7-27. París: Fondation Cambó-Henri Laurens, 1935.

Florensa, Adolf. “L’arquitectura civil”. In *L’Art Català*, dirigit per Josep M. Folch i Torres, I, 331-352. Barcelona: Aymà, 1957.

Font Obrador, Bartolomé. “Mallorca en 1349”. *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* XXXIII, 798-800 (1964): 245-260.

Font i Rius, José M. “La Universidad de Prohombres de la Ribera de Barcelona y sus ordenanzas marítimas”. In *Estudios de derecho mercantil en homenaje al profesor Antonio Polo,* 199-240. Madrid: Edersa, 1981.

Fontbona, Francesc. *Història de l’art català. Del Neoclassicisme a la Restauració. 1808-1888*. Vol. VI d’*Història de l’Art Català*. Barcelona: edicions 62, 1988.

Forteza, Guillem. “El cicle arquitectònic de les nostres llotges medievals”. In *Guillem Forteza. Estudis sobre arquitectura i urbanisme*, editat per Miquel Seguí i Aznar, II, 76-100. Palma-Barcelona: Universitat de Palma-Publicacions de

l'Abadia de Montserrat, 1984. (Publicat originalment a *Revista de Catalunya* XIV (1933): 221-248).

Forteza, Guillem. "Les loges de commerce". In Filangiere di Candida Gonzaga, Adolf Florensa, Guillem Forteza *et al*, *L'Architecture gothique civile en Catalogne*, 37-50. París: Fondation Cambó-Henri Laurens, 1935.

Frau, Antoni. "La Lonja de Palma". *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* 14 (1885): 1-6; 15 (1885): 3-4; 16 (1885): 2-5; 17 (1885): 1-2; 18 (1885): 1-2; 19 (1885): 5-7; 20 (1885): 4-5; 21 (1885): 3-4; 22 (1885): 4-6; 23 (1885): 6-7; 25 (1886): 3-6; 29 (1886): 5-6; 32 (1886): 10-13.

Freixas i Camps, Pere. *L'art gòtic a Girona. Segles XIII-XV*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1983.

Friedman, David. "Monumental urban form in the late medieval Italian commune: loggias and the Mercanzie of Bologna and Siena". *Renaissance Studies* 12 - 3 (1998): 325-340.

Fuguet i Sans, Joan. "Contribució a l'estudi dels orígens del gòtic meridional: influència de l'arquitectura popular en les construccions templeres i cistercenques catalanes". In *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*, I, 225-236. Barcelona: MNAC-IEC-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

Fundación Quílez Llisterri. "La Lonja". Consultada el 10 de juliol de 2015. http://www.fqll.es/catalogo_detalle.php?id=181.

Fundación Quílez Llisterri. "La decoración escultórica de los capiteles y ménsulas de la lonja". Consultada el 10 d'agost de 2015. http://www.fqll.es/catalogo_detalle.php?id=182

Fundación Quílez Llisterri. “Conjunto Lonja-Ayuntamiento. Fuentes y estado de la cuestión”. Consultada el 15 de juliol de 2015. http://www.fqll.es/archivos/catalogos/documentos_y_estado_actual_del_tema._teresa_thomson_2014.pdf.

Galera, Montserrat, Francesc Roca i Salvador Tarragó. *Atlas de Barcelona*. 2ª ed. Barcelona: Publicacions del Col·legi Oficial d’Arquitectes de Catalunya, 1982.

Galtier Martí, Fernando. “Del *palatium* tardoantiguo al *donjon* medieval”. In *Aquitaine-Espagne (VIIIe-XIIe siècle),* editat per Philippe Sénac, 83-111. Poitiers: Université de Poitiers, 2001.

García Espuche, Albert, i Teresa Navas. *Retrat de Barcelona*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona-Ajuntament de Barcelona, 1995.

García Mercadal, Jaime, ed. *Viajes de extranjeros por España y Portugal. Desde los tiempos más remotos hasta fines del siglo XVI*. Madrid: Aguilar, 1952.

García de Quevedo y Concellón, Eloy. *Ordenanzas del Consulado de Burgos de 1538*. Burgos: Imprenta de la Diputación, 1905.

Gardoni, Giuseppe. “Conflitti, vendette e aggregazioni familiari a Mantova”. In *Conflitti, paci e vendette nell’Italia comunale*, editat per Andrea Zorzi, 43-104. Florència: Firenze University Press, 2009.

Garganté i Llanes, Maria. “Les cases consistorials a les comarques de Ponent. Un ressò clasicista en l’arquitectura civil catalana dels segles XVII i XVIII”. *Locus Amoenus* 7 (2004): 237-258.

Garganté Llanes, Maria. “L'arquitectura de les cases consistorials urgellenques d'època moderna (segles XVII i XVIII): influències i invariants”. *Urtx: revista cultural de l'Urgell* 19 (2006): 203-224.

Garganté Llanes, Maria. *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i l'Urgell: condicionants, artífexs i pràctica constructiva*. Barcelona: Fundació Noguera, 2006.

Garrigou Grandchamp, Pierre. *Demeures médiévales. Coeur de la cité.* París: Rempart, 1999.

Garrigou-Grandchamp, Pierre. "L'architecture civile urbaine". In *Art et société en France au XVe siècle*, editat per Christiane Prigent, 59-81. París: Maisonneuve et Larose, 1999.

Gascó Sidro, Antonio, *et al*. *La Llotja del Cànem: un edificio recuperado para la ciudad*. Castelló: Universitat Jaume I, 2008.

Garzella, Gabriella, ed. *Pisa com'era: topografia e insediamento: dall'impianto tardoantico alla città murata del secolo XII*. Nàpols: Liguori, 1990.

Genís Mas, Daniel. "Rafael Cervera (1563/64-1633): entre la monarquia hispánica i les institucions catalanes". *Manuscrits. Revista d'Història Moderna* 31 (2013): 91-114.

Germain, A. *Histoire du commerce de Montpellier.* Montpeller: Imprimerie de Jean Martel, 1861.

Gigot J-G. "La girouette de la Loge de Mer de Perpignan". *Cerca*, 11 (1961): 86.

Gimpel, Jean. *Les bâtisseurs de cathédrales*. París: éditions du Seuil, 1958.

Giral, Dolors. "La cerámica catalana". In *Cerámica española*, coordinat per Trinidad Sánchez Pacheco. Vol. XLII de *Summa Artis*, 179-220. Madrid: Espasa-Calpe, 1999.

Giráldez, Pilar, i Màrius Vendrell, coord. *El gòtic meridional català: cases, esglésies i palaus*. Premià de Mar: Clavell, 2009.

Gironella, Anna. “Fonts documentals per a l’estudi de l’urbanisme a Girona en época medieval” (text de la conferencia impartida a l’Arxiu Municipal de Girona el 25 d’abril de 2013). Consultat el 30 d’agost de 2014. http://www.girona.cat/sgdap/docs/Gironella_urbanisme_medieval.pdf.

Gironella i Granés, Josep Maria. “Les residències castellonines dels comtes d’Empúries al segle XIV”. *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 42 (2011): 251-262.

Giusti, Giovanna, ed. *The Statues of the Loggia della Signoria in Florence*. Florència: Giunti, 2002.

Gómez-Ferrer Lozano, Mercedes. “*L’Almodí del Senyor Rei de la ciutat de València*. Precisiones sobre su historia constructiva”. *Archivo de Arte Valenciano* 78 (1997): 69-80.

Gómez Urdáñez, Carmen. “La Lonja de Zaragoza y la arquitectura civil de la ciudad en el siglo XVI”. In *Actas del IV Coloquio de Arte Aragonés*, 101-112. Saragossa: Diputación General de Aragón, 1986.

Gómez Urdáñez, Carmen. *Arquitectura civil en Zaragoza en el siglo XVI*. Saragossa: Ayuntamiento de Zaragoza, 1987-1988.

Graciani Graciani. Amparo, ed. *La técnica de la arquitectura medieval*. Sevilla: Universidad de Sevilla, 2000.

Grau, Ramon. “La historiografia de Barcelona abans de la seva institucionalització”. *Barcelona Quaderns d’Història* 1 (1995): 11-23.

Grau, Ramon. “Antoni de Capmany i la teoría marítima de Barcelona”. *Barcelona Quaderns d’Història* 21 (2014): 19-42.

Graupera, Joaquim. “Les forques del castell de Burriac”. *Jornades d’Història i Arqueologia Medieval. Actes. Del 13 al 30 d’octubre de 1999*, 87-91. Mataró: Grup d’Història del Casal, 1999.

Grossi Bianchi, Luciano, i Ennio Poleggi. *Una città portuale del medioevo: Genova nei secoli X-XVI*. Gènova: Sagep Editrice,1980.

Guàrdia Bassols, Manuel, i Albert García Espuche. “Estructura urbana”. In *La ciutat consolidada*. Volum 3 d’ *Història de Barcelona*, dirigida per Jaume Sobrequés i Callicó, 37-72. Barcelona: Ajuntament de Barcelona-Enciclopèdia Catalana, 1992.

Gudiol i Cunill, Joseph. *El mobiliari litúrgich. Resum arqueològich.*Vic: Tip. Balmesiana, 1920.

Guglielmi, Eugenio. *La cattedrale de Lodi*. Lodi: Il Pomerio, 2001.

Guglielmotti, Paola. “Sedi e funzioni civili”. In *Del costruire: tecniche, artisti, artigiani, committenti*. Vol. II d’*Arti e storia nel Medioevo*, editat per Enrico Castelnuovo i Giuseppe Sergi, 155-186. Torí: Giulio Einaudi editore, 2003.

Guiard y Larrauri, Teófilo. *Historia del Consulado y Casa de Contratación de Bilbao y del comercio de la villa.* Bilbao: Imprenta y Librería de José de Astuy, 1913.

Guilleré, Christian. *Girona al segle XIV*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1993-1994.

Günzberg i Moll, Jordi. *Vida quotidiana a la ciutat de Barcelona durant la pesta negra (1348)*. Barcelona: Rafael Dalmau, editor, 2002.

Guitart Aparicio, Cristóbal. *Arquitectura gótica en Aragón*. Saragossa: Librería General, 1979.

"Habilitación de las buhardillas del siglo XIV en la Lonja de Barcelona". *On* 33 (1981): 14-15.

Harris, Martin, i Nigel Vincent. *The Romance Languages.* Londres: Routledge, 1988.

Heredia Herrera, Antonia. "La Casa Lonja de Sevilla en el siglo XVIII". *Archivo Hispalense* 209 (1985): 17-44.

Heredia Herrera, Antonia. *La Lonja de Mercaderes, el cofre para un tesoro singular.* Sevilla: Diputación Provincial de Sevilla, 1992.

Hernández-Cros, Josep Emili, dir. *Catàleg del Patrimoni Històrico-Artístic de la Ciutat de Barcelona.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona, s.d.

Hernández Minguell, Marta. "Expedient de Declaració BCIN-Monument Històric. Casa de la Vila-Paeria. Cervera (Segarra)". Consultat el 15 de novembre de 2014, http://calaix.gencat.cat/bitstream/handle/10687/12111/expdec372.pdf?sequence=12

Hilaire, Jean. "Perspectives historiques de la juridiction consulaire". *Histoire de la Justice* 17/1 (2007): 7-16.

Hillenbrand, Robert. *Islamic architecture.* Edimburg: Edinburgh University Press, 1994.

Hinojosa Montalvo, José. "El puerto de Alicante durante la Baja Edad Media". *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval* 4-5 (1986): 151-166.

Hinojosa Montalvo, José. *Llibre de privilegis de la ciutat d'Alacant (1366-1450).* València: Universitat de València, 2008.

Hourihane, Colum, ed. *The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Huré, Jean. *Histoire de la Sicile.* París: Presses Universitaires de France, 1957.

Ibánez Fernández, Javier. "La arquitectura en el reino de Aragón entre el Gótico y el Renacimiento: inercias, novedades y soluciones propias". *Artigrama: Revista del Departamento de Historia del Arte de la Universidad de Zaragoza* 23 (2008): 39-95.

Iborra Bernad, Federico. "Corte y cortesanos: evolución tipológica residencial y ecos del palacio del monarca en el Reino de Valencia entre los siglos XIII y XV". *Anales de Historia del Arte* 23 (2013): 469-485.

Iborra Bernard, Federico, i Vicente García Ros. "La Lonja que no fue. Reflexiones e hipótesis sobre el proyecto inicial de la Lonja de Valencia". *Anales de Historia del Arte* 22 (2012): 295-315.

Iñurria, Víctor. "Las herramientas de la construcción en el siglo XV". *Loggia* 7 (1996): 76-91.

Ischer, François. *Les ouvriers des cathédrales.* S.l.: Éditions de La Martinière, 1998.

Jardí Anguera, Montserrat. "Els Claperós i la seva activitat a Barcelona i a Girona". In *L'art gòtic a Catalunya. Escultura II: De la plenitud a les darreres influències,* coordinat per Maria Rosa Manote i Maria Rosa Terés, 177-186. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2007.

Jaspert, Nikolas. "El Consell de Cent i les institucions eclesiàstiques: cap a una visió comprensiva". *Barcelona Quaderns d'Història* 4 (2001):108-127.

Jorba, Dionís Jeroni de. *Descripción de las excellencias de la muy insigne ciudad de Barcelona*. Barcelona: Impr. Hubert Gotard, 1589.

Kagan, Richard L., dir. *Ciudades del Siglo de Oro. Las vistas españolas de Anton Van den Wyngaerde*. Madrid: El Viso, 1986.

Karwacka Codini, Ewa. *Architettura a Pisa nel primo periodo mediceo.* Roma: Gangemi editore, 2011.

Kent, F. W. "The Rucellai Family and its Loggia". *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 35 (1972): 397-401.

Kleinheinz, Christopher. *Medieval Italy: An Encyclopedia.* Nova York: Routledge, 2004.

Laguna Paúl, Teresa. "Primeras reconstrucciones de la Casa del Bosque del Líbano: un edificio salomónico poco conocido". *Aragón en la Edad Media* 10 (1993): 461-480.

Laguéns González, Miguel Angel. "Evolución urbana de Alcañiz". *Al-Qannis* 3-4 (1995): 301-345.

Laîné, Brigitte. "Quelques aspectes économiques et sociaux de Collioure dans la 1ere moitié du 15e siècle". *CERCA* 30 (1965): 259-267.

Lampérez y Romea, Vicente. *Las ciudades españolas y su arquitectura municipal al finalizar la Edad Media*. Madrid: Imprenta de Bernardino Rodríguez, 1917.

Lampérez y Romea, Vicente. *Arquitectura civil española de los siglos I a XVIII*. Madrid: Saturnino Calleja, 1922.

Landes, David S. *Revolución en el tiempo. El reloj y la formación del mundo moderno.* Barcelona: Crítica, 2007.

Lara Ortega, Salvador, coord. *La Lonja. Un Monumento del II para el III Milenio*. València: Ajuntament de València, 2000.

Lara Ortega, Salvador. *Lonjas de la Comunidad Valenciana.* València: Obra Social de la CAM-Universidad Politécnica de Valencia, 2003.

Lara Ortega, Salvador. *Las seis grandes lonjas de la Corona de Aragón.* València: General de Ediciones de Arquitectura: 2007.

Lasansky, D. Medina. *The Renaissance Perfected: Architecture, Spectacle, and Tourism in Fascist Italy*. University Park: Penn State University Press, 2004.

Lefèvre, André. "Les finances de la Champagne au XIIIème et XIVème siècles". *Bibliothèque de l'École des Chartes* 19 (1858): 409-447; 20 (1859): 40-80.

Le Goff, Jacques. *Marchands et banquiers au Moyen-Âge.* París: Presses Universitaires de France: 2001.

Leach, Andrew. *What is Architectural History?* Cambridge: Polity Press, 2010.

Lladonosa i Pujol, Josep. *Història de Lleida. Vol. I*. Tàrrega: F. Camps Calmet, editor, 1972.

Llagostera, A., coord. *La casa de la vila. Seu i símbol del poder local.* Barcelona: Diputació de Barcelona, 1998.

Llaguno y Amirola, Eugenio, i Juan-Agustín Ceán-Bermúdez. *Noticias de los arquitectors y arquitectura de España desde su restauración.* Madrid: Turner, 1977 (edició original de 1829).

Llompart, Gabriel. "El ángel custodio en los reinos de la Corona de Aragón. Un estudio iconográfico". *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca* 673 (1971): 147-188.

Llompart, Gabriel. *La pintura medieval mallorquina. Su entorno cultural y su iconografía.* Palma de Mallorca: Lluís Ripoll editor, 1977-1980.

Logge mercantili di Toscana. Giornata di Studio. Castiglion Fiorentino: Istituziones Culturale Castiglionese, 2000.

Lomba Serrano, Concepción. *La casa consistorial en Aragón. Siglos XVI y XVII*. Saragossa: Diputación General de Aragón, 1989.

Lombard-Jourdan, Anne. “Les foires de l’abbaye de Saint-Denis; révue des données et révision des opinions admises”. *Bibliothèque de l’École des Chartes* 145-2 (1987): 273-338.

López Beltrán, María Teresa, i José Enrique López de Coca Castañer. "Mercaderes genoveses en Málaga (1487-1516): los hermanos Centurión e Ytalián". *Historia. Instituciones. Documentos* 7 (1980): 95-124.

López Guzmán, Rafael. *Tradición y clasicismo en la Granada del siglo XVI. Arquitectura civil y urbanismo.* Granada: Diputación Provincial de Granada, 1987.

Madurell i Marimon, José M. “Pere el Cerimoniós i les obres públiques”. *Analecta Sacra Tarraconensia* XI (1935): 371-393.

Madurell i Marimon, José M. *El arte en la comarca alta de Urgel*. Barcelona: Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona, 1946.

Madurell i Marimon, José M. “Los contratos de obras en los protocolos notariales y su aportación a la historia de la arquitectura”. *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos* I (1948): 105-199.

Madurell i Marimon, José M. “La Lonja de los mercaderes”. In *Barcelona. Divulgación Histórica*, XIII, 51-53. Barcelona: Aymà, 1970.

Madurell i Marimon, Josep-Maria. “Notes de vocabulari de l’art antic de la construcció”. *Estudis universitaris catalans* XXV (1983): 337-367.

Malvezin, Téophile. *Histoire du commerce de Bordeaux.* Bordeus: Imprimerie Nouvelle, 1892.

Manconi, Francesco. “Mercanti, contadini e artigiani nella Sassari medievale e moderna”. In *Gli Statuti Sassaresi. Economia, Società, Istituzioni a Sassari nel Medioevo e nell’Età Moderna*, editat per Antonello Mattone i Marco Tangheroni, 385-392. Càller: Edes, 1986.

Maréchal, Joseph. “La colonie espagnole de Bruges, du XIVe au XVIe siècle”. *Revue du Nord* XXXV (1953): 5-40.

Mariano, Fabio. “Giorgio di Matteo da Sebenico e il Rinascimento alternativo nel ‘400 adriatico”. *Critica d’Arte* 45-46 (2011): 7-34.

Martorell i Trabal, F., i F. Valls i Taverner. “Pere Beçet (1365?-1430)”. *Institut d’Estudis Catalans. Anuari MCMXI-XII* (1913): 577-658.

Maspoch, Mònica. “La decoració dels teginats”. In *L’art gòtic a Catalunya. Pintura I. De l’inici a l’italianisme*, coordinat per Rosa Alcoy, 72-76. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2005.

Massó i Torrents, Jaume. *Biblioteca del Ateneo barcelonés. Catàleg dels manuscrits*. Barcelona: Tipografia L’Avenç, 1902.

Mateos, Agustí, coord. *Llotja Oberta. Rehabilitació de l’edifici de la Llotja de Mar 1996-2002*. Barcelona: RPQ arquitectura, 2002.

Ménard, Philippe. “Jardins et vergiers dans la littérature médiévale”. In AA.DD., *Jardins et vergers en Europe occidentale (VIIIe-XVIIIe siècles)*, 41-70. Auch: Comité Départamental du Tourisme dur Gers, 1989.

Menéndez Pidal de Navascués, J. “La heráldica en las artes decorativas del medievo”. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* XXXIX (1983-1984): 63-82.

Milà i Fontanals, Manel, *et al*. *Album Pintoresch-Monumental de Catalunya*. Barcelona: Associació Catalana d’Excursions Científicas, 1878.

Miller, Maureen C. “From Episcopal to Communal Palaces: Places and Power in Northern Italy (1000-1250)”. *Journal of the Society of Architectural Historians* 54 -2 (1995): 175-185.

Miller, Maureen C. *The Bishop’s Palace. Architecture and Authority in Medieval Italy*. Ithaca: Cornell University Press, 2000.

Mira, Eduardo i Arturo Zaragozá Catalán, ed. *Una arquitectura gótica mediterránea.* València: Generalitat Valenciana, 2003.

Molas Ribalta, Pere. “El Consolat de Mar de Barcelona i la Nova Planta (1714-1758)”. In AA.DD., *Homenatge al Dr. D. Juan Reglà Campistol*, II, 43-52. València: Universitat de València, 1975.

Molina i Castellà, Anna. “L’*argenter de Casa del Senyor Rei*: una distinció laboral de prestigi”. In *L’Artista-Artesà Medieval a la Corona d’Aragó (Actes del Congrés. Lleida, 14-16 de gener de 1998)*, editat per J. Yarza i F. Fité, 365-383. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida: 1999.

Molina i Figueras, Joan. “Espacio e imagen de la Justicia. Lecturas en torno al retablo del Consulado de Mar de Perpiñán”. *Locus Amoenus* 3 (1997): 51-66.

Molina i Figueras, Joan. “La memoria visual de una dinastía. Pedro IV el Ceremonioso y la retórica de las imágenes en la Corona de Aragón (1336-1387)”. *Anales de Historia del Arte* 23 (2013): 219-241.

Moliné i Brasés, Ernest. *Les Costums marítimes de Barcelona universalment conegudes pel Llibre del Consolat de Mar*. Barcelona: Estampa d’Henrich y Cía, 1914.

Mollat, Michel. *Jacques Coeur où l’esprit d’entreprise.* Mesnil-sur-l’Estrée: Aubier, 1988.

Montaner i Martorell, Josep Maria. *La modernització de l'utillatge mental de l'arquitectura a Catalunya (1714-1859)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990.

Monteleone, Rosario. "La Lonja de los Catalanes en Palermo". *Debats* 59 (1997): 92-95.

Münzer, Jerónimo. *Viaje por España y Portugal 1494-95*. Madrid: Aldus, 1951.

Muñoz Corbalán, Juan Miguel. "La Real Junta de Fortificaciones de Barcelona". *Espacio, tiempo y forma. Serie VII, Historia del arte* 5 (1992): 351-374.

Musset, Lucien. "Foires et marchés en Normandie à l'époque ducale". *Annales de Normandie* 26-1 (1976): 3-23.

Musset, Lucien. *The Bayeux Tapestry*. Woodbridge: Boydell Press, 2005.

Mutgé Vives, Josefina. "Les Drassanes de Barcelona en temps d'Alfons el Benigne i de Pere el Cerimoniós". In *Història urbana del pla de Barcelona. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona*, I, 303-314. Barcelona: Institut Municipal d'Història, 1989.

Mutgé Vives, Josefa. *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1987.

Mutgé Vives, Josefina. "Projecció de Barcelona en l'àmbit peninsular: notícies sobre el Consolat de Catalans a Sevilla 1282-1327". In *El municipi de Barcelona i els combats pel govern de la ciutat*, editat per Joan Roca i Albert, 29-38. Barcelona: Insitut Municipal d'Història-Proa, 1997.

Mutgé Vives, Josefina. *Política, urbanismo y vida ciudadana en la Barcelona del siglo XIV*. Barcelona: CSIC- Institució Milà i Fontanals, 2004.

Mutgé Vives, Josefina. “El poder dels consellers de Barcelona a través dels consolats d’ultramar”. In *IX Congrés d’Història de Barcelona – La Ciutat en Xarxa (2009)*, consultat el 17 de gener de 2015, http://handle.digital.csic.es/bitstream/10261/26284/1/Mutge_09_1_poder.pdf.

Narbona Vizcaíno, Rafael. “Valencia, emporio mediterráneo (ss. XIV-XV)”. In *Actas del simposio Reino y ciudad: Valencia en su historia*, editat per Ernest Belenguer i Luís Miguel Enciso, 83-120. Madrid: Fundación Caja Madrid, 2008.

Nevola, Fabrizio. “Revival or Renewal: Defining Civic Identity in Fifteenth-century Siena”. In *Shaping Urban Identity in Late Medieval Europe*, editat per Marc Boone i Peter Stabel, 109-135. Lovaina: Garant, 2000.

Nevola, Fabrizio. “Per Ornato della Città: Siena’s Strada Romana and Fifteenth-Century Urban Renewal”. *The Art Bulletin* 82-1 (2000): 26-50.

Niñá Jové, Meritxell. “L’escultura del segle XIII de la Seu Vella de Lleida”. Tesi doctoral, Universitat de Lleida, 2014. Disponible a http://www.tdx.cbuc.es/handle/10803/275936.

Nobile, Marco R., i Fulvia Scaduto. “Architettura e magnificenza nella Palermo del primo Cinquecento: il prospetto denominato di Santa Eulalia dei Catalani”. *Espacio, tiempo y forma. Serie VII, Historia del arte* 18 (2005): 13-32.

Norman, Diane, ed. *Siena, Florence and Padua. Art, Society and Religion 1280-1400*. London: The Open University, 1995.

Olivera, Carme, Esther Redondo, Jerôme Lambert, Antoni Riera Melis, i Antoni Roca. *Els terratrèmols dels segles XIV i XV a Catalunya*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2006.

Ortí Gost, Pere. *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval. Barcelona, segles XII-XIV*. Barcelona: Consell Superior d’Investigacions Científiques, 2000.

Ortí Gost, Pere. “Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: Del censal a la Taula de Canvi”. *Barcelona Quaderns d’Història* 13 (2007): 257-282.

Otten-Froux, Catherine. “Les ports de Chypre (XIIIe-XVe siècles)”. In *Les ports et la navigation en Méditerranée au Moyen Âge*, editat per Ghislaine Fabre, Daniel Le Blévec i Denis Menjot, 173-189. Montpellier: éditions Le Manuscrit, 2009.

Ottenheym, Konrad, Krista De Jonge i Monique Chatenet, eds. *Public buildings in early modern Europe*. Lovaina: Brepols, 2010.

Palou, Joana M. “Història del retaule de Sant Jordi de Pere Niçard: la confraria dels Cavallers i la festa de l’Estendard”. In Gabriel Llompart, Joana M. Palou, José M. Pardo, i Francesc Ruíz, *El Cavaller i la Princesa. El Sant Jordi de Pere Nisard i la Ciutat de Mallorca*, 10-31. Palma de Mallorca: Consell de Mallorca-Sa Nostra, 2001.

Pano García, José Luís. “Introducción al estudio de las *hallenkirchen* en Aragón”. *Artigrama* 1 (1984): 113-146.

Parcerisa, Francisco Javier, Pablo Piferrer i José María Quadrado. *Recuerdos y bellezas de España. Aragón.* Barcelona: imprenta de Joaquín Verdaguer, 1844.

Pastor y Lluís, Federico. *Narraciones tortosinas*. Tortosa: Centre de Lectura de les Terres de l’Ebre, 1998.

Pella i Forgas, José. *Historia del Ampurdán*. Barcelona: Luís Tasso y Serra, impresor, 1883.

Pellicer i Pagès, Josep Maria. *Santa María de Ripoll: nobilísimo orígen de este Real Santuario, sus glorias durante mil años y su oportuna, conveniente y fácil restauracion: reseña histórica*. Mataró: Establecimiento Tipográfico de Feliciano Horta, 1888.

Perelló, Antònia Maria. *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

Pérouse de Montclose, Jean-Marie. *Architecture. Méthode et vocabulaire*. París: Monum, Éditions du Patrimoine, 2002.

Petrucci, Sandro. "Cagliari nel Trecento. Politica, istituzioni, economia e società. Dalla conquista aragonese alla guerra tra Arborea ed Aragona (1323-1365)". Tesi doctoral, Università degli Studio di Sassari, Facoltà di Lettere e Filosofia, 2006. Disponible a http://eprints.uniss.it/3451/1/Petrucci_S_Tesi_Dottorato_2010_Cagliari.pdf.

Pevsner, Nikolaus. *Historia de las tipologías arquitectónicas*. Barcelona: Gustavo Gili, 1979.

Pézin, Annie, i Aymat Catafau. "Nouvelles données archéologiques sur l'Hôtel de Ville de Perpignan". In *Un palais dans la ville*, editat per Aymat Catafau i Olivier Passarrius, II, 219-230. Canet: Trabucaire, 2014.

Pi i Arimon, Andrés Avelino. *Barcelona antigua y moderna o descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días.* Barcelona: Impr. de Tomás Gorchs, 1854.

Pi i Margall, Francesc. *España, obra pintoresca*. Barcelona: imprenta de Juan Roger, 1842.

Pifarré Torres, Dolors. *El comerç internacional de Barcelona i el mar del Nord (Bruges) a final del segle XIV.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

Piferrer, Pau, i Francesc Xavier Parcerisa. *Recuerdos y bellezas de España. Principado de Cataluña*. Barcelona: impr. de Joaquín Verdaguer, 1839-1843.

Piña Homs, Roman. *El Consolat de Mar. Mallorca 1326-1380.* Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics, 1985.

Pladevall i Font, Antoni, dir. *L'Art Gòtic a Catalunya. Síntesi General.* Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2009.

Planas Roig, Miquel. *Castelló d'Empúries.* Girona: Diputació de Girona, Caixa d'Estalvis Provincial, 1987.

Planas Rosselló, Antonio. "La provisión de 13 de diciembre de 1351 reguladora del Gran i General Consell de Mallorca". *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics* 24 (2014): 7-19.

Plazolles-Guillen, Fabienn. "Les courtiers de commerce à Barcelone au XVe siècle". *Mélanges de la Casa de Velázquez* 29.1 (1993): 127-154.

Pleguezuelo Hernández, Alfonso. "La Lonja de mercaderes de Sevilla: de los proyectos a la ejecución". *Archivo Español de Arte* 249 (1990): 15-41.

Poblet Romeu, Marcel J. *Entre el Temple i l'Hospital. Arquitectura i formes de vida al Castell del Temple de Barberà.* Valls: Cossetània Edicions, 2005.

Poisson, Olivier. "Les édifices du pouvoir civil du Moyen Âge à Perpignan: un rapide bilan patrimonial". In *La Ciutat i els Poders. La Ville et les Pouvoirs (Actes del Col·loqui del 8è Centenari de la Carta de Perpinyà, 23/25 d'octubre de 1997)*, dirigit per Louis Assier Andrieu i Raymond Sala, 91-98. S.l.: Institut Català de Recerques en Ciències Socials, 2000.

Poisson, Olivier. "L'architecture civile à Perpignan à l'époque de la construction du château royal". In *Un palais dans la ville*, editat per Aymat Catafau i Olivier Passarrius, II, 87-104. Canet: Trabucaire, 2014.

Pont i Estradera, Maria. *La Llotja i la reialesa. La mirada reial al món barceloní.* Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 2002.

Ponz, Antonio. *Viage de España, en que se da noticia de las cosas más apreciables, y dignas de saberse, que hay en ella*. *Vol. XIV: Cataluña*. Madrid: vda. de Ibarra, 1788.

Prat Sabater, Marta. "Préstamos del catalán en el léxico español". Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2003. Disponible a http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/4864/mps1de1.pdf;jsessionid=951FD32F835F9B15A54781BD9F84ABAC.tdx2?sequence=1).

Princi Braccini, Giovanna. "Germanismi editi e inediti nel Codice Diplomatico Longobardo". *Quaderni del Dipartamento di Lingüística – Università di Firenze* 9 (1998-1999): 191-240.

Puig i Cadafalch, Josep. *Historia General del Arte*. Barcelona: Montaner y Simón, 1901.

Puiggari, Pierre. "État où se trouvait la Loge de Mer de Perpignan lors de son érection en salle de spectacles". *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales* VI (1845): 320-325.

Pujol Canelles, Miquel. "Aportació a la biografia de Jeroni Pujades. Una biblioteca particular de començament del segle XVII". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 18 (1985): 97-248.

Pujol Canelles, Miquel. "El retaule de Sant Miquel de Castelló d'Empúries: descoberta la identitat del seus autors". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 30 (1988): 233-259.

Pujol Canelles, Miquel. "El retaule d'alabastre de Santa Maria de Castelló d'Empúries". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 22 (1989): 67-96.

Pujol Canelles, Miquel. “El cerimonial dels cònsols de Castelló d’Empúries”. *Annals de l’Institut d’Estudis Empordanesos* 30 (1997): 205-272.

Quinterio, Francesco i Ferruccio Canali, ed. *Architettura del classicismo tra Quattrocento e Cinquecento*. *Marche.* Roma: Gangemi editore, 2011.

Racine, Pierre. “Les palais publics dans les communes italiennes (XII-XIII siècles)”. *Actes des congrès de la Société des médiévistes de l’enseignament supérieur public* 11 (1980): 133-153.

Ràfols, J. F. *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña desde la época romana hasta nuestros días.* Barcelona: ed. Millà, 1953.

Ràfols, J.F. *Techumbres y artesonados españoles.* 4ª ed. Barcelona: editorial Labor, 1953.

Ramírez, M.J., B. Sáiz-Mauleón, J. Curiel-Esparza, J. Llinares i M. Soriano. “Polychromy of late Gothic civil architecture: a world heritage monument case in Spain”. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 13-2 (2013): 121-126.

Ramis Salamanca, Josep Tomàs. “Topònims i genèrics toponímis a Ciutat de Mallorca. Segles XIII-XV”. In *XIV Jornada d’Antroponímia i Toponimia (Petra, 26 de marc de 2011)*, 148-181. Palma: UIB, 2013.

Ramos Hidalgo, Antonio. “Desarrollo urbano de Alicante: la *vila nova* medieval”. *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval* 3 (1984), 277-287.

Recht, Roland, dir. *Les Bâtisseurs des Cathédrales Gothiques*. Estrasburg: Éditions Les Musées de la Ville de Strasbourg, 1989.

Recht, Roland. “Sur quelques aspects de la construction médiévale”. *Dossiers d’Archéologie* 219 (1996): 16-31.

Redi, Fabio. *Pisa com'era. Archeologia, urbanística e strutture materiali: secoli V-XIV*. Pisa: Gisem, 1991.

Regione Lombardia. "Beni Culturali de la Regione Lombardia – Università degli Studi di Pavia". Consultat el 22 de desembre de 2014. http://www.lombardiabeniculturali.it/architetture/schede/CR070-00053/.

Regione Marche. "Marche Beni Culturali". Consultat el 23 de desembre de 2014. http://www.beniculturali.marche.it/Ricerca.aspx?ids=66042

Reyerson, Kathryn L. "Commercial law and merchant disputes: Jacques Coeur and the law of Marque". *Medieval Encounters*, 9, 2/3 (2003): 244-255.

Riera i Melis, Antoni. "Perpiñán 1025-1285. Crecimiento económico, diversificación social y expansión urbana". In *En las costas del Mediterráneo occidental*, editat per David Abulafia i Blanca Garí, 1-61. Barcelona: Omega, 1997.

Riera y Soler, Luís. *La Casa Lonja de Mar de Barcelona. Monografía histórico-descriptiva.* Barcelona: Imprenta Elzeviriana de Borrás y Mestres, 1909.

Riera y Soler, Luís. "La Casa Lonja de Mar de Barcelona". *Barcelona. Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros* 17 (1914): 20-49.

Riera i Viader, Sebastià. "Les fonts municipals del període 1214-1714. Guia d'investigació". *Barcelona Quaderns d'Història* 4 (2001): 239-275.

Rifà i Llimona, Mercè, i M. Raquel Martori i Roig. "El rellotge medieval de la Llotja de Mercaders de Barcelona". In *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta, XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (Barcelona-Poblet-Lleida, 2000)*, I, 533-538. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003.

Riu, Manuel. “La banca i la societat a la Corona d’Aragó a finals de l’Edat Mitjana i començament de la Moderna”. *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 11-12 (1990-1991): 187-224.

Riu-Barrera, Eduard, coord. *L’art gòtic a Catalunya. Arquitectura III. Dels palaus a les masies*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003.

Rodón, Francesch. “El porxo de Sant Jaume”. *La Veu de Catalunya*, 25 de juliol de 1900: 1; 26 de juliol de 1900: 2.

Rohrer, Judith. “Puig i Cadafalch: els primers treballs”. In *J. Puig i Cadafalch: l’arquitectura entre la casa i la ciutat*, 14-35. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions-Col·legi d’Arquitectes de Catalunya, 1989.

Romanini, Angiola Maria, dir. *Enciclopedia dell’Arte Medievale*. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 1991-2002.

Romestan, Guy. “Le Consulat de Mer de Perpignan dans la première moitié du XVe siècle”. *XXXVIIe et XXXVIIIe Congrès, Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, 155-168. Montpellier: Faculté des Lettres, 1964-1965.

Rosselló Cremades, Nieves. “El Sotanillo II (Alicante): descripción de la casa almohade”. *LQNT* 2 (1994): 147-158.

Rosser, Pablo, i Inmaculada Quiles. *Sistema defensivo bajomedieval de la villa cristiana de Alicante*. Alicante: Ayuntamiento de Alicante, 1996.

Rosser Limiñana, Pablo. *Museo de la Ciudad de Alicante: la ciudad explicada en su castillo.* Alicante: Patronato Municipal de Cultura, 2012.

Roudié, Paul. “L’ancienne bourse des marchands de Bordeaux au XVIe siècle”. *Révue de l’art* 19-22 (1973): 78-87.

Rubió i Bellver, Joan. “Lo coronament de la Llotja de la ciutat de Mallorca”. *Il·lustració Catalana* 111 (1905): 406-408.

Ruíz Ortega, M. *La Escuela Gratuita de Diseño de Barcelona, 1775-1808*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1999.

Ruíz i Quesada, Francesc. “Bernat Martorell”. In *L’art gòtic a Catalunya. Pintura II. El corrent internacional*, coordinat per Francesc Ruíz Quesada, 228-246. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2005.

Saalman, Howard. *Bigallo: The Oratory and Residence of the Compagnia Del Bigallo E Della Misericordia in Florence*. Nova York: The College Art Association of America, 1969.

Sabater, Tina. “La *Loge de Mer* de Perpiñán y sus conjuntos escultóricos”. *Anuario de Estudios Medievales* 40-1 (2010): 293-315.

Saint-Marsal, Guiraud de. “Note sur les bâtiments de la Loge”. *Bulletin de la Société Agricole, Scinetifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales* VII (1848): 326-328.

Salgado Pantoja, José Arturo. “Las dimensiones simbólica y funcional de la galería porticada románica”. *Codex aquilarensis: Cuadernos de investigación del Monasterio de Santa María la Real* 26 (2010): 25-51.

Salgado Pantoja, José Arturo. “La galería porticada románica en tierras de Castilla”. *Anales de Historia del Arte* 23 (2013): 289-304.

Salicrú Lluch, Roser. “En lo port de Cochliure o en la plaja de Canet?”. In *El món urbà a la Corona d’Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta, XVII Congrés d’Història de la Corona d’Aragó (Barcelona-Poblet-Lleida, 2000)*, I, 573-594. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003.

Salrach, Josep Maria. *El procés de feudalització*. Vol. 2 d’ *Història de Catalunya*, dirigida per Pierre Vilar. Barcelona: edicions 62, 1987.

Salrach, Josep Maria. *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any mil.* Vic: Eumo Editorial, 2013.

Salvatori, Enrica. "Spazi mercantili e commerciali a Milano nel Medioevo: la vocazione del centro". In *Spazio urbano e organizzazione económica nella Europa medievale*, editat per A. Grohman, 243-266. Napoli: edizioni scientifiche italiane, 1994.

Sánchez del Barrio, Antoni. *Estructura urbana de Medina del Campo.* Valladolid: Junta de Castilla y León-Consejería de Cultura y de Bienestar Social, 1991.

Sánchez del Barrio, Antonio. *Medina del Campo. La villa de las ferias.* Valladolid: Ámbito, 1996.

Sánchez del Barrio, Antonio, dir. *La Plaza Mayor de Medina del Campo.* Medina del Campo: Fundación del Museo de las Ferias, 2011.

Sánchez Martínez, Manuel. "Fiscalidad y finanzas de una villa señorial catalana: Castelló d'Empúries, 1381-1382". In *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, editat per Manuel Sánchez Martínez, 301-362. Barcelona: CSIC-Institució Milà i Fontanals, 1999.

Sánchez, Paloma, i Esther Sarrà. "Naips. L'origen. Una aproximació". In *Jocs, triquets i jugadors. Barcelona 1700*, dirigit per Albert García Espuche, 104-205. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009.

Sanchis Guarner, Manuel. *La ciutat de València.* València: Publicacions del Cercle de Belles Arts, 1972.

Sancho, Nicolás. *Descripción histórica, artística, detallada y circunstanciada de la ciudad de Alcañiz y sus afueras.* Alcanyís: Imprenta de Ulpiano Huerta, 1860.

Sandron, Dany. "Un dessin d'architecture du xve siècle pour la loge de mer de Perpignan". *Revue de l'Art* 166 (2009): 91-96.

Sanpere i Miquel, Salvador. *Topografia antigua de Barcelona. Rodalía de Corbera*. Barcelona: Imprenta de Henrich y Cia., 1890-1892.

Sanpere i Miquel, Salvador. *Fin de la nación catalana*. Barcelona: Tipografia L'Avenç, 1905.

Sayous, André-E. *Els mètodes comercials a la Barcelona medieval.* Barcelona: ed. Base, 1975.

Sebastián, Santiago. *Teruel y su provincia*. Barcelona: Aries, 1959.

Sebastián, Santiago. *Inventario artístico de Teruel y su provincia*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de educación y Ciencia, 1974.

Seguí i Aznar, Miquel. Introducció a *Guillem Forteza. Estudis sobre arquitectura i urbanisme*, I, 5-25. Palma-Barcelona: Universitat de Palma-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.

Serra Clota, Assumpta. "Evolución de la construcción del hábitat en el poblamiento rural agrupado en Cataluña del siglo XI al XIII (sagreras, centros fortificados...)". In *Actas del Tercer Congreso Nacional de Historia de la construcción (Sevilla, 26 a 28 de octubre de 2000)*, 1027-1038. Sevilla: Instituto Juan de Herrera, 2000.

Serra Desfilis, Amadeo. "La imagen construida del poder real en la Corona de Aragón (siglos XIII-XV): Casas, ceremonial y magnificencia". *Res publica* 18 (2007): 35-57.

Serra Desfilis, Amadeo. "Promotores, tradiciones e innovación en la arquitectura valenciana del siglo XV". *Goya* 334 (2011): 58-73.

Serra Desfilis, Amadeo. "Historia de dos palacios y una ciudad". *Anales de Historia del Arte* 23 (2013): 333-367.

Serra Desfilis, Amadeo, i Matilde Miquel Juan. “Per moltes e bones obres e profits apparents que ha fetes e fets en tot lo temps: Pere Balaguer y la arquitectura valenciana entre los siglos XIV y XV”. In AA.DD., *Historia de la Ciudad IV. Memoria Urbana*, 90-111. València: Universidad Politécnica de Valencia - Colegio Oficial de Arquitectos de Valencia, 2005.

Serra i Ràfols, Elies. “La nau de la Seu de Girona”. In AA.DD, *Miscel·lània Puig i Cadafalch,* I, 185-204. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 1947-1951.

Serrera, Ramon María. ”La Casa de la Contratación en el Alcázar de Sevilla (1503-1717)”. *Boletín de la Real academia Sevillana de Buenas Letras: Minervae baeticae* 36 (2008): 133-168.

Sesé, Jaume. *La Porxada. Granollers al segle XVI*. Granollers: Ajuntament de Granollers, 2001.

Sesmat, Pierre. “Les ‘églises-halles’ histoire d'un espace sacré (XIIe-XVIIIe siècle)”. *Bulletin monumental* 163-1 (2005): 3-78.

Sexton, Kim. “Justice Seen: Loggias and Ethnicity in Early Medieval Italy”. *Journal of the Society of Architectural Historians* 68-3 (2009): 309-337.

Shideler, John C. *Els Montcada: una família de nobles catalans a l’Edat Mitjana (1000-1230)*. Barcelona: edicions 62, 1987.

Smith, Robert S. *Historia de los Consulados de Mar (1250-1700).* Barcelona: editorial Península, 1978.

Soberón, Mikel. “Caixes i pontons. Els aspectes tècnics en la construcció del primer port medieval de Barcelona, 1439-1455”. *Barcelona Quaderns d'Història* 21 (2014): 125-138.

Sobrequés Vidal, Santiago. *Els barons de Catalunya.* Barcelona: Vicens-Vives, 1961.

Solà-Morales, Ignasi de. “Combats per l’arquitectura catalana”. In *Homenatge de Catalunya a Alexandre Cirici (1914-1983)*, 67-74. Barcelona, Ajuntament de Barcelona-Universitat de Barcelona, 1984.

Soldani, Maria Elisa. *Uomini d’affari e mercanti toscani nella Barcellona del Quattrocento*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2011.

Soldani, Maria Elisa. “Dal Mediterraneo all’Atlantico. Gli uomini d’affari fiorentini nella Peninsola Iberica fra Tre e Quattrocento”. In *Vespucci, Firenze e le Americhe*, editat per Giuliano Pinto, Leonardo Rombal i Claudia Tripodi, 43-62. Florència: Leo S. Olschki, 2014.

Soldani, Maria Elisa. “Comunità e consolati catalanoaragonesi in Toscana, Liguria e Sardegna ne tardo Medioevo”. In *Il governo dell’economia. Economia e politica tra Italia e Peninsola Iberica nel tardo medieovo*, editat per S. Tognetti i L. Tanzini, 257-284. Roma: Viella, 2014.

Soler, M. Paz. “Cerámica valenciana”. In *Cerámica española.* Vol. XLII de *Summa Artis*, editat per Trinidad Sánchez Pacheco, 135-178. Madrid: Espasa-Calpe, 1999.

Soley, Ramon. *Atles de Barcelona.* Barcelona: Mediterrània, 1998.

Sournia, Bernard, i J-L Vayssettes. “Restitution de la démeure médievale montpéllierane”. *Archéologie du Midi Médieval* 5 (1987): 143-152.

Sournia, Bernard, i J-L Vayssettes. “Un nouveau document sur l’hôtel de Jacques Cœur a Montpellier”. *Archéologie du Midi Médieval* 8-9 (1990): 143-153.

Street, George Edmund. *Some account of Gothic architecture in Spain*. Nova York: Arno Press, 1980 (edició original de 1914).

Subirana Rebull, Rosa Maria. “Academicisme versus Neoclassicisme a l’Escola Gratuïta de Dibuix de Barcelona”. *Pedralbes* 23 (2003): 651-666.

Sureda i Jubany, Marc. “Sobre el drama pasqual a la seu romànica de Girona: arquitectura i litúrgia (ss. XI-XIV)”. *Miscel· lània litúrgica catalana* (2008): 105-130.

Tabarelli, Gian Maria. *Palazzi pubblici d’Italia.* Busto Arsicio: Bramante Editrice, 1978.

Taboada Cabañero, Eduardo Jesús. *Mesa revuelta. Apuntes de Alcañiz.* Saragossa: Establecimiento Tipográfico de La Derecha, 1898.

Támaro, Eduard. “Saló de la Llotja de Barcelona”. *Il·lustració Catalana* 62 (15 de maig de 1882): 131, 141.

Tavernor, Robert. *Palladio and Palladianism*. Londres: Thames and Hudson, 1991.

Tavernor, Robert. *On Alberti and the art of building*. Cambridge: Yale University Press, 1998.

Terés Tomàs, M. Rosa. “Arnau Bargués, arquitecto de la ciudad de Barcelona: nuevas aportaciones documentales”. *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar* IX (1982): 72-88.

Terés Tomàs, M. Rosa. *Pere Ça Anglada. Introducció de l’estil internacional en l’escultura ctalana.* Barcelona: Artestudi, 1987.

Terés Tomàs, M. Rosa. “El Palau del Rei Martí: una obra inacabada d’Arnau Bargués i Françoi Salau”. *D’Art* 16 (1990): 19-39.

Terés Tomàs, M. Rosa. “Obres del segle XV a la catedral de Barcelona. La construcció de l’antiga Sala Capitular”. *Lambard* VI (1991-1993): 389-413.

Tolaini, Emilio. “Le logge e la zona di Banchi nella storia urbana di Pisa”. *Architetture pisane* 1 (2001): 8-19.

Torras Tilló, Santi. *Mare Aureum, Artistes i artesans de la Llotja de Mar de Barcelona a l'època del Renaixement*. Barcelona: Museu Marítim de Barcelona, 2001.

Torras Tillo, Santi. *Pintura catalana del Barroc. L'auge del col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2011.

Torrent i Orri, Rafael. "El darrer comte d'Empúries sobirà, la reina empordanesa i la Llotja de Castelló". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 11 (1976): 213-251.

Torrent i Orri, Rafael. *Les llotges de Girona, Sant Feliu i Castelló, i la projecció del Consolat de Mar fins el nostre temps.* Girona: Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Girona, s.d.

Torres Balbás, Leopoldo. "Las alhóndigas hispanomusulmanas y el corral del carbón de Granada". *Al-Andalus* XI (1946): 447-480.

Torres Balbás, Leopoldo. *Arquitectura gótica.* Vol. VII d' *Ars Hispaniae.* Madrid: Plus Ultra, 1952.

Torres Balbás, Leopoldo. "Naves de edificios anteriores al siglo XII cubiertas con armaduras de madera sobre arcos transversales". *Archivo español de arte* 126 (1959): 109-119.

Torres Balbás, Leopoldo. "Naves cubiertas con armaduras de madera sobre arcos perpiaños a partir del siglo XIII". *Archivo español de arte* 129 (1960): 19-43.

Triadó, Joan-Ramon. *L'època del Barroc. S. XVII-XVIII*. Vol. V d'*Història de l'Art Català*. Barcelona: edicions 62, 1991.

Triadó, Joan-Ramon, i Rosa Maria Subirana. "En torno al Discurso sobre las Bellas Artes de España y la huella teórica de Isidoro Bosarte en el arte catalán". In *Actas XIV Congreso Español de Historia del Arte (2002)*, II, 919-946. Málaga: CEHA, 2004.

Tumer, Ege Uluca. “Gli insediamenti medievali dei commercianti stranieri a Famagosta e la loro trasformazione in età moderna”. In *Città portuali del Mediterraneo. Luoghi dello scambio commercial e colonie di mercanti stranieri tra Medioevo ed età moderna*, editat per Teresa Colletta, 55-68. Milà: Franco Angeli, 2012.

Tumer, Ege Uluca. “Twentieth-Century Restorations to the Medieval and Renaissance Monuments of Famagusta”. In *Medieval and Renaissance Famagusta. Studies in Architecture, Art and History*, editat per Michael J. K. Walsh, Peter W. Edbury i Nicholas S.H. Coureas, 217-234. Farnham: Ashgate, 2012.

Turull Rubinat, Max. *La configuración jurídica del municipi baix-medieval. Règim municipal i fiscalitat a Cervera entre 1182-1430.* Barcelona: Fundació Noguera, 1990.

Turull Rubinat, Max. *El gobierno de la ciudad medieval. Administración y finanzas en las ciudades medievales catalanas.* Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2009.

University of Arkansas. “Gambling, Borrowing, Lewd Behavior, and the Law”. Consultada el 20 de febrer de 2015. http://researchfrontiers.uark.edu/2003/gambling-borrowing-lewd-behavior-and-the-law/.

Urban, Maria-Bonaria. *Cagliari aragonese. Topografia e insediamento*. Càller: Consiglio Nazionale delle Ricerche, 2000.

Urban, Florian. *Neo-Historical East Berlin.* Farnham: Ashgate, 2009.

Valero, Joan. “Acotacions cronològiques i nous mestres a l’obra del claustre de la catedral”. *D’Art* 19 (1993): 29-42.

Valero Molina, Joan. “L’etapa gironina de l’escultor Pere de Santjoan”. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 42 (2001): 221-236.

Van Houtte, J. A. *Bruges. Essai d'histoire urbaine.* Brusel·les: La Renaissance du Livre, 1967.

Vandewalle, André. "Bruges et la Peninsule Ibérique". In *Bruges et l'Europe*, dirigit per V. Vermeersch, 159-181. Anvers: Fonds Mercator, 1992.

Vandewalle, André. *Bruges, marché d'échanges culturels en Europe.* Oostkamp: Stichtink Kunstboek, 2002.

Varela Sieiro, Xaime. *Léxico cotián na Alta Idade Media de Galicia: a arquitectura civil.* Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 2008.

Vela Aulesa, Carles. "Les ordinacions de mercaderies encamerades o falsificades. Evolució del control del mostassaf sobre la qualitat de les espècies i les drogues (segles XIV-XV)". *Barcelona Quaderns d'Història* 5 (2001): 19-46.

Verdier, Aymar, i F. Cattois. *Architecture civile et domestique.* Anglaterra: Gregg International Publishers, 1972 (reimpressió, ed. original de 1855).

Vermeersch, Valentin. *Bruges, mille ans d'art*. Anvers: Fonds Mercator-Albin Michel, 1986.

Vidal, Pierre. *Guide historique et pittoresque dans le Département des Pyrénées-Orientales*. Perpinyà: Typographie de L'Indépendant, 1879.

Vidal, Pierre. *Histoire de la ville de Perpignan depuis les origines jusqua'au Traité des Pyrénées.* París: H.Welter, 1897.

Vidal Franquet, Jacobo. *Les obres de la ciutat. L'activitat constructiva de la Universitat de Tortosa a la Baixa Edat Mitjana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

Vidal Franquet, Jacobo. *El pintor de la ciutat (Tortosa, segles XIV-XV)*. Valls: Cossetània, 2010.

Vidal Franquet, Jacobo. “L’activitat quotidiana d’un mestre de cases medieval. Bernat Gual, 1405-1453”. *Anuario de Estudios Medievales* 43-2 (2013): 915-940.

Vinyoles Vidal, Teresa-Maria. *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1985.

Vinyoles Vidal, Teresa. “Bernat Vidal, rellotger i “enginyer” barceloní del segle XV”. *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 23/24 (2002-2003): 597-612.

Viollet-le-Duc, Eugène-Emmanuel. *Dictionnaire raisonné de l’architecture française du XI au XVI siècle*. París: Bance- A. Morel éditeur, 1858-1868.

Voltes Bou, Pedro. “Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)”. *Documentos y Estudios* XI-1 i XI-2 (1963), XX (1970).

White, John. *Arte y arquitectura en Italia 1250-1400*. Madrid: Cátedra, 1989.

Wolff, Philippe, dir. *Histoire de Perpignan*. Tolosa de Llenguadoc: Privat, 1985.

Yarza Luaces, Joaquín. *La Edad Media.* Vol. II d’ *Historia del Arte Hispánico.* Madrid: Alhambra, 1978.

Yarza Luaces, Joaquín. “Artista-artesano en la Edad Media hispana”. In *L’Artista-Artesà Medieval a la Corona d’Aragó*, editat per Joaquín Yarza i Francesc Fité, 7-58. Lleida: Universitat de Lleida, Institut d’Estudis Ilerdencs, 1999.

Zaforteza y Mussoles, Diego. *La ciudad de Palma. Ensayo histórico-toponímico.* Palma: Ajuntament, 1987-1989.

Zaragoza Pascual, Ernest. *Recull de documents i articles d’història guixolenca*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2010.

Zaragozá Catalán, Arturo. “La arquitectura gótica del Maestrazgo en tiempos del papa Luna”. *Ars Longa* 5 (1994): 99-109.

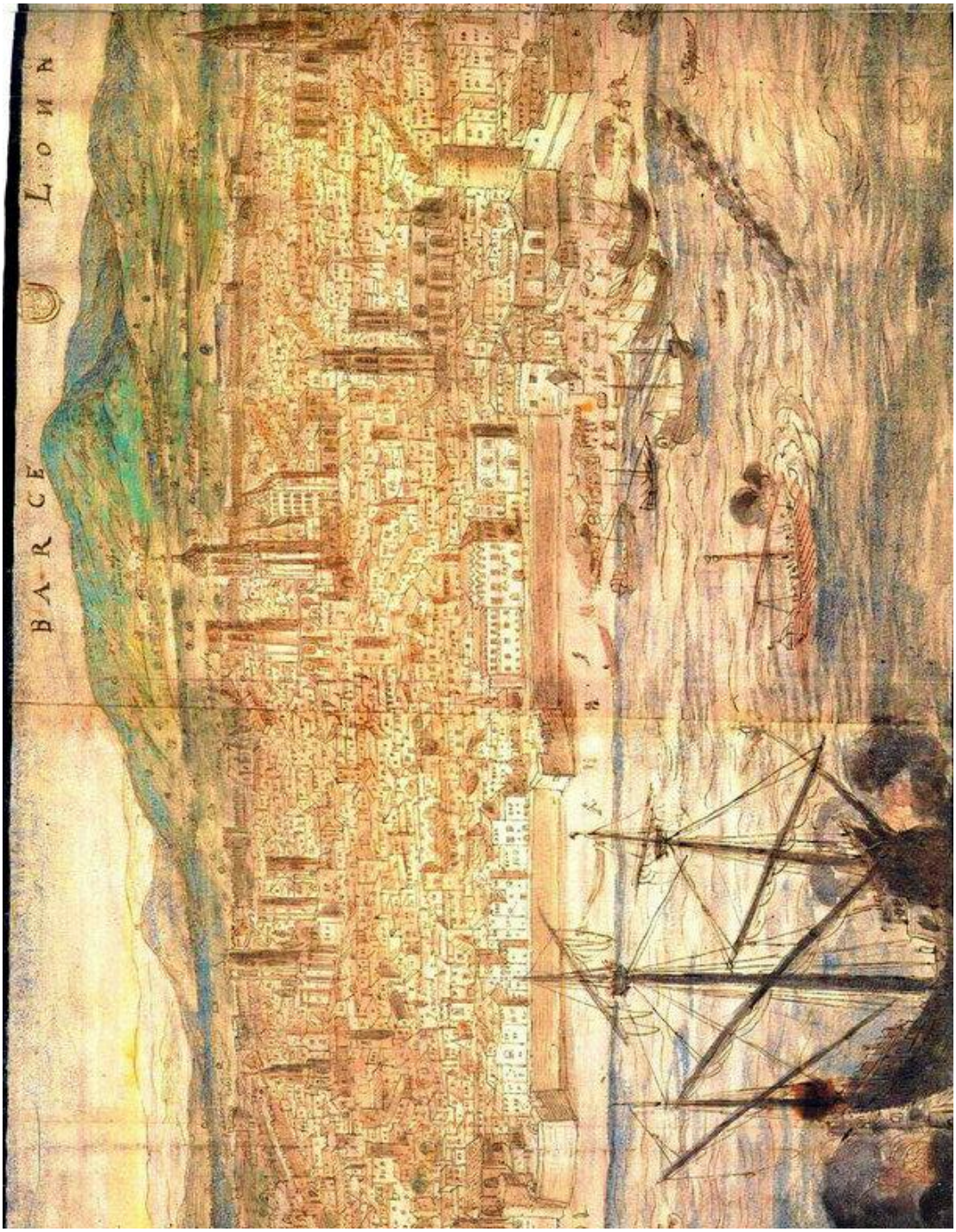
Zaragozá Catalán, Arturo. *Arquitectura gótica valenciana. Siglos XIII-XV.* Valencia: Generalitat Valenciana, 2000.

Zaragozá, Arturo, i Mercedes Gómez-Ferrer. *Pere Compte. Arquitecto.* València: Ayuntamiento de Valencia, 2007.

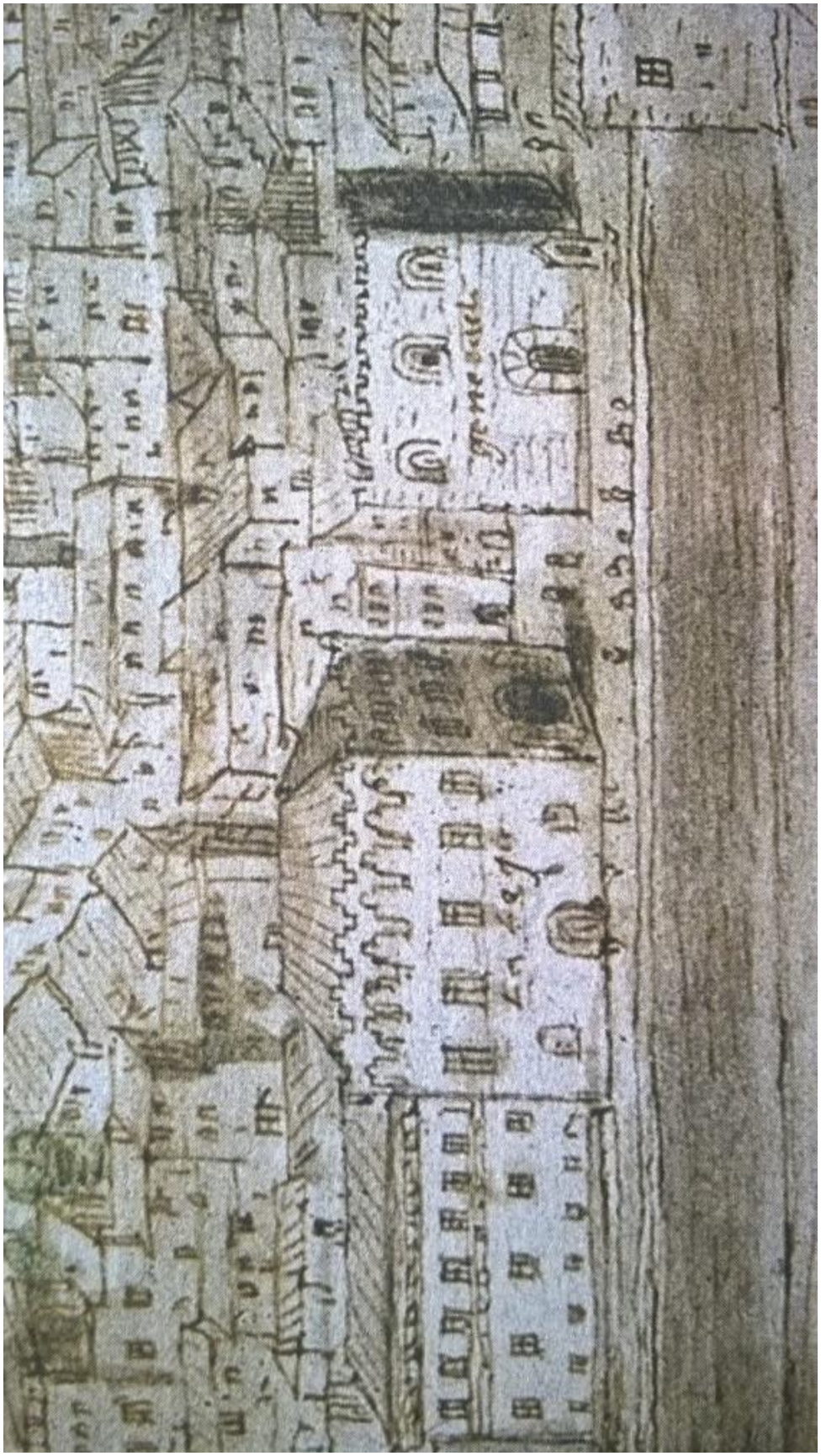
Zervas, Diane Finiello. "Orsanmichele and its *Operai*, 1336-1436". In *Opera. Carattere e ruolo delle fabbriche cittadine fino all'inizio dell'Età Moderna*, dirigit per Margaret Haines i Lucio Ricetti, 315-344. Florència: Leo S. Olschki, 1990.

Zervas, Diane Finiello. *Orsanmichele. Documenti 1336-1452.* Ferrara: Franco Cosimo Panini, 1996.

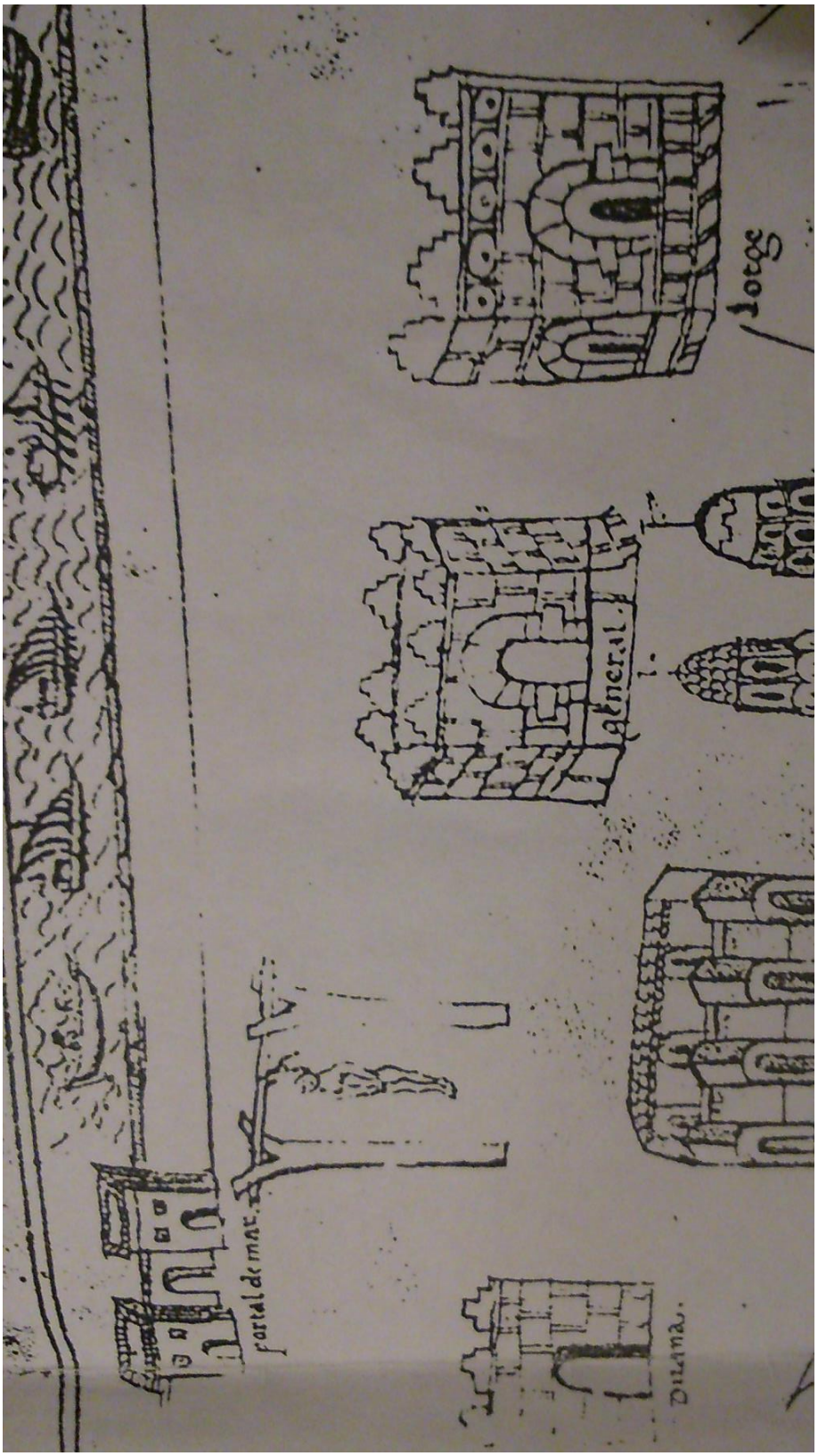
Il·lustracions

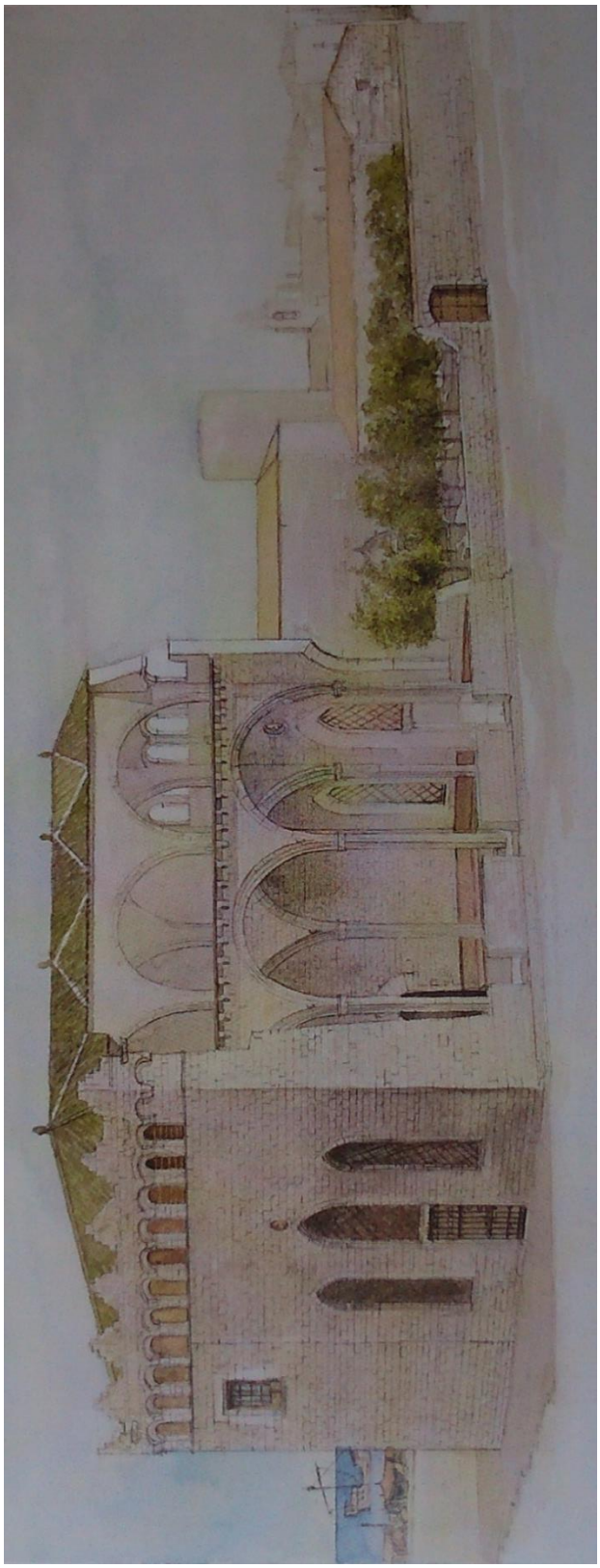
Anthonis van der Wyngaerde. Vista de Barcelona des del mar (1563), detall de la Llotja.

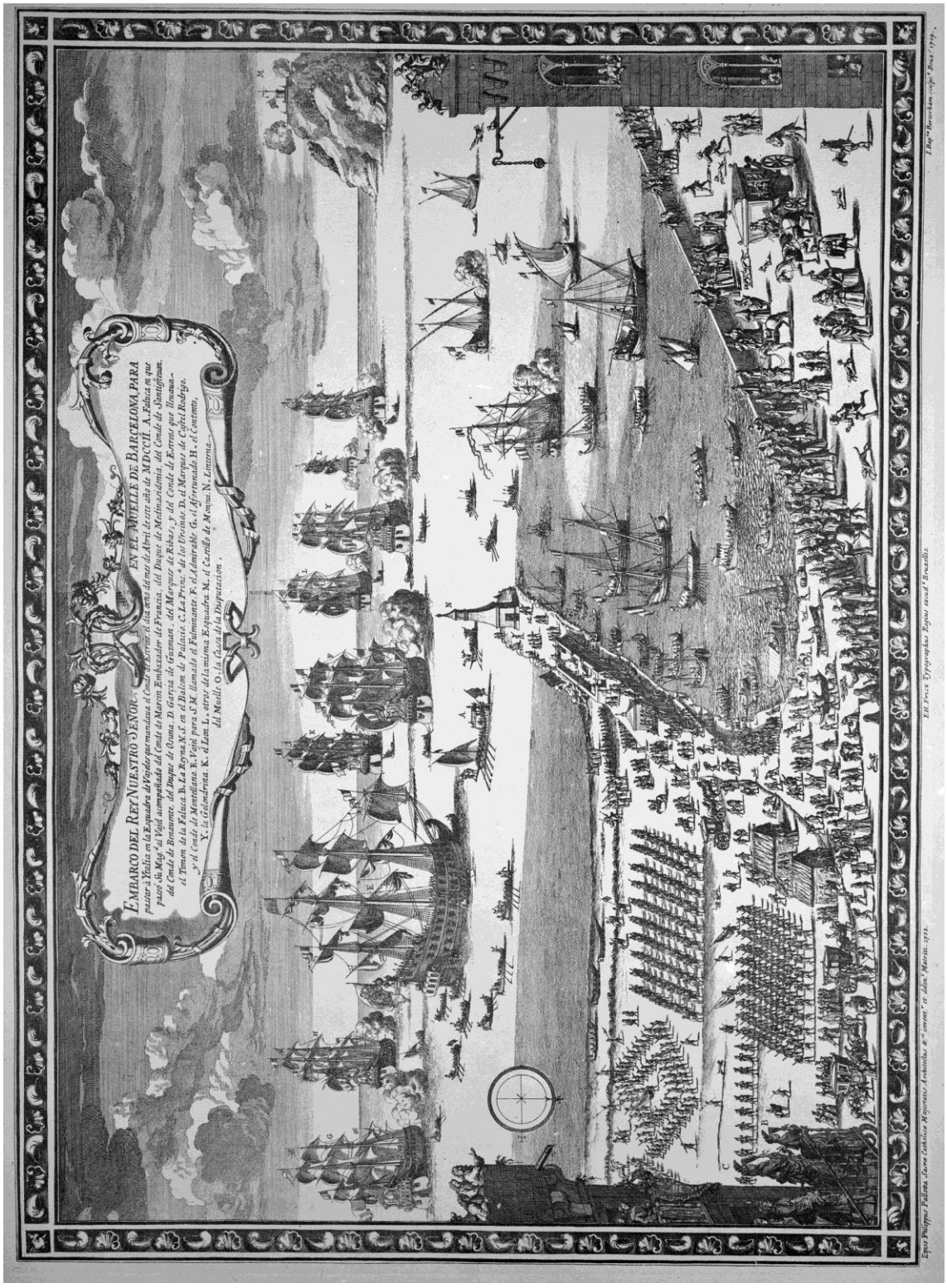
Anthonis van der Wyngaerde. Vista de Barcelona des del mar (1563), detall de la Llotja.

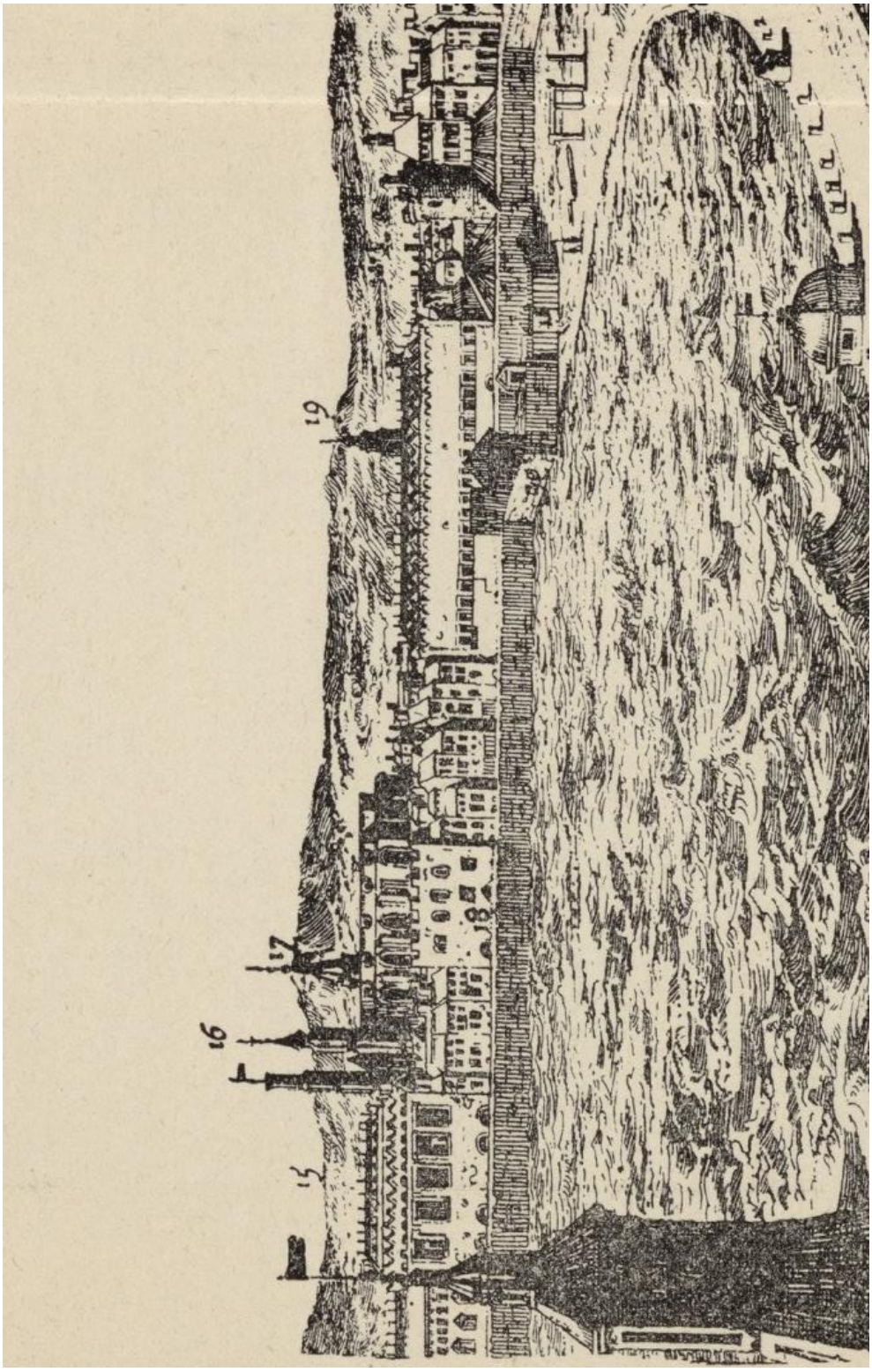
Fragment del plànol de Barcelona extret del Llibre de comoptes del plat dels pobres de Santa Maria del Mar. Se suposa de 1570-1590. L'original està desaparegut, però s'en conserva fotografies a Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Gràfics, B-223 i D-23451. El publiquen també Galera, Roca i Tarragó, *Atles de Barcelona*, 30-33, doc. 9.

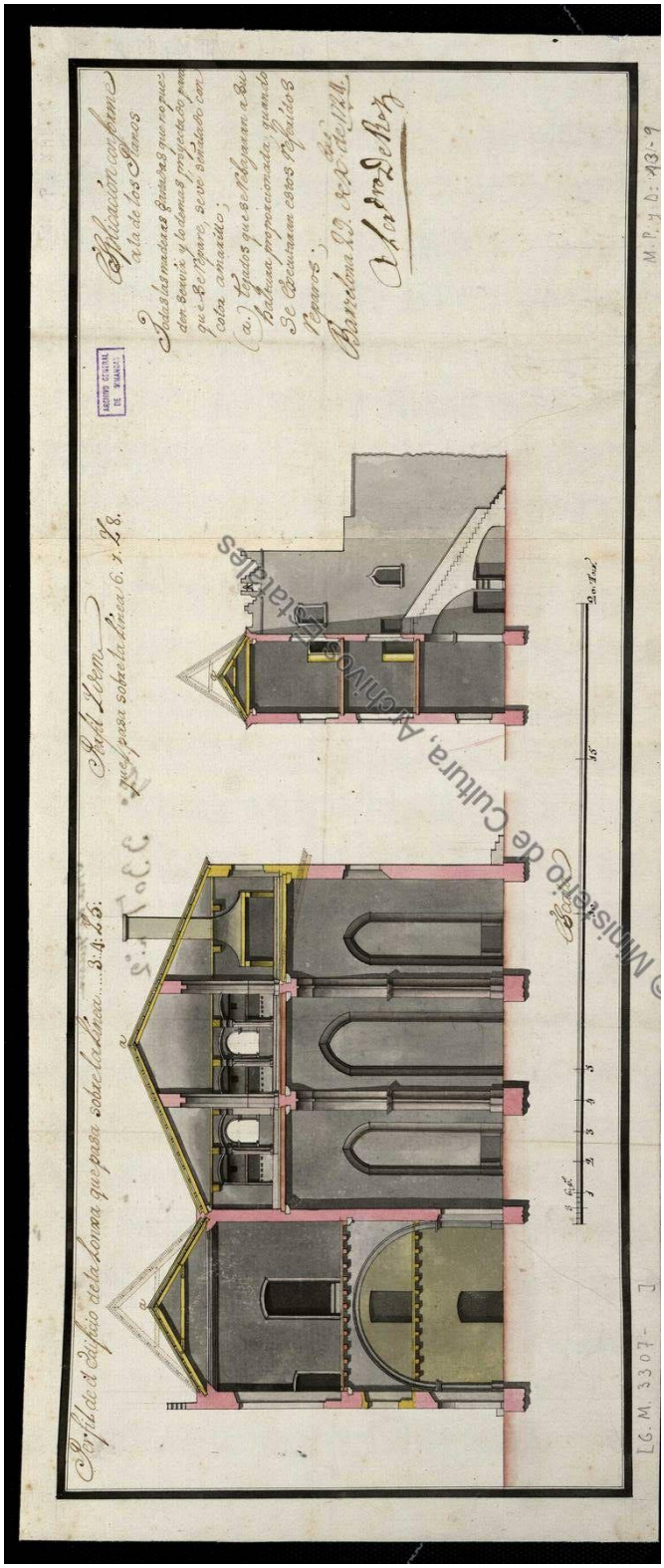
Reconstrucció hipotètica de la Llotja a començament del segle XV. Dibuix de Jordi Sagrera. Publicat a: Magda Bernaus, "La llotja de Barcelona", in *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura III. Dels palaus a les masies*, coord. E. Riu-Barrera (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003), 215.

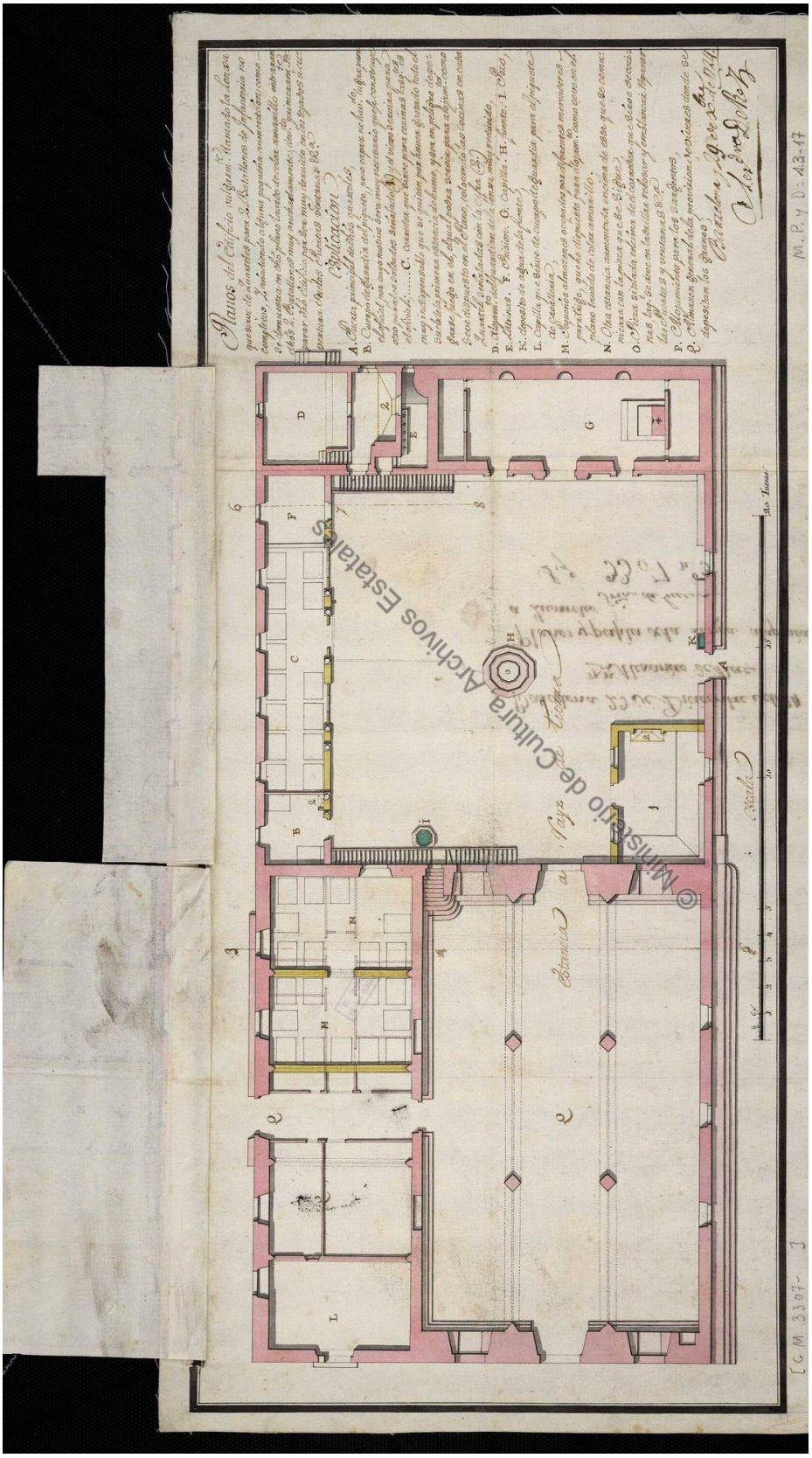
Embarco del rey nuestro señor en el muelle de Barcelona, el 8 de abril de 1702. Dibuix de Filippo Pallota, gravat a l'aiguafort per Jan Baptista Bertherham. Publicat a Antonio Ubilla i Medina, Succesión del Rey D. Phelipe V nuestro señor en la Corona de España. Madrid: Impr. Juan García Infançon, 1704 (Arxiu Mas, Mòbil Calvet-3239).

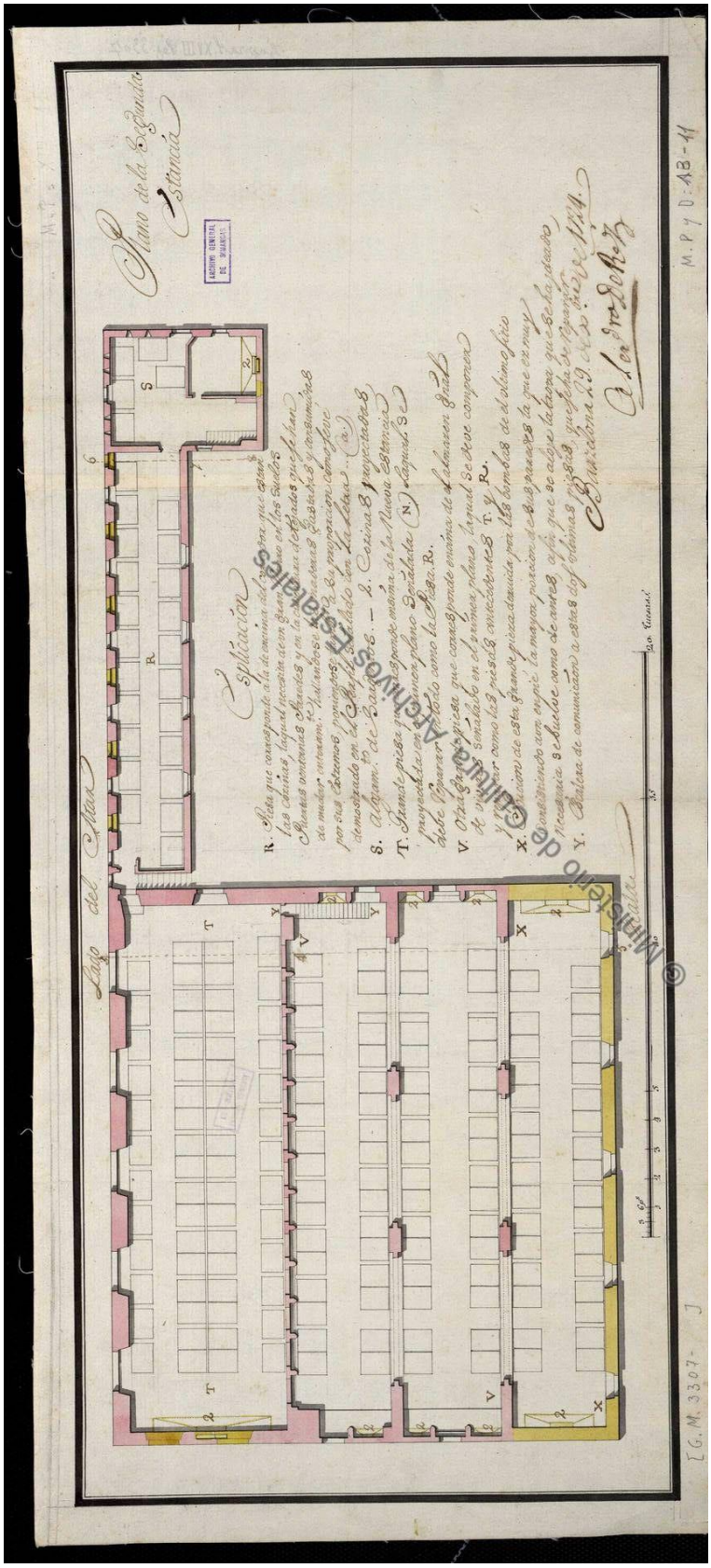
Detall de la Llotja vista des del mar (indicat amb el número 15). Juan Álvarez de Colmenar, Les delices de L' Espagne & du Portugal. Leiden: chez Pierre Van der Aa, 1715. Vol. IV.

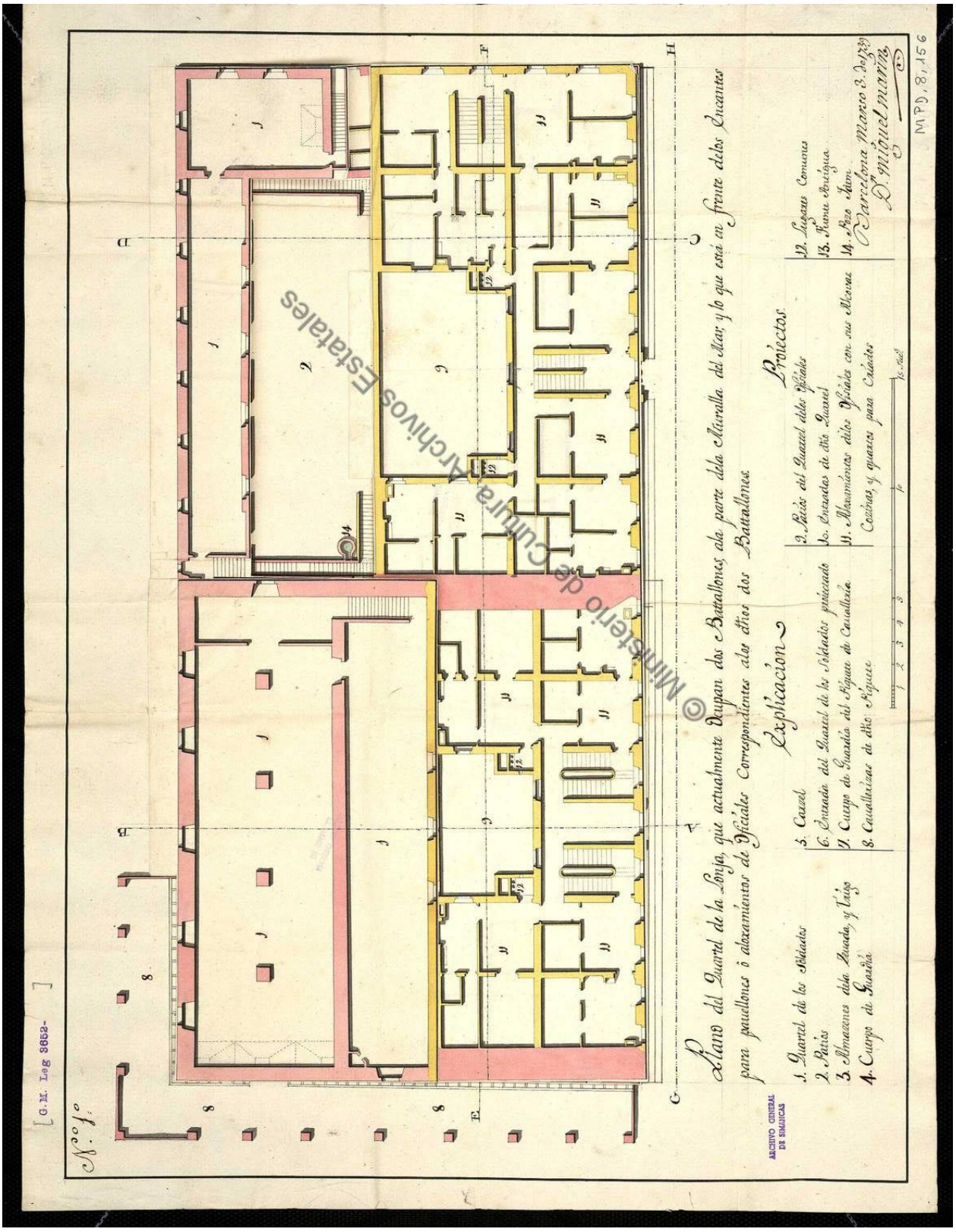
Perfiles del edificio de la Lonja de Barcelona [Material cartográfico] / por D. Alejandro de Rez. Archivo General de Simancas. Signatura: MPD, 13, 009.

Planos del edificio vulgarmente llamado la Lonxa que sirve de quarteles para 2 batallones de infantería no completos... / por D. Alejandro de Rez (1724). Archivo General de Simancas. Signatura: MPD, 13, 017.

Plano de la segunda estancia de la Lonja de Barcelona / por D. Alejandro de Rez (1724). Archivo General de Simancas. Signatura: MPD, 13, 011.

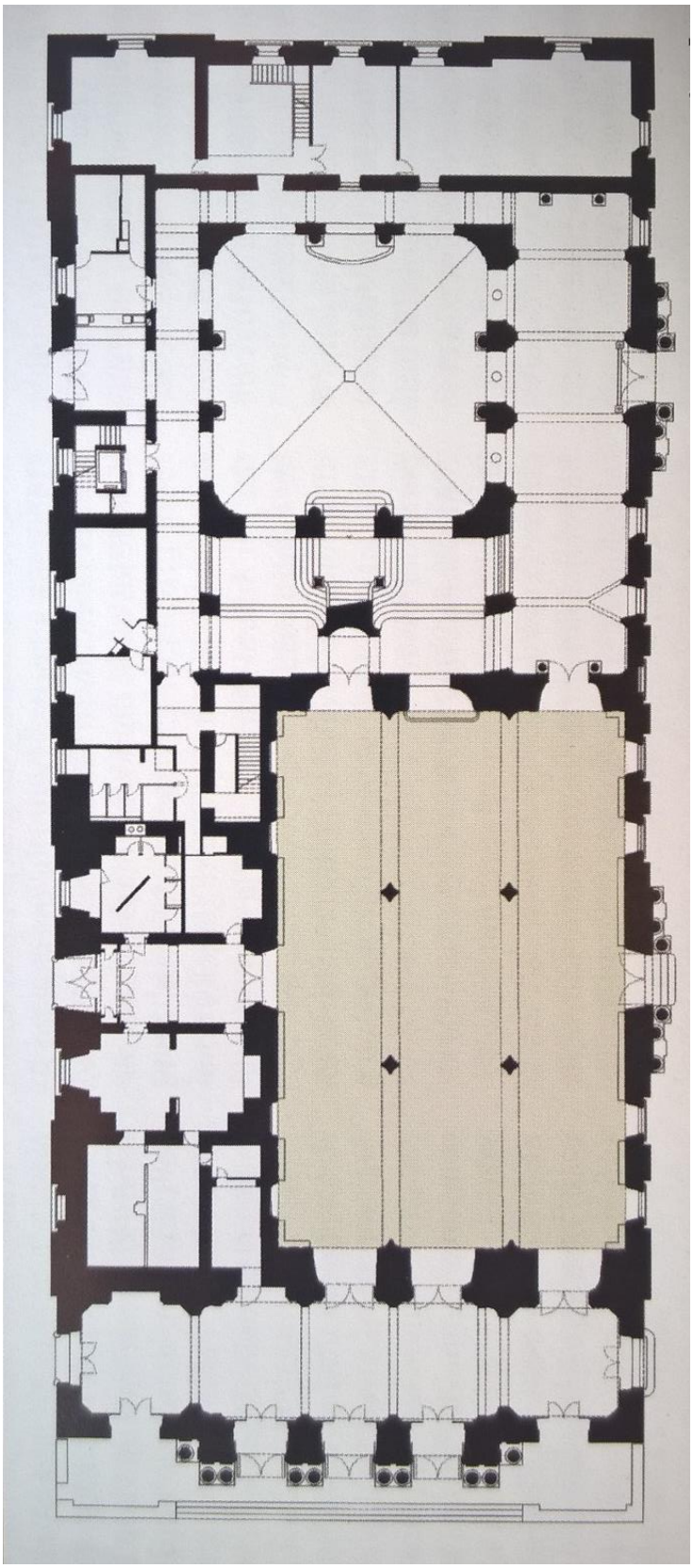

Plano del quartel de la lonja, que actualmente ocupan dos battallones a la parte de la muralla del mar, y lo que están en frente de los Encantes para pavellones o aloxamientos de oficiales correspondientes a los dichos dos batallones. Archivo General de Simancas. Signatura: MPD, 08, 156.

Sala de Contractacions de la Llotja de Barcelona. Estat actual.

Saló dels Cònsols de la Llotja de Barcelona. Estat actual.

Planta baixa de la Llotja en el seu estat actual (J. Benedito i A. Mateos). Publicat a Magda Bernaus, "La llotja de Barcelona", in *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura III. Dels palaus a les masies,* coord. E. Riu-Barrera (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003), 218.